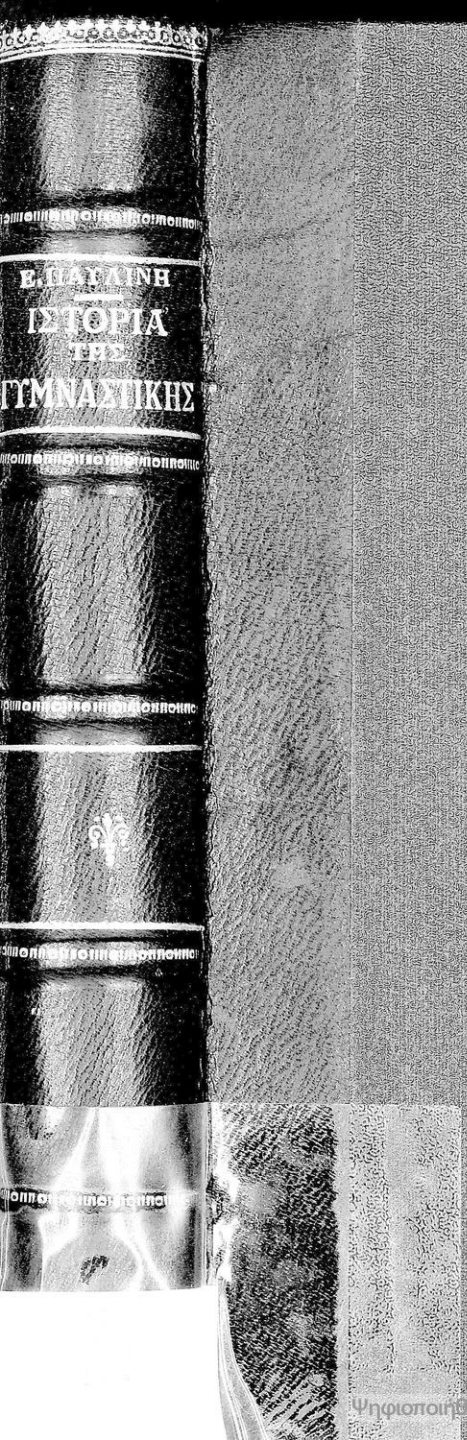
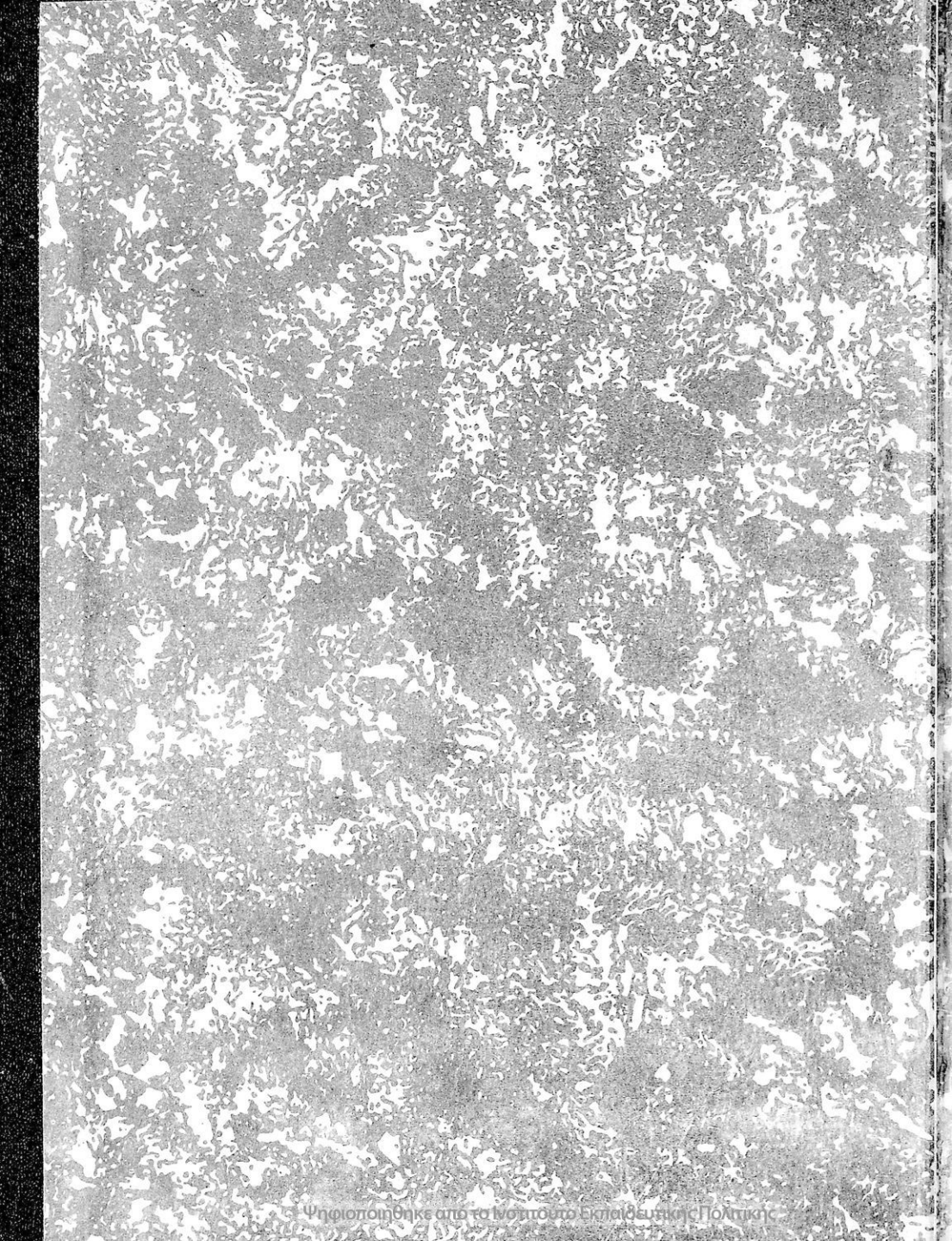

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Δσ. 4ελ 7.000

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΠΑΥΛΙΝΗ
τ. Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τῆς Γυμναστικῆς

Αρ. Θυ. 17660

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ

17660

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1953

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΛΟΓΟΣ Α' ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Ὅπως οἱ καλοὶ καὶ ἐνθουσιώδεις μαθηταί μου τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1925—1926 ἐξέδωκαν τὸ βιβλίον μου ***«Σύστημα Γυμνάσεων»,*** *οὕτω καὶ οἱ ἐπίσης καλοὶ καὶ ἐνθουσιώδεις μαθηταί μου καὶ μαθήτριαι τοῦ τρέχοντος σχολικοῦ ἔτους 1927—1928 ἐκδίδουν τὸ παρόν, ἐφ' ᾧ εὐχαριστῶ καὶ τούτους.*

Τὸ ἔργον τοῦτο σκοπὸν ἔχει ὄχι μόνον νὰ χρησιμεύσῃ διὰ τὴν μόρφωσιν τῶν μελλόντων γυμναστῶν καὶ γυμναστριῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ παρουσιάσῃ ἐξελισσομένην καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν αἰώνων τὴν Ἑλληνικὴν παράδοσιν τῆς γυμναστικῆς καὶ δὴ μὲ τὸ πρῖσμα τοῦ φακοῦ ἑνὸς γυμναστοῦ, ἑνὸς ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος διεβίωσε καὶ διαβιοῖ ἐντὸς τοῦ πεδίου τῆς ἐξελίξεώς της. Καὶ τὸ τελευταῖον εἶναι, ἴσως, ἡ μεγαλυτέρα ἀξία τοῦ ἔργου, ἀσχέτως ἂν τοῦτο θὰ συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ εἶναι αὐστηροτέρα διὰ τὸν γράψαντα ἡ κρίσις τοῦ ἀναγνώστου. Ἄλλως τε τοῦτο θὰ ἰσοφαρισθῇ ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν εἰδικότητος τοῦ συγγραφέως εἰς ἀρχαιολογικὰς μελέτας καὶ ἐρεύνας.

Ἐν Ἀθήναις 1 Δεκεμβρίου 1927

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΠΑΥΛΙΝΗΣ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΑΡΧΑΙ ΤΗΣ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ

ΠΑΙΔΙΑ – ΟΡΜΕΜΦΥΤΟΝ

Ὁ Ἐλεύθερος λαὸς εἶναι κατ' ἀνάγκην φιλοπαίγμων. Τοῦτο ὑπαγορεύει αὐτὴ ἡ φύσις, τῆς ὁποίας τὴν ἐπίδρασιν δύναται νὰ ἐμποδίσῃ ὁ πολιτικὸς ἢ ὁ θρησκευτικὸς δεσποτισμός, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συνέβη μὲ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ ἄχθος τῆς θρησκευτικῆς δεσποτείας ἢ τῆς πολιτικῆς τυραννίας συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ καταστῇ ἡ ζωὴ διαρκὴς ἀγὼν καὶ νὰ καταπνιγῇ κάθε ὡραῖον καὶ ἀνώτερον ὁρμέμφυτον. Μόνον ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ὁ ὁποῖος πρῶτος ἐγνώρισε τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐλευθερίας, δὲν ὑπέστη τὴν μείωσιν αὐτὴν καὶ τὸ ὁρμέμφυτον τῆς παιδιᾶς, τῆς ἀνωτέρας καὶ ὑψηλοτέρας κινήσεως, ἔμεινεν εἰς αὐτὸν ἀκμαῖον. Διότι ἡ παιδιὰ εἶναι ὁρμέμφυτον. Ὁδηγεῖ πρὸς αὐτὴν αὐτὴ ἡ φύσις.

ΚΙΝΗΣΙΣ – ΟΡΧΗΣΙΣ – ΠΑΙΔΙΑ

Ἡ θρέψις, ἡ κυριωτάτη λειτουργία τοῦ ὀργανισμοῦ, διὰ νὰ γίνῃ εἰς τὴν πλήρη της ἔντασιν καὶ ἔκτασιν, ἔχει ἀνάγκην κινήσεως. Τοῦ πρωτοπλάσματος τῆς πρώτης ὕλης τῆς ζωῆς κύριον χαρακτηριστικὸν δὲν εἶναι τόσον ἡ χημικὴ σύνθεσις, ὅσον ἡ κίνησις. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ συγκεκροτημένου ὀργανισμοῦ οἱασδήποτε βαθμίδος τῆς ἐξελίξεως ἡ κίνησις εἶναι ἀνάγκη. Ἄνευ αὐτῆς ὁ ὀργανισμὸς ὄχι μόνον δὲν τρέφεται, ἀλλὰ καὶ μειοῦται καὶ νοσεῖ. Διὰ τοῦτο τὸ ἄτομον ὠθεῖται ὑπὸ τῆς φύσεως πρὸς κίνησιν, ἡ ὁποία κατὰ τὸ φαινόμενον εἶναι ἄσκοπος, πράγματι ὅμως εἶναι σκοπιμωτάτη, διότι ἀποβλέπει εἰς ἀποτέλεσμα ἐσωτερικὸν σπουδαῖον, τὴν προαγωγὴν τῆς σοβαρωτέρας καὶ βαθυτέρας λειτουργίας τοῦ ὀργανισμοῦ. Ἐφ' ὅσον ὅμως τὸ ἄτομον, χάριν ἄλλων ἀναγκῶν περισσότερον ἐπιφανειακῶν, χάριν τοῦ πορισμοῦ τῆς τροφῆς, χάριν ἀμύνης, ὑποβάλλεται εἰς κίνησιν ἀρκετήν, δὲν παρουσιάζεται ἡ ἀνάγκη τῆς ἄλλης ἐκείνης κινήσεως τῆς φαινομενικῶς ἀσκόπου. Ἡ τοιαύτη κίνησις εἶναι ἀρκετή, διὰ νὰ ἐξυπηρετηθοῦν καὶ αἱ ἀνάγκαι τῆς θρέψεως. Διὰ τοῦτο προϋποθέτει ἄμβλυνσιν τοῦ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνος, προϋποθέτει ἀσφάλειαν καὶ ἀφθονίαν τροφῆς. Προκειμένου δὲ περὶ ἀνθρώπου, ὅταν ὑφίστανται οἱ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀνωτέρω ὅροι, ἡ κίνησις αὕτη δὲν παραμένει ἄμορφος καὶ πρωτόγονος, ἀλλ' ἐξελίσσεται καὶ προσλαμβάνει μορφὴν καὶ ἐπενδύεται μὲ σκοπὸν ἐξωτερικόν. Ἐξελίσσεται δὲ κατὰ δύο κατευθύνσεις. Ἡ ἐπαναλαμβάνεται ἡ αὐτὴ κατὰ χρόνον καὶ ρυθμὸν καὶ δημιουργεῖται ἡ ***ὄρχησις*** ἢ δύο ἢ περισσότερα ἄτομα συνδυάζουν τὰς κινήσεις των καὶ ἐπιδίδονται εἰς δρᾶσιν κατὰ συνθήκην καὶ ἐπιφανειακῶς ἄσκοπον καὶ δημιουργεῖται ἡ ***παιδιά.*** Ἑπομένως ἡ ὄρχησις καὶ ἡ παιδιὰ ἔλκουν τὴν καταγωγήν των ἀπὸ τὴν κίνησιν ἐκείνην, τῆς ὁποίας τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἀσυνείδητον καὶ ἀναφέρεται εἰς τὸν ὀργανισμόν. Ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς βαθυτέρας λειτουργίας τοῦ ὀργανισμοῦ, τῆς θρέψεως. Ὡς τοιαῦται δὲ ἡ ὄρχησις καὶ ἡ παιδιά, ὡς ἀποβλέπουσαι εἰς ἀποτέλεσμα βαθύ, εἶναι κινήσεις εὐγενεῖς, εἶναι ἀσχολίαι ὑψηλότεραι τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου, τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος εἶναι ἀπηλλαγμένος τῆς πιέσεως ἄλλων ἐπιπολαιοτέρων καὶ ἑπομένως ταπεινοτέρων ἀναγκῶν, τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ ζωὴ ἀφθονεῖ καὶ σφύζει καὶ ἐκχειλίζει εἰς τὰς ἀσχολίας αὐτάς. Διὰ τοῦτο αἱ ἀσχολίαι αὐταὶ συγκινοῦν καὶ θέλγουν ὄχι μόνον τοὺς ἀσχολουμένους, ἀλλὰ καὶ τοὺς θεατάς, ἐφ' ὅσον οὗτοι εὑρίσκονται εἰς ἐπίπεδον ἀνώτερον καὶ εὐγενέστερον. Καὶ διὰ τοῦτο αἱ ἀσχολίαι αὐταὶ ἐξειλίχθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς τοὺς κόλπους ἑνὸς λαοῦ εὐγενοῦς καὶ εἰς σημεῖον, τὸ ὁποῖον ἡμεῖς σήμερον δὲν εἶναι εὔκολον νὰ φαντασθῶμεν. Οἱ χοροὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἦσαν ὑπόθεσις κρατική, ἡ ὁποία σκοπὸν εἶχε νὰ παρουσιάζῃ εἰς ὅλον τὸν λαὸν θεάματα ἀνώτερα καὶ εὐγενέστερα, διὰ νὰ ἐξυψώνεται οὗτος καὶ ἐξευγενίζεται.

ΑΓΩΝΙΣΜΑ – ΑΓΩΝΕΣ

Ὅσον ὅμως ἀφορᾷ τὴν παιδιάν, εἶναι ἀνάγκη νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι εἰς αὐτὴν ὑπάρχει νικητὴς καὶ ἡττημένος καὶ ὅτι ὁ νικητὴς εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔχει περισσότερον ἀνεπτυγμένας καὶ προηγμένας ὡρισμένας σωματικὰς ἱκανότητας καὶ δεξιότητας. Αἱ ἱκανότητες αὗται καὶ δεξιότητες θαυμάζονται ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ προκαλεῖται ἔρις καὶ ἄμιλλα περὶ αὐτῶν. Οὕτω δὲ δημιουργεῖται τὸ ***ἀγώνισμα,*** τὸ ὁποῖον δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ἔλεγχος περὶ τῆς ὑπεροχῆς. Ἐὰν δ' ὁ ἔλεγχος αὐτὸς δὲν γίνῃ ἐκ τοῦ προχείρου καὶ ἐξαπίνης, ἀλλὰ μὲ προμελέτην, ἐὰν κατ' αὐτὸν παραστοῦν καὶ θεαταί, ἔχομεν ἀγῶνας διωργανωμένους, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπιδιώκεται μετὰ πείσματος ἡ νίκη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΩΝ ΑΓΩΝΩΝ

Ὑπάρχει ἡ γνώμη ὅτι τὰ ἀγωνίσματα καὶ οἱ ἀγῶνες εἶναι Ἑλληνικὴ ἐφεύρεσις. Τοῦτο δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀληθές. Ἡ παιδιὰ καὶ τὸ ἀγώνισμα ὑπαγορεύονται ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ ἡ φύσις εἶναι μία δι' ὅλα τὰ ἄτομα καὶ δι' ὅλους τοὺς λαούς. Τὰ ἄτομα, τὰ ὁποῖα ἔχουν προσποριοθῆ τὴν τροφὴν των καὶ δὲν ἔχουν εἰς τί νὰ ἀσχοληθοῦν, ἔχουν δὲ τουναντίον ἀνάγκην χάριν τῆς θρέψεως νὰ κινηθοῦν, ἐξωθοῦνται ὑπὸ τῆς φύσεως εἰς τὴν παιδιὰν καὶ εἰς τὸ ἀγώνισμα. Διὰ τοῦτο τὰ ἀγωνίσματα εἶναι κοινὸν κτῆμα ὅλων τῶν λαῶν καὶ διὰ τοῦτο ἀγῶνας συναντῶμεν εἰς ὅλους τοὺς λαούς. Ὁ Θουκυδίδης μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι οἱ Ἀσιανοὶ βάρβαροι ἐτέλουν ἀγῶνας πυγμῆς καὶ πάλης. Εἰς τοὺς τάφους τῶν Φαραὼ καὶ τῶν μεγιστάνων τῆς Αἰγύπτου εἶναι λαξευμέναι ἐπὶ τοῦ γρανίτου σκηναὶ ἀγωνιστικῆς. Οἱ δὲ Ἰνδοί, κατὰ τὸν Ἀρριανόν, τὰς θυγατέρας των οὔτε τὰς ἐπροίκιζαν οὔτε τὰς ἐπώλουν, ἀλλὰ τὰς ἔθετον ἄθλον πάλης καὶ πυγμῆς καὶ δρόμου, ἀπαράλλακτα ὅπως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν μυθολογίαν ἀναφέρονται τοιούτου εἴδους μέθοδοι ἀποκαταστάσεως τῶν θυγατέρων τοῦ Δαναοῦ ἢ τῆς Πηνελόπης τοῦ Ἰκαρίου ἢ τῆς Ἀτλάντης κ.λ.π. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν Μεσαίωνα τὸ 1207 εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης τοῦ δημάρχου τῆς Βερώνης Azzo d'Este ἐναντίον τοῦ κόμητος Bonifazio καὶ τῶν Montecchi ἐθεσπίσθη νὰ γίνεται κατ' ἔτος ἀγὼν δρόμου μὲ βραβεῖον πρασίνην ἐνδυμασίαν. Ἂν δὲ προσθέσῃ κανείς, ὅτι οἱ ἀγωνισταὶ τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου ἠγωνίζοντο γυμνοί, θὰ ἔχῃ ἐνώπιόν του πλήρη τὸν Ἑλληνικὸν θεσμὸν τῶν ἀγώνων, θὰ ἔχῃ ἐνώπιόν του ἀγῶνα γυμνικὸν περιοδικὸν καθιδρυόμενον εἰς ἀνάμνησιν εὐφροσύνου γεγονότος μὲ βραβεῖον πολὺ πλησιάζον πρὸς τὸν Ὀλυμπιακὸν στέφανον καὶ οὐδόλως ἀπέχον ἀπὸ τὴν ἐσθῆτα τῶν ἀγώνων τῶν Ἀργοναυτῶν εἰς Λῆμνον ἢ τὴν χλαῖναν τῶν κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους τελουμένων ἀγώνων τῆς Πελλήνης.

Ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα οἱ ἀγῶνες θεωροῦνται καὶ εἶναι θεσμὸς Ἑλληνικός, θεωροῦνται καὶ εἶναι δημιούργημα τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Καὶ τοῦτο, διότι εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ ἀγῶνες ἔλαβον τὴν μορφὴν μεγάλων τελετῶν καὶ πανηγύρεων καὶ συνεδυάσθησαν μὲ τὴν θρησκείαν, ἀποτελέσαντες σχεδὸν ἀναπόσπαστον στοιχεῖον πάσης θρησκευτικῆς τελετῆς.

Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς συνεκέντρωνεν ὅλα ἐκεῖνα τὰ προσόντα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀπαραίτητα, διὰ νὰ ἐξελιχθοῦν, ὅπως ἐξειλίχθησαν, οἱ ἀγῶνες. Λαὸς ἐλεύθερος καὶ φύσει καὶ πράγματι, λαὸς ἀνωτέρας αἰσθηματικότητος, πλήρης ζωῆς καὶ σφρίγους, ηὐφραίνετο μὲ τὰς ἀσχολίας αὐτάς. Διὰ τοῦτο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ὑπῆρξενν ἀνέκαθεν περισσότερον τῶν ἄλλων φιλοπαίγμων. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς σημερινοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως ἐφρόντιζε νὰ ἔχῃ ὅσον τὸ δυνατὸν περισσοτέρας ὥρας σχολῆς. Τὸν χρόνον δὲν τὸν ἀνῆγεν εἰς χρῆμα, διότι μόνη του σκέψις δὲν ἦτο ἡ ἐξασφάλισις τῆς τροφῆς, ἀλλὰ μαζὶ μὲ αὐτὴν καὶ ἡ τέρψις καὶ ἡ ἀπόλαυσις τῶν ὑψηλοτέρων ἀγαθῶν τῆς ζωῆς. Διῃσθάνετο ὅτι πέραν καὶ ὑψηλότερον τῆς πέψεως εὑρίσκεται ἡ θρέψις καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς προσαρμογῆς τοῦ ἀτόμου πρὸς τὸ περιβάλλον καὶ τὰς ἀνάγκας του. Διῃσθάνετο ὅτι ὑπὲρ τὸ ἔργον πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς τροφῆς, ὑπὲρ τὴν ἀγενεστέραν αὐτὴν κίνησιν, εὑρίσκεται ἡ κίνησις ἡ ὑψηλοτέρα, ἡ εὐγενεστέρα, ἡ κατ' ἐπίφασιν μὲν ἄσκοπος, πράγματι δὲ σκοποῦσα νὰ ἀναβιβάσῃ τὸ ἄτομον ὑπὲρ τὴν φυτικὴν ζωήν. Διὰ τοῦτο ἐνῶ δὲν ἀνῆγε τὸν χρόνον εἰς χρῆμα, ὅπως οἱ σημερινοὶ λαοὶ τῆς Δύσεως, δὲν ἐχρησιμοποίει ἐξ ἄλλου τὰς ὥρας τῆς σχολῆς του, ὅπως οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς, διὰ τὰς ἀπολαύσεις τῆς ραστώνης καὶ τῆς τρυφῆς. Ἀλλὰ διαρκῶς εἰς τὸ ὕπαιθρον ἐξέχυνε τὸ περίσσευμα τῆς ζωῆς, τὸ ὁποῖον ἐξεδήλου κατὰ τὸν εὐγενέστερον τρόπον. Καὶ οἱ μνήστῆρες τῆς Πηνελόπης καὶ οἱ ἄνδρες τοῦ Ἀχιλλέως, ὅταν δὲν εἶχον ἄλλην ἀσχολίαν, δὲν ἐρραθύμουν, ἀλλὰ «παρὰ ῥηγμῖνι θαλάσσης δίσκοισιν τέρποντο καὶ αἰγανέῃσιν ἱέντες τόξοισίν τε».

Καὶ ἄλλο στοιχεῖον ὅμως συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν Ἑλληνικῶν ἀγώνων. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς εἶχε περισσότερον ὀξὺ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους λαοὺς τὸ ὁρμέμφυτον τῆς ἁμίλλης. Ὁ Ἕλλην ἐπεθύμει νὰ διακρίνεται, νὰ πρωτεύῃ, νὰ ἀριστεύῃ «αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων». Καὶ ἱκανοποίει τὸ ὁρμέμφυτον αὐτὸ εἰς τὸ εὐγενέστερον πεδίον τῆς ἐκδηλώσεως τῆς ζωῆς, εἰς τὴν παιδιάν, εἰς τὸ ἀγώνισμα.

Δὲν ἐτέρπετο δ' ὁ Ἕλλην μόνον κινούμενος, ἐτέρπετο καὶ θεώμενος τὴν κίνησιν. Ἔχων ὀξεῖαν καὶ ζωηρὰν αἰσθητικότητα ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀντιληφθῇ τὸ κάλλος τῆς κινήσεως καὶ νὰ συναισθανθῇ τὸ εὐάρεστον ἐκεῖνο συναίσθημα, πρὸς τὸ ὁποῖον μόνον τὸ ἀπὸ τῆς μουσικῆς προκαλούμενον δύναται νὰ παραβληθῇ. Τὴν ἀντίληψιν δὲ αὐτὴν ἐκδηλώνει ὁ Σωκράτης εἰς τὸ συμπόσιον τοῦ Ξενοφῶντος, ὅπου ἐχόρευσε παῖς. «Εἶδετ', ἔφη, ὡς καλὸς ὁ παῖς ὢν ὅμως σὺν τοῖς σχήμασιν ἔτι καλλίων φαίνεται ἢ ὅταν ἡσυχίαν ἄγῃ;». Αὐτοὶ οἱ νεκροὶ πρὶν νὰ διέλθουν τὰς πύλας τοῦ Ἅδου, ἐπεθύμουν νὰ ἀπολαύσουν τὴν ἀπόλαυσιν αὐτήν. Πρὶν νὰ μεταβοῦν ἐκ τῆς ζωῆς εἰς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸν θάνατον, ἐκ τῆς κινήσεως εἰς τὴν ἀκινησίαν καὶ τὴν νέκρωσιν, ἐπεθύμουν νὰ ἴδουν νέους σφριγῶντας νὰ ἀγωνίζωνται εἰς τὰ χαριτωμένα ἐκεῖνα ἀγωνίσματα. Ἐκ τούτου οἱ ἐπιτάφιοι ἀγῶνες. Ἐκ τούτου ἡ συχνὴ ὀργάνωσις ἀγώνων. Διὰ νὰ ἱκανοποιηθοῦν ἀπαιτήσεις τῶν ἀγωνιζομένων, ἀλλὰ καὶ τῶν θεατῶν. «Ἆρ' οὖν, λέγει ὁ Σωκράτης, οὐχ ἡμῶν οἱ μὲν νέοι χορεύειν ἕτοιμοι, τὸ δὲ τῶν πρεσβυτέρων ἡμῶν, ἐκείνους αὖ θεωροῦντες διάγειν ἡγούμεθα πρεπόντως χαίροντες τῇ ἐκείνων παιδιᾷ τε καὶ ἑορτάσει, ἐπειδὴ τὸ παρ' ἡμῖν ἡμᾶς ἐλαφρὸν ἐκλείπει νῦν, ὃ ποθοῦντες καὶ ἀσπαζόμενοι τίθεμεν οὕτως ἀγῶνα τοῖς δυναμένοις ἡμᾶς, ὅ,τι μάλιστα εἰς τὴν νεότητα μνήμῃ ἐπεγείρειν;» (Πλάτ. Νόμ. 2, 4). Δὲν ἠσθάνοντο μόνον τὴν ἀνάγκην νὰ ἀγωνιοθοῦν. Ἠσθάνοντο καὶ τὴν ἀνάγκην νὰ ἴδουν ἄλλους ἀγωνιζομένους, νὰ ἀπολαύσουν ἀπὸ τὰς ὡραίας κινήσεις καὶ τὰς πλαστικὰς στάσεις, ἀπὸ τὴν ἐκδήλωσιν μιᾶς σφριγώσης ζωῆς, καὶ νὰ ἱκανοποιήσουν τὸ ἀγωνιστικόν των διαφέρον, τὸ ὁποῖον ἐνωρίτατα εἶχεν ὀξυνθῆ. Εἰς τοὺς ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους ἐτέλεσεν ὁ Ἀχιλλεὺς παρὰ τὴν πυρὰν τοῦ Πατρόκλου, ὁ Ἰδομενεὺς προκλεῖ εἰς στοίχημα τὸν Αἴαντα τοῦ Ὀϊλέως, καὶ παρ' ὀλίγον καὶ νὰ συμπλακοῦν, περὶ τοῦ ἂν προηγῆται τὸ ἅρμα τοῦ Διομήδους ἢ τοῦ Εὐμήλου. Τὸν δὲ συμπαθῆ των Ὀδυσσέα οἱ Ἀχαιοὶ εἰς τὸ ἀγώνισμα τοῦ δρόμου «μάλα σπεύδοντι κέλευον».

Αὐτοὶ εἶναι οἱ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ ἀγῶνες ἐξειλίχθησαν εἰς μεγάλας ἑορτὰς καὶ ἔλαβον διαστάσεις Πανελληνίων πανηγύρεων. Καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς δύνανται νὰ θεωρηθοῦν θεσμὸς Ἑλληνικός, δημιούργημα τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἀποτέλεσμα τοῦ Ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἰδιοσυγκρασίας. Λόγῳ δὲ τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς τῶν ἀγώνων ἡ σημασία τῆς νίκης εἰς αὐτοὺς ἦτο μεγίστη. Διότι ἡ ὑπεροχὴ διεπιστοῦτο ἀναμφισβητήτως καὶ διεκηρύσσετο.

ΑΣΚΗΣΙΣ – ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ

Παρετηρήθη ὅμως ὅτι ἐνίκων εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι περισσότερον ἐπεδίδοντο εἰς τὴν ἄσκησιν. Διὸ καὶ παρεσκευάζοντο, ἠσκοῦντο. Παρετηρήθη δ' ἐπίσης, ὅτι οἱ παρασκευαζόμενοι διὰ τοὺς ἀγῶνας, οἱ ἀσκούμενοι, ἀπέκτων προσόντα πολύτιμα, διότι καθίσταντο ὡραιό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τεροι καὶ ἁρμονικώτεροι καὶ ρωμαλεώτεροι καὶ ὑγιέστεροι, ἀλλὰ καὶ εὐψυχώτεροι καὶ μεγαλοφρονέστεροι καὶ τοιουτοτρόπως ἐχρησιμοποιήθη ἡ ἄσκησις οὐχὶ πλέον ἁπλῶς καὶ μόνον χάριν τῆς νίκης εἰς τοὺς ἀγῶνας, ἀλλὰ καὶ πρὸς προαγωγὴν τοῦ ἀτόμου. Ἐκεῖνο δηλαδή, τὸ ὁποῖον πρὶν ἐγίνετο ἀσυνειδήτως, ἤρχισε νὰ γίνεται καὶ συνειδητῶς καὶ τὰ κράτη τὰ Ἑλληνικὰ μετεχειρίσθησαν τὴν κίνησιν, περὶ τῆς ὁποίας ἐν ἀρχῇ ἔγινε λόγος, διὰ τὴν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν προαγωγὴν τῆς φυλῆς. Τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἡ γυμναστική, ἡ τέχνη ἡ ὁποία ἐνσυνειδήτως χρησιμοποιεῖ τὴν κίνησιν διὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ σωματικοῦ καὶ ψυχικοῦ τύπου.

Καὶ τοῦτο πρέπει νὰ νοοῦμεν, ὅταν λέγωμεν ὅτι καλλιεργεῖται ἡ γυμναστική. Διότι ὅλοι οἱ λαοὶ τῶν ἐποχῶν δὲ εἶναι δυνατὸν κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς των νὰ ἐπιδίδωνται εἰς παιδιὰς καὶ ἄλλας κινήσεις, αἱ ὁποῖαι συντελοῦν βεβαίως πάντοτε εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ ἀτόμου, ὅταν ὅμως δὲν ὑπάρχῃ συνείδησις τοῦ ἀποτελέσματος τούτου, δὲν δυνάμεθα νὰ λέγωμεν ὅτι πρόκειται περὶ γυμναστικῆς.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἐκ τῆς ἀσκόπου λοιπὸν κατὰ τὸ φαινόμενον κινήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξωθεῖται ὑπὸ τῆς φύσεως πᾶς ζῶν ὀργανισμὸς χάριν τῆς λειτουργίας τῆς θρέψεως καὶ χάριν τῆς προσαρμογῆς τοῦ ἀτόμου πρὸς τὸ περιβάλλον καὶ τὰς ἀνάγκας του, ἐδημιουργήθη ἡ παιδιά. Ἐκ τῆς παιδιᾶς τὸ ἀγώνισμα καὶ οἱ ἀγῶνες, οἱ ὁποῖοι γίνονται ἀφορμὴ εἰς τὴν ἐμφάνισιν τῆς γυμναστικῆς. Οἱ ἀγῶνες ὅμως ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἔλαβον ἐξέλιξιν εὐρεῖαν καὶ οἱ ὁποῖοι ἔτυχον τῆς στοργῆς καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ πλήθους. Καὶ τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Α'. ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΕΥΚΑΙΡΙΑΙ ΑΓΩΝΩΝ

Πᾶσα συγκέντρωσις, οἱασδήποτε φύσεως, παρεῖχεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀφορμὴν εἰς τέλεσιν ἀγώνων. Ἡ συγκέντρωσις τῶν Φαιάκων κατὰ τὴν φιλοξενίαν τοῦ Ὀδυσσέως παρέχει ἀφορμὴν εἰς τὸν Ἀλκίνοον νὰ διοργανώσῃ ἀγῶνας πρὸς τιμὴν τοῦ ξένου του. Οἱ Ἀργοναῦται εἰς τὴν Λῆμνον ἐτέλεσαν ἀγῶνας. Ἡ συγκέντρωσις ἐπίσης ἕνεκα θρησκευτικῆς τελετῆς ἦτο εὐκαιρία διὰ τὴν διοργάνωσιν ἀγώνων. Τοιαύτη δ' ἦτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ πρώτη ἀφορμὴ τῆς ἱδρύσεως τῶν μεγαλυτέρων καὶ λαμπροτέρων ἀγώνων, τῶν Ὀλυμπίων. Ἀλλὰ καὶ ὁ θάνατος ἐπιφανοῦς τινος ἀνδρὸς παρεῖχεν εὐκαιρίαν διὰ τὴν τέλεσιν ἀγώνων. Οὕτως ὁ Ἀκαστος ἐτέλεσεν ἀγῶνας ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ πατρός του Πελίᾳ. Ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Ἀμαρυγκέως εἰς τὸ Βουπράσιον τῆς Ἠλιδος ἐτελέσθησαν ἀγῶνες (Ἰλιάδ. Ψ" 6301), ὅπως καὶ παρὰ τὸν τάφον τοῦ Οἰδίποδος (αὐτόθ.678). Τοιουτοτρόπως καὶ παρὰ τὴν πυρὰν τοῦ Πατρόκλου ὁ Ἀχιλλεὺς ἐτέλεσεν ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους περιγράφει ὁ Ὅμηρος εἰς τὸ Ψ τῆς Ἰλιάδος. Καὶ ἡ περιγραφὴ αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἀρχαιοτάτων ἀγώνων.

Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως καὶ ἀντιθέτως οἱ ἀγῶνες ἔγιναν αἴτιον συγκεντρώσεως. Ἐτέλουν ἀγῶνας διὰ νὰ συγκεντρωθοῦν πρὸς ἕνα οἱονδήποτε σκοπόν, ἐνίοτε δὲ μόνον πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς τελέσεως τῶν ἀγώνων. Δὲν ἐτέλουν πλέον ἀγῶνας μόνον ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ θρησκευτικῆς τελετῆς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τιμὴν θεοῦ τινος καὶ ἡ θυσία καὶ αἱ θρησκευτικαὶ τελεταὶ ἦσαν παρακολούθημα τῶν ἀγώνων. Διότι ἐνῶ κατ' ἀρχὰς ἡ συγκέντρωσις χάριν τῆς θρησκευτικῆς τελετῆς παρεῖχεν ἀφορμὴν εἰς τὴν τέλεσιν ἀγώνων καὶ οἱ ἀγῶνες ἦσαν ἁπλοῦν ἐπεισόδιον, μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ἔγιναν οὗτοι τὸ κύριον στοιχεῖον τῆς ἑορτῆς. Ἐζήτουν τὴν προστασίαν τοῦ θεοῦ εἰς ἐπιχείρησίν τινα ὑποσχόμενοι μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν νὰ θύσουν καὶ νὰ τελέσουν ἀγῶνας. Ὁ Πύρρος ὑπεσχέθη εἰς τὸν Ἡρακλέα νὰ τελέσῃ μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Ἔρυκος θυσίαν καὶ ἀγῶνας (Πλουτ. Πύρ. 22). Ἡ μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν ἐπιχειρήσεως καὶ χωρὶς νὰ ἔχουν ὑποσχεθῆ, ἐτέλουν ἀγῶνας εὐχαριστηρίους εἰς τοὺς θεούς. Ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τοῦ στόλου ὁ Ἀλέξανδρος ἔθυσεν εἰς τοὺς θεοὺς καὶ ἐτέλεσεν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀγῶνας (Ἀρρ. Ἰνδικὴ 36). Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἐπιχειρήσεως διὰ νὰ προδιαθέσουν τοὺς θεούς, ἐτέλουν ἐπίσης ἀγῶνας. Πρὸ τοῦ ἀπόπλου τοῦ ἀνωτέρω στόλου ὁ ναύαρχος Νέαρχος ἔθυσεν εἰς τὸν Δία καὶ ἐτέλεσεν ἀγῶνας (αὐτόθ. 21). Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπίσης ἐτέλεσεν ἀγῶνας καὶ ὁ Ἀλέξανδρος (αὐτόθ. 18).

Ἐπίσης δὲν ἐγίνοντο πλέον ἀγῶνες ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ταφῆς, ἀλλὰ ἐγίνοντο πρὸς τιμὴν τοῦ νεκροῦ. Ἀναφέρονται πληθὺς τοιούτων ἀγώνων ἐπιταφίων, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλοι μὲν ἐτελέσθησαν εἰς προϊστορικοὺς χρόνους καὶ καταστάντες περιοδικοὶ ἐξηκολούθησαν νὰ γίνωνται καὶ μέχρι τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, ὅπως οἱ σπουδαιότατοι τὰ Νέμεα καὶ τὰ Ἴσθμια. Ἄλλοι πάλιν πολλοὶ καθιδρύθησαν κατ' αὐτοὺς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Οὕτως οἱ χερσονησῖται ἐτέλουν ἀγῶνας ἐπιταφίους πρὸς τιμὴν τοῦ οἰκιστοῦ των Μιλτιάδου, οἱ Σπαρτιᾶται πρὸς τιμὴν τοῦ Λεωνίδα, οἱ Ἀμφιπολῖται πρὸς τιμὴν τοῦ Βρασίδα, οἱ Συρακούσιοι πρὸς τιμὴν τοῦ Τιμολέοντος κλπ.

Ἐπίσης ἀγῶνες ἐτελοῦντο δι' ἀφορμὴν πολιτικήν. Παραδείγματος χάριν τὰ Πανιώνια, τὰ ὁποῖα ἐτέλουν αἱ δώδεκα Ἰάδες πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος ἐπὶ τῆς Μυκάλης, δὲν εἶχον ἄλλον σκοπὸν ἢ νὰ συγκεντροῦνται αἱ ὁμόφυλοι πόλεις ἐπὶ τὸ αὐτό, διὰ νὰ διατηροῦν ἰσχυρὸν τὸν μεταξύ των σύνδεσμον καὶ διὰ νὰ λαμβάνουν ἀποφάσεις ἐπὶ τῶν κοινῶν. Τὸ ἴδιον συνέβαινε μὲ τοὺς ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους ἐτέλουν αἱ ἓξ καὶ κατόπιν πέντε Δωρικαὶ πόλεις εἰς τὸ Τριόπιον πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἡ δὲ ἀνασύστασις τῶν Ὀλυμπίων ὑπὸ τοῦ Ἰφίτου, ὡς θὰ ἴδωμεν, πολιτικοὺς σκοποὺς ἐπρόκειτο νὰ ἐξυπηρετήσῃ.

Πρὸς τούτοις καὶ πρὸς ἀνάμνησιν εὐφροσύνου γεγονότος ἐτελοῦντο ἀγῶνες. Τοιοῦτοι ἦσαν τὰ Ἐλευθέρια τῶν Πλαταιῶν, τὰ ὁποῖα καθίδρυσαν κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀριστείδου οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τῶν Περσῶν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο.

ΑΓΩΝΕΣ ΠΕΡΙΧΩΡΟΙ – ΑΓΩΝΕΣ ΚΟΙΝΟΙ – ΑΓΩΝΕΣ ΙΕΡΟΙ

Πολλοὶ τοιοῦτοι ἀγῶνες ἐτελέσθησαν ἅπαξ. Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ εἴτε εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἱδρύσεώς των ὡρίσθησαν νὰ τελῶνται κατὰ περιόδους, εἴτε διὰ τὴν ἐπισημότητα τοῦ ἱδρυτοῦ των ἢ διότι ἡ ἀφορμὴ τῆς τελέσεώς των ἦτο σπουδαία ἢ δι' ἄλλας εὐμενεῖς συνθήκας ἐπανελήφθησαν καὶ κατέστησαν τέλος καὶ αὐτοὶ περιοδικοί. Καὶ μνημονεύονται, ὡς θὰ ἴδωμεν, πληθὺς τοιούτων ἀγώνων. Πᾶσα σχεδὸν πόλις εἶχε τοὺς ἀγῶ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νάς της, τινὲς δὲ πλείονας τοῦ ἑνός. Οἱ περισσότεροι ὅμως ἐκ τῶν ἀγώνων τούτων ἔμειναν περιωρισμένοι καὶ εἶχον χαρακτῆρα τοπικόν. Ἠγωνίζοντο εἰς τοὺς ἀγῶνας τούτους καὶ ἀγωνισταὶ ἐξ ἄλλων πόλεων. Οὕτως ὁ Ρόδιος Διαγόρας ἐνίκησε καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ εἰς τὴν Πελλήνην καὶ εἰς τὰ Μέγαρα καὶ εἰς τὴν Αἴγιναν (Πίνδαρ. Ὀλύμπιον. Ζ΄). Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ Λεωνίδεια, ὅπου δὲν ἐπετρέπετο, νὰ ἀγωνίζωνται εἰ μὴ μόνον Σπαρτιᾶται, πουθενὰ ἀλλοῦ δὲν ἀπεκλείοντο οἱ ἐξ ἄλλων πόλεων ἀγωνισταί. Ὁ Παυσανίας λέγει, ὅτι καὶ εἰς τὰ Θεοξένια τῆς Πελλήνης ἠγωνίζοντο μόνον οἱ ἐπιχώριοι, φαίνεται ὅμως κακῶς πληροφορημένος, διότι ἐκ τοῦ Πινδάρου γνωρίζομεν, ὅτι εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐκείνους ἐνίκησαν καὶ ὁ Διαγόρας ὁ Ρόδιος, καὶ ὁ Ἐφάρμοστος ὁ Ὀπούντιος, καὶ ὁ Θράσυκλος καὶ ὁ Ἀντίας οἱ Ἀργεῖοι. Οὔτε φαίνεται πιθανὸν νὰ μετεβλήθησαν τὰ πράγματα καὶ νὰ ἀπηγορεύετο ἡ μετοχὴ ξένων κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παυσανίου (Παυσ. 7.27, 4 καὶ Πινδ. Ὀλυμπ. Ζ΄ 86. Θ΄ 86 καὶ Νεμ. Ι 43). Ἐν τούτοις ὁ τοπικὸς χαρακτὴρ τῶν ἀγώνων ἦτο ζωηρότατος. Ὑπῆρξαν ὅμως ἄλλοι ἀγῶνες, οἱ ὁποῖοι ἔσχον χαρακτῆρα Πανελλήνιον καὶ ἀνεγνωρίσθησαν ὡς κοιναὶ πανηγύρεις τῶν Ἑλλήνων τὰ Ὀλύμπια, τὰ Πύθια, τὰ Νέμεα, τὰ Ἴσθμια, τὰ Ἐλευθέρια καὶ οἱ ἀγῶνες τῶν Θερμοπυλῶν, οἱ ***κοινοὶ*** καλούμενοι ἀγῶνες, ἐνῷ οἱ λοιποὶ οἱ ἔχοντες τοπικὸν καὶ περιωρισμένον χαρακτῆρα ἐκαλοῦντο ***περίχωροι.*** Ἐκ τῶν κοινῶν πάλιν διεκρίθησαν τέσσαρες τὰ Πύθια, τὰ Νέμεα καὶ τὰ Ἴσθμια, οἱ ὁποῖοι ἐκλήθησαν ***ἱεροὶ*** καὶ οἱ νικηταὶ ***ἱερονίκαι*** (Σχολιαστ. Ἀριστοφ. Λυσιστρ. 1131 καὶ Σχολιαστ. Πινδ. Νεμεον. ΙΑ΄).

ΕΝΔΥΜΑ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ

Εἰς τοὺς ἀγῶνας οἱ ἀγωνισταὶ ἠγωνίζοντο γυμνοί, ἐξ οὗ καὶ ***γυμνικοὶ*** ἐκαλοῦντο οἱ ἀγῶνες τοῦ σταδίου. Τοῦτο ὅμως δὲν συνέβαινεν ἀνέκαθεν. Εἰς τοὺς ἀγῶνας πρὸς τιμὴν τοῦ Πατρόκλου, τοὺς ὁποίους περιγράφει ὁ Ὅμηρος, οἱ ἀγωνισταὶ ἠγωνίσθησαν «διεζωσμένοι». Ὁ Διομήδης ὁ ὁποῖος ἐνδιεφέρετο νὰ νικήσῃ ὁ Εὐρύαλος εἰς τὴν πυγμὴν ἀνέλαβε καὶ νὰ τὸν προετοιμάσῃ «ζῶμα δὲ οἱ πρῶτον παρακάμβαλεν» καὶ ὁ Αἴας καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς προκειμένου νὰ παλαίσουν «ζωσαμένω δ' ἄρα τὼ γε βάτην ἐς μέσον ἀγῶνα» (Ἰλιάδ. Ψ΄ 683 καὶ 710). Ἐζώννυντο δηλαδή, ἢ περιεβάλλοντο τὸ ζῶμα, τὸ ὁποῖον ἦτο ὕφασμα τυλισσόμενον γύρω τῶν ἰσχίων, διὰ νὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀποκρύπτῃ τὰ περὶ τὴν ἥβην. Τοῦτο ἐχρησιμοποιεῖτο κατὰ τὰ ἀγωνίσματα. Ὁπωσδήποτε ὅμως δὲν ἠδύναντο νὰ τρέξουν μὲ τὸ ἱμάτιον. Ὅσάκις εὑρίσκοντο εἰς τοιαύτην ἀνάγκην, τὸ ἀπέβαλλον. «βῆ δὲ θέειν, ἀπὸ δὲ χλαῖναν βάλε». (Ἰλιαδ. Β′ 183) καὶ «ἀπὸ δὲ χλαῖναν βάλε φοινικόεσσαν, βῆ δὲ θέειν ἐπὶ νῆας» (Ὀδυσ. Ξ′ 500). Ὅταν ὅμως ἠγωνίζοντο, ἀπέβαλλον τὰ πάντα καὶ ἐφόρουν τὸ ζῶμα. Οἱ Λακεδαιμόνιοι πρῶτοι ἀπηλλάγησαν καὶ αὐτοῦ κατὰ τὰς ἀσκήσεις καὶ τούτους ἐμιμήθησαν οἱ λοιποὶ Ἕλληνες ἕως ὅτου κατηργήθη τοῦτο καὶ ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας, ὅπου ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι ἐν χρήσει μέχρι τῆς 15ης Ὀλυμπιάδος, δηλαδὴ μέχρι τοῦ 720 π.Χ. Κατὰ τὴν Ὀλυμπιάδα ἐκείνην ἔπεσε τὸ ζῶμα τοῦ σταδιοδρόμου καὶ νικητοῦ Ὀρσίππου τοῦ Μεγαρέως, καὶ ἔκτοτε κατηργήθη. Ὁ δὲ Παυσανίας ὑποπτεύεται ὅτι ἡ πτῶσις τοῦ ζώματος ἐκείνου δὲν ἦτο τυχαία, ἀλλ' ὅτι ἐπίτηδες τὸ ἄφησεν ὁ Ὄρσιππος νὰ πέσῃ διὰ νὰ τρέξῃ περισσότερον ἐλεύθερος. (Θουκυδ. 1.6,5 καὶ Παυσ. 1.44,1).

ΚΡΙΤΑΙ ΑΓΩΝΩΝ

Ἀρχαιότατα διευθυντὴς τῶν ἀγώνων καὶ κριτὴς συγχρόνως ἦτο ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος τοὺς προεκήρυσσεν, ὁ ὁποῖος καὶ ἔθετε τὰ ἆθλα δι' ἰδίας δαπάνης, ὁ ***ἀγωνοθέτης*** καλούμενος ἢ ***ἀθλοθέτης.*** Εἰς τοὺς μυθολογουμένους ἀγῶνας τοῦτο εἶναι κανών. Ὁ Ἡρακλῆς ἔθεσε τὸν Ὀλυμπιακὸν ἀγῶνα καὶ ἦτο κριτὴς καὶ ἀγωνιστής. Ὁ Πέλοψ ἐπίσης. Ἡ κρατοῦσα καλὴ πίστις ἀπήλλασσεν ἀπὸ τὴν φροντίδα τῆς ἐξευρέσεως καὶ ἀναγορεύσεως ἰδιαιτέρων κριτῶν. Εἰς τοὺς ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους ἔθεσεν ὁ Ἀχιλλεὺς πρὸς τιμὴν τοῦ Πατρόκλου, αὐτὸς ἦτο ὁ διαιτητής, ὁ ὁποῖος ἔκρινε καὶ ἀπένειμε τὰ ἆθλα. Εἶχεν ὅμως πάντοτε ἀνάγκην τῆς ἐπιδοκιμασίας τῶν παρισταμένων. Ἔπρεπε νὰ ἔχῃ σύμφωνον εἰς τὴν κρίσιν του τὴν κοινὴν γνώμην. Ὅταν ἐνόμισεν ὅτι τὸ δεύτερον ἆθλον τῆς ἁρματοδρομίας ἔπρεπε νὰ τὸ δώσῃ εἰς τὸν τελευταῖον ἐλθόντα, θὰ ἐξετέλει τὴν κάπως αὐθαίρετον ἀπόφασίν του, «ἐπήνησαν γὰρ Ἀχαιοί», ἂν ὁ ἐνδιαφερόμενος Ἀντίλοχος δὲν τὸν ἔπειθεν ὅτι ἡ βλάβη τοῦ ἅρματος τοῦ Εὐμήλου ὠφείλετο εἰς τὸ ὅτι οὗτος παρέλειψε νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν τῶν θεῶν. Ἐν τούτοις εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν Φαιάκων κριτὴς δὲν εἶναι ὁ Ἀλκίνοος. Ἐπόπται καὶ κριταὶ τῶν ἀγώνων ἦσαν ἐννέα αἰσυμνῆται καλούμενοι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν «κριτοὶ» δηλαδὴ ἐκλεκτοί, ὄχι τυχαῖοι. Βραδύτερον τοῦτο ἔγινε θεσμὸς καὶ ἀνε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τίθετο ἡ ἐποπτεία καὶ ἡ κρίσις τῶν ἀγώνων εἰς ἰδιαιτέρους ἄρχοντας, οἱ ὁποῖοι ἐκαλοῦντο ἀγωνοθέται ἢ ἀθλοθέται ἢ βραβευταὶ ἢ ἐπιμεληταί. Εἰς τὰ Ὀλύμπια ἐκαλοῦντο ***Ἑλλανοδίκαι***.

ΒΡΑΒΕΙΑ

Τὰ βραβεῖα εἰς τοὺς ἀγῶνας κατ' ἀρχὰς ἦσαν ἀντικείμενα ἐκπροσωποῦντα ἀξίαν. Ἦσαν χρησιμοποιήσιμα, χρήματα, ὅπως ἔλεγον, καὶ οἱ ἀγῶνες ἐκαλοῦντο διὰ τοῦτο χρηματῖται.

Εἰς τοὺς ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους ἔθηκεν ὁ Ἀχιλλεὺς πρὸς τιμὴν τοῦ Πατρόκλου, τοιαῦτα ἦσαν τὰ βραβεῖα. Μάλιστα δὲν ἦτο ἕν βραβεῖον διὰ κάθε ἀγώνισμα. Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους τὸ βραβεῖον ἦτο ἕν. Ἀνέφερον μὲν ὅτι ἐπέτυχον νὰ ἔλθουν δεύτεροι ἢ τρίτοι ἢ τέταρτοι ἀλλὰ δὲν ἐβραβεύετο ἄλλος ἐκτὸς τοῦ πρώτου, οὔτε ἐλογίζετο νίκη ἄλλη ἐκτὸς τῆς πρώτης. Καθαρὰ φαίνεται τοῦτο εἰς τὴν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἀγόρευσιν τοῦ Ἀλκιβιάδου, ὅπου καυχᾶται ὅτι κατῆλθεν εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς Ὀλυμπίας μὲ ἑπτὰ ἅρματα καὶ λέγει «ἐνίκησα καὶ δεύτερος καὶ τέταρτος ἐγενόμην» (Θουκυδ. 6. 16,2). Ἡ πρώτη ἦτο ἡ νίκη, ἡ δευτέρα καὶ ἡ τετάρτη ἀναφέρονται ἁπλῶς πρὸς καύχησιν. Ὡσαύτως διὰ τὸν Ἀλέξανδρον τὸν Ἀμύντου δὲν λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ὅτι ἐνίκησε δευτέραν νίκην, ἀλλ' ὅτι «συνεξέπιπτε τῷ πρώτῳ» (Ἡροδ. 5,22).

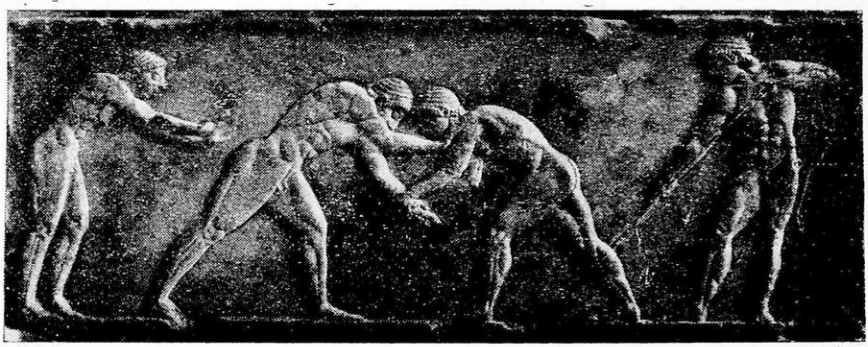
Ὁ Ἀχιλλεὺς ὅμως ἐβράβευσεν ὅσους ἠγωνίσθησαν. Ἦσαν δὲ τὰ βραβεῖα τρίποδες καὶ λέβητες καὶ κρατῆρες καὶ βόες καὶ ἵπποι καὶ γυναῖκες ἀκόμη. Γυναῖκες ὅμως ὄχι ἄνευ ἀξίας. Ἡ μία ἐξ αὐτῶν ἤξιζε τέσσαρας βοῦς. Ὁσονδήποτε δὲ καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπερβάλλει ὁ Ὅμηρος, πάντως τοιαῦτα ἦσαν τὰ βραβεῖα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Κατὰ δὲ τὸν Φιλόχορον οἱ ἑπτὰ νέοι καὶ αἱ ἑπτὰ παρθένοι, τοὺς ὁποίους ὁ Μίνως ἐλάμβανεν ἐξ Ἀθηνῶν διὰ τὸν φόνον τοῦ Ἀνδρόγεω, δὲν ἐχρησίμευον εἰς ἄλλο τι, ἢ διὰ νὰ τίθενται ἆθλα ἀγώνων, εἰς τοὺς ὁποίους συνήθως ἐνίκα ὁ στρατηγὸς τοῦ Μίνωος Ταῦρος. Καὶ οὕτως ἐξηγεῖ ὁ Φιλόχορος τὸν μῦθον τοῦ Μινωταύρου. Ἕως ὅτου εἷς ἐκ τῶν νέων αὐτῶν, ὁ Θησεύς, ἐζήτησε νὰ ἀγωνισθῇ καί, γενομένης δεκτῆς τῆς αἰτήσεώς του, μὲ τὴν τρυφερὰν συνδρομὴν τῆς Ἀριάδνης, κατεπάλαισε τὸν Ταῦρον καὶ ἐκέρδισε δι' ὅλους τὴν ἐλευθερίαν (Πλουτ. Θησ. 19). Οἱονδήποτε ὅμως καὶ ἂν ἦτο τὸ βραβεῖον, ἐπεκράτησε συνήθεια ἀργότερον νὰ ἀνατίθεται εἰς τὸ ἱερὸν τῆς πόλεως τοῦ ἀγωνιστοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἢ εἰς τὸ ἱερόν, ὅπου ἐτελεῖτο ὁ ἀγών. Καὶ ἡ συνήθεια αὕτη ἔλαβεν ἰσχὺν νόμου. Εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Τριοπίου, τοὺς ὁποίους ἐτέλουν αἱ ἓξ Δωρικαὶ πόλεις, τὸ βραβεῖον ἦτο τρίπους χαλκοῦς, ὁ ὁποῖος ἀφιεροῦτο εἰς τὸ Τριοπικὸν ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος. Κάποτε ὁ Ἀγασικλῆς ὁ Ἁλικαρνασσεὺς ἠθέλησε νὰ μὴ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν συνήθειαν καὶ ἐπῆρε τὸν τρίποδα. Αἱ λοιπαὶ ὅμως πόλεις ἀπέκλεισαν τοῦ λοιποῦ τὴν Ἁλικαρνασσὸν ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας. Φαίνεται δὲ ὅτι ἀργότερον καὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐκείνους τὸ βραβεῖον ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ ἁπλοῦ στεφάνου, διότι ὁ Ἡρόδοτος λέγει ὅτι τρίπους ἐτίθετο ὡς βραβεῖον «τὸ πάλαι» (Ἡροδ. 1,144).

Ἐπὶ τέλους κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους σύνηθες βραβεῖον ἔγινεν ὁ στέφανος. Εἰς τοὺς μεγάλους ἀγῶνας, τὰ Ὀλύμπια, τὰ Πύ-

Εἰκ. 1. Ζεῦγος παλαιστῶν.

θια, τὰ Νέμεα καὶ τὰ Ἴσθμια ἁπλοῦς στέφανος ἦτο τὸ βραβεῖον. Καὶ πρὸς τοῦτο ἐχρησιμοποιεῖτο ὁ κότινος καὶ ἡ δάφνη καὶ ἡ μυρσίνη καὶ ἡ λεύκη καὶ τὸ σέλινον κ.τ.λ. Κατὰ τὸν Παυσανίαν δὲ εἰς τοὺς περισσοτέρους ἀγῶνας ἐδίδετο φοῖνιξ. Καὶ τοῦτο, ὡς λέγει, διότι, ὅτε ἐπανήρχετο ἐκ Κρήτης ὁ Θησεύς, ἐτέλεσεν εἰς Δῆλον ἀγῶνας καὶ ἐστεφάνωσε τοὺς νικητὰς μὲ φοίνικα. Ἂν ἡ πληροφορία αὕτη τοῦ Παυσανίου εἶναι ἀκριβής, ἄγνωστον, διότι οἱ περισσότεροι γνωστοὶ ἀγῶνες δὲν εἶχον τὸν φοίνικα, ὡς βραβεῖον. Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον φαίνεται ἀκριβές, ἀλλὰ καὶ δυσεξήγητον εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον προσθέτει «ἐς δὲ τὴν δεξιὰν ἐστι καὶ παντα χοῦ τῷ νικῶντι ἐστιθέμενος ὁ φοῖνιξ» (Παυσ. 8.48,3). Ἐπιτρέπεται ὅμως νὰ φαν-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τασθῇ κανεὶς ὅτι ἡ στέψις ἢ ἡ ἀπονομὴ τοῦ ἄθλου ἐγίνετο μετὰ τὸ πέρας τῶν ἀγώνων καὶ ὅτι πρὸ τοῦ πέρατος καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν διεξαγωγὴν ἑκάστου ἀγωνίσματος ἐτίθετο εἰς τὴν δεξιὰν τοῦ νικῶντος κλάδος φοίνικος. Ὡσαύτως, ὅταν ὑπῆρχον προκριματικοὶ ἀγῶνες, εἶναι πιθανὸν νὰ ἐδίδετο εἰς τὸν νικητὴν ἑκάστης σειρᾶς ὁ κλάδος τοῦ φοίνικος. Δηλαδὴ εἰς τὰ ἀγωνίσματα, τὰ ὁποῖα ἐτελοῦντο κατὰ ζεύγη, ὅπως ἡ πάλη, ἢ εἰς τὰ ἀγωνίσματα, τὰ ὁποῖα ἐτελοῦντο κατὰ τετράδας, ὅπως ὁ δρόμος, ἐδίδετο κλάδος φοίνικος εἰς τὸν νικητὴν ἑκάστου ζεύγους ἢ ἑκάστης τετράδος, τὸν ὁποῖον ὅμως ἠδύνατο νὰ χάσῃ ὁ ἀγωνιστής, ἂν εἰς δεύτερον ἢ τρίτον ἀγῶνα ἐνικᾶτο, ἢ ἂν ἀνεκηρύσσετο τελικῶς νικητής, νὰ τὸν ἀποκομίσῃ μαζὶ μὲ τὸν στέφανον, μὲ τὸ ἆθλον. Καὶ τοιουτοτρόπως εἶναι εὔκολον νὰ ἑρμηνευθῇ εἰκὼν παναθηναϊκοῦ ἀμφορέως, εἰς τὴν ὁποίαν παριστάνεται ζεῦγος παλαιστῶν καὶ ἑκατέρωθεν εἷς ἀγωνοθέτης καὶ εἷς ἀγωνιστής, κρατοῦντες ἕκαστος κλάδον φοίνικος. Δύναται νὰ δοθῇ ἡ ἑρμηνεία, ὅτι ὁ ἀγωνοθέτης κρατεῖ τὸν φοίνικα νὰ τὸν δώσῃ εἰς τὸν νικητὴν τοῦ παλαίοντος ζεύγους, ὁ δὲ ἀγωνιστὴς εἶναι νικητὴς προηγουμένου ζεύγους ἀναμένων νὰ ἀγωνισθῇ μὲ τὸν νικητὴν ἐκ τῶν δύο ἀγωνιζομένων. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἔφεδρος, ὅπως συνήθως ἑρμηνεύεται, ἀφοῦ μὲ τὴν ἑρμηνείαν αὐτὴν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξηγηθῇ ὁ κλάδος τοῦ φοίνικος. Πάντως εἶναι γεγονός, ὅτι εἰς ὅλους τοὺς ἀγῶνας ἐχρησιμοποιεῖτο καὶ ὁ φοῖνιξ, διότι τοῦτο τὸ ἀναφέρει καὶ ὁ Πλούταρχος καὶ προσθέτει, ὅτι ἐνῶ συνέτρωγον ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων εἰς Ἴσθμια, εἰσῆλθε κάποιος ὁ ὁποῖος προσέφερεν εἰς τὸν Ἡρώδην ἐκ μέρους νικητοῦ τινος ἐγκωμίου φοίνικα καὶ «στέφανόν τινα τῶν πλεκτῶν» (Πλουτ. Συμποσ. 8,4).

Γενικῶς κατ' ἀρχὰς ἠγωνίζοντο διὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ ἄθλου. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἡ ἐκ τῆς νίκης δόξα αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν κατεκάλυψε τὴν ἀξίαν τοῦ ἄθλου καὶ πρὸς πίστωσιν τῆς ἀντιλήψεώς των αὐτῆς οἱ νικηταὶ τὸ ἀφιέρωναν εἰς τὸ ἱερόν, διακηρύσσοντες κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὅτι ἀγωνίζονται μόνον διὰ τὴν νίκην. Ἦλθε τέλος ὁ ἁπλοῦς στέφανος νὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς ἀγωνιστὰς ἀπὸ τὴν προσπάθειαν νὰ ἀποδείξουν ὅτι ἀγωνίζονται περὶ τῆς ἀρετῆς καὶ νὰ δυνηθῇ νὰ ἀντιληφθῇ τοῦτο ὁ Τριανταίχμης καὶ νὰ εἴπῃ. «Παπαί, Μαρδόνιε, κοίους ἀπ' ἀνδρας ἤγαγες μαχεσομένους ἡμέας, οἳ οὐ περὶ χρημάτων τὸν ἀγῶνα ποιεῦνται, ἀλλὰ περὶ ἀρετῆς».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐν τούτοις καὶ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ὑπῆρχον ἀγῶνες, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ βραβεῖον δὲν ἦτο ἁπλοῦς στέφανος. Εἰς τοὺς ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους ἐτέλεσεν ὁ Ξενίας ὁ Ἀρκὰς εἰς τὰς Πέλτας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὰ βραβεῖα ἦσαν στλεγγῖδες χρυσαῖ, εἰς τὰ Ἡράκλεια, τὰ ὁποῖα ἐτελοῦντο εἰς τὸν Μαραθῶνα, καὶ εἰς τὰ Πύθια, τὰ ὁποῖα ἐτελοῦντο εἰς τὴν Σικυῶνα, βραβεῖον ἐδίδετο ἀργυρᾶ φιάλη. Πάντως ὅμως καὶ μὲ τὸ τοιοῦτου εἴδους βραβεῖον μαζὶ ἐδίδετο καὶ στέφανος. Καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους ἀγῶνας, ὡς θὰ ἴδωμεν, τὰ βραβεῖα ἦσαν ἀντικείμενα ἔχοντα ὑλικὴν ἀξίαν. Ἐκαλοῦντο δὲ οἱ τοιοῦτοι ἀγῶνες χ ρ η μ α τ ῖ τ α ι ἢ θ ε μ α τ ι κ ο ί, ἢ δ ω ρ ῖ τ α ι, ἢ ἀ ρ γ υ ρ ῖ τ α ι, ἢ τ α λ α ν τ ι α ῖ ο ι, ἐνῶ οἱ ἀγῶνες, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ βραβεῖον ἦτο ἁπλοῦς στέφανος, ἐκαλοῦντο **στεφανῖται.** Δὲν ἐπιτρέπεται ὅμως νὰ φαντασθῇ κανεὶς ὅτι κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους εἰς τοὺς χρηματίτας ἀγῶνας ἠγωνίζοντο χάριν τῆς ὑλικῆς ἀξίας τοῦ ἄθλου. Οὐδὲ ἐπιτρέπεται νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι ὁ Διαγόρας ὑπεβάλλετο εἰς τοὺς κόπους καὶ τὰς δαπάνας τοῦ ταξιδίου ἀπὸ Ρόδου εἰς Μαραθῶνα διὰ μίαν ἀργυρᾶν φιάλην. Ἠγωνίζοντο χάριν τῆς ἠθικῆς αἴγλης, ἡ ὁποία περιέβαλλε τὸ ἔπαλθον. Ἀπόδειξις ὅτι τὴν μεγαλυτέραν ἀξίαν, ἀξίαν ἀνυπολόγιστον, ἐνεῖχεν ὁ ἁπλοῦς ἐκ κοτίνου στέφανος τῆς Ὀλυμπίας.

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΝΙΚΗΣ

Τοιαύτη ἦτο ἡ ἀξία τοῦ Ὀλυμπιακοῦ στεφάνου καὶ τοιαύτη ἐν γένει ἡ σημασία τῆς νίκης, ὥστε ἡμεῖς σήμερον θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ φαντασθῶμεν τὸ μέγεθός της, ἂν δὲν μᾶς εἶχον περισωθῆ μερικὰ ἐπεισόδια χαρακτηριστικὰ τούτου.

Ὅταν τὴν 113ην Ὀλυμπιάδα τὸν στέφανον ἐκεῖνον τῆς Ὀλυμπίας ἐκέρδισεν ὁ δολιχοδρόμος Ἀργεύς, δὲν ἐκρατήθη, ἀλλ' ἔσπευσεν αὐθημερὸν εἰς Ἄργος, διὰ νὰ ἀναγγείλῃ τὴν νίκην του, μὴ διστάσας μετὰ τὸν ἀγῶνα νὰ διανύσῃ εἰς μίαν ἡμέραν ἑκατὸν περίπου χιλιόμετρα.

Ὁ παγκρατιαστὴς Ἀρραχίων ἀγχόμενος ὑπὸ τοῦ ἀντιπάλου του δὲν ἀπηγόρευσεν, ἀλλ' ἐπροτίμησε νὰ ἀποθάνῃ εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Νίκης.

Οἱ Συρακούσιοι ἔπεισαν διὰ χρημάτων τὸν Κλεινόπατρον τὸν Μιλήσιον, νὰ δηλώσῃ τὸν υἱόν του Ἀντίπατρον, νικητὴν τῆς πυγμῆς τῶν παίδων, Συρακούσιον. Ὁ παῖς ὅμως δὲν ὑπέκυψεν εἰς τὰς προτροπὰς τοῦ πατρός, διότι ἤθελε νὰ δρέψῃ τὴν δόξαν, νὰ στήσῃ πρῶτος ἐκ τῶν Ἰώνων τὸν ἀνδριάντα του εἰς τὴν Ἄλτιν, διότι ἕως τότε οὐδεὶς Ἴων εἶχε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νικήσει. Ὁ Ἀστυπαλαιεὺς Κλεομήδης τὴν 72αν Ὀλυμπιάδα, δηλαδὴ τὸ ἔτος 492 π.Χ. ἐφόνευσε τὸν ἀνταγωνιστήν του Ἴκκον τὸν Ἐπιδαύριον εἰς τὴν πυγμὴν καὶ ἔχασε τοιουτοτρόπως νίκην βεβαίαν. Διὰ τοῦτο ὅμως παρεφρόνησε καί ἐπιστρέψας εἰς Ἀστυπάλαιαν, κατέρριψε τοὺς στύλους ἑνὸς διδασκαλείου καὶ μὲ τὴν πτῶσιν τῆς στέγης ἐφονεύθησαν οἱ ἐντὸς τοῦ διδασκαλείου παῖδες.

Διὰ πολυτελεστάτων δὲ ἀναθημάτων εἰς τοὺς θεοὺς καὶ ἰδίᾳ εἰς τὰ ἱερὰ τοῦ τόπου τῶν ἀγώνων ἐζήτουν νὰ καταστήσουν τὴν νίκην των ἀΐδιον. Ὁ τύραννος τῆς Κορίνθου Περίανδρος ὑπεσχέθη εἰς τὸν Δία ἀνδριάντα ἐκ σφυρηλάτου χρυσοῦ, ἐὰν νικήσῃ εἰς τὸ ἅρμα. Καὶ ὅταν ἐνίκησε καὶ εἶδεν ὅτι οἱ θησαυροὶ του δὲν ἐξήρκουν διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ὑποσχέσεως, κατέφυγεν εἰς τὸ νὰ κατάσχῃ τὰ κοσμήματα τῶν γυναικῶν. Ὁ Ἀρκεσίλας ἀνέθεσεν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα εἰς Δελφοὺς τὸ πολυτελέστατον ἅρμα του, τὸ ὁποῖον ἐνίκησεν εἰς τὰ Πύθια.

Δὲν ἔδιδαν δὲ τοιαύτην σημασίαν εἰς τὴν νίκην μόνον οἱ ἀγωνισταί, ἀλλὰ καὶ οἱ γονεῖς τῶν ἀγωνιστῶν. Αἱ μητέρες πολλάκις ὠνειρεύοντο τοὺς υἱούς των στεφανωμένους μὲ τὸν λαμπρὸν ἐκεῖνον στέφανον. Ἀπὸ τὸ ὄνειρον τῆς μητρός, ὠθήθη ὁ Ἠλεῖος Δεινόλοχος εἰς τὸ νὰ ἀσκηθῇ καὶ νὰ νικήσῃ στάδιον, διότι ἡ μήτηρ εἶδεν ὅτι τὸν εἶχεν εἰς τοὺς κόλπους της στεφανωμένον.

Ὁ Αἰγινήτης παλαιστὴς Ταυροσθένης, διὰ νὰ πληροφορηθοῦν ἐγκαίρως οἱ γονεῖς του τὸ χαρμόσυνον ἄγγελμα τῆς νίκης, ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ περιστερὰν ἔχουσαν νεοσσούς, τῆς ἔδεσε πορφύραν, σημεῖον τῆς νίκης, καὶ τὴν ἄφησεν. Αὐτὴ μετέβη πράγματι εἰς Αἴγιναν χαροποιὸς ἄγγελος (Αἰλ. Ποικίλ. Ἱστορ. 9,2). Πιθανὸν ὅμως τὴν νίκην οἱ εὐτυχεῖς γονεῖς νὰ ἐπληροφορήθησαν διὰ παραισθήσεως. Διότι κατὰ τὸν Παυσανίαν ἀνήγγειλε τὴν νίκην τὸ φάσμα τοῦ Ταυροσθένους.

Ὁ Χείλων ὁ Λακεδαιμόνιος ἀπέθανεν ἐντὸς τοῦ σταδίου τῆς Ὀλυμπίας, ἀφοῦ ἠσπάσθη τὸν υἱόν του νικητὴν τῆς πυγμῆς.

Ἡ Καλλιπάτειρα κατά τινας Φερενίκη κόρη τοῦ Ὀλυμπιονίκου Διαγόρου καὶ ἀδελφὴ τῶν Ὀλυμπιονικῶν Δαμαγήτου, Ἀκουσιλάου καὶ Δωριέως, δὲν ἤθελε νὰ ἀφήσῃ τὸν υἱόν της Πεισίροδον νὰ ἀγωνισθῇ εἰς τὸ στάδιον τῆς Ὀλυμπίας χωρὶς τὴν παρακολούθησιν στοργικῶν βλεμμάτων καὶ χωρὶς τὴν πολύτιμον ἐνίσχυσιν τοῦ παρισταμένου γονέως. Ὁ πατὴρ ὅμως εἶχεν ἀποθάνει καὶ ἡ μήτηρ δὲν ἠδύνατο νὰ μεταβῇ. Ἀπηγορεύετο εἰς τὰς γυναῖκας νὰ παρίστανται εἰς τοὺς Ὀλυμπιακούς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀγῶνας, καὶ ἡ παραβάτις ἐθανατοῦτο κρημνιζομένη ἀπὸ τοῦ Τυπαίου ὄρους. Ἡ Καλλιπάτειρα ὅμως δὲν ἐδίστασε νὰ ριψοκινδυνεύσῃ, ἀλλὰ μετημφιέσθη εἰς γυμναστὴν καὶ ἐσῆλθεν εἰς τὸ στάδιον. Ὅτε ὅμως εἶδε τὸν υἱόν νὰ ἀνακηρύσσεται νικητὴς δὲν ἐκρατήθη, ἀλλ' ὑπερεπήδησε τὸ ἔρυμα, τὸ προωρισμένον διὰ τοὺς γυμναστάς, διὰ νὰ ἐναγκαλισθῇ τὸν νικητήν. Ἐγυμνώθη ὅμως καὶ ἀπεκαλύφθη. Ἀλλ' οἱ Ἕλλανοδίκαι «ταύτην ἀφιᾶσιν ἀζήμιον, καὶ τῷ πατρὶ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτῆς καὶ τῷ παιδὶ αἰδῶ νέμοντες» (Φιλοστρ. Γυμν. 17, Παυσ. 5. 6, 7).

Ἀλλὰ καὶ αἱ πόλεις, τὰ κράτη δηλαδή, διακαῶς ἐπεθύμουν νὰ ἔχουν πολίτας Ὀλυμπιονίκας. Ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν, ἐπὶ διακόσια ἐνενήκοντα ἕξ ἔτη, οἱ Ἀχαιοὶ δὲν ἠδύνατο νὰ εὐτυχήσουν νὰ ἴδουν Ὀλυμπιονίκην Ἀχαιόν, καὶ διὰ τοῦτο κατέφυγον εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Τὸ δὲ μαντεῖον ἀπεφάνθη ὅτι τοῦτο συνέβαινε κατὰ κατάραν τοῦ ἐκ Παλείας τῆς μετέπειτα Δύμης Οἰβώτα, ὁ ὁποῖος ἐνίκησε τὴν ἕκτην Ὀλυμπιάδα, οὐδεμιᾶς ὅμως ἔτυχε τιμῆς παρὰ τῶν συμπολιτῶν του καὶ διὰ τοῦτο κατηράσθη οὐδεὶς Ἀχαιὸς νὰ νικήσῃ. Οἱ Ἀχαιοὶ ὅμως εὐθὺς μετὰ τὸ μάντευμα, τὴν ὀγδοηκοστὴν Ὀλυμπιάδα, τοῦ ἀνήγειραν ἀνδριάντα εἰς τὴν Ὀλυμπίαν. Δηλαδὴ διακόσια ἐνενήκοντα ἕξ ἔτη μετὰ τὴν νίκην. Ἀμέσως ὅμως ἔσχον τὴν εὐτυχίαν νὰ ἴδουν τὸν παῖδα Σώστρατον ἐκ Πελλήνης νὰ νικᾷ στάδιον παίδων. Καὶ ἔκτοτε πρὸ τῶν ἀγώνων ἔθυον εἰς τὸν ἀνδριάντα τοῦ Οἰβώτα καί, ὅταν ἐνίκων, τὸν ἐστεφάνουν.

Διὰ τὸν ἀνδριάντα δὲ τοῦ περιφήμου Κύλωνος λέγει ὁ Παυσανίας, ὅτι τὴν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἀνέγερσιν ἀνδριάντος, ἐνῶ ἀπεπειράθη νὰ τυραννήσῃ, δὲν δύναται νὰ ἐξηγήσῃ ἄλλως ἢ διότι «τὰ ἐς δόξαν ἐγένετο οὐκ ἀφανὴς ἀνελόμενος διαύλου νίκην Ὀλυμπικήν».

Καὶ εἶχον δίκαιον αἱ πόλεις νὰ ἀποδίδουν τοιαύτην σημασίαν εἰς τὴν νίκην, διότι ὁ ἴδιος ὁ Παυσανίας ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του δὲν ἐσῴζοντο οὐδὲ τὰ ἐρείπια τῆς ὑπὸ τῶν Χαλκιδέων τοῦ Εὐρίπου ἀποικισθείσης εἰς Σικελίαν Νάξου. Ἐσῴζετο ὅμως, λέγει, τὸ ὄνομα τῆς πόλεως χάρις εἰς τὸν πολίτην αὐτῆς Τίσσανδρον τὸν Κλεοκρίτου, ὁ ὁποῖος ἐνίκησε τετράκις πυγμὴν εἰς τὰ Ὀλύμπια.

Διὰ τοῦτο δὲν ἐδίσταζον αἱ πόλεις νὰ καταφεύγουν καὶ εἰς τὴν δύναμιν τοῦ χρυσοῦ, διὰ νὰ πείσουν ἀγωνιστὰς ἄλλων πόλεων νὰ δηλώσουν, ἢ νὰ ἀνακηρύξουν ἑαυτούς, ὅπως ἔλεγον, πολίτας τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δωροδοκούσης πόλεως. Καὶ θὰ ἴδωμεν ἀρκετὰ τοιαῦτα παραδείγματα. Ἰδίως δὲ αἱ Συρακοῦσαι κατέφευγον εἰς τὸ ἥκιστα εὐθὺ τοῦτο μέτρον, διὰ νὰ ἀκουσθῇ τὸ ὄνομά των ἐκφωνούμενον ὑπὸ τοῦ κήρυκος εἰς τὸ στάδιον τῆς Ὀλυμπίας.

Ἐνίοτε δὲ καὶ ᾠκειοποιοῦντο αἱ πόλεις ἀγωνιστάς, ὅταν ἡ σύνθεσις τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀγωνιστοῦ ἦτο πρόσφορος πρὸς τοῦτο. Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ παράδειγμα τοῦ Στράτωνος τοῦ Αἰγιέως. Ὁ θρυλούμενος οὗτος Στράτων Αἰγιεὺς εἶναι ἀνύπαρκτος. Οἱ Αἰγιεῖς ἁπλούστατα παρεπλάνησαν τὸν Παυσανίαν, ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι εἰς τὸ Αἴγιον εἶδε στοὰν ᾠκοδομημένην διὰ τὴν ἐξάσκησιν τοῦ Στράτωνος νικήσαντος εἰς τὰ Ὀλύμπια πάλην καὶ παγκράτιον αὐθημερὸν (Παυσ. 7.23, 5). Τοιοῦτοι ὅμως νικηταὶ πάλης καὶ παγκρατίου αὐθημερὸν ἀναφέρονται πλὴν τοῦ Ἡρακλέους ἄλλοι ἑπτά.

Ὁ Ἰούλιος ὁ Ἀφρικανὸς ὄγδοον ἀφ' Ἡρακλέους τοιοῦτον νικητὴν ἀναφέρει Στράτον τὸν Ἀργεάτην, νικήσαντα τὴν 204ην Ὀλυμπιάδα, ἐνῶ Στράτωνα Αἰγιέα οὐδαμοῦ ἀναφέρει. Οὔτε ὅμως ὁ ἴδιος ὁ Παυσανίας τὸν ἀναφέρει, ὁ ὁποῖος ὄγδοον ἀφ' Ἡρακλέους μνημονεύει Νικόστρατον τὸν Κίλικα (Παυσ. 5. 21,9), διὰ τὸν ὁποῖον λέγει ὅτι παῖδα ὄντα τὸν ἥρπασαν λῃσταὶ ἐκ Πρυμνησσοῦ τῆς Φρυγίας καὶ τὸν ἐπώλησαν εἰς Αἰγάς. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι οὗτος ἠγωνίσθη, ὡς Αἰγεάτης. Καὶ εἰς τοῦτο δυνάμεθα νὰ ἐνισχυθῶμεν, ἀπὸ τὸν περὶ αὐτοῦ θρύλον, καθ' ὃν προεπονήθη, διότι ὁ κύριός του εἶδε καθ' ὕπνους, ὅτι ὑπὸ τὸν σκίμποδα, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἐκοιμᾶτο ὁ παῖς, εὑρίσκετο σκύμνος. Ἑπομένως μὲ τὴν προτροπὴν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ κυρίου του ἐγυμνάσθη καὶ ἀπὸ εὐγνωμοσύνην τουλάχιστον δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ ἀνακηρύξῃ ἑαυτὸν Αἰγεάτην. Ἄλλως τε διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὰ Ὀλύμπια, θὰ ἀνεκηρύχθη ἐλεύθερος πολίτης Αἰγεάτης. Διότι εἰς τοὺς ἀγῶνας ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς δούλους ἡ συμμετοχή. Τὸ ὅτι δὲ ὁ Παυσανίας τὸν ὀνομάζει Νικόστρατον δὲν εἶναι παράξενον. Καὶ τὸν Ρόδιον παῖδα Ὕλλον ὀνομάζει Νικασύλον. Ἴσως μετὰ τὴν νίκην τὸ ὄνομα ἐγίνετο σύνθετον μὲ αὐτήν. Ἂν δὲ δεχθῶμεν ὅτι ὁ Ἰούλιος ὁ Ἀφρικανὸς ἔγραφε παρεφθαρμένως τὸν Αἰγεάτην Ἀργεάτην, ἀφοῦ Ἀργέα εἰς τὴν Κιλικίαν ἢ καὶ οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ὑπῆρχε, ἐνῶ Αἰγαὶ ὑπῆρχον εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν πλησίον τῆς Κύμης, θὰ ἴδωμεν ὅτι καὶ οἱ δύο, καὶ ὁ Παυσανίας καὶ ὁ Ἰούλιος ὁ Ἀφρικανός, ἔχουν τὸν αὐτὸν ὡς ὄγδοον νικητὴν ἀφ' Ἡρακλέους πάλης καὶ παγκρατίου αὐθημερόν. Ἐνῶ τὸν Στράτωνα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸν Αἰγιέα οὔτε ὁ εἷς οὔτε ὁ ἄλλος ἀναφέρει εἰς τὸν κατάλογον τῶν ὀκτὼ ἀφ' Ἡρακλέους τοιούτων νικητῶν. Καὶ τοιουτοτρόπως εἶναι φανερὸν ὅτι οἱ Αἰγιεῖς τὸν Στράτον τὸν Αἰγεάτην τὸν ἕκαμαν Στράτωνα Αἰγιέα, ὠθηθέντες εἰς τοῦτο ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν ἔφεσιν, τὴν ὁποίαν εἶχον τότε αἱ πόλεις, νὰ καταλέγωνται εἰς τοὺς Ὀλυμπιονίκας ἰδικοί των πολῖται.

Διὰ τοῦτο αἱ πόλεις ἀπένεμον ἐξαιρετικὰς τιμὰς εἰς τοὺς νικητὰς τῶν ἀγώνων ἰδίως τῶν τεσσάρων μεγάλων, τῶν Ὀλυμπίων, τῶν Πυθίων, τῶν Νεμέων καὶ τῶν Ἰσθμίων, οἱ ὁποῖοι, ὡς εἴδομεν, ἐκαλοῦντο ἱεροὶ καὶ οἱ νικηταὶ ἱερονίκαι. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἐκαλοῦντο προσέτι καὶ ***εἰσελαστικοί,*** διότι οἱ νικηταὶ ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν πατρίδα εἰσήρχοντο, εἰσήλαυνον διὰ ῥήγματος τοῦ τείχους, φέροντες πορφυρίδα ἢ ξύστιδα, ὅπως ἔλεγον οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἐποχούμενοι ἐφ' ἅρματος συρομένου ὑπὸ τεσσάρων λευκῶν ἵππων. Καὶ ἡ κρήμνισις τοῦ τείχους εἶχε κατὰ τὸν Πλούταρχον τὴν σημασίαν, ὅτι ἡ πόλις ἡ ἔχουσα τοιούτους ἄνδρας δὲν ἔχει ἀνάγκην τειχῶν «ὡς οὐ μέγα πόλει τειχῶν ὄφελος ἄνδρας ἐχούσῃ μάχεσθαι δυναμένους καὶ νικᾶν». Κατὰ τὰς ὑποδοχὰς ταύτας κατελαμβάνοντο ὑπὸ ὁμαδικῆς παραφροσύνης. Ἔπραττον τὸ πᾶν διὰ νὰ δώσουν ἐξαιρετικὴν λαμπρότητα εἰς τὴν ὑποδοχήν. Ὅταν τὴν ἐνενηκοστὴν δευτέραν Ὀλυμπιάδα ἤτοι τὸ 412 π. Χ ὁ Ἐξαίνετος ὁ Ἀκραγαντῖνος ἐνίκησε στάδιον εἰς τὰ Ὀλύμπια, ἠκολούθουν τὸ ἅρμα του κατὰ τὴν εἴσοδόν του εἰς τὸν Ἀκράγαντα 300 συνωρίδες λευκῶν ἵππων.

Πλὴν τῆς κρημνίσεως τοῦ τείχους εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ Ὀλυμπιονίκαι ἐσιτοῦντο εἰς τὸ πρυτανεῖον, εἶχε δ' ἡ σίτησις αὕτη τὴν ἔννοιαν ἀπονομῆς τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης ὑπὸ τῆς πόλεως, διότι αὕτη ἀπενέμετο καὶ εἰς τοὺς νικητὰς τῶν ἁρματοδρομιῶν καὶ ἱπποδρομιῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν οἱ πλουσιώτεροι τῶν πολιτῶν. Καὶ ταύτην τὴν τιμὴν ζητεῖ ὁ Σωκράτης ἀπὸ τοὺς δικαστάς, δι' ὅσα ἔπραξεν ὑπὲρ τῆς πόλεως καὶ προσθέτει «πολὺ γε μᾶλλον ἢ εἴ τις ὑμῶν ἵππῳ ἢ ξυνωρίδι ἢ ζεύγει νενίκηκεν Ὀλυμπιάσιν» (Πλάτ. Ἀπολ. 26). Ὑλιστικωτέρα ἦτο ἡ τιμή, τὴν ὁποίαν καθώρισεν ὁ Σόλων, ὁ ὁποῖος ὅμως ἦτο ἔμπορος. Ὥρισε δὲ πεντακοσίας δραχμὰς διὰ τοὺς Ὀλυμπιονίκας καὶ ἑκατὸν διὰ τοὺς Ἰσθμιονίκας (Πλουτ. Σόλ. 23). Προσθέτει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος, ὅτι καὶ διὰ τοὺς νικητὰς τῶν ἄλλων ἀγώνων ἔταξεν ἀνάλογον ποσόν. Ἀφοῦ ὅμως δὲν ἀναφέρεται τοιοῦτον, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ πιστεύσωμε. Τουναντίον εἶναι εὐεξήγητον νὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔδωσε μόνον εἰς τοὺς Ὀλυμπιονίκας διὰ τὴν σημασίαν τῶν Ὀλυμπίων, καὶ εἰς τοὺς Ἰσθμιονίκας διὰ τὸν ἰδιαίτερον σύνδεσμον, ὁ ὁποῖος συνέδεεν, ὡς θὰ ἴδωμεν, τὰς Ἀθήνας μὲ τὰ Ἴσθμια.

Οἱ Σπαρτιᾶται περισσότερον ἰδεαλισταί, ὥρισαν ὁ βασιλεὺς νὰ χωρῇ εἰς τὴν μάχην «ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ στεφανίτην ἀγῶνα νενικηκότα». Ἦτο δὲ περίζηλος ἡ τιμὴ αὕτη. Κάποτε ἔγινεν ἀπόπειρα νὰ δωροδοκηθῇ παλαιστὴς Σπαρτιάτης, διὰ νὰ ἀφήσῃ τὸν ἀντίπαλόν του νὰ νικήσῃ. Αὐτὸς ὅμως ἠρνήθη καί, ὅταν κατεπάλαισε τὸν ἀντίπαλον, ἠρωτήθη τί τοῦ ἀπέμεινε μὲ τὴν νίκην, καὶ ἐκεῖνος ἀπήντησε: «Πρὸ τοῦ βασιλέως τεταγμένος μαχοῦμαι τοῖς πολεμίοις» (Πλουτ. Λυκοῦργ. 22).

Ἀνίδρυον δὲ πολλάκις αἱ πόλεις τοὺς ἀνδριάντας τῶν νικητῶν καὶ ἐκόσμουν δι' αὐτῶν τὰς ἀγορὰς καὶ τὰ ἱερά. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς τόπους τῶν ἀγώνων ὑπῆρχον ἀνδριάντες τῶν νικητῶν ἀνεγερθέντες ὑπὸ τῆς πόλεώς των. Τινὲς δ' ἐκ τῶν ἀνδριάντων τούτων εἶχον θείας ἰδιότητας. Καὶ τοῦ Σκοτουσαίου Πολυδάμαντος ὁ ἀνδριὰς εἰς τὴν Ὀλυμπίαν καὶ τοῦ Θεαγένους εἰς τὴν Θάσον εἶχον θεραπευτικὴν δύναμιν. Τοῦ Θεαγένους μάλιστα ἵδρυσαν ἀγάλματα καὶ ἔθυον ὡς εἰς θεὸν καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη καὶ δὴ καὶ οἱ βάρβαροι (Παυσ. 6. 11,6. Λουκ. θεῶν ἐκκλησ. 12). Οἱ δὲ Σπαρτιᾶται τὸν Ἱπποσθένην, ὁ ὁποῖος τὴν 37ην Ὀλυμπιάδα ἐνίκησεν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν τοὺς παῖδας εἰς τὴν πάλην καὶ τὴν 39ην μέχρι τῆς 43ης συμπεριλαμβανομένης ἐνίκα τοὺς ἄνδρας, τὸν ἐθεοποίησαν, τοῦ ἀνήγειραν ναὸν καὶ τὸν ἐλάτρευον ὡς Ποσειδῶνα (Πανσ. 3. 15,7). Ὕμνοι δ' ἐπίτηδες συνετάσσοντο διὰ νὰ ὑμνηθῇ ὁ νικητής. Ἀργότερον παρηγγέλλοντο οἱ ὕμνοι οὗτοι εἰς διασήμους ποιητάς. Ὁ Ἀρχαιότερος ὕμνος ἐκ τῶν σῳζομένων, ὄχι ὅμως ὁλόκληρος, εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ Σιμωνίδου ποιηθεὶς πρὸς τιμὴν τοῦ Θεσσαλοῦ Σκόπα νικητοῦ τεθρίππου εἰς τὰ Ὀλύμπια κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα (Πλατ. Πρωταγ.). Ἀλλὰ καὶ τοῦ Βακχυλίδου περιεσώθησαν τέσσαρες τοιοῦτοι ὕμνοι. Ἡ δ' ὑπέροχος πτῆσις τοῦ Πινδάρου ἔγινεν ὑπὲρ τὰς στεφωμένας κεφαλὰς τοιούτων νικητῶν. Κατὰ τὸν Σχολιαστὴν τοῦ Πινδάρου τρὶς ὑμνοῦντο οἱ νικηταί. Εἰς τὸν τόπον τῶν ἀγώνων, εἰς τὸ γυμνάσιον, ὅπου φαίνεται ὡδηγοῦντο ἅμα τῇ ἐπανόδῳ καὶ εἰς τὴν οἰκίαν των. Εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν περίστασιν φαίνεται, ὅτι ᾄδοντο οἱ παραγγελθέντες ὕμνοι.

Δὲν ἐξετιμᾶτο δ' ὁ νικητὴς μόνον ἀπὸ τοὺς συμπολίτας του. Ἦτο ἀντικείμενον θαυμασμοῦ τῶν Πανελλήνων. Μεταξὺ τῶν φανατικωτέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρων ἐχθρῶν τῶν Ἀθηναίων ἦτο καὶ ὁ Ρόδιος Δωριεὺς ὁ Διαγόρου Ὀλυμπιονίκης, ὁ ὁποῖος καὶ ἐναυμάχησε μὲ ἰδικά του πλοῖα τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν συνέλαβον αἰχμάλωτον. Ὅτε ὅμως γενομένης ἐκκλησίας «ἄνδρα οὕτω μέγαν καὶ δόξης ἐς τοσοῦτον ἥκοντα ἐθεάσαντο ἐν σχήματι αἰχμαλώτου», ἀντὶ νὰ τὸν φονεύσουν, τὸν ἄφησαν ἐλεύθερον (Παυσ. 6, 7, 4,) (Ξενοφ. Ἑλλ. 1.5.19).

Ἀλλὰ καὶ πέραν τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν ἔφθασεν ἡ φήμη τῶν νικητῶν. Ὁ Κροτωνιάτης ἰατρὸς Δημοκήδης, κατορθώσας νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν αὐλὴν τοῦ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπους, μετέβη εἰς τὸν Κρότωνα καὶ ἐκεῖ ἔλαβε σύζυγον τὴν κόρην τοῦ Ὀλυμπιονίκου Μίλωνος. Καὶ τὸν γάμον τοῦτον τὸν ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Δαρεῖον, διὰ νὰ δείξῃ, λέγει ὁ Ἡρόδοτος, ὅτι καὶ εἰς τὴν πατρίδα του ἔχαιρεν ὑπολήψεως (Ἡροδ.3,137).

Εἴδομεν, ὅτι οἱ νικηταὶ ὅλων τῶν ἀγώνων ἠξιοῦντο τιμῶν μεγάλων, περισσότερον ὅμως τῶν τεσσάρων ἱερῶν καλουμένων ἢ εἰσελαστικῶν καὶ ἀκόμη περισσότερον τῶν Ὀλυμπίων.

Τοῦ Ὀλυμπιονίκου τὸ ὄνομα ἐφέρετο ἐπὶ αἰῶνας εἰς τὰ στόματα τῶν Πανελλήνων. Σημαντικῶν δὲ γεγονότων τῆς ἱστορίας καθωρίζετο ἡ χρονολογία μὲ τὴν νίκην ἀγωνιστοῦ τινος.

Διὰ τοῦτο, ἐνῶ ὁ νικητὴς ἐπανήρχετο εἰς τὴν πατρίδα ὑπερήφανος καὶ ἐνίοτε κατάκοπος ἐκ τοῦ ἀγῶνος ἀπεφάσιζε νὰ διανύσῃ μακροτάτην ὁδὸν διὰ νὰ ἀναγγείλῃ ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον εἰς τοὺς ἀνυπομονοῦντας γονεῖς καὶ συμπολίτας τὸ μέγα ἄγγελμα, ὁ νικηθεὶς εἶχε κατὰ τὸν Πίνδαρον:

«Νόστον ἔχθιστον καὶ ἀτιμοτέραν γλῶσσαν καὶ ἐπίκρυφον οἶμον».

Δι' ἀποκρύφων ὁδῶν δηλαδὴ ἐπανήρχοντο εἰς τὰ ἴδια οἱ νικηθέντες, ἄτολμοι νὰ ἀτενίσουν τὰ εἴρωνα βλέμματα τῶν γνωρίμων. Ἄτολμοι νὰ ἀτενίσουν τοὺς φίλους καὶ τοὺς συγγενεῖς, φυβούμενοι μὴ τοὺς ὑπενθυμίσουν, ὅτι δὲν θὰ προκληθῇ κατὰ τὸν Πίνδαρον ἐπίσης τῆς μητρὸς ὁ γλυκὺς γέλως, ἡ ὁποία ἐνίοτε ἀνέμενε τὸ ἄγγελα εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην τοῦ Ἀλφειοῦ.

ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΝ ΔΙΑΦΕΡΟΝ

Αἱ ἀντιλήψεις δ' αὐταὶ κατέστησαν τὸ ἀγωνιστικὸν διαφέρον τῶν Ἑλλήνων τόσον ὀξύ, ὥστε νὰ μὴ διστάζουν νὰ ὑποβάλλωνται εἰς τοὺς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κόπους μακροῦ ταξιδίου, διὰ νὰ παραστοῦν εἰς τοὺς ἀγῶνας. Ὁ Σωκράτης παροτρύνει κάποιον, νὰ πορευθῇ πεζῇ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν. Καὶ ὁ Θαλῆς ὁ Μιλήσιος γέρων ἑβδομήκοντα ὀκτὼ ἐτῶν ἀσθενὴς καὶ διψῶν ἀπέθανε τὸ 548 π. Χ. θεώμενος γυμνικὸν ἀγῶνα. Καὶ αὐτὴ ἡ διήγησις γυμνικοῦ ἢ ἱππικοῦ ἀγῶνος εἶχε διὰ τοὺς Ἕλληνας ἐνδιαφέρον. Ὁ Σωκράτης θέλων νὰ παραστήσῃ εἰς τὸν Ἰσχόμαχον πόσον εὐχάριστος θὰ τοῦ ἦτο ἡ διήγησίς του, μεταχειρίζεται ὡς ὅρον συγκρίσεως τὴν διήγησιν περὶ γυμνικοῦ ἢ ἱππικοῦ ἀγῶνος. (Ξενοφ. Οἰκον. 7.10.). Μεταβαίνοντες δ' εἰς τὸν τόπον τῶν ἀγώνων κατέβαλλον ἰδιαιτέρας φροντίδας, διὰ νὰ ἐπιτύχουν θέσιν κατάλληλον εἰς τὸ στάδιον εἰσερχόμενοι εἰς αὐτὸ λίαν πρωΐ ἢ καὶ καταφεύγοντες καὶ ἐκμεταλλευόμενοι τὰς γνωριμίας των. Ὁ Ἑρμότιμος εἰς τὸν Λουκιανὸν κατώρθωσεν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, νὰ καταλάβῃ θέσιν ἀριστερὰ τῶν Ἑλλανοδικῶν μαζὶ μὲ τοὺς Ἠλείους, διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ γνωρίμου του Εὐανδρίδου τοῦ Ἠλείου (Λουκ. Ἑρμότ. 39).

Παρηκολούθουν δὲ τοὺς ἀγῶνας ἐπηρεαζόμενοι ὑπὲρ τοῦ δεῖνα ἢ τοῦ τάδε ἀγωνιστοῦ, εἴτε διότι τὸν συνεπάθουν ἕνεκα τῆς φήμης ἢ ἕνεκα ἄλλων λόγων, εἴτε, συνηθέστερον, διότι ἐπρόκειτο περὶ συμπολίτου. Διηροῦντο δ' οἱ θεαταὶ εἰς δύο ἢ περισσότερα στρατόπεδα, τὰ ὁποῖα ἐτάσσοντο ἕκαστον ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς ἀγωνιστοῦ, τὸν ὁποῖον ἐνίσχυον διὰ τῶν φωνῶν των καὶ μετὰ τὴν νίκην ἐπευφήμουν. «Αἱ δὲ ἐπιβοήσεις ἑκατέρου τοῦ πλήθους ἐν τοῖς σταδίοις καὶ τοῖς θεάτροις πόσον διαφέρουσι μετὰ ἐπαίνου γιγνόμεναι καὶ πολλῆς εὐφημίας τῶν μετὰ μίσους καὶ λοιδορίας». Εἶναι φράσις αὐτὴ τοῦ Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου, εἰς τὴν ὁποίαν βλέπομεν καὶ τὸ ***ἑκάτερον*** πλῆθος, καὶ τὰς ***ἐπιβοήσεις*** καὶ τὰς ***εὐφημίας*** καὶ τὰς ***λοιδορίας***. Διότι οὔτε αἱ λοιδορίαι, αἱ ἀποδοκιμασίαι δηλαδή, ἔλειπον.

Ὅταν δὲ ἀνεκηρύσσετο ὁ νικητής, τότε τὸ στάδιον συνεταράσσετο. Ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Πινδάρου (Πυθιον Δ' 426) μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι «ἐφυλλοβόλουν τοὺς νικηφόρους τοῖς τῆς γῆς χλωροῖς». Καὶ ὁ Πλούταρχος (Συμποσ. 8,4) ὅτι καὶ «ῥόδοις καὶ λυχνίσιν, ἔνιοι δὲ καὶ μήλοις καὶ ροιαῖς ἔβαλλον». Ὁ δὲ Φιλόστρατος λέγει, ὅτι τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνακηρύσσεται νικητὴς ὁ νεκρὸς πλέον παγκρατιαστὴς Ἀρραχίων, οἱ θεαταί, προφανῶς οἱ πατριῶταί του Ἀρκάδες «Βοῶσι γοῦν ἀναπηδή-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σαντες ἀπὸ τῶν θάκων καὶ οἱ μὲν τῷ χεῖρε ἀνασείουσιν, οἱ δὲ τὴν ἐσθῆτα, οἱ δὲ αἴρονται ἀπὸ τῆς γῆς, οἱ δὲ τοῖς πλησίον ἱλαρὸν προσπαλαίουσιν».

Εἶναι δηλαδὴ ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ κανεὶς τὴν εἰκόνα τοῦ ὑπερόχου ἐκείνου πλήθους, τὸ ὁποῖον μὲ ἀγωνίαν παρηκολούθει τὴν ἔκβασιν ἑνὸς ἑκάστου ἀγωνίσματος, διὰ νὰ ἐκραγῇ φρενῆρες εἰς ἰαχὰς θριάμβου ὑπὲρ τοῦ νικητοῦ. Ἔκφρον ἀνεπήδα, ἔρριπτε τὰ ἐνδύματα εἰς τὸν ἀέρα, ἔρραινε μὲ ἄνθη καὶ μὲ μῆλα καὶ μὲ φύλλα τὸν νικητήν, καὶ ἐγέμιζε τὴν ἀτμόσφαιραν μὲ σπινθῆρας ἐνθουσιασμοῦ, οἱ ὁποῖοι ἐνίοτε εἶχον καὶ τὰ θύματά των. Οἱ ἀσθενέστεροι, οἱ περισσότερον ἐπιρρεπεῖς εἰς ἐνθουσιασμὸν καὶ συγκίνησιν ἀπέθνησκον. Ἔγινε λόγος περὶ τοῦ Χείλωνος τοῦ Λακεδαιμονίου. Ἀλλὰ καὶ ὁ πολλάκις εἰς πλείστους ἀγῶνας νικήσας Διαγόρας ὁ Ρόδιος τοιοῦτον θάτατον εὗρεν. Γέρων πλέον εὑρίσκετο μεταξὺ τῶν θεατῶν εἰς τὸ στάδιον τῆς Ὀλυμπίας τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐστεφανώθησαν οἱ δύο υἱοί του ὁ Δαμάγητος εἰς τὸ παγκράτιον καὶ ὁ Ἀκουσίλαος εἰς τὴν πυγμήν. Οἱ φιλόστοργοι υἱοὶ ἀνεζήτησαν μεταξὺ τῶν θεατῶν τὸν γέροντα πατέρα των, τὸν ὁποῖον ἐστεφάνωσαν μὲ τοὺς στεφάνους των καὶ τὸν περιῆγον εἰς τὸ στάδιον. Ἀλλόφρονες οἱ θεαταὶ ἐπευφήμουν καὶ ἔρραινον μὲ ἄνθη τὴν ἔνδοξον τριάδα. Ὅτε Λάκων τις ἠγέρθη, ἠσπάσθη τὸν Διαγόραν καὶ τοῦ εἶπε «Κάθανε, Διαγόρα, οὐκ εἰς Ὄλυμπον ἀναβήσει». Διότι εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ Λάκωνος μετὰ τὸν θρίαμβον ἐκεῖον, δὲν εὑρίσκετο παρὰ μόνον ὁ Ὄλυμπος. Καὶ ὁ συγκεκινημένος Διαγόρας δὲν ἀντέσχεν, ἀλλ' ὑπέκυψεν εἰς τοῦ Λάκωνος τὴν προτροπήν.

Τὸ ἀγωνιστικὸν δηλαδὴ διαφέρον τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἄνευ ὁμοίου εἰς τὴν ἱστορίαν.

ΣΥΝΕΙΔΗΤΗ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΤΟΥ ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΥ

Ἐφρόντιζον δὲ καὶ τὸ ἐκαλλιέργουν οἱ διοργανωταὶ τῶν ἀγώνων, κατ' ἀρχὰς μὲν χωρὶς νὰ ἔχουν συνείδησιν τοῦ ἀπωτέρου σκοποῦ αὐτῶν, κατόπιν ὅμως καὶ συνειδητῶς. Ἦλθεν ἐποχή, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπέκτησαν συνείδησιν ὀξεῖαν τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἀγώνων ἐπὶ τῆς σωματικῆς διαπλάσεως τῆς φυλῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς καθόλου ἐξελίξεως αὐτῆς. Αἱ τιμαὶ αἱ ὁποῖαι ἀπενέμοντο εἰς τοὺς νικητὰς μεταγενεστέρως, δὲν ἀπενέμοντο, διότι διὰ τῆς νίκης ἐκαλλιεργεῖτο ἡ φήμη τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πόλεως, ἀλλὰ διὰ νὰ προκληθῇ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς μάζης περὶ τῶν ἀγώνων καὶ διὰ νὰ ἑλκυσθῇ τὸ πλῆθος πρὸς τὰ γυμνάσια καὶ τὰς παλαίστρας. Λέγει ὁ Σόλων πρὸς τὸν Ἀνάχαρσιν διὰ τὸν σκοπὸν τῶν ἀγώνων: «Ἡ γούμεθα γάρ, ὦ Ἀνάχαρσι, τὴν ἐς τὰ γυμνάσια προθυμίαν οὕτως ἂν πλείω ἐγενέσθαι αὐτοῖς, εἰ τοὺς ἀριστεύοντας κτλ.» (Λουκ. Ἀνάχαρσ. 36). Εἶχον δηλαδὴ συνείδησιν, ὅτι οἱ ἀγῶνες δὲν ἀπέβλεπον εἰς τοὺς ὀλίγους ἀγωνιστάς, οὔτε εἰς τὰς νίκας. Θὰ μᾶς ὠνόμαζον δὲ παράφρονας ἡμᾶς τοὺς σημερινοὺς λαούς, οἱ ὁποῖοι νομίζοντες ὅτι σκοπὸς τῶν ἀγώνων εἶναι ἡ σωματικὴ προαγωγὴ τῶν λαμβανόντων μέρος εἰς αὐτούς, ἔχομεν κατορθώσει νὰ περιορίσωμεν τὴν γυμναστικὴν εἰς ἕνα μικρὸν κύκλον νέων ἀφρόνως γυμναζομένων. Οἱ ἀγῶνες διὰ τοὺς Ἕλληνας κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους εἶχον σκοπόν, νὰ προβάλουν ὡς ὑπόδειγματα πρὸς μίμησιν τοὺς νικητὰς καὶ νὰ ἐξωθήσουν τὴν νεολαίαν πρὸς τὴν ἄσκησιν, τῆς ὁποίας πάλιν σκοπὸν ἀπώτερον δὲν ἐθεώρουν τὴν νίκην. Εἰς τὸν Ἀνάχαρσιν ἐπίσης, λέγει ὁ Σόλων: «Καὶ διαπονεῖν τὸ σῶμα καταναγκάζομεν, οὐ μόνον ἕνεκα τῶν ἀγώνων, ὅπως τὰ ἆθλα δύναιντο ἀναιρεῖσθαι, ***(ἐπ' ἐκεῖνα μὲν γὰρ ὀλίγοι πάνυ ἐξ ἁπάντων χωροῦσιν)***, ἀλλὰ μεῖζόν τι ἁπάσῃ τῇ πόλει ἀγαθὸν ἐκ τούτου καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις προσκτώμενοι».

Ἡ μεγάλη μᾶζα βεβαίως ἀπέβλεπε πρὸς τὴν νίκην. Ἐθαύμαζε τὸν νικητήν. Οἱ ἡγούμενοι ὅμως τοῦ Ἔθνους εἶχον συνείδησιν τοῦ ψεύδους τῶν ἀγώνων. Εἶχον συνείδησιν ὅτι, οὔτε τὸν κόπον θὰ ἤξιζεν, οὔτε τὰς δαπάνας διὰ τὴν διοργάνωσιν τῶν ἀγώνων, ἐὰν σκοπὸς ἦτο ἡ σωματικὴ προαγωγὴ τῶν ἐλαχίστων ἑκατοντάδων νέων, οἱ ὁποῖοι κατήρχοντο εἰς αὐτούς. Πολὺ δὲ περισσότερον, ἐὰν σκοπὸς ἦτο ἡ δημιουργία ἀνθρώπων δυναμένων νὰ πηδήσουν πλέον τοῦ κοινοῦ, ἢ νὰ τρέξουν ταχύτερον τῶν πολλῶν. Ἐξεμεταλλεύοντο ὅμως τὸ ψεῦδος αὐτό, διότι, θετικοὶ ἄνθρωποι, ἐγνώριζον ὅτι τὰ πλήθη μὲ τὸ ψεῦδος κυβερνῶνται. Καὶ ὄχι μόνον τὸ ἐξεμεταλλεύοντο, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκαλλιέργουν.

Θὰ ἴδωμεν, ὅτι κάθε ἀγώνισμα ἐθεωρεῖτο εὕρεσις ἥρωός τινος ἐνίοτε δὲ καὶ θεοῦ, καὶ ἕκαστος θεὸς εἶχε τὴν προτίμησίν του καὶ ἐπεδίδετο εἰς ἕν ἐξ αὐτῶν, τοῦ ὁποίου τοὺς ἀγωνιστὰς ἐπροστάτευε. Ἡ ἵδρυσις τῶν ἀγώνων ἀπεδίδετο εἰς ἥρωας καὶ εἰς θεούς, οἱ ὁποῖοι μάλιστα ἐλάμβανον μέρος εἰς αὐτούς. Ὁ Ἡρακλῆς ἦτο ὁ ἱδρυτὴς τῶν Ὀλυμπίων, ὁ ὁποῖος

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μάλιστα ἐνίκησε καὶ πάλην καὶ παγκράτιον. Καὶ ὁ Κάστωρ ἐνίκησε δρόμον εἰς τὰ Ὀλύμπια καὶ ὁ Πολυδεύκης πυγμὴν καὶ ὁ Ἰόλαος εἰς τὴν ἁρματοδρομίαν μὲ τοὺς ἵππους τοῦ Ἡρακλέους καὶ ὁ Ἀρκὰς ἥρως Ἰάσιος εἰς τὸν κέλητα. Καὶ ὁ Ἀπόλλων ἐνίκησε τὸν Ἑρμῆν εἰς τὸν δρόμον καὶ τὸν Ἄρην εἰς τὴν πυγμήν. Εἰς τὴν Ὀλυμπίαν δι' ἐπίσης κατεπάλαισεν ὁ Ζεὺς τὸν Κρόνον (Παυσ. 5. 7, 10 καὶ 8. 3, 4). Διὰ τὰ Ἡραῖα δὲ τῆς Ἤλιδος, ἀγῶνα γυναικεῖον, εὑρέθη γυνή, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπεδόθη ἡ ἵδρυσις, ἡ Ἱπποδάμεια.

Οὔτε ἦσαν ταῦτα μόνον θρῦλοι, δοξασίαι τοῦ πλήθους, τῶν ὁποίων οἱ διοργανωταὶ τῶν ἀγώνων ἦσαν ἐκμεταλλευταί. Συνέβαινε καὶ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντίθετον. Οἱ διοργανωταὶ ἐδημιούργουν θρύλους διὰ νὰ παρασύρουν τὸ πλῆθος. Θὰ ἴδωμεν ὅτι εἰς τὰ Ὀλύμπια ἐπὶ πολλὰς Ὀλυμπιάδας μόνον ἀγώνισμα ἦτο ὁ δρόμος. Ἐφ' ὅσον δὲ εἰσήγοντο νέα ἀγωνίσματα κατεβάλλετο φροντίς, νὰ ἐξευρεθῇ δι' ἕκαστον τούτων ἱστορικὸν ἔρεισμα καὶ νὰ περιβληθῇ μὲ τὴν ἀχλὺν τοῦ θρύλου. Καὶ εἰς τοῦτο ὀφείλεται ἐν μέρει ἡ σύγκρουσις τῶν παραδόσεων περὶ τῆς ἱδρύσεως τῶν Ὀλυμπίων. Ὅταν τὴν 25ην Ὀλυμπιάδα εἰσήχθη τὸ πρῶτον ἀγώνισμα ἁρματοδρομίας, ἐνεθυμήθησαν τὸν μῦθον τοῦ Πέλοπος καὶ τοῦ Οἰνομάου καὶ τὸν ἁρματοδρομικὸν ἀγῶνά των καὶ τοιουτοτρόπως παρουσιάσθη νέος ἱδρυτὴς τῶν Ὀλυμπίων καὶ νέα ἀφορμή. Κατὰ τὸν Παυσανίαν «Ἰφίτου δὲ τὸν ἀγῶνα ἀνανεωσαμένου, τοῖς ἀθρώποις ἔτι ὑπῆρχε τῶν ἀρχαίων λήθη καὶ κατ' ὀλίγον ἐς ὑπόμνησιν ἤρχοντο αὐτῶν, καὶ ὁπότε τι ἀναμνησθεῖεν, ἐποιοῦντο τῷ ἀγῶνι προσθήκην» (Παυσ. 5. 8, 5). Ὁσάκις δηλαδὴ εἰσήγετο νέον ἀγώνισμα, εἰσήγετο μὲ τὸν ἰσχυρισμόν, ὅτι καὶ παλαιότερον ἐτελεῖτο, ἀλλ' εἶχε λησμονηθῆ. Ὅταν δὲ κατηργήθη τὸ ἀγώνισμα τῆς ἀπήνης προεβλήθη ὡς δικαιολογία, ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἱστορικὸν ἔρεισμα καὶ ὅτι ἐπομένως κακῶς εἶχεν εἰσαχθῆ.

Ἐξ ἄλλου εἰς τὰ Πύθια εἰσήχθησαν οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες κατὰ χρόνους μεταγενεστέρους, τὸ 586 π.Χ. Μόλα ταῦτα οἱ διοργανωταὶ ἐφρόντισαν νὰ ἐξεύρουν τοὺς πρώτους νικητὰς μεταξὺ τῶν ἡρώων καὶ τῶν θεῶν. Οὕτως ὁ Κάστωρ ἐνίκησε στάδιον, ὁ Πολυδεύκης πυγμήν, ὁ Κάλαϊς δόλιχον, ὁ Ζήτης ὁπλίτην, ὁ Πηλεὺς δίσκον, ὁ Τελαμὼν πάλην καὶ ὁ Ἡρακλῆς παγκράτιον (Σχολ. Πινδάρου). Κατέφευγον δὲ καὶ διὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὰς ἐλαχίστας λεπτομερείας εἰς τὸ θεῖον διὰ νὰ ζητήσουν τὴν προστατευτικήν του σφραγῖδα.

ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΠΡΟΣΤΑΤΙΣ ΤΩΝ ΑΓΩΝΩΝ

Ἀλλὰ καὶ ἡ θρησκεία ἦτο πρόθυμος προστάτις τῶν ἀγώνων καὶ τῆς ἀσκήσεως.

Τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν συχνὰ ἔδιδε χρησμούς, μὲ τοὺς ὁποίους ἐνίσχυε τὸ ὑπὲρ τῶν ἀγώνων αἴσθημα. Εἴδομεν τὰ περὶ τῆς παραφροσύνης τοῦ Ἀστυπαλαιέως Κλεομήδους. Μετὰ τὸν φόνον τῶν παίδων οἱ Ἀστυπαλαιεῖς τὸν κατεδίωξαν. Αὐτὸς ὅμως κατέφυγεν εἰς ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ἐνεκλείσθη εἰς ἕν κιβώτιον. Ἀλλ' ὅταν οἱ Ἀστυπαλαιεῖς ἤνοιξαν τὸ κιβώτιον καὶ δὲν τὸν εὗρον, κατέφυγον εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, τὸ ὁποῖον ἐχρησμοδότησεν :
«Ὕστατος ἡρώων Κλεομήδης Ἀστυπαλαιεύς,
ὃν θυσίαις τιμᾶθ' ἅτε μηκέτι θνητὸν ἐόντα»
καὶ τοιουτοτρόπως οἱ Ἀστυπαλαιεῖς ἀνεκήρυξαν τὸν φονέα τῶν τέκνων των ἥρωα, προστάτην τῆς νήσου των (Παυσ. 6. 9, 6).

Οἱ Θάσιοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διασήμου ἀγωνιστοῦ συμπολίτου των Θεαγένους τοῦ ἀνήγειραν χαλκοῦν ἀνδριάντα. Ἐθχρός τις ὅμως τοῦ Θεαγένους μετέβαινε τὴν νύκτα καὶ ἔδερε τὸν ἀνδριάντα, ἕως ὅτου ὁ ἀνδριὰς ἔπεσε καὶ τὸν κατεπλάκωσεν. Οἱ Θάσιοι ἐφαρμόζοντες νόμον τοῦ Δράκοντος κατεδίκασαν τὸν ἀνδριάντα εἰς ὑπερορίαν καὶ τὸν ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐπῆλθεν ὅμως ἀφορία καὶ οἱ Θάσιοι ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγουν εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, τὸ ὁποῖον ἀπεφάνθη :
«Εἰς πάτραν φυγάδας κατάγων Δήμητραν ἀμήσεις». (Εὐσεβ. Οἰνόμαος).

Οἱ Θάσιοι ἐπανέφερον τοὺς ἐξορίστους, χωρὶς νὰ θεραπευθῇ τὸ κακὸν τοῦ λιμοῦ, διὸ ἐπανῆλθον εἰς τὸ μαντεῖον, τὸ ὁποῖον ἀπήντησε :
«Θεαγένους δ' ἐλάθεσθε ἐν ψαμάθοισει πεσόντος· κειθ' ὑμῖν ὁ πρὶν μυριάεθλος ἀνήρ». (Δίων. Χρυσ. 31,95).

Καὶ τοιουτοτρόπως ἠναγκάσθησαν οἱ Θάσιοι νὰ ἁλιεύσουν τὸν ἀνδριάντα καὶ νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν μνήμην τοῦ ἐνδόξου ἀγωνιστοῦ (Παυσ. 6.11,6).

Οἱ Λοκροὶ ἐφυλάκισαν τὸν πένταθλον Εὐθυκλέα καὶ ὅταν ἀπέθα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νεν ἐξύβρισαν τὰς εἰκόνας του. Ἐνέπεσεν ὅμως λιμὸς καὶ τὸ μαντεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον κατέφυγον οἱ Λοκροὶ εἶπεν:

«δεῖ τιμᾶν ἄνδρας πεφατνευμένου». (Εὐσεβ. Οἰνόμαος).

Ὅταν δὲ οἱ Ἀγυλλαῖοι, ἐπειδὴ ἔπασχον ἀπὸ νοσήματα καὶ ἐπιζωοτίαν διὰ τὸν λιθοβολισμὸν τῶν Φωκαέων, συνεβουλεύθησαν τὸ μαντεῖον, ἔλαβον συμβουλὴν νὰ τελοῦν ἀγῶνας (Ἡρόδ. 1,165).

ΤΟ ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΝ ΕΙΣ ΟΛΑΣ ΤΑΣ ΤΑΞΕΙΣ

Τοιουτοτρόπως διὰ τῆς παραδόσεως, διὰ τῶν θρύλων, διὰ τῆς θρησκείας συνεκρατεῖτο ἀκμαῖον τὸ ὑπὲρ τῶν ἀγώνων αἴσθημα εἰς ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις. Διότι ὅλαι αἱ κοινωνικαὶ τάξεις εἶχον ζωηρὸν τὸ αἴσθημα τοῦτο. Ὁ Ὀλυμπιονίκης Καρύστιος Γλαῦκος πύκτης ἦτο γεωργός. Ὁ σταδιονίκης παῖς τῆς 46ης Ὀλυμπιάδος Πολυμνήστωρ Μιλήσιος ἦτο αἰπόλος. Ὁ Ἀμησινᾶς ὁ Βαρκαῖος νικήσας εἰς τὰ Ὀλύμπια πάλην τὴν 80ην Ὀλυμπιάδα ἦτο βουκόλος. Θὰ ἴδωμεν ὅμως ὅτι καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων, δὲν ἐνίκων μόνον εἰς τοὺς ἱππικοὺς ἀγῶνας, οἱ ὁποῖοι λόγῳ τῆς δαπάνης διεξήγοντο μόνον μεταξὺ τῶν πλουσίων. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας πολλάκις ἐκέρδιζον τὸν στέφανον τῆς νίκης.

Ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀργείων Εὐρυβάτης ἦτο πένταθλος. Ὁ Εὐαλκίδας στρατηγὸς τῶν Ἐρετριέων, ὁ πεσὼν κατὰ τὴν πρὸς τοὺς Πέρσας μάχην εἰς Ἔφεσον, ἦτο νικητὴς ἀγώνων καὶ εἶχεν ὑμνηθῆ ὑπὸ τοῦ Σιμωνίδου.

Ὁ Χίονις ὁ Λακεδαιμόνιος, ὁ ὁποῖος εἶχε σταλῆ ὡς ἀρχηγὸς ἀποικίας εἰς Κυρήνην μετὰ τοῦ Θηραίου Βάττου ἦτο Ὀλυμπιονίκης εἰς τὸ στάδιον τῆς 29ης, 30ης καὶ 31ης Ὀλυμπιάδος.

Ὁ στρατηγὸς τῶν Μεγαρέων Ὄρσιππος ἐνίκησε στάδιον εἰς τὰ Ὀλύμπια τὴν 15ην Ὀλυμπιάδα.

Ὁ Φάϋλλος ὁ Κροτωνιάτης Πυθιονίκης πένταθλος ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν δι' ἰδικῆς του νεώς.

Ὁ Κύλων γαμβρὸς τοῦ τυράννου τῶν Μεγάρων Θεαγένους καὶ παρ' ὀλίγον τύραννος τῶν Ἀθηνῶν ἐνίκησε δίαυλον τὴν 35ην Ὀλυμπιάδα. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος ὁ Ἀμύντου ἠγωνίσθη στάδιον εἰς τὰ Ὀλύμπια καὶ παρ' ὀλίγον ἐνίκα. Κατὰ δὲ τὸν Δικαίαρχον καὶ ὁ Πλάτων ἐπάλαισεν εἰς τὰ Ἴσθμια. Καθ' ὅλους δὲ τοὺς βιογράφους του καὶ τὸν Ὀλυμπιόδωρον καὶ τὸν Διογένην τὸν Λαέρτιον καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸν Ἀνώνυμον ἐκαλεῖτο πρότερον Ἀριστοκλῆς καὶ ὠνομάσθη Πλάτων ὑπὸ τοῦ γυμναστοῦ του Ἀρίστωνος τοῦ Ἀργείου διὰ τὴν πλατύτητα τοῦ στέρνου καὶ τοῦ μετώπου. Ὁ Ἀνώνυμος δὲ βιογράφος του λέγει, ὅτι ἐνίκησεν εἰς τὰ Ὀλύμπια καὶ τὰ Νέμεα. Τουλάχιστον ὅμως ἡ Ὀλυμπιακὴ νίκη εἶναι ἀνύπαρκτος, διότι τοιοῦτον νικητὴν θὰ τὸν ἀνέφερεν ὁ Παυσανίας ἢ τουλάχιστον ὁ Ἰούλιος ὁ Ἀφρικανός.

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΩΝ ΑΓΩΝΩΝ

Ἑπομένως ὁ στέφανος τῶν Ὀλυμπίων καὶ τῶν Πυθίων καὶ τῶν Νεμέων καὶ τῶν Ἰσθμίων ἦτο πολύτιμος δι' ὅλας τὰς τάξεις. Καὶ διὰ τοῦτο αἱ παλαῖστραι καὶ τὰ γυμνάσια ἐσυχνάζοντο ἀπὸ ὅλους καὶ ὁλόκληρον τὸ ἔθνος διεπλάσσετο ἐντὸς αὐτῶν, διὰ νὰ χαλκευθῇ ὁ ἀθάνατος Ἑλληνικὸς πολιτισμός. Διότι διὰ τῶν ἀγώνων δὲν ἐπετεύχθη μόνον ἡ ἐξέλιξις καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς γυμναστικῆς, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν διεπλάσθη ὁ ὑπέροχος ἐκεῖνος σωματικὸς τύπος, τὸν ὁποῖον μᾶς κατέλιπον, δυστυχῶς μαρμάρινον, ἢ χάλκινον ὡς Ἑρμῆν τοῦ Πραξιτέλους ἢ ὡς ἔφηβον τῶν Ἀντικυθήρων, ἀλλ' ἐπετεύχθη καὶ ἄλλο ἀποτέλεσμα, γενικώτερον. Ἐκαλλιεργήθη δι' αὐτῶν τὸ ὁρμέμφυτον τῆς ἀμίλλης, ὁ κύριος αὐτὸς συντελεστὴς πάσης προόδου. Καὶ ὑπῆρχε μὲν τὸ χρυσοῦν ἔπος τῶν Πυθαγορείων :

«λυγρὴ γὰρ συνοπαδὸς ἔρις βλάπτουσα λέληθε
σύμφυτος, ἣν οὐδεῖ προάγειν εἰκοντα δὲ φεύγειν»

Ὁμιλῶν ὅμως ὁ Σόλων πρὸς τὸν Ἀνάχαρσιν περὶ τοῦ ἀγωνιστικοῦ λέγει: «εἴ γέ τις, ὦ Ἀνάχαρσι, τὸν τῆς εὐκλείας ἔρωτα ἐκβάλοι ἐκ τοῦ βίου τί ἂν ἔτι ἀγαθὸν ἡμῖν γένοιτο; ἢ τίς ἂν τι λαμπρὸν ἐργάσασθαι ἐπιθυμήσειε;» (Λουκ. Ἀνάχαρ. 36). Οὔτε πρέπει ἡ ἀντίληψις αὐτὴ νὰ θεωρηθῇ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, τοῦ Λουκιανοῦ. Αὐτοὶ οὗτοι οἱ Πυθαγόρειοι τὴν εἶχον. Παρὰ τὸ χρυσοῦν ἔπος καὶ παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Πυθαγόρου, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν Πορφύριον Μάλχον «ἀθλεῖν μὲν παρήνει, νικᾶν δὲ μή, ὡς δέον τοὺς μὲν πόνους ὑπομένειν, τοὺς δ' ἐκ τοῦ νικᾶν φθόνους φεύγειν. Συμβαίνει γὰρ καὶ ἄλλως μηδ' εὐαγεῖς ὄντας τοὺς νικῶντας καὶ φυλλοβολουμένους», εἷς ἐκ τῶν διασημοτάτων Ὀλυμπιονικῶν ὁ Μίλων ὁ Κροτωνιάτης, ἦτο μαθητὴς τοῦ Πυθαγόρου. Καὶ διὰ τοὺς Πυθαγορείους δηλαδὴ ἴσχυε περισσότερον τῶν ἰδικῶν των λόγων, τὸ τοῦ Ἡσιόδου :

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσι. Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει καὶ τέκτονι τέκτων καὶ πτωχὸς πτωχῷ φθονέει καὶ ἀοιδὸς ἀοιδῷ». (Ἔργ. καὶ Ἡμέρ. 23).

Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐτέλουν εἰς τὸ θέατρον ἀγῶνας ὀρτύγων καὶ ἀλεκτρυόνων, εἰς τοὺς ὁποίους παρίσταντο ἅπαντες (Λουκ. Ἀναχ. 36). Διότι εἶχον διακρίνει ὅτι τὰ πτηνὰ ταῦτα παλαίουν μέχρι θανάτου ἀγωνιζόμενα ὄχι ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἢ ὑπὲρ τῶν πατρῴων θεῶν ἢ ὑπὲρ τῶν ἡρίων ἢ ὑπὲρ τῆς δόξης ἢ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ μόνον ὑ π ὲ ρ τ ο ῦ μ ὴ ἡ τ τ η θ ῆ ν α ι (Αἰλ. Ποικίλ. Ἱστορ. 2,28). Οὐδὲ δύναται κανεὶς νὰ ἀμφισβητήσῃ, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν θαῦμα ὀφείλεται εἰς τὴν ὀξύτητα τοῦ ὁρμεμφύτου τῆς ἀμίλλης. Οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξηγηθῇ εὔκολα ἡ ὀξύτης αὐτή, ἂν δὲν γίνῃ παραδεκτόν, ὅτι συνετέλεσαν εἰς τοῦτο τὰ στάδια. Καὶ οὕτως ὁ μελετητὴς τῆς δράσεως τῶν Ἑλλήνων βλέπει αὐτοὺς νὰ μὴ διαγωνίζωνται μόνον εἰς τοὺς ἀγῶνας τοὺς γυμνικούς, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ποιητικοὺς καὶ τοὺς μουσικούς. Καὶ διαγωνίζονται ἀκόμη καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐθεωροῦντο βάναυσοι, οἱ ἀνδριαντοποιοὶ καὶ οἱ τέκτονες, καὶ οἱ βαναυσότεροι ἀκόμη χειροτέχναι. Καὶ τοιουτοτρόπως ἀπὸ τὸν ἀπέραντον ἐκεῖνον ἀγῶνα ἐξεκολάφθη ὄχι μόνον ὁ τέλειος ἐκεῖνος σωματικὸς καὶ ψυχικὸς τύπος τοῦ Ἕλληνος, ἀλλὰ καὶ αἱ ᾠδαὶ τοῦ Πινδάρου καὶ τὰ ἔργα τοῦ Αἰσχύλου καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ Σωκράτους, καὶ ὁ Παρθενὼν καὶ οἱ Ἑρμαῖ καὶ οἱ Ἀπόλλωνες. Πλὴν τοῦ Πυθαγόρου καὶ νεώτερος φιλόσοφος ὁ Rousseau ἀποκρούει τὸ ὁρμέμφυτον τῆς ἀμίλλης, ὡς ταπεινόν, ἀλλ' ὁ Rousseau ἔχει ὑπ' ὄψιν του ἀνθρώπινον τύπον, ὁ ὁποῖος ἀκόμη δὲν ἐφάνη ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ Αἰμίλιός του εὑρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὴν πραγματικότητα αἰθεροβατῶν καὶ ἀναμένων τὴν πάροδον χρόνου μακροῦ διὰ νὰ προσγειωθῇ. Ὁ Αἰμίλιος, θέλει ὁ Rousseau, νὰ διαγωνίζεται μόνον πρὸς ἑαυτόν. Ἡ φύσις ὅμως τοιοῦτον ἀγῶνα διὰ τὸν γνωστὸν τουλάχιστον ἀνθρώπινον τύπον τὸν θεωρεῖ καὶ περιττὸν καὶ ἄσκοπον. Τὸν ἀγῶνα πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, πρὸς τοὺς ὁμοίους θεωρεῖ χρήσιμον, τὸν περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα. Καὶ χάριν τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ ἐφωδίασε τὸν ἄνθρωπον μὲ τὸ ὁρμέμφυτον τῆς ἀμίλλης, εἰς τὸ ὁποῖον ἐστήριξε τὴν πρόοδον καὶ τὴν πρὸς τὰ πρόσω ἐξέλιξιν. Καὶ εἶναι ἀνάγκη τὸ ὁρμέμφυτον τοῦτο νὰ καλλιεργῆται. Ἔδαφος δὲ καταλληλότερον διὰ τὴν καλλιέργειάν του δὲν ὑπάρχει ἄλλο ἀπὸ τὰ στάδια.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Β'. ΑΓΩΝΕΣ ΠΑΙΔΩΝ ΚΑΙ ΘΗΛΕΩΝ

ΠΡΩΤΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΠΑΙΔΩΝ

Ὅταν οἱ Ἕλληνες ἀντελήφθησαν ὅτι διὰ τῶν ἀγώνων δὲν ἐπιτυγχάνεται ἁπλῶς καὶ μόνον μία συγκέντρωσις. Ὅτι οἱ ἀγῶνες δὲν εἶχον μόνον τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τέρψεως τῶν ἀγωνιστῶν καὶ τῶν θεατῶν. Ὅταν ἀντελήφθησαν ὅτι οἱ προπαρασκευαζόμενοι δι' αὐτοὺς προάγονται σωματικῶς καὶ ψυχικῶς καὶ ἐσκέφθησαν νὰ χρησιμοποιήσουν τὰ ἀγωνίσματα καὶ τοὺς ἀγῶνας διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς φυλῆς, ἤρχισαν, πλὴν τῶν ἀγώνων τῶν ἀνδρῶν, νὰ διοργανώνουν καὶ ἀγῶνας παίδων.

Ἂν δὲν εἰσήχθησαν ἐνωρὶς εἰς τὰ Παναθήναια οἱ διάφοροι χοροὶ παίδων, ἂν οἱ Ἀθηναῖοι πρῶτοι δὲν ἀντελήφθησαν πόσον θὰ ἐστολίζετο ἡ ἑορτὴ μὲ τὰς ὡραίας καὶ ρυθμικὰς κινήσεις τῶν νεαρῶν των βλαστῶν, τότε πρῶτοι, ἴσως, οἱ Ἠλεῖοι εἰσήγαγον εἰς τὰ Ὀλύμπια ἀγῶνας παίδων τὴν 37ην Ὀλυμπιάδα ἤτοι τὸ 632 π. Χ. μὲ πρῶτα ἀγωνίσματα τὸν δρόμον καὶ τὴν πάλην. Ἔκτοτε πανταχοῦ, ὅπου ἐτελοῦντο ἀγῶνες ἀνδρῶν, ἐτελοῦντο καὶ ἀγῶνες παίδων. Ἐκτελοῦντο ὅμως καὶ ἀγῶνες ἀποκλειστικῶς παίδων τὰ ***Ἑρμαῖα***. Ἄγνωστον ἂν τὰ Ἑρμαῖα τῆς Φενεοῦ (Παυσ. 8. 14, 10, Σχολ. Πινδ. Ὀλυμμ. Ζ' 153) καὶ τῆς Τανάγρας (Παυσ. 9.2,22) ἦσαν ἀγῶνες ἀποκλειστικῶς παιδικοί. Ἀσφαλῶς ὅμως ἀγῶνες παίδων ἦσαν τὰ Ἑρμαῖα εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὰς Συρακούσας (Αἰσχίν. κατὰ Τιμάρχου. Πλατ. Λυσ. 206 καὶ Σχολιασ. Πλατ. αὐτόθ).

ΗΛΙΚΙΑΙ

Εἰς τὰ Ὀλύμπια ἄλλη διάκρισις πλὴν τῶν ἀγώνων τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ἀγώνων τῶν παίδων δὲν ὑπῆρχεν. Εἰς ἄλλους ὅμως ἀγῶνας συναντῶνται καὶ ἄλλαι διακρίσεις. Παραδείγματος χάριν εἰς τὰ Νέμεα ἐγίνοντο καὶ ἀγῶνες ***ἀγενείων*** (Παυσ. 6.6,3, Πινδ. Ὀλυμ. Η' 71). Ἐπίσης εἰς τὴν Σμύρνην (Παυσ. 6. 14, 3). Τρεῖς δὲ σειρὰς ἀγώνων προτείνει ὁ Πλάτων εἰς τοὺς Νόμους (8,4) ἀνδρῶν, ἀγενείων καὶ παίδων. Φαίνεται δὲ ὅτι εἰς τὰ Παναθήναια διῃροῦντο οἱ παῖδες εἰς δύο τάξεις καὶ μεταγενεστέρως εἰς τρεῖς. Ἐκ τινος δ' ἐπιγραφῆς, ἡ ὁποία εὑρέθη εἰς τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Χαλκίδα, βλέπομεν ὅτι κατὰ τὰ Ἡράκλεια ἐκεῖ ἐτελοῦντο ἀγῶνες πέντε σειρῶν. 1) ***παίδων πανπαίδων,*** 2) ***παίδων,*** 3) ***ἐφήβων,*** 4) ***ἀγενείων καὶ*** 5) ***ἀνδρῶν.***

Ποῖον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἔπρεπε νὰ ἄγῃ κανείς, διὰ νὰ καταταχθῇ εἰς μίαν ἐκ τῶν ἀνωτέρω σειρῶν εἶναι δυσκολώτατον νὰ καθορισθῇ. Οὔτε κὰν διὰ τὰ Ὀλύμπια, ὅπου αἱ σειραὶ ἦσαν μόνον δύο. Ὁ Φερίας ὁ Αἰγινήτης ἀπεκλείσθη τῶν Ὀλυμπίων ὡς ***ἄγαν νέος.*** Τὴν δ' ἑπομένην Ὀλυμπιάδα, δηλαδὴ μετὰ τετραετίαν, ἔγινε δεκτὸς καὶ ἐνίκησεν εἰς τὴν πάλην (Παυσ. 6. 14,1). Ποῖον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἦγεν, ὅταν ἐθεωρήθη ἄγαν νέος; Πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἦτο κάτω τῶν δώδεκα ἐτῶν, ἂν στηριχθῶμεν εἰς τὸ ἑπόμενον ἐπεισόδιον. Ὅταν οἱ Μεσσήνιοι μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην ἐπανῆλθον εἰς τὴν παλαιὰν πατρίδα, ὁ ἐκ Μεσσήνης Δαμίσκος ἀμέσως τὴν πρώτην Ὀλυμπιάδα, τὴν 103ην ἤτοι τὸ 368 π. Χ. ἐνίκησε στάδιον εἰς τὰ Ὀλύμπια, ἐνῶ ἦτο μόλις δωδεκαετὴς (Παυσ. 5. 2, 10). Ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει εἶναι δύσκολον κανεὶς νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἀνυπομονησίαν τῶν γονέων τοῦ Φερία. Ἀκόμη δὲ δυσκολώτερον καθίσταται τὸ πρόβλημα, ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Ἀρτεμιδώρου τοῦ Τραλλιανοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπεκλείσθη ἀπὸ τὰ Ὀλύμπια, ὡς ἄγαν νέος, μετέβη ὅμως εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς Σμύρνης καὶ ἐνίκησεν εἰς τὴν πάλην καὶ μετὰ παράκλησιν τοῦ γυμναστοῦ του ἠγωνίσθη καὶ μὲ τοὺς ἀγενείους καὶ ἐνίκησε καὶ ἐπειδὴ ἐλοιδορήθη ἀπὸ τοὺς ἄνδρας ἠγωνίσθη καὶ μὲ αὐτοὺς καὶ τοὺς ἐνίκησε. Ἐὰν οἱ ἀγῶνες τῆς Σμύρνης ἔγιναν μετὰ τριετίαν ἀπὸ τὸν ἀποκλεισμόν του ἐξ Ὀλυμπίας καὶ ἦτο τότε ἕνδεκα ἐτῶν, θὰ δεχθῶμεν ὅτι δεκατεσσάρων ἐτῶν παῖς ἐνίκησεν ἄνδρας εἰς τὴν πάλην, ὅπερ ἐντελῶς ἀποκλείεται. Ἐκτὸς καὶ ἂν πρόκειται περὶ θρύλου, τὸν ὁποῖον ἔπλασεν ὁ ἴδιος διὰ νὰ πικράνῃ τοὺς Ἠλείους, οἱ ὁποῖοι τὸν ἀπέκλεισαν. Καὶ τότε θὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὸ δωδέκατον ἔτος ἦτο τὸ κατώτερον ὅριον ἡλικίας διὰ τοὺς παῖδας εἰς τὰ Ὀλύμπια παραμερίζοντες τὴν δυσκολίαν, ἡ ὁποία γεννᾶται ἀπὸ τὸ γεγονός, κατὰ τὸ ὁποῖον γονεῖς ὠδήγουν τέκνα των κάτω τῶν δώδεκα ἐτῶν ἡλικίας διὰ νὰ ἀγωνισθοῦν. Αὐτὴν ὅμως τὴν δυσκολίαν τὴν ἐπιτείνει ἄλλο γεγονός, τὸ ὅτι οἱ δωδεκαετεῖς παῖδες εἶχον νὰ ἀγωνισθοῦν πρὸς δεκαεξαετεῖς τουλάχιστον καὶ δεκαεπταετεῖς καὶ ἴσως καὶ δεκαοκταετεῖς. Ὁ Ρόδιος Ὕλλος καὶ κατὰ τὸν Παυσανίαν Νικασύλος δεκαοκταετὴς δὲν ἔγινε δεκτὸς νὰ παλαίσῃ μὲ τοὺς παῖδας εἰς τὰ Ὀλύμπια (Παυσ. 6.14,1). Διὰ νὰ ἰσχυρισθῇ ὁ Νικασύλος ὅτι ἦτο παῖς, σημαίνει ὅτι περίπου ἡ ἡλικία αὐτὴ ἦτο ἀνώτερον ὅριον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἂν οἱ κριταὶ ἔκρινον ὅτι ὁ παρουσιαζόμενος ὡς παῖς δὲν ἦτο τοιοῦτος, ἠδύνατο οὗτος νὰ ἀγωνισθῇ μὲ τὴν ἀνωτέραν σειράν. Ὁ ἀνωτέρω Νικασύλος ἠγωνίσθη μὲ τοὺς ἄνδρας καὶ ἐνίκησε. Ἐνίκησεν ἐπίσης εἰς τὰ Νέμεα καὶ εἰς τὰ Ἴσθμια. Ὁ Ἐφάρμοστος ὁ Ὀπούντιος εἰς τὰ Ἡράκλεια τοῦ Μαραθῶνος ἐξεκρίθη τῶν παίδων, ἀλλ' ἐπάλαισε πρὸς τοὺς ἄνδρας καὶ ἐνίκησε (Πινδ. Ὀλυμπ. Θ' 134). Τὴν 48ην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 588 π. Χ. ἐξεκρίθη τῶν παίδων εἰς τὰ Ὀλύμπια, ὁ Σάμιος Πυθαγόρας, τὸν ὁποῖον ὅλως ἀπιθάνως μερικοὶ θεωροῦν ὅτι ἦτο ὁ φιλόσοφος. Ἐπειδὴ ὅμως ἐχλευάζετο, διότι εἶχε θηλυπρεπῆ παράστασιν, ἠγωνίσθη μὲ τοὺς ἄνδρας εἰς τὴν πάλην καὶ ἐνίκησε (Ἰουλ. Ἀφρικ. Διογέν. Λαέρτ.).

Ἐπίσης φαίνεται ὅτι εἶχε δικαίωμα, ὁ ἀγωνιστής, ἂν ὄχι εἰς τὰ Ὀλύμπια, ἀλλαχοῦ νὰ ἀγωνισθῇ εἰς δύο σειράς. Εἰς τὴν ἰδικήν του καὶ εἰς τὴν ἀνωτέραν. Ὁ Λαστρατίδας ὁ Ἠλεῖος ἐνίκησεν εἰς τὴν πάλην κατὰ τὰ Νέμεα καὶ τοὺς παῖδας καὶ τοὺς ἀγενείους (Παυσ. 6. 6, 3). Ὁ Στρατόνικος ὁ Κοράγου Ἀλεξανδρεὺς ἐνίκησεν ἐπίσης εἰς τὰ Νέμεα αὐθημερὸν καὶ τοὺς παῖδας καὶ τοὺς ἀγενείους εἰς τὴν πάλην καὶ εἰς τὸ παγκράτιον (Ἰουλ. Ἀφρικ.).

Τὰ ἀγωνίσματα τῶν παίδων ἦσαν περίπου ὅσα καὶ ὁποῖα καὶ τῶν ἀνδρῶν. Δέον ἐν τούτοις νὰ σημειωθῇ ὅτι εἰς τὰ Ὀλύμπια δὲν εἰσήχθη δίαυλος καὶ δόλιχος παίδων, ἐνῶ εἰς ἄλλους ἀγῶνας ἐγίνοντο τὰ ἀγωνίσματα αὐτά. Εἰς τὰ Πύθια π.χ., εἰς τὰ Ἡράκλεια τῆς Χαλκίδος, ὅπου ἔτρεξαν δίαυλον καὶ δόλιχον οἱ π α ῖ δ ε ς π ά ν π α ι δ ε ς. Ἐπίσης δέον νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι ἐνῶ τὸ παγκράτιον παίδων ἐγίνετο εἰς τὰ Παναθήναια ἐπὶ Ξενοφῶντος (Συμποσ. 1. 1), ἐνῶ εἰς τὰ Νέμεα ἐπὶ τοῦ Πινδάρου ἐγίνετο παγκράτιον ἀγενείων, ἐνῶ εἰς τὰ Πύθια εἰσήχθη τὴν 61ην Πυθιάδα, ἤτοι τὸ 346 π. Χ., εἰς τὰ Ὀλύμπια εἰσήχθη μόλις τὴν 145ην Ὀλυμπιάδα ἤτοι τὸ 200 π. Χ. Φκίνεται ὅτι οἱ Ἠλεῖοι ἀπέφευγον τὰ βαρέα ἀγωνίσματα διὰ τοὺς παῖδας.

ΑΓΩΝΕΣ ΘΗΛΕΩΝ—ΗΡΑΙΑ

Ἀγῶνας θηλέων δὲν ηὐνόουν οἱ Ἕλληνες. Εἰς μερικὰ μέρη, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἐλαμβάνετο πρόνοια περὶ τῆς ἐκγυμνάσεως καὶ αὐτῶν, ἀλλ' ἀγῶνες τοιοῦτοι δὲν διωργανοῦντο παρὰ μόνον εἰς μικροτάτην κλίμακα.

Εἰς τὴν Ὀλυμπίαν οἱ Ἠλεῖοι ἐτέλουν τὰ ***Ἡραῖα***, ἀγῶνα θηλέων,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁ ὁποῖος ἐγίνετο κατὰ τετραετίαν. Δέκα ἓξ γυναῖκες, μία ἐξ ἑκάστης πόλεως τῆς Ἠλείας, εἰς τὰς ὁποίας ἦτο ἀνατεθειμένον νὰ ὑφάνουν τὸν πέπλον τῆς Ἥρας, ἦσαν αἱ ἀγωνοθέτιδες. Ἐλέγετο δ' ὅτι πρώτη ἡ Ἱπποδάμεια ἐκτίνουσα χάριν πρὸς τὴν Ἥραν διὰ τὸν γάμον της μὲ τὸν Πέλοπα ἠγωνίσθη μὲ τὰς δέκα ἓξ γυναῖκας εἰς τὸν δρόμον. Κατ' ἄλλην παράδοσιν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τυράννου τῆς Πίσης Δαμοφῶντος οἱ Ἠλεῖοι ἠθέλησαν νὰ συνδιαλλαγοῦν μὲ τοὺς Πισάτας, μὲ τοὺς ὁποίους εἶχον ψυχρανθῆ, διότι ὁ Δαμοφῶν ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐτυράννησε σκληρῶς τοὺς Πισάτας, ἔβλαψε καὶ τοὺς Ἠλείους. Πρὸς τοῦτο ἀνέθεσαν τὸ ἔργον τοῦτο εἰς δέκα ἓξ γυναῖκας, μίαν ἐξ ἑκάστης πόλεως. Αὐταὶ αἱ δέκα ἓξ γυναῖκες ἦσαν ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος ὕφαινον πέπλον τῆς Ἥρας καὶ ἐτέλουν καὶ τοὺς ἀγῶνας.

Εἰκ. 2. Νικήτρια Ἡραίων.

Εἰς τοὺς ἀγῶνας ἠγωνίζοντο παρθένοι εἰς τρεῖς σειρὰς κατὰ ἡλικίαν. Ἠγωνίζοντο δὲ μόνον εἰς τὸ ἀγώνισμα τοῦ δρόμου. Ὄχι ὅμως ὁλόκληρον τὸ στάδιον, τὸ ὁποῖον ἦτο 192, 27 μέτρων, ἀλλὰ τὰ 2)3. Οἱ νεώτεροι συγγραφεῖς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Λάμπρος, λέγουν ὅτι ἔτρεχον τὸ ἕκτον τοῦ σταδίου. Παρερμηνεύουν τὸ χωρίον τοῦ Παυσανίου, κατὰ τὸ ὁποῖον «ἀ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φαιροῦσι δ' αὐταῖς ἐς τὸν δρόμον τοῦ σταδίου τὸ ἔκτον μάλιστα». Ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατόν, νὰ ἔτρεχον μόνον 32 μέτρα. Διὰ τοῦτο τὸ χωρίον πρέπει νὰ ἑρμηνευθῇ, ὅτι ἀφῃρεῖτο τὸ ἔκτον καὶ ἔτρεχον τὸ ὑπόλοιπον. Τὸ βραβεῖον ἦτο στέφανος ἐλαίας καὶ τεμάχιον βοὸς (Παυσ. 5.16,2.).

Δὲν ἠγωνίζοντο δὲ γυμναί, ὅπως οἱ ἄνδρες. Ὁ Παυσανίας μᾶς πληροφορεῖ περὶ τῆς στολῆς των. Ἔφερον χιτῶνα, ὁ ὁποῖος ἔφθανεν ὀλίγον ἄνωθεν τῶν γονάτων καὶ ἄφηνε τὸν δεξιὸν ὦμον μέχρι τοῦ στήθους γυμνόν. Ἔχει δὲ περισωθῇ τὸ ἄγαλμα τοιαύτης νικητρίας κόρης, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν παρὰ τὸν πόδα κλάδον τοῦ φοίνικος, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται εἰς τὴν Ρώμην (Εἰκ. 2). Ἐμυθολογεῖτο προσέτι, ὅτι τοιαύτη νικήτρια ἦτο καὶ ἡ Χλῶρις κόρη τοῦ Ἀμφίονος καὶ τῆς Νιόβης.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Γ'. ΤΑ ΑΓΩΝΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΩΝ ΑΓΩΝΙΣΜΑΤΩΝ

'Ελέχθη καὶ ἐπανελήφθη κατὰ κόρον ὅτι τὰ ἀγωνίσματα τῶν ἀρχαίων εἶχον σκοπὸν τὴν παρασκευὴν μαχητῶν. Τοῦτο οὐδόλως εἶναι ἀληθές. 'Ο Παυσανίας θέλων νὰ δικαιολογήσῃ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ὁπλίτου εἰς τὰ 'Ολύμπια, λέγει ὅτι σκοπὸς τοῦ ἀγωνίσματος εἶναι ἡ ἄσκησις εἰς τὰ πολεμικά, ἀλλὰ μετὰ δισταγμοῦ ἐκδήλου «μελέτης, ***ἐμοὶ δοκεῖν,*** ἕνεκα τῆς ἐς τὰ πολεμικὰ ἀσκήσεως» (5. 8, 10). 'Ο Λουκιανὸς εἰς τὸν 'Ανάχαρσιν παρουσιάζει τὸν Σόλωνα νὰ ἰσχυρίζεται περὶ τῆς πυγμῆς καὶ τοῦ παγκρατίου, ὅτι σκοποῦν ταῦτα ἐμμέσως νὰ παρασκευάσουν μαχητάς, διότι καθιστοῦν τοὺς ἀσκουμένους καρτερικοὺς «ἐπ' ἐκεῖνον τὸν ἀγῶνα τὸν ἐν τοῖς ὅπλοις» ('Ανάχαρσ. 24). Παρατηρεῖ ὅμως ὁ 'Ανάχαρσις, ὅτι καλύτερον θὰ ἦτο ἂν πρὸς τοῦτο ἐγίνετο χρῆσις τῶν ἐνόπλων γυμνασίων. Καὶ πράγματι οἱ ἀρχαῖοι κατὰ τὴν μάχην οὔτε ἐπάλαιον, οὔτε ἐπύκτευον. 'Απλῶς ἐτήρουν τὰς τάξεις των. "Οταν αὗται διεσπῶντο ἡ πάλη καὶ ἡ πυγμὴ εἰς οὐδὲν ἐχρησίμευον καὶ παρέμενεν ἔσχατον προσὸν ἡ ἱκανότης τοῦ δρομέως διὰ τὴν φυγήν. Αὐτὴ δὲ εἶναι καὶ ἡ ἀντίληψις τοῦ Πλάτωνος. «Καὶ δὴ τά γε κατὰ πάλην ἃ μὲν 'Ανταῖος ἢ Κερκύων ἐν τέχναις ἑαυτῶν ξυνεστήσαντο φιλονεικίας ἀχρήστου χάριν, ἢ πυγμὴν 'Επειὸς ἢ "Αμυκος, οὐδὲν χρήσιμα ἐπὶ πολέμου κοινωνίαν ὄντα, οὐκ ἄξια λόγῳ κοσμεῖν» (Νόμ. 7, 6). Καὶ ἐπειδὴ ὁ Πλάτων θέλει τὰ ἀγωνίσματα νὰ εἶναι παρασκευαστικὰ τοῦ πολέμου προτείνει τὴν εἰσαγωγὴν ἄλλων ἀγωνισμάτων. Προτείνει τὴν καθιέρωσιν σταδίου ὁπλίτου καὶ διαύλου καὶ δολίχου καὶ δρόμου ὁπλίτου ἐπὶ ὁμαλῆς ὁδοῦ 60 σταδίων, 12 περίπου χιλιομέτρων καὶ δρόμου τοξότου ἐπὶ ἀνωμάλου ἐδάφους 100 σταδίων, 20 περίπου χιλιομέτρων. Καὶ ἀντὶ πάλης καὶ πυγμῆς μονομαχίαν καὶ μάχην κατὰ ζεύγη καὶ κατὰ δεκάδας καὶ ἀντὶ τοῦ παγκρατίου τὴν πελταστικὴν (Νομ. 8, 4). Διότι τὰ ἐν χρήσει ἀγωνίσματα δὲν τὰ εὗρισκε συντελεστικὰ εἰς τὴν δημιουργίαν μαχητῶν. 'Ο δὲ Εὐριπίδης εἰς τὸν Αὐτόλυκον λέγει :

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«τί γὰρ παλαίσας εὖ, τί δ' ὠκύπους ἀνήρ,
ἢ δίσκον ἄρας ἢ γνάθον παίσας καλῶς,
πόλει πατρῴᾳ στέφανον ἤρκεσε λαβών ;
πότερα μαχοῦνται πολεμίοισιν ἐν χεροῖν
δίσκους ἔχοντες, ἢ διχ' ἀσπίδων χερὶ
θείνοντες ἐκβαλοῦσι πολεμίους πάτρας ;
οὐδεὶς σιδήρου ταῦτα μωραίνει πέλας
στάς» ('Αθήν. Ι. 4—6).

Ἄλλως τε αὐτὸς ὁ ἐφευρέτης τῆς πυγμῆς ὁ Ἐπειός, ὁ νικητὴς εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Πατρόκλου καυχᾶται μὲν διὰ τὴν ἱκανότητά του εἰς τὴν πυγμήν, ὁμολογεῖ ὅμως ὅτι ὑστερεῖ εἰς τὴν μάχην.

«ἦ οὐχ ἅλις, ὅττι μάχης ἐπιδεύομαι ; οὐδ' ἄρα πως ἦν
ἐν πάντεσσ' ἔργοισι δαήμονα φῶτα γενέσθαι».
('Ιλιάδ. Ψ. 670).

Τὰ ἀγωνίσματα τῶ 'Ελλήνων ἦσαν ἐξέλιξις φυσικὴ τῶν παιδιῶν, ὡς εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ παρόντος ἐλέχθη. Δὲν ἦσαν ἐπινοήσεις τῶν κρατῶν χάριν τῆς δημιουργίας μαχητῶν. Οἱ Ρωμαῖοι, οἱ ὁποῖοι μόνον περὶ τοῦ πολέμου ἐσκέπτοντο παρετήρησαν τοῦτο, κατὰ τὸν Πλούταρχον, καὶ ἐθεώρησαν τὰς ἀσχολίας αὐτὰς τῶν 'Ελλήνων ὡς τὸ κύριον αἴτιον, διὰ τὸ ὁποῖον οὗτοι ἐδουλώθησαν, διότι δι' αὐτῶν «ἔλαθον ἐκρυέντες τῶν ὅπλων, καὶ ἀγαπήσαντες ἀνθ' ὁπλιτῶν καὶ ἱππέων ἀγαθῶν, εὐτράπελοι καὶ παλαιστρῖται καὶ καλοὶ λέγεσθαι» (Κεφάλ. καταγρ. Ρωμαϊκ. 40). Εἶχον βεβαίως ἄδικον οἱ Ρωμαῖοι ἀποδίδοντες τὴν πτῶσιν τῆς 'Ελλάδος εἰς τὴν πάλην καὶ τὴν πυγμὴν καὶ τὸν δρόμον καὶ τὸ πένταθλον. Διότι ταῦτα δὲν εἶχον μὲν ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τὴν δημιουργίαν στρατιωτῶν, ἐδημιούργουν ὅμως ἄνδρας ἰσχυροὺς καὶ εὐψύχους καὶ ἂν οἱ Ρωμαῖοι ἐκινοῦντο κατὰ τῆς 'Ελλάδος 200 ἔτη ἐνωρίτερον, πρὶν ἀκριβῶς νὰ ἀρχίσῃ ἡ παρακμὴ τῆς παλαίστρας, δὲν θὰ ἔφευγον εὐχαριστημένοι. Ἔχουν ὅμως δίκαιον οἱ Ρωμαῖοι κατὰ τοῦτο. Κατὰ τὸ ὅτι ἀμέσως δὲν ἐπεδιώκετο διὰ τῶν γυμνασίων τῆς παλαίστρας, ὅ,τι ἐπεδιώκετο διὰ τῶν ἀσκήσεων τοῦ πεδίου τοῦ Ἄρεως εἰς τὴν Ρώμην. Ὅ,τι ἐπετυγχάνετο διὰ τῶν γυμνασίων τῆς παλαίστρας ἐπετυγχάνετο ἐμμέσως. Καὶ τοῦτο ἰσχυρίζεται ὁ Σόλων εἰς τὸν 'Ανάχαρσιν. Διότι οἱ ἀσκού-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μενοι καθίσταντο ρωμαλέοι καὶ καρτερικοί. Τὰ ἀγωνίσματα τῶν Ἑλλήνων ἦταν ἔθιμα παλαιά, τὰ ὁποῖα τὰ κράτη ἀργότερον ἐκαλλιέργησαν, διότι εἶδον ὅτι δι' αὐτῶν δημιουργοῦνται ἄνδρες ὡραῖοι, ρωμαλέοι, εὔψυχοι. Κατὰ τὸν Δίωνα τὸν Χρυσόστομον ἡ μάχη ἐχρειάζετο εὐψυχίαν, ἐνῶ ἡ πυγμὴ εὐψυχίαν, ἰσχύν, σωφροσύνην (Μελαγ.). Οὔτε δ' ἀποκτᾶται ἡ εὐψυχία διὰ τῶν ὁπλομαχητικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀσκήσεων. Εἰς τοιούτου εἴδους ἀσκήσεις ἐπιδίδονται λαοὶ στρατιωτικοὶ καὶ ἐξ ἐπαγγέλματος πολεμικοί. Θὰ ἴδωμεν ὅτι εἰς τὸν Μεσαίωνα τὰ ἀγωνίσματα τῶν ἱπποτῶν εἶλκον τὴν προέλευσίν των ἀπὸ τὸν πόλεμον. Ἀλλ' οἱ ἱππόται ἦταν στρατιῶται, ἦταν ἐξ ἐπαγγέλματος μαχηταί. Οἱ Ἕλληνες πολεμικὰ ἀγωνίσματα δὲν ἠνείχοντο. Εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Πατρόκλου ἔγινεν ἀγώνισμα μονομαχίας μεταξὺ Αἴαντος καὶ Διομήδους, ἀλλ' οἱ Ἀχαιοί, ὅταν εἶδον ὅτι ὁ Διομήδης ἤγγισε διὰ τῆς ἀκωκῆς τοῦ δόρατος τὸν αὐχένα τοῦ Αἴαντος, διέκοψαν τὸν ἀγῶνα καὶ τοὺς ἐκήρυξαν ἰσοπάλους. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ὁ Μακεδὼν Κόραγος προεκάλεσεν εἰς ἀγῶνα μονομαχίας τὸν Ἀθηναῖον Διώξιππον Ὀλυμπιονίκην. Ὁ Διώξιππος ἐδέχθη καὶ προσῆλθε γυμνός, ἀφοῦ πρῶτον ἠλείφθη μὲ ἔλαιον καὶ ἐκράτει μόνον ἕν ρόπαλον. Ὁ Κόραγος πάνοπλος καντηκόντισε τὸν Διώξιππον, ὁ ὁποῖος δι' ἀποτόμου κινήσεως ἐξέφυγε τὴν βολήν. Ὁ Κόραγος ἐπετέθη μὲ τὴν σάρισσαν, τὴν ὁποίαν ὁ Διώξιππος ἔθραυσε μὲ τὸ ῥόπαλον. Τότε ὁ Κόραγος ἔσυρε τὸ ξίφος, ἀλλ' ὁ Διώξιππος προλαμβάνει τὸν ἀντίπαλον καὶ ὑψώνει τὸ ρόπαλον. Ἠδύνατο νὰ τὸν φονεύσῃ. Δὲν τὸ ἔπραξεν ὅμως, ἀλλ' ἐστράφη πρὸς τοὺς θεατὰς καὶ ὅταν εἶδεν, ὅτι τὸν ἀναγνωρίζουν νικητήν, ἐχάρισεν εἰς τὸν ἀντίπαλον τὴν ζωήν. Δύο παραδείγματα μονομαχίας, εἰς τὰς ὁποίας τὸ ἀποτέλεσμα προλαμβάνουν καὶ τὸ ἀποτρέπουν οἱ θεαταί.

Διότι ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς παρουσίασε καὶ τοῦτο τὸ θαυμάσιον. Ἐνῶ διαρκῶς ἐμάχετο, οὐδέποτε ἠγάπησε τὸν πόλεμον. Ἐνῶ διαρκῶς ἐπεστρατεύετο, οὐδέποτε ὑπῆρξε στρατιώτης. Διὰ τοῦτο τὰ ἀγωνίσματά του εἶχον ληφθῆ ἀπὸ τὰς εἰρηνικὰς ἀσχολίας. Εἰς τὴν Παλαίστραν ὁ Φιλόστρατος παρουσιάζει τὴν γῆν χαίρουσαν διὰ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς εἰρηνικῆς ἀσχολίας τῆς πάλης. «Παλαίστρα ἡ Ἑρμοῦ ἠβήσασα νῦν ἐν Ἀρκαδίᾳ πάλην εὕρηκε καὶ ἡ γῆ χαίρει πως τῷ εὑρήματι, ἐπειδὴ σίδηρος μὲν πολεμιστήριος ἔνσπονδος ἀποκείσεται τοῖς ἀνθρώποις, στάδια δὲ ἠδίω στρατοπέδων δόξει καὶ ἀ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γωνιοῦνται γυμνοί». Ὁ ἴδιος δ' ὁ Φιλόστρατος ἑρμηνεύει ὅτι εἰς τοὺς ἀγῶνας τίθεται τελευταῖος ὁ ὁπλίτης δρόμος, διὰ νὰ ἐνθυμίσῃ εἰς τοὺς ἑορταστάς, ὅτι παύουν τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Καὶ ὅτι ὁ κῆρυξ κατὰ τὸ πέρας παραγγέλλει εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς «τοὔλαιον ἀραμένους ἐκποδὼν ποιφέρειν, οὐχ ὡς ἀλειψομένους, ἀλλ' ὡς πεπαυμένους τοῦ ἀλείφεσθαι» (Γυμναστ. 7).

ΕΝΙΑ ΑΓΩΝΙΣΜΑΤΑ

Ἦσαν ποικίλα, ἀλλὰ καὶ χαρίεντα τὰ ἀγωνίσματα τῶν Ἑλλήνων. Δὲν εἰσήχθησαν ὅμως ὅλα εἰς τοὺς μεγάλους ἀγῶνας. Ὑπῆρχον ἀγωνίσματα, τὰ ὁποῖα εὗρον θέσιν μόνον εἰς περιχώρους.

Οὕτως εἰς τὰ Ἡραῖα τοῦ Ἄργους ἐγίνετο ἀγώνισμα, κατὰ τὸ ὁποῖον εἰς μέρος ὑψηλὸν καὶ κρημνῶδες ἐτίθετο χαλκῆ ἀσπίς, τὴν ὁ-

Εἰκ. 3. Κολυμβήτριαι εἰς ἀρχαῖον κόλυμβον.

ποίαν οἱ ἀγωνισταὶ ἠγωνίζοντο τίς πρῶτος νὰ καταβιβάσῃ. Εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τὰ Προμήθεια ἐγίνετο λαμπαδηδρομία. Τὴν νύκτα οἱ ἀγωνισταὶ ἀπὸ τῆς Ἀκαδημείας, ὅπου ὑπῆρχε βωμὸς τοῦ Προμηθέως, ἥναπτον λαμπάδας πρὸ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ἔρωτος, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο παρὰ τὸν βωμὸν καὶ ἔτρεχον πρὸς τὸν Κεραμεικόν. Ἐνίκα ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος πρῶτος εἰσήρχετο εἰς τὴν πόλιν μὲ ἀναμμένην τὴν λαμπάδα (Παυσ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

1. 30, 2 καὶ Πλαστ. Σόλων 1). Εἰς δὲ τὸν Πειραιᾶ κατὰ τὰ μικρὰ Παναθήναια ἐτελεῖτο ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σωκράτους λαμπαδηδρομία ἐφίππων, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ εἷς τῶν ἀγωνιστῶν διεβίβαζε τὴν λαμπάδα εἰς τὸν ἄλλον. Ἐγίνετο δηλαδὴ ἀγὼν καθ' ὁμάδας, ὅπως σήμερον εἰς τὴν σκυταλοδρομίαν (Πλατ. Πολιτ. 1 καὶ Ἡροδ. 8. 98).

Τὰ ναυτικὰ ἀγωνίσματα ἦσαν σχεδὸν ἄγνωστα. Ἀναφέρεται μὲν ὅτι εἰς τὴν Ἑρμιόνην ἐγίνοντο κολυμβητικοὶ ἀγῶνες πρὸς τιμὴν τοῦ Μελαναίγιδος Διὸς καὶ ἀπὸ Πειραιῶς εἰς Σαλαμῖνα ἀγὼν κωπηλασίας μὲ ψευδοναυμαχίαν εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας καὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους ἐτέλει εἰς Σαλαμῖνα τῆς Κύπρου ὁ Νικοκλῆς πρὸς τιμὴν τοῦ πατρός του Εὐαγόρου ἀγὼν τριήρων, οὐδέποτε ὅμως τὰ τοιοῦτου εἴδους ἀγωνίσματα ἔλαβον σοβαρὰν ἔκτασιν.

Εἰς δὲ τὸ περὶ ἁρματοδρομιῶν θὰ ἴδωμεν, ὅτι καὶ τὸ ἀγώνισμα τοῦ ἀποβάτου δὲν ἐτελεῖτο παρὰ μόνον εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς Βοιωτίας καὶ εἰς τὰ Παναθήναια τῶν Ἀθηνῶν.

Τὰ ὁπλομαχητικὰ ἐπίσης ἀγωνίσματα οὐδέποτε ἠὐδοκίμησαν. Μόνον ἐπὶ Ὁμήρου ἦτο γνωστὸν τὸ ἀγώνισμα τοῦ τόξου, εἰς τὸ ὁποῖον καυχᾶται ὅτι εἶναι ἱκανὸς ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ τὸ ὁποῖον ἐτελέσθη εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Πατρόκλου, ὅπου ἐνίκησεν ὁ Μηριόνης. Τοῦτο δὲ τὸ ἀγώνισμα ἔθεσεν εἰς τοὺς μνηστῆρας ἡ Πηνελόπη. Κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς ὅμως χρόνους καὶ τὸ ἀγώνισμα τοῦτο παρήκμασε.

Μόνον ὁ μέγας Ἀλέξανδρος εἰς τοὺς ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους ἐτέλει ἔθετεν ἀγώνισμα ραβδομαχίας.

Κατωτέρω θὰ γίνῃ λόγος περὶ τῶν ἀγωνισμάτων, τὰ ὁποῖα ἐτελοῦντο εἰς τοὺς μεγάλους ἀγῶνας.

ΔΡΟΜΟΣ

ΥΠΕΡΟΧΗ ΤΟΥ ΔΡΟΜΟΥ – ΜΥΘΟΙ

Ἐξ ὅλων τῶν ἀγωνισμάτων τὴν πρωτεύουσαν θέσιν εἰς τὴν συνείδησιν τῶν Ἑλλήνων κατεῖχεν ὁ δρόμος. Ὁ Ξενοφάνης τὴν ταχύτητα τῶν ποδῶν τὴν ἀποκαλεῖ «πρότιμον ρώμης». (Ἀθήν. Ι. 4–6). Ἡ μυθολογία, τὸ πιστὸν κάτοπτρον τῆς ψυχῆς τοῦ λαοῦ, διὰ τὸν δρόμον εἶχεν ἀφιερώσει ὅλως ἐξαιρετικὴν θέσιν. Ὁ Δαναός, ὅταν ἀπεφάσισεν νὰ ἀπαλλαγῇ τῶν πεντήκοντα θυγατέρων του, τὰς ἔθεσεν ἆθλον δρόμου, καὶ οἱ γαμβροὶ κατὰ σειρὰν ἀφίξεως εἰς τὸ τέρμα εἶχον τὸ δι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καίωμα τῆς ἐπιλογῆς. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπέτυχε νὰ γίνῃ σύζυγος τῆς σεμνῆς Πηνελόπης, ἀφοῦ ἐνίκησε τοὺς ἀνταγωνιστὰς εἰς ἀγῶνα δρόμου, τὸν ὁποῖον, πρὸς τοῦτο, ἔθεσεν ὁ πατὴρ τῆς Πηνελόπης Ἰκάριος. Ἡ ὁμότεχνος τῆς Ἀρτέμιδος καὶ ἐφάμιλλος αὐτῆς εἰς τὸν δρόμον Ἀταλάντη κόρη τοῦ Ἰάσονος καὶ τῆς Κλυμένης ἐξ Ἀρκαδίας ἀπέφευγε τὸν γάμον προκαλοῦσα τοὺς μνηστῆρας εἰς ἀγῶνα δρόμου, εἰς τὸν ὁποῖον τοὺς ἐνίκα καὶ τοὺς ἐφόνευεν. Ἕως ὅτου ὁ εὐτυχὴς Μελανίων κυνηγὸς καὶ αὐτὸς καὶ μαθητὴς τοῦ Χείρωνος κατώρθωσε νὰ τὴν νικήσῃ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ πανισχύρου χρυσοῦ. Ἐνῶ ἔτρεχεν, ἔρριψεν ἀλληλοδιαδόχως, κατὰ τὴν ὁδηγίαν τῆς Ἀφροδίτης, τρία χρυσᾶ μῆλα, τὰ ὁποῖα ἡ Ἀταλάντη περισυνέλλεξε καὶ ἕνεκα τούτου ἐπεβράδυνε τὸν δρόμον της [1]. Ὁ Ὅμηρος συχνὰ ἐπαινεῖ τὸν Ἀχιλλέα διὰ τὴν ἱκανότητά του εἰς τὸν δρόμον. Καὶ τοῦ ἑτέρου ἔπους, τῆς Ὀδυσσείας, ὁ ἥρως εἶναι ἄριστος δρομεύς. Ἐπίσης, ὅταν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἤλιδος Ἐνδυμίων ἠθέλησε νὰ ἐκλέξῃ διάδοχον μεταξὺ τῶν τριῶν υἱῶν του, ἔθεσε τὴν ἀρχὴν ἆθλον δρόμου μεταξὺ αὐτῶν καὶ τὴν ἔδωσεν εἰς τὸν νικητὴν Ἐπειόν. Αὐτῶν δὲ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων ἡ ἵδρυσις, ὡς θὰ ἴδωμεν, θεωρεῖται ὅτι ἔγινεν εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης τοῦ πρεσβυτέρου τῶν Ἰδαίων ἀδελφῶν εἰς τὸν δρόμον. Ἐπὶ εἴκοσι ὀκτὼ δὲ Ὀλυμπιάδας πρὸ τῆς πρώτης καὶ δεκατρεῖς μετ' αὐτὴν [2] εἰς τὰ Ὀλύμπια μόνον ἀγώνισμα ἦτο ὁ δρόμος. Ἀπ' ἀρχῆς δὲ μέχρι τέλους τῶν Ὀλυμπίων αἱ Ὀλυμπιάδες ἔφερον τὸ ὄνομα τοῦ νικητοῦ τοῦ δρόμου.

Οἱ Ἕλληνες ἐθαύμαζον καὶ ἐτίμων τοὺς παλαιστὰς καὶ τοὺς πύκτας καὶ τοὺς παγκρατιαστάς, ἡ βαρύτης ὅμως καὶ ἡ δυσκαμψία τῶν ἀγωνιστῶν τούτων τοὺς ἔκαμνε νὰ μειονεκτοῦν ἀπέναντι τοῦ δρομέως εἰς τὰ ὄμματα τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι τὸ ὡραῖον δὲν τὸ ἤθελον ἐστερημένον εὐλυγισίας καὶ χάριτος. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι τῶν προσόντων τούτων δὲν ἐστεροῦντο οἱ πένταθλοι, πρέπει ὅμως νὰ ἐνθυμούμεθα ὅτι τὸ πένταθλον ἦτο ἀγώνισμα σύνθετον καὶ ἑπομένως ἐστερεῖτο τῆς ἁπλότητος, κυρίου στοιχείου, εἰς τὴν περὶ κάλλους ἀντίληψιν τῶν Ἑλλήνων. Ἐπίσης

---

1. Κατὰ τοὺς Βοιωτικοὺς μύθους ἡ Ἀταλάντη ἦτο κόρη τοῦ Σχοινέως καὶ ἐγγονὴ τοῦ Ἀθάμαντος. Εὐτυχὴς δὲ νικητὴς ἦτο ὁ Ἱππομένης υἱὸς τοῦ Μεγαρέως καὶ τῆς Μερόπης ἐξ Ὀγχηστοῦ.

2. Ὡς θὰ ἴδωμεν, ἡ καλουμένη πρώτη Ὀλυμπιὰς δὲν εἶναι ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποίαν πρώτην φορὰν ἐτελέσθησαν τὰ Ὀλύμπια.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας πόσον ἡ νίκη τοῦ δρόμου ἦτο ἐμφανεστέρα καὶ πόσον εὐκολωτέρα ἡ σύγκρισις περὶ τῆς ὑπεροχῆς.

ΕΙΔΗ ΔΡΟΜΟΥ

Περὶ τίνος ὅμως δρόμου εἶχον τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν οἱ Ἕλληνες; Περὶ τοῦ δρόμου ταχύτητος. Διότι εἶχον πολλῶν εἰδῶν δρόμους καὶ ὑπὲρ πάντας εὑρίσκετο ὁ δρόμος ταχύτητος, ὁ ὁποῖος καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐκαλεῖτο ***δρόμος*** ἢ ***στάδιον***. Συνίστατο δὲ εἰς μίαν διαδρομὴν κατὰ μῆκος τοῦ σταδίου, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν Ὀλυμπίαν εἶχε μῆκος 192,27 μέτρα, εἰς τὴν Ἐπίδαυρον 181 καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τοὺς Δελφοὺς 178. Ἐπειδὴ δὲ κατ' αὐτὸν οἱ ἀγωνισταὶ δὲν ἔκαμπτον τὴν καλουμένην ***νύσσαν***, ἐκαλεῖτο καὶ ***εὐθὺς*** ἢ ***ἄκαμπτος***, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς λοιποὺς, οἱ ὁποῖοι ἐκαλοῦντο ***κάμπειοι***. Ὁ δὲ ἀγωνιστὴς τοῦ δρόμου τούτου ἐκαλεῖτο ***δρομεύς***, ἢ ***σταδιεὺς*** ἢ ***σταδιοδρόμος*** καὶ ὁ νικητὴς ***σταδιονίκης***. (Εἰκ. 4).

Οἱ κάμπειοι ἦσαν ὁ ***δίαυλος*** καὶ ὁ ***δόλιχος***, τῶν ὁποίων οἱ ἀγωνισταὶ ἐκαλοῦντο τοῦ μὲν ***διαυλοδρόμος***, τοῦ δὲ ***δολιχοδρόμος***. Κατὰ τὸν δίαυλον ὁ ἀγωνιστὴς διέτρεχε κατὰ μῆκος τὸ στάδιον, ἔκαμπτε τὴν νύσσαν καὶ ἐπανήρχετο εἰς τὴν ἀφετηρίαν. Διέτρεχε δηλαδὴ δύο στάδια. Τοῦ δολίχου τὸ μῆκος εἶναι ἄγνωστον. Θεωρεῖται ὅμως πιθανὸν ὅτι εἰς τὰ Ὀλύμπια ἦτο 24 στάδια, ὅτι δηλαδὴ περιέτρεχον οἱ δρομεῖς τὸ στάδιον δωδεκάκις. Ἐν τούτοις ὁ Πλάτων εἰς τοὺς Νόμους (8,4) προτείνει τὴν εἰσαγωγὴν ὁπλίτου δρόμου 60 σταδίων καὶ τοξότου ἀνωμάλου μάλιστα 100 σταδίων. Δὲν εἶναι δὲ πιθανὸν νὰ ἐκφεύγῃ ὁ Πλάτων τόσον πολὺ τῆς ἐπικρατούσης συνηθείας καὶ ἐνῶ ὁ συνήθης δόλιχος εἶχε μῆκος 24 σταδίων, πέντε δηλαδὴ περίπου χιλιομέτρων, νὰ προτείνῃ τὴν εἰσαγωγὴν δολίχου ὁπλίτου δέκα χιλιομέτρων καὶ τοξότου ἀνωμάλου εἴκοσι.

Πλὴν τῶν τριῶν αὐτῶν δρόμων ὑπῆρχον καὶ οἱ καλούμενοι ***ὁπλῖται***, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ ἀγωνισταὶ ἔτρεχον ἔνοπλοι. Οὗτοι ἐποικιλλον καὶ κατὰ τὸ μῆκος καὶ κατὰ τὴν ὅπλισιν. Οὕτως εἰς τὰ Ἐλευθέρια τῶν Πλαταιῶν καὶ τὸ μῆκος τοῦ δρόμου ἦτο μεγαλύτερον καὶ ἡ ὅπλισις ποδήρης (Φιλοστρ. Γυμναστ. 8). Εἰς δὲ τὰ Νέμεα ὑπῆρχον περισσότεροι τοῦ ἑνὸς ὁπλῖται. Πλὴν τοῦ συνήθους ὁπλίτου εἰς τὴν Νεμέαν, ἐγίνετο καὶ ὁ καλούμενος ***ἵππειος***, ὁ ὁποῖος εἶχε μῆκος δύο διαύλων (Παυσ. 6. 14,4). «δισσοὺς διαύλους» δ' ἐπίσης ὀνομάζει

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοὺς ἱππείους καὶ ὁ Εὐριπίδης εἰς τὴν Ἠλέκτραν (825). Ἐκαλεῖτο ἱππειος, διότι εἶχε μῆκος ἴσον πρὸς ἕν ἱππικὸν στάδιον. Δύο δὲ διαύλων μῆκος εἶχε καὶ τὸ ἱππικὸν στάδιον. Τὸν ἵππειον οἱ νεώτεροι συγγραφεῖς ἐθεώρησαν ὡς κοινὸν δρόμον. Ὁ Φιλόστρατος ὅμως τὸν κατατάσσει εἰς τοὺς ὁπλίτας. «Οἱ δρόμοι δὲ οἱ ὁπλῖται ποικί-

Εἰκ. 4. Σταδιοδρόμοι.

λοι μέν, καὶ μάλιστα οἱ κατὰ Νεμέαν, οὓς ἐνόπλους τε καὶ ἱππίους ὀνομάζουσιν, ἀνάκειται δὲ τοῖς ἀμφὶ Τυδέα τοῖς ἑπτά» (Γυμναστ. 7). Εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ὁ ὁπλίτης εἶχε τὸ μῆκος ἑνὸς διαύλου καὶ οἱ ἀγωνισταὶ ἔφερον ἀσπίδα καὶ κράνος. Καὶ αὐτὸς φαίνεται, ὅτι ἦτο ὁ συνήθης ὁπλίτης. (Εἰκ. 8).

ΑΦΕΣΙΣ

Διὰ τὸ στάδιον ἐδίδετο, ὅπως καὶ σήμερον, μεγάλη σημασία εἰς τὴν ἄφεσιν, τὴν καλουμένην σήμερον ἐκκίνησιν. Εἰς τὴν Σπάρτην κατὰ τὴν ἄφεσιν τοῦ δρόμου ὑπῆρχον ἀγάλματα τῶν Ἀφετηρίων Διοσκούρων, ὅπως καὶ εἰς τὸ Κάρνειον ὑπῆρχεν ἄγαλμα τοῦ Ἀφεταίου, εἰς τὸ σημεῖον, ὁπόθεν ἐβουλεῖτο, ὅτι ἐξεκίνησαν οἱ ἀγωνισταὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μνηστῆρες τῆς Πηνελόπης. Ἀπὸ τῆς ἀφέσεως δὲ ταύτης τῶν μνηστήρων ἐκαλεῖτο ὁλόκληρος ἐκείνη ἡ ὁδὸς Ἀφεταί.

Τώρα ἂς ἴδωμεν, πῶς ἐγίνετο ἡ ἄφεσις. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει ὅτι κατὰ τὴν ἔριν μεταξὺ τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τῶν Πελοποννησίων στρατηγῶν περὶ τοῦ ποῦ συνέφερεν εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ ναυμαχήσουν πρὸς τοὺς Πέρσας, ὁ Κορίνθιος Ἀδείμαντος εἶπεν «Ὦ Θεμιστόκλεες, ἐν τοῖσιν ἀγῶσιν οἱ προεξανιστάμενοι ραπίζονται». Τὰς αὐτὰς δὲ λέξεις μεταχειρίζεται καὶ ὁ Πλού-

Εἰκ. 5. Ὁ νικητής.

ταρχος ἀποδίδων τὴν φράσιν εἰς τὸν Εὐρυβιάδην. «Ὦ Θεμιστόκλεις, ἐν τοῖς ἀγῶσι τοὺς προεξανισταμένους ραπίζουσι» (Ἡροδ. 8, 59 Πλουτ. Θεμιστ. 11). Ἐκ τῆς φράσεως αὐτῆς βλέπομεν ὅτι ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς νὰ προεξανίστανται. Προφανῶς εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς τοῦ δρόμου, διότι οὐδαμοῦ ἀλλοῦ ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ τοιαύτη περίπτωσις. Ἡ λέξις ὅμως προεξανίσταμαι δὲν δύναται νὰ ἑρμηνευθῇ μεταφορικῶς. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἑρμηνευθῇ κατὰ λέξιν. Εἰς τὴν ἄφεσιν, ἐκεῖ ὅπου ἐτάσσοντο οἱ δρομεῖς, ἡ ὁποία ἐκαλεῖτο καὶ βαλβὶς (Λουκ. Δημ. ἐγκώμ. 3), ἐτείνετο πρὸ τῶν δρομέων σχοινίον, ἡ καλουμένη **ὕσπληξ**. Διὰ νὰ ἐκκινήσουν οἱ δρομεῖς, ἔπρεπε νὰ πέσῃ ἡ ὕσπληξ καὶ μὲ τὴν πτῶσίν της ἐγίνετο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀμέσως ἡ ἐκκίνησις. «Ἅμα γοῦν ἔπεσεν ἡ ὕσπληγξ, κἀγὼ ἤδη ἀνακηρύττομαι νενικηκὼς, ὑπερπηδήσας τὸ στάδιον, οὐδὲ ἰδόντων ἐνίοτε τῶν θεατῶν» (Λουκ. Τίμων. 20. Ὅρα καὶ τοῦ αὐτοῦ Κατάπλους 4 καὶ περὶ τοῦ μὴ ραδίως διαβάλλειν 12).

Ἐφ' ὅσον ὅμως ὑπῆρχεν ἡ ὕσπληγξ, ἦτο ἀδύνατον εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς νὰ ἐκκινήσουν πρὸ τοῦ συνθήματος, τὸ ὁποῖον ἦτο ἡ πτῶσις τῆς ὕσπληγγος. Καὶ ἐπομένως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ τοιαύτη ἀπαγόρευσις, οὔτε περιπτώσεις καταστρατηγήσεώς της καὶ ἕνεκα τούτου ραβδισμός. Οὔτε ἐπιτρέπεται νὰ φαντασθῇ κανεὶς, ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ ἀγωνιστής, ὁ ὁποῖος νὰ ὑπερπηδήσῃ τὴν ὕσπληγγα ἢ νὰ περάσῃ κάτω ἀπὸ αὐτήν. Ὅταν δηλαδὴ θελήσωμεν νὰ δώσωμεν εἰς τὴν λέξιν προεξανίσταμαι τὴν σημασίαν, τοῦ ἐκκινῶ πρὶν νὰ δοθῇ τὸ σύνθημα, τὸ ὅλον χωρίον θὰ μείνῃ ἀνερμήνευτον. Ἑρμηνεύεται ὅμως τὸ χωρίον, ἐὰν εἰς τὴν λέξιν προεξανίσταμαι δώσωμεν τὴν σημασίαν, ἐγείρομαι πρὶν νὰ πέσῃ ἡ ὕσπληγξ. Ἐὰν τ. ἔ. ἑρμηνεύσωμεν αὐτὸ κυριολεκτικῶς, ἐγείρομαι πρό, σηκώνομαι πρίν. Καὶ τότε θὰ δεχθῶμεν, ὅτι οἱ δρομεῖς ἐκάθηντο καὶ μὲ τὴν πτῶσιν τῆς ὕσπληγγος ἐσηκώνοντο καὶ ἤρχιζον τὸν δρόμον. Θὰ ὑπῆρχον δὲ περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας εἷς ἐκ τῶν ἀγωνιστῶν ἐσηκώνετο πρὶν νὰ πέσῃ ἡ ὕσπληγξ καὶ τότε ἐτιμωρεῖτο διὰ ραβδισμοῦ. Οὐδόλως δὲ πρέπει νὰ θεωρηθῇ παράδοξος ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς ἀφέσεως, ὁ ὁποῖος εἶναι σύμφωνος πρὸς τὸ ἀγωνιστικὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι τὰς ἐναγωνίους διατάξεις τὰς ἐθέσπιζον, ὅσον τὸ δυνατὸν ἁπλᾶς καὶ τοιαύτας, ὥστε νὰ εἶναι δύσκολος ἢ καὶ ἀδύνατος ἡ παραβίασίς των καὶ νὰ ἀποκλείωνται αἱ ἐνστάσεις καὶ αἱ ἀμφισβητήσεις. Οὐδὲ ἐνδιεφέροντο διὰ τὸν χρόνον, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ νικητὴς θὰ διέτρεχε τὸ στάδιον. Οἱ Ἕλληνες ἐνδιεφέροντο μόνον νὰ ἴδουν ποῖος εἶναι ὁ νικητής, ὁ ὑπερέχων. Καὶ ἀντὶ νὰ ἔχουν τοὺς ἀγωνιστὰς ὀρθίους, ὁπότε ἕκαστος ἐξ αὐτῶν θὰ ἐλάμβανεν ἰδιαιτέραν στάσιν ὑπερέχουσαν ἢ ὑπολειπομένην τῶν ἄλλων, τοὺς ὑπεχρέουν νὰ καθίσουν, διὰ νὰ εὑρίσκωνται ὅλοι εἰς ἴσην μοῖραν. Ἴσως δὲ ὁ Ὅμηρος δὲν μεταχειρίζεται τυχαίως ἢ χάριν τοῦ στίχου τὴν λέξιν «ὦρνυτο» διὰ νὰ σημάνῃ τὴν ἐκκίνησιν τοῦ Ὀδυσσέως εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Πατρόκλου.

Καὶ ἄλλο χωρίον ὑπάρχει, τὸ ὁποῖον δύναται ὄχι μόνον νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν ἀλλὰ καὶ νὰ βοηθήσῃ εἰς τὸν προσδιορισμὸν τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τρόπου τοῦ καθίσματος. Ὁ Πλάτων εἰς τὸν Φαῖδρον (35) παρομοιάζει τὴν ψυχὴν μὲ συνωρίδα, τῆς ὁποίας ὁ μὲν εἷς ἐκ τῶν ἵππων εἶναι ἀγαθός, ὁ δὲ ἄλλος κακός, δυσπειθὴς καὶ δυσήνιος. Ὅταν δὲ ὁ δυσήνιος ἵππος ὁρμᾷ διὰ νὰ ὁδηγήσῃ τὴν συνωρίδα πρὸς τὴν κακὴν πρᾶξιν, ὁ ἡνίοχος «ὥσπερ ἀπὸ ὕσπληγγος ἀναπεσὼν» σύρει μὲ δύναμιν τὰ ἡνία καὶ ἀναγκάζει τὸν ἵππον νὰ σταματήσῃ. Λαμβάνει δηλαδὴ ὁ ἡνίοχος τὴν στάσιν, τὴν ὁποίαν βλέπομεν εἰκονιζομένην εἰς τὰ ἀγγεῖα, κατὰ τὴν ὁποίαν κάμπτει ἰσχυρῶς τὰ γόνατα καὶ τὰ ἰσχία καὶ πίπτει πρὸς τὰ ὀπίσω, διὰ νὰ σύρῃ ἰσχυρότερον τὰ ἡνία. Ἡ εἰκὼν δ' αὕτη τοῦ Πλάτωνος δὲν ἔχει ληφθῆ ἀπὸ τὰς ἁρματοδρομίας, καίτοι πρόκειται περὶ ἅρματος. Διότι εἰς τὰς ἁρματοδρομίας, ἡ στάσις αὐτὴ δὲν ἐλαμβάνετο κατὰ τὴν ὕσπληγγα. Ἀπὸ τῆς ὕσπληγγος ἤρχιζεν ὁ δρόμος καὶ ὁ ἡνίοχος ὄχι μόνον ἔπρεπε νὰ ἀφήσῃ τὰ ἡνία ἐλεύθερα διὰ νὰ τρέξουν οἱ ἵπποι, ἀλλὰ καὶ ἔπρεπε νὰ ρίψῃ τὸ βάρος τοῦ σώματος πρὸς τὰ ἐμπρός διὰ νὰ μὴ πέσῃ δυνάμει τῆς ἀδρανείας ὀπίσω, κατὰ τὴν ἐκκίνησιν τοῦ ἅρματος. Τὴν στάσιν αὐτὴν οἱ ἡνίοχοι τὴν ἐλάμβανον κατὰ τὸ τέρμα, διὰ νὰ σταματήσουν οἱ ἵπποι ἢ κατὰ τὴν καμπὴν τῆς νύσσης, διὰ νὰ ἀνακοπῇ ὁ δρόμος τῶν πρὸς τὸ μέρος τῆς νύσσης ἵππων. Ἑπομένως ὅταν λέγῃ ὁ Πλάτων «ἀπὸ ὕσπληγγος» ἐννοεῖ τὴν ὕσπληγγα τῶν δρομέων , ὄχι τῶν ἁρμάτων. Ἐξάγεται δηλαδὴ ἐξ αὐτοῦ, ὅτι οἱ δρομεῖς ἐκάθηντο πρὸ τῆς ὕσπληγγος ἐπὶ τῶν ἰσχιακῶν ὀγκωμάτων, μὲ τὰ γόνατα ἰσχυρῶς κεκαμμένα καὶ ἴσως καὶ τὰς χεῖρας προτεταμένας διὰ τὴν φοράν, ὅπως οἱ ἡνίοχοι, ὅταν ἤθελον νὰ ἀνακόψουν τὸν δρόμον τῶν ἵππων.

Ὅπως καὶ σήμερον καὶ ὅπως, ἄλλως τε, εἶναι καὶ φυσικὸν διαφόρως ἔτρεχον τὸ στάδιον ἢ τὸν δίαυλον καὶ διαφόρως τὸν δόλιχον. Οἱ σταδιεῖς κατὰ τὸν Φιλόστρατον μετεχειρίζοντο τὰς χεῖρας «ὡς πτεροὐμενοι», ἐνῶ οἱ δολιχοδρόμοι πράττουν τοῦτο μόνον πρὸς τὸ τέρμα. Κατὰ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ δρόμου οἱ δολιχοδρόμοι κρατοῦν τὰς χεῖρας «ἐν προβολῇ» (Φιλοστρ. Γυμναστ. 33). Οὕτω δὲ παρίσταται τοῦτο καὶ εἰς τὰ ἀγγεῖα (Εἰκ. 4 καὶ 6). Ἐκ δὲ τῶν ἀνωτέρω λόγων τοῦ Φιλοστράτου φαίνεται καὶ τὸ ὅτι ἐπέτεινον τὴν ταχύτητα οἱ δολιχοδρόμοι περὶ τὸ τέρμα. Ὅταν δ' εἰς τὸν Διογένην τὸν Κυνικὸν εἶπον ὅτι ὀφείλει νὰ συνετισθῇ, διότι εἶναι γέρων, ἀπήντησε «τί δέ, εἰ δόλιχον ἔτρεχον, πρὸς τῷ τέλει ἔδει με ἀνεῖται καὶ μὴ μᾶλλον ἐπιτεῖναι;» (Διογέν. Λαέρτ. Διογέν.).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ

Περὶ τῆς ἐπιδόσεως τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν δρόμον δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ γνωρίζωμέν τι, ἐφ' ὅσον τὰ μέσα πρὸς χρονομέτρησιν δὲν ὑπῆρχον. Μόνον διὰ τὴν ἀντοχὴν των ἔχομεν μαρτυρίας, ἐκ τῶν ὁποίων φαίνεται ὅτι ἡ ἱκανότης αὐτὴ ἦτο εἰς αὐτοὺς ἐκτάκτως ἀνεπτυγμένη. Συνηντήσαμεν τὸν Ἀργέα, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἐνίκησε δόλιχον εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ἔφθασεν αὐθημερὸν εἰς Ἄργος διὰ νὰ ἀναγγείλῃ τὴν νίκην του. Διήνυσε δηλαδὴ εἰς μίαν ἡμέραν, ἐκτὸς τοῦ δολίχου, καὶ ἄλλα 100 περίπου χιλιόμετρα. (Ἰουλ. Ἀφρικ. 113 Ὀλυμ.) Ὁ Φειδιππίδης ἐντὸς δύο ἡμερῶν διήνυσε ὑπὲρ τὰ 230 χιλιόμετρα καὶ ἔφθασεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας

Εἰκ. 6. Διαυλοδρόμοι.

εἰς τὴν Σπάρτην (Ἡροδ. 6, 106). Ἐκπληκτικώτερον δὲ εἶναι ὅτι τὴν ἰδίαν ἀπόστασιν διήνυσαν 2000 Σπαρτιᾶται πάνοπλοι εἰς τρεῖς ἡμέρας (Ἡροδ. 6, 120 καὶ Ἰσοκρ. Πανηγυρ. 87). Ὁ δὲ Εὐχίδας μετέβη ἀπὸ τὰς Πλαταιὰς εἰς τοὺς Δελφοὺς καὶ ἐπέστρεψεν αὐθημερὸν πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, διὰ νὰ φέρῃ καθαρὸν πῦρ. Ἦτο δ' ἡ ἀπόστασις 180 χιλιομέτρων. Δὲν ἀντέσχεν ὅμως ὁ τελευταῖος οὗτος, ἀλλά, ἀφοῦ ἐξεπλήρωσε τὴν ἀποστολήν του, ἐξέπνευσε (Πλουτ. Ἀριστείδης 20, 10). Ἐξ αὐτῶν δύναται κανεὶς νὰ συμπεράνῃ ὅτι εἰς τοὺς δρόμους ἀντοχῆς ἦσαν ὑπέροχοι. Διὰ τοὺς δρόμους ταχύτητος κατ' ἀναλογίαν δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ ἴδιον συνέβαινε. Διὰ τὸν Πολυμνήστορα τὸν Μιλή-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σιον, παῖδα σταδιονίκην εἰς τὰ Ὀλύμπια τῆς 46ης Ὀλυμπιάδος, ἐλέγετο ὅτι, ἐνῶ ἔβοσκε τὰς αἶγάς του, κατεδίωξε λαγὼν καὶ τὸν συνέλαβε ζῶντα.

ΤΡΙΑΣΤΑΙ

Ὑπῆρξαν μερικοὶ δρομεῖς, οἱ ὁποῖοι κατώρθωσαν κατὰ τὴν αὐτὴν Ὀλυμπιάδα εἰς τὰ Ὀλύμπια νὰ νικήσουν τρεῖς νίκας δρόμου στάδιον, δίαυλον καὶ ὁπλίτην. Καὶ ἐτιμῶντο οἱ νικηταὶ οὗτοι ἰδιαιτέρως καὶ ἐκα-

Εἰκ. 7. Δολιχοδρόμοι.

λοῦντο ***τριασταί***. Τὸ κατόρθωμά των δὲ «τρισσεύειν» ἢ «τριάζειν», τοὐναντίον δὲ «τριαχθῆναι». «Τριαχθῆναι λέγουσιν οἱ παλαιστρικοὶ ἀντὶ τοῦ τρὶς πεσεῖν ἢ τρὶς προχάσαντα νικηθῆσαι στάδιον, δίαυλον, δόλιχον» (Σουΐδας»). Πρῶτος ὁ ὁποῖος ἐτρίσσευσεν, ὅπως ἔλεγον, ἔγινε δηλαδὴ τριαστὴς νικήσας εἰς τοὺς τρεῖς δρόμους τὴν 67ην Ὀλυμπιάδα ἤτοι τὸ 512 π. Χ. εἶναι ὁ Φανᾶς ὁ Πελληνεύς. (Ἰουλ. Ἀφρικ). Ὁ δὲ Λεωνίδας ὁ Ρόδιος συνεχῶς ἐπὶ τέσσαρας Ὀλυμπιάδας, ἀπὸ τῆς 154ης μέχρι καὶ τῆς 157ης ἤτοι ἀπὸ τοῦ 164 π.Χ. μέχρι τοῦ 148 ἐτρίσσευε (Ἰουλ. Ἀφρικ. καὶ Παυσ. 6. 13, 5). Ἐπίσης ἐτρίσσευσεν ὁ Ἑρμογένης ὁ Ξάνθιος τὴν 215ην Ὀλυμπιάδα ἤτοι τὸ 80 μ. Χ. καὶ τὴν 217ην

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐνῶ τὴν 216ην ἐνίκησε δίαυλον καὶ ὁπλίτην. Οὗτος ἐπωνομάσθη ὑπὸ τῶν συγχρόνων του ἵππος.

Σπουδαιότερον ὅμως ἦτο τὸ κατόρθωμα τοῦ ἐκ Κεράμου Πολίτου, ὁ ὁποῖος τὴν 242ην Ὀλυμπιάδα ἤτοι τὸ 69 μ. Χ. ἐνίκησε στάδιον, δίαυλον καὶ δόλιχον.

Ἐπίσης φήμης μεγάλης δρομέως ἔτυχε καὶ ὁ Χίονις ὁ Λακεδαιμόνιος, ὁ ὁποῖος ἐνίκησε τὴν 29ην ἤτοι τὸ 664 π. Χ. καὶ τὰς δύο ἐφεξῆς Ὀλυμπιάδας.

ΠΑΛΗ

ΜΥΘΟΙ

Ὅσον ἀρχαῖον ἀγώνισμα εἶναι ὁ δρόμος, ἄλλο τόσον εἶναι καὶ ἡ πάλη. Ἴσως μάλιστα ἐπειδὴ δι' αὐτὴν ὁ σύντροφος εἶναι ἀπαραίτητος, ἐνῶ διὰ τὸν δρόμον δὲν εἶναι, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἡ πάλη εἶναι ἀρχαιοτέρα καὶ τοῦ δρόμου, ὅτι εἶναι ἡ πρώτη παιδιά, ἡ ὁποία ἐξειλίχθη εἰς ἀγώνισμα.

Ὅπως ὅλα τὰ ἀγωνίσματα, οὕτω καὶ τὴν πάλην ὁ δρόμος τὴν ὑπεσκέλισεν εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ εἰς τὰ Ὀλύμπια, ὡς εἴδομεν, καὶ ἐπὶ μακρὸν ἡ πάλη δὲν εἶχεν εἰσαχθῇ. Ἐν τούτοις δὲν κατώρθωσεν ὁ δρόμος νὰ τὴν ὑποσκελίσῃ παντοῦ καὶ τὸ πρῶτον γυμναστικὸν ἵδρυμα ἀπὸ τῆς πάλης ἐκλήθη παλαίστρα, καὶ ἡ πάλη ἐχρησίμευεν ὡς ἡ κυριωτάτη ἄσκησις τῶν παίδων καὶ τῶν ἐφήβων. Ἀλλὰ καὶ τὸ σύνολον τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς ἀπ' αὐτῆς ἐκαλεῖτο παλαίειν.

Τὴν πάλην οἱ Ἕλληνες ἐθεώρουν εὕρεσιν τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἑρμοῦ Παλαίστρας. Τεχνικὴν ὅμως τὴν πάλην ἐπίστευον ὅτι κατέστησεν ὁ Θησεύς, ὁ ὁποῖος τοιουτοτρόπως ἐφόνευσε τὸν Κερκύονα· «πρότερον δὲ ἐχρῶντο μεγέθει μόνον καὶ ῥώμῃ πρὸς τὰς πάλας» (Παυσ. 1.39,3). Καὶ ὁ Ἡρακλῆς κατὰ τὸν Πίνδαρον κατεπάλαισε τὸν Ἀνταῖον, ὁ ὁποῖος ἦτο πολὺ μεγαλοσωμότερος τοῦ Ἡρακλέους. Ἀλλ' ἦτο, λέγει, ὁ Ἡρακλῆς «μορφὰν βραχύς, ψυχὰν δ' ἄκαμπτος» (Πινδ. Ἰσθμ. Δ'). Κατὰ τὸν Πολέμωνα ἡ παλαιστρικὴ εὑρέθη εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπὸ τοῦ παιδοτρίβου τοῦ Θησέως Φόρβαντος. Τὸν Φόρβαντα ὅμως ἄλλοι δὲν ἐδέχοντο παιδοτρίβην, ἀλλ' ἡνίοχον τοῦ Θησέως. Ὁ δὲ Ἴστρος διδάσκαλον τοῦ Θησέως εἰς τὴν πάλην δέχεται αὐτὴν τὴν Ἀθηνᾶν (Σχολ. Πινδ. Νέμεον Ε' 89).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΙΔΗ ΠΑΛΗΣ

Δύο εἰδῶν πάλης ἐγίνετο χρῆσις, τῆς **ὀρθίας πάλης** ἢ **ὀρθοπάλης** ἢ **ὀρθοστάδην πάλης** καὶ τῆς **ἀλινδήσεως** ἢ **κυλίσεως**. Ἡ πρώτη συνίστατο εἰς τὸ νὰ πέσῃ ὁ εἷς τῶν ἀνταγωνιστῶν κάτω. Εἰς τὴν δευτέραν δὲν ἐτελείωνε ὁ ἀγὼν μὲ τὴν πτῶσιν, ἀλλ' ἐξηκολούθει καὶ κάτω, ἕως ὅτου ὁ εἷς ἐκ τῶν δύο νὰ ἀναγκασθῇ νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἧττάν του, νὰ ἀπαγορεύσῃ, ὅπως ἔλεγον. Ἐδηλοῦτο δ' ἡ ἀπαγόρευσις διὰ τῆς ὑψώσεως τοῦ δακτύλου, ἡ ὁποία ἐκαλεῖτο ἀνάτασις «δ ά κ τ υ λ ο ν ἀ ν α τ ε ί ν ε σ θ α ι», ἢ διὰ τῆς κρούσεως διὰ τῆς παλάμης τοῦ ἀντιπάλου. (Λουκ. Ἀνάχαρ). Τὸ δεύτερον τοῦτο εἶδος τῆς πάλης δὲν ἐξετίμων οἱ Ἕλληνες,

Εἰκ. 8. Ὁπλιτοδρόμοι.

διὸ καὶ οὐδέποτε εἰσήχθη εἰς τοὺς ἀγῶνας. Ἀπέδιδον δὲ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς ἀλινδήσεως εἰς τὸν Ἀνταῖον υἱὸν τοῦ Ποσειδῶνος, βασιλέα τῆς Λιβύης, ὁ ὁποῖος κατεπάλαιε τοὺς ξένους καὶ τοὺς ἐφόνευεν. Ὁ Ἡρακλῆς ὅμως ἀνεκάλυψεν ὅτι εἶχε τεραστίαν δύναμιν ὁ Ἀνταῖος μόνον ἐφ' ὅσον ἔψαυε τὴν γῆν, τῆς ὁποίας ἦτο υἱὸς καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἐσήκωσε μετέωρον καὶ τὸν κατέβαλεν. Ἐπίσης ἀπέδιδον τὴν ἐφεύρεσίν της εἰς τὸν Κερκύονα υἱὸν τοῦ Βράγχου καὶ τῆς Ἀργιόπης νύμφης, τὸν ὁποῖον κατεπάλαισεν ὁ Θησεύς. Καὶ ὁ Πλάτων εἰς τοὺς νόμους (7,6) ἀποσκορακίζει τὸ εἶδος τοῦτο τῆς πάλης. Τὸ ἀληθὲς φαίνεται νὰ εἶναι ὅτι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δὲν τὴν ἠνείχοντο, διότι διήρκει πολύ. Ἡ ἀνία εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων ἐπιμελῶς ἀπεφεύγετο. Εἰς τοὺς ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους ἐτέλεσεν ὁ Ἀχιλλεὺς ὀρθὴν πάλην ἠγωνίσθησαν ὁ Αἴας καὶ ὁ Ὀδυσσεύς. Ἐν τούτοις, ὅταν ἡ κρίσις τοῦ ἀγῶνος ἐφαίνετο ὅτι ἐβράδυνεν, οἱ δύο ἀγωνισταὶ ἀντελήφθησαν ὅτι «ἀνίαζον» τοὺς θεατάς. Τὸ ἀποτέλεσμα οἱ θεαταὶ ἤθελον νὰ ἐπέρχεται ταχέως. Καὶ τοῦτο ἀντελήφθη ὁ Αἴας, ὁ ὁποῖος ἐπρότεινεν εἰς τὸν Ὀδυσσέα «ἦ μ' ἀνάειρε ἦ ἐγὼ σε» καὶ ἐσήκωσεν ὁ εἷς τὸν ἄλλον μὲ τὴν σειρὰν (Ἰλιαδ. Ψ. 725). Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον τὸ ἀγώνισμα τοῦτο δὲν ἐτελέσθη ποτὲ εἰς ἀγῶνας. Καὶ διὰ τοῦτο ἀπεδίδετο ἡ ἐφεύρεσίς του εἰς δύο μισητοὺς ἥρωας. Ἐν τούτοις ὡς ἄσκησις ἐχρησιμοποιεῖτο πολὺ εἰς τὰ γυμνάσια καὶ τὰς παλαίστρας καὶ θὰ γίνῃ λόγος περὶ αὐτῆς εἰς τὰ περὶ τῆς γυμναστικῆς τέχνης. (εἰκ. 9).

Τὸ πρῶτον εἶδος τῆς πάλης ἐπίστευον ὅτι ἐγύμναζε τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος, ἐνῶ τὸ δεύτερον τὰ κάτω. Καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν ὁ Πλάτων ὁμιλεῖ περὶ τῆς ὀρθῆς πάλης «ἀπ' αὐχένων καὶ χειρῶν καὶ πλευρῶν ἐξειλήσεως» (Νόμ. 7,6). Καὶ ὁ Ἄντυλλος λέγει ὅτι ἡ ὀρθὴ πάλη ὠφελεῖ τὴν κεφαλὴν καὶ τὸν θώρακα καὶ τὰ νεῦρα, ἐνῶ ἡ ἀλίνδησις τὴν ὀσφύν, καὶ τὰ γόνατα (Ὀρειβ. 28).

ΝΙΚΗΤΗΣ

Ἂς ἴδωμεν τώρα πότε εἰς τὴν ὀρθοπάλην ἀνεκηρύσσετο ὁ εἷς τῶν ἀνταγωνιστῶν νικητής. Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ νικητὴς ἔπρεπε νὰ ρίψῃ τρὶς τὸν ἀντίπαλον. Ὅτι ἐγίνοντο περισσότεραι τῆς μιᾶς συμπλοκαί, αἱ ὁποῖαι ἐκαλοῦντο παλαίσματα. Ἐξ οὗ καὶ αἱ παροιμιώδεις ἐκφράσεις «ὥσπερ εἰς πάλαισμα δεύτερον ἀνιστάμενος» (Πλουτ. Σερτώρ.23)καὶ «ἔτι δὴ ἐπὶ τὸ τρίτον καταβαλὼν ὥσπερ πάλαισμα» (Πλάτ. Εὐθύδ.27) καὶ «τῶν τριῶν παλαισμάτων τῶν ὡς ἀληθῶς Ὀλυμπιακῶν ἔνενικήκασιν» (Πλατ. Φαῖδρ. 37) καὶ «παρὰ ἕν πάλαισμα ἕδραμε νικᾶν» (Ἡροδ. 9, 33). Ὅπως καὶ εἰς τὸν δρόμον ἐλέγετο διὰ τὸν νικητὴν τῶν τριῶν δρόμων σταδίου, διαύλου, ὁπλίτου, οὕτω καὶ εἰς τὴν πάλην ὁ νικῶν, ὁ ῥίπτων τὸν ἀντίπαλον τρὶς ἐλέγετο ὅτι «ἐτρίασεν» καὶ ὁ νικηθεὶς ὅτι «ἐτριάχθη».

Ἐσφαλμένη ἀντίληψις κρατεῖ περὶ τοῦ πότε ἐθεωρεῖτο, ὅτι ἔπεσεν ὁ εἷς τῶν ἀναγωνιστῶν. Κρατεῖ ἡ ἀντίληψις ὅτι ἔπρεπε τὰ νῶτά του

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νὰ ἐγγίσουν τὸ ἔδαφος. Τοῦτο ὅμως οὐδαμόθεν δύναται νὰ ἐξαχθῇ. Ἄλλως τε ἂν τοῦτο ἦτο ἀληθές, θὰ ἐφθάνομεν ἐν μέρει εἰς τὴν κύλισιν, διότι ὁ ἀγὼν θὰ ἐξηκολούθει καὶ κάτω. Καὶ τοιοῦτον θέαμα, ἐλέχθη ἤδη, δὲν θὰ ἦτο ἀνεκτὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἠνίασαν εἰς τὴν πάλην τοῦ Αἴαντος καὶ τοῦ Ὀδυσσέως. Πότε λοιπὸν ἐθεωρεῖτο, ὅτι ἔπεσεν ὁ ἀγωνιστής; Ὁ Πλάτων εἰς τὴν πολιτείαν (544) μεταχειρίζεται τὴν παροιμίωσιν «πάλιν τοίνυν ὥσπερ παλαιστὴς τὴν αὐτὴν λαβὴν πάρεχε». Ἑρμηνεύει δ' ὁ Σχολιαστὴς «Ἔθος γὰρ τούτοις, ὅταν πέσωσιν ὁμοῦ, ***ὡς μηδένα ἐπιπεσεῖν τοῦ λοιποῦ*** πάλιν ἐγερθέντας ἐφ' ὁμοίῳ συμπλακῆναι σχήματι, ὅπερ τὴν αὐτὴν εἶπε λαβήν». Ἐπομένως διὰ νὰ νικήσῃ τις ἔπρεπε νὰ ρίψῃ τὸν ἀντίπαλον καὶ αὐτὸς ἂν βεβαίως δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ ὄρθιος, «νὰ ἐπιπέσῃ τοῦ λοιποῦ», νὰ πέσῃ ἐπάνω ἀπὸ τὸν ἀντίπαλον ὁπωσδήποτε κι' ἂν ἔπιπτεν οὗτος. Διότι ἦτο πιθανὸν νὰ πέσουν καὶ οἱ δύο πλαγίως, χωρὶς ὁ εἷς νὰ πέσῃ ἐπὶ τοῦ ἄλλου, ὁπότε ἐσηκώνοντο καὶ ἐπιάνοντομ ἐ τὴν ἰδίαν λαβήν, τὴν τελευταίαν. Ἀκριβῶς δ' οὕτω συνέβη εἰς τὴν πάλην τοῦ Αἴαντος καὶ τοῦ Ὀδυσσέως. Κατὰ τὸ πρῶτον πάλαισμα ἔπεσεν ὁ Αἴας καὶ ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ Αἴαντος ὁ Ὀδυσσεὺς «κάδ δ' ἔπεσ' ἐξοπίσω· ἐπὶ δὲ στήθεσσιν Ὀδυσσεὺς κάππεσε». Καὶ ἀνεκηρύχθη νικητὴς ὁ Ὀδυσσεύς. Κατὰ δὲ τὸ δεύτερον πάλαισμα ἔπεσον καὶ οἱ δύο χωρὶς ὁ εἷς νὰ πέσῃ ἐπὶ τοῦ ἄλλου «ἐπὶ δὲ χθονὶ κάππεσον ἄμφω πλησίον ἀλλήλοισι». Εἰς τὸ πρῶτον πάλαισμα δὲν ἔπεσαν ἄμφω, διότι ὁ Ὀδυσσεὺς ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ Αἴαντος. Εἰς τὸ δεύτερον ἔπεσαν ἄμφω. Δηλαδὴ πλαγίως.

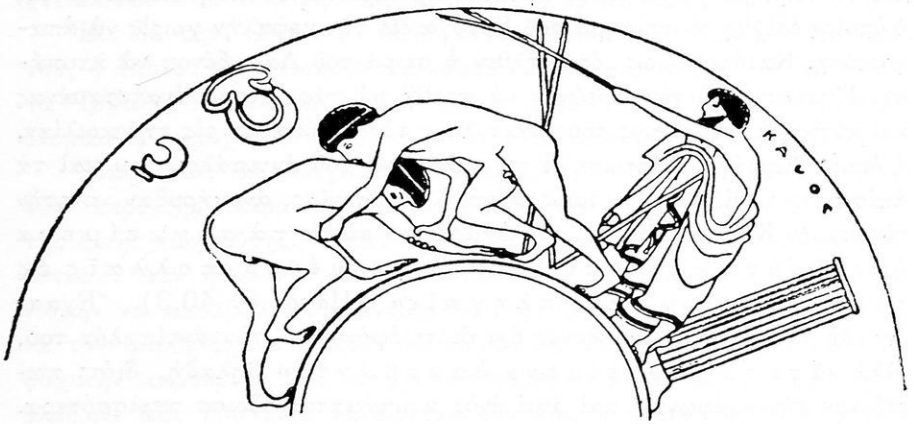
ΚΑΝΟΝΕΣ

Διὰ τὴν πάλην ὑπῆρχον καθωρισμέναι ἐναγώνιοι διατάξεις, τὰς ὁποίας ὑπεχρεοῦντο οἱ ἀγωνισταὶ νὰ τηροῦν. Ὁ Πλάτων εἰς τοὺς Νόμους προτείνει νὰ νομοθετηθοῦν τοιαῦται διατάξεις διὰ τὸ ἀγώνισμα τῆς ὁπλομαχίας «καθάπερ νῦν ἐν τῇ πάλῃ διενομοθετήσαντο οἱ περὶ τὴν πάλην αὐτὴν τὶ τοῦ καλῶς παλαίοντος ἔργον καὶ μὴ καλῶς». Ἐλέγετο δὲ ὅτι νομοθέτης τῆς πάλης ὑπῆρξεν ὁ ἐκ Σικελίας Ὀρίκαδμος. Ποῖαι ὅμως ἦσαν αἱ διατάξεις αὐταί; Ὑπάρχει ἡ ἰδέα ὅτι ἦσαν τοιαῦται, ὥστε νὰ προστατεύεται τῶν ἀγωνιστῶν ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀρτιμέλεια. Τοῦτο ὅμως εἶναι ἐσφαλμένον. Καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὡς πρὸς τοῦτο εἶναι ἀνάγκη ἐνταῦθα νὰ γίνῃ λόγος καὶ περὶ τῶν τριῶν καταβλητικῶν ἀγωνισμάτων, τῆς πάλης, τῆς πυγμῆς καὶ τοῦ παγκρατίου.

Ὁ Λουκιανὸς εἰς τὸν Ἀνάχαρσιν περιγράφει πάλην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ζωὴ τοῦ ἀντιπάλου δὲν εἶναι ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας προσοχῆς τοῦ ἀγωνιστοῦ. Εἷς ἀθλητής, ἀφοῦ ἔρριψε τὸν ἀντίπαλον, ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτοῦ «τέλος δὲ ἤδη περιπλέξας αὐτῷ τὰ σκέλη κατὰ τὴν γαστέρα, τὸν πῆχυν ὑποβαλὼν τῷ λαιμῷ, ἄγχει ἄθλιον». Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ἀλινδήσεως. Ἔχομεν ὅμως

Εἰκ. 9. Ζεῦγος παλαιστῶν. Δεξιὰ ἀγωνοδίκης.

καὶ ὀρθοπάλης περιγραφήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ χρησιμοποίησις ἐπικινδύνων διὰ τὸν ἀντίπαλον τεχνασμάτων εἶναι ἄφθονος. Ὁ Φιλόστρατος εἰς τὴν 77 εἰκόνα μᾶς παρέχει τὴν ἐν λόγῳ περιγραφήν. «Ὁ μὲν ἥρηκε τὸν ἀντίπαλον περιπτὰς αὐτὸν κατὰ τῶν νώτων καὶ ἐς πνῖγμα ἀπολαμβάνει καὶ καταδεῖ τοῖς σκέλεσιν, ὁ δὲ οὔτε ἀπαγορεύει καὶ ὀρθὸς ὑπανίσταται καὶ διαλύει τὴν χεῖρα, ὑφ' ἧς ἄγχεται, στρεβλώσας ἕνα τῶν δακτύλων, μεθ' ὃν οὐκέτι οἱ λοιποὶ ἔχουσιν, οὐδ' εἰσὶν ἐν τῷ ἁπρίξ, ἀλγεῖ δὲ ὁ στρεβλούμενος καὶ κατεσθίει τοῦ παλαιστοῦ τὸ οὖς. Ὅθεν δυσχεραίνονται οἱ θεώμενοι». Εἰς τὴν ἀπόπειραν τοῦ πνιγμοῦ ἀπαντᾷ ὁ πνιγόμενος μὲ στρέβλωσιν τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δακτύλου τοῦ ἀντιπάλου καὶ ὁ στρεβλούμενος μὲ δάγκωμα τῶν ὤτων. Καὶ τὸ μὲν τελευταῖον τοῦτο, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἀπηγορεύετο. Τὰ ἄλλα δύο ὅμως ἐπετρέποντο. Παριστᾷ δηλαδὴ ἡ ἀνωτέρω εἰκὼν τὴν τελευταίαν στιγμὴν τῆς πάλης, κατὰ τὴν ὁποίαν πρόκειται νὰ ἐπέμβῃ ὁ ἀγωνοθέτης καὶ νὰ τιμωρήσῃ τὸν μεταχειριζόμενον τοὺς ὀδόντας του.

Διὰ τὴν πυγμὴν ἔχομεν τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Κρεύγα τοῦ Ἐπιδαμνίου. Οὗτος εἰς τὰ Νέμεα ἠγωνίζετο πρὸς τὸν Συρακούσιον Δαμόξενον περὶ τῆς νίκης. Ἐπειδὴ ὅμως ἐπλησίαζε νὰ νυκτώσῃ καὶ ἡ ἀντοχή των ἦτο ἴση, συνεφώνησαν ὅπως ἕκαστος ἐκ περιτροπῆς δεχθῇ τοῦ ἀντιπάλου του τὸ κτύπημα χωρὶς νὰ τὸ ἀποκρούσῃ. Πρῶτος ἐστάθη ὁ Δαμόξενος, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη τὸ κτύπημα τοῦ Κρεύγα εἰς τὴν κεφαλὴν χωρὶς νὰ ἀπαγορεύσῃ. Κατόπιν ὅμως ,ὅταν ἦλθεν ἡ σειρὰ τοῦ Δαμοξένου νὰ κτυπήσῃ, ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Κρεύγαν νὰ σταθῇ μὲ τὰς χεῖρας ἀνατεταμένας καὶ αὐτὸς μὲ τεταμένους τοὺς δακτύλους τὸν ἐκτύπησεν εἰς τὴν κοιλίαν, ἡ ὁποία διερράγη. Ἤρπασε δὲ τὰ σπλάγχνα τοῦ ἀντιπάλου του καὶ τὰ ἀπέσπασεν [1]. Οἱ Ἀργεῖοι ὅμως, λέγει ὁ Παυσανίας, ἀνεκήρυξαν νικητὴν τὸν νεκρὸν Κρεύγαν καὶ ὄχι τὸν Δαμόξενον «ἅτε τὰ συγκείμενα ὑπερβάντα καὶ ἀντὶ μιᾶς κεχρημένον πολλαῖς ἐς τὸν ἀντίπαλον ταῖς πληγαῖς» (Παυσ. 8. 40,3). Ἔχασε δηλαδὴ τὴν νίκην ὁ Δαμόξενος ὄχι διότι ἐφόνευσε τὸν ἀντίπαλόν του, ἀλλὰ «ἅτε τὰ συγκείμενα ὑπερβάντα» δηλαδή, διότι παρεβίασε τὴν συμφωνίαν καὶ ἀντὶ ἑνὸς κτυπήματος ἔδωσε περισσότερα. Ἐξηγήθη δὲ ὅτι ἔδωσε περισσότερα, διότι ἐκτύπησε τὸν Κρεύγαν μὲ τεταμένους τοὺς δακτύλους, ὁπότε τὰ κτυπήματα ἦσαν, ὅσοι καὶ οἱ δάκτυλοι.

Ἐπίσης εἰς τὰ Ὀλύμπια ὁ Κλεομήδης ὁ Ἀστυπαλαιεύς, τὸν ὁποῖον συνηντήσαμεν, ἐφόνευσεν εἰς τὴν πυγμὴν τὸν ἀντίπαλόν του Ἶκκον τὸν Ἐπιδαύριον. Ἔχασε καὶ αὐτὸς τὴν νίκην ὄχι διότι ἐφόνευσε τὸν ἀντίπαλον, ἀλλὰ ὡς «καταγνωσθεὶς ὑπὸ τῶν Ἑλλανοδικῶν ἄδικα εἰργάσθαι» (Παυσ. 6. 9, 6).

Ἐπίσης διὰ τὸ παγκράτιον ἠγωνίζετο περὶ τῆς νίκης εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ὁ ἐκ Φιγαλείας Ἀρραχίων. Ὁ ἀντίπαλος εἶχε ρίψει τὸν Ἀρραχίωνα κάτω πρηνῆ, ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτοῦ καὶ διὰ μὲν τῶν ἄκρων ποδῶν πε-

1. Τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συνέβη. Μὲ κτύπημα τῆς χειρὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαρραγοῦν τὰ ἰσχυρότατα προπετάσματα τῆς κοιλίας καὶ μάλιστα ἀθλητοῦ. Φαίνεται ὅτι ἐκτυπήθη τὸ ἡλιακὸν πλέγμα καὶ ὁ θρύλος ἐτροποποίησε τὸ γεγονὸς ἐπὶ τὸ τραγικώτερον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ριέσφιγξε τὰς ἰγνῦς τοῦ 'Αραχίωνος διὰ δὲ τοῦ βραχίονος περιέλαβε τὸν λαιμόν του, τὸν περιέσφιγξε καὶ τὸν ἔπνιξε. Πρὶν ὅμως πνιγῇ ὁ 'Αρραχίων καὶ ἐνῶ ἦτο ἕτοιμος νὰ ἀπαγορεύσῃ ἤκουσε τὴν φωνὴν τοῦ γυμναστοῦ του 'Ερυξία, ὁ ὁποῖος τοῦ ἐφώναξε «καλὸν ἐντάφιον τὸ ἐν 'Ολυμπίᾳ μὴ ἀπειπεῖν». Καὶ φιλοτιμηθεὶς κατέβαλεν ὑστάτην προσπάθειαν καὶ στρέψας ἀριστερά, συνέθλιψε διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἰγνύος τὸν ἄκρον πόδα τοῦ ἀντιπάλου του, ὁ ὁποῖος οὕτως ἐξηρθρώθη. 'Απὸ τὸν πόνον δὲ ὁ ἀντίπαλος τοῦ 'Αρραχίωνος ἀπηγόρευσε καὶ ἔχασε τὴν νίκην, ὄχι διότι ἐφόνευσε τὸν 'Αρραχίωνα, ἀλλὰ διότι ἀπηγόρευσε (Παυσ. 8. 40,1 Φιλοστρ. 'Αρραχίων καὶ Γυμναστ. 21).

Εἰς δὲ τὴν 'Ολυμπίαν ὑπῆρχεν ὁ ἀνδριὰς τοῦ Σικυωνίου Σωστράτου, ὁ ὁποῖος εἶχε νικήσει παγκράτιον δώδεκα φορὰς εἰς τὰ Νέμεα καὶ τὰ Ἴσθμια, δύο εἰς τὰ Πύθια καὶ τρεῖς εἰς τὰ 'Ολύμπια. Οὗτος εἶχεν ὀνομασθῆ ἀκροχερσίτης, διότι ἔσπαζε τὰ δάκτυλα τῶν ἀντιπάλων.

Ἐπομένως αἱ ἐναγώνιοι διατάξεις τῶν Ἑλλήνων δὲν προενόουν οὔτε περὶ τῆς ἀκεραιότητος τῶν μελῶν τῶν ἀγωνιστῶν, οὔτε καὶ περὶ τῆς ζωῆς των αὐτῆς. Ἦσαν οἱ Ἕλληνες καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ἁπλοῖ καὶ θετικοί. Δὲν ἠδύναντο νὰ φαντασθοῦν πῶς θὰ ἐζήτουν ἀπὸ ἕνα ἀγωνιστὴν νὰ καταβάλῃ τὸν ἀντίπαλόν του, νὰ τὸν κάμῃ νὰ ἀπαγορεύσῃ, νὰ τὸν ἀποδείξῃ κατώρετον ἑαυτοῦ καὶ εἰς σωματικὴν ρώμην καὶ εἰς ψυχικὴν καρτερίαν καὶ συγχρόνως νὰ προσέχῃ νὰ μὴ τοῦ προξενήσῃ βλάβην. Δὲν ἠδύναντο νὰ φαντασθοῦν πῶς ὁ ἀγωνιστὴς θὰ ἐκανόνιζε τὸ κτύπημα νὰ εἶναι τοιοῦτον, ὥστε ὁ ἀντίπαλός του νὰ μὴν δύναται νὰ τὸ ὑποστῇ καὶ νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἥττάν του, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴν εἶναι ἐπικίνδυνον. Τὸ ζήτημα τοῦτο τὸ ἄφηναν νὰ τὸ χειρισθοῦν αὐτοὶ οἱ ἀγωνισταί, οἱ ὁποῖοι ἠδύναντο νὰ ἀπαγορεύσουν ἐγκαίρως. Εἰς οὐδένα δ' ἀπέδιδον εὐθύνην, ἐὰν εὑρίσκοντο μερικοὶ εὔψυχοι, ὅπως ὁ 'Αρραχίων, οἱ ὁποῖοι ἤθελον, ἔστω καὶ τὴν στιγμὴν τῆς ἐσχάτης πνοῆς, νὰ ἀκούσουν τὸν ἦχον τοῦ πτερυγίσματος τῆς Νίκης. Ἄλλως τε αὐτὸς ἦτο ὁ σκοπὸς τῶν καταβλητικῶν ἀγωνισμάτων, ἡ καλλιέργεια τοῦ ψυχικοῦ σθένους. Ὄχι ἡ ἀπόκτησις ἐπιτηδειοτήτων τινῶν. Οὔτε καὶ διὰ τὴν πάλην δὲν προετίθετο ὁ σκοπὸς αὐτός. Καὶ εἰς αὐτὴν ἔπρεπε νὰ φανῇ ὁ ὑπερέχων ὄχι μόνον εἰς τὴν ἱκανότητα νὰ ρίπτῃ τοὺς ἀντιπάλους του χαμαί, ἀλλὰ καὶ ὁ δυνάμενος νὰ ἀποκρούσῃ ἢ νὰ ὑπομείνῃ ὅλας τὰς ἐπικινδύνους λαβάς των.

Ταῦτα δὲν σημαίνουν ὅτι εἰς τὰ Ἑλληνικὰ στάδια τὸ αἷμα ἔτρεχε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κρουνηδὸν καὶ ὅτι οἱ θάνατοι ἦσαν συχνοί. Τοὺς ἀγωνιστὰς ἐπροστάτευεν ἡ ἀπέχθεια τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν ῥύσιν τοῦ αἵματος. Εἰς τὴν πάλην τὴν ὁποίαν εἴδομεν ἀνωτέρω περιγραφομένην ὑπὸ τοῦ Φιλοστράτου, ὅταν ὁ εἷς τῶν ἀγωνιστῶν δάκνει τοῦ ἄλλου τὸ οὖς «δυσχεραίνονται οἱ θεώμενοι». Καὶ διὰ τοῦτο ἐθαυμάζοντο οἱ ἀγωνισταὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι κατώρθουν νὰ καταβάλουν τοὺς ἀντιπάλους των χωρὶς νὰ τοὺς προξενήσουν βλάβην. Ὁ Δίων ὁ Χρυσόστομος ἀναφέρει ἀθλητὴν πύκτην τὸν ἐκ Καρίας Μελαγκόμαν, ὁ ὁποῖος ἐνίκησε πολλάκις χωρὶς νὰ κτυπήσῃ οὐδ' ἅπαξ ἀντίπαλον. Τοὺς ἠνάγκαζεν ἀμυνόμενος, νὰ ἀπαγορεύσουν ἀπὸ τὸν κόπον. Καὶ προσθέτει ὁ Δίων ὅτι οἱ μὴ καρτερικοὶ ἀθληταὶ κτυποῦν, διὰ νὰ λήξῃ ταχέως ὁ ἀγὼν καὶ νὰ ἀπαλλαγοῦν τοῦ κόπου.

Διὰ τοῦτο οἱ ἀθληταὶ χωρὶς νὰ περιορίζωνται ὑπὸ τῶν ἐναγωνίων διατάξεων ἐπρόσεχαν νὰ μὴ βλάψουν τοὺς ἀντιπάλους των. Ἄλλως τε τὸ αἴσθημα τῶν θεατῶν τὸ ἠσθάνοντο καὶ οἱ κριταί, οἱ ὁποῖοι ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ δώσουν τὴν νίκην εἰς τὸν θηριώδη ἀγωνιστήν. Πρὸς τοῦτο δὲν ἠδύναντο μὲν νὰ στηριχθοῦν εἰς τὰς ἐναγωνίους διατάξεις, ἠδύναντο ὅμως νὰ καταφύγουν εἰς σόφισμα. Σόφισμα εἶναι ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον κατέφευγον οἱ Ἀργεῖοι διὰ νὰ ἀνακηρύξουν τὸν νεκρὸν Κρεύγαν νικητήν. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποστηριχθῇ σοβαρῶς, ὅτι τὸ κτύπημα μὲ κλειστὴν τὴν χεῖρα εἰς πυγμὴν εἶναι ἕν, μὲ τεταμένους τοὺς δακτύλους εἶναι τέσσαρα ἢ πέντε. Καὶ αὐτοὶ εἶναι οἱ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους εἰς χρονικὸν διάστημα δώδεκα αἰώνων ἀγωνιστικῆς ἱστορίας ἐλάχιστοι θάνατοι ἀναφέρονται. Ἄλλως τε ἠδύναντο οἱ κριταὶ νὰ προλαμβάνουν τὰ δυστυχήματα κηρύσσοντες νικημένον ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἔχανε τὸ χρῶμά του ἢ τὸν περιέρρεε κρύος ἱδρώς. Ὁ νικητὴς ὤφειλε νὰ εἶναι ροδαλὸς καὶ ὁ ἱδρώς του νὰ εἶναι ἱδρὼς ὄχι λιποθύμου. Εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Φιλοστράτου ὁ Ἀρραχίων «ὅσα οἱ νικῶντες γέγραπται, καὶ γὰρ τὸ αἷμα ἐν τῷ ἄνθει καὶ ὁ ἱδρὼς ἀκραιφνὴς ἔτι, καὶ μειδιᾷ, καθάπερ οἱ ζῶντες, ἐπειδὰν νίκης αἰσθάνωνται». Ἐπίσης ἂν οἱ κριταὶ ἔβλεπον, ὅτι οἱ ἀγωνισταὶ ἐπέμενον, τοὺς ἀνεκήρυσσον ἰσοπάλους. Ὁ Λουκιανὸς εἰς τὰ Θανατούσια, τὰ ὁποῖα γράφει ὅτι γίνονται εἰς τὴν νῆσον τῶν Μακάρων, λέγει ὅτι εἰς τὴν πυγμὴν ἀνεκηρύχθησαν ἰσόπαλοι ὁ Ἄρειος ὁ Αἰγύπτιος καὶ ὁ Ἐπειός. Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν ἡ ὁποία εὑρέθη τὸ 1897 εἰς τὴν Χαλκίδα καὶ εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι ἀνεγεγραμμένα τὰ

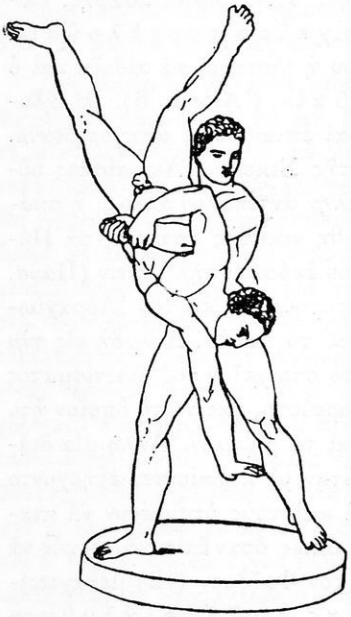
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὀνόματα τῶν νικητῶν τῶν Ἡρακλείων, ἀναγράφονται δύο νικηταὶ τῆς πυγμῆς, ὁ Εἰρηναῖος Ἀλεξάνδρου Ἀντιοχεὺς καὶ ὁ Φιλόνικος Λεωνίδου Χαλκιδεύς. Καὶ εἰς τοὺς ἀγενείους ἐπίσης δύο ὁ Μάρκος Ἐρέννιος Μάρκου Ρωμαῖος καὶ ὁ Νίκανδρος Κλεογένους Χαλκιδεύς.

Ἀφοῦ εἴδομεν ὅτι δὲν ὑπῆρχον περιοριστικαὶ διατάξεις χάριν τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀρτιμελείας τῶν ἀγωνιστῶν διὰ τὰ τρία καταβλητικὰ ἀγωνίσματα, ἃς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν πάλην, διὰ νὰ ἴδωμεν τίνες ἦσαν οἱ νόμοι, τοὺς ὁποίους ἀναφέρει ὁ Πλάτων καὶ τοὺς ὁποίους ἐθέσπισεν ὁ Ὁρίκαδμος. Δυστυχῶς δὲν περιεσώθησαν μαρτυρίαι περὶ τούτου. Ὁ Φιλόστρατος εἰς τὸν Ἀρραχίωνα γράφων περὶ τοῦ παγκρατίου ἀναφέρει περὶ τῆς διαφορᾶς τούτου ἀπὸ τὴν πάλην. Εἶναι ὅμως ἀσαφής. Οὕτω λέγει ὅτι εἰς τὸ παγκράτιον «καὶ τὴν χεῖρα στρεβλοῦσι». Καὶ ἔκ τινος χωρίου τοῦ Πλουτάρχου, ὅπου ἡ γαστήρ, τὰ αἰδοῖα καὶ ὁ λαιμὸς χαρακτηρίζονται «ἄθικτοι λαβαί» (Ἀλκιβ. 6), θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὑποπτευθῶμεν, ὅτι μερικαὶ λαβαὶ ἐπικίνδυνοι ἀπηγορεύοντο. Ἀλλὰ εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ ἐκ Μεσσήνης τῆς Σικελίας Λεοντίσκος οὐδέποτε κατώρθωσε νὰ καταβάλῃ εἰς τὴν πάλην ἀντίπαλον ἄλλως, ἢ σπάζων τοὺς δακτύλους. Ἐν τούτοις ἀνεκηρύχθη νικητὴς ἅπαξ εἰς τὰ Πύθια καὶ δὶς εἰς τὰ Ὀλύμπια. Ὁ δὲ ἀνδριάς του ἐκόσμει τὴν Ἄλτιν (Παυσ. 6. 4, 3). Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον σαφῶς πληροφορούμεθα ἐκ τοῦ Ἀρραχίωνος τοῦ Φιλοστράτου εἶναι, ὅτι ἀπηγορεύετο τὸ παίειν. Δηλαδὴ εἰς τὴν πάλην ἀπηγορεύετο ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ στοιχεῖον τοῦ ἀγωνίσματος τῆς πυγμῆς, ὅπως εἰς τὴν πυγμὴν θὰ ἀπηγορεύετο, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ κύριον στοιχεῖον τῆς πάλης, αἱ λαβαὶ καὶ τὸ ρίψιμον. Ἄλλη μία διάταξις, ἡ ὁποία μᾶς περιεσώθη, εἶναι ὅτι ὅταν οἱ παλαίοντες ἐξήρχοντο τοῦ σκάμματος, τοὺς ἐπανέφερον οἱ κριταὶ καὶ τοὺς ὑπεχρέουν νὰ πιασθοῦν μὲ τὴν ἰδίαν λαβήν, τὴν τελευταίαν, ὅπως ὅταν ἔπιπτον, χωρὶς νὰ πέσῃ ὁ εἷς ἐπὶ τοῦ ἄλλου. Ὁ Πλάτων εἰς τὸν Φαῖδρον (12) μεταχειρίζεται τὴν παρομοίωσιν «εἰς τὰς ὁμοίας λαβὰς ἐλήλυθας» καὶ ὁ Σχολιαστὴς ἐξηγεῖ «ἀπὸ μεταφορᾶς εἴρηται τῶν παλαιόντων, οἵ τοῦ ἀφωρισμένου πρὸς τὸ παλαίειν τόπου ὁπότε ἐκπέσοιεν εἶτα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ τόπου καὶ σχήματος εἰ πάλιν ἔλθοιεν, εἰς ὁμοίας ἐληλυθέναι λέγονται λαβάς».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ πάλη εἰς τοὺς Ἕλληνας εἶχεν ἐξελιχθῆ εἰς περίπλοκον τέχνην. Ἡ πληθὺς τῶν τεχνικῶν ὅρων, ἡ ὁποία μᾶς περιεσώθη, μαρτυρεῖ τοῦτο. Διὸ καὶ ὁ Πλούταρχος (Συμποσ. 2,4) τὴν χαρακτιρίζει ὡς «τεχνικώτατον καὶ πανουργότατον τῶν ἀθλημάτων». Αἱ λέξεις ἄγχειν, στρέφειν, ἀπάγειν, λυγίζειν, ἀγκυρίζειν, ῥάσσειν, ἀνατρέπειν, ὑποσκελίζειν, πλαγιάζειν, κλιμακίζειν (Πολυδεύκης 3,155) τραχηλίζειν (Ἰούλ. Ἀφρικ, 147 Ὀλυμπ.) διαλαμβάνειν (Σχολ. Ἀριστοφ. Ἱππεῖς 262) ἡ ἰγνύων ἀφαίρεσις, ἡ ὑφαίρεσις, ὁ μεταπλασμὸς ἢ παρακαταγωγὴ (Εὐσταθ, Ἰλισ. ψ) τὸ πλῖγμα, ἦσαν δηλωτικαὶ διαφόρων τρόπων τοῦ καταβάλλειν τὸν ἀντίπαλον. Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον, φαίνεται, ἐθεωρεῖτο ἐπικινδυνότατον ἦτο τὸ μέσον λαμβάνειν, ἡ λαβὴ τῆς μέσης, τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο καὶ μεσολαβεῖν καὶ μέσον αἱρεῖν. Ἐξ οὗ καὶ ἡ φράσις «σ' ἔχω μέσον λαβεῖν ἄφυκτον» (Ἀριστοφ. Νεφέλ. 1046). Ἐκαλοῦντο δὲ οἱ τρόποι οὗτοι, ὅπως καὶ αἱ συμπλοκαί, παλαίσματα. Τὰ πλεῖστα τῶν παλαισμάτων τούτων δηλοῦνται κυριολεκτικῶς ὑπὸ τῶν λέξεων αἱ ὁποῖαι ὅμως δὲν εἶναι ὅλαι εὐερμήνευτοι. Οὕτω περὶ τοῦ κλιμακίζειν γράφουν καὶ ὁ Ἡσύχιος καὶ ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Σοφοκλέους καὶ ὁ Σουΐδας καὶ ὁ Φώτιος καὶ ὁ Πολυδεύκης, εἰς μάτην ὅμως προσπαθεῖ κανεὶς νὰ ἀντιληφθῆ περὶ τίνος πρόκειται.

Εἰκ. 10. Ὀρθοστάδην πάλη.

Τὴν ἰγνύων ἀφαίρεσιν ἢ ὑφαίρεσιν μετεχειρίσθη ὁ Ὀδυσσεύς, διὰ νὰ ρίψῃ τὸν Αἴαντα. Καθὼς ὁ Αἴας εἶχε σηκώσει μετέωρον τὸν Ὀδυσσέα, ὁ δεύτερος οὗτος διὰ τῆς πτέρνης τὸν ἐκτύπησεν εἰς τὴν ἰγνύν, ὅτε προεκλήθη ἀνακλαστικὴ συστολὴ τῶν καμπτήρων μυῶν τοῦ γόνατος καὶ ὁ Αἴας ἔπεσεν ὀπίσω. Τοῦ παλαίσματος δὲ τούτου ἐπινοητὴς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἦτο, κατὰ τὸν Εὐστάθιον, ὁ Κερκύων. Ταῦτα κατὰ τὸ πρῶτον πάλαισμα. Κατὰ τὸ δεύτερον μετεχειρίσθη τὸν μεταπλασμὸν ἢ παρακαταγωγήν. Κατὰ τὴν συμφωνίαν, ἀφοῦ ὁ Αἴας ἐσήκωσε μετέωρον τὸν Ὀδυσσέα, ἔπρεπε καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς νὰ κάμῃ τὸ ἴδιον. Ὁ Ὀδυσσεὺς ὅμως ἢ δὲν ἠδυνήθη νὰ σηκώσῃ τὸν πελώριον Αἴαντα ἢ καὶ ἀπὸ πρόνοιαν δὲν τὸν ἐσήκωσε, διὰ νὰ μὴ πάθῃ ὅ,τι ἔπαθεν ὁ Αἴας. Ἐχαλάρωσεν ὅμως ἐλαφρῶς τὴν βάσιν τοῦ Αἴαντος καὶ διὰ τοῦ γόνατος ὤθησε τὸ ἀπέναντι σκέλος αὐτοῦ πρὸς τὰ ἔξω καὶ τὸν ἔρριψεν. Ἀλλὰ παρεσύρθη ὑπὸ τοῦ βάρους τοῦ μεγαλοσώμου ἀνδρὸς καὶ οὕτως ἔπεσαν καὶ οἱ δύο πλαγίως.

Ὑπῆρχον παλαισταί, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἰδιαιτέραν ἐπιτηδειότητα εἰς τὴν χρησιμοποίησιν ὡρισμένου παλαίσματος. Οὕτως ἀναφέρεται ἰδιαιτέρως ἀπὸ τὸν Ἰούλιον τὸν Ἀφρικανὸν ὁ νικητὴς τῆς πάλης εἰς τὰ Ὀλύμπια τῆς 147ης Ὀλυμπιάδος ἤτοι τοῦ 192 π. Χ. ὁ Κλεῖτος ὁ Ρόδιος, ὁ ὁποῖος ἐνίκα τραχηλίζων, συλλαμβάνων δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ τραχήλου τοὺς ἀντιπάλους. Ὅπως ὑπῆρχον καὶ παλαισταί, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἰδιαιτέραν ἐπιτηδειότητα, εἰς τὸ νὰ ἀμύνωνται ὡρισμένου παλαίσματος. Ὁ ἀνωτέρω συγγραφεὺς ἐπίσης ἰδιαιτέρως ἀναφέρει τὸν νικητὴν τῆς 98ης Ὀλυμπιάδος ἤτοι τοῦ 338 π.Χ. Ἀριστόδημον τὸν Ἠλεῖον «οὗ μέσα οὐδεὶς ἔλαβε». Οὐδεὶς δηλαδὴ κατώρθωσε νὰ τὸν πιάσῃ ἀπὸ τὴν μέσην. Ὁ δὲ Ἰσίδωρος ὁ Ἀλεξανδρεὺς νικητὴς εἰς τὰ Ὀλύμπια τῆς 77ης Ὀλυμπιάδος ἤτοι τοῦ 72 π.Χ., οὐδέποτε ἔπεσε κατὰ τὸν Τραλλιανὸν Φλέγοντα.

Κατὰ πόλεις δὲ ἢ κατὰ περιφερείας ἐκαλλιεργοῦντο ὡρισμέναι μέθοδοι πάλης. Ἀναφέρεται ἡ Σικελικὴ πάλη, τῆς ὁποίας ἱδρυτὴς λέγεται ὁ Ὁρίκαδμος (Αἰλ. Ποικίλ. Ἱστορ. 11,1) καὶ ἡ Θεσσαλικὴ (Ἀθ. 7,8). Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀργεῖοι ἐφημίζοντο διὰ τὴν παλαιστικὴν των τέχνην, διὸ καὶ ἡ παροιμιώδης φράσις «Ἀργείων ἁπάλα, οὐ Λιβύων».

Καὶ γενικῶς ἡ πάλη ἦτο τέχνη ἐξαιρετικῶς λεπτή. Τόσον ὥστε τοῦ πλήθους ἡ ἀντίληψις περὶ αὐτῆς οὐδόλως ἐξετιμᾶτο ἀπὸ τοὺς μύστας. Λέγεται ὅτι ὁ γυμναστὴς Ἱππόμαχος ἔδειρε ἀθλητήν του παλαιστήν, διότι ἐπευφημήθη ὑπὸ τοῦ πλήθους. (Αἰλ. Ποικίλ. Ἱστορ. 2,6). Ἡ ἐπευφημία τοῦ πλήθους ἦτο μαρτυρία, ὅτι ἐπάλαισεν ἀδεξίως ὁ ἐπευφημηθείς. Ἐθαυμάσθη δὲ διὰ τὴν τέχνην, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπάλαισεν εἰς τὰ Ὀλύμπια, ὁ ἐξ Αἰγείρας παῖς Κρατῖνος, διὸ καὶ ἐπετράπη εἰς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὐτὸν νὰ ἀνεγείρῃ εἰς τὴν Ἄλτιν, πλὴν τοῦ ἰδικοῦ του, καὶ τὸν ἀνδριάντα τοῦ παιδοτρίβου του.

Ὑπῆρχον παλαίσματα, τὰ ὁποῖα ἐθεωροῦντο ἐντελῶς ἄτεχνα. Οὕτως ἡ λαβὴ μὲ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ὑπὸ τὴν δεξιὰν πλευρὰν τοῦ ἀντιπάλου, ἐνῶ διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς κρατεῖ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα τοῦ ἀντιπάλου, ἐθεωρεῖτο ἀγροικώδης. Αὐτὴ δ' ἦτο ἡ λαβὴ εἰς τὴν πάλην μεταξὺ Αἴαντος καὶ Ὀδυσσέως. (Σχολ. Ὁμήρου Ἰλ. Ψ' 711).

ΠΕΡΙΦΗΜΟΙ ΠΑΛΑΙΣΤΑΙ

Περίφημον παλαιστὴν συνηντήσαμεν ἤδη τὸν Λακεδαιμόνιον Ἱπποσθένην, ὁ ὁποῖος ἐνίκησεν ἑξάκις εἰς τὰ Ὀλύμπια καὶ τοῦ ὁποίου ὁ υἱὸς Ἐτοιμοκλῆς ἐνίκησε πεντάκις. Καὶ τούτου ὅμως περιφημότερος ὑπῆρξεν ὁ Μίλων ὁ Κροτωνιάτης Πυθαγόρειος. Οὗτος ἐνίκησεν εἰς τὰ Ὀλύμπια, ὅπως καὶ ὁ Ἱπποσθένης μίαν φορὰν ὡς παῖς καὶ πέντε ὡς ἀνήρ, εἰς τὰ Πύθια μίαν φορὰν ὡς παῖς καὶ ἓξ ὡς ἀνήρ, εἰς τὰ Νέμεα ἐννέα φορὰς καὶ εἰς τὰ Ἴσθμια δέκα. Οὗτος ἐθεωρεῖτο ὁ δεύτερος, μετὰ τὸν Αἰτωλὸν Τίτορμον, κατὰ τὴν δύναμιν Ἕλλην. Κατὰ τὸν ἐξ Ἱεραπόλεως Θεόδωρον εἰς τὸ στάδιον τῆς Ὀλυμπίας περιέφερεν ἐπὶ τῶν ὤμων ταῦρον τετραετῆ, τὸν ὁποῖον κατόπιν λέγεται ὅτι ἔφαγε. Τὸ γεγονὸς δὲ τοῦτο ὕμνησεν ὁ ποιητὴς Δωριεύς. (Ἀθήν. Σ. 4). Κατὰ δὲ τὸν Διόδωρον, ὅταν οἱ Συβαρῖται ἐστράτευσαν ἐναντίον τοῦ Κρότωνος, ὁ Μίλων φέρων στέφανον εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ ρόπαλον εἰς τὴν χεῖρα καὶ περιβεβλημένος λεοντῆν ὡς ἄλλος Ἡρακλῆς ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῶν συμπολιτῶν του, καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς Συβαρίτας. Εἰς συμπόσιον δὲ φιλοσόφων, ὅταν ἡ στέγη ἠπείλει νὰ πέσῃ, ἐκράτησεν αὐτὸς τοὺς στύλους, ἕως ὅτου ἐσώθησαν οἱ συνδαιτημόνες. Διηγοῦντο ἀκόμη περὶ τούτου, ὅτι ἐκράτει καρπὸν ροιᾶς, τὸν ὁποῖον οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ τοῦ πάρῃ, χωρὶς διὰ τῆς πιέσεως νὰ τὸν συντρίβῃ· ὅτι ἐστέκετο ἐπὶ δίσκου ἠλειμμένου μὲ ἔλαιον καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ τὸν μετακινήσῃ· ὅτι περιέδενε τὸ μέτωπόν του μὲ χορδὴν καὶ κρατῶν τὴν ἀναπνοήν του ἔκαμνε νὰ γεμίσουν αἱ φλέβες τοῦ μετώπου αἷμα καὶ οὕτω διερρήγνυτο ἡ χορδή· ὅτι ἐκράτει τὸν ἀγκῶνα προσκεκολλημένον εἰς τὰ πλευρά, ἔτεινε τὸν πῆχυν ἐμπρὸς μὲ τοὺς δακτύλους τεταμένους καὶ τὸν ἀντίχειρα πρὸς τὰ ἄνω καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ ἀπομακρύνῃ τὸν μικρὸν δάκτυλον ἀπὸ τοὺς λοιποὺς (Παυσ. 6. 14, 5). Ἐννοεῖται ὅτι τὸ μέγιστον μέρος τῶν διηγήσεων τούτων ἦσαν θρῦλοι, οἱ ὁποῖοι ὤφειλον τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γένεσίν των εἰς τὴν τεραστίαν φήμην τοῦ ἀνδρός. Εἴδομεν ἤδη ὅτι τὸ ὄνομά του εἶχεν ἀκουσθῆ εἰς τὴν Περσίαν. Τῶν τελευταίων διηγήσεων παρέσχεν ἐπιτυχῆ ἑρμηνείαν ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς. Οὗτος ἐξήγησεν, ὅτι προῆλθον ἀπὸ τὸ σχῆμα τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Μίλωνος, ὁ ὁποῖος εὑρίσκετο εἰς τὴν Ὀλυμπίαν. Κατὰ τὸν Ἀπολλώνιον, τὸν Μίλωνα τὸν εἶχον διορίσει οἱ Κροτωνιᾶται ἱερέα τῆς Ἥρας, διὸ ἔφερε μίτραν, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ θρῦλος περὶ τῆς χορδῆς. Ἐκράτει δὲ ὁ ἀνδριὰς ροιάν, διότι ἡ ροιὰ ἦτο ἱερὰ τῆς Ἥρας. Καὶ ἐστέκετο ἐπὶ δίσκου, διότι οἱ ἱερεῖς τῆς Ἥρας ἐπὶ δίσκου ἐστέκοντο, ὅταν προσηύχοντο. Ἡ δὲ διήγησις περὶ τοῦ δακτύλου τῆς μικρᾶς χειρὸς ὀφείλεται, εἰς τὸ ὅτι ἡ θέσις αὕτη τῆς χειρὸς ἐλαμβάνετο, ὅταν ὁ ἱερεὺς προσηύχετο (Φιλοστρ. Ἀπολ. Τυαν. 4, 28).

Μόνον ὁ Αἰτωλὸς Τίτορμος ὑπερέβαλλε τὸν Μίλωνα κατὰ τὴν σωματικὴν ρώμην. Οὗτος μετέφερεν εἰς ἀπόστασιν ὀκτὼ ὀργυιῶν λίθον, τὸν ὁποῖον ὁ Μίλων μόλις ἐκίνησεν. Ἐπίσης ἀπὸ μίαν ἀγέλην ταύρων συνέλαβε διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς ἕνα ταῦρον ἀπὸ τοῦ ὀπισθίου ποδὸς καὶ διὰ τῆς ἄλλης χειρὸς ἄλλον ταῦρον ὁμοίως. Λέγεται δ' ὅτι ὁ Μίλων ἐξεπλάγη, ὅταν εἶδε τοῦτο καὶ ἀνέκραξεν «Ὦ Ζεῦ μὴ τοῦτον Ἡρακλῆ ἡμῖν ἕτερον ἔσπειρας;» (Αἰλ. Ποικίλ. Ἱστορ. 12, 22).

Διὰ τὸν Τίτορμον λέγεται ὅτι ἦτο βουκόλος. Εἶναι ὅμως ἀμφίβολον. Μᾶλλον εἰς ἀνωτέραν κοινωνικὴν τάξιν ἀνῆκε, διότι ὁ Ἡρόδοτος μεταξὺ τῶν μνηστήρων, οἱ ὁποῖοι προσῆλθον εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ τυράννου τῆς Σικυῶνος Κλεισθένους διὰ τὴν κόρην του Ἀγαρίστην, καταλέγει καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Τιτόρμου Μάλητα (Ἡροδ. 6, 127). Εἶναι δὲ περίεργον πῶς ὁ Τίτορμος οὔτε δὲν κατῆλθε ποτὲ εἰς ἀγῶνας. Διὰ τοῦτο μάλιστα δὲν ἔμελλε ἀπὸ αὐτὸν νὰ νικηθῆ ὁ Μίλων, ὁ ὁποῖος ἐνικήθη ἀπὸ τὸν συμπολίτην του Τιμασίθεον, ὅτε δι' ἑβδόμην φορὰν ἠγωνίσθη εἰς τὰ Ὀλύμπια. Ἐνίκησε δὲ ὁ Τιμασίθεος τὸν Μίλωνα τὴν 62αν Ὀλυμπιάδα ἤτοι τὸ 532 π.Χ., διότι μετεχειρίσθη τὸ τέχνασμα νὰ μὴ πλησιάζῃ τὸν Μίλωνα, ὁ ὁποῖος οὕτω δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιτύχῃ λαβήν καὶ τοιουτοτρόπως διήρκεσε πολὺ ὁ ἀγὼν καὶ ὁ γέρων Μίλων κατεπονήθη. Καὶ διὰ τὸν θάνατον τοῦ Μίλωνος διηγοῦνται τραγικά. Εὑρέθη εἰς δάσος καὶ ἐκεῖ εἶδε δένδρον, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον ἐμβληθῆ σφῆνες. Ἠθέλησε διὰ τῆς δυνάμεως τῶν χειρῶν νὰ σχίσῃ τὸ δένδρον, ἀλλ' ἐξέφυγον οἱ σφῆνες καὶ ὁ Μίλων ἐπαγιδεύθη καὶ ἔγινε βορὰ τῶν θηρίων.

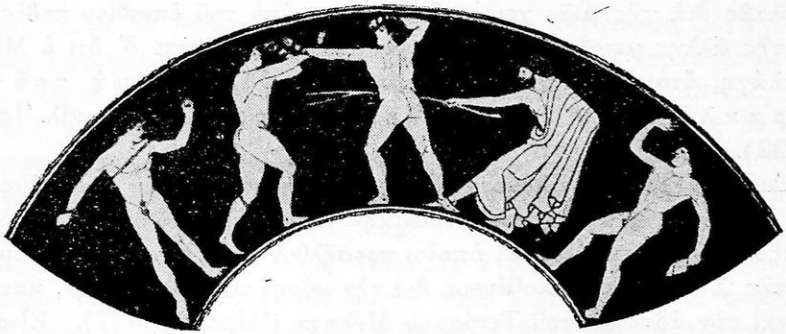
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐπίσης φήμης μεγάλης ἔτυχον ὁ νικητὴς τῆς 80ῆς Ὀλυμπιάδος ἤτοι τοῦ ἔτους 460 π.Χ. Ἀμησινᾶς ὁ Βαρκαῖος βουκόλος, διὰ τὸν ὁποῖον ἐλέγετο, ὅτι μετεχειρίζετο ὡς συγγυμναστὴν ταῦρον. Καὶ ὁ νικητὴς τῆς 120ῆς Ὀλυμπιάδος ἤτοι τοῦ ἔτους 300 π. Χ. Κερᾶς ὁ Ἀργεῖος, ὁ ὁποῖος συνελάμβανε ταῦρον ἀπὸ τὴν χηλήν, ἡ ὁποία, ἀπὸ τὰς προσπαθείας τοῦ ταύρου νὰ ἀπαλλαγῇ, ἀπεσπᾶτο (Ἰουλ. Ἀφρικ.)

ΠΥΓΜΗ

ΜΥΘΟΙ

Ἐὰν ὁ δρόμος καὶ ἡ πάλη δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς τὰ ἀρχαιότατα ἀγωνίσματα, ἡ πυγμὴ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ προχειρότερος τρόπος, διὰ τοῦ ὁποίου δύναται κανεὶς ἐκ τοῦ συστάδην νὰ ἐπιφέρῃ βλάβην εἰς τὸν ἀντίπαλον. Διὸ καὶ ὡς τοιαύτη ἡ πυγμὴ ἐπίσης, ὅπως καὶ ἡ πάλη καὶ ὁ δρόμος, πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀρχαία. Τόσον ἀρχαία, ὅσον

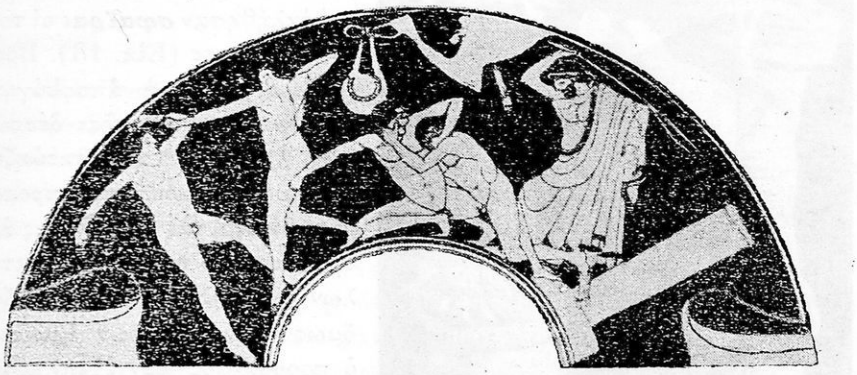
Εἰκ. 11. Πυγμή.

ἀρχαῖαι εἶναι καὶ τοῦ ἀνθρώπου αἱ χεῖρες. Ὡς ἀγώνισμα ὅμως δὲν δύναται ἢ νὰ εἶναι μεταγενεστέρα τῶν δύο ἄλλων, διότι θὰ ἀπῃτήθη νὰ ἐξελιχθοῦν πρωτύτερα ἀρκετὰ οἱ ἀγῶνες, διὰ νὰ καταστῇ δυνατόν, δύο φίλοι νὰ ἀγωνίζωνται εἰς αὐτὴν χωρὶς μῖσος.

Εἰς τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη ὅμως συναντᾶται τὸ ἀγώνισμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἐτελέσθη καὶ παρὰ τὴν πυρὰν τοῦ Πατρόκλου, ὅπου ἐνίκησεν ὁ Ἐπειὸς καὶ εἰς τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων, ὅπου ἐνίκησεν ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλκινόου Λαοδάμας. Ἔφορος καὶ προστάτης τῆς πυγμῆς ἦτο ὁ Ἀπόλλων. Διὸ καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς καλεῖ τοὺς Ἀχαιοὺς εἰς τὸ ἀγώνισμα αὐτὸ διὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νὰ φανῇ εἰς ποῖον ὁ Ἀπόλλων θὰ δώσῃ καρτερίαν, ἐπιμονὴν «ᾧ δὲ κ' Ἀπόλλων δώῃ καμμονίην» (Ἰλιαν. Ψ' 660). Τοῦτο δέ, διότι ὁ Ἀπόλλων ἐφόνευσεν εἰς τὴν πυγμὴν τὸν Φόρβαντα, ὁ ὁποῖος ἄριστος πύκτης ἐφόνευε τοὺς ἀντιπάλους. Ἕως ὅτου οὗτος ἠθέλησε νὰ προκαλέσῃ καὶ τοὺς θεούς, τῶν ὁποίων τὴν ἐκπροσώπησιν ἀνέλαβεν ὁ Ἀπόλλων (Σχολιαστ. Ὁμήρ. αὐτός). Ἐφευρέτην τῆς πυγμῆς οἱ Ἕλληνες ἐθεώρουν τὸν Πολυδεύκην. Ὁ Φιλόστρατος τὴν παρουσιάζει, ὡς Λακωνικὸν εὕρημα, τὸ ὁποῖον μετεχειρίσθησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι διὰ νὰ συνειθίσουν εἰς τὰ κτυπήματα κατὰ τοῦ προσώπου, ἐπειδὴ ἀρχικῶς δὲν ἔφερον κράνη. Ὁ Πλάτων ἀποδίδει τὴν ἐφεύρεσιν τοῦ ἀγω-

Εἰκ. 12. Πυγμὴ καὶ πάλη.

νίσματος εἰς τὸν Ὁμηρικὸν ἥρωα τὸν Ἐπειὸν τὸν υἱὸν τοῦ Πανοπέως. Θὰ ἐννοεῖ δὲ ὅτι ὁ Ἐπειὸς ἐφεῦρε τὸν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του κρατοῦντα τρόπον τοῦ πυγμαχεῖν. Εἰς δὲ τὸν Ἄμυκον τὸν υἱὸν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς νύμφης Βιθυνίδος ἀπεδίδετο ἡ ἐφεύρεσις τῶν καλουμένων ***πυκτικῶν ἱμάντων.***

ΙΜΑΝΤΕΣ

Ἦσαν δ' οἱ ἱμάντες κατ' ἀρχὰς ταινίαι δερμάτιναι, αἱ ὁποῖαι ἐκαλοῦντο στρόφια καὶ τὰς ὁποίας περιέδενον περὶ τὸ μετακάρπιον, τὸν καρπὸν καὶ μέχρι τοῦ μέσου τοῦ πήχεως, ἐνῶ οἱ δάκτυλοι ἀφίνοντο ἐλεύθεροι (Φιλοστρ. Γυμν. 10). Προορισμὸς δὲ τῶν τοιούτων ἱμάντων, ἦτο νὰ καταστήσουν τὰς ἀρθρώσεις τοῦ καρποῦ δυσκινήτους καὶ ἐπομένως τὰ κτυπήματα βιαιότερα καὶ ἀσφαλέστερα. Συνετέλουν δηλαδὴ εἰς τοῦτο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οἱ τοιοῦτοι ἱμάντες ἐμμέσως. Τοῦτο τουλάχιστον ἐξάγεται, ὅταν τοὺς παρατηρεῖ κανεὶς εἰς τὰς εἰκόνας τῶν ἀγγείων (Εἰκ. 11,12,13). Συναντῶνται δὲ εὐθὺς ἀπὸ τῶν Ὁμηρικῶν χρόνων. Ὁ Διομήδης, ὁ ὁποῖος ἐνδιεφέρετο νὰ νικήσῃ ὁ Εὐρύαλος, ἀφοῦ τοῦ ἐφόρεσε τὸ ζῶμα «δῶκεν ἱμάντας εὐτμήτους βοὸς ἀγραύλοιο». Τοῦ τύπου αὐτοῦ οἱ ἱμάντες ἀργότερον ἀντικατεστάθησαν. Ἐπειδὴ κατὰ τὰ κτυπήματα προεκαλεῖτο πόνος τῶν δακτύλων ἐπεκράτησε συνήθεια νὰ θέτουν ὑπ' αὐτοὺς δέρμα μὲ τὸ μαλλίον του. Ὅτε, ὅταν ἐκλείετο ἡ χεὶρ εἰς πυγμήν, ἐλάμβανε τὸ σχῆμα σφαίρας, διὸ καὶ ἐκλήθησαν **σφαῖραι** οἱ τοιοῦτοι ἱμάντες (Εἰκ. 13). Βραδύτερον, διὰ νὰ ἀποφεύγουν τὴν διαδικασίαν τῆς δέσεως τῶν ἱμάντων, κατεσκεύαζον τούτους ἑτοίμους καὶ προσέθεσαν κατὰ τὰς τελευταίας ἀρθρώσεις τῶν τεσσάρων δακτύλων τύλην, ἐξόγκωμα, ὅτε ὅμως τῶν τοιούτων ἱμάντων ὁ προορισμὸς δὲν ἐξεπληροῦτο ἐμμέσως, ἀλλ' ἀμέσως. Ἡ χεὶρ διὰ τῶν τοιούτων ἱμάντων ὡπλίζετο, διὸ καὶ ἐκαλεῖτο τότε «ὁπλῖτις». (Πολυδ. Γ' 150). Τὰ κτυπήματα μὲ τοὺς τοιούτους ἱμάντας ἦσαν ὀξύτερα, διὸ καὶ ἐκλήθησαν οὗτοι **ὀξεῖς** (Εἰκ. 13).

Εἰκ. 13. Ἱμάντες ὀξεῖς.

Καὶ μετὰ τὴν ἐπινόησιν ὅμως τῶν ὀξέων ἱμάντων δὲν ἔπαυσαν νὰ μεταχειρίζωνται τοὺς παλαιοὺς κατὰ τὰς προπονήσεις, τοὺς ὁποίους πρὸς διάκρισιν ἐκάλουν **μαλακωτέρους** ἢ **μειλίχας**. Ὁ Παυσανίας προκειμένου περὶ τοῦ γυμνασίου τῆς Ἤλιδος λέγει ὅτι πλὴν τοῦ Πλεθρίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἠγωνίζοντο οἱ ἀθληταί, ὑπῆρχε καὶ τὸ Τετράγωνον, ὅπου περιείχοντο παλαῖστραι ὄχι δι' ἀγῶνα, ἀλλὰ διὰ τὴν ἄσκησιν τῶν ἀθλητῶν. Εἰς αὐτήν, λέγει, ἠσκοῦντο εἰς τὴν πυγμὴν μὲ ἱμάντας μαλακωτέρους. («Ἐπὶ δὲ ἱμάντων τῶν μαλακωτέρων ταῖς πληγαῖς») (Παυσ. 6. 23, 4).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ μεταβολὴ αὕτη τῶν ἱμάντων δὲν ἐπῆλθε βεβαίως ἀποτόμως, διὸ καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῇ ὁ χρόνος αὐτῆς. Εἴδομεν τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Κρεύγα. Κατὰ τὸν θρῦλον ὁ ἀντίπαλός του ἐνέπηξεν εἰς τὴν κοιλίαν του τοὺς δακτύλους, οἱ ὁποῖοι ἐνεπήχθησαν, κατὰ τὸν Παυσανίαν, διότι ἦσαν ἐλεύθεροι, διότι «τοῖς πυκτεύουσιν οὐκ ἦν πω τηνικαῦτα ἱμὰς ὀξὺς ἐπὶ τῷ καρπῷ τῆς χειρὸς ἑκατέρας, ἀλλὰ ταῖς μειλίχαις ἔτι ἐπύκτευον» (8. 40, 3). Πότε ὅμως συνέβη τοῦτο; Ὁ ἴδιος ὁ Παυσανίας ἀγωνοθέτας τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου λέγει τοὺς Ἀργείους. Ἔγιναν δὲ ἀγωνοθέται τῶν Νεμέων οἱ Ἀργεῖοι εἰς τὸ μέσον τῆς 5ης ἑκατονταετηρίδος. Ἑπομένως μετὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην παρουσιάσθησαν οἱ ὀξεῖς ἱμάντες.

ΚΑΝΟΝΕΣ

Τὰς ἐναγωνίους διατάξεις περὶ πυγμῆς καθώρισεν ὁ Ὀνόμαστος ὁ Σμυρναῖος, ὁ ὁποῖος ἐνίκησεν εἰς τὰ Ὀλύμπια, ὅτε διὰ πρώτην φορὰν ἐτελέσθη τὸ ἀγώνισμα, ἤτοι τὴν 23ην Ὀλυμπιάδα τὸ 688 π. Χ. Ὅπως αὐτὸς τὰς καθώρισεν τὰς παρεδέχθησαν οἱ Ἠλεῖοι καὶ κατόπιν καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες (Ἰούλ. Ἀφρικ. Φιλόστρ.).

Τίνες ἦσαν αὗται δὲν γνωρίζομεν, ὅπως καὶ διὰ τὴν πάλην. Ἐλέχθη ἤδη εἰς τὰ περὶ πάλης ὅτι εἰς τὴν πυγμὴν θὰ ἀπηγορεύετο ἡ συμπλοκή, πρὸς τὴν ὁποίαν, φαίνεται, εὔκολα παρεσύροντο ὑπὸ τῆς θέρμης τοῦ ἀγῶνος οἱ ἀγωνισταὶ «τοὺς δὲ πύκτας οὐδὲ πάνυ βουλομένους ἐῶσιν οἱ βραβευταὶ συμπλέκεσθαι» (Πλουτ. Συμπόσ. 2, 4). Ἐπίσης πρὸ τοῦ ἀγῶνος ἐξητάζοντο ὑπὸ τῶν ἀγωνοθετῶν οἱ ἱμάντες, οἱ ὁποῖοι ἔπρεπε νὰ εἶναι ἁπλοῖ. Ἀπηγορεύετο ἡ ἰδιαιτέρα ὅπλισις τῶν ἱμάντων διὰ στερεᾶς ὕλης, ὅπως ἀπηγορεύετο νὰ εἶναι κατασκευασμένοι ἐκ χοιρείου δέρματος. Αἱ πληγαί, αἱ ὁποῖαι κατεφέροντο διὰ τῶν χοιρείων ἱμάντων ἦσαν ὀδυνηραὶ καὶ δυσίατοι (Φιλοστρ. Γυμναστ. 10).

Πάντως, ὅπως ἐλέχθη εἰς τὰ περὶ πάλης, αἱ ἐναγώνιοι διατάξεις οὔτε τὴν ἀρτιμέλειαν, οὔτε κὰν τὴν ζωὴν τῶν ἀγωνιστῶν ἐπροστάτευον. Ὁ Εὐρύαλος εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Πατρόκλου ἐδέχθη τοιοῦτον κτύπημα ἀπὸ τὸν Ἐπειόν, ὥστε ἐλιποθύμησε καὶ ἔπτυσεν αἷμα. Πλὴν τοῦ Κλεομήδους καὶ τοῦ Δαμοξένου καὶ ὁ Κρὴς Διόγνητος ἐφόνευσε τὸν ἀντίπαλον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὰ τραύματα ὅμως ἦσαν ἀναγκαία συνέπεια τῆς πυγμῆς. Πάντες οἱ πύκται εἶχον τὸ πρόσωπον παραμορφωμένον. Ὁ Λουκιανὸς εἰς τὸν 26ον διάλογον τῶν θεῶν παρουσιάζει τὸν Ἑρμῆν νὰ διακρίνῃ τὸν Πολυδεύκην ἀπὸ τὸν Κάστορα ἐκ τῆς παραμορφώσεως τοῦ προσώπου.

Τὰς μεγαλυτέρας συνεπείας φαίνεται ὅτι ὑφίσταντο τὰ ὦτα, διὸ καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν πυκτῶν κατεσκευάζοντο μὲ τὰ ὦτα ἠκρωτηριασμένα ἢ ἐξοιδηκότα. Ἐλέγοντο δὲ διὰ τοῦτο οἱ πύκται «ὠταθλαδίαι» ἢ «τὰ ὦτα κατεαγότες» καὶ τὸ πάθημα «ὠτοκάταξις» καὶ «τὰ ὦτα κατάγνυσθαι» (Πλάτ. Πρωτ. 28 Γοργ. 51). Πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ παθήματος αὐτοῦ ἔφεραν κατὰ τὴν προπόνησιν τὰς καλουμένας **ἀμφωτίδας,** δερμάτινα καὶ ἀργότερον χάλκινα καλύμματα τῆς κεφαλῆς. Εἰς τοὺς ἀγῶνας ὅμως ἠγωνίζοντο χωρὶς αὐτὰ καὶ τὰ τραύματα τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ προσώπου ἦσαν σχεδὸν ἀναπόφευκτα. Θαυμάζει δὲ ὁ Δίων ὁ Χρυσόστομος τὸν Μελαγκόμαν, διότι καίτοι πύκτης, ἦτο ἀρτιμελής. «Πυγμὴν οὖν ἀγωνιζόμενος οὕτως ὑγιὴς ἦν, ὥσπερ τῶν δρομέων τις». Ἰδιαιτέρως δ' ἀναφέρει ὁ Ἰούλιος ὁ Ἀφρικανὸς τὸν Κλεόξενον τὸν Ἀλεξανδρέα, ὁ ὁποῖος καίτοι περιοδονίκης, καίτοι δηλαδὴ εἶχε νικήσει πυγμὴν καὶ εἰς τοὺς τέσσαρας ἱεροὺς ἀγῶνας, ὅμως παρέμεινεν ἀτραυμάτιστος. Καὶ ὁ Παυσανίας ὡς σπάνιον γεγονὸς ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἱππόμαχος ὁ Ἠλεῖος ἠγωνίσθη εἰς τὰ Ὀλύμπια πυγμὴν

Εἰκ. 14. Ἀθλητὴς πυγμῆς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

παίδων καὶ ἐνίκησε τρεῖς ἀνταγωνιστὰς «οὔτε πληγὴν ἀποδεξάμενος, οὔτε τι τρωθέντα τοῦ σώματος».

Ὅπως ὅμως ἐγίνετο εὔφημος μνεία ἐκείνων ἐκ τῶν πυκτῶν, οἱ ὁποῖοι παρέμενον ἀτραυμάτιστοι, οὕτως ὅσοι ἐξ αὐτῶν ἐτραυματίζοντο πέραν ἑνὸς ὁρίου χωρὶς νὰ νικοῦν, ἐσατυρίζοντο. Περιεσώθησαν μερικὰ σατυρικὰ ἐπιγράμματα, ὅπως τὰ ἑξῆς :

Εἰκοσέτους σωθέντος Ὀδυσσέος εἰς τὰ πατρῷα,
ἔγνω τὴν μορφὴν Ἄργος ἰδὼν ὁ κύων.
Ἀλλὰ σὺ πυκτεύσας, Στρατοφῶν, ἐπὶ τέσσαρας ὥρας,
οὐ κυσὶν ἄγνωστος, τῇ δὲ πόλει γέγονας.
Ἦν δ' ἐθέλῃς τὸ πρόσωπον ἰδεῖν ἐς ἔσοπτρον ἑαυτοῦ.
«Οὐκ εἰμὶ Στρατοφῶν», αὐτὸς ἐρεῖς ὀμόσας.

Κόσκινον ἡ κεφαλή σου, Ἀπολλόφανες, γεγένηται,
ἢ τῶν σητοκόπων βυβλαρίων τὰ κάτω·
ὄντως μυρμήκων τρυπήματα λοξὰ καὶ ὀρθά,
γράμματα τῶν λυρικῶν Λύδια καὶ Φρύγια.
Πλὴν ἀφόβως πύκτευε· καὶ ἢν τρωθῇς γὰρ ἄνωθεν
ταῦθ' ὅσ' ἔχεις ἕξεις· πλείονα δ' οὐ δύνασαι.

Τῷ Πίσης μεδέοντι τὸ κρανίον Αὖλος ὁ πύκτης,
ἓν καθ' ἓν ἀθροίσας ὀστέον, ἀντίθεται.
Σωθεὶς δ' ἐκ Νεμέας, Ζεῦ δέσποτα σοὶ τάχα θήσει
καὶ τοὺς ἀστραγάλους, τοὺς ἔτι λειπομένους.

Πᾶσαν ὅσην Ἕλληνες ἀγωνοθετοῦσιν ἅμιλλαν
πυγμῆς Ἀνδρόλεως πᾶσαν ἀγωνισάμην.
Ἔσχον δ' ἐν Πίσῃ μὲν ἓν ὠτίον, ἐν δὲ Πλαταιαῖς
ἓν βλέφαρον· Πυθοῖ δ' ἄπνοος ἐκφέρομαι.
Δαμοτέλης δ' ὁ πατὴρ ἐκορύσσετο σὺν πολίταις.
Ἆραί μ' ἐκ σταδίων ἢ νεκρὸν ἢ κολοβόν.

Οἱ συναγωνισταὶ τὸν πυγμάγον ἐνθάδ' ἔθηκαν
Ἄπιν· οὐδένα γὰρ πώποτ' ἐτραυμάτισεν.

Διὰ νὰ νικήσῃ κανεὶς εἰς τὴν πυγμὴν ἐχρειάζετο, ὄχι μόνον ψυχικὸν σθένος καὶ ἀντοχὴν εἰς τοὺς πόνους ἐκ τῶν τραυμάτων ἢ τῶν κτυπημάτων,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀλλὰ καὶ καρτερίαν καὶ ὑπομονήν. Διότι, ἂν ὁ ἀντίπαλος ἦτο ἱκανὸς εἰς τὸ νὰ ἀμύνεται, ὁ ἀγὼν διήρκει ἀπὶ πολὺ καὶ ἡ κόπωσις ἐξηνάγκαζε τὸν ἀγωνιστὴν εἰς ἀπαγόρευσιν. Ἔγινεν ἤδη μνεία τοῦ Μελαγκόμα, ὁ ὁποῖος ἐνίκα χωρὶς ποτὲ νὰ καταφέρῃ κτύπημα κατὰ ἀντιπάλου. Ἦτο ἱκανὸς νὰ ἀγωνίζεται ὁλόκληρον τὴν ἡμέραν μὲ τὰς χεῖρας ὑψωμένας εἰς προφύλαξιν τοῦ προσώπου, ἐνῶ οἱ ἀνταγωνισταί του μὴ ἔχοντες τόσην ἀντοχὴν ἠναγκάζοντο νὰ ἀπαγορεύσουν.

ΠΕΡΙΦΗΜΟΙ ΠΥΚΤΑΙ

Περίφημος πύκτης ὑπῆρξεν ὁ Καρύστιος Γλαῦκος ὁ Δημύλου, ὁ ὁποῖος ἐνίκησεν εἰς τὰ Ὀλύμπια, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ Πύθια δὶς καὶ εἰς τὰ Νέμεα ὀκτάκις καὶ εἰς τὰ Ἴσθμια ἐπίσης ὀκτάκις. Οὗτος ἦτο παῖς ἀκόμη, ὅτε ἐξέφυγεν ἐκ τοῦ ἀρότρου τὸ ὑνίον, τὸ ὁποῖον προσήρμοσε μεταχειρισθεὶς ἀντὶ σφύρας τὴν πυγμήν του. Ὁ πατὴρ Δημύλιος ἀντελήφθη τὴν πρᾶξιν αὐτὴν τοῦ παιδὸς καὶ τὸν ὡδήγησεν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, διὰ νὰ ἀγωνισθῇ. Κατὰ τὸν ἀγῶνα ὅμως λόγῳ τῆς ἀπειρίας του ἐδέχετο πολλὰ κτυπήματα καὶ κατὰ τὴν συμβολὴν μὲ τὸν τελευταῖον ἀνταγωνιστὴν λόγῳ τοῦ πλήθους τῶν τραυμάτων ἐκινδύνευε νὰ ἀπαγορεύσῃ. Ἄγρυπνος ὅμως ὁ πατὴρ ἀπὸ τὸ μέρος τῶν θεατῶν ἐφώναζεν «ὦ παῖ τὴν ἀπ' ἀρότρου». Καὶ διὰ σφοδροτάτου κτυπήματος ὁ Γλαῦκος ἠνάγκασε τὸν ἀντίπαλον νὰ ἀπαγορεύσῃ. Ὁ υἱὸς τοῦ Γλαύκου ἔστησε τὸν ἀνδριάντα τούτου εἰς Ὀλυμπίαν, ἐνῶ οἱ Καρύστιοι τὸν ἔθαψαν εἰς νῆσον, ἡ ὁποία ἐξ αὐτοῦ ἐκλήθη Γλαύκου νῆσος. Δόκιμος δὲ ποιητὴς εἶπεν περὶ αὐτοῦ «Οὐδὲ Πολυδεύκεος βίαν ἀνατείνασθαι ἂν αὐτῷ ἐναντίας τὰς χεῖρας οὐδὲ σιδάρεον Ἀλκμάνας τέκος».

Ὁ ἐπιφανέστατος ὅμως ἁπάντων τῶν πυκτῶν ὑπῆρξε ὁ Διαγόρας ὁ Ρόδιος δισέγγονος τοῦ βασιλέως τῆς Ἰαλυσοῦ τῆς Ρόδου Δαμαγήτου καὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Μεσσηνίου ἥρωος Ἀριστομένους. Τοῦ Διαγόρου εἴδομεν πῶς ἐπῆλθεν ὁ θάνατος ἐντὸς τοῦ σταδίου τῆς Ὀλυμπίας. Οὗτος ἐνίκησε καὶ εἰς τὰ Ὀλύμπια καὶ εἰς τὰ Νέμεα δὶς καὶ εἰς τὰ Ἴσθμια τετράκις καὶ εἰς τὴν Ρόδον δίς. Πρὸς δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὸ Ἄργος, εἰς τὸ Λύκαιον, εἰς τὰς Θήβας, εἰς τὰς Πλαταιάς, εἰς τὴν Πελλήνην, εἰς τὴν Αἴγιναν καὶ εἰς τὰ Μέγαρα. Ὁ Πίνδαρος, ὁ ὁποῖος ὕμνησε τὸν Διαγόραν, τὸν ὀνομάζει πελώριον, διότι κατὰ τὸν Σχολιαστὴν ἦτο ὕψους 4 πηχῶν καὶ 5 δακτύλων, ἤτοι 2,50 μέτρων. Φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ ἀνδριάντος του τοῦ εἰς Ὀλυμπίαν, ὁ ὁποῖος πράγματι τόσον ὕψος εἶχεν. Ἐπίσης τὸν ὀνομάζει «εὐθυμάχαν» διότι κατὰ τὸν ἀγῶνα δὲν περιεστρέφετο. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ δόξα καὶ ἡ φήμη τοῦ Διαγόρου, δὲν ὀφείλεται οὔτε εἰς τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον ἠγωνίζετο, οὔτε εἰς τὸ μέγεθός του, οὔτε κἂν εἰς τὰς νίκας του, αἱ ὁποῖαι δὲν ἦσαν πολλαί. Ὑπῆρξαν ἀθληταί, οἱ ὁποῖοι ἐνίκησαν πεντάκις καὶ ἑξάκις εἰς τὰ Ὀλύμπια, ἐνῶ ὁ Διαγόρας ἐνίκησεν ἅπαξ. Ἡ φήμη τοῦ Διαγόρου ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἵστατο ὁ ἀνδριάς του καὶ παρ' αὐτὸν τοῦ υἱοῦ του Δαμαγήτου Ὀλυμπιονίκου εἰς τὸ παγκράτιον, μετὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Δαμαγήτου, ὁ ἀνδριὰς τοῦ ἑτέρου υἱοῦ του Δωριέως τρὶς Ὀλυμπιονίκου, ὀκτά-

Εἰκ. 15. Παγκράτιον.

κις Ἰσθμιονίκου, ἑπτάκις Νεμεονίκου, ἀκονιτὶ Πυθιονίκου εἰς τὸ παγκράτιον, μετ' αὐτὸν τοῦ ἄλλου υἱοῦ του τοῦ Ἀκουσιλάου Ὀλυμπιονίκου εἰς τὴν πυγμήν, μετ' αὐτὸν τοῦ ἐκ θυγατρὸς ἐγγόνου του Εὐκλέους Ὀλυμπιονίκου εἰς τὴν πυγμὴν καὶ μετ' αὐτὸν τοῦ ἐγγόνου ἐκ τῆς ἄλλης θυγατρὸς τῆς Καλλιπατείρας, τὴν ὁποίαν συνηντήσαμεν ἤδη, τοῦ Πεισιρόδου Ὀλυμπιονίκου εἰς τὴν πυγμὴν παίδων. Εἰς αὐτὸ τὸ γεγονὸς λοιπὸν τῆς εὐγονίας ὀφείλεται ἡ φήμη τοῦ Διαγόρου, διὰ τὸν ὁποῖον ἐθρυλεῖτο ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Ἑρμοῦ. Ἡ μήτηρ, λέγει εὑρεθεῖσα εἰς τοὺς ἀγροὺς ἠναγκάσθη ὑπὸ τοῦ καύσωνος νὰ καταφύγῃ εἰς τέμενός τι τοῦ Ἑρμοῦ, ὅπου ἐκύησε τὸν Διαγόραν.

Ἐκ τῶν παίδων ἐξαιρετικὴν φήμην εἶχεν ὁ Μόσχος ὁ Κολοφώνιος, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ μόνος παῖς περιοδονίκης.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΝ

ΚΑΤΑΓΩΓΗ

Τὸ προχειρότερον μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου δύναται κανεὶς νὰ ἐπιφέρῃ βλάβην εἰς τὸν ἀντίπαλόν του ἐκ τοῦ συστάδην ἐλέχθη ὅτι εἶναι ἡ πυγμή. Κατὰ τὸν ἐκ τοῦ συστάδην ἀγῶνα ὅμως, δὲν εἶναι νοητὸν πῶς ἕκαστος τῶν ἀόπλων μαχητῶν, θὰ προσπαθῇ νὰ κτυπήσῃ τὸν ἀντίπαλον, χωρὶς συγχρόνως καὶ νὰ προσπαθῇ νὰ τὸν θέσῃ εἰς μειονεκτικὴν θέσιν, δὲν εἶναι νοητὸν πῶς θὰ ἀποφευχθῇ ἡ συμπλοκὴ τῶν ἐχθρικῶς ἀγωνιζομένων. Κατὰ τὴν μάχην δύο ἀόπλων ἀτόμων, ἐν ἐνὶ λόγῳ, εἶναι ἀναπόφευκτος ἡ συμπλοκή. Ἡ πρωτόγονος αὕτη μάχη ἐχρησιμοποιεῖτο ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ὡς ἀγώνισμα καὶ ἐκαλεῖτο **παγκράτιον.** Ὡς τοιοῦτον δὲ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἀρχαιότερον τῆς πυγμῆς. Ἐν τούτοις εἰς τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη συναντῶμεν μὲν τὴν πυγμήν, δὲν συναντῶμεν ὅμως τὸ παγκράτιον. Εἴδομεν ὅτι ἔπρεπε πρότερον νὰ ἐξελιχθοῦν οἱ ἀγῶνες, διὰ νὰ καταστῇ δυνατὸν δύο ἄνθρωποι νὰ κτυπῶνται χωρὶς μῖσος. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον ἔπρεπε κατ' ἀρχὰς νὰ ὑπάρχουν περιορισμοὶ καὶ διὰ τοῦτο ἡ πυγμὴ εἶναι ἀρχαιοτέρα τοῦ παγκρατίου. Διὰ τοῦτο τὸ παγκράτιον κατὰ τοὺς Ὁμηρικοὺς χρόνους δὲν ἐτελεῖτο.

Ἐφευρέτην τοῦ παγκρατίου ἐθεώρουν τὸν Θησέα, ὁ ὁποῖος ἐπίστευον, ὅτι παγκρατιαστικῶς ἠγωνίσθη πρὸς τὸν Μινώταυρον (Σχολ. Πινδ. Νεμεον. Γ' 27). Κατὰ δὲ τὸν Ἀριστοτέλη κατέστησεν ἔντεχνον τὸ παγκράτιον ὁ Λεύκαρος ὁ Ἀκαρνάν.

ΚΑΝΟΝΕΣ – ΤΕΧΝΗ

Κατὰ τὸν σχολιαστὴν τοῦ Πλάτωνος (Πολιτ. 1, 338) τὸ παγκράτιον εἶναι «ἀγών τις ἐξ ἀτελοῦς πάλης καὶ ἀτελοῦς πυγμῆς συγκείμενος». Ἦτο δὲ ἀτελὴς πάλη, διότι κατ' αὐτὸ ἐπετρέποντο τὰ κτυπήματα καὶ ἀτελὴς πυγμή, διότι ἐπετρέπετο ἡ συμπλοκή, χάριν τῆς ὁποίας οἱ παγκρατιασταὶ δὲν ἔφερον ἱμάντας. Ἐπομένως εἰς τὸ παγκράτιον ἐπετρέποντο τὰ πάντα πλὴν τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν ὀδόντων καὶ τῶν ὀνύχων. Μόνον εἰς τὴν Σπάρτην ἐπετρέποντο καὶ ταῦτα, καίτοι οἱ Σπαρτιᾶται εἰς τοὺς ἀγῶνας οὐδέποτε ἠγωνίζοντο παγκράτιον κατὰ νόμον τοῦ Λυκούργου (Φιλοστρ. Ἀρραχ.). Ἐν τούτοις καὶ εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἐνίοτε κατὰ τὴν ἄσκησιν οἱ ἀθληταὶ παρεσύροντο ἀπὸ τὴν θέρμην τοῦ ἀγῶνος καὶ ἐχρησιμοποίουν, παρὰ τοὺς κανόνας, τοὺς ὀδόντας. «Ἐπεὶ μέντοι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πολλοὺς τῶν ἀθλητῶν ἐώρα κακομαχοῦντας καὶ παρὰ τὸν νόμον τὸν ἐναγώνιον ἀντὶ τοῦ παγκρατιάζειν δάκνοντας, οὐκ' ἀπεικότως, ἔφη, τοὺς νῦν ἀθλητὰς οἱ παρακροτοῦντες λέοντας καλοῦσιν» (Λουκ. Δημῶναξ. 19). Εἶναι δὲ γνωστὸν τὸ τοῦ 'Αλκιβιάδου, ὁ ὁποῖος διέπραξε τὴν κακομαχίαν αὐτήν. Ὅταν δὲ ὁ ἀνταγωνιστὴς τοῦ εἶπε: «Δάκνεις, ὦ 'Αλκιβιάδη, καθάπερ αἰγυ-

Εἰκ. 16. Ζεῦγος πυγμάχων. 'Αριστερὰ ἀγωνοδίκης. Δεξιὰ νικητὴς προηγουμένου ζεύγους.

ναῖκες» ἀπεκρίθη. «Οὐκ ἔγωγε, ἀλλ' ὡς οἱ λέοντες» (Πλουτ. 'Αλκιβ. 2).

Τὸ παγκράτιον, ὡς ἐννοεῖται, ἦτο τὸ ἐπικινδυνότατον τῶν ἀγωνισμάτων. Εἴδομεν, ὅτι ὁ 'Αρραχίων ἐφονεύθη κατὰ τὸν ἀγῶνα. 'Αλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἄσκησιν τουλάχιστον τὰ τραύματα ἦσαν συνήθη. Ὁ 'Ανάχαρσις τοῦ Λουκιανοῦ παρατηρεῖ εἰς τὸ γυμνάσιον παγκρατιαστὴν διὰ τὸν ὁποῖον λέγει: «Οὗτοσὶ γοῦν καὶ τοὺς ὀδόντας ἔοικεν ἀποπτύσειν ὁκακοδαίμων· οὕτως αἵματος αὐτοῦ καὶ ψάμμου ἀναπέπλησται τὸ στόμα, πύξ ὡς ὁρᾷς παταχθέντος εἰς τὴν γνάθον». Ὑπηγορεύοντο δὲ ταῦτα ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ ἀγωνίσματος, ἐφ' ὅσον κατ' αὐτὸ ἐπετρέπετο πᾶν ὅ,τι εἰς τὴν πάλην καὶ εἰς τὴν πυγμὴν καὶ πρὸς τούτοις καὶ πᾶν ἄλλο δυνάμενον νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν νίκην. «Οἱ παγκρατιάζοντες, ὦ παῖ,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κεκινδυνευμένη προσχρῶνται τῇ πάλῃ, δεῖ γὰρ αὐτοῖς ὑπτιασμῶντε, οἱ μή εἰσιν ἀσφαλεῖς τῷ παλαίοντι, καὶ συμπλοκῶν, ἐν αἷς περιγίγνεσθαι χρὴ οἷον πίπτοντα, δεῖ δὲ αὐτοῖς καὶ τέχνης ἐς τὸ ἄλλοτε ἄλλως ἄγχειν, οἱ δὲ αὐτοὶ καὶ σφυρῷ προσπαλαίουσι καὶ τὴν χεῖρα στρεβλοῦσι προσόντος τοῦ παίειν καὶ ἐνάλλεσθαι· ταυτὶ γὰρ τοῦ παγκρατιάζειν ἔργα πλὴν τοῦ δάκνειν καὶ ὀρύττειν» (Φιλοστρ. 'Αρραχ.). Καὶ ὁ Λουκιανὸς μᾶς παρουσιάζει τοὺς παγκρατιαστὰς νὰ μεταχειρίζωνται τὸ λάκτισμα. «Οἱ δὲ ὀρθοστάδην κεκονιμένοι καὶ αὐτοὶ παίουσιν ἀλλήλους καὶ προσπεσόντες λακτίζουσιν» (Λουκ. 'Ανάχαρσ. 3 καὶ 'Ερμότ. 33). 'Επικινδυνότερον ἐπίσης ἦτο τῆς πυγμῆς καὶ τῆς πάλης, διότι ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθει καὶ χάμω, μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ ἑνὸς τῶν ἀγωνιστῶν. 'Εκαλεῖτο δὲ ὁ ἀγὼν χάμω, ***κάτω παγκράτιον.*** (Εἰκ. 12). (Φιλοστρ. Γυμναστ. 36). 'Ο δὲ ἀγὼν μὲ ὀρθίους τοὺς ἀνταγωνιστὰς ***ἄνω παγκράτιον*** ἢ ***ὀρθοστάδην παγκράτιον.*** (Εἰκ. 15). «τὸ δὲ παίειν ἀλλήλους ὀρθοστάδην παγκρατιάζειν λέγομεν» (Λουκ. 'Αναχ. 68 καὶ 3).'Ακόμη δὲ μεγαλύτερος ἦτο ὁ κίνδυνος διὰ τὸν ἀγωνιστὴν ὁ ὁποῖος θὰ ἔπιπτε πρηνής, διότι ὁ ἀντίπαλος πίπτων ἄνωθέν του τὸν ἐδέσμευε διὰ τῶν σκελῶν, ἐνῶ αἱ χεῖρες ἦσαν ἐλεύθεραι διὰ νὰ τὸν κτυπήσῃ ἢ διὰ νὰ τοῦ περιβάλῃ διὰ τοῦ πήχεως τὸν λαιμὸν καὶ νὰ τὸν πνίξῃ, ὅπως τὸν 'Αρραχίωνα. Διὰ τοῦτο ὁ πίπτων προσεπάθει νὰ πέσῃ ὕπτιος, ὁπότε καὶ ἡ ἄμυνα τοῦ ἦτο εὐχερεστέρα καὶ ἡ χρησιμοποίησις τῶν σκελῶν καὶ τῶν χειρῶν δι' ἐπίθεσιν δὲν ἀπεκλείετο. Καὶ ἐκαλεῖτο τὸ τέχνασμα τοῦτο ***ὑπτιασμός.***

Εἰς τὸν ὑπτιασμὸν δὲ κατέφυγεν ὁ Μέλισσος ὁ Θηβαῖος καὶ ἐνίκησε τοὺς ἀνταγωνιστὰς εἰς τὰ 'Ίσθμια. Τὸν παρομοιάζει δὲ τὸν Μέλισσον ὁ Πίνδαρος πρὸς ἀλώπεκα, ἡ ὁποία ὑπτιαζομένη ἀνακόπτει τὴν ὁρμὴν τοῦ ἀετοῦ.

τόλμᾳ γὰρ εἰκὼς
υυμὸν ἐριβρεμετᾶν θηρᾷ λεόντων
ἐν πόνῳ, μῆτιν δ' ἀλώπηξ, αἰετοῦ ἀτ' ἀναπιταμένα ῥόμβον ἴσχει. (Πινδ. 'Ισθμιον. Γ' 76).

'Ο δὲ Κίλιξ παῖς παγκρατιαστὴς εἰς τὸ τέχνασμα τοῦτο κατέφευγε πάντοτε κατὰ συμβουλὴν μαντείου. Οὗτος τὸ ἐτελειοποίησε συνδυάσας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὐτὸ μὲ τὸ ***πτερνίζειν*** (Φιλοστρ. Ἡρωϊκ. 677). Ἦτο δέ, φαίνεται, τὸ πτερνίζειν ἡ χρησιμοποίησις τῆς πτέρνης πρὸς καταφορὰν κτυπημάτων εἰς τὸν ἀντίπαλον.

Χάρις εἰς τὰ ποικίλα τεχνάσματα, τὰ ὁποῖα ἐπενόουν οἱ ἀγωνισταί, ἐμειοῦτο αἰσθητῶς ἡ σημασία τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ βάρους τοῦ σώματος. Οὕτως ὁ ἀνωτέρω Μέλισσος ἦτο βραχύσωμος. Καὶ τοῦτο τὸ σημειώνει ὁ Πίνδαρος.

Οὐ γὰρ φύσιν Ὠαριωνείαν ἔλαχεν·
ἀλλ' ὀνοτὸς μὲν ἰδέσθαι,
συμπεσεῖν δ' ἀκμᾷ βαρύς.

Καὶ προσθέτει ὅτι καὶ ὁ Ἡρακλῆς καίτοι βραχύσωμος κατεπάλαισε τὸν Ἀνταῖον.

καίτοι ποτ' Ἀνταίου δόμους
Θηβᾶν ἀπὸ Καδμειᾶν μορφὰν βραχὺς ψυχὰν
δ' ἄκαμπτος, προσπαλαίσων ἦλθ' ἀνήρ.[1]

ΠΕΡΙΦΗΜΟΙ ΠΑΓΚΡΑΤΙΑΣΤΑΙ

Ἐκ τῶν περιφήμων παγκρατιαστῶν ἦτο ὁ Λύγδαμις ὁ Συρακούσιος, ὁ ὁποῖος ἐνίκησεν, ὅτε πρώτην φορὰν ἐτελέσθη τὸ ἀγώνισμα εἰς τὰ Ὀλύμπια τὴν 33ην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 648 π.Χ. Οὗτος ὤφειλε τὴν φήμην του κυρίως εἰς τὸ μέγεθος τοῦ σώματός του. Τουλάχιστον οἱ πατριῶταί του Συρακούσιοι ἰσχυρίζοντο ὅτι εἶχε τὸ ἀνάστημα τοῦ Ἡρακλέους. Ἐλέγετο περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἐμέτρησε τὸ στάδιον τῆς Ὀλυμπίας καὶ τὸ εὗρεν ἑξακοσίους ἰδικούς του πόδας, ὅσον δηλαδὴ καὶ ὁ Ἡρακλῆς, ὁ ὁποῖος ἑξακοσίους πόδας ἐμέτρησε καὶ τὸ καθώρισε (Παυσ. 5. 8, 7 καὶ Ἰουλ. Ἀφρικ.).

Περὶ τοῦ μεγέθους τοῦ Λυγδάμεως, ὁ Παυσανίας δὲν ἐγγυᾶται. Ὡς γεγονὸς ὅμως ἀναφέρει ὅτι ὁ μέγιστος τῶν θνητῶν, ἐκτὸς τῶν ἡρώων, ὑπῆρξεν ὁ περιφημότατος πάντων τῶν παγκρατιαστῶν Πουλυδάμας ὁ Νικίου ἐκ Σκοτούσης τῆς Θεσσαλίας πόλεως, ἡ ὁποία κατεστράφη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φεραίου τὸ 372 π.Χ. Οὗτος ἐνίκησε καὶ ἀλλαχοῦ καὶ εἰς τὰ Ὀλύμπια τὴν 93ην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 408 π.Χ. Περὶ τοῦ

1. Ὁ Ἡρακλῆς δὲν ἐθεωρεῖτο βραχύσωμος, ἀλλ' ὁ Πίνδαρος τὸν λέγει τοιοῦτον συγκρίνων αὐτὸν πρὸς τὸν Ἀνταῖον, ὁ ὁποῖος ἦτο ἑξήκοντα πηχῶν. Ἐπιστεύετο δὲ τοῦτο καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Ὁ Σερτώριος μόνον ἠπίστησεν, ἀλλ' ὅταν τὸν ἐξέθαψε καὶ ἐμέτρησεν, ἐπείσθη. (Πλουτ. Σερτώρ. 23).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πουλυδάμαντος διηγοῦντο, ὅτι ἐφόνευσεν εἰς τὸν Ὄλυμπον λέοντα ἄοπλος ἐντελῶς κατὰ μίμησιν τοῦ Ἡρακλέους· ὅτι ἐξ ἀγέλης βοῶν συνέλαβεν ἐκ τῶν ποδῶν τὸν μέγιστον καὶ ἀγριώτατον ταῦρον, ὁ ὁποῖος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀπαλλαγῇ τῶν χειρῶν τοῦ Πουλυδάμαντος ἢ ἀφοῦ ἐγκατέλειψε τὰς χηλάς του· ὅτι ἐκράτησε τέθριππον, τοῦ ὁποίου οἱ ἵπποι ἔτρεχον μὲ ὅλην τὴν δυνατὴν ταχύτητα καὶ τέλος ὅτι ὁ Δαρεῖος ὁ Ὦχος, ὅταν ἔφθασε μέχρις αὐτοῦ ἡ φήμη τοῦ Πουλυδάμαντος, τὸν μετεκάλεσεν εἰς τὴν αὐλήν του καὶ ἐκεῖ οὗτος ἐδέχθη νὰ μονομαχήσῃ πρὸς τρεῖς Πέρσας συγχρόνως ἐκ τῶν καλουμένων ἀθανάτων, τοὺς ὁποίους ἐφόνευσεν ὡπλισμένους, ἄοπλος αὐτός. Οἱ Πελληνεῖς ἰσχυρίζοντο ὅτι ὁ Πουλυδάδαμας ἠγωνήσθη καὶ δευτέραν φοράν, ὅταν ἐπέστρεψεν ἀπὸ τοὺς Πέρσας εἰς τὰ Ὀλύμπια καὶ ἠττήθη ὑπὸ τοῦ συμπολίτου των Προμάχου, ὁ ὁποῖος ἐνίκησεν ἅπαξ Ὀλύμπια, τρὶς Ἴσθμια καὶ δὶς Νέμεα. Οἱ Θεσσαλοὶ ὅμως δὲν παρεδέχοντο τοῦτο καὶ κατεσκεύασσαν καὶ ἐπίγραμμα.

«ᾧ τροφὲ Πουλυδάμαντος ἀνικάτου Σκοτόεσσα»

Ὅπως καὶ διὰ τὸν Μίλωνα, οὕτω καὶ διὰ τὸν Πουλυδάμαντα διηγοῦντο τραγικὸν τέλος. Εἰσῆλθε, λόγῳ καύσωνος, μαζὶ μὲ ἄλλους συμπότας εἰς σπήλαιον, τοῦ ὁποίου ὅμως ἐφαίνετο ὅτι θὰ κατέπιπτε μετ' ὀλίγον τὸ ἄνω μέρος. Οἱ λοιποὶ πρὸ τοῦ κινδύνου ἔφυγον. Ὁ Πουλυδάμας ὅμως εἶχεν πεποίθησιν εἰς τὴν σωματικήν του ρώμην καὶ ἔμεινε. Ἐπίστευσεν ὅτι θὰ δυνηθῇ νὰ τὸ κρατήσῃ διὰ τῶν χειρῶν, ἀλλ' ἠπατήθη καὶ κατεπλακώθη.

Οἱ παγκρατιασταὶ δὲν ἦσαν καὶ καλοὶ πύκται, ὅπως καὶ ἀντιστρόφως. Διότι εἰς τὸ παγκράτιον συνετέλει πολὺ διὰ τὴν νίκην τὸ μέγεθος τοῦ σώματος, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν πυγμὴν ἦτο ἄχρηστον. Διὰ τοῦτο ἐθεωρεῖτο ἐξαιρετικὸν γεγονός, τὸ νὰ νικήσῃ κανεὶς καὶ εἰς τὴν πυγμὴν καὶ εἰς τὸ παγκράτιον. Ἄλλως τε εἰς ὅλους τοὺς μεγάλους ἀγῶνας ἡ πάλη, ἡ πυγμὴ καὶ τὸ παγκράτιον ἐτελοῦντο αὐθημερὸν καὶ ἐπομένως ὁ ἀγωνιστὴς ἔπρεπεν εἰς τὸ ἕν ἐξ αὐτῶν νὰ ἀγωνισθῇ κατάκοπος καὶ τραυματισμένος.

Δύο μόνον ἀθληταὶ μνημονεύονται ὅτι ἐνίκησαν πυγμὴν καὶ παγκράτιον εἰς τὰ Ὀλύμπια. Ὁ Κλειτόμαχος ὁ Ἑρμοκράτους Θηβαῖος τὴν 141ην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 216 π.Χ., ὁ ὁποῖος μάλιστα ἐνίκησεν εἰς τὰ Πύθια τρὶς παγκράτιον, εἰς δὲ τὰ Ἴσθμια καὶ τὰ τρία καταβλητικὰ ἀγωνίσματα, πάλην, πυγμὴν καὶ παγκράτιον, καὶ ἀρχαιότερον αὐτοῦ τὴν 78ην ἤτοι τὸ 468 π.Χ. ὁ Θεαγένης ὁ Τιμοσθένους Θάσιος. Οὗτος πλὴν τῆς ἀνωτέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρω νίκης ἐνίκησε καὶ πυγμὴν τὴν 75ην Ὀλυμπιάδα, παγκράτιον τὴν 76ην καὶ τὴν 77ην πυγμήν. Ἐπίσης τρὶς εἰς τὰ Πύθια παγκράτιον καὶ πυγμήν, ἐννεάκις εἰς τὰ Νέμεα καὶ δεκάκις εἰς τὰ Ἴσθμια καὶ ἐν συνόλῳ ἀπεκόμισε χιλίους τετρακοσίους στεφάνους. Ὅταν δὲ εὑρέθη εἰς τὴν Φθίαν, ἐπειδὴ αὕτη ἦτο ἡ πατρὶς τοῦ ὠκύποδος Ἀχιλλέως, δὲν ἠγωνίσθη εἰς τὴν πυγμὴν ἢ τὸ παγκράτιον, ἀλλὰ εἰς τὸν δόλιχον καὶ ἐνίκησε.

Περὶ αὐτοῦ λέγεται ὅτι ἐννεαετὴς ἀκόμη ἀπήγαγεν ἀπὸ τὴν ἀγορὰν εἰς τὴν οἰκίαν του χαλκοῦν ἄγαλμα θεοῦ. Οἱ συμπολῖταί του ὠργίσθησαν ἐναντίον του διὰ τὴν ἀσέβειαν καὶ θὰ τὸν ἐφόνευαν, ἂν οἱ λογικώτεροι δὲν ἐπενέβαινον. Μόνον τὸν ὑπεχρέωσαν νὰ ἐπανοδηγήσῃ τὸ ἄγαλμα εἰς τὴν θέσιν του καὶ μετὰ τὴν ἀποκοτάστασιν τοῦ ἀγάλματος ἡ ὀργὴ μετεβλήθη εἰς θαυμασμὸν διὰ τὴν δύναμιν τοῦ παιδός.

Ὁ Θεαγένης μετὰ τοῦ Μίλωνος, τοῦ Διαγόρου τοῦ Γλαύκου καὶ τοῦ Πουλυδάμαντος εἶναι οἱ ἀθληταὶ οἱ περισσότερον φημισθέντες. Ὅπως δὲ διὰ τὸν Διαγόραν οὕτω καὶ διὰ τὸν Θεαγένην ἐπιστεύθη, ὅτι ἦτο υἱὸς θεοῦ, τοῦ Ἡρακλέους, τοῦ ὁποίου ὁ Τιμοσθένης, ὁ παῤῥ τοῦ Θεαγένους, ἦτο ἱερεύς.

Πολὺ σπουδαιοτέρα ὅμως τῆς νίκης εἰς τὴν πυγμὴν καὶ τὸ παγκράτιον, ἦτο ἡ νίκη εἰς τὴν πάλην καὶ τὸ παγκράτιον. Ἰδιαιτέρως ἐμνημονεύθησαν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ηὐτύχησαν νὰ συνδέσουν τοὺς δύο αὐτοὺς στεφάνους. Ἴσως διότι μὲ τὴν καρτερίαν καὶ τὴν σωματικὴν ρώμην τοῦ παγκρατιαστοῦ συνεδυάζετο ἡ εὐκινησία καὶ ἡ συναρμοστικὴ ἱκανότης τοῦ παλαιστοῦ. Ὀκτὼ τοιοῦτοι νικηταὶ ὑπῆρξαν, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος εἶναι ὁ Ἡρακλῆς. Μετὰ τὸν Ἡρακλέα δ' ἐκ τῶν θνητῶν 1) ὁ Κάπρος ὁ Ἠλεῖος τὴν 142αν Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 212 π.Χ. 2) ὁ Ἀριστομένης ὁ Ρόδιος τὴν 156ην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 156 π.Χ. 3) ὁ Πρωτοφάνης ὁ Μάγνης ὁ ἐπὶ Ληθαίῳ τὴν 172αν Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 92 π.Χ. 4) ὁ Στράτων ἢ Στρατόνικος ὁ Ἀλεξανδρεὺς τὴν 178ην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 68 π.Χ. 5) ὁ Μαρίων ὁ Ἀλεξανδρεὺς τὴν 182αν Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 52 π.Χ. 6) ὁ Ἀριστέας ὁ Στρατονικεὺς ἢ Μαιάνδριος τὴν 198ην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 13 μ.Χ. 7) ὁ Στράτος ἢ Νικόστρατος ὁ Κίλιξ τὴν 204ην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 37 μ.Χ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΕΝΤΑΘΛΟΝ

ΣΥΣΤΑΣΙΣ – ΚΑΤΑΓΩΓΗ

Τὸ πένταθλον ἀπετελεῖτο ἀπὸ πέντε ἀγωνίσματα ***τὸ ἅλμα, τὸν δίσκον, τὸν δρόμον, τὸ ἀκόντιον καὶ τὴν πάλην.*** Ὅταν οἱ Ἀργοναῦται ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Λῆμνον, ἐπειδὴ ὁ Τελαμὼν ὑπερέβαλλε πάντας εἰς τὸν δίσκον, ὁ Λυγκεὺς εἰς τὸ ἀκόντιον, οἱ Βορεάδαι Ζήτης καὶ Κάλαϊς εἰς τὸν δρόμον καὶ τὸ ἅλμα, ἐνῶ ὁ Πηλεὺς ἐπάλαιεν, ἀλλ' εἰς ὅλα τὰ ἄλλα ἦτο δεύτερος, παρεκάλεσε τὸν Ἰάσονα καὶ τὸν ἔπεισε νὰ συνδυάσῃ τὰ πέντε αὐτὰ ἀγωνίσματα εἰς ἕν. Οὕτως ἐδημιουργήθη τὸ πένταθλον κατ' ἐπινόησιν τοῦ Πηλέως.

Καὶ ἡ μὲν πάλη καὶ ὁ δρόμος ἐξηκολούθησαν νὰ τελοῦνται καὶ ὡς αὐτοτελῆ ἀγωνίσματα, τὸ ἅλμα ὅμως, ὁ δίσκος καὶ τὸ ἀκόντιον, οὔτε κἂν ἐνοοῦντο χωρισμένα τοῦ ὅλου πενταθλου. Ὁ Σωκράτης συγκρίνει τοὺς πενταθλους πρὸς τοὺς δρομεῖς καὶ τοὺς παλαιστὰς καὶ λέγει ὅτι ὑπολείπονται οἱ πένταθλοι τούτων εἰς τὰ καθ' ἕκαστον αὐτὰ ἀγωνίσματα, ὑπερέχουν ὅμως ὅλων τῶν ἄλλων ἀθλητῶν εἰς αὐτά. Εἰς τὴν σύγκρισιν δ' αὐτὴν δὲν ἀναφέρει ἅλτας οὔτε δισκοβόλους οὔτε ἀκοντιστάς. Τοιαῦται εἰδικότητες δὲν ὑπῆρχον. (Πλάτ. Ἐραστ. 4).

Εἰς παλαιοτέρους ὅμως χρόνους τὸ πένταθλον ἦτο ἄγνωστον καὶ τὰ τρία ἀγωνίσματα ἅλμα, δίσκος, ἀκόντιον ἐτελοῦντο χωρισμένα. Ὁ Πίνδαρος λέγει ὅτι, ὅτε διὰ πρώτην φορὰν ἐτέλεσε τὰ Ὀλύμπια ὁ Ἡρακλῆς, εἰς τὸ ἀκόντιον ἐνίκησεν ὁ Φράστωρ καὶ εἰς τὸν δίσκον ὁ Νικεὺς (Ὀλυμπ. Ι' 65). Ἀλλὰ καὶ εἰς μεταγενεστέρους χρόνους τὸ πένταθλον ἦτο ἄγνωστον. Ὁ Ὅμηρος τὸ ἀγνοεῖ καὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Ἀλκινόου φέρει ὡς νικητὴν εἰς τὸν δίσκον τὸν Ἐλατρέα καὶ εἰς τὸ ἅλμα τὸν Ἀμφίαλον. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι τὸ πένταθλον εἶναι σύγχρονον τῆς ἐποχῆς τῆς εἰσαγωγῆς του εἰς τὰ Ὀλύμπια, ὅπου εἰσήχθη τὴν 18ην Ὀλυμπιάδα ἤτοι τὸ 708 π.Χ. Ἄλλως τε τὸ πένταθλον, ἐπειδὴ ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν παμμερῆ γύμνασιν, προϋποθέτει ἀντίληψιν περὶ γυμναστικῆς προηγμένην.

Τὸ σπουδαιότερον ἀγώνισμα τοῦ πενταθλου ἦτο τὸ ἅλμα, ὡς τοῦτο δύναται νὰ εἰκασθῇ ἐκ τοῦ ὅτι οἱ ἀνδριάντες τῶν νικητῶν τοῦ πενταθλου ἔφερον ἁλτῆρας.

Ὑπάρχει ἀμφισβήτησις, ἐντελῶς ἀδικαιολόγητος, διὰ τὸν δρόμον τοῦ πενταθλου. Πιστεύουν τινὲς ὅτι οὗτος ἦτο ὁ ὁπλίτης. Ἀλλὰ καὶ σχετικῶς βαρὺ ἀγώνισμα ἦτο οὗτος καὶ εἰς τὰ Ὀλύμπια ἄγνωστος ἐπὶ 188

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ίτη μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ πεντάθλου. Ἐνῶ τὸ πένταθλον, ὡς εἴδομεν, εἰσήχθη τὴν 18ην Ὀλυμπιάδα, ὁ ὁπλίτης εἰσήχθη τὴν 65ην. Οὔτε μεταγενεστέρως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἰσήχθη ὁ ὁπλίτης ὡς μέρος τοῦ πενταθλου. Οὐδαμόθεν μαρτυρεῖται τοῦτο. Ἐλέχθη δὲ ἤδη ὅτι ἦτο βαρὺ ἀγώνισμα διὰ νὰ ἀποτελέσῃ μέρος τοῦ πενταθλου. Ὑπάρχουν καὶ μερικοί, ὅπως ὁ Gaspar, οἱ ὁποῖοι παρηρμήνευσαν τὸ χωρίον τοῦ Φιλοστράτου «καὶ ὁ πένταθλός τι τῶν τριῶν» καὶ ἐπίστευσαν ὅτι ὁ δρόμος ἦτο τριῶν σταδίων. Ἡ παρανόησις ὅμως εἶναι προφανὴς καὶ ἡ ἀληθὴς ἑρμηνεία θὰ δοθῇ κατωτέρω. Δρόμος τοῦ πενταθλου ἦτο ὁ δρόμος, τὸ στάδιον.

ΣΕΙΡΑ ΚΑΙ ΤΑΞΙΣ

Κατὰ τίνα σειρὰν ἐτελοῦντο τὰ ἀγωνίσματα τοῦ πενταθλου εἶναι ἄγνωστον, διότι οὐδεμία περιεσώθη περὶ τούτου μαρτυρία. Νεώτεροι συγγραφεῖς προσεπάθησαν κατ' εἰκασίαν, νὰ ὁρίσουν ταύτην, ἀλλ' ἐγεννήθησαν ἀμφισβητήσεις. Ἡ μᾶλλον κρατήσασα γνώμη εἶναι ἡ τοῦ Boeckh, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ σειρὰ ἦτο 1) ἅλμα 2) δρόμος 3) δίσκος 4) ἀκόντιον καὶ 5) πάλη.

Κατὰ τὸν ἀγῶνα μεταξὺ τοῦ Τισσαμενοῦ τοῦ Ἠλείου καὶ τοῦ Ἱερωνύμου τοῦ Ἀνδρίου, ὁ πρῶτος κατὰ τὸν Ἡρόδοτον «παρὰ ἓν πάλαισμα ἔδραμε νικᾶν» (Ἡροδ. 9,33). Ἑπομένως ἡ πάλη ἔγινε τελευταία. Ἄλλως τε τοῦτο δὲν ἀμφισβητεῖται. Ἐὰν δεχθῇ κανεὶς ὅτι καὶ τὸ ἅλμα ὡς κυριώτατον ἀγώνισμα ἐτελεῖτο πρῶτον, δὲν ἔχει παρὰ νὰ μαντεύσῃ τὴν σειρὰν τῶν τριῶν ἄλλων ἀγωνισμάτων. Θὰ πρέπῃ ὅμως νὰ χωρίσῃ τὰς δύο ρίψεις.

Πολλοὺς τρόπους κατατάξεως τῶν πέντε ἀγωνισμάτων θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ φαντασθῇ, ὄχι ὅμως τὰς δύο ρίψεις ἐν συνεχείᾳ. Ἐπίσης θὰ ἔπρεπε νὰ μὴ συνέχωνται τὸ ἅλμα μὲ τὸν δρόμον, ἀγωνίσματα καὶ τὰ δύο τῶν κάτω ἄκρων. Ἐπίσης θὰ ἔπρεπε νὰ χωρίσῃ κανεὶς τὸν δίσκον τῆς πάλης. Οἱ ἀρχαῖοι ἔκαμνον διάκρισιν τῶν ἀγωνισμάτων εἰς κοῦφα καὶ βαρέα καὶ μεταξὺ τῶν βαρέων κατέτασσον καὶ τὴν πάλην καὶ τὸν δίσκον (Φιλοστρ. Γυμναστ. 3). Μὲ αὐτὰς τὰς σκέψεις ἡ πιθανωτέρα σειρὰ εἶναι 1) ἅλμα 2) δίσκος 2) δρόμος 4) ἀκόντιον καὶ 5) πάλη.

Ἐκεῖνο ἐπίσης, περὶ τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα διαφωτιστικά, εἶναι ἡ τάξις τῆς διεξαγωγῆς τοῦ ἀγῶνος. Ἐκληροῦντο κατὰ ζεύγη καὶ ἕκαστον ζεῦγος ἠγωνίζετο χωριστὰ καὶ τὰ πέντε ἀγωνίσματα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ ἐγίνετο δευτέρα κλήρωσις τῶν νικητῶν, ἕως ὅτου ἔμενεν ἓν ζεῦγος, ἢ ἐτηρεῖτο ἄλλη τάξις ; Καίτοι ὅμως ἐλλείπουν στοιχεῖα δύναται κανεὶς νὰ ἀποφανθῇ μετὰ πεποιθήσεως, ὅτι τὸ πρῶτον συνέβαινεν, ἂν ἀναλογισθῇ τὴν ἁπλότητα τῶν ἐναγωνίων διατάξεων τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν προτίμησίν των εἰς τὸ καθαρὸν καὶ τὸ ἐμφανές. Οἱ μαθηματικοὶ ὑπολογισμοὶ τοῦ σημερινοῦ δεκάθλου ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ εὕρουν θέσιν εἰς τὰ ἀρχαῖα στάδια. Οἱ δὲ θεαταί, καὶ πρὸ πάντων αὐτοί, ὑπελογίζοντο σοβαρῶς ὑπὸ τῶν ἀγωνοθετῶν. Ἤθελον δὲ οἱ θεαταὶ νὰ ἴδουν τὸν Α ἀγωνιζόμενον πρὸς τὸν Β καὶ νικῶντα ἢ νικώμενον. Οὐδόλως θὰ ἐπεθύμουν νὰ μάθουν, ὅτι ἔγινε λογιστικὴ ἐργασία, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξήχθη ὅτι ἐκ τῶν πέντε ἢ δέκα ἀγωνιστῶν ὑπερέχει ὁ Α.

ΠΕΝΤΑΘΛΟΣ

Ὁ νικητὴς τοῦ πεντάθλου ἐλέγετο ***πένταθλος***. Θεωρεῖται δὲ ἄγνωστον ποῖος ἀνεκηρύσσετο τοιοῦτος. Τοῦτο ὅμως, διότι συνηθέστατα οἱ ἐρευνηταὶ τοιούτων ζητημάτων δὲν προτιμοῦν τὸ ἁπλοῦν, ἀλλ' ἀρέσκονται νὰ περιστρέφωνται εἰς περιπλόκους ζητήσεις καὶ τοιουτοτρόπως χάνουν τὴν ἀλήθειαν. Τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν παράδοσιν περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ πεντάθλου, τὴν ὁποίαν μᾶς περιέσωσεν ὁ Φιλόστρατος, ἔλαβον σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν καὶ ἔχασαν τὰ ἴχνη τῆς ἀληθείας. Ἀφοῦ ὁ Πηλεὺς ἦτο δεύτερος εἰς ὅλα, ἐνόμισαν ὅτι ὅσοι ἦσαν εἰς τὰ τέσσαρα δεύτεροι, ἠγωνίζοντο εἰς τὸ τελευταῖον ἀγώνισμα τὴν πάλην. Ἐπειδὴ ὅμως τοιαύτη περίπτωσις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ, ἐσκέφθησαν πληθὺν συνδυασμῶν, ἐκ τῶν ὁποίων οὐδεὶς οὔτε κὰν πιθανὸς φαίνεται. Παρεσύρθησαν ἀπὸ ἓν χωρίον ἑνὸς συγγραφέως, τὶς οἶδε πῶς γραφέντος, καὶ ἀπέσπασαν τὴν προσοχὴν των ἀπὸ ἄλλα πλείονα τοῦ ἑνός. Οὕτως ὁ Πολυδεύκης (Γ' 151). «Ἐπὶ δὲ πεντάθλου τὸ νικῆσαι ἀποτριᾶξαι λέγουσιν». Ὁ δὲ Πλούταρχος γράφων περὶ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ φωνήεντος α ἀπέναντι τοῦ ι καὶ τοῦ υ λέγει «τοῖς τρισὶν ὥσπερ οἱ πένταθλοι παρίεστι καὶ νικᾷ» (Συμπόσ. 9. 2, 2). Ὁ δὲ Σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστείδου γράφει περὶ τῶν πενταθλων «ἀρκεῖ γὰρ αὐτοῖς τρία τῶν πέντε πρὸς νίκην». Ἀπὸ δὲ τὴν νίκην τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος Ἱερωνύμου εἶναι σαφέστατα, ὡς θὰ εἴδομεν, φανερὸν ὅτι ἀνεκηρύσσετο ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἐνίκα εἰς τρία ἀγωνίσματα ἐκ τῶν πέντε.

Ἐπίσης ἀμφιβάλλουν τινὲς πῶς, ἐν περιπτώσει νίκης ἀγωνιστοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τινος εἰς τὰ τρία ἀγωνίσματα τῶν ἄνω ἄκρων, εἰς τὸ ἀκόντιον, τὸν δίσκον καὶ τὴν πάλην, θὰ ἀνεκηρύσσετο οὗτος πένταθλος, ἀφοῦ ὁ σκοπὸς τοῦ πεντάθλου, ἡ παμμερὴς ἄσκησις τοῦ σώματος θὰ ἐματαιοῦτο. Καὶ πάλιν ὅμως σαφέστατα καὶ ἀναμφισβητήτως φαίνεται ἐκ τῆς ἰδίας νίκης τοῦ Ἱερωνύμου, ὅτι ἠδύνατο καὶ ὁ τοιοῦτος νὰ ἀνακηρυχθῇ πένταθλος. «Τισσαμενῷ δὲ ὄντι Ἠλείων τῶν Ἰαμιδῶν λόγιον ἐγένετο ἀγῶνας ἀναιρήσεσθαι πέντε ἐπιφανεστάτους αὐτόν. Οὕτω πένταθλον Ὀλυμπίασιν ἀ-

Εἰκ. 17. Ἅλτης.

σκήσας ἀπῆλθεν ἡσσηθείς, καίτοι τὰ δύο γε ἦν πρῶτος· καὶ γὰρ δρόμῳ τε ἐκράτει καὶ πηδήματι Ἱερώνυμον Ἄνδριον» (Παυσ. 3. 11, 6). Ὁ Τισσαμενὸς δηλαδὴ ἐνίκησεν εἰς τὸν δρόμον καὶ τὸ ἅλμα, ὁ Ἱερώνυμος εἰς τὸ ἀκόντιον, τὸν δίσκον καὶ τὴν πάλην καὶ νικητὴς ἀνεκηρύχθη ὁ Ἱερώνυμος. Ἄλλως τε οἱ Ἕλληνες δὲν ἀπέδιδον τόσην σημασίαν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἀγωνισμάτων εἰς τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω ἄκρων, ὅσον εἰς τῶν κούφων καὶ τῶν βαρέων. Καὶ ἐνῶ ὁ δίσκος καὶ ἡ πάλη ἐθεωροῦντο βαρέα, τὸ ἀκόν-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τιον ἐθεωρεῖτο κοῦφον «πένταθλος δὲ ἀμφοῖν συνηρμόσθη· τὸ παλαῖσαι μὲν γὰρ καὶ δισκεῦσαι βαρεῖς, τὸ δὲ ἀκοντίσαι καὶ πηδῆσαι καὶ δραμεῖν κούφοί εἰσι». (Φιλόστρ. Γυμναστ. 3).

Ἂν δὲ ζεύγους τινὸς ὁ ἕτερος ἀγωνιστὴς ἐνίκα τὸν ἀντίπαλον εἰς τὰ τρία πρῶτα κατὰ σειρὰν ἀγωνίσματα ἀνεκηρύσσετο πένταθλος καὶ ὁ ἀγὼν ἐτελείωνε. Παρελείποντο δηλαδὴ τὰ δύο ἄλλα. Καὶ ἐκ τούτου αἱ λέξεις «τριαγμὸς» καὶ «τριάζειν», τὰ ὁποῖα ἔκαμαν τὸν Krause νὰ πιστεύσῃ εἰς τὴν ὕπαρξιν ἰδιαιτέρου ἀγωνίσματος, τοῦ τριαγμοῦ. Τριαγμὸς ἦτο αὐτὸ τὸ πένταθλον, διότι ὁ νικητὴς ἐνίκα εἰς τὰ τρία ἀγωνίσματα. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ προεπονεῖτο εἰς τὰ τρία. Ὁ Φιλόστρατος δικαιολογῶν τοὺς Ἠλείους διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν ἔδιδον εἰς τὴν πάλην λέγει ὅτι εἶναι τὸ μόνον ἐκ τῶν ἀγωνισμάτων, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἀθλητὴς θὰ κοπιάσῃ κατὰ τὴν προπόνησιν, ὅσον καὶ κατὰ τὸν ἀγῶνα. Ἐνῶ τῶν ἄλλων ἀγωνισμάτων μέρος μόνον θὰ ἐκτελεσθῇ κατὰ τὴν προπόνησιν. «Τὰ μὲν οὖν τῶν κούφων γυμνάζεται ὁ δολιχοδρόμος ὀκτώ που ἢ δέκα στάδια καὶ ὁ πένταθλός τι τῶν τριῶν». Εἰς τὰ τρία δηλαδὴ προεπονεῖτο καὶ μάλιστα εἰς ἓν ἐξ αὐτῶν ἐκ περιτροπῆς.

ΑΛΜΑ

ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

Ἐξ ὅλων τῶν ἀγωνισμάτων τὴν ἐσχάτην θέσιν εἰς τὴν μυθολογίαν κατέχει τὸ ἅλμα. Εἰς τοὺς μυθολογουμένους νικητὰς τῶν Ὀλυμπίων κατὰ τὴν τέλεσιν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους δὲν ἀναφέρεται νικητὴς ἅλματος. Οὔτε κατὰ τοὺς ἐξηγητὰς τῶν Ὀλυμπίων, οἱ ὁποῖοι ἀνέφερον τὸν Κάστορα εἰς τὸν δρόμον, τὸν Πολυδεύκην εἰς τὴν πυγμήν, τὸν Ἡρακλῆν εἰς τὴν πάλην ταὶ τὸ παγκράτιον, τὸν Ἰόλαον εἰς τὸ ἅρμα καὶ τὸν Ἰάσιον εἰς τὸν κέλητα, οὔτε κατὰ τὸν Πίνδαρον. Οὗτος ἀναφέρει τὸν Οἰωνὸν εἰς τὸ στάδιον, τὸν Ἔχεμον εἰς τὴν πάλην, τὸν Δόρυκλον εἰς τὴν πυγμήν, τὸν Σῆμον εἰς τὸ τέθριππον, τὸν Φράστορα εἰς τὸ ἀκόντιον καὶ τὸν Νικέα εἰς τὸν δίσκον. Διὰ τὰ Πύθια εἴδομεν ἐπίσης ὅτι δὲν μυθολογεῖται νικητὴς ἅλματος. Εἰς τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη ἀναφέρεται μὲν ὅτι ἐτελέσθη τὸ ἅλμα εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Φαιάκων, ἀλλὰ οὔτε ὁ Νέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στωρ καυχᾶται ὅτι ἐνίκησεν εἰς αὐτό, οὔτε ὁ Ὀδυσσεὺς ἰσχυρίζεται ὅτι εἶναι ἄλτης. Ὁ Πίνδαρος ἐπίσης ὑμνῶν τὸν Κάστορα καὶ τὸν Ἰόλαον λέγει ὅτι ἦσαν ἱκανοὶ δι' ὅλα τὰ ἀγωνίσματα, τὰ ὁποῖα τὰ ἀναφέρει. Καὶ ἀναφέρει τὸ ἀκόντιον καὶ τὸν δίσκον, ὄχι ὅμως τὸ ἅλμα (Ἰσθμ. Α 22). Οἱ δ' ἐξηγηταὶ τῶν Ὀλυμπίων ἡρμήνευον ὅτι κατὰ τὸ πένταθλον ηὐλεῖτο τὸ Πυθικὸν αὔλημα, τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, διότι ὁ Ἀπόλλων ἐνίκησε τὸν Ἑρμῆν εἰς τὸν δρόμον καὶ τὸν Ἄρην εἰς τὴν πυγμήν. Διότι δηλαδὴ ὁ Ἀπόλλων ἐθεωρήθη συγκεντρῶν τὰ προσόντα ἑνὸς πενταθλου, ὁ ὁποῖος ὅμως δὲν λέγεται ὅτι ἦτο ἄλτης.

Φαίνεται ὅτι ἐνῶ ἐγυμνάζοντο οἱ Ἕλληνες εἰς τὸ ἅλμα, ἐνῶ καὶ κατὰ τὴν μυθολογίαν, ἔστω καὶ σπανίως, διηγωνίζοντο, δὲν εὑηρεστοῦντο ἀπὸ τὴν θέαν του. Καὶ διὰ τοῦτο κατ' αὐτὸ ἐτελεῖτο αὔλημα. Δὲν ηὔλουν δὲ καθ' ὅλον τὸ πένταθλον, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸ ἅλμα (Παυσ. 5. 17, 10). Διὰ νὰ ἱκανοποιηθῇ ἡ ἀκοὴ εἰς ἀντιστάθμισμα τῆς δυσαρεσκείας τῆς ὁράσεως. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἡ σκοπιμότης τοῦ Πυθικοῦ αὐλήματος ἐλησμονήθη καὶ ἐνομίσθη ὅτι ἔχει ἀποστολὴν νὰ ὑποβοηθήσῃ τὸν ἄλτην. «Τ ῷ τ ε α ὐ λ ῷ π ρ ο σ ε γ ε ί ρ ο υ σ ι τ ὸ ν π η δ ῶ ν τ α» (Φιλοστρ. Γυμναστ. 55).

ΑΛΜΑ ΠΕΝΤΑΘΛΟΥ

Ἂς ἴδωμεν τώρα ποῖον ἅλμα εἶχε καθιερωθῇ, ὡς ἀγώνισμα, εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων. Διότι ἠδύνατο νὰ εἶναι καὶ τὸ εἰς ὕψος ἅλμα καὶ τὸ εἰς μῆκος καὶ μετὰ φορᾶς καὶ ἄνευ φορᾶς. Ἴσως δὲ δὲν θὰ ἐδίδετο ἀφορμὴ εἰς τοὺς νεωτέρους ἐρευνητὰς νὰ σκεφθοῦν ἐπ' αὐτοῦ καὶ θὰ ἐθεωρεῖτο ἀναμφισβήτητον τὸ ὅτι ἐπήδων κατὰ τοὺς ἀγῶνας τὸ φυσικώτερον ἅλμα, τὸ ἁπλοῦν εἰς μῆκος μετὰ φορᾶς, ἂν δὲν ὑπῆρχον μαρτυρίαι περὶ τῆς ἐπιδόσεως τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ ἀγώνισμα αὐτό. Ὑπάρχει ἐπίγραμμα, τὸ ὁποῖον ἀναγράφει ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους (Ἀχαρν. 214) τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς ἑξῆς :

Πέντ' ἐπὶ πεντήκοντα πόδας πήδησε Φάϋλλος·
δίσκευσε δ' ἑκατὸν πέντ' ἀπολειπομένων.

Πρόκειται περὶ τοῦ Φαύλλου τοῦ Κροτωνιάτου Πυθιονίκου. Μὲ τὰ σημερινὰ δὲ μέτρα τὸ ἅλμα αὐτὸ ἔχει μῆκος περὶ τὰ 17 μέτρα. Ἀναφέρει δὲ τὸ ἅλμα τοῦτο ἐπίσης καὶ ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Πλάτωνος (Κρατύλ. 27). Ὁ δ' Ἰούλιος ὁ Ἀφρικανὸς ἀναφέρων τὸν σταδιονίκην τῆς 29ης Ὀ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λυμπιάδος τοῦ 664 π. Χ. Χίονιν τὸν Λάκωνα προσθέτει «ο ὗ τ ὸ ἅ λ μ α ἦ ν π ο δ ῶ ν ν β′». Τὸ τελευταῖον τοῦτο χωρίον, ἐπειδὴ εἶναι εὔκολον νὰ διορθωθῇ, τὸ διορθώνουν μερικοὶ καὶ τὸ νβ′ τὸ κάμνουν κβ′, ὁπότε ἡ ἐπίδοσις ἀπὸ 17 μέτρα περιορίζεται εἰς 7. Παραμένει ὅμως ἡ πληροφορία τῶν δύο ἀνωτέρω Σχολιαστῶν, τὴν ὁποίαν πολλοὶ τῶν συγγραφέων θεωροῦν ἀνακριβῆ, ἐνῶ ἄλλοι ἑρμηνεύουν ὅτι πρόκειται περὶ ἅλματος εἰς βάθος καὶ ἄλλοι φαντάζονται ὡστικὸν βατῆρα.

Εἶναι ὅμως δύσκολον τρία χωρία τριῶν διαφόρων συγγραφέων νὰ θεωρηθοῦν ἐσφαλμένα ἢ περιέχοντα ἀνακριβεῖς πληροφορίας. Τὸ ἅλμα εἰς βάθος εἶναι παραδοξολογία, τὴν ὁποίαν δὲν δύναται κανεὶς νὰ ἀνεχθῇ. Ὁ δ' ὡστικὸς βατὴρ ἀντίκειται ἄντικρυς πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων περὶ ἀγώνων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐνδιεφέροντο περὶ τῆς ἐπιδόσεως τοῦ νικητοῦ, ἀλλὰ περὶ τοῦ ποῖος εἶναι ὁ νικητής. Διὸ καὶ ἔλειπον ἀπὸ τὰ στάδιά των καὶ οἱ σημερινοὶ ἐλαστικοὶ στῖβοι καὶ οἱ ἧλοι τῶν ὑποδημάτων καὶ τὰ ὑποδήματα αὐτά.

Δι' ὅλα αὐτὰ μερικοὶ συγγραφεῖς, ὑπέθεσαν ὅτι πρόκειται περὶ τριπλοῦ ἅλματος. Μὲ τόσην δειλίαν ὅμως, ὥστε νὰ προσθέσουν, ὅτι τὰ δύο, ἐκ τῶν τριῶν, ἦσαν ἁπλᾶ βήματα.

Ἐὰν οἱ πρῶτοι πραγματευθέντες τὸ ζήτημα τοῦτο ἦσαν Ἕλληνες, οὐδεμία πρέπει νὰ χωρήσῃ ἀμφιβολία ὅτι ἀμφισβήτησις ἐπ' αὐτοῦ δὲν θὰ ὑπῆρχε. Ὅπως ἀνωτέρω ἐλέχθη ὅτι, ἂν δὲν ὑπῆρχεν ἡ πληροφορία περὶ τῆς τεραστίας ἐπιδόσεως τῶν 17 μέτρων, δὲν θὰ ἀμφέβαλλον οἱ ξένοι συγγραφεῖς ὅτι τὸ ἅλμα τῶν ἀρχαίων ἦτο τὸ φυσικὸν καὶ ἁπλοῦν εἰς μῆκος ἅλμα μετὰ φορᾶς, οὕτω δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι Ἕλλην πραγματευόμενος τὸ ζήτημα καὶ ἔχων ὑπ' ὄψιν του τὴν ἐπίδοσιν αὐτήν, θὰ ἀπεφαίνετο μετὰ πεποιθήσεως ὅτι τὸ ἅλμα ἐκεῖνο ἦτο τριπλοῦν. Διότι βοᾷ ἡ Ἑλληνικὴ παράδοσις. Τὸ τριπλοῦν ἅλμα διὰ κανένα λόγον δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ τὸ καθιερώσουν ὡς ἐξ ἐμπνεύσεως οἱ ἁρματωλοὶ καὶ οἱ κλέφτες, ὡς ὑπετέθη. Ἡ λέξις ***τραππηδῶ*** μὲ τὴν σημασίαν τοῦ πηδῶ, τὴν ὁποίαν συναντῶμεν εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Ἀκριτικοῦ κύκλου δεικνύει ὅτι τὸ τριπλοῦν ἅλμα εἶναι προγενέστερον τῶν ἁρματωλῶν καὶ κλεφτῶν. Εἰς τὸν Ἀνδρόνικον τὸ μωρὸν λέγει πρὸς τοὺς Σαρακηνούς.

καὶ φέρτε μου ἐννέα μαύρους καὶ τὸν δικόν μου δέκα,
νὰ τραππηδήσω τοὺς ἐννέα νὰ κάτσω στὸν δικό μου.
(Κυπριακὰ Σακελλαρίου)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σήμερον δ' ἀκόμη εἰς τὴν Κύπρον ἡ λέξις τραππη(δ)ῶ λαμβάνεται ἀδιαφόρως μὲ τὴν σημασίαν τοῦ πηδῶ ἢ τοῦ πηδῶ στὶς τρεῖς. Δυνάμεθα δὲ νὰ δεχθῶμεν, ὅτι καὶ οἱ Ἀκρίται τὸ παρέλαβον ἀπὸ τοὺς προγόνους των καὶ νὰ θεωρήσωμεν τὴν Ἑλληνικὴν παράδοσιν ἀδιάκοπον. Ἄλλως τε ὁ Σέλευκος ἑρμηνεύει τὴν λέξιν βατὴρ ὡς «τὸ ἄκρον τοῦ τῶν πεντάθλων ἅλματος, ἀφ' οὗ ἅλλονται τὸ ***πρῶτον***». ***Τὸ πρῶτον*** προϋποθέτει ὅτι ὑπάρχει τουλάχιστον καὶ δεύτερον. Ἂν δὲ παραδεχθῇ κανεὶς καὶ τρίτον, θὰ προσαρμοσθῇ καὶ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν παράδοσιν καὶ πρὸς τὴν ἀναφερομένην ἐπίδοσιν τῶν Ἑλλήνων τῶν 16—17 μέτρων. Ἡ σημερινὴ ἐπίδοσις τοῦ τριπλοῦ εἶναι 15,525 μέτρ. [1]. Ἂν δ' εἰς αὐτὴν προσθέσῃ κανεὶς τὴν ὥθησιν, τὴν ὁποίαν ἔδιδον οἱ ἀλτῆρες καὶ τὴν ἀνωτέραν γυμναστικότητα τῶν ἀρχαίων, θὰ πεισθῇ ὅτι ἡ ἐπίδοσις αὐτὴ δὲν εἶναι ἀνακριβὴς καὶ ὅτι πρόκειται περὶ τριπλοῦ ἅλματος. Εἰς τὰ ἀγγεῖα εἰκονίζεται ἅλτης, ὁ ὁποῖος πατεῖ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ σκέλους καὶ ἔχει ἀνυψωμένον ἐμπρὸς τὸ ἀριστερὸν μὲ τὸ γόνυ κεκαμμένον. Τὸ τοιοῦτον του σχῆμα ὁ ἅλτης δὲν δύναται νὰ λάβῃ οὔτε κατὰ τὴν φοράν, οὔτε κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἁπλοῦ ἅλματος. Τὸ τοιοῦτον σχῆμα εἶναι πιθανώτερον ὅτι παριστᾷ τὸ δεύτερον ἅλμα τοῦ τριπλοῦ.

Μὲ τὸ ἅλμα συνεδέετο ἡ ***τάφρος*** ἢ τὸ ***σκάμμα*** ἢ τὰ ***ἐσκαμμένα.*** Φαίνεται δὲ ὅτι ἐνίοτε οἱ ἅλται ἐπήδων ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα. Τουλάχιστον ὁ προμνημονευθεὶς Φάϋλλος κατὰ τὸ ἅλμα τῶν 55 ποδῶν ἐπήδησεν ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα. Καὶ ἐξ αὐτοῦ ἡ παροιμία ἐπὶ ὑπερβολῆς τινος «ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα ἅλλεσθαι» (Πλατ. Κρατύλ. 27) καὶ «ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδᾶν» (Λουκ. Ἀλεκτρ. 6). Πῶς ὅμως ἐπήδων ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα; Ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Πλάτωνος ἑρμηνεύων τὴν ἀνωτέρω παροιμίαν λέγει ὅτι προῆλθεν αὕτη ἀπὸ τὸ ἅλμα τοῦ Φαύλλου «οὗτοι γὰρ ὀρύγματα τέμνοντες τάφρων ἐπὶ πεντήκοντα μόνον πόδας διεστηκότα τὸ τῆς ἀγωνίας ἀκρότατον ἐπεδείκνυντο. Αὐτὸς δ' ὑπερπαίσας τοῦτο πέντε ποσίν...» Ὁ δὲ Σχολιαστὴς τοῦ Πινδάρου λέγει: «ἤδη τίς μοι ὑποσκαπτέτω πήδημα τῶν μεγάλων σημείων ὥστε κούφως διὰ τῶν γονάτων

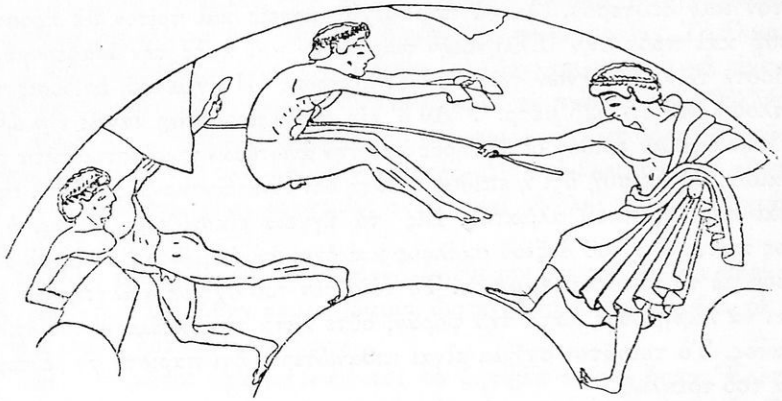
---

[1] Ἡ ἐπίδοσις αὐτὴ ἐπετεύχθη ὑπὸ τοῦ Αὐστραλοῦ Winder κατὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας τοῦ 1924 εἰς Παρισίους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐπὶ τὸ ἐξώτερον φέρεσθαι· ἡ δὲ μεταφορὰ ἀπὸ τῶν πεντάθλων, οἷς σκάμματα σκάπτονται, ὅταν ἄλλωνται· ἐκείνων γὰρ κατὰ τὸν ἀγῶνα πηδώντων, ὑποσκάπτεται βόθρος ἑκάστου τὸ ἅλμα δεικνύς» (Νεμεον. Ε′ 35).

Μερικοὶ στηριζόμενοι εἰς τὸ «ἑκάστου τὸ ἅλμα δεικνύς» ἐνόμισαν, ὅτι πρόκειται περὶ σημειώσεως τοῦ ἅλματος ἑκάστου ἀγωνιστοῦ.

Εἰκ. 18. Ἅλμα. Ἀριστερὰ ἕτερος ἅλτης. Δεξιὰ ὁ κριτής.

Ἀλλὰ τὸ χωρίον τοῦ Πινδάρου, τὸ ὁποῖον ἑρμηνεύει ὁ Σχολιαστὴς ἔχει ὡς ἑξῆς.

εἰ ὄλβον ἢ χειρῶν βίαν ἢ σιδαρίταν ἐπαινῆσαι
πόλεμον δεδόκηται, μακρὰ δὴ
αὐτόθεν ἅλμαθ' ὑποσκάπτοι τις· ἔχω γονάτων
ἐλαφρὸν ὁρμάν.

Ἐπειδὴ ὁ ποιητὴς ἔχει «γονάτων ἐλαφρὸν ὁρμάν», ὅταν ἐπαινῇ τὸν πλοῦτον, τὴν σωματικὴν ἰσχύν, ἢ τὸν πόλεμον, ζητεῖ νὰ τοῦ σκάψουν «μακρὰ ἅλματα». Πρὶν νὰ πηδήσῃ, νὰ τοῦ σκάψουν τὸ ἅλμα, διὰ νὰ πηδήσῃ. Ἄλλως τε ἡ σημείωσις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνηται δι' ὁλοκλήρου βόθρου, τὸν ὁποῖον ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Πλάτωνος ὀνομάζει «ὄρυγμα τάφρου».

Διὰ τοῦτο εἶναι εὐκολώτερον νὰ πιστεύσῃ κανεὶς ὅτι τὸ σκάμμα αὐτὸ ἦτο πράγματι τάφρος 50 ποδῶν, ὅπως λέγει ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Πλάτωνος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐλέχθη ἤδη εἰς τὰ περὶ δρόμου ὅτι οἱ Ἕλληνες τὰς ἐναγωνίους διατάξεις τὰς ἤθελον ἁπλᾶς καὶ ἦσαν θετικοὶ καὶ ἐπενόουν μεθόδους, διὰ τῶν ὁποίων ἀδιαμφισβητήτως οἱ ἀγωνισταὶ θὰ εὑρίσκοντο εἰς ἴσην μοῖραν. Ἐὰν ὅμως ἡ ἀρχὴ τοῦ ἅλματος ἐσημειοῦτο, ὅπως σήμερον διὰ μιᾶς γραμμῆς αἱ ἀμφισβητήσεις περὶ τοῦ ἂν ὁ ἅλτης ἐπάτησεν ἐμπρὸς ἢ ὀπίσω θὰ ἦσαν ἀναπόφευκτοι. Ἔπρεπε νὰ εὑρεθῇ τρόπος, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἅλτης νὰ μὴ δύναται νὰ πατήσῃ ἐμπρός. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται, ἂν ὁ βατὴρ εὑρίσκεται ὑψηλότερα τοῦ ἐδάφους τῆς καταπηδήσεως, ὄχι ὅμως καὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ ἐδάφους, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν φοράν. Πρὸς τοῦτο ἐχαμηλοῦτο τὸ ἔδαφος τῆς καταπηδήσεως εἰς μῆκος τόσον, ὅσον θὰ ἦτο πιθανὸν νὰ φθάσῃ τὸ μεγαλύτερον ἅλμα. Καὶ αὐτὴ ἦτο ἡ τ ά φ ρ ο ς ἢ τ ὸ ὄ ρ υ γ μ α ἢ τ ὸ σ κ ά μ μ α ἢ τ ὰ ἐ σ κ α μ μ ε ν α ἢ τ ὸ ἅ λ μ α. Τὸ πρῶτον ἅλμα ἐγίνετο ἀπὸ τοῦ βατῆρος, τοῦ χείλους τῆς τάφρου, τὰ ἄλλα δύο ἐντὸς τῆς τάφρου. Τὸ βάθος τῆς τάφρου δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ εἶναι μεγάλον. Εἴκοσι ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου εἶναι ἀρκετά. Ἄλλως τε ἂν ἦτο μεγάλον, ὁ Φάϋλλος δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ πηδήσῃ «ὑ π ὲ ρ τ ὰ ἐ σ κ α μ μ έ ν α». Ἐννοεῖται ὅτι δὲν πρέπει κανεὶς νὰ φαντασθῇ, ὅτι ἡ τάφρος περιεῖχεν ἄμμον. Τὰ δύο πρῶτα ἅλματα τοῦ τριπλοῦ ἔχουν ἀνάγκην στερεοῦ ἐδάφους, διὰ δὲ τὸ τρίτον ἡ ἄμμος δὲν εἶναι ἀπαραίτητος, ὅπως νομίζουν οἱ σημερινοὶ ὀργανωταὶ τῶν ἀγώνων. Ἡ ὑποψία δὲ αὐτή, ὅτι ἡ τάφρος ἢ τὸ σκάμμα τοῦ ἅλματος ἔπρεπε ἀπαραιτήτως νὰ ἔχῃ ἄμμον, συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ καταστῇ δύσκολος ἡ ἑρμηνεία καὶ αὐτοῦ τοῦ σκάμματος καὶ ὅλων τῶν σχετικῶν πρὸς τὸ ἅλμα τῶν Ἑλλήνων.

ΑΛΤΗΡΕΣ

Ἰδιαίτερον ὅλως χαρακτηριστικὸν τοῦ ἅλματος τῶν ἀρχαίων ἦσαν οἱ ***ἁλτῆρες.*** Οὗτοι ἦσαν βάρη, τὰ ὁποῖα ἐκράτουν εἰς ἑκατέραν χεῖρα καὶ τὰ ὁποῖα ἔρριπτον κατὰ τὴν καταπήδησιν. Δηλαδὴ κατὰ τὸ ὕψιστον σημεῖον τοῦ μετεωρισμοῦ ἔφερον μαζὶ μὲ τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας ἐμπρὸς (Εἰκ. 18). Τὴν ἰδίαν δὲ στιγμὴν ἐτίνασσον πρὸς τὰ ὀπίσω τὰς χεῖρας καὶ ἔρριπτον τοὺς ἁλτῆρας ὀλίγον πρὸ τῆς καταπηδήσεως. Εἰς τὸ τριπλοῦν τοῦτο ἐγίνετο κατὰ τὸ τρίτον ἅλμα.

Ὁ Φιλόστρατος διακρίνει δύο εἴδη ἁλτήρων τοὺς ***μακρούς,*** οἱ ὁποῖοι γυμνάζουν τοὺς ὤμους καὶ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς ***σφαιροειδεῖς,*** οἱ ὁποῖοι γυμνάζουν καὶ τοὺς δακτύλους (Γυμναστ. 55).

Δὲν ἦσαν ὅμως μόνον αὐτὰ τὰ δύο σχήματα τῶν ἁλτήρων. Ἀναλό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γως τῆς ἰδιοτροπίας τοῦ γυμναστοῦ ἢ τοῦ ἄλτου, ἢ τοῦ τεχνίτου κατεσκευάζοντο μὲ σχήματα ποικίλα. Οὕτως ὁ Παυσανίας περιγράφει ἁλτῆρας **ἐλλειψοειδεῖς** κατὰ τὸ ἥμισυ, οἱ ὁποῖοι φέρουν εἰς τὴν χορδήν, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ τόξου ὀπὴν διά τοὺς δακτύλους. «Ἀγώντε ἐντοῖς ἀναθήμασίν ἐστι τῆς Μικύθου φέρων ἁλτῆρας. Οἱ δὲ ἁλτῆρες οὗτοι παρέχονται σχῆμα τοιόνδε· κύκλου παραμηκεστέρου καὶ οὐκ ἐς τὸ ἀκριβέστατον περιφεροῦς εἰσιν ἥμισυ, πεποίηται δὲ ὡς καὶ τοὺς δακτύλους τῶν χειρῶν διϊέναι καθάπερ δι' ὀχάνων ἀσπίδος» (Παυσ. 5. 26, 3). Ἐπὶ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων δὲ ὑπῆρχον καὶ ἁλτῆρες κυλινδρικοί.

Ὁ Παυσανίας ἀναφέρει ὅτι ὑπῆρχον εἰς τὸν ἀνδριάντα τοῦ Ὑσμωνος ἀρχαῖοι ἁλτῆρες (6. 3, 10). Ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ μακροὶ ἁλτῆρες τοῦ Φιλοστράτου, οἱ ὁποῖοι εἶχον λαβὴν καὶ ἑκατέρωθεν αὐτῆς ἐξόγκωμα σφαιρικὸν ἢ ἄλλου σχήματος. Ἦσαν δηλαδὴ **ἀμφίσφαιροι** ἢ **ἀμφιβαρεῖς**.

Ἡ ὕλη ἐκ τῆς ὁποίας κατεσκευάζοντο οἱ ἁλτῆρες ἦτο ὁ λίθος, συνηθέστερον ὅμως ὁ μόλυβδος, διὸ καὶ μολυβδίδες ἐκαλοῦντο οἱ ἁλτῆρες. «Καὶ πρὸς τοῦτο ἀσκοῦνται ἡμῖν ἔτι καὶ μολυβδίδας χειροπληθεῖς ἐν ταῖν χεροῖν ἔχοντες» (Λουκ.Ἀνάχαρ. 27).

Σκοπὸς τῶν ἁλτήρων ἦτο νὰ καθίσταται τὸ ἅλμα παμμερὴς ἄσκησις αἰφνιδίας συναρμογῆς. Ἐκτὸς δ' αὐτοῦ διὰ τῶν ἁλτήρων τὸ ἅλμα ἦτο μακρότερον. Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης λέγει τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ὁ Φιλόστρατος. «Τῷ τε αὐλῷ προσεγείρουσι τὸν πηδῶντα καὶ τῷ ἁλτῆρι προσελαφρύνουσι, πομπός τε γὰρ τῶν χειρῶν ἀσφαλὴς καὶ τὸ βῆμα ἑδραῖον καὶ εὔσημον εἰς τὴν γῆν ἄγει»[1] (Γυμναστ. 55.).

Ὅπως τὸ σχῆμα τῶν ἁλτήρων ἐποίκιλεν, οὕτω καὶ τὸ βάρος ἦτο

1. Καὶ ὁ γράφων ἐδοκίμασε τὸ ἅλμα δι' ἁλτήρων εἰς πλείστους ἅλτας καὶ εὗρεν, ὅτι πράγματι πηδᾷ ὁ ἅλτης μακρότερον καὶ μετὰ φορᾶς καὶ ἄνευ φορᾶς καὶ εἰς τὸ ἁπλοῦν καὶ εἰς τὸ τριπλοῦν. Πρέπει ὅμως οἱ ἁλτῆρες νὰ ἔχουν ὡρισμένον βάρος. Οἱ πολὺ βαρεῖς ἢ οἱ πολὺ ἐλαφροὶ δὲν ἔχουν τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο. Ἐννοεῖται ὅτι τὸ βάρος τοῦτο τῶν ἁλτήρων κανονίζεται ἀναλόγως τοῦ ἅλτου. Διὰ γυμνασμένους νέους εἰκοσαετεῖς τὸ βάρος ἑκάστου ἁλτῆρος πρέπει νὰ εἶναι τεσσάρων ἕως τεσσάρων καὶ ἡμίσεος χιλιογράμμων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διάφορον, ἀναλόγως τῆς σωματικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἄλτου. Οὕτως εὑρέθη ἁλτὴρ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν βάρους 4629 γραμμαρίων καὶ ζεῦγος εἰς Κόρινθον, τοῦ ὁποίου ἕκαστος ἁλτὴρ ἔχει βάρος 2018 γραμμαρίων.

Οἱ ἁλτῆρες ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ δι' ἄλλας ἀσκήσεις ἰδίως ἁλματικάς, περὶ τῶν ὁποίων εἰς τὸ οἰκεῖον κεφάλαιον.

ΚΑΝΟΝΕΣ

Διὰ τοὺς κονονισμοὺς τοῦ ἀγωνίσματος δὲν γνωρίζομεν ἢ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μᾶς κατέλιπεν ὁ Φιλόστρατος «οὐ γὰρ ξυγχωροῦσι διαμετρεῖν τὸ πήδημα, ἢν μὴ ἀρτίως ἔχει τοῦ ἴχνους» (Γυμναστ. 55). Φαίνεται ὅτι ὁ ἄλτης ἔπρεπε κατὰ τὸ τελευταῖον ἅλμα νὰ πέσῃ ὁμαλῶς. Δὲν ἐπετρέπετο δηλαδὴ νὰ ὀλισθήσῃ, ὅτε τὸ ἴχνος, τὸ πάτημα δὲν θὰ εἶχεν ἀρτίως, δὲν θὰ ἦτο καθαρόν.

Ὅταν ὁ ἄλτης ἔχανε τὴν φοράν, φαίνεται ὅτι ἐπετρέπετο νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν προσπάθειαν, ἤρκει μόνον νὰ μὴ πηδήσῃ, νὰ μὴ κρούσῃ τὸν βατῆρα. Τοῦτο δὲ θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπαναληφθῇ πολλάκις καὶ οἱ θεαταί, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, παρηκολούθουν μὲ ἀγωνίαν νὰ ἴδουν πότε ὁ ἄλτης θὰ κατώρθωνε νὰ ἐπιτύχῃ. Ἐξ οὗ καὶ ἡ παροιμία «κέκρουκε τὸν βατῆρα» ἐπὶ τῶν μεγάλων ἀποφάσεων, ὅπως τὸ «ἐρρίφθω ὁ κύβος».

ΑΛΛΑ ΑΛΜΑΤΑ

Εἰς τοὺς ἀγῶνας εἶχε καθιερωθῇ τὸ τριπλοῦν ἅλμα. Εἰς τὰ γυμνάσια ὅμως καὶ τὰς παλαίστρας ἐγίνετο χρῆσις παντὸς εἴδους ἅλματος. Μεταξὺ τῶν ἀσκήσεων, τὰς ὁποίας ὁ Σόλων ὀνομάζει ὁμιλῶν πρὸς τὸν Ἀνάχαρσιν εἶναι καὶ τὸ «ὑπεράλλεσθαι» (Λουκ. Ἀνάχαρσ. 8). Προφανῶς τὸ ἅλμα εἰς ὕψος, τὸ ἅλμα ὑπὲρ ἐμπόδιον. Τὸ δὲ ἐμπόδιον ἠδύνατο νὰ εἶναι τοῦ τύπου τοῦ σημερινοῦ, ἀλλὰ καὶ τάφρους ἠσκοῦντο εἰς τὸ νὰ ὑπερπηδοῦν καὶ μάλιστα καὶ τὰ τοιαῦτα ἅλματα ἐγίνοντο μὲ ἁλτῆρας. «Ἀλλὰ καὶ ὑπεράλλεσθαι τάφρον εἰ δέοι, ἢ εἴ τι ἄλλο ἐμπόδιον, καὶ πρὸς τοῦτο ἀσκοῦνται ἡμῖν, ἔτι καὶ μολυβδίδας χειροπληθεῖς ἐν ταῖν χεροῖν ἔχοντες».

Τὰς τάφρους τὰς ὑπερεπήδων καὶ διὰ τοῦ χάρακος, τοῦ κοντοῦ τοῦ σημερινοῦ. Εἰς ὕψος ἐπὶ κοντῷ δὲν γνωρίζομεν ἂν ἐπήδων. Ὁ Ξενοφῶν ὅμως ἀναφέρει ὅτι ἀνεπήδων διὰ τοῦ δόρατος ἐπὶ τοῦ ἵππου (Περὶ ἱπ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πικῆς 7,1). Εἰκονίζεται δὲ ἡ τοιαύτη ἐπὶ τοῦ ἵππου ἀναπήδησις ἐπὶ τῶν ἀγγείων.

ΔΙΣΚΟΣ

ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

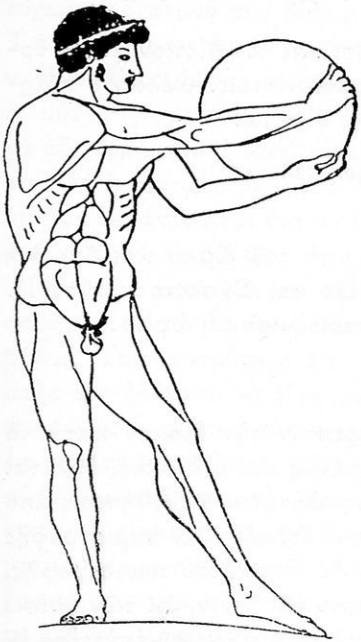
Ἐφευρέτης τοῦ δίσκου ἐθεωρεῖτο ὁ Περσεύς. Τούτου ὁ πάππος Ἀκρίσιος ἔλαβε χρησμὸν ὅτι θὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ ἐγγόνου, διὸ ἔφυγεν εἰς Λάρισαν. Ὁ Περσεὺς μετέβη εἰς Λάρισαν πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ πάππου. Ἀλλ' ἐκεῖ ὁ φιλόδοξος νέος ἠθέλησε νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἐφεύρεσίν του καὶ ἀκουσίως ἐφόνευσε διὰ τοῦ δίσκου τὸν Ἀκρίσιον. Ἀρχίζει δηλαδὴ ἡ μυθολογία τὰ περὶ δίσκου δι' ἀκουσίου φόνου καὶ τοῦτο, διότι τὰ δυστυχήματα ἦσαν συχνά. Καὶ ὁ Ὄξυλος λέγεται ὅτι ἐφόνευσε τὸν ἀδελφόν του Θέρμιον. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀπόλλων αὐτὸς ἐφόνευσεν ἀκουσίως τὸν ἀγαπητόν του Ὑάκινθον. Παρ' ὅλα τὰ δυστυχήματα ὅμως τὸ ἀγώνισμα τῆς δισκοβολίας διὰ τὰς ἐπιχαρίτους του κινήσεις καὶ τὰς πλαστικάς του στάσεις ἦτο ἀγώνισμα ἀρεστὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ ὡραιότερος θεὸς ἦτο δισκοβόλος. Καὶ ἡ ἐπίσης ὡραία ἀδελφή του ἡ Ἄρτεμις ἦτο δισκοβόλος. Ὅταν δ' αὕτη προεκλήθη εἰς ἀγῶνα δισκοβολίας ἀπὸ τὸν Ὠρίωνα ἐδέχθη τὴν πρόκλησιν καὶ ἐνίκησε καὶ τὸν ἐφόνευσεν. Διὰ τοῦτο συχνὰ εἰς τὰ ἀγγεῖα εἰκονίζονται παραστάσεις δισκοβολίας.

ΤΟ ΟΡΓΑΝΟΝ

Ὁ δίσκος ἦτο περιφερὴς πεπλατυσμένος, μετάλλινος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ ἀρχαιότερον λίθινος. Τὸν δίσκον περιγράφει ὁ Λουκιανὸς εἰς τὸν Ἀνάχαρσιν (27) καὶ λέγει ὅτι ἦτο βαρὺς καὶ «δ ύ σ λ η π τ ο ς ὑ π ὸ λ ε ι ό τ η τ ο ς». Ἀπὸ τοὺς εὑρεθέντας δίσκους γνωρίζομεν ὅτι εἶχε διάμετρον μὲν 17-30 ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου βάρος δὲ ἀπὸ 1353-4758 γραμμάρια. Ὁ δίσκος ἐκοσμεῖτο καὶ διὰ παραστάσεων. Συνήθης παράστασις ἦτο τὸ πτηνόν, τὸ ὁποῖον ἐδήλωνε τὴν ὁρμὴν μὲ τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ σχίσῃ ὁ δίσκος τὸν ἀέρα. Ἐνίοτε εἰκονίζετο καὶ σταυρός. Εἰς δίσκον δέ, ὁ ὁποῖος εὑρέθη εἰς τὴν Αἴγιναν, εἰκονίζεται ἔφηβος γυμναζόμενος δι' ἁλτήρων ἐπὶ τῆς μιᾶς πλευρᾶς καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης ἀκοντιστής. Ὁ δίσκος ἐτίθετο ἐντὸς θήκης πρὸς φύλαξιν, ἢ μεταφοράν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Παρερμηνεύουν μερικοὶ τὸ χωρίον τοῦ Λουκιανοῦ, ὅπου λέγει «ἄνωτε ἀναρριπτοῦσιν εἰς τὸν ἀέρα καὶ ἐς τὸ πόρρω φιλοτιμούμενοι, ὅστις ἐπὶ μήκιστον ἐξέλθοι καὶ τοὺς ἄλλους ὑπερβάλοιτο» (Ἀνάχαρ. 27) καὶ νομίζουν ὅτι ἔρριπτον τὸν δίσκον καὶ εἰς ὕψος. Ἄνω τε καὶ πόρρω ὅμως ὁ Λουκιανὸς ἐννοεῖ λοξῶς ἄνω καὶ ἐμπρός. Οὔτε εἶναι δυνατὸν νὰ ἐφιλοτιμοῦντο «ὅστις τοὺς ἄλλους ὑπερβάλοιτο» καθ' ὕψος. Οἱ τοῦτο ἰσχυριζόμενοι ἔχουν ὑπ' ὄψιν των καὶ εἰκόνας ἀγγείων. Ἐὰν ὅμως δὲν εἶναι ἡ παρατήρησίς των ἐσφαλμένη, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δεχθῇ κανεὶς ὅτι πρόκειται περὶ ἀγωνίσματος. Χάριν παιδιᾶς βεβαίως θὰ ἔρριπτον καὶ καθ' ὕψος.

Εἰκ. 19. Προπαρασκευὴ διὰ τὴν ρίψιν τοῦ δίσκου.

Ὁ δίσκος καὶ τὸ ἀκόντιον εἶναι αἱ δύο μοναδικαὶ ρίψεις τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὰ Ὁμηρικὰ ὅμως ἔπη, πλὴν τοῦ δίσκου, τὸν ὁποῖον ἔρριψεν ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ καλύτερος ἐκ τῶν Φαιάκων δισκοβόλος ὁ Ἐλατρεύς, συναντῶμεν εἰς τοὺς ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους ἐτέλεσεν ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ τὸν ***σόλον.*** Ὁ σόλος κατὰ τοὺς σχολιαστὰς ἦτο λίθινος ἢ χάλκινος ἔχων ὀπὴν ἐκ τῆς ὁποίας ἐδένετο δι' ἱμάντος καὶ διὰ τοῦ ἱμάντος ἐλαμβάνετο καὶ ἐξεσφενδονίζετο. Ὅτι δὲ ὁ σόλος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐρρίφθη ὑπὸ τοῦ Πολυποίτου, φαίνεται ἀπὸ τὴν ὡραίαν παρομοίωσιν τοῦ Ὁμήρου.

ἀλλ' ὅτε δὴ σόλον εἶλε μενεπτόλεμος Πολυποίτης
ὅσσον τὶς τ' ἔρριψε καλαύροπα βουκόλος ἀνήρ·
ἡ δὲ θ' ἑλισσομένη πέτεται διὰ βοῦς ἀγελαίας. (Ἰλιαδ. Ψ' 844).

Διὰ νὰ περιστρέφεται τὸ ριφθὲν ὅπως ἡ βουκέντρα περιστρέφεται,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὅταν ριφθῇ κατὰ τῆς ἀγέλης τῶν βοῶν, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐπίμηκες, ἢ δεμένον δι' ἱμάντος. Προκειμένου μάλιστα περὶ δίσκου ὁ ποιητὴς δὲν μεταχειρίζεται τὴν ἰδίαν ἔκφρασιν. Ὅταν εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Φαιάκων ὁ Ὀδυσσεὺς ἔλαβε τὸν δίσκον.

«τὸν ῥα περιστρέψας ἧκε στιβαρῆς ἀπὸ χειρός,
βόμβησε δὲ λίθος»·

(Ὀδυσ. Θ' 189).

Πλὴν τοῦ σόλου ἐπὶ Ὁμήρου φαίνεται ὅτι καὶ τὸν δίσκον αὐτὸν ἔρριπτον καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ἢ διὰ τῆς ἐκσφενδονίσεως. Θέλων ὁ ποιητὴς νὰ καθορίσῃ ἀπόστασιν ἴσην μὲ τὴν βολὴν δίσκου :

«ὅσσα δὴ δίσκου οὖρα κατωμαδίοιο πέλονται»

(Ἰλιαδ. Ψ' 431).

Σημαίνει δὲ κατωμάδιος ὁ ριπτόμενος ἀπὸ τοῦ ὤμου καὶ ὄχι διὰ περιστροφῆς, ὅπως ἔρριψεν ὁ Ὀδυσσεὺς (Ἴδε καὶ Σχολιαστ. αὐτόθ.). Ἐδῶ δηλαδὴ δύναται κανεὶς νὰ διίδῃ τὸ σημερινὸν «λ ι θ ά ρ ι».

ΡΙΨΙΣ ΠΕΝΤΑΘΛΟΥ

Ἂς ἴδωμεν τώρα κατὰ τίνα τρόπον ἔρριπτον τὸν δίσκον κατὰ τὸ πένταθλον. Ἐν οἱονδήποτε ἀντικείμενον ἑπομένως καὶ ὁ δίσκος, δύναται νὰ ριφθῇ κατὰ πολλοὺς καὶ ποικίλους τρόπους. Δύναται δι' ὠθήσεως ἀπὸ τοῦ ὤμου, δι' ἐκσφενδονίσεως ἀπὸ τοῦ ὤμου, δηλαδὴ διὰ περιστροφῆς τῆς χειρὸς ἐκ τῶν ἄνω ἐμπρὸς ὀπίσω ἄνω, δι' ἀντιθέτου περιστροφῆς, δι' αἰωρήσεως τῆς χειρὸς κατὰ τὸ κατακόρυφον ἐπίπεδον, ἐκ τῶν ὀπίσω πρὸς τὰ πρόσω, διὰ κινήσεως τῆς χειρὸς κατὰ τὸ ὁριζόντιον ἐπίπεδον ἐκ τῶν ὀπίσω πρὸς τὰ πρόσω κ.λ.π. Μὲ τὰς κινήσεις αὐτὰς τῆς χειρὸς δύναται νὰ συνδυασθοῦν ἢ νὰ μὴ συνδυασθοῦν καὶ κινήσεις τοῦ κορμοῦ καὶ τῶν σκελῶν. Καὶ εἶναι φυσικὸν οἱ γυμναζόμενοι εἰς τὰ γυμνάσια καὶ τὰς παλαίστρας, καθ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς τρόπους νὰ ἔρριπτον τὸν δίσκον. Διὸ καὶ εἰς τὰς εἰκόνας τῶν ἀγγείων εἰκονίζονται πολλαὶ καὶ ποικίλλαι στάσεις δισκοβόλων, αἱ ὁποῖαι δὲν πρέπει ὅλαι νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν διὰ νὰ ἑρμηνευθῇ ὁ τρόπος τῆς Ἑλληνικῆς δισκοβολίας κατὰ τοὺς ἀγῶνας. Διότι κατὰ τοὺς ἀγῶνας ἔρριπτον καθ' ὡρισμένον τρόπον. Ὁ τρόπος αὐτὸς δὲν εἶχεν ὁρισθῇ διὰ κανόνων καὶ περιοριστικῶν διατάξεων. Ἂς λεχθῇ ἀκόμη ἅπαξ ὅτι οἱ Ἕλληνες τὰς ἐναγωνίους διατάξεις τὰς ἤθελον

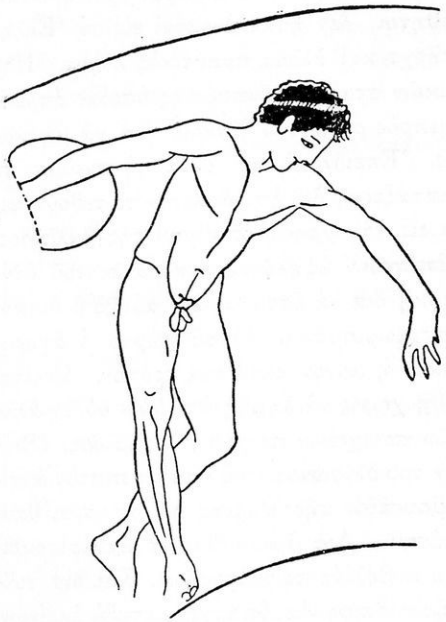
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἁπλᾶς. Ἐπομένως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ περιορίσουν τὸν ἀγωνιστὴν διὰ κανόνων εἰς τὸν τρόπον τῆς ρίψεως. Ὁ ἀθλητὴς ὅμως ὅταν θὰ ἀφεθῇ ἐλεύθερος, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ μεγάλην ἐπίδοσιν, θὰ ρίψῃ τὸν δίσκον δι' ἀποτόμου κινήσεως τῆς χειρὸς κατὰ τὸ ὁριζόντιον ἐπίπεδον ἐκ τῶν ὀπίσω πρὸς τὰ πρόσω. Εἶναι δ' ἀπαραίτητον, νὰ δώσῃ εἰς ὅλον τὸ σῶμά του περιστροφικὴν κίνησιν καὶ νὰ χρησιμοποιήσῃ οὕτω πρὸς ἐξακόντισιν τοῦ δίσκου τὴν φυγόκεντρον δύναμιν. Δηλαδὴ θὰ ρίψῃ, καθ' ὃν τρόπον σήμερον ρίπτουν τὸν δίσκον εἰς τὴν καλουμένην ἐλευθέραν δισκοβολίαν. Τοιαῦται ὅμως κινήσεις ἀκαλαίσθητοι, δὲν ἦσαν ἀνεκταὶ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ στάδια. Πλὴν τούτου δ' ὑπῆρχε καὶ ἄλλος πρακτικὸς λόγος. Ἦτο δ' οὗτος ἡ στενότης τῶν Ἑλληνικῶν σταδίων, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἔπρεπε νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ κατ' εὐθεῖαν ἐμπρὸς ρίψις τοῦ δίσκου, διὰ νὰ μὴ κατευθυνθῇ οὗτος πρὸς τοὺς θεατάς. Ἐπειδὴ ὅμως κατὰ τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐκράτει περὶ ἐναγωνίων διατάξεων, δὲν ἦτο δυνατὸν τὰ τεθοῦν περιοριστικαὶ διατάξεις, κατέφυγον εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῆς βαλβῖδος. Ἡ βαλβὶς ἀπετέλει κεκλιμένον ἐπίπεδον ὑψηλότερον κατά τι τοῦ ἐδάφους καὶ τόσον, ὥστε μόλις νὰ ἀρκῇ διὰ νὰ ἵσταται ἐπ' αὐτῆς ὁ δισκοβόλος. Τοιουτοτρόπως ἀπὸ τοῦ περιωρισμένου αὐτοῦ χώρου ὁ ἀγωνιστὴς δὲν ἠδύνατο νὰ ρίψῃ τὸν δίσκον ἢ μόνον κατὰ ἕνα τρόπον. Δύναται ἑπομένως ὁ τρόπος αὐτὸς νὰ ὁρισθῇ χωρὶς νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν οὐδὲν ἄλλο ἐκ τῶν περισωθέντων μέχρις ἡμῶν στοιχείων πλὴν τῆς βαλβῖδος. Πλὴν αὐτοῦ ὅμως ἔχομεν τὸν δισκοβόλον τοῦ Μύρωνος, τοῦ ὁποίου πιστὸν ἀντίτυπον εὑρίσκεται εἰς τὸ ἐθνικὸν μουσεῖον τῆς Ρώμης καὶ προσέτι θαυμασίαν περιγραφὴν τοῦ Φιλοστράτου. Διὸ δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν ἐπακριβέστατα τὸν τρόπον τῆς δισκοβολίας τῶν ἀρχαίων. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ οὐδεμία διαφωνία ὑπάρχει μεταξὺ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐμελέτησαν τὸ ζήτημα τοῦτο. Καὶ διὰ τοῦτο πᾶσα ἐπέκτασις τοῦ λόγου ἐπ' αὐτοῦ θὰ ἦτο περιττή, ἐὰν δὲν ἐπενέβαινον ἀθληταὶ καὶ ἐμπειρικοὶ γυμνασταί, διὰ νὰ ἀποφανθοῦν οὕτως ἢ ἄλλως. (Εἰκ. 19).

Ἡ λαβὴ ταῦ δίσκου εἶναι ἰδιότυπος. Δὲν εἶναι ὅπως τοῦ λίθου ἢ τῆς σφαίρας ἢ τοῦ ἀκοντίου, ὅπου τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ συλλαμβάνονται ἀσφαλῶς διὰ τῶν δακτύλων ἢ τουλάχιστον στηρίζονται στερεῶς ἐπὶ τῆς παλάμης. Ἡ διάμετρος τοῦ δισκου τῶν ἀρχαίων ἦτο, ὡς εἴδομεν, 17—30 ἑκατοστομέτρων καὶ τοῦ σημερινοῦ, τοῦ χρησιμοποιουμένου εἰς τοὺς ἀγῶνας ἀνδρῶν, 22 ἑκατοστομέτρων. Ἑπομένως διὰ νὰ ἐξακοντισθῇ ὅσον τὸ δυνατὸν μακρύτερα δὲν δύναται νὰ πιασθῇ διὰ τῶν δακτύλων, ὅπως

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«στὶς ἁμάδες». Εἶναι ἀνάγκη νὰ τοποθετηθῇ ἐπὶ τῆς παλάμης, τὴν ὁποίαν θὰ καλύψῃ ὁλόκληρον καὶ μάλιστα καὶ ἀρκετὸν μέρος τοῦ πήχεως, ὁπότε θὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῶν τελευταίων φαλάγγων τῶν δακτύλων. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ δίσκος θὰ ριφθῇ ἢ καθ' ὃν τρόπον ρίπτεται σήμερον, δι' ἀποτόμου κινήσεως τῆς χειρὸς ἐκ τῶν ὀπίσω πρὸς τὰ πρόσω μὲ σύγχρονον περιστροφὴν τοῦ σώματος, δηλαδὴ διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τῆς φυγοκέντρου δυνάμεως ἢ, ἂν ὑπάρχῃ ὁ περιορισμὸς τῆς βαλβῖδος τῶν ἀρχαίων, δι' αἰωρήσεως τῆς χειρὸς ἐκ τῶν ὀπίσω πρὸς τὰ πρόσω. Ἐὰν ἐξακοντισθῇ δι' ἀποτόμου κινήσεως τῆς χειρὸς κατὰ τὸ ὁριζόντιον ἐπίπεδον χωρὶς περιστροφὴν τοῦ σώματος, χωρὶς τὴν χρησιμοποίησιν τῆς φυγοκέντρου δυνάμεως, ἡ ἐπίδοσις θὰ εἶναι μικρά. Διότι εἰς τὴν κίνησιν αὐτὴν μόνον ὁ μείζων θωρακικὸς μῦς θὰ ἐργασθῇ μὲ ἀσήμαντον συνεργίαν τῶν μυῶν τοῦ ἀντιθέτου ἡμιμορίου τῆς ράχεως, οἱ ὁποῖοι θὰ στρέψουν τὸν κορμὸν πρὸς τὸ μέρος τῆς ρίψεως. Ἑπομένως, ὅταν δὲν γίνῃ περιστροφὴ τοῦ κορμοῦ, διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ μεγαλυτέρα ἐπίδοσις πρέπει νὰ ριφθῇ δι' αἰωρήσεως τῆς χειρὸς ἐκ τῶν ὀπίσω πρὸς τὰ πρόσω κατὰ τὸ κατακόρυφον ἐπίπεδον, ὁπότε εἶναι δυνατὸν διὰ κάμψεως τοῦ ὁμωνύμου σκέλους καὶ διὰ στροφῆς καὶ κάμψεως τοῦ κορμοῦ πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ δεξιὰ καὶ μεγαλυτέρα νὰ καταστῇ ἡ τροχιὰ τῆς κινήσεως καὶ μεγαλυτέρα νὰ ἐπιτευχθῇ συνεργία τῶν μυῶν τοῦ ἀντιθέτου ἡμιμορίου τῆς ράχεως καὶ νὰ χρησιμοποιηθοῦν οἱ μύες τοῦ ὁμωνύμου σκέλους. Δηλαδὴ νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὅλαι αἱ δυνάμεις τοῦ σώματος, τὸ ὁποῖον θὰ στηριχθῇ ἐπὶ τῆς βαλβῖδος καὶ δι' ἀποτόμου συσπάσεως τῶν γαστροκνημίων μυῶν, τοῦ τετρακεφάλου καὶ τῶν γλου-

Εἰκ. 20. Δισκοβόλος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τιαίων θὰ ἐκτιναχθῇ πρὸς τὴν τροχιὰν τῆς βολῆς καὶ θὰ ἐπιτύχῃ τὴν μεγαλυτέραν δυνατὴν ἐπίδοσιν. (Εἰκ. 20).

Αὐτὸς εἶναι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον εἶναι ὑποχρεωμένος ἀπὸ τοὺς μηχανικοὺς νόμους τῆς κινήσεως τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, νὰ ρίψῃ τὸν δίσκον ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ μιᾶς μικρᾶς καὶ κεκλιμένης βαλβῖδος ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπιτύχῃ μεγάλην ἐπίδοσιν. Τοῦτο τὸ λέγει καί, ὡς διὰ ζώσης, ὁ δισκοβόλος τοῦ Μύρωνος. Πιστότατα δὲ καὶ σαφέστατα μᾶς τὸ περιγράφει ὁ Φιλόστρατος «Βαλβὶς διακέχωσται μικρὰ καὶ ἀποχρῶσα ἑνὶ ἑστῶτι, ἢ δὴ τὸ κατόπιν καὶ τὸ δεξιὸν σκέλος ἀνέχουσα πρανῆ τὰ ἔμπροσθεν ἐργάζεται καὶ κουφίζουσα θάτερον τοῖν σκελοῖν, ὅ χρὴ συναναπάλλεσθαι καὶ συμπορεύεσθαι τῇ δεξιᾷ· τὸ δὲ σχῆμα τοῦ δίσκου ἀνέχοντος ἐξαλλάξαντα τὴν κεφαλὴν ἐπὶ δεξιὰ χρὴ κυρτοῦσθαι τοσοῦτον, ὅσον ὑποβλέψαι τὰ πλευρὰ καὶ ῥίπτειν, οἷον ἀνιμῶντα καὶ προσεμβάλλοντα τοῖς δεξιοῖς πᾶσι» (Ὑάκινθος).

Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τὰ ἀνωτέρω δύναται μετ' ἀπολύτου βεβαιότητος νὰ καθορισθῇ ὁ τρόπος τῆς δισκοβολίας τῶν ἀρχαίων ὡς ἑξῆς.

Ὁ δισκοβόλος ἵσταται ἐπὶ τῆς βαλβῖδος μὲ τὸν δεξιὸν πόδα πρὸ τοῦ ἀριστεροῦ, ὅπως κατὰ τὴν βάδισιν. Ὁ δεξιὸς ποὺς πατεῖ ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ πέλματος καὶ φέρει ὁλόκληρον τὸ βάρος τοῦ σώματος, τὸ ὁποῖον τείνεται ἀβιάστως πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἐλαφρῶς πρὸς τὰ πρόσω. Ὁ ἀριστερὸς ποὺς στηρίζεται ἐπὶ τῶν δακτύλων. Ἡ δεξιὰ χεὶρ κρατεῖ τὸν δίσκον καὶ εἶναι ἐλαφρῶς τεταμένη ἄνω ὀλίγον ἔμπροσθεν τοῦ κατακορύφου ἐπιπέδου, ἐνῶ ἡ ἀριστερὰ ὑποστηρίζει τὸν δίσκον ἐπὶ τῆς δεξιᾶς [1].

Ἐκεῖθεν κάμπτεται καὶ συγχρόνως στρέφει ἐπὶ δεξιὰ ὁ κορμός, ἡ δεξιὰ χεὶρ κινεῖται κατὰ τὸ κατακόρυφον ἐπίπεδον πρὸς τὰ κάτω καὶ

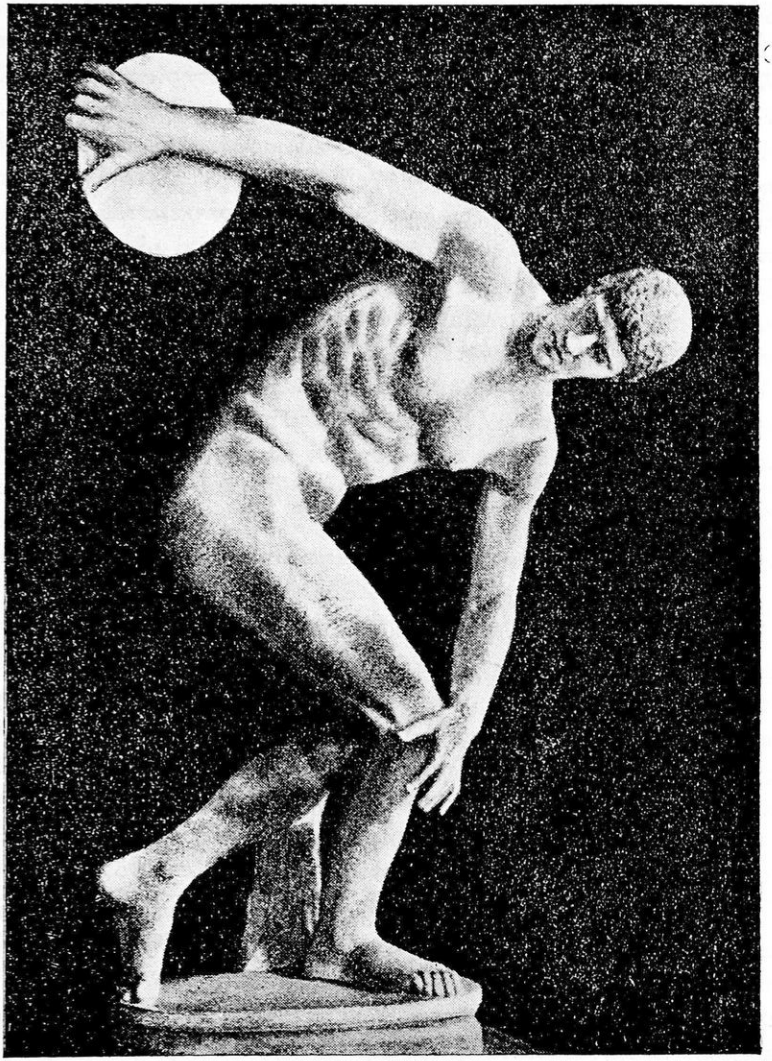
1. Μερικοὶ στηριζόμενοι εἰς εἰκόνας ἀγγείων θέλουν νὰ καθορίσουν κινήσεις πρὸ τῆς στάσεως αὐτῆς. Ὅτι π. χ. πρὶν νὰ ληφθῇ ἡ στάσις αὐτὴ πρέπει νὰ αἰωρηθῇ τὸ ἀριστερὸν σκέλος, ἢ ὅτι κατὰ τὸν δεῖνα ἢ δεῖνα τρόπον πρέπει νὰ κινηθῇ ἡ χεὶρ πρὸς τὰ ἄνω. Πᾶσα ὅμως κίνησις πρὸ τῆς στάσεως αὐτῆς εὑρίσκεται ἐκτὸς τοῦ κυρίου ἔργου τοῦ δισκοβόλου. Ἡ στάσις αὐτὴ εἶναι ἡ ἀφετηρία στάσις τῆς ὅλης κινήσεως καὶ οὐδόλως ἐνδιαφέρει κατὰ τίνα τρόπον θὰ ληφθῇ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὀπίσω, ἐνῶ τὰ γόνατα κάμπτονται. Ἡ ἀριστερὰ χεὶρ παρακολουθεῖ τὴν δεξιὰν ὑποστηρίζουσα τὸν δίσκον, μέχρις οὗ κρεμασθῇ κατακορύφως. Ἡ δεξιὰ ἐξακολουθεῖ τὴν κίνησιν πρὸς τὰ ὀπίσω μέχρις οὗ πλησιάσῃ τὴν προέκτασιν τῶν ὤμων. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἡ κίνησις δὲν σταματᾷ, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν. Οὔτε περὶ φευγαλέας κἂν στάσεως πρόκειται. Πρέπει ὅμως ὁ μελετῶν τὴν κίνησιν νὰ σταματήσῃ τὸ βλέμμα του ἐδῶ διὰ νὰ συλλάβῃ τὴν εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ εἰκόνα τοῦ δισκοβόλου. Αὐτὴ εἶναι ἄλλως τε ἡ εἰκὼν τὴν ὁποίαν ἔγλυψεν ἡ σμίλη τοῦ Μύρωνος.

Τὸ δεξιὸν γόνυ εἶναι κεκαμμένον κατὰ γωνίαν 135° περίπου. Ἡ δεξιὰ κνήμη ἐλάχιστα κλίνει πρὸς τὰ ἐμπρός. Ὁ κορμὸς εἶναι ἐστραμμένος ἐπὶ δεξιὰ καὶ κεκαμμένος τόσον, ὥστε ἡ βάσις τῆς στηρίξεως τοῦ σώματος, τ. ἔ. τὸ πρόσθιον χεῖλος τοῦ ἀστραγάλου, τὸ κέντρον τῆς ἀρθρώσεως τοῦ δεξιοῦ γόνατος καὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου νὰ εὑρεθοῦν ἐπὶ τῆς αὐτῆς κατακορύφου γραμμῆς. Αἱ δὲ δύο γραμμαὶ αἱ ἑνοῦσαι τὴν ἄρθρωσιν τοῦ δεξιοῦ ἰσχίου μὲ τὴν ἄρθρωσιν τοῦ ὤμου καὶ τὴν ἄρθρωσιν τοῦ ἰσχίου μὲ τὴν ἄρθρωσιν τοῦ γόνατος νὰ σχηματίζουν γωνίαν ὀρθήν. Τὸ ἀριστερὸν σκέλος ἐλαφρῶς κεκαμμένον κατὰ τὸ γόνυ εὑρίσκεται εἰς τοιαύτην θέσιν, ὥστε ἡ γραμμὴ ἡ ἑνοῦσα τὸ σημεῖον, ὅπου τοῦτο στηρίζεται διὰ τῶν δακτύλων ἐπὶ τῆς βαλβῖδος καὶ τὸ δεξιὸν γόνυ, νὰ εἶναι κάθετος μὲ τὴν γραμμὴν τὴν ἑνοῦσαν τὸ δεξιὸν γόνυ μὲ τὸ δεξιὸν ἰσχίον. Ἡ ἀριστερὰ χεὶρ χαλαρὰ καὶ ἄτονος κρέμαται κατακορύφως καὶ ἐλαφρῶς κεκαμμένη κατ' ἀγκῶνα, οὕτως ὥσστε ἡ ἄκρα χεὶρ νὰ εὑρίσκεται ἀπέναντι τοῦ δεξιοῦ γόνατος. Διὰ τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐλέχθη, ὅτι εὑρίσκεται ὀλίγον κατωτέρω τῆς προεκτάσεως τῶν ὤμων. Διὰ τὴν κεφαλὴν ὁ Φιλόστρατος ἔχει τὴν φράσιν «ἐ ξ α λ λ ά ξ α ν τ α τ ὴ ν κ ε φ α λ ὴ ν χ ρ ὴ κ υ ρ τ ο ῦ σ θ α ι τ ο σ ο ῦ τ ο ν ὅ σ ο ν ὑ π ο β λ έ ψ α ι τ ὰ π λ ε υ ρ ά». Προφανῶς ὅμως δὲν ἐννοεῖ ὅτι θὰ γίνῃ κίνησις τῆς κεφαλῆς, ἀλλ' ὅτι αὕτη θὰ παρακολουθήσῃ τὴν κίνησιν τοῦ καρμοῦ, μὲ τὴν σιαγόνα διαρκῶς ἄνωθεν τοῦ στέρνου, ὅπως εἰς τὴν εἰκόνα 16. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ἀντίγραφα τοῦ δισκοβόλου τοῦ Μύρωνος, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ κεφαλὴ ἔχει κινηθῇ καὶ εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τὸ μέρος τῆς βολῆς. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι τοῦτο δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν περιγραφὴν τοῦ Φιλοστράτου, δὲν «**ἐξαλλάσσεται ἡ κεφαλή**», δὲν «**ὑποβλέπονται τὰ πλευρά**», ἐκτελεῖται καὶ μία κίνησις ἄσκοπος, ἡ ὁποία εὑρίσκεται ἐκτὸς τοῦ ἔργου τῆς δισκοβολίας καὶ ἀφαιρεῖ μέρος ἀπὸ τὸ κάλλος τῆς κινήσεως. Ἐννο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Εἰκ. 21 Ὁ δισκοβόλος τοῦ Μύρωνος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἶται ὅτι ὅλως ἀδικαιολόγητος εἶναι ἀντίθετος στροφὴ τῆς κεφαλῆς, στροφὴ δηλαδὴ δεξιά.

Αὐτὴ εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ δισκοβόλου εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τῆς κινήσεως. Τὸ ὅλον δ' αὐτὸ τμῆμα τῆς κινήσεως ἀπὸ τῆς ἀφετηρίας μέχρι τοῦ σημείου αὐτοῦ ἀποτελεῖ τὸν παλμόν, τὴν ἀναγκαίαν παρασκευὴν τοῦ σώματος, ἡ ὁποία ἐπιβάλλεται πρὸ πάσης κινήσεως. Διὰ νὰ συνεργήσουν τὸ σκέλος καὶ ὁ κορμὸς εἰς τὸ ἔργον τῆς δεξιᾶς χειρὸς εἶναι ἀνάγκη ταῦτα νὰ καμφθοῦν. Ὁ δὲ κορμὸς ἐπειδὴ κατὰ τὴν ρίψιν θὰ στρέψῃ ἀριστερά, πρέπει κατὰ τὸν παλμὸν νὰ στρέψῃ δεξιά. Ἀλλὰ καὶ οἱ μύες, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐργασθοῦν εἶναι ἀνάγκη νὰ διαταθοῦν. Καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ διατείνονται ὁ τετρακέφαλος μηριαῖος καὶ οἱ γλουτιαῖοι, οἱ ὁποῖοι θὰ τείνουν τὸ σκέλος διὰ νὰ ἐκτινάξουν τὸ σῶμα ἐμπρὸς καὶ ἄνω, ὅπως τείνονται καὶ οἱ μύες τοῦ ἀριστεροῦ ἡμιμορίου τῆς ράχεως, οἱ ὁποῖοι θὰ ἀνυψώσουν καὶ θὰ στρέψουν τὸν κορμὸν πρὸς τὸ μέρος τῆς βολῆς. Εἶναι δὲ τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀκριβῶς ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἐπιτευχθοῦν τὰ ἀνωτέρω, χωρὶς τὸ ἔργον τῶν μυῶν νὰ πολλαπλασιασθῇ. Ὀλίγον μικροτέρα ἂν ἦτο ἡ γωνία τοῦ γόνατος, οἱ μύες τοῦ σκέλους δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ ἐκτινάξουν ἀπὸ τόσον χαμηλὰ τὸ σῶμα. Ἂν ἦτο μεγαλυτέρα πάλιν τότε ἡ διάτασις τοῦ τετρακεφάλου καὶ τῶν γλουτιαίων δὲν θὰ ἦτο ἀρκετή.

Μέχρι δὲ τοῦ σημείου αὐτοῦ ἡ κίνησις γίνεται ἠρέμα. Μέχρι τοῦ σημείου αὐτοῦ ἐξακολουθεῖ ἡ προπαρασκευή, ὁ παλμός, ὁ ὁποῖος γίνεται πάντοτε ἠρέμα. Ἀπὸ τοῦ σημείου αὐτοῦ μὲ ὅλην τὴν δυνατὴν ὁρμητικότητα ἐξακολουθεῖ ἡ κίνησις κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν. Τείνεται ἀποτόμως τὸ σκέλος, διὰ νὰ ἐκτινάξῃ τὸ σῶμα πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ ἄνω. Τείνεται καὶ στρέφει ὁ κορμός, διὰ νὰ κινηθῇ ὁ δεξιὸς ὦμος πρὸς τὸ μέρος τῆς βολῆς, ἐνῶ ἡ χεὶρ διαγράφει περιφέρειαν κύκλου κατὰ τὸ κατακόρυφον ἐπίπεδον μέχρι γωνίας 45°, ὁπόθεν ἐξακοντίζεται ὁ δίσκος.

Ἐλέχθη, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ φυσικὸς τρόπος τῆς δισκοβολίας ἀπὸ μικρᾶς καὶ περιωρισμένης βαλβῖδος. Καὶ τιουτοτρόπως θὰ ρίψῃ ὁ ἀθλητής, ὁ ὁποῖος οὐδέποτε ἔχει ἴδει δίσκον. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τοῦ γίνῃ διδασκαλία. Οἱ σημερινοὶ ὅμως ἀθληταί, πρὶν νὰ ρίψουν κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν, συνειθίζουν νὰ ρίπτουν κατὰ τὸν σημερινὸν τῆς ἐλευθέρας δισκοβολίας. Ἡ χεὶρ των ἔχει συνειθίσει νὰ κινῆται κατὰ τὸ ὁριζόντιον ἐπίπεδον. Καὶ διὰ τοῦτο, ἐὰν τὴν κινήσουν κατὰ τὸ κατακόρυφον, δὲν ἐπιτυγχάνουν μεγάλην ἐπίδοσιν. Τοῦτο δὲν τὸ ἔχουν προσέξει καὶ μερικοὶ γυμνασταί, οἱ ὁποῖοι παρεσύρθησαν καὶ ἐπίστευσαν ὅτι κατὰ τὸ ὁριζόντιον ἐπίπεδον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πρέπει νὰ κινηθῇ ἡ χεὶρ καὶ ὄχι κατὰ τὸ κατακόρυφον. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὅμως ἀχρηστεύεται ἡ μεγάλη μυικὴ μᾶζα τοῦ δεξιοῦ σκέλους. Ἡ μᾶζα αὐτὴ διὰ νὰ συνεργήσῃ, πρέπει νὰ ὠθήσῃ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς βολῆς. Διὰ τοῦτο ἡ κατεύθυνσις τῆς βολῆς πρέπει νὰ εἶναι ἡ κατεύθυνσις τῆς ἐφαρμογῆς τῆς δυνάμεως τῶν μυῶν τοῦ σκέλους, ἀφοῦ τὸ ἀντίθετον δὲν δύναται νὰ γίνῃ. Ἡ δὲ κατεύθυνσις τῆς ἐφαρμογῆς τῆς δυνάμεως αὐτῆς εἶναι κατὰ τὸ κατακόρυφον ἐπίπεδον. Μόνον οὕτω θὰ δυνηθοῦν οἱ μύες νὰ ἐκτινάξουν μαζὶ μὲ τὸν δίσκον καὶ ὁλόκληρον τὸ σῶμα ἐμπρὸς καὶ ἄνω «οἷον ἀνιμῶντα καὶ προσεμβάλλοντα τοῖς δεξιοῖς πᾶσι». Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος παρατηρεῖ τὸν δισκοβόλον τοῦ Μύρωνος καὶ ἔχει ὀξεῖαν ἀντίληψιν τῆς κινήσεως, βλέπει ὅτι οὗτος πρόκειται νὰ ἐκτιναχθῇ ὁλόκληρος. Ὁ Λουκιανός, ὁ ὁποῖος βεβαίως θὰ εἶχεν ἴδει καὶ πλήρη τὴν κίνησιν τῆς δισκοβολίας, παρατηρεῖ τὸ ἔργον αὐτὸ τοῦ Μύρωνος καὶ διαβλέπει, ὅτι ὁ χάλκινος νεανίας πρόκειται νὰ ἐκπηδήσῃ. «Μῶν τὸν δισκεύοντα, ἦν δ' ἐγώ, φῂς τὸν ἐπικεκυφότα κατὰ τὸ σχῆμα τῆς ἀφέσεως, ἀπεστραμμένον εἰς τὴν δισκοφόρον, ἠρέμα ὀκλάζοντα τῷ ἑτέρῳ, ἐοικότα ξυναναστησομένῳ μετὰ τῆς βολῆς;» (Φιλοψευδὴς 18).

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἑλληνικὴ δισκοβολία. Χάρις εἰς τὸν δισκοβόλον τοῦ Μύρωνος καὶ τὴν περιγραφὴν τοῦ Φιλοστράτου τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι σαφὲς καὶ καθαρόν, ὅσον οὐδὲν ἄλλο ζήτημα τῆς γυμναστικῆς τῶν ἀρχαίων. Δυστυχῶς ἡ ἀπὸ τοῦ 1896 ἐξακολουθοῦσα προσπάθεια διὰ τὴν ἀναπαράστασιν τῆς ὡραίας αὐτῆς εἰκόνος τοῦ ἀρχαίου σταδίου δὲν ἐστέφθη ὑπὸ ἐπιτυχίας. Ἡ ἐλευθέρα δισκοβολία παρεμβάλλεται κώλυμα. Μόνον, ἂν ἡ ἀκαλαίσθητος καὶ βάρβαρος αὐτὴ κίνησις ἐκβληθῇ ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν γυμναστηρίων, θὰ καταστῇ δυνατὸν νὰ ἴδωμεν ζῶντα δισκοβόλον. Οἱ παρουσιαζόμενοι σήμερον εἰς τὸ στάδιον δισκοβόλοι τοῦ Ἑλληνικοῦ τρόπου ἀποτελοῦν θέαμα οἰκτρότερον καὶ τῆς ἐλευθέρας δισκοβολίας.

Τουλάχιστον ἂς παύσῃ νὰ παρουσιάζεται ὡς ἀγώνισμα εἰς τὸ στάδιον. Καὶ ἀντὶ τούτου ἑκάστοτε εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως ἂς παρουσιάζεται εἷς ἐκλεκτὸς ἔφηβος, ὁ ὁποῖος νὰ ρίπτῃ Ἑλληνικὰ τὸν δίσκον ἀδιαφορῶν διὰ τὴν ἐπίδοσιν. Καὶ ἂς ἔχῃ τοῦτο τὴν ἔννοιαν θυσίας, προσευχῆς, χαιρετισμοῦ πρὸς τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα τῶν Ἑλληνικῶν σταδίων.

Διὰ τὴν ἐπίδοσιν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν δισκοβολίαν γνωρίζομεν ὅτι

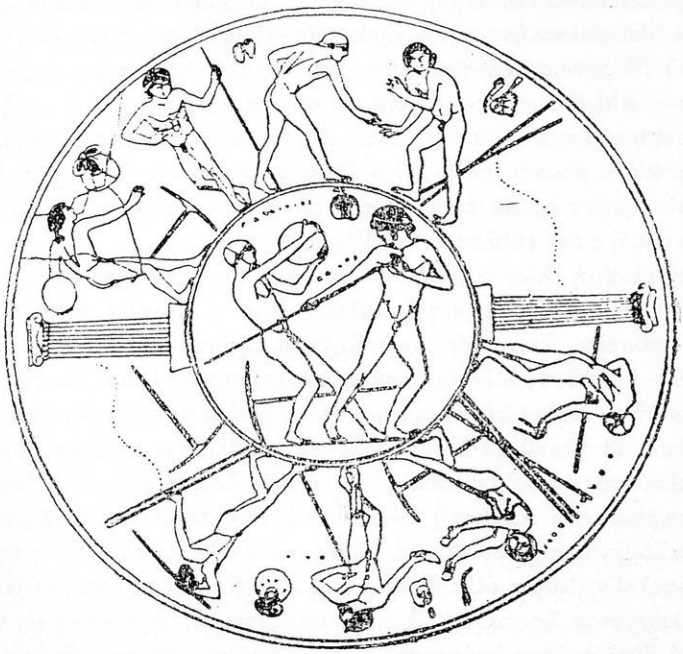
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁ Φάϋλλος ὁ Κροτωνιάτης ἔρριψε τὸν δίσκον εἰς ἀπόστασιν 95 ποδῶν ἤτοι 30—31 μέτρα περίπου. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ ἐκτιμήσωμεν τὴν ἀξίαν τῆς ἐπιδόσεως, ἐφ' ὅσον δὲν γνωρίζομεν τὸ βάρος τοῦ δίσκου, ὁ ὁποῖος ἐχρησιμοποιεῖτο εἰς τοὺς ἀγῶνας.

ΑΚΟΝΤΙΟΝ

ΚΑΤΑΓΩΓΗ – ΟΡΓΑΝΟΝ

Παρ' ὅλην τὴν σχέσιν του μὲ τὸν πόλεμον τὸ ἀκόντιον δὲν εἶναι καὶ τοῦτο παρὰ μία παιδιά, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπεδίδοντο οἱ μαχηταὶ κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς των. Οἱ ἄνδρες τοῦ Ἀχιλλέως, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς

Εἰκ. 22. Παλαίστρα. Δίσκος, ἀκόντιον, πάλη, ἅλματα.

μήνιος «τέρποντο δίσκοισιν καὶ αἰγανέῃσιν τόξοισίν τε». Καὶ ἡ μὲν ἀσχολία τοῦ τοξεύειν χάριν διασκεδάσεως παρήκμασεν, ὡς εἴδομεν, παρέμεινεν ὅμως ἡ ἀσχολία τοῦ ἀκοντίζειν καὶ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, τὸ ἀκόντιον ἦτο ἓν ἐκ τῶν πέντε ἀγωνι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σμάτων τοῦ πεντάθλου. Τὸ ἀκόντιον ἐκαλεῖτο καὶ σίγυννος. Ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Πλάτωνος εἰς τοὺς Ἐραστὰς ἀναφέρει τὰ πέντε ἀγωνίσματα τοῦ πενταθλου διὰ τῶν ἑξῆς δύο στίχων.

«πένταθλος οὗτος τοῖς νέοις ἀγωνία,
πάλη, σίγυννος, ἅλμα, δίσκος καὶ δρόμος»

Ἴσως διότι τὸ ἀκόντιον ἦτο παιδιὰ πολεμική, ἡ μυθολογία δὲν τὸ περιβάλλει μὲ πολλὴν στοργήν. Ἐν τούτοις ὁ Πίνδαρος ἀναφέρει τὸν νικητὴν τοῦ ἀκοντίου εἰς τὰ Ὀλύμπια, ὅταν διὰ πρώτην φορὰν τὰ ἐτέλεσεν ὁ Ἡρακλῆς. Ἦτο δ' οὗτος ὁ Φράστωρ. Εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Πατρόκλου ἐπίσης ἓν ἐκ τῶν ἀγωνισμάτων ἦτο καὶ ἡ ρίψις τοῦ «δολιχοσκίου ἔγχους». Ἐδήλωσαν δ' ὅτι θ' ἀγωνισθοῦν ὁ Ἀγαμέμνων καὶ ὁ Μηριόνης, ἀνεκήρυξε δ' ἄνευ ἀγῶνος νικητὴν τὸν Ἀγαμέμνονα, διὰ τὴν ἐπισημότητά του, ὁ Ἀχιλλεύς. Ἐνώπιον δὲ τῶν Φαιάκων ὁ Ὀδυσσεὺς καυχᾶται διὰ τὴν ἱκανότητά του εἰς τὸ ἀγώνισμα τοῦτο.

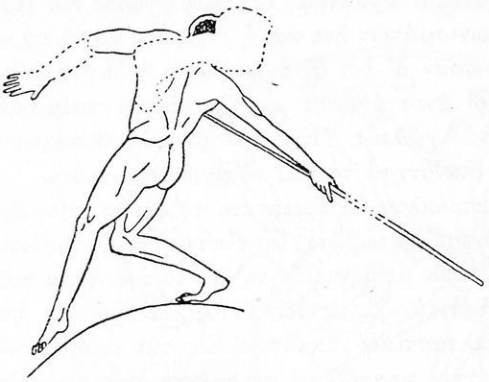
Εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Πατρόκλου θὰ ἐρρίπτετο τὸ δολιχόσκιον ἔγχος, ὅπως εἴδομεν. Καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς καυχᾶται ὅτι ρίπτει μακρὰν τὸ δόρυ. Τὸ βαρὺ δηλαδὴ πολεμικὸν ὅπλον μετεχειρίζοντο διὰ τὸ ἀγώνισμα τοῦτο οἱ Ὁμηρικοὶ ἥρωες. Τὸ ἀκόντιον ὅμως τῶν ἱστορικῶν χρόνων ἦτο ἐλαφρότερον, ἴσως ἦτο τὸ πελταστικὸν τοιοῦτον. Εἰς τὰς εἰκόνας τῶν ἀγγείων εἰκονίζεται ὁ ἀκοντιστὴς κρατῶν μὲ τεταμένην ὀπίσω τὴν δεξιὰν χεῖρα τὸ ἀκόντιον, ἐνῶ μὲ τὴν ἀριστερὰν τοποθετεῖ τὸ ἓν ἄκρον τοῦ ἀκοντίου εἰς τὸ στέρνον του (Εἰκ. 21). Τὸ μέρος τοῦ ἀκοντίου, τὸ ὁποῖον παραμένει ὄπισθεν τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἔχει μῆκος ἴσον μὲ τὸ μέρος, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται μεταξὺ τῆς δεξιᾶς χειρὸς καὶ τοῦ στέρνου. Δύναται κανεὶς νὰ ὑποθέσῃ ἐκ τούτου ὅτι τὸ ἀκόντιον εἶχε μῆκος ἴσον περίπου μὲ τὸ ἀνάστημα τοῦ ἀκοντιστοῦ καὶ ὅτι ἡ κίνησις αὕτη τοῦ εἰκονιζομένου ἐφήβου σκοπὸν ἔχει νὰ εὑρεθῇ τὸ μέσον τοῦ ἀκοντίου, ὅπου, περίπου βεβαίως, θὰ εὑρίσκετο καὶ τὸ κέντρον τοῦ βάρους αὐτοῦ. Διότι ἀπὸ τὸ μέρος αὐτὸ πρέπει νὰ πιασθῇ τὸ ἀκόντιον διὰ νὰ ριφθῇ.

ΕΙΔΗ ΑΚΟΝΤΙΣΜΟΥ

Ἔρριπτον δὲ τὸ ἀκόντιον κατὰ δύο τρόπους, εἰς μῆκος καὶ ἐπὶ σκοπόν. Εἶχον δηλαδὴ ἀκοντισμὸν ***ἑκηβόλον*** καὶ ***ἑστοχαστικόν***. Εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Πατρόκλου, ἂν ἔρριπτον, θὰ ἔρριπτον εἰς μῆκος. Ὁ Ἀχιλλεὺς λέγει εἰς τὸν Ἀγαμέμνονα, ὅτι εἶναι γνωστὸν «ὅσον προβέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βηκας ἁπάντων». Ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς περὶ μήκους καυχᾶται. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἔρριπτον εἰς μῆκος. Ὁ Λουκιανὸς εἰς τὸν Ἀνάχαρσιν λέγει, ὅτι «περὶ ἀκοντίου βολῆς εἰς μῆκος ἀμιλλῶνται». Ὁ Ἀντιφῶν ὅμως ἔγραψε λόγον ὑπὲρ πατρός, τοῦ ὁποίου ὁ υἱὸς ἐφόνευσεν ἀκουσίως παῖδα διὰ τοῦ ἀκοντίου, ὅπου πρόκειται περὶ στοχαστικοῦ ἀκοντισμοῦ. Ὁ ἀκούσιος φονεύς, λέγει ὁ πατήρ, δὲν ἐφόνευσε τοῦ «σκοποῦ ἁμαρτών». Καὶ διὰ τοῦτο ὄχι μόνον δὲν ἠδίκησεν, ἀλλὰ καὶ ἠδικήθη «διακωλυθεὶς τοῦ σκοποῦ τυχεῖν» (Ἀντιφ. Τετραλ. Β' 7). Εἰς τὰς εἰκόνας τῶν ἀγγείων εἰκονίζονται ἐνίοτε ἔφηβοι, οἱ ὁποῖοι διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς κρατοῦν τὸ ἀκόντιον, διὰ δὲ τῆς ἄλλης διαβήτην (Εἰκ. 21). Εἰς μίαν μάλιστα ἐξ αὐτῶν ὁ ἀκοντιστὴς φαίνεται, ὡς νὰ μετρᾷ τὸ ἔδαφος, ἐνῶ ὁ παιδοτρίβης προηγεῖται αὐτοῦ καὶ στρέφει, ὡς διὰ νὰ ἐποπτεύσῃ τὴν καταμέτρησιν. Εἰς τὸν διαβήτην καὶ εἰς τὴν καταμέτρησιν αὐτὴν τοῦ ἐδάφους, ὄχι, ἴσως, ἀνεπιτυχῶς ὁ Girard διαβέπει, ὅτι πρόκειται νὰ χαραχθῇ εἰς ὡρισμένην ἀπόστασιν διὰ τοῦ διαβήτου κύκλος, ὁ ὁποῖος θὰ χρησιμεύσῃ ὡς στόχος. Ἄλλως τε καὶ ἀπὸ τὴν στάσιν, τὴν ὁποίαν ἔχουν οἱ εἰκονιζόμενοι εἰς τὰ ἀγγεῖα ἀκοντισταί, ἡ ὁποία εἶναι ἄλλοτε ἄλλη, φαίνεται σαφῶς ὅτι ἔρριπτον τὸ ἀκόντιον ἄλλοτε μὲν εἰς μῆκος καὶ ἄλλοτε ἐπὶ σκοπόν.

Εἰκ. 23. Ἀκοντισμός.

Τὸ ἀκόντιον εἰς τὰ ἀγγεῖα εἰκονίζεται ἄλλοτε μὲν μετ' αἰχμῆς, ὅπως εἰς τὴν εἰκόνα 19 ἄλλοτε δ' ἄνευ αἰχμῆς ὅπως εἰς τὴν εἰκόνα 23 Ἄλλως τε καὶ ἡ λέξις «ἀποτομάς», τῆς ὁποίας γίνεται χρῆσις ἀπὸ τὸν Πολυδεύκην, διὰ νὰ δηλωθῇ τὸ ἀκόντιον, δεικνύει ὅτι ὑπῆρχεν ἀκόντιον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἦτο ἀποτετμημένη ἡ αἰχμή. Ἴσως δι' ἕκαστον εἶδος ἀκοντισμοῦ ὑπῆρχεν ἰδιαίτερον ἀκόντιον, προκειμένου βεβαίως περὶ τῶν ἀσκήσεων τῆς παλαίστρας καὶ τοῦ γυμνασίου. Διότι εἰς τοὺς ἀγῶνας δὲν ἠδύνατο νὰ λείπῃ ἡ αἰχμή. Ἡ αἰχμὴ κατὰ τὰς ἀσκήσεις ἦτο ἀπαραί-

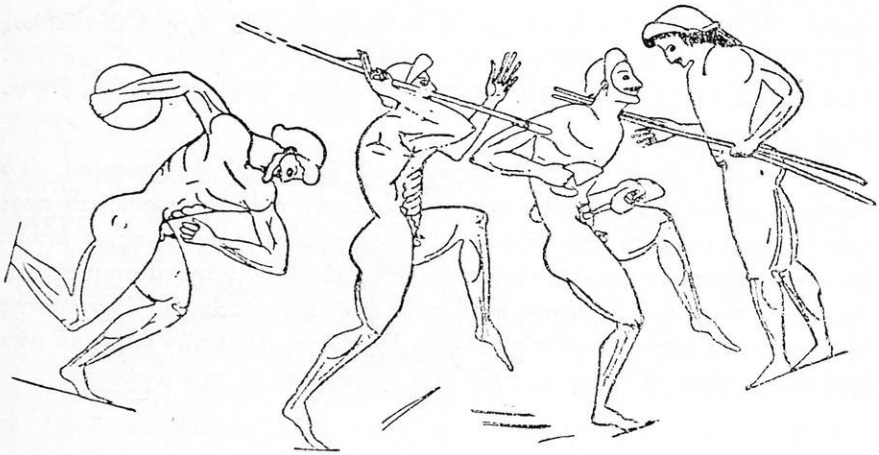
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τητος διὰ τὸν στοχαστικὸν ἀκοντισμόν. Διὰ τὸν ἐκηβόλον ὅμως οἱ μικροὶ παῖδες μετεχειρίζοντο ἀκόντιον ἄνευ αἰχμῆς πρὸς πρόληψιν τῶν δυστυχημάτων.

ΑΓΚΥΛΗ

Διὰ τὸν ἐκηβόλον ἀκοντισμὸν ἐγίνετο χρῆσις τῆς καλουμένης ***ἀγκύλης*** (Εἰκ. 23). Ἡ ἀγκύλη ἦτο θηλειά, ἡ ὁποία προσεδένετο εἰς τὸ κέντρον τοῦ βάρους, περίπου, τοῦ ἀκοντίου. Διὸ καὶ τὸ ἀκόντιον ὠνομάζετο «μ ε σ ά γ κ υ λ ο ν». Ὁ δὲ κόμβος τῆς ἀγκύλης ὠ ν ο μ ά ζ ε τ ο «ἄ μ μ α» ἢ «ἔ ν α μ μ α».

Ὁ ἀκοντιστής, διὰ νὰ ρίψῃ τὸ ἀκόντιον διὰ τῆς ἀγκύλης, ἐπέρα τοὺς δακτύλους του εἰς αὐτήν, ἔφερε τὴν χεῖρα καὶ τὸ ἀκόντιον πρὸς τὰ

Εἰκ. 24. Δισκοβολία, ἀκοντισμός.

ὀπίσω καὶ ἐκεῖθεν ἔστρεφε τὴν χεῖρα ἐκ τῶν ὀπίσω καὶ κάτω πρὸς τὰ ἄνω καὶ πρόσω καὶ ἐξηκόντιζε τὸ ἀκόντιον. Ἡ ἀγκύλη ἐπενήργει, ὡς σφενδόνη καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἀκόντιον ἐξεσφενδονίζετο εἰς ὑπερδιπλασίαν ἀπόστασιν μὲ τὴν ἀγκύλην ἢ χωρὶς αὐτήν. Ὅτι δὲ κατὰ τὸν ἀνωτέρω τρόπον ἐκινεῖτο ἡ χεὶρ, ἐκ τῶν ὀπίσω καὶ κάτω πρὸς τὰ ἄνω καὶ πρόσω, φαίνεται ἀπὸ τὸν κότταβον. Ὁ κότταβος ἦτο παιδιά, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ παίζων ἔπρεπε νὰ ρίψῃ εἰς λεκάνην ποτήριον οἴνου κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ὁλόκληρος ὁ οἶνος τοῦ ποτηρίου νὰ πέσῃ ἐντὸς τῆς λεκάνης,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὡς μία καὶ μόνη σταγὼν καὶ νὰ παραγάγῃ κρότον. Πρὸς τοῦτο μία καὶ μόνη κίνησις δύναται νὰ γίνῃ, ἡ ὀπισθοχωρητική, ἡ ὁποία εἰς τοὺς παίζοντας ἐνεθύμιζε τὴν κίνησιν τοῦ ἀκοντιστοῦ, διὸ καὶ τὸ ποτήριον τοῦ κοττάβου ἐκαλεῖτο ἀγκύλη. Προσέτι δὲ οἱ παίζοντες τὸν κότταβον ἔκαμνον σύγκρισιν τῆς ἱκανότητος τοῦ ἀκοντίζειν πρὸς τὴν ἱκανότητα τοῦ κοτταβίζειν. «Καὶ οἱ πολλοὶ ἐπὶ τούτῳ μᾶλλον ἐφρόνουν μέγα ἢ ἐπὶ τῷ ἀκοντίζειν. Ὠνομάσθη δὲ ἀπὸ τοῦ τῆς χειρὸς σχηματισμοῦ, ὃν ποιούμενοι εὐρύθμως ἐρρίπτουν εἰς τὸ κοττάβιον» (Ἀθήν. 11,22). Διὰ νὰ κινῆται δὲ τοιουτοτρόπως ἡ χεὶρ κατὰ τὸν ἀκοντισμόν, σημαίνει ὅτι τὸ ἀκόντιον ἐπιάνετο ἐξ ὁλοκλήρου ἐκ τῆς ἀγκύλης. Μόνον ὅσοι, κατ' εὔνοιαν τῆς φύσεως εἶχον μακρούς δακτύλους, ἠδύναντο νὰ ψαύουν τὸ ἀκόντιον καὶ νὰ τὸ ἰσορροποῦν κατὰ τὴν ἀναπαλτικὴν πρὸς τὰ ὀπίσω κίνησιν. Καὶ τοῦτο τὸ προσὸν ζητεῖ, μεταξὺ τῶν ἄλλων, ὁ Φιλόστρατος νὰ ἔχῃ ὁ πένταθλος «εὐκολώτερον κινήσει τὸ ἀκόντιον, ἢν τοῦ μεσαγκύλου ἄνω ψαύωσιν οἱ δάκτυλοι μὴ σμικροὶ ὄντες» (Γυμναστ. 31).

Εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐγίνετο χρῆσις τοῦ ἐκηβόλου ἀκοντισμοῦ. Τὸ ἀνωτέρω χωρίον τοῦ Φιλοστράτου εἶναι ἀρκετόν, διὰ νὰ πεισθῶμεν περὶ τούτου. Διότι εἰς αὐτὸ πρόκειται περὶ ρίψεως διὰ τῆς ἀγκύλης, ἡ ὁποία διὰ τὸν στοχαστικὸν ἀκοντισμὸν δὲν θὰ ἦτο καὶ τόσον χρησιμοποιήσιμος. Ἄγνωστον εἶναι ἂν ἐλάμβανον, κατὰ τοὺς ἀγῶνας, φοράν. Ὁ ἀκοντιστὴς τοῦ δίσκου τῆς Αἰγίνης φαίνεται μᾶλλον ὅτι τρέχει. Πιθανὸν ὅμως νὰ μὴν ἀγωνίζεται, ἀλλὰ νὰ ἀσκῆται, διότι δὲν χρησιμοποιεῖ τὴν ἀγκύλην.

ΑΡΜΑΤΟΔΡΟΜΙΑΙ ΚΑΙ ΙΠΠΟΔΡΟΜΙΑΙ

ΑΡΜΑ – ΑΡΜΑΤΗΛΑΤΗΣ

Ἡ ἁρματηλασία εἶναι ἀρχαιοτέρα τῆς ἱππασίας. Καὶ τὸ ἅρμα κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἐχρησιμοποιεῖτο εἰς τὸν πόλεμον, ἐνῶ ὁ ἄζυγος ἵππος ἦτο ἄγνωστος ὡς πολεμικὸν ὅπλον. Ἐπὶ Ὁμήρου μόνον ἅρματα ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς τὰς μάχας, καίτοι ἡ ἱππασία ἦτο γνωστή. Εἰς τὴν Ἰλιάδα (679-684) βλέπομεν ὅτι ἠδύναντο νὰ ἱππεύουν καὶ μάλιστα, ἐνῶ ἔτρεχον περισσότεροι τοῦ ἑνὸς ἵπποι, νὰ μεταπηδοῦν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἄλλον. Ἐμάχοντο ὅμως διὰ τοῦ ἅρματος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Διὰ τοῦτο ἴσως εἰς τὰ Ὀλύμπια προηγήθησαν πάντοτε τὰ ἁρματοδρομικὰ ἀγωνίσματα τῶν ἱππικῶν.

Τὸ ἅρμα εἶχε σχῆμα κιβωτίου ἀνοικτοῦ ὄπισθεν καὶ ἄνωθεν καὶ βαθέος τόσον, ὥστε ὁ ἐπ' αὐτοῦ ἱστάμενος ἔμενεν ἔμπροσθεν ἀκάλυπτος ἀπὸ τῶν ἰσχίων καὶ ἄνω. Τὸ ἅρμα ἦτο τοποθετημένον ἐπὶ ἄξονος, εἰς τὰ δύο ἄκρα τοῦ ὁποίου προσηρμόζοντο οἱ δύο τροχοί. Ἐσύρετο δὲ συνήθως ὑπὸ δύο ἵππων, οἱ ὁποῖοι ἐξεύγνυντο ἑκατέρωθεν τοῦ ρυμοῦ. Ἐκαλοῦντο δὲ τὰ ὑπὸ δύο ἵππων συρόμενα ἅρματα **συνωρίδες.** Ὑπὸ δύο δὲ ἵππων ἐσύροντο τὰ Ὁμηρικὰ ἅρματα. Ἐνίοτε προσετίθετο καὶ τρίτος ἵππος, ὁ ὁποῖος ἐκαλεῖτο **παρήορος.** Τὰ ὑπὸ τεσσάρων ἵππων συρόμενα ἅρματα ἐκαλοῦντο **τέθριππα.** Καὶ οἱ μὲν δύο μέσοι ἵπποι ἐκαλοῦντο **ζύγιοι,** οἱ δὲ δύο ἐξωτερικοὶ **σειραῖοι.** Τοὺς ἵππους τοὺς ὠνόμαζον καὶ ἀπὸ σημεῖον, τὸ ὁποῖον ἐχάρασσον ἐπ' αὐτῶν. Οὕτως ὅσους ἵππους εἶχον τὸ σημεῖον ... τοὺς ἐκάλουν **κοππατίας,** ὅσους τὸ σημεῖον .. **σαμφόρας,** ὅσους κεφαλὴν βοὸς **βουκεφάλας,** ὅπως τὸν περίφημον ἵππον τοῦ Ἀλεξάνδρου κ.λ.π. (Σχολιαστ. Ἀριστοφ. Νεφέλ. 23 καὶ 123).

Τοῦ πολεμικοῦ ἅρματος ἐπέβαινον δύο, διὸ καὶ **δίφρος** ἐκαλεῖτο τοῦτο. Οἱ ἐπιβαίνοντες ἦσαν ὁ **ἡνίοχος** καὶ ὁ **παραιβάτης** ἢ **καταιβάτης,** ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ πολεμιστής. Εἰς τοὺς ἀγῶνας ὅμως ὁ ἐπιβαίνων ἦτο εἷς, ὁ ἡνίοχος. Ἡνίοχος κατὰ τοὺς ἀγῶνας ἦτο κατὰ μὲν τοὺς Ὁμηρικοὺς χρόνους αὐτὸς ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ ἅρματος κατὰ δὲ τοὺς ἱστορικοὺς ὁ ἡνίοχος ἦτο ἄλλος, εἰδικὸς τεχνίτης. Ἐν τούτοις καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς συνέβαινε, σπανίως ὅμως, νὰ ὁδηγήσῃ τὸ ἅρμα αὐτὸς ὁ ἰδιοκτήτης, ὅπως ὁ Ἰσθμιονίκης Ἡρόδοτος ὁ Θηβαῖος, τὸν ὁποῖον ὁ Πίνδαρος ἐπαινεῖ ὡς «ἁνία τ' ἀλλοτρίαις οὐ χερσὶ νωμάσαντα». Καὶ ἀντιθέτως μνημονεύονται ἡνίοχοι τῶν προϊστορικῶν χρόνων, ὅπως ὁ ἡνίοχος τοῦ Οἰνομάου Μυρτίλος, ἢ ὁ ἡνίοχος τοῦ Πέλοπος, ὁ ὁποῖος κατὰ τοὺς Τροιζηνίους ἐκαλεῖτο Σφαῖρος, ἐξ οὗ καὶ ἡ νῆσός των Σφαιρία καὶ κατὰ τοὺς ἐξηγητὰς τῶν Ὀλυμπίων Κίλλας. Καίτοι ἐδῶ δύναται νὰ σημειωθῇ, ὅτι ὁ ἀγὼν μεταξὺ Οἰνομάου καὶ Πέλοπος δὲν ἦτο ἁπλῶς ἁρματοδρομίας, ἀφ' οὗ ὁ Οἰνόμαος, ἂν ἐνίκα θὰ ἐφόνευε τὸν Πέλοπα.

Ἡ νίκη καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς δόξα ἀνῆκεν εἰς τὸν ἁρματοτρόφον, ἐνῶ ὁ ἡνίοχος ἁπλῶς ἀνέδει τὴν κεφαλὴν διὰ ταινίας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐφευρέτης καὶ προστάτης τῆς ἱππικῆς ἐθεωρεῖτο ὁ Ποσειδῶν, διὸ καὶ ἐκαλεῖτο Ἵππιος. Ἀρχαιότατος ποιητὴς ὁ Πάμφως τὸν ὀνομάζει.

«ἵππων τε δωτῆρα νεῶν τ' ἰθυκρηδέμνων»

Ὁ δὲ Μενέλαος καλεῖ τὸν Ἀντίλοχον, νὰ ὁρκισθῇ ὅτι δὲν μετεχειρίσθη δόλον κατὰ τὸν ἁρματοδρομικὸν ἀγῶνα, εἰς τὸν Ἐννοσίγαιον (Ἰλιάδ. Ψ' 585). Τέκνον δὲ τοῦ Ποσειδῶνος ἦτο ὁ περίφημος ἵππος Ἀρείων, τὸν ὁποῖον οὗτος ἐγέννησεν ἐκ τῆς Ἐρινύος ἢ τῆς Ἁρπυίας μεταμορφωθεὶς εἰς ἵππον (Παυσαν. 8.25,5). Τὸν ἵππον τοῦτον ὁ Ποσειδῶν ἐχάρισεν εἰς τὸν Κοπρέα βασιλέα τῆς Βοιωτικῆς Ἁλιάρτου, ὁ ὁποῖος πάλιν τὸν ἐχάρισεν εἰς τὸν Ἡρακλῆν. Μὲ τὸν Ἀρείονα δὲ ὁ Ἡρακλῆς ἐνίκησε τὸν υἱὸν τοῦ Ἄρεως Κύκνον εἰς ἀγῶνα ἱπποδρομίας, ὁ ὁποῖος ἔγινεν εἰς τὴν Τροιζῆνα, εἰς τὸν ἱερὸν τοῦ Παγασαίου Ἀπόλλωνος. Ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆν ἔλαβε δῶρον τὸν Ἀρείονα ὁ Ἄδραστος. Πλὴν ὅμως τοῦ Ποσειδῶνος ἐπροστάτευε τὴν ἱππικὴν καὶ ἡ Ἥρα καὶ ὁ Ἄρης καὶ ἡ Ἀθηνᾶ. Ὅλων τούτων τῶν θεῶν ὑπῆρχον βωμοὶ εἰς τὸν ἱππόδρομον τῆς Ὀλυμπίας, εἰς τοὺς ὁποίους ἔθυον οἱ ἀγωνισταὶ πρὸ τοῦ ἀγῶνος.

Περίφημος εἶναι ὁ μῦθος περὶ τοῦ ἁρματοδρομικοῦ ἀγῶνος τοῦ Οἰνομάου καὶ τοῦ Πέλοπος. Ὁ Οἰνόμαος βασιλεὺς τῆς Πίσης εἶχε κόρην τὴν Ἱπποδάμειαν. Ἔλαβε χρησμὸν ὅτι θὰ ἀποθάνῃ εὐθὺς ὡς ὑπανδρεύσῃ τὴν κόρην του. Διὰ τοῦτο τοὺς προσερχομένους μνηστῆρας ἐκάλει εἰς ἀγῶνα ἁρματοδρομίας ἀπὸ τῆς Ὀλυμπίας μέχρι τῆς Κορίνθου. Ὁ μνηστὴρ ἔφερεν ἐπὶ τοῦ ἅρματός του τὴν Ἱπποδάμειαν καὶ ἐξεκίνει πρῶτος. Κατόπιν ἠκολούθει ὁ Οἰνόμαος μὲ τὸ ἰδικόν του ἅρμα, κατέφθανε τὸν ἀνταγωνιστὴν καὶ προσπερῶν τὸν κατηκόντιζεν. Τοιουτοτρόπως ἐφόνευσε δέκα τρεῖς καὶ κατ' ἄλλους δέκα ἕξ. Πρῶτος δὲ ἐκ τῶν φονευθέντων ἦτο ὁ Μάρμαξ, ὁ ὁποῖος ἐσφάγη μαζὶ μὲ τὰς ἵππους του Παρθενίαν καὶ Ἐρίφαν. Τὰς δέκα τρεῖς ἢ δέκα ἓξ αὐτὰς νίκας του ὁ σκληρὸς βασιλεὺς ὤφειλε κυρίως εἰς τὸν ἡνίοχόν του Μυρτίλον υἱὸν τοῦ Ἑρμοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο καὶ τόσον ἱκανὸς τεχνίτης, ὅσον ἦτο ἐνθουσιώδης ἐραστὴς τῆς Ἱπποδαμείας, ἡ ὁποία εὑρισκομένη ἐπὶ τοῦ προπορευομένου ἅρματος τοῦ μνηστῆρος, ἤσκει μαγικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἀκολουθοῦντος ἅρματος καὶ εἶλκεν ὡς ἰσχυρὸς μαγνήτης καὶ τὸν Μυρτίλον καὶ τὸν Οἰνόμαον καὶ ὁλόκληρον τὸ ἅρμα μὲ τοὺς ἵππους. Τοῦτο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀντελήφθη ὁ πονηρὸς Πέλοψ ἰδιαίτερος φίλος τοῦ Ἱππίου Ποσειδῶνος ὁ ὁποῖος ὑπεσχέθη εἰς τὸν ἀγαθὸν Μυρτίλον διὰ μίαν νύκτα τὴν Ἱπποδάμειαν. Καὶ τοιουτοτρόπως κατώρθωσε νὰ νικήσῃ καὶ νὰ λάβῃ σύζυγον τὴν Ἱπποδάμειαν καὶ τὴν βασιλείαν τῆς Πίσης. Τὸν δὲ Μυρτίλον ὄχι μόνον ἐξηπάτησεν ἀρνηθεὶς νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐφόνευσε.

Εἰκ. 25. Ὁ ἡνίοχος.

Κατὰ τὴν μυθολογίαν ἐπίσης ὅταν ἐτέλεσε πρώτην φορὰν τὰ Ὀλύμπια ὁ Ἡρακλῆς, ἐνίκησεν ὁ Ἰόλαος ἀγωνισθεὶς μὲ τὰς ἵππους τοῦ Ἡρακλέους. Εἰς δὲ τοὺς ἀγῶνας τοῦ Πατρόκλου ἐνίκησεν ὁ Διομήδης.

ΑΓΩΝΙΣΜΑΤΑ

Εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Πατρόκλου τὸ ἅρμα ἦτο συνωρίς. Ἐσύρετο δηλαδὴ ὑπὸ δύο ἵππων. Εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους πλὴν αὐτοῦ ἐχρησιμοποιεῖτο εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὸ τέθριππον. Μάλιστα εἰς τὰ Ὀλύμπια τὸ τέθριππον εἰσήχθη 270 ἔτη ἐνωρίτερον τῆς συνωρίδος. Καὶ τοῦτο ἴσως διότι ἦτο μεγαλοπρεπέστερον. Ἕτερα ἀγωνίσματα ἦσαν τὸ ***τέθριππον πώλων*** καὶ ἡ ***συνωρὶς πώλων.***

Εἰς τοὺς ἀγωνοθέτας ἦτο ἀνατεθειμένη ἡ κρίσις περὶ τῆς ἡλικίας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν ἵππων. Ἂν ὅμως οὗτοι ἔκρινον ὅτι οἱ παρουσιαζόμενοι ὡς πῶλοι δὲν ἦσαν τοιοῦτοι, εἶχε δικαίωμα ὁ ἀγωνιστὴς νὰ ἀγωνισθῇ δι' αὐτῶν μὲ τοὺς ἵππους. Τὸ ἴδιον συνέβαινεν, ἂν, δι' οἱονδήποτε λόγον, οἱ πῶλοι δὲν ἐδοκιμάζοντο. Οὕτω τοῦ Σπαρτιάτου Λυκίνου εἷς ἐκ τῶν πώλων δὲν ἐδοκιμάσθη. Ἔλαβεν ὅμως μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν τελείων ἵππων καὶ ἐνίκησε (Παυσ. 6. 2, 2.).

Ἐπίσης δέον νὰ μνημονευθῇ καὶ ἡ ***ἀπήνη***. Ἡ ἀπήνη ἦτο ἅρμα, τὸ ὁποῖον ἔσυρον δύο ἡμίονοι. Κατὰ τὸν Σχολιαστὴν τοῦ Πινδάρου (Ὀλυμπιον. Ε' 6) ἐπινοητὴς τοῦ ἀγωνίσματος αὐτοῦ ἦτο ὁ Ἀσάνδραστος. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ ἀγώνισμα τοῦτο δὲν ἐτελεῖτο παρὰ μόνον εἰς τὰ Ὀλύμπια, ὅπου εἰσήχθη τὴν 70ὴν Ὀλυμπιάδα. Καὶ ἐκεῖ ὅμως δὲν ἠδοκίμησεν, ἕνεκα ἴσως τῆς δυστροπίας τοῦ ζῴου, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐτελέσθη παρὰ μόνον 14 ἢ 15 Ὀλυμπιάδας. Τὴν 84ὴν Ὀλυμπιάδα ἐνεθυμήθησαν οἱ Ἠλεῖοι ὅτι τὸ ἀγώνισμα αὐτὸ δὲν εἶχεν ἱστορικὸν ἔρεισμα καὶ ὅτι ὁ ἡμίονος ἦτο δι' αὐτοὺς ζῷον ἐπάρατον καὶ ἀπήλειψαν ἀπὸ τὸ πρόγραμμα τῶν ἀγώνων τὴν ἀπήνην. «Ἀπήνῃ δὲ οὔτε τῷ ἀνευρήματι οὐδὲν ἀρχαῖον οὔτε εὐπρέπεια αὐτῇ προσῇν, ἐπάρατόν τε Ἠλείοις ἐκ παλαιοῦ καὶ ἀρχὴν γενέσθαι σφίσιν ἐν τῇ χώρᾳ τὸ ζῷον» (Παυσαν. 5. 9, 2).

Ἁρματοδρομικὸν ἐπίσης ἀγώνισμα ἦτο τὸ τοῦ ***ἀποβάτου***. Κατ' αὐτὸ πλὴν τοῦ ἡνιόχου ἐπέβαινε τοῦ ἅρματος καὶ ὁ ἰδιοκτήτης, ὁ ὁποῖος ὑπεχρεοῦτο κατὰ τὴν διαδρομὴν νὰ κατέλθῃ ἐπανειλημμένως, νὰ ἀποβῇ τοῦ ἅρματος καὶ πάλιν νὰ ἀναβῇ. Τὸ ἀγώνισμα τοῦτο ἐνεῖχε πολὺ περισσοτέρους κινδύνους τῶν ἄλλων ἁρματοδρομιῶν, διότι κατὰ τοῦ ἀποβάτου ἐπέπιπτον τὰ ἀντίπαλα ἅρματα, διὰ νὰ τὸν ἐμποδίσουν νὰ ἀναβῇ καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦ ἅρματος. Ἐπαινεῖ δὲ τὸ ἀποβάτην ὁ Δημοσθένης ὡς «τὸ σεμνότατον καὶ κάλλιστον τῶν ἀγωνισμάτων... τῇ μὲν συνηθείᾳ τῶν ὅπλων, καὶ τῇ τῶν δρόμων φιλοπονίᾳ, τοῖς ἐν τῷ πολέμῳ συμβαίνουσιν ὁμοιωμένον· τῇ δὲ μεγαλοπρεπείᾳ καὶ τῇ σεμνότητι τῆς παρασκευῆς πρὸς τὴν τῶν θεῶν δύναμιν εἰκασμένον· πρὸς δὲ τούτοις ἡδίστην μὲν θέαν ἔχον, ἐκ πλείστων δὲ καὶ παντοδαπῶν συγκείμενον, μεγίστων δ' ἄθλων ἠξιωμένον» (Ἐρωτικός). Παρομοία δὲ εἶναι ἡ ἐπίδειξις τὴν ὁποίαν ἔκαμνον ἐπὶ Ὁμήρου,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δι' ἵππων ὅμως ὄχι δι' ἁρμάτων καὶ ἡ ὁποία ἐμνημονεύθη εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ παρόντος κεφαλαίου. Τὸ ἀγώνισμα τοῦ ἀποβάτου οὐδέποτε ἐτελέσθη εἰς τὰ 'Ολύμπια, ἴσως δ' οὔτε εἰς τοὺς ἄλλους ἱεροὺς ἀγῶνας. Εἰς τὴν Βοιωτίαν ἐτελεῖτο καὶ εἰς τὰς 'Αθήνας κατὰ τὰ Παναθήναια. Μνημονεύεται δὲ νικητὴς τοῦ ἀποβάτου ὁ Φῶκος υἱὸς τοῦ Φωκίωνος. Ὁ δὲ μέγας 'Αλέξανδρος συνείθιζε κατὰ τὴν ἐκστρατείαν, ὅταν δὲν ἐπείγετο, νὰ ἐπιβαίνῃ ἅρματος καὶ νὰ ἀποβαίνῃ κατὰ τὴν πορείαν (Πλουτ. 'Αλέξ.).

ΤΟ ΜΗΚΟΣ ΤΩΝ ΔΡΟΜΩΝ

Τὸ μῆκος τοῦ δρόμου, τὸ ὁποῖον διέτρεχον τὰ ἅρματα, ἐποικιλλε κατὰ τὰς περιστάσεις. Εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Πατρόκλου ἡ νύσσα, τὸ σημεῖον τῆς καμπῆς τῶν ἁρμάτων ἦτο τόσον μακρὰν ὥστε, ἐνῶ ὁ Διομήδης πρὸ πολλοῦ εἶχε κάμψει τὴν νύσσαν, ὁ Αἴας ὁ 'Οϊλέως δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ, οὔτε αὐτόν, οὔτε τοὺς ἵππους. Εἰς τὴν 'Ολυμπίαν ἡ περίμετρος τοῦ ἱπποδρόμου ἦτο ὀκτὼ σταδίων, ἤτοι 1538, 16 μέτρων. Περιέτρεχον δὲ τὸν ἱππόδρομον τὰ τέθριππα δωδεκάκις. Διὰ τοῦτο τὸ τέθριππον ὁ Πίνδαρος ὀνομάζει «δ ω δ ε κ ά δ ρ ο μ ο ν» καὶ τὸν δρόμον τῶν ἵππων «δ ω δ ε κ ά γ υ α μ π τ ο ν» (Σχολιαστ. Πινδάρ. 'Ολυμπ. Β' 92 καὶ Γ' 55 καὶ 59). Τὸ πωλικὸν ἅρμα καὶ ἡ τελεία συνωρὶς περιέτρεχον τὸν ἱππόδρομον ὀκτάκις καὶ ἡ πωλικὴ συνωρὶς τρίς. Δέον ὅμως ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρω ἀριθμοὺς νὰ ἀφαιρεθῇ τὸ ἕν τέταρτον, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι τοὐλάχιστον οἱ νικηταὶ θὰ ἔβαινον ἐπὶ τῆς ἐσωτερκῆς περιμέτρου τοῦ ἱπποδρόμου. Καὶ τότε θὰ ἔχωμεν ὅτι τὸ τέθριππον διέτρεχε περὶ τὰ 14 χιλιόμετρα, τὸ πωλικὸν ἅρμα καὶ ἡ τελεία συνωρὶς περὶ τὰ 9, καὶ ἡ πωλικὴ συνωρὶς περὶ τὰ 3 1)2.

ΑΦΕΣΙΣ – ΚΑΝΟΝΕΣ

Κατὰ τὴν ἄφεσιν δὲν ἐτάσσοντο ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς τὰ ἅρματα ὅπως οἱ δρομεῖς, ἀλλὰ τὸ ἓν ὄπισθεν τοῦ ἄλλου. (Σχολιαστ. 'Ομήρ. 'Ιλιάδ. 358). Εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Πατρόκλου οἱ ἀγωνισταὶ «σ τ ὰ ν μ ε τ α σ τ ο ι χ ί» κατὰ τὴν ἑξῆς σειράν. 'Αντίλοχος, Εὔμηλος, Μενέλαος, Μηριόνης, Διομήδης. Δηλαδὴ τὸ πρῶτον κληρούμενον ἅρμα ἐτάσσετο ἐπὶ τῆς γραμμῆς τῆς ἀφέσεως, τὰ δ' ὑπόλοιπα ὄπισθεν αὐτοῦ κατὰ σειράν. Μὲ τὸ σημεῖον τῆς ἐκκινήσεως ἐξεκίνει τὸ τελευταῖον. Τὸ πρὸ αὐτοῦ ἐξεκίνει, ὅταν τὸ τελευταῖον ἔφθανεν εἰς τὸ ὕψος του καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρι τοῦ πρώτου, ὅτε ὅλα εὑρίσκοντο ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς. Τοῦτο δέ,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διότι θὰ ἦτο σχεδὸν ἀδύνατον νὰ γίνῃ ἡ ἐκκίνησις σύγχρονος. Ὅταν θὰ ἐδίδετο τὸ σημεῖον τῆς ἀφέσεως θὰ ἦτο εὔκολον κάποιος ἐκ τῶν ἵππων νὰ μὴ παρωρμᾶτο πρὸς δρόμον. Ἐνῶ μὲ τὴν μέθοδον αὐτὴν, ὅταν τὸ ὄπισθεν ἅρμα ἔφθανεν εἰς τὸ ὕψος τοῦ προηγουμένου, οἱ ἵπποι τοῦ προηγουμένου, ἐρεθίζοντο ἀπὸ τὸν ποδοβολητὸν τῶν ἵππων τοῦ ὄπισθεν ἅρματος καὶ παρωρμῶντο πρὸς δρόμον. Τὸ ἐλάττωμα τῆς μεθόδου αὐτῆς ἦτο ὅτι δὲν ἦτο εὔκολον νὰ ἀγωνισθοῦν πολλὰ ἅρματα συγχρόνως, διότι ἡ φάλαγξ των θὰ ἦτο μεγάλη καὶ θὰ ἀπῃτεῖτο πολὺς χῶρος. Τοῦτο συνέβαινεν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, μέχρις ὅτου ὁ Κλεοίτας ὁ Ἀθηναῖος ἐπενόησεν κατάλληλον μέθοδον ἀφέσεως, ὅπως θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ οἰκεῖον κεφάλαιον.

Κατὰ τὸν ἀγῶνα οἱ ἀγωνισταὶ ὤφειλον νὰ ὁδηγοῦν τὰ ἅρματά των ἐπὶ τῆς γραμμῆς των καὶ νὰ μὴ λοξεύουν διὰ νὰ κόψουν τὸν δρόμον τοῦ ἀνταγωνιστοῦ. Ὤφειλεν ἕκαστος «ἐλαύνει τὸν αὐτοῦ δρόμον». Ἡ παράβασις δὲ τῆς διατάξεως ταύτης ἐκαλεῖτο «ὑποσκελίζειν» ἢ ὑποθέεντας τῶν ἵππων ὁδούς» (Σχολ. Ἀριστοφ. Νεφέλ. 25). Τὴν διάταξιν αὐτὴν παρέβη ὁ Ἀντίλοχος εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Πατρόκλου. Ἐπωφελήθη μιᾶς στενωποῦ τοῦ δρόμου καὶ πρὸ αὐτῆς ἔστρεψε δεξιά, ἐξῆλθεν ὀλίγον τῆς ὁδοῦ καὶ ἔσπευσε πρὸς τὴν στενωπόν, μὲ τὸν ὑπολογισμὸν ὅτι ὁ προηγούμενός του Μενέλαος βραδύτερον αὐτοῦ θὰ ἔστρεφε καὶ ἐπομένως θὰ ἔφθαναν συγχρόνως εἰς τὴν στενωπόν. Ὅτε εἶχε πεποίθησιν ὅτι ὁ συνετὸς Μενέλαος, θὰ ὑπεχώρει καὶ θὰ ἀνέκοπτε, διὰ νὰ μὴ συγκρουσθοῦν τὰ δύο ἅρματα, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ὅταν δὲ κατὰ τὴν ἀπονομὴν τῶν ἄθλων ὁ Μενέλαος καλεῖ τὸν Ἀντίλοχον νὰ ὀρκισθῇ ὅτι δὲν ἐπέδησε δόλῳ τὸ ἅρμα του, ὁ Ἀντίλαχος ἀναγνωρίζει τοῦτο καὶ χαρακτηρίζει τὴν πρᾶξίν του ὡς «νέου ἀνδρὸς ὑπερβασίας.».

Ἐλέχθη ὅτι ἡνιόχευεν ὄχι ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ ἅρματος ἀλλ' εἰδικὸς ἡνίοχος. Διὰ τοῦτο ἦτο δυνατὸν οἱ ἀγωνισταὶ νὰ εἶναι καὶ γυναῖκες καὶ παῖδες καὶ κράτη ἀκόμη. Εἰς τὰ Ὀλύμπια ἐνίκησεν εἰς τὴν συνωρίδα πώλων τὴν 128ην Ὀλυμπιάδα ἤτοι τὸ 268 π. Χ. ἡ Μακεδονὶς Βελιστίχη. Ἐπίσης ἡ ἀδελφὴ τοῦ Ἀγησιλάου καὶ κόρη τοῦ Ἀρχιδάμου Κυνίσκα ἐνίκησεν εἰς τὰ Ὀλύμπια τέθριππον. Λέγεται δὲ ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη νικήτρια γυνή. Καὶ ἄλλαι ὅμως γυναῖκες ἰδίως Λακεδαιμόνιαι ἐνίκησαν εἰς ἱππικοὺς ἀγῶνας. Ἀναφέρεται ἐπίσης Λακεδαιμονία γυνὴ ἡ Εὐρυλεωνίς, ἡ ὁποία ἐνίκησεν συνωρίδα τελείων ἵππων εἰς τὰ Ὀλύμπια. Ἐπί-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σης οἱ παῖδες τοῦ Κορινθίου Φειδώλα ἀνεκηρύχθησαν καὶ εἰς τὰ Ὀλύμπια καὶ εἰς τὰ Ἴσθμια νικηταὶ εἰς ἱππικὸν ἀγώνισμα, τὸν ἵππον κέλητα. Ὡσαύτως εἰς τὰ Ὀλύμπια νικητὴς ἵππου κέλητος ἀνεκηρύχθη ὁ παῖς τοῦ Τίμωνος Αἴσυπος. Κατὰ δὲ τὴν 75ην Ὀλυμπιάδα ἤτοι τὸ 480 π. Χ. νικητὴς ἵππου κέλητος ἀνεκηρύχθη ὁ δῆμος τῶν Ἀργείων, τὴν 77ην Ὀλυμπιάδα ἤτοι τὸ 472 π. Χ. ὁ ἴδιος δῆμος ἀνεκηρύχθη νικητὴς τεθρίππου καὶ τὴν 90ην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 420 νικητὴς τεθρίππου ἀνεκηρύχθη ὁ δῆμος τῶν Θηβαίων.

ΤΕΧΝΗ

Ὡς πρὸς τὴν ἀπαιτουμένην καὶ ἐφαρμοζομένην τέχνην τοῦ ἡνιοχεῖν γνωρίζομεν ἀρκετὰ ἀπὸ δύο περιγραφάς. Τὴν τοῦ Ὁμήρου, ὅπου παρουσιάζεται ὁ γέρων καὶ πεπειραμένος εἰς τὴν ἁρματοδρομίαν Νέστωρ, νὰ συμβουλεύῃ τὸν υἱόν του Ἀντίλοχον πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος, καὶ τὴν τοῦ Σοφοκλέους εἰς τὴν Ἠλέκτραν, ὅπου ὁ ἄγγελος διηγεῖται τὰ τοῦ

Εἰκ. 26. Ἁρματοδρομία.

θανάτου τοῦ Ὀρέστου. Κατὰ τὰς περιγραφὰς αὐτὰς ὁ ἡνίοχος ἔπρεπε νὰ ὁδηγῇ τὸ ἅρμα κατ' εὐθειαν ἐμπρὸς καὶ νὰ μὴ σπαταλᾷ τὸν χρόνον εἰς ἀσκόπους ἑλιγμούς. Εἰς τὸ σφάλμα τοῦτο, λέγει ὁ Νέστωρ, ὑπέπιπτεν ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος εἶχε πεποίθησιν εἰς τὸ ἅρμα του καὶ τοὺς ἵππους του. Ἐκτὸς ὅμως τούτου φαίνεται ὅτι δὲν ἦτο καὶ εὔκολον νὰ ἡνιοχοῦνται κατ' εὐθεῖαν ἐμπρὸς χωρὶς μικρὰς λοξοδρομήσεις τέσσαρες ἵπποι. Εἷς ἐξ αὐτῶν ἂν ἐπέσπευδε κατ' ἐλάχιστον τὸ βῆμα, τὸ ἅρμα θὰ ἐλοξοδρόμει. Διὰ τοῦτο ἐκαυχῶντο οἱ ἡνίοχοι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι κατώρθωναν νὰ ὁδηγοῦν μὲ ἀκρίβειαν τὸ ἅρμα. Ὁ Ἀντίκηρις ὁ Κυρηναῖος θέλων νὰ ἐπιδείξῃ εἰς τὸν Πλάτωνα τὰς ἰδικάς του ἱκανότητας περιέτρεξε μὲ τὸ ἅρμα του πολλάκις τὴν Ἀκαδημίαν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἁρματοτροχίας, ὥστε εἰς τὸ ἔδαφος νὰ φαίνεται μία μόνον αὖλαξ ὅτι ἔγινεν ἀπὸ τοὺς τροχούς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πλείστας δ' ἐλπίδας ἐπιτυχίας εἶχεν ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ κατώρθωνε νὰ περάσῃ τὸ ἅρμα του ἐγγύτατα τῆς νύσσης. Ὁ Νέστωρ λέγει εἰς τὸν Ἀντίλοχον ὅτι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ κατορθώσῃ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον νὰ νικηθῇ, ἔστω καὶ ἂν τὸ ἀντίπαλον ἅρμα τὸ σύρει αὐτὸς ὁ Ἀρείων, ἢ οἱ περίφημοι ἐπίσης ἵπποι τοῦ Λαομέδοντος. Καὶ τοῦτο ὅμως ἀπῄτει τέχνην. Ἔπρεπεν ἡ πλήμνη, ἡ ὀπὴ τοῦ τροχοῦ ὅπου εἰσήρχετο ὁ ἄξων, νὰ τριφθῇ ἂν ἦτο δυνατὸν ἐπὶ τῆς νύσσης χωρὶς νὰ συγκρουσθῇ. Πρὸς τοῦτο ὁ ἡνίοχος ἔπρεπε νὰ κλίνῃ τὸ σῶμά του ἀριστερά, νὰ ἀνακόψῃ τὴν ὁρμὴν τοῦ ἀριστεροῦ σειραίου ἵππου καὶ νὰ παρορμήσῃ τουναντίον τὸν δεξιόν. Ἂν ὅμως ἡ πλήμνη συνεκρούετο πρὸς τὴν νύσσαν, ἦτο ἀσφαλὲς ὅτι θὰ ἐθραύετο ὁ ἄξων, τὸ ἅρμα θὰ μετεβάλλετο εἰς συντρίμματα καὶ ὁ ἁρματηλάτης, θὰ ἐκινδύνευε νὰ φονευθῇ. Καὶ ἄλλα ὅμως, ἀσήμαντα ἄλλως, ἀτυχήματα ἐξ ἀπροvοησίας ἠδύναντο νὰ συμβοῦν, τὰ ὁποῖα συνετέλουν εἰς τὴν ἀπώλειαν τῆς νίκης. Οὕτως ὁ Διομήδης ἠτύχησε νὰ τοῦ ἐκφύγῃ ἡ μάστιξ, χάρις εἰς τὴν ἐχθρότητα τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ θὰ ἔχανε τὴν νίκην, ἂν δὲν ἔσπευδεν ἡ Ἀθηνᾶ νὰ τοῦ δώσῃ πάλιν τὴν μάστιγα. Διὰ νὰ ἀνταποδώσῃ δὲ ἡ θεὰ τὰ ἴσα εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ἔθραυσε τὸν ἄξονα τοῦ ἅρματος τοῦ Εὐμήλου, τὸν ὁποῖον ἐπροστάτευεν ὁ Ἀπόλλων. —

Καὶ σοβαρώτερα ἀτυχήματα ὅμως ἦσαν συχνά. Ἰδίως κατὰ τὴν νύσσαν. Ἐκτὸς τοῦ ἀτυχήματος, τὸ ὁποῖον ἀνεφέρθη ἀνωτέρω καὶ τὸ ὁποῖον συνέβη εἰς τὸν Ὀρέστην, ἦτο εὔκολον νὰ συγκρουσθοῦν ἐκεῖ τὰ ἅρματα μεταξύ των. Διότι ὅλοι προσεπάθουν νὰ πλησιάσουν τὴν νύσσαν, καὶ ἂν δὲν συνεκρούοντο ἐξ ἀδεξιότητος τῶν ἡνιόχων, θὰ συνεκρούοντο, διότι θὰ ἐφοβοῦντο οἱ ἵπποι καὶ θὰ ἀφηνίαζον. Ἂν δὲ δύο ἅρματα συνεκρούοντο τὰ ὑπόλοιπα ἦτο δυσκολώτατον νὰ μὴ συντριφθοῦν ἐπὶ τῶν συντριμμάτων τῶν συγκρουσθέντων. Εἰς τὴν Ἠλέκτραν ὁ Σοφοκλῆς λέγει ὅτι μετὰ τὴν σύγκρουσιν δύο ἁρμάτων.

κἀντεῦθεν ἄλλος ἄλλον ἐξ ἑνὸς κακοῦ
ἔθραυε κἀνέπιπτε, πᾶν δ' ἐπίμπλατο
ναυαγίων Κρισαῖον ἱππικῶν πέδον.

Δὲν εἶναι δὲ ἡ εἰκὼν αὐτὴ γέννημα τῆς φαντασίας τοῦ ποιητοῦ. Ἴσως νὰ τὴν εἶδε. Διότι ἦτο 28 ἐτῶν τὸ 468, ὅτε τὸ Κρισαῖον πεδίον κατὰ τοὺς ἀγῶνας τῶν Πυθίων ἐπλήσθη ναυαγίων ἱππικῶν. Ἠγωνίσθησαν τότε 40 ἅρματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἐσώθη μόνον ἓν τοῦ Ἀρκεσιλάου τοῦ Κυρηναίου, τὸ ὁποῖον ὡδήγει ὁ ἡνίοχος Κάρρωτος. Ἐπαινεῖ δὲ τὸν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἡνίοχον τοῦτον ὁ Πίνδαρος «κατέκλασε γὰρ ἐντέων σθένος οὐδὲν» (Πυθιον. Ε' 34).

Καὶ χωρὶς ὅμως τὰ στοιχεῖα αὐτὰ δύναται κανεὶς νὰ φαντασθῇ, πόσον ἐπικίνδυνος ἦτο ἡ καμπὴ τῆς νύσσης, ἀπὸ τὸν Ταράξιππον τῆς 'Ολυμπίας. Εἰς τὴν μίαν νύσσαν τοῦ ἱπποδρόμου, ὅπου ἔκαμπτον τὴν πρώτην φορὰν τὰ ἅρματα, ὑπῆρχεν εἶδός τι βωμοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου οἱ ἡνίοχοι πρὸ τοῦ ἀγῶνος ἔθυον εἰς τὸν Ταράξιππον. Οἱ δὲ περὶ τοῦ Ταραξίππου θρῦλοι ἦσαν πολλοί. Κατ' ἄλλους ἐκεῖ εὑρίσκετο ὁ τάφος τοῦ 'Ωλενίου ἱκανοῦ ἱππέως καὶ ἁρματηλάτου. Κατ' ἄλλους ἦτο ὁ τάφος τοῦ Δαμέωνος τοῦ Φλιασίου καὶ τοῦ ἵππου του. Οὗτος συνεξεστράτευσε μετὰ τοῦ 'Ηρακλέους καὶ ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ἄκτορος καὶ τοῦ υἱοῦ του Κτεάτου. Κατ' ἄλλους ἦτο κενοτάφιον τοῦ Μυρτίλου, τὸ ὁποῖον ἵδρυσεν ὁ Πέλοψ, διὰ νὰ ἐξιλασθῇ καὶ εἰς τὸ ὁποῖον οὗτος ἔθυε. Τὸ ὠνόμασε δὲ ταράξιππον, διότι διὰ τῆς τέχνης τοῦ Μυρτίλου ἐταράχθησαν οἱ ἵπποι τοῦ Οἰνομάου. Ἄλλοι ἰσχυρίζοντο ὅτι αὐτὸς ὁ Οἰνόμαος ἦτο ὁ ταράσσων τοὺς ἵππους. Ἄλλοι ὅτι ἦτο ὁ τάφος ἑνὸς ἐκ τῶν μνηστήρων τῆς Ἱπποδαμείας, τοῦ 'Αλκάθου υἱοῦ τοῦ Πορθάονος. Καὶ τέλος ἐθρυλεῖτο ὅτι εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο εἶχε θάψει ὁ Πέλοψ καθ' ὁδηγίαν τοῦ 'Αμφίονος μαγικόν τι, τὸ ὁποῖον ἐτάραξε τοὺς ἵππους τοῦ Οἰνομάου. Ὁ Παυσανίας πιστεύει ὅτι Ταράξιππος ἦτο ἐπίθετον τοῦ Ἱππίου Ποσειδῶνος. Δὲν ἦτο ὅμως μόνον ἡ 'Ολυμπία ἡ ὁποία εἶχε Ταράξιππον. Παντοῦ ὑπῆρχε τοιοῦτος. Διότι παντοῦ ὑπῆρχε ὁ κίνδυνος κατὰ τὴν καμπὴν τῆς νύσσης. Καὶ εἰς τὸν 'Ισθμὸν ὑπῆρχε Ταράξιππος καὶ αὐτὸς ἦτο ὁ Γλαῦκος ὁ υἱὸς τοῦ Σισύφου, ὁ ὁποῖος ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἵππων ὅταν ἐτέλεσε τοὺς ἀγῶνας ὁ Ἄκαστος πρὸς τιμὴν τοῦ πατρός του Πελία. Εἰς δὲ τὴν Νεμέαν χρέη Ταραξίππου ἐτέλει πέτρα ἐρυθροῦ χρώματος ἡ ὁποία εὑρίσκετο κατὰ τὴν καμπὴν (Παυσ. 6. 20, 15). 'Αλλὰ καὶ εἰς τὸ Κρισαῖον πεδίον κατὰ τὰ Πύθια ἐταράσσοντο οἱ ἵπποι καὶ λέγει ὁ Παυσανίας ὅτι δὲν ἐλέγετο, ποῦ ὠφείλετο τοῦτο. Πολὺ ὅμως φοβερώτερος ἦτο ὁ Ταράξιππος τῆς 'Ολυμπίας. Ἴσως, διότι ἦτο στενώτερος ὁ ἱππόδρομος, ἴσως, τὸ καὶ πιθανώτερον, διότι τὰ ἀγωνιζόμενα ἅρματα ἦσαν περισσότερα. 'Ελέχθη ἤδη, ὅτι τὸ 468 π.Χ. εἰς τὰ Πύθια ἠγωνίσθησσν 40 ἅρματα. Ὅταν τοσοῦτος ἀριθμὸς ἁρμάτων σπεύδῃ νὰ κάμψῃ τὴν νύσσαν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ ταραχθοῦν οἱ ἵπποι καὶ νὰ μὴν ἀφηνιάσουν. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν ἄφεσιν τοῦ ἱπποδρόμου τῆς 'Ολυμπίας εὑρίσκετο καὶ τοῦ Πανὸς βωμὸς εἰς τὸν ὁποῖον ἔθυον οἱ ἡνίοχοι.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καὶ ἡ τύχη ὅμως φαίνεται ὅτι ἔπαιζε τὸν ρόλον της. Διὸ καὶ τῆς Τύχης ὑπῆρχε βωμὸς καὶ τοῦ Μοιραγέτου Διὸς εἰς τὴν 'Ολυμπίαν. Ἄλλως τε εἴδομεν δύο τοιαύτας συνεργίας τῆς Τύχης, τὴν ἀπώλειαν τῆς μάστιγος ὑπὸ τοῦ Διομήδους καὶ τὴν θραῦσιν τοῦ ἄξονος τοῦ ἅρματος τοῦ Εὐμήλου. Οἱονδήποτε ὅμως ἀτύχημα, οἱαδήποτε ἀδεξιότης, οἱαδήποτε ἀπρονοησία εἰς τοὺς δαίμονας αὐτοὺς ἐφορτώνετο ἀπὸ τοὺς ὑπευθύνους ἡνιόχους. Ἡ πρόφασις ἡ θυγάτηρ τοῦ «ὀψινόου 'Επιμηθέος» κατὰ τὸν Πίνδαρον ἦτο ἡ ἄγκυρα σωτηρίας τῶν ἡνιόχων (Πυθιον. Ε' 27).

Διὰ νὰ εἶναι ὅμως κανεὶς δίκαιος πρέπει νὰ ἀναγνωρίσῃ ὅτι ἦτο βαρεῖα, βαρυτάτη ἡ ἀποστολὴ τῶν ἡνιόχων. Δὲν ἦτο εὔκολον εἰς διαστήματα χρόνου ἐλάχιστα νὰ ἀντιλαμβάνωνται τί δέον γενέσθαι, πότε πρέπει νὰ κρατήσουν τὰ ἡνία, πότε νὰ τὰ χαλαρώσουν, πότε νὰ τὰ ἀφήσουν ἐλεύθερα, τίνος ἵππου πρέπει νὰ ἀνακόψουν τὴν ὁρμήν, τοῦ δεξιοῦ ἢ τοῦ ἀριστεροῦ σειραίου, ἀναλόγως τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀγῶνος καὶ νὰ ἐκτελέσουν. 'Εφ' ὅσον μάλιστα αἱ περιστάσεις ἐνηλάσσοντο μετὰ μεγίστης ταχύτητος. Ὅταν δὲ συνετρίβοντο ἀντίπαλα ἅρματα καὶ ὁ ἱππόδρομος ἐπληροῦτο ναυαγίων ἱππικῶν τὸ ἔργον τοῦ ἡνιόχου καθίστατο ἀκόμη δυσκολώτερον, διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν του τὰς κινήσεις τῶν περισωθέντων ἀντιπάλων ἁρμάτων, ἔπρεπε καὶ νὰ φροντίζῃ νὰ παρακάμπτῃ τὰ συντρίμματα. Διὰ τοῦτο οἱ τεχνῖται ἡνίοχοι ἦσαν περιζήτητοι καὶ συχνὰ ὁ Πίνδαρος τοὺς ἐξυμνεῖ. Δὲν ἐξυμνεῖ μόνον τὸν ἡνίοχον τοῦ 'Αρκεσιλάου Κάρρωτον, ἀλλὰ καὶ τὸν Φίντιν τοῦ 'Αγησία τοῦ Συρακουσίου, καὶ τὸν Νικόμαχον τὸν 'Αθηναῖον τοῦ Ξενοκράτους τοῦ 'Ακραγαντίνου. Τὰ δὲ ὠφελήματα, τὰ ὁποῖα ἐπορίζοντο οἱ ἡνίοχοι ἦσαν μεγάλα. Ὁ ἡνίοχος τοῦ 'Ιέρωνος τυράννου τῶν Συρακουσῶν Χρόμιος καὶ πλοῦτον μέγαν ἀπεκόμισε καὶ ἐκτίμησιν τοῦ 'Ιέρωνος τόσην, ὥστε νὰ διορισθῇ παρ' αὐτοῦ ἐπίτροπος τῆς Αἴτνης. Ἔγινε δὲ καὶ αὐτὸς ἁρματοτρόφος καὶ ἐνίκησεν εἰς τὰ Νέμεα καὶ εἰς τὰ 'Αδράστεια τῆς Σικυῶνος. Καὶ τὰς δύο αὐτὰς νίκας ἐξυμνοῦν δύο τῶν ᾠδῶν τοῦ Πινδάρου.

Εὐκολώτερον ἦτο τὸ ἔργον τοῦ ἡνιόχου εἰς τὰ ἱππικὰ ἀγωνίσματα. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ διότι ταῦτα ὑστέρουν, ὡς θέαμα, τῶν ἁρματοδρομικῶν καὶ διότι ἡ δαπάνη ἦτο μικροτέρα, ἀφοῦ ἔλειπε τὸ ἅρμα καὶ ἀφοῦ εἷς μόνον ἵππος ἐχρειάζετο, ἡ νίκη εἰς τὰ ἀγωνίσματα ταῦτα εἶχε μικροτέραν σημασίαν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΙΠΠΙΚΑ ΑΓΩΝΙΣΜΑΤΑ

Ἱππικὰ ἀγωνίσματα τῶν Ἑλλήνων γνωρίζομεν ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα εἰσήχθησαν εἰς τὰ Ὀλύμπια. Καὶ ἦσαν ταῦτα ὁ ***ἵππος κέλης,*** δρόμος δηλαδὴ τελείου ἵππου, ὁ ὁποῖος διέτρεχε τὸν ἱππόδρομον ἑξάκις. Ὁ ***πῶλος κέλης,*** ὁ ὁποῖος διέτρεχε τὸν ἱππόδρομον πιθανῶς τετράκις καὶ τὸ παράδοξον ἀγώνισμα τῆς ***κάλπης.*** Κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀγώνισμα θήλεια ἵππος διέτρεχεν ἄγνωστον πόσας φορὰς τὸν ἱππόδρομον καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν στροφὴν ὁ ἀναβάτης κατήρχετο καὶ ἔτρεχε μαζὶ μὲ τὴν φορβάδα. Εἶναι ἄγνωστον ἂν τὸ ἀγώνισμα τοῦτο ἐτελεῖτο καὶ ἀλλαχοῦ ἢ ἐτελέσθη μόνον εἰς τὰ Ὀλύμπια, ὅπου εἰσήχθη τὴν 71ην Ὀλυμπιάδα ἤτοι τὸ 496 π.Χ. Δὲν ἐτελέσθη ὅμως καὶ εἰς τὰ Ὀλύμπια παρὰ μόνν μέχρι τῆς 84ης Ὀλυμπιάδος, ὁπότε κατηργήθη μαζὶ μὲ τὴν ἀπήνην. Ἴσως δὲν εὑρίσκοντο ἡνίοχοι δυνάμενοι νὰ διατρέξουν 1500 περίπου μέτρα δρομαῖοι.

Ἐπειδὴ εἰς τὰς εἰκόνας τῶν ἀγγείων εἰκονίζονται οἱ ἱππεῖς ἀγωνισταὶ νὰ ἐπιβαίνουν ἐπὶ γυμνῆς τῆς ράχεως τοῦ ἵππου, εἶναι πιθανὸν ὅτι κατὰ τοὺς ἀγῶνας δὲν ἐγίνετο χρῆσις ἐφιππίου.

Πολλοὶ πιστεύουν ὅτι τὸ ἐφίππιον ἦτο ἄγνωστον. Ἀλλ' ὁ Ξενοφῶν εἰς τὰ περὶ ἱππικῆς (7, 5.) παρέχει ὁδηγίας πῶς πρέπει νὰ κάθηται ὁ ἱππεὺς ἐπὶ γυμνῆς τῆς ράχεως ἢ ἐπὶ τοῦ ἐφιππίου. Ἀλλαχοῦ ἐπίσης (12,8) συμβουλεύει τὸν πολεμιστὴν ἱππέα νὰ σκεπάζῃ τὸ μεταξὺ τοῦ θώρακος καὶ τῶν ἰσχίων μέρος τοῦ ἵππου διὰ τοῦ ἐφιππίου. Ἑπομένως τὸ ἐφίππιον ἐχρησιμοποιεῖτο, ὅπως καὶ σήμερον καὶ ὄχι μόνον ἐπὶ συνήθους χρησιμοποιήσεως τοῦ ἵππου, ὡς μέσου συγκοινωνίας.

Ἦτο δ' ἡ ἱππασία ἀπαραίτητον ἐφόδιον παντὸς καλῶς ἀνατεθραμμένου νέου. Διὸ καὶ ἦσαν οἱ Ἕλληνες ἄριστοι ἱππεῖς. Ὁ υἱὸς τοῦ Θεμιστοκλέους Κλεόφαντος ἵστατο ὀρθὸς ἐπὶ τοῦ ἵππου καὶ ἡκόντιζεν ἀπ' αὐτοῦ ὀρθός. Ἐπίσης ὁ Περικλῆς τοὺς υἱούς του Πάρολον καὶ Ξάνθιππον τοὺς κατέστησε τελείους ἱππεῖς.

Η ΑΓΑΠΗ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΙΠΠΙΚΗΝ

Δι' ὅλα αὐτὰ ἡ καλλιέργεια τῆς ἱππικῆς ἔλαβε μεγάλην ἔκτασιν καὶ ἡ ἱπποτροφία προήχθη. Συνέγραψε δ' ὁ Ξενοφῶν βιβλίον περὶ ἱππικῆς, εἰς τὸ ὁποῖον γράφει περὶ τῶν προσόντων τοῦ ἵππου, περὶ συντηρήσεως, διαίτης, ἀσκήσεως κ.λ.π. Ἡ πρὸς τὸ ζῷον δὲ στοργὴ τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἑλλήνων φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι ἕκαστος ἵππος εἶχε ἰδιαίτερον ὄνομα εὐθὺς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ὁ Μενέλαος κατὰ τοὺς ἀγῶνας τοῦ Πατρόκλου μετεχειρίσθη τὴν ἵππον τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἡ ὁποία ἐκαλεῖτο Αἴθα καὶ τὸν ἰδικόν του, ὁ ὁποῖος ἐκαλεῖτο Πόδαργος. Συνηντήσαμεν δὲ καὶ τὸν μυθολογούμενον Ἀρείονα καὶ τὴν Παρθενίαν καὶ Ἐρίφαν τοῦ Μάρμακος. Ἐκόσμουν δὲ τὴν Ἅλτιν χαλκοῖ νικηταὶ ἵπποι οἱ τέσσαρες τοῦ τεθρίππου τοῦ νικητοῦ τῆς 66ης Ὀλυμπιάδος ἤτοι τοῦ 516 π.Χ. Κλεοσθένους τοῦ Ἐπιδαμνίου, οἱ ὁποῖοι ἐκαλοῦντο Φοῖνιξ, Κόραξ, Κνακίας καὶ Σάμος. Ὑπῆρχεν ἐπίσης εἰς τὰς Ἀθήνας ἰδιαίτερος τάφος, ὅπου εἶχον ταφῆ οἱ ἵπποι τοῦ Κίμωνος τοῦ Στησαγόρου, οἱ ὁποῖοι ἐνίκησαν τρεῖς κατὰ σειρὰν Ὀλυμπιάδας εἰς τὰ Ὀλύμπια. Περίφημοι ἦσαν οἱ ἵπποι τοῦ Εὐαγόρου τοῦ Λάκωνος, οἱ ὁποῖοι ἐπίσης, ὅπως καὶ τοῦ Κίμωνος, τρεῖς κατὰ σειρὰν Ὀλυμπιάδας ἐνίκησαν. Περιφημοτάτη ὅμως ὑπῆρξεν ἡ Αὔρα τοῦ Κορινθίου Φειδώλα. Αὕτη κατὰ τὸν ἀγῶνα εἰς Ὀλυμπίαν συνέπεσεν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀγῶνος νὰ ρίψῃ τὸν ἡνίοχον. Δὲν ἐσταμάτησεν ὅμως, ἀλλ' ἐξηκολούθησε τὸν δρόμον της καὶ μάλιστα, ὅταν ἡ σάλπιγξ ἐσήμανε τὴν τελευταίαν στροφήν, ἡ Αὔρα συνεκέντρωσε τὰς δυνάμεις της, ἐπέτεινε τὴν ταχύτητα τοῦ δρόμου της καὶ ἐνίκησε.

Ἡ πρὸς τοὺς ἵππους στοργὴ ὀφείλεται εἰς τὰ ἱππικὰ ἀγωνίσματα, τὰ ὁποῖα ἐκτὸς τοῦ ἀποτελέσματος τούτου συνετέλεσαν σπουδαίως διὰ τῆς μεγαλοπρεπείας τοῦ θεάματός των εἰς τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἀγώνων.

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΝΙΚΗΣ

Ἡ σημασία τῆς νίκης εἰς τὰ ἱππικὰ καὶ ἁρματοδρομικὰ ἀγωνίσματα δὲν ἦτο μικροτέρα ἢ εἰς τὰ γυμνικά.

Ἐὰν ὁ σταδιονίκης ἔδιδε τὸ ὄνομά του εἰς τὴν Ὀλυμπιάδα κατὰ τὰ Ὀλύμπια, ἐὰν ὁ παλαιστὴς καὶ ὁ πύκτης καὶ ὁ παγκρατιαστὴς ἐθαυμάζοντο διὰ τὴν ρώμην καὶ τὴν καρτερίαν των, ἐὰν ὁ πένταθλος συνεκίνει διὰ τὴν ἁρμονικὴν διάπλασιν τοῦ σώματός του, ὁ νικητὴς τῶν ἁρματοδρομιῶν καὶ τῶν ἱπποδρομιῶν ἀπέλαυε φήμης ἐπίσης Πανελληνίου διὰ τὸν πλοῦτον του καὶ διὰ τὴν ἐξαιρετικήν του θέσιν εἰς τὴν κοινωνικὴν ἱεραρχίαν. Περὶ τοῦ ἀντιπάλου τοῦ Πεισιστράτου Καλλίου τοῦ Φαινίππου λέγει ὁ Ἡρόδοτος ὅτι ἦτο ἄξιος μνήμης «τοῦτο μὲν γὰρ τὰ προλελεγμένα, ὡς ἀνὴρ ἄκρος ἐ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λευθερῶν τὴν πατρίδα, τοῦτο δὲ τὰ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐποίησεν ἵππῳ νικήσας τεθρίππῳ δὲ δεύτερος γενόμενος, Πύθια δὲ πρότερον ἀνελόμενος ἐφανερώθη εἰς τοὺς Ἕλληνας μεγίστῃσι δαπάνῃσι». Περὶ δὲ τοῦ Μιλτιάδου λέγει ὅτι κατήγετο ἐξ οἰκίας τεθριπποτρόφου καὶ ὅτι πρὶν νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Χερσόνησον ἐνίκησε τέθριππον. Καὶ τοῦτο διὰ νὰ δείξῃ ὅτι πρόκειται περὶ ἀνδρὸς ἐπιφανοῦς. Διὰ τοῦτο πάντες οἱ δυνάμενοι ἔτρεφον ἵππους καὶ συνετήρουν ἡνιόχους, διὰ νὰ δυνηθοῦν κάποτε νὰ ἀποκτήσουν τὸν στέφανον τῆς νίκης. Οἱ τύραννοι Γέλων καὶ Ἱέρων τῶν Συρακουσῶν, ὁ Ἀρκεσίλαος τῆς Κυρήνης, ὁ Κλεισθένης τῆς Σικυῶνος, ὁ Περίανδρος τῆς Κορίνθου, ὁ ἀρχηγὸς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας Ἄρατος, ὁ Πτολεμαῖος ὁ Λάγου, ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Δημάρατος καὶ ἄλλοι ἐστέφθησαν εἰς ἁρματοδρομικὰ ἀγωνίσματα.

Τρία δὲ γεγονότα εὐτυχῆ, λέγει ἡ ἱστορία ὅτι ἀνηγγέλθησαν αὐθημερὸν εἰς τὸν Φίλιππον κατὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ποτιδαίας. Ἡ γέννησις τοῦ Ἀλεξάνδρου, μιὰ νίκη τοῦ Παρμενίωνος καὶ ἑτέρα ἵππου κέλητος εἰς τὴν Ὀλυμπίαν (Πλουτ. Ἀλεξ. 3).

Ὑπῆρχον δ' οἰκογένειαι κατὰ παράδοσιν ἁρματοτρόφοι, ὅπως ἦτο ἡ οἰκογένεια τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν. Οὗτοι γνωρίζονεν ὅτι κατήγαγον πέντε νίκας εἰς τὰ Ἴσθμια, μίαν εἰς τὰ Ὀλύμπια καὶ δύο εἰς τὰ Πύθια. Περὶ τῆς οἰκογενείας τοῦ Λύσιος ἐπίσης λέγει ὁ Πλάτων ὅτι ἦτο κατὰ παράδοσιν ἱπποτρόφος.

Μεγίστης δ' ἀξίας δῶρον ἦτο ἡ παραχώρησις τῆς νίκης εἰς τὰ ἀγωνίσματα αὐτά. Συνηντήσαμεν τὸν Τίμωνα τὸν Ἠλεῖον, ὁ ὁποῖος τὴν νίκην του εἰς ἵππον κέλητα παρεχώρησεν εἰς τὸν παῖδα του Αἴσυπον. Καὶ ὁ Φειδώλας ὁ Κορίνθιος ἐπίσης τὴν νίκην, τὴν ὁποίαν κατήγαγεν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν διὰ τοῦ ἵππου του Λύκου τὴν παρεχώρησεν εἰς τοὺς παῖδάς του (Παυσ. 6. 13, 10). Καὶ ὁ ὁμομήτριος ἀδελφὸς τοῦ Μιλτιάδου τοῦ Κυψέλου Κίμων ὁ Στησαγόρου τὴν πρώτην νίκην του τεθρίππου εἰς τὰ Ὀλύμπια τὴν παρεχώρησεν εἰς τὸν ἀδελφόν του Μιλτιάδην, τὴν δὲ δευτέραν εἰς τὸν τύραννον Πεισίστρατον. Αὐτὴ δ' ἡ τελευταία παραχώρησις συνετέλεσε νὰ ἀνακληθῇ ὑπὸ τοῦ Πεισιστράτου ἐκ τῆς ἐξορίας (Ἡροδ. 6, 103).

Ἐνίοτε δὲ συνεταιρίζοντο διὰ τὴν διατροφὴν τῶν ἵππων, ὅπως οἱ Ἀκραγαντῖνοι ἀδελφοὶ Θήρων καὶ Ξενοκράτης, οἱ ὁποῖοι ἀνεκηρύσσοντο ἐναλλὰξ νικηταί. Εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Πατρόκλου ὁ Μενέλαος κά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μνει χρῆσιν τοῦ ἰδικοῦ του ἵππου Ποδάργου καὶ τῆς Αἴθας τοῦ Ἀγαμέμνονος, διὰ νὰ μετάσχῃ τῆς νίκης καὶ ὁ ἀδελφός. Κατέφευγον δὲ εἰς παντὸς εἴδους μέσον, διὰ νὰ ἀποκτήσουν οἱ στερούμενοι ἅρμα. Ὁ Ἀθηναῖος Διομήδης φίλος τοῦ Ἀλκιβιάδου εἶχε πληροφορηθῆ ὅτι ὁ δῆμος τῶν Ἀργείων εἶχεν ἅρμα καὶ ἵππους. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀλκιβιάδης εἶχε φίλους καὶ δύναμιν εἰς τὸ Ἄργος παρεκάλεσεν αὐτὸν ὁ Διομήδης νὰ τὸ ἀγοράσῃ διὰ τὰ Ὀλύμπια. Ὁ Ἀλκιβιάδης ὅμως τὸ ἀγόρασεν καὶ τὸ ἐδήλωσεν εἰς τὰ Ὀλύμπια ἰδικόν του. Τότε ὁ Διομήδης ἀπετάθη εἰς τὴν δικαιοσύνην μὲ τίμημα ὀκτὼ ταλάντων.

Ὑπῆρχον καὶ πλούσιοι, οἱ ὁποῖοι ἐπίστευον ὅτι ἡ τεραστία δαπάνη τῶν ἁρματοτροφιῶν δὲν ἦτο συνετὸν ἔργον, ἀλλὰ ὁ Πίνδαρος λέγει ὅτι αὐτοὶ θὰ μεταβοῦν εἰς τὸν Ἅδην ἄδοξοι. Ὁ Ξενοφῶν (Ἱερων. 11, 5 καὶ 7) ὀνομάζει τὴν ἁρματοτροφίαν κάλλιστον καὶ μεγολοπρεπέστατον ἐπιτήδευμα. Διὰ τοῦτο αἱ μητέρες, ὅταν ἐνανούριζον τὰ τέκνα των, ἔψαλλον τὰς μελλούσας νίκας των εἰς τὰς ἁρματοδρομίας καὶ τὴν θριαμβευτικήν των ἐπάνοδον ἐκ τῶν ἀγώνων, ὅπως παρουσιάζει ὁ Ἀριστοφάνης τὴν σύζυγον τοῦ Στρεψιάδου νὰ νανουρίζῃ τὸν υἱόν της Φειδιππίδην.

Κατὰ τὸν ἀγῶνα μεταξὺ Νικίου καὶ Ἀλκιβιάδου περὶ τῆς ἐκστρατείας εἰς Σικελίαν, ὁ συνετὸς Νικίας διαξιφίζει εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸν Ἀλκιβιάδην ὅτι ἔχει ἀπησχολημένην τὴν σκέψιν του μὲ τὰς ἁρματοτροφίας. Ὁ Ἀλκιβιάδης ὅμως, ὁ ὁποῖος, φαίνεται, ἐγνώριζε πολὺ καλύτερον τοῦ Νικίου τὴν ψυχολογίαν τῶν Ἀθηναίων, ἤρχισε τὴν ἀγόρευσίν του μὲ καύχησιν διὰ τὰς ἁρματοτροφίας του καὶ ἐκέρδισε τὸν ἀγῶνα. Εἶχε δὲ ἀγωνισθῆ ὁ Ἀλκιβιάδης εἰς τὴν Ὀλυμπίαν μὲ ἑπτὰ συγχρόνως ἅρματα καὶ ἐνίκησε, ἐνῶ ἄλλο ἅρμα του ἦλθε δεύτερον καὶ ἄλλο τέταρτον, κατὰ δὲ τὸν Εὐριπίδην, ὁ ὁποῖος ὕμνησε τὴν νίκην καὶ τρίτον.

Δὲν ἔλειπον ἐπίσης καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐσημείουν ὅτι ἡ νίκη τῶν ἱππικῶν ἀγωνισμάτων δὲν εἶναι τεκμήριον ἀτομικῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ πλούτου. Περισσότερον δὲ φαίνεται ὅτι ἐπέμενον εἰς τοῦτο οἱ Λακεδαιμόνιοι. Καὶ ὁ Ξενοφῶν καὶ ὁ Πλούταρχος λέγουν περὶ τοῦ Ἀγησιλάου ὅτι ἔπεισεν οὗτος τὴν ἀδελφήν του Κυνίσκαν νὰ ἁρματοτροφήσῃ, διὰ νὰ ἀποδειχθῆ ὅτι «τὸ θρέμμα τοῦτο οὐκ' ἀνδραγαθίας ἀλλὰ πλούτου ἐπίδειγμά ἐστι». Τὸ ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος ἦτο ὀρθὸς οὐδεὶς δύναται νὰ ἀντείπῃ. Ὁ Ἱέρων ἐνίκα καὶ ὅμως ἔπασχε λιθουρίαν. Τὸ ὅτι ὅμως οἱ Λακεδαιμόνιοι περιεφρόνουν τὴν νίκην τῆς ἱπποδρομίας ἢ τῆς ἁρματοδρομίας, ὅπως λέγει ὁ Παυσανίας, δὲν φαί-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νεται ἀληθές. Ἐδῶ δύναται κανεὶς νὰ ἐνθυμηθῇ τὰς ἀώρους σταφυλὰς τῆς ἀλώπεκος. Οἱ Λακεδαιμόνιοι, λόγῳ τοῦ οἰκονομικοῦ καθεστῶτος τοῦ Λυκούργου, δὲν ἠδύναντο νὰ ἀνταποκριθοῦν εἰς τὰς τεραστίας δαπάνας τῶν ἁρματοτροφιῶν. Ὅταν ἠδυνήθησαν ὅμως ὑπερέβαλον τοὺς ἄλους Ἕλληνας. Τοῦτο κατὰ τὸν Παυσανίαν συνέβη μετὰ τὰ Μηδικὰ (Παυσ. 6. 2, 2). Προχείρως δύνανται νὰ μνημονευθοῦν Λακεδαιμόνιοι νικηταὶ τεθρίππου ὁ Πολυκλῆς ὁ καλούμενος Πολύχαλκος, ὁ Ἀνάξανδρος, ὁ Ξενάρχης, ὁ Λυκῖνος, ὁ Ἀρκεσίλαος, ὁ Λίχας, ὁ Λέων καὶ νικητὴς ἵππου κέλητος ὁ Πολυπείθης. Τόσοι δὲ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μνημονευθοῦν ἀπὸ ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδος. Πρῶτος δὲ νικητὴς τοῦ ἅρματος πώλων ἦτο ὁ Λακεδαιμόνιος Συβαριάδης. Ἐνῶ τὸ εἰς Ὀλυμπίαν ἀναμνηστικὸν ἀνάθημα τῆς νίκης εἰς τὸ τέθριππον τοῦ Εὐαγόρου τοῦ Λακεδαιμονίου ἦτο τὸ ἀρχαιότατον μετὰ τὸ τοῦ Μιλτιάδου τοῦ Κυψέλου. Δι' αὐτὴν δὲ τὴν νίκην τῆς Κυνίσκας ὑπῆρχον ἀναμνηστικὰ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Διὸς εἰς Ὀλυμπίαν ἵπποι χαλκοῖ, εἰς τὴν Ἄλτιν τέθριππον μὲ ἡνίοχον καὶ ὁμοίωμα τῆς Κυνίσκας, εἰς τὸν Πλατανιστὰν τῆς Σπάρτης ἡρῷον τῆς Κυνίσκας. Ἐπομένως καὶ διὰ τοὺς Λακεδαιμονίους, οἱ ὁποῖοι περισσότερον ἐφάνησαν ὅτι περιεφρόνουν τὰ ἱππικὰ ἀγωνίσματα, ὁ στέφανος τῆς ἁρματοδρομίας ἢ τῆς ἱπποδρομίας ἦτο ἐξαιρέτως πολύτιμος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Δ' ΙΕΡΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

ΘΕΩΡΙΑΙ

Εἴδομεν ὅτι ἱεροὶ ἐκαλοῦντο οἱ τέσσαρες μεγάλοι ἀγῶνες τὰ Ὀλύμπια, τὰ Πύθια, τὰ Νέμεα καὶ τὰ Ἴσθμια. Διότι δὲ καὶ ἐθεωροῦντο τοιοῦτοι ὅλαι αἱ πόλεις ἐνόμιζον ὅτι εἶχον ὑποχρέωσιν, νὰ στέλλουν εἰς αὐτοὺς τὰς καλουμένας θεωρίας. Ὁ Πλάτων δ' εἰς τοὺς Νόμους ζητεῖ νὰ στέλλωνται εἰς τοὺς ἀγῶνας αὐτοὺς πολυπληθεῖς τοιαῦται. Ἦσαν δὲ αἱ θεωρίαι ἀντιπροσωπεῖαι τῆς πόλεως ἀπὸ εὐυπολήπτους πολίτας καλουμένους θεωρούς. Αἱ θεωρίαι ὑπὸ τὸν ἀρχιθέωρον ἐστέλλοντο διὰ νὰ προσφέρουν θυσίαν εἴς τινα θεὸν ἢ διὰ νὰ συμβουλευθοῦν μαντεῖον, ἢ διὰ τὴν πλήρωσιν ἄλλης τινὸς θρησκευτικῆς λειτουργίας. Μία ἀπὸ τὰς λειτουργίας αὐτάς, εἰς τὰς ὁποίας ὑπεχρεοῦτο ἑκάστη πόλις, ἦτο καὶ ἡ θυσία ἡ ὁποία προσεφέρετο εἰς τὸν θεὸν προστάτην ἑνὸς ἑκάστου τῶν ἱερῶν ἀγώνων καὶ ἡ παρακολούθησις τῶν ἀγώνων αὐτῶν.

Οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ ἐθεωροῦντο κοινοὶ ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ἄλλοι ἀγῶνες ἦσαν τοιοῦτοι, ὅπως τὰ Ἐλευθέρια τῶν Πλαταιῶν, καὶ ὅπως οἱ ἀγῶνες τῶν Θερμοπυλῶν, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ Ἀθηναῖοι ἔστελλον τοὺς καλουμένους ἱερομνήμονας (Σχολ. Ἀριστοφ. Λυσιστρ. 1131). Οἱ ἀνωτέρω ὅμως τέσσαρες εἴτε διὰ τὴν ἀρχαιότητά των εἴτε διὰ τὰς περιστάσεις, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐξειλίχθησαν, ἐτέθησαν ὑπεράνω τῶν λοιπῶν καὶ κατέλαβον ἰδιαιτέραν θέσιν εἰς τὴν συνείδησιν τῶν Ἑλλήνων.

Ἐνίοτε συνέβαινε πόλις τις νὰ ἔχῃ ἰδιαίτερον σύνδεσμον μὲ ἕνα ἐκ τῶν ἀγώνων τούτων, ὅπως θὰ ἴδωμεν ὅτι συνέβαινε μὲ τὰς Ἀθήνας, αἱ ὁποῖαι ἰδιαιτέρως συνεδέοντο μὲ τὰ Ἴσθμια. Μὲ τὰ Ἴσθμια ἐπίσης συνέβαινε καὶ τὸ ἀντίθετον. Εἰς αὐτὰ οἱ Ἠλεῖοι οὐδέποτε οὔτε ἐθεώρουν, οὔτε ἠγωνίζοντο. Κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ Ἡρακλῆς εἰς τὸν πρὸς Αὐγέαν πόλεμον εἶχεν ἐπικινδύνους ἀντιπάλους καὶ συμμάχους τοῦ Αὐγέου τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἄκτορος καὶ τῆς Μολίνης, τὸν Εὔρυτον καὶ τὸν Κτέατον. Ἐνῶ δὲ οὗτοι μετέβαινον εἰς Ἴσθμια, παρὰ τὰς Κλεωνὰς ἐνήδρευσεν ὁ Ἡρακλῆς καὶ τοὺς ἐφόνευσε καὶ κατόπιν κατέφυγεν εἰς Τίρυνθα. Ἡ Μολίνη ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς Ἀργείους, εἰς τῶν ὁποίων τὴν χώραν εὑρίσκετο ὁ Ἡρακλῆς, νὰ τὸν τιμωρήσουν καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἀργεῖοι ἠρνήθησαν, ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς Κορινθίους νὰ ἀποκλείσουν τοὺς Ἀργείους ἐκ τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἰσθμίων. Καὶ οἱ Κορίνθιοι ὅμως ἠρνήθησαν καὶ τότε ἡ Μολίνη κατηράσθη τοὺς Ἠλείους νὰ μὴ προσέλθουν εἰς τὰ Ἴσθμια. Καὶ πράγματι οὐδέποτε προσῆλθον. Ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ἄλτιν τὸ ἄγαλμα τοῦ Τίμωνος τοῦ Ἠλείου πεντάθλου, εἰς τὸ βάθρον τοῦ ὁποίου ἀνεγράφοντο αἱ νῖκαι καὶ ὅτι εἰς τὰ Ἴσθμια δὲν ἐνίκησε, διότι δὲν προσῆλθεν εἰς αὐτὰ διὰ τὸν φόνον τῶν Μολιονιδῶν (Παυσ. 5. 2, 5).

Αὐτὰ ὅμως ἦσαν ἐξαιρέσεις. Κατὰ τὸν κανόνα οἱ ἱεροὶ ἀγῶνες ἦσαν πανηγύρεις, εἰς τὰς ὁποίας οἱ Ἕλληνες πάντες ἦσαν ἰσότιμοι καὶ τὰς ὁποίας πάντες περιέβαλλον μὲ τὴν αὐτὴν στοργήν. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ νικηταὶ τῶν ἱερῶν ἀγώνων ἐτύγχανον, ὡς εἴδομεν, ἐξαιρετικῶν τιμῶν. Ἀκόμη δὲ περισσότερον ἐτιμῶντο ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐνίκων καὶ εἰς τοὺς τέσσαρας ἱεροὺς, διὰ τοὺς ὁποίους ἐλέγετο τότε ὅτι ἐνίκησαν ***περίοδον*** καὶ ἐκ τούτου καὶ ***περιοδικοὶ*** ἐκαλοῦντο οἱ ἱεροὶ ἀγῶνες καὶ ***περιοδονῖκαι*** οἱ τοιοῦτοι νικηταί.

Οὔτε θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρηθοῦν οἱ ἀγῶνες, ἐὰν δὲν εἶχαν τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν συνδρομὴν ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Τὰς τεραστίας δαπάνας τῆς διοργανώσεως τῶν ἀγώνων καὶ τῆς ἀνεγέρσεως καὶ διατηρήσεως τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ἄλλων ἱδρυμάτων δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κρατήσουν εἰς τοὺς ὤμους των οἱ ἀγωνοθέται. Ὁ Δίων ὁ Κάσσιος ὁρίζει ἱεροὺς τοὺς ἀγῶνας «τοὺς τὴν σίτησιν ἔχοντας» (51,1). Θὰ ἐννοεῖ ἴσως τὴν σίτησιν τῶν νικητῶν, ἡ ὁποία γνωρίζομεν ὅτι ἐγίνετο τοὐλάχιστον εἰς τὰ Ὀλύμπια. Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν θεατῶν φαίνεται, ὅτι ἐσιτοῦντο ὄχι ἰδίαις δαπάναις. Ὁ Δίων ὁ Χρυσόστομος λέγει εἰς τὸν Διογένην διὰ τὰ Ἴσθμια, ὅτι μετέβησαν πολλοὶ «θεάσασθαι τοὺς ἀθλητὰς καὶ ἵνα ἐμπλησθῶσι». Τινὲς δὲ ἦσαν καὶ ἀπαιτητικοί. Ὁ Τιμοκρέων ὁ Ρόδιος ἐσατύριζε τὸν Θεμιστοκλέα διότι «Ἰσθμοῖ ἐπανδόκευε γελοίως ψυχρὰ κρέα παρέχων».

Ὅλα αὐτὰ τὰ προβλήματα ἐλύοντο διὰ τῶν ἀφιερωμάτων εἰς τοὺς θεούς, διὰ τῶν προστίμων, τὰ ὁποῖα ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς συνειδήσεως κατεβάλλοντο, διὰ τῶν ἐκτάκτων μεγάλων δωρεῶν καὶ διὰ τῶν θεωριῶν. Αἱ θεωρίαι ἐφιλοτιμοῦντο νὰ συνεισφέρουν εἰς τὴν λαμπρότητα τῆς ἑορτῆς ὅ,τι ἠδύναντο περισσότερον. Δὲν παρέσχεν εἰς τοὺς θεατὰς τροφὴν μόνον ὁ Θεμιστοκλῆς. Φαίνεται ὅτι ὅλαι αἱ θεωρίαι ἔπραττον τοῦτο. Ὁ Ἱπποκράτης ὁ πατὴρ τοῦ Πεισιστράτου ἔπραξε τὸ ἴδιον εἰς τὰ Ὀλύμπια (Ἡροδ. 1,59).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὁ δὲ Λεώφρων ὁ Ἀκραγαντῖνος παρέθεσε γεῦμα εἰς ὅλον τὸ πλῆθος εἰς τὰ Ὀλύμπια. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς ὁ Ἀκραγαντῖνος ἔπραξε τοῦτο τὴν ἐνενηκοστὴν δευτέραν Ὀλυμπιάδα. Τοῦτο δὲ διὰ τὴν νίκην του εἰς τὸ τέθριππον καὶ τὴν νίκην τοῦ υἱοῦ του Ἐξαινέτου εἰς τὸ στάδιον. Κατὰ δὲ τὴν προηγουμένην Ὀλυμπιάδα ὁ Ἀλκιβιάδης παρέσθε γεῦμα ὄχι μόνον εἰς ὁλόκληρον τὸ πλῆθος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ κτήνη. Ἐβοήθησαν δὲ πρὸς τοῦτο καὶ προσέφερον τὰ σφάγια οἱ Κυζικηνοί, τὴν τροφὴν τῶν ἵππων οἱ Χῖοι, τὸν οἶνον οἱ Λέσβιοι, ἐνῶ οἱ Ἐφέσιοι ἔστησαν πρὸς τοῦτο μεγαλοπρεπεστάτην σκηνήν. Εἰς λόγον του δὲ ὁ Ἀλκιβιάδης πρὸς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων ἐκαυχήθη διὰ τοῦτο, διότι, ὡς εἶπεν «οἱ γὰρ Ἕλληνες καὶ ὑπὲρ δύναμιν μείζω τὴν πόλιν ἐνόμισαν τῷ ἐμῷ διαπρεπεῖ τῆς Ὀλυμπίαζε θεωρίας, πρότερον ἐλπίζοντες αὐτὴν καταπεπολεμῆσθαι» (Θουκ. 6, 16).

ΚΟΙΝΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

Περὶ τῶν ἄλλων τριῶν ἱερῶν ἀγώνων δὲν περιεσώθησαν πληροφορίαι, παρομοίως ὅμως καὶ εἰς αὐτοὺς θὰ συνέβαινεν εἰς μικροτέραν βεβαίως κλίμακα. Καὶ διὰ τοῦτο εἶχε δημιουργηθῆ καὶ ἴσχυε κοινὸν δίκαιον. Εἰς τὰ Ὀλύμπια θὰ ἴδωμεν περὶ τῆς Ὀλυμπιακῆς ἐκεχειρίας. Καὶ διὰ τοὺς ἄλλους ὅμως ἱεροὺς ἴσχυεν ἐκεχειρία. Τῆς ἐκεχειρίας τῶν Πυθίων ἐπωφελήθησαν οἱ Ἀθηναῖοι τῷ 422 π.Χ. διὰ νὰ ἐκδιώξουν τοὺς Δηλίους ἀπὸ τὴν Δῆλον (Θουκ. 5, 1). Ἐν γένει διὰ τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας ἴσχυον κανόνες, τοὺς ὁποίους δὲν ἠδύνατο κανεὶς νὰ παραβῆ χωρὶς ἐξέγερσιν τῆς κοινῆς συνειδήσεως. Μνημονεύονται τοιούτου εἴδους παραβιάσεις, ἀλλ' ἐπηκολούθησεν ἀγανάκτησις τῶν Πανελλήνων, ἡ ὁποία ἐνίοτε ἔβλαπτε σπουδαίως τὸν παραβιάσαντα. Θὰ ἴδωμεν εἰς τὰ Ὀλύμπια τοιούτου εἴδους παραβιάσεις τῆς ἐκεχειρίας, αἱ ὁποῖαι ὅμως διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους ἦσαν σπάνιαι.

Οἱ ἀγωνισταὶ καὶ οἱ θεαταὶ μεταβαίνοντες εἰς τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας ἔχαιρον ἀσυλίας. Κάποτε στρατιῶται τοῦ Φιλίππου ἐλήστευσαν τὸν Ἀθηναῖον Φρύνωνα. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως ἔστειλαν πρὸς τὸν Φίλιππον πρέσβυν αὐτὸν τὸν Φρύνωνα καὶ ὁ Φίλιππος ἀπέδωκε τὰ χρήματα καὶ ἄλλην ἀποζημίωσιν καὶ ἐζήτησε καὶ συγνώμην ἰσχυρισθεὶς ὅτι οἱ στρατιῶταί του ἠγνόουν τὴν ἔναρξιν τῆς ἱερομηνίας. Βαρύτερον ἡ ἀσυλία τῶν ἀγωνιστῶν προσεβλήθη εἰς τὰ Νέμεα. Ὁ στρα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τηγὸς τῶν Ἀχαιῶν Ἄρατος ἐχθρὸς τῶν Ἀργείων ἐτέλεσε τὰ Νέμεα εἰς τὰς Κλεωνάς. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀργεῖοι τὰ ἐτέλεσαν εἰς τὸ Ἄργος. Καὶ ὁ Ἄρατος, ὅσους ἠγωνίσθησαν εἰς τὸ Ἄργος, τοὺς συνέλαβε καὶ τοὺς μετεχειρίσθη ὡς πολεμίους. Καὶ ταύτην θεωρεῖ ὁ Πλούταρχος ὡς πρώτην παραβίασιν τῆς ἀσυλείας καὶ ἀσφαλείας τῶν ἀγωνιστῶν.

Ὅλα ὅμως αὐτὰ τὰ ἐπεισόδια τῆς παραβιάσεως τῆς ἐκεχειρίας καὶ ἐν γένει τῶν θεσμίων τῶν κρατούντων διὰ τοὺς περιοδικοὺς ἢ ἱεροὺς ἀγῶνας ὄχι μόνον ἐτύγχανον τῆς γενικῆς ἀποδοκιμασίας τοῦ Ἔθνους, ἀλλὰ δύνανται νὰ θεωρηθοῦν καὶ ἐλάχιστα, ἂν ἀναλογισθῇ κανεὶς ὅτι ταῦτα ἔγιναν εἰς διάστημα δέκα τριῶν αἰώνων. Ὁ σεβασμὸς πρὸς τὰ θέσμια τῶν ἀγώνων ἦτο ἰσχυρός.

Ὅταν μετὰ τὴν Σικελικὴν συμφορὰν τῶν Ἀθηναίων, οἱ Χῖοι ἐζήτησαν νὰ προσχωρήσουν εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Πελοποννησίων καὶ ἐζήτησαν ναυτικὴν βοήθειαν πρὸς τοῦτο, οἱ Κορίνθιοι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐδέχθησαν νὰ στείλουν στόλον πρὶν λήξουν αἱ Ἰσθμιάδες σπονδαί. Μάλιστα ὁ Ἅγις ἐπρότεινεν εἰς τοὺς Κορινθίους νὰ κηρυχθοῦν τὰ πλοῖα ἰδικά του, διὰ νὰ μὴ φανοῦν οἱ Κορίνθιοι ὅτι διαλύουν τὰς σπονδάς, ἀλλ' οὔτε τοῦτο ἐδέχθησαν οὗτοι. Μάλιστα τὰ Ἴσθμια αὐτά, τὰ ὁποῖα ἔγιναν τὸ 417, δὲν παρέλειψαν οἱ Κορίνθιοι νὰ τὰ ἀναγγείλουν εἰς τοὺς πολεμίους των Ἀθηναίους, οἱ ὁποῖοι ἀπέστειλαν θεωρίαν. Καὶ τοῦτο, διότι ὑπῆρχεν ἴδιος σύνδεσμος τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὰ Ἴσθμια, τὸν ὁποῖον οἱ Κορίνθιοι δὲν ἤθελον νὰ παρίδουν, καίτοι εὑρίσκοντο εἰς πόλεμον. Ἀπὸ αὐτὴν δὲ τὴν προσήλωσιν τῶν Κορινθίων πρὸς τοὺς κανόνας τοὺς διέποντας τοὺς ἀγῶνας ὑπέστησαν οἱ Πελοποννήσιοι διπλωματικὴν ζημίαν, διότι ἐν τῷ μεταξὺ κατώρθωσαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ἀποσπάσουν καὶ πάλιν τοὺς Χίους ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τῶν Πελοποννησίων (Θουκ. 8,9—10).

Οὐδὲ ἴσχυσε τὸ κῦρος τοῦ Θεμιστοκλέους, διὰ νὰ πεισθοῦν οἱ Ἠλεῖοι καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, νὰ διαρπάσουν τὴν σκηνὴν τοῦ Ἱέρωνος εἰς Ὀλυμπίαν καὶ νὰ ἀποκλείσουν τοὺς ἵππους του ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας, διότι ὁ ἀδελφός του καὶ προκάτοχός του Γέλων δὲν ἐβοήθησε κατὰ τῶν Περσῶν. Ὁμοία ἐπίσης πρότασις τοῦ Λυσίου διὰ τὴν σκηνὴν τοῦ ἑτέρου τυράννου τῶν Συρακουσῶν Διονυσίου τὴν 99ην Ὀλυμπιάδα ἤτοι τὸ 384 π.Χ. ἀπερρίφθη, παρ' ὅλην τὴν ἀγανάκτησιν, τὴν ὁποίαν ἠσθάνοντο οἱ πανηγυρισταὶ ἐναντίον τοῦ τυράννου, ὁ ὁποῖος συνέπραττε μετὰ τῶν Περσῶν διὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Δὲν εἶχον καὶ οἱ τέσσαρες ἱεροὶ ἢ περιοδικοὶ ἀγῶνες τὴν αὐτὴν ἐπισημότητα.

Ὑπὲρ τοὺς ἄλλους τρεῖς εὑρίσκοντο τὰ Ὀλύμπια. Εἴδομεν ἤδη πόσον περισσότερον ἐξετιμᾶτο τῶν λοιπῶν ὁ Ὀλυμπιονίκης. Ὅταν τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν συνεβούλευσε τὸν Κύλωνα νὰ καταλάβῃ τὴν Ἀκρόπολιν κατὰ τὴν μεγίστην ἑορτήν, δὲν ἐδίστασεν οὗτος νὰ θεωρήσῃ τοιαύτην τὰ Ὀλύμπια. Ὅταν παρουσιάσθησαν πρὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἱερῶν τῆς Ὀλυμπίας καὶ τοῦ Ἄμμωνος καὶ τῶν Δελφῶν καὶ τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ τῆς Ἐπιδαύρου, ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἔδειξε τὴν προτίμησίν του πρὸς τοὺς Ἠλείους. Διὰ τοῦτο ὁ Πίνδαρος δὲν παραλείπει εἰς τοὺς ἄλλους ἱερονίκας, νὰ εὔχεται νὰ νικήσουν καὶ εἰς τὰ Ὀλύμπια, τὰ ὁποῖα ὀνομάζει «μέγιστ' ἆεθλων».

Δὲν κατήρχοντο δ' οἱ ἀγωνισταὶ εἰς τὰ Ὀλύμπια κατὰ πρῶτον λόγον καὶ εἰς τὰ Πύθια κατὰ δεύτερον μὲ ὅσην εὐκολίαν εἰς τὰ Νέμεα καὶ τὰ Ἴσθμια. Ὁ Πίνδαρος λέγει ὅτι ὁ Ἀρισταγόρας ὁ Τενέδιος νικητὴς εἰς ἄλλους ἀγῶνας δὲν ἐνίκησεν εἰς τὰ Πύθια καὶ τὰ Ὀλύμπια, διότι δὲν κατῆλθεν ἕνεκα τῆς διστακτικότητος τῶν γονέων του. Ἐξυμνεῖ δὲ τοὺς προγόνους τοῦ Μελίσσου τοῦ Θηβαίου καὶ μόνον, διότι ἐτόλμησαν νὰ ἀγωνισθοῦν εἰς τὰ Ὀλύμπια.

Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ ὑπεροχὴ αὕτη τῶν Ὀλυμπίων δὲν ὀφείλεται μόνον εἰς τὰς περιστάσεις, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐξελίχθησαν. Ὀφείλεται καὶ εἰς τὴν δεξιότητα τῶν Ἠλείων, ἡ ὁποία παγκοίνως ἀνεγνωρίζετο. Στρατόνικός τις κιθαριστὴς κατανέμων διαφόρους ἁρμοδιότητας ἔλεγε «γυμνικοὺς ἀγῶνας διατιθέτωσαν Ἠλεῖοι, Κορίνθιοι δὲ θυμελικούς, Ἀθηναῖοι δὲ σκηνικούς. Εἰ δέ τις τούτων πλημμελείη μαστιγούσθωσαν Λακεδαιμόνιοι».

Οἱ Ἠλεῖοι δὲν ἐπέτρεπον εἰς ὅλους τοὺς κατερχομένους νὰ ἀγωνίζωνται. Ἔκαμνον ἐπιλογήν, ἀντιθέτως πρὸς ὅλους τοὺς ἄλλους ἀγωνοθέτας. Καὶ τοιουτοτρόπως ἐξησφαλίζετο ἡ ἀρτιότης τοῦ θεάματος. Δὲν ἐξενευρίζοντο οἱ θεαταὶ νὰ βλέπουν ἀτελείωτα ἀγωνίσματα ἀδεξίων καὶ ἀγυμνάστων ἀγωνιστῶν. Πλὴν τῆς δοκιμασίας, πλὴν τῆς ἐπιλογῆς, ἀπῄτουν ἀπὸ τοὺς ἀγωνιστὰς νὰ ἔχουν γυμνασθῇ δέκα μῆνας πρὸ τῶν ἀγώνων. Εἰς τὰ Πύθια καὶ τὰ Νέμεα καὶ τὰ Ἴσθμια δὲν ὑπῆρχον αἱ διατυπώσεις αὐταί.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Εἶχον ἐπίσης οἱ Ἠλεῖοι ἀνωτέραν ἀντίληψιν περὶ τῶν ἀγώνων. Καὶ ἀπὸ τὴν ἀνωτέρω ἀπαίτησιν περὶ τῆς δεκαμήνου ἀσκήσεως φαίνεται τοῦτο καὶ ἀπὸ τὰ ἀγωνίσματα τῶν παίδων, περὶ τῶν ὁποίων ἐλέχθη ἤδη.

Διέφερον ἐπίσης τὰ Ὀλύμπια τῶν ἄλλων ἱερῶν ἀγώνων κατὰ τὸ ὅτι ἔλειπον ἀπ' αὐτὰ μουσικὰ καὶ λογοτεχνικὰ ἀγωνίσματα. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ Λουκιανὸς τὰ χαρακτηρίζει ἐντελῶς ὡς τὸν γυμνικώτατον τῶν ἀγώνων. Ἀπεκλείοντο μὲν ἀπὸ τὰ Ἴσθμια οἱ κωμῳδοὶ καὶ οἱ τραγῳδοὶ ὄχι ὅμως καὶ οἱ ποιηταὶ (Λουκ. Νέρων. Πλουτ. Συμπ. 5, 2).

Αὐτοὶ εἶναι οἱ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους τὰ Ὀλύμπια ὑπερέβαλον τοὺς τρεῖς ἄλλους ἱεροὺς ἀγῶνας. Καὶ διὰ τοῦτο περὶ τῶν Ὀλυμπίων περιεσώθησαν περισσότεραι πληροφορίαι καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐναγωνίους διατάξεις καὶ ὅσον ἀφορᾷ τήν διεξαγωγὴν τῶν ἀγώνων, ἐνῶ διὰ τοὺς λοιποὺς ἐλάχιστα περὶ τούτων γνωρίζομεν. Εἴμεθα ὅμως ὑποχρεωμένοι νὰ πιστεύσωμεν ὅτι, ὅ,τι ἴσχυε διὰ τὰ Ὀλύμπια, ἴσχυε περίπου καὶ διὰ τοὺς λοιπούς.

ΟΛΥΜΠΙΑ

ΗΛΙΣ

Ἐκεῖ ὅπου σήμερον εὑρίσκεται ἡ Γαστούνη, εὑρίσκετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ Ἦλις. Τὸ κράτος ἐκεῖνο εἶχε τὴν ἀγωνοθεσίαν τῶν Ὀλυμπίων καὶ διὰ τοῦτο εἶναι σκόπιμον νὰ γνωρίζωμεν μερικὰ τῶν κατ' αὐτό, εἴτε ἐκ τῆς ἱστορίας, εἴτε ἐκ τῆς μυθολογίας προέρχονται ταῦτα.

Πρῶτος βασιλεὺς τῆς Ἤλιδος κατὰ τὴν μυθολογίαν ἦτο ὁ Ἀέθλιος υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Πρωτογενείας θυγατρὸς τοῦ Δευκαλίωνος. Τούτου υἱὸς ἦτο ὁ Ἐνδυμίων, ὁ ὁποῖος ἐγέννησε τρεῖς υἱοὺς τὸν Παίονα, τὸν Ἐπειὸν καὶ τὸν Αἰτωλόν. Μεταξὺ τῶν τριῶν υἱῶν ἔθεσεν ὁ Ἐνδυμίων τὴν ἀρχὴν ἆθλον ἀγῶνος δρόμου, ὁ ὁποῖος ἔγινεν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν καὶ κατὰ τὸν ὁποῖον ἐνίκησεν ὁ Ἐπειὸς καὶ ἀπ' αὐτοῦ οἱ κάτοικοι ὠνομάσθησαν Ἐπειοί. Οἱ ἄλλοι δύο ἀδελφοὶ ἔφυγον. Ὁ πρῶτος, διότι ἐνικήθη εἰς τὸν δρόμον, ἔφυγεν εἰς τὸν Ἀξιὸν καὶ ἐξ αὐτοῦ ὠνομάσθη ἡ χώρα Παιονία, ὁ δὲ δεύτερος, διότι κατὰ τοὺς ἀγῶνας, οἱ ὁποῖοι ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀρκάδος ἥρωος Ἀζᾶνος ἐφόνευσεν ἀκουσίως διὰ τοῦ ἅρματός του τὸν Ἄπιν, ἔφυγεν εἰς τὸν Ἀχελῶον καὶ ἐξ αὐτοῦ Αἰτωλία.

Ὁ Ἐπειὸς ἀπέθανεν ἄπαις καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἀρχὴν ἀνέλαβεν ὁ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

υἱὸς τῆς ἀδελφῆς του Εὐρυκύδας Ἠλεῖος καὶ ἐκ τούτου οἱ πρότερον Ἐπειοὶ ἐκλήθησαν Ἠλεῖοι. Τοῦ Ἠλείου υἱὸς ἦτο ὁ Αὐγέας, ὁ ὁποῖος εἶχε τόσον πολλὰ κτήνη, ὥστε ἡ κόπρος των εἶχε κατακαλύψει τὴν χώραν καὶ εἷς ἐκ τῶν γνωστῶν ἄθλων τοῦ Ἡρακλέους ἦτο καὶ ὁ καθαρισμὸς τῆς χώρας ἀπὸ τὴν κόπρον αὐτήν. Τὸν καθαρισμὸν ἐπέτυχεν ὁ Ἡρακλῆς, ἀφοῦ ἔστρεψε τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ Μηνίου. Διὰ τὸν ἆθλον τοῦτον ὁ Ἡρακλῆς, εἶχε συμφωνήσει νὰ ἀμειφθῇ ἀπὸ τὸν Αὐγέαν, ὁ ὁποῖος ἰσχυρίσθη ὅτι ὁ καθαρισμὸς ἐπετεύχθη χάρις εἰς τὴν ἐπινόησιν τῆς μεταστροφῆς τῆς κοίτης τοῦ Μηνίου, καὶ ἐπομένως δὲν κατέβαλε κόπον ὁ Ἡρακλῆς. Διὸ ἠναγκάσθη νὰ καταβάλῃ τὴν ἀμοιβήν, καίτοι διεφώνει ὁ υἱός του Φυλεύς. Ὁ Ἡρακλῆς ὅμως ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τοῦ Αὐγέου καὶ μετὰ πολλὰς προσπαθείας κατώρθωσε νὰ τὸν καθαιρέσῃ ἐκ τῆς ἀρχῆς, τὴν ὁποίαν παρέδωκεν εἰς τὸν Φυλέα.

Ὀλιγώτερον μυθώδη φαίνονται τὰ περὶ τοῦ Ὀξύλου. Ὅταν οἱ Δωριεῖς ἐπρόκειτο νὰ κατέλθουν εἰς Πελοπόννησον ἔλαβον χρησμόν, νὰ χρησιμοποιήσουν ὡς ὁδηγὸν τὸν τριόφθαλμον. Ἐνῶ δὲ ἠπόρουν περὶ τοῦ χρησμοῦ εἶδον ἄνδρα νὰ ὁδηγῇ ἡμίονον, τοῦ ὁποίου ἦτο κατεστραμμένος ὁ ἕτερος ὀφθαλμός. Τοῦτον ἐξήγησαν ὅτι ἐννοεῖ ὁ χρησμός. Ἦτο δ' οὗτος ὁ Ὄξυλος ἀπόγονος τοῦ Αἰτωλοῦ, ὁ ὁποῖος ἤθελε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν πατρίδα του, διότι ἐφόνευσεν ἀκουσίως μὲ τὸν δίσκον τὸν ἀδελφόν του. Ὁ Ὄξυλος ἀνέλαβε νὰ ὁδηγήσῃ τοὺς Δωριεῖς εἰς Πελοπόννησον ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ τοῦ δώσουν τὴν Ἠλείαν. Μάλιστα, διὰ νὰ μὴ ἴδουν οἱ ἡγεμόνες τῶν Δωριέων τὴν εὔφορον Ἠλείαν καὶ μετανοήσουν, δὲν τοὺς ὡδήγησε δι' αὐτῆς, ἀλλὰ διὰ τῆς Ἀρκαδίας.

Ἀφοῦ κατέλαβε τὴν χώραν ὁ Ὄξυλος συμπεριεφέρθη πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς μὲ ἐπιείκειαν καὶ οὐδὲν μετέβαλε πλὴν τοῦ ὅτι ἐγκατέστησε καὶ Αἰτωλούς. Ἐβασίλευσε δὲ αὐτὸς καὶ οἱ ἀπόγονοί του μέχρι τοῦ 580 π. Χ. ὅτε, πιθανῶς, τὸ πολίτευμα ἔγινε δημοκρατικόν. Ὅλα αὐτὰ τὰ ὀνόματα καὶ τὰ γεγονότα συνδέονται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον μὲ τὰς παραδόσεις περὶ τῶν Ὀλυμπίων. Περισσότερον δὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἀπογόνου τοῦ Ὀξύλου Ἰφίτου, ὁ ὁποῖος λέγεται ὅτι κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἀνενέωσε τὰ Ὀλύμπια.

ΠΙΣΑ

Εἰς ἀπόστασιν πεντήκοντα ἑπτὰ περίπου χιλιομέτρων νοτιανατολικῶς τῆς Ἤλιδος εὑρίσκεται ἡ Ὀλυμπία. Ἀπ' αὐτῆς εἰς ἀπόστασιν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

1200 μέτρων περίπου δυτικῶς εὑρίσκετο ἡ Πῖσα. Ἐκεῖ περίπου, ὅπου σήμερον κεῖται τὸ χωρίον Μοιράκα. Ἡ Πῖσα συνδέεται καὶ αὐτὴ μὲ τὰ Ὀλύμπια καὶ διὰ τοῦτο εἶναι σκόπιμον νὰ λεχθοῦν καὶ περὶ αὐτῆς μερικά. Περὶ αὐτῆς εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐθεωρεῖτο χώρα ἱερὰ τοῦ Διὸς καὶ ὡς τοιαύτη δὲν ἔλαβε μέρος, ὡς μυθολογεῖται, εἰς τὸν Τρωικὸν πόλεμον. Ἡ μυθολογία ὅμως πάλιν λέγει ὅτι εἰς τὸν πόλεμον τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Αὐγέου οἱ Πισαῖοι ἐβοήθησαν τοὺς Ἠλείους. Δὲν ἐτιμωρήθησαν ὅμως οἱ Πισαῖοι ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆν, διότι ἐπενέβη τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, τὸ ὁποῖον εἶπεν ὅτι διὰ τὴν Πῖσαν ἐνδιαφέρεται ὁ Ζεύς.

Τῆς Πίσης βασιλεὺς ὑπῆρξεν ὁ Οἰνόμαος ὁ Ἀλξίωνος σύγχρονος τοῦ Ἐπειοῦ. Πῶς ἀπὸ τὸν Οἰνόμαον παρέλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ Πέλοψ, εἴδομεν εἰς τὰ περὶ τῶν ἁρματοδρομιῶν.

Ἡ γειτνίασις τῆς Πίσης πρὸς τὴν Ὀλυμπίαν, τὰ πλεονεκτήματα τὰ ὁποῖα αὕτη εἶχε διὰ τοῦτο, ὁ μῦθος τοῦ Οἰνομάου καὶ τοῦ Πέλοπος συνδέονται ἐπίσης, ὅπως καὶ τὰ περὶ Ἤλιδος, μὲ τὰ Ὀλύμπια.

ΟΛΥΜΠΙΑ

Ἡ Ὀλυμπία, ὅπου ἐτελοῦντο τὰ Ὀλύμπια, κεῖται, ὡς εἴδομεν, πλησιέστατα τῆς Πίσης καὶ εἶναι μία κοιλὰς μικρὰ μεταξὺ τοῦ Ἀλφειοῦ ποταμοῦ πρὸς νότον, τοῦ παραποτάμου του Κλαδέου πρὸς δυσμὰς καὶ τοῦ Κρονίου λόφου πρὸς βορρᾶν. Πρὸς ἀνατολὰς δ' ὑψοῦνται ἠρέμα τὰ Ἀρκαδικὰ ὄρη στέφοντα, οὕτως εἰπεῖν, τὸν ἱερὸν χῶρον, εἰς τὸν ὁποῖον φαίνεται ὅτι κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἡ βλάστησις ἦτο δαψιλής. Δεικνύει τοῦτο τὸ ὄνομα Ἄλτις, τὸ ὁποῖον ἔφερε τμῆμα τῆς Ὀλυμπίας ἔχον μῆκος ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς 200 μέτρων καὶ πλάτος ἐκ βορρᾶ πρὸς νότον 175. Διότι Ἄλτις εἰς τὴν ἐγχώριον διάλεκτον ἐσήμαινεν ἄλσος. Ἠφθόνει δὲ ὁ κότινος, ὁ ὁποῖος καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἐκάλυπτε μέγα μέρος τῆς Ὀλυμπίας καὶ δάσος κοτίνου, τὸ καλούμενον Πάνθειον, περιέβαλλε τὸ στάδιον.

Τῆς φύσεως ὅμως ὁ στολισμὸς ἐθεωρήθη ἀνεπαρκὴς διὰ χῶρον, ὁ ὁποῖος εἶχε προορισθῆ νὰ χρησιμεύσῃ διὰ τὴν σφυρηλάτησιν τῶν Ἑλληνικῶν σωμάτων καὶ τῶν φυλετικῶν δεσμῶν τῶν Πανελλήνων καὶ ἡ ἀνθρωπίνη τέχνη ἐπελήφθη τῆς συμπληρώσεως τοῦ ἔργου τῆς φύσεως. Μεγαλοπρεπεῖς ναοὶ καὶ ἄλλα οἰκοδομήματα καὶ ἀγάλματα θεῶν καὶ ἡρώων καὶ νικητῶν ἐκόσμησαν σὺν τῷ χρόνῳ τὴν Ὀλυμπίαν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ τῆς ἔδωσαν τὴν ὄψιν εἰκόνος θαυμασίας, διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς ὁποίας ἐχρησιμοποιήθη τὸ μάρμαρον καὶ ὁ χαλκὸς καὶ ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος καὶ τὸ ἐλεφαντοστοῦν ἀκόμη καὶ ὁ ἔβενος. Ἀρκεῖ νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν του κανεὶς ὅτι τὸν Ἑρμῆν τοῦ Πραξιτέλους πρὸ τοῦ κάλλους τοῦ ὁποίου μένει ἔκπληκτος ὁ σημερινὸς κόσμος, ἀναφέρει ξηρότατα ὁ Παυσανίας «Ἑρμῆν λίθου, Διόνυσον δὲ φέρει νήπιον, τέχνη δέ ἐστι Πραξιτέλους», διὰ νὰ φανταοθῇ τὸ κάλλος ἐκείνων διὰ τὰ ὁποῖα ὁ αὐτὸς ἀφιερώνει μακρὰς περιγραφάς. Ἐκτάκτου δὲ πολυτελείας καὶ κάλλους ἦτο τὸ ἄγαλμα τοῦ Διός. Τὸ ἄγαλμα τοῦ Διὸς τὸ εὑρισκόμενον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ εἶχε κατασκευασθῆ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος καὶ ἐβένου καὶ πολυτίμων λίθων καὶ ἐθεωρεῖτο δυστυχὴς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἀπέθνησκε χωρὶς νὰ ἴδῃ τὸν θεόν. Παριστάνετο δὲ ὁ θεὸς καθήμενος μὲ τὸ πρόσωπον καὶ τὰς χεῖρας ἐλαφαντίνας καὶ τὸ ἱμάτιον καὶ τὰ ὑποδήματα χρυσᾶ ἐπὶ θρόνου, ὁ ὁποῖος ἐπίσης ἦτο ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος καὶ ἐβένου καὶ ἦτο κατασκολιστος ἐκ πολυτίμων λίθων καὶ γραφικῶν παραστάσεων, ὅπως καὶ τὸ ἱμάτιον ἦτο στολισμένον μὲ ζῴδια καὶ μὲ ἄνθη. Ἔφερε δ' ὁ θεὸς ἐπὶ μὲν τῆς κεφαλῆς χρυσοῦν στέφανον ἐλαίας, ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς χειρὸς Νίκην χρυσελεφάντινον καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς σκῆπτρον ἀπὸ παντοῖα μέταλλα κατεσκευασμένον, ἐπὶ τῆς ἄκρας τοῦ ὁποίου ἐκάθητο χρυσοῦς ἀετός. Εἶχε δ' ὕψος δέκα τριῶν μέτρων καὶ ἐλέγετο ὅτι, ἂν ἐσηκώνετο, θὰ ἀπέσπα τὴν ὀροφήν.

Ὑπερόχου κάλλους τὸ ἄγαλμα κατέπλησσε τὸν θεατήν. Ὡς ἀληθὴς θεὸς εἶχε τὴν ἔκφρασιν τῆς παντοδυναμίας, ἀλλὰ καὶ τῆς γαλήνης καὶ τῆς πραότητος. Ὁ Δίων ὁ Χρυσόστομος λέγει περὶ αὐτοῦ «Ζεὺς κατανεύων, εἰρηνικός τε καὶ παντα χοῦ πρᾶος». Ὁ Λιμίλιος Παῦλος ἐνόμισεν ὅτι εἶδε αὐτὸν τὸν θεόν. Ἐπιγραμματικῶς δὲ ὁ Φίλιππος ὁ Θεσσαλονικεὺς εἶπε.

Ἦ θεὸς ἦλθ' ἐπὶ γῆς ἐξ Οὐρανοῦ εἰκόνα δείξων
Φειδία, ἢ σὺ γ' ἔβης τὸν θεὸν ὀψόμενος.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου προσετέθησαν πέντε ἀκόμη χρυσελεφάντινα ἀγάλματα. Πρὸς τιμὴν τοῦ πατρός του Φιλίππου εἶχεν οἰκοδομήσει ὁ Ἀλέξανδρος τὸ Φιλιππεῖον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐστήθησαν χρυσελεφάντινα τὰ ἀγάλματα τοῦ πατρός του, τῆς μητρός του Ὀλυμπιάδος, τοῦ πάππου του Ἀμύντου, τῆς μάμμης του Εὐρυδίκης καὶ αὐτοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

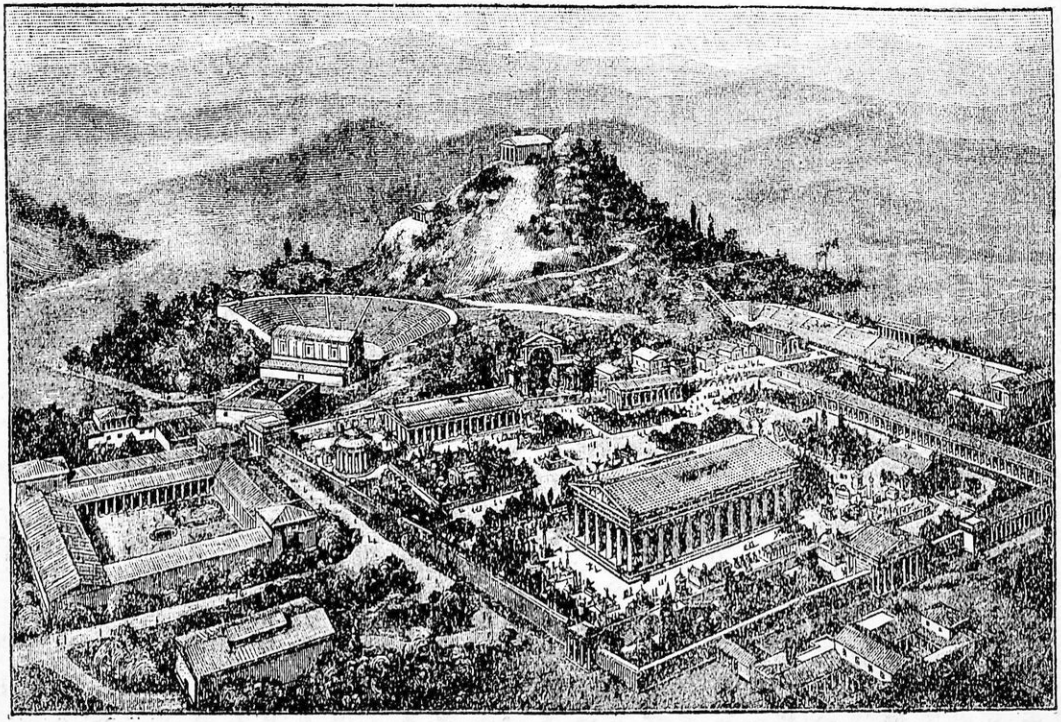
τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τὰ δὲ μαρμάρινα καὶ χάλκινα ἀγάλματα τῶν θεῶν ἦσαν ἀναρίθμητα. Μόνον τὰ ἀγάλματα τῶν νικητῶν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Παυσανίου ἐπλησίαζον τὰ διακόσια. Ὁλόκληρος αὐτὸς ὁ πλοῦτος περιεβάλλετο ἢ περιεκλείετο ἀπὸ καλλιγράμμους ναοὺς καὶ οἰκοδομήματα, ἐσκιάζετο ἀπὸ γηραιοὺς πλατάνους καὶ ἀπὸ φοίνικας, ἐστέφετο ἀπὸ δάση ἀγριελαιῶν καὶ ἀπετέλει ἐν τῷ συνόλῳ περιβάλλον, τὸ ὁποῖον ἔθελγε, ἀλλὰ καὶ καθυπέτασσε τὰς ψυχὰς καὶ ἀνεβίβαζε μέχρι τοῦ Ὀλύμπου τὴν ἀξίαν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἄθλων.

Τὸ μέγιστον μέρος τοῦ πλούτου αὐτοῦ τὸν περιέκλειεν ἡ Ἄλτις, τῆς ὁποίας ἡ μὲν δυτικὴ πλευρὰ ἀπεῖχε τοῦ Κλαδέου περὶ τὰ ἑκατὸν μέτρα, ἡ δὲ βορεία ἔψαυε τὴν ὑπώρειαν τοῦ Κρονίου. Ἡ Ἄλτις ἦτο ὁ καθ' αὐτὸ ἱερὸς χῶρος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον τὰ ἱερὰ καὶ οἱ ἀνδριάντες τῶν νικητῶν. Συμπάσης δὲ τῆς Ἄλτεως ἐδέσποζεν ὁ ***ναὸς τοῦ Διός,*** διότι ἦτο μεγαλύτερος ὅλων τῶν ἄλλων οἰκοδομημάτων καὶ ἦτο κτισμένος ἐπὶ ὑψώματος. Τὸ μῆκος τοῦ στυλοβάτου τοῦ ναοῦ ἦτο 64,12 μέτρων, τὸ πλάτος 27,66 καὶ τὸ ὕψος 20, 25. Πλησίον τοῦ ὀπισθοδόμου τοῦ ναοῦ ἐφύετο ὁ κότινος, ὁ καλούμενος ***καλλιστέφανος ἐλαία,*** οἱ κλάδοι τοῦ ὁποίου ἐχρησίμευον διὰ τὴν στέψιν τῶν νικητῶν. Ἐντὸς τῆς Ἄλτεως ἐπίσης ὑπῆρχε τὸ ***Ἡραῖον,*** ναὸς τῆς Ἥρας, τὸ ***Μητρῷον,*** ναὸς τῆς Ρέας, τὸ ἡρῷον τοῦ Πέλοπος, τὸ τῆς Ἱπποδαμείας καὶ ἡ οἰκία τοῦ Οἰνομάου, τῆς ὁποίας ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Παυσανίου δὲν ἐσώζετο ἢ μόνον εἷς κίων ξύλινος φυλασσόμενος ἀπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς ἀτμοσφαίρας διὰ μικροῦ ὑποστέγου. Κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τῆς Ἄλτεως εὑρίσκετο τὸ ***πρυτανεῖον,*** ὅπου οἱ Ἠλεῖοι παρέθετον γεῦμα εἰς τοὺς νικητὰς τῶν ἀγώνων. Ὀλίγον δὲ ἐσωτέρω τοῦ πρυτανείου ὑπῆρχε τὸ ***Φιλιππεῖον*** κυκλοτερὲς οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον συνηντήσαμεν ἀνωτέρω.

Εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς Ἄλτεως καὶ εἰς τὸ ἀνατολικόν της τμῆμα εὑρίσκοντο οἱ καλούμενοι ***θησαυροί.*** Ἦσαν δ' οὗτοι μικρὰ οἰκοδομήματα δωρικοῦ ρυθμοῦ μὲ τὴν εἴσοδον πρὸς τὴν Ἄλτιν. Τοὺς θησαυροὺς δώδεκα τὸν ἀριθμόν, εἶχον ἀνεγείρει πόλεις ἢ ἡγεμόνες εἰς ἀνάμνησιν εὐτυχοῦς γεγονότος. Ἐχρησίμευον δὲ διὰ τὴν φύλαξιν τῶν ἀναθημάτων, τὰ ὁποῖα ὁ ἱδρυτὴς ἀφιέρωνεν εἰς τὸν θεόν.

Δυτικῶς τῶν θησαυρῶν εὑρίσκετο ἡ καλουμένη ***ἐξέδρα τοῦ Ἡρώδου.*** Ἦτο δ' αὕτη τοῖχος ἔχων σχῆμα ἡμικυκλίου, ὁ ὁποῖος ἄνωθεν εἶχε στέγην θολωτήν. Περιεῖχε δὲ 21 ἀνδριάντας, μεταξὺ τῶν ὁποίων

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Εἰκ. 27. Ἀναπαράστασις τῆς Ὀλυμπίας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς, τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, αὐτοῦ τοῦ Ἡρώδου καὶ τῆς συζύγου του Ρηγίλλης. Τὴν ἐξέδραν αὐτὴν εἶχεν ἱδρύσει ὁ Ἡρώδης πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου του καὶ εἰς ἀνάμνησιν τῆς μεγάλης εὐεργεσίας, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν διὰ τῆς κατασκευῆς ὑδραγωγείου.

Τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Ἄλτεως κατεῖχε κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ στοὰ τῆς ***Ἠχοῦς*** ἢ ***Ἑπτάφωνος*** ἢ καὶ ***Ποικίλη*** καλουμένη, μήκους 100 μέτρων περίπου. Κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν καὶ ἔξω τῆς Ἄλτεως εὑρίσκετο τὸ ***βουλευτήριον,*** ὅπου συνεδρίαζεν ἡ βουλὴ τῶν Ἠλείων.

Πρὸς βορρᾶν τῆς στοᾶς τῆς Ἠχοῦς ἦτο ἡ εἴσοδος πρὸς τὸ ἔξω τῆς Ἄλτεως εὑρισκόμενον στάδιον, ἡ ***Κρυπτὴ*** καλουμένη. Παρὰ τὴν Κρυπτὴν ὑπῆρχε βωμός, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ἔθυον εἰς κανένα θεόν. Ἐπ' αὐτοῦ τοῦ βωμοῦ ἵσταντο οἱ κήρυκες καὶ οἱ σαλπιγκταὶ καὶ ἠγωνίζοντο, ἀφ' ὅτου τὰ ἀγωνίσματα αὐτὰ εἰσήχθησαν εἰς τὰ Ὀλύμπια.

Ἐντὸς τῆς Ἄλτεως ὑπῆρχον πλεῖστοι βωμοί, ἐκ τῶν ὁποίων δέον νὰ μνημονευθοῦν ὁ ***μέγας βωμὸς τοῦ Διὸς*** καὶ οἱ καλούμενοι ***δίδυμοι.*** Ὁ μέγας βωμὸς εὑρίσκετο μεταξὺ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Μητρῴου. Οὗτος εἶχε σχῆμα ἐλλειψοειδές. Ἡ περίμετρός του εἰς τὴν βάσιν ἦτο 40 μέτρων καὶ τὸ ὕψος του 7 μέτρων. Ἦτο δὲ κατεσκευασμένος ἐκ τῆς τέφρας τῶν ἱερείων, ἡ ὁποία συνεκολλᾶτο μὲ ὕδωρ τοῦ Ἀλφειοῦ μόνον, διότι, ὡς ἐπίστευον, οὐδὲν ὕδωρ ἦτο δυνατὸν νὰ τὴν συγκολλήσῃ. Τοὺς διδύμους βωμοὺς κατὰ τὸν Ἡρόδοτον εἶχεν ἱδρύσει ὁ Ἡρακλῆς, ἕνα διὰ δύο θεούς. Ἦσαν δ' οὗτοι τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος, τῆς Ἥρας καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, τῶν Χαρίτων καὶ τοῦ Διονύσου, τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τοῦ Ἀλφειοῦ, τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Ρέας. Εἰς τοὺς βωμοὺς τούτους ἔθυον οἱ νικηταὶ μετὰ τὴν νίκην.

Παρὰ τοὺς θησαυροὺς ἔκειντο οἱ καλούμενοι ***Ζᾶνες,*** χάλκινα ἀγάλματα τοῦ Διός, τὰ ὁποῖα κατεσκευάζοντο ἀπὸ τῶν προστίμων τὰ ὁποῖα ἐπεβάλλοντο εἰς τοὺς ἀγωνιστάς. Ὅπως θὰ ἴδωμεν, ὑπῆρξαν τινές, οἱ ὁποῖοι ἐπώλησαν τὴν νίκην των. Διὰ τὸ ἀδίκημα τοῦτο καὶ δι' ἄλλα ἐλαφρότερα ἀδικήματα ἐπεβάλλετο πρόστιμον καὶ ἀπὸ τοῦ προστίμου κατεσκευάζοντο οἱ Ζᾶνες. Εἰς τὸ βάθρον τῶν ἀγαλμάτων τούτων ἀνεγράφετο τὸ ὄνομα τοῦ τιμωρηθέντος, ἡ αἰτία διὰ τὴν ὁποίαν οὗτος ἐτιμωρήθη καὶ ἐλεγεῖα παρακελευστικὰ πρὸς τοὺς ἀγωνιστὰς νὰ ἀγωνίζωνται τιμίως «ὡ ς ο ὐ χ ρ ή μ α σ ι ν, ἀ λ λ ὰ ὠ κ ύ τ η τ ι τ ῶ ν π ο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δῶν καὶ ὑπὸ ἰσχύος σώματος Ὀλυμπικὴν ἔστιν εὑρέσθαι νίκην».

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἐκόσμουν τὴν Ἄλτιν πληθὺς ἀγαλμάτων θεῶν, ἰδίως τοῦ Διός, τοῦ ὁποίου ἓν χαλκοῦν εἶχεν ὕψος ὑπὲρ τὰ 8,50 μέτρα καὶ εἶχε κατασκευασθῆ ὑπὸ τῶν Ἠλείων εἰς ἀνάμνησιν νίκης των κατὰ τῶν Ἀρκάδων. Ὅμοιον δὲ τοῦ ἰδίου θεοῦ ἀνατεθὲν ἀπὸ τοὺς νικητὰς τῶν Πλαταιῶν ἦτο δεκάπηχες. Ἂν δὲ κρίνῃ κανεὶς ἀπὸ τὸν Ἑρμῆν τοῦ Πραξιτέλους καὶ ἀπὸ τὴν νίκην τοῦ Παιωνίου, τὰ ὁποῖα διεσώθησαν, πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὑπερόχου τέχνης.

Ὑπῆρχον ἐπίσης ἀνδριάντες ἐπιφανῶν Ἑλλήνων, τοὺς ὁποίους ἀνήγειρον αἱ πόλεις των ἢ ἄλλαι πόλεις ἐξ εὐγνωμοσύνης. Καὶ συνεπληροῦτο ὁ στολισμὸς μὲ τοὺς ἀνδριάντας τῶν νικητῶν, τοὺς ὁποίους ἢ αὐτοὶ ἀνήγειρον ἢ ἡ πατρίς των. Κατὰ τὸν Παυσανίαν ὁ πρῶτος ἀνδριὰς νικητοῦ ἦτο τοῦ Αἰγινήτου Πραξιδάμαντος, ὁ ὁποῖος ἐνίκησε πυγμὴν τὴν πεντηκοστὴν ἑνάτην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 544 π.Χ. καὶ εἶχε κατασκευασθῆ ἐκ ξύλου κυπαρίσσου. Δεύτερος δὲ μετ' αὐτὸν ἀνηγέρθη τὴν ἑξηκοστὴν πρώτην τοῦ Ὀπουντίου Ρηξιβίου νικητοῦ παγκρατίου ἐξ ξύλου συκῆς. Ὁ ἴδιος ὅμως ὁ Παυσανίας εἶδεν εἰς τὴν Ἄλτιν τὸν ἀνδριάντα τοῦ Λακεδαιμονίου Εὐτελίδα, ὁ ὁποῖος ἐνίκησε πένταθλον παίδων τὴν τριακοστὴν ἑβδόμην Ὀλυμπιάδα ἤτοι τὸ 632 π.Χ. Καὶ ἔκτοτε τακτικά, ὅσοι ἠδύναντο ἐκ τῶν νικητῶν ἀνήγειρον τὸν ἀνδριάντα των εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης. Ἐνίοτε δὲ ἀνήγειρον καὶ δι' ἑκάστην νίκην ἄλλον ἀνδριάντα. Ὅπως ὁ Ἠλεῖος Αἰσχίνης νικητὴς πεντάθλου ἀνήγειρε δύο ἀνδριάντας εἰς ἀνάμνησιν ἰσαρίθμων νικῶν. Κατὰ τὸν Λουκιανὸν οἱ ἀνδριάντες τῶν νικητῶν ἔπρεπε νὰ μὴν εἶναι μεγαλύτεροι ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ νικητοῦ. Περὶ αὐτοῦ δὲ ἀπεφαίνοντο οἱ Ἑλλανοδίκαι. Τοῦτο ὅμως ἢ θὰ ἦτο μεταγενεστέρα διάταξις ἢ θὰ παρεβιάζετο. Διότι τὸ ἄγαλμα τοῦ Διαγόρου εἶχεν ὕψος 4 πήχεων καὶ 5 δακτύλων ἤτοι περὶ τὰ 2,50 μέτρα (Σχολ. Πινδ. Ὀλυμ. Ζ'). Ἐκτὸς ἂν ὁ Σχολιαστὴς δὲν ἐννοῇ τὸν πῆχυν τῆς ἐποχῆς του, ἀλλὰ τὸν ἀρχαιότερον, τὸν καλούμενον ***μέτριον***. Ὁπότε τὸ ἄγαλμα εἶχεν ὕψος 1,90 μέτρ. Ἀλλὰ καὶ τὸ εὑρεθὲν ἄγαλμα τοῦ παγκρατιαστοῦ Ἀθηναίου Καλλίου, νικητοῦ τῆς 77ης Ὀλυμπιάδος εἶναι ὑπερφυσικόν.

Ἔξω τῆς Ἄλτεως μεταξὺ τοῦ Κλαδέου καὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς αὐτῆς κατὰ τὴν νοτιοδυτικήν της γωνίαν ὑπῆρχε τεράστιον τετράγωνον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον εἶχε γύρωθεν 138 στύλους, τὸ καλούμενον ***Δεω-***

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νίδαιον, ὀνομασθὲν οὕτω ἀπὸ τοῦ ἀνεγείραντος αὐτὸ Ναξίου Λεωνίδου. Ὁ σκοπός, διὰ τὸν ὁποῖον τοῦτο ᾠκοδομήθη, εἶναι ἄγνωστος. Κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς ξενών. Κατὰ δὲ τὸν Παυσανίαν ἔμενεν εἰς αὐτὸ καὶ ὁ Ρωμαῖος ἀνθύπατος. Πρὸς βορρᾶν τοῦ Λεωνιδαίου ὑπῆρχεν ὁ ***θεηκολεών,*** ὅπου διέμενον ἱερεῖς οἱ καλούμενοι θεηκόλοι.

Πρὸς βορρᾶν τοῦ θεηκολεῶνος εὑρίσκετο ἡ ***παλαίστρα*** καὶ περαιτέρω τὸ ***γυμνάσιον,*** τοῦ ὁποίου ἡ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν στοὰ εἶχε μῆκος 212 μέτρων.

Ἔξω τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Ἄλτεως εὑρίσκετο τὸ ***στάδιον,*** τοῦ ὁποίου τὴν μίαν πλευρὰν ἀπετέλει τὸ Κρόνιον, αἱ δ' ἄλλαι ἦσαν τεχνικῶς κατεσκευασμέναι δι' ἀναχωμάτων. Πρὸς τὸ μέρος τῆς Κρυπτῆς εὑρίσκετο ἡ ἄφεσις τῶν σταδιοδρόμων, ὅπου ὑπῆρχε καὶ μνῆμα τοῦ Ἐνδυμίωνος. Ἀπέναντι δ' ἦτο τὸ τέρμα, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς ἄφεσις διὰ τὸν δίαυλον καὶ τὸν δόλιχον. Ἀπὸ τῆς ἀφέσεως μέχρι τοῦ τέρματος ἡ ἀπόστασις ἦτο 192,27 μέτρα ἤτοι 600 ἑλληνικοὶ πόδες. Λέγεται δὲ κατὰ τὴν παράδοσιν ὅτι τὸ στάδιον τὸ ἐμέτρησεν ὁ Ἡρακλῆς καὶ τὸ ὥρισε 600 ποδῶν, χρησιμοποιήσας τὸν ἴδιόν του πόδα. Παρὰ τὸ τέρμα τοῦτο τοῦ σταδίου ὑπῆρχεν ἡ θέσις, ὅπου ἵσταντο οἱ Ἑλλανοδίκαι καὶ ἀπέναντι τῶν Ἑλλανοδικῶν βωμὸς ἐκ λευκοῦ λίθου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκάθητο καὶ παρηκολούθει τοὺς ἀγῶνας ἡ ἱέρεια τῆς Δήμητρος Χαμύνης. Εἰς τὸ στάδιον τῆς Ὀλυμπίας οὐδέποτε ἐτέθησαν λίθινα καθίσματα.

Τὸ ἀνάχωμα τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ σταδίου ἐχρησίμευεν ὡς τοιοῦτον καὶ διὰ τὸν ἱππόδρομον, ὁ ὁποῖος ἔκειτο ὄπισθεν αὐτοῦ, ἐνῶ τὴν ἄλλην του πλευρὰν ἀπετέλει λόφος φυσικός, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐπίσης ἠδύναντο νὰ παρακολουθοῦν τοὺς ἀγῶνας θεαταί. Ἡ ἄφεσις τοῦ ἱπποδρόμου ἦτο εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος περίπου μὲ τὸ τέρμα τοῦ σταδίου. Καὶ ἀπὸ τῆς ἀφέσεως ἐξετείνετο ὁ ἱππόδρομος πρὸς ἀνατολάς.

Ἀπὸ χειρόγραφον, τὸ ὁποῖον εὑρέθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, γνωρίζομεν ὅτι ἡ ὅλη περίμετρος τοῦ ἱπποδρόμου ἦτο ὀκτὼ σταδίων, ἤτοι 1538, 16 μέτρων, ἡ μία του πλευρὰ 608 μέτρων καὶ τὸ πλάτος τῆς ἀφέσεως 320 περίπου μέτρων. Δηλαδὴ αἱ ἀπέναντι πλευραὶ δὲν ἦσαν ἴσαι.

Κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Παυσανίου τὴν πλευρὰν τῆς ἀφέσεως κατεῖχεν ἡ στοὰ τοῦ Ἀγνάπτου. Εἶχε δὲ ἡ ἄφεσις σχῆμα πρώρας πλοίου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἦτο δηλαδὴ τριγωνικὴ καὶ βάσις τοῦ τριγώνου ἦτο ἡ στοά, ἐνῶ ἡ κορυφή του ἐστρέφετο πρὸς τὴν διεύθυνσιν, πρὸς τὴν ὁποίαν θὰ ἔτρεχον τὰ ἅρματα. Ἑκάστη πλευρὰ τοῦ τριγώνου εἶχε μῆκος 128 περίπου μέτρα. Εἰς τὰς δύο πλευρὰς τοῦ τριγώνου ἦσαν οἰκίσκοι, ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ τριγώνου μέχρι τῆς στοᾶς. Εἰς ἕκαστον οἰκίσκον ἐτοποθετεῖτο ἓν ἅρμα καὶ πρὸ αὐτοῦ ὕσπληγξ. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ τριγώνου ὑπῆρχε δελφίς, ἐνῶ εἰς τὸ κέντρον ἐπὶ βωμοῦ χαλκοῦς ἀετός. Διὰ μηχανήματος ὁ ἀφέτης ἔκανεν, ὥστε ἔπιπτεν ὁ δελφὶς καὶ ἀνυψοῦτο ὁ ἀετός. Καὶ τοῦτο ἦτο τὸ σημεῖον τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος. Μὲ τὸ σημεῖον αὐτὸ ἔπιπτον αἱ ὕσπληγγες αἱ τελευταῖαι πρὸς τὴν στοὰν καὶ τὰ δύο ἅρματα, ἓν ἐξ ἑκατέρας πλευρᾶς ἐκινοῦντο πρὸς τὰ ἐμπρός. Ὅταν ἔφθαναν εἰς τὸ ὕψος τῶν ἀμέσως προηγουμένων δύο ἁρμάτων ἔπιπτον καὶ αὐτῶν αἱ ὕσπληγγες καὶ οὕτως εὑρίσκοντο εἰς κίνησιν τέσσαρα ἅρματα καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς μέχρι τῆς κορυφῆς τῆς γωνίας. Τὸ μηχάνημα αὐτὸ τῆς ἀφέσεως ἦτο ἐπινόησις τοῦ Ἀθηναίου Κλεοίτα, ὁ ὁποῖος ἐκαυχᾶτο δι' αὐτό. Αὐταὶ εἶναι αἱ ἀτελεῖς γνώσεις, τὰς ὁποίας ἔχομεν περὶ τοῦ ἱπποδρόμου τῆς Ὀλυμπίας.

Τὸ προσωπικὸν τῆς Ὀλυμπίας τὸ ἀπετέλουν ὁ ***θεηκόλος,*** οἱ ***μάντεις,*** οἱ ὁποῖοι ἦσαν πάντοτε ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἰαμιδῶν ἢ τῶν Κλυτιδῶν ἢ τῶν Τελλιαδῶν καὶ οἱ ὁποῖοι ἔδιδον χρησμοὺς εἰς τοὺς προσκυνητάς, οἱ ***σπονδοφόροι,*** οἱ ὁποῖοι, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἀνήγγελον τὴν ἔναρξιν τῶν Ὀλυμπιακῶν σπονδῶν, ***ὁ ἐξηγητής, ὁ αὐλητής, ὁ ξυλεύς, ὁ ἐπιμελητής, ὁ περιηγητής, ὁ γραμματεύς, ὁ σπονδαύλης, οἱ ἐπισπονδοχρησταί, οἱ ὑποσπονδοχρησταί, ὁ καθημεροθύτης*** καὶ κατώτερον προσωπικὸν ***ὁ οἰνοχόος, ὁ κλειδοῦχος, ὁ μάγειρος, ὁ ἀρχιμάγειρος, ὁ ἀρτοκόπος, ὁ ἀρχιτέκτων, ὁ στεγανόμος, ὁ ἰατρός.*** Ὅλων τούτων τὰ ἔργα τὰ δεικνύει ὁ τίτλος των. Οἱ νεώτεροι συγγραφεῖς ἐνόμισαν ὅτι εἰς τὸ κατώτερον προσωπικὸν ἀνῆκε καὶ ὁ ξυλεύς. Τὸ ἔργον ὅμως τοῦ ξυλέως ἦτο ἀνώτερον. Αὐτὸς ἦτο ὁ ἀποθηκάριος τῶν ξύλων τῆς λεύκης. Αἱ θυσίαι πρὸς τὸν Δία ἐγίνοντο μόνον μὲ ξύλα λεύκης. Καὶ ἔργον τοῦ ξυλέως ἦτο νὰ προμηθεύεται ταῦτα, πρᾶγμα ὄχι τόσον εὔκολον, διότι ἡ λεύκη δὲν ἐφύετο ἄφθονος εἰς τὸν Ἀλφειόν. Παρεῖχε δὲ τοιαῦτα ἐπὶ πληρωμῇ εἰς τοὺς προσκυνητὰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἤθελον νὰ προσφέρουν θυσίαν εἰς τὸν Δία. Διὰ τοῦ ξυλέως δηλαδὴ ἐπραγματοποιεῖτο σπουδαῖον ἔσοδον ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ. Καὶ διὰ τοῦτο, ἐνῶ εἰς οὐδένα ἐπετρέπετο νὰ φάγῃ ἀπὸ τὸν μαῦρον κριόν, ὁ ὁποῖος ἐθυ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σιάζετο εἰς τὸν Πέλοπα, εἰς τὸν ξυλέα παρείχετο ὁ τράχηλος τοῦ θύματος (Παυσ. 5. 13, 2).

Πλὴν τοῦ ἀνωτέρω προσωπικοῦ οὐδεὶς διέμενεν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν κατὰ τὸ μεταξὺ τῶν ἀγώνων διάστημα, τὸ καλούμενον **μετεκέχηρον.** Ἴσως μάλιστα νὰ μὴ διέμενον παρὰ μόνον, ὅσοι ἦσαν χρήσιμοι διὰ τὰς θυσίας, αἱ ὁποῖαι ἐγίνοντο καθ' ἕκαστον μῆνα. Καὶ ἴσως καὶ αὐτοὶ καθ' ἕκαστον μῆνα νὰ ἐνηλάσσοντο. Τουλάχιστον διὰ τὸν θεηκόλον συνέβαινε τοῦτο (Παυσ. 5. 15, 10). Καὶ τοῦτο διότι ἡ εἰς Ὀλυμπίαν διαμονὴ δὲν ἦτο εὐχάριστος διὰ τὴν νοσηρότητα τοῦ τόπου. Ὁ Ἠλεῖος Ἀλεξῖνος μόνον ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ὅπου ἤθελε νὰ ἱδρύσῃ τὴν Ὀλυμπικήν, ὡς ἔλεγε, φιλοσοφικὴν αἵρεσιν, ἀλλὰ τάχιστα ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν μαθητῶν του καὶ διὰ τὴν νοσηρότητα καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν τροφίμων.

Ἔλεγον δ' ὅτι ἡ νοσηρότης ὠφείλετο εἰς τὴν ἀνυδρίαν, ἡ ὁποία ἐμάστιζε τὸν ἱερὸν χῶρον, καὶ ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπηλλάγη μόλις τὸν δεύτερον μ. Χ. αἰῶνα διὰ τῆς μεγαλοδωρίας τοῦ Ἡρώδου. Καθ' ὅλον τὸ προηγούμενον διάστημα ἡ Ὀλυμπία ὑδρεύετο ἀνεπαρκῶς ἀπὸ παραποταμίσκους τοῦ Κλαδέου. Ὁ Ἡρώδης κατεσκεύασεν ὑδραγωγεῖον, διὰ τοῦ ὁποίου ἔφερον ὕδωρ εἰς δεξαμενὴν ἐπὶ τοῦ Κρονίου καὶ ὄπισθεν τῆς ἐξέδρας καὶ ἀπὸ τῆς δεξαμενῆς διωχετεύετο τοῦτο εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Ὀλυμπίας.

Περὶ τῆς διαμονῆς τῶν θεατῶν φαίνεται ὅτι δὲν ἐλαμβάνετο πρόνοια, ἐκτὸς δ' ὀλιγίστους ἐξ αὐτῶν , τοὺς ἐπισημοτάτους καὶ διὰ τοὺς ἀγωνιστάς, χάριν τῶν ὁποίων ὑπῆρχον οἰκήματα εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ γυμνασίου. Οἱ ὑπόλοιποι ἔμενον εἰς τὸ ὕπαιθρον ἢ ὑπὸ σκηνάς. Αὐταὶ αἱ θεωρίαι ἔστηνον τοιαύτας, ἀμιλλώμεναι μάλιστα περὶ πολυτελείας. Εἴδομεν διὰ τὴν σκηνὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου, τὴν ὁποίαν ἔστησαν οἱ Ἐφέσιοι. Ἐπίσης πολυτελεῖς σκηνὰς ἔστηνον οἱ διάφοροι τύραννοι, τὰς ὁποίας ἐστόλιζον μὲ χρυσὸν καὶ πορφύραν. Περίφημοι ἔμειναν αἱ σκηναὶ τοῦ Ἱέρωνος καὶ τοῦ Διονυσίου τυράννων τῶν Συρακουσῶν. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν Θεμιστοκλέα ἀναφέρεται ὅτι ἡμιλλᾶτο περὶ τούτου πρὸς τὸν Κίμωνα.

Αὐτὸς ἦτο ὁ χῶρος, ὁ ὁποῖος καθ' ἑκάστην τετραετίαν συνεκέντρωνε τοὺς Πανέλληνας, διὰ νὰ διαγωνισθοῦν περὶ ἀρετῆς καὶ νὰ ἀπολαύσουν τὸ θέαμα τῶν καλλιγράμμων καὶ σφριγηλῶν σωμάτων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὰ περὶ τῆς ἱδρύσεως καὶ τῶν ἱδρυτῶν τῶν Ὀλυμπίων ἔχουν φθάσει μέχρις ἡμῶν περιβεβλημένα μὲ τὴν ἀχλὺν τοῦ θρύλου τόσον πυκνήν, ὥστε εἶναι ἀδύνατον διὰ μέσου αὐτῆς νὰ διακρίνῃ κανεὶς τὸ ἐλάχιστον. Καὶ τοῦτο, διότι οὔτε ἱδρύθησαν ποτὲ Ὀλύμπια, οὔτε ἑπομένως καὶ ἱδρυταὶ ὑπῆρξαν. Τὰ Ὀλύμπια ἐξειλίχθησαν εἰς μεγάλους ἀγῶνας ἀπὸ ἁπλᾶς θρησκευτικὰς τελετάς. Ἂς ἴδωμεν ὅμως τί λέγει ἡ παράδοσις.

Οἱ ἐξηγηταὶ τῶν Ὀλυμπίων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους φαίνεται ἀρύεται τὰς πληροφορίας του ὁ Παυσανίας, ἔλεγον ὅτι οἱ Ἰδαῖοι Δάκτυλοι ἢ Κούρητες, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ Ρέα εἶχεν ἐμπιστευθῆ τὴν ἀνατροφὴν τοῦ Διός, εὑρέθησαν κατὰ τρόπον ἀνεξήγητον εἰς Ὀλυμπίαν. Οὗτοι ἦσαν πέντε καὶ ἐκαλοῦντο Ἡρακλῆς, Παιοναῖος, Ἐπιμήδης, Ἰάσιος καὶ Ἴδας. Ἐκ τούτων ὁ μεγαλύτερος, ὁ Ἡρακλῆς, χάριν παιδιᾶς, προεκάλεσε τοὺς ἀδελφούς εἰς ἀγῶνα δρόμου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐνίκησε καὶ ἐστέφθη διὰ τοῦτο, μὲ στέφανον κοτίνου. Καὶ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος αὐτοῦ ὥρισεν ὁ ἀγών, νὰ γίνεται πεντετηρικός, ὅπως ἐξεφράζοντο οἱ ἀρχαῖοι προκειμένου περὶ τετραετίας. Ὥρισε δὲ τὸν ἀγῶνα πεντετηρικόν, ἐπειδὴ οἱ ἀδελφοὶ ἦσαν πέντε καὶ ἔθεσεν ὄνομα τοῦ ἀγῶνος ***Ὀλύμπια.*** Μετὰ τὸν Ἡρακλέα τὸν ἀγῶνα ἐτέλεσεν ὁ Κλύμενος ὁ υἱὸς τοῦ Κάρδυος ἀπόγονος τοῦ Ἡρακλέους ἐλθὼν καὶ αὐτὸς ἐκ Κρήτης. Ὕστερον ὁ Ἐνδυμίων ὁ υἱὸς τοῦ Ἀεθλίου ἔθεσεν, ὡς εἴδομεν, τὴν ἀρχὴν ἆθλον δρόμου μεταξὺ τῶν υἱῶν του.

Μετ' αὐτὸν ἐτέλεσε τὰ Ὀλύμπια ὁ Πέλοψ, ὕστερον ὁ Ἀμυθάων ὁ υἱὸς τοῦ Κρηθέως, ὕστερον ὁ Πελίας καὶ ὁ Νηλεὺς ἀπὸ κοινοῦ, ὁ Αὐγέας καὶ τέλος ὁ Ἡρακλῆς ὁ Ἀμφιτρύωνος. Κατόπιν ἐτελέσθησαν τὰ Ὀλύμπια μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν ὑπὸ τοῦ Ὀξύλου καὶ διεκόπησαν μέχρι τῆς ἀνανεώσεως αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Ἰφίτου. Αὐτὰ διηγεῖται ὁ Παυσανίας. Τὰ αὐτὰ περίπου καὶ ὁ Ἰούλιος ὁ Ἀφρικανός, ἐνῶ ὁ Πίνδαρος καὶ ὁ Ἀριστοτέλης θέλουν πρῶτον ἱδρυτὴν τὸν Ἡρακλέα τὸν Ἀμφιτρύωνος, ἱδρύσαντα τὸν ἀγῶνα ἐκ τῶν λαφύρων τοῦ πολέμου πρὸς τὸν Αὐγέαν, τὸν βασιλέα τῆς Ἤλιδος τὸ 1235 π. Χ.

Ὑπάρχουν καὶ μῦθοι, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρουν ὅτι ὁ Πέλοψ ἀφῆρεσε τὴν Ὀλυμπίαν ἀπὸ τὸν Ἐπειὸν καὶ ἵδρυσε τὰ Ὀλύμπια εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης του κατὰ τοῦ Οἰνομάου. Ἄλλοι πάλιν μῦθοι ἀναφέρουν ὡς ἱδρυτὴν τὸν Οἰνόμαον, ἄλλοι τὸν Πεῖσον καὶ ἄλλοι τὸν Ἀέθλιον, ἐξ οὗ προῆλθον, λέγουν, αἱ λέξεις ἆθλα καὶ ἀθληταί.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ ἀλήθεια φαίνεται νὰ εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον λέγει ὁ Στράβων, ὅτι τὰς πρώτας Ὀλυμπιάδας ἐτέλεσαν οἱ Αἰτωλοὶ μὲ τὸν Ὄλξυλον. Ἐν τούτοις καὶ τὰ μυθεύματα περὶ τῶν Ἰδαίων Δακτύλων καὶ περὶ τοῦ Ἡρακλέους τοῦ Ἀμφιτρύωνος δὲν δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὅτι δὲν ὑποκρύπτουν ἀληθείας περὶ τῶν Ὀλυμπίων. Καίτοι τὰ περὶ Δακτύλων φαίνονται περισσότερον μυθώδη, ἐν τούτοις ὑπῆρχον εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἐπὶ τοῦ Παυσανίου ἀκόμη βωμοί, εἰς τοὺς ὁποίους ἔθυον οἱ Ἠλεῖοι πρὸς τοὺς πέντε ἐκείνους ἀδελφούς.

Ἡ ὀνομασία τοῦ Κρονίου λόφου καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων, μέχρι τῆς ἐποχῆς δηλαδὴ τοῦ Παυσανίου, εἰδικοὶ ἱερεῖς, οἱ καλούμενοι Βασίλαι, ἔθυον ἑκάστην ἐαρινὴν ἰσημερίαν ἐπὶ τοῦ Κρονίου εἰς τὸν Κρόνον, εἶναι τεκμήρια ὅτι ἀρχαιότατα ἐκεῖ ἐγίνοντο θρησκευτικαὶ τελεταὶ πρὸς τιμὴν τοῦ πατρὸς τοῦ Διός. Ὁ δὲ Ἰδαῖος Ἡρακλῆς μὲ τοὺς ἀδελφούς του σχετίζεται μὲ τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἐκ Κρήτης τῆς λατρείας τοῦ Διός,πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἐτελοῦντο οἱ ἀγῶνες. Καὶ τὰς λατρευτικὰς αὐτὰς τελετὰς ἐτέλουν καὶ ἐπεστάτουν οἱ Πισᾶται, οἱ κάτοικι τῆς Πίσης, οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὸν Στράβωνα καὶ κατὰ τὸν Παυσανίαν, ἦσαν ἱεροὶ τοῦ Διὸς καὶ ὡς τοιοῦτοι δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὸν Τρωικὸν πόλεμον. Καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου, τῆς ἐπιστασίας τῶν Πισατῶν, ἐξηγεῖται ἡ σχέσις τοῦ Πέλοπος καὶ τοῦ Οἰνομάου καὶ τοῦ Πείσου μὲ τοὺς ἀγῶνας. Μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν ὅμως καὶ τὴν ἀνάμιξιν τῶν Ἠλείων μὲ τὸ σφριγηλότερον καὶ ζωηρότερον φῦλον τῶν Αἰτωλῶν, αἱ τελεταὶ αὗται ἔλαβον ζωηρότερον καὶ πανηγυρικώτερον χαρακτῆρα. Καὶ κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν χρόνων ἐκείνων, οἱ πανηγυρισταὶ ἐτέρποντο καὶ ἀγωνιζόμενοι καὶ ἴσως ἐνωρίτατα κατέστη θεσμὸς ἡ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν τέλεσις ἀγῶνος δρόμου καὶ ἡ στέψις τοῦ νικητοῦ μὲ τὸν ἀφθονοῦντα ἐκεῖ κότινον. Ὁ Φιλόστρατος γράφων (Γυμναστ. 5) περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ σταδίου λέγει ὅτι κατὰ τὴν θυσίαν, τὴν ὁποίαν προσέφερον εἰς τὸν Δία οἱ Ἠλεῖοι, ἵστατο ἐπὶ τοῦ βωμοῦ ἱερεύς, ὁ ὁποῖος ἐκράτει λαμπάδιον. Οἱ νεώτεροι ἐκ τῶν προσκυνητῶν ἀπὸ ἀποστάσεως ἑνὸς σταδίου ἀπὸ τοῦ βωμοῦ, ἔτρεχον πρὸς αὐτὸν καὶ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔφθανε πρῶτος εἶχε τὴν τιμὴν νὰ ἀνάψῃ τὸ πῦρ καὶ νὰ ἀνακηρυχθῇ Ὀλυμπιονίκης. Ἐὰν ἀναλογισθῇ κανείς, ὅτι τοιούτου εἴδους διαγωνισμοὶ γίνονται καὶ κατὰ τὰς σημερινὰς χριστιανικὰς τελετάς, δὲν θὰ θεωρήσῃ παράδοξον τὴν παράδοσιν αὐτὴν τοῦ Φιλοστράτου περὶ τοῦ δρόμου καὶ θὰ ὑποθέσῃ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὅτι ἡ σκηνὴ αὐτὴ μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων ἔγινε τὸ κύριον στοιχεῖον τῆς ἑορτῆς. Καὶ οὕτως ἐξηγεῖται ἡ παράδοσις περὶ τῆς τελέσεως τῶν ἀγώνων ὑπὸ τοῦ Ὀξύλου, ἀρχηγοῦ τῶν Αἰτωλῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ παράδοσις περὶ τῆς ἱδρύσεως τοῦ ἀγῶνος ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους, τοῦ προσφιλοῦς ἥρωος τῶν Δωριέων, μετὰ τῶν ὁποίων συγκατῆλθον οἱ Αἰτωλοὶ εἰς Πελοπόννησον καὶ οἱ ὁποῖοι ὄντες τὸ κρατοῦν εἰς δύναμιν καὶ πλῆθος φῦλον τῆς Πελοποννήσου ἔπρεπε νὰ διατεθοῦν ὑπὲρ τῶν ἀγώνων διὰ τῆς ἀναγωγῆς τῆς ἱδρύσεως αὐτῶν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ἀμφιτρύωνος.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Ἄγνωστον ὅμως διὰ τίνας λόγους, ἡ πανήγυρις αὕτη ἔχασε τὴν ζωηρότητά της καὶ ὁ ἀγὼν τοῦ δρόμου ἔπαυσε νὰ τελῆται, ἕως ὅτου ὁ βασιλεὺς τῆς Ἤλιδος Ἴφιτος ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ νέαν ζωὴν εἰς τὴν ἑορτήν, νὰ ἐπανεισαγάγῃ τὸν ἀγῶνα τοῦ δρόμου καὶ νὰ δώσῃ προσέτι Παμπελοποννησιακὸν χαρακτῆρα εἰς τὴν Ὀλυμπιακὴν πανήγυριν.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο ὅμως δὲν τὸ ἐπέτυχεν ἀμέσως. Οἱ Πελοποννήσιοι δὲν ἐφάνησαν πρόθυμοι καὶ περιωρίσθη ἡ ἑορτὴ κατ' ἀρχὰς μεταξὺ τῶν Ἠλείων μόνον καὶ τῶν Πισατῶν. Οὔτε φαίνεται νὰ εὑρίσκεται ἐντελῶς ἐκτὸς τῆς πραγματικότητος ὁ Ἑρμιππος, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ Λυκοῦργος ἐνῶ παρηκολούθει τὸν ἀγῶνα ἤκουσε φωνήν, ἡ ὁποία τὸν ἐπετίμα, διότι δὲν παρεκίνει τοὺς συμπολίτας του νὰ μετέχουν τῶν ἑορτῶν καὶ στραφεὶς πρὸς τὴν φωνήν, τὴν ὁποίαν ἐνόμισεν ἀνθρώπου, οὐδένα εἶδε καὶ ἀντελήφθη οὕτως ὅτι πρόκειται περὶ θείας παρακελεύσεως. Θὰ ἔπρεπε πρῶτον νὰ τελεσθῇ ἡ ἑορτή, διὰ νὰ ἐμπνευσθοῦν οἱ Σπαρτιᾶται νὰ ὠφεληθοῦν ἐξ αὐτῆς. Ἐπομένως οὔτε οἱ Σπαρτιᾶται εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀνεμίχθησαν εἰς τοὺς ἀγῶνας. Ὅταν ὅμως εἶδον αὐτοὺς ἐσκέφθησαν ὅτι θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ τοὺς ἐκμεταλλευθοῦν. Εὑρισκόμενοι οἱ Σπαρτιᾶται μεταξὺ τῶν ἀντιζήλων των Μεσσηνίων καὶ τῶν Ἀργείων, μετὰ τῶν ὁποίων πρὸ πάντων ἤριζον περὶ τῆς ἡγεμονίας τῆς Πελοποννήσου, ἐσκέφθησαν ὅτι θὰ εἶχον συμφέρον ὕψιστον, νὰ καλλιεργήσουν τὸ γόητρον τῆς Σπάρτης παρουσιάζοντες αὐτὴν προστάτιδα τῶν ἀγώνων καὶ δημιουργοῦντες ἓν θρησκευτικὸν κέντρον, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ ἐκαλλιεργεῖτο ἡ ἐπιρροὴ τῆς πόλεως. Ἐξ ἄλλου ἀντελήφθησαν ἐπίσης ὅτι θὰ ἠσφάλιζον τὴν μίαν των πλευράν, ἐάν, κατὰ τὸ ἀρχαῖον παράδειγμα τῆς Πίσης, ἐκηρύσσετο ἡ Ἦλις χώρα ἱερὰ τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Διὸς καὶ ἑπομένως οὐδετέρα, εἰς τῆς ὁποίας τὴν ἐχθρότητα δὲν θὰ εἶχον νὰ ὑπολογίζουν ἐν περιπτώσει ρήξεώς των εἴτε πρὸς τοὺς Μεσσηνίους, εἴτε πρὸς τοὺς Ἀργείους.

Ὁ Ἴφιτος πάλιν δὲν ἐθεώρει ἀσύμφορον διὰ τὴν Ἦλιδα τὴν οὐδετερότητα καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης, ἀλλὰ καὶ τῆς προεδρίας τῶν ἀγώνων διὰ τῆς προστασίας τῆς ἰσχυρᾶς Σπάρτης. Ἔμενον οἱ Πισᾶται, οἱ ὁποῖοι δὲν ἦτο ἀπίθανον νὰ ἐγείρουν ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς προεδρίας τῶν ἀγώνων καὶ διὰ τὸ δικαίωμα, τὸ ὁποῖον ἀπέρρεεν εἰς αὐτοὺς ἐκ τῆς ἀνέκαθεν ἐπιστασίας ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν πρὸς τιμὴν τοῦ Διός, καὶ ἐκ τῆς μεγάλης γειτνιάσεώς των πρὸς τὸν ἱερὸν χῶρον. Ἐπείσθησαν ὅμως καὶ αὐτοὶ εἴτε ὑπείκοντες εἰς τὴν ἀνωτέραν βίαν τῶν ἡνωμένων δυνάμεων τῆς Ἦλιδος καὶ τῆς Σπάρτης, εἴτε μὴ προβλέψαντες τὴν ἐξέλιξιν καὶ τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν κατόπιν ἔλαβον οἱ ἀγῶνες. Οὕτω μεταξὺ τοῦ Ἰφίτου ἐκ μέρους τῆς Ἦλιδος, τοῦ Λυκούργου ἐκ μέρους τῆς Σπάρτης καὶ τοῦ Κλεοσθένους ἐκ μέρους τῆς Πίσης ὑπεγράφη σύμβασις, ἡ κληθεῖσα ***ἐκεχειρία,*** ἡ ὁποία ἀνεγράφη κυκλοτερῶς ἐπὶ δίσκου, τὸν ὁποῖον εἶδεν ὁ Παυσανίας νὰ φυλάσσεται εἰς τὸ Ἡραῖον. Ἐτελέσθησαν δ' ὑπὸ τοῦ Ἰφίτου οἱ ἀγῶνες πρώτην φορὰν τὸ 884 π. Χ. Τὴν χρονολογίαν αὐτὴν θέλουν καὶ ὁ Πολύβιος καὶ ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης καὶ ὁ Ἰούλιος ὁ Ἀφρικανὸς καὶ ὁ Φλέγων καὶ ὁ Ἀριστόδημος ὁ Ἠλεῖος. Μόνον δὲ ὁ Καλλίμαχος ὁρίζει ὡς πρῶτον τελεσθέντας τοὺς ἀγῶνας ὑπὸ τοῦ Ἰφίτου τὸ 824 (Εὐσέβ.). Καὶ μόνον τὸ ὅτι ὁ Ἀριστόδημος ἦτο Ἠλεῖος εἶναι ἀρκετὴ συνηγορία ὑπὲρ τῆς πρώτης ἐκδοχῆς. Ἄλλως τε ἂν δεχθῇ κανεὶς τὴν δευτέραν, θὰ πρέπῃ ἢ νὰ μεταθέσῃ τὸν Λυκοῦργον καὶ νὰ τὸν θεωρήσῃ μεταγενέστερον, ἢ νὰ τὸν θεωρήσῃ μὴ ὑπάρξαντα. Ἀλλὰ τὸ ὄνομά του ἦτο ἀναγεγραμμένον ἐπὶ τοῦ δίσκου τῆς ἐκεχειρίας καὶ τὸ εἶδεν ὁ Ἀριστοτέλης.

ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΩΝ ΟΛΥΜΠΙΩΝ

Τὰ Ὀλύμπια δὲν ἔσχον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὅπως εἴδομεν καὶ ὅπως ἦτο φυσικόν, Πανελλήνιον χαρακτῆρα. Αὐτὸς ὁ Ἴφιτος δὲν ἐφαντάσθη νὰ δώσῃ τοιοῦτον εἰς αὐτά. Μετὰ τὴν σύστασιν τῆς ἐκεχειρίας οἱ συμβαλλόμενοι προσεπάθησαν νὰ δώσουν χαρακτῆρα εἰς αὐτὰ Πελοποννησιακόν. Δὲν ἐπέτυχον ὅμως εὐθὺς ἀμέσως. Ἐπωφελήθησαν δὲ μιᾶς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀφορίας καὶ ἐπιδημίας, αἱ ὁποῖαι προσέβαλον τὴν Πελοπόννησον καὶ ἔστειλαν εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν καὶ ἔλαβον τὸν χρησμόν:

Ὦ γῆς ἀκρόπολιν πάσης Πελοπηίδα κλεινὰν
ναίοντες, πρέσβεις τε βροτῶν πάντων καὶ ἄριστοι,
φράζεσθ' ἐξ ἐμέθεν χρησμὸν θεοῦ, ὅττι κεν εἴπω.
Ζεὺς ὑμῖν τελετῆς μῆνιν ἔχει ἣν διέχρησεν,
οὕνεκ ἀτιμάζοντες Ὀλύμπια πασιάνακτος
Ζηνός.—Τοῦ πρῶτος μὲν ἱδρύσατο καὶ θέτο τιμὴν
Πεῖσος, καὶ μετὰ τόνδε Πέλοψ, ὅτε δῆμον ἔναιεν
Ἑλλάδα, θῆκε δ' ἔπειτ' ἔροτιν καὶ ἔπαθλα θανόντι
Οἰνομάῳ, τρίτατος δ' ἐπὶ τοῖς παῖς Ἀμφιτρύωνος
Ἡρακλέης ἐτέλεσσ' ἔροτιν καὶ ἀγὼν ἐπὶ μήτρῳ
Ταναλίδῃ Πέλοπι φθιμένῳ—τὸν δήποθεν ὑμεῖς,
λείπετε καὶ τελετήν. Ἧς χωσάμενος κατὰ θυμὸν
ὧρσε κακὸν λιμὸν παρὰ τοῖς καὶ λοιμόν, ὅν ἔστι
παῦσαι ἀνορθώσαντες ἑορτὴν τῷ πάλιν αὖθις.

Ὁ σοφὸς καὶ θετικὸς θεὸς δὲν ἀρκεῖται, νὰ ἐπιβάλῃ διὰ τῆς ἐπιρροῆς του τὴν συμμετοχὴν εἰς τοὺς Πελοποννησίους. Καλεῖ εἰς ἐπικουρίαν καὶ τὸ κῦρος τῶν προγόνων των καὶ μεταχειρίζεται τὸν Πεῖσον καὶ τὸν Πέλοπα διὰ τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τὸν Ἡρακλῆν διὰ τοὺς Δωρεῖς. Καὶ τοιουτοτρόπως οἱ Πελοποννήσιοι ἐκλονίσθησαν. Ἐπειδὴ ὅμως ὑπώπτευσαν ὅτι εἶναι ψευδὴς ὁ χρησμός, ἔστειλαν ἄλλους εἰς τὸ μαντεῖον, τὸ ὁποῖον εἶπεν:

Ὦ Πελοποννήσου ναέται, παρὰ βωμὸν ἰόντες
θύετε καὶ πείθεσθε τά κεν μάντεις ἐνέπωσιν,
Ἠλείων πρόπολοι, πατέρων νόμον ἰθύνοντες.

Καὶ τοιουτοτρόπως ἐνῶ κατ' ἀρχὰς οἱ ἀγῶνες ἦσαν περιωρισμένοι μεταξὺ τῶν Ἠλείων καὶ τῶν Πισατῶν καὶ κατόπιν καὶ τῶν Σπαρτιατῶν, ἔγιναν ἐπὶ τέλους Παμπελοποννησιακοί. Νεώτεροι συγγραφεῖς, στηριζόμενοι εἰς τὸ ὅτι τὴν τρίτην Ὀλυμπιάδα ἐνίκησεν ὁ Μεσσήνιος Ἄνδροκλος, ἰσχυρίζονται ὅτι ἀπὸ τῆς Ὀλυμπιάδος αὐτῆς ἤρχισαν τὰ Ὀλύμπια νὰ γίνωνται ὑπόθεσις Παμπελοποννησιακή. Λησμονοῦν ὅτι αἱ δύο προηγούμεναι τῆς τρίτης Ὀλυμπιάδος δὲν εἶναι αἱ μόναι. Λησμονοῦν ὅτι ἡ πρώτη λέγεται μέν, δὲν εἶναι ὅμως πρώτη, διότι πρὸ αὐτῆς ἐτελέσθησαν ὅπως θὰ ἴδωμεν, 27 Ὀλυμπιάδες, τῶν ὁποίων οἱ νικηταὶ εἶναι ἄγνωστοι. Καὶ ἑπομένως δὲν εἶναι δυνατόν,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀφοῦ καὶ ἄλλα στοιχεῖα δὲν ὑπάρχουν νὰ ἀποφανθῇ κανεὶς πότε ἐπεξετάθησαν τὰ Ὀλύμπια. Πάντως ὅμως πρὸ τῆς τρίτης. Ἐπὶ τριάκοντα Ὀλυμπιάδας, δηλαδὴ ἑκατὸν εἴκοσιν ἔτη θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ τελῆται εἰς τὴν Ὀλυμπίαν τοπικὸς ἀγὼν τῶν Πισατῶν, ἀλλὰ δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν ἐπὶ τόσον μακρὰν σειρὰν ἐτῶν, νὰ ἐκστρατεύουν οἱ Ἠλεῖοι εἰς Ὀλυμπίαν, χωρὶς τὰ Ὀλύμπια νὰ εἶχον ποιάν τινα σημασίαν.

Χαρακτῆρα Πανελλήνιον ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν, καθὼς φαίνεται, τὰ Ὀλύμπια τὴν δεκάτην ἑνάτην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 704 π. Χ., ὅτε ἐνίκησεν εἰς τὸ στάδιον ὁ Μεγαρεὺς Μένων, ἐνῶ τὴν εἰκοστὴν πρώτην, ἤτοι τὸ 696 π. Χ. καὶ τὴν εἰκοστὴν δευτέραν νικητὴς, εἰς τὸ στάδιον ἐπίσης, ἦτο ὁ Ἀθηναῖος Παντακλῆς καὶ τὴν εἰκοστὴν τρίτην νικητὴς εἰς τὴν πυγμὴν ἀνεκηρύχθη ὁ Σμυρναῖος Ὀνόμαστος. Καὶ ἀπὸ τῆς 27ης Ὀλυμπιάδος ἤρχισαν νὰ ἀναφαίνωνται καὶ αἱ Ἰταλικαὶ αἱ ἀποικίαι. Κατὰ τὴν Ὀλυμπιάδα ἐκείνην νικητὴς εἰς τὴν πυγμὴν ἀνηγορεύθη ὁ Δάϊπος ὁ Κροτωνιάτης.

Τοιουτοτρόπως αἱ ἀσήμαντοι θρησκευτικαὶ τελεταὶ τῆς Ὀλυμπίας, αἱ ὁποῖαι ἐτελοῦντο ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τῶν Πισατῶν, ἐξειλίχθησαν εἰς Πανελλήνιον ἑορτὴν καὶ ἡ Ὀλυμπία κατέστη πεδίον συγκεντρώσεως ἀνὰ τετραετίαν τῶν Πανελλήνων. Τιμῶντες διὰ τοῦτο οἱ Ἠλεῖοι τὸν δημιουργὸν τῆς ἐκεχειρίας Ἶφιτον, εἶχον ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς τὸν ἀνδριάντα του στεφόνενον ὑπὸ τῆς Ἐκεχειρίας.

ΟΛΥΜΠΙΑΣ

Ἀπὸ τοῦ Ἰφίτου καὶ ἐφεξῆς τὰ Ὀλύμπια ἐτελοῦντο τακτικῶς κατὰ πᾶσαν τετραετίαν. Τὸ δὲ μεταξὺ ἑκάστης ἑορτῆς τετραετὲς διάστημα ἐκαλεῖτο ***Ὀλυμπιάς.*** Λόγῳ δὲ τῆς μεγάλης σημασίας, τὴν ὁποίαν εἶχον τὰ Ὀλύμπια, ἡ Ὀλυμπιὰς ἐχρησιμοποιήθη, ὡς κοινὴ χρονολογία τῶν Ἑλλήνων. Ὡς γνωστόν, ἑκάστη πόλις ἐχρονολόγει ἀπὸ τοὺς ἄρχοντάς της καὶ τὸ Ἄργος ἀπὸ τὰς ἱερείας του. Κοινὴ ὅμως χρονολογία ἀπέβη ἡ Ὀλυμπιάς. Θέλουν μερικοὶ νὰ ἐντοπίσουν τὴν συνήθειαν ταύτην μόνον εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἱστορικούς. Ἀλλὰ διὰ νὰ χρονολογῇ ὁ Θουκυδίδης μὲ τὴν πρώτην νίκην τοῦ παγκρατιαστοῦ Ἀρκάδος Ἀνδροσθένους καὶ εἰς ἄλλο χωρίον μὲ τὴν δευτέραν νίκην τοῦ ἐπίσης παγκρατιαστοῦ Ροδίου Δωριέως τοῦ Διαγόρου, σημαίνει ὅτι οἱ ἀναγνῶσταί του ἐγνώριζον πότε οἱ ἀνωτέρω ἐνίκησαν (Θουκυδ. 5, 49.3,8). Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον συνέβαινε ἀρχαιότερον, εἶναι τὸ ὅτι δὲν εἶχον ἀριθμηθῇ αἱ Ὀλυμπιάδες. Μόνον τὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὄνομα τοῦ σταδιονίκου ἀνεγράφετο. Πρῶτοι δὲ οἱ Ἠλεῖοι Παραβάλλων καὶ Εὐανορίδας ἀνέγραψαν τὰ ὀνόματα τῶν νικητῶν. Ἐκεῖνος ὅμως, ὁ ὁποῖος ἐτακτοποίησεν καὶ ἠρίθμησε τὰς Ὀλυμπιάδας εἶναι ὁ Ἱππίας ὁ Ἠλεῖος, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον συνεπλήρωσεν ὁ Ἀριστοτέλης. Καθωρίζετο δ' ἡ Ὀλυμπιὰς διὰ τοῦ αὔξοντος ἀριθμοῦ της καὶ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ σταδιονίκου. Ὡς πρώτη δὲ Ὀλυμπιὰς καθωρίσθη ἐκείνη, ἡ ὁποία ἔγινε τὸ 776 π. Χ., ὅτε νικητὴς τοῦ σταδίου ἀνεκηρύχθη ὁ Ἠλεῖος Κόροιβος.

Πρῶτος ἱστορικός, ὁ ὁποῖος συστηματικῶς ἐχρησιμοποίησεν ὡς χρονολογίαν τὰς Ὀλυμπιάδας, εἶναι ὁ Τίμαιος ὁ Σικελιώτης. Τοῦτον ἐμιμήθησαν ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, ὁ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεύς, ἀτακτότερον ὁ Παυσανίας, ὁ Αἰλιανὸς κλπ.

Τὴν ὀγδόην Ὀλυμπιάδα, τὴν τριακοστὴν τετάρτην καὶ τὴν ἑκατοστὴν τετάρτην, κατὰ τὰς ὁποίας τὴν προεδρίαν τῶν ἀγώνων δὲν εἶχον οἱ Ἠλεῖοι, ὠνόμασαν οὗτοι Ἀνολυμπιάδας καὶ δὲν τὰς κατέγραψαν. Ἐπίσης Ἀνολυμπιάδα ἐθεώρησαν καὶ τὴν 211ην, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχον μὲν τὴν ἀγωνοθεσίαν οἱ Ἠλεῖοι, δὲν ἔγιναν ὅμως οἱ ἀγῶνες τὸ ὡρισμένον ἔτος, ἀλλὰ ἀνεβλήθησαν μίαν διετίαν κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Νέρωνος.

Ἔχουν δὲ περισωθῆ ὑπὸ τοῦ Ἰουλίου τοῦ Ἀφρικανοῦ, παρὰ Φωτίῳ, τὰ ὀνόματα τῶν σταδιονικῶν μέχρι τῆς 249ης Ὀλυμπιάδος πλὴν τοῦ τῆς 110ης Ἀντοκλέους τοῦ Ἀθηναίου, τὸν ὁποῖον γνωρίζομεν ἀπὸ ἄλλους συγγραφεῖς, καὶ τοῦ τῆς 174ης, ὁ ὁποῖος παραμένει ἄγνωστος.

ΕΚΕΧΕΙΡΙΑ

Ἡ ἐκεχειρία κατὰ τὴν ἐγχώριον διάλεκτον τῶν Ἠλείων ἐκαλεῖτο καὶ ***θέρμα,*** δηλαδὴ θέσμα, θέσμιον. Κατὰ τὰς διατάξεις τῆς ἐκεχειρίας τὴν ἀγωνοθεσίαν τῶν Ὀλυμπίων εἶχον οἱ Ἠλεῖοι, τῶν ὁποίων ἡ χώρα ἐκηρύσσετο οὐδετέρα καὶ ἀπηγορεύετο ἡ εἴσοδος εἰς αὐτὴν παντὸς ἐνόπλου. Κατὰ δὲ τὴν ἱερομηνίαν ἔπαυε κάθε ἐχθροπραξία καὶ ἦτο ἐλευθέρα ἡ διάβασις ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι θὰ μετέβαινον εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ἔστω καὶ δι' ἐχθρικῶν χωρῶν.

Τῆς ἐκεχειρίας ἡ τήρησις ὅμως δὲν ὑπῆρξεν αὐστηρά. Κυριωτάτη ἀφορμὴ ἦτο ἡ ἐπιστασία τῶν ἀγώνων. Οἱ Πισᾶται, ὅταν εἶδον τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔλαβον οἱ ἀγῶνες, ἤρχισαν νὰ ἐνθυμοῦνται ὅτι αὐτοὶ εἶναι οἱ φυσικοὶ προστάται τοῦ ἱεροῦ χώρου λόγῳ τῆς γειτνιάσεως καὶ ὅτι παλαιόθεν αὐτοὶ ἦσαν οἱ τελοῦντες εἰς τὴν Ὀ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λυμπίαν τὰ τῆς λατρείας τοῦ Διὸς καὶ ὅτι εἶχον ἀναγνωρισθῆ, διὰ τοῦτο, ἱεροὶ τοῦ θεοῦ. Εἰς τὰς σκέψεις των δὲ ταύτας ἐνισχύοντο καὶ ἀπὸ τὸ ἀντίζηλον τῆς Σπάρτης Ἄργος, τὸ ὁποῖον δὲν ἔβλεπε καλῶς τὴν ὑπερέχουσαν θέσιν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ Σπάρτη εἰς τὰ Ὀλύμπια. Μὲ τὴν βοήθειαν λοιπὸν τοῦ Ἄργους κατώρθωσαν οἱ Πισᾶται νὰ λάβουν τὴν ἀγωνοθεσίαν τῶν Ὀλυμπίων τὴν ὀγδόην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 748 π. Χ. Κατώρθωσαν ἐπίσης τοῦτο καὶ τὴν τριακοστὴν τετάρτην, ἤτοι τὸ 644 π. Χ. ὑπὸ τὸν βασιλέα των Πανταλέοντα. Ἀλλὰ καὶ ὁ Δαμοφῶν υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Πανταλέοντος ἐσκέφθη νὰ ἀποπειραθῆ τὴν τεσσαρακοστὴν ὀγδόην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 588 π. Χ., ἀλλ' οἱ Ἠλεῖοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Πῖσαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔφυγον χωρὶς νὰ διαπράξουν τι, ἀφοῦ μὲ ἱκεσίας καὶ ὅρκους τοὺς ἔπεισαν πρὸς τοῦτο οἱ Πισᾶται. Ἡ δὲ τελευταία ἀπόπειρα τῶν Πισατῶν ἔγινεν ἐπὶ τοῦ διαδόχου καὶ ἀδελφοῦ τοῦ Δαμοφῶντος Πύρρου μὲ συμμάχους τοὺς Μακιστίους, Σκιλλουντίους καὶ Δυσποντίους, ἀλλ' οἱ Πισᾶται κατετροπώθησαν ὑπὸ τῶν Ἠλείων, οἱ ὁποῖοι ἐξηφάνισαν τὴν Πῖσαν.

Αὐταὶ αἱ πληροφορίαι περιεσώθησαν ἀπὸ τὸν Παυσανίαν. Ὁ Ἰούλιος ὁ Ἀφρικανὸς ὅμως λέγει ὅτι τὴν ἀγωνοθεσίαν εἶχον οἱ Πισᾶται ἐπαναστατήσαντες κατὰ τῶν Ἠλείων ἐπὶ εἴκοσι δύο Ὀλυμπιάδας ἀπὸ τῆς τριακοστῆς καὶ ἑφεξῆς, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 666 μέχρι τοῦ 572. Ὁ ἴδιος δὲ λέγει ὅτι τὴν εἰκοστὴν ὀγδόην Ὀλυμπιάδα εἶχον τὴν ἀγωνοθεσίαν οἱ Πισᾶται, παραλαβόντες αὐτὴν ἀπὸ τῶν Ἠλείων ἑκουσίως, διότι οἱ Ἠλεῖοι ἦσαν ἀπησχολημένοι εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Δυμαίους. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι τὸ γεγονὸς τοῦτο καὶ τὴν τελευταίαν ἀπόπειραν τῶν Πισατῶν συνδυάζει ὁ Ἀφρικανὸς καὶ φαντάζεται ὅτι τὴν τριακοστὴν Ὀλυμπιάδα ἐπανεστάτησαν οἱ Πισᾶται ἀπὸ τῶν Ἠλείων καὶ ἐκράτησαν τὴν ἀγωνοθεσίαν ἐπὶ 22 Ὀλυμπιάδας ἀγνοῶν ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐγνώριζεν ὁ Παυσανίας ἀπὸ τὸν ἐξηγητὴν τῆς Ὀλυμπίας Ἀρίσταρχον. Τοῦ δὲ Στράβωνος τὰ λεγόμενα περὶ τούτων εἶναι περισσότερον ἀόριστα. Ὁ Στράβων λέγει ὅτι οἱ Πισᾶται εἶχον τὴν ἀγωνοθεσίαν ἀπὸ τῆς 26ης Ὀλυμπιάδος ἕως τῆς ἐσχάτης καταλύσεως τῶν Μεσσηνίων, ὅτε οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐβοήθησαν τοὺς Ἠλείους καὶ κατέστρεψαν τὴν Πῖσαν.

Δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ δεχθῆ κανεὶς τὰς ἀοριστολογίας τῶν δύο τούτων καὶ νὰ ἀπορρίψῃ τὰ λεγόμενα τοῦ Παυσανίου, ὁ ὁποῖος ἀρύεται τὰς πληροφορίας του, ὡς εἴδομεν, ἀπὸ τὸν ἐξηγητὴν τῆς Ὀλυμπίας. Οὔτε χωρεῖ ὑποψία διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῶν λεγομένων τοῦ ἐξηγητοῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Γνωρίζομεν ὅτι αἱ Ὀλυμπιάδες ἀνεγράφοντο τακτικὰ καὶ μάλιστα καὶ τὰ ὀνόματα τῶν σταδιονικῶν. Διατί εἰς τὸν κατάλογον αὐτὸν θὰ ἔβλεπεν ὁ ἐξηγητὴς ἢ ὁ Παυσανίας πράγματα ἀνύπαρκτα; Ἄλλως τε ὁ Παυσανίας εἶναι σαφής.

Τὸ ὅτι οἱ Ἠλεῖοι παρεχώρησαν κατὰ τὴν 28ην Ὀλυμπιάδα τὴν ἀγωνοθεσίαν εἰς τοὺς Πισάτας κατὰ τὸν Ἰούλιον τὸν Ἀφρικανὸν ὡδήγησε τὸν Wassenborn νὰ διορθώσῃ τὸ χωρίον τοῦ Παυσανίου ἀπὸ «ὀγδόῃ» εἰς «ὀγδόῃ καὶ εἰκοστῇ» καὶ νὰ μεταθέσῃ τὸν Φείδωνα ἕνα αἰῶνα πρὸς τὰ ἐδῶ καὶ τοιουτοτρόπως νὰ συσκοτισθοῦν τὰ περὶ τὰ Ὀλύμπια, ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ τὸν Φείδωνα. Φέρεται δὲ ὡς ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς μεταβολῆς ταύτης τὸ ὅτι οἱ ἀγῶνες κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα δὲν εἶχον γίνει Πανελλήνιος ὑπόθεσις. Εἶχον γίνει ὅμως Παμπελοποννησιακὴ καὶ ὡς τοιαύτη ἠδύνατο νὰ κάμῃ τὸν Φείδωνα νὰ ἐνδιαφερθῇ. Ἄλλοι στηριζόμενοι εἰς τὸν Ἡρόδοτον (6, 27), ὁ ὁποῖος μεταξὺ τῶν μνηστήρων τῆς κόρης τοῦ τυράννου τῆς Σικυῶνος Κλεισθένους Ἀγαρίστης ἀναφέρει καὶ τὸν υἱὸν τοῦ τυράννου τοῦ Ἄργους Φείδωνος Λεωκήδην, τάσσουν τὸν Φείδωνα σύγχρονον τοῦ Κλεισθένους καὶ τὸν μεταθέτουν ἀκόμη ἕνα αἰῶνα πρὸς τὰ ἐδῶ, εἰς τὸν ἕκτον καὶ τοιουτοτρόπως ὄχι μόνον τὰ τῶν Ὀλυμπίων συσκοτίζονται, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐξηγεῖται, κατὰ τὸν Καρολίδην, τὸ γεγονὸς τῆς καταργήσεως ὑπὸ τοῦ Σόλωνος τὸ 593 π. Χ. τῶν σταθμῶν τοῦ Φείδωνος. Ὁ δὲ Meier συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ ὅτι τὴν εἰκοστὴν ὀγδόην Ὀλυμπιάδα ἀφῆρεσεν ὁ Φείδων τὴν προεδρίαν στηριζόμενος εἰς τὸ ὅτι ἓν ἔτος πρωτύτερα, τὸ 669 π. Χ., ἐνικήθησαν εἰς τὰς Ὑσιὰς οἱ Λακεδαιμόνιοι ὑπὸ τῶν Ἀργείων, καὶ πρὸς εὐκολίαν μεταθέτει καὶ αὐτὸς τὸν Φείδωνα εἰς τὸν ἕβδομον αἰῶνα.

Ἀλλὰ διατί νὰ μετατεθῇ ὁ Φείδων, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν Στράβωνα (355) ὑπῆρξεν δέκατος ἀπὸ Τημένου, δέκατος δ' ἀπὸ Ἀριστοδήμου εἰς Σπάρτην ἦτο ὁ Ἀλκαμένης ὑπάρξας κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Α'. Μεσσηνιακοῦ πολέμου, ἤτοι τὸ 743 π. Χ.; Διατί ἡ σύμπτωσις αὐτὴ νὰ μὴ θεωρηθῇ φυσικὴ καὶ νὰ μὴ θεωρηθῇ ὁ Φείδων σύγχρονος τοῦ Ἀλκαμένους; Διατί ἀφοῦ ἔχομεν τὰς σαφεῖς πληροφορίας τοῦ Παυσανίου, νὰ ζητήσωμεν νὰ ἐντάξωμεν εἰς τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους τὰς ἀσαφεῖς τοῦ Στράβωνος καὶ τοῦ Ἰουλίου τοῦ Ἀφρικανοῦ μεταθέτοντες ἄλλα ἱστορικὰ γεγονότα; Οὔτε ἦτο ἀνάγκη οἱ Ἀργεῖοι νὰ νικήσουν τοὺς Σπαρτιάτας μόνον ὑπὸ τὸν Φείδωνα. Οὔτε ὑπῆρχεν ἐμπό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διον κανέν, νὰ ὑπάρξῃ καὶ ἄλλος Φείδων σύγχρονος τοῦ Κλεισθένους[1].

Μὲ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς Πίσης δὲν ἐξηφανίσθησαν καὶ αἱ ἔριδες διὰ τὴν προεδρίαν τῶν ἀγώνων. Καὶ ἄλλοτε ἐταράχθησαν τὰ τῆς ἀγωνοθεσίας. Κληρονόμοι τῆς ἔριδος αὐτῆς οἱ Ἀρκάδες ἐπωφελήθησαν τῆς ταπεινώσεως ὑπὸ τῶν Θηβῶν τῆς Σπάρτης καὶ ἐκήρυξαν κατὰ τῶν Ἠλείων πόλεμον καὶ ἐπέτυχον νὰ τελέσουν αὐτοὶ τὰ Ὀλύμπια τὴν 104ην Ὀλυμπιάδα, δηλαδὴ τὸ 365 π. Χ. Παρ' ὅλα ταῦτα ἡ ἐκεχειρία ἦτο σεβαστή. Καὶ δὲν θὰ συνέβαινον ὅσα εἴδομεν καὶ ὅσα θὰ συναντήσωμεν, ἂν οἱ Ἠλεῖοι ἐχειρίζοντο δεξιώτερον τὰ πράγματα. Εἶναι μὲν γεγονὸς ὅτι πρῶτος ὁ Φείδων μὲ τοὺς Πισάτας τὴν παρεβίασεν, ἀλλ' ἡ πρᾶξίς του αὕτη κατέπληξεν. Ὀκτὼ αἰῶνας μετὰ ταῦτα ὁ Παυσανίας τὸν χαρακτηρίζει «τυράννων τῶν ἐν Ἕλλησι μάλιστα ὑβρίσαντα» καὶ ὁ Ἡρόδοτος ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ ὡς «ὑβρίσαντος μέγιστα δὴ Ἑλλήνων ἁπάντων, ὅς ἐξαναστήσας τοὺς Ἠλείων ἀγωνοθέτας αὐτὸς τὸν ἐν Ὀλυμπίῃ ἀγῶνα ἔθηκεν». Κατὰ τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν προσβολὴν τῶν Ἀρκάδων διεφώνησαν οὗτοι τόσον ὀξέως μεταξύ των, ὥστε οἱ Μαντινεῖς ἀντετάχθησαν ἐναντίων τῶν λοιπῶν καὶ τέλος τοὺς ἔπεισαν καὶ τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα ἐφήρεσαν ἐκ τοῦ ἱεροῦ νὰ ἀποδώσουν καὶ τὴν ἐπιστασίαν εἰς τοὺς Ἠλείους νὰ παραχωρήσουν. Ὑπὸ τὴν πίεσιν λοιπὸν τῆς κοινῆς συνειδήσεως τὸ πείραμα ἐκεῖνο τοῦ Φείδωνος δὲν θὰ ἐπανελαμβάνετο. Ἀλλ' οἱ Ἠλεῖοι μὴ ἀντιληφθέντες φαίνεται τὴν μεγίστην σημασίαν τῆς ἐκεχειρίας, δὲν ἐφέροντο, ὅπως ἀπῄτει τὸ συμφέρον των. Ὅταν οἱ Λακεδαιμόνιοι πολεμοῦντες πρὸς τοὺς Μεσσηνίους τὸν πρῶτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον ἐπολιόρκουν συγχρόνως καὶ τὴν Ἀχαϊκὴν πόλιν Ἕλος, ἐσκέφθησαν νὰ βοηθήσουν εἰς τὴν πολιορκίαν τοὺς Λακεδαιμονίους. Καὶ θὰ τοὺς ἐβοήθουν, ἂν δὲν τοὺς ἀπέτρεπε τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπετάθησαν καὶ τὸ ὁποῖον συνεβούλευσε νὰ ἀπέχουν τῶν πολέμων.

Τὴν αὐτῶν ῥύεσθε πάτραν, πολέμου δ' ἀπέχεσθε,
κοινοδίκου φιλίης ἡγούμενοι Ἑλλήνεσσιν,
ἐστ' ἂν πενταέτης ἔλθῃ φιλόφρων ἐνιαυτός.

ἔλεγεν ὁ χρησμός.

Τὸ μαντεῖον δηλαδὴ ἦτο πολιτικώτερον τῶν Ἠλείων καὶ ἐγνώριζε

1. Ἱστορία Παπαρηγοπούλου ἔκδ. Ἐλευθερουδάκη τόμ. Α' σελ. 177.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καλύτερον τὸ συμφέρον των. Τὴν 28ην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 668, συναντῶμεν τοὺς Ἠλείους πολεμοῦντας πρὸς τοὺς Δυμαίους καὶ ἐμπιστευομένους, διὰ τοῦτο, τὴν τέλεσιν τῶν ἀγώνων εἰς τοὺς Πισάτας (Ἰουλ. Ἀφρικ.). Κληθέντες δὲ κάποτε ὑπὸ τῶν Λεπρεατῶν τοὺς ἐβοήθησαν εἰς πόλεμον πρὸς γείτονάς των Ἀρκάδας. Ἐπίσης παρεβίασαν τὴν οὐδετερότητά των κατὰ τὰ Μηδικά. Ἴσως, διότι ἐδίσταζον μεταξὺ τῆς ὑποχρεώσεως, τὴν ὁποίαν εἶχον νὰ συμβάλουν εἰς τὸν κοινὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ συμφέροντος τῆς μὴ παραβιάσεως τῆς ἐκεχειρίας, προσῆλθον ἀργὰ εἰς τὰς Πλαταιὰς καὶ δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην. Πάντως ὅμως τοῦτο ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς παραίτησις ἀπὸ τοῦ προνομίου τῆς οὐδετερότητος. Ἄλλως τε καὶ οἱ πρὸς τοὺς προσχώρους των πόλεμοι, ὅπως ὁ πρὸς Δυμαίους καὶ ὅπως ἡ πολεμικὴ ἐπικουρία πρὸς τοὺς Λεπρεάτας, ἦσαν ἱκανὰ διὰ νὰ κλονίσουν τὸν κοινὸν σεβασμὸν πρὸς τὴν οὐδετερότητα τῆς χώρας των.

Τὰ μεγαλύτερα δὲ πλήγματα κατὰ τῆς οὐδετερότητος τῆς Ἤλιδος τὰ ἐπέφερον ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἀρχῆθεν ἐτάχθησαν προστάται τῆς ἐκεχειρίας, οἱ Σπαρτιᾶται. Φαίνεται ὅτι ἀργότερον οἱ Ἠλεῖοι, ὅταν εἶδον ὅτι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες δὲν ἐφαίνοντο πρόθυμοι νὰ τοὺς ἀναγνωρίσουν διαρκῆ οὐδετερότητα, περιώρισαν τὰς ἀπαιτήσεις των μόνον κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν σπονδῶν. Οἱ Σπαρτιᾶται ὅμως δὲν ἐδίστασαν καὶ κατὰ τὰς σπονδὰς νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Ἤλιδα.

Τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν βοήθειαν οἱ Λεπρεᾶται ἐζήτησαν ἀπὸ τοὺς Ἠλείους μὲ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ δώσουν εἰς αὐτοὺς τὸ ἥμισυ τῆς γῆς. Οἱ Ἠλεῖοι ὅμως παρῃτήθησαν τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ μὲ τὸν ὅρον νὰ δίδουν φόρον οἱ Λεπρεᾶται εἰς τὸν θεὸν ἓν τάλαντον. Οἱ Λεπρεᾶται κατέβαλλον τὸν φόρον τοῦτον τακτικὰ μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Κατόπιν ὅμως ἠρνοῦντο. Πιεζόμενοι δὲ ὑπὸ τῶν Ἠλείων ἐζήτησαν τὴν διαιτησίαν τῶν Σπαρτιατῶν, οἱ ὁποῖοι ἐδικαίωσαν τοὺς Λεπρεάτας. Οἱ Ἠλεῖοι δὲν ἀπεδέχθησαν τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν καὶ οἱ Σπαρτιᾶται κατέλαβον τὸ ὀχυρὸν Φύρκον καὶ ἔστειλαν φρουρὰν εἰς τὸ Λέπρεον τὸ 421. Ἔγινε δὲ αἰτία ἡ ἔρις αὕτη ἐπανειλημμένως οἱ Σπαρτιᾶται νὰ κινηθοῦν ἐναντίον τῶν Ἠλείων, ὑπὸ τὸν Ἄγιν, καὶ τέλος μετὰ τριετῆ πόλεμον ἠνάγκασαν τοὺς Ἠλείους νὰ ἀποδεχθοῦν τὰς ἀξιώσεις των. Ὁ Παυσανίας μάλιστα λέγει ὅτι ἔγινε μάχη μεταξὺ Ἠλείων καὶ Λακεδαιμονίων καὶ ἐντὸς αὐτῆς τῆς Ὀλυμπίας. Ἐπίσης ἐντὸς τῆς Ὀλυμπίας ἔγινε μάχη μεταξὺ Ἠλείων καὶ Ἀρκάδων τὴν 104ην Ὀλυμπιάδα καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δὴ ἐνῶ ἐτελοῦντο οἱ ἀγῶνες. Οἱ Ἀρκάδες εἶχον καταλάβει τὴν Ὀλυμπίαν καὶ ἐτέλουν τοὺς ἀγῶνας. Ἐνῶ ὅμως ἐτελεῖτο ἡ πάλη τοῦ πεντάθλου ἀνεφάνησαν οἱ Ἠλεῖοι καὶ οἱ ἀγωνοθέται ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξέλθουν τοῦ σταδίου μετὰ τῶν ἀγωνιστῶν καὶ τῶν θεατῶν καὶ νὰ ἐξακολουθήσουν τὴν πάλην ἐντὸς τῆς Ἄλτεως. Οἱ Ἀρκάδες μετὰ τῶν συμμάχων ἐτάχθησαν ἔξω τῆς Ἄλτεως πρὸς τὸν Κλαδέον. Οἱ Ἠλεῖοι ἐπολέμησαν γενναιότατα καὶ ἀπώθησαν τοὺς ἀντιπάλους πρὸς τὴν Ἄλτιν. Ἀλλ' οἱ Ἀρκάδες τοὺς ἔβαλλον ἐκ τῶν στοῶν καὶ τοῦ βουλευτηρίου. Ἔπεσαν πλεῖστοι Ἠλεῖοι καὶ εἷς ἐκ τῶν ἀρχηγῶν ὁ Στρατόλας καὶ διὰ τοῦτο οὗτοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσουν (Ξενοφ. Ἑλλ. 7. 4, 29). Οἱ θεαταὶ τὴν μάχην τὴν παρηκολούθουν στεφανωμένοι. Ἀλλὰ καὶ τὴν 94ην Ὀλυμπιάδα λέγει ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ὅτι, ἐπειδὴ οἱ Ἠλεῖοι ἀπέκλεισαν τοὺς Σπαρτιάτας ἐκ τῶν ἀγώνων, ἐξεστράτευσαν οἱ Σπαρτιᾶται μὲ τὸν βασιλέα Παυσανίαν καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Ἠλείους νὰ ὑποχωρήσουν.

Ἐνίοτε αἰτία παραβιάσεως τῆς ἐκεχειρίας ἦσαν τὰ χρήματα τοῦ θεοῦ. Ἡ ἀνωτέρω παραβίασις ὑπὸ τῶν Ἀρκάδων σκοπὸν κύριον εἶχε νὰ ἀφαιρέσουν οὗτοι τὰ χρήματα, διὰ νὰ πληρώσουν μισθοφόρους τινάς. Τὸ 312 ὁ Τελεσφόρος, στρατηγὸς τοῦ Ἀντιγόνου, κατέλαβε τὴν Ἦλιδα καὶ ἥρπασε τὰ χρήματα τῆς Ὀλυμπίας, τὰ ὁποῖα ἀποκατέστησεν ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Πτολεμαίου Ἀντίγονος. Ὁμιλῶν δὲ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ὁ Περικλῆς ἐξέφρασε φόβους, τοὺς ὁποίους εἶχε μήπως οἱ Σπαρτιᾶται ἀφαιρέσουν τὰ χρήματα τῆς Ὀλυμπίας.

Μὲ ὅλα αὐτὰ ὅμως κατώρθωσαν οἱ Ἠλεῖοι, χάρις εἰς τὴν ἐκεχειρίαν, ἐπὶ μακρὰ διαστήματα χρόνου νὰ μένουν ἀλώβητοι ἐκ τῶν κακῶν τοῦ πολέμου καὶ νὰ ὠφεληθοῦν καὶ νὰ προαχθοῦν, ἕνεκα τούτου. Ὁ Πολύβιος τὴν πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας τῶν Ἠλείων καὶ τὴν ἄλλην εὐδαιμονίαν εἰς τὴν οὐδετερότητα τὴν παλαιὰν τῆς Ἦλιδος ἀποδίδει. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ δευτέρου αἰῶνος πρὸ Χριστοῦ. Ἐποχῆς πολὺ μεμακρυσμένης ἀπὸ τοὺς καλοὺς χρόνους τῆς οὐδετερότητος (Πολυβ. 2, 12). Ἡ κοινὴ δὲ συνείδησις, ἡ ὁποία ὀξέως ἀπέκρουεν, ὡς ἀνίερον, πᾶσαν παραβίασιν τῆς ἐκεχειρίας, θὰ κατώρθωνε νὰ ἐπιβάλῃ μεγαλύτερον σεβασμόν. Καὶ οὔτε ἐπιθέσεις τῶν Λακεδαιμονίων θὰ ἐγίνοντο, οὔτε ἡ ἀφαίρεσις τῆς ἐπιστασίας ἀπὸ τοὺς Πισάτας καὶ ἀπὸ τοὺς Ἀρκάδας θὰ ἐπεχειρεῖτο, ἂν οἱ Ἠλεῖοι αὐτοὶ ἐδείκνυον περισσότερον σεβασμὸν πρὸς τὴν ἐκεχειρίαν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΩΝ ΣΠΟΝΔΩΝ

Εἴδομεν ἀνωτέρω ὅτι οἱ Ἠλεῖοι περιώρισαν μεταγενεστέρως τὰς ἀπαιτήσεις των περὶ οὐδετερότητος μόνον κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν σπονδῶν. Τῶν Ὀλυμπιακῶν σπονδῶν ἡ ἀναγγελία ἐγίνετο διὰ τῶν ***σπονδοφόρων,*** τοὺς ὁποίους ὁ Πίνδαρος ὀνομάζει «κάρυκας ὡρᾶν σπονδοφόρους». Ἐλέγετο δὲ ὅτι οἱ σπονδοφόροι «ἐπήγγελλον» καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες «ἐπηγγέλλοντο». Πρῶτοι δ' ἐξ ὅλων ἐπηγγέλλοντο αὐτοὶ οἱ Ἠλεῖοι. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς δὲ τῆς ἐπαγγελίας ἤρχιζε διὰ τὸν ἐπαγγελλόμενον ἡ ἐκεχειρία, ὁποῖος τιουτοτρόπως καθίστατο ἀπρόσβλητος. Ὅταν, εἰς τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν ἔριν τῶν Ἠλείων καὶ τῶν Λακεδαιμονίων διὰ τὸ Λέπρεον, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἰσχυρίσθησαν ὅτι κατέλαβον τὸ Λέπρεον, πρὶν νὰ ἐπαγγελθοῦν, οἱ Ἠλεῖοι ἀπήντησαν ὅτι τοῦτο δὲν ἐσήμαινε, διότι εἶχον οἱ ἴδιοι ἐπαγγελθῆ καὶ εὑρίσκοντο «ἐν σπονδαῖς» καὶ ἑπομένως ἦσαν ἀπρόσβλητοι.

Πότε ὅμως ἤρχιζαν αἱ σπονδαὶ καὶ πότε ἐτελείωναν; Νεώτεροι συγγραφεῖς νομίζουν ὅτι αἱ σπονδαὶ διήρκουν καθ' ὅλην τὴν ἱερομηνίαν καλουμένην, δηλαδὴ κατὰ τὸν μῆνα, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐτελοῦντο οἱ ἀγῶνες. Ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιον ὅμως μεταξὺ Ἠλείων καὶ Λακεδαιμονίων διὰ τὸ Λέπρεον φαίνεται, ὅτι πολὺ ἐνωρίτερον ἤρχιζαν αὗται. Διότι ἡ κατάληψις τοῦ Φύρκου καὶ τοῦ Λεπρέου ἔγιναν τὸ 421 καὶ δὴ τουλάχιστον κατὰ τὸ θέρος. Οἱ δὲ Ἠλεῖοι ἀπέκλεισαν τοὺς Λακεδαιμονίους ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας τῆς 90ης Ὀλυμπιάδος, ἤτοι τοῦ 420, διότι ἡ κατάληψις τοῦ Φύρκου καὶ τοῦ Λεπρέου ἔγινε κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν σπονδῶν. Ὅπως θὰ ἴδωμεν, οἱ ἀγῶνες ἐτελοῦντο τὸν Ἰούλιον. Καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ παραβίασις ἔγινε κατὰ τὸ τέλος τοῦ θέρους τοῦ προηγουμένου ἔτους, δηλαδὴ τὸν Σεπτέμβριον, ἔχομεν διάστημα δέκα μηνῶν μεταξὺ τῆς παραβιάσεως καὶ τῶν ἀγώνων. Ἂς σημειωθῇ ἀκόμη ὅτι ἡ παραβίασις ἔγινε συγχρόνως μὲ τὴν ἔναρξιν τῶν σπονδῶν, διότι οἱ Σπαρτιᾶται δικαιολογούμενοι ἰσχυρίσθησαν ὅτι δὲν ἐγνώριζαν τὴν ἔναρξιν τῶν σπονδῶν, καθόσον τοὺς ἀνηγγέλθησαν μετὰ τὴν παραβίασιν. Καὶ οἱ Ἠλεῖοι δὲν ἠρνήθησαν τὸ γεγονός, ἰσχυρισθέντες ὅτι μόνον εἰς ἑαυτοὺς τὰς εἶχον ἀναγγείλει. Οὕτως εὑρίσκεται χρονικὸν διάστημα μεταξὺ τῆς ἐνάρξεως τῶν σπονδῶν καὶ τῆς τελέσεως τῶν ἀγώνων τουλάχιστον δεκάμηνον. Ἂν δὲ τὸ χρονικὸν διάστημα τοῦτο συσχετισθῇ μὲ τὸ δεκάμηνον διάστημα τῆς παραμονῆς τῶν Ἑλλανοδικῶν εἰς τὸν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἑλλανοδικαιῶνα καὶ τὸ ἐπίσης δεκάμηνον διάστημα, τὸ ὁποῖον ἀπῃτεῖτο ἀπὸ τοὺς ἀγωνιστὰς διὰ τὴν ἄσκησίν των [1], δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ κανεὶς ὅτι δέκα μῆνας πρὸ τῶν ἀγώνων πράγματι ἤρχιζον αἱ σπονδαὶ (Θουκυδ. 5,31. 34. 49. 50).

Πιθανῶς ἐπὶ μικρότερον διάστημα χρόνου ἴσχυεν ἡ ἀναστολὴ τῶν ἐχθροπραξιῶν διὰ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας καὶ ἡ ἀσυλία τῶν ἀγωνιστῶν διὰ τὴν μετάβασιν καὶ ἐπιστροφήν των εἰς Ὀλυμπίαν. Δεδομένου δ' ὅτι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ μεταβοῦν εἰς Ἦλιδα ἕνα μῆνα πρὸ τῶν ἀγώνων, οἱ δὲ ἀγῶνες ἐτελοῦντο εἰς τὸ μέσον τοῦ μηνὸς Ἰουλίου, ἡ ἀσυλία των φαίνεται ὅτι διήρκει καθ' ὅλην τὴν ἱερομηνίαν καὶ μερικὰς ἡμέρας πρὸ αὐτῆς.

ΑΓΩΝΙΣΜΑΤΑ

Τὰ ἀγωνίσματα, τὰ ὁποῖα εἰσήχθησαν εἰς τὰ Ὀλύμπια, ἦσαν εἴκοσι τρία.

Δὲν ἦσαν ὅμως πάντοτε τόσα. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰφίτου μέχρι τῆς δεκάτης τρίτης Ὀλυμπιάδος συμπεριλαμβανομένης, δηλαδὴ ἐπὶ τεσσαράκοντα μίαν Ὀλυμπιάδας μόνον ἀγώνισμα ἦτο τὸ στάδιον. Ὁ πρῶτος δὲ ἀναφερόμενος νικητής, δηλαδὴ ὁ νικητὴς τῆς πρώτης Ὀλυμπιάδος, ἦτο ὁ Ἠλεῖος Κόροιβος. Τὴν δεκάτην τετάρτην προσετέθη ὁ δίαυλος μὲ πρῶτον νικητὴν τὸν Ὕπηνον Πισάτην, ἢ κατὰ Ἰούλιον Ἀφρικανὸν Ἠλεῖον, τὴν δεκάτην πέμπτην ὁ δόλιχος μὲ πρῶτον νικητὴν τὸν Ἄκανθον τὸν Λακεδαιμόνιον, τὴν δεκάτην ὀγδόην ἡ πάλη καὶ τὸ πένταθλον μὲ πρῶτον νικητὴν εἰς τὴν πάλην τὸν Εὐρύβατον καὶ εἰς τὸ πένταθλον τὸν Λάμπιδα, Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς δύο. Διὰ τὸν Λάμπιδα ὅμως μερικοὶ λέγουν, ὅτι ἦτο Λουσιεὺς (Φιλοστρ. Γυμν. 12). Τὴν εἰκοστὴν τρίτην εἰσήχθη ἡ πυγμὴ μὲ πρῶτον νικητὴν τὸν Σμυρναῖον Ὀνόμαστον, τὴν εἰκοστὴν πέμπτην τὸ τέθριππον μὲ νικητὴν τὸν Θηβαῖον Παγώνδαν, τὴν τριακοστὴν τρίτην τὸ παγκράτιον καὶ ὁ ἵππος κέλης μὲ νικητὴν εἰς τὸ παγκράτιον τὸν Λύγδαμιν τὸν Συρακούσιον καὶ εἰς τὸν ἵππον τὸν Κραυξίδαν τὸν Κραννώνιον. Καὶ τὴν τριακοστὴν ἑβδόμην οἱ Ἠλεῖοι εἰσάγουν τὸν νεωτερισμὸν τοῦ ἀγῶνος παίδων καὶ πρῶτα ἀγωνίσματα ἦσαν δρόμος καὶ πάλη καὶ νικητὴς εἰς τὸν δρόμον ἀνεκηρύχθη ὁ Ἠλεῖος παῖς Πολυνείκης, εἰς

1. Περὶ τούτων θὰ γίγῃ λόγος κατωτέρω.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δὲ τὴν πάλην ὁ Λακεδαιμόνιος Ἱπποσθένης. Τὴν τριακοστὴν ὀγδόην Ὀλυμπιάδα εἰσήχθη πένταθλον παίδων, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἐτελέσθη, παρὰ μόνον τὴν Ὀλυμπιάδα ἐκείνην. Οἱ νεώτεροι συγγραφεῖς παρερμηνεύουν τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Παυσανίου, τὸ ὁποῖον λέγει: «πένταθλόν τε γὰρ παίδων ἐπὶ τῆς ὀγδόης Ὀλυμπιάδος καὶ τριακοστῆς ἐτέθη, καὶ ἐπ' αὐτῷ τὸν κότινον Εὐτελίδα Λακεδαιμονίου λαβόντος οὐκέτι ἀρεστὰ ἦν Ἠλείοις πενταθλους ἐσέρχεσθαι παῖδας» (Παυσ. 5. 9, 1), καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι δὲν ἐτελέσθη πλέον τὸ πένταθλον τῶν παίδων, διότι ἐνίκησε Λακεδαιμόνιος. Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς ἐκφράσεως τοῦ Παυσανίου εἶναι συνηθέστατος. Θέλων νὰ βραχυλογήσῃ μεταχειρίζεται ἐκφράσεις διφορουμένης ἐννοίας. Ἄλλως τε πρῶτον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην αἱ σχέσεις Ἠλείων καὶ Λακεδαιμονίων ἦσαν ἀγαθώταται καὶ δεύτερον δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ πρῶτον ἀγώνισμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ πρῶτος νικητὴς ἦτο Λακεδαιμόνιος. Λακεδαιμόνιοι ἐνίκησαν τὴν πρώτην φορὰν εἰς τὸ δόλιχον, εἰς τὴν πάλην, εἰς τὸ πένταθλον καὶ εἰς τὴν πάλην παίδων. Δὲν ἐτελέσθη δὲ δευτέραν φορὰν τὸ πένταθλον παίδων, διότι ἀντελήφθησαν ὅτι ἦτο βαρὺ ἀγώνισμα διὰ τοὺς παῖδας καὶ διότι δὲν ἐπήρκει ὁ χρόνος. Μετὰ τρεῖς δὲ Ὀλυμπιάδας ἤτοι τὴν τεσσαρακοστὴν πρώτην εἰσήχθη καὶ πυγμὴ παίδων μὲ νικητὴν τὸν Συκαρίτην παῖδα Φιλήταν. Τινὲς ὅμως λέγουν, ὅτι ἡ πυγμὴ παίδων εἰσήχθη τὴν ἑξηκοστὴν Ὀλυμπιάδα μὲ νικητὴν τὸν παῖδα Κριὸν ἐκ Κέῳ (Φιλόστρ. Γυμν. 12) .Τὴν ἑξηκοστὴν πέμπτην εἰσήχθη ὁ ὁπλίτης μὲ νικητὴν τὸν Ἡραιέα Δαμάρετον, τὴν ἑβδομηκοστὴν ἡ ἀπήνη μὲ νικητὴν τὸν Θεσσαλὸν Θέρσιον καὶ τὴν ἑπομένην ἡ κάλπη μὲ νικητὴν τὸν Πάταικον τὸν Δυμαῖον. Καὶ τὰ δύο ὅμως αὐτὰ ἀγωνίσματα κατηργήθησαν τὴν ὀγδοηκοστὴν τετάρτην Ὀλυμπιάδα. Τὴν ἐνενηκοστὴν τρίτην εἰσήχθη συνωρὶς τελείων καὶ ἐνίκησεν ὁ Ἠλεῖος Εὐαγόρας. Τὴν ἐνενηκοστὴν ἕκτην εἰσήχθησαν καὶ τὰ πρωτότυπα ἀγωνίσματα κηρύκων καὶ σαλπιγκτῶν καὶ εἰς μὲν τὸ πρῶτον ἐνίκησεν ὁ Κράτης ὁ Ἠλεῖος, εἰς δὲ τὸ δεύτερον ὁ Τίμαιος ὁ Ἠλεῖος. Τὴν ἐνενηκοστὴν ἑνάτην εἰσήχθη ἅρμα πώλων μὲ νικητὴν τὸν Λακεδαιμόνιον Συβαριάδην. Ὁ Ἰούλιος ὁ Ἀφρικανὸς τὸν λέγει Εὐρυβάταν. Τὴν ἑκατοστὴν εἰκοστὴν ὀγδόην εἰσήχθη συνωρὶς πώλων καὶ ἀνηγορεύθη νικήτρια γυνή, ἡ Μακεδονὶς Βελιστίχη, τὴν ἑκατοστὴν τριακοστὴν πρώτην εἰσήχθη πῶλος κέλης μὲ νικητὴν τὸν Λύκιον Τληπτόμελον καὶ τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἑκατοστὴν τεσσαρακοστὴν πέμπτην παγκράτιον παίδων μὲ νικητὴν τὸν παῖδα Φαίδιμον Αἰολέα ἐκ τῆς πόλεως Τρῳάδος. Τοῦτον ὁ Φιλόστρατος λέγει ὅτι ἦτο Αἰγύπτιος ἐκ Ναυκράτιος καὶ ὅτι εἶναι ὁ πρῶτος Ὀλυμπιονίκης Αἰγύπτιος, ὁ δὲ Ἰούλιος ὁ Ἀφρικανὸς λέγει ὅτι ἦτο Ἀλεξανδρεύς.

Νεώτεροι συγγραφεῖς ἰσχυρίζονται ὅτι εἰς τὰ Ὀλύμπια εἰσήχθη καὶ ἵππος κέλης παίδων, τοῦ ὁποίου, ὡς λέγουν, ἀγνοοῦν τὸν χρόνον τῆς εἰσαγωγῆς. Τοιοῦτον ὅμως ἀγώνισμα εἰς τὰ Ὀλύμπια, εἴτε εἰς ἄλλους ἀγῶνας δὲν εἰσήχθη, οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ εἰσαχθῇ. Οἱ ἰσχυριζόμενοι τοῦτο παρεπλανήθησαν ἰδόντες εἰς τὸν Παυσανίαν ὅτι ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἀνδριὰς τοῦ Τίμωνος νικητοῦ εἰς τὸ ἅρμα καὶ ἀνδριὰς τοῦ παιδὸς τοῦ Τίμωνος Αἰσύπου, καθημένου ἐπὶ ἵππου, διὰ τὸν ὁποῖον λέγει ὁ Παυσανίας «ἔστι γὰρ δὴ καὶ ἡ νίκη τῷ παιδὶ ἵππου κέλητος (Παυσ. 6. 2, 8).

Λησμονοῦν ὅτι δὲν ὑπῆρχεν οὔτε ἀνδρῶν ἱππικὸν ἀγώνισμα κανέν. Ὑπῆρχε τέθριππον, συνωρίς, ἵππος κέλης καὶ ταῦτα ἦσαν ὡρισμένα ἀπὸ τοὺς ἵππους καὶ ἀπὸ τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον θὰ ἔκαμνον. Νικητὴς δὲ ἀνεκηρύσσετο ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ ἵππου, ἢ τοῦ ἅρματος, ὁ ὁποῖος ἵππευεν ἢ ἐπέβαινε τοῦ ἅρματος, ὁ ὁποῖος ὅμως πιθανὸν καὶ νὰ ἀντικαθίστατο ὑπὸ τοῦ ἡνιόχου, ὅπως, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, συνέβαινε. Διὰ τοῦτο μάλιστα ἠδύνατο ἰδιοκτήτης τοῦ ἵππου ἢ τοῦ ἅρματος νὰ ἦτο γυνή. Συνηντήσαμεν ἤδη τὴν Μακεδονίδα Βελιστίχην νικήτριαν συνωρίδος πώλων. Καὶ εἰς τοὺς καταλόγους τῶν Ἠλείων ἡ Βελιστίχη ἦτο ἀναγεγραμμένη ὡς νικήτρια, ὅπως ἦτο ἀναγεγραμμένος, ὡς νικητὴς ἅρματος, ὁ δῆμος τῶν Θηβαίων καὶ ὁ τῶν Ἀργείων (Παυσ. 6. 2, 3). Οὕτω καὶ ὁ Τίμων, ὁ ὁποῖος ἐνίκησε διὰ τοῦ ἅρματος, ἠθέλησε τὸν κέλητα νὰ τὸν δηλώσῃ ἐπ' ὀνόματι τοῦ παιδός του, διὰ νὰ ἀποθανατισθῇ καὶ αὐτὸς μὲ τὴν ἀναγραφὴν τοῦ ὀνόματός του εἰς τοὺς καταλόγους καὶ μὲ τὴν ἀνέγερσιν ἀνδριάντος εἰς τὴν Ἄλτιν.

Ἑπομένως τὰ εἰσαχθέντα ἀγωνίσματα εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἦσαν εἴκοσι τρία, τὰ ὁποῖα ὅμως, ἐννοεῖται, οὐδέποτε ἐτελέσθησαν ὅλα, ἀφοῦ βαθμηδὸν εἰσήγοντο καὶ ἀφοῦ μερικὰ ἐν τῷ μεταξὺ κατηργοῦντο.

Κατὰ τὸν Ἰούλιον τὸν Ἀφρικανὸν τὸ τέθριππον κατηργήθη ἐπὶ τινα χρόνον καὶ ἐπανεισήχθη τὴν ἑκατοστὴν ἐνενηκοστὴν ἑνάτην Ὀλυμπιάδα, ὅτε ἐνίκησεν ὁ αὐτοκράτωρ Τιβέριος. Ἀπὸ τὸν Τραλλιανὸν Φλέγοντα ὅμως γνωρίζομεν ὅτι τὸ ἀγώνισμα τοῦτο καὶ ὅλα τὰ ἱππικὰ ἐτελέσ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σθησαν τὴν ἑκατοστὴν ἑβδομηκοστὴν ἑβδόμην Ὀλυμπιάδα, ὅτε εἰς τὸ τέθριππον ἐνίκησεν ὁ Ἀριστόλοχος ὁ Ἠλεῖος. Ἑπομένως, ἂν τὸ ἀγώνισμα τοῦτο ἦ καὶ ὅλα τὰ ἱππικὰ κατηργήθησαν, κατηργήθησαν μετὰ τὴν 177ην Ὀλυμπιάδα καὶ ἐπανεισήχθησαν. Πάντως ἐπὶ τοῦ Παυσανίου, ὑπερεκατὸν ἔτη δηλαδὴ μετὰ τὴν ἑκατοστὴν ἐνενηκοστὴν ἑνάτην Ὀλυμπιάδα, τὰ ἀγωνίσματα αὐτὰ ὑπῆρχον, διότι, ἄλλως, θὰ ἀνέφερε τὴν κατάργησίν των ὁ Παυσανίας.

ΑΘΛΟΝ

Τὸ ἆθλον εἰς τὰ Ὀλύμπια ἦτο στέφανος ἐκ κοτίνου, ὁ ὁποῖος ἔθαλλε παρὰ τὸν ὀπισθόδομον τοῦ ναοῦ τοῦ Διός. Κατὰ τὸν Φλέγοντα, τὸν κότινον καθώρισεν ὡς βραβεῖον ὁ Ἴφιτος κατὰ συμβουλὴν τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν. Τὰς ἓξ πρώτας Ὀλυμπιάδας οἱ νικηταὶ δὲν ἐστεφανοῦντο. Οἱ Ἠλεῖοι ὅμως ἐσκέφθησαν νὰ ἐρωτήσουν τὸ μαντεῖον καὶ ἔστειλαν πρὸς τοῦτο τὸν Ἴφιτον, ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὸν κάτωθι χρησμόν :

Ἴφιτε μήλειον καρπὸν μὴ θῇς ἐπὶ νίκῃ,
ἀλλὰ τὸν ἄγριον ἀμφιτίθει καρπώδη ἐλαιῶν,
ὃς νῦν ἀμφέχεται λεπτοῖσιν ὑφάσμασ' ἀράχνης.

Ἐπανελθὼν δ' ὁ Ἴφιτος εἶδεν ὅτι εἰς τὴν Ἄλτιν ὑπῆρχε κότινος κατακεκαλυμμένος ἀπὸ ἱστοὺς ἀράχνης καὶ ὥρισεν αὐτὸν διὰ τοὺς στεφάνους. Ὁ Στράβων ὅμως μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τὸ στάδιον τῆς Ὀλυμπίας εὑρίσκετο ἐντὸς ἄλσους ἀγριελαιῶν. Καὶ εἰς τοῦτο, εἰς τὴν ἀφθονίαν τοῦ δένδρου αὐτοῦ δέον νὰ ἀποδοθῇ ἡ προτίμησις τοῦ κοτίνου καὶ ὄχι εἰς τοῦ μαντείου τὴν συμβουλήν. Ἢ ἐκ ταύτου νὰ ἐξηγηθῇ ἡ προτίμησις τοῦ μαντείου, τὴν συμβουλὴν τοῦ ὁποίου οἱ Ἠλεῖοι ἐθεώρησαν ἀναγκαῖον νὰ λάβουν, ἢ ἀναγκαῖον νὰ διακηρύξουν κατόπιν ὅτι ἔλαβον, διὰ νὰ περιβάλουν μὲ τὴν προσήκουσαν αἴγλην τὸν ἁπλοῦν ἐκεῖνον στέφανον. Μάλιστα ἀργότερον οἱ Ἠλεῖοι, εἴτε διότι ὁ χρησμὸς εἶχε λησμονηθῇ, εἴτε διότι ἐθεωρήθη ἀνεπαρκής, προσέθεσαν τὴν παράδοσιν, καθ' ἣν τὸν κότινον αὐτὸν ἐφύτευσεν ὁ Ἡρακλῆς κομίσας αὐτὸν ἀπὸ τὴν χώραν τῶν Ὑπερβορέων. Καὶ προσθέτει ὁ Πίνδαρος ὅτι, ἐπειδὴ ἡ Ὀλυμπία ἦτο ἄδενδρος καὶ ἐκαίετο ὑπὸ τοῦ ἡλίου καὶ ἡ ἔλλειψις τοῦ βραβείου ἦτο ἀνυπέρβλητος, ἠναγκάσθη ὁ Ἀμφιτρυωνιάδης νὰ μεταφυτεύσῃ εἰς Ὀλυμπίαν ἀπὸ τὴν σκιερὰν πηγὴν τοῦ Ἴστρου τὴν ἐλαίαν, ὡραιότατον ἐνθύμιον τῶν νικῶν τῆς Ὀλυμπίας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὁ Φλέγων, ἀπὸ τὸν ὁποῖον παρεσύρθησαν καὶ οἱ σημερινοὶ συγγραφεῖς, λέγει ὅτι ὁ πρῶτος στεφθεὶς μὲ τὸν κότινον εἶναι ὁ Δαϊκλῆς ὁ Μεσσήνιος σταδιονίκης τῆς ἑβδόμης Ὀλυμπιάδος. Ἀλλ' ἂν ὁ χρησμὸς ἐδόθη εἰς τὸν Ἶφιτον, θὰ ἐδόθη τουλάχιστον πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν, διότι ὁ Ἶφιτος, ὡς εἴδομεν, ἀνενέωσε τοὺς ἀγῶνας τὸ 884 π. Χ. καὶ ὁ Δαϊκλῆς ἐνίκησε τὸ 748 π. Χ. Ἑπομένως ἡ παράδοσις κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ πρῶτος στεφθεὶς εἶναι ὁ σταδιονίκης τῆς ἑβδόμης Ὀλυμπιάδος, ἐννοεῖ ἑβδόμην ἀπὸ τοῦ Ἰφίτου καὶ ὄχι ἀπὸ τοῦ Κοροίβου. Εἶναι λοιπὸν ἄγνωστος εἰς ἡμᾶς ὁ θνητός, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν εὐτυχίαν πρῶτος νὰ στολίσῃ τὴν κεφαλήν του μὲ τὸν ἀμάραντον ἐκεῖνον στέφανον.

ΕΝΑΓΩΝΙΟΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

ΠΡΟΣΟΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ

Πλὴν τῶν κανόνων, οἱ ὁποῖοι διεῖπον τὴν τέλεσιν ἑνὸς ἑκάστου ἀγωνίσματος, ὑπῆρχον φυσικὰ καὶ κανόνες γενικωτέρου περιεχμένου. Οὕτως οἱ ἀγωνισταὶ ἔπρεπε νὰ εἶναι Ἕλληνες. Εἰς τοὺς βαρβάρους ἀπηγορεύετο νὰ ἀγωνισθοῦν. Ἐννοεῖται ὅτι, μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους, ἐπετράπη εἰς αὐτοὺς ἡ συμμετοχή. Ὁ πρῶτος Ρωμαῖος νικητὴς ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Φλέγοντος. Ἐκαλεῖτο Γάϊος καὶ ἐνίκησε εἰς τὸν δόλιχον μαζὶ μὲ τὸν Ὑψικλέα τὸν Σικυώνιον τὴν 177ην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 72 π. Χ.

Ἐπίσης ὁ αὐτοκράτωρ Τιβέριος ἐνίκησε τέθριππον τὴν ἑκατοστὴν ἐνενηκοστὴν ἑνάτην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 17 μ. Χ. Καὶ τὴν διακοσιοστὴν ἐνδεκάτην, ἤτοι τὸ 65 μ. Χ. ἠγωνίσθη ἐπίσης ὁ Νέρων. Ὡσαύτως ὁ Παυσανίας ἀναφέρει βουλευτὴν Ρωμαῖον, ὁ ὁποῖος ἐνίκησεν ἄγνωστον εἰς ποῖον ἀγώνισμα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του (Παυσ. 5. 20, 8). Μετὰ τοὺς Ρωμαίους ἐπετράπη καὶ εἰς ἄλλους βαρβάρους νὰ λαμβάνουν μέρος.

Εἰς τοὺς δούλους δὲν ἐπετρέπετο, οὔτε ὡς θεαταί, νὰ παρίστανται, ἄλλως τε εἰς αὐτούς, δὲν ἐπετρέπετο οὔτε νὰ γυμνάζωνται εἰς τὰς παλαίστρας καὶ εἰς τὰ γυμνάσια.

Ἀπῃτεῖτο προσέτι ἀπὸ τοὺς ἀγωνιστὰς νὰ μὴν εἶχον κηρυχθῆ ἄτιμοι καὶ νὰ μὴν εἶχον καταδικασθῆ ἐπὶ ἀσέβείᾳ.

Ἕν ἄλλο προσόν, τὸ ὁποῖον ἀπῃτεῖτο ἀπὸ τοὺς ἀγωνιστάς, μᾶς φα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νερώνει πόσον οἱ Ἠλεῖοι καὶ ἐν γένει οἱ προεξάρχοντες τῆς γυμναστικῆς καὶ ἀγωνιστικῆς κινήσεως εἶχον συνείδησιν ὑγιᾶ τοῦ σκοποῦ τῶν ἀγώνων. Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ ὅτι ὤφειλον οἱ ἀγωνισταὶ νὰ εἶχον γυμασθῆ δέκα μῆνας πρὸ τῶν ἀγώνων.

Εἰς τὰς γυναῖκας δὲν ἐπετρέπετο νὰ παρίστανται εἰς τοὺς ἀγῶνας πλὴν μιᾶς, τῆς ἱερείας τῆς Δήμητρος Χαμύνης, ἡ ὁποία ἦτο ἄλλοτε ἄλλη καὶ παρηκολούθει τοὺς ἀγῶνας καθημένη ἐπὶ βωμοῦ ἀντικρὺ τῶν Ἑλλανοδικῶν (Παυσ. 5. 20,9). Διὰ νὰ δυνηθῆ δὲ νὰ παρακολουθήσῃ τοὺς ἀγῶνας ἡ Ρηγίλλη, σύγγυγος τοῦ Ἡρώδου τοῦ ὑδρεύσαντος τὴν Ὀλυμπίαν, ἐξελέγη ἱέρεια τῆς Δήμητρος.

Ὁ Παυσανίας, ὁ ὁποῖος μᾶς πληροφορεῖ περὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν γυναικῶν προσθέτει «παρθένους δὲ οὐκ εἴργουσι θεᾶσθαι». Ἐπειδὴ δὲ ἐφάνη παράδοξον νὰ ἀπαγορεύεται εἰς τὰς γυναῖκας ἡ θέα καὶ ὄχι εἰς τὰς παρθένους, ἐθεωρήθη τὸ χωρίον αὐτὸ ἀμφίβολον. Ἐν τούτοις καὶ εἰς ἄλλο χωρίον τοῦ Παυσανίου φαίνεται ἡ μειονεκτικὴ θέσις τῶν γυναικῶν ἀπέναντι τῶν παρθένων, ὡς πρὸς τὴν Ὀλυμπίαν. Ὁμιλῶν ὁ Παυσανίας περὶ τοῦ μεγάλου βωμοῦ λέγει: «ἄχρι μὲν δὴ τῆς προθύσεως ἔστιν ἀναβῆναι καὶ παρθένοις, καὶ ὡσαύτως γυναιξὶν ἐπειδὰν τῆς Ὀλυμπίας μὴ ἐξείργωνται» (Παυσ. 5.13,10). Ἀπ' αὐτὸ δηλαδὴ φαίνεται ὅτι ἰδιαιτέρως διὰ τὰς γυναῖκας ὑπῆρχον ὡρισμέναι ἐποχαί, κατὰ τὰς ὁποίας δὲν ἐπετρέπετο εἰς αὐτὰς νὰ πατήσουν τὴν Ὀλυμπίαν, ὅπως ἦτο ἡ ἐποχὴ τῶν ἀγώνων, ἐνῶ εἰς τὰς παρθένους ἦτο πάντοτε ἐπιτετραμμένον. Εἶναι ὅμως πράγματι δυσεξήγητον, καίτοι γνωρίζομεν ὅτι εἰς τὴν Σπάρτην ἐπετρέπετο μὲν εἰς τὰς παρθένους νὰ γυμνάζωνται, ὄχι ὅμως καὶ εἰς τὰς ἐγγάμους (Πλατ. Νόμ. 7, 12).

Αἱ γυναῖκες δὲν ἀπεκλείοντο, ὡς εἴδομεν, ἀπὸ τοὺς ἱππικοὺς ἀγῶνας. Καὶ τοῦτο, διότι δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ μεταβοῦν πρὸς τοῦτο εἰς Ὀλυμπίαν.

ΑΛΛΑΓΗ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ

Εἴδομεν ὅτι μαζὶ μὲ τὸν νικητὴν ἐθεωρεῖτο ὅτι ἐδοξάζετο καὶ ἡ πόλις, τῆς ὁποίας οὗτος ἦτο πολίτης. Διὰ τοῦτο δὲν παρέλειπον αἱ πόλεις νὰ προσεταιρίζωνται τοιούτους νικητὰς καὶ διὰ χρημάτων ἢ ἄλλων παροχῶν νὰ τοὺς πείθουν νὰ ἀπαρνοῦνται τὴν ἰδίαν των πόλιν καὶ νὰ ἀνακηρύσσουν ἑαυτοὺς πολίτας τῆς νέας. Ἦτο δὲ τοῦτο ἐπιτετραμ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μένον ἀπὸ τοὺς κανόνας τῶν ἀγώνων. Ἀλλὰ καὶ χωρὶς χρήματα ἠ παροχὰς ἠδύνατο νὰ συμβῇ τοῦτο. Ἐν περιπτώσει π.χ. ἐξορίας ἐκ τῆς ἰδίας πατρίδος ὁ ἀγωνιστὴς ἐξέλεγεν ἄλλην καὶ αὐτῆς τῆς νέας τὸ ὄνομα ἐξεφώνει μετὰ τοῦ νικητοῦ ὁ κῆρυξ. Καὶ ἁπλῆ φιλία ὅμως πρὸς ἐπιφανεῖς πολίτας ἑτέρας πόλεως ἠ πρὸς τὸν ἡγεμόνα, ἐγίνετο ἐνίοτε ἀφορμὴ ἀλλαγῆς πατρίδος. Οὕτως ὁ Ἀστύλος ὁ Κροτωνιάτης, ὁ ὁποῖος ἐνίκησε στάδιον τρεῖς κατὰ σειρὰν Ὀλυμπιάδας, ἀνηγόρευσεν ἑαυτὸν κατὰ τὰς δύο τελευταίας Συρακούσιον χάριν τοῦ Ἱέρωνος. Δηλαδὴ τὴν ἑβδομηκοστὴν τρίτην ἐνίκησεν ὡς Κροτωνιάτης. Τὴν ἑπομένην ὅμως, ἤτοι τῷ 484 π.Χ. ἐδηλώθη ὡς Συρακούσιος καὶ ὡς τοιοῦτος ἐνίκησε καὶ τὴν ἑβδομηκοστὴν πέμπτην. Τὴν ἑβδομηκοστὴν ἑβδόμην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 472 π.Χ. ὁ Ἐργοτέλης ὁ Φιλάνορος ἐκ Κνωσσοῦ τῆς Κρήτης ἐξεδιώχθη ὑπὸ τῆς ἀντιθέτου πολιτικῆς μερίδος. Κατέφυγε δὲ εἰς Ἱμέραν καὶ ὡς Ἱμεραῖος ἐνίκησε δόλιχον εἰς Ὀλύμπια, εἰς Πύθια, εἰς Νέμεα καὶ εἰς Ἴσθμια. Ὡσαύτως οἱ Συρακούσιοι κατώρθωσαν τὴν ἐνενηκοστὴν ἑνάτην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 384 π.Χ. νὰ πείσουν διὰ χρημάτων τὸν Δίκωνα τὸν Καυλωνιάτην νὰ δηλωθῇ Συρακούσιος. Οὗτος, ὡς παῖς, ἐνίκησε στάδιον εἰς τὴν Ὀλυμπίαν δηλωθεὶς Καυλωνιάτης. Ὡς ἀνὴρ ὅμως ἐδηλώθη Συρακούσιος καὶ ὡς τοιοῦτος κατήγαγεν ὅλας τὰς νίκας του, αἱ ὁποῖαι ἦσαν μία εἰς τὰ Ὀλύμπια, πέντε εἰς τὰ Πύθια, τέσσαρες εἰς τὰ Νέμεα καὶ τρεῖς εἰς τὰ Ἴσθμια. Κατὰ τὴν αὐτὴν Ὀλυμπιάδα ἐνίκησε δόλιχον ὁ Σωτάδης ὁ Κρής. Τὴν ἑπομένην ὅμως Ὀλυμπιάδα, κατὰ τὴν ὁποίαν πάλιν ἐνίκησεν, ἐδηλώθη ἐπὶ χρήμασιν Ἐφέσιος.

Ἐννοεῖται ὅτι αἱ πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἔχανον τοὺς νικητάς, δὲν ἔμενον ἀπαθεῖς. Οὕτω τὸν Σωτάδην οἱ πατριῶταί του τὸν ἐτιμώρησαν μὲ ἐξορίαν. Οἱ δὲ Κροτωνιᾶται τοῦ Ἀστύλου, ὁ ὁποῖος φαίνεται εἶχε προλάβει νὰ αὐτοεξαρισθῇ, ἔκαμαν, πρὸς ὕβριν, τὴν οἰκίαν του δεσμωτήριον καὶ ἐκρήμνισαν τὸν ἀνδριάντα του, τὸν ὁποῖον εἶχον ἀνεγείρει εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Ἥρας τῆς Λακινίας.

ΠΡΟΣΕΛΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ

Εἶχον ἐπίσης ὑποχρέωσιν οἱ ἀγωνισταὶ νὰ προσέλθουν ἕνα μῆνα πρὸ τῶν ἀγώνων εἰς τὴν Ἦλιδα. Φαίνεται ὅμως ὅτι τὴν τυχὸν βραδύτητά των ἠδύναντο νὰ δικαιολογήσουν καὶ νὰ γίνουν δεκτοὶ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν κατὰ τοὺς ἀγῶνας. Ὁ Ἀπολλώνιος Ῥάντης Ἀλεξανδεὺς ἐδικαιολογήθη ὅτι ἀπεκλείσθη ὑπὸ τῆς κακοκαιρίας εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ διὰ τοῦτο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐβράδυνε καὶ προσῆλθεν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ὅτε εἶχον ἀρχίσει οἱ ἀγῶνες. Ἐδέησε δὲ ὁ ἀνταγωνιστὴς του Ἡρακλείδης, ἐπίσης Ἀλεξανδρεύς, νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ψεύδεται, διὰ νὰ ἀποκλεισθῇ, ἄλλως θὰ ἐγίνετο δεκτὸς (Παυσ. 5.21,12).

ΑΠΟΧΩΡΗΣΙΣ ΑΓΩΝΙΣΤΟΥ

Ἐπίσης ὁ ἀγωνιστὴς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποσυρθῇ τοῦ ἀγῶνος, ἐφ' ὅσον εἶχε δηλώσει ὅτι θὰ ἀγωνισθῇ. Φαίνεται ὅτι οἱ Ἠλεῖοι περὶ πολλοῦ ἐφρόντιζον διὰ τὴν προσδοκίαν τῶν θεατῶν, ἡ ὁποία δὲν ἤθελον νὰ διαψευσθῇ. Τὴν διακοσιοστὴν πρώτην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 25 μ. Χ. ὁ παγκρατιαστὴς Σαραπίων ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐφοβήθη τοὺς ἀνταγωνιστὰς καί, μίαν ἡμέραν πρὶν γίνῃ τὸ παγκράτιον, ἔφυγε λάθρᾳ ἀπὸ τὴν Ὀλυμπίαν. Διὰ τοῦτο ὅμως ἐτιμωρήθη μὲ πρόστιμον. Τουλάχιστον δὲ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Παυσανίου ἦτο ὁ μόνος τιμωρηθεὶς ἐπὶ δειλίᾳ.

Καὶ ἄλλοι λόγοι ὅμως ἦτο πιθανὸν νὰ ἀναγκάσουν τὸν ἀγωνιστὴν νὰ παραιτηθῇ τοῦ ἀγῶνος. Λόγοι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἦσαν ἱκανοὶ νὰ τὸν ἀπαλλάξουν τῆς τιμωρίας. Ὁ Θεαγένης ὁ Θάσιος τὴν ἑβδομηκοστὴν πέμπτην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 479 π. Χ. ἠθέλησε νὰ ἀγωνισθῇ εἰς τὴν πυγμὴν καὶ τὸ παγκράτιον. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἀνταγωνιστὴς εἰς τὴν πυγμὴν Εὔθυμος ὁ Λοκρὸς δὲν ἦτο πολὺ κατώτερός του, τὸν ἐνίκησε μέν, δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸ παγκράτιον, ἕνεκα τοῦ κόπου καὶ τῶν τραυμάτων, διὸ καὶ ἐτιμωρήθη μὲ πρόστιμον ἑνὸς ταλάντου. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἡ νίκη του τῆς πυγμῆς ἠκυρώθη καὶ ἐπανελήφθη τὸ ἀγώνισμα. Καὶ ἐνίκησε μὲν πάλιν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔγινεν αἰτία νὰ ἀγωνισθῇ ὁ Εὔθυμος δύο φοράς, κατεδικάσθη νὰ τοῦ πληρώσῃ ἀποζημίωσιν ἑνὸς ἐπίσης ταλάντου, τὴν ὁποίαν ἐξηγόρασε μὴ ἀγωνισθεὶς τὰς δύο ἑπομένας Ὀλυμπιάδας καὶ ἀφήσας τὸν Εὔθυμον νὰ νικήσῃ (Παυσ. 6.6,5).

ΕΦΕΔΡΕΙΑ

Μία ἄλλη διάταξις παράδοξος διὰ τοὺς σημερινοὺς χρόνους εἶναι ἡ διάταξις περὶ ἐφεδρείας, ἡ ὁποία ἴσχυεν εἰς ὅλους τοὺς ἀγῶνας. Εἰς τὰ ἀγωνίσματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἠγωνίζοντο κατὰ ζεύγη, ὅπως εἰς τὴν πάλην, πυγμὴν κλπ. ἐγίνετο κλήρωσις. Ὅταν ὅμως οἱ ἀγωνισταὶ ἦσαν περιττοί, εἷς ἐξ αὐτῶν κατὰ τὴν κλήρωσιν ἔμενεν ἄνευ ἀνταγωνιστοῦ καὶ ἠγωνίζετο μὲ τὸν νικητὴν εἰς τὸ τέλος. Ὁ ἀγωνιστὴς αὐτὸς ἐκαλεῖτο **ἔφεδρος** καὶ ἐθεωρεῖτο εὐτυχής, ὅπως καὶ πράγματι ἦτο, διότι ἠγωνί-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ζετο μὲ τὸν νικητὴν τῶν ζευγῶν κατάκοπον (Λουκ. Ἑρμότ. 39). Παραπονεῖται δὲ κατὰ τοῦ κλήρου ὁ Πίνδαρος, διότι οὗτος ἔγινεν αἰτία νὰ χάσῃ ὁ Αἰγινητικὸς οἶκος τῶν Βασσιδῶν δύο Ὀλυμπικὰς νίκας τοῦ Ἀλκιμίδου καὶ τοῦ Πολυτιμίδου (Νεμεον. ΣΤ΄ 70).

Ἴσως οἱ ὀργανωταὶ τῶν ἀγώνων ἤθελον νὰ ἀφήσουν καὶ μέρος τοῦ στίβου ἐλεύθερον, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ δύνανται οἱ θεοὶ νὰ προσφέρουν τὴν βοήθειάν των, καὶ συχρόνως νὰ δύναται νὰ μεταβαίνῃ εἰς τοὺς ἀγῶνας ὁ ἀγωνιστὴς ὑπολογίζων καὶ εἰς τὴν τύχην.

ΑΚΟΝΙΤΙ

Καὶ ἐντελῶς ἄνευ ἀγῶνος ἠδύνατο κανεὶς νὰ ἀνακηρυχθῇ νικητής. Τοῦτο συνέβαινεν, ὅταν ἔλειπον ἀνταγωνισταί. Ἡ τοιαύτη δὲ νίκη ἐκαλεῖτο νίκη ἀκονιτί. Ὁ Ἀγαμέμνων εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Πατρόκλου κατ' εἰσήγησιν τοῦ ἀγωνισθέντος Ἀχιλλέως ἀνεκηρύχθη νικητὴς ἀκονιτί, καίτοι ὑπῆρχεν ἀντίπαλος ὁ Μηριόνης (Ἰλιάδ. Ψ΄ 890).

Ὁ Φιλόστρατος λέγει ὅτι οἱ Ἠλεῖοι, κατ' ἐξαίρεσιν ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους ἀγωνοθέτας, δὲν ἀνεκήρυσσον ἀκονιτὶ εἰς κανὲν ἀγώνισμα, εἰμὴ μόναν εἰς τὴν πάλην. Καὶ τοῦτο, ὡς ἐξηγεῖ, διότι ὁ πύκτης εἰς τὸν ἀγῶνα θὰ τραυματίσῃ καὶ θὰ τραυματισθῇ. Εἰς τὸν προαγῶνα ὅμως, ὁ ὁποῖος ἐγίνετο εἰς τὴν Ἦλιδα καὶ ἐν γένει κατὰ τὴν γύμνασίν του οὔτε θὰ τραυματίσῃ, οὔτε θὰ τραυματισθῇ, ἀλλὰ εἰκονικῶς θὰ ἐκτελέσῃ τὰς κινήσεις τοῦ ἀγῶνος. Τὸ ἴδιον καὶ ὁ παγκρατιαστής. Μέρη τινὰ τοῦ παγκρατίου θὰ ἐκτελέσῃ. Καὶ ὁ πένταθλος εἰς ἕν ἐκ τῶν ἀγωνισμάτων θὰ γυμνασθῇ. Καὶ ὁ δολιχοδρόμος κατὰ τὴν γύμνασιν δὲν θὰ διατρέξῃ ὅλα τὰ στάδια τοῦ δολίχου. Μόνον, λέγει, ὁ παλαιστὴς καὶ κατὰ τὴν γύμνασιν, θὰ ἐκτελέσῃ ὅ,τι καὶ κατὰ τὸν ἀγῶνα. Θὰ παλαίσῃ πλήρως. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ Ἠλεῖοι τὴν πάλην τὴν ἐβράβευον καὶ μόνον διὰ τὴν ἄσκησιν καὶ μόνον τὸν παλαιστὴν ἐστεφάνουν ἀκονιτί. (Φιλοστρ. Γυμν. 11). Ἐν τούτοις ἔχομεν εἰδήσεις περὶ ἀθλητῶν στεφανωθέντων κατὰ τὰ Ὀλύμπια ἀκονιτὶ εἰς τὴν πυγμὴν καὶ εἰς τὸ παγκράτιον. Κατὰ τὸ ἐπεισόδιον, τὸ ὁποῖον εἴδομεν ἀνωτέρω, τοῦ Θεαγένους καὶ τοῦ Εὐθύμου, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Θεαγένης, κουρασθεὶς εἰς τὸ ἀγώνισμα τῆς πυγμῆς, ἀπεσύρθη ἀπὸ τὸ παγκράτιον, ἀνεκηρύχθη ἀκονιτὶ νικητὴς εἰς αὐτὸ ὁ ἐκ Μαντινείας Δρομεύς. Οὗτος μάλιστα λέγεται ὅτι εἶναι καὶ ὁ πρῶτος ἀνακηρυχθεὶς ἀκονιτὶ νικητὴς (Παυσ. 6. 11, 4). Ἐπίσης εἴδομεν ἀνωτέρω τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Ἀλεξανδρέως, ὁ ὁποῖος ἀπεκλεί-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σθη μαζὶ μὲ ὅλους τοὺς ἄλλους πύκτας, οἱ ὁποῖοι εἶχον βραδύνει νὰ προσέλθουν. Καὶ νικητὴς ἀκονιτὶ ἀνεκηρύχθη ὁ Ἡρακλείδης ὁ Ἀλεξανδρεὺς (Παυσ. 5. 21, 14). Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Φιλόστρατος ὁμιλεῖ σαφῶς καὶ φαίνεται νὰ εἶναι ἄριστα πληροφορημένος, ἐπιτρέπεται νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς ὅτι οἱ δύο ἀνωτέρω ἀνεκηρύχθησαν νικηταὶ ἀκονιτὶ ὄχι ἐλλείψει ἀνταγωνιστῶν. Ἀνταγωνιστὴς τοῦ Δρομέως ὑπῆρχεν ὁ Θεαγένης, ὁ ὁποῖος ὅμως ἐκακούργησεν, ὡς ἔλεγον. Παρεβίασε τὰς ἐναγωνίους διατάξεις ἀποσυρθεὶς τὴν τελευταίαν στιγμὴν καὶ τιμωρηθεὶς μὲ πρόστιμον. Δὲν θὰ ἦτο ἡ τιμωρία πλήρης, ἂν ὁ Δρομεὺς ἐξ ὑπαιτιότητος τοῦ Θεαγένους ἔχανε τὴν νίκην. Τὸ ἴδιον συνέβη καὶ μὲ τὸν Ἡρακλείδην. Ἴσως λοιπὸν δὲν ἀπένεμον τὴν νίκην ἀκονιτί, ὅταν ἔλειπον ὅλως διόλου ἀνταγωνισταί, ἐκτὸς διὰ τὸ ἀγώνισμα τῆς πάλης, τὸ ὁποῖον ἐξετίμων διὰ τὴν γυμναστικότητά του. Εἰς τοὺς ἄλλους ἀγῶνας ὅμως ἡ νίκη ἀκονιτὶ ἀπενέμετο πάντοτε δι' ὅλα τὰ ἀγωνίσματα. Ὁ Δωριεὺς ὁ Διαγόρου ἐνίκησε παγκράτιον ἀκονιτὶ εἰς τὰ Πύθια.

ΓΥΜΝΩΣΙΣ ΓΥΜΝΑΣΤΩΝ

Ἐδῶ ἴσως ἁρμόζει, νὰ γίνῃ μνεία μιᾶς ἄλλης διατάξεως, ἡ ὁποία εἶναι παράδοξος ὄχι μόνον διὰ τοὺς σημερινοὺς χρόνους, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς τότε, διότι οὐδαμοῦ ἀλλοῦ ἴσχυεν. Εἶναι δὲ αὕτη ἡ γύμνωσις τῶν γυμναστῶν. Καὶ λέγουν οἱ πολλοί, ὅτι ἐθεσπίσθη νὰ παρίστανται γυμνοὶ εἰς τὸ στάδιον οἱ γυμνασταὶ ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιον τῆς Καλλιπατείρας καὶ ἐντεῦθεν, διὰ νὰ μὴ ἐπαναληφθῇ τὸ ἄτοπον, νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὸ στάδιον γυνὴ μετημφιεσμένη εἰς γυμναστήν. Ὁ Φιλόστρατος ὅμως προτιμᾷ νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἔπραττον τοῦτο οἱ Ἠλεῖοι, διὰ νὰ ἐξελέγξουν τοὺς γυμναστάς, ἂν γνωρίζουν «καρτερεῖν καὶ θέρεσθαι».

ΕΛΛΑΝΟΔΙΚΑΙ

Ἡ τήρησις τῶν ἐναγωνίων διατάξεων, ἡ κρίσις καὶ ἐν γένει ἡ ἐποπτεία τῶν ἀγώνων ἦτο ἀνατεθειμένη εἰς τοὺς καλουμένους ***Ἑλλανοδίκας.*** Ἀρχικῶς κριτὴς τῶν ἀγώνων ἦτο εἷς. Κατὰ τοὺς μυθικοὺς χρόνους κριτὴς ἦτο ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Πέλοψ, ὁ Ὄξυλος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς ἐπίσης εἷς ἦτο ὁ κριτής. Ὁ Ἴφιτος μόνος ἦτο κριτὴς τῶν ἀγώνων καὶ ὡσαύτως οἱ ἀπόγονοί του μέχρι τῆς πεντηκοστῆς Ὀλυμπιάδος, ἤτοι μέχρι τοῦ 580 π.Χ. Τὰ τελεσθέντα ἀγωνίσματα κατὰ τὴν Ὀλυμπιάδα ἐκείνην ἦσαν δώδεκα. Καὶ ἕως τότε φαίνεται ὅτι ἐπήρκει εἷς διὰ τὴν ἐπο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πτείαν, διότι οἱ ἀγωνισταὶ δὲν θὰ ἦσαν πολλοί. Ἡ πληθὺς ὅμως τῶν προσερχομένων ἀγωνιστῶν, ἴσως καὶ ἡ κατάργησις τῆς βασιλείας ἠνάγκασαν τοὺς Ἠλείους ἀπὸ τῆς Ὀλυμπιάδος αὐτῆς νὰ ἀναθέσουν τὸ ἔργον τοῦτο εἰς δύο. Ἀπὸ τῆς ἑβδομηκοστῆς πέμτης Ὀλυμπιάδος, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 480 π.Χ. δὲν ἐπήρκουν οὔτε δύο, διὸ καὶ ἐνεβιβάσθη ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλανοδικῶν εἰς ἐννέα, ἐκ τῶν ὁποίων εἰς τοὺς τρεῖς ἦτο ἀνατεθειμένη ἡ ἐποπτεία τῶν ἱππικῶν ἀγώνων, εἰς τοὺς ἄλλους τρεῖς ἡ ἐποπτεία τοῦ πεντάθλου καὶ εἰς τοὺς ὑπολοίπους τρεῖς ἡ ἐποπτεία τῶν ἄλλων ἀγωνισμάτων. Τὴν ἑβδομηκοστὴν ἑβδόμην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 472 π.Χ. προσετέθη καὶ δέκατος Ἑλλανοδίκης. Τὴν ἑκατοστὴν τρίτην Ὀλυμπιάδα, δηλαδὴ τὸ 368 π.Χ. οἱ Ἑλλανοδίκαι ἔγιναν ὅσαι καὶ αἱ φυλαὶ τῶν Ἠλείων, ἤτοι δώδεκα. Τὴν ἀμέσως ἑπομένην ὅμως Ὀλυμπιάδα, τὴν ἑκατοστὴν τετάρτην, ἤτοι τὸ 364 π.Χ. οἱ Ἠλεῖοι, ὡς εἴδομεν, ἐπολέμησαν πρὸς τοὺς Ἀρκάδας καὶ ἐνικήθησαν. Ἀπὸ τὴν ἦτταν ἐκείνην ἔχασαν μέρος τῆς χώρας των καὶ ἠλαττώθη ὁ ἀριθμὸς τῶν φυλῶν. Διὸ καὶ οἱ Ἑλλανοδίκαι ἠλαττώθησαν εἰς ὀκτώ. Καὶ τέλος ἀπὸ τῆς ἑκατοστῆς ὀγδόης Ὀλυμπιάδος, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 348 π.Χ. οἱ Ἑλλανοδίκαι ἔγιναν δέκα καὶ ἔμειναν τόσοι πιθανῶς μέρχι τέλους. Καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Παυσανίου καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Φιλοστράτου δέκα ἦσαν οἱ Ἑλλανοδίκαι. Κατὰ τὸν Παυσανίαν εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλονται αἱ ἀνωτέρω πληροφορίαι καὶ κατὰ τὸν Φιλόστρατον οἱ Ἑλλανοδίκαι ἐξελέγοντο διὰ κλήρου μεταξὺ ὅλων τῶν Ἠλείων. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Πίνδαρος εἰς τὸν Γ' Ὀλυμπιονίκην λέγει ὅτι τὸν γ λ α υ κ ό χ ρ ο α κ ό σ μ ο ν τ ῆ ς ἐ λ α ί α ς ἀπονέμει Αἰτωλὸς ἀνήρ, ὑπέθεσαν μερικοὶ ὅτι οἱ Ἑλλανοδίκαι ἐξελέγοντο μεταξὺ τῶν ἀπογόνων τοῦ Ὀξύλου. Δὲν εἶναι ὅμως ἀπίθανον μεταξὺ ὅλων τῶν Ἑλλανοδικῶν νὰ ἦτο ὁ εἷς Ὀξυλίδης. Πάντως προϊστάμενος τῶν Ἑλλανοδικῶν ἦτο ὁ πρεσβύτερος (Φιλοστρ. Ἀπολ. Τυαν. 6,10).

Οἱ Ἑλλανοδίκαι ἐξελέγοντο δέκα μῆνας πρὸ τῶν ἀγώνων καὶ καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ χρονικὸν διάστημα κατῴκουν εἰς τὸν ***Ἑλλανοδικαιῶνα,*** ὅπου ὑπὸ τῶν νομοφυλάκων ἐδιδάσκοντο τὰ καθήκοντά των καὶ τὰς ἐναγωνίους διατάξεις (Παυσ.6. 24, 3). Ὁ Ἑλλανοδικαιὼν εὑρίσκετο εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Ἤλιδος καὶ πλησίον αὐτοῦ ἦτο τὸ γυμνάσιον.

Οἱ Ἑλλανοδίκαι εἶχον τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τῶν ἀγώνων καὶ ἀπένεμον τὴν νίκην. Ἡ ἀπόφασις δὲ τῶν Ἑλλανοδικῶν ἦτο σεβαστὴ καὶ ἀνέκκλητος. Ὁ ἀγωνιστής, ὁ ὁποῖος ἐνόμιζεν ὅτι ἠδικήθη, ἠδύνατο νὰ ἀποταθῇ εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Ἠλείων, ἡ ὁποία συνεδρίαζε κατὰ τὴν διάρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κειαν τῶν ἀγώνων εἰς τὸ βουλευτήριον τῆς Ὀλυμπίας. Ἀλλ' ἡ Βουλὴ ἠδύνατο μὲν νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Ἑλλανοδίκας, δὲν ἠδύνατο ὅμως νὰ ἀκυρώσῃ τὴν ἀπόφασίν των. Ὅταν τὴν ἐνενηκοστὴν ἕκτην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 396 π. Χ. ἐνίκησε στάδιον ὁ Εὐπόλεμος ὁ Ἠλεῖος, κριταὶ τοῦ σταδίου ἦσαν τρεῖς Ἑλλανοδίκαι, οἱ ὁποῖοι ὅμως διεφώνησαν. Οἱ μὲν δύο ἀπεφάνθησαν ὅτι ἐνίκησεν ὁ Εὐπόλεμος, ἐνῶ ὁ τρίτος εἶπεν ὅτι ἐνίκησεν ὁ Ἀμβρακιώτης Λέων. Ὁ Λέων ἐπίστευεν καὶ αὐτὸς ὅτι ἐνίκησε καὶ ἀπετάθη εἰς τὴν Βουλήν, ἡ ὁποία ἐτιμώρησε μὲ πρόστιμον τοὺς Ἑλλανοδίκας. Νικητὴς ὅμως ἀνεκηρύχθη καὶ ἀνεγράφη ὁ Εὐπόλεμος, ὁ ὁποῖος καὶ ἀνήγειρε τὸν ἀνδριάντα του εἰς τὴν Ἄλτιν (Παυσ. 6. 3, 7).

ΠΟΙΝΑΙ

Οἱ Ἑλλανοδίκαι εἶχον ὑπὸ τὰς διαταγάς των τοὺς ***ἀλύτας*** ὑπὸ τὸν ***ἀλυτάρχην,*** οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐκτελεστικὰ ὄργανα τῶν ἀποφάσεων τῶν Ἑλλανοδικῶν (Λουκ. Ἑρμοτ. 39). Ἐπίσης εἶχον καὶ τοὺς ***ραβδούχους*** ὅπως τοὺς ὀνομάζει ὁ Θουκυδίδης (5.50,4), ἢ ***μαστιγοφόρους,*** ὅπως τοὺς ὀνομάζει ὁ Λουκιανὸς (Ἑρμότ. 39), εἰς τοὺς ὁποίους ἦτο ἀνατεθειμένη ἡ μαστίγωσις τῶν παρανομούντων ἀγωνιστῶν διὰ τῶν ***μαστίγων,*** αἱ ὁποῖαι ἐκαλοῦντο καὶ ***λύγοι*** (Σχολ. Πλατ. Πολιτ. 3, 405). Πλὴν τῆς μαστιγώσεως ἐπεβάλλοντο καὶ ἄλλαι ποιναί, δηλαδὴ πρόστιμον, ἀποκλεισμὸς ἐκ τῶν ἀγώνων τοῦ ἀγωνιστοῦ, ἢ καὶ τῆς πόλεως ὁλοκλήρου. Τὸ πρόστιμον δὲ ἐπεβάλλετο πρὸς ὠφέλειαν τοῦ θεοῦ, τοῦ ἱεροῦ δηλαδὴ καὶ πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ἀδικουμένου, ἂν ὑπῆρχε τοιοῦτος. Οὕτως, ὅταν οἱ Σπαρτιᾶται κατέλαβον τὸ Φύρκον καὶ τὸ Λέπρεον ἐτιμωρήθηθησαν ὑπὸ τῶν Ἠλείων μὲ δύο μνᾶς κατὰ στρατιώτην καὶ ἐπειδὴ οἱ στρατιῶται ἦσαν χίλιοι, ἔπρεπε νὰ καταβάλουν δύο χιλιάδας μνᾶς. Ὅταν δὲ οἱ Σπαρτιᾶται ἐδικαιολογήθησαν ὅτι δὲν ἐγνώριζον τὴν ἔναρξιν τῶν σπονδῶν, οἱ Ἠλεῖοι τοὺς προέτειναν νὰ ἀποδώσουν τὸ Λέπρεον καὶ αὐτοὶ νὰ χαρίσουν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας τὸ ἰδικόν των μερίδιον ἐκ τοῦ προστίμου καὶ νὰ καταβάλουν ἐξ ἰδίων τὸ μερίδιον τοῦ θεοῦ (Θουκ. 5, 49). Ὥστε αἱ δύο χιλιάδες μναῖ θὰ κατεβάλλοντο μέρος μὲν ὡς πρόστιμον πρὸς τὸν θεόν, μέρος δὲ ὡς ἀποζημίωσις πρὸς τοὺς ἀδικηθέντας Ἠλείους. Εἴδομεν δ' ὅτι ὅταν ὁ Θεαγένης ὁ Θάσιος τὴν ἑβδομηκοστὴν πέμπτην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 480 π. Χ. κατεγνώσθη ὅτι ἠδίκησε τὸν ἀνταγωνιστήν του Εὔθυμον, τοῦ ἐπεβλήθη νὰ καταβάλῃ εἰς τὸν θεὸν ἓν τάλαντον καὶ ἓν εἰς τὸν Εὔθυμον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Φαίνεται δὲ ὅτι κατεβάλλοντο τὰ πρόστιμα. Ἂν ὁ ἀγωνιστὴς δὲν ἠδύνατο νὰ καταβάλῃ κατέβαλεν ἡ πόλις. Καὶ τοῦτο, διότι οἱ Ἠλεῖοι ἀπέκλειον ὅλην τὴν πόλιν ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας. Ἄλλως τε τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν προσήρχετο ἐπίκουρον καὶ ἐξηνάγκαζεν εἰς τὴν καταβολὴν τοῦ προστίμου. Τοιουτοτρόπως οἱ Ρόδιοι κατέβαλον τὸ πρόστιμον Ροδίου παλαιστοῦ. Ὁ Ἀθηναῖος Κάλιππος ἐτιμωρήθη μὲ πρόστιμον. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν τὸν Ὑπερίδην νὰ παρακαλέσῃ τοὺς Ἠλείους νὰ χαρίσουν τὸ πρόστιμον. Οἱ Ἠλεῖοι ὅμως ἠρνήθησαν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἠρνήθησαν καὶ αὐτοὶ νὰ τὸ καταβάλουν καὶ ὑπέμειναν τὸν ἀποκλεισμὸν ἐκ τῶν ἀγώνων τὸν ὁποῖον τοὺς ἐπέβαλον οἱ Ἠλεῖοι. Ἀλλὰ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἠπείλησεν ὅτι δὲν θὰ δώσῃ εἰς κανένα Ἀθηναῖον χρησμόν, ἂν μὴ καταβληθῇ τὸ πρόστιμον καὶ οὕτως ἠναγκάσθησαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ τὸ καταβάλουν. Ἀπὸ τὰ πρόστιμα κατεσκευάζοντο οἱ Ζᾶνες.

Ἀλλὰ καὶ ἡ μαστίγωσις ἐπεβάλλετο συνηθέστατα, διὰ τὰ ἐλαφρότερα παραπτώματα. Οἱ Σπαρτιᾶται τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν πρόστιμον ἠρνήθησαν τελικῶς νὰ τὸ καταβάλουν, διὸ καὶ οἱ Ἠλεῖοι τοὺς ἀπέκλεισαν ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας. Ὁ Λίχας ὁ Ἀρκεσιλάου, ἐπιφανὴς Σπαρτιάτης ἐδήλωσεν, ἕνεκα τούτου, κατὰ τοὺς ἀγῶνας τὸ ἅρμα του ὡς ἀνῆκον εἰς τὸν δῆμον τῶν Θηβαίων. Ὅταν ὅμως ἐνίκησεν, ἔκαμε τὸ σφάλμα νὰ κατέλθῃ εἰς τὸν στίβον καὶ νὰ ἀναδέσῃ τὸν ἡνίοχον, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι τὸ ἅρμα ἦτο ἰδικόν του. Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐμαστιγώθη. Μάλιστα ἐφοβήθησαν οἱ πανηγυρισταὶ μήπως οἱ Σπαρτιᾶται ἐπέλθωσιν ἔνοπλοι, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησαν οὗτοι νὰ ἀσεβήσουν.

Καὶ οἱ Σπαρτιᾶται λέγεται ὅτι ἠναγκάσθησαν τελικῶς ὑπὸ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν νὰ πληρώσουν τὸ πρόστιμον. Ἐν τούτοις ὁ Παυσανίας λέγει ὅτι οἱ Ἠλεῖοι πιεσθέντες ὑπεχώρησαν καὶ ἐπέτρεψαν «Λακεδαιμονίοις τε ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ θύειν τῷ θεῷ καὶ τὸν ἀγῶνα ἐξεῖναί σφισιν ἀγωνίζεσθαι» (Παυσ. 3. 8, 5). Ἐὰν τοῦτο εἶναι ἀληθές, αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη φορὰ κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀπόφασις τῶν Ἠλείων δὲν ἐξετελέσθη. Πάντως ὁ ἀνδριὰς τοῦ Λίχα ἐπετράπη νὰ ἀνεγερθῇ εἰς τὴν Ἄλτιν, καίτοι εἰς τοὺς καταλόγους νικητὴς ἀνεγράφη ὁ δῆμος τῶν Θηβαίων (Παυσ. 6.2,3).

ΑΜΕΡΟΛΗΨΙΑ ΤΩΝ ΗΛΕΙΩΝ

Οἱ Ἑλλανοδίκαι καὶ ἡ Βουλὴ τῶν Ἠλείων φαίνεται ὅτι ἐφρόντιζαν νὰ ἀποφαίνωνται δικαίως. Ἐκαυχῶντο δὲ διὰ τοῦτο. Εἰς τὸν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βασιλέα τῆς Αἰγύπτου Ψάμμιν ἔστειλαν πρεσβείαν καὶ ἐκαυχήθησαν πρὸς αὐτὸν ὅτι κρίνουν δικαιότατα. Ὁ Ψάμμις μάλιστα ἐκάλεσε τοὺς σοφούς, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνέθεσε νὰ ἀποφανθοῦν περὶ τοῦ ἰσχυρισμοῦ αὐτοῦ τῶν Ἠλείων. Οἱ Αἰγύπτιοι ἠρώτησαν, ἂν καὶ Ἠλεῖοι ἀγωνίζωνται εἰς τοὺς ἀγῶνας. Εἰς καταφατικὴν δὲ ἀπάντησιν ἀπεφάνθησαν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ μεροληπτοῦν ὑπὲρ τῶν συμπολιτῶν καὶ συνεβούλευσαν νὰ ἀποκλείσουν ἑαυτοὺς οἱ Ἠλεῖοι ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας (Ἡροδ. 2, 161). Οἱ Ἠλεῖοι ὅμως πεποιθότες ἐπὶ τὴν δικαιοσύνην των, οὐδέποτε ἠκολούθησαν τὴν συμβουλὴν ταύτην. Μάλιστα παρέλειψαν νὰ ἀπαγορεύσουν εἰς τοὺς Ἑλλανοδίκας νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τοὺς ἱππικοὺς ἀγῶνας. Τοῦτο ὅμως φαίνεται ἦτο ἁπλῆ παράλειψις. Διότι, ὅταν τὴν ἑκατοστὴν δευτέραν Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 332 π. Χ. ὁ Ἑλλανοδίκης Τρωΐλως ὁ Ἀλκίνου ἐνίκησε συνωρίδα τελείων καὶ ἅρμα πώλων, ἀπηγόρευσαν οἱ Ἠλεῖοι εἰς τοὺς Ἑλλανοδίκας νὰ ἀγωνίζωνται εἰς τὰς ἁρματοδρομίας καὶ ἱπποδρομίας.

Καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες ὅμως εἶχον πεποίθησιν ἐπὶ τὴν δικαιοσύνην τῶν Ἠλείων. Ὁ Ἡρόδοτος θέλων νὰ πείσῃ τοὺς ἀναγνώστας του ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος ὁ Ἀμύντου ἦτο Ἑλληνικῆς καταγωγῆς, φέρει ὡς ἀδιάσειστον ἐπιχείρημα τὴν περὶ τούτου κρίσιν τῶν Ἠλείων. Διότι ὁ Ἀλέξανδρος ἠγωνίσθη εἰς τὴν Ὀλυμπίαν στάδιον καὶ οἱ ἀνταγωνισταί του ἐζήτησαν νὰ ἀποκλεισθῇ ὡς βάρβαρος. Οἱ Ἠλεῖοι ὅμως ἀπεφάνθησαν ὅτι εἶναι Ἕλλην (Ἡροδ. 5,22). Ὁ δὲ ἐχθρὸς τῶν Ἠλείων Ἄγις, ὅταν ἤκουσε νὰ ἐπαινοῦν μερικοὶ τοὺς Ἠλείους διὰ τὴν δικαίαν κρίσιν των κατὰ τοὺς ἀγῶνας, εἶπε: «Καὶ τί μέγα Ἠλεῖοι ποιοῦντι δι' ἐτῶν πέντε ἁμέρᾳ μιᾷ χρώμενοι τᾷ δικαιοσύνᾳ;» (Πλουτ. Λυκοῦργ. 20). Δὲν ἠδυνήθη νὰ τοὺς ἀμφισβητήσῃ τὸ προσὸν αὐτό. Ὁ φίλος τοῦ Ἀγησιλάου υἱὸς τοῦ Φαρναβάζου καὶ τῆς Παραπίτας ἀγνώστου ὀνόματος, εἶχε φίλον Ἀθηναῖον παῖδα, ὁ ὁποῖος ἤθελε νὰ ἀγωνισθῇ εἰς τὰ Ὀλύμπια. Κατὰ δὲ τὸν Ξενοφῶντα, ὁ Ἀθηναῖος ἐλέγετο Εὐάλειως (Πλ. Ἀγησ. 13. Ξεν. Ἑλλ. 4.1,40). Ἐπειδὴ ὅμως ἦτο μεγαλόσωμος ἐκινδύνευε νὰ καταταχθῇ ἀπὸ τοὺς Ἠλείους εἰς τοὺς ἄνδρας. Διὰ τοῦτο οὗτος ἀπετάθη πρὸς τὸν Ἀγησίλαον καὶ τοῦ ἐζήτησε νὰ μεσολαβήσῃ ὑπὲρ τοῦ παιδός. Καὶ ἐμεσολάβησε μὲν ὁ Ἀγησίλαος, ὁ Πλούταρχος ὅμως θεωρεῖ τοῦτο ὑπερβολικὴν συγκατάβασιν τοῦ Ἀγησιλάου. Δὲν θεωρεῖ ἀβίαστον ὁ Πλούταρχος τὸ νὰ τολμήσῃ κανείς, νὰ ζητήσῃ νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν κρίσιν τῶν Ἠλείων,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν ὁποίαν, δικαίως φαίνεται, ὁ Πίνδαρος ὀνομάζει «ἀγνὰν κρίσιν».

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΡΙΣΕΩΣ

Οἱ κανόνες δέ, κατὰ τοὺς ὁποίους ἔκρινον οἱ Ἑλλανοδίκαι, δὲν ἦσαν περιοριστικοί. Ἄφηναν ἐλευθέραν τὴν κρίσιν, ὅπως ἁρμόζει εἰς τοὺς κανόνας τῆς ἀληθοῦς δικαιοσύνης. Τὴν διακοσιοστὴν πεντηκοστὴν Ὀλυμπιάδα περίπου ὁ Αὐρήλιος Αἴλιξ, ἤ, κατὰ τὸν Φιλόστρατον, Ἕλιξ ἤθελε νὰ ἀγωνισθῇ πάλην καὶ παγκράτιον. Ἦτο δὲ πιθανὸν νὰ νικήσῃ, διότι καὶ εἰς τὰ Καπιτώλια εἰς Ρώμην ἐνίκησεν. Ἄλλως τε καὶ ἄμεσον ἀντίληψιν περὶ τούτου εἶχον οἱ Ἑλλανοδίκαι, ἀφοῦ, ὡς θὰ ἴδωμεν, πρὸ τῶν ἀγώνων εἰς τὴν Ἤλιδα προέκρινον τοὺς ἀθλητάς. Δὲν ἤθελον ὅμως νὰ ἀπονείμουν εἰς αὐτὸν τὴν ὑψηλὴν τιμήν, νὰ τὸν ἀνακηρύξουν νικητὴν εἰς τὰ δύο αὐτὰ ἀγωνίσματα, εἰς τὰ ὁποῖα νικηταὶ μόνον ὀκτὼ ἀνεκηρύχθησαν συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Ἡρακλέους. Τοῦτο δὲ ἴσως, διὰ τὰς σχέσεις του μὲ τὸν αἰσχρὸν αὐτοκράτορα τῆς Ρώμης Ἡλιογάβαλον. Οἱ Ἠλεῖοι, διότι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀποκλείσουν φανερὰ τὸν εὐνοούμενον τοῦ αὐτοκράτορος, δὲν τὸ ἔπραξαν. Δὲν ἠμποδίζοντο ὅμως ἀπὸ τὰς ἐναγωνίους διατάξεις, νὰ παραλείψουν τὸ ἀγώνισμα τῆς πάλης καὶ νὰ μειώσουν τὴν τιμήν, τὴν ὁποίαν ὁ Αἴλιξ ἀπεκόμισε νικήσας μόνον παγκράτιον (Δίων. Κάσσ. 79, 10 Φιλοστρ. Ἡρωικ. 679). Εἴδομεν δὲ καὶ τὰ ἐπεισόδια τοῦ Δρομέως καὶ τοῦ Ἡρακλείδου, οἱ ὁποῖοι ἀνεκηρύχθησαν νικηταὶ εἰς τὴν πυγμὴν ἀκονιτί, καίτοι τὸ γράμμα τῶν ἐναγωνίων διατάξεων ἀπηγόρευε τοῦτο.

ΧΡΟΝΟΣ ΤΕΛΕΣΕΩΣ ΤΩΝ ΟΛΥΜΠΙΩΝ

Δύσκολον ἢ μᾶλλον ἀδύνατον εἶναι νὰ καθορισθῇ μετὰ πεποιθήσεως ὁ χρόνος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐτελοῦντο τὰ Ὀλύμπια. Αἱ πληροφορίαι, τὰς ὁποίας ἔχομεν, ἀλληλοσυγκρούονται. Ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Πλάτωνος λέγει ὅτι τὰ Ὀλύμπια ἐτελοῦντο τὸν Ἀττικὸν μῆνα Μουνυχιῶνα. Ἀντιστοιχεῖ δ' ὁ Μουνυχιὼν μὲ τὸν Ἀπρίλιον. Παρὰ τὴν πληροφορίαν αὐτὴν ἔχομεν ἄλλην πληροφορίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν συγχρόνως μὲ τὴν γέννησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνηγγέλθη εἰς τὸν Φίλιππον νίκη ἵππου του εἰς τὰ Ὀλύμπια. Ὁ δ' Ἀλέξανδρος κατὰ τὸν Αἰλιανὸν ἐγεννήθη τὴν ἕκτην τοῦ Θαργηλιῶνος, ὁ ὁποῖος ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸν Μάϊον (Αἰλ. Ποικιλ. Ἱστορ. 4, 21). Θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ στηριχθῇ εἰς τὰς δύο αὐτὰς πληρο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φορίας καὶ νὰ συμπεράνῃ ὅτι τὰ 'Ολύμπια ἐτελοῦντο τὸν 'Απρίλιον.

Κατὰ τὸν σχολιαστὴν ὅμως τοῦ Πινδάρου τὰ 'Ολύμπια ἐτελοῦντο ἄλλοτε μὲν μετὰ τεσσαράκοντα ἐννέα μῆνας, ἄλλοτε δὲ μετὰ πεντήκοντα ἐννέα μῆνας, ἄλλοτε δὲ μετὰ πεντήκοντα καὶ τοιουτοτρόπως ἐγίνοντο ἄλλοτε μὲν κατὰ μῆνα 'Απολλώνιον ἄλλοτε δὲ κατὰ μῆνα Παρθένιον. Δὲν εἶναι ὅμως γνωστὸν πρὸς ποίους σημερινοὺς μῆνας ἀντιστοιχοῦν οἱ ἀνωτέρω. 'Εξ ἄλλου ὁ Πίνδαρος εἰς τὸν Γ' 'Ολυμπιονίκην λέγει ὅτι τοὺς ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους ἐτέλεσεν ὁ 'Ηρακλῆς, τοὺς ἐφώτισεν ἡ διχόμηνις Μήνα, δηλαδὴ ἡ πανσέληνος. Καὶ ἑρμηνεύει ὁ Boeckh ὅτι ἡ ἑορτὴ ἐτελεῖτο τὴν πρώτην πανσέληνον μετὰ τὸ θερινὸν ἡλιοστάσιον καὶ συνέπιπτεν ἄλλοτε μὲν τὸν μῆνα 'Απολλώνιον καὶ ἄλλοτε τὸν Παρθένιον, τοὺς ὁποίους θεωρεῖ μῆνας τῶν 'Ηλείων. 'Εν τούτοις ὁ σχολιαστὴς τοῦ Πινδάρου προσθέτει ὅτι ὁ 'Απολλώνιος ὠνομάζετο ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους Μεσωρί. 'Ο Μεσωρὶ δὲ τῶν Αἰγυπτίων ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸν 'Ιανουάριον. Βεβαίως τὸν 'Ιανουάριον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐγίνοντο ἀγῶνες. Εἶναι ὅμως τοῦτο δηλωτικὸν τοῦ πόσον δύσκολον εἶναι νὰ καθορισθῇ ὁ χρόνος τῆς τελέσεως τῶν 'Ολυμπίων. Τὸ μόνον θετικὸν εἶναι ὅτι ἡ ἐποχὴ τοῦ ἔτους, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐτελοῦντο τὰ 'Ολύμπια, ἦτο θερμοτάτη. Καὶ ὁ Πίνδαρος εἰς τὸν Γ' 'Ολυμπιονίκην ὁμιλεῖ περὶ τούτου καὶ ὁ Λουκιανὸς εἰς τὸν Περεγρῖνον καὶ ὁ Αἰλιανὸς διηγεῖται ὅτι ἀνὴρ Χῖος ἠπείλησε τὸν οἰκέτην του ὅτι δὲν θὰ τὸν βάλῃ εἰς τὸν μῦλον νὰ ἀλέθῃ, ἀλλὰ θὰ τὸν ὁδηγήσῃ εἰς 'Ολυμπίαν. Καὶ προσθέτει ὁ Αἰλιανός: «πολλῷ γὰρ ᾤετο πικροτέραν, ὡς τὸ εἰκός, εἶναι τιμωρίαν ἐκεῖνος ἐν 'Ολυμπίᾳ θεώμενος ὑπὸ τῆς ἀκτῖνος ὀπτᾶσθαι ἢ ἀλεῖν μύλῃ παραδοθέντα» (Αἰλ. Ποικίλ. 'Ιστορ. 14, 18). 'Οπωσδήποτε ἡ ἰσχύουσα γνώμη, εἶναι ὅτι τὰ 'Ολύμπια ἐτελοῦντο, ὅπως λέγει ὁ Boeckh, κατὰ τὸν 'Αττικὸν μῆνα 'Εκατομβαιῶνα, ὁ ὁποῖος ἀντιστοιχεῖ ἐν μέρει μὲ τὸν 'Ιούλιον.

ΠΡΟΑΓΩΝΕΣ

Εἴδομεν ὅτι οἱ ἀγωνισταὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ προσέλθουν εἰς τὴν Ἦλιδα ἕνα μῆνα πρὸ τῶν ἀγώνων. Πιστεύεται κοινῶς ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς προώρου αὐτῆς προσελεύσεως τῶν ἀγωνιστῶν εἰς Ἦλιδα ἦτο νὰ γυμνασθοῦν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῶν 'Ελλανοδικῶν. Καὶ κατὰ τὸν Φιλόστρατον «Ἦλεῖοι τοὺς ἀθλητὰς ἐπειδὰν ἥκῃ 'Ολύμπια, γυμνάζουσιν ἡμερῶν τριάκοντα ἐν αὐτῇ τῇ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἤλιδι» (Φιλοστρ. Ἀπολλών. στ΄). Εἶναι ὅμως ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ συναρμοσθῇ μὲ τὴν λογικὴν ἢ μὲ τὴν σκοπιμότητα ἡ τοιαύτη γύμνασις. Ἕκαστος ἀθλητὴς ἠδύνατο νὰ ἀσκηθῇ εἰς τὴν πατρίδα του. Οὔτε δύναται οὐδαμόθεν νὰ ἐξαχθῇ ὑποχρέωσις τῶν Ἠλείων νὰ γυμνάζουν τοὺς ἀθλητάς. Οὔτε τοσαύτη δαπάνη καὶ σπατάλη χρόνου δύναται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ δικαιολογηθῇ, ἂν μόνον περὶ γυμνάσεως ἐπρόκειτο. Ὁ Φιλόστρατος ὅμως εἰς τὸ ἀνωτέρω χωρίον ἐν συνεχείᾳ λέγει: «καὶ ξυναγαγόντες αὐτοὺς ὁ μὲν Δελφός, ὅτε Πύθια ὁ δὲ Κορίνθιος ὅτε Ἴσθμια, ***«ἴτε φασίν, εἰς τὸ στάδιον καὶ γίγνεσθε ἄνδρες οἷοι νικᾶν»*** Ἠλεῖοι δὲ ἐπειδὰν ἴωσιν εἰς Ὀλυμπίαν διαλέγονται πρὸς τοὺς ἀθλητὰς ὧδε· ***«εἰ πεπόνηται ὑμῖν ἐπαξίως τοῦ ἐς Ὀλυμπίαν ἐλθεῖν καὶ μηδὲν ῥᾴθυμον μηδὲ ἀγενὲς εἴργασται, ἴτε θαρροῦντες, οἷς δὲ μὴ ὧδε ἤσκηται, χωρεῖτε οἵ βούλεσθε».*** Ὁ αὐτὸς δὲ εἰς τὸν Γυμναστικὸν καλεῖ τὴν τοιαύτην γύμνασιν τῆς Ἤλιδος καὶ ***προαγῶνα***. Μήπως λοιπὸν ἐγίνετο ἐπιλογὴ καὶ ἐξεδιώκοντο ἐκεῖνοι «οἷς μὴ ὧδε ἤσκηται»; Ὁ Παυσανίας δὲν ὁμιλεῖ σαφῶς καὶ αὐτός, λέγει ὅμως περισσότερα. Εἰς τὸ γυμνάσιον τῆς Ἤλιδος, λέγει, «ὅσα ἐς τοὺς ἀθλητὰς πρὶν ἢ ἐς Ὀλυμπίαν ἀφικνεῖσθαι νομίζουσιν, ἐν τούτῳ σφίσι τῷ γυμνασίῳ δρᾶν καθέστηκε». Ἂν ἐπρόκειτο περὶ συνήθους γυμνάσεως, ἀναμφιβόλως θὰ ἠδύνατο διαφόρως νὰ ἐκφρασθῇ. Δὲν ἐξηγεῖται, πῶς ἐκφράζεται «ὅσα ἐς τοὺς ἀθλητὰς πρὶν ἢ ἐς Ὀλυμπίαν ἀφικνεῖσθαι». Μᾶς πληροφορεῖ δ' ἐπίσης ὅτι ὑπῆρχε χωριστὸς δρόμος «ἔνθα ἐπὶ μελέτῃ δρομεῖς καὶ οἱ πένταθλοι θέουσιν» καὶ χωριστὸς «ἐς ἅμιλλαν τῶν δρομέων». Ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ἐγίνετο ἅμιλλα, ἀγὼν καὶ μάλιστα, πρὸς τοῦτο, ὑπῆρχεν ἰδιαίτερος δρόμος. Ἐπίσης ἐντὸς τοῦ γυμνασίου ὑπῆρχε τὸ καλούμενον τετράγωνον, τὸ ὁποῖον περιεῖχε παλαίστρας, καὶ «συμβάλλουσιν αὐτόθι τοὺς ἀθλητὰς οὐ παλαίσοντας ἔτι, ἐπὶ δὲ ἰμάντων τῶν μαλακωτέρων ταῖς πληγαῖς». Ἐνῶ εἰς τὸ καλούμενον ***πλέθριον*** «συμβάλλουσιν οἱ Ἑλλανοδίκαι αὐτοὺς καθ' ἡλικίαν ἢ καὶ αὐτῷ διαφέροντας τῷ ἐπιτηδεύματι· συμβάλλουσι δὲ ἐπὶ πάλῃ». Ἑπομένως καὶ διὰ τὴν πάλην ὑπῆρχον μὲν παλαῖστραι πρὸς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἄσκησιν, «οὐ παλαίοντας ἔτι, ἐπὶ δὲ ἱμάντων τῶν μαλακωτέρων ταῖς πληγαῖς» ὑπῆρχεν ὅμως καὶ μία, ὅπου ἐγίνετο ἀγὼν (Παυσ. 6,23). Ἐξ ὅλων αὐτῶν δύναται βασίμως κανεὶς νὰ ἀποφανθῇ ὅτι εἰς τὴν Ἦλιδα, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐγυμνάζοντο οἱ ἀθληταί, ἐγίνοντο καὶ προκριματικοί, οὕτως εἰπεῖν, ἀγῶνες. Ὁ ἴδιος ὁ Παυσανίας μᾶς παρουσιάζει ὡς κανόνα, τὸ ὅτι εἰς Ὀλυμπίαν ἠγωνίζοντο δέκα ἓξ τὸ πολὺ δρομεῖς εἰς τέσσαρας σειρὰς (Παυσ. 6. 13, 4). Πῶς ἄλλως θὰ ὡρίζετο ὁ ἀριθμὸς τῶν δρομέων, ἂν μὴ ἐγίνοντο προκριματικοὶ ἀγῶνες; Ἴσως μάλιστα νὰ μὴν ὀφείλεται εἰς ἁπλῆν σύμπτωσιν τὸ ὅτι καὶ ὁ παῖς Ἀλκιμέδων εἰς τὴν Ὀλυμπίαν καὶ ὁ Ἀριστομένης εἰς τοὺς Δελφοὺς κατεπάλαισαν τέσσαρας ἀνταγωνιστὰς (Πινδ. Ὀλυμ. Η′ 67 καὶ Πυθιον. Η′ 81). Προκριματικοὶ ἀγῶνες ὄχι βεβαίως τοῦ τύπου τῶν σημερινῶν προκριματικῶν ἀγώνων. Ἀλλ' ἓν εἶδος ἐπιλογῆς, τὴν ὁποίαν ἐπεθύμουν οἱ ἀγωνισταί. Δὲν ἐπεθύμουν οἱ ἀγωνισταὶ νὰ ἐμφανισθοῦν εἰς τὸ στάδιον καὶ νὰ νικηθοῦν ἐνώπιον τῶν Πανελλήνων. Προετίμων νὰ ἀκούσουν ἰδιαιτέρως τὴν περὶ ἑαυτῶν γνώμην τῶν Ἑλλανοδικῶν καὶ νὰ ἀποσυρθοῦν, χωρὶς νὰ εὑρεθοῦν εἰς τὴν δυσάρεστον θέσιν νὰ ἀναζητοῦν «ἐπίκρυφον οἶμον», ἄγνωστον καὶ κρυφὴν ὁδὸν διὰ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν πατρίδα. Ὅταν ὡρκίζοντο, ὡς θὰ ἴδωμεν, οἱ ἀθληταὶ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ὡρκίζοντο ἐπίσης καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἔκρινον τοὺς ἵππους τῶν πώλων καὶ τοὺς παῖδας τῶν ἀνδρῶν ὅτι θὰ κρατήσουν ἐχεμύθειαν· «φυλάξειν καὶ ταῦτα ἐν ἀπορρήτῳ» (Παυσ. 5. 24, 9). Οὐδόλως παράδοξον καὶ ἡ τοιαύτη προκριματικὴ κρίσις νὰ ἐγίνετο ὑπὸ ἐχεμύθειαν καὶ ἄνευ κανόνων λεπτομερειακῶν. Μὲ τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐκράτει, δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη τοιούτων κανόνων. Διὰ τοῦτο ἦτο δυνατόν, ἂν κανεὶς ἀγωνιστὴς δικαιολογημένως ἐβράδυνε καὶ προσήρχετο ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, νὰ τοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ἀγωνισθῇ. Εἴδομεν ὅτι ὁ Ἀπολλώνιος Ράντης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐδικαιολογήθη ὅτι ἀπεκλείσθη ὑπὸ τῆς κακοκαιρίας εἰς τὰς Κυκλάδας. Ἡ δικαιολογία του δὲ αὕτη θὰ ἐθεωρεῖτο ἐπαρκής, ἂν δὲν ἀπεκάλυπτεν ὁ ἀνταγωνιστής του Ἡρακλείδης, ἐπίσης Ἀλεξανδρεύς, ὅτι ἐψεύδετο (Παυσ. 5. 21, 12). Οἱ Ἠλεῖοι δηλαδὴ εἰς τὴν Ἦλιδα ἐφρόντιζον διὰ τῆς ἐπιλογῆς νὰ περιορίσουν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀγωνιστῶν, ἐνῶ οἱ ἀγωνισταὶ ἐπεθύμουν νὰ ἀποφύγουν τὴν εἰς τὸ στάδιον ἧτταν. Ἂς προστεθῇ ὅτι οἱ Ἠλεῖοι εἶχον ὑπ' ὄψιν των τὸ συμφέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρον τῶν ἀγώνων νὰ μὴ λείψουν ἀπὸ τὴν Ὀλυμπίαν οἱ ἄριστοι καὶ ὅτι ἦσαν ἀναμφισβητήτως δίκαιοι.

Πλὴν ὅμως τῆς ἐπιλογῆς αὐτῆς ὑπεδεικνύετο καὶ ἡ μέθοδος τῆς προπονήσεως τῶν Ἠλείων, ἡ ὁποία ὁμολογουμένως ὑπερεῖχε καὶ τὴν ὁποίαν παρηκολούθουν οἱ γυμνασταί. Διότι καὶ οἱ γυμνασταὶ παρευρίσκοντο ἐκεῖ καὶ ὑπὸ τὴν μάστιγα τῶν Ἑλλανοδικῶν ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐφαρμόζουν, ὅ,τι ἐκεῖνοι ὑπεδείκνυον (Φλοστρ. Γυμν. 54). Ἦτο δὲ κανονισμένον πρὸ μεσημβρίας νὰ γίνηται ἡ κρίσις τῶν δρομέων καὶ μετὰ μεσημβρίαν τῶν λοιπῶν ἀγωνιστῶν (Παυσ. 6. 20, Ι. Φιλοστρ. Γυμναστ. 11).

ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΩΝ ΑΓΩΝΩΝ

Ὅσον δύσκολον εἶναι νὰ καθορισθῇ ὁ χρόνος τῆς τελέσεως τῶν Ὀλυμπίων, ἄλλο τόσον δύσκολον εἶναι νὰ καθορισθῇ πόσας ἡμέρας διήρκουν ταῦτα. Ὁ Παυσανίας ἀναφέρει ὅτι τὰ Ὀλύμπια μέχρι τῆς ἑβδομηκοστῆς ἑβδόμης Ὀλυμπιάδος, ἤτοι μέχρι τοῦ 472 π. Χ. διήρκουν μίαν μόνον ἡμέραν. Ἀπὸ τῆς Ὀλυμπιάδος ὅμως αὐτῆς, ἐπειδὴ τὸ τελευταῖον ἀγώνισμα τὸ παγκράτιον ἐξηκολούθησε καὶ τὴν νύκτα, ἕνεκα τῶν προηγηθέντων ἱππικῶν ἀγώνων καὶ ἰδίως ἕνεκα τοῦ πεντάθλου, ὡρίσθη νὰ διαρκοῦν τὰ Ὀλύμπια πέντε ἡμέρας. Εἶναι ἀληθῶς θαυμαστὸν πῶς ἔστω καὶ τὴν νύκτα κατωρθώθη νὰ περαιωθοῦν οἱ ἀγῶνες κατὰ τὴν Ὀλυμπιάδα ἐκείνην. Τὰ ἀγωνίσματα τότε ἦσαν δέκα πέντε μεταξὺ τῶν ὁποίων τέσσαρα ἱππικὰ καὶ τὸ πένταθλον, τὸ ὁποῖον ἐχρειάζετο τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου. Διὰ τοῦτο νεώτεροι συγγραφεῖς ἀμφισβητοῦν, ἂν ἀπὸ τῆς Ὀλυμπιάδος ἐκείνης ὡρίσθησαν οἱ ἀγῶνες πενθήμεροι. Φαντάζονται δὲ προσέτι ὅτι θὰ ἦτο δύσκολον νὰ δοθῇ τόσον ἀπότομον κτύπημα κατὰ τῆς παραδόσεως. Ὑποθέτουν ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ προσετίθετο καὶ ἀπὸ μία ἡμέρα. Τινὲς δὲ δὲν δέχονται τὴν πληροφορίαν περὶ τῶν πέντε ἡμερῶν, ὡς ἔχει, ἀλλὰ ἑρμηνεύουν ὅτι πέντε ἡμέρας διήρκουν οἱ ἀγῶνες καὶ προσθέτουν μίαν ἡμέραν πρὸ τῶν ἀγώνων, μερικοὶ δὲ καὶ μίαν μετ' αὐτοὺς διὰ τὰς θυσίας καὶ τὰς παραμαρτούσας τελετάς. Τοῦτο θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ τὸ πιστεύσῃ, ἂν ἀπεδεικνύετο ὅτι εἰς τὴν Ἦλιδα δὲν ἐγίνετο ἐπιλογὴ τῶν ἀγωνιστῶν, προαγών, ὅπως τὸν ὀνομάζει ὁ Φιλόστρατος. Διότι θὰ ἦτο ἀδύνατον μὲ τὸ πλῆθος τῶν ἀγωνιστῶν, τὸ ὁποῖον συνέρρεε, νὰ ἐτελοῦντο τὰ ἀγωνίσματα ἔστω καὶ εἰς πέντε ἡμέρας. Ἀλλ' ὁ προαγὼν ἐτελεῖτο.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὅλοι οἱ ἀγωνισταὶ δὲν μετέβαινον εἰς Ὀλυμπίαν καὶ τὰ ἀγωνίσματα ἠδύναντο νὰ περατωθοῦν εἰς τρεῖς ἡμέρας καὶ οὕτω ἡ ὅλη πανήγυρις νὰ διαρκέσῃ μόνον πέντε ἡμέρας. Ἄλλως τε πλὴν τοῦ Παυσανίου καὶ ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Πινδάρου πέντε ἡμέρας λέγει ὅτι διήρκουν τὰ Ὀλύμπια.

ΣΕΙΡΑ ΚΑΙ ΤΑΞΙΣ

Καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι θέλουν ἑπταήμερον τὴν διάρκειαν τῶν ἀγώνων καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι τὴν θέλουν πενθήμερον, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Krause, δέχονται ὅτι τὴν πρώτην καὶ τὴν τελευταίαν ἡμέραν δὲν ἐτελοῦντο ἀγωνίσματα, ἀλλὰ διεξεπαιραιοῦντο μεταξὺ τῶν δύο ἄκρων ἡμερῶν. Διὰ τὴν σειρὰν ὅμως, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐτελοῦντο τὰ ἀγωνίσματα, ὑπάρχουν ἀντιγνωμίαι. Καὶ τοῦτο, διότι οὔτε περὶ αὐτοῦ ἔχουν περισωθῆ μαρτυρίαι. Εἰς τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Φλέγοντος, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει τοὺς νικητὰς τῆς 177ης Ὀλυμπιάδος, τὰ ἀγωνίσματα ἔχουν ταχθῆ κατὰ τὴν ἑξῆς σειράν : 1) στάδιον 2) δίαυλος 3) δόλιχος 4) πένταθλον 5) πάλη 6) πυγμὴ 7) παγκράτιον 8) στάδιον παίδων 9) πάλη παίδων 10) πυγμὴ παίδων 11) παγκράτιον παίδων 12) ὁπλίτης 13) τέθριππον 14) κέλης 15) συνωρὶς 16) τέθριππον πωλικὸν 17) συνωρὶς πωλικὴ 18) πῶλος κέλης. Τὴν σειρὰν αὐτὴν ἐθεώρησαν μερικοὶ ὅτι ἦτο ἡ σειρά, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐτελοῦντο τὰ ἀγωνίσματα. Εἶναι ὅμως σαφεστάτη ἡ πληροφορία τοῦ Παυσανίου, κατὰ τὴν ὁποίαν «πεντάθλου μὲν καὶ δρόμου τῶν ἵππων ὕστερα ἀγωνισμάτων ἐτέθη», διότι εἰς τὰ δύο ταῦτα ὀφείλεται τὸ ὅτι κατὰ τὴν Ὀλυμπιάδα ἐκείνην, διὰ νὰ νικήσῃ εἰς τὸ παγκράτιον ὁ Καλλίας ὁ Ἀθηναῖος, ἠγωνίζετο μέχρι νυκτός. Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς προσθέτει κατωτέρω «ἐμπόδιον δὲ οὐκ ἔμελλε παγκρατίῳ τοῦ λοιποῦ τὸ πένταθλον οὐδὲ οἱ ἵπποι γενήσεσθαι». Ἑπομένως τὸ πένταθλον ἐγίνετο τὴν τελευταίαν ἡμέραν μαζὶ μὲ τοὺς ἱππικοὺς ἀγῶνας (Παυσ 5.9,3). Ἐπίσης ὁ Πλούταρχος μαρτυρεῖ ὅτι ἀντιθέτως πρὸς τοὺς Δελφούς, οἱ ὁποῖοι μεθ' ἕκαστον ἀγώνισμα παίδων ἐτέλουν τὸ ἴδιον ἀγώνισμα ἀνδρῶν, οἱ Ἠλεῖοι, ἀφοῦ ἐτέλουν τοὺς ἀγῶνας τῶν παίδων, ἤρχιζον τοὺς ἀγῶνας τῶν ἀνδρῶν (Πλουτ. Συμπόσ. 2.5,1.). Ἑπομένως οἱ ἀγῶνες τῶν παίδων προηγοῦντο τῶν ἀγώνων τῶν ἀνδρῶν. Ἄρα ἡ ἀνωτέρω σειρὰ τοῦ Φλέγοντος ἀκολουθεῖ τὴν διάκρισιν ἀγώνων ἀνδρῶν, παίδων, ἵππων μὲ τὰ ἀγωνίσματα κατὰ σειρὰν ἀρχαιότητος εἰσαγωγῆς των εἰς τὰ Ὀλύμπια καὶ οὐδὲν πλέον. Διὰ τῦτο ὀρθῶς ὁ Krause ὁρίζει ὅτι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν πρώτην ἡμέραν τῶν ἀγωνισμάτων ἐγίνοντο οἱ ἀγῶνες τῶν παίδων, τὴν δευτέραν οἱ τῶν ἀνδρῶν καὶ τὴν τρίτην τὸ πένταθλον καὶ οἱ ἱππικοί. Τοποθετεῖ δὲ τὸν ἀγῶνα τῶν σαλπιγκτῶν εἰς τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἑορτῆς καὶ τὸν ἀγῶνα τῶν κηρύκων εἰς τὴν τελευταίαν. Τοιουτοτρόπως κατ' αὐτὸν τὴν πρώτην ἡμέραν ἐγίνοντο ἐκ τῶν ἀγωνισμάτων τὸ τῶν σαλπιγκτῶν, τὴν δευτέραν οἱ ἀγῶνες τῶν παίδων κατὰ σειράν, στάδιον, πάλη, πυγμή, πένταθλον [1], παγκράτιον καὶ ἵππος κέλης παίδων, ἀγώνισμα, τὸ ὁποῖον εἴδομεν ὅτι δὲν ὑπῆρχε. Τὴν τρίτην ἡμέραν ἐτελοῦντο οἱ ἀγῶνες τῶν ἀνδρῶν κατὰ σειρὰν στάδιον, δίαυλος, δόλιχος, πάλη, πυγμή, παγκράτιον, ὁπλίτης. Τὴν τετάρτην ἐτελοῦντο τὸ πένταθλον καὶ οἱ ἱππικοὶ ἀγῶνες καὶ τὴν πέμπτην ὁ ἀγὼν τῶν κηρύκων.

Ἡ σειρὰ αὐτὴ ὅμως τοῦ Krause πρέπει νὰ τροποποιηθῇ, ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἀγώνισμα τῶν σαλπιγκτῶν καὶ τὸ ἀγώνισμα τοῦ ὁπλίτου. Ὅτι ὁ ἀγὼν τῶν κηρύκων ἐγίνετο τελευταῖος φαίνεται ἀπὸ τὸν Λουκιανὸν εἰς τὸν Περεγρῖνον. Οὐδεὶς ὅμως λόγος ὑπῆρχε νὰ γίνεται χωριστὰ τὴν πρώτην ἡμέραν ὁ ἀγὼν τῶν σαλπιγκτῶν. Ἑπομένως δέον καὶ αὐτὸς νὰ τοποθετηθῇ μαζὶ μὲ τὸν τῶν κηρύκων τὴν τελευταίαν ἡμέραν. Ἐπίσης διὰ τὸν ὁπλίτην δέον νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ὁ Πλούταρχος λέγει ὅτι: «ἐ π ὶ π ᾶ σ ι ν ε ἰ σ ά γ ε τ α ι μ α ρ τ υ ρ ο ύ μ ε ν ο ς ὅ τ ι τ ο ῦ τ ο ἐ σ τ ὶ τ ὸ τ έ λ ο ς.....» (Συμποσ. 2. 5, 2.). Ὁ Φιλόστρατος λέγει ὅτι γίνεται τελευταῖος «δ η λ ο ύ σ η ς τ ῆ ς ἀ σ π ί δ ο ς, ὅ τ ι π έ π α υ τ α ι ἐ κ ε χ ε ι ρ ί α, δ ε ῖ δ ὲ ὅ π λ ω ν» (Γυμναστ. 7.). Ἀλλὰ καὶ ὁ Παυσανίας τὸν τοποθετεῖ «ἐ π ὶ ἀ γ ῶ ν ι λ ή γ ο ν τ ι» (3. 14, 3.). Ἑπομένως μετὰ τὸν ὁπλίτην δὲν ἐγίνοντο πλέον ἀγῶνες. Πρέπει ἄρα νὰ τοποθετηθῇ μετὰ τὸ πένταθλον. Δὲν εἶναι δὲ παράλογον νὰ εἰκάσῃ κανεὶς ὅτι τὴν τετάρτην ἡμέραν τῆς ἑορτῆς, ἤτοι τὴν τρίτην τῶν ἀγωνισμάτων, ἐγίνοντο πρὸ μεσημβρίας οἱ ἱππικοὶ ἀγῶνες εἰς τὸν ἱππόδρομον καὶ μετὰ μεσημβρίαν εἰς τὸ στάδιον τὸ πένταθλον καὶ τελευταῖος ὁ ὁπλίτης.

Ἡ σειρὰ τῶν ἀγωνισμάτων ἑκάστης ἡμέρας ἠδύνατο νὰ μεταβληθῇ ἂν τοῦτο ἐνόμιζον ὅτι ἐπεβάλλετο οἱ Ἑλλανοδίκαι. Τὴν 142αν Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 212 π.Χ. ὁ Κλειτόμαχος ὁ Θηβαῖος, ὁ ὁποῖος ἤθελε νὰ ἀγωνισθῇ εἰς τὴν πυγμὴν καὶ τὸ παγκράτιον, ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς Ἑλλανοδίκας νὰ προηγηθῇ τὸ παγκράτιον, διὰ νὰ μὴ παγκρατιάσῃ τραυματισμέ-

1. Τοῦτο ἐτελέσθη μόνον τὴν 37ην Ὀλυμπιάδα. Τὴν ἑπομένην, ὡς εἴδομεν, κατηργήθη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νος ἀπὸ τὴν πυγμήν. Καὶ ἡ αἴτησίς του ἔγινε δεκτή. Ἐπίσης διὰ τὸν Πολίτην τὸν ἐκ Κεράμου, ὁ ὁποῖος τὴν διακοσιοστὴν δωδεκάτην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 69 μ.Χ. ἐνίκησε στάδιον, δίαυλον καὶ δόλιχον λέγει ὁ Παυσανίας «ἀπὸ γὰρ τοῦ μηκίστου καὶ διαρκεστάτου δι' ὀλιγίστου δὴ καιροῦ μεθηρμόσατο ἐπὶ τὸ βραχύτατον ὁμοῦ καὶ ὤκιστον, καὶ δολίχου τε ἐν ἡμέρᾳ τῇ αὐτῇ καὶ παραυτίκα σταδίου λαβὼν νίκην προσέθηκε διαύλου σφίσι τὴν τρίτην», (Παυσ. 6.13, 3.). Τοῦτο ὁ Gaspar θεωρεῖ ρητορικὸν σχῆμα τοῦ Παυσανίου. Οὐδόλως ὅμως εἶναι τοιοῦτον. Ἐπειδὴ εἶχε παρουσιασθῆ ἀγωνιστὴς θέλων νὰ ἀγωνισθῇ εἰς τὰ τρία αὐτὰ ἀγωνίσματα, ἐτροποποιήθη ἡ σειρὰ κατ' αἴτησιν τοῦ ἀγωνιστοῦ. Ἴσως οὗτος νὰ ἐνόμιζεν ὅτι ἡ κόπωσις ἐκ τοῦ δρόμου τῆς ἀντοχῆς δὲν θὰ τὸν ἐμπόδιζε νὰ νικήσῃ εἰς τὸν δρόμον ταχύτητος. Ὑπὸ τοὺς ἀνωτέρω ὅρους ἤρχιζον αἱ ἑορταί. Ἂς παρακολουθήσωμεν αὐτὰς εἰς τὰς λεπτομερείας των.

ΠΡΩΤΗ ΗΜΕΡΑ

Τὴν πρώτην ἡμέραν ἐν ἀρχῇ ἔθυον εἰς τὸν τύμβον τοῦ Πέλοπος κατὰ μίμησιν τοῦ Ἡρακλέους (Σχολ. Πινδ. Ὀλ. Α' 149). Κατόπιν ἐγίνετο ἡ μεγάλη θυσία εἰς τὸν Δία ἐπὶ τοῦ φερωνύμου μεγάλου βωμοῦ ὑπὸ τῶν Ἠλείων καὶ ἐπηκολούθουν αἱ θυσίαι τῶν θεωριῶν καὶ τῶν ἀγωνιστῶν, οἱ ὁποῖοι ἔθυον εἰς τοὺς προστάτας θεοὺς τοῦ ἰδικοῦ του ἀγωνίσματος ἕκαστος. Περισσοτέρους δὲ τοιούτους προστάτας εἶχον τὰ ἱππικὰ ἀγωνίσματα καὶ περισσότεραι ἑπομένως θυσίαι προσεφέροντο ἀπὸ τοὺς ἱπποτρόφους, οἱ ὁποῖοι ἄλλως τε ἦσαν καὶ οἱ πλουσιώτεροι. Ὁ Ἵππιος Ποσειδῶν καὶ ἡ Ἱππία Ἥρα καὶ ὁ Ἵππιος Ἄρης καὶ ἡ Ἱππία Ἀθηνᾶ καὶ οἱ Διόσκουροι καὶ ἡ Ἀφροδίτη καὶ οἱ τρεῖς σπουδαιότεροι ὁ Πᾶν καὶ ἡ Τύχη καὶ ὁ Ταράξιππος εἶχον τοὺς βωμούς των εἰς τὸν ἱππόδρομον καὶ ἀνέμενον κατὰ τετραετίαν νὰ ἀπολαύσουν τὸ ἐκ τῆς κνίσσης εὐάρεστον αἴσθημα.

Κατόπιν πλήρεις θρησκευτικοῦ ζήλου οἱ ἀγωνισταὶ μετὰ τῶν πατέρων των, τῶν ἀδελφῶν των καὶ τῶν γυμναστῶν των ὡδηγοῦντο ὑπὸ τῶν Ἑλλανοδικῶν εἰς τὸ βουλευτήριον. Ἐκεῖ ὑπῆρχε τὸ φοβερὸν ἄγαλμα τοῦ Ὁρκίου Διός, τὸ ὁποῖον ἐκράτει εἰς ἑκάστην χεῖρα κεραυνὸν καὶ ἐνέπνεε διὰ τῆς θέας του καὶ μόνης τὸν τρόμον. Εἰς ἐνίσχυσιν δὲ ὑπῆρχε παρὰ τοὺς πόδας του πίναξ, εἰς τὸν ὁποῖον ἦσαν ἀναγεγραμμένα ἐλεγεῖα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀπειλητικὰ διὰ τοὺς ἐπιορκοῦντας. Ἐνώπιον τοῦ ἀγάλματος τούτου ὡρκίζοντο ἐπὶ τεμαχίων κάπρου οἱ ἀγωνισταὶ ὅτι ἔχουν τὰ ἀπαιτούμενα προσόντα ἰθαγενείας, διαγωγῆς καὶ ἀσκήσεως, τὰ ὁποῖα εἴδομεν, καὶ ὅτι κατὰ τὸν ἀγῶνα δὲν θὰ διαπράξουν «κ α κ ο ύ ρ γ η μ α», ὅπως ἐλέγετο ἡ παραβίασις τῶν ἐναγωνίων διατάξεων. Περὶ τούτων ὡρκίζοντο καὶ οἱ παριστάμενοι πατέρες, ἀδελφοὶ καὶ γυμνασταὶ τῶν ἀγωνιστῶν. Μετὰ τοὺς ἀγωνιστὰς ὡρκίζοντο καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν προωρισμένοι νὰ κρίνουν τοὺς ἄνδρας τῶν παίδων καὶ τοὺς ἵππους τῶν πώλων ὅτι θὰ κρίνουν δικαίως καὶ ἄνευ δώρων.

Μετὰ ταῦτα ἐγίνετο ἡ κρίσις αὐτὴ τῶν ἀνδρῶν ἀπὸ τοὺς παῖδας καὶ τῶν ἵππων ἀπὸ τοὺς πώλους καὶ οἱ πανηγυρισταὶ ἐλεύθεροι ἀπὸ τὸ πρόγραμμα τῶν ἑορτῶν ἔσπευδον νὰ συναντήσουν τοὺς γνωρίμους των, ἢ νὰ ἀκούσουν τὰς πνευματικὰς ἐπιδείξεις, αἱ ὁποῖαι ἐγίνοντο εἰς τὸν ὀπισθόδομον καὶ νὰ εὐωχηθοῦν ἀνυπόμονοι νὰ ἐξημερώσῃ διὰ νὰ ἴδουν τίνα θὰ εὐνοήσῃ ἡ Νίκη. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἐδημοσιεύετο καὶ τὸ καλούμενον ***λεύκωμα,*** εἰς τὸ ὁποῖον ἦσαν ἀναγεγραμμένα τὰ ἀγωνίσματα, τὰ ὁποῖα θὰ ἐξετελοῦντο καθὼς καὶ οἱ ἀγωνισταί. Καὶ τοῦτο διὰ νὰ λάβουν γνῶσιν οἱ ἐνδιαφερόμενοι καὶ οἱ θεαταί. Ἐνίοτε συνέβαινε νὰ μὴ τελεσθῇ ἀγώνισμά τι, ὅπως εἴδομεν ἤδη, καὶ τοῦτο ἔπρεπε νὰ γίνῃ γνωστὸν (Διων. Κάσ. 79, 10).

Κατὰ τὴν ἰδίαν ἡμέραν παῖς ἀμφιθαλὴς ὡδηγεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλανοδικῶν κατὰ τὸν ὀπισθόδομον, ὅπου ἐφύετο ἡ καλλιστέφανος ἐλαία καὶ διὰ χρυσοῦ δρεπάνου ἔκοπτε τόσους κλάδους, ὅσα ἦσαν καὶ τὰ ἀγωνίσματα. Οἱ κλάδοι οὗτοι συνεστρέφοντο εἰς στεφάνους καὶ ἀπετέλουν τὰ πολύτιμα ἆθλα, χάριν τῶν ὁποίων ἐγίνοντο οἱ ἀγῶνες. Μερικοὶ πιστεύουν ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἐγίνετο καὶ ἡ κλήρωσις τῶν ἀγωνιστῶν. Ἀπὸ τὸν Λουκιανὸν ὅμως φαίνεται ὅτι ἐγίνετο ἐντὸς τοῦ σταδίου πρὸ ἑκάστου ἀγωνίσματος (Ἑρμότ. 39). Πιθανὸν εἶναι μόνον νὰ ἐγίνετο ἡ κλήρωσις διὰ τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν θὰ κατελάμβανον εἰς τὴν ἱππάφεσιν τὰ ἅρματα καὶ οἱ ἵπποι. Καὶ τοῦτο, διότι θὰ ἀπῃτεῖτο χρόνος, διὰ νὰ καταλάβουν ταῦτα τὴν θέσιν των.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΗΜΕΡΑ

Τὴν δευτέραν ἡμέραν ἐγίνοντο οἱ ἀγῶνες τῶν παίδων. Ἀπὸ βαθείας νυκτὸς οἱ θεαταὶ ἔσπευδον νὰ καταλάβουν θέσιν εἰς τὸ στάδιον. Μεταξὺ τῶν θεατῶν καὶ εἰς τὸν στίβον ἦσαν τοποθετημένοι οἱ ἀλύται καὶ οἱ ρα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βδοῦχοι, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ ἀλυτάρχου ἐτήρουν τὴν τάξιν. Εἰς τὸν στίβον ὁ ὁποῖος ἦτο καταλλήλως διεσκευασμένος, εὑρίσκετο, ἴσως παρὰ τὴν παλαίστραν, τὸ καλούμενον **ἔρυμα,** εἰς τὸ ὁποῖον ἔμενον καὶ παρηκολούθουν τοὺς ἀγῶνας οἱ γυμνασταὶ (Παυσ. 5. 6, 8). Πιθανὸν νὰ ὑπῆρχε καὶ ἄλλο τοιοῦτον διὰ τοὺς ἀγωνιστάς.

Κατὰ τὴν ὡρισμένην ὥραν ἀπὸ τῆς Ἄλτεως διὰ τῆς Κρυπτῆς πύλης μὲ τοὺς φοίνικας ἀνὰ χεῖρας εἰσήρχοντο βραδέως καὶ μεγαλοπρεπῶς οἱ Ἑλλανοδίκαι ἀκολουθοῦντες τὸν πρεσβύτερον «κοσμίῳ ἅμα καὶ σχολαίῳ βήματι» (Φιλοστρ. Ἀπολλ. Τυαν. 6, 10). Τοὺς Ἑλλανοδίκας ἠκολούθουν οἱ ἀγωνισταὶ καὶ μετέβαινον καὶ ἐτάσσοντο οἱ μὲν ἀγωνισταὶ εἰς τὸν δι' αὐτοὺς ὡρισμένον τόπον, οἱ δὲ Ἑλλανοδίκαι διέσχιζον τὸ στάδιον καὶ ἐτοποθετοῦντο εἰς τὸ βάθος δεξιὰ ἔχοντες ἀπέναντι αὐτῶν καθημένην ἐπὶ βωμοῦ τὴν μόνην παρισταμένην γυναῖκα, τὴν ἱέρειαν τῆς Δήμητρος Χαμύνης.

Εἰς σημεῖον διδόμενον ὑπὸ τοῦ προϊσταμένου τῶν Ἑλλανοδικῶν ὁ κῆρυξ ἐκήρυττεν ὅτι «ἄρχεται ἀγὼν καλλίστων ἄθλων τα μίας» καὶ ἐκάλει τοὺς σταδιοδρόμους παῖδας. Οὗτοι προχωροῦντες πρὸς τὴν ἄφεσιν ἔστρεφον πρὸς ὡρισμένον ἕκαστος σημεῖον τῶν θεατῶν καὶ ἔρριπτον ὡραῖα βλέμματα, τὰ ὁποῖα διεσταυροῦντο μὲ τὰ βλέμματα τοῦ πατρὸς ἢ τοῦ ἀδελφοῦ. Μετὰ τὸ στάδιον ἠκολούθει ἡ πάλη, ἡ πυγμή, τὸ παγκράτιον καὶ ἔληγον οὕτως οἱ ἀγῶνες τῶν παίδων.

ΤΡΙΤΗ ΗΜΕΡΑ

Ἡ ἐπισημοτέρα ὅμως ἡμέρα τῶν ἀγώνων ἦτο ἡ τρίτη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγίνοντο οἱ ἀγῶνες τῶν ἀνδρῶν. Πάλιν πρῶτοι ἐκαλοῦντο οἱ σταδιοδρόμοι, κατόπιν οἱ παλαισταί, οἱ πύκται καὶ τελευταῖοι οἱ παγκρατιασταί. Ὁ Φιλόστρατος εἰς τὸν Γυμναστικὸν παρατηρεῖ ὅτι ὁ Ὅμηρος μετ' ἐπιμονῆς τηρεῖ τὴν ἀντίθετον σειρὰν εἰς τὰ ἀγωνίσματα. Εἰς τοὺς ἀγῶνας πρὸς τιμὴν τοῦ Πατρόκλου πρῶτον γίνεται ἡ πυγμή, ἔπειτα ἡ πάλη καὶ τελευταῖον ὁ δρόμος. Καὶ εἰς τοὺς λόγους τοῦ Ἀχιλλέως πρὸς τὸν Νέστορα ἡ ἰδία σειρὰ τηρεῖται, ὅπως καὶ εἰς τοὺς λόγους τοῦ Νέστορος πρὸς τὸν Ἀχιλλέα. Καὶ ὁ Ἀλκίνοος πρὸς τὸν Ὀδυσσέα ὁμιλῶν καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς πρὸς τὸν Ἀλκίνοον ἐπίσης τὴν ἰδίαν σειρὰν τηροῦν. Φαίνεται ὅμως ὅτι μεταγενεστέρως ἡ ἀντίληψις αὕτη μετεβλήθη καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἀγῶνας ἐτηρεῖτο ἡ ἀντίθετος σειρά. Τὴν σειρὰν δὲ αὐτὴν εἰς τοὺς Νόμους ἀναφέρει ὁ Πλάτων. Οἱ σταδιοδρό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μοι, πιθανῶς διὰ κλήρου, διηρροῦντο κατὰ τετράδας, ἂν δὲ πιστεύσωμεν τὸν Παυσανίαν, δὲν ὑπερέβαινον αὗται τὰς τέσσαρας (Παυσ. 6. 13, 4). Ἀσφαλῶς ὅμως διὰ κλήρου θὰ ὡρίζετο ἡ σειρὰ τῶν τετράδων. Ἡ πρώτη τετρὰς μετέβαινε καὶ ἐτοποθετεῖτο εἰς τὴν ἄφεσιν, ἡ ὁποία εὑρίσκετο παρὰ τὴν εἴσοδον, ἐνῶ τὸ τέρμα εὑρίσκετο εἰς τὸ βάθος, ἐκεῖ ὅπου ἦτο ἡ θέσις τῶν Ἑλλανοδικῶν. Κριταὶ τοῦ δρόμου ἦσαν, πιθανῶς, τρεῖς ἐκ τῶν Ἑλλανοδικῶν, ἂν κρίνωμεν ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ τὴν ἐνενηκοστὴν ἕκτην Ὀλυμπιάδα, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐνίκησεν ὁ Εὐπόλεμος, τρεῖς ἦσαν οἱ κριταὶ τοῦ δρόμου. Εἷς ἐκ τῶν κριτῶν ἐκράτει φοίνικα, διὰ νὰ τὸν δώσῃ εἰς τὸν νικητὴν τῆς τετράδος. Εἰς τὴν ἄφεσιν εὑρίσκετο ἢ ἄλλος Ἑλλανοδίκης ἢ ὁ ἀλυτάρχης, ὁ ὁποῖος, εἰς διδόμενον ὑπὸ τῶν κριτῶν σημεῖον ἄφηνε τὴν ὕσπληγγα νὰ πέσῃ καὶ μὲ τὴν πτῶσίν της ἤρχιζεν ὁ δρόμος. Οἱ δρομεῖς δὲν ἔτρεχον. Ἐπέτων ὠθούμενοι ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν ἔφεσιν τῆς νίκης καὶ ἀπὸ τὰς ἰαχὰς καὶ τὰς παρακελεύσεις τῶν θεατῶν, ἀλλὰ καὶ τὰς ὑπομνήσεις τῶν ἀψύχων νυσσῶν. Τρεῖς νύσσαι μία εἰς τὴν ἄφεσιν εἶχεν ἐπιγραφὴν «σ π ε ῦ δ ε», δευτέρα εἰς τὸ μέσον «ἀ ρ ί σ τ ε υ ε» καὶ τρίτη εἰς τὸ τέρμα διὰ τοὺς διαυλοδρόμους αὐτὴ καὶ τοὺς δολιχοδρόμους, «κ ά μ ψ ο ν». Ὁ νικητὴς τῆς τετράδος ἐλάμβανεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Ἑλλανοδίκου τὸν φοίνικα καὶ ἀνέμενε νὰ γίνῃ καὶ τῶν ὑπολοίπων τετράδων ὁ ἀγών, διὰ νὰ ἀποθέσῃ τὸν φοίνικα καὶ νὰ ἀγωνισθῇ καὶ πάλιν τὸν τελικὸν ἀγῶνα.

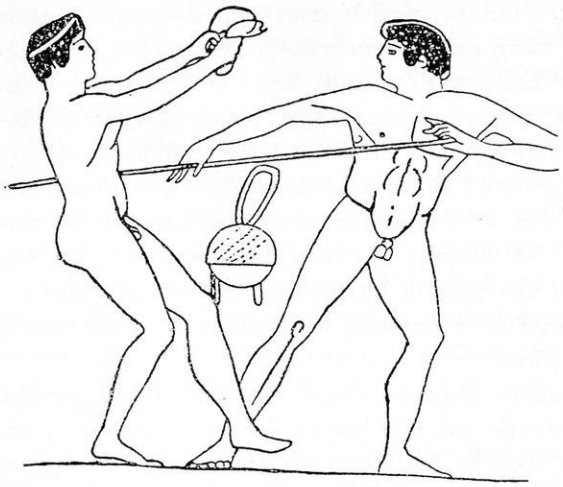
Ὁ νικητὴς τοῦ σταδίου ἔδιδε τὸ ὄνομά του εἰς τὴν Ὀλυμπιάδα. Διὰ τοῦτο καὶ τῶν ἀγωνιστῶν καὶ τῶν θεατῶν ἡ ἀγωνία ἔφθανε τὸ κατακόρυφον καί, ὅταν ὁ νικητὴς ἐλάμβανε τὸν φοίνικα ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Ἑλλανοδίκου, ἐξέσπων οἱ φίλοι θεαταὶ εἰς πράξεις τρελῆς χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ. Ὁ Δίων ὁ χρυσόστομος γράφει ὅτι εἶδεν ὁ Διογένης εἰς τὰ Ἴσθμια «τ ι ν ὰ ἐ κ τ ο ῦ σ τ α δ ί ο υ β α δ ί ζ ο ν τ α μ ε τ ὰ π ο λ λ ο ῦ π λ ή θ ο υ ς κ α ὶ μ η δ ὲ ἐ π ι β α ί ν ο ν τ α τ ῆ ς γ ῆ ς, ἀ λ λ ὰ ὑ ψ η λ ὸ ν φ ε ρ ό μ ε ν ο ν ὑ π ὸ τ ο ῦ ὄ χ λ ο υ, τ ο ὺ ς δ έ τ ι ν α ς ἐ π α κ ο λ ο υ θ ο ῦ ν τ α ς κ α ὶ β ο ῶ ν τ α ς, ἄ λ λ ο υ ς δ ὲ π η δ ῶ ν τ α ς ὑ π ὸ χ α ρ ᾶ ς κ α ὶ τ ὰ ς χ ε ῖ ρ α ς α ἴ ρ ο ν τ α ς π ρ ὸ ς τ ὸ ν Ο ὐ ρ α ν ό ν, τ ο ὺ ς δ ὲ ἐ π ι β ά λ λ ο ν τ α ς α ὐ τ ῷ σ τ ε φ ά ν ο υ ς κ α ὶ τ α ι ν ί α ς» (Διογ). Ἦτο δ' οὗτος σταδιονίκης. Δύναται ἐκ τούτου κανεὶς νὰ φαντασθῇ τὶ ἐγίνετο διὰ τὴν νίκην τοῦ σταδίου τῶν ἐπισημοτάτων ἀγώνων, τῶν Ὀλυμπίων.

Μετὰ τὸ στάδιον ἐπηκολούθει ὁ δίαυλος, διὰ τὸν ὁποῖον ὅμως ἡ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἄφεσις δὲν ἦτο ἡ αὐτὴ μὲ τὴν τοῦ σταδίου, ἀλλ' εἰς τὸ ἕτερον ἄκρον ἐκεῖ, ὅπου εὑρίσκοντο οἱ Ἑλλανοδίκαι, διὰ νὰ τερματίζεται ὁ δρόμος πλησίον των. Καὶ κατόπιν ἐτελεῖτο ὁ δόλιχος.

Μετὰ τοὺς δρόμους ἐγίνοντο ἡ πάλη, ἡ πυγμὴ καὶ τὸ παγκράτιον. Διὰ τὰ ἀγωνίσματα αὐτὰ οἱ ἀγωνισταὶ ἐκληροῦντο κατὰ ζεύγη. Ἐντὸς ἀργυρᾶς κάλπης ἐτίθεντο μικροὶ κλῆροι. Εἰς δύο ἐξ αὐτῶν ἦτο γραμμένον τὸ γράμμα ἄλφα, εἰς δύο τὸ βῆτα, εἰς δύο τὸ γάμμα καὶ οὕτω καθεξῆς. Ὑπῆρχον τόσα ζεύγη κλήρων μὲ τὸ ἴδιον γράμμα, ὅσα καὶ ζεύγη ἀγωνιστῶν. Εἴδομεν ὅμως ὅτι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, οἱ ἀγωνισταὶ δὲν ἦσαν ἀπεριορίστου ἀριθμοῦ, ἀλλὰ ὅτι ἐγίνετο ἐπιλογή, οὕτως εἰπεῖν, ἀπὸ τὴν Ἦλιδα. Μετὰ ταῦτα εἷς ἕκαστος ἀγωνιστὴς προσήρχετο καί, ἀφοῦ προσηύχετο εἰς τὸν Δία, ἐλάμβανεν ἕνα κλῆρον, τὸν ὁποῖον χωρὶς νὰ ἀναγνώσῃ ἐκράτει ὑψηλά. Καὶ περὶ τούτου ἐφρόντιζε ραβδοῦχος, ὁ ὁποῖος ἀπηγόρευε τὴν ἀνάγνωσιν ἢ τὴν καταβίβασιν τῆς χειρός. Ὅταν ὅλοι οἱ ἀγωνισταὶ ἐλάμβανον τὸν κλῆρόν των, περιήρχετο εἷς τῶν Ἑλλανοδικῶν, ὁ ὁποῖος ἔβλεπε τοὺς κλήρους καὶ ἐχώριζε τοὺς ἀγωνιστὰς κατὰ ζεύγη, συνδέων τὸν ἔχοντα τὸ ἓν ἄλφα πρὸς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος εἶχε τὸ ἕτερον ἄλφα καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἂν οἱ ἀγωνισταὶ ὅμως δὲν ἦσαν ἄρτιοι, ἀλλὰ περιττοί, τότε ὑπῆρχεν ἡ περίπτωσις τῆς ἐφεδρείας, περὶ τῆς ὁποίας εἴπομεν. Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἐτίθετο ἐντὸς τῆς κάλπης κλῆρος ἔχων ἓν γράμμα, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ἄλλος κλῆρος ἔχων τὸ ἴδιον γράμμα. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ ἀγωνιστής, ὁ ὁποῖος θὰ ἐλάμβανε τὸν κλῆρον αὐτὸν ἦτο ὁ ἔφεδρος (Λουκ. Ἑρμότ. 39).

Εἰκ. 28. Ἅλτης καὶ ἀκοντιστής.

Καὶ τὰ τρία αὐτὰ ἀγωνίσματα προεκάλουν ἰσχυρότατον τὸ διαφέρον τῶν θεατῶν, διότι ἐπρόκειτο περὶ τῶν βαρέων ἀγωνιστῶν, περὶ τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σωματικῆς ἰσχύος τῶν ὁποίων εἶχεν ἤδη πληροφορήσει ἡ φήμη τοὺς Πανέλληνας τερατώδη καὶ θαυμάσια. Ἰδίως ὅμως διὰ τὸ παγκράτιον, τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ ἐπικινδυνότατον τῶν ἀγωνισμάτων καὶ τὸ ὁποῖον, διὰ τοῦτο, ἀπῄτει τὴν συνύπαρξιν πλείστων ὅσων σωματικῶν προσόντων, ἀλλὰ καὶ ψυχικοῦ σθένους καὶ καρτερίας. Πολλάκις ὑπείκοντες οἱ ἀγωνισταὶ εἰς τὸν ἀκράτητον πόθον τῆς νίκης, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς παρακελεύσεις τῶν θεατῶν, ἐκαρτέρουν μέχρι θανάτου. Ὅταν ὁ Ἀρραχίων, περὶ τοῦ ὁποίου εἴπομεν, ἀγχόμενος ὑπὸ τοῦ ἀντιπάλου ἦτο ἕτοιμος νὰ ἀπαγορεύσῃ, ἤκουσεν τὴν φωνὴν τοῦ γυμναστοῦ του Ἐρυξία, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὸ ἔρυμα τοῦ ἐφώναξε «καλὸν ἐντάφιον τὸ ἐν Ὀλυμπίᾳ μὴ ἀπειπεῖν». Καὶ δὲν ἀπεῖπε καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ τῆς νίκης. Τοσοῦτον ἦτο τὸ ἐνδιαφέρον τῶν θεατῶν διὰ τὸ παγκράτιον καὶ τοιαύτην ἔκτασιν ἐλάμβανον αἱ παρακελεύσεις των ὑπὲρ τοῦ δεῖνα, ἢ τοῦ δεῖνα ἀθλητοῦ, ὥστε ἐπιστεύετο ὅτι διὰ τῶν παρακελεύσεων ἦτο δυνατὸν ὁ ἀγωνιζόμενος νὰ ἐνισχυθῇ ἠθικῶς καὶ νὰ νικήσῃ. Ὁ Πολύβιος λέγει διὰ τὸν Πτολεμαῖον ὅτι ἠθέλησε νὰ μειώσῃ τὴν δόξαν τοῦ περιφήμου πύκτου καὶ παγκρατιαστοῦ Κλειτομάχου τοῦ Θηβαίου, τοῦ ὁποίου ἡ φήμη εἶχε γίνει παγκόσμιος. Πρὸς τοῦτο προεπόνησε ἀθλητὴν τὸν Ἀριστόνικον. Κατὰ τὸν ἀγῶνα εἰς τὸ στάδιον τῆς Ὀλυμπίας οἱ θεαταὶ φθονοῦντες καὶ αὐτοὶ τὴν δόξαν τοῦ Κλειτομάχου ἐτάχθησαν μὲ τὸ μέρος τοῦ Ἀριστονίκου, ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο καὶ πολὺ κατώτερος τοῦ ἀνταγωνιστοῦ του. Τότε ὁ Κλειτόμαχος στραφεὶς πρὸς τοὺς θεατὰς τοὺς ἠρώτησε, διατί ἐτάχθησαν μὲ τὸν Ἀριστόνικον «πότερον οὐ συνοίδασιν αὐτῷ ποιοῦντι τὰ δίκαια κατὰ τὴν ἄθλησιν; ἢ τοῦτο ἀγνοοῦσι, διότι Κλειτόμαχος μὲν ἀγωνίζεται νῦν ὑπὲρ τῆς Ἑλλήνων δόξης, Ἀριστόνικος δὲ περὶ τῆς Πτολεμαίου βασιλέως; πότερον ἂν οὖν βουληθεῖεν τὸν Ὀλυμπίασι στέφανον Αἰγύπτιον ἀποφέρειν ἄνθρωπον νικήσαντα τοὺς Ἕλληνας ἢ Θηβαῖον καὶ Βοιώτιον κηρύττεσθαι νικῶντα τῇ πυγμῇ τοὺς ἄνδρας;». Οἱ λόγοι αὐτοὶ τοῦ Κλειτομάχου ἔσχον σωτήριον ἐπίδρασιν, διότι ὡς προσθέτει ὁ Πολύβιος, «τηλικαύτην φασὶ γενέσθαι τὴν μετάπτωσιν τῶν πολλῶν, ὥστε πάλιν ἐκ μεταβολῆς μᾶλλον ἀπὸ τοῦ πλήθους, ἢ τοῦ Κλειτομάχου, καταγωνισθῆναι τὸν Ἀριστόνικον» (Πολύβ. 27, 7).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Οἱ ἀγῶνες τῆς ἡμέρας αὐτῆς ἐπεραιοῦντο ἐνίοτε νύκτα. Ἐξ ἐπιγραφῆς γνωρίζομεν ὅτι ὁ Σμυρναῖος Κλαύδιος Ροῦφος παγκρατιαστὴς ἠγωνίζετο μέχρι νυκτός.

ΤΕΤΑΡΤΗ ΗΜΕΡΑ

Τὴν τετάρτην ἡμέραν διεξήγοντο οἱ ἀγῶνες τῶν ἁρμάτων καὶ τῶν ἵππων εἰς τὸν ἱππόδρομον. Κατὰ τίνα σειρὰν ἐτελοῦντο ταῦτα δὲν εἶναι γνωστόν. Ὅλοι ὅμως οἱ συγγραφεῖς ὑποθέτουν ὅτι ἐγίνοντο κατὰ σειρὰν ἀρχαιότητος εἰσαγωγῆς των εἰς τὰ Ὀλύμπια. Ἦτοι τέθριππον, ἵππος κέλης, ἀπήνη, κάλπη, συνωρίς, ἅρμα πώλων, συνωρὶς πώλων, καὶ πῶλος κέλης.

Λίαν ἐνωρὶς ἕκαστον ἅρμα ἐτοποθετεῖτο εἰς τὸ ὡρισμένον δι' αὐτὸ οἴκημα τῆς ἱππαφέσεως, ἕτοιμον μὲ τὴν πτῶσιν τῆς ὑσπληγγος νὰ ὁρμήσῃ, διὰ νὰ συλλάβῃ τὴν νίκην. Οἱ θεαταὶ πλήρεις προσδοκιῶν ἀνέμενον τὴν ἔναρξιν. Ἐὰν αἱ δύο προηγούμεναι ἡμέραι τοὺς εἶχον χαρίσει τὰς ὑπερόχους συγκινήσεις τοῦ σταδίου καὶ τῆς πάλης καὶ τοῦ παγκρατίου, ἐὰν εἶχον ἀπολαύσει ἀπὸ τὴν θέαν τῶν σφριγηλῶν καὶ ὡραίων σωμάτων, τῶν ὑπερόχων κινήσεων καὶ τῶν πλαστικῶν στάσεων, κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν θὰ ἐξετυλίσσετο ἐνώπιόν των μεγαλοπρεπέστατον καὶ ἐκπληκτικὸν θέαμα. Στολισμένα πολυτελῶς καὶ ποικίλως τὰ τέθριππα μὲ τοὺς ζωηροὺς καὶ ταχύποδας ἵππους των καὶ τοὺς εὐστρόφους καὶ πολυπείρους ἡνιόχους των θὰ παρουσίαζον μίαν ἀδιακόπως ἐναλασσομένην εἰκόνα ὑπερόχου κάλλους. Ἐκεῖ οἱ ἵπποι τοῦ τεθρίππου, χάρις εἰς τὴν μαστίγωσιν καὶ τὴν ζωηρὰν παρακέλευσιν τοῦ ἡνιόχου, ἐπιτείνουν τὴν ταχύτητά των καὶ κατορθώνουν νὰ προσπεράσουν τὸ προηγούμενον, τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο ἀκαταγώνιστον. Ἐκεῖ διὰ τῆς ἐπιδεξιότητος καὶ εὐστροφίας τοῦ ἡνιόχου τὸ τέθριππον λαμβάνει τάξιν πορείας πρὸ ἄλλου ἢ καὶ πρὸ δύο ἄλλων τεθρίππων καὶ παρακωλύει τὸν δρόμον των πρὸς ὠφέλειάν του. Ἐκεῖ ὁ ἀδέξιος ἡνίοχος πίπτει ἀπὸ τοῦ ἅρματος καὶ ἐνίοτε συντρίβεται, ὅπως συνέβη μὲ τὸν Νέρωνα, ὁ ὁποῖος ἐσώθη, διότι οἱ ἀνταγωνισταί του ἀναγκαστικῶς ἐφέροντο μὲ ἐπιείκειαν. Ἄλλος ἡνίοχος ἐπιδεξίως ἀνατρέπει τὸ ἅρμα τοῦ ἀντιπάλου, ὁ ὁποῖος ὅμως, κατὰ σύμπτωσιν, εἶναι ἐκτάκτου σωματικῆς ἰσχύος καί, ἐνῶ εἶχε πέσει, συλλαμβάνει διὰ τῶν χειρῶν καὶ σταματᾷ τὸ τέθριππον τοῦ ἀνατροπέως, ὅπως συνέβη μὲ τὸν Ἀρμένιον Τιριδάτην. Κατὰ δὲ τὴν καμπὴν εἰς τὴν νύσσαν ἀλλεπάλληλα ἐνίοτε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

συνετρίβοντο τὰ ἅρματα καὶ ἦτο ὑπέροχον τὸ θέαμα τῶν ἱκανῶν ἡνιόχων, οἱ ὁποῖοι κατώρθωνον νὰ παρακάμπτουν τὰ συντρίμματα καὶ νὰ ἐκτελοῦν τὰς κεκανονισμένας διαδρομὰς τοῦ στίβου. Ὑπὸ τοιούτους ὅρους καὶ τοιαύτας συνθήκας ἠκολούθουν καὶ ἐπεραιοῦντο καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἱππικὰ ἀγωνίσματα.

Μετ' αὐτὰ πιθανὸν νὰ ἐγίνετο διακοπή, πιθανὸν ὅμως καὶ νὰ διεσκέλιζον ἁπλῶς οἱ θεαταὶ τὸ ἀνάχωμα, τὸ μεταξὺ ἱπποδρόμου καὶ σταδίου καὶ εὑρίσκοντο οὕτως εἰς τὸ στάδιον, ὅπου θὰ ἐγίνετο τὸ πένταθλον. Καὶ διὰ τὸ ἀγώνισμα τοῦτο ἐγίνετο ἡ γνωστὴ διαδικασία τῆς κληρώσεως καὶ ἤρχιζεν ἀνὰ ζεύγη ὁ ἀγών. Ἀγωνισταί, οἱ ὁποῖοι δὲν ἦσαν βαρεῖς, ὅπως οἱ παλαισταὶ καὶ οἱ παγκρατιασταὶ καὶ οἱ πύκται, οὔτε εἶχον πτωχὴν τὴν μυικὴν διάπλασιν, ὅπως οἱ δρομεῖς, παρεῖχον εἰς τοὺς θεατὰς τὸ θέαμα τοῦ τελείου σωματικοῦ τύπου. Μετὰ τὸ μεγαλοπρεπὲς θέαμα τῶν ἁρματοδρομιῶν, τὸ ὑψηλόν, μετὰ τὸ πολυτελὲς τὸ ἀνώτερον. Καὶ ἐπηκολούθει ὁ ὁπλίτης.

Μετὰ τὸν ὁπλίτην ὁ κῆρυξ, ὁ ὁποῖος μεθ' ἕκαστον ἀγώνισμα ἀνεφώνει τὸ ὄνομα τοῦ νικητοῦ καὶ τῆς πατρίδος του, ἐκήρυττεν ὅτι «λήγει ἀγὼν καλλίστων ἄθλων ταμίας» καὶ παρήγγελλεν εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς «τοὔλαιον ἀραμένους ἐκποδὼν ποιφέρειν» (Φιλοστρ. Γυμναστ. 7). Ἡ ἐκεχειρία ἔπαυε. Τὰ ὡραῖα ἔργα τῆς Εἰρήνης ἐπεραιοῦντο καὶ ὁ βροτολοιγὸς Ἄρης εἶχε τὸ πεδίον ἐλεύθερον. Ψυχολόγοι καλοὶ οἱ Ἠλεῖοι ἐπωφελοῦντο τῆς περιστάσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Πανέλληνες ἦσαν κατακυριευμένοι ἀπὸ τὰ ὑψηλότερα καὶ εὐγενέστερα εἰρηνικὰ συναισθήματα, διὰ νὰ τοὺς ὑπενθυμίσουν ὅτι ἡ ἐκεχειρία εἶναι καλυτέρα τοῦ σπαραγμοῦ.

Ἴσως κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἢ καὶ τὴν ἑπομένην ἐγίνετο ὁ ἀγὼν τῶν κηρύκων καὶ τῶν σαλπιγκτῶν.

ΠΕΜΠΤΗ ΗΜΕΡΑ

Τὴν πέμπτην καὶ τελευταίαν ἡμέραν ἐγίνετο ἡ ἀπονομὴ τῶν ἄθλων. Ἐνώπιον τῶν Ἑλλανοδικῶν ἐτοποθετεῖτο τρίπους χαλκοῦς, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦσαν ἐναποτεθειμένα τὰ ἆθλα. Τοῦτο ὅμως μέχρι τῶν μέσων τοῦ πέμπτου αἰῶνος π. Χ. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὁ τρίπους ἐθεωρήθη ἀνεπαρκὴς διὰ νὰ βαστάζῃ τοιαύτης ἀξίας ἀντικείμενα καὶ κατεσκευάσθη ὑπὸ τοῦ Κωλώτη τράπεζα χρυσελεφάντινος, ἡ ὁποία καθ' ὅλην τὴν ἄλλην περίοδον ἐφυλάσσετο εἰς τὸ Ἡραῖον, ἐνῶ ὁ τρίπους ἐναπετέθη εἰς τὸν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σηκὸν τοῦ ναοῦ τοῦ Διός. Ἐπὶ τῆς τραπέζης αὐτῆς λοιπὸν ἀπὸ τοῦ πέμπτου αἰῶνος π. Χ. ἐτίθεντο οἱ στέφανοι καὶ ὁ κῆρυξ ἐξεφώνει τὸ ὄνομα ἑνὸς ἑκάστου νικητοῦ, ὁ ὁποῖος προσήρχετο καὶ ἐστέφετο ὑπὸ τοῦ προϊσταμένου τῶν Ἑλλανοδικῶν.

Μετὰ τὴν ἀπονομὴν τῶν ἄθλων ἐγίνοντο αἱ εὐχαριστήριοι θυσίαι τῶν νικητῶν εἰς τοὺς ἓξ διδύμους βωμούς. Αἱ θυσίαι αὐταὶ ἦτο δυνατὸν βεβαίως νὰ ἐτελοῦντο καὶ τὰς ἄλλας ἡμέρας μεθ' ἑκάστην νίκην. Ἐπίσης κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν οἱ Ἠλεῖοι παρέθετον γεῦμα εἰς τοὺς νικητάς. Ἀλλὰ καὶ οἱ φίλοι τῶν νικητῶν ἐθεώρουν εὐτύχημα νὰ τύχουν τῆς τιμῆς αὐτῆς νὰ παραθέσουν γεῦμα εἰς τὸν νικητήν. Ὅταν ὁ Φῶκος υἱὸς τοῦ Φωκίωνος ἐνίκησε ἀποβάτην εἰς τὰ Παναθήναια, πολλοὶ προέβαλον τὴν ἀπαίτησιν ταύτην εἰς τὸν Φωκίωνα (Πλουτ. Φωκ. 20). Ὁ Πλούταρχος ἐπίσης εἰς τὸ Συμπόσιον ἀναφέρει ὅτι οἱ φίλοι παρέθεσαν γεῦμα εἰς τὸν Πυθιονίκην Σωσικλέα. Καὶ ἐκαλοῦντο τὰ γεύματα ταῦτα ἐπινίκια ἢ νικητήρια. Ἀντήχει δὲ καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἡ χαρήεσσα κοιλὰς τῆς Ὀλυμπίας ἀπὸ τοὺς θριαμβευτικοὺς κώμους, μὲ τὴν ἀρχαίαν ἐπῳδὸν τοῦ Ἀρχιλόχου.

Τήνελλα καλλίνικε χαῖρ' ἄναξ Ἡράκλεες
αὐτός τε καὶ Ἰόλαος, αἰχμητὰ δύο
Τήνελλα καλλίνικε χαῖρ' ἄνα Ἡράκλεις.

—

ΕΚΤΑΣΙΣ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΟΛΥΜΠΙΩΝ

Ἡ ἔκτασις καὶ ἡ σημασία τὴν ὁποίαν σὺν τῷ χρόνῳ ἔλαβον τὰ Ὀλύμπια ὑπῆρξε μεγίστη. Μέγιστον ἦτο τὸ πλῆθος τῶν θεατῶν. Προσήρχοντο ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς ἀποικίας. Ἀπὸ τὴν Ἰωνίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Λιβύην καὶ τὴν Μασσαλίαν καὶ τὸν Βορυσθένην συνέρρεον θεαταί, διὰ νὰ θαυμάσουν τοὺς ἀλκίμους ἄνδρας καὶ τοὺς σφριγηλοὺς παῖδας καὶ τοὺς ἀκαμαντόποδας ἵππους, θεαταὶ πάσης κοινωνικῆς τάξεως καὶ πάσης ἡλικίας. Ἑβδομηκοντούτης περίπου ἐθεώρησεν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ὁ Πλάτων. Ἐθώρησαν ἐπίσης καὶ ὁ Πυθαγόρας καὶ ὁ Ἀναξαγόρας καὶ ὁ Διογένης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ Φίλιππος καὶ δὲν ὑπῆρξεν Ἕλλην, ὁ ὁποῖος ἠδύνατο νὰ μεταβῇ καὶ δὲν μετέβη.

Τόσον ἦτο τὸ πλῆθος τῶν θεατῶν, ὥστε πολλοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἀναχωρήσουν εὐθὺς μετὰ τὸ πέρας τῶν ἀγώνων δι' ἔλλειψιν μεταγω-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γικῶν μέσων. Ὁ Λουκιανὸς γράφει εἰς τὸν Περεγρῖνον ὅτι ἔπαθε τὸ ἀτύχημα αὐτό.

Τῆς συρροῆς αὐτῆς ἐπωφελοῦντο οἱ σοφοί, διὰ νὰ δώσουν Πανελλήνιον δημοσιότητα εἰς τὰ διανοητικά των προϊόντα καὶ εἰς τὰς σκέψεις των. Κατὰ τὸν Λουκιανὸν πρῶτος ὁ Ἡρόδοτος ἐσκέφθη ὅτι θὰ ἦτο πρακτικώτερον, ἀντὶ νὰ μεταβαίνῃ ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Κόρινθον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἄργος καὶ Σπάρτην καὶ νὰ ἀπαγγέλῃ τὰς ἱστορίας του, ἂν μετέβαινεν εἰς τὰ Ὀλύμπια, ὅπου ἦσαν οἱ πάντες συγκεντρωμένοι. Τοῦτον ἐμιμήθησαν ἀργότερον ὁ Ἱππίας ὁ Ἠλεῖος, ὁ Πρόδικος ὁ Κεῖος, ὁ Ἀναξιμένης ὁ Χῖος, ὁ Πῶλος ὁ Ἀκραγαντῖνος καὶ ἄλλοι. Εἰς τὰ Ὀλύμπια ὡμίλησεν ὁ Γοργίας ὁ Λεοντῖνος περὶ ὁμονοίας τῶν Ἑλλήνων. Αἱ ἐπιδείξεις αὐταὶ φαίνεται ὅτι ἐγίνοντο τὴν πρώτην καὶ τὴν τελευταίαν ἡμέραν. Ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Διονύσιος ἔστειλε ραψῳδοὺς διὰ νὰ ἀπαγγείλουν τὰ ποιήματά του, τὰ ὁποῖα φαίνεται ὅτι ἀπηγγέλθησαν πρὸ τῶν ἀγώνων (Διοδ. Σικελ. 14, 109).

Εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἐπίσης καλλιτέχναι ἐπεδείκνυον τὰ ἔργα των, ὅπως ὁ ζωγράφος Ἀετίων ἐπέδειξε τὴν εἰκόνα τῶν γάμων τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς Ρωξάνης καὶ ἐπέτυχε διὰ τῆς ἐπιδείξεως αὐτῆς νὰ νυμφευθῇ τὴν κόρην τοῦ Ἑλλανοδίκου Προξενίδα.

Καὶ οἱ ἐκκεντρικοὶ ὅμως ἐκεῖ ἐπεδείκνυον τὰς ἀνοησίας των. Μίαν τοιαύτην ἐπίδειξιν διηγεῖται ὁ Λουκιανός. Ὁ ἐκ Πάρου Πρωτεὺς ἢ Περεγρῖνος ἐξωλέστατος, μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐγκλημάτων, τὰ ὁποῖα εἶχε διαπράξει, ἐστραγγάλισε καὶ τὸν πατέρα του. Ἐπειδὴ δὲ ἐφοβεῖτο διὰ τοῦτο τοὺς συμπολίτας του κατέφυγεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ὅπου ὑπεκρίνετο τὸν χριστιανόν. Ἕνεκα τῆς πανουργίας του κατώρθωσε νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ ἀγάπην τῶν Χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι τὸν κατέταξαν μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν των. Ὁ Ρωμαῖος ἄρχων τῆς Συρίας ἀντελήφθη περὶ τίνος πρόκειται καὶ τὸν ἐνέκλεισεν εἰς τὰς φυλακάς. Εἰς τὰς φυλακὰς ὅμως συνέρρεον οἱ Χριστιανοὶ ζητοῦντες τὴν εὐλογίαν του.

Πλήθη χριστιανῶν διενυκτέρευον πέριξ τῆς φυλακῆς. Ἕως ὅτου ὁ ἄρχων τῆς Συρίας ἀντελήφθη ὅτι ὁ Πρωτεὺς εἶχε τὴν νοσηρὰν φιλοδοξίαν νὰ θανατωθῇ, διὰ νὰ ἀνακηρυχθῇ ἅγιος ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, διὸ καὶ τὸν ἀπέλυσεν. Ἀργότερον οἱ Χριστιανοὶ ἀντελήφθησαν ὅτι πᾶν ἄλλο ἢ περὶ ἁγίου πρόκειται καὶ τὸν ἐξεδίωξαν. Ὁ Πρωτεύς, ὅταν εἶδεν ὅτι δὲν πρόκειται νὰ ἀνακηρυχθῇ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν ἅγιος, ἐσκέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φθη νὰ ἀνακηρυχθῇ ἀπὸ τοὺς Ἐθνικοὺς ἥρως. Ὑπεδύθη λοιπὸν τὸ πρόσωπον κυνικοῦ φιλοσόφου καὶ μετέβη εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ὅπου ὑπὸ τὰ ὄμματα καταπλήκτων θεατῶν ἤναψε πυρὰν καὶ ἐκάη κατὰ μίμησιν τοῦ Ἡρακλέους ὀνειρευόμενος ναοὺς καὶ βωμούς.

Γενικῶς ἡ Ὀλυμπία ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἀγώνων τὸ Πανελλήνιον κέντρον, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ νὰ δίδεται ἡ ἐπιθυμητὴ εὐρυτέρα δημοσιότης παντοίων σκέψεων καὶ ἀποφάσεων. Ὁ Κλεισθένης εἰς τὴν Ὀλυμπίαν διεκήρυξεν ὅτι ζητεῖ γαμβρὸν διὰ τὴν κόρην του. Καὶ αἱ μεταξὺ τῶν πόλεων συνθῆκαι διὰ τῆς Ὀλυμπίας καθίσταντο γνωσταὶ εἰς τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας. Ἀνεγράφοντο αἱ συνθῆκαι ἐπὶ στήλης, ἡ ὁποία ἐτοποθετεῖτο εἰς τὴν Ὀλυμπίαν. Ἡ Ὀλυμπία δηλαδὴ κατὰ τὰ Ὀλύμπια ἦτο τὸ μέρος, ὅπου ἠδύνατο νὰ ἐπικοινωνήσῃ κανεὶς μὲ τὴν κοινὴν γνώμην τῶν Πανελλήνων. Εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἐπίσης ἐξεδηλοῦτο ἡ κοινὴ γνώμη καὶ ἐσχηματίζετο. Εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἐξεδηλώθη ἡ εὐγνωμοσύνη τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα, εἰς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ὁποίου οἱ θεαταὶ ἄφησαν τοὺς ἀγωνιστὰς καὶ παρετήρουν αὐτὸν (Πλουτ. Θεμιστ. 17 Παυσ. 8.50, 3). Εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἐπίσης ἀπεδοκιμάσθη ὁ Φίλιππος, τὸν ὁποῖον οἱ θεαταὶ ὑπεδέχθησαν διὰ συριγμῶν (Πλουτ. Ἀποφθέγμ. Φιλιπ.). Ἐκεῖ ἐπίσης ἀπεδοκιμάσθη τὴν 98ην Ὀλυμπιάδα ἡ θεωρία τοῦ Διονυσίου καὶ οἱ ραψῳδοὶ τοὺς ὁποίους ἔστειλε νὰ ψάλουν τὰ ποιήματά του, διότι οὗτος συνενοεῖτο μὲ τοὺς Πέρσας διὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος (Διοδ. Σικελ. 14, 9). Διὰ τὸν ἴδιον λόγον τὴν ἐπομένην Ὀλυμπιάδα ἀπεδοκιμάσθησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι κατ' εἰσήγησιν τοῦ Ἰσοκράτους.

Τοιουτοτρόπως τὰ Ὀλύμπια ἐχρησίμευσαν ὄχι μόνον διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ σωματικοῦ τύπου, ὄχι μόνον διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ ὁρμεμφύτου τῆς ἁμίλλης, ὄχι μόνον διὰ τὴν ἐξύψωσιν τῆς Ἑλληνικῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν σύσφιγξιν καὶ στερέωσιν τῶν φυλετικῶν δεσμῶν τῶν Ἑλλήνων καὶ διὰ τὸν καθορισμὸν κοινῶν σημείων ἐπαφῆς καὶ κατευθύνσεων. Πλὴν τῶν ἄλλων δηλαδὴ ἡ Ὀλυμπία ἦτο ἡ καρδία τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὰ Ὀλύμπια ὁ παλμός του.

Διακοσίους ἐνενήκοντα τρεῖς παλμοὺς ἔπαλεν, ἀπὸ τοῦ Κοροίβου καὶ ἐντεῦθεν. Ὁ τελευταῖος παλμός, ἡ διακοσιοστὴ ἐνενηκοστὴ τρίτη Ὀλυμπιὰς συνέπεσε μὲ τὸ ἔτος 393 μ. Χ. Τῆς Ὀλυμπιάδος δ' αὐτῆς οὐδενὸς νικητοῦ τὸ ὄνομα περιεσώθη πλὴν τοῦ Ἀρμενίου Βαρασδάτου ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἀρσακιδῶν, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦ Θεοδοσίου ἀνῆλθεν εἰς τὸν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βασιλικὸν θρόνον τῆς Ἀρμενίας τὸ 384 ἐκθρονισθεὶς μετὰ δύο, ἢ μετὰ τέσσαρα ἔτη. Ἡ Ἑλληνικὴ καρδία ὅμως δὲν ἠδύνατο νὰ πάλλῃ Ἀρμενιστί. Τὸ ἑπόμενον ἔτος, τὸ 394 μ. Χ. ὁ Θεοδόσιος ὁ μέγας διώκτης παντὸς Ἑλληνικοῦ ἐξέδωσε διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου κατηργοῦντο τὰ Ὀλύμπια.

ΠΥΘΙΑ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΜΑΝΤΕΙΟΥ

Ἀντιθέτως πρὸς τὴν Ὀλυμπίαν οἱ Δελφοί, ὅπου ἐτελοῦντο τὰ Πύθια, ἔχουν τὴν ἀγρίαν ὡραιότητα τοῦ τόπου, τὸν ὁποῖον δὲν καλύπτουν ἀγριελαῖαι, ἀλλὰ περιβάλλουν βράχοι ἀπότομοι καὶ κρημνώδεις καὶ τὸν θροῦν τῶν φύλλων τῶν μεγαλοκόρμων δένδρων συμπληρώνει τὸ κελάρυσμα μυστηριωδῶν πηγῶν. Ἐκεῖ ἡ ἠρεμία καὶ ἡ γαλήνη, ἐδῶ ἡ μεγαλοπρεπὴς ἀγριότης τῆς φύσεως. Ἐκεῖ ἡ παράδοσις ἀρχίζει μὲ ὡραίους γυμνικοὺς ἀγῶνας, ἐδῶ μὲ τὴν μονομαχίαν τοῦ Ἀπόλλωνος πρὸς τὸν Πύθωνα. Ὁ Ἕλλην ὅμως, ὅσον καὶ ἂν ἦτο φίλος τῆς ἠρεμίας καὶ τῆς γαλήνης, δὲν ἠδύνατο νὰ μὴν ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν σκοτεινότητα τοῦ μέλλοντος, τὴν ὁποίαν ὑπέσχετο νὰ τοῦ φωτίσῃ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν.

Τὸ μαντεῖον, τὸ ὁποῖον ὑπῆρχεν ἐκεῖ, συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ μὴ ὑπολειφθοῦν πολὺ τὰ Πύθια τῶν Ὀλυμπίων, τὰ ὁποῖα ὅμως ὑπελείφθησαν ἀρκετά, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζωμεν ἢ ἐλάχιστα περὶ αὐτῶν. Μόλις ἀνάφέρει ὁ Παυσανίας τὰ ἀγωνίσματα, τὰ ὁποῖα εἰσήχθησαν καὶ οὐδὲν πλέον.

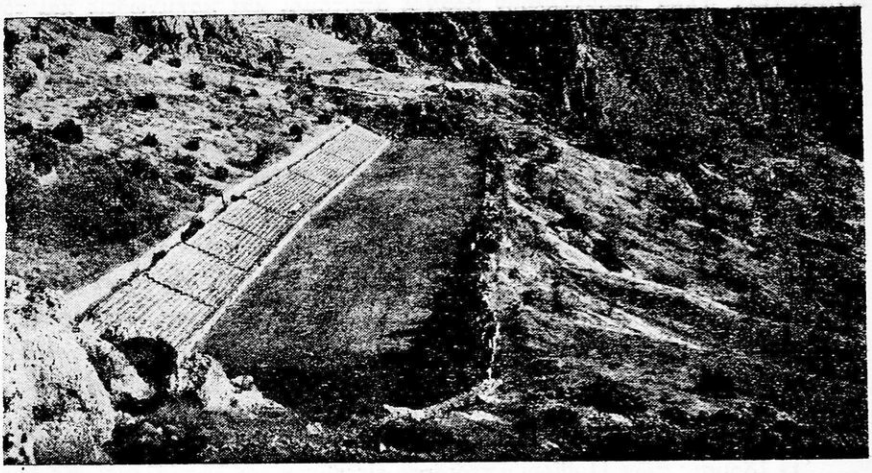
ΙΔΡΥΣΙΣ ΤΩΝ ΠΥΘΙΩΝ

Ἡ ἵδρυσις τῶν Πυθίων ἀπεδίδετο εἰς αὐτὸν τὸν Ἀπόλλωνα, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ φόνου τοῦ δράκοντος Πύθωνος, φύλακος τοῦ μαντείου. Ὁ Παυσανίας λέγει ὅτι τὰ Πύθια ἵδρυσεν ὁ Διομήδης πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἄλλοι ἀναφέρουν τὸν Ἄδραστον ὡς ἱδρυτήν, ἄλλοι τὸν Ἀμφικτύωνα, ἄλλοι τοὺς Δελφοὺς διὰ τὸν δράκοντα Δελφύνην, ἢ πρὸς τιμὴν ἀρχαίας ἡρωΐδος Δελφύνης κ.τ.λ. Εἶναι δηλαδὴ καὶ τὰ τῆς ἱδρύσεως τῶν Πυθίων σκοτεινὰ καὶ ἐπιτρέπεται νὰ φαντασθῇ κανεὶς ὅτι καὶ τὰ Πύθια εἶναι ἐξέλιξις ἀρχαιοτάτων θρησκευτικῶν τελετῶν. Φαίνεται ὅτι παλαιόθεν εἰς τοὺς Δελφοὺς ἐψάλλοντο ὕμνοι εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, ἀμιλλωμένων τῶν ὑμνῳδῶν περὶ τοῦ τίς θὰ ὑπερβάλῃ. Αἱ τελεταὶ αὗται σὺν τῷ χρόνῳ ἐξειλίχθησαν εἰς ἀγῶνας μουσικούς. Ἀναφέρει δὲ ἡ παράδοσις ὅτι πρῶτος νικητὴς ὕμνου πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα εἶναι ὁ ἐκ Κρήτης Χρυσόθεμις υἱὸς τοῦ Καρμάνωρος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὰ Πύθια ἐξακριβοῦνται ἱστορικῶς ἀπὸ τοῦ 586 π.Χ. Πρὸ τοῦ ἔτους ἐκείνου οὐδὲν γνωρίζομεν πλὴν τῶν ἀνωτέρω ἀναφερθέντων, ὅτι δηλαδὴ κατ' ἀρχὰς ἐγίνετο ἅμιλλα μεταξὺ τῶν ἀοιδῶν διὰ τὸν ὕμνον καὶ ὅτι σιγὰ σιγὰ τοῦτο ἐξειλίχθη εἰς ἀγῶνας μουσικούς, οἱ ὁποῖοι ἐπανελαμβάνοντο κατὰ ὀκταετίαν. Ἦτο δηλαδή, κατὰ τὴν ἔκφρασιν ἀρχαίων, ἑορτὴ ἐνεατηρίς.

Τὰ Πύθια εἴπομεν ἐτελοῦντο εἰς τοὺς Δελφούς. Ἐπίνειον τῶν Δελφῶν ἦτο ἡ Κίρρα. Ἡ Κίρρα ὅμως ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε νὰ εἰσπράττῃ διόδια ἀπὸ τοὺς προσκυνητὰς τοῦ μαντείου καὶ ἐκ τούτου ἐδημιουρ-

Εἰκ. 29. Τὸ Στάδιον τῶν Δελφῶν.

γοῦντο ἔριδες μεταξὺ Κίρρας καὶ Δελφῶν. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἠγανάκτουν, διότι μὲ τὴν φορολογίαν αὐτὴν ἐδυσχεραίνετο ἡ μετάβασις εἰς τὸ μαντεῖον. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἀγανακτήσεως αὐτῆς ἦτο νὰ ἀποφασίσουν, κατ' εἰσήγησιν τοῦ Σόλωνος, οἱ Ἀμφικτύονες νὰ θέσουν τέρμα εἰς τὴν κατάστασιν. Ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν λοιπὸν τοῦ Θεσσαλοῦ Ἀλευάδου Εὐρυλόχου, τοῦ Ἀθηναίου Ἀλμέωνος καὶ τοῦ τυράννου τῆς Σικυῶνος Κλεισθένους ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Κίρρας, τὴν ὁποίαν ἐπολιόρκησαν. Ἀντέσχεν ὅμως ἡ Κίρρα καὶ μόλις μετὰ δεκαετῆ ἀγῶνα κατωρθώθη νὰ ἁλωθῇ. Ὁλόκληρος ἡ χώρα ἡ μεταξὺ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν Δελφῶν καθιερώθη εἰς τὸ μαντεῖον καὶ ἀπη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γορεύθη ἡ καλλιέργεια τοῦ πεδίου αὐτοῦ, διὰ νὰ ἐκλείψῃ πᾶσα ἀφορμὴ ἐρίδων μεταξὺ τῶν Δελφῶν καὶ τῆς Κίρρας, καὶ διὰ νὰ μὴ παρακωλύεται ἀπὸ τοὺς καλλιεργητὰς ἡ μετάβασις τῶν προσκυνητῶν καὶ ἴσως καὶ διὰ νὰ ὑπάρχῃ τὸ πεδίον ἐλεύθερον διὰ τοὺς ἱππικοὺς ἀγῶνας.

Τὰ λάφυρα τοῦ πολέμου οἱ Ἀμφικτύονες ἐχρησιμοποίησαν διὰ νὰ τελέσουν τὰ Πύθια, εἰς τὰ ὁποῖα διὰ πρώτην φορὰν ἔγιναν καὶ γυμνικοὶ ἀγῶνες. Ταῦτα συνέβησαν τὸ τρίτον ἔτος τῆς τεσσαρακοστῆς ὀγδόης Ὀλυμπιάδος, ἤτοι τὸ 586 π.Χ. καὶ ἐξηκολούθησαν ἔκτοτε νὰ τελοῦνται τὰ Πύθια ὄχι πλέον ἀνὰ ὀκταετίαν, ὅπως πρότερον, ἀλλ' ἀνὰ τετραετίαν. Ἔγιναν δηλαδή, ὅπως καὶ τὰ Ὀλύμπια, πεντετηρικὰ καὶ ἐτελοῦντο τὸ τρίτον ἔτος ἑκάστης Ὀλυμπιάδος. (Παυσ. 10. 37,4. καὶ 7,4).

ΧΡΟΝΟΣ ΤΕΛΕΣΕΩΣ ΤΩΝ ΠΥΘΙΩΝ

Ὑπάρχουν μερικοί, οἱ ὁποῖοι στηρίζονται εἰς τὸ χωρίον τοῦ Θουκυδίδου (5,1), καὶ λέγουν ὅτι τὰ Πύθια ἤγοντο κατὰ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου ἔτους ἑκάστης Ὀλυμπιάδος. Ὁ Θουκυδίδης, ἀφοῦ τελειώνει τὴν ἀφήγησιν τῶν συμβάντων κατὰ τὸ ἕνατον ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἀρχίζει τὴν διήγησιν τῶν τοῦ δεκάτου ἔτους ὡς ἑξῆς. «Τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου θέρους αἱ μὲν ἐνιαύσιοι σπονδαὶ διελέλυντο μέχρι Πυθίων». Φαντάζονται λοιπὸν μερικοὶ συγγραφεῖς ὅτι τὰ Πύθια συνέπεσον μὲ τὸ τέλος περίπου τῶν ἐνιαυσίων σπονδῶν, αἱ ὁποῖαι ἔληγον τὸν Ἐλαφηβολιῶνα μῆνα, ἤτοι τὸν Μάρτιον τοῦ 432 π.Χ. Καὶ ἐπειδὴ τὸ τρίτον ἔτος τῆς Ὀλυμπιάδος ἤρχιζε κατὰ τὸ θέρος τοῦ αὐτοῦ ἔτους, τοποθετοῦν τὰ Πύθια εἰς τὸ τέλος τοῦ δευτέρου ἔτους τῆς Ὀλυμπιάδος. Ἐκτὸς ὅμως τῆς ἀμέσου περὶ τούτου μαρτυρίας τοῦ Παυσανίου καὶ τοῦ Διοδώρου τοῦ Σικελιώτη (Διοδ. Σικελ. 15,60) ἔχομεν καὶ τὸ γεγονὸς τῆς ἀναβολῆς τῶν Ὀλυμπίων ὑπὸ τοῦ Νέρωνος. Ὁ Νέρων, διὰ νὰ γίνουν συγχρόνως ὅλοι οἱ ἀγῶνες καὶ δυνηθῇ νὰ παραστῇ εἰς ὅλους, ἀνέβαλε τὰ Ὀλύμπια ἐπὶ δύο ἔτη, εἰς ἐποχὴν δηλαδή, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἐτελοῦντο τὰ Πύθια καὶ τὰ Ἴσθμια. Ἐὰν τὰ Πύθια ἐτελοῦντο τὸ δεύτερον ἔτος, ἄλλως θὰ διέτασσε τὰ πράγματα. Ἐπίσης ἔχομεν τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ἀγησίλαος μετὰ τὴν ἐν Κορωνείᾳ μάχην μετέβη εἰς τοὺς Δελφούς, ὅπου ἐγίνοντο τότε τὰ Πύθια. Ἡ δὲ μάχη αὐτὴ ἔγινε τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 394, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐνενηκοστῆς ἕκτης

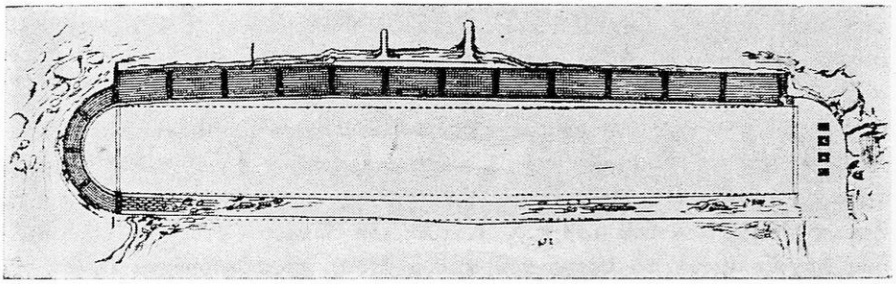
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

'Ολυμπιάδος. 'Επομένως τὰ Πύθια ἐτελοῦντο κατὰ τὸ τρίτον ἔτος ἑκάστης 'Ολυμπιάδος.

Εἰς τὸ ἀνωτέρω χωρίον τοῦ Θουκυδίδου καὶ εἰς τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν θεωρίαν τοῦ 'Αγησιλάου εἰς τὰ Πύθια δύναται κανεὶς νὰ στηριχθῇ καὶ νὰ ἀποφανθῇ ὅτι τὰ Πύθια ἐγίνοντο κατὰ τὸν Δελφικὸν μῆνα Βουκάτιον ἀντιστοιχοῦντα μὲ τὸν Σεπτέμβριον, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ ὁ πρῶτος μὴν τοῦ Δελφικοῦ ἔτους.

ΑΓΩΝΙΣΜΑΤΑ – ΑΘΛΟΝ – ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ

'Αφοῦ ἀνέλαβον οἱ 'Αμφικτύονες ἀπὸ τῶν Δελφῶν τὴν ἀγωνοθεσίαν τῶν Πυθίων, ἀφῆκαν τὰ ὑπάρχοντα μουσικὰ ἀγωνίσματα καὶ προσέθεσαν καὶ ἄλλα τοιαῦτα καὶ προσέτι σὺν τῷ χρόνῳ καὶ ποιητικὰ καὶ τραγῳδίας. Γυμνικὰ δὲ κατὰ τὴν πρώτην Πυθιάδα ἔγιναν, ὅσα, ἕως τότε εἶχον εἰσαχθῇ εἰς τὰ 'Ολύμπια, ἤτοι δρόμος, δίαυλος, δόλιχος, πάλη, πένταθλον, πυγμή, παγκράτιον, δρόμος παίδων, πάλη παίδων, πυγμὴ παίδων καὶ προσέτι δίαυλος καὶ δόλιχος παίδων. Τὰ δύο τελευταῖα μά-

Εἰκ. 30. Κάτοψις τοῦ Σταδίου τῶν Δελφῶν.

λιστα ἀγωνίσματα οὐδέποτε εἰσήχθησαν εἰς τὰ 'Ολύμπια. 'Εκ δὲ τῶν ἱππικῶν ἀγωνισμάτων ἔγινε τὸ ἀγώνισμα, τὸ καὶ εἰς τὰ 'Ολύμπια ὑπάρχον τότε, ἵππου κέλητος. Τέθριππον, καίτοι ὑπῆρχεν εἰς τὰ 'Ολύμπια, εἰς τὰ Πύθια κατὰ τήν πρώτην Πυθιάδα δὲν ἐτελέσθη δι' ἔλλειψιν ἱπποδρόμου, ἴσως καὶ δι' ἔλλειψιν ἀγωνιστῶν. Τὴν ἑπομένην ὅμως Πυθιάδα, ἤτοι τὸ 582 κατηρτίσθη ὁ ἱππόδρομος εἰς τὸ Κρισαῖον πεδίον καὶ οὕτως ἐτελέσθη καὶ τέθριππον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐνίκησεν ὁ τύραννος τῆς Σικυῶνος Κλεισθένης. "Εκτοτε εἰσήγοντο βαθμηδὸν ἀγωνίσματα, ἐφ' ὅσον τοι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

αὗτα εἰσήγοντο καὶ εἰς τὰ 'Ολύμπια. Τρία ὅμως ἀγωνίσματα τὸ παγκράτιον παίδων, ὁ πῶλος κέλης καὶ ἡ συνωρὶς πώλων εἰσήχθησαν εἰς τὰ Πύθια πρὶν νὰ εἰσαχθοῦν εἰς τὰ 'Ολύμπια. Οὕτω τὴν εἰκοστὴν τρίτην Πυθιάδα, ἤτοι τὸ 498 π. Χ. εἰσήχθη ὁ ὁπλίτης καὶ ἐνίκησεν ὁ ἐκ Φλιοῦντος Τιμαίνετος. Τὴν τεσσαρακοστὴν ὀγδόην, ἤτοι τὸ 398 π. Χ. εἰσήχθη ἡ συνωρὶς τελείων ἵππων καὶ ἐνίκησεν ὁ Φωκεὺς 'Εξηκεστίδας. Τὴν πεντηκοστὴν τρίτην, ἤτοι τὸ 370 π. Χ. εἰσήχθη τὸ ἅρμα πώλων καὶ ἐνίκησεν ὁ Θηβαῖος 'Ορφώνδας. Τὴν ἑξηκοστὴν πρώτην, ἤτοι τὸ 346 π. Χ. εἰσήχθη τὸ παγκράτιον παίδων καὶ ἐνίκησεν ὁ 'Ιολαΐδας Θηβαῖος. Τὴν ἑξηκοστὴν δευτέραν, ἤτοι τὸ 342 π. Χ. εἰσήχθη ὁ πῶλος κέλης καὶ ἐνίκησεν ὁ Λαρισαῖος Λυκόρμας. Τὴν ἑξηκοστὴν ἑνάτην, ἤτοι τὸ 314 π. Χ. εἰσήχθη ἡ συνωρὶς πώλων καὶ ἐνίκησεν ὁ Πτολεμαῖος ὁ Λάγου, ὁ ὁποῖος μάλιστα, καίτοι βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, εἶχε δηλωθῆ ὡς Μακεδὼν (Παυσ. 10.7,7).

Τὸ βραβεῖον εἰς τὰ Πύθια μέχρι τῆς πρώτης Πυθιάδος ἦτο χρηματικόν. 'Απὸ τῆς δευτέρας ὅμως Πυθιάδος ὁ ἀγὼν ἔγινε στεφανίτης καὶ καθωρίσθη ὡς βραβεῖον στέφανος δάφνης, τῆς πρώην κόρης τοῦ Λάδωνος, διὰ τὴν ὁποίαν, ὡς γνωστόν, ὁ 'Απόλλων ἔτρεφε τρυφερὸν αἴσθημα.

Οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες ἐτελοῦντο εἰς στάδιον, τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο πρὸς βορρᾶν τῆς πόλεως καὶ τὸ ὁποῖον ἦτο μικρότερον τοῦ 'Ολυμπιακοῦ ἔχον μῆκος 178 μέτρων. Τὸ στάδιον τοῦτο εἶχεν οἰκοδομηθῆ ἐξ ἐγχωρίου λίθου, ὕστερον δὲ δαπάνῃ τοῦ 'Ηρώδου τοῦ 'Αττικοῦ ἔγινε μαρμάρινον. Διὰ τοὺς μουσικοὺς καὶ ποιητικοὺς ἀγῶνας ὑπῆρχε θέατρον, ἐνῶ διὰ τοὺς ἱππικοὺς ὁ ἱππόδρομος εὑρίσκετο κάτω εἰς τὸ Κρισαῖον πεδίον.

Τὴν ἀγωνοθεσίαν πρὸ τῆς πρώτης Πυθιάδος εἶχον οἱ Δελφοί. 'Απὸ τῆς πρώτης ὅμως καὶ ἐντεῦθεν εἶχον αὐτὴν ἀδιαπαύστως οἱ 'Αμφικτύονες, τοὺς ὁποίους συναντῶμεν καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πλουτάρχου (Συμπόσ. 1. 2, 4) καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ Φιλοστράτου (Β' σοφιστῶν 2, 27). Μόνον ἐπὶ ἕν χρονικὸν διάστημα εἶχεν ἀνατεθῆ αὕτη δι' 'Αμφικτυονικοῦ δόγματος εἰς τὸν Φίλιππον, τοὺς Θεσσαλοὺς καὶ τοὺς Βοιωτούς. 'Ανωμαλία ἐπίσης συνέβη κατὰ τὴν ἑβδομηκοστὴν τρίτην Πυθιάδα, ἤτοι τὸ 294 π.Χ. ὅτε, ἐπειδὴ οἱ Αἰτωλοὶ ἐκράτουν τὰ πρὸς τοὺς Δελφοὺς στενά, ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς ἐτέλεσε τὰ Πύθια εἰς τὰς 'Αθήνας. Χαρακτηρίζει δὲ τοῦτο ὁ Πλούταρχος «πρᾶγμα καινότατον».

Οἱ 'Αμφικτύονες τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τῶν ἀγώνων ἀνέθετον εἴς τινας, οἱ ὁποῖοι ἐκαλοῦντο ἐπιμεληταὶ καὶ τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

παραμένει ἄγνωστος. Οἱ ἐπιμεληταὶ εἶχον, ὅπως καὶ οἱ Ἑλλανοδίκαι, ὑπὸ τὰς διαταγὰς των μαστιγοφόρους.

Ἄγνωστον εἶναι πόσας ἡμέρας διήρκουν τὰ Πύθια. Τὸ μόνον, τὸ ὁποῖον εἶναι γνωστὸν ἐκ τοῦ Πλουτάρχου (Συμ. 1. 2, 4), εἶναι ὅτι οἱ μουσικοὶ ἀγῶνες προηγοῦντο τῶν γυμνικῶν καὶ ἐκ τοῦ Σοφοκλέους ὅτι οἱ γυμνικοὶ προηγοῦντο τῶν ἱππικῶν. Ἐπίσης ἐκ τοῦ Πλουτάρχου (2,51) ἐξάγεται ὅτι μεθ' ἕκαστον ἀγώνισμα παίδων ἐτελεῖτο τὸ ἴδιον ἀγώνισμα τῶν ἀνδρῶν.

Πότε κατηργήθησαν τὰ Πύθια εἶναι ἄγνωστον. Γνωστὸν ὅμως εἶναι ὅτι ἐπὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἤτοι τὸ 359 μ.Χ. ἐτελέσθησαν Πύθια. Ἴσως κατηργήθησαν μαζὶ μὲ τὰ Ὀλύμπια.

Αὐτὴ ἡ γλισχρότης τῶν περὶ Πυθίων γνώσεών μας εἶναι τεκμήριον πόσον ταῦτα ὑπελείποντο τῶν Ὀλυμπίων. Ἴσως ἡ ὕπαρξις τῶν μουσικῶν καὶ ποιητικῶν ἀγώνων συνετέλεσεν εἰς τοῦτο, ἴσως δὲ μαζὶ καὶ ἡ ἀνεπιτηδειότης τῶν ἀγωνοθετῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ φθάσουν τὸ ὕψος τῶν Ἠλείων. Τουλάχιστον διὰ τὴν κρίσιν τῶν μουσικῶν καὶ ποιητικῶν ἀγωνισμάτων ἠγείροντο παράπονα (Πλουτ. Συμ. 5.2,1).

ΝΕΜΕΑ

ΙΔΡΥΣΙΣ ΤΩΝ ΝΕΜΕΩΝ

Ὅταν αἱ γυναῖκες τῆς Λήμνου ἀπεφάσισαν νὰ ἀπαλλαγοῦν τοῦ ἀνδρικοῦ ζυγοῦ διὰ τῆς σφαγῆς τῶν ἀνδρῶν, ἡ Ὑψιπύλη κόρη τοῦ βασιλέως Θόαντος ἔκρυψε φιλοστόργως τὸν πατέρα της εἰς κιβωτόν. Κατ' ἐκείνην ἀκριβῶς τὴν περίστασιν εἶχον ἀποβιβασθῆ καὶ οἱ Ἀργοναῦται εἰς τὴν Λῆμνον, χάριν τῶν ὁποίων ἡ πριγκίπισσα διωργάνωσεν ἀγῶνας. Ἴσως ἤλπιζε νὰ ἐπιτύχῃ διὰ τῶν ἀγώνων τὴν σωτηρίαν τοῦ πατρός. Δυστυχῶς οἱ Ἀργοναῦται ἐγκατέλειψαν τὰς ἀζύγους γυναῖκας τῆς Λήμνου, ἀλλὰ καὶ τὸν Θόαντα καὶ τὴν Ὑψιπύλην εἰς τὴν διάκρισίν των. Αἱ γυναῖκες τῆς Λήμνου ἀνεκάλυψαν τὸ μυστικὸν καὶ τὴν μὲν κιβωτὸν μὲ τὸ περιεχόμενον ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν, τὴν δὲ φιλόστοργον κόρην κατεδίκασαν εἰς θάνατον. Ἡ Ὑψιπύλη κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ, ἀλλὰ συνελήφθη ὑπὸ ληστῶν καὶ ἐπωλήθη περὶ τὴν Νεμέαν εἰς τὸν Λυκοῦργον. Ὁ Λυκοῦργος ἀπὸ τὴν σύζυγόν του Εὐρυδίκην ἀπέκτησεν υἱὸν τὸν Ὀφέλτην, τοῦ ὁποίου τὴν ἐπιμέλειαν ἀνέθεσεν εἰς τὴν Ὑψιπύλην.

Ἡ Ὑψιπύλη μὲ τὸ βρέφος εἰς τὰς χεῖρας συνήντησε τοὺς ἑπτὰ στρατηγούς, οἱ ὁποῖοι ἡτοιμάζοντο νὰ ἐκστρατεύσουν κατὰ τῶν Θηβῶν καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οἱ ὁποῖοι τῆς ἐζήτησαν ὕδωρ. Ἡ Ὑψιπήλη ἄφησε τὸ βρέφος εἰς τὴν χλόην, διὰ νὰ ὁδηγήσῃ τοὺς διψαλέους στρατηγοὺς εἰς τὴν βρύσιν. Δράκων ὅμως κατέφαγε τὸ βρέφος. Ἡ Εὐρυδίκη ἀπεφάσισε νὰ φονεύσῃ τὴν Ὑψιπύλην, τὴν ὁποίαν πρὸς τοῦτο ἔκρυψε. Εὐτυχῶς ὅμως οἱ υἱοὶ τῆς Ὑψιπύλης Θόας καὶ Εὔνεως, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἀνεζήτουν τὴν μητέρα, ἔφθασαν εἰς τὴν Νεμέαν, ὅπου ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Ἀμφιάραον νὰ μαντεύσῃ, ποῦ εὑρίσκετο ἡ μήτηρ των. Ὁ Ἀμφιάραος ἐμάντευσεν, ἡ Ὑψιπύλη ἠλευθερώθη καὶ οἱ ἑπτὰ στρατηγοὶ κατὰ παράκλησίν της ἠγωνίσθησαν πρὸς τιμὴν τοῦ Ὀφέλτου, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀμφιάραος μετωνόμασεν Ἀρχέμορον. Ἐνίκησαν δὲ κατὰ τοὺς ἀγῶνας ἐκείνους ὁ Ἐτεόκλος εἰς τὸ στάδιον, ὁ Πολυνείκης εἰς τὴν πάλην, ὁ Τυδεὺς εἰς τὴν πυγμήν, ὁ Λαοδόκης εἰς τὸ ἀκόντιον, ὁ Παρθενοπαῖος εἰς τὸ τόξον, ὁ Ἄδραστος εἰς τὸν ἵππον καὶ ὁ Ἀμφιάραος εἰς τὸ ἅλμα, εἰς τὸ τέθριππον καὶ εἰς τὸν δίσκον. Μετὰ τούτους ἐτέλεσαν τὰ Νέμεα οἱ Ἐπίγονοι, ὅτε ἐνίκησεν εἰς τὸν δρόμον ὁ Μελάνιππος. Αὐτὴ εἶναι κατὰ τὴν μυθολογίαν ἡ ἀρχὴ τῶν Νεμέων, κατὰ τὴν ὁποίαν περιέργως παρουσιάζεται γυνὴ ἀγωνοθέτις, ἡ ἰδία δέ, ἡ ὁποία καὶ εἰς τὴν Λῆμνον ἠγωνοθέτησε διὰ τοὺς Ἀργοναύτας.

Εἰς τὴν ἱστορίαν τὰ Νέμεα ἀναφαίνονται κατὰ τὸν Εὐσέβιον τὸ 571 π.Χ. Ἤρχισαν δὲ νὰ μετροῦν τὰς Νεμεάδας περὶ τὸ 500 π.Χ. (Σχολ. Πινδ. Νεμ. Ξ΄). Ἐτελοῦντο δὲ τὰ Νέμεα κατὰ πᾶν δεύτερον καὶ τέταρτον ἔτος ἑκάστης Ὀλυμπιάδος, ἦσαν δηλαδὴ ἀγὼν τριετηρικός, κατὰ τὸν ὁποῖον μεταγενεστέρως ἔθυον εἰς τὸν Δία.

Ὑπάρχει παράδοσις, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ Νέμεα διεκόπησαν καὶ ἀνασυνεστήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς εἰς ἀνάμνησιν τοῦ φόνου τοῦ λέοντος. Ἡ παράδοσις ὅμως αὐτὴ δὲν σκοπεῖ ἄλλο ἢ νὰ ἐξηγήσῃ τὸ διατὶ μεταγενεστέρως τὰ Νέμεα ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τοῦ Διός. Ἡ ἀντικατάστασις ὅμως τοῦ τιμωμένου ἥρωος ὑπό τινος θεοῦ δὲν συμβαίνει μόνον εἰς τὰ Νέμεα. Ἐγίνετο ὁ ἀγὼν πρὸς τιμὴν τοῦ Ὀφέλτου, ἀλλὰ καὶ προσεφέρετο θυσία εἰς τὸν Δία. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἐλησμονήθη ὁ Ὀφέλτης, ἐνῶ παρέμεινεν ἡ θυσία πρὸς τὸν Δία. Τοῦτο συνέβη καὶ μὲ τὰ Ἴσθμια. Ὡς θὰ ἴδωμεν, τὰ Ἴσθμια ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τοῦ Μελικέρτου καὶ ἡ θυσία προσεφέρετο πρὸς τὸν Ποσειδῶνα. Μεταγενεστέρως δ' ἐπιστεύθη καὶ δι' αὐτὰ ὅτι ἱδρύθησαν πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος. Καὶ εἰς τὰ Ἑλλώτια τῆς Κορίνθου, τὰ ὁποῖα θὰ συναντήσωμεν, ἐλησμονήθη ἡ Ἑλλωτία, πρὸς τιμὴν τῆς ὁποίας ἱδρύθησαν καὶ ἐθεω-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ωρήθη ὅτι ἱδρύθησαν πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς. Καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους ἀγῶνας τὸ ἴδιον συνέβη.

Πάντως διὰ τὰ Νέμεα δὲν ἐλησμονήθη ὅτι ἦσαν ἐπιτάφιοι ἀγῶνες, ὅπως φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ βραβείου, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω καὶ ἐκ τοῦ ὅτι οἱ κριταὶ ἔφερον πενθίμους, φαιὰς στολὰς (Σχολ. Πιν. Νεμ). Ἐτελοῦντο δὲ κατὰ τὸν Σχολιαστὴν τοῦ Πινδάρου τὴν 18ην τοῦ μηνὸς Γορπιαίου τοῦ Μακεδονικοῦ ἔτους, ὁ ὁποῖος ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸν Σεπτέμβριον. Πόσας ὅμως ἡμέρας διήρκουν εἶναι παντελῶς ἄγνωστον.

ΤΟΠΟΣ ΤΕΛΕΣΕΩΣ ΤΩΝ ΝΕΜΕΩΝ

Ἡ Νεμέα ἔκειτο νοτιοδυτικῶς τῶν Κλεωνῶν καὶ εἰς ἀπόστασιν ἀπ' αὐτῶν μικροτέραν τῶν τριῶν χιλιομέτρων. Διὰ τοῦτο ἀγωνοθέται τῶν Νεμέων ἦσαν οἱ Κλεωναῖοι καὶ μέχρι τοῦ Πινδάρου, ὁ ὁποῖος ὀνομάζει τὰ Νέμεα «Κλεωναῖον ἀγῶνα» (Νεμεον. Δ' 17). Τὸ 460 π.Χ. ὅμως αἱ Κλεωναὶ ὑπετάχθησαν εἰς τὸ Ἄργος καὶ ἔκτοτε τὰ Νέμεα τὰ ἐτέλουν οἱ Ἀργεῖοι (Στράβ. 377. Παυσ. 2. 15, 3.).

Γράφων ὁ Παυσανίας περὶ τῆς Νεμέας λέγει: «Θύουσι δὲ Ἀργεῖοι τῷ Διὶ καὶ ἐν τῇ Νεμέᾳ καὶ Νεμείου Διὸς ἱερέα αἱροῦνται, καὶ δὴ καὶ δρόμου προτιθέασιν ἀγῶνα ἀνδράσιν ὡπλισμένοις Νεμείων παναγύρει τῶν χειμερινῶν» (2. 15, 3.). Περὶ δὲ τοῦ ἱππείου δρόμου λέγει: «Δρόμου δέ εἰσι τοῦ ἱππίου μῆκος μὲν δίαυλοι δύο, ἐκλειφθέντα δὲ ἐκ Νεμείων τε καὶ Ἰσθμίων αὐτὸν βασιλεὺς Ἀδριανὸς ἐς Νεμείων ἀγῶνα τῶν χειμερινῶν ἀπέδωκεν Ἀργείοις» (6. 16, 4). Ἐκ τῶν δύο τούτων χωρίων τοῦ Παυσανίου ὡρμήθησαν νεώτεροι συγγραφεῖς καὶ ἰσχυρίσθησαν ὅτι τὰ Νέμεα ἐτελοῦντο κατὰ μὲν τὴν μίαν Νεμεάδα τὸ θέρος, κατὰ δὲ τὴν ἄλλην τὸν χειμῶνα. Εἶναι ζήτημα κατὰ πόσον δύναται νὰ στηριχθῇ ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτός. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πιστεύσῃ κανεὶς ὅτι τὰ Νέμεα, ὁ εἷς τῶν τεσσάρων ἱερῶν ἀγώνων, εἰς τὰ ὁποῖα μετέβαινον ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀγωνισταὶ καὶ θεταί, θὰ ἐτελεῖτο χειμῶνα. Καὶ ἡ κατὰ ξηρὰν συγκοινωνία θὰ ἦτο δύσκολος εἰς τοιαύτην ἐποχήν, ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ θάλασσαν, ἡ ὁποία διεξήγετο μὲ ἱστιοφόρα. Ἀκόμη δὲ περισσότερον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ φαντάζεται κανεὶς ὅτι ἑορτὴ τοιαύτης ἐκτάσεως καὶ σημασίας δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τελῆται εἰς ἄλλην ἄλλοτε ἐποχήν. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ δοθῇ ἄλλη ἑρμηνεία εἰς τὰ δύο ἀνωτέρω χωρία τοῦ Παυ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σανίου. Καὶ δὴ πρέπει νὰ ἐξετασθῇ κατὰ πόσον τὰ χειμερινὰ αὐτὰ Νέμεα, τὰ ὁποῖα ἐτελοῦντο εἰς τὴν Νεμέαν ἦσαν τὰ Νέμεα, οἱ μεγάλοι κοινοὶ τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνες. Ἀπ' αὐτὸ τοῦτο τὸ πρῶτον ἐκ τῶν δύο χωρίων τοῦ Παυσανίου ἐπιτρέπεται νὰ ὑποπτευθῇ κανεὶς ὅτι τὰ χειμερινὰ Νέμεα ἦσαν ἑορτὴ τοπικὴ καὶ περιωρισμένου χαρακτῆρος καὶ ἐπιπροσθέτως νὰ θεωρήσῃ πιθανὸν ὅτι τὰ κυρίως, τὰ μεγάλα Νέμεα δὲν ἐτελοῦντο εἰς τὴν Νεμέαν. «Θύουσι δὲ Ἀργεῖοι τῷ Διὶ καὶ ἐν τῇ Νεμέᾳ....» Τὸ ***καὶ*** ἐκεῖνο δίδει τὴν ἔννοιαν τοῦ «ὡς ἐκ περισσοῦ», τοῦ «ἐπιπροσθέτως». Ἐὰν δὲ ἐγίνοντο ἀγῶνες εὐρείας ἐκτάσεως, δὲν θὰ ἔλεγεν ὁ Παυσανίας ***«καὶ δὴ καὶ δρόμου προτιθέασιν ἀγῶνα ἀνδράσιν ὡπλισμένοις».*** Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι δὲν ἐγίνοντο ἀγῶνες. Ἐγίνοντο θυσίαι, θρησκευτικαὶ τελεταί, αἱ ὁποῖαι συνωδεύοντο ἀπὸ ἕν καὶ μόνον ἀγώνισμα τοῦ ὁπλίτου. Διὰ τοῦτο ὁ Στράβων γράφει περὶ τῆς Νεμέας «ἐν ᾧ τὰ Νέμεα συντελεῖν ἔθος τοῖς Ἀργείοις» (377). Δὲν εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ συγγραφεὺς οὗτος θὰ ὠνόμαζε τὰ μεγάλα Νέμεα ἔθος τῶν Ἀργείων, διότι ταῦτα ἦσαν ὑπόθεσις Πανελλήνιος. Ἐξ ἄλλου ὁ Παυσανίας ὁμιλῶν περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς εἰς Νεμέαν λέγει «Ἐν δὲ αὐτῇ Νεμείου τε Διὸς ναός ἐστι θέας ἄξιος, πλὴν ὅσον τε κατερρυήκει τε ὄροφος καὶ ἄγαλμα οὐδὲν ἔτι ἐλείπετο» (2.15,2). Θὰ ἔπρεπε πρὸ πολλοῦ νὰ εἶχε χάσει ἡ Νεμέα τὴν σημασίαν της, διὰ νὰ καταρρεύσῃ ὁ ὄροφος τοῦ ναοῦ καὶ νὰ γυμνωθῇ οὗτος τῶν ἀγαλμάτων. Ἐνῶ δὲ εἰς τοιαύτην κατάστασιν μᾶς πληροφορεῖ ὁ Παυσανίας ὅτι εὑρίσκετο ἡ Νεμέα, ἐνῶ δὲν μᾶς λέγει ὅτι εἰς τὴν Νεμέαν ὑπῆρχε στάδιον, γράφει ὅτι εἰς τὸ Ἄργος ὑπῆρχε τοιοῦτον παρὰ τὴν Λάρισαν «ἐν ᾧ τὸν ἀγῶνα τῷ Νεμείῳ Διὶ καὶ τὰ Ἡραῖα ἄγουσι» (2. 24, 2). Προσθέτως δ' ὑπῆρχεν εἰς τὸ Ἄργος, κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα, καὶ ἱερὸν τοῦ Νεμείου Διός.

Ἐξ ὅλων τούτων ἀποδεικνύεται ὅτι τὰ Νέμεα δὲν ἐτελοῦντο πάντοτε εἰς τὴν Νεμέαν, ἀλλ' ὅτι ἐτελοῦντο εἰς τὸ Ἄργος. Ἔχουν δὲ δίκαιον ὅσοι ἐκ τῶν νεωτέρων συγγραφέων πιστεύουν ὅτι τὰ χειμερινὰ Νέμεα τῆς Νεμέας ἦσαν ἐτήσιαι θρησκευτικαὶ τελεταὶ τοπικοῦ καὶ περιωρισμένου χαρακτῆρος. Πότε μετεφέρθησαν τὰ Νέμεα εἰς τὸ Ἄργος δὲν εἶναι γνωστόν. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πινδάρου ἐγίνοντο εἰς τὴν Νεμέαν καὶ τὴν ἀγωνοθεσίαν εἶχον οἱ Κλεωναῖοι. Δὲν εἶναι δὲ πιθανὸν ὅτι, ἀμέσως μόλις

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

παρέλαβον τὴν ἀγωνοθεσίαν οἱ Ἀργεῖοι, τὰ μετέφερον εἰς Ἄργος. Πάντως τὸν τρίτον αἰῶνα συναντῶμεν αὐτὰ τελούμενα εἰς Ἄργος.

Μάλιστα δὲ ὁ Ἄρατος, ὅταν προσέλαβεν εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν τὰς Κλεωνάς, ἐνόμισεν ὅτι ἦτο δικαιόρερον τὰ Νέμεα νὰ τελοῦνται εἰς Κλεωνάς, ὅπως ἐπέβαλλεν ἡ παράδοσις, διὸ καὶ τὰ ἐτέλεσεν εἰς Κλεωνάς, δηλαδὴ εἰς Νεμέαν, ἡ ὁποία ἀπεῖχε τῶν Κλεωνῶν μόλις περὶ τὰ τρία χιλιόμετρα, ἐνῶ τὸ Ἄργος ἀπεῖχε περὶ τὰ εἴκοσι τρία. Συγχρόνως δὲ μὲ τὸν Ἄρατον τὰ ἐτέλεσαν καὶ οἱ Ἀργεῖοι εἰς τὸ Ἄργος. «Προσηγάγετο τὰς Κλεωνὰς τοῖς Ἀχαιοῖς, καὶ τὸν ἀγῶνα τῶν Νεμείων ἤγαγεν ἐν Κλεωναῖς, ὡς πάτριον ὄντα καὶ μᾶλλον προσήκοντα τούτοις. Ἤγαγον δὲ καὶ Ἀργεῖοι» (Πλουτ. Ἄρατ. 28, 20.).

ΕΚΤΑΚΤΟΙ ΑΓΩΝΟΘΕΤΑΙ

Τὸ 315 π.Χ. τὴν ἀγωνοθεσίαν εἶχεν ὁ Κάσσανδρος (Διοδ. Σικελ. 19, 64). Τὸ δὲ 208 π.Χ. οἱ Ἀργεῖοι τιμῆς ἕνεκεν παρεχώρησαν εἰς τὸν Φίλιππον τὸν Δημητρίου τὴν ἀγωνοθεσίαν τῶν χειμερινῶν Νεμέων. Ὅτι περὶ τῶν χειμερινῶν Νεμέων πρόκειται εἰς τὴν περίστασιν αὐτήν, δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τοῦ ὅτι τὸ 208 π.Χ. εἶναι τὸ πρῶτον ἔτος τῆς 143ης Ὀλυμπιάδος, ἐνῶ τὰ κυρίως Νέμεα ἐτελοῦντο τὸ 2ον καὶ 4ον ἔτος ἑκάστης Ὀλυμπιάδος. Διὸ καὶ τὰ Νέμεα ἐκεῖνα ἐτελέσθησαν εἰς τὴν Νεμέαν καὶ ὄχι εἰς τὸ Ἄργος, διότι ὁ Πολύβιος λέγει ὅτι ὁ Φίλιππος ἐπανῆλθεν εἰς τὸ Ἄργος, ἀφοῦ ἐτέλεσε τὰ Νέμεα .«Φίλιππος ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων μετὰ τὸ ἐκτελέσαι τὸν τῶν Νεμείων ἀγῶνα αὖθις εἰς Ἄργος ἐπανῆλθε» (Πολύβ. 10, 26).

Ἐπίσης τὸ 195 π.Χ. τὴν ἀγωνοθεσίαν εἶχεν ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς Τίτος Κόϊντος Φλαμινῖνος (Πλουτ. Τίτ. 12).

ΑΓΩΝΙΣΜΑΤΑ – ΑΘΛΟΝ

Πλὴν τῶν δύο κλάσεων τῶν παίδων καὶ τῶν ἀνδρῶν ὑπῆρχεν εἰς τὰ Νέμεα καὶ τρίτη ἡ τῶν ἀγενείων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν μεγαλύτεροι τῶν παίδων. Καὶ ἀναφέρονται τοιοῦτοι νικηταί, ὅπως π.χ. ὁ Λαστρατίδας ὁ Ἠλεῖος, ὁ ὁποῖος ἐνίκησε καὶ ὡς παῖς καὶ ὡς ἀγένειος (Παυσ. 6. 6, 3.). Φαίνεται δὲ ὅτι, ἂν κανεὶς κατατασσόμενος εἰς τοὺς παῖδας ἠσθάνετο τὰς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δυνάμεις του ἱκανάς, ἠδύνατο νὰ ἀγωνισθῇ καὶ μὲ τοὺς ἀγενείους, ὅπως ὁ Στράτων ἢ Στρατόνικος ὁ Κοράγου Ἀλεξανδρεύς, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐνίκησεν εἰς τὴν πάλην καὶ τὸ παγκράτιον καὶ τοὺς παῖδας καὶ τοὺς ἀγενείους (Ἰουλ. Ἀφρικ. Ὀλυμπ. 178).

Ἀκριβῶς ποῖα ἀγωνίσματα ἐγίνοντο εἰς τὰ Νέμεα δὲν γνωρίζομεν. Ἀπὸ τὸν Φιλόστρατον ὅμως μανθάνομεν ὅτι ὑπῆρχον περισσότερα εἴδη ὁπλίτου. Εἴδομεν ἐπίσης εἰς ἀνωτέρω παρατεθὲν χωρίον τοῦ Παυσανίου ὅτι ὑπῆρχεν εἰς τὰ Νέμεα καὶ ἵππειος δρόμος παίδων, τὸν ὁποῖον, ἐπειδὴ εἶχον καταργήσει ἀργότερον ἀπὸ τὰ Νέμεα καὶ τὰ Ἴσθμια, εἰσήγαγεν ὁ Ἀδριανὸς εἰς τὰ χειμερινὰ Νέμεα. Ὡσαύτως κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα π.Χ. συναντῶμεν εἰς τὰ Νέμεα παγκράτιον παίδων καὶ πένταθλον παίδων, ἀγωνίσματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν πρῶτον μόλις τὸ 200 μ.Χ. εἰσήχθη εἰς τὰ Ὀλύμπια, τὸ δὲ δεύτερον εἰσαχθὲν μόνον ἅπαξ ἐτελέσθη (Πίνδ. Νεμεον. Ε′ καὶ Ξ′). Ἐπομένως δύναται κανεὶς νὰ συμπεράνῃ ὅτι τὰ ἀγωνίσματα εἰς τὰ Νέμεα ἦσαν περισσότερα ἢ εἰς τὰ Ὀλύμπια.

Εἰς τὰ Νέμεα ἐπίσης ἐτελοῦντο καὶ μουσικοὶ ἀγῶνες. Φαίνεται ὅμως ὅτι οὗτοι εἰσήχθησαν μεταγενεστέρως, τὸν τρίτον αἰῶνα π.Χ. (Παυσ. 8. 50,3. Πλουτ. Φιλοπ. 11).

Τὸ βραβεῖον εἰς τὰ Νέμεα ἦτο στέφανος χλωροῦ σελίνου, τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο φυτὸν τῶν νεκρῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ Νέμεα ἦσαν ἐπιτάφιος ἀγών, ὡρίσθη τὸ σέλινον ὡς βραβεῖον. Ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Πινδάρου εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῶν Νεμεονικῶν λέγει ὅτι ἀρχαιότερον τὸ βραβεῖον ἦτο ἐλαία καὶ μετὰ τὰ Μηδικὰ ὡρίσθη σέλινον. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν δύναται κανεὶς νὰ πιστεύσῃ ὅτι τόσον ἀργὰ οἱ Κλεωναῖοι ἐσκέφθησαν ὅτι πρόκειται περὶ ἐπιταφίου ἀγῶνος, ἢ σφάλλει ὁ Σχολιαστὴς ἢ τότε ἤρχισε τὸ σέλινον νὰ θεωρῆται φυτὸν τῶν νεκρῶν. Ὑπὲρ τῆς δευτέρας ταύτης ὑποθέσεως συνηγορεῖ τὸ ὅτι καὶ εἰς τὰ Ἴσθμια, ἐπιτάφιον ἀγῶνα, τὸ ἴδιον λέγεται ὅτι συνέβη.

Κατὰ τὸν Σχολιαστὴν τοῦ Πινδάρου εἰς τὰ Νέμεα κατ' ἀρχὰς οἱ ἀγωνισταὶ ἦσαν μόνον στρατιωτικοί. Τοῦτο ὅμως δὲν συμβιβάζεται μὲ τὴν ἀνέκαθεν κρατοῦσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τάξιν, κατὰ τὴν ὁποίαν στρατιωτικὰ γένη οὐδέποτε ὑπῆρξαν. Περὶ τῆς σειρᾶς τῶν ἀγώνων, περὶ τῶν κριτῶν καὶ ἐν γένει περὶ τοῦ τρόπου τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἀγώνων οὐδὲν γνωρίζομεν. Αἱ γνώσεις μας δηλαδὴ περὶ τῶν Νεμέων εἶναι ὀλιγώτεραι καὶ τῶν Πυθίων. Ἀγνοοῦμεν ἐπίσης πότε ταῦτα ἔπαυσαν νὰ τελοῦνται.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πάντως περὶ τὸ 200 μ. Χ. ἐτελοῦντο, διότι τὰ ἀναφέρει ὁ Φιλόστρατος (Γυμναστ. 7).

ΙΣΘΜΙΑ

ΙΔΡΥΣΙΣ ΤΩΝ ΙΣΘΜΙΩΝ

Εἰς τοὺς Δελφοὺς ὑπῆρχεν ὁ ὀμφαλὸς τῆς γῆς. Ὁ Ἰσθμὸς ὅμως ἦτο τὸ γεωγραφικὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ δύο ἀντιθέτους διευθύνσεις ἐκ τῆς θαλάσσης καὶ δύο ἄλλας ἐπίσης ἀντιθέτους ἐκ τῆς ξηρᾶς ὡδήγουν πρὸς αὐτὸν τέσσαρες ὁδοὶ καὶ ἀπετέλει, ὡς πρὸς τὴν συγκοινωνίαν, θαυμάσιον σημεῖον συγκεντρώσεως τῶν Πανελλήνων. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι παράδοξον ὅτι τὰ Ἴσθμια, τὰ ὁποῖα ἐτελοῦντο ἐκεῖ, ἦσαν εἷς ἐκ τῶν κυριωτάτων τεσσάρων ἀγώνων.

Κατὰ τὴν μυθολογίαν, ὅταν ἐπέστη ὁ μοιραῖος χρόνος νὰ πληρώσῃ ἡ κακὴ μητρυιὰ Ἰνὼ τὴν σκληρότητα, τὴν ὁποίαν ἔδειξε πρὸς τὸν Φρῖξον καὶ τὴν Ἕλλην, καὶ εἶδε νὰ θανατώνεται ἀπὸ τὸν παραφρονήσαντα σύζυγόν της Ἀθάμαντα ὁ υἱός της Λέαρχος, κατελήφθη ἀπὸ μανίαν καὶ μετὰ τοῦ ἑτέρου υἱοῦ της Μελικέρτου ἐρρίφθη ἀπὸ τῆς Μολουδρίδος πέτρας πλησίον τοῦ Ἰσθμοῦ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπνίγησαν. Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὅμως οἱ ἀτυχοῦντες ὅσον ἄδικοι καὶ ἂν ἦσαν, ἀπεθεοῦντο. Διὸ ἀπεθεώθησαν καὶ αὐτοὶ καὶ ἡ μὲν Ἰνὼ μετωνομάσθη Λευκοθέα, ὁ δὲ Μελικέρτης Παλαίμων. Τοῦ Μελικέρτου τὸ πτῶμα τὸ παρέλαβε δελφὶν καὶ τὸ μετεκόμισεν εἰς τὴν ξηράν, ὅπου ὁ θεῖος τοῦ Μελικέρτου καὶ ἀδελφὸς τοῦ Ἀθάμαντος Σίσυφος τὸ ἀνεγνώρισε, τὸ ἔθαψε καὶ διωργάνωσεν ἀγῶνας. Καὶ ἐκεῖθεν ἔχουν τὴν καταγωγήν των τὰ Ἴσθμια (Σχολιαστ. Πινδάρ.). Κατὰ τὸν Θράσυλλον ὅμως ἱδρυτὴς δὲν εἶναι ὁ Σίσυφος, ἀλλ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γλαῦκος, ὁ ὁποῖος τὰ ἵδρυσεν ἐπίσης πρὸς τιμὴν τοῦ Μελικέρτου.

Ὁ θεός, εἰς τὸν ὁποῖον ἔθυον κατὰ τὰ Ἴσθμια, ἦτο, φυσικά, ὁ γειτονικὸς Ποσειδῶν, ὁ ὁποῖος ἐπεσκίασε τὸν Παλαίμονα. Διὰ τοῦτο νέοι μῦθοι ἀνήγαγον τοὺς ἀγῶνας εἰς τὸν θεὸν τῆς θαλάσσης, ἢ ἀντικατέστησαν τὸν τιμώμενον Παλαίμονα διὰ τοῦ Ποσειδῶνος. Κατὰ τοὺς μύθους αὐτοὺς ὁ Ποσειδῶν ἦλθεν εἰς ἔριν πρὸς τὸν Ἥλιον διὰ τὴν κυριότητα τῆς Κορίνθου. Οἱ ἐρίσαντες θεοὶ ὥρισαν διαιτητὴν τὸν Βριάρεων, ὁ ὁποῖος συνεβίβασε τὰ διεστῶτα ἀποδώσας εἰς μὲν τὸν Ἥλιον τὴν Ἀκροκόρινθον, εἰς δὲ τὸν Ποσειδῶνα τὸν Ἰσθμόν. Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

συμβιβασμοῦ αὐτοῦ ἱδρύθησαν τὰ Ἴσθμια (Παυσ. 2. 1, 6. Δίων Χρυσόστ. Κορινθ. 37.).

Κατ' ἄλλην παράδοσιν τὰ Ἴσθμια ἀφοῦ διεκόπησαν ἕνεκα τῶν ληστῶν, τὰ ἐπανίδρυσεν ὁ Θησεὺς διὰ τὸν φόνον τοῦ Σίνιδος τοῦ Πιτυοκάμπτου, κατ' ἄλλους δὲ διὰ τὸν φόνον τοῦ Σκείρωνος. Κατ' ἄλλην παράδοσιν πάλιν, ὅταν ὁ Θησεὺς ἐκαθάρισε τὸν τόπον ἀπὸ τοὺς ληστὰς ἐπανίδρυσε τὰ Ἴσθμια πρὸς τιμὴν τοῦ Σκείρωνος, διότι οὗτος ἦτο υἱὸς τῆς Ἡνιόχης, θυγατρὸς τοῦ Πιτθέως καὶ ἑπομένως συγγενὴς τοῦ Θησέως. Ὁ Πλούταρχος νομίζει ὅτι πρὸς τιμὴν τοῦ Μελικέρτου δὲν ἐγίνοντο ἀγῶνες, ἀλλὰ νυκτεριναὶ τελεταὶ καὶ ὁ Θησεὺς διωργάνωσε πρῶτος ἀγῶνας πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος κατὰ μίμησιν τοῦ Ἡρακλέους, ὁ ὁποῖος ἵδρυσε τὰ Ὀλύμπια πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς (Πλουτ. Θησ. 25).

Αἱ περὶ Θησέως παραδόσεις φαίνεται νὰ ὑποκρύπτουν ἀλήθειαν. Εἴδομεν ὅτι ὁ Σόλων ὥρισεν ἀμοιβὴν χρηματικὴν μόνον διὰ τοὺς Ὀλυμπιονίκας καὶ Ἰσθμιονίκας καὶ ὄχι διὰ τοὺς Πυθιονίκας καὶ τοὺς Νεμεονίκας. Εἴδομεν ἐπίσης ὅτι οἱ Κορίνθιοι τὸ 417 π.Χ. δὲν παρέλειψαν νὰ ἀναγγείλουν τὰ Ἴσθμια εἰς τοὺς Ἀθηναίους καίτοι εὑρίσκοντο πρὸς αὐτοὺς εἰς πόλεμον. Καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει οἱ Κορίνθιοι θὰ ὑπέκυψαν εἰς ἄλλην ἐξαιρετικὴν ὑπεχρέωσιν, τὴν ὁποίαν εἶχον πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἴσως νὰ εἶναι γεγονὸς τὸ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον προεδρίαν εἰς τὰ Ἴσθμια, ὅπως ἰσχυρίζονται ἀρχαιότεροι συγγραφεῖς, κατὰ τοὺς ὁποίους ὁ Θησεὺς ὑπεχρέωσε τοὺς Κορινθίους νὰ παρέχουν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τόπον προεδρίας, ἴσον μὲ τὴν ἔκτασιν τοῦ ἱστίου τῆς θεωρίδος νεώς (Πλουτ. Θησεὺς 25.).

ΧΡΟΝΟΣ ΤΕΛΕΣΕΩΣ ΤΩΝ ΙΣΘΜΙΩΝ

Τὰ Ἴσθμια ἦσαν, ὅπως καὶ τὰ Νέμεα, ἀγὼν τριετηρικός. Ἐτελοῦντο δηλαδὴ κατὰ διετίαν, τὸ πρῶτον καὶ τὸ τρίτον ἔτος ἑκάστης Ὀλυμπιάδος. Ὑπάρχουν νεώτεροι συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίζονται ὅτι τὰ Ἴσθμια ἐγίνοντο τὸ δεύτερον καὶ τέταρτον ἔτος ἑκάστης Ὀλυμπιάδος. Στηρίζονται δὲ εἰς γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἀκριβῶς τὸ ἐναντίον πιστοποιοῦν. Στηρίζονται εἰς τὸ χωρίον τοῦ Θουκυδίδου (8, 10) ἐκ τοῦ ὁποίου φαίνεται ὅτι ἐτελέσθησαν Ἴσθμια τὸ ἔαρ τοῦ 417 π.Χ., τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ ἔαρ τοῦ τρίτου ἔτους τῆς 90ης Ὀλυμπιάδος. Ἐπίσης στηρίζονται εἰς τὸν Ξενοφῶντα, ἐκ τοῦ ὁποίου φαίνεται ὅτι ἔγιναν Ἴσθμια τὸ 393 π.Χ., τὸ ὁποῖον εἶναι ἐπίσης τὸ τρίτον ἔτος τῆς 96ης Ὀλυμπιάδος. Ἴσως λη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σμονοῦν ὅτι τὸ ἔτος τῆς Ὀλυμπιάδος ἤρχιζε τὸν Ἰούλιον (Ξενοφ. Ἑλλην. 4. 5, 1.).

Ὑπάρχουν ἐπίσης νεώτεροι συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίζονται, ὅπως καὶ διὰ τὰ Νέμεα, ὅτι τὰ Ἴσθμια ἐτελοῦντο εἰς δύο διαφόρους ἐποχάς, ἤτοι ὅτι τὰ μὲν τῆς πρώτης Ὀλυμπιάδος ἐτελοῦντο τὸν Ἰούλιον, τὰ δὲ τῆς τρίτης τὸν Ἀπρίλιον ἢ τὸν Μάϊον. Πάλιν δύναται νὰ ἐπαναλάβῃ κανείς, ὅπως καὶ διὰ τὰ Νέμεα, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν τοιαύτη ἑορτὴ νὰ ἐγίνετο εἰς δύο διαφόρους ἐποχάς. Ἔπειτα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐγίνοντο τὸν Ἰούλιον τῆς πρώτης Ὀλυμπιάδος συγχρόνως μὲ τὰ Ὀλύμπια. Καὶ αὐτοὶ οἱ Κορίνθιοι θὰ ἐγκατέλειπον τὰ πρῶτα καὶ θὰ μετέβαινον νὰ παρακολουθήσουν τὰ δεύτερα.

Ὁ Σχολιστὴς τοῦ Πινδάρου καθορίζων τὴν ἐποχὴν τῶν Ἀσκληπιείων λέγει ὅτι ταῦτα «ἄγεται μετὰ ἐννέα ἡμέρας τῶν Ἰσθμίων. Τὰ Μέγαρα δὲ προάγεται εὐθέως ἔαρος ἀρχομένου» (Νεμεον. Γ′ 145). Δηλαδὴ μόλις ἤρχιζεν ἡ ἄνοιξις ἐτελοῦντο οἱ ἀγῶνες τῶν Μεγάρων, ἐπηκολούθουν τὰ Ἴσθμια καὶ ἐννέα ἡμέρας μετ' αὐτὰ ἐγίνοντο τὰ Ἀσκληπιεῖα. Ἐὰν τὰ Ἴσθμια ἐγίνοντο ἄλλοτε ἄλλην ἐποχὴν θὰ ἐσημείωνεν ὁ Σχολιαστής, ἂν ἐννοῇ τὰ Ἴσθμια τῆς πρώτης, ἢ τῆς τρίτης Ὀλυμπιάδος. Ἐνῶ δὲ ἔχομεν σαφῆ μαρτυρίαν τοῦ Θουκυδίδου, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ Ἴσθμια τοῦ 417 π.Χ., τὸ ὁποῖον ἐντιστοιχεῖ πρὸς τὸ τρίτον ἔτος τῆς 90ης Ὀλυμπιάδος, ἐτελέσθησαν τὸ ἔαρ, δυνάμεθα ἐξ ἄλλου νὰ εἰκάσωμεν ὅτι καὶ τὰ Ἴσθμια τοῦ 195 π.Χ., ὅπερ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ πρῶτον ἔτος τῆς 146ης Ὀλυμπιάδος, ἐπίσης τὸ ἔαρ ἐτελέσθησαν. Εἰς τὰ Ἴσθμια ἐκήρυξεν ὁ Τίτος Κόϊντος Φλαμινῖνος τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων. Τοῦτο λέγεται ὅτι συνέβη τὸ 196 π.Χ. Ἀλλὰ τὸ 196 δὲν ἔγιναν Ἴσθμια, διότι τὸ ἔαρ τοῦ ἔτους ἐκείνου ἦτο τὸ ἔαρ τοῦ τετάρτου ἔτους τῆς 145ης Ὀλυμπιάδος. Ἠδύνατο νὰ συμβῇ τὸ ἔαρ τοῦ 197, τὸ ὁποῖον ἦτο ἔαρ τοῦ τρίτου ἔτους τῆς 145ης Ὀλυμπιάδος. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δὲν εἶχεν ἀκόμη καταβληθῇ ὁ Φίλιππος. Ἑπομένως τὰ Ἴσθμια, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ Φλαμινῖνος ἐκήρυξε τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων ἐτελέσθησαν τὸ ἔαρ τοῦ 195, τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ ἔαρ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς 146ης Ὀλυμπιάδος. Ἐτελέσθησαν δὲ τὸ ἔαρ, διότι ὁ Φλαμινῖνος ἔλαβε τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου περὶ ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων, ἐνῶ παρεχείμαζεν εἰς Ἐλάτειαν (Πολυβ. 18, 26—29). Ἐπωφελήθη δὲ τῶν προσεχεστάτων ἀγώνων, τῶν Ἰσθμίων, τὰ ὁποῖα ἐτελέσθησαν τὸ ἔαρ, διὰ νὰ ἀναγγείλῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας συγ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κεντρωμένους τὸ γεγονός. Ἐὰν τὰ Ἴσθμια ταῦτα ἐτελοῦντο τὸν Ἰούλιον θὰ εἴχομεν θέρος τοῦ δευτέρου ἔτους τῆς 146ης Ὀλυμπιάδος. Ἐλέχθη δὲ ὅτι τὰ Ἴσθμια ἐτελοῦντο τὸ πρῶτον καὶ τὸ τρίτον ἔτος ἑκάστης Ὀλυμπιάδος. Δύναται νὰ ἀντιταχθῇ ὅτι τὸ δόγμα ὁ Φλαμινῖνος τὸ ἔλαβε τὸν χειμῶνα τοῦ 197 καὶ τὸ ἀνήγγειλεν εἰς τὰ Ἴσθμια τοῦ θέρους τοῦ 196. Ἀλλὰ δὲν πρέπει κανεὶς νὰ διστάσῃ νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὁ Φλαμινῖνος ἀσφαλῶς θὰ προετίμα, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, τὰ Ὀλύμπια, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους ἐκείνου ἐτελέσθησαν.

Κατὰ Ἰσθμιάδας ἤρχισαν νὰ μετροῦν ἀπὸ τοῦ 583 π.Χ.

ΑΓΩΝΟΘΕΣΙΑ – ΑΓΩΝΙΣΜΑΤΑ – ΑΘΛΟΝ

Τὴν ἀγωνοθεσίαν τῶν Ἰσθμίων εἶχον οἱ Κορίνθιοι. Τὸ 395 π.Χ. ὅμως ἐξερράγη ὁ Κορινθιακὸς πόλεμος, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου ἡ Κόρινθος διετέλεσεν ὑπὸ τοὺς Ἀργείους. Πιθανῶς καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, μέχρι τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης, εἶχον τὴν ἀγωνοθεσίαν οἱ Ἀργεῖοι. Μάλιστα τὸ 393 π.Χ., ἐνῶ ἐτέλουν τὰ Ἴσθμια οἱ Ἀργεῖοι, ἀνεφάνη μετὰ στρατοῦ ὁ Ἀγησίλαος. Οἱ Ἀργεῖοι μόλις εἶχον ἀρχίσει τὴν θυσίαν, ἠναγκάσθησαν εἰς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ἀγησιλάου νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ πάντα καὶ νὰ φύγουν εἰς Κόρινθον. Ὁ Ἀγησίλαος ἐστρατοπέδευσε τότε εἰς τὸν Ἰσθμόν, καίτοι δὲ παρεκλήθη ὑπὸ φυγάδων Κορινθίων νὰ τελέσῃ αὐτὸς τὰ Ἴσθμια, δὲν τὸ ἔπραξε, διότι τὸ ἐθεώρησε παράνομον. Παρέμεινεν ὅμως καὶ ἐπροστάτευσε τοὺς Κορινθίους φυγάδας νὰ τὰ τελέσουν. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἀγησιλάου οἱ Ἀργεῖοι ἐτέλεσαν καὶ πάλιν ἐξ ἀρχῆς τὰ Ἴσθμια. Καὶ οὕτω κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, ὅπως λέγουν ὁ Ξενοφῶν καὶ ὁ Πλούταρχος, ὑπῆρξαν ἀγωνισταί, οἱ ὁποῖοι ἀνεκηρύχθησαν νικηταὶ ἢ ἡττημένοι δὶς καὶ ἀγωνισταί, οἱ ὁποῖοι τὴν μίαν φορὰν ἀνεκυρήχθησαν νικηταὶ καὶ τὴν ἄλλην ἡττημένοι (Ξενοφ. Ἑλλ. 4. 5, 1. Πλουτ. Ἀγησίλ. 21 Παυσ. 3. 10, 1.). Ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ρωμαίων μέχρι τῆς ἀνοικοδομήσεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Καίσαρος τὴν ἀγωνοθεσίαν τῶν Ἰσθμίων εἶχον οἱ Σικυώνιοι (Παυσ. 2. 2, 2.). Καθ' ὅλον τὸ ἄλλο διάστημα ἀγωνοθέται ἦσαν πάντοτε οἱ Κορίνθιοι.

Καὶ εἰς τὰ Ἴσθμια, ὅπως καὶ εἰς τὰ Νέμεα, ὑπῆρχε, πλὴν τῶν κλάσεων τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν παίδων, καὶ κλάσις ἀγενείων. Ὡσαύτως εἴδομεν ὅτι ὑπῆρχεν ἱππειος δρόμος παίδων (Παυσ. 6. 2, 10). Ἑπομένως καὶ εἰς τὰ Ἴσθμια, ὅπως καὶ εἰς τὰ Νέμεα, τὰ ἀγωνίσματα ἦσαν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

περισσότερα ἢ εἰς τὰ Ὀλύμπια. Εἶναι δὲ πιθανὸν ὅτι ἀμιλλώμενοι μεταξύ των οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Ἀργεῖοι ἐφρόντιζον νὰ ἔχουν τὰ ἴδια ἀγωνίσματα.

Μουσικὰ ἀγωνίσματα συναντῶνται ἐπίσης εἰς τὰ Ἴσθμια ἀπὸ τοῦ τρίτου π.Χ. αἰῶνος (Πλουτ. Συμπόσ. 8, 4). Πλὴν δὲ τῶν μουσικῶν ἀγωνισμάτων ὑπῆρχον καὶ ποιητικά. Κατὰ τὸν Πολέμωνα εἰς τὸν θησαυρὸν τῶν Σικυωνίων ὑπῆρχεν ἀνάθημα τῆς Ἀριστομάχης, Ἐρυθραίας ποιητρίας, ἡ ὁποία ἐνίκησεν εἰς τὰ Ἴσθμια (Πλουτ. Συμπόσ. 5, 2 Λουκιαν. Ἐπιγράμμ.).

Κατὰ τὸν Προκλῆν τὸ βραβεῖον εἰς τὰ Ἴσθμια ἦτο ἀρχικῶς ἡ πίτυς, φυτὸν τῶν νεκρῶν, μεταγενεστέρως ὅμως ὡρίσθη ὡς τοιοῦτον τὸ σέλινον κατὰ μίμησιν τῶν Νεμέων. Μᾶς πληροφορεῖ δ' ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Πινδάρου ὅτι εἰς μὲν τὰ Ἴσθμια ἐδίδετο ξηρὸν σέλινον, εἰς δὲ τὰ Νέμεα χλωρὸν (Ἰσθμιον. Β' 19). Τὸ σέλινον τὸ συναντῶμεν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πινδάρου (Νεμεον. Δ' 88 καὶ Ἰσθμιον. Β' 16). Συναντῶμεν ἐπίσης αὐτὸ καὶ ἕνα αἰῶνα μετὰ τὸν Πίνδαρον (Πλουτ. Τιμολ. 26). Ἄγνωστον ὅμως πότε ἀντικατεστάθη πάλιν διὰ τῆς πίτυος (Πλουτ. Συμπόσ. 5, 3 Λουκιαν. Ἀνάχαρσ. 9).

Πότε κατηργήθησαν τὰ Ἴσθμια δὲν εἶναι γνωστόν. Πάντως μέχρι τοῦ 360 μ.Χ. ἐτελοῦντο, διότι τὰ ἀναφέρει ὁ Ἰουλιανός.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ε'. ΠΕΡΙΧΩΡΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

Εἴδομεν ὅτι πλὴν τῶν τεσσάρων ἱερῶν ἀγώνων ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι ἐθεωροῦντο ὡς κοιναὶ πανηγύρεις τῶν Ἑλλήνων. Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν τὰ ***Ἐλευθέρια*** τῶν Πλαταιῶν. Μετὰ τὴν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο κατατρόπωσιν τῶν Περσῶν ἐνέκριναν οἱ Ἕλληνες ψήφισμα τοῦ Ἀριστείδου «Συνιέναι μὲν εἰς Πλαταιὰς καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν προβούλους καὶ θεωρούς, ἄγεσθαι δὲ πενταετηρικὸν ἀγῶνα τῶν Ἐλευθερίων» (Πλουτ. Ἀριστ. 1). Ἐπίσης τοιοῦτοι ἀγῶνες ἦσαν καὶ οἱ τῶν Θερμοπυλῶν (Σχολιαστ. Ἀριστοφ. Λυσιστρ. 1131). Ἴσως δὲ καὶ ἄλλοι θὰ ἠδύναντο νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς κοινοί, ὅπως τὰ Ἀσκληπιεῖα τῆς Ἐπιδαύρου. Εἴδομεν ὅμως ἐπίσης ὅτι ὑπῆρχε καὶ πληθὺς ἀγώνων, οἱ ὁποῖοι εἶχον ζωηρὸν τὸν τοπικὸν χαρακτῆρα καὶ οἱ ὁποῖοι διὰ τοῦτο ἐκαλοῦντο ***περίχωροι.***

Τῶν ἀγώνων τούτων ἡ καταγραφὴ εἶναι δύσκολος. Ἐν τούτοις ἐνταῦθα θὰ μνημονευθοῦν μερικοὶ ἐξ αὐτῶν, διὰ νὰ καταστῇ εὐκολώτερον ἀντιληπτόν, πόσον ζωηρὸν ἦτο τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ἑλλήνων διὰ τοὺς ἀγῶνας.

Οὕτως εἰς τὰς Ἀθήνας ἐτελοῦντο ἀγῶνες γυμνικοὶ καὶ ἱππικοί, κατὰ τὰ ***Παναθήναια.*** Τὰ Παναθήναια διεκρίνοντο εἰς μεγάλα καὶ μικρά. Τὰ μεγάλα ἐτελοῦντο εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τετραετίαν τὴν 27ην τοῦ μηνὸς Ἑκατομβαιῶνος, ἤτοι τὸν Ἰούλιον, τὰ δὲ μικρὰ εἰς Πειραιᾶ τὴν 19ην Θαργηλιῶνος, ἤτοι τὸν Μάϊον. Τὰ μεγάλα ἱδρύθησαν κατὰ τὴν παράδοσιν πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἡφαίστου ὑπὸ τοῦ Ἐριχθονίου καὶ ὠνομάζοντο Ἀθήναια. Παναθήναια δὲ ὠνομάσθησαν ὑπὸ τοῦ Θησέως, ὅταν οὗτος συνήνωσε τοὺς δήμους. Τὸ βραβεῖον εἰς τὰ Παναθήναια ἦτο ἀμφορεὺς πλήρης ἐλαίου ἐκ τῶν ***μορίων,*** ἱερῶν ἐλαιῶν τῆς Ἀθηνᾶς φυομένων εἰς τὴν Ἀκαδημίαν. Καίτοι δὲ ἦτο ἀπηγορευμένη ἡ ἐξαγωγὴ τοῦ ἐλαίου ἐξ Ἀθηνῶν, ἐπετρέπετο κατ' ἐξαίρεσιν εἰς τοὺς ἀθλητάς. Πλὴν τούτου δὲ ὁ νικητὴς ἐστέφετο καὶ μὲ στέφανον ἐλαίας (Πλουτ. Θησ. Περικλ. Ξενοφ. Συμποσ. 1, 2 Ἀθην. Πολιτ. 3, 4 Σχολιαστ. Πλάτ. Παρμεν. 126 Ἱππαρχ. Μίνως. Πολιτ. Σχολιαστ. Πινδ. Νεμεον. 34).

Ἐπίσης ἐτελοῦντο ἀγῶνες ἐτήσιοι πρὸς τιμὴν ***τῶν πιπτόντων***

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κατὰ τὸν πόλεμον. Εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ὑπῆρχε μνῆμα, ὅπου ἐθάπτοντο οἱ νεκροὶ τοῦ πολέμου, πλὴν τῶν Μαραθωνομάχων. Ἐπίσης ὑπῆρχε κενοτάφιον, δι' ὅσους ἡ ταφὴ εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ἦτο ἀδύνατος. Παρὰ τὸ μνῆμα ἐκεῖνο καθ' ἕκαστον ἔτος ὁ πολέμαρχος ἔθετεν ἀγῶνα γυμνικόν, ἱππικὸν καὶ μουσικόν. (Πλατ. Μενέξ. 21 Θουκυδ. 2. 34, 5, Φιλοστρ. Βίοι σοφιστ. 30, 11).

Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ ***Διάσια,*** ἑορτὴν πρὸς τιμὴν τοῦ Διός, φαίνεται ὅτι ἐτελοῦντο ἀγῶνες, διότι ὁ Πίνδαρος λέγει διὰ τοὺς Ἀθηναίους Τιμοδημίδας, ὅτι ἐνίκησεν «οἶκοι Διὸς ἀγῶνι». Τὸ δὲ βραβεῖον τῶν Διασίων ἦσαν στάχυες (Λουκ. Ἰκαρομέν. Χαρίδ. 1, 3 Πινδ. Νεμεον. Β' 19).

Κατὰ δὲ τὰ ***Ὀσχοφόρια,*** ἐγίνετο ἀγὼν δρόμου ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Διονύσου μέχρι τοῦ ναοῦ τῆς Σκιράδος Ἀθηνᾶς καὶ ὁ νικητὴς ἐλάμβανε τὴν καλουμένην πενταπλόαν. Ἦτο δ' αὕτη κύλιξ πλήρης πέντε διαφόρων πραγμάτων οἴνου, μέλιτος, τυροῦ, ἀλφίτων καὶ ἐλαίου (Πλουτ. Θησ. 23 Ἀθήν. 11, 495).

Εἰς τὴν Ἐλευσῖνα ἐπίσης ἐτελοῦντο ἀγῶνες πρὸς τιμὴν τῆς Κόρης καὶ τῆς Δήμητρος καὶ ἐκαλοῦντο ***Ἐλευσίνια,*** ἢ ***Δημήτρια.*** Ὡς βραβεῖον δὲ ἐδίδοντο κριθαὶ (Σχολ. Πινδ. Ὀλυμ. Θ' 134 καὶ ΙΓ' 148).

Εἰς τὸν Μαραθῶνα ἐτελοῦντο ὡσαύτως ἀγῶνες τὰ ***Ἡράκλεια,*** τὸ δὲ βραβεῖον ἦτο ἀργυρᾶ φιάλη (Σχολ. Πινδ. Ὀλυμ. Θ' 134).

Πλὴν αὐτῶν ἐπὶ Ἀδριανοῦ ἱδρύθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας τὰ ***Πανελλήνια*** καὶ κατὰ τὸν Δίδυμον ἐτελοῦντο καὶ ἀγῶνες πρὸς τιμὴν ***τῆς Γῆς.***

Ἀντιθέτως πρὸς τὰς Ἀθήνας διὰ τὴν Σπάρτην δὲν μνημονεύονται τόσοι ἀγῶνες, διότι εἰς τὴν Σπάρτην ἀντὶ ἀγώνων ἐγίνοντο ἄλλου εἴδους ἀσκήσεις καὶ εἰς ἄλλου εἴδους δοκιμασίας ὑπεβάλλετο ἡ νεότης. Ἐν τούτοις ἐτελοῦντο καὶ ἐκεῖ τὰ ***Λεωνίδαια*** πρὸς τιμὴν τοῦ πεσόντος εἰς Θερμοπύλας Λεωνίδου (Παυσ. 3. 14, 1).

Εἰς τὸ Ἄργος ἐτελοῦντο τὰ ***Ἡραῖα*** πρὸς τιμὴν τῆς Ἥρας, τὰ ὁποῖα ἐκαλοῦντο καὶ ***Ἑκατόμβαια,*** διότι ἐγίνετο πομπή, τῆς ὁποίας προηγοῦντο 100 βόες, οἱ ὁποῖοι ἐσφάζοντο καὶ ἐμοιράζοντο εἰς τοὺς πολίτας. Τὰ βραβεῖα ἦσαν χάλκινοι τρίποδες, λέβητες, ἀσπίδες καὶ κρατῆρες καθὼς καὶ στέφανος μυρσίνης (Σχολ. Πινδ. Ὀλυμ. 7, 152).

Εἰς τὴν Κόρινθον ἐτελοῦντο τὰ ***Ἑλλώτια.*** Ὅταν οἱ Δωριεῖς κατέλαβον τὴν Κόρινθον τὴν ἔκαυσαν. Αἱ παρθένοι κατέφυγον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς, ἀλλ' οἱ κατακτηταὶ ἔσπευσαν καὶ ἐκεῖ. Αἱ παρθένοι ἔφυγον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐκ τοῦ ναοῦ πλὴν δύο ἀδελφῶν τῆς Ἑλλωτίας καὶ τῆς Εὐρυτιώνης. Οἱ Δωριεῖς ὅμως δὲν ἐφείσθησαν αὐτῶν, ἀλλὰ τὰς ἔκαυσαν. Μετὰ τοῦτο οἱ κατακτηταὶ ἐμαστίσθησαν ὑπὸ νοσημάτων καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσουν χρησμὸν παρὰ τῆς Ἀθηνᾶς, ἡ ὁποία παρήγγειλε νὰ τελοῦν ἀγῶνας πρὸς τιμὴν τῶν δύο παρθένων. Κατ' ἄλλην παράδοσιν τὰ Ἑλλώτια ἐτελοῦντο εἰς ἀνάμνησιν τῆς χαλινώσεως ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ Πηγάσου, ἵππου τοῦ Βελερεφόντου (Σχολ. Πινδ. Ὀλυμπιον. 13, 56).

Εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον τῆς Ἐπιδαύρου ἐτελοῦντο κατὰ τετραετίαν τὰ ***Ἀσκληπιεῖα.*** Ταῦτα ἐπιστεύετο ὅτι ἱδρύθησαν ὑπὸ τῶν Ἀσκληπιαδῶν Μαχάονος καὶ Ποδαλειρίου. Ἐγίνοντο δὲ κατὰ τὸν Σχολιαστὴν τοῦ Πινδάρου ἐννέα ἡμέρας μετὰ τὰ Ἴσθμια κατὰ τὸ ἔαρ. Πλὴν αὐτῶν, τὰ ὁποῖα πρὸς διάκρισιν ἐκαλοῦντο μεγάλα Ἀσκληπιεῖα, ἐτελοῦντο καὶ κατ' ἔτος ***Ἀσκληπιεῖα*** καὶ ***Ἀπολλωνιεῖα,*** μεταγενεστέρως δὲ καὶ τὰ ***Καισάρεια,*** (Πλατ. Ἴων. καὶ Σχολιασ. Πινδ. Νεμεον Γ' 145).

Εἰς τὴν Σικυῶνα ἐτελοῦντο τὰ ***Ἀδράστεια,*** τὰ ὁποῖα ἵδρυσεν ὁ τύραννος Κλεισθένης ἐκ τῶν λαφύρων τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Κίρρας. Ὁ Κλεισθένης ἐξ ἐχθρότητος πρὸς τὸ Ἄργος εἶχεν ἀπαγορεύσει νὰ ἀπονέμωνται ἀπὸ τοὺς Σικυωνίους τιμαὶ εἰς τὸν Ἄδραστον. Διὰ τοῦτο τοὺς ἀγῶνας δὲν τοὺς ἵδρυσεν ὁ Κλεισθένης πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀδράστου. Ἴσως τοὺς ἵδρυσε πρὸς τιμὴν ἄλλου ἥρωος ἐχθροῦ τοῦ Ἀδράστου, τοῦ Μελανίππου. Φαίνεται δὲ ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλεισθένους, καὶ μάλιστα ἑξήκοντα ἔτη μετ' αὐτόν, ὅτε οἱ Σικυώνιοι ἀποκατέστησαν τὴν ὑπὸ τοῦ Κλεισθένους καταργηθεῖσαν ἀρχαίαν τάξιν πραγμάτων, ἐτέλουν καὶ τοὺς ἀγῶνας πρὸς τιμὴν τοῦ ἀγαπητοῦ των ἥρωος (Ἡροδ. 5, 67). Διὸ καὶ ὁ Πίνδαρος ὀνομάζει τούτους ἀγῶνα Ἀδράστειον (Ἴσθμ. Γ' 42). Τὸ βραβεῖον εἰς τοὺς ἀγῶνας αὐτοὺς ἦτο ἀργυρᾶ φιάλη (Πινδ. Νεμεον Γ' 34 καὶ Σχολ. Πινδ. Ὀλυμ. ΙΓ' 148).

Εἰς τὴν Αἴγιναν ἐτελοῦντο τὰ ***Αἰάκεια*** πρὸς τιμὴν τοῦ Αἰακοῦ, κατὰ τὰ ὁποῖα τὸ βραβεῖον ἦτο κρατήρ, καθὼς καὶ τὰ ***Δελφίνια*** ἢ ***Ὑδροφόρια*** πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος (Σχολιαστ. Πινδ. Ὀλυμπ. Ζ' 156 καὶ ΙΓ' 155). Ἐπειδὴ δὲ οἱ Αἰγινῆται ἦσαν ἄποικοι τῶν Ἀργείων ἐτέλουν καὶ ***Ἥραῖα*** (Πινδ. Πύθιον Η' 110).

Εἰς τὰ Μέγαρα ἐτελοῦντο τὰ ***Ἀλκάθοια*** πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀλκάθου υἱοῦ τοῦ Πέλοπος. Ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μεγαρέως ὁ Κιθαιρώνιος λέων ἐσπάραξε καὶ ἄλλους Μεγαρεῖς καὶ τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως Εὔϊππον. Ὁ βασιλεὺς προεκήρυξεν ὅτι εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος θὰ ἐφόνευε τὸν λέοντα,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θὰ ἔδιδε τὴν θυγατέρα του καὶ τὴν διαδοχήν. Τοῦτο ἐπέτυχεν ὁ Ἀλκάθους, ὁ ὁποῖος εἰς ἀνάμνησιν ἤγειρε ναὸν τοῦ Ἀγραίου Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀγροτέρας Ἀρτέμιδος καὶ ἵδρυσε τοὺς ἀγῶνας (Παυσ. 1. 41, 3). Τὸ βραβεῖον συνίστατο εἰς τὴν ἀναγραφὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ νικητοῦ ἐπὶ στήλης (Πινδ. Ὀλυμπ. Ζ' 155).

Ἐπίσης εἰς τὰ Μέγαρα ἐτελοῦντο καὶ τὰ ***Διόκλεια*** πρὸς τιμὴν ἀρχαίου Ἀθηναίου ἥρωος τοῦ Διοκλέους, ὁ ὁποῖος ἠνδραγάθησεν εἰς μάχην (Σχολιαστ. Πινδ. Ὀλυμπ. Ζ' 157).

Εἰς τὴν Ἀρκαδίαν ἐτελοῦντο ἐπίσης ἀγῶνες εἰς τὸν Κλείτορα τὰ ***Κόρεια*** πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος, τῆς ὁποίας ὑπῆρχεν ἱερόν, καὶ τῆς Περσεφόνης (Σχολ. Πινδ. Ὀλυμπ. Ζ' 153 καὶ Παυσ. 8. 21, 3), εἰς τὴν Φενεὸν τὰ ***Ἕρμαια*** πρὸς τιμὴν Ἑρμοῦ (Σχολ. Πινδ. αὐτόθ. Παυσ. 8. 14, 10) καὶ εἰς τὴν Τεγέαν τὰ ***Ἀλεᾶια*** πρὸς τιμὴν τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς (Σχολ. Πινδ. αὐτόθ. Παυσ. 8. 47, 4). Σπουδαιότεροι ὅμως ἦσαν τὰ ***Λύκαια.*** Ταῦτα κατὰ τὴν μυθολογίαν ἵδρυσεν ὁ Λυκάων υἱὸς τοῦ Πελασγοῦ, ὁ ὁποῖος ἔκτισε τὴν Λυκόσουραν ἐπὶ τοῦ Λυκαίου. Τὰ Λύκαια ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τοῦ Λυκαίου Διὸς (Παυσ. 8. 38, 5). Ὡς βραβεῖα δὲ ἐδίδοντο χάλκινα ἀντικείμενα. Τὰ Λύκαια ἦσαν ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων ἀγώνων. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ὅμως τοῦ Παυσανίου φαίνεται ὅτι εἶχον παύσει νὰ τελοῦνται.

Εἰς τὰς Θήβας ἐτελοῦντο ἐπίσης ἀγῶνες ἐτήσιοι. Ὁ Πίνδαρος λέγει ὅτι ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῶν ὀκτὼ υἱῶν του ἐκ τῆς Μεγάρας, τῆς κόρης τοῦ Κρέοντος, τοὺς ὁποίους ὁ πατὴρ ἐν τῇ παραφροσύνῃ του ἐφόνευσε. Τῶν παίδων τούτων ὑπῆρχε μνῆμα παρὰ τὰς Ἠλεκτρίδας πύλας εἰς τὸ νοτιοανατολικὸν ἄκρον τῆς πόλεως, ὅπου ὑπῆρχε καὶ ἱερὸν τοῦ Ἡρακλέους καὶ τὰ ἐρείπια τῆς οἰκίας τοῦ Ἀμφιτρύωνος καὶ γυμνάσιον τὸ Ἡράκλειον καὶ στάδιον (Παυσ. 9, 11). Ὑπῆρχεν ὅμως καὶ εἰς τὸ βορειοανατολικὸν ἄκρον τῆς πόλεως παρὰ τὰς Προιτίδας πύλας ἱερὸν τοῦ Ἰολάου καὶ γυμνάσιον τὸ Ἰολάειον καὶ στάδιον καὶ ἱππόδρομος (Παυσ. 9. 23, 1). Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀγῶνες τῶν Θηβῶν καλοῦνται ἄλλοτε ***Ἡράκλεια*** καὶ ἄλλοτε ***Ἰολάεια*** εἶναι πιθανὸν ἄλλοτε νὰ ἐτελοῦντο εἰς τὸ στάδιον τῶν Ἠλεκτρίδων πυλῶν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἄλλοτε εἰς τὸ στάδιον τῶν Προιτίδων πρὸς τιμὴν τοῦ Ἰολάου. Τῶν ἀγώνων προηγεῖτο πανυχίς, κατὰ τὴν ὁποίαν προσεφέροντο θυσίαι, τὴν ἑπομένην δὲ ἡμέραν ἢ τὰς δύο ἑπομένας, ἐτελοῦντο οἱ ἀγῶνες (Σχολιαστ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πινδ. Ἰσθμ. Γ' 114). Τὸ βραβεῖον ἦτο τρίπους χαλκοῦς καὶ στέφανος μυρσίνης.

Πλὴν τῶν Ἡρακλείων τῶν Θηβῶν ἐτελοῦντο εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἄλλοι ἀγῶνες. Ἐκτὸς τῶν Ἐλευθερίων τῶν Πλαταιῶν, τὰ ὁποῖα συνηντήσαμεν, ἐτελοῦντο εἰς τὰς Θεσπιὰς τὰ ***Μουσεῖα*** πρὸς τιμὴν τῶν Μουσῶν καὶ τὰ ***Ἐρώτια*** πρὸς τιμὴν τοῦ Ἔρωτος κατὰ τετραετίαν. Ὡσαύτως δὲ ἐτελοῦντο εἰς τὸν Ὠρωπὸν τὰ ***Ἀμφιαράϊα,*** εἰς τὸ Δήλιον τὰ ***Δήλια*** καὶ εἰς τὴν Λεβάδειαν τὰ ***Τροφώνεια*** καὶ τὰ ***Βασίλεια*** (Παυσ. 9. 31, 3. 9. 8, 4. 6. 11, 1. Πινδ. Ἰσθμιον. Γ' 79 Σχολιαστ. Πινδ. Ὀλυμπιον. Ζ' 153 Πλουτ. Ἐρωτ. Ἀθήν. ΙΓ' 12).

Εἰς τὴν Δῆλον ἀρχαιότατα ἐτελοῦντο ἀγῶνες. Εἰς ὕμνον τινὰ τοῦ Ἀπόλλωνος ἀναφέρεται ὅτι τοὺς ἀγῶνας αὐτοὺς ἐτέλουν οἱ Ἴωνες. Ἐπίσης κατὰ τὸν Παυσανίαν (8. 48, 3) ἐτέλεσεν εἰς τὴν Δῆλον ἀγῶνας ὁ Θησεύς, ὅταν ἐπέστρεφεν ἐκ τῆς Κρήτης, μὲ βραβεῖον φοίνικα. Ἀργότερον δὲν ἐτελοῦντο ἀγῶνες, παρὰ μόνον χορῶν, τοὺς ὁποίους ἔστελλον οἱ νησιῶται καὶ οἱ Ἀθηναῖοι. Τὸ 426 π. Χ. οἱ Ἀθηναῖοι ἐπανεισήγαγον τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας καὶ προσέθεσαν καὶ ἱππικοὺς τοιούτους (Θουκυδ. 3, 103). Φαίνεται δὲ πιθανὸν ὅτι τοῦτο ἦτο ἀπόπειρα τῶν Ἀθηναίων, νὰ δημιουργήσουν Ἰωνικὸν κέντρον πρὸς ἄμυναν ἐναντίον τῆς Σπάρτης. Τοιοῦτον κέντρον ὑπῆρχε τότε εἰς τὴν Ἔφεσον, ὅπου ἐτελοῦντο τὰ ***Ἐφέσια.*** Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἤθελον νὰ ἀποτελοῦν αὐτοὶ τὸ κέντρον. Ἄλλως τε εἰς τὰ Ἐφέσια μετεῖχον μόνον αἱ Ἰάδες πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Αἱ πόλεις αὗται ἦσαν δώδεκα καί, ὅταν οἱ Κολοφώνιοι ἐξεδίωξαν ἐκ τῆς Σμύρνης τοῦ Αἰολεῖς, προσετέθη καὶ ἡ Σμύρνη. Αἱ πόλεις αὗται ἀρχαιότερον τοὺς ἀγῶνας τοὺς ἐτέλουν ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Μυκάλης, ὅπου ὑπῆρχεν ἱερὸν τοῦ Ἑλικωνίου Ποσειδῶνος καὶ τοὺς ἐκάλουν ***Πανιώνια*** (Ἡροδ. 1, 147). Ἠναγκάσθησαν δὲ ὑπὸ τῶν πολέμων νὰ τοὺς μεταφέρουν εἰς Ἔφεσον (Διόδ. Σικελ. 15, 49). Οἱ δὲ ἀγῶνες τῆς Δήλου φαίνεται ὅτι δὲν ἐπετεύχθη νὰ διατηρηθοῦν, ἕνεκα τῆς πτώσεως τῶν Ἀθηνῶν (Πλουτ. Θησ. 21. Νικίας 3 Παυσ. 7. 5, 1. Πλάτ. Σχολιαστ. Θεαίτ. 153. Διόδ. Σικελ. 15, 49).

Ὅμοιοι πρὸς τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἰάδων πόλεων τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἦσαν οἱ ἀγῶνες τῶν ἐκεῖ Δωρικῶν πόλεων, οἱ ὁποῖοι ἐτελοῦντο εἰς τὸ ***Τριοπικόν, ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος*** ἐπὶ τοῦ Τριοπίου. Αἱ πόλεις αὗται ἦσαν ἓξ καὶ μετὰ τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς Ἁλικαρνασσοῦ, περὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς ὁποίας εἴπομεν ἀλλαχοῦ, ἔμειναν πέντε (Ἡροδ. 1, 144).

Ὡσαύτως εἰς τὴν Ρόδον ἐτελοῦντο τὰ **Ἁλίεια** πρὸς τιμὴν τοῦ Ἡλίου μὲ βραβεῖον στέφανον λεύκης. Ἐτελοῦντο δὲ κατὰ πᾶσαν διετίαν ἓξ ἡμέρας μετὰ τὰ Νέμεα. Τοὺς ἀγῶνας αὐτοὺς ὁ Πίνδαρος λέγει ὅτι ἐγίνοντο πρὸς τιμὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῆς Ἀστυδαμείας Τληπτολέμου, οἰκιστοῦ τῆς Ρόδου (Σχολιαστ. Πινδ. Ὀλυμπ. Ζ' 141, 147).

Εἰς τὴν Εὔβοιαν ἐτελοῦντο ἀγῶνες, εἰς τὴν Χαλκίδα τὰ **Ἡράκλεια** εἰς τὸ Ἡράκλειον γυμνάσιον, τὸ ὁποῖον ἐπὶ Ρωμαίων καθιερώθη καὶ εἰς τὸν Τίτον, εἰς τὴν Γεραιστὸν τὰ **Γεραίστια** πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος, ἕνεκα ἐπισυμβάντος βαρέος χειμῶνος καὶ εἰς τὴν Ἀμάρυνθον τὰ **Ἀμαρύνθια** (Σχολ. Πινδ. Ὀλυμπ. ΙΓ' 159. Καβαδ. Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1897 σελ. 195 Πλουτ. Τίτ. 16).

Ἐπίσης εἰς τὸν Ὀποῦντα ἐτελοῦντο τὰ **Αἰάντεια** (Σχολ. Πινδ. Ὀλυμπ. Θ' 160). Εἰς τὴν Πελλήνην τῆς Ἀχαΐας τὰ **Θεοξένια** πρὸς τιμὴν τοῦ Θεοξενίου Ἀπόλλωνος μὲ βραβεῖον χλαῖναν μαλλίνην. Εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν ἀναφέρονται καὶ **Ἑρμαῖα** καὶ **Λίϊα** (Παυσ. 7. 27, 4. Σχολ. Πινδ. Ὀλυμπ. Γ' Ζ' καὶ Ι'). Εἰς τὴν Σαλαμῖνα τῆς Κύπρου ἐτελοῦντο ἀγῶνες πρὸς τιμὴν **τοῦ Εὐαγόρου** ἱδρυθέντες ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Νικοκλέους (Ἰσοκρ. Εὐαγ. 1). Εἰς τὴν Ἀμφίπολιν ἐτελοῦντο τὰ **Βρασίδεια** πρὸς τιμὴν τοῦ Βρασίδου (Θουκυδ. 5. 11, 1). Εἰς τὴν Χερσόνησον ἐτελοῦντο ἀγῶνες πρὸς τιμὴν τοῦ οἰκιστοῦ Μιλτιάδου (Ἡροδ. 6, 38). Εἰς τὰς **Αἰγὰς** καὶ εἰς τὸ **Δῖον** τῆς Μακεδονίας ἐτελοῦντο ἀγῶνες, τοὺς ὁποίους ἵδρυσεν ὁ Ἀρχέλαος. Τοὺς ἀγῶνας τοῦ Δίου ἐτέλεσε καὶ ὁ Φίλιππος ἑορτάζων τὴν ἅλωσιν τῆς Ὀλύνθου καὶ βραδύτερον καὶ ὁ υἱός του Ἀλέξανδρος (Ἀριαν. Ἀνάβ. 1, 11. Διόδ. Σικελ. 17, 16).

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἀποικίας ἐπίσης ἐτελοῦντο ἀγῶνες. Εἰς τὰς Συρακούσας ἐτελοῦντο ἀγῶνες πρὸς τιμὴν τοῦ **Κορινθίου Τιμολέοντος** (Πλουτ. Τιμολ. 39). Ἀλλὰ καὶ ἀγῶνες παίδων τὰ **Ἑρμαῖα** ἐτελοῦντο εἰς τὰς Συρακούσας. Ἐπίσης ἐτελοῦντο ἀγῶνες εἰς τὴν Κυρήνην (Πινδ. Πυθιον. Ε' 115). Ἐκ τινος δὲ ἐπιγραφῆς εὑρεθείσης εἰς Ὀλυμπίαν γνωρίζομεν ὅτι καὶ εἰς Μίλητον ἐτελοῦντο ἀγῶνες **τὰ Διδύμεια.**

Οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ δὲν εἶχον τὴν λαμπρότητα τῶν ἱερῶν ἀγώνων, οὔτε ποτὲ Πανελλήνιοι πανηγύρεις ἐθεωρήθησαν, ὅπως οἱ κοινοί, περιεβάλλοντο ὅμως μὲ στοργὴν καὶ ἀγάπην ἀπὸ τοὺς περιοίκους. Ὅταν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁ Ξενίας ὁ Ἀρκὰς εὑρέθη κατὰ τὴν ἐποχήν, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν ἐτελοῦντο τὰ Λύκαια, εἰς τὰς Πέλτας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, δὲν παρέλειψε νὰ τελέσῃ ἀγῶνας ἐκεῖ μὲ βραβεῖα στλεγγίδας χρυσᾶς. Οἱ δὲ νικηταὶ τῶν μεγάλων ἀγώνων, ὅταν ἀνέθετον τὴν ἐξύμνησίν των εἰς τὸν Πίνδαρον, παρήγγελλον εἰς αὐτὸν νὰ μὴ λησμονήσῃ καὶ τὰς εἰς περιχώρους ἀγῶνας νίκας των.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΣΤ'. Η ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

ΟΙ ΤΕΧΝΙΤΑΙ

ΠΡΩΤΗ ΕΜΦΑΝΙΣΙΣ

Ἡ ζωηρὰ ἐπιθυμία, ἡ ὁποία σὺν τῷ χρόνῳ ἀνεπτύχθη εἰς τοὺς Ἕλληνας διὰ τὴν νίκην εἰς τοὺς ἀγῶνας, συνετέλεσεν ὥστε νὰ φανοῦν εἰδικοὶ τεχνῖται, οἱ ὁποῖοι ἀνελάμβανον νὰ καταρτίσουν τοὺς ἐπιθυμοῦντας ἱκανοὺς νὰ δρέψουν τὸν ποθούμενον καρπόν.

Ὅταν δὲ οἱ ἡγούμενοι τοῦ Ἔθνους, τὰ κράτη, οἱ νομοθέται, παρετήρησαν ὅτι οἱ ἀσκούμενοι ὑπερέχουν τῶν λοιπῶν καὶ σωματικῶς καὶ ψυχικῶς, κατέστησαν, ὡς θὰ εἴδωμεν, τὴν ἄσκησιν ὑποχρεωτικὴν καὶ τοιουτοτρόπως μὲ τὴν μεγάλην ἔκτασιν, τὴν ὁποίαν αὕτη ἔλαβεν, ἀνεπτύχθη ἡ γυμναστικὴ τέχνη, ἡ τέχνη, ἡ ὁποία συνειδητῶς χρησιμοποιεῖ τὴν κίνησιν διὰ τὴν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν προαγωγὴν τοῦ ἀτόμου.

Ἡ τέχνη αὕτη βεβαίως δὲν ἐχρησιμοποίησεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅ,τι τότε ἦτο γνωστὸν περὶ τῆς συγκροτήσεως καὶ τῆς λειτουργίας τῆς ἀνθρωπίνης μηχανῆς, σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἐξειλίχθη καὶ πᾶν ὅ,τι ἐφηρμόζετο, ἐστηρίζετο εἰς τὰς κρατούσας θεωρίας περὶ τῆς ἀνατομικῆς διαπλάσεως καὶ τῆς φυσιολογικῆς λειτουργίας τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ. Ἐνῶ πρότερον δηλαδὴ μόνος σύμβουλος ἦτο ἡ ἐμπειρία, κατόπιν προσῆλθεν ἐπίκουρος καὶ ἡ θεωρία, διὰ νὰ δώσῃ εἰς τὴν πρᾶξιν μορφὴν καὶ κατεύθυνσιν.

Κατὰ τὴν πεποίθησιν τῶν ἀρχαίων, οἱ ὁποῖοι ἠρέσκοντο ὅλα νὰ τὰ ἀνάγουν εἰς τοὺς θεούς, ὁ πρῶτος γυμνασθεὶς ἦτο ὁ Προμηθεύς, ὁ δὲ πρῶτος γυμναστὴς ὁ Ἑρμῆς. Κατὰ τὸν Γαληνὸν ὅμως ὁ γυμναστὴς ἀνεφάνη μόλις ὀλίγον πρὸ τοῦ Πλάτωνος. Καὶ πράγματι εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος σπανίως ἀναφέρεται ὁ γυμναστής. Ὁσάκις δὲ ἀναφέρεται ταυτίζεται μὲ τὸν παιδοτρίβην καὶ οὐδεμία διαφορὰ παρουσιάζεται μεταξὺ αὐτοῦ καὶ ἐκείνου.

Ο ΠΑΙΔΟΤΡΙΒΗΣ

Ὁ ***Παιδοτρίβης*** μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Πλάτωνος καὶ πολὺ πέραν αὐτῆς ἦτο ὁ κυριώτερος ἐργάτης τῆς γυμναστικῆς. Παιδοτρίβης δ' ἐλέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γετο, διότι «ἔτριβε» τοὺς παῖδας. Πρέπει ὅμως τὸ «τρίβω» ἐνταῦθα νὰ ληφθῇ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ «ἀσκῶ», ὅπως εἰς τὰς ἐκφράσεις «ἀμφ' ἀρετῇ τρίβου» καὶ «πολεμικὸς καὶ τετριμμένος δι' ὅπλων».

Ὁ παιδοτρίβης ἦτο ὄχι μόνον ὁ κυριώτερος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀρχαιότερος ἐργάτης τῆς γυμναστικῆς. Δὲν εἶναι ὅμως, ἐννοεῖται, δυνατὸν νὰ καθορισθῇ οὔτε κατὰ προσέγγισιν ὁ χρόνος τῆς ἐμφανίσεώς του. Τοῦ Θησέως παιδοτρίβης κατὰ τὴν μυθολογίαν ἦτο ὁ Φόρβας. Φαίνεται ὅμως ὅτι κατὰ τὴν παλαιὰν ἐκείνην ἐποχὴν οἱ συγκεκροτημένοι πλέον ἄνδρες ἀνελάμβανον καὶ ἐδίδασκον εἰς τοὺς νέους τὰ διάφορα ἀθλήματα καὶ δὴ ἕκαστος κατὰ τὴν εἰδικότητά του.

Οὕτω πλείονες τοῦ ἑνὸς εἶναι οἱ διδάσκαλοι τοῦ Ἡρακλέους, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὸν Ἀπολλόδωρον, «Ἐδιδάχθη ἁρματηλατεῖν μὲν ὑπὸ Ἀμφιτρύωνος, παλαίειν δὲ ὑπὸ Αὐτολύκου, τοξεύειν δὲ ὑπὸ Εὐρύτου, ὁπλομαχεῖν δὲ ὑπὸ Κάστορος, κιθαρῳδεῖν δὲ ὑπὸ Λίνου». Ὁ εἰδικὸς τεχνίτης, ὁ ὁποῖος ἦτο εἰς θέσιν νὰ παρασκευάσῃ ἀθλητὰς εἰς ὅλα τὰ γυμνικὰ ἀγωνίσματα καὶ ἀργότερον νὰ κάμῃ γενικωτέραν χρησιμοποίησιν τῆς γυμναστικῆς, ὁ παιδοτρίβης, ἐνεφανίσθη ἀργότερον, ὅταν καὶ τὸ πρῶτον εἰδικὸν γυμναστικὸν ἵδρυμα, ἡ παλαίστρα. Πάντως πρὸ τοῦ Σόλωνος, ὡς θὰ ἴδωμεν εἰς τὰ περὶ παλαίστρας.

Ὁ παιδοτρίβης κατ' ἀρχὰς ἦτο ἐμπειρικὸς γνώστης τῶν διαφόρων γυμνασίων. Κατόπιν μαζὶ μὲ τὴν ἐμπειρίαν εἶχε καὶ θεωρητικὴν μόρφωσιν. Οἱ τοιοῦτοι παιδοτρίβαι ὅμως, οἱ μορφωμένοι, ἀνεφάνησαν ὀλίγον πρὸ τοῦ Πλάτωνος. Ὁ Γαληνὸς καταφέρεται κατὰ τοῦ παιδοτρίβου καὶ ἐξυψοῖ τὸν γυμναστήν. Τοῦτο συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ σχηματισθῇ ἡ γνώμη ὅτι ὁ παιδοτρίβης ἦτο ἀνέκαθεν ἐμπειρικός. Δὲν ἦτο ὅμως πάντοτε τοιοῦτος. Ὑπῆρξεν ἐποχή, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ παιδοτρίβης ἦτο καὶ θεωρητικῶς κατηρτισμένος. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Γαληνοῦ βεβαίως ὁ παιδοτρίβης ἦτο ἐμπειρικός, θεωρητικὴν δὲ μόρφωσιν εἶχε μόνον ὁ γυμναστής. Κατὰ τοὺς χρόνους ὅμως τοῦ Πλάτωνος δὲν συνέβαινε τοῦτο. Εἴδομεν ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πλάτωνος οἱ δύο αὐτοὶ ἐργάται τῆς γυμναστικῆς δὲν διεκρίνοντο ἀκόμη μεταξύ των. Καὶ ὅμως ὁ Πλάτων παρουσιάζει τὴν γυμναστικὴν συγγενῆ τῆς ἰατρικῆς καὶ τοὺς γυμναστικοὺς ἔχοντας παραπλησίας γνώσεις πρὸς τοὺς ἰατρούς. «Τά τε τῶν ζώων, ὅσα ἐντὸς σωμάτων ὑπὸ γυμναστικῆς ἰατρι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κῆς τε ὀρθῶς διακρινόμενα καθαίρεται» (Σοφιστ.14). Τὰ δὲ τρόφιμα λέγει, δὲν γνωρίζουν, ἂν εἶναι βλαβερὰ ἢ ὄχι, οὔτε οἱ πωληταὶ οὔτε οἱ ἀγοραστὰι «ἐὰν μή τις τύχῃ γυμναστικὸς ἢ ἰατρὸς ὤν (Πρωταγ. 5). Καὶ «πολλοὶ δοκοῦσιν εὖ ἔχειν τὰ σώματα, οὓς οὐκ ἂν ῥᾳδίως αἴσθοιτό τις ὅτι οὐκ εὖ ἔχουσιν ἄλλος ἢ ἰατρός τε καὶ τῶν γυμναστικῶν τις» (Γοργ. 18). Εἰς δὲ τοὺς νόμους (11,2) προτείνει νὰ εἶναι ἀνεύθυνος ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ πωλήσῃ «ἰατρῷ ἢ γυμναστῇ» ἀνδράποδον, τὸ ὁποῖον πάσχει ἀπὸ κρύφιον καὶ χρόνιον νόσημα. Καὶ εἰδικῶς ὅμως ἀναφέρει πολλαχοῦ τὸν παιδοτρίβην ὡς σχεδὸν ὁμότεχνον τοῦ ἰατροῦ. «Γυμναζόμενος ἀνὴρ καὶ τοῦτο πράττων πότερον παντὸς ἀνθρώπου ἐπαίνῳ καὶ ψόγῳ καὶ δόξῃ τὸν νοῦν προσέχει, ἢ ἑνὸς μόνον ἐκείνου, ὃς ἂν τυγχάνῃ ἰατρὸς ἢ παιδοτρίβης ὤν;» (Κρίτων 7). Καὶ ἐκτὸς ὅμως τοῦ γυμναστικοῦ πεδίου τοιοῦτον παριστᾷ τὸν παιδοτρίβην «παιδοτρίβαι τε καὶ ἰατροί, κοσμοῦσί που τὸ σῶμα καὶ συντάττουσι» (Γοργ. 59). Καὶ «τίνα οὖν ἐρόμενοι ἂν δικαίως ἐροίμεθα, ὁποῖοι μέτριοι πόνοι καὶ σιτία πρὸς τὸ σῶμά ἐστιν Ὡμολογοῦμεν τρεῖς ὄντες ὅτι ἰατρὸν ἢ παιδοτρίβην» (Ἐρασταὶ 3).

Καὶ ἄλλην ὅμως γενικωτέραν μόρφωσιν εἶχον οἱ παιδοτρίβαι. Ὁ Ἴκκος ὁ Ταραντῖνος καὶ ὁ Ἡρόδικος ὁ Σηλυβριανὸς ἦσαν σοφισταὶ (Πλατ. Πρωτ. 8). Διὰ δὲ τὸν Μίκκον ὁ Σωκράτης λέγει «Μὰ Δι' οὐ φαῦλος γε ἀνήρ, ἀλλ' ἱκανὸς σοφιστής» (Πλατ. Λυσ. 1). Τὸν δὲ Αἰγινήτην παιδοτρίβην Μελησίαν ὁ Πίνδαρος ὀνομάζει «ἀπάλαιστον ἐν λόγοις» Νεμεον. Δ' 153).

Οἱ τοιοῦτοι ὅμως παιδοτρίβαι εἴδομεν ὅτι ἀνεφάνησαν ὀλίγον πρὸ τοῦ Πλάτωνος. Ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς Ἴκκος φαίνεται ὅτι πρῶτος ἔδωσε σημασίαν εἰς τὴν δίαιταν τῶν ἀθλητῶν καὶ ἀθλητὴς αὐτὸς πρότερον ἐφήρμοσεν εἰς ἑαυτὸν κανόνας ὡρισμένους καὶ ἐνίκησε πένταθλον εἰς τὰ Ὀλύμπια. Διότι τοῦτο ἔπρεπε νὰ γίνῃ, νὰ δοθῇ σημασία εἰς τὴν δίαιταν καὶ καθόλου εἰς τὸν τρόπον τῆς προπονήσεως τῶν ἀθλητῶν, διὰ νὰ σημειωθῇ ἡ εἰρημένη πρόοδος τῆς γυμναστικῆς. Ἔπρεπε νὰ εἰδικευθοῦν οἱ ἀθληταὶ εἰς τὰ διάφορα ἀγωνίσματα, διὰ νὰ δημιουργηθοῦν οἱ εἰδικοὶ προπονηταί. Καὶ οἱ εἰδικοὶ προπονηταὶ εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ἀρχίσῃ νὰ γίνεται σκέψις περὶ χρησι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μοποιήσεως τῆς κινήσεως ἐλλόγως καὶ ὄχι εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε. Καὶ ἔχει δίκαιον ὁ Γαληνός, ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι ἐπὶ Ὁμήρου ἦτο ἄγνωστος ἡ λέξις γυμναστικὴ καὶ ὅτι τότε ἕκαστον ἄτομον ἐγυμνάζετο εἰς ὅλα τὰ ἀγωνίσματα πλὴν τοῦ Ἐπειοῦ, ὁ ὁποῖος ἦτο μόνον πύκτης καὶ ***ὅτι ἡ εἰδίκευσις τῶν ἀθλητῶν ἤρχισε συγχρόνως μὲ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ γυμναστοῦ*** (Γαλην. Θρασύβ. 33). Καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἴκκου πρέπει νὰ θεωρῆται σταθμὸς εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς γυμναστικῆς. Πότε ὅμως ἀκριβῶς ἐνεφανίσθη ὁ Ἴκκος δὲν γνωρίζομεν. Ὁ Παυσανίας ἀναφέρει τὴν νίκην του καὶ ὅτι ὑπῆρξεν ἄριστος γυμναστής, δὲν λέγει ὅμως πότε ἐνίκησεν. Ὁ Πλάτων μετὰ τὸν Ἴκκον ἀναφέρει ὅτι προεπονήθησαν, κατὰ τοὺς ἰδίους μὲ τὸν Ἴκκον κανόνας οἱ σταδιονίκαι τῶν Ὀλυμπίων Ἄστυλος ὁ Κροτωνιάτης, ὁ Κρίσων ὁ Ἱμεραῖος καὶ ὁ Διόπομπος ὁ Θεσσαλός, (Νομ. 8,7). Ἀρχαιότερος ἐκ τούτων εἶναι ὁ Ἄστυλος ὁ ὁποῖος διὰ πρώτην φορὰν ἐνίκησε τὴν 73ην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 488 π. Χ. Ὁ Ἴκκος βεβαίως πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὅτι περὶ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὑπῆρξε. Ἄλλως τε καὶ ὁ Ἡρόδικος ὁ Σηλυβριανός, ὁ ὁποῖος παρουσιάζεται, ὡς θὰ ἴδωμεν συμπληρωτὴς τοῦ Ἴκκου, ἦτο σύγχρονος τοῦ Πλάτωνος (Πλατ. Πρωταγ. 8).

ΓΥΜΝΑΣΤΗΣ

Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι δὲν ἦσαν ὅλοι οἱ παιδοτρίβαι τοιοῦτοι ἢ δὲν ἐχρησιμοποιοῦντο πανταχοῦ τοιοῦτοι. Οἱ ἀμόρφωτοι ἦσαν ἐπίσης πρόθυμοι νὰ προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας των. Τοιουτοτρόπως ἐχωρίσθησαν καὶ οἱ μὲν διετήρησαν τὸν παλαιὸν τίτλον, ἐνῶ οἱ ἄλλοι οἱ μορφωμένοι, οἱ ἔχοντες γνῶσιν τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ ἀποτελέσματος παντὸς γυμνασίου ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ, ἔλαβον ὡς ἀποκλειστικὸν τίτλον τὸν τοῦ ***γυμναστοῦ***.

Ἄλλως τε ὑπῆρχε στάδιον συνεργασίας. Ὁ γυμναστὴς καθώριζε τὴν δίαιταν καὶ τὸ σύστημα τῆς προπονήσεως τῶν ἀθλητῶν. Ὁ παιδοτρίβης ἐφήρμοζε τὰ παραγγέλματα τοῦ γυμνατοῦ καὶ ἐδίδασκε καὶ ἐπέβλεπε τὰς ἀσκήσεις. Ὁ παιδοτρίβης δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν γυμναστήν. Ἀλλὰ καὶ ὁ γυμναστής, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν παιδοστρίβην. Ὁ παιδοτρίβης ἐστερεῖτο τῆς γνώσεως περὶ τῆς συγκροτήσεως καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ, ἐνῶ ὁ γυμναστὴς ἦτο δυνατὸν νὰ ἀγνοῇ, ἂν ὄχι ὅλα, τὰ περισσότερα ὅμως γυμνάσια. Διὰ τοῦτο ἠδύνατο νὰ συνυπάρχουν καὶ συνυπῆρχον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καὶ λέγει μὲν ὁ Γαληνὸς ὅτι ἡ παιδοτριβικὴ «οἷον ἔμπληκτός τις οἰκέτης, ἐπανίσταται δεσπότῃ χρηστῷ, τῇ γυμναστικῇ», ἀλλ' οὔτε, ὅταν λέγει παιδοτρίβας, οὔτε, ὅταν λέγει γυμναστάς, ἐννοεῖ τοὺς γυμναστάς. Ὅταν λέγει παιδοτρίβας ἐννοεῖ τοὺς συγχρόνους του γυμναστὰς Θέωνα καὶ Τρύφωνα τοὺς Ἀλεξανδρινούς, οἱ ὁποῖοι οὐδόλως ἐστεροῦντο θεωρητικῆς μορφώσεως. Ἦσαν οὗτοι συγγραφεῖς γυμναστικῶν ἔργων, τὰ ὁποῖα καθὼς αὐτὸς ὁ Γαληνὸς γράφει, δὲν ἦσαν ἀπορριπτέα. «Οὕτως αὖ πάλιν οἱ περὶ Θέωνα καὶ Τρύφωνα τὴν περὶ τοὺς ἀθλητὰς κακοτεχνίαν μεταχειρίσαντες, καθάπερ καὶ τὰ τούτων δηλοῖ συγγράμματα παρασκευήν τε τινα γυμνάσιον ὀνομαζόντων, καὶ αὖθις ἕτερόν τι μερισμόν, ἔπειτα ἄλλο τι τέλειον, ἀποθεραπείαν δ' ἄλλο καὶ ζητούντων εἴτε κατὰ τὴν τοιαύτην περίοδον ἀσκητέον ἐστὶ καὶ γυμναστέον τὸν ἀθλητὴν εἴτε ἀμφισβητούντων...» (Γαλην. Θρασύβ. 47). Τὸ νὰ λέγουν οὗτοι ὅτι πρέπει τῆς ὅλης γυμνάσεως νὰ προηγῆται προπαρασκευή, κατόπιν νὰ γίνεται μερισμός, δηλαδὴ καθολικὴ ἐλαφρὰ γύμνασις, κατόπιν νὰ ἀκολουθῇ ἡ εἰδικὴ προπόνησις, τὸ τέλειον γυμνάσιον καὶ νὰ κλείεται ἡ ὅλη γύμνασις μὲ τὴν ἀποθεραπείαν, οὔτε παραλογισμὸν ἐλέγχει, οὔτε ἔλειψιν θεωρητικῆς μορφώσεως. Ὁ δὲ Λουκιανὸς θέλων νὰ ἀναφέρῃ τοὺς ὀνομαστοτάτους τῶν γυμναστῶν ἀναφέρει τρεῖς τὸν Ἵκκον, τὸν Ἡρόδικον καὶ τὸν Θέωνα. Αὐτὸς δὲ ὁ Γαληνὸς θεωρεῖ τὸν Θέωνα ὡς ἄριστον γυμναστήν. Ἐπομένως ὁ Θέων καὶ ὁ Τρύφων οὐδόλως ἦσαν ἁπλοῖ παιδοτρίβαι. Ἦσαν πολὺ μορφωμένοι γυμνασταί. Ὅταν λοιπὸν λέγει παιδοτρίβας, ἐννοεῖ τοὺς γυμναστὰς καὶ ὅταν λέγει γυμναστάς, ἐννοεῖ τοὺς ἰατρούς. Διότι περὶ τῶν δύο ἀνωτέρω προσθέτει: «Τούτους οὖν ἀποπέμψαντες (οὐ γὰρ κακοτεχνίας, ἀλλὰ τέχνης ἥκομεν ἐπισκεψόμενοι) τοὺς τῆς ὄντως γυμναστικῆς ἐπιστήμονας ἤδη καλῶμεν Ἱπποκράτην τε καὶ Διοκλέα, καὶ Πραξαγόραν, καὶ Φιλότιμον, Ἐρασίστρατόν τε καὶ Ἡρόφιλον» (αὐτόθ. 38). Ὅλοι δὲ αὐτοὶ εἶναι ἰατροί. Ἂν παρατεθῇ ἄλλο χωρίον τοῦ συγγραφέως, θὰ φανῇ ἀπὸ τὴν σφοδρότητα τῶν ἐκφράσεων ὅτι πρόκειται περὶ ἀντιζηλίας, ἡ ὁποία τὸν ὡδήγησε νὰ ὀνομάσῃ τὸν γυμναστὴν παιδοτρίβην καὶ νὰ παρουσιάσῃ τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

παιδοτριβικὴν ἐπαναστάτιδα κατὰ τῆς γυμναστικῆς. «Ὅσοι δ' ἀσκοῦνται μὲν ὥστ' ἐν ἄθλοις νικᾶν, ἀφυεῖς δὲ ὄντες κακεῖ στεφάνων μὲν ἠτύχησαν, ἐξαίφνης δ' ἀνεφάνησαν γυμνασταὶ.... τὸν μὲν γὰρ πηλόν, ἐν ᾧ πολλάκις ἐκυλινδοῦντο, τίς ὑπολαμβάνει, σοφίας εἶναι δημιουργόν, ὁρῶν γε καὶ τοὺς σῦς ἐν αὐτῷ διατρίβοντας; ἀλλ' οὐκ' ἐν τοῖς ἀποπάτοις εἰκός, ἐν οἷς διημέρευον ἀγχίνοιαν φύεσθαι. Καὶ μήν παρὰ ταῦτ' οὐδὲν ἄλλο πρότερον ἔπραττον· ὅλοι γὰρ ἐωρῶμεν αὐτῶν τὸν βίον ἐν ταύτῃ τῇ περιόδῳ συστρεφόμενον, ἢ ἐσθιόντων, ἢ πινόντων ἢ κοιμωμένων, ἢ ἀποπατούντων, κυλινδουμένων ἐν κόνει καὶ πηλῷ» (αὐτόθ. 37). Ἑπομένως οὐδέποτε ὁ παιδοτρίβης ἀντεποιήθη τὰ ἔργα τοῦ γυμναστοῦ, οὔτε ἦτο δυνατὸν τοῦτο, ἀφοῦ ἦτο κατωτέρας μορφώσεως, οὔτε ἀνάγκη ὑφίστατο, ἀφοῦ ὑπῆρχε στάδιον συνεργασίας.

Εἴδομεν ὅτι ἐπὶ τοῦ Πλάτωνος ὑπῆρχον μορφωμένοι παιδοτρίβαι καὶ ἀμόρφωτοι, διάκρισις δὲ λεκτικὴ τῶν δύο τούτων ἐννοιῶν δὲν ὑπῆρχε. Γυμναστὴς καὶ παιδοτρίβης ἐταυτίζοντο. Ὀλίγον ὅμως ἀργότερον μᾶς παρουσιάζεται καὶ ἡ διάκρισις αὐτὴ καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ χωρίζονται τὰ ἔργα τοῦ γυμναστοῦ ἀπὸ τὰ τοῦ παιδοτρίβου. Λέγει ὁ Ἀριστοτέλης «παραδοτέον τοὺς παῖδας γυμναστικῇ καὶ παιδοτριβικῇ· τούτων γὰρ ἡ μὲν ποιάν τινα ποιεῖ τήν ἕξιν τοῦ σώματος, ἡ δὲ τὰ ἔργα» (Πολιτ. 8,3). Τοῦ γυμναστοῦ δηλαδὴ ἔργον ἦτο ἡ καθολικὴ συγκρότησις τοῦ σώματος, τοῦ δὲ παιδοτρίβου ἡ ἄσκησις εἰς τὰ διάφορα ἀγωνίσματα.

Ὁ γυμναστὴς εἴπομεν ὅτι ἦτο ἀνωτέρας μορφώσεως. Ἀντεποιεῖτο δὲ καὶ ἔργα τοῦ ἰατροῦ. Ὁ Φιλόστρατος λέγει ὅτι οἱ ἰατροὶ θεραπεύουν τὴν φθίσιν καὶ τὰ ἄλλα νοσήματα ἐπαντλοῦντες, ἢ ἀποκλύζοντες, ἢ ἐπιπλάττοντες «γυμναστικὴ δὲ τὰ τοιαῦτα διαίταις ἴσχει καὶ τρίψει» (Γυμναστ. 14). Ἄλλως τε ὁ Φιλόστρατος θεωρεῖ τὴν γυμναστικὴν μόριον τῆς ἰατρικῆς. «Τί οὖν χρὴ περὶ γυμναστικῆς γιγνώσκειν; τί δ' ἄλλο ἢ σοφίαν αὐτὴν ἡγεῖσθαι ξυγκειμένην μὲν ἐξ ἰατρικῆς τε καὶ παιδοτριβικῆς οὖσαν δὲ τῆς μὲν τελειωτέραν τῆς δὲ μόριον;» Ὁ δὲ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Γαληνὸς μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τὰς ὑγιεινὰς πραγματείας τὰς ἔγραφον οἱ ἰατροὶ καὶ οἱ γυμνασταὶ (Ὑγιειν. Γ' 1). Ἡ πρακτικὴ ὅμως ἄσκησις δὲν ἦτο καὶ πολὺ ἀναγκαία εἰς τὸν γυμναστήν. Ὁ Γαληνὸς λέγει ὅτι ὁ γυμναστὴς «ἐπίσταται μὲν ἁπάντων γυμνασίων τὰς δυνάμεις, ἐκλέγεται δὲ καθ' ἕκαστον εἶδος τὰ σύμμετρά τε καὶ μέσα τῶν ἀμετριῶν ἑκατέρων». Ὅταν ὅμως θέλει νὰ ἐφαρμόσῃ τὰ διάφορα γυμνάσια καλεῖ τοὺς εἰδικούς. Τὸν παιδοτρίβην διὰ τὰ γυμνάσια τῆς παλαίστρας, τὸν σφαιριστικὸν διὰ τὰς σφαιριστικὰς παιδιάς, τὸν ὁπλομαχητικὸν διὰ τὰ ὁπλομαχητικὰ κλπ.

Οἱ γυμνασταὶ εἶχον καὶ εὐρυτέραν ἐπίβλεψιν ἐπὶ τῶν γυμναζομένων. Εἰς τοὺς ἑταιρικοὺς διαλόγους τοῦ Λουκιανοῦ ἡ ἑταίρα ὑποπτεύεται μήπως ὁ παιδοτρίβης ἐμποδίζει τὸ μειράκιον νὰ φοιτᾷ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς φίλης της. Διὰ τοῦτο ἤσκουν ἐπιβολὴν ἰδιαιτέραν ἐπὶ τῶν ἀγωνιστῶν, τὴν ὁποίαν μετεχειρίζοντο πολλάκις ἀποτελεσματικῶς διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς νίκης. Εἴδομεν ἤδη ὅτι ὁ Ἀρραχίων ἀπέθανεν κατόπιν τῆς παρακελεύσεως τοῦ γυμναστοῦ του Ἐρυξία, ὁ ὁποῖος τήν στιγμὴν τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ φώναξε: «Καλόν ἐντάφιον τὸ ἐν Ὀλυμπίᾳ μὴ ἀπειπεῖν». Κατὰ δὲ τὸν Φιλόστρατον τὴν παρακέλευσιν πρὸς τὸν Καρύστιον Γλαῦκον «ὦ παῖ τὴν ἀπ' ἀρότρου» δὲν τὴν ἔκαμεν ὁ πατήρ του, ἀλλ' ὁ γυμναστής του Τισίας. Ὁ αὐτὸς δὲ συγγραφεὺς ἰσχυρίζεται ὅτι ὑπῆρξε γυμναστής, ὁ ὁποῖος μὲ ἀκονισμένην στλεγγίδα ἐφόνευσεν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἀθλητήν, ὁ ὁποῖος δὲν ἐκαρτέρησεν ὑπὲρ τῆς νίκης. Καὶ προσθέτει «ξίφος μὲν δὴ ἐπὶ τοὺς πονηροὺς τῶν ἀθλητῶν στλεγγὶς ἔστω, καὶ ἐχέτω δή τι ὑπὲρ τὸν Ἑλλανοδίκην ὁ γυμναστὴς ἐν Ὀλυμπίᾳ (Γυμναστ. 18). Καὶ λέγει ἐπίσης ὅτι ἡ νίκη ἀνήκει εἰς τὸν γυμναστήν, ὅσον καὶ εἰς τὸν ἀθλητήν. Διὰ τοῦτο ὁ γυμναστὴς τοῦ Προμάχου τοῦ Πελληνέως παγκρατιαστοῦ δὲν ἐδίστασε νὰ μεταχειρισθῇ καὶ τὸν ἔρωτα τοῦ νέου ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας. Ὅταν τὸν ἀντελήφθη ὅτι εἶχε βληθῇ ὑπὸ τοῦ μικροῦ θεοῦ, τοῦ ἐζήτησε νὰ ὁμολογήσῃ τοῦτο, ὁ δὲ Πρόμαχος ἀπήντησε δι' ἐρυθήματος. Ὁ γυμναστὴς ἐμεσίτευσε καὶ διεβίβασε ἀπάντησιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ μία ἐπιτυχία θὰ ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν ἄλλην, τὴν νίκην εἰς τὰ Ὀλύμπια. Τοῦ δὲ Μανδρογένους τοῦ Μάγνητος ὁ γυμναστὴς εἶχε τοιαύτην πεποίθησιν διὰ τὴν ἐπιβολήν του ἐπὶ τοῦ ἀγωνιστοῦ, ὥστε ἔγραψεν εἰς τὴν μητέρα τούτου «τὸν υἱὸν εἰ μὲν τεθνεῶτα ἀκούσει πίστευσον, εἰ δὲ ἡττώμενον ἀπίστει».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐνδιεφέροντο δηλαδὴ οἱ γυμνασταὶ διὰ τὴν νίκην ὄχι ὀλιγώτερον τῶν ἀθλητῶν. Τὸ ἐνδιαφέρον δ' αὐτὸ τῶν γυμναστῶν πολλάκις ἠμείβετο ἀπὸ τοὺς νικητάς. Εἰς τοὺς ἀνδριάντας, τοὺς ὁποίους οὗτοι ἀνήγειρον εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἔγραφον ἐνίοτε τὸ ὄνομα τοῦ γυμνάσαντος ἢ καὶ τοῦ ἀνήγειρον καὶ τὸν ἰδικόν του ἀνδριάντα. Εἴδομεν ὅτι παρὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Κρατίνου εὑρίσκετο ὁ ἀνδριὰς τοῦ παιδοτρίβου του. Εἰς ἑνὸς δὲ πύκτου Σαμίου νικητοῦ τὸν ἀνδριάντα ἀνεγράφετο ὅτι παιδοτρίβης του ἦτο ὁ Μίκων. Ἀλλὰ καί, ὅταν ἀνέθετον εἰς τὸν Πίνδαρον νὰ ἐξυμνήσῃ τὴν νίκην των οἱ ἀγωνισταί, παρήγγελλον νὰ μνημονευθῇ καὶ τοῦ παιδοτρίβου τὸ ὄνομα. Συνηντήσαμεν τὸν παιδοτρίβην Μελησίαν. Τοῦτον τὸν ἀναφέρει ὁ Πίνδαρος εἰς τρεῖς ὕμνους, τῶν παίδων παλαιστῶν ἐξ Αἰγίνης Ἀλκιμέδοντος, Τιμασάρχου καὶ Ἀλκιμίδους. Ἐπίσης ὑμνεῖ ὁ Πίνδαρος τὸν παιδοτρίβην τοῦ παιδὸς παλαιστοῦ Πυθέα τοῦ Αἰγινήτου Μένανδρον, τοῦ παγκρατιαστοῦ Μελίσσου τοῦ Θηβαίου τὸ παιδοτρίβην Ὀρσέαν καὶ τὸν παιδοτρίβην τοῦ παιδὸς πύκτου Ἀγησιδάμου τοῦ Λοκροῦ, Ἴλαν.

Ἀπὸ τὸν Πίνδαρον μανθάνομεν ὅτι οἱ καλύτεροι παιδοτρίβαι ἢ γυμνασταὶ ἦσαν οἱ Ἀθηναῖοι. Διὰ τὸν ἀνωτέρω Μένανδρον, ὁ ὁποῖος ἦτο Ἀθηναῖος, λέγει «χρὴ δ' ἀπ' Ἀθανᾶν τέκτον' ἀθλητασῖσιν ἔμμεν».

Οἱ παιδοτρίβαι καὶ οἱ γυμνασταὶ πολλάκις ἦσαν πρώην ἀθληταί. Εἴδομεν ὅτι ὁ θεωρούμενος, ὡς πρῶτος δώσας σημασίαν εἰς τὴν δίαιταν τῶν ἀθλητῶν Ἴκκος ὁ Ταραντίνος ἦτο Ὀλυμπιονίκης πένταθλος. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι παιδοτρίβαι καὶ γυμνασταὶ τοιοῦτοι μνημονεύονται. Ὁ Μελησίας, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ παιδοτρίβης τριάκοντα νικητῶν Αἰγινητῶν ἐνίκησε παγκράτιον ἀγενείων εἰς Νεμέαν καὶ πολλάκις μετὰ ταῦτα ἀνδρῶν (Πίνδ. Ὀλυμπ. 53). Εἰς δὲ τὸν Ἰσθμιονίκην παγκρατιαστὴν Φυλακίδαν Αἰγινήτην ἐχρησίμευσεν ὡς παιδοτρίβης ὁ Νεμεονίκης ἀδελφός του Πυθέας (Πίνδ. Ἰσθμιον. Ε' 59). Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀθηναῖος παιδοτρίβης Ταυρέας φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ἀθλητὴς τῶν βαρέων ἀγωνισμάτων.

«Κἂν δῇ τροχάζω στάδια πλείω Σωτάδου
τὸν Ταυρέαν δὲ τοῖς πόνοις ὑπερβαλῶ,
τὸν Κτησίαν δὲ τῷ φαγεῖν ὑπερδραμῶ»

(Ἀθην. Ι. 10).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καὶ ὁ Ἀλεξανδρινὸς γυμναστὴς Θέων ὑπῆρξεν ἀθλητὴς (Γαλην. Θρασύβ. 37). Ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ διασημότατος παιδοτρίβης Ἡρόδικος ὁ Σηλυβριανὸς ἦτο ἀσθενικός (Πλατ. Πολιτ. 3, 14).

ΑΛΕΙΠΤΗΣ

Πλὴν τοῦ παιδοτρίβου καὶ τοῦ γυμναστοῦ σπουδαῖος ἐργάτης τῆς γυμναστικῆς ἦτο καὶ ὁ **ἀλείπτης**. Τοῦ ἀλείπτου ἔργον ἦτο ἡ ἄλειψις τῶν γυμναζομένων διὰ τοῦ ἐλαίου, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ ἴδωμεν.

Τὸ ἔργον αὐτὸ τῶν ἀλειπτῶν, ἡ ἄλειψις διὰ τοῦ ἐλαίου, ἐξειλίχθη κατόπιν εἰς τὴν μάλαξιν, ἡ ὁποία ὡς θὰ ἴδωμεν ἀπετέλεσεν οὐσιωδέστατον μέρος τῆς γυμνάσεως καὶ τοιουτοτρόπως ὁ ἀλείπτης ὄχι ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς γυμναστικῆς. Τὸ ἔργον τοῦ ἀλείπτου ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ παρατηρηθῇ πόσον εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα ἔχει ἡ μάλαξις καὶ νὰ χρησιμοποιηθῇ αὕτη μαζὶ μὲ τὴν κίνησιν ὄχι πλέον διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ ὑγιοῦς μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν θεραπείαν τοῦ ἀσθενοῦς. Διὰ τοῦτο οἱ ἀλεῖπται ἐλέγοντο καὶ **ἰατραλεῖπται.**

Καὶ οἱ τρεῖς δὲ οὗτοι ἐργάται τῆς γυμναστικῆς, παιδοτρίβης, γυμναστὴς καὶ ἀλείπτης πολλάκις συνεχέοντο. Τὰ γυμναστικὰ συγγράμματα ἐκαλοῦντο καὶ ἀλειπτικὰ (Ἰάμβλ. βίος Πυθαγόρ. 25). Τὸ δὲ γυμνάζεσθαι ἐκαλεῖτο καὶ ἀλείφεσθαι καὶ ξηραλοιφεῖν. Ὁ δὲ Σχολιαστὴς τοῦ Πλάτωνος εἰς τὸν Λύσιν θέλων νὰ ἑρμηνεύσῃ τὴν λέξιν παιδοτρίβης μεταχειρίζεται τὰς λέξεις ἀλείπτης, γυμναστής.

Ἐνῶ ὁ Πολυδεύκης θεωρεῖ ἀκατάλληλον τὴν λέξιν ἀλείπτης καὶ προτιμᾷ ἀντ' αὐτῆς τὰς λέξεις παιδοτρίβης, γυμναστὴς καὶ προγυμναστὴς (Γ' 154).

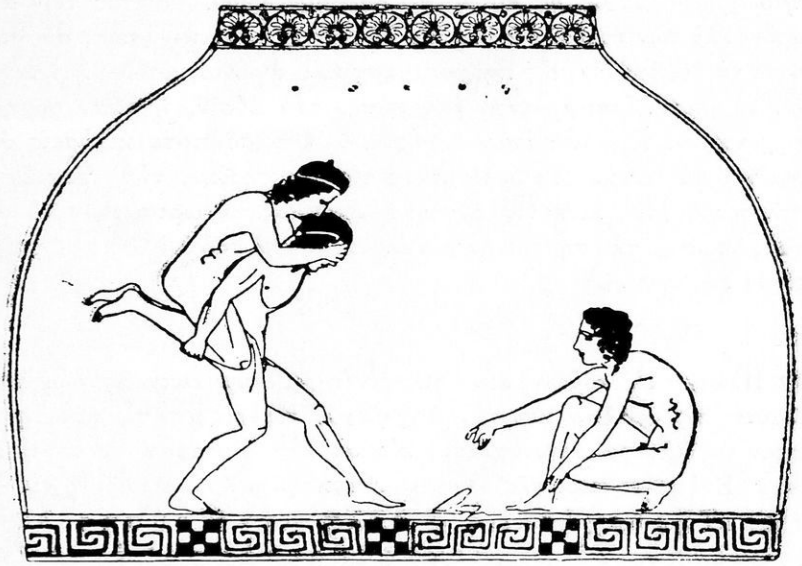
ΤΑ ΓΥΜΝΑΣΙΑ

ΕΚΛΟΓΗ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

Οἱ Ἕλληνες ὡς γυμνάσια δὲν μετεχειρίζοντο κινήσεις ὡρισμένας καὶ ἀπηκριβωμένας. Ὁ σταθμὸς οὗτος εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς γυμναστικῆς ἐσημειώθη εἰς τὴν Σουηδίαν ὑπὸ τοῦ Ling. Περὶ τούτου θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ οἰκεῖον κεφάλαιον. Οἱ Ἕλληνες μετεχειρίζοντο ὡς γυμνάσιον πᾶσαν, οἱανδήποτε κίνησιν. Οὐδέποτε διενοήθησαν ὅτι τὰ γυμνάσια ἔχουν, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ σκοπὸν ὀρθοσωμικόν. Ὁ τρόπος ἄλλως τε τῆς ζωῆς των καὶ τῆς διαίτης των ἦτο τοιοῦτος, ὥστε τοιαύτη ἀνάγκη νὰ μὴ παραστῇ. Κυρίως ἀπέβλεπον πρὸς τὴν λειτουργίαν τῆς θρέψεως, τὴν ὁποίαν ὑπεβοήθουν καὶ ἐνέτεινον ἔχοντες μέτρον τὰς βοηθητικὰς αὐτῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λειτουργίας, τὴν κυκλοφορίαν καὶ τὴν ἀναπνοήν. Διὰ τοῦτο πᾶσα κίνησις δι' αὐτοὺς ἦτο γυμνάσιον, ἤρκει νὰ ἐπηρέαζεν αὕτη τὴν ἀναπνοήν. Καὶ τοιουτοτρόπως ὁρίζει τὸ γυμνάσιον ὁ Γαληνός. «Οὐ πᾶσα κίνησις γυμνάσιον, ἀλλ' ἡ σφοδροτέρα» (Ὑγιειν. Β' 2). Καὶ ὁρίζει ὅτι σφοδροτέρα εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία ἀλλοιοῖ τὴν ἀναπνοήν. Ἑπομένως, λέγει, εἶναι πιθανὸν μία κίνησις νὰ εἶναι γυμνάσιον διὰ ἕνα, τοῦ ὁποίου ἀλλοιοῖ τὴν ἀναπνοήν, νὰ μὴν εἶναι δὲ διὰ ἄλλον, ἰσχυρότερον, τοῦ ὁποίου ἡ ἀναπνοὴ μένει ἀναλλοίωτος. Ἐπίσης κυριώτατος σκοπὸς

Εἰκ. 31. Παιδιὰ ἡ καὶ σήμερον γνωστὴ ὡς «καμπάνα».

τῶν γυμνασίων ἦτο ἡ καλλιέργεια τῶν ψυχικῶν ἀρετῶν, τοῦ θάρρους καὶ τῆς καρτερίας καὶ τῆς ἑτοιμότητος καθὼς καὶ τῶν εὐγενεστέρων ὁρμεμφύτων, τῆς φιλοπρωτίας καὶ τῆς φιλοδοξίας καὶ ταῦτα ἐκαλλιεργοῦντο διὰ τῆς ἀγωνιστικῆς, περὶ τῆς ὁποίας ἔγινε λόγος καὶ διὰ τῶν παιδιῶν. Ὁ Γαληνὸς εἰς τὸ «περὶ διὰ μικρᾶς σφαίρας γυμνασίου» λέγει «Μάλιστα οὖν ἐπαινῶ γυμνάσιον, ὃ καὶ σώματος ὑγείαν ἐκπορίζει, καὶ μερῶν εὐαρμοστίαν, καὶ ψυχῆς ἀρετὴν πρὸς τούτοις· τοῦτο δὲ τὸ διὰ τῆς μικρᾶς σφαίρας γυμνάσιον». Καὶ «οὐ μικρὸν καὶ τοῦτο ἀγαθόν, ὅταν ἄμφω τὸ γυμνάσιον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὠφελεῖν δύνηται, καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν εἰς τὴν ἰδίαν ἑκατέρου ἀρετήν». Καὶ προσέτι πιστεύει ὁ αὐτὸς συγγραφεύς, ὅτι μαζὶ μὲ τὴν ὠφέλειαν τοῦ σώματος πρέπει νὰ ἐπιτυγχάνεται καὶ ἡ τέρψις τῆς ψυχῆς.«Ἄριστα μὲν ἁπάντων γυμνάσια εἶναι τὰ μὴ μόνον τὸ σῶμα διαπονεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν τέρπειν δυνάμενα».

Διὰ τοῦτο αἱ παιδιαί, ἰδίως δὲ αἱ σφαιρίσεις, ἐκαλλιεργοῦντο εὐρύτατα εἰς τὰς παλαίστρας καὶ εἰς τὰ γυμνάσια, ὅπου καὶ ἰδιαίτερος χῶρος ἦτο προωρισμένος δι' αὐτάς, τὸ σφαιριστήριον. Ἐκτὸς τῶν ἀγωνισμάτων καὶ τῶν παιδιῶν τὰ λοιπὰ γυμνάσια ἦσαν κινήσεις, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς παρασκευαστικαὶ ἀγωνισμάτων, ἢ ἦσαν κινήσεις, αἱ ὁποῖαι ἐλαμβάνοντο ἀπὸ αὐτὴν τὴν φύσιν, ἢ ἦσαν ὀρχηστικὰ σχήματα ἐκ τῶν διαφόρων ὀρχήσεων. Ὁπωσδήποτε κινήσεις ἀπηκριβωμέναι μὲ τελείως καθωρισμένας τὴν ἀφετηρίαν, τὴν τροχιὰν καὶ τὴν τελικὴν στάσιν, κινήσεις ἐχούσας ἀκριβῶς καθωρισμένον τὸ ἀποτέλεσμα, ὅπως εἰς τὴν σημερινὴν γυμναστικὴν ἀπὸ τοῦ Ling καὶ ἐντεῦθεν, δὲν εἶχον ἐπινοηθῆ.

—

ΟΡΧΗΣΙΣ

Ὁ Πλάτων εἰς τοὺς νόμους διακρίνει τῆς γυμναστικῆς δύο μεγάλας κλάσεις, τὴν ***πάλην*** καὶ τὴν ***ὄρχησιν.*** Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην κατατάσσει τὰ διάφορα ἀγωνίσματα, εἰς δὲ τὴν δευτέραν τὰ ὀρχηστικὰ σχήματα. Καὶ λέγει περὶ τῆς ὀρχήσεως ὅτι πρέπει νὰ διακριθῆ εἰς δύο, ὡς ἑξῆς: «Τῆς ὀρχήσεως δ' ἄλλη μὲν Μούσης λέξιν μιμουμένων, τό τε μεγαλοπρεπὲς φυλάττοντας ἅμα καὶ ἐλεύθερον· ἄλλη δὲ εὐεξίας ἐλαφρότητός τε ἕνεκα καὶ κάλλους τῶν τοῦ σώματος μελῶν καὶ μερῶν, τὸ προσῆκον καμπῆς τε καὶ ἐκτάσεως ἀποδιδομένης ἑκάστης αὐτοῖν αὐτῶν, εὐρύθμου κινήσεως διασπειρομένης ἅμα καὶ ξυνακολουθούσης εἰς πᾶσαν τὴν ὄρχησιν ἱκανῶς» (Νομ. 7,6). Ὅτι δὲ δὲν ἐννοεῖ δι' αὐτῶν ἴδιον κύκλον κινήσεων, αἱ ὁποῖαι ἐχρησιμοποιοῦντο ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ὑπὸ τῆς γυμναστικῆς, ὡς θὰ ἐπετρέπετο κανεὶς νὰ ὑποπτευθῆ, φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀνάλυσιν, τὴν ὁποίαν κάμνει περὶ τῶν σκοπουμένων τῆς ὀρχήσεως. «Τὰ μὲν τοίνυν τῆς φωνῆς μέχρι τῆς ψυχῆς πρὸς ἀρετῆς παιδείαν... τὰ δέ γε τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σώματος, ἃ παιζόντων ὄρχησιν εἴπομεν, ἐὰν μέχρι τῆς τοῦ σώματος ἀρετῆς ἡ τοιαύτη κίνησις γίγνηται, τὴν ἔντεχνον ἀγωγὴν ἐπὶ τὸ τοιοῦτον αὐτοῦ γυμναστικὴν προσείπομεν» (Νομ. 2, 13).

Ἐλέχθη εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ὅτι ὁ χορὸς ἐκαλλιεργεῖτο μεγάλως καὶ ὅτι ἦτο οὗτος ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας μερίμνης τῶν κρατῶν. Εἰς

Εἰκ. 32. Ὄρχησις.

τὰς Ἀθήνας κατὰ τὰ Παναθήναια καὶ τὰς ἄλλας ἑορτὰς παρουσιάζοντο ἀνδρικοὶ χοροὶ καὶ χοροὶ πυρριχιστῶν καὶ οἱ καλούμενοι κύκλιοι χοροί, καὶ χοροὶ ἀγενείων, καὶ χοροὶ παίδων καὶ ἔνοπλοι χοροὶ παίδων, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ παῖδες ὠρχοῦντο τὴν καλουμένην Τριτογένειαν. Εἰς τὴν Σπάρτην ἐπίσης παρουσιάζοντο χοροὶ παίδων κατὰ τὰς ἐπιχωρίους ἑορτάς, τὰ Κάρνεια καὶ τὰ Ὑακίνθια καὶ τὰς Γυμνοπαιδίας (Λυσίας 21,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

1—4 Πλουτ. Ἀγησίλ. 21 καὶ 29 Σχολιαστ. Ἀριστοφ. Νεφ. 986 καὶ 987 Πλατ. Νομ.7,7).

Ἐπομένως ἀφοῦ πολλοὶ εἴτε ὡς παῖδες, εἴτε ὡς ἔφηβοι, εἴτε ὡς ἄνδρες ἐδιδάσκοντο ὀρχήσεις χάριν τῶν χορῶν τούτων, δὲν ἦτο παράδοξον, ἂν ἔκαμνον χρῆσιν τῶν γνώσεών των αὐτῶν μετὰ ταῦτα πρὸς γύμνασιν. Ἐν τούτοις φαίνεται ὅτι δὲν συνέβαινε τοῦτο εἰς μεγάλην κλίμακα τουλάχιστον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πλάτωνος. Ὁ Σωκράτης εἰς τὸ συμπόσιον τοῦ Ξενοφῶντος ἐπαινεῖ τὴν ὄρχησιν ὡς παμμερῆ ἄσκησιν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν δρόμον, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ γυμναζόμενοι «τὰ σκέλη μὲν παχύνονται, τοὺς ὤμους δὲ λεπτύνονται» καὶ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν πυγμήν, διὰ τῆς ὁποίας οἱ πύκται «τοὺς ὤμους μὲν παχύνονται, τὰ δὲ σκέλη λεπτύνονται». Ἐπαινεῖ ἐπίσης τὴν ὄρχησιν καὶ διότι δὲν χρειάζεται νὰ μεταβῇ κανεὶς διὰ νὰ γυμνασθῇ εἰς τὸ γυμνάσιον, ἀλλ' ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο «οἶκος ἑπτάκλινος». Ἐν τούτοις, ὅταν οἱ συνδαιτημόνες ἤκουσαν ὅτι σκοπεύει νὰ ὀρχηθῇ, ἐγέλασαν. Ὅταν δὲ τοὺς ἀνεκοίνωσεν, ὅτι ὁ Χαρμίδης μετέβη ἔξαφνα εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ τὸν εἶδε νὰ ὀρχῆται, «Ναὶ μὰ τὸν Δι', ἔφη ὁ Χαρμίδης, καὶ τὸ μέν γε πρῶτον ἐξεπλάγην καὶ ἔδεισα μὴ μαίνοιο· ἐπειδὴ δέσου ἤκουσα ὅμοια οἷς νῦν λέγῃς, καὶ αὐτὸς ἐλθὼν οἴκαδε ὠρχούμην μὲν οὔ, οὐγὰρ πώποτε τοῦτ' ἔμαθον, ἐχειρονόμουν δὲ ταῦτα γὰρ ἠπιστάμην». Δηλαδή, ὄχι μόνον ἐφάνη παράδοξον εἰς τὸν Χαρμίδην τὸ ὅτι ὠρχεῖτο ὁ Σωκράτης, μέχρι τοῦ νὰ τὸν θεωρήσῃ παράφρονα, ἀλλὰ καὶ ἠγνόει οὗτος νὰ ὀρχῆται. Οὔτε κανεὶς ἄλλος ἐκ τῶν συμποσιαζόντων φαίνεται νὰ ἐγνώριζεν. Ἐπομένως τῆς ὀρχήσεως, ὡς γυμνασίου, δὲν ἐγίνετο εὐρεῖα χρῆσις, οὔτε καὶ ὅλοι ἐγνώριζον νὰ ὀρχοῦνται. Ἐν τούτοις μερικοὶ ἔκαμνον χρῆσιν αὐτῆς πρὸς γύμνασιν, ὅπως ὁ Σωκράτης, ὅταν ἤθελον νὰ γυμνασθοῦν κατ' οἶκον, ἢ ὅταν δὲν ἤθελον «συγγυμναστὴν ζητεῖν», ἢ «ἐν ὄχλῳ πρεσβύται ὄντες ἀποδύεσθαι», ἢ ὅταν ἤθελον νὰ γυμνάζωνται «χειμῶνος μὲν ἐνστέγῃ.... ὅταν δὲ ἄγαν καῦμα ᾖ, ἐν σκιᾷ». Αὐτὰ εἶναι ἐπιχειρήματα, τὰ ὁποῖα προβάλλει ὁ Σωκράτης ὑπὲρ τῆς ὀρχήσεως, ἐκτὸς τῆς ἰδιότητός του νὰ γυμνάζῃ τὸ σῶμα παμμερῶς, καὶ ταῦτα βεβαίως ἦσαν λόγοι ἱκανοὶ διὰ νὰ ἀναγκάσουν μερικοὺς εἰς τὸ νὰ γυμνάζωνται ὀρχούμενοι. Μεταγενέστερον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὅμως ἡ ὄρχησις ἐκαλλιεργήθη περισσότερον καὶ ἐξειλίχθη (Λουκ. περὶ ὀρχήσεως 25). Αἱ Θεσσαλικαὶ πόλεις τοιαύτην καλλιέργειαν ἔκαμνον τῆς ὀρχήσεως, ὥστε τοὺς ἀρίστους τῶν πολιτῶν τοὺς ἐτιτλοφόρουν μὲ τὸν τίτλον τοῦ προορχηστῆρος (Λουκ. αὐτόθ. 14). Διὸ καὶ ἐπεξετάθη ἡ χρησιμοποίησις αὐτῆς ὑπὸ τῆς γυμναστικῆς. Μανθάνομεν δὲ ἀπὸ τὸν Γαληνὸν ὅτι αἱ κινήσεις αὗται αἱ ὀρχηστικαὶ ἦσαν σύντονοι καὶ περιελάμβανον ἅλματα μέγιστα καὶ περιδινήσεις καὶ περιστροφὰς ταχίστας καὶ ὀκλάσεις καὶ ἐκεῖθεν ἐξαναστάσεις καὶ διαστάσεις μεγίστας τῶν σκελῶν καὶ ἐν γένει κινήσεις ζωηρὰς καὶ ταχείας. Καὶ ὅτι δι' αὐτῶν καθίστατο τὸ σῶμα λεπτὸν καὶ μυῶδες καὶ σκληρὸν καὶ πυκνὸν (Γαλην. Ὑγιειν.Β′ 11). Τοιαύτας κινήσεις λέγει καὶ ὁ Λουκιανὸς ὅτι περιελάμβανεν ἡ ὄρχησις, τὴν ὁποίαν οὗτος θεωρεῖ «γυμνασίων τὸ κάλλιστον ἅμα καὶ εὐρυθμότατον».

Τὰς φυσικὰς κινήσεις, τὰς ὁποίας ἐχρησιμοποίουν ὡς γυμνάσια, τὰς ὠνόμαζον περιφραστικῶς, ἀλλὰ καὶ μονολεκτικῶς καὶ τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθη πλουσιωτάτη ὀνοματολογία. Ἐξ αὐτῶν περιεσώθησαν τινὰ μέχρις ἡμῶν ὑπὸ διαφόρων ἰατρῶν, τῶν ὁποίων ἀποσπάσματα διεφύλαξεν ὁ Ὀρειβάσιος, μάλιστα δὲ ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ.

ΓΥΜΝΑΣΙΑ ΧΕΙΡΩΝ

Οὕτω τὰ ἐλεύθερα γυμνάσια τῶν χειρῶν ἀπετέλουν ἴδιον κύκλον, ὁ ὁποῖος ἐκαλεῖτο ***χειρονομία***. Ἡ χειρονομία ἐταυτίζετο σχεδὸν μὲ τὴν ***σκιαμαχίαν***, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξετέλουν ἄνευ ἀντιπάλου τὰς κινήσεις τῆς πυγμῆς. Ὁ Ἄντυλλος λέγει ὅτι ἡ σκιαμαχία καὶ ἡ χειρονομία ἐπέφερον τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα (Ὀρειβ. 30). Ὁ δὲ Παυσανίας λέγει ὅτι τοῦ πύκτου Γλαύκου ὁ ἀνδριὰς εἰς τὴν Ἄλτιν εἶχε στάσιν σκιαμαχοῦντος, διότι ἦτο «ἐπιτηδειότατος τῶν κατ' αὐτὸν χειρονομῆσαι» (6. 10, 3). Οὔτε διὰ τὴν χειρονομίαν, οὔτε διὰ τὴν σκιαμαχίαν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι περιελάμβανον ἀποκλειστικῶς κινήσεις τῶν χειρῶν. Διὰ τὴν σκιαμαχίαν τουλάχιστον λέγει ὁ Ἄντυλλος «Δεῖ δὲ οὐ μόνον ταῖς χερσὶ σκιαμαχεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς σκέλεσι, ποτὲ μὲν ὥσπερ ἀλλομένους, ποτὲ δὲ ὥσπερ λακτίζοντας» (Ὀρειβασ. 29).

Μεταξὺ τῶν γυμνασίων τῶν χειρῶν ἦτο καὶ τὸ ***πιτυλίζειν*** ἢ ***πιτύλισμα***. Ἐκαλεῖτο δ' οὕτω, διότι αἱ κινήσεις κατ' αὐτὸ ἦσαν ὅμοιαι μὲ τὰς κινήσεις τῶν κωπῶν. Κατὰ τὸ πιτύλισμα ὁ γυμναζόμενος ἐστηρί-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ζετο ἐπὶ τῶν ἄκρων τῶν ποδῶν καὶ ἔφερε τὴν μίαν χεῖρα ἄνω καὶ ἐκεῖθεν περιέστρεφε τὰς χεῖρας ἀπὸ τοῦ ὤμου κατὰ τὸ ὀβελιαῖον ἐγκάρσιον ἐπίπεδον, οὕτως ὥστε, ὅταν ἡ μία χεὶρ ἤρχετο ἐμπρός, ἡ ἄλλη ἐφέρετο ὀπίσω. Ἐτίθετο δὲ ὁ γυμναζόμενος πρὸ τοίχου, ὥστε, ὅταν ἔχανε τὴν ἰσορροπίαν του, ἠδύνατο νὰ ἀποκαθίσταται εὐκόλως στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ τοίχου (Γαλην. Ὑγιειν. Β′ 10).

Διὰ τὴν γύμνασιν τῶν χειρῶν μετεχειρίζοντο καὶ τοὺς ἁλτῆρας. Κατὰ τὸ γυμνάσιον αὐτὸ ἔρριπτον τοὺς ἁλτῆρας εἰς μῆκος ἢ ὕψος, ἔβαλλον, ἐξ οὗ καὶ ***ἁλτηροβολία*** (Ὀρειβ. 34). Καὶ ὁ Λουκιανὸς εἰς τὸ γυμνάσιον εἶδεν ὅτι εἷς τῶν γυμναζομένων «μολυβδίδας χερμαδίους ἀράγδην ἔχων, ἐχειροβόλει» (Λεξιφάνης 5). Ἐπίσης ἐξετέλουν διαφόρους κινήσεις τῶν χειρῶν ἀπὸ παντοίων ἀφετηριῶν, ἰδίως ἀπὸ τῆς θέσεως τῶν χειρῶν ἐμπρὸς ὁριζοντίως, ὁπόθεν ἐξετέλουν κινήσεις τῆς ἄκρας χειρός, πρὸς γύμνασιν τοῦ καρποῦ. Ὁ Ἀντυλλος λέγει ὅτι ἀπὸ τῆς θέσεως αὐτῆς ἐξετέλουν βραχεῖαν κίνησιν. Δὲν δύναται δὲ νὰ εἶναι ἄλλη ἡ βραχεῖα κίνησις ἢ κίνησις τῆς ἄκρας χειρός. Μὲ τοὺς ἁλτῆρας ἐξετέλουν καὶ τὰς κινήσεις τῆς πυγμῆς (Ὀρειβ. 35).

—

ΓΥΜΝΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΟΔΩΝ

Τὰ γυμνάσια τῶν ποδῶν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν εἰς δρομικὰ καὶ ἁλματικά. Δρομικὰ ἦσαν ὁ ***ἀνατροχασμός,*** κατὰ τὸν ὁποῖον ἔτρεχον ἀνάποδα πρὸς τὰ ὀπίσω, ὁ ***περιτροχασμός,*** κατὰ τὸν ὁποῖον ἔτρεχον κυκλοτερῶς (Ὀρειβ. 22), καὶ τὸ ***ἐκπλεθρίζειν*** κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ γυμναζόμενος ἔτρεχεν ἐμπρὸς καὶ ὀπίσω μίαν ὡρισμένην ἀπόστασιν, τὴν ὁποίαν μεθ' ἑκάστην διαδρομὴν ἐμείου κατὰ μικρόν, ἕως οὗ αὕτη ἐξημηδενίζετο (Γαλην. Ὑγιειν. Β′ 10). Ἁλματικὰ δὲ ἦσαν ὁ ***ἀφαλμός,*** ὁ ***ἐξαλμός,*** καὶ τὸ ***πρὸς πυγὴν ἅλμα.*** Κατὰ τὸν ἀφαλμὸν ἔφερον τὸ ἓν σκέλος ἐμπρὸς κεκαμμένον καὶ ἐκεῖθεν ἔκαμνον ἐναλλαγὴν τῶν σκελῶν δι' ἀναπηδήσεως εἰς ἕνα χρόνον. Ἔκαμνον δηλαδὴ τροχάδην, οὕτως εἰπεῖν, ἐπὶ τόπου (Ὀρειβ. 31). Εἰς τὸν Ἀνάχαρσιν ὁ Λουκιανὸς παρουσιάζει γυμναζομένους εἰς τὸν ἀφαλμόν. «Ἄλλοι δ' ἀλλαχόθι πάντες ἐγκονοῦσι, καὶ ἀναπηδῶσιν, ὥσπερ θέοντες, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μένοντος καὶ εἰς τὸ ἄνω συναλλόμενοι, λακτίζουσι τὸν ἀέρα» (Ἀναχ. 4). Ὁ ἐξαλμὸς ἦτο ὅμοιος μὲ τὸν ἀφαλμόν, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι δὲν ἔμενον ἐπὶ τόπου, ἀλλὰ προεχώρουν. Διὰ τὰ δύο αὐτὰ γυμνάσια, τὸν ἀφαλμὸν καὶ τὸν ἐξαλμόν, δύ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ναται νὰ λεχθῇ ὅτι δὲν εἶναι ἁλματικά, ἀλλὰ δρομικά. Μόνον δὲ ἂν στηριχθῇ κανεὶς εἰς τὰς λέξεις, μὲ τὰς ὁποίας ταῦτα ἐσημαίνοντο, θὰ δυνηθῇ νὰ τὰ κατατάξῃ εἰς τὰ ἁλματικά. Εἰς δὲ τὸ πρὸς πυγὴν ἅλμα δι' ἀμφοτέρων τῶν ποδῶν συγχρόνως ἐκτύπων τοὺς γλουτούς. Τούτου τοῦ τελευταίου ἅλματος ἔκαμνον χρῆσιν αἱ Λακεδαιμόνιαι γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι τὸ ὠνόμαζον ***βίβασιν.*** Ὁ Ἀριστοφάνης παρουσιάζει τὴν ζωηρὰν καὶ σφριγηλὴν Λάκαιναν Λαμπιθώ, νὰ ἐξηγῇ τὴν ζωηρότητά της εἰς τὴν Λυσιστράτην, ὡς ὀφειλομένην εἰς τὸ γυμνάσιον αὐτὸ λέγουσα:

«Γυμνάδδομαί γα καὶ ποτὶ πυγὰν ἅλλομαι».

Κατὰ τὸν Ἱπποκράτην ὅμως τὸ γυμνάσιον αὐτὸ προεκάλει ἔκτρωσιν καὶ αἱμορροΐδας (Ὀρειβ. 31).

ΓΥΜΝΑΣΙΑ ΤΟΥ ΚΟΡΜΟΥ

Εἰς τὴν ὄρχησιν περιελαμβάνοντο καὶ κινήσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἐτίθεντο εἰς ἐνέργειαν οἱ μύες τοῦ κορμοῦ, καθὼς καὶ εἰς τὴν σκιαμαχίαν καὶ τὰ ἄλλα παλαιστρικὰ γυμνάσια, περὶ τῶν ὁποίων θὰ εἴπωμεν. Ἐν τούτοις εἶχον καὶ ἰδιαίτερα γυμνάσια εἰδικῶς διὰ τοὺς μῦς τοῦ κορμοῦ. Ταῦτα ἐξετέλουν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, κρατοῦντες τοὺς ἁλτῆρας. Συνίσταντο δὲ εἰς ἐπικύψεις καὶ ἀνακύψεις καὶ παντοίας ἄλλας κινήσεις (Ὀρειβάσ. 34). Ἐπενόουν δὲ καὶ ἰδιαιτέρας ὅλως κινήσεις, ἐκ τῶν ὁποίων μία περισωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Γαληνοῦ εἶναι χαρακτηριστικὴ τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐσκέπτοντο καὶ ἐπενόουν τὰ γυμνάσια. Κατ' αὐτὴν ἐτοποθέτουν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους εἰς ἀπόστασιν ὀργυιᾶς δύο ἁλτῆρας. Κατόπιν ἐστέκοντο εἰς τὸ μέσον τῶν ἁλτήρων καὶ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἀνελάμβανον καὶ ἐπανέθετον τὸν πρὸς τὰ ἀριστερά των ἁλτῆρα, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς τὸν πρὸς δεξιά, χωρὶς νὰ μετακινήσουν τοὺς πόδας ἢ νὰ τοὺς ἀποσπάσουν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους. Καὶ τοῦτο ἐπανελαμβάνετο πολλάκις (Γαλην. Ὑγιειν. Β' 11 Ὀρειβ. 34).

ΓΥΜΝΑΣΙΑ ΕΠΙ ΠΕΠΗΓΜΕΝΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ

Περὶ πεπηγμένων ὀργάνων δὲν μᾶς περιεσώθησαν πληροφορίαι. Μόνον γνωρίζομεν ὅτι ἀνερριχῶντο ἐπὶ σχοινίου καὶ ὅτι ἐξηρτῶντο καὶ οὐδὲν πλέον (Γαλην. Ὑγιειν. Β' 9). Τί εἴδους ὅμως γυμνάσια ἐξετέλουν ἀπὸ τῆς ἐξαρτήσεως, ἀγνοοῦμεν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω γυμνασίων περιεσώθη μέχρις ἡμῶν καὶ μία σειρὰ τοιούτων, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς παρασκευαστικὰ τῶν τριῶν καταβλητικῶν ἀγωνισμάτων, τῆς πάλης, τῆς πυγμῆς καὶ τοῦ παγκρατίου. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ἐννοηθῇ ὅτι τῶν γυμνασίων αὐτῶν ἔκαμνον χρῆσιν μόνον οἱ παλαισταὶ καὶ οἱ πύκται καὶ οἱ παγκρατιασταί. Τουναντίον περισσότερον δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἐχρησιμοποιοῦντο ταῦτα ἀπὸ τοὺς λοιπούς, οἱ ὁποῖοι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιδοθοῦν, δι' οἱονδήποτε λόγον, εἰς τὰ ἀγωνίσματα ταῦτα.

Τῆς πάλης παρασκευαστικὸν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ **ἀκροχειρία.** Κατ' αὐτὴν δύο συγγυμναζόμενοι ἐπιάνοντο ἀπὸ τὰς ἄκρας χεῖρας καὶ ἐπάλαιον, χωρὶς ἄλλην λαβήν. Τοῦτο τὸ γνωρίζομεν ἀπὸ τὸν Σχολιαστὴ τοῦ Πλάτωνος. Ὁ δὲ Πολυδεύκης τὴν ὁρίζει ὡς ἑξῆς· «ἀ κ ρ ο χ ε ι ρ ι σ μ ὸ ς μ ε λ έ τ η τ ι ς ἐ ν π α γ κ ρ α τ ί ῳ» (2. 15, 3).

Διὰ τὴν πυγμὴν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν δύο σειρὰς παρασκευαστικῶν γυμνασίων. Ἐκεῖνα, διὰ τῶν ὁποίων ἠσκοῦντο εἰς τὸ νὰ κρατοῦν ἐπὶ μακρὸν τὰς χεῖρας ὑψωμένας, χωρὶς νὰ καταπονοῦνται καὶ ἐκεῖνα, διὰ τῶν ὁποίων ἠσκοῦντο εἰς τὴν καταφορὰν τῶν κτυπημάτων. Εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ πυγμῆς εἴδομεν ὅτι ἡ ἱκανότης τοῦ νὰ κρατοῦνται ἐπὶ μακρὸν αἱ χεῖρες ὑψωμέναι ἦτο τὸ κυριώτερον προσὸν τοῦ πύκτου. Πρὸς τοῦτο εἶχον τὸ γυμνάσιον, τὸ καλούμενον **πὺξ ἀτρεμίζειν.** Κατ' αὐτὸ ἀνύψουν τὰς χεῖρας ἐμπρὸς εἰς πυγμὴν καὶ τὰς ἐκράτουν ἐπὶ μακρόν. Ὅταν δὲ ἤθελον νὰ δώσουν ἔντασιν εἰς τὸ γυμνάσιον, ἐκράτουν καὶ τοὺς ἁλτῆρας ἢ ἄλλο τι βάρος. Ἀκόμη δὲ δυσκολώτερον τὸ καθίστων διὰ τοῦ συγγυμναστοῦ, ὁ ὁποῖος ἐφήρμοζεν ἀντίστασιν σύρων τὰς χεῖρας τοῦ γυμναζομένου πρὸς τὰ κάτω (Ὀρειβ. 6, 12).

Διὰ τὴν γύμνασιν εἰς τὴν καταφορὰν τῶν κτυπημάτων εἶχον τὴν σκιαμαχίαν, τὴν ὁποίαν εἴδομεν, καὶ τὴν **κωρυκομαχίαν.** Διὰ τὴν κωρυκομαχίαν κατασκευάζετο ὁ καλούμενος **κώρυκος,** ὁ ὁποῖος ἦτο σάκκος πλήρης κεγχραμίδων ἢ ἀλεύρου διὰ τοὺς ἀσθενεστέρους καὶ ἄμμου διὰ τοὺς ἰσχυροτέρους. Τὸ μέγεθός του ἐποικίλλεν ἀναλόγως τῆς ἡλικίας τῶν γυμναζομένων. Κατὰ δὲ τὸν Φιλόστρατον ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐλαφρότερος διὰ τοὺς πύκτας καὶ βαρύτερος διὰ τοὺς παγκρατιστάς. Ἐκρεμᾶτο δὲ ἀπὸ τῆς ὀροφῆς εἰς τοιοῦτον ὕψος, ὥστε ὁ πυθμήν του εὑρίσκετο εἰς τὸ ὕψος τοῦ ὀμφαλοῦ τοῦ γυμναζομένου. Τὸν κώρυκον ὁ γυμναζόμενος ἐκτύπα διὰ τῶν πυγμῶν, ὁ ὁποῖος τοιουτοτρόπως

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἠωρεῖτο καί, ὅταν ἐπανήρχετο πρὸς τὸν γυμναζόμενον, ἀντεβάλλετο πάλιν διὰ τῶν πυγμῶν ἢ διὰ τῆς κεφαλῆς ἢ διὰ τοῦ στήθους ἢ διὰ τῆς ράχεως (Ὀρειβ. 33).

Εἰς τὸν κύκλον αὐτὸν τῶν παρασκευαστικῶν διὰ τὰ καταβλητικὰ ἀγωνίσματα γυμνασίων πρέπει νὰ καταταχθῇ καὶ ἡ ***ἀλίνδησις*** ἢ ***κύλισις,*** περὶ τῆς ὁποίας ἔγινε λόγος εἰς τὴν πάλην καὶ ἡ ὁποία δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς παρασκευαστικὴ τοῦ παγκρατίου.

Ὁ Ἱπποκράτης μεταξὺ τῶν γυμνασίων καταλέγει καὶ τὰ ***ἀνακινήματα,*** τὰ ***ἀνακουφίσματα*** καὶ τὰ ***παρασείσματα.*** Εἰς τί συνίσταντο ταῦτα δὲν ἀναφέρει. Ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων ὅμως, τὰ ὁποῖα λέγει ὅτι ἐπέφερον ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι πρόκειται περὶ κινήσεων ταχειῶν καὶ σπασμωδικῶν (Διαίτης τὸ Δεύτερον 475).

ΚΡΙΚΗΛΑΣΙΑ

Ἴσως ἐδῶ πρέπει νὰ γίνῃ μνεία ἑνὸς ἄλλου γυμνασίου, τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ καταταχθῇ καὶ εἰς τὰς παιδιάς[1], τῆς ***κρικηλασίας*** ἢ τοῦ ***τροχοῦ.*** Κατ' αὐτὴν διὰ σιδηροῦ ἐλατῆρος, ὁ ὁποῖος ἦτο κεκαμμένος κατὰ τὸ ἓν ἄκρον καὶ κατὰ τὸ ἄλλον ἔφερε ξυλίνην λαβήν, ὠθεῖτο ὁ καλούμενος κρίκος ἢ τροχὸς καὶ οὕτως ἠναγκάζετο ὁ γυμναζόμενος νὰ τρέχῃ. Πρόκειται δηλαδὴ περὶ τῆς σημερινῆς παιδιᾶς, ἡ ὁποῖα καλεῖται «στεφάνι». Ἔφερε μάλιστα, ὅπως καὶ σήμερον, ὁ τροχὸς κωδωνίσκους. Ὁ τροχὸς ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ὕψος τόσον, ὥστε νὰ φθάνῃ μέχρι τοῦ μαστοῦ τοῦ γυμναζομένου.

Ὁ Ἀντυλλος συνιστᾷ, ὅταν θερμανθῇ τὸ σῶμα καὶ ἀρχίσῃ ἡ ἐλαφρὰ ἐφίδρωσις, νὰ σταματᾷ ἡ ἔλασις καὶ ἀντ' αὐτῆς ὁ γυμναζόμενος «διεκπηδᾶν καὶ διατρέχειν». Μερικοὶ νεώτεροι συγγραφεῖς μεταφράζουν τὸ «διεκπηδᾶν καὶ διατρέχειν» »νὰ πηδᾷ καὶ νὰ τρέχῃ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ». Δὲν πρόκειται ὅμως περὶ τούτου. Πρόκειται περὶ τοῦ ἑξῆς. Νὰ πιάσῃ ὁ γυμναζόμενος τὸν τροχὸν μὲ τὰς δύο χεῖρας πρὸ τοῦ σώματος καὶ νὰ τὸν περιστρέφῃ ὑπὸ τοὺς πόδας καὶ ὑπὲρ τὴν κεφαλήν. Διὰ νὰ δύναται δὲ ὁ κρίκος νὰ διέρχεται ὑπὸ τοὺς πόδας, ἐννοεῖται ὅτι ἔπρεπε νὰ πηδᾷ. Δηλαδὴ ὅτι γίνεται σήμερον μὲ τὸ καλούμενον «σχοινάκι». Τοῦτο ἐγίνετο ἐπὶ τόπου,

1. Περὶ παιδιῶν θὰ γράψωμεν ἰδιαιτέρως.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«διεκπηδᾶν», ἢ μετὰ προχωρήσεως, «διατρέχειν» (Ὀρειβασ. 25). Φαίνεται δὲ ὅτι ἐγίνοντο καὶ ἀγῶνες κρικηλασίας εἰς τὰ γυμνάσια. Ἐπί τινος δακτυλιολίθου εἰκονίζεται κρίκος καὶ παρ' αὐτὸν δοχεῖον ἐλαίου καὶ κλάδος φοίνικος, σημεῖα τῆς νίκης.

Τὰ ἀνωτέρω ἀναφερθέντα γυμνάσια δὲν ἀπετέλουν βεβαίως ὁλόκληρον τὸν πλοῦτον τῶν γυμνασίων. Εἶναι τὰ γυμνάσια, τὰ ὁποῖα μᾶς περιέσωσαν οἱ συγγραφεῖς. Πλὴν αὐτῶν ὅμως ὑπῆρχε καὶ πληθὺς ἄλλων τοιούτων, τὰ ὁποῖα δικαιούμεθα καὶ μόνον κατὰ εἰκασίαν νὰ θεωρήσωμεν ὅτι ἦσαν πολὺ περισσότερα τῶν περισωθέντων. Ἄλλως τε εἰς τὰ ἀγγεῖα εἰκονίζονται στάσεις καὶ κινήσεις ποικίλαι, αἱ ὁποῖαι δὲν δύνανται νὰ καταταχθοῦν εἰς κανένα ἐκ τῶν ἀνωτέρω κύκλων. Οὕτως εἰκονίζεται εἰς ἀγγεῖον ἔφηβος ἔχων ὑψωμένον καὶ κεκαμμένον τὸ ἕτερον σκέλος ἐμπρὸς καὶ ἐπὶ τοῦ μηροῦ τοποθετημένην σφαῖραν. Ἡ δὲ συχνὴ εἰκόνισις τῆς δικέλλης εἰς τὰς παλαιστρικὰς παραστάσεις μᾶς ἀναγκάζει νὰ πιστεύωμεν ὅτι αὕτη δὲν ἐχρησίμευε μόνον διὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ σκάμματος τῆς πάλης, οὔτε διὰ τὴν ἁπλῆν ἀπασχόλησιν τῶν ἀργούντων θαμώνων τοῦ γυμνασίου καὶ τῆς παλαίστρας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν γύμνασιν (Εἰκ. 18 καὶ 20). Ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Θεοκρίτου λέγει ὅτι οἱ ἀθληταὶ ἔσκαπτον διὰ νὰ γυμνάσουν τὰ ἄνω μέρη τοῦ σώματος. Εἴδομεν ὅτι πᾶσα κίνησις ἀλλοιοῦσα τὴν ἀναπνοὴν ἦτο διὰ τοὺς Ἕλληνας γυμνάσιον. Ἑπομένως εἶχον τὸ στάδιον ἐλεύθερον νὰ ἐκλέξουν ἀπὸ τὴν φύσιν, ἀπὸ τὴν ἄπειρον πληθὺν τῶν κινήσεων, πᾶν ὅ,τι ἐνόμιζον ὅτι θὰ ὠφελήσῃ καὶ θὰ προαγάγῃ τὸ σῶμα. ***Γυμνάσια δ' ἅμα καὶ ἔργα*** θεωρεῖ ὁ Γαληνὸς τὸ σκάπτειν, ἐρέττειν, ἀροῦν, κλᾶν ἀμπέλους, ἀχθοφορεῖν, ἁμᾶν κ.λ.π. (Ὑγιειν. Β' 8).

ΑΠΟΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΑ ΓΥΜΝΑΣΙΑ

Μεταξὺ τῶν γυμνασίων τῶν ἀρχαίων δέον νὰ ἀναφερθοῦν καὶ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς ἀποθεραπευτικά. Ταῦτα ἦσαν τὰ ἀναπνευστικὰ γυμνάσια, τὰ γυμνάσια τοῦ θώρακος, ὅπως τὰ ὀνομάζει ὁ Γαληνός, «αἱ μέγισται ἀναπνοαὶ» τουτέστιν αἱ βαθεῖαι καὶ «αἱ μέγισται φωναί». Διότι καὶ τὴν φωνὴν τὴν μετεχειρίζοντο ὡς γυμνάσιον. Μάλιστα ὁ Πλούταρχος συνιστῶν τὸ γυμνάσιον τοῦτο λέγει ὅτι, ἂν διὰ τὴν ὄρχησιν ἀρκεῖ «οἶκος ἑπτάκλινος», ὅπως εἶπεν ὁ Σωκράτης, διὰ τὴν φωνὴν εἶναι ἀρκετὸς οἱοσδήποτε τόπος (Ὑγειν. πα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ραγγέλμ. 16). Ἀναπνευστικὸν γυμνάσιον ἐπίσης ἦτο καὶ ἡ ***κατάληψις πνεύματος,*** ὅπως τὴν λέγει ὁ Γαληνός, ἡ πνεύματος κατάσχεσις, ὅπως τὴν λέγει ὁ Ἱπποκράτης (Περὶ Διαίτης τὸ δεύτερον 475)). Αὕτη ἦτο μία βαθεῖα εἰσπνοή, εἰς τὴν ὁποίαν παρέμενον ἐπ' ἀρκετόν. (Γαλην. Ὑγειν. Β' 11). Εἶναι γνωστὸν εἰς τὴν σημερινὴν ἐπιστήμην ὅτι κατὰ τὴν βαθεῖαν εἰσπνοὴν ἐλαττοῦται ἡ ἐνδοθωρακικὴ πίεσις, ἡ ὁποία εἶναι μικροτέρα τῆς ἀτμοσφαιρικῆς καὶ διὰ τῆς βαθείας εἰσπνοῆς γίνεται ἀκόμη μικροτέρα. Οὕτω δὲ τὸ αἷμα ἐκ τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ σώματος, ὅπου ἡ πίεσις εἶναι μιᾶς ἀτμοσφαίρας, ἐπανέρχεται εὐκολώτερον εἰς τὴν καρδίαν. Δὲν εὐκολύνεται ὅμως μόνον τὸ ἔργον τῆς καρδίας διὰ τῆς βαθείας εἰσπνοῆς. Εὐκολύνονται καὶ αἱ λειτουργίαι τῶν σπλάγχνων τῆς κοιλίας, ἐμμέσως διὰ τῆς εὐκολωτέρας παλινδρομήσεως τοῦ αἵματος καὶ ἀμέσως διὰ τῆς πιέσεως αὐτῶν ὑπὸ τοῦ διαφράγματος. Παρ' ὅλην δὲ τὴν ἔλλειψιν τοῦ πειράματος κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, οἱ γυμνασταὶ μὲ τὴν ὀξεῖαν παρατηρητικότητα, ἡ ὁποία ἐχαρακτήριζε τοὺς Ἕλληνας, ἀντελήφθησαν τοῦτο καὶ ἔκαμνον χρῆσιν τῆς καταλήψεως τοῦ πνεύματος ὡς ἀποθεραπευτικοῦ γυμνασίου. Κατὰ Ἱπποκράτην «πνεύματος δὲ κατάσχεσις τοὺς πόρους διαναγκάσαι καὶ τὸ δέρμα λεπτῦναι καὶ τὸ ὑγρὸν ὑπὸ τὸ δέρμα ἐξῶσαι δύναται» (Διαίτης τὸ Δεύτερον 475). Κατὰ δὲ τὸν Γαληνὸν «τὰ μὲν γὰρ ἐμεῖταί τε καὶ ἀποπατεῖται ῥαδίως, τὰ δὲ ὑπὸ συντονίας τε καὶ βίας ὑπὸ βηχὸς ἐκβάλλεται» (Ὑγειν. Γ' 2). Δὲν εἶχον ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ μηχανισμοῦ, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ βαθεῖα εἰσπνοὴ ἐπιφέρει τὰ εὐεργετικά της ἀποτελέσματα. Εἶχον ὅμως ἀπόλυτον πεποίθησιν περὶ τῆς ἐπιδράσεώς της, διὸ καὶ οἱ δύο ἀνωτέρω ἰατροὶ τὴν συνιστοῦν.

Ὁ Γαληνὸς ἀναφέρει καὶ ***ἐκφυσήσεις,*** τουτέστιν ζωηρὰς καὶ ἰσχυρὰς ἐκπνοάς. Ὅπως ὑπάρχουν περιστάσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ βαθεῖα εἰσπνοὴ ἀνακουφίζει τὴν καρδίαν, οὕτως ὑπάρχουν καὶ περιστάσεις, κατὰ τὰς ὁποίας χρειάζεται ζωηρὰ καὶ ἰσχυρὰ ἐκπνοή. Κατὰ τὴν μεγάλην πνευστίασιν συσσωρεύεται εἰς τοὺς πνεύμονας μέγα ποσὸν αἵματος, τὸ ὁποῖον ἐκεῖθεν παλινδρομεῖ πρὸς τὴν καρδίαν καὶ τὴν ὑπερπληροῖ. Τότε μία ζωηρὰ ἐκπνοὴ ὑποβοηθεῖ τὴν συστολὴν τῆς καρδίας. Ζωηρὰ δ' ἐκπνοὴ εἶναι ἡ ἐκφύσησις.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πρὶν ἢ ἐξετασθῇ ἡ γυμναστικὴ μέθοδος τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ λόγος περὶ τῶν γυμναστικῶν μέσων, τὰ ὁποῖα ἦσαν τότε ἐν χρήσει καὶ τὰ ὁποῖα ἡ σημερινὴ γυμναστικὴ ἀγνοεῖ. Εἶναι δὲ ταῦτα ἡ ***τρίψις,*** τὸ ***ἔλαιον*** καὶ ἡ ***κόνις.*** Ἀπαραιτήτως ὁ γυμναζόμενος ἔπρεπε πρὸ τῶν γυμνασίων νὰ τριφθῇ, νὰ ἀλειφθῇ μὲ ἔλαιον ἢ νὰ ἐπιπασθῇ μὲ τὴν κόνιν καὶ μετὰ τὰ γυμνάσια πάλιν νὰ τριφθῇ καὶ νὰ ἀλειφθῇ μὲ ἔλαιον. Διὰ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξετασθῇ ἡ γυμναστικὴ μέθοδος τῶν Ἑλλήνων, ἂν πρότερον δὲν γίνῃ λόγος περὶ τῆς τρίψεως, τοῦ ἐλαίου καὶ τῆς κόνεως.

ΤΡΙΨΙΣ

Τὴν τρίψιν ἀρχαιότερον ἐκάλουν ***ἀνάτριψιν.*** Μεταγενεστέρως αὕτη ὠνομάσθη τρίψις (Γαλην. Ὑγιειν. Β′ 2). Μάλαξιν, ὅπως λέγομεν σήμερον, ὠνόμαζον τὸ ἀποτέλεσμα ὡρισμένου εἴδους τρίψεως, τῆς μαλακῆς μετὰ πολλοῦ ἐλαίου. Διότι διὰ τῆς τρίψεως ἐπεδιώκοντο περισσότερα τοῦ ἑνὸς ἀποτελέσματα «θ ρ έ ψ ε ι ς ἢ κ α θ α ι ρ ή σ ε ι ς, ἢ μ α λ ά ξ ε ι ς, ἢ σ φ ί γ ξ ε ι ς» (Γαλην. Ὑγιειν. Β′ 3). Ὡς εἴδομεν, τὸ ἔργον τοῦ ἀλείπτου, ἡ δι' ἐλαίου ἄλειψις τῶν γυμναζομένων ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐγεννήθη ἡ ἀνάτριψις. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι δὲν ἐγένετο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς χρῆσις καλὴ αὐτῆς. Ὅταν παρετηρήθη πόσον εὐεργετικὴ ἠδύνατο νὰ εἶναι αὕτη ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ, ἐνομίσθη φυσικὰ ὅτι ἐντεταμένη κατὰ ποσὸν καὶ ποιὸν χρῆσις αὐτῆς θὰ εἶχεν ἀμεσώτερα καὶ ταχύρα ἀποτελέσματα τῆς συμμέτρου. Διὸ καὶ ἐγίνετο αὕτη μετὰ σφοδρότητος παρατεταμένως. Αὐτὸς ὁ διάσημος Ἡρόδικος ὁ Σηλυβριανὸς κατηγορεῖτο ὅτι ἔκαμνε τοιαύτην χρῆσιν τῆς τρίψεως ὥστε, οἱ τριβόμενοι ὑπ' αὐτοῦ ὑπέφερον ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἡ τέχνη τῆς τρίψεως ἐξελίχθη καὶ βλέπομεν τὸν Ἱπποκράτην καὶ τὸν Γαληνὸν νὰ ἐκτείνωνται εἰς λεπτοτάτας λεπτομερείας κατὰ τὴν ἐξέτασιν αὐτῆς.

Τὸ περὶ τῆς τρίψεως ἢ περὶ ἀνατρίψεως ἔργον τοῦ Ἱπποκράτους δὲν περιεσώθη. Γνωρίζομεν ὅμως ὅτι οὗτος διέκρινε τὴν τρίψιν εἰς ***σκληράν, μαλακήν, πολλὴν*** καὶ ***μετρίαν,*** καὶ καθώριζε δι' ἕκαστον εἶδος αὐτῆς ὅτι ἐπέφερεν ὡρισμένον ἀποτέλεσμα. «Ἀ ν ά τ ρ ι ψ ι ς δ ύ ν α τ α ι λ ῦ σ α ι, δ ῆ σ α ι, σ α ρ κ ῶ σ α ι, μ ι ν υ θ ε ῖ σ α ι· ἡ σ κ λ η ρ ὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δῆσαι, ἡ μαλακὴ λῦσαι, ἡ πολλὴ μινυθῆσαι, ἡ μετρίη παχῦναι».

Ὁ Γαληνός, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀρυόμεθα ὅλας σχεδὸν τὰς πληροφορίας περὶ τρίψεως, λεπτομερέστερος τοῦ Ἱπποκράτους, διακρίνει τρία εἴδη τὴν ***σκληράν,*** τὴν ***μαλακὴν*** καὶ τὴν ***σύμμετρον,*** ὡς πρὸς τὸ ποιὸν καὶ τὴν ***ὀλίγην,*** τὴν ***πολλὴν*** καὶ τὴν ***σύμμετρον,*** ὡς πρὸς τὸ ποσὸν καὶ οὕτω προκύπτουν ἐννέα εἴδη αὐτῆς. Ἀναλόγως δὲ τῶν περιστάσεων καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς τρίψιεως ἐγίνετο χρῆσις ἑνὸς ἐκ τῶν ἀνωτέρω εἰδῶν. Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς συνιστᾷ π. χ. πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν γυμνασίων τὴν σύμμετρον, μετὰ τὸν πέρας τὴν μαλακὴν καὶ διὰ τὴν θεραπείαν τῆς ψύξεως

Εἰκ. 33. Τρίψις.

τὴν σκληρὰν (Ὑγιειν. Γ′ 2,3 καὶ 13). Παραγγέλλει δὲ νὰ αὐξάνεται βαθμιαίως ἡ πίεσις μέχρι τοῦ νὰ συνθλίβεται ἐκδήλως ἡ σάρξ, χωρὶς ὅμως νὰ θραύεται. Νὰ μὴν ἔχουν δὲ αἱ τρίψεις μίαν κατεύθυνσιν, ἀλλὰ νὰ γίνωνται κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις καὶ καθέτως καὶ ἐγκαρσίως καὶ λοξῶς, ὥστε αἱ μυϊκαὶ ἶνες καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις νὰ τρίβωνται (Ὑγιειν Β′ 2).

Ὁ τριβόμενος δὲν ἐτήρει παθητικὴν στάσιν. Ἔπρεπε κατὰ τὸ τριβόμενον μέρος νὰ προβάλλῃ ἀντίστασιν. Ὁ Πλούταρχος λέγει ὅτι οἱ ἀλεῖπται παρήγγελλον εἰς τοὺς ἀθλητὰς «ἀντερείδειν ταῖς τρίψεσι, καὶ παρακάμπτειν τείνοντας ἀεὶ τὰ πλασσό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μενα μέρη καὶ ψηλαφώμενα τοῦ σώματος» (Ὑγιειν. παραγγέλμ. 16). Καὶ ὁ Γαληνὸς «Χρὴ δήπουτάς τε δι' ἑτέρων ἀνατρίψεις παραλαμβάνεσθαι μετὰ τοῦ συντείνειν τὰ τριβόμενα μόρια» (Ὑγιειν. Γ' 2). Ἔπρεπε δηλαδὴ οἱ τριβόμενοι μύες νὰ εὑρίσκωνται εἰς διάτασιν. Ἡ ἀνάτριψις ἐγίνετο μὲ ἔλαιον, ἢ μὲ σινδόνα, ἢ μὲ χειρίδας, ἢ καὶ μὲ γυμνὰς τὰς χεῖρας, ἀναλόγως τοῦ ἐπιδιωκομένου ἀποτελέσματος (Γαλην. Ὑγιειν. Γ' 13).

Ἡ τρίψις, ἡ ὁποία ἐγίνετο πρὸ τῶν γυμνασίων, ἐλέγετο ***προπαρασκευαστική***. Πλὴν τῆς προπαρασκευαστικῆς ἄλλη τρίψις ἐλέγετο ***ἀποθεραπευτική***. Τῆς ἀποθεραπευτικῆς ὁ Γαληνὸς διακρίνει δύο εἴδη. Ἐκείνην, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ μέρος τῆς γυμνάσεως καὶ ἐκείνην, ἡ ὁποία δύναται νὰ θεωρηθῇ εἶδος γυμνασίου. Μὲ τὴν πρώτην ἐννοεῖ, ἐκείνην, ἡ ὁποία ἐγίνετο μετὰ τὸ πέρας τῆς κυρίως γυμνάσεως. Μὲ τὴν δευτέραν ἐννοεῖ ἐκείνην, ἡ ὁποία ἐγίνετο πρὸς θεραπείαν τῆς ὑπερκοπώσεως, ἢ τῆς δυσαρέστου καταστάσεως ἐξ ἀϋπνίας, θυμοῦ, πότου ἢ ἄλλων καταχρήσεων. Ἡ δευτέρα αὐτὴ ἀποθεραπευτικὴ τρίψις ἠδύνατο νὰ συνδυάζεται, κατὰ τὸν Γαληνόν, μὲ κινήσεις βραδείας καὶ μειωμένου τόνου (Ὑγιειν. Γ' 6). Ἄλλως δὲ ἐγίνετο ἡ προπαρασκευαστικὴ τρίψις, ἄλλως δὲ ἡ ἀποθεραπευτική. Ἐπίσης κατ' ἄλλον τρόπον ἐγίνετο ἡ τρῖψις τὸ ἑσπέρας, ἡ ὁποία ἐλέγετο ***ἑσπερινὴ*** καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ἐγίνετο ἡ ***ἑωθινή***. Περὶ ὅλων τούτων ἔχει γράψει ὁ Γαληνός. Καὶ περὶ μὲν τῶν δύο πρώτων θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω. Περὶ δὲ τῆς ἑσπερινῆς λέγει ὅτι αὕτη πρέπει νὰ γίνεται εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ σῶμα εἶναι κουρασμένον ἢ ἀπεξηραμένον. Νὰ προηγηθῇ δὲ αὐτῆς περίπατος, ὅπως μὴ διαταραχθῇ διὰ τῆς τρίψεως ἡ πέψις τοῦ δείπνου «ὡς ὑποκαταβῆναι τὰ σιτία ταῖς ὀρθίαις κινήσεσι κατασεισθέντα». Καὶ πάλιν ὅμως συνιστᾷ νὰ μὴ τριβῇ οὐδόλως ἡ κοιλία, ἐκτὸς ἂν ἡ κόπωσις τῶν κοιλιακῶν μυῶν ἐπιβάλλει ἐλαφρὰν ἄλειψιν. Διὰ τὴν ἑωθινὴν λέγει ὅτι αὕτη δὲν χρειάζεται διὰ τὸ σῶμα, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται εἰς ἰσόρροπον κατάστασιν, ἐκτὸς ἂν πρόκειται νὰ ἐπακολουθήσῃ ψυχρολουσία. Ἐὰν ὅμως τὸ σῶμα δὲν εὑρίσκεται εἰς ἰσόρροπον κατάστασιν συνιστᾷ νὰ ἐξακριβωθῇ πρῶτον ἂν πρόκειται περὶ κόπου προερχομένου ἐκ γυμνασίων ἢ ἐκ καταχρήσεων καὶ κατόπιν ἀναλόγως νὰ γίνῃ ἡ τρίψις (Ὑγιειν. Γ' 13).

ΕΛΑΙΟΝ

Κατὰ τὸν Φιλόστρατον οἱ παλαιοὶ καλοὶ ἀθληταὶ ἐχρίοντο μὲ ἔλαιον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κοτίνου καὶ φυλίας, ἀγριελαίας (Γυμναστ. 43). Κατόπιν ὅμως ὄχι μόνον ἐκράτησε τὸ ἔλαιον τῆς ἡμέρου ἐλαίας, ἀλλὰ καὶ συνεσκευάζετο κατὰ ποικίλους τρόπους καὶ διεκρίθη εἰς διάφορα εἴδη, τῶν ὁποίων ἐγίνετο χρῆσις ἀναλόγως. Ἐκαλεῖτο δ' ἐπίσης **λίπος** καὶ **λίπας** καὶ **ἄλειμμα**, συχνότερον ὅμως **ἔλαιον**.

Ὡς σκοπὸν τῆς χρήσεως τοῦ ἐλαίου ὁ Λουκιανὸς θεωρεῖ τὴν μάλαξιν τοῦ δέρματος, τὸ ὁποῖον νομίζει ὅτι τοιουτοτρόπως γίνεται δυσραγέστερον «χριόμενον ἐλαίῳ καὶ καταμαλαττόμενον ὡς εὐτονώτερα γίγνοιντο. Ἄτοπον γάρ, εἰ τὰ μὲν σκύτη νομίζομεν, ὑπὸ τῷ ἐλαίῳ μαλαττόμενα δυσραγέστερα καὶ πολλῷ διαρκέστερα γίγνεσθαι, νεκράγε ἤδη ὄντα· τὸ δ' ἔτι ζωῆς μετέχον σῶμα μὴ ἂν ἄμεινον ἡγοίμεθα ὑπὸ τοῦ ἐλαίου διατεθήσεσθαι» (Ἀνάχαρσ. 24). Οἱ γυμνασταὶ ὅμως καὶ οἱ ἰατροὶ ἐθεώρουν βαθυτέραν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἐλαίου. Ἴσως καὶ τοῦ Λουκιανοῦ ἡ ἀντίληψις, ἕνεκα τῆς παρομοιώσεως μὲ τὰ νεκρὰ δέρματα, νὰ μὴν ἐκδηλώνεται πλήρως καὶ νὰ ἔχῃ καὶ αὐτὸς τὴν ἀντίληψιν ὅτι διὰ τοῦ ἐλαίου ἐπετυχγάνοντο καὶ ἄλλα σπουδαιότερα ἀποτελέσματα. Οὕτως ἐπίστευον ὅτι τὸ ἔλαιον συνετέλει εἰς τὸ νὰ γίνεται ταχύτερον ἡ τρίψις καὶ νὰ μὴ ψύχεται ὁ τριβόμενος. Συνετέλει ἐπίσης εἰς τὸ νὰ μαλάσσωνται οἱ ἀπεσκληρυμένοι ἐκ τοῦ κόπου μύες «μαλάττει τὰ πεπονηκότα κατὰ τὰς σφαδροτέρας ἐνεργείας» (Γαλην. Ὑγιειν. Γ′ 2). Ἡ σπουδαιοτάτη ὅμως ἐπίδρασις τοῦ ἐλαίου ἦτο ἡ θέρμανσις τοῦ σώματος. Ὁ Ἱπποκράτης ἔχων τοῦτο ὑπ' ὄψιν σινιστᾷ μεγαλυτέραν χρῆσιν τοῦ ἐλαίου κατὰ τὸν χειμῶνα ἢ κατὰ τὸ θέρος. «Ἐν μὲν τῷ χειμῶνι τὸ ἔλαιον αὐξιμώτερον, διότι τὸ ψῦχος κωλύει φέρειν ἀπὸ τοῦ σώματος. Ἐν δὲ τῷ θέρει ἔλαιον ὑπερβολὴν θερμασίης ποιεύμενον τήκει τὴν σάρκα, ὁκόταν καὶ ὑπὸ τῆς ὥρης θερμαίνεται καὶ τοῦ ἐλαίου καὶ τοῦ πόνου». Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης λέγει ὅτι «τὸ ἔλαιον ὑγρὸν ὂν καὶ λεπτόν, ὑπαλειφθὲν καὶ τοὺς πόρους ἐμφράττον, οὔτε τὸ ἐκ τοῦ σώματος ὑγρὸν καὶ πνεῦμα ἔξωρεῖν ἐᾷ, οὔτε τὸ ἐκτὸς πνεῦμα ἐντός» (Προβλημ. 48, 3). Διὰ νὰ μὴ θερμαίνεται δὲ ὑπερβολικῶς τὸ σῶμα συνιστᾷ ὁ Ἱπποκράτης νὰ ἀναμιγνύεται τὸ ἔλαιον μὲ ὕδωρ «Τρίψις ἐλαίου σὺν ὕδατι μαλάσσει καὶ οὐ δεινῶς ἐᾷ διαθερμαίνεσθαι» (Διαίτης τὸ Δεύ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τερον 475). Τὴν σύστασιν αὐτὴν κάμνει καὶ ὁ Ἀριστοτέλης «τὸ ἔλαιόν ἐστι φύσει θερμόν· τὰ δὲ θερμὰ καὶ ξηραίνει καὶ σκληρύνει· πρὸς δὲ τοὺς κόπους ἀξύμφορόν ἐστιν ἡ ξηρασία καὶ ἡ σκληρότης. Μετὰ δὲ τοῦ ὕδατος ἧττον ξηραίνει» (Προβλήμ. Περὶ κόπου).

Ὑπῆρχον διάφορα εἴδη ἐλαίου ἀναλόγως τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖον τοῦτο συνεσκευάζετο. Ὁ Γαληνὸς ἀναφέρει ἔλαιον ***στῦφον*** καὶ ἔλαιον ***γλυκύ,*** μὴ περιέχον στῦψιν, ὅπως ἦτο τὸ καλούμενον Σαβῖνον. Τὸ ***γλυκύ,*** ἐθεωρεῖτο ***διαφορητικόν,*** δηλαδὴ ἐφιδρωτικόν, ἀντιστρόφως δὲ τὸ στῦφον. Ἐπίσης ὑπῆρχε τὸ ἔλαιον τὸ ἐκ τῆς Ἱσπανίας καὶ τὸ ἐκ τῆς Ἰβηρίας, τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο Ἱσπανὸν καὶ τὸ ὁποῖον ὁ Γαληνὸς κατηγορεῖ, ὅπως κατηγορεῖ καὶ τὸ ἔλαιον τοῦ Στρυμῶνος καὶ τοῦ Αὐλῶνος (Ὑγιειν. Γ′ 9). Εἰς τὴν Αἴγυπτον μετεχειρίζοντο τὸ ***κίκινον*** (ρετσινόλαδον) καὶ τὸ ***ραφάνινον.***

Πλὴν τῆς στύψεως ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ φυσικὰ προϊόντα διὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ ἐλαίου, ὅπως τὸ ἄνηθον καὶ τὸ σπέρμα τῆς ἐλάτης καὶ τὰ ἄνθη τοῦ αἰγείρου κ.λ.π. (Γαλην. Ὑγιειν. Γ′ 10 καὶ Δ′ 8). Ἀπήτει δὲ ἡ παρασκευὴ τῶν τοιούτων ἐλαίων πολυσχιδῆ καὶ μακροχρόνιον διαδικασίαν. Ὁ Γαληνὸς περιγράφει τὸν τρόπον τῆς σκευασίας διαφόρων ἐλαίων. Οὕτω π. χ. διὰ νὰ σκευασθῇ τὸ ἔλαιον τῆς ἐλάτης, συνέλεγεν τὸν Σεπτέμβριον μῆνα σπέρμα ἐλάτης, τὸ ὁποῖον ἔτριβον καὶ ἔρριπτον εἰς τὸ ἔλαιον, ὅπου τὸ ἄφιναν ἐπὶ τεσσαράκοντα καὶ πλέον ἡμέρας. Κατόπιν τὸ ἐστράγγιζον, ἔρριπτον κηρόν, ρητίνην ἐλάτης, ρητίνην στροβιλίου ἢ τερεβινθίνην καὶ τὸ ἔβραζον. Ἑκάστου τῶν ἄνω εἰδῶν ἡ ποσότης ἦτο ὡρισμένη. Τριῶν δὲ μηνῶν διαδικασίαν ἀπήτει ἡ σκευασία τοῦ ἐλαίου μὲ ἄνθη τοῦ αἰγείρου.

Μετὰ τὴν τρίψιν, κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἐχρίοντο καὶ μὲ μύρον. Καὶ ὑπῆρχε τὸ μύρον τὸ Σούσινον, τὸ γλεύκινον, τὸ ἴρινον, τὸ ἀμαράκινον, τὸ Κομμαγηνόν, τὸ τήλινον κ.λ.π. (Γαλην. Ὑγιειν. Γ′ 10. Ἀθήν. Ε′ 22).

Ἐπίστευον δὲ ὅτι ἕκαστον τῶν ἀνωτέρω ἐλαίων καὶ ἕκαστον τῶν μύρων εἶχεν ἰδιαιτέραν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ, διὸ καὶ ἐγίνετο αὐτῶν χρῆσις ἀναλόγως. Οὕτω διὰ τὴν μετὰ τὰ γυμνάσια τρίψιν καὶ διὰ τὴν θεραπείαν τοῦ κόπου ἐκ τῶν γυμνασίων τῆς προτεραίας, ἐγίνετο χρῆσις γλυκέος ἐλαίου. Διὰ δὲ τὴν τρίψιν μετὰ περισσότερα λουτρὰ καὶ δίαιταν μαλθακὴν ἐγίνετο χρῆσις τοῦ στύφοντος ἐλαίου (Γαλην.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὑγιειν. Γ' 6 καὶ 13). Ἐκ δὲ τῶν μύρων τὸ μὲν γλεύκινον ἦτο ἄκοπον καὶ χαλαστικόν, τὸ Σούσινον θερμότερον καὶ χαλαστικώτερον τοῦ γλευκίνου, ἀκόμη δὲ θερμότερα τὸ ἴρινον, τὸ ἀμαράκινον καὶ τὸ Κομμαγηνόν, διὸ καὶ ἐχρησιμοποιοῦντο ταῦτα καὶ διὰ τὰς ψύξεις.

Ἡ χρῆσις τοῦ ἀρωματισμένου ἐλαίου ἦτο παλαιοτάτη. Ἀπὸ τὸν Ὅμηρον γνωρίζομεν ὅτι ἡ Ἥρα, ὁσάκις ἤθελε νὰ περιπλέξῃ εἰς τὰς γυναικείας πλεκτάνας της τὸν παντοδύναμον σύζυγον, τὸν ἐπλησίαζεν, ἀφοῦ πρῶτον ἠλείφετο μὲ ἔλαιον «τεθυωμένον» (Ἰλιάδ. Ξ' 171). Καὶ ὁ Πλάτων ἀναφέρει «ἀλείμματα εὐώδη» (Τίμ. 18). Εἰς τὴν γυμναστικὴν ὅμως τὰ μύρα καὶ τὰ εὐώδη ἀλείμματα εἰσήχθησαν κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐκτροπῆς τῆς γυμναστικῆς. Εἴδομεν ὅτι, κατὰ τὸν Φιλόστρατον, οἱ παλαιοὶ ἀθληταὶ ἠλείφοντο μὲ ἔλαιον κοτίνου καὶ φυλίας. Ὁ δὲ Σωκράτης εἰς τὸ συμπόσιον τοῦ Ξενοφῶντος ἀποκρούει τὴν προσφορὰν τοῦ Καλλίου, ὁ ὁποῖος εἰς τὰ ὡραῖα θεάματα καὶ ἀκροάματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐτέρποντο οἱ συνδαιτημόνες, θέλει νὰ προσθέσῃ καὶ μύρα. Διότι, λέγει, προτιμᾷ τὴν ὀσμὴν τοῦ «ἐλαίου τοῦ ἐν γυμνασίοις», τὴν ὀσμὴν τὴν «ἀπὸ τῶν ἐλευθερίων μόχθων». Ἑπομένως τὸ ἔλαιον, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιεῖτο εἰς τὰ γυμνάσια δὲν ἦτο ἀρωματισμένον, πλὴν διὰ τοῦ ἀρώματος τοῦ ἀνήθου ἢ τῆς ἐλάτης ἢ ἄλλης φυτικῆς οὐσίας, ἡ ὁποία ἐχρησιμοποιεῖτο, διὰ νὰ τὸ καταστήσῃ θερμαντικώτερον. Περὶ τοιούτων ἄλλως τε φαρμάκων, τὰ ὁποῖα ἀνεμιγνύοντο μὲ τὸ ἔλαιον, διὰ νὰ τὸ καταστήσουν ἰσχυρότερον θεραπευτικὸν τοῦ κόπου, ὁμιλεῖ καὶ ὁ Πίνδαρος. Ὅταν, λέγει, ἡ Μήδεια ἔδειξεν εἰς τοὺς Ἀργοναύτας πῶς ἐγίνοντο εἰς τὴν πατρίδα της οἱ ἀγῶνες, διὰ νὰ θεραπεύσουν τὴν κόπωσίν των, τοὺς ἔδωσε νὰ ἀλειφθοῦν μὲ ἔλαιον εἰς τὸ ὁποῖον ἔρριψε φάρμακα (Πυθιον. Δ' 390). Τὸ μύρον ὅμως κατὰ τοὺς καλοὺς χρόνους δὲν εἰσήχθη εἰς τὰ γυμνάσια.

Ἐπὶ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἀκόμη χρῆσιν τῶν μύρων ἔκαμνον οἱ τρυφῶντες. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος παρετήρησεν ὅτι οἱ περὶ αὐτὸν ἔκαμνον κατὰ πλειονότητα χρῆσιν μύρου καὶ κατὰ μειονότητα ἐλαίου καὶ τοῦτο τὸ ἐθεώρησε τρυφήν. «Ἐπεὶ δὲ τοὺς περὶ αὐτὸν ἑώρα παντάπασιν ἐκτετρυφηκότας..... μύρῳ δὲ χρωμένους ἰέναι πρὸς ἄλειμμα καὶ λουτρὸν ὅσους οὐδ' ἐλαίῳ.....» (Πλουτ. Ἀλέξ. 40).

Εἴδομεν ὅτι ἡ ἄλειψις διὰ τοῦ ἐλαίου ἦτο ἔργον τῶν ἀλειπτῶν. Δὲν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀπεκλείετο ὅμως νὰ ἀλείφωνται καὶ ἀμοιβαίως οἱ γυμναζόμενοι (Λουκ. Ἀνάχαρσ. 1). (Εἰκ. 28).

ΚΟΝΙΣ

Εἴδομεν ὅτι πλὴν τῆς τρίψεως καὶ τοῦ ἐλαίου, ἄλλον ἴδιον χαρακτηριστικὸν τῆς ἀρχαίας γυμναστικῆς ἦτο ἡ ***κόνις***. Ἡ κόνις, ὅπως καὶ τὸ ἔλαιον, ἦτο διαφόρων εἰδῶν καὶ διαφοροτρόπως ἐπενήργει. Ὁ Γαληνὸς διακρίνει ***τραχεῖαν*** καὶ ***δριμεῖαν*** καὶ ἄλλην, ἡ ὁποία δὲν ἦτο οὔτε τραχεῖα, οὔτε δριμεῖα, τὴν ***λιπαρὰν*** (Ὑγιειν. Ε′ 3). Ὁ δὲ Φιλόστρατος ἀναφέρει τὴν ***πηλώδη***, τὴν ***ὀστρακώδη***, τὴν ***ἀσφαλτώδη***, τὴν ***μέλαιναν*** καὶ ***τὴν ξανθήν***.

Σκοπὸς τῆς κονίσεως ἦτο νὰ καθίσταται κατὰ τὰς συμπλοκὰς ἡ λαβὴ στερεωτέρα. Τοῦτο ἀντιλαμβάνεται ὁ Ἀνάχαρσις εἰς τὸν Λουκιανόν. «...ὡς ἀφυκτότεροι εἶεν ἐν ταῖς συμπλοκαῖς τῆς ψάμμου τὸν ὄλισθον ἀφαιρούσης». Τοιαύτην δ' ἐξήγησιν δίδει καὶ ὁ Σόλων, ὁ ὁποῖος προσθέτει ὅτι ἐμποδίζει τὴν ἄφθονον ἐφίδρωσιν, διατηρεῖ ἐπὶ περισσότερον χρόνον τὴν δύναμιν, προστατεύει ἀπὸ τοὺς ἀνέμους καὶ τέλος καθαρίζει τὸ σῶμα. «Καὶ μὴν καὶ τὸν ἱδρῶτα συνέχειν δοκεῖ ἡ κόνις, ἀθρόον ἐκχεόμενον ἐπιπαττομένη, καὶ ἐπὶ πολὺ διαρκεῖν ποιεῖ τὴν δύναμιν, καὶ κώλυμα γίγνεται μὴ βλάπτεσθαι ὑπὸ τῶν ἀνέμων, ἀραιοῖς τε καὶ ἀνεωγόσι τοῖς σώμασιν, ἐμπιπτόντων. Ἄλλως τε καὶ τὸν ῥύπον ἀποσμᾷ, καὶ στιλπνότερον ποιεῖ τὸν ἄνδρα». Τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο προσόν, τὴν ἰδιότητα τοῦ «ἀποσμᾶν τὸν ῥύπον» εἶχε κατὰ τὸν Φιλόστρατον ἡ πηλώδης κόνις. Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἀναφέρει καὶ τῶν ἄλλων εἰδῶν ἰδιαιτέρας ἰδιότητας. Οὕτως ἡ ὀστρακώδης ἤνοιγε τοὺς πόρους καὶ προεκάλει ἐφίδρωσιν. Ἡ ἀσφαλτώδης ἐθέρμαινεν. Ἡ δὲ μέλαινα καὶ ἡ ξανθὴ καθίστων τὸ δέρμα μαλακὸν καὶ τὸ ἐθέρμαινον.

Ἡ σπουδαιοτέρα ὅμως ἰδιότης τῆς κόνεως, ὅπως γνωρίζομεν ἀπὸ τὸν Ἱπποκράτην, ἦτο τὸ ὅτι ἔψυχεν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἔλαιον. Ὅλως δὲ ἰδιαιτέρως προσέχει τοῦτο ὁ Ἱπποκράτης, ὁ ὁποῖος συνιστᾷ ἀνάλογον πρὸς τὴν ἀτμοσφαιρικὴν κατάστασιν χρῆσιν ἐλαίου ἢ κόνεως. «Κόνει καὶ ἐλαίῳ γυμνάσια διαφέρει τοσόνδε. Κόνις μὲν ψυχρόν, ἔλαιον δὲ θερμόν».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Εἴδομεν τὶ λέγει περὶ ἐλαίου. Τὰ ἀντίθετα λέγει περὶ τῆς κόνεως καὶ συνιστᾷ ἀφθονωτέραν χρῆσιν αὐτῆς κατὰ τὸ θέρος. «Ἡ δὲ κόνις ἐν τῷ θέρει αὐξιμώτερον, ψύχουσα γὰρ τὸ σῶμα οὐκ ἐᾷ εἰς ὑπερβολὴν θερμαίνεσθαι. Ἐν δὲ τῷ χειμῶνι διαψυκτικὸν καὶ κρυμνῶδες». Καὶ ὁ Πλούταρχος λέγει ὅτι ψύχει ἡ κόνις.«Ψύχει καὶ τὰ τῶν ἀθλητῶν ἡ κόνις σώματα καὶ κατασβέννυσι τοὺς ἱδρῶτας». Κατάχρησις δὲ τῆς κόνεως ὑπερεξήραινε τὸ σῶμα. Ὁ Ἱπποκράτης θεωρεῖ ὅτι ἡ ἀλίνδησις, ἐπειδὴ ἐγίνετο εἰς τὴν κόνιν, ἐξήραινε τὸ σῶμα. Διὰ τοῦτο ἀπηγόρευε τὴν μακρὰν παραμονὴν εἰς τὴν κόνιν μετὰ τὰ γυμνάσια. «Διατρίβειν δὲ ἐν τῇ κόνει μετὰ τοὺς πόνους ἐν τῷ θέρει, ὀλίγον μὲν χρόνον ὠφελέει ψύχουσα, πολὺν δὲ ὑπερξηραίνει καὶ τὰ σώματα σκληρὰ καὶ ξυλώδη ἀποδεικνύει» (Διαίτης τὸ Δεύτερον 472).

Ἡ κόνισις ἔπρεπε νὰ γίνεται διὰ ραντισμοῦ, οὕτως εἰπεῖν, διὰ νὰ προσκολλᾶται ἐπὶ τοῦ σώματος μόνον ἡ ἄχνη (Φιλοστρ. Γυμναστ.) Ἐκαλεῖτο δὲ τὸ γυμνάζεσθαι μὲ χρῆσιν κόνεως ξηραλοιφεῖν «ξηραλοιφεῖν τὸ ἐν ταῖς παλαίστραις γυμναζόμενον κόνει χρῆσθαι» (Μ. Ἐτυμολ.).

Καὶ τὸ ἔλαιον καὶ ἡ κόνις ἀπαραιτήτως ἐχρησιμοποιοῦντο κατὰ τὴν γύμνασιν, διὸ καὶ τὸ «γυμνάζεσθαι» ἐκαλεῖτο καὶ «ἀλείφεσθαι» καὶ «ξηραλοιφεῖν» καὶ «κονίεσθαι».

ΛΟΓΙΚΟΤΗΣ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ

Ἡ ἐφαρμοζομένη ὑπὸ τῶν παιδοτριβῶν καὶ τῶν γυμναστῶν μέθοδος οὐδαμῶς ἦτο πρόχειρος. Τουναντίον ἦτο αὕτη ἀπαύγασμα μακρᾶς πείρας, τῆς ὁποίας τὰ διδάγματα ἐξηλέγχθησαν καὶ ἀπηκριβώθησαν ὑπὸ τῆς τότε κρατούσης θεωρίας, περὶ τῆς ἀνατομικῆς κατασκευῆς καὶ τῆς φυσιολογικῆς λειτουργίας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Εἴδομεν ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πλάτωνος τὸ ἔργον τοῦ παιδοτρίβου ἦτο συγγενὲς πρὸς τὸ ἔργον τοῦ ἰατροῦ. Ὁ Ἱπποκράτης ὁμιλεῖ περὶ γυμναστικῆς καὶ ἰατρικῆς, ὡς περὶ δύο συγγενῶν ἐπιστημῶν, χαρακτηρίζων τὴν μίαν ὑπεναντίαν τῆς ἄλλης, διότι ἡ γυμναστικὴ «οὐ δεῖται μεταλλαγὰς ποιέειν, ἀλλ' ἡ ἰητρική». Ὁ δὲ Γαληνὸς τὰς ταυτίζει, λέγων ὅτι εἶναι μία ἡ τέχνη, ἡ ὁποία ἐπανορθοῖ ἢ κατὰ μεγάλα μόρια ἢ κατὰ μι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κρά. Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην περίστασιν ἔχομεν τὸ ***θεραπευτικὸν*** μέρος αὐτῆς, εἰς δὲ τὴν δευτέραν τὸ ***φυλακτικόν.*** Τοῦ φυλακτικοῦ δὲ διακρίνει τρία μέρη τὸ ***ἀναληπτικόν,*** τὸ ***ὑγιεινὸν*** καὶ τὸ ***εὐεκτικόν,*** καὶ εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο τοποθετεῖ τὴν γυμναστικήν. Εἴδομεν δὲ ὅτι ἀναφέρει ὀνόματα καλῶν, κατὰ τὴν γνώμην του γυμναστῶν, τὰ ὁποῖα εἶναι ὀνόματα ἰατρῶν.

Δὲν εἶχε δὲ μόνον ὁ παιδοτρίβης γνώσεις ἰατρικάς, εἶχε καὶ ὁ ἰατρὸς γνώσεις γυμναστικάς. Ὅ,τι δὲ γνωρίζομεν περὶ τῆς γυμναστικῆς τέχνης τῶν ἀρχαίων, τὸ γνωρίζομεν ἀπὸ συγγράμματα ἰατρῶν. Τὰ συγγράμματα τῶν παιδοτριβῶν καὶ γυμναστῶν, τοῦ Πυθαγόρου καὶ τοῦ Θέωνος καὶ τοῦ Τρύφωνος δὲν περιεσώθησαν. Οἱ ἰατροὶ Ἱπποκράτης, Γαληνός, Ἀντυλλος, Ἡρόδοτος, Διοκλῆς, περιέσωσαν μέχρις ἡμῶν περὶ τῆς γυμναστικῆς τέχνης τῶν Ἑλλήνων ἀρκετά, ὥστε νὰ σχηματίσωμεν ἀρκετὰ σαφῆ ἀντίληψιν περὶ αὐτῆς.

ΔΙΑΚΡΙΣΙΣ ΤΩΝ ΚΙΝΗΣΕΩΝ

Τὰ γυμνάσια δὲν ἐφηρμόζοντο εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' ἐν πλήρει γνώσει τῆς ἐπιδράσεώς των ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ.

Ἡ ἀνατομικὴ καὶ ἡ φυσιολογία δὲν εἶχον προοδεύσει ὅσον σήμερον. Ἂν ὅμως ὁ Πλάτων εἰς τὴν διάκρισιν τὴν ὁποίαν κάμνει τῶν κινήσεων τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἐκδηλώνῃ τὰς ἰδίας του μόνον σκέψεις, ἀλλ' εἶναι ἑρμηνευτὴς τῶν κρατουσῶν περὶ γυμναστικῶν μεθόδων ἀντιλήψεων, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὰ περὶ τὴν γυμναστικὴν ζητήματα ἐξωνυχίζοντο ὅσον ἦτο δυνατὸν λεπτομερέστερον. Ἡ λεπτομερὴς διάκρισις, τὴν ὁποίαν κάμνει οὗτος τῶν κινήσεων, πιστοποιεῖ τοῦτο. Διακρίνει δὲ ὁ Πλάτων τὰς κινήσεις εἰς τὰς ***προερχομένας ἐξ ἡμῶν αὐτῶν, εἰς τὰς ἔξωθεν,*** τὰς ὀχήσεις, τὴν ἱππασίαν δηλαδή, τὸν πλοῦν, τὴν αἰώρησιν κλπ. καὶ εἰς τὰς ***διὰ φαρμάκων.*** Ἀρίστην δὲ κίνησιν θεωρεῖ τὴν ἐξ ἡμῶν αὐτῶν, τὴν διὰ τῶν γυμνασίων, ὅπως τὴν ὀνομάζει (Τιμ. 15).

Τὴν διάκρισιν αὐτὴν κάμνει καὶ ὁ Γαληνός, ὁ ὁποῖος, λεπτομερέστερος καὶ τοῦ Πλάτωνος, διακρίνει καὶ ***μικτάς,*** ὅπως τὴν ἱππασίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἱππεὺς καταβάλλει καὶ μυϊκὸν ἔργον σφίγγων διὰ τῶν μηρῶν τὸν ἵππον καὶ εὐθυάζων τὴν ράχιν (Ὑγιειν. Β' 11). Ἐπίσης ὁ Γαληνὸς διακρίνει τὰς ἐξ ἡμῶν αὐτῶν κινήσεις, τὰς ἐνεργητικάς, εἰς ***γυμνάσια*** καὶ εἰς ***γυμνάσια ἅμα καὶ ἔργα.*** Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην κατηγορίαν περιλαμβάνει τὰς κινήσεις, αἱ ὁποῖαι ἐχρησιμοποιοῦντο ἀποκλειστικῶς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

διὰ τὴν γύμνασιν τοῦ σώματος, εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι γίνονται χάριν τῆς ἐπιτεύξεως ἐξωτερικοῦ ἀποτελέσματος, αἱ ὁποῖαι ὅμως, πάντως, γυμνάζουν. Καὶ ἀναφέρει ὡς τοιαύτας τὸ σκάπτειν, ἐρέσσειν, ἀχθοφορρεῖν κ.λ.π. (Ὑγιειν. Β' 8).

Ἡ αὐστηρῶς λεπτομερειακὴ αὕτη διασκόπησις τῶν κινήσεων μᾶς δίδει τὸν βαθμὸν τῆς ἀντιλήψεως, τὴν ὁποίαν εἶχον περὶ τῆς ἀνάγκης νὰ εἶναι προσηρμοσμέναι αἱ γυμναστικαὶ μέθοδοι εἰς τὰ διδάγματα τῆς θεωρίας.

ΔΙΑΚΡΙΣΙΣ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

Καὶ τῶν γυμνασίων ὅμως ἐγίνετο λεπτομερειακὴ διάκρισις. Οὕτω διεκρίνοντο ἀναλόγως τῆς ταχύτητος εἰς ***ὀξέα καὶ βραδέα,*** ἀναλόγως τοῦ τόνου εἰς ***εὔτονα καὶ ἄτονα***, ἀναλόγως δὲ τῆς ταχύτητος καὶ τοῦ τόνου, ἐν συνδυασμῷ, εἰς ***σφοδρὰ καὶ ἀμυδρά***.

Ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν γυμνασίων διέκρινον, ἂν ἐγίνετο ***συνεχὴς ἢ χρῆσις ἢ διαλείπουσα,*** μετὰ διαναπαύσεων δηλαδή. Ἂν ἐγίνετο συνεχὴς χρῆσις διέκρινον, ἂν αὕτη ἦτο ***ὁμαλὴ ἢ ἀνώμαλος,*** ἂν δὲ διαλείπουσα, ἂν ἦτο ***τεταγμένη ἢ ἄτακτος.*** Δηλαδὴ ἂν τὰ χρονικὰ διαστήματα τῶν διαναπαύσεων καὶ τῶν κινήσεων ἦσαν ὡρισμένα ἢ ἀκαθόριστα (Γαλην. Ὑγιειν. Β' 8 καὶ 10).

Ὡς πρὸς τὴν ἐπίδρασιν τῶν γυμνασίων ἐπὶ τοῦ μυϊκοῦ συστήματος διέκρινον γυμνάσια τῶν σκελῶν, τῶν χειρῶν, τοῦ αὐχένος, τῶν πλευρῶν, τῆς ὀσφύος. Αἱ ἐλλιπεῖς ἀνατομικαὶ γνώσεις των τοὺς ἐκώλυον νὰ ἐκταθοῦν εἰς λεπτομερείας καὶ νὰ ἐκφρασθοῦν μετὰ σαφηνείας. Οὕτως ὁ Ἱπποκράτης θέλων νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ χειρονομία, ἡ ἀκροχειρία καὶ ἡ κωρυκομαχία γυμνάζουν τοὺς μῦς τῶν ὤμων καὶ τῶν χειρῶν λέγει «ἰσχναίνει καὶ τὰς σάρκας ἕλκει ἄνω». Ἐφρόντιζον ὅμως τὸ μυϊκὸν σύστημα νὰ τὸ περιλαμβάνουν εἰς τὴν ἀνωτέρω διάκρισιν τῶν γυμνασίων, ἔστω καὶ κατὰ μεγάλας μυϊκὰς μάζας.

Εἴδομεν εἰς τὰ περὶ πάλης ὅτι ἡ ὀρθὴ πάλη ἐγύμναζε τὸν αὐχένα καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὰς πλευράς, ἐνῶ ἡ ἀλίνδησις τὴν ὀσφὺν καὶ τὰ σκέλη. Οἱ δρόμοι ἐπίσης ἐγύμναζον τὰ σκέλη, ὅπως ἡ πυγμὴ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς ὤμους. Κατὰ τὸν Ἱπποκράτην οἱ ὄρθριοι περίπατοι ἰσχναίνουσι, ὅπως καὶ ἡ κρικηλασία καὶ ὁ δίαυλος. Ἐνῶ οἱ μακροὶ δρόμοι καθιστοῦν τὰ σώματα παχύτερα (Διαίτης τὸ Δεύτερον 475). Ὡσαύτως ὁ Παῦλος Αἰγινήτης παραγγέλλει διὰ τὴν πάχυνσιν «γυμνα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ζέσθω ποικίλως τὰ μὲν ἀφαλλόμενος, τὰ πλέον ἀλτῆρσι καὶ κωρύκῳ χρώμενος» (Δ′ 1). Ἐπίσης ἐπίστευον ὅτι τὰ μὲν ταχέα γυμνάσια λεπτύνουν τὸ σῶμα, τὰ δὲ βραδέα τὸ παχύνουν. «Συμπεφώνηται δὲ τοῖς γυμνασταῖς ἅπασι λεπτύνειν μὲν τὰ ὀξέα γυμνάσια σαρκοῦν δὲ τὰ βραδέα» (Γαλην. Ὑγιειν. Ε′ 3 καὶ Ξ′ 3).

Ὡσαύτως διέκρινον γυμνάσια, τὰ ὁποῖα ἐθέρμαινον τὸ σῶμα περισσότερον. Τοιαῦτα ἦσαν οἱ ἐν ἱματίῳ δρόμοι (Ἱπποκρ. αὐτοθ. Ὀρειβ. 22). Ἐνῶ τουναντίον συνέβαινε, κατὰ τὸν ἴδιον Ἱπποκράτην, μὲ τὰ ἀνακινήματα καὶ ἀνακουφίσματα.

ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

Ὁ γυμναστὴς ἐπίσης ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν του τὸν τόπον, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ἐγύμναζε καθὼς καὶ τὴν κατάστασιν τοῦ καιροῦ. Ἄλλως ἐγύμναζεν εἰς τὸ ὕπαιθρον καὶ ἄλλως εἰς ἐστεγασμένον μέρος, ἢ εἰς ὑποσυμμιγῆ σκιάν. Ἄλλως ἂν ὁ τόπος ἦτο θερμὸς καὶ ἄλλως ἂν ἦτο ψυχρὸς ἢ εὔκρατος. Ἄλλως ἂν ἦτο ξηρὸς καὶ ἄλλως ἂν ἦτο ὑγρὸς ἢ μέτριος (Γαλην. Ὑγιειν. Β′ 8). Ὁ δὲ Ἱπποκράτης παραγγέλλει τὸν χειμῶνα νὰ γίνεται χρῆσις καὶ τῆς πάλης καὶ τοῦ δρόμου. Κατὰ τὸ θέρος ὅμως μόνον τῆς πάλης νὰ γίνεται χρῆσις καὶ μάλιστα μετρία (Περὶ Διαίτης Ὑγιειν. 630). Ἀναλόγως δὲ τῆς θερμότητος ἢ ψυχρότητος τοῦ τόπου ἐγίνετο καὶ χρῆσις κόνεως ἢ ἐλαίου (Ἱπποκρ. Διαίτης τὸ Δεύτερον 475. Γαλην. Ὑγιειν. Β′ 8 καὶ 12).

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΖΟΜΕΝΟΥ

Ὡσαύτως ὁ γυμναστής, διὰ νὰ καθορίσῃ τὸ μέτρον καὶ τὸ ποιὸν τῆς γυμνάσεως, ὤφειλε νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν τὴν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν κατάστασιν τοῦ γυμναζομένου. Οἱ γέροντες, κατὰ τὸν Γαληνόν, ἔπρεπε νὰ γυμνάζουν τὰ ἰσχυρότερα μέρη τοῦ σώματος, ὁπότε καὶ τὰ λοιπὰ ἐμμέσως θὰ ἐγυμνάζοντο «συγκινεῖται γὰρ ἐκείνοις καὶ γυμνάζεται τὰ λοιπά». Ἐπ' οὐδενὶ δὲ λόγῳ νὰ ἐκτελοῦν γυμνάσια διὰ πρώτην φοράν, ἄγνωστα δηλαδή, ὁπότε ἡ πρασπάθεια δέον νὰ εἶναι ἰσχυροτέρα (Γαλην. Ὑγιειν. Ε′ 3). Κατὰ δὲ τὸν Διοκλῆν οἱ γέροντες οὐδόλως ἔπρεπε νὰ γυμνάζωνται, ἀλλὰ νὰ περιορίζωνται μόνον εἰς τρίψιν (Ὀρειβ. 54,22). Ὡσαύτως, ἂν ὁ γυμναζόμενος ἔπασχε κατά τι μέρος τοῦ σώματος, ἔπρεπε νὰ ἀποφεύγῃ ὡρι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σμένα γυμνάσια, τὰ ὁποῖα θὰ ἐπέτεινον τὴν πάθησιν. Ἀναφέρει δὲ ὁ Γαληνὸς τοιαῦτα δι' ἕκαστον νόσημα. Τουναντίον δὲ εἰς περίπτωσιν ἀτροφίας ἑνὸς μέλους τοῦ σώματος, ἐὰν ὁ πάσχων ἦτο νέος, ἔπρεπε νὰ γυμνάζῃ περισσότερον τὸ ἀτροφοῦν.

Ὤφειλε προσέτι ὁ γυμναστὴς νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν του, ἂν ὁ γυμναζόμενος ἦτο πληθωρικὸς ἢ ὄχι, ἢ ἂν ἦτο καταβεβλημένος ὑπὸ ταῦ ψύχους κ.λ.π. Καὶ ὁ ψυχικὸς ὅμως χαρακτὴρ τοῦ γυμναζομένου ὑπελογίζετο. Ἔπρεπε νὰ εἶναι μικρότεραι αἱ ἀπαιτήσεις ταῦ γυμναστοῦ, ἐὰν ὁ γυμναζόμενος ἦτο φύσις θερμή, ἐὰν ἦτο οὗτος φιλότιμος καὶ φιλόνεικος, ἂν δὲ τουναντίον, περισσότεραι. Ὑπελόγιζον δηλαδὴ τὴν ἔντασιν τῆς προσπαθείας τοῦ γυμναζομένου. Διὰ τοῦτο ἡ σωματική, ἰδίως ὅμως ἡ ψυχικὴ κατάστασις τοῦ γυμναζομένου παρενεβάλλετο κώλυμα εἰς τὸν γυμναστὴν μὴ δυνάμενον εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας νὰ καθορίσῃ τὸ ποσὸν καὶ τὸ ποιὸν τῶν γυμνασίων (Γαλην. Ὑγιειν. Β' 17).

ΓΥΜΝΑΣΙΣ – ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

Ἐπὶ τῇ βάσει ὅλων τῶν ἀνωτέρω λεπτομερῶν διδαγμάτων τῆς θεωρίας καὶ πορισμάτων τῆς πείρας καθώριζεν ὁ γυμναστὴς ἢ ὁ παιδοτρίβης τὴν γύμνασιν, τὸ ποσὸν δηλαδὴ τῶν γυμνασίων καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκτελέσεώς των. Ἡ γύμνασις δὲν ἤρχιζεν ἀποτόμως μὲ βίαια γυμνάσια, ἢ τὰ αὐτὰ γυμνάσια δὲν ἐγίνοντο ἐξ ἀρχῆς μὲ τὸν αὐτὸν τόνον καὶ τὴν αὐτὴν ταχύτητα, ἀλλὰ προοδευτικῶς ηὐξάνετο καὶ ἡ ταχύτης καὶ ὁ τόνος. «Ἐπιτείνειν δὲ καὶ παροξύνειν χρὴ τὰ γυμνάσια πρὸς τὸ τέλος (Γαλην. Ὑγιειν. Γ' 2). Ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν ἤρχιζεν ἀμέσως ἡ κυρίως γύμνασις. Ἔπρεπε νὰ προηγηθῇ ἡ παρασκευαστικὴ τρίψις.

Ἐὰν τῆς κυρίως γυμνάσεως δὲν προηγεῖτο τρίψις, ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ βλαβῇ, ἀντὶ νὰ ὠφεληθῇ, ὁ γυμναζόμενος «εἰ μὲν οὖν εὐθέως ἀποδυσάμενός τις ἐπὶ τὰς ἰσχυροτέρας ἔρχοιτο κινήσεις, πρὶν μαλάξαι σύμπαν τὸ σῶμα, καὶ λεπτῦναι τὰ περιττώματα καὶ τοὺς πόρους εὐρῦναι, κίνδυνος μὲν καὶ ῥῆξαί τι καὶ σπᾶσαι τῶν στερεῶν σωμάτων, κίνδυνος δὲ καὶ τὰ περιττώματα τῇ τοῦ πνεύματος ῥύμῃ κινήσαντος τοὺς πόρους ἐμφράξαι» (Γαλην. Ὑγιειν. Β' 8).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Περιωρίζετο δὲ ἡ παρασκευὴ ἀποκλειστικῶς εἰς τρίψιν. Τουλάχιστον αὐτὸ ἀφίνεται νὰ ἐννοηθῇ, ἀπὸ ὅσα περὶ αὐτοῦ γράφει ὁ Γαληνός. Εἶχον βεβαίως ἀντίληψιν περὶ τῆς χρησιμότητος τῆς παρεμβολῆς ἐλαφρῶν κινήσεων πρὸ τῶν ἰσχυρῶν προσπαθειῶν. Καὶ ὁ Ἄντυλλος συνιστᾷ πρὸ τῶν γυμνασίων περίπατον. Καὶ εἶναι πιθανὸν νὰ ἐγίνετο χρῆσις τοιούτων κινήσεων. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἐκτὸς τοῦ τύπου τῆς γυμνάσεως. Εἰς τὸν τύπον τῆς γυμνάσεως ἡ παρασκευὴ ἐπετυγχάνετο διὰ τῆς τρίψεως. Ἄλλως τε εἴδομεν ὅτι τὰ γυμνάσια δὲν ἐξετελοῦντο ἐξ ἀρχῆς μὲ τὸν αὐτὸν τόνον καὶ τὴν αὐτὴν ταχύτητα. Ἑπομένως οἱ κίνδυνοι τῆς ἀποτόμου μεταβάσεως ἐκ τῆς ἠρεμίας εἰς τὴν σφοδρὰν κίνησιν προελαμβάνοντο καὶ διὰ τῆς βαθμιαίας ἐντάσεως τῆς ταχύτητος καὶ τοῦ τόνου τῶν γυμνασίων.

Ὁ σκοπὸς τῆς παρασκευῆς ἐπετυγχάνετο πολὺ ἀσφαλέστερον καὶ πολὺ καλύτερον μὲ τὴν μέθοδον αὐτήν, παρὰ μὲ τὴν σήμερον κρατοῦσαν. Ὁσονδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἀληθὲς ὅτι εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθῇ ἡ ἤρεμος κίνησις διὰ τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς κυκλοφορίας καὶ τὴν ἐν γένει προδιάθεσιν τοῦ ὀργανισμοῦ διὰ τὰς σφοδροτέρας κινήσεις, πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ἡ διὰ τῆς τρίψεως μέθοδος ὑπερέχει. Προδιατίθεται ὁ γυμναζόμενος ἀκόπως, ἀλλὰ καὶ ὁμαλῶς καὶ ἀσφαλῶς.

Ἡ προπαρασκευαστικὴ τρίψις ἐγίνετο κατὰ τρόπον ὡρισμένον. Σκοπὸς αὐτῆς ἦτο «θερμῆναι μετρίως τοὺς πόρους ἀναστομοῦσα, καὶ τὰ κατὰ τὴν σάρκα περιττώματα χέουσα, καὶ τὰ στερεὰ μαλάττουσα». (Γαλην. Ὑγιειν. Β′ 6). Διὰ τοῦτο ἔπρεπε ἡ τρίψις νὰ εἶναι σύμμετρος, οὔτε σκληρά, οὔτε μαλακή. «Ἐν δὲ τῇ παρασκευαζούσῃ πρὸς τὰ γυμνάσια τρίψει σκοπὸν ἔχούσῃ μαλάξαι τὰ σώματα, τὴν μέσην σκληρᾶς καὶ μαλακῆς ἐπικρατεῖν χρὴ ποιότητα καὶ κατ' ἐκείνην τυποῦσθαι τὸ σύμπαν» (Ὑγιειν. Β′ 2). Ἔπρεπεν ἐπίσης νὰ προηγοῦνται ὀλίγαι περιαγωγαὶ τῶν χειρῶν τοῦ τρίπτου ἐλαφραὶ καὶ μετρίως ταχεῖαι μὲ σινδόνα καὶ ὕστερον νὰ ἐπακολουθῇ ἡ κυρίως τρίψις μὲ ἔλαιον. Νὰ ἐξακολουθῇ δὲ τοῦτο, ἕως ὅτου ἐπιφανῇ, κατὰ τὸν Γαληνόν, «ἔρευθος εὐάνθὲς ἐπιτρέχον ἅπαντι τῷ δέρματι» (Γαλην. Ὑγιειν. Β′ 2 καὶ 6 Γ′ 3).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μετὰ τὸ παρασκευαστικὸν γυμνάσιον ἤρχιζεν ἡ κυρίως γύμνασις. Ὁ γυμναστὴς ἐξέλεγεν ἐξ ὅλων τῶν γυμνασίων «τὰ σύμμετρά τε καὶ μέσα τῶν ἀμετριῶν ἑκατέρων». (Γαλην. Ὑγιειν. Β' 12), τὰ ὁποῖα ὅμως ἔπρεπε νὰ εἶναι τοιαῦτα, ὥστε νὰ γυμνάζουν ὅλον τὸ σῶμα. Εἰς τὰ περὶ ὀρχήσεως εἴδομεν τί λέγει ὁ Σωκράτης περὶ τῆς μονομεροῦς γυμνάσεως τῶν πυκτῶν καὶ τῶν δρομέων. Καὶ ὁ Γαληνὸς εἰς τὸ «περὶ τοῦ διὰ μικρᾶς σφαίρας γυμνασίου», ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς παμμεροῦς γυμνάσεως. Ὁ δὲ Ξενοφῶν ἀποδίδει τὴν ὑγείαν καὶ τὴν σωματικὴν ἱκανότητα τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὸ ὅτι «ὁμοίως ἀπότε τῶν σκελῶν καὶ ἀπὸ χειρῶν καὶ ἀπὸ τραχήλου γυμνάζονται».

Ἐλέχθη ἤδη ὅτι τὰ γυμνάσια τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦσαν κινήσεις λεπτομερῶς καθωρισμέναι καὶ ἀπηκριβωμέναι καὶ δὲν πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ὅ ἡ γύμνασις ἦτο καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας της, ὅπως ἡ σημερινὴ τοῦ Σουηδικοῦ τύπου. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν παρασκευὴν καὶ τὴν ἀποθεραπείαν, ἦτο τελειοτέρα, ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τὴν κυρίως γύμνασιν, αὕτη περιελάμβανε κινήσεις, ὅπως ἐκείνας, τὰς ὁποίας εἴδομεν εἰς τὰ περὶ γυμνασίων, ἢ καὶ ἁπλῶς ἐγυμνάζετο ὁ γυμναζόμενος εἰς τὰ συνήθη ἀγωνίσματα, τὴν πάλην, τὸν δρόμον κ.τ.λ. Ἐπίσης μεγάλη χρῆσις ἐγίνετο διὰ τὴν κυρίως γύμνασιν, τῶν παιδιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπίσης γυμνάσια ἐκαλοῦντο.

Ἀλλὰ καὶ αἱ συγγυμνάσεις ἦσαν πολὺ ἐν χρήσει, διὸ ὁ συγγυμναστὴς ἦτο ἀπαραίτητος. Εἴδομεν ὅτι ὁ Σωκράτης ὡς μίαν ἀτέλειαν τῆς εἰς τὸ γυμνάσιον γυμναστικῆς θεωρεῖ καὶ τὴν ἀνάγκην τοῦ «συγγυμναστὴν ζητεῖν». Ἦτο οὗτος ἀπαραίτητος ὄχι μόνον διὰ τὰ παλαιστρικὰ ἀγωνίσματα, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλα γυμνάσια. Τὸν συνηντήσαμεν νὰ ἐπιβάλῃ ἀντίστασιν εἰς τὸ «πύξ ἀτρεμίζειν». Ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλου εἴδους συγγυμνάσεις ἦτο χρήσιμος. Πρὸς γύμνασιν π.χ. τοῦ τραχήλου ἐξετελοῦντο συγγυμνάσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ εἷς συγγυμναστὴς προσεπάθει νὰ σύρῃ τὸν ἄλλον ἀπὸ τὸν τράχηλον καὶ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ προκύψῃ, ἐνῶ ἐκεῖνος ἀνθίστατο (Γαλην. Β' 9).

Ἡ διάρκεια τῆς γυμνάσεως καθωρίζετο ἑκάστοτε ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀντοχῆς τοῦ γυμναζομένου. Κατὰ τὸν Γαληνὸν ἔπρεπεν αὕτη νὰ διαρκῇ ἐφ' ὅσον τὸ χρῶμα τοῦ γυμναζομένου ἦτο ζωηρόν, ἐφ' ὅσον τὸ σῶμα ἐξηκολούθει νὰ αὐξάνεται εἰς ὄγκον καὶ ἐφ' ὅσον αἱ κινήσεις ἐγίνοντο

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁμαλαὶ καὶ εὔρυθμοι «ἕως ἂν εἰς ὄγκον αἴρηται τὸ σῶμα καὶ εὐανθὲς ὑπάρχῃ, καὶ αἱ κινήσεις ἕτοιμοί τε καὶ ὁμαλαὶ καὶ εὔρυθμοι γίγνωνται». Μόλις οἱοσδήποτε ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὅρων ἔπαυε νὰ ὑφίσταται, μόλις ὁ γυμναστὴς ἀντελαμβάνετο ὅτι ὁ γυμναζόμενος ἤρχιζε νὰ ὀκλάζῃ, ἔπρεπε νὰ σταματήσῃ καὶ νὰ ἀρχίσῃ τὴν ἀποθεραπείαν (Γαλην. Ὑγιειν. Β′ 12).

ΑΠΟΘΕΡΑΠΕΙΑ

Ὅπως τὴν παρασκευὴν οὕτω καὶ τὴν ἀποθεραπείαν τὴν ἀπετέλει κυρίως ἡ τρίψις. Πλὴν τῆς τρίψεως ὅμως ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ τὰ ἀναπνευστικὰ γυμνάσια, τὰ ὁποῖα εἴδομεν.

Σκοπὸς τῆς ἀποθεραπευτικῆς τρίψεως ἐτίθετο ἡ μάλαξις τῶν ἀπεσκληρυμένων μυῶν καὶ ἡ ὑποβοήθησις τῆς ἀποβολῆς τῶν περιττωμάτων (Γαλην. Ὑγιειν. Β′ καὶ Γ′ 6). Ἔπρεπε δὲ αὕτη νὰ μὴν εἶναι σκληρά, οὔτε ὅμως μαλακή, ὁπότε δὲν θὰ ἐτρίβοντο οἱ ἐν τῷ βάθει μύες. Ἐπίσης ἔπρεπε νὰ ἀποφεύγεται καὶ ἡ βραδεῖα τρίψις, ὁπότε ἐκινδύνευε νὰ πάθῃ ὁ τριβόμενος ψῦξιν. Καὶ μαλακὴ δὲ ἐγίνετο ἡ τρίψις καὶ ταχεῖα καὶ τὸ σῶμα ἐθερμαίνετο, ἂν ἐγίνετο μὲ ἄφθονον ἔλαιον (Γαλην. Ὑγιειν. Γ′ 2). Εἴδομεν ὅμως ὅτι καὶ ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Ἱπποκράτης συμβουλεύουν, διὰ νὰ μὴ θερμαίνεται περισσότερον τοῦ δέοντος τὸ σῶμα, νὰ γίνεται χρῆσις ἐλαίου μὲ ὕδωρ (Διαίτης τὸ Δεύτερον 475).

Ὅπως ἡ τρίψις οὕτω καὶ ἡ κατάληψις ἢ κατάσχεσις πνεύματος ἦτο ἀπαραίτητος κατὰ τὴν ἀποθεραπείαν. Τῶν δύο δὲ τούτων μέσων τῆς ἀνακουφίσεως ἐκ τοῦ τόπου, τῆς τρίψεως δηλαδὴ καὶ τῆς καταλήψεως τοῦ πνεύματος ἐγίνετο ὑπὸ τῶν καλῶν γυμναστῶν χρῆσις καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κυρίως γυμνάσεως (Γαλην. Γ′ 2).

Ὁ Γαληνὸς τὴν ἀποθεραπείαν δὲν τὴν θεωρεῖ ἀπαραίτητον διὰ τοὺς γυμναζομένους ἁπλῶς χάριν εὐεξίας. Τὴν συνιστᾷ ὅμως καὶ διὰ αὐτοὺς διὰ τὴν ἀποβολὴν τῶν περιττωμάτων καὶ διὰ τὴν πιθανότητα κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ γυμναστὴς ἔσφαλεν εἰς τὸ μέτρον τῆς γυμνάσεως (Ὑγιειν. Γ′ 2). Ἐντελῶς ὅμως ἀπαραίτητον τὴν θεωρεῖ διὰ τοὺς ἀθλητάς, οἱ ὁποῖοι καὶ ἰσχυροτέρας προσπαθείας καταβάλλουν καὶ διαρκεστέρας, διὰ τοὺς γυμναζομένους δηλαδὴ τὸ γυμνάσιον, τὸ ὁποῖον ἐκάλουν ***κατασκευὴν*** καὶ ἡ ὁποία διήρκει καὶ ὁλόκληρον ἡμέραν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«Τοῖς μὲν γὰρ ἀθληταῖς ἀναγκαῖόν ἐστιν, ὡς ἂν παρασκευάζωσι τὰ σώματα πρὸς τοὺς ἐν τοῖς ἄθλοις πόνους, ἀμέτρους ἐσθ' ὅτε καὶ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας γιγνομένους, γυμνάζεσθαί ποτε τὸ τελειότατον ἐκεῖνο γυμνάσιον, ὅ δὴ καὶ ***κατασκευήν,*** ὀνομάζομεν» (Γαλην. Ὑγιειν. Γ'. 2). Τὰ τοιαῦτα ὅμως γυμνάσια, τὰ ***κατασκευαστικά,*** ἐξετέλουν μόνον οἱ ἀθληταί. «Τὰ δὲ τοιαῦτα γυμνάσια μόνοις ἀθληταῖς ἐπιτηδεύεται» (Γαλην. Ὑγιειν. Γ' 2).

Τὴν ἀποθεραπείαν ἐπηκολούθει ἡ ἄλειψις δι' ἐλαίου καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς παρακμῆς τῆς γυμναστικῆς καὶ μύρου καὶ ἐτελείωνεν ἡ ὅλη γύμνασις.

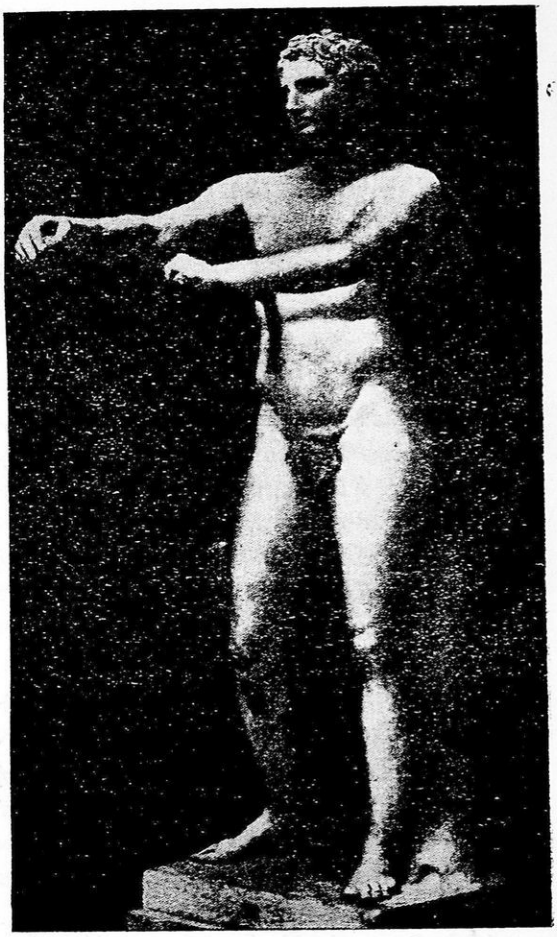
ΑΠΟΞΥΣΙΣ ΛΗΚΥΘΟΣ–ΣΤΛΕΓΓΙΣ–ΣΠΟΓΓΟΣ–ΣΠΥΡΙΣ

Θὰ ἴδωμεν ὅμως κατωτέρω ὅτι ἡ πάλη, ἡ ὁποία ἦτο τὸ κυριώτατον τῶν γυμνασίων ἐγίνετο ἐντὸς σκάμματος πλήρους πηλοῦ ἤ ἄμμου. Ὁ πηλός, ἡ ἄμμος, ἡ κόνις, τὸ ἔλαιον καὶ ὁ ἱδρὼς κατερρύπαινον τὸ σῶμα καὶ διὰ τοῦτο ἦτο ἀνάγκη πρὸ τῆς ἀποθεραπείας ὁ γυμναζόμενος νὰ ἀπασχοληθῇ μὲ τὸν καθαρισμὸν τοῦ σώματος. Ἐπίσης ἦτο ἀνάγκη διὰ τὴν ἄλειψιν διὰ τοῦ ἐλαίου νὰ προμηθευθῇ τοῦτο ἀπὸ τὸ ἰδιαίτερον πρὸς τοῦτο διαμέρισμα τοῦ γυμνασίου ἤ τῆς παλαίστρας, τὸ ***ἐλαιοθέσιον,*** ὅπως καὶ τὴν κόνιν ἀπὸ τὸ ***κονιστήριον.*** Διὰ νὰ εἶναι δὲ πλήρης ἡ εἰκὼν τῆς ὅλης διεξαγωγῆς τῆς γυμνάσεως πρέπει νὰ γίνῃ λόγος περὶ τῶν ἀσχολιῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἀναγκαίων δι' αὐτὰς σκευῶν.

Τὰ ἀναγκαῖα σκεύη πρὸς τοῦτο ἦσαν ***ἡ λήκυθος, ἡ σπυρίς, ἡ στλεγγίς,*** καὶ ***ὁ σπόγγος.*** Ἡ λήκυθος ἦτο δοχεῖον διαφόρου σχήματος μὲ στενὸν λαιμόν, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευε διὰ τὴν προμήθειαν τοῦ ἐλαίου, ἡ δὲ σπυρὶς ἦτο δοχεῖον, ὅπου ἐτίθετο ἡ κόνις (Πολυδ. 7,64.). Ὁ σπόγγος καὶ ἡ στλεγγὶς ἐχρησίμευνο διὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ σώματος. Ὁ καθαρισμὸς δὲν ἦτο εὔκολον νὰ διεξαχθῇ διὰ ὕδατος, ἄν δὲν προηγεῖτο ἄλλη διαδικασία διὰ τῆς στλεγγίδος. Ἡ στλεγγὶς ἦτο ὄργανον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μετάλλινον. Συνηντήσαμεν στλεγγίδας χρυσᾶς, τὰς ὁποίας ὁ Ξενίας ὁ Ἀρκὰς ἔδωσεν ὡς βραβεῖα εἰς τοὺς ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους ὠργάνωσεν εἰς τὰς Πέλτας. Ἀναφέρονται ὅμως καὶ καλάμιναι τοιαῦται (Πλάτ. Σχολ. Χαρμίδ. 161). Ἡ στλεγγὶς εἶχε σχῆμα περίπου

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κοχλιαρίου καὶ ἐχρησίμευε διὰ τὴν ἀπόξυσιν τοῦ πηλοῦ καὶ τοῦ ρύπου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἦτο γεμάτον τὸ σῶμα. Τὴν σκηνὴν δὲ αὐτὴν ἀπηθανάτισαν μεγάλοι καλλιτέχναι, οἱ ὁποῖοι ἔγλυψαν τοὺς ἀποξυομένους (Εἰκ. 32). Ἐκαλεῖτο δὲ ἡ ἐργασία αὐτὴ ***ἀποστλεγγίζεσθαι*** καὶ τὰ ἀπορρίμματα ***στλεγγίσματα,*** ἢ ***ἀποστλεγγίσματα.*** Μεταγενεστέρως ἡ στλεγγὶς ὠνομάσθη ***ξύστρα*** καὶ ἡ πρᾶξις ***ἀποξύεσθαι*** καὶ τὰ ἀπορρίμματα ***περιξύσματα.*** Ὁ Λουκιανὸς σατυρίζων τοὺς ἀρχαΐζοντας λέγει πρὸς τὸ μειράκιον ὅτι θὰ φανῇ εἰς τοὺς πολλοὺς σοφὸν «εἰ ἀποστλεγγίσασθαι τὸ ἀποξύσασθαι λέγοι» (Ρητόρ. Διδάσκ. 17 Σχολ. Πλατ. Ἱππίας ἐλατ. 360 καὶ Χαρμίδ. 161).

Εἰκ. 34. Ἀποξυόμενος.

Ἐπίστευον δὲ ὅτι τὰ ἀποστλεγγίσματα εἶχον θεραπευτικὴν δύναμιν, διὸ καὶ ἐπωλοῦντο ταῦτα. Μετὰ τὴν ἀπόξυσιν ἐπηκολούθει ὁ καθαρισμὸς διὰ τοῦ ὕδατος, ὁπότε ἐχρησιμοποιεῖτο ὁ **σπόγγος**. Τοῦτο ἐγίνετο εἰς τὸ λουτρόν. Ἠδύνατο ὅμως καὶ νὰ μὴν ὑπάρχῃ λουτρόν, ὁπότε ἐγίνετο εἰς τὸ ὕπαιθρον ὅπου ὑπῆρχε κρήνη.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΔΙΑΙΤΑ

Εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ παιδοτρίβου καὶ γυμναστοῦ εἴδομεν ὅτι εἶναι δύσκολον νὰ καθορισθῇ πότε ἤρχισαν νὰ ἐφαρμόζωνται διὰ τὴν προπόνησιν τῶν ἀθλητῶν ὡρισμέναι μέθοδοι. Πάντως εἶναι γεγονὸς ὅτι τὸ πρῶτον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπέστησαν τὴν προσοχήν των, ἦτο ὁ τρόπος τῆς διαίτης τῶν προπονουμένων. Εἴδομεν ὅτι κατὰ τὸν Πλάτωνα πρῶτος, ὁ ὁποῖος ἔδωσε σημασίαν εἰς τὴν δίαιταν τῶν ἀθλητῶν εἶναι ὁ Ἴκκος ὁ Ταραντῖνος, ὁ ὁποῖος πιθανώτατα ὑπῆρχε περὶ τὴν 70ην Ὀλυμπιάδα ἤτοι περὶ τὸ 500 π. Χ. Κατὰ τὸν Φαβωρῖνον ὅμως, τοῦ Ἴκκου προηγήθη ὁ Πυθαγόρας ὁ φιλόσοφος, ὁ ὁποῖος ἐπεμελήθη τοῦ Σαμίου ἀθλητοῦ Εὐρυμένους καὶ τὸν κατέστησε ἱκανὸν νὰ νικήσῃ εἰς τὰ Ὀλύμπια τρέφων αὐτὸν μὲ κρέας, ἐνῶ πρότερον οἱ ἀθληταὶ ἐτρέφοντο μὲ τυρὸν καὶ σῦκα. Κατ' ἄλλους δὲ ὁ Πυθαγόρας εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος τὴν 48ην Ὀλυμπιάδα κατῆλθεν εἰς τὰ Ὀλύμπια διὰ νὰ ἀγωνισθῇ μὲ τοὺς παῖδας καὶ ἐκκριθεὶς ἠγωνίσθη μὲ τοὺς ἄνδρας καὶ ἐνίκησε. Κατὰ δὲ τὸν Ἰάμβλιχον ἡ ἀντὶ σύκων διὰ κρέατος διατροφὴ τῶν ἀθλητῶν εἶναι ἔργον τοῦ Πυθαγόρου, υἱοῦ τοῦ Ἐρατοκλέους μαθητοῦ τοῦ μεγάλου Πυθαγόρου. Εἰς τοῦτον δὲ τὸν Πυθαγόραν ἀποδίδει καὶ τὰ ἀλειπτικὰ συγγράμματα. Καὶ κακῶς, λέγει, ἀποδίδονται ταῦτα εἰς τὸν φιλόσοφον. Τέλος ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίζονται ὅτι ὑπῆρξε παιδοτρίβης Πυθαγόρας ἐκ Φλιοῦντος. Ὁπωσδήποτε καινοτομίαι εἰς τὴν προπόνησιν φαίνεται ὅτι ἤρχισαν νὰ εἰσάγωνται ἀπὸ τοῦ 500 περίπου π. Χ., ὅπως καὶ εἰς τὰ περὶ παιδοτρίβου εἴδομεν. Ἡ πρώτη δὲ καινοτομία ἀφεώρα τὴν δίαιταν τῶν ἀθλητῶν. Πρὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ κρατοῦσα καὶ ἐφαρμοζομένη προπόνησις, καὶ ὡς πρὸς τὴν ἄσκησιν καὶ ὡς πρὸς τὴν δίαιταν, ἦτο ἡ τῆς ἀμέτρου σκληραγωγίας. Κατὰ τὸν Φιλόστρατον οἱ παλαιοὶ ἀθληταὶ ἠχθοφόρουν διὰ νὰ γυμνασθοῦν, ἔκαμπτον καὶ εὐθύαζον σίδηρα, διηγωνίζοντο μὲ ἵππους καὶ μὲ ταύρους καὶ ἐτρέφοντο ἀτελῶς.

Ὁ Παυσανίας τὴν καινοτομίαν τῆς διὰ κρέατος διατροφῆς ἀποδίδει εἰς τὸν δολιχοδρόμον Ὀλυμπιονίκην Δρομέα ἐκ Στυμφήλου, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε περὶ τὸ 480 π. Χ. Πρότερον, λέγει, οἱ ἀθληταὶ ἔτρωγον τ υ ρ ὸ ν ἐ κ τ ῶ ν τ α λ ά ρ ω ν (6. 7, 10). Μετὰ ταῦτα ἤρχισε νὰ δίδεται σημασία εἰς τὸ εἶδος τοῦ κρέατος. Κατὰ τὸν Πλάτωνα καλύτερον ἦτο τὸ βόειον (Πολιτ. 1, 12). Ὁ δὲ Κλειτόμαχος λέγει περὶ Θηβαίου ἀθλητοῦ ὅτι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐτρέφετο μὲ αἴγειον (Ἀθή. Θ′ 66). Ὅταν δὲ ὁ Διογένης ὁ Κυνικὸς ἠρωτήθη, διατί οἱ ἀθληταὶ εἶναι ἀναίσθητοι, ἀπήντησεν «ὅτι κρέασιν ὑείοις καὶ βοείοις ἀνῳκοδόμηνται», ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι δὲν παρελείπετο καὶ τὸ χοίρειον. Κατὰ τὸν Γαληνόν, οἱ βαρεῖς ἀθληταὶ ἔτρωγον χοίρειον κρέας καὶ εἰδικὸν ἄρτον (Ὑγιειν. Γ′ 2). Ὡς γενικὸς κανὼν φαίνεται τὸ ὅτι οἱ ἀθληταὶ ἐτρέφοντο μὲ στερεὰν τροφὴν (Λουκ. Λεξιφ. 23).

Οἱ ἀθληταί, ὅταν δὲν ἐγυμνάζοντο, ἀνεπαύοντο. Ὁ Λουκιανὸς λέγει ὅτι εἰς αὐτοὺς «οὐ τῆς εὐεξίας μόνον οὐδὲ τῶν γυμνασίων φροντίς ἐστιν, ἀλλὰ καὶ τῆς κατὰ καιρὸν γιγνομένης ἀνέσεως, μέρους γοῦν τῆς ἀσκήσεως τὸ μέγιστον αὐτὴν ὑπολαμβάνουσιν». (Ἀληθοῦς Ἱστορίας Α′ 1). Ὁ δὲ Πλάτων λέγει περὶ αὐτῶν «καθεύδουσι τὸν βίον» (Πολιτ. 3, 13). Ὕπνον δηλαδὴ κατάχρησιν τοῦ ὕπνου καὶ τῆς ἀναπαύσεως, ὅπως κατάχρησιν ἔκαμνον καὶ τῆς τροφῆς. Ἐκαλεῖτο δὲ ὁ ὑπερσιτισμὸς τῶν ἀθλητῶν ἀναγκοφαγία ἢ ἀναγκοτροφία (Ἀριστ. Πολιτ. Η′ 4).

Μυθώδη διηγοῦντο περὶ τῆς ἀδηφαγίας τῶν ἀθλητῶν. Εἴδομεν ὅτι ὁ Μίλων κατέφαγε ταῦρον. Καὶ μάλιστα ὁ ποιητὴς Δωριεὺς ὕμνησε τὸ γεγονὸς διὰ τῶν ἑξῆς στίχων.

Τοῖος ἔην Μίλων, ὅτ' ἀπὸ χθονὸς ἤρατο βρῖθος,
τετραετῆ δαμάλην, ἐν Διὸς εἰλαπίναις,
ὤμοις δὲ κτῆνος τὸ πελώριον ὡς νέον ἄρνα
ἤνεγκεν δι' ὅλης κοῦφα πανηγύρεως.
Καὶ θάμβος μέν, ἀτὰρ τοῦδε πλέον ἤνυσε θαῦμα
πρόσθεν Πισαίου ξένε θυηπολίου.
Ὃν γὰρ ἐπόμπευσε βοῦν ἄζυγον, εἰς κρέα τόνδε
κόψας, πάντα κατ' αὖ μσῦνος ἐδαίσατό νιν.

Ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν Θεαγένην τὸν Θάσιον ἐλέγετο τοῦτο περὶ τοῦ ὁποίου ἔγραψεν ὁ Ποσείδιππος τὸ κατωτέρω ἐπίγραμμα.

Καὶ περὶ συνθεσίης ἔφαγόν ποτε μῆνιον βοῦν·
πάτρη γὰρ βρώμη οὐκ ἂν ἐπέσχε Θάσος
Θεογένει, ἄσσα φαγὼν ἔτ' ἐπήτεον· οὕνεκεν οὕτω
χάλκεος ἑστήκω χεῖρα προϊσχόμενος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Διὰ τὸν Μίλωνα δὲ εἰς τὸ «περὶ ἀγώνων» ἔγραφεν ὁ Ἱεραπολίτης Θεόδωρος ὅτι ἔτρωγεν εἴκοσι μνᾶς κρέατος, ἄλλας τόσας ἄρτου καὶ ἔπινε τρεῖς χόας. Ὁ δὲ Ἀστυάναξ ὁ Μιλήσιος, κατὰ τὸν Θεόδωρον ἐπίσης, ὅταν μετέβη εἰς τὸ δεῖπνον, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε κληθῆ ὑπὸ τοῦ Πέρσου Ἀριοβαρζάνου, ὑπεσχέθη νὰ φάγῃ ὅλα τὰ παρασκευασθέντα, τὰ ὁποῖα ἦσαν δι' ἐννέα ἄτομα. Ἀφοῦ δὲ ἐδέχθη ὁ Ἀριοβαρζάνης, τὰ κατέφαγε. «Καὶ οὐδὲν παράδοξον τούτους τοὺς ἄνδρας ἀδηφάγους γενέσθαι· πάντες γὰρ οἱ ἀθλοῦντες μετὰ τῶν γυμνασμάτων καὶ ἐσθίειν πολλὰ διδάσκονται» (Ἀθήν. Ι' 4—6).

ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν γύμνασιν προηγεῖτο ἡ παρασκευὴ διὰ τῆς τρίψεως καὶ κατόπιν ἤρχιζεν ἡ εἰδικὴ προπόνησις, ἡ ὁποία ἐκαλεῖτο ***κατασκευή,*** ὅπως εἴδομεν καὶ ἡ ὁποία ἐνίοτε διήρκει ὁλόκληρον τὴν ἡμέραν. Μετὰ τὴν κατασκευὴν ἠκολούθει ἡ ἀποθεραπεία πάλιν διὰ τῆς τρίψεως.

Μᾶς ἐδόθη ἤδη περίστασις νὰ εἴδωμεν ὅτι οἱ προπονούμενοι δὲν ἐξετέλουν πλήρως τὸ ἀγώνισμα, πλὴν ἐννοεῖται τῶν σταδιέων, τῶν διαυλοδρόμων, τῶν ὁπλιτοδρόμων καὶ τῶν παλαιστῶν. Ὁ δολιχοδρόμος π.χ. δὲν διέτρεχεν ὅλα τὰ στάδια τοῦ δολίχου, ἀλλὰ μερικὰ ἐξ αὐτῶν. Ὁ πύκτης δὲν κατέφερεν, οὔτε ἐλάμβανε κτυπήματα, ἀλλ' εἰκονικῶς ἔπραττε τοῦτο. Ὁ παγκρατιστὴς ἐξετέλει μέρος μόνον τοῦ παγκρατίου. Ὁ πένταθλος ἐγυμνάζετο εἰς ἕν ἐκ τῶν τριῶν ἀγωνισμάτων, τὰ ὁποῖα προετίμα (Φιλοστρ. Γυμναστ. 11). Ἰδίως δὲ οἱ ἀθληταὶ τῶν καταβλητικῶν ἀγωνισμάτων περιωρίζοντο νὰ γυμνάζωνται εἰς τὰ παρασκευαστικὰ γυμνάσια, τὰ ὁποῖα εἴδομεν.

ΜΕΙΖΩΝ ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΣ

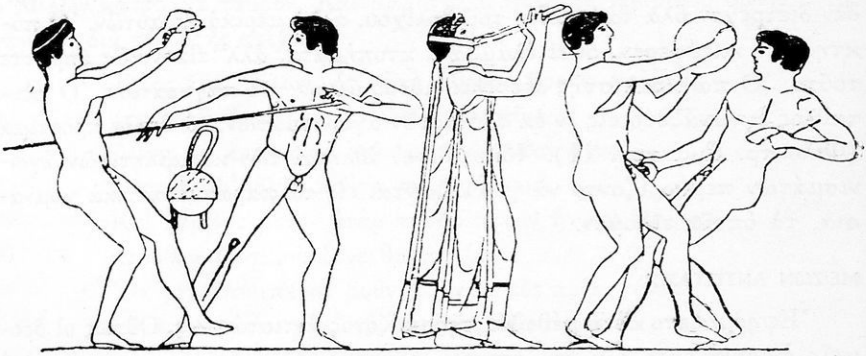
Ἐφηρμόζετο δὲ ἡ μέθοδος τῆς μείζονος ἀντιστάσεως. Οὕτως οἱ δρομεῖς ἐγυμνάζοντο ὄχι ἐπὶ στερεοῦ ἐδάφους, ἀλλὰ ἐπὶ ἄμμου. «Καὶ ὁ δρόμος οὐ πρὸς τὸ στερρὸν καὶ ἀντίτυπον, ἀλλὰ ἐν ψάμμῳ βαθείᾳ, ἔνθα οὔτε βεβαίως ἀπερεῖσαι τὴν βάσιν οὔτε ἐπιστηρίξαι ῥᾴδιον ὑποσυρομένου πρὸς τὸ ὑπεῖκον τοῦ ποδός». (Λουκιαν. Ἀνάχαρσ. 27). Διὰ τὴν πάλην καὶ τὸ παγκράτιον τὸ σκάμμα ἦτο πεπληρωμένον πηλοῦ ὄχι μόνον διὰ νὰ εἶναι ἀκίνδυνοι αἱ πτώσεις, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ καθίστανται ὀλι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σθηρὰ τὰ μέλη τῶν ἀγωνιστῶν καὶ ἑπομένως δυσκολώτεραι αἱ λαβαί. «Ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἰς ἰσχὺν καὶ τόνον οὐκ ὀλίγα συντελεῖ, ὁπόταν οὕτως ἐχόντων ἀλλήλων ἀναγκάζωνται ἐγκρατῶς ἀντιλαβάνεσθαι, καὶ συνέχειν διολισθαίνοντας» (Λουκ. Ἀνάχαρ. 28). Καὶ διὰ τὴν κόνιν τοιαύτην ἐξήγησιν δίδει ὁ Σόλων εἰς τὸν Ἀνάχαρσιν. «Ἐπειδὰν γὰρ ἐντῷ πηλῷ ἀσκηθῶσι συνέχειν τὸ διαδιδράσκον ὑπὸ γλισχρότητος, ἐθίζωνται καὶ ἐκφεύγειν αὐτοὶ ληφθέντες ἐκ τῶν χειρῶν, καὶ ταῦτα ἐναφύκτῳ ἐχόμενοι». Εἴδομεν δὲ εἰς τὰ παρασκευαστικὰ γυμνάσια ὅτι, διὰ νὰ καταστοῦν ἱκανοὶ νὰ κρατοῦν ἐπὶ μακρὸν ἀκόπως τὰς χεῖρας ἀνυψωμένας οἱ πύκται, τὰς ἐκράτουν φέροντες ἁλτῆρας ἢ ἀναθέτοντες εἰς τὸν συγγυμναστὴν νὰ ἐφαρμόσῃ ἀντίστασιν.

ΤΕΤΡΑΔΕΣ

Εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους εἶχεν ἐπινοηθῇ ἡ μέθοδος, ἡ καλουμένη τῶν ***τετράδων***. Ἦτο δὲ ἡ τετρὰς κύκλος γυμνάσεως, ὁ ὁποῖος διήρκει τέσσαρας ἡμέρας. Κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἡμέραν ἡ γύμνασις ἦτο

Εἰκ. 35. Προπόνησις ἀκοντισμοῦ καὶ δισκοβολίας.

ἐλαφροτέρα, κατὰ τὴν δευτέραν βαρεῖα, τὴν τρίτην ἡμέραν ἐπηκολούθει ἀνάπαυσις καὶ τὴν τετάρτην ἦτο μετρία. Τοῦτο δὲ ἐπανελαμβάνετο συνεχῶς. Ἐναντίον τῆς μεθόδου αὐτῆς κηρύσσεται ὁ Φιλόστρατος, ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι πρέπει ὁ γυμναστὴς νὰ μὴ περιορίζῃ τὴν πρωτοβουλίαν του, ἀλλὰ νὰ γυμνάζῃ ἐλεύθερος ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν σωματικὴν κατάστασιν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ ἀθλητοῦ. Οὕτω, λέγει, οἱ ὑπερσιτίσαντες παλαισταὶ καὶ παγκρατιασταὶ πρέπει νὰ γυμνάζωνται ὀρθοί, ἂν δὲ κυλισθοῦν πρέπει μᾶλλον νὰ ἐπίκεινται ἢ νὰ ὑπόκεινται καὶ οὐδαμῶς νὰ περικυβιστοῦν. Καὶ ἀναφέρει παράδειγμα ἀθλητοῦ, τοῦ Ὀλυμπιονίκου παλαιστοῦ Γερηνοῦ τοῦ Ἀθηναίου, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἐώρτασεν ἀφ' ἑσπέρας τὴν νίκην του τρώγων καὶ πίνων, μετέβη τὴν ἑπομένην καὶ παρεπονέθη εἰς τὸν γυμναστήν του ὅτι δὲν ἔχει ὄρεξιν νὰ γυμνασθῇ. Ὁ γυμναστὴς ὅμως ἐξεμάνη, διότι τοιουτοτρόπως θὰ παρεβλέποντο αἱ τετράδες καὶ οὕτως ἠναγκάσθη ὁ Γερηνὸς νὰ γυμνασθῇ. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς γυμνάσεώς του ἦτο ὁ θάνατος. Οἱ Ἑλλανοδίκαι εἰς τὴν Ἤλιδα κατὰ τὴν δοκιμασίαν τῶν μελλόντων νὰ ἀγωνισθοῦν εἰς τὰ Ὀλύμπια ἀπηγόρευον τὴν ἐφαρμογὴν τῶν τετράδων, διότι ἤθελον νὰ ἐφαρμόζωνται γυμνάσια ὄχι ἐκ προμελέτης, ἀλλὰ προσηρμοσμένα εἰς τὴν ἑκάστοτε περίστασιν «γυμνάσια προστεταγμένα οὐ τῇ προρρήσει, ἀλλ' ἐπεσχεδιασμένα πάντα τῷ καιρῷ» (Φιλοστρ. Γυμναστ. 54).

ΣΩΜΑΤΙΚΑ ΠΡΟΣΟΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ

Εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων ἱστορικῶν χρόνων ἤρχισεν ἡ εἰδίκευσις τῶν ἀθλητῶν. Ἔργον δὲ τῶν παιδοτριβῶν καὶ τῶν γυμναστῶν ἦτο κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους νὰ καθορίσουν εἰς ποίαν ἕκαστος ἀθλητὴς εἰδικότητα ἔπρεπε νὰ ἀνήκῃ. Τὸ πρῶτον, τὸ ὁποῖον ἐξητάζετο ἦτο ἂν ἡ σωματική του κατασκευὴ ἦτο κατάλληλος διὰ ***κοῦφον*** ἢ ***βαρὺ*** ἀγώνισμα. Ἦσαν δὲ κοῦφα ἀγωνίσματα οἱ δρόμοι, τὸ ἅλμα καὶ τὸ ἀκόντιον καὶ βαρέα τὸ παγκράτιον, ἡ πάλη, ἡ πυγμὴ καὶ ὁ δίσκος. Καὶ οἱ μὲν βαρύτεροι εἰδικεύοντο εἰς τὰ βαρέα, οἱ δὲ ἐλαφρότεροι εἰς τὰ κοῦφα. Διὰ τὸ πένταθλον ὁ ἀθλητὴς ἔπρεπε νὰ εἶναι μέσος. Ἐλαφρότερος δηλαδὴ τῶν βαρέων καὶ βαρύτερος τῶν ἐλαφρῶν. Πλὴν ὅμως τοῦ βάρους, ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ μῆκος τοῦ σώματος καὶ ἄλλα προσόντα σωματικά, τὰ ὁποῖα λεπτομερειακῶς ἀναφέρει ὁ Φιλόστρατος εἰς τὸν Γυμναστικόν. Ὁ πένταθλος π.χ. ἔπρεπε νὰ εἶναι εὐμήκης μὲ ἰσχυρὰν σωματικὴν συγκρότησιν, εὐθυτενής, νὰ μὴν ἔχῃ ὑπερβολικὰ ἀνεπτυγμένον τὸ μυϊκὸν σύστημα καὶ νὰ ἔχῃ μακροὺς δακτύλους, ὅπως εἴδομεν εἰς τὰ περὶ ἀκοντίου.

Ὁ σταδιεὺς δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι ὑψηλός, διότι τῶν ὑψηλῶν τὸ βῆμα ἐθεωρεῖτο ἐπισφαλές. Ἔπρεπε νὰ εἶναι μετρίου ὕψους. Προτιμότερος δὲ ἀκόμη ἦτο ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἦτο ὀλίγον ὑπὲρ τὸ μέτριον, μετα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ξὺ δηλαδὴ τοῦ μετρίου καὶ τοῦ ὑψηλοῦ. Καὶ ὁ σταδιεύς, ὅπως ὁ πένταθλος, ἔπρεπε νὰ εἶναι καλῶς συγκεκροτημένος, διότι κατὰ τὸν Φιλόστρατον «ἀρχὴ τοῦ εὖ δραμεῖν τὸ εὖ στῆναι» (Γυμν. 33). Ἐπίσης ὁ σταδιεὺς ἔπρεπε νὰ ἔχῃ τὸν θώρακα μικρότερον τοῦ συμμέτρου καὶ νὰ μὴν ἔχῃ πολὺ ἀνεπτυγμένον τὸ μυϊκὸν σύστημα, διότι ἐπίστευον ὅτι οἱ περιττοὶ μύες εἶναι «δεσμοὶ τοῦ τάχους».

Ὁ ὁπλιτοδρόμος, ἀντιθέτως πρὸς τὸν σταδιέα, ἔπρεπε νὰ ἔχῃ εὐμήκη τὴν πλευρὰν καὶ εὐτραφεῖς τοὺς ὤμους, διότι ἦτο ἀνάγκη νὰ κρατῇ τὴν ἀσπίδα. Μεταξὺ δὲ σταδιέως καὶ ὁπλιτοδρόμου ἔπρεπε νὰ εὑρίσκεται ὁ διαυλοδρόμος. Προσθέτει ὅμως ὁ Φιλόστρατος ὅτι μεταξὺ τῶν τριῶν αὐτῶν εἰδικοτήτων εἶχε παύσει νὰ γίνεται διάκρισις, ἀφ' ὅτου ὁ Λεωνίδας ὁ Ῥόδιος ἐνίκησε καὶ εἰς τὰ τρία, ἀφ' ὅτου δηλαδὴ ἀνεφάνησαν οἱ τριασταί.

Διὰ τὸν δολιχοδρόμον ἀπῃτοῦντο ὦμοι καὶ αὐχὴν ἰσχυροί, ὅπως τοῦ πεντάθλου, καὶ σκέλη λεῖα, ὅπως τοῦ σταδιέως.

Ὁ πύκτης ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἰσχυροὺς ὤμους, ἰσχυρὸν καὶ ὑψηλὸν αὐχένα καὶ μεγάλους καρπούς. Ἡ δὲ προέχουσα κοιλία ἦτο περιζήτητον προσόν, διότι ἐπροστάτευε τὸ πρόσωπον ἀπὸ τὰ κτυπήματα.

Ὁ παλαιστὴς ἔπρεπε νὰ εἶναι μᾶλλον ὑψηλὸς ἢ σύμμετρος, νὰ ἔχῃ τὸν αὐχένα μετρίου ὕψους, ῥάχιν μᾶλλον κυρτὴν καὶ στέρνον ἀπαραιτήτως εὐρύ. Ὁ τοιοῦτος παλαιστὴς ἐθεωρεῖτο ἄριστος διὰ τὸ ὀρθοστάδην παγκράτιον, χωρὶς νὰ θεωρῆται ἀκατάλληλος καὶ διὰ τὸ κάτω παγκράτιον. Διὰ τὸ δεύτερον ἐθεωροῦντο καταλληλότεροι οἱ μικρόσωμοι καὶ ἰσχυροί, οἱ ὁποῖοι ὅμως, λέγει ὁ Φιλόστρατος, ἦσαν γελοῖοι διὰ τὸ ὀρθοστάσδην, διότι, διὰ νὰ κτυπήσουν τὸν ἀντίπαλον, ἐπήδων. Καὶ ἀναφέρει τοιοῦτον τὸν ἐκ Κιλικίας Μάρωνα.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω προσόντων, διέκρινον καὶ ἄλλα λεπτομερειακὰ πλεῖστα, τῶν ὁποίων τὴν ἔννοιαν ἐξέφραζον δι' ἑνὸς μονολεκτικοῦ ἐπιθέτου. Καὶ ἀναφέρει ὁ Φιλόστρατος τοὺς λεοντώδεις, τοὺς ἀετώδεις, τοὺς σχιζίας, τοὺς ἱμαντώδεις, τοὺς ἄρκτους. Σπάνιον δὲ εὕρημα χαρακτηρίζει τοὺς ἰσόχειρας, ἐκείνους δηλαδή, οἱ ὁποῖοι εἶχον τὸ προσὸν νὰ εἶναι ἀμφιδέξιοι. Ἀναφέρει δὲ τὸν Μῦν τὸν Αὐγύπτιον, ὁ ὁποῖος, ἐπειδὴ ἔπαθεν ἀτροφίαν τοῦ ἀριστεροῦ ἡμιμορίου, διὰ νὰ θεραπευθῇ, ἐγύμνασε περισσότερον τοῦτο καὶ τοιουτοτρόπως κατέστη ἰσόχειρ καὶ ἑπομένως ἀκαταγώνιστος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΞΕΛΙΞΙΣ

Τὴν γυμναστικὴν μετεχειρίσθησαν οἱ Ἕλληνες καὶ ὡς θεραπευτικὸν μέσον. Ἐφ' ὅσον τὸ μέγιστον μέρος τῆς ζωῆς των διήνυον εἰς τὰ γυμνάσια καὶ εἰς τὰς παλαίστρας, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ παρατηρήσουν τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ γυμναστικὴ καὶ ἐπὶ τοῦ νοσοῦντος ὀργανισμοῦ. Ἐπίσης δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ παρατηρήσουν αὐτοί, οἱ ὁποῖοι ἦσαν τόσον ὀξεῖς παρατηρηταὶ ὅτι ἡ τρίψις ὄχι μόνον τὸν ὑγιᾶ δύναται νὰ ὠφελήσῃ, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀσθενῆ. Καὶ τοιουτοτρόπως ἐχρησιμοποίησαν τὴν τρίψιν καὶ τὴν κίνησιν πρὸς θεραπείαν ὡρισμένων παθήσεων. Ὁ Ἠλεῖος Ὕσμων, παῖς ἀκόμη, εἶχε πάθει ρευματισμοὺς καὶ πρὸς θεραπείαν τῶν ρευματισμῶν, ἐπεδόθη εἰς τὸ πένταθλον καὶ ὄχι μόνον ἐθεραπεύθη, ἀλλὰ καὶ ἐνίκησεν εἰς τὴν Ὀλυμπίαν (Παυσ. 6. 3, 10). Τοιαῦτα ἐπεισόδια, ὅπως τοῦ Ὕσμωνος, προεκάλεσαν τὴν προσοχὴν τῶν παιδοτριβῶν, οἱ ὁποῖοι ἐσκέφθησαν νὰ κάμουν συστηματικὴν χρησιμοποίησιν τῆς κινήσεως καὶ τῆς τρίψεως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Πρῶτος παιδοτρίβης, ὁ ὁποῖος ἔπραξε τοῦτο εἶναι ὁ Ἡρόδικος, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε καὶ ὁ ἱδρυτὴς τῆς διαιτητικῆς ἰατρικῆς. Ψέγει δὲ τὸν Ἡρόδικον ὁ Πλάτων διὰ τὸν νεωτερισμὸν τοῦτον, τὸν ὁποῖον πρὸ αὐτοῦ ἠγνόουν οἱ Ἀσκληπιάδαι. «Ἡρόδικος δὲ παιδοτρίβης ὢν καὶ νοσώδης γενόμενος, μίξας γυμναστικὴν ἰατρικῇ ἀπέκναισε πρῶτον μὲν καὶ μάλιστα ἑαυτόν, ἔπειτ' ἄλλους ὕστερον πολλούς» (Πλάτ. Πολιτ. 3, 14).

Ὁ Ἡρόδικος, ὅπως καὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται καὶ ὅπως ρητῶς εἰς τὸν Πρωταγόραν ἀναφέρεται, ἦτο σύγχρονος τοῦ Πλάτωνος. Ἐκ τινος χωρίου τοῦ Πλάτωνος ὁρμῶνται μερικοὶ καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Ἡρόδικος πρὸς θεραπείαν ὡρισμένων νοσημάτων διέτασσε τοὺς πάσχοντας, νὰ κάμνουν περίπατον ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Μέγαρα μετ' ἐπιστροφῆς. Λέγω τῆς ὑπερβολῆς δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι πρόκειται περὶ παρερμηνείας. Τὸ χωρίον ἔχει ὡς ἑξῆς. Ὁ Σωκράτης λέγει εἰς τὸν Φαῖδρον ὅτι τόσον πολὺ ἐπιθυμεῖ νὰ τὸν ἀκούσῃ, ὥστε εἶναι πρόθυμος νὰ περιπατῇ ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Μέγαρα καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ μέχρι τοῦ τείχους. «....ὥστ', ἐὰν βαδίζων ποιῇ τῶν περίπατον Μεγα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ράδε, καὶ κατὰ Ἡρόδικον προσβὰς τῷ τείχει πάλιν ἀπίῃς, οὐ μή σου ἀπολειφθῶ» (Φαῖδρ.). Δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Σχολιαστοῦ τοῦ Πλάτωνος, ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν γυμναστικὴν ἔκαμνεν ὁ Ἡρόδικος, περίπατον δηλαδὴ ἔξω τοῦ τείχους μὲ ἐπιστροφήν, ἀλλ' ἀπὸ διαστήματος συμμέτρου. Τὸ διάστημα δὲ τοῦτο μακρύνει ὁ Σωκράτης μέχρι Μεγάρων, διὰ νὰ δείξῃ τὸ μέγεθος τῆς ἐπιθυμίας του. Ἀδίκως ἑπομένως κατελογίσθη ὁ παραλογισμὸς αὐτὸς εἰς τὸν Ἡρόδικον, καίτοι δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀπαιτήσωμεν ἀπὸ τὸν θεμελιωτὴν τῆς θεραπευτικῆς γυμναστικῆς τὸν καθορισμὸν τελείας μεθόδου. Ἡ τελειοποίησις τῆς μεθόδου ἀναγκαίως ἦτο ἔργον τῶν διαδόχων του. Ἄλματα δὲ φαίνεται ὅτι ἐσημείωσε πρὸς τὰ πρόσω ὁ μέγας Ἱπποκράτης. Οὗτος εἶναι ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος ἀντελήφθη, ὡς λέγει ὁ ἴδιος, «πότερον τὸ σιτίον κρατέει τοὺς πόνους ἢ οἱ πόνοι τὰ σιτία ἢ μετρίως ἔχει πρὸς ἄλληλα». Ἀντελήφθη δηλαδὴ τὴν ἀνάγκην τῆς ἰσορροπίας μεταξὺ ἀφετεροιώσεως καὶ ἀφομοιώσεως καὶ διὰ τοῦτο ἠδυνήθη νὰ καθορίσῃ ἐπιστημονικώτερον τὸν τρόπον τῆς χρήσεως τῶν κινήσεων.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν Ἱπποκράτην βλέπομεν τὸν κλάδον τοῦτον τῆς γυμναστικῆς νὰ βελτιοῦται καὶ νὰ φθάνῃ ἐπὶ Γαληνοῦ εἰς σημεῖον, τὸ ὁποῖον, ἕνεκα τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως τῶν βοηθητικῶν ἐπιστημῶν, θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἄβατον.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἱπποκράτους βλέπομεν ἀκόμη τὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς χρησιμοποιήσεως τῆς κινήσεως, νὰ εἶναι συγκεχυμένη. Ὁ Ἱπποκράτης, εἰς τὸ «περὶ διαίτης ὑγιεινῆς 630» συνιστᾷ εἰς τοὺς κουρασμένους ἀπὸ πάλην, νὰ γυμνάζωνται εἰς τὸν δρόμον καὶ ἀντιστρόφως. Ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν συνιστᾷ, διὰ τὴν θεραπείαν τοῦ κόπου ἐξ ἀσυνήθων ἔργων, τὰ συνήθη γυμνάσια (περὶ Διαίτης τὸ Δεύτερον 476). Ἀργότερον ὅμως, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Γαληνοῦ, βλέπομεν τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν ὑγιᾶ.

Οὕτως ἀποφαίνεται ὁ Γαληνὸς ὅτι τὸν κάματον θεραπεύουν πλὴν τῶν λουτρῶν καὶ τῶν τρίψεων «αἵ τε κινήσεις αἱ βραδύτεραί τε καὶ χωρὶς ἰσχυροτέρας τάσεως, ἀναπαύσεσι πλείοσι διειλημμέναι» (Γαλ. Ὑγιειν. Γ' 12). Εἶναι δὲ θαυμαστὸν πῶς, παρὰ τὰς μεγίστας ἐλλείψεις τῆς φυσιολογίας, εἶχε τελείως σαφῆ ἀντίληψιν περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀποβολῆς τῶν προϊόντων τῆς ἀφετεροιώσεως, τῶν «περιττωμάτων» κατ' αὐτόν, ὅπως φαίνεται ἐκ τῶν κατωτέρω «δεῖται γάρ, οὐκ ἔξωθεν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μόνον ἔλκεσθαι πρός τινας, ἀλλὰ καὶ συνεπωθεῖσθαι πρὸς ἑτέρου τινὸς ἔσωθεν. Ἐπωθεῖ δ' αὐτὰ καὶ τὸ τ'ἀναπτόμενον θερμὸν ἐν ταῖς κινήσεσι καὶ τὸ συνεκκρινόμενον πνεῦμα, καὶ ἡ αὐτῶν τῶν μυῶν ἔντασις, ἐξ ἐπιμέτρου δὲ καὶ ἡ καθ' ἕκαστον μόριον ἀποκριτικὴ τῶν ἀλλοτρίων δύναμις» (Γαλ. Ὑγιειν. Γ' 6). Ἐξ αὐτῶν καὶ μόνον δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι αἱ ἐφαρμοζόμεναι μέθοδοι ἦσαν ὀρθαὶ καὶ ἀποτελεσματικαί.

ΜΕΘΟΔΟΣ

Κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, ὅτε τὸ γυμναστικὸν πνεῦμα εἶχε καταπέσει, ἡ τρυφὴ καὶ ἡ περιποίησις τοῦ σώματος καὶ ἡ περὶ αὐτὸ φροντὶς εἶχον αὐξηθῆ εἰς μέγαν βαθμόν. Ἐνῶ ἡ μεγάλη μᾶζα τοῦ Ἔθνους ἔπαυσε νὰ γυμνάζεται, αἱ ἀνώτεραι τάξεις κατέφευγον εἰς τὴν γυμναστικὴν ὄχι ἀπὸ ἔρωτα πρὸς τὴν κίνησιν καὶ πρὸς τὰς ἐλευθέρας ἀσχολίας, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀνάγκην νὰ ἀντιδράσουν χάριν τῆς ὑγείας των, εἰς τὴν μαλθακότητα τῆς διαίτης. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους κατέφευγον εἰς τὴν θεραπευτικὴν γυμναστικὴν ἀκόμη καὶ διὰ τὰς δυσαρέστους διαθέσεις τοῦ ὀργανισμοῦ ἐκείνας, τῶν ὁποίων τὴν θεραπείαν ἀφήνομεν σήμερον εἰς τὸν χρόνον, διὰ τὸν κόπον δηλαδή, διὰ τὴν δυσάρεστον διάθεσιν κατόπιν λύπης, ἀϋπνίας, θυμοῦ, καταχρήσεως ποτοῦ, ἀφροδισίων κλπ. Ἐπειδὴ δὲ αὐταὶ αἱ περιπτώσεις ἦσαν συχναί, πραγματεύεται περὶ τούτων ἐκτενέστερον ὁ Γαληνὸς καὶ δυνάμεθα ἀπὸ αὐτὰς νὰ γνωρίσωμεν τὰς ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης περὶ τῆς θεραπείας αὐτῆς καὶ τῶν μεθόδων της.

Ἐπίστευον δὲ ὅτι ἕκαστον τῶν ἀνωτέρω αἰτίων ἐδημιούργει τὴν δυσάρεστον διάθεσιν, διότι προεκάλει ὡρισμένας καταστάσεις τοῦ ὀργανισμοῦ, ὑγρότητα, πύκνωσιν τοῦ δέρματος, ἀραιότητα. Ἑπομένως ὁ γυμναστὴς δὲν εἶχε παρὰ διὰ τῆς τρίψεως καὶ τῶν κινήσεων, νὰ ζητήσῃ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐξάλειψιν τῆς καταστάσεως αὐτῆς καὶ τὴν ἰσορρόπησιν τοῦ ὀργανισμοῦ.

Οὕτω διὰ τὴν ὑγρότητα, ἕνεκα καταχρήσεως ποτοῦ, ἐγίνετο χρῆσις ξηρῶν τρίψεων ἢ δι' ἐλαχίστου ἐλαίου γλυκέος, διὰ νὰ προκληθῇ ἐφίδρωσις. «Τὰς δ' ἐπὶ πλείοσι ποτοῖς ὑγρότητας αἱ ξηραὶ (τρίψεις) μόναι θεραπεύουσι διά τε σιν-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δόνων, ἢ χειρίδων ἐπιτελούμεναι καὶ αὐτῶν μόνων ἐνίοτε τῶν χειρῶν, ἢ χωρὶς λίπους παντός, ἢ σὺν ἐλαχίστῳ τινί. Ἔστω δὲ τὸ ἔλαιον τοῦτο γλυκύ, ἵν' ᾖ διαφορητικόν, ἀπάσης ἀπηλλαγμένον στυφούσης ποιότητος» (Γαλ. Ὑγιειν. Γ' 13).

Ἡ πύκνωσις τοῦ δέρματος καὶ ἡ ἀραιότης ἦσαν δύο ἀντίθετοι καταστάσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπέβαλλον ἀνάλογον θεραπείαν. Τὴν πρώτην προεκάλει ἡ κόπωσις ἐκ καταχρήσεως κινήσεως, αἱ σκληραὶ τρίψεις, ἡ πολλὴ κόνις. Ἡ δευτέρα προήρχετο ἀπὸ κατάχρησιν λουτρῶν, τρίψεων μαλακῶν, ἀφροδισίων κλπ. (Γαλην. Ὑγιειν. Γ' 13). Ἡ πρώτη καθὼς καὶ ἡ κατάστασις ἡ δημιουργημένη ἀπὸ λύπην, ἀϋπνίαν, ὡς καὶ ἡ ξηρότης ἐξ ἐλλείψεως ποτοῦ ἢ ἕνεκα θυμοῦ ἐθεραπεύοντο μὲ τὴν ειδικὴν θεραπείαν, ἡ ὁποία ἐκαλεῖτο καὶ ***ἀποθεραπευτικὸν γυμνάσιον,*** ἐνῶ ἡ δευτέρα μὲ τὸ καλούμενον ***προπαρασκευαστικὸν γυμνάσιον.*** Ἐκαλοῦντο δὲ οὕτω, διότι εἰς τὸ μὲν ἐγίνετο χρῆσις τῆς προπαρασκευαστικῆς διὰ τὰ γυμνάσια τρίψεως, εἰς δὲ τὸ ἄλλο τῆς μετὰ τὰ γυμνάσια ἀποθεραπευτικῆς (Γαλην. Ὑγιειν. 12 καὶ 13).

Κατὰ τὸ παρασκευαστικὸν γυμνάσιον ἐγίνετο χρῆσις τῆς παρασκευαστικῆς τρίψεως. Δηλαδὴ προηγοῦντο ξηραὶ τρίψεις καὶ ἐπηκολούθει ἡ σύμμετρος τρίψις, μὲ ἔλαιον ὅμως στῦφον. «Ἀραιότητα δὲ τὴν ἐπὶ λουτροῖς πλείοσι καὶ τρίψεσι μαλακαῖς ἀφροδισίων τε χρήσεσι γεγενημένην ὀλίγαις μὲν ταῖς ξηραῖς ἀνατρίψεσιν, ὀλίγαις δὲ ἐφεξῆς αὐτῶν ταῖς σὺν ἐλαίῳ τινὶ τῶν στυφόντων ἰασόμεθα. (Γαλ. Ὑγιειν. Γ' 13). Κατὰ τὸ παρασκευαστικὸν γυμνάσιον ἐγίνετο χρῆσις καὶ κινήσεων συντόνων καὶ ταχέων. Γράφων ὁ Γαληνὸς περὶ τῆς διαθέσεως τῆς κατόπιν καταχρήσεως ἀφροδισίων λέγει. «Ἔστι δὲ δήπου τὸ παρασκευαστικὸν γυμνάσιον οὐδὲ τῇ ποσότητι τῶν κινήσεων ἔλαττον τοῦ συμμέτρου, κατὰ δὲ τὴν ποιότητα συντονώτερόν τε καὶ ὀξύτερον». Ἐπίσης «..... καὶ ἐπανόρθωσις οὐ διὰ τῶν ἀραιούντων, οἷον πέρ ἐστι καὶ τὸ ἀποθεραπευτικὸν γυμνάσιον, ἀλλὰ διὰ τῶν συναγόντων τε καὶ σφιγγόντων, ὁποῖόν ἐστι καὶ τὸ παρασκευαστικόν. Εἰ δὲ δὴ καὶ ψῦξίς τις ἐπὶ τοῖς ἀφροδισίοις ἐγγίνεται τοῖς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σώμασι καὶ κατὰ ταῦτ' ἂν εἴη τῷ πασκευαστικῷ γυμνασίῳ χρηστέον. Ἐπεγείρει γὰρ ἐκεῖνο τὴν θερμότητα τῷτε τῶν κινήσεων ὀξεῖ καὶ τόνῳ καὶ τῷ συνάγειν καὶ σφίγγειν τὴν ἕξιν. Ὅτι δὲ καὶ τὴν ἀραιότητα ἰᾶται, πρὸς ἁπάντων ὁμολογεῖται τῶν γυμναστῶν ὑπὸ τῆς πείρας δεδιδαγμένων» (Ὑγιειν. Γ' 11).

Κατὰ τὸ ἀποθεραπευτικὸν γυμνάσιον ἐγίνετο χρῆσις τῆς ἀποθεραπευτικῆς τρίψεως καὶ κινήσεων βραδειῶν καὶ ἠρέμων, μὲ ἀναπαύσεις ἐν τῷ μεταξύ, τὰς ὁποίας διεδέχετο πάλιν τρίψις. Διὰ νὰ μὴ ψύχεται δὲ ὁ θεραπευόμενος, ἡ τρίψις ἔπρεπεν ὄχι μόνον νὰ γίνεται ταχέως, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ περισσοτέρων τοῦ ἑνὸς ἀτόμων. Περὶ τοῦ καμάτου τοῦ ἔχοντος ἑλκώδη αἴσθησιν λέγει ὁ Γαληνός: «Λύει δ' αὐτὸν τὸ καλούμενον ἀποθεραπευτικὸν γυμνάσιον, ἐν ᾧ καὶ κινήσεις ἔνεστι ποιεῖσθαι, συμμέτρους μὲν τῇ ποσότητι βραδυτέρας δὲ τῇ ποιότητι, μετὰ πολλῶν μεταξὺ διαναπαύσεων, ἐν αἷς χρὴ τρίβειν τὸν ἄνθρωπον, ἐφαπτομένων ὁμοῦ πλειόνων, ὅπως μήτε καταψύχοιτό τι μέρος αὐτοῦ καὶ τάχιστα διαφοροῖτο τὰ περιττώματα» (Ὑγιειν. Γ' 6).

Περὶ δὲ τῶν δυσαρέστων διαθέσεων ἕνεκα ἀϋπνίας, λύπης, θυμοῦ κλπ. λέγει: «τὰς δὲ τοιαύτας διαθέσεις αἵ τε μαλακώτεραι τρίψεις ἐξιῶνται σὺν ἐλαίῳ πλείονι γιγνόμεναι καὶ λουτροῖς εὐκράτοις, αἵ τε κινήσεις αἱ βραδύτεραί τε καὶ χωρὶς ἰσχυροτέρας τάσεως. Τρόπος δ' οὗτος ἦν ἀποθεραπευτικοῦ γυμνασίου. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰς ἐπὶ θυμοῖς ἢ δι' ἔνδειαν ποτοῦ ξηρότητας ἐπανορθωτέον ἐστίν. Ἐναντίως δὲ τοῖς εἰρημένοις ἐπανορθοῦσθαι χρὴ τὰς κατὰ τὴν ἕξιν ὑγρότητας εἴτε διὰ πόμα πλέον εἴτε δι' ἄλλην τινὰ πρόφασιν ἐγένοντο» (Ὑγιειν. 12).

Ἡ πύκνωσις ἦτο δυνατὸν νὰ προέλθῃ καὶ ἐκ ψύξεως. Τότε ἐνεδείκνυτο ξηρὰ καὶ ταχεῖα τρίψις, τὴν ὁποίαν ἐπηκολούθει τρίψις μὲ ἔλαιον. «Τὴν δ' ἐπὶ τῇ ψύξει (πύκνωσιν) πρώταις μὲν ταῖς ξηραῖς τε ἅμα καὶ ταχείαις ἀνατρί-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ψεσι, δευτέρας δὲ ταῖς δι' ἐλαίου θερμαίνοντες εἰς τὸ κατὰ φύσιν ἐπανάξομεν» (Γαλην. Ὑγιειν. Γ' 13).

Κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους τὸ παρασκευαστικὸν γυμνάσιον καὶ τὸ ἀποθεραπευτικὸν ἦσαν ἡ μόνη γυμναστική, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐγυμνάζοντο ἁπλῶς χάριν εὐεξίας.

Καὶ δι' ἄλλας ὅμως παθήσεις ἐχρησιμοποιεῖτο ἡ θεραπευτικὴ γυμναστική. Ὁ Γαληνὸς ἀναφέρει ὅτι ἐθεράπευσεν ἀτροφίαν τῶν σκελῶν δεκατριετοῦς παιδὸς μὲ προοδευτικὴν ἐφαρμογὴν τῆς γυμναστικῆς (Ὑγιειν. Ε' 3).

Ὅπως καὶ εἰς τὴν εὐεκτικὴν γυμναστικὴν οὕτω καὶ εἰς τὴν θεραπευτικὴν γυμναστικὴν ἐγίνετο χρῆσις κινήσεων φυσικῶν. Καὶ ἐδῶ ἦσαν ἄγνωστοι αἱ ἀπηκριβωμέναι κινήσεις τῆς σημερινῆς γυμναστικῆς. Ὁ Γαληνὸς ἰσχυρίζεται ὅτι πολλοὺς ἐθεράπευσε χρησιμοποιῶν τὸ ἰδιαίτερον ἑκάστου γυμνάσιον. Ἐκεῖνον δηλαδή, ὁ ὁποῖος κατὰ προτίμησιν ἐγυμνάζετο εἰς τὴν πάλην, ἐθεράπευε μὲ κινήσεις τῆς πάλης, ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἐγυμνάζετο εἰς τὴν σφαῖραν, μὲ κινήσεις τῆς σφαίρας καὶ οὕτω καθεξῆς (Ὑγιειν. Β' 12).

Ὁσάκις ἐπεβάλλετο, ἐγίνετο χρῆσις καὶ τῶν παθητικῶν κινήσεων. Ὁ Ἱπποκράτης διὰ τὰς ψευδαγκυλώσεις συνιστᾷ πλὴν τῆς τρίψεως καὶ κινήσεις ἠρέμους, μέχρι τοῦ νὰ εἶναι ἀνώδυνοι. «Τὸ δὲ ἄρθρον διακινεῖν μὴ βίῃ, ἀλλὰ τοσοῦτον ὅσον ἀνωδύνως κινῆσαι» (Περὶ ἄρθρων ἐμβολῆς).

Η ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ ΕΡΓΟΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΤΩΝ

Εἰς παλαιοτέρους χρόνους ὑπῆρχεν ἡ ἰδέα ὅτι ἡ θεραπευτικὴ γυμναστικὴ ἦτο ἔργον τῶν ἰατρῶν. Ἡ ἰδέα αὕτη προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τὰ συγγράμματα τῶν ἰατρῶν ὑπάρχουν κεφάλαια ἀφιερωμένα εἰς τὴν γυμναστικήν, ἐνῶ ἐξ ἐναντίας συγγράμματα γυμναστῶν δὲν περιεσώθησαν. Καὶ τὸ ἓν ὅμως καὶ τὸ ἄλλο ἦτο φυσικὸν νὰ συμβοῦν. Ἦτο φυσικὸν οἱ ἰατροὶ νὰ γράψουν περὶ γυμναστικῆς, ἀφοῦ αὕτη ἦτο κύριον ὑγιεινὸν καὶ θεραπευτικὸν μέσον. Ὅπως ἦτο φυσικὸν νὰ μὴ περισωθοῦν τὰ γραπτὰ ἔργα τῶν γυμναστῶν, τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ Θέωνος, τοῦ Τρύφωνος κλπ., ἀφοῦ ἦσαν ταῦτα μονομερέστερα τῶν συγγραμμάτων τῶν ἰατρῶν καὶ ἀφοῦ ἡ γυμναστικὴ εἶχε παύσει νὰ καλλιεργῆται, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἰατρικήν. Εἶναι ὅμως ἀληθὲς ὅτι κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους προσεπάθησαν οἱ ἰατροὶ νὰ οἰκειοποιηθοῦν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸ ἔργον τοῦτο τῶν γυμναστῶν. Εἴδομεν ὅτι ὁ Γαληνὸς ὄχι μόνον τὴν θεραπευτικήν, ἀλλὰ καὶ τὴν ὅλην γυμναστικὴν προσπαθεῖ νὰ δείξῃ ὅτι εἶναι ἔργον τῶν ἰατρῶν. Ἴσως μάλιστα ἡ προσπάθεια αὕτη τοῦ Γαληνοῦ νὰ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ ἰδέα αὕτη μέχρι τοσούτου, ὥστε αὐτὸς ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Πλάτωνος νὰ καλῇ τὸν παιδοτρίβην Ἡρόδικον ἰατρόν, παρὰ τὴν ρητὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλάτωνος.

Εἴδομεν ὅμως ὅτι ὁ ἴδιος πάλιν ὁ Γαληνὸς ὡς ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ παρασκευαστικοῦ γυμνασίου διὰ τὰς ἀραιότητας ἐπικαλεῖται τὴν γνώμην τῶν γυμναστῶν. Ἑπομένως ἡ θεραπευτικὴ γυμναστικὴ ἦτο ἔργον τῶν γυμναστῶν καὶ εἰς τὰ γυμνάσια ἐφημόζετο, διὸ καὶ οἱ θεραπευόμενοι πολλάκις καθίσταντο διάσημοι ἀθληταί. Συνηντήσαμεν ἤδη τὸν Ὕσμωνα. Καὶ ἄλλοι ὅμως τοιοῦτοι εἶναι γνωστοί. Ὁ Μῦς ὁ Αἰγύπτιος ἐζήτησε διὰ τῆς γυμναστικῆς νὰ θεραπεύσῃ ἀτροφίαν τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς καὶ κατέστη διάσημος παλαιστής (Φιλοστρ. Γυμνατ.). Ὁ ἐπίσης διάσημος παλαιστὴς Δημοκράτης, ὁ ὁποῖος ἐχάρασσε κύκλον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐστέκετο καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖον οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ τὸν ἐξωθήσῃ, ἐγυμνάσθη πρὸς θεραπείαν (Αἰλ. Ποικίλ. Ἱστορ. 4,15). Ὁ Στράτων ὁ Κοράγου Ἀλεξανδρεύς, διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὴν σπληνά του, κατώρθωσε νὰ καταταχθῇ μεταξὺ τῶν ὀκτὼ ἀπὸ τοῦ Ἡρακλέους νικητῶν πάλης καὶ παγκρατίου εἰς τὰ Ὀλύμπια τὴν 178ην. Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 68 π. Χ. (αὐτόθ. 14). Ἑπομένως ἡ θεραπευτικὴ γυμναστικὴ ἦτο ἔργον τῶν γυμναστῶν καὶ εἰς τὰ γυμνάσια ἐφημόζετο.

ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΤΕΧΝΗΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΝΕΑΝ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ

Ἡ γυμναστικὴ μέθοδος τῶν Ἑλλήνων ὑστέρει τῆς σημερινῆς Σουηδικῆς, διότι δὲν ἀπέβλεπεν εἰς τὴν κατὰ μέρος βελτίωσιν τῶν ἀποτελούντων τὸ σῶμα μερῶν καὶ τῶν λειτουργιῶν αὐτοῦ. Ὁ Λουκιανός, λέγων ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν οἱοσδήποτε νὰ καταστῇ ἀντίπαλος τοῦ Θεαγένους ἢ τοῦ Πουλυδάμαντος, ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ τέχνη καὶ ἡ συμβουλὴ δὲν ἀποβλέπουν εἰς τὴν δημιουργίαν προσόντων, ἀλλὰ εἰς τὴν ἀποτελεσματικὴν χρησιμοποίησιν τῶν ὑπαρχόντων τοιούτων «οὐκ ἐς ποίησιν τῶν προσόντων, ἀλλ' ἐς χρῆσιν αὐτῶν τὴν προσήκουσαν» (Πῶς δεῖ Ἱστορίαν συγγράφειν 35). Διὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦτο τὰ γυμνάσια ἦσαν ἁπλαῖ φυσικαὶ κινήσεις. Δὲν ἦσαν κινήσεις μὲ ὡρισμένας τὴν ἀφετηρίαν, τὴν τροχιὰν καὶ τὴν τελικὴν στάσιν, οὔτε τὸ ἀποτέλεσμά των ἦτο λεπτομερειακῶς καθωρισμένον. Ἡ ἀνάγκη τῆς εὐκινησίας τῆς θωρακικῆς μοίρας τῆς σπονδυλικῆς στήλης καὶ τῶν σπονδυλοπλευρικῶν διαρθρώσεων, ἡ ἀνάγκη τοῦ φυσιολογικοῦ μήκους τῶν μυῶν, ἡ ἀνάγκη ἰδιαιτέρας προνοίας διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ νευρικοῦ συστήματος ἦσαν ἀνάγκαι ἄγνωστοι εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἄλλως τε καὶ ὁ τρόπος τοῦ ζῆν, ἡ ὁλοήμερος διαβίωσις εἰς τὸ ὕπαιθρον, ἡ διαρκὴς κίνησις συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ μὴν ὑπάρξουν αἱ ἀνάγκαι αὐταί. Ἐπίσης ἡ μεγίστη ποικιλία τῶν γυμνασίων ἀντικαθίστα κατὰ μέγα μέρος, εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν, τὰ σημερινὰ γυμνάσια. Ἡ ἀλίνδησις καὶ ἡ πάλη καὶ παμμερῶς ἤσκουν τὸ σῶμα καὶ τὴν εὐκινησίαν τῆς σπονδυλικῆς στήλης ἐκαλλιέργουν καὶ τὸ νευρικὸν σύστημα προῆγον. Ἐὰν ὅμως δὲν περιορισθῶμεν εἰς τὰς δύο αὐτὰς ἀσχολίας, ἀλλὰ προσθέσωμεν καὶ τὰς ρίψεις καὶ τοὺς δρόμους καὶ τὰ ἅλματα καὶ τὰ ἄλλα γυμνάσια, τὰ ὁποῖα εἴδομεν, καὶ τὴν μεγίστην ποικιλίαν τῶν παιδιῶν καὶ ἰδίως τῶν σφαιριστικῶν, θὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἐλάχιστα ὑπελείπετο ἡ μέθοδος ἐκείνη τῆς σημερινῆς. Ἔχομεν δὲ μαρτυρημένα καὶ τὰ ἀποτελέσματά της εἰς τὰ περισωθέντα ἀγάλματα. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ταῦτα φέρουν κάπως ἔκδηλον τὴν καλουμένην γυμναστικὴν κύφωσιν, πάντως ὅμως, ἂν ἔζων, θὰ ἀνέπνεον ἐλεύθερα. Διὰ τῆς πυγμῆς καὶ τῆς ὀρθοστάδην πάλης καὶ τῶν ρίψεων καὶ τοῦ κωρύκου ἐγυμνάζοντο ἀμέτρως οἱ μύες οἱ φέροντες τοὺς ὤμους ἐμπρός, ἀλλ' ἡ πνευστίασις εἰς τοὺς δρόμους καὶ τὰς δρομικὰς σφαιρίσεις δὲν ἐπέτρεπε νὰ καταστοῦν δυσκίνητοι αἱ σπονδυλοπλευρικαὶ διαρθρώσεις.

Τουναντίον δὲ ἐπλεονέκτει ἡ μέθοδος ἐκείνη κατὰ τὸ ὅτι ἦτο φυσικωτέρα καὶ ἐπομένως ἀβίαστος καὶ ἐλκυστική.

Ἐπίσης ἐπλεονέκτει, διότι ἐφηρμόζετο κατ' ἄτομον. Τοῦτο ἦτο μειονέκτημα, κατὰ τὸ ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γυμνασθοῦν πολλοὶ συγχρόνως, ἦτο ὅμως πλεονέκτημα κατὰ τὸ ὅτι ὁ γυμναζόμενος παρεσκευάζετο καὶ ἀπεθεραπεύετο, ὡς εἴδομεν, κατὰ τρόπον ἰδεώδη.

Γενικῶς, ἂν ἡ σημερινὴ μέθοδος δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς τελειοτέρα τῆς ἀρχαίας, τοῦτο συμβαίνει, διότι αἱ συνθῆκαι αἱ σημεριναί, ὁ τρόπος τοῦ ζῆν, ἡ δίαιτα ἐπιβάλλουν λεπτομερειακὴν γυμναστικὴν πρόνοιαν.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΠΟΝΗΣΙΣ

Περὶ τῆς ἀξίας τῆς μεθόδου τῆς προπονήσεως θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ ἀποφανθῇ μὲ θετικότητα, ἂν ἦσαν γνωσταὶ αἱ ἐπιδόσεις των. Δυστυχῶς εἶναι ἀδύνατον, ὅπως ἐλέχθη, νὰ γνωρίζομέν τι. Εἴδομεν ὅμως εἰς τὰ οἰκεῖα ἀγωνίσματα ὅτι ἦσαν ἐκτάκτου ἀντοχῆς εἰς τὰς μακρὰς πορείας καὶ ὅτι μᾶς ὑπερέβαλλον ἀρκετὰ εἰς τὸ ἅλμα. Ἐπίσης εἴδομεν πόσην κατάπληξιν προεκάλει εἰς τὸν τότε κόσμον ἡ σωματικὴ ρώμη τῶν μεγάλων ἀθλητῶν, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἐδημιουργοῦντο περὶ αὐτοὺς οἱ τερατώδεις θρύλοι. Συνηντήσαμεν τὸν Μίλωνα καὶ τὸν Λύγδαμιν καὶ τὸν Διαγόραν καὶ τὸν Θεαγένην καὶ τὸν Πουλυδάμαντα καὶ τὸν Ἀμησινᾶν καὶ τὸν Κερᾶν κλπ., οἱ ὁποῖοι ἐφόνευον λέοντας, ἐκράτουν ἅρματα, συνελάμβανον ταύρους ἀπὸ τὰς χηλάς, τὰς ὁποίας ἀπέσπων καὶ διέπραττον καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ θαυμάσια.

Οἱ θρύλοι αὐτοὶ βεβαίως περιέχουν ὑπερβολάς. Μᾶς ἐπιτρέπεται ὅμως νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὸ αἰτιατὸν τῆς δημιουργίας των ἦτο ἡ ἔκτακτος σωματικὴ ρώμη τῶν ἀθλητῶν ἐκείνων. Ἂν δὲ ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐξεπλήσσοντο πρὸ τῆς ρώμης ἐκείνης, δὲν ἦσαν ἄπειροι γυμναστικῆς, ἂν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ὁ λαὸς εἰς τὸ στόμα τοῦ ὁποίου ἐφέροντο οἱ θρύλοι ἐκεῖνοι, ἔζη τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου εἰς τὰ γυμνάσια καὶ τὰς παλαίστρας, θὰ δικαιωθῶμεν, ἂν δὲν θεωρήσωμεν ὅλως ἀβασίμους τοὺς θρύλους. Εἰς τὴν Θήραν εὑρέθη λίθος βάρους 480 χιλιογράμμων, ἤτοι 375 ὁκάδων, ὁ ὁποῖος φέρει ἐπιγραφήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Εὐμάστας ὁ Κριτοβούλου τὸν ἀνύψωσεν ἀπὸ τῆς γῆς. Εἰς δὲ τὸ Πελόπιον τῆς Ὀλυμπίας εὑρέθη ἄλλος λίθος βάρους 123,5 χιλιογράμμων, ὁ ὁποῖος φέρει ἐπιγραφὴν γραμμένην βουστροφηδόν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Βύβων τὸν ἀνύψωσε διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς μέχρι τοῦ ὕψους τῆς κεφαλῆς.

ΒΥΒΟΝ Τ ΕΤΕΡΕΙ ΧΕΡΙ ΥΠΕΡ ΚΕΦΑΛΑΣ ΥΠΕΡΕΒΑΛΕ ΤΟ ΟΦΟΙΑ

Διὰ τὸν Ἀστυάνακτα τὸν Μιλήσιον, τρὶς Ὀλυμπιονίκην, διηγοῦντο ὅτι χαλκοῦν φακὸν τῆς κλίνης τοῦ Πέρσου Ἀριοβαρζάνου τὸν συνέθλιψε διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς (Ἀθήν.14).

Εἶναι εὔκολον βεβαίως νὰ θεωρήσωμεν ὅτι καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται δὲν λέγουν τὰ ἀληθῆ, καίτοι δὲν πρόκειται περὶ διασήμων ἀθλητῶν. Δὲν εἶναι εὔκολον ὅμως νὰ ἀρνούμεθα τὰ πάντα καὶ νὰ θέλωμεν νὰ πιστεύσωμεν μόνον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον φαίνεται κατορθωτὸν ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς σημερινούς, οἱ ὁποῖοι διάγομεν βίον μέχρι τοῦ ἀντιστρόφου ἀλλοῖον πρὸς ἐκεί-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νους. Εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ δεχθῶμεν, ὅπως καὶ διὰ τὸν δρόμον καὶ τὸ ἅλμα, καὶ διὰ τὴν μυϊκὴν ρώμην ὅτι ὑπερέβαλλον καταπληκτικῶς ἡμᾶς τοὺς σημερινοὺς καὶ νὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἐξηγήσωμεν τὸ γεγονός.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι λόγῳ τοῦ ὅτι πάντες ἐγυμνάζοντο καὶ λόγῳ τῆς μεγάλης σημασίας τῆς νίκης, ἦσαν πολλοὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐπεδίδοντο εἰς τὰ διάφορα ἀγωνίσματα καὶ τοιουτοτρόπως εἰς τοὺς ἀγῶνας ἦτο εὔκολον νὰ κατέρχωνται οἱ προικισμένοι ὑπὸ τῆς φύσεως μὲ ἐξαιρετικὰ σωματικὰ προσόντα. Ἐνῶ κατὰ κανόνα σήμερον οἱ τοιοῦτοι ἀγνοοῦν τὴν γυμναστι-

Εἰκ. 36. Γυμνάσια ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ παιδοτρίβου.

κὴν καὶ τὴν ἄθλησιν. Πρέπει ὅμως νὰ δεχθῶμεν καὶ ὅτι ἡ μέθοδος τῆς προπονήσεως ἦτο τελεία καὶ προσέτι ὅτι ἐφηρμόζετο αὐστηρῶς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σήμερον οὔτε γίνεται, οὔτε δύναται νὰ γίνῃ. Εἴδομεν ὅτι ὁ Γερηνὸς τὴν ἑπομένην τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς νίκης του ἐγυμνάσθη κατ' ἐπίμονον ἀπαίτησιν τοῦ γυμναστοῦ του καὶ ἀπέθανε διὰ τοῦτο.

Δὲν πρέπει δὲ νὰ νομίσῃ κανεὶς ὅτι ἡ μέθοδος ἐκείνη, ἐδημιούργει ἄνδρας ὁμοίους μὲ τοὺς σημερινοὺς βαρεῖς ἀθλητάς, ὄγκους δυσαναλόγους καὶ δυσαρμονικούς, ἢ μὲ τοὺς σημερινοὺς ἐλαφρούς, ὄντα στεγνωμένα καὶ καχεκτικά. Διότι ἀνῆκον «ἐν τοῖς ἁπάντων καλλίστοις» (Διων. Χρυσόστ. Μελαγκ.), «οἱ γὰρ δὴ μέγιστοι καὶ εὐειδέστατοι καὶ πλείστης ἐπιμελείας τῶν σωμά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

των τυγχάνοντες, οἵδε εἰσίν» (αὐτόθ.). Τοῦτο τὸ βλέπομεν καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνδριάντας των. Οὔτε ἐπιτρέπεται νὰ πιστεύσωμεν ὅτι οἱ ἀνδριάντες αὐτοὶ εἶνε ἀποκυήματα τῆς φαντασίας τοῦ Πολυκλείτου καὶ τοῦ Λυσίππου. Πρὶν νὰ ὑπάρξουν οἱ σωματικοὶ αὐτοὶ τύποι χάλκινοι ἢ μαρμάρινοι, ἔπρεπε ἀναγκαίως νὰ ζήσουν εἰς τὰ γυμνάσια καὶ τὰς παλαίστρας καὶ τὰ στάδια. Οἱ ἀθληταὶ ἐκεῖνοι διεπλάσσοντο ἁρμονικῶς.

Τοῦτο δὲ διότι, ὁσονδήποτε καὶ ἂν ἐξειδικεύοντο εἰς ἕν ἀγώνισμα, ἡ γύμνασίς των ἦτο παμμερὴς καὶ πολύτροπος. Εἴδομεν εἰς τὰ περὶ δρόμου τοὺς τριαστάς. Κοινότατος ὅμως ἦτο ὁ τύπος τοῦ ἀθλητοῦ, ὁ ὁποῖος ἐνίκα στάδιον καὶ δίαυλον. Ἀναφέρονται ὁ Χίονις ὁ Λακεδαιμόνιος τὴν 29ην, 30ην καὶ 31ην Ὀλυμπιάδας, ὁ Ἄνοχος ὁ Ταραντῖνος τὴν 65ην, ὁ Μνησίβουλος ὁ Ἐλατεὺς τὴν 235ην. Ὁ δὲ Νίκανδρος ὁ Ἠλεῖος ἐνίκησεν ἑξάκις στάδιον καὶ δίαυλον εἰς τὰ Νέμεα. Ἐπίσης ὁ Ξενοφῶν ὁ Κορίνθιος τὴν 79ην Ὀλυμπιάδα ἐνίκησε στάδιον καὶ πένταθλον. Ἀναφέρεται δὲ διὰ τὸν Γόργον τὸν Ἠλεῖον ὅτι ἐνίκησε δίαυλον, ὁπλίτην καὶ πένταθλον. Ἐνῶ ὁ Γρανιανὸς ὁ Σικυώνιος ἐνίκησε στάδιον, δίαυλον, ὁπλίτην, πένταθλον. Εἴδομεν δὲ ὅτι ὁ ἐκ Κεράμου Πολίτης ἐνίκησε στάδιον, δίαυλον καὶ δόλιχον.

Ὁσονδήποτε ὅμως καὶ ἂν εἶναι δύσκολον νὰ συνδυασθῇ ἡ ἰδιότης τοῦ δρομέως ταχύτητος μὲ τὴν τοῦ διαυλοδρόμου ἢ τὴν τοῦ δρομέως ἀντοχήν, δυσκολώτερον εἶναι νὰ συνδυασθῇ ἡ τοῦ βαρέος ἀθλητοῦ μὲ τὴν τοῦ δολιχοδρόμου. Καὶ ὅμως εἴδομεν ὅτι ὁ παγκρατιαστὴς καὶ πύκτης Θεαγένης ὁ Θάσιος ἐνίκησεν εἰς τὴν Φθίαν δόλιχον. Ἐπίσης ἔγινε λόγος εἰς τὰ οἰκεῖα ἀγωνίσματα περὶ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν βαρέων ἀγωνισμάτων. Ἀναφέρεται δὲ ὁ Κλειτόμαχος ὁ Θηβαῖος, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε τὸ 216 π. Χ. καὶ ὁ ὁποῖος εἰς τὰ Ἴσθμια ἐνίκησε πάλην, πυγμὴν καὶ παγκράτιον.

Ἄλλο τεκμήριον τῆς λογικότητος τῆς μεθόδου ἔχομεν τὴν μακρὰν διάρκειαν τῆς ἀκμῆς τῶν ἀθλητῶν. Ὁ Φιλόμβροτος ὁ Λάκων ἐνίκησε πένταθλον εἰς τὰ Ὀλύμπια τρίς, δηλαδὴ ἐπὶ δώδεκα ἔτη ἦτο παμμερῶς ἀκμαῖος. Ὁ δὲ Γόργος ὁ Ἠλεῖος ἐνίκα ἐπὶ δέκα ἓξ ἔτη. Ἐπὶ δέκα ἓξ ἔτη ἐπίσης ἐνίκων ὁ παγκρατιαστὴς Δωριεὺς ὁ Ρόδιος υἱὸς τοῦ Διαγόρου, ὁ πύκτης Γλαῦκος ὁ Καρύστιος, ὁ παλαιστὴς Τίσσανδρος ἐκ Νάξου τῆς Σικελίας, ὁ τριαστὴς δρομεὺς Λεωνίδας ὁ Ρόδιος. Ὁ δὲ παλαιστὴς Ἑτοιμοκλῆς ὁ Λακεδαιμόνιος καὶ ὁ παγκρατιαστὴς καὶ πύκτης καὶ δολιχοδρόμος Θεαγένης ὁ Θάσιος ἐνίκων ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη. Ἐπὶ εἴκοσι δύο δὲ ἔτη ἐνίκα ὁ σταδιοδρόμος Φιλῖνος ὁ Κῶος, ἐνῶ ὁ πατὴρ τοῦ ἀνωτέρω

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐτοιμοκλέους Ἱπποσθένης καὶ ὁ Μίλων ὁ Κροτωνιάτης, παλαισταί, ἐνίκων ἐπὶ εἴκοσι τέσσαρα ἔτη.

Οὔτε εἶναι ἐντελῶς ἀληθὲς τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους λεγόμενον «ἐν γὰρ τοῖς Ὀλυμπιονίκαις δύο τις ἂν ἢ τρεῖς εὕροι τοὺς αὐτοὺς νενικηκότας ἄνδρας τε καὶ παῖδας, διὰ τὸ νέους ἀσκοῦντας ἀφαιρεῖσθαι τὴν δύναμιν ὑπὸ τῶν ἀναγκαίων γυμνασίων» (Πολιτ. Η′ 4). Τοῦτο θὰ ἠδύνατο νὰ μᾶς κάμῃ νὰ ὑποπτευθῶμεν ὅτι οἱ παιδοτρίβαι κατὰ τὴν προπόνησιν δὲν ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν τὴν ἡλικίαν τοῦ γυμναζομένου. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονοῦμεν ὅτι ὁ νικητὴς εἰς ἀγῶνας παῖς εἶναι παῖς, ὁ ὁποῖος προώρως ἀνεπτύχθη. Εἶναι παῖς, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνάπτυξις δὲν εἶναι φυσιολογικὴ καὶ εἶναι ἑπομένως φυσικὸν νὰ τὸν φθάσουν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ νὰ τὸν ὑπερβάλουν οἱ ὁμήλικοι. Ἄλλως τε μέχρις ἡμῶν ἔχουν φθάσει ὀνόματα νικητῶν, οἱ ὁποῖοι ἐνίκησαν καὶ ὡς παῖδες καὶ ὡς ἄνδρες, περισσότερα τῶν τριῶν. Τοιοῦτοι δὲ εἶναι οἱ σταδιοδρόμοι Δίκων ὁ Καυλωνιάτης καὶ ὁ Θρασυδαῖος ὁ Θηβαῖος, οἱ παλαισταὶ Ἱπποσθένης ὁ Λακεδαιμόνιος, ὁ Εὐθυμένης ὁ Μαινάλιος καὶ ὁ Ἀναυχίδας καὶ ὁ Ἄμερτος οἱ Ἠλεῖοι, ὁ πύκτης Ἀλκαίνετος ὁ Λεπρεάτης καὶ ὁ περίφημος παγκρατιαστὴς καὶ παλαιστὴς Στράτων ὁ Ἀλεξανδρεύς. Ἐκ τούτων δὲ ὁ Ἱπποσθένης, ὁ Θρασυδαῖος, ὁ Δίκων καὶ ὁ Εὐθυμένης, εἶναι ἀρχαιότεροι τοῦ Ἀριστοτέλους (Πινδ. Πυθιον. ΙΑ′ Διοδ. Σικελ. 15, 14 Παυσ. 6, 3, 11. 8, 5 καὶ 5.8,9.).

Ἡ μαρτυρημένη λοιπὸν ὑπεροχὴ τῶν ἀρχαίων ἀπέναντι ἡμῶν εἰς τὸ ἅλμα καὶ τὸν δρόμον ἀντοχῆς, ἡ μακρὰ διάρκεια τῆς ἀκμῆς τῶν ἀθλητῶν, ἡ πολυμερὴς σωματικὴ ἱκανότης των καὶ ἡ θρυλουμένη τεραστία μυϊκὴ ρώμη των εἶναι τεκμήρια τοῦ ὅτι ἡ μέθοδος τῆς προπονήσεως ἦτο τελεία, ἀναλόγως πρὸς τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα τότε παρεῖχεν εἰς τὴν γυμναστικὴν τέχνην ἡ ἐπιστήμη τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ.

Καὶ διὰ τοῦτο δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ συμπεράνωμεν ὅτι αἱ ἐπιδόσεις των ὅλαι ἦσαν ἀνώτεραι τῶν σημερινῶν. Ἄλλως τε ὑπερέβαλλον τοὺς σημερινοὺς ἀθλητὰς καὶ κατὰ τὴν προσπάθειαν, τὴν ὁποίαν κατέβαλλον ὑπὲρ τῆς νίκης. Οὔτε τῆς ζωῆς ἐφείδοντο χάριν αὐτῆς. «Τοὺς ἀγωνιστὰς τούτους ὁρᾶτε ὅσα πάσχουσι γυμναζόμενοι, δαπανῶντες, τὸ τελευταῖον ἀποθνήσκειν αἱρούμενοι ἐν αὐτοῖς τοῖς ἄθλοις;» (Δίων. Χρυσόστ. 31, 21)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Εἴδομεν ὅτι εἰς τὴν πυγμὴν καὶ τὸ παγκράτιον ἐπροτίμων νὰ ἀποθάνουν παρὰ νὰ ἀπαγορεύσουν. Ἐκτὸς ὅμως τούτου, ἀπέθνησκον ἐνίοτε καὶ ἀπὸ τὸ μέγεθος τῆς προσπαθείας καὶ ὄχι φονευόμενοι ὑπὸ τῶν ἀνταγωνιστῶν. «πολλοὶ πρὶν νίκης... ἀπέθανον ***ἢ τὸ μέγεθος τῶν ἀγώνων οὐκ ἐνεγκόντες*** ἢ ὑπὸ τῶν ἀνθαμίλλων» (Σχολιαστ. Πινδάρ. Ὀλυμπ. Ε΄ 39). Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν νίκην, λόγῳ τῆς προσπαθείας, ἀπέθνησκον. Ὁ Σπαρτιάτης διάσημος δολιχοδρόμος Λάδας ἀπέθανε καθ' ὁδόν, ἐνῶ ἐπέστρεφε ἀπὸ τὴν Ὀλυμπίαν, ὅπου εἶχε νικήσει, εἰς Σπάρτην (Παυσ. 3.21,1). Ὁ Ρόδιος Ὕλλος ἢ Νικασύλος εἰκοσαετὴς δὲν κατώρθωσεν ἐπίσης νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ρόδον (Παυσ. 6.14,1). Ὡσαύτως ὁ Ἀμυκλαῖος πένταθλος Αἴνητος, νικητὴς εἰς τὰ Ὀλύμπια ἀπέθανε τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐστεφανοῦτο (Παυσ. 3.18,7). Διὰ δὲ τὸν Εὐρυδάμαν τὸν Κυρηναῖον πύκτην λέγεται ὅτι κατέπιε τοὺς ὀδόντας του, τοὺς ὁποίους ἔθραυσεν ὁ ἀντίπαλος, διὰ νὰ μὴ τὸ ἀντιληφθῇ ὁ τελευταῖος καὶ λάβῃ θάρρος (Αἰλ. Ποικίλ. Ἱστορ. 10,18). Σήμερον τοιαῦται προσπάθειαι δὲν σημειοῦνται εἰς τοὺς ἀγῶνας. Ἐκτὸς ἑπομένως τῆς ἐπιμελημένης καὶ μεθοδικῆς προπονήσεως συνετέλει καὶ τὸ μέγεθος τῆς προσπαθείας εἰς τὴν ἐπίτευξιν μεγάλων ἐπιδόσεων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ζ' Η ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Η ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ ΚΥΡΙΟΝ ΜΕΣΟΝ ΑΓΩΓΗΣ

Πολλοὶ ἐπραγματεύθησαν τὸ ζήτημα τῆς ἀγωγῆς τῶν Ἑλλήνων, πάντες ὅμως μὲ τὴν ἀντίληψιν περὶ ἀγωγῆς, τὴν ὁποίαν ἐκληρονομήσαμεν ἀπὸ τὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος ἔζησε μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς κυρίως Ἑλλάδος, κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους. Ἡ ἀντίληψις ὅμως αὐτὴ εἶναι στρεβλωμένη. Καὶ διὰ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν αὐτῆς νὰ ἀναζητήσωμεν καὶ νὰ ἐξεύρωμεν τὴν ἀγωγὴν τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τοῦτο δὲ ὀφείλεται ὅτι ἐπεκράτησαν πλάναι ἐπὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ.

Εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν τοῦ παρόντος ἐλέχθη ὅτι ἡ παιδιὰ καὶ ἡ ὄρχησις ἐδημιουργήθησαν ἐκ τῆς ἀσκόπου κατὰ τὸ φαινόμενον κινήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξωθεῖται πᾶς ζῶν ὀργανισμὸς χάριν τῆς λειτουργίας τῆς θρέψεως καὶ χάριν τῆς προσαρμογῆς τοῦ ἀτόμου πρὸς τὸ περιβάλλον καὶ τὰς ἀνάγκας του [1]. Ὅταν δὲ λέγωμεν θρέψιν, δὲν πρέπει νὰ νοοῦμεν τὴν θρέψιν μόνον τοῦ μυϊκοῦ ἱστοῦ, ἀλλὰ ὅλων τῶν ἱστῶν καὶ τοῦ νευρικοῦ. Δὲν εἶναι ἀνάγκη μόνον τὰ ὄργανα τῆς κινήσεως, τὰ ὀστᾶ καὶ οἱ μύες, νὰ τραφοῦν καὶ νὰ προσαρμοσθοῦν πρὸς τὴν μέλλουσαν δρᾶσιν τοῦ ἀτόμου, ἀλλὰ καὶ τὸ διευθῦνον καὶ διεγεῖρον σύστημα. Ἡρὸς αὐτὴν δὲ τὴν κατεύθυνσιν τείνει ἡ φυσικὴ ἀγωγή, τὴν ὁποίαν καὶ τὰ ζῷα ἐφαρμόζουν εἰς τὰ τέκνα των. Τὴν ἀγωγὴν αὐτὴν ἐφαρμόζει τὸ πτηνόν, ὅταν παίζῃ μὲ τοὺς νεοσσούς του διὰ νὰ διδάξῃ εἰς αὐτοὺς τὸ πτερυγίζειν. Τὴν ἀγωγὴν αὐτὴν ἐφαρμόζουν οἱ ἄγριοι λαοί. Καὶ τὴν ἀγωγὴν αὐτὴν ἐν ἐξελίξει πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἐὰν θελήσωμεν νὰ ἀναζητήσωμεν διδασκαλίαν γνώσεων, ἢ εἴδη μαθημάτων, ἢ μεθόδους διδακτικῆς καὶ κρατικὴν διὰ ταῦτα πρόνοιαν, οὐδὲν θὰ ἀνεύρωμεν καὶ θὰ ὁδηγηθῶμεν εἰς πλάνας. Αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν ἐπλανήθησαν πολλοὶ ἀπὸ τὴν παροιμίαν «μήτε γράμματα μήτε νεῖν ἐπίστασθαι» (Πλατ. Νομ. 3,9), τὴν ὁποίαν μετεχειρίζοντο, διὰ νὰ δείξουν τοὺς ἐντελῶς ἀμαθεῖς καὶ ἐπίστευσαν ὅτι ὁ Σόλων ὑπεχρέωσε τοὺς Ἀθηναίους νὰ μανθάνουν γράμματα καὶ κολύμβησιν. Αὐτὸς ἐπίσης εἶναι ὁ λόγος, διὰ

1. Σελ. 5 καὶ 10.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸν ὁποῖον ὑπέπεσαν καὶ εἰς ἄλλας πλάνας, περὶ τῶν ὁποίων κατωτέρω θὰ ὁμιλήσωμεν.

Οὐδέποτε ὅμως λαός, ὁ ὁποῖος ὡδηγήθη ἀπὸ τὴν παρθένον ἀντίληψιν περὶ ἀγωγῆς, ἐφαντάσθη ὅτι αὕτη συνίσταται εἰς τὴν μάθησιν, εἰς τὸν ἐφοδιασμὸν τῶν παιδευομένων μὲ γνώσεις. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον οἱ Πέρσαι «ἐπαίδευον τοὺς παῖδας ἱππεύειν, τοξεύειν καὶ ἀληθίζεσθαι». Παρομοία δὲ ἦτο καὶ ἡ ἀγωγὴ τῶν ἱπποτῶν κατὰ τὸν Μεσαίωνα. Ἡ ἀντίληψις ὅτι ἡ ἀγωγὴ συνίσταται εἰς τὴν μάθησιν ἐγεννήθη εἰς τοὺς Ἕλληνας κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους καὶ ἀπὸ ἐκεῖ τὴν ἐκληρονόμησεν ὁ σημερινὸς κόσμος, ὁ ὁποῖος προσέθεσεν εἰς αὐτὴν καὶ τὸν ὠφελιμισμόν. Εἰς τοὺς λαούς, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν τὴν διεστραμμένην αὐτὴν ἀντίληψιν, ἡ ἐφαρμοζομένη ἀγωγὴ εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία προέρχεται διὰ τῆς ἐξελίξεως ἐκ τῆς πρωτογόνου ἐκείνης κινήσεως, περὶ τῆς ὁποίας ἔγινεν ἀνωτέρω λόγος.

Ἡ κίνησις αὕτη, εἴδομεν εἰς τὴν εἰσαγωγήν, ἐξελίσσεται εἰς τὴν παιδιὰν καὶ τὴν ὄρχησιν. «Οὐκοῦν αὖ ταύτης ἀρχὴ μὲν τῆς παιδιᾶς τὸ κατὰ φύσιν πηδᾶν εἰθίσθαι, πᾶν ζῷον, τὸ δὲ ἀνθρώπινον, ὡς ἔφαμεν, αἴσθησιν λαβὸν τοῦ ῥυθμοῦ ἐγέννησέ τε ὄρχησιν καὶ ἔτεκεν· τοῦ δὲ μέλους ὑπομιμνήσκοντος καὶ ἐγείροντος τὸν ῥυθμὸν κοινωθέντ' ἀλλήλοις χορείαν καὶ παιδιὰν ἐτεκέτην» (Πλάτ. Νόμ. 14). Εἰς τὰ ζῷα ἡ κίνησις ἐκείνη μένει ἀνεξέλικτος, πρωτόγονος. Εἰς τὸν ἄνθρωπον ὅμως ἢ προστίθεται ὁ ρυθμὸς καὶ τὸ μέλος καὶ δημιουργεῖται ἡ ὄρχησις, ἢ συνδυάζεται μὲ τὰς κινήσεις ἄλλων ἀτόμων καὶ δημιουργεῖται ἡ παιδιά, ἡ κατὰ συνθήκην δρᾶσις. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐξειλιγμένης αὐτῆς κινήσεως γίνονται εἰς τοὺς Ἕλληνας συνειδητὰ καὶ ἐκ τῆς παιδιᾶς δημιουργοῦνται οἱ ἀγῶνες καὶ ἡ γυμναστική, ἐνῶ τῆς ὀρχήσεως τὰ ἀποτελέσματα διακρίνονται εἰς ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα προέρχονται ἐκ τῆς κινήσεως καὶ εἰς ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα προέρχονται ἐκ τοῦ ρυθμοῦ καὶ τοῦ μέλους. Ἐνῶ δηλαδὴ ἡ κίνησις προσαρμόζει πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς μελλούσης δράσεως τοῦ ἀτόμου τὰ ὄργανα τῆς κινήσεως καὶ τὸ διεγεῖρον ταῦτα νευρικὸν σύστημα καὶ ρυθμίζει τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς ἐκεῖνα, τὸ μέλος καὶ ὁ ρυθμὸς ρυθμίζουν τὰς σχέσεις τῶν νευρικῶν λειτουργιῶν πρὸς ἀλλήλας καὶ ἀπαλύνουν καὶ ἐξευγενίζουν τὴν ψυχήν. «Ὅλη μέν που χορεία ὅλη παίδευσις ἦν ἡμῖν,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τούτου δ' αὖ τὸ μὲν ῥυθμός τε καὶ ἁρμονία τὸ κατὰ τὴν φωνήν.... τὸ δέ γε κατὰ τὴν τοῦ σώματος κίνησιν ῥυθμὸν μὲν κοινὸν τῇ τῆς φωνῆς εἶχε κινήσει, σχῆμα δὲ ἴδιον. Ἐκεῖ δὲ μέλος ἡ τῆς φωνῆς κίνησις... Τὰ μὲν τοίνυν τῆς φωνῆς μέχρι τῆς ψυχῆς πρὸς ἀρετῆς παιδείαν... Τὰ δέ γε τοῦ σώματος, ἃ παιζόντων ὄρχησιν εἴπομεν, ἐὰν μέχρι τῆς τοῦ σώματος ἀρετῆς ἡ τοιαύτη κίνησις γίγνηται, τὴν ἔντεχνον ἀγωγὴν ἐπὶ τὸ τοιοῦτον αὐτοῦ γυμναστικὴν προσείπωμεν» (Πλάτ. Νόμ. 2,13).

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐξειλίχθη εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ πρωτόγονος, ἡ ὑπαγορευομένη ὑπὸ τῆς φύσεως ἀγωγή. Καὶ ὅταν ἀνεύρωμεν τὴν ἀγωγὴν αὐτήν, θὰ ἐννοήσωμεν διατὶ εἶχε τόσην σημασίαν ἡ γυμναστικὴ καὶ διατί, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Πολυδεύκης, «ἐκάλουν δὲ τὸ διδασκαλεῖον καὶ χορόν, ὁπότε καὶ τὸν διδάσκαλον χορηγὸν καὶ τὸ διδάσκειν χορηγεῖν καὶ μάλιστα οἱ Δωριεῖς» (9, 41). Διότι ἡ παιδιὰ καὶ ἡ ὄρχησις ἦσαν αἱ ἀρχικαὶ πηγαί, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐπήγασεν ἡ Ἑλληνικὴ ἀγωγή, ἡ ἀγωγή, ἡ ὁποία προάγει σωματικῶς καὶ ψυχικῶς τὸ ἄτομον καὶ τὸ προσαρμόζει πρὸς τὸ περιβάλλον καὶ τὰς ἀνάγκας του. Ἦτο δὲ κατὰ τοὺς Ἕλληνας τὸ τοιοῦτον ἄτομον τὸ προηγμένον καὶ προσηρμοσμένον, «ὁ καλὸς κἀγαθός».

ΚΑΛΟΣ ΚΑΓΑΘΟΣ

Καλὸς δὲ ἦτο κατὰ πρῶτον λόγον ὁ εὐθυτενὴς καὶ ὁ σύμμετρος, μὲ τὸ στῆθος εὐρὺ καὶ τοὺς ὤμους ἁρμονικούς. Οὔτε πολύσαρκος οὔτε ὑπερβολικὰ λεπτός, κατὰ δὲ τὸ χρῶμα ἡλιοκαής. Ὁ Θερσίτης «φολκὸς ἔην χωλὸς δ' ἕτερον πόδα· τὼ δε οἱ ὤμω κυρτώ, ἐπὶ στῆθος συνοχωκότε» (Ἰλιάδ. Β' 216). Ὁ δὲ Σόλων περιγράφει εἰς τὸν Ἀνάχαρσιν τὰ σώματα τῶν Ἀθηναίων ἐφήβων ὡς ἑξῆς: «... οὐ πολυσαρκίαν ἀργὸν καὶ λευκήν, ἢ ἀσαρκίαν μετὰ ὠχρότητος ἐπιδεικνυομένους, οἷα γυναικῶν σώματα ὑπὸ σκιᾷ μεμαρασμένα, τρέμοντα... Οὗτοι δὲ ἡμῖν ὑπέρυθροι εἰς τὸ μελάντερον ὑπὸ τοῦ ἡλίου κεχρωσμένοι, καὶ ἀρρενωποί, πολὺ τὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἔμψυχον καὶ θερμὸν καὶ ἀνδρῶδες ἐπιφαίνοντες...». Ὅταν δὲ ὁ Στρεψιάδης προτείνει εἰς τὸν Φειδιππίδην νὰ διδαχθῇ τὸν ἥττονα λόγον καὶ τὸν κρείττονα, οὗτος ἀρνεῖται, διότι θὰ ἐγίνετο ἀπὸ τὴν μελέτην ὠχρὸς καὶ θὰ ἠσθάνετο ἐντροπὴν νὰ ἀτενίσῃ τοὺς ἱππεῖς, τοὺς συνομηλίκους του. «Οὐ γὰρ ἂν τλαίην ἰδεῖν τοὺς ἱππέας, τὸ χρῶμα διακεκναισμένος» (Ἀριστοφ. Νεφέλ. 121). Ὁ δὲ Φιλόστρατος εἰς τὴν 76ην εἰκόνα παρουσιάζει μειράκιον. «Οὐ λευκόν, οὐδ' ἐκτρυφῆς, ἀλλ' εὔψυχον καὶ παλαίστρας ἀποπνέον». Ἐπίσης ὁ Ἀγησίλαος διὰ νὰ φρονηματίσῃ τοὺς στρατιώτας του, ἐξέδυσε τοὺς αἰχμαλώτους βαρβάρους, διὰ νὰ ἴδουν πόσον λευκὰ καὶ ἁπαλὰ σώματα εἶχον οὗτοι (Πλούτ. Ἀγησ. 9).

Τοιοῦτον ἦτο τὸ κάλλος τοῦ ἐξ Αἰγείρας τῆς Ἀχαΐας Κρατίνου. Εἴδομεν ὅτι οἱ Ἠλεῖοι ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν νὰ στήσῃ τὸν ἀνδριάντα τοῦ παιδοτρίβου του εἰς τὴν Ἄλτιν διὰ τὴν τέχνην, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπάλαισε. Δὲν ἦτο ὅμως μόνη ἡ τέχνη ὁ λόγος τῆς συγκαταβάσεως αὐτῆς. Ἦτο καὶ τὸ κάλλος. Ἐπίσης εἴδομεν ὅτι ὁ Παυσανίας ἐξηγεῖ τὴν ἀνέγερσιν ἀνδριάντος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸν Κύλωνα, καίτοι οὗτος ἀπεπειράθη νὰ τυραννήσῃ, διὰ τῆς Ὀλυμπιακῆς του νίκης. Προσθέτει ὅμως εἰς τὴν νίκην καὶ τὸ κάλλος. Οἱ Ἐγεσταῖοι ἵδρυσαν ἡρῷον ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ὀλυμπιονίκου Φιλίππου τοῦ Κροτωνιάτου καὶ ἔθυον εἰς αὐτὸν «διὰ τὸ ἑαυτοῦ κάλλους», ὅπως λέγει ὁ Ἡρόδοτος (5, 47).

Καὶ τοῦ Κύλωνος καὶ τοῦ Φιλίππου τὸ κάλλος, πρέπει νὰ τὸ φαντασθῶμεν ὅτι ἦτο, ὅπως ἀνωτέρω περιεγράφη, ὅπως καὶ τοῦ Κρατίνου, ὅπως καὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου, τοῦ ὁποίου τὸ σῶμα κατὰ τὸν Πλάτωνα ἦτο «κάλλιστον καὶ μέγιστον) (Ἀλκιβ. 1).

Ἡ ἀρετὴ ἔπρεπε νὰ κοσμῇ ὄχι μόνον τὴν ψυχὴν ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα. Καὶ τὸ κάλλος εἶναι βεβαίως μία σωματικὴ ἀρετή, ἡ ὁποία, ὅταν τὸ κάλλος εἶναι οἷον τὸ ἀντελαμβάνοντο οἱ Ἕλληνες, συνοδεύεται ἀναγκαίως καὶ ἀπὸ ἄλλας ἀρετάς. Τὸ τοιοῦτον σῶμα εἶναι πρώτιστα ὑγιές. Ἡ δὲ παιδεία, ἡ ὁποία δὲν ἐπιτυγχάνει νὰ καθιστᾷ τοὺς παιδευομένους ὑγιεῖς ὅσον καὶ νομιμόφρονας, εἶναι κατὰ τὸν Πλάτωνα «φαύλη καὶ αἰσχρά». «Τῆς δὲ κακῆς καὶ αἰσχρᾶς παιδείας ἐν πόλει ἆρα μή τι μεῖζον ἔξεις λαβεῖν τεκμήριον ἢ τὸ δεῖσθαι ἰατρῶν καὶ δικαστῶν ἄκρων μὴ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μόνον τοὺς φαύλους τε καὶ χειροτέχνας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν ἐλευθέρῳ σχήματι προσποιουμένους τεθράφθαι;» (Πολιτ. 3, 14).

Ἐπίσης ὁ καλὸς κἀγαθὸς ἔπρεπε νὰ εἶναι καρτερικὸς εἰς τὴν θερμότητα καὶ εἰς τὸ ψῦχος· «πρῶτον μὲν ἐθίζειν ἀξιοῦμεν πρὸς τὸν ἀέρα, συνοικειοῦντες αὐτὰ ταῖς ὥραις ἑκάσταις, ὡς μήτε θάλπος δυσχεραίνειν, μήτε πρὸς κρύος ἀπαγορεύειν» (Λουκ. Ἀνάχαρσ. 24). Ἔπρεπεν ἐπίσης νὰ εἶναι καρτερικὸς εἰς τὸν κόπον καὶ εἰς τὸν πόνον, τοὺς ὁποίους νὰ ὑπομένῃ χωρὶς νὰ φείδεται τοῦ σώματός του. Καὶ τοιοῦτον ὁρίζει τὸν σκοπὸν τῆς πυγμῆς καὶ τοῦ παγκρατίου ὁ Σόλων εἰς τὸν Ἀνάχαρσιν. «Τοῦτο δὲ ἡμῖν δύο τὰ ὠφελιμώτατα ἐξεργάζεται ἐν αὐτοῖς, θυμοειδεῖς παρασκευάζον εἰς τοὺς κινδύνους, καὶ τῶν σωμάτων ἀφειδεῖν, καὶ προσέτι ἐρρῶσθαι καὶ καρτεροὺς εἶναι». Προσθέτει δὲ ὅτι ἀποκτοῦν σωματικὴν εὐστροφίαν καὶ συναρμοστικὴν ἱκανότητα· «καταπίπτειν τε ἀσφαλῶς μανθάνουσι καὶ ἀνίστασθαι εὐμαρῶς καὶ ὠθισμοὺς καὶ περιπλοκὰς καὶ λυγισμοὺς καὶ ἄγχεσθαι δύνασθαι....». Θὰ ἠδύνατο δὲ κανεὶς νὰ περιορισθῇ εἰς τὸ ὅτι ὁ Λουκιανὸς εἰς τὸν Ἁλιέα, εἰκονίζει τὴν Ἀρετὴν ἀνδρώδη.

Ὅλα τὰ ἀνωτέρω προσόντα ἐπιτυγχάνονται διὰ τῆς γυμναστικῆς, διὰ τῆς κινήσεως. Ἄτομον ὅμως, τοῦ ὁποίου ἡ ἀγωγὴ θὰ περιορισθῇ εἰς τὴν γυμναστικήν, ἀποβαίνει κατὰ τὸν Πλάτωνα ἀγριώτερον τοῦ δέοντος. Δέον τὴν γυμναστικὴν νὰ συνακολουθήσῃ ἡ μουσικὴ καὶ ἡ φιλοσοφία, διὰ νὰ γίνῃ τὸ ἄτομον εὔρυθμον καὶ εὐάρμοστον. Ὅπως πάλιν ἡ μουσικὴ χωρὶς τὴν ἐπικουρίαν τῆς γυμναστικῆς καθιστᾷ τὸ ἄτομον μαλθακόν. «Ὅταν τις μουσικῇ παρέχει καταυλεῖν καὶ καταχεῖν τῆς ψυχῆς διὰ τῶν ὤτων ὥσπερ διὰ χώνης, ἃς νῦν δὴ ἡμεῖς ἐλέγομεν τὰς γλυκείας τε καὶ μαλακὰς καὶ θρηνώδεις ἁρμονίας καὶ μινυρίζων καὶ γεγανωμένος ὑπὸ τῆς ᾠδῆς διατελῇ τὸν βίον ὅλον....» ὁ τοιοῦτος, λέγει ὁ Πλάτων, ἐὰν μὲν δὲν ἦτο θυμοειδής, ταχέως θὰ ἀπομαλακυνθῇ, ἂν δὲ ἦτο, θὰ μειωθῇ τὸ θυμικόν του καὶ θὰ γίνῃ εὐερέθιστος καὶ ὀξύθυμος (Πλάτ. Πολιτ. 3, 18). Ὁ δὲ Φαῖδρος λέγει εἰς τὸ συμπόσιον τοῦ Πλάτωνος,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὅτι εἰς τὸν Ἅδην δὲν ἔδωσαν εἰς τὸν Ὀρφέα τὴν Εὐριδίκην, ἀλλὰ σκιὰν «ὅτι μαλθακίζεσθαι ἐδόκει, ἅτε ὢν κιθαρῳδός, καὶ οὐ τολμᾶν ἕνεκα τοῦ ἔρωτος ἀποθνήσκειν» (7). «Ἂν αὖ γυμναστικῇ πολλὰ πονῇ καὶ εὐωχῆται εὖ μάλα, μουσικῆς δὲ καὶ φιλοσοφίας μὴ ἅπτηται...» γίνεται ἄγριος, βίαιος, σκαιός, ἄρρυθμος, ἀχάριστος. Διὰ τοῦτο, ἐξηγεῖ ὁ Πλάτων, στέλλουσι τοὺς παῖδας εἰς τοὺς κιθαριστάς, οἱ ὁποῖοι «τοὺς ῥυθμούς τε καὶ τὰς ἁρμονίας ἀναγκάζουσιν οἰκειοῦσθαι ταῖς ψυχαῖς τῶν παίδων, ἵνα ἡμερώτεροί τε ὦσι καὶ εὐρυθμότεροι καὶ εὐαρμοστότεροι γιγνόμενοι χρήσιμοι ὦσιν εἰς τὸ λέγειν τε καὶ πράττειν· πᾶς γὰρ ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου εὐρυθμίας τε καὶ εὐαρμοστίας δεῖται. Ἔτι τοίνυν πρὸς τούτοις εἰς παιδοτρίβου πέμπουσιν, ἵνα τὰ σώματα βελτίῳ ἔχοντες ὑπηρετῶσι τῇ διανοίᾳ χρηστῇ οὔσῃ. καὶ μὴ ἀναγκάζωνται ἀποδειλιᾶν διὰ τὴν πονηρίαν τῶν σωμάτων καὶ ἐν τοῖς πολέμοις καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσι» (Πλάτ. Πρωταγ. 15).

Μεταξὺ δηλαδὴ σώματος καὶ ψυχῆς πρέπει νὰ κρατῇ κατάστασις ἰσόρροπος. Διὰ νὰ ἀναπτύσσωνται καὶ τὰ δύο, πρέπει καὶ τὰ δύο νὰ καλλιεργοῦνται. «Μία δὲ σωτηρία πρὸς ἄμφω, μήτε τὴν ψυχὴν ἄνευ σώματος κινεῖν μήτε σῶμα ἄνευ ψυχῆς, ἵνα ἀμυνωμένῳ γίγνησθον ἰσορρόπῳ καὶ ὑγιῆ. Τὸν δὴ μαθηματικὸν ἤτινα ἄλλην σφόδρα μελέτην διανοίᾳ κατεργαζόμενον καὶ τὴν τοῦ σώματος ἀποδοτέον κίνησιν, γυμναστικῇ προσομιλοῦντα, τόν τε αὖ σῶμα ἐπιμελῶς πλάττοντα τὰς τῆς ψυχῆς ἀνταποδοτέον κινήσεις, μουσικῇ καὶ πάσῃ φιλοσοφίᾳ προσχρώμενον, εἰ μέλλει δικαίως τις ἅμα μὲν καλός, ἅμα δὲ ἀγαθός ὀρθῶς κεκλῆσθαι» (Πλάτ. Τίμ. 42). Γενικῶς ὁ καλὸς κ'ἀγαθὸς εἶχε τὸ σῶμα ὡραῖον, ἁρμονικόν, ἰσχυρὸν καὶ πρὸς τὸ τοιοῦτον σῶμα ἀντεστοίχει ἴση καὶ ὁμοία ψυχή.

Ὁ Ἕλλην προσέτι ἦτο στενῶς συνδεδεμένος μὲ τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν πολιτείαν. Τὸ «λάθε βιώσας» ἦτο ἀκατόρθωτον. Ἔπρεπε διὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦτο νὰ εἶναι κοινωνικὸς καὶ νὰ δύναται νὰ ἐκφέρῃ καὶ ὑποστηρίζῃ τὴν γνώμην του. Ὤφειλε διὰ τοῦτο μὲ τὴν δύναμιν τοῦ πράττειν νὰ συνδυάζῃ καὶ τὴν δύναμιν τοῦ λέγειν. Εἴδομεν ἀνωτέρω ὅτι ὁ Πλάτων λέγει ὅτι οἱ πολῖται πρέπει νὰ εἶναι «χρήσιμοι εἰς τὸ λέγειν τε καὶ πράττειν». Εὐθὺς δὲ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὁμήρου αὐτὴ ἦτο ἡ ἀντίληψις περὶ ἀρετῆς «μύθων τε ῥητῆρα ἔμμεναι πρηκτῆρά τε ἔργων» (Ἰλιάδ. Ι' 443). Εἰς ταῦτα δὲ ὁ Ξενοφῶν προσθέτει καὶ τὸ νοεῖν. «Ἐγὼ μὲν οὖν παραινῶ τοῖς νέοις μὴ καταφρονεῖν κυνηγεσίων μηδὲ τῆς ἄλλης παιδείας· ἐκ τούτων γὰρ γίγνονται τὰ εἰς τὸν πόλεμον ἀγαθοί, εἴς τε τὰ ἄλλα, ἐξ ὧν ἀνάγκη καλῶς νοεῖν καὶ λέγειν καὶ πράττειν» (Ξενοφ. Κυνηγ. 1, 18).

Ὡσαύτως ὁ καλὸς κἀγαθὸς ἔπρεπε νὰ ἔχῃ εὐγενεῖς φιλοδοξίας καὶ πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν του παραδείγματα πρὸς μίμησιν. Διὸ οἱ διδάσκαλοι παρέδιδον εἰς τοὺς μαθητὰς πρὸς ἀνάγνωσιν ποιητάς, ὅπου ὑπῆρχον «ἔπαινοι καὶ ἐγκώμια παλαιῶν ἀνδρῶν ἀγαθῶν, ἵνα ὁ παῖς ζηλῶν μιμῆται καὶ ὀρέγηται τοιοῦτος γενέσθαι» (Πλάτ. Πρωταγ. 15). Ὅταν δὲ ὁ τοιοῦτος ἐγνώριζε καὶ τοὺς νόμους καὶ ἦτο πειθήνιος εἰς αὐτούς, ἦτο ὁ τέλειος διὰ τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας πολίτης. Διότι πρέπει καὶ τοῦτο νὰ σημειωθῇ διὰ νὰ κατανοηθοῦν αἱ βάσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίζετο ἡ ἀγωγὴ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ πολιτεία εἰς τὴν ἀγωγὴν εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὸ ἰδικόν της συμφέρον. Πῶς θὰ κατώρθωνεν ὁ πολίτης νὰ ζήσῃ ἦτο ἰδική του φροντίς. Ἡ πολιτεία τὸν πολίτην τὸν ἤθελεν καλὸν κἀγαθόν. Καλὸς δὲ κἀγαθὸς ἦτο οἷος ἀνωτέρω περιεγράφη. Δὲν ἦτο οἷος ὁ σημερινὸς κόσμος τὸν θέλει. Ἡ μάθησις, δηλαδὴ αἱ γνώσεις δὲν ἦσαν ἀπὸ τὰ κοσμήματα τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ.

Τοὐναντίον ἡ χρησιμοθηρία ἐθεωρεῖτο δουλικόν. «Τὸ δὲ ζητεῖν πανταχοῦ τὸ χρήσιμον ἥκιστα ἁρμόττει τοῖς μεγαλοψύχοις καὶ τοῖς ἐλευθέροις» (Ἀριστοτέλ. Πολιτ. 8, 3). Ἐμάνθανον βεβαίως. Ἡ φιλομάθειά των ἦτο ἰσχυροτάτη. Ἦτο ὅμως ἀνελεύθερον καὶ δουλικὸν ἡ ἐπιδίωξις γνώσεων χάριν ὠφελείας ὑλικῆς ἐξ αὐτῶν. Ὁ Πλάτων συνιστᾷ τὸ μάθημα τῆς ἀριθμητικῆς, διότι ἐξυψώνει τὴν ψυχήν, μόνον ὅμως «ἐὰν τοῦ γνωρίζειν ἕνεκά τις αὐτὸ ἐπιτηδεύῃ, ἀλλὰ μὴ τοῦ καπηλεύειν» (Πο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λιτ. 7, 8). Ἀνωτέρω δέ, εἰρωνευόμενος βεβαίως τὴν κρατοῦσαν ἀντίληψιν, ὀνομάζει τὴν ἀριθμητικὴν μάθημα «φαῦλον» (αὐτόθ. 6). Ὁ δὲ Σωκράτης λέγει εἰς τὸν Ἱπποκράτην ὅτι ἐδιδάχθη τὴν τέχνην τοῦ γραμματισμοῦ καὶ τοῦ κιθαριστοῦ καὶ τοῦ παιδοτρίβου «οὐκ ἐπὶ τέχνῃ, ὡς δημιουργὸς ἐσόμενος, ἀλλ' ἐπὶ παιδείᾳ, ὡς τὸν ἰδιώτην καὶ τὸν ἐλεύθερον πρέπει» (Πλάτ. Πρωταγ. 3). Ἀλλὰ καὶ ἡ τελεία ἐκμάθησις μιᾶς τέχνης ἢ ἐπιστήμης, ἔστω καὶ ἐπὶ παιδείᾳ, δὲν ἦτο ἐπαινετόν. Εἰς χρόνους ὁπωσδήποτε μεταγενεστέρους, κατὰ τοὺς ὁποίους αἱ ἀντιλήψεις αὐταὶ εἶχον ὑποχωρήσει κάπως, λέγει ὁ Δημοσθένης εἰς τὸν Ἐρωτικὸν «τῆς γὰρ γεωμετρίας καὶ τῆς ἄλλης παιδείας ἀπείρως μὲν ἔχειν αἰσχρόν· ἄκρον δ' ἀγωνιστὴν γενέσθαι, ταπεινότερον τῆς σῆς ἀξίας». Αὐτὴν τὴν μουσικήν, τὴν ὁποίαν, ὡς θὰ εἴδομεν, πρωτίστως ἐδιδάσκοντο, δὲν ἔπρεπε νὰ γνωρίζουν τελείως. Ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας ἐδέχθη ἐπίπληξιν παρὰ τοῦ πατρός του Φιλίππου, διότι εἰς κάποιον συμπόσιον ἐτραγούδησε μὲ τέχνην· «οὐκ αἰσχύνῃ καλῶς οὕτω ψάλλων;» (Πλουτ. Ἀλεξ. 1). Ὁ δὲ Ἀντισθένης, ὅταν τοῦ εἶπον, ὅτι ὁ Ἰσμηνίας ἦτο καλὸς αὐλητής, «ἀλλ' ἄνθρωπος, ἔφη, μοχθηρός· οὐ γὰρ ἂν οὕτω σπουδαῖος ἦν αὐλητής» (αὐτόθι).

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπὶ παιδείᾳ μάθησις μόνον περὶ τὸ τέλος τοῦ 5ου αἰῶνος ἤρχισε νὰ ἐπιδιώκεται, ὡς θὰ ἴδωμεν. Πρὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἡ μόνη μάθησις ἐπαινετὴ ἦσαν τὰ ἔργα τῶν παλαιῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν, ἡ ἱστορία. Εἰς τὸν Ἱππίαν τὸν μείζονα παρουσιάζει ὁ Πλάτων τὸν Ἱππίαν νὰ κερδίζῃ μεγάλα ποσὰ ἐκ τῆς διδασκαλίας του εἰς τὴν Σικελίαν. Εἰς τὴν Σπάρτην ὅμως, ὅπου ἡ συντηρητικότης ἦτο μεγαλυτέρα, δὲν ἐκέρδισε τίποτε. Προσήρχοντο οἱ Σπαρτιᾶται καὶ τὸν ἤκουν, ὅταν ἐδίδασκεν ἱστορίαν, ὄχι ὅμως καὶ ὅταν ἐδίδασκεν ἀστρονομίαν, γεωμετρίαν, ἀριθμητικήν. «Οὐ γὰρ πάτριον, ὦ Σώκρατες, Λακεδαιμονίοις κινεῖν τοὺς νόμους, οὐδὲ παρὰ τὰ εἰωθότα παιδεύειν τοὺς υἱεῖς».

Η ΑΓΩΓΗ

Τώρα, ὅτε εἴδομεν πόθεν ἐξειλίχθη ἡ Ἑλληνικὴ ἀγωγὴ καὶ ποῦ ἐβασίζετο, δυνάμεθα νὰ τὴν ἀναζητήσωμεν καὶ νὰ καθορίσωμεν ὁποία ἦτο καὶ πῶς ἠσκεῖτο. Ἡ ἀγωγὴ ἀπέβλεπε, καθὼς εἴδομεν, εἰς τὸ συμφέρον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῆς πολιτείας. Τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας ἦτο ἡ δημιουργία πολιτῶν καλῶν κ'ἀγαθῶν. 'Ο καλὸς κ'ἀγαθὸς ἦτο ὁ ὡραῖος καὶ ἰσόρροπος καὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὴν ψυχήν. Πλὴν τούτου ὅμως ἔπρεπεν ὁ παῖς νὰ μάθῃ νὰ ἀναγινώσκῃ τοὺς ποιητὰς καὶ τοὺς νόμους. Διὰ νὰ ἀναγινώσκῃ τοὺς ποιητὰς καὶ τοὺς νόμους, ἐδιδάσκετο ἀνάγνωσιν, γράμματα, ὅπως ἔλεγον. Διὰ νὰ καταστῇ δὲ ὡραῖος καὶ ἰσχυρὸς καὶ ἰσόρροπος καὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν ἐπαιδεύετο μὲ μουσικὴν καὶ γυμναστικήν. Ἐρωτᾷ ὁ Σωκράτης τὸν Θεάγην «Οὐκ ἐδιδάξατό σε ὁ πατὴρ καὶ ἐπαίδευσεν ἅπερ ἐνθάδε οἱ ἄλλοι πεπαίδευνται, οἷτῶνκαλῶνκἀγαθῶνπατέρωνυἱεῖς, οἷονγράμματάτεκαὶκιθαρίζεινκαὶπαλαίειν καὶτὴν ἄλλην ἀγωνίαν;» (Πλάτ. Θεάγ. 3) Καὶ πρὸς τὸν Ἀκλιβιάδην «ἔμαθες γὰρ σύγε, κατὰ μνήμην τὴνἐμὴν, γράμματα καὶ κιθαρίζειν καὶ παλαίειν» (Πλάτ. Ἀλκιβ. Α'3).

ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ Η ΑΓΩΓΗ

Τὰ γράμματα ὅμως ἦσαν ὑπόθεσις ἰδιωτικὴ ἐντελῶς. Πάντως ἐμάνθανον γράμματα, ἀλλ' ἡ πολιτεία δὲν ἐνδιεφέρετο δι' αὐτά. 'Η πολιτεία ἤθελεν οἱ πολῖταί της νὰ τραφοῦν μὲ μουσικὴν καὶ γυμναστικὴν καὶ οὐδὲν πλέον. Καὶ τοῦτο λέγει ὁ Πλάτων ὅτι ἐπέβαλλον οἱ νόμοι εἰς τοὺς γονεῖς «ἦ οὐ καλῶς προσέταττον ἡμῶν οἱ ἐπὶ τούτοις τεταγμένοι νόμοι, παραγγέλλοντες τῷ πατρὶ τῷ σῷ σε ἐν μουσικῇ καὶ γυμναστικῇ παιδεύειν;» (Κρίτων 12).

Ἰσχυρίζονται οἱ σημερινοὶ συγγραφεῖς ὅτι ὁ Πλάτων ἐννοεῖ νόμους ἀγράφους καὶ ὅτι ἐπομένως ἡ πολιτεία δὲν ὑπεχρέου τοὺς γονεῖς. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡ ἀπόφανσις αὐτὴ εἶναι ἀπολύτως αὐθαίρετος, δὲν ἔχει καὶ καμμίαν πραγματικὴν ἀξίαν. Ἐφ' ὅσον τοὺς νόμους αὐτοὺς τοὺς βλέπομεν νὰ ἐφαρμόζωνται πλήρως καὶ πιστῶς, οὐδόλως μᾶς ἐνδιαφέρει νὰ γνωρίζομεν, ἂν ἦσαν γραπτοὶ ἢ ἄγραφοι. Τοῦτο εἶναι ζήτημα συστήματος νομοθετικοῦ, τὸ ὁποῖον ἴσως ἐνδιαφέρει τοὺς νομικούς. 'Ημᾶς ἐνδιαφέρει ὅτι σύγχρονος συγγραφεὺς μᾶς ἀναφέρει ὅτι κατὰ τοὺς νόμους ἡ διὰ τῆς μουσικῆς καὶ τῆς γυμναστικῆς ἀγωγὴ τῆς νεότητος ἦτο ὑποχρεωτικὴ διὰ τοὺς γονεῖς καὶ ὅτι οἱ νόμοι οὗτοι ἐφηρμόζοντο.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐπίσης ἰσχυρίζονται ὅτι ὑπὸ τὸν ὅρον μουσικὴ περιλαμβάνεται ὁλόκληρος κύκλος πνευματικῆς ἀναπτύξεως, κύκλος μαθημάτων. Ἀνωτέρω ὅμως παρετέθη χωρίον, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Πλάτων διαστέλλει τὴν μουσικὴν τῆς φιλοσοφίας. «Ἂν αὖ γυμναστικῇ πολλὰ πονῇ καὶ εὐωχῆται εὖ μάλα, ***μουσικῆς δὲ καὶ φιλοσοφίας*** μὴ ἅπτηται. .....» (Πολιτ. 3, 18). Καὶ ἀλλαχοῦ «τόν τε αὖ σῶμα ἐπιμελῶς πλάττοντα τὰς τῆς ψυχῆς ἀνταποδοτέον κινήσεις, ***μουσικῇ καὶ πάσῃ φιλοσοφίᾳ*** προσχρώμενον» (Τιμ. 41.). Εἴδομεν δὲ ὅτι καὶ τὰ γράμματα διαστέλλει τῆς μουσικῆς. Ἀλλὰ καὶ ὅλοι οἱ συγγραφεῖς τὰ διαστέλλουν. «Εὐθὺς δὲ πέμπουσιν εἰς διδασκάλων, μαθησομένους καὶ γράμματα καὶ μουσικὴν καὶ τὰ ἐν παλαίστρᾳ» (Ξενοφ. Λακεδ. Πολιτ. 2, 1). Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης «Ἔστι τέτταρα σχεδὸν ἀπαιδεύειν εἰώθασι, γράμματα καὶ γυμναστικὴν καὶ μουσικὴν καὶ τέτταρτον ἔνιοι γραφικήν». Καὶ ὁ Πλούταρχος. «Ἔτι ὥσπερ ἐν γράμμασιν καὶ περὶ λύραν καὶ παλαίστραν» (Περὶ τοῦ ἀκούειν 17). Καὶ ὁ Δίων ὁ Χρυσόστομος «Μανθανόντων γράμματα, κιθαρίζειν καὶ παλαίειν» (Ὀλυμπ.). Διαστέλλεται λοιπὸν ἡ μουσικὴ ἀπὸ τὰ γράμματα, τὴν κατωτάτην βαθμίδα τοῦ διανοητικοῦ ἔργου, καὶ ἀπὸ τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ἀνωτάτην. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους ἑρμηνεύων τὸν περίφημον στίχον «οὐδὲ μουσικὴν ἐπίσταμαι πλὴν γραμμάτων καὶ ταῦτα μέντοι κακὰ κακῶς» δίδει εἰς τὴν μουσικὴν τὴν σημασίαν τῆς ἐγκυκλίου παιδείας. Ἀλλὰ ὁ Σχολιαστὴς ὑπῆρξε κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους, ὅτε ἦτο ἀδύνατον, ὅπως καὶ σήμερον, νὰ νοηθῇ ἀγωγὴ ἄνευ μαθήσεως. Διὰ τοῦτο πρέπει ἡ μουσικὴ νὰ ληφθῇ ὑπὸ τὴν στενήν της σημασίαν, «ἡ μουσικὴ περὶ τὴν τῶν μελῶν ποίησιν» (Πλάτ. Γοργ. 4) «ἡ τέχνη, ἧς τὸ κιθαρίζειν καὶ τὸ ᾄδειν καὶ τὸ ἐμβαίνειν ὀρθῶς» (Πλάτ. Ἀλκιβ. Α′ 5.). Συνεδέοντο μόνον μὲ τὴν μουσικὴν τὰ ποιήματα καὶ οἱ μῦθοι, οἱ ὁποῖοι ᾄδοντο. Καὶ ταῦτα ἦσαν ἡ μόνη μάθησις, ἡ ὁποία ἐμμέσως ἐπεβάλλετο ὑπὸ τοῦ κράτους.

Εἶχον τὴν ἀντίληψιν ὅτι, ἐὰν διὰ τῆς μουσικῆς καὶ τῆς γυμναστικῆς δημιουργηθοῦν οἱ πολῖται καλοὶ κἀγαθοί, δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη διδασκαλιῶν καὶ μαθήσεων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὑπὲρ τὴν μουσικὴν πάλιν εὑρίσκετο ἡ γυμναστική. Εἴδομεν ποίαν σημασίαν εἶχεν ἡ νίκη εἰς τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας καὶ πῶς ἄνθρωποι πάσης κοινωνικῆς τάξεως κατήρχοντο εἰς αὐτούς. Δὲν συνέβαινεν ὅμως τὸ ἴδιον μὲ τὴν μουσικήν. Τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ἄκρος μουσικὸς ἦτο ἀνελεύθερον. Ἔγινε λόγος περὶ τούτου ἀνωτέρω. Διὰ τοῦτο δὲν κατήρχοντο εἰς τοὺς μουσικοὺς ἀγῶνας, ὅσοι δὲν ἤθελον νὰ κατηγορηθοῦν ὡς ἀνελεύθεροι. Ὁ καλὸς κἀγαθὸς ἦτο πρὸ πάντων γυμναστικός. Ὁ Ἡρακλῆς τὸν διδάσκαλόν του εἰς τὴν κιθαρῳδίαν Λίνον τὸν ἐφόνευσε. Τὸ «mens sana in corpore sano» τὸ διετύπωσε μὲν ὁ Ἰουβενάλης, τὸ διῃσθάνοντο ὅμως καὶ τὸ ἐπίστευον οἱ Ἕλληνες. Ὁ Πλάτων πιστεύει ὅτι ἡ μουσικὴ καὶ ἡ γυμναστικὴ πρὸς τὴν ψυχὴν ἀποτείνονται καὶ ὄχι ἡ μὲν πρὸς τὴν ψυχήν, ἡ δὲ πρὸς τὸ σῶμα. «Δύο τέχνα θεὸν ἔγωγ' ἄν τινα φαίην δεδωκέναι τοῖς ἀνθρώποις, μουσικήν τε καὶ γυμναστικήν, ἐπὶ τὸ θυμοειδὲς καὶ τὸ φιλόσοφον, οὐκ ἐπὶ ψυχὴν καὶ σῶμα, εἰ μὴ εἴη πάρεργον» (Πολιτ. 3,18). Ὁ δὲ Γαληνὸς τὰ ψυχικὰ ἐλαττώματα τῶν παίδων πιστεύει ὅτι ὀφείλονται εἰς κατάλυσιν τῆς ἰσορροπίας τῶν σωματικῶν λειτουργιῶν. «Ὅσοι γε θυμικώτεροι τοῦ δέοντός εἰσιν, ἢ ἀναισθητότεροί τινες, ἢ λιχνότεροι τοῦ προσήκοντος, ἀνάγκη τούτους οὐκ ὀρθῶς κεκρᾶσθαι τοῖς μέρεσιν ἐκείνοις τοῦ σώματος, οἷς ἐνεργοῦμεν ἕκαστα τῶν εἰρημένων (Ὑγιειν. Α' 8).

Διὰ τοῦτο ὑπεράνω πάσης ἀρετῆς εὑρίσκετο ἡ σωματικὴ ἀρετή. Ὁ καλῶς παιδευθεὶς ἔπρεπε νὰ εἶναι ἰσχυρὸς καὶ νὰ ἔχῃ ἀνάλογον ἐπίδοσιν εἰς τὰ διάφορα γυμνάσια καὶ τὰ ἀγωνίσματα. Ὅταν ὁ Εὐρύαλος λέγει εἰς τὸν Ὀδυσσέα «Οὐ γάρ σ' οὐδέ, ξεῖνε, δαήμονι φωτὶ ἐΐσκω ἄθλων.... οὐδ' ἀληθείῃ ἔοικας», καταλαμβάνεται οὗτος ὑπὸ σφοδρᾶς ἀγανακτήσεως καὶ μεταχειρίζεται δριμυτάτην γλῶσσαν «... ἀτασθάλῳ ἀνδρὶ ἔοικας.... νόον δ' ἀποφώλιος ἔσσι. Ὤρινάς μοι θυμὸν ἐνὶ στήθεσσι φίλοισιν εἰπὼν οὐ κατὰ κόσμον» (Ὀδυσσ. Θ' 159). Δὲν ἦσαν δὲ αὐταὶ ἀντιλήψεις τῶν Ὁμηρικῶν χρόνων. Εἰς πολὺ μεταγενεστέρους χρόνους, εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Αἰσχίνη καὶ τοῦ Δημοσθένους εἶχον ὑποστῆ αὗται μείωσιν. Ἐν τούτοις ὁ Αἰσχίνης ἐπανειλημμένως

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐπικαλεῖται τὴν ἀγυμνασίαν τοῦ Δημοσθένους εἰς ἐπικουρίαν. Εἰς δὲ τὸν κατὰ Κτησιφῶντος λόγον του ζητεῖ καθαρὰ νὰ δικαιωθῇ ὁ σωματικῶς ἄρτιος. «Καὶ τὰς δωρεὰς εἰς βελτίω σώματα καὶ ἀξιολογωτέρους ἄνδρας ἀπόθεσθε καὶ μὴ μόνον τοῖς ὠσίν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὄμμασι διαβλέψαντες εἰς ὑμᾶς αὐτοὺς βουλεύσασθαι» (Αἰσχ. κατὰ Κτησιφ. 255). Ὁ δὲ Τιμάνθης ὁ Κλεωναῖος, παγκρατιαστής, ὁ ὁποῖος πρὸς γύμνασιν ἐτάνυε μέγα τόξον, ὅταν ἕνεκα μακρᾶς ἀποδημίας τὸ παρημέλησε καὶ δὲν ἠδυνήθη διὰ τοῦτο νὰ τὸ τείνῃ, ἤναψε πυρὰν καὶ ἐκάη. (Παυσ. 6. 8, 6).

Διὰ τοῦτο ἐνῶ τὰ ἱδρύματα διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς μουσικῆς ἦσαν ἰδιωτικά, ἡ παλαίστρα καὶ τὸ γυμνάσιον ἦσαν δημόσια καὶ ἰδιαίτεροι ἄρχοντες, ὅπως ὁ γυμνασιάρχης, ἐτάσσοντο διὰ τὴν ἐποπτείαν τῆς γυμναστικῆς. Παιδεία, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐσήμαινε σωματικὴ ἀγωγή. Ὅταν ὁ Περικλῆς παραβάλλῃ τὴν Ἀθηναϊκὴν πρὸς τὴν Σπαρτιατικὴν παιδείαν, σωματικὴν παιδείαν ἐννοεῖ. «Καὶ ἐν ταῖς παιδείαις οἱ μὲν ἐπιπόνῳ ἀσκήσει εὐθὺς νέοι ὄντες τὸ ἀνδρεῖον μετέρχονται, ἡμεῖς δὲ ἀνειμένως διαιτώμενοι οὐδὲν ἧσσον ἐπὶ τοὺς ἰσαπολεῖς κινδύνους χωροῦμεν (Θουκυδ. 2, 39).

Ποῖοι πρῶτοι κατέστησαν ὑποχρεωτικὴν τὴν ἀγωγὴν δὲν δυνάμεθα μὲ πεποίθησιν νὰ γνωρίζωμεν. Εἶναι γνωστὴ ἡ παράδοσις, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ νόμοι τοῦ Λυκούργου ἐλήφθησαν ἀπὸ τὴν Κρήτην. Κατὰ δὲ τὸν Ἔφορον εἰς τὴν Κρήτην οἱ παῖδες ἐτάσσοντο κατ' ἀγέλας ὑπὸ ἕνα ἀγελάτην καὶ ἐπαιδεύοντο, ὅπως μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Σπάρτην, ἀλλ' οἱ θεσμοὶ οὗτοι σὺν τῷ χρόνῳ ἠχρηστεύθησαν. Τοὺς διετήρησαν δὲ μονον οἱ Λύττιοι καὶ οἱ Γορτύνιοι (Στράβ. 483). Κατὰ δὲ τὸν Πλάτωνα «ἦρχοντο τῶν γυμνασίων πρῶτοι Κρῆτες, ἔπειτα Λακεδαιμόνιοι» (Πολιτ. 5, 3). Πάντως φαίνεται πιθανὸν ὅτι τὸ ὑποχρεωτικὸν τῆς ἀγωγῆς εἶναι θεσμὸς Δωρικὸς καὶ ἀπὸ ἐκεῖ τὸν παρέλαβεν ὁ Σόλων, ἀφοῦ τὸν ἐτροποποίησε συμφώνως πρὸς τὴν ἰδιοσυγκρασίαν τῶν Ἀθηναίων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ἐν συμπεράσματι ἡ ἀγωγὴ τῶν Ἑλλήνων ἀπέβλεπεν εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ. Εἴδομεν ὁποῖος ἦτο οὗτος καὶ ὅτι

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐδημιουργεῖτο διὰ τῆς μουσικῆς καὶ τῆς γυμναστικῆς. Πλὴν τῆς μουσικῆς καὶ τῆς γυμναστικῆς ἐδιδάσκοντο καὶ τὰ γράμματα, ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ὑπόθεσις τῶν γονέων. Ἡ πολιτεία ὑπεχρέου τοὺς γονεῖς μόνον διὰ τὴν μουσικὴν καὶ τὴν γυμναστικήν. Καὶ ὑπὲρ τὴν μουσικὴν ὅμως εὑρίσκετο εἰς τὴν ἀντίληψίν των ἡ γυμναστικὴ ἀγωγή. Ἑπομένως τὸ πρώτιστον καὶ κυριώτατον μέσον τῆς ἀγωγῆς εἰς τοὺς Ἕλληνας ἦτο ἡ γυμναστικὴ καὶ εἰς τοῦτο ὀφείλεται ἡ μεγάλη της ἀκμὴ καὶ ἐξέλιξις.

ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Δὲν ἠκολουθεῖτο εἰς ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τὸ ἴδιον σύστημα σωματικῆς ἀγωγῆς. Αἱ βάσεις τῆς ἀγωγῆς ἦσαν αἱ αὐταὶ πανταχοῦ καὶ πανταχοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀπέβλεπον, τὴν δημιουργίαν τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ. Διὰ τοῦτο τὰ μέσα τῆς ἀγωγῆς ἦσαν παντοῦ τὰ ἴδια. Ἡ ἀντίληψις ὅμως περὶ τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ ἦτο διάφορος διὰ τὰ δύο κυριώτερα φῦλα, τοὺς Δωριεῖς καὶ τοὺς Ἴωνας. Τὸ σκληρὸν καὶ ἄκαμπτον τοῦ Δωρικοῦ χαρακτῆρος καὶ τὸ ἤπιον καὶ εὔστροφον τοῦ Ἰωνικοῦ συνετέλουν εἰς τὴν διαφορὰν αὐτήν. Ἐκπρόσωποι τῶν δύο αὐτῶν ἀντιλήψεων εἶναι αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη, εἰς τὰς ὁποίας καὶ περιορίζονται σχεδὸν ὅλαι αἱ πληροφορίαι μας περὶ ἀγωγῆς. Λόγῳ ὅμως τῆς ὑπεροχῆς τῶν δύο αὐτῶν πόλεων πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ὅτι καὶ αἱ λοιπαὶ αὐτὰς περίπου ἠκολούθουν, καίτοι βασιμώτερον θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῇ ὅτι αἱ λοιπαὶ πόλεις μᾶλλον τὰς Ἀθήνας εἶχον πρότυπον καὶ ὅτι ἡ Σπάρτη ἠκολούθει ἰδίαν ὁδόν.

Ἐκπρόσωπος τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πνεύματος ὁ Πλάτων λέγει ὅτι τὸ πρῶτον ἀγαθὸν εἶναι «ὑγίεια, κάλλος δὲ δεύτερον, τὸ δὲ τρίτον ἰσχὺς εἴς τε τὸν δρόμον καὶ εἰς τὰς ἄλλας πάσας κινήσεις τῷ σώματι». (Νομ. 1, 6). Διὰ τοὺς Σπαρτιάτας ὅμως τὸ πρῶτον καὶ ἴσως τὸ μόνον ἀγαθὸν ἦτο ἡ ρώμη καὶ ἡ καρτερία εἰς τὰς κακουχίας. Εἰς τὴν διαφορὰν αὐτὴν τῆς ἀντιλήψεως ὀφείλεται ἡ διαφορὰ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πρὸς τὸ Σπαρτιατικὸν σύστημα ἀγωγῆς. Πρὶν ὅμως ἐξετασθοῦν τὰ δύο αὐτὰ συστήματα εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἑνὸς θεσμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀμέσως ἐσχετίζετο μὲ τὴν ἀγωγήν, περὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς ***Ἐφηβείας***.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καὶ περὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς ἐφηβείας ἔχομεν πληροφορίας μόνον ὅσον ἀφορᾷ τὰς δύο μᾶλλον σημαινούσας πόλεις, τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Σπάρτην. Ὅ,τι ὅμως συνέβαινε μὲ αὐτάς, τὸ ἴδιον περίπου συνέβαινε καὶ μὲ τὰς ἄλλας Ἑλληνικὰς πόλεις.

Ἡ ἐφηβεία ἦτο ὑποχρέωσις, τὴν ὁποίαν εἶχον πάντες οἱ πολῖται νὰ καταταχθοῦν εἰς τοὺς λεγομένους ἐφήβους καὶ νὰ ὑπηρετήσουν ἐπὶ δύο ἔτη. «Ἀθήνησι γὰρ οἱ νέοι εἰς μὲν τοὺς ἐφήβους εἰσήεσαν ὀκτωκαίδεκα ἔτη γενόμενοι, δύο δὲ εἰς περιπόλους ἠριθμοῦντο, περιϊόντες τὴν χώραν νυκτὸς φυλακῆς ταύτης ἕνεκα καὶ γυμνασίας πολεμικῆς ἑαυτῶν, εἰκοστῷ δὲ ληξιαρχικῷ ἐνεγράφοντο γραμματείῳ». (Πολυδ. 8, 105). Κατὰ δὲ τὸν Ἀριστοτέλην ἦσαν ὑπόχρεοι οἱ δημόται νὰ βεβαιώσουν, ἂν πράγματι οἱ κατατασσόμενοι εἶχον τὴν νόμιμον ἡλικίαν. Ἂν δὲ δὲν τὴν εἶχον ἀπεπέμποντο μέχρι συμπληρώσεως (Ἀθην. Πολιτ. 42). Εἶναι πιθανὸν ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας ἐξῃροῦντο τῆς ὑποχρεώσεως αὐτῆς οἱ θῆτες.

Φαίνεται δὲ ὅτι εἰσήρχοντο εἰς τοὺς ἐφήβους, ἅμα συνεπλήρουν τὸ 18ον ἔτος. Διότι ὁ Σωκράτης λέγει εἰς τὸν Ἀλκιβιάδην ὅτι μετ' ὀλίγας ἡμέρας θὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὸν δῆμον, προφανῶς περαίνων τὴν ἐφηβείαν (Ἀλκιβ. Α′ 2), ἐνῶ κατωτέρω λέγει περὶ τοῦ ἰδίου «ἔτη οὐδέπω γεγονὼς σφόδρα εἴκοσι» (αὐτόθι 18). Ἀφοῦ λοιπὸν μὲ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους ἀπηλλάσσοντο τῆς ἐφηβείας σημαίνει ὅτι εἰς αὐτὴν διῆγον τὸ 19ον ἔτος καὶ τὸ 20ον τῆς ἡλικίας των.

Τοιουτοτρόπως οἱ ἄγοντες τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς ἡλικίας νέοι ἀπετέλουν σῶμα ὠργανωμένον ἰδιαίτερον, τὸ ὁποῖον ἔφερε καὶ ὡρισμένην στολήν, πέτασον καὶ μαύρην χλαμύδα. Μὲ τὴν στολὴν δὲ αὐτὴν εἰκονίζονται καὶ εἰς τὰ ἀγγεῖα. Ἡ μαύρη χλαμὺς ἀντικατεστάθη διὰ λευκῆς τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα κατόπιν προτάσεως τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ (Φιλοστρ. Βίοι σοφιστῶν Ἡρώδ.).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται ποῖος ἦτο ὁ σκοπὸς τῆς ἐφηβείας. «Εἰς περιπόλους ἠριθμοῦντο, περιϊόντες τὴν χώραν νυκτὸς φυλακῆς ταύτης ἕνεκα καὶ γυμνασίας πολεμικῆς ἑαυτῶν». Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ περιφήμου ὅρκου, τὸν ὁποῖον ὡρκίζοντο, ὅταν κατετάσσοντο εἰς τοὺς ἐφήβους «οὐκ αἰσχυνῶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὅ π λ α τ ὰ ἱ ε ρ ὰ κλπ.» φαίνεται ὅτι ἐπρόκειτο περὶ θεσμοῦ παρομοίου πρὸς τὴν σημερινὴν στρατιωτικὴν θητείαν.

Καὶ κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἔτος ἐφρούρουν περὶ τὰς ἀκτάς, κατὰ δὲ τὸ δεύτερον, ὅτε ἐλάμβανον καὶ ὅπλα, ἐφρούρουν τὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς (Ἀριστ. Ἀθην. Πολιτ. 42).

Πλὴν ὅμως τοῦ στρατιωτικοῦ καθαρῶς σκοποῦ ἡ ἐφηβεία ἐξυπηρέτει καὶ ἄλλας ἀνάγκας. Δι' αὐτῆς ἐπετυγχάνετο καὶ ἡ συστηματικωτέρα γύμνασις τῶν ἀνηκόντων εἰς αὐτήν. Οἱ ἔφηβοι ἐπίσης ἐλάμβανον μέρος μὲ τὰ ὅπλα των εἰς τὰς πομπὰς καὶ τὰς ἄλλας τελετάς. Αἱ πομπαὶ τῶν Παναθηναίων καὶ τῶν Ἐλευσινίων εἶχον κυριώτερον στόλισμα τὸ νεανὸν καὶ σφριγηλὸν ἐκεῖνο σῶμα.

Εἰς τὴν Σπάρτην οἱ ἔφηβοι ἐκαλοῦντο **εἴρενες** καὶ ἦγον ἐπίσης τὴν ἡλικίαν τὴν ὁποίαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔφηβοι (Πλουτ. Λυκ. 17).

Εἰς ἐπιγραφὰς Ἀττικὰς ἀναφέρονται **μελλέφηβοι** καὶ ὁ Πλούταρχος διὰ τὴν Σπάρτην ἀναφέρει **μελλείρενας.** Φαίνεται ὅμως ὅτι δὲν πρόκειται περὶ σωμάτων ἀναλόγων μὲ τὰ σώματα τῶν ἐφήβων καὶ τῶν εἰρένων, ἀλλὰ ἁπλῶς περὶ παίδων νεωτέρας ἡλικίας.

Αἱ πληροφορίαι μας, ὡς εἴδομεν, περιορίζονται εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Σπάρτην. Ἐν τούτοις ὑπάρχουν νύξεις ἱκαναὶ νὰ μᾶς πείσουν ἀπολύτως ὅτι εἰς ὅλας τὰς πόλεις ἴσχυεν ὁ θεσμὸς τῆς ἐφηβείας. Ὁ Παυσανίας ἀναφέρει ὅτι τὸ γυμνάσιον τοῦ Κλεινίου εἰς Σικυῶνα ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὴν γύμνασιν τῶν ἐφήβων (2. 10, 7). Ρητῶς δὲ λέγει περὶ τῶν Πελληνέων ὅτι «Οὐδὲ εἰς τὴν π ο λ ι τ ε ί α ν ἐ γ γ ρ α φ ῆ ν α ι π ρ ό τ ε ρ ο ν κ α θ έ σ τ η κ ε ν οὐδενὶ π ρ ὶ ν ἂ ν ἐ φ η β ε ύ σ ω σ ι ν» (Παυσ. 7. 27, 5).

ΑΡΧΟΝΤΕΣ ΤΩΝ ΕΦΗΒΩΝ

Οἱ ἔφηβοι ὡς σῶμα στρατιωτικὸν εἶχον ἀρχηγοὺς τοὺς συνήθεις ἀρχηγοὺς τοῦ στρατοῦ, τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς ἱππάρχους. Ἀλλὰ οἱ ἔφηβοι δὲν διῆγον ὁλόκληρον τὸν χρόνον των εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἀσχολίας, τὰς περιπόλους, τὴν φύλαξιν τῶν φρουρίων κ.λ.π. Τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου των ἦσαν ἐλεύθεροι, ὅπως ἀποδεικνύει ὁ Cirard. Ὡς τοιοῦτοι δέ, ὡς νέοι τῶν ὁποίων ἡ ἀγωγὴ ἦτο ἀσυμπλήρωτος, ἐπωπτεύοντο ἀπὸ ἰδιαιτέρους ἄρχοντας. Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν **οἱ σωφρονισταί.** Οὗτοι ἦσαν δέκα, εἷς ἐξ ἑκάστης φυλῆς καὶ ἐλάμβανον μισθὸν μιᾶς δραχμῆς καθ' ἡμέραν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος παρουσιάζεται μεταξὺ τῶν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀρχόντων τῶν ἐφήβων καὶ ὁ **κοσμητής.** Δέον δὲ νὰ προστεθοῦν εἰς τούτους καὶ οἱ **ὑποσωφρονισταὶ** καὶ οἱ **ὑποκοσμηταί.** Ἔργον ὅλων τούτων ἦτο ἡ ἐποπτεία τῆς διαγωγῆς τῶν ἐφήβων καὶ ἡ διοργάνωσις καὶ καθοδήγησις αὐτῶν κατὰ τὰς πομπὰς καὶ τὰς τελετάς.

Ὁ σπουδαιότερος ὅμως τῶν τοιούτων ἀρχόντων τῶν ἐφήβων, ὁ ὁποῖος καὶ μᾶς ἐνδιαφέρει, ἦτο ὁ **γυμνασίαρχος** ἢ **γυμνασιάρχης.** Ὁ γυμνασίαρχος ἔφερεν ἰδιαιτέραν στολὴν ἐκ πορφυροῦ ἱματίου καὶ φαικασίων. Ἦσαν δὲ τὰ φαικάσια λευκὰ ὑποδήματα. Ἐπίσης διακριτικὸν γνώρισμα τοῦ γυμνασιάρχου ἦτο ἡ γυμνασιαρχικὴ ράβδος (Πλουτ. Ἀντών. 33).

Ἔργον τοῦ γυμνασιάρχου ἦτο ἡ ἐποπτεία τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς τῶν ἐφήβων, ἡ ὁποία διεξήγετο εἰς τὸ γυμνάσιον, ἐξ οὗ καὶ οὗτος ἐκαλεῖτο γυμνασίαρχος. Φαίνεται ἐπίσης ὅτι ὅλη ἡ ἀναγκαία πρὸς τοῦτο δαπάνη κατεβάλλετο ὑπ' αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο γυμνασίαρχοι ἐγίνοντο οἱ πλουσιώτεροι. Ἦτο δηλαδὴ ἡ γυμνασιαρχία θεσμὸς ὅμοιος πρὸς τὴν τριηραρχίαν καὶ τὴν χορηγίαν. «Τριηραρχοῦσιν καὶ γυμνασιαρχοῦσιν οἱ πλούσιοι» καὶ «ἦν δὲ καὶ ταῖς δαπάναις πολιτικώτερος μὲν ὁ Νικίας ἀναθήμασι καὶ γυμνασιαρχίαις καὶ διδασκαλίαις χορῶν φιλοτιμούμενος» (Πλάτ. Νικ. καὶ Κρασ. σύγκρισις).

Ἡ ἐξουσία τοῦ γυμνασιάρχου ἐντὸς τοῦ γυμνασίου ἦτο ἀπόλυτος. Ὅταν εἰς τὸ Λύκειον ὁ σοφιστὴς Πρόδικος ἐκινδύνευε νὰ γίνῃ ἀφορμὴ διαταράξεως τῆς τάξεως, ὁ γυμνασίαρχος τὸν ἐξεδίωξε τοῦ γυμνασίου. Ὡσαύτως ὁ γυμνασίαρχος διεμήνυσε πρὸς τὸν φιλόσοφον Καρνεάδην νὰ ὁμιλῇ χαμηλοφώνως.

Καὶ κατὰ τὰς πομπὰς ἐπίσης προΐστατο πάντων ὁ γυμνασίαρχος. Εἰς τὴν Σικυῶνα κατά τινα ἑορτήν, ἡ ὁποία ἐτελεῖτο πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀράτου «συνεπόμπευεν ὁ γυμνασίαρχος ἡγούμενος τῶν τε παίδων καὶ τῶν ἐφήβων, εἶτα ἐφείπετο ἡ βουλὴ στεφανηφοροῦσα» (Πλουτ. Ἄρατ. 53, 30.). Φαίνεται δὲ ὅτι κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτὴν περίπτωσιν δὲν ἡγεῖτο τῆς πομπῆς, διότι ἁπλῶς ἦτο προϊστάμενος ἑνὸς ὠργανωμένου σώματος, τὸ ὁποῖον θὰ ἔδιδεν εἰς τὴν πομπὴν λαμπρότητα. Ἡγεῖτο ὡς ἐκπρόσωπος τῆς νεότητος, ἡ ὁποία ἐδιδάσκετο νὰ τιμᾷ ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἡ πόλις ἐτίμα. Εἰς τὴν Ἤλιδα, ὅπου ἐτιμᾶτο κατ' ἔτος διὰ θυσίας ὁ υἱὸς τοῦ Ὀξύλου Αἰτωλός, τὴν θυσίαν ἔκαμνεν ὁ γυμνασίαρχος. Ὡσαύτως

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὁ γυμνασίαρχος εἰς τὰς Ἀθήνας διωργάνωνε τὰς λαμπαδηδρομίας καὶ ἐδαπάνα δι' αὐτάς. «Ἐπειδὴ δὲ κατέπλευσα ἐπὶ Ἀλεξίου ἄρχοντος εὐθὺς ἐγυμνασιάρχουν εἰς Προμήθεια καὶ ἐνίκων ἀναλώσας δώδεκα μνᾶς» (Λυσ. 21,3).

Τοῦ γυμνασιάρχου ἡ ἐξουσία ἐξετείνετο εἰς ὁλόκληρον τὴν ζωὴν τῶν ἐφήβων. Ὅταν τὸν Θεσπιέα ἔφηβον Βάκχωνα περιέπλεξεν ἡ κάπως ἡλικιωμένη χήρα Ἰσμηνοδώρα, ὁ εἷς τῶν γυμνασιαρχῶν, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης, ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε οἱ γυμνασίαρχοι νὰ ἐπέμβουν καὶ νὰ ζητήσουν τὴν ἀπόδοσιν τοῦ Βάκχωνος (Πλουτ. Ἐρωτ. 2). Οἱ γυμνασίαρχοι εἰς τὰς Ἀθήνας ἦσαν δέκα, εἷς ἐξ ἑκάστης φυλῆς. Εἰς τὰς Θεσπιὰς ἐξάγεται ἀπὸ τὴν διήγησιν τοῦ ἀνωτέρω ἐπεισοδίου ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ὅτι ἦσαν δύο. Ἐπίσης ἀπὸ τὸ ἀνωτέρω παρατεθὲν περὶ Σικυῶνος «συνεπόμπευεν ὁ γυμνασίαρχος» καὶ ἀπὸ τὴν πληροφορίαν τοῦ Παυσανίου ὅτι εἰς τὴν Ἦλιδα ἔθυε πρὸς τὸν Αἰτωλὸν ὁ γυμνασίαρχος, δύναται νὰ ἐξαχθῇ ὅτι εἰς τὰς δύο αὐτὰς πόλεις ὁ γυμνασίαρχος ἦτο εἷς.

Τὸ ἀξίωμα τοῦ γυμνασιάρχου ἦτο τιμητικόν. Διὰ τοῦτο κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ρωμαῖοι αὐτοκράτορες ἐφιλοτιμοῦντο νὰ περιβληθοῦν μὲ αὐτό. Οὕτως ὁ Ἀντώνιος ἐγυμνασιάρχησε καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας (Δίων Κάσσ. 50,5 καὶ Πλουτ. Ἀντών. 33).

Τῶν εἰρένων τῆς Σπάρτης ἐπεμελοῦντο πέντε ἄρχοντες, οἱ ὁποῖοι ἐκαλοῦντο βιδιαῖοι (Παυσ. 3. 11, 2).

Ἤδη θὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν δύο συστημάτων ἀγωγῆς ἀρχίζοντες ἀπὸ τὸ σύστημα τῆς Σπάρτης.

ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Τὸ σύστημα ἀγωγῆς τῆς Σπάρτης ἦτο ἀνάλογον μὲ τὸν σκοπόν, εἰς τὸν ὁποῖον αὕτη ἀπέβλεπε. Διατυπώνει δὲ τὸν σκοπὸν αὐτὸν ὁ Πλούταρχος, ὁ ὁποῖος λέγει: «Ἡ δὲ παιδεία ἦν αὐτοῖς πρὸς τὸ ἄρχεσθαι καλῶς, καὶ καρτερεῖν πονοῦντα, καὶ μαχόμενον νικᾶν ἢ ἀποθνήσκειν» (Πλουτ. τὰ παλαιὰ τῶν Λακεδ. ἐπιτηδ. 4). Ὁ Σπαρτιάτης ἔπρεπε πρὸ παντὸς νὰ εἶναι μαχητής, τοῦ ὁποίου ἡ ζωὴ ἀνῆκεν ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν πολιτείαν. Ὅταν θὰ διετάσσετο νὰ ἀποθάνῃ, ἔπρεπε νὰ μὴν ὑπάρξῃ δισταγμός. Ἀλλὰ καὶ ὅταν θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ κοπιάσῃ καὶ νὰ καρτερήσῃ εἰς κακουχίας, δὲν ἔπρεπε νὰ παρεμβληθῇ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κώλυμα ἡ σωματικὴ ἀνεπάρκεια. Ὁ Σπαρτιάτης ἀνῆκεν ὁλόκληρος εἰς τὴν πολιτείαν. Ἕκαστος Σπαρτιάτης ἔπρεπε νὰ ἀποτελῇ ὡρισμένης ἀποδόσεως μέρος τοῦ συνόλου. Διὰ τοῦτο ἡ πολιτεία ἐπενέβαινε καὶ ἐλάμβανε πρόνοιαν ὄχι μόνον διὰ τὴν ἀγωγήν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν κύησιν τοῦ Σπαρτιάτου καὶ διὰ τὴν σύλληψιν αὐτήν. Εἰς τὴν Σπάρτην κατὰ τοὺς νόμους οὐδόλως ἦτο ἀπαραίτητον οἱ Σπαρτιᾶται νὰ εἶναι τέκνα ἀμφοτέρων τῶν συζύγων. Ἦτο ἐπιτετραμμένον καὶ ἀνεκτὸν ὁ σύζυγος νὰ καλέσῃ πρὸς τοῦτο ἄλλον καὶ ἀντιστρόφως, διὰ νὰ γεννηθῇ πολίτης χρήσιμος διὰ τὴν Πολιτείαν (Πλουτ. Λυκ. 15).

Ἅμα δὲ ἐγεννᾶτο τὸ βρέφος ὡδηγεῖτο εἰς τὰς καλουμένας λέσχας, ὅπου οἱ πρεσβύτεροι τῆς φυλῆς ἔκρινον, ἂν τὸ ἀρτιγέννητον εἶναι ἄξιον τῆς ζωῆς. Ἂν δὲν ἦτο, ἐρρίπτετο εἰς τοὺς ***Ἀποθέτας***, βαραθρώδη τόπον τοῦ Ταϋγέτου. Ἂν ἦτο ἄξιον, ἐδίδετο εἰς τὴν μητέρα, ἡ ὁποία, διὰ νὰ πεισθῇ ἀκόμη περισσότερον ὅτι τὸ τέκνον της ἦτο ἄξιον νὰ βλέπῃ τὸν ἥλιον, τὸ ἔλουε μὲ οἶνον ἄκρατον. Διότι ἐπίστευον ὅτι μὲ τὸ λουτρὸν αὐτὸ ἀπέθνησκον τὰ ἐπιληπτικὰ καὶ τὰ ἀσθενικά.

Ἡ μήτηρ ἀνέτρεφε τὸ τέκνον της μέχρι τῆς ἑπταετίας. Ἅμα οἱ παῖδες ἐγίνοντο ἑπταετεῖς, παρελαμβάνοντο ὑπὸ τῆς πολιτείας. «Ἑπταετεῖς γενομένους παραλαμβάνων αὐτὸς εἰς ἀγέλας κατελόχιζε καὶ συννόμους ποιῶν καὶ συντρόφους μετ' ἀλλήλων εἴθιζε συμπαίζειν καὶ συσχολάζειν. Ἄρχοντα δ' αὐτοῖς παρίστατο τῆς ἀγέλης τὸν τῷ φρονεῖν διαφέροντα καὶ θυμοειδέστατον ἐν τῷ μάχεσθαι· καὶ πρὸς τοῦτον ἀφεώρων καὶ προστάττοντος ἠκροῶντο καὶ κολάζοντος ἐκαρτέρουν ὥστε τὴν παιδείαν εἶναι μελέτην ὑπείθειας» (Πλουτ. Λυκ. 16). Καὶ οὕτως ἤρχιζεν ἡ ἀγωγή, ἡ ὁποία ἦτο ἐντελῶς σωματική. «Γράμματα μὲν οὖν ἕνεκα τῆς χρείας ἐμάνθανον» (Πλουτ. Λυκ. 16). Ἐξηκολούθει δὲ ἡ ἀγωγὴ μέχρι τῆς συμπληρώσεως τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους. Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ εἰκοστοῦ ἔπαυε πᾶσα ἀγωγή, ὅπως καὶ εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, ἦσαν ὅμως ὑποχρεωμένοι οἱ Σπαρτιᾶται νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ κυνήγιον, διὰ νὰ διατηροῦνται ἀκμαῖαι αἱ σωματικαί των δυνάμεις (Ξενοφ. Λακεδ. Πολιτ. 2, 9).

Ἡ γύμνασις τῶν Σπαρτιατῶν ἦτο κυριολεκτικῶς θηριώδης. Τοιαύτην τὴν χαρακτηρίζει ὁ Ἀριστοτέλης προσθέτων ὅτι ἀπεκρούετο ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας ἡ ἀθλητικὴ ἕξις ἐννοῶν προφανῶς τὰς εἰδικὰς προπονήσεις

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ τοὺς μακροὺς ὕπνους καὶ τὰς ἀναγκοφαγίας. «Νῦν αἱ μάλισται δοκοῦσαι τῶν πόλεων ἐπιμελεῖσθαι τῶν παίδων αἱ μὲν ἀθλητικὴν ἕξιν ἐμποιοῦσι, λωβώμεναι τά τε εἴδη καὶ τὴν αὔξησιν τῶν σωμάτων, οἱ δὲ Λάκωνες ταύτην μὲν οὐχ ἥμαρτον τὴν ἁμαρτίαν, θηριώδεις δ' ἀπεργάζονται, τοῖς πόνοις ὡς τοῦτο πρὸς ἀνδρείαν μάλιστα συμφέρον» (Πολιτ. Η' 3).

Ἐσημειώθη εἰς τὰ περὶ παγκρατίου ὅτι ἐνῶ εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἀπηγορεύετο ἡ χρησιμοποίησις τῶν ὀδόντων καὶ τῶν ὀνύχων, τὸ «δάκνειν καὶ ὀρύττειν», εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ἐπετρέπετο. Ἡ αὐστηρότης, ἡ ἄμετρος σκληραγωγία, ἡ ἀνάγκη τοῦ ἐθισμοῦ εἰς τὸν φρικώδη κόπον καὶ τὸν φοβερὸν πόνον ἦσαν τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἀγωγῆς τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐλέχθη ἀνωτέρω ὅτι λέγει ὁ Ἀριστοτέλης ὅτι ἡ ἀθλητικὴ ἕξις «λωβᾶται τά τε εἴδη καὶ τὴν αὔξησιν τῶν σωμάτων». Δὲν εἶναι ὅμως αὐτὸς ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ἀπέφυγον οἱ Λακεδαιμόνιοι νὰ ἁμαρτήσουν τὴν ἁμαρτίαν αὐτήν, ὅπως τὴν ὀνομάζει ὁ Ἀριστοτέλης. Δὲν ἡμάρτησαν, διότι, κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Σπαρτιατικῆς ἀγωγῆς, ἔπρεπε νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀνωτάτη σωματικὴ ἱκανότης χωρὶς πρόνοιαν διαιτητικήν, χωρὶς ἀναπαύσεις καὶ ὑπερσιτισμούς. Αὐτὴ ἡ συνδρομὴ τοῦ παιδοτρίβου καὶ τοῦ γυμναστοῦ ἐλάχιστα ἐχρησιμοποιεῖτο. Τὸ ποσὸν τῆς ἀσκήσεως εἰς τὸ γυμνάσιον τὸ καθώριζεν ὁ πρεσβύτερος τῶν παίδων καὶ τῶν ἐφήβων.

Τὴν σκληρότητα τῆς ἀγωγῆς δύναται κανεὶς νὰ φαντασθῇ ἀπὸ τὰς παιδιὰς τῶν εἰρένων καὶ τὰς ἄλλας δοκιμασίας, εἰς τὰς ὁποίας οὗτοι ὑπεβάλλοντο. Μεταξὺ τῶν παιδιῶν τῶν εἰρένων ἦτο καὶ ἡ μάχη τοῦ Πλατανιστᾶ. Ὁ Πλατανιστᾶς ἦτο τόπος κατάφυτος ἀπὸ μεγάλους πλατάνους, ὁ ὁποῖος περιεβάλλετο ἀπὸ διώρυγα πλήρη ὕδατος ἡ ὁποία τὸν μετέβαλλεν εἰς νῆσον, ἐπεκοινώνουν δὲ μὲ αὐτὸν διὰ δύο γεφυρῶν. Εἰς τὴν μίαν γέφυραν εὑρίσκετο ἄγαλμα τοῦ Ἡρακλέους καὶ εἰς τὴν ἄλλην τοῦ Λυκούργου. Οἱ εἴρενες ἐχωρίζοντο εἰς δύο ὁμάδας, τοὺς κατὰ Ἡρακλέα καὶ τοὺς κατὰ Λυκοῦργον. Κάθε ὁμὰς ἔθυε σκύλακα εἰς τὸ Φοιβαῖον πρὸς τὸν Ἐνυάλιον. Μετὰ τὴν θυσίαν ἔβαζον δύο κάπρους νὰ συμπλακοῦν. Κάθε κάπρος ἐξεπροσώπει τὴν μίαν ἀπὸ τὰς δύο ὁμάδας καὶ εἰκάζετο ὅτι θὰ νικήσῃ ἐκείνη ἡ ὁμάς, τῆς ὁποίας ὁ κάπρος θὰ ἐνίκα. Τὴν ἐπομένην ὀλίγον πρὸ τῆς μεσημβρίας εἰσήρχοντο γυμνοὶ διὰ τῶν γεφυρῶν εἰς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸν Πλατανιστᾶν κατὰ σειράν, τὴν ὁποίαν ὥριζεν ὁ κλῆρος καὶ ἤρχιζεν ἡ μάχη, τῆς ὁποίας σκοπὸς ἦτο νὰ ἐκβληθῇ ἡ μία ὁμὰς ἐκ τοῦ Πλατανιστᾶ. Ἡ μάχη κατ' οὐδὲν διέφερε τῆς πραγματικῆς, παρὰ μόνον κατὰ τὸ ὅτι δὲν μετεχειρίζοντο ὅπλα. Καὶ κατ' ἄτομον μὲν ἐπάλαιον καὶ ἐκτυπῶντο παντοιοτρόπως. Ὁλόκληροι δὲ αἱ ὁμάδες ὤθουν ἡ μία τὴν ἄλλην πρὸς τὸ ὕδωρ. Τὸ πᾶν δὲ ἐπετρέπετο ἄνευ οὐδενὸς περιορισμοῦ. «Μάχονται δὲ καὶ ἐν χερσί καὶ ἐμπηδῶντες λάξ, δάκνουσί τε καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀντορύσσουσιν. Ἀνὴρ μὲν δὴ πρὸς ἄνδρα τὸν εἰρημένον τρόπον μάχεται· ἀθρόοι δὲ ἐμπίπτουσι βιαίως καὶ εἰς τὸ ὕδωρ ὠθοῦσιν ἀλλήλους» (Παυσ. 3. 14,8 καὶ Λουκ. Ἀνάχαρσ. 38).

Ἐπίσης κατὰ τὰς καλουμένας ***γυμνοπαιδίας,*** ἐπεδίδοντο εἰς παιδιὰς καὶ δοκιμασίας ἀπεριορίστου βιαιότητος. Αἱ γυμνοπαιδίαι ἐτελοῦντο κατ' ἔτος πρὸς τιμὴν τοῦ Πυθαέος Ἀπόλλωνος, τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τῆς Λητοῦς. Κατὰ ταύτας ἐτελοῦντο καὶ ἄλλα καὶ ἀγωνιστικαὶ παιδιαὶ βιαίου χαρακτῆρος. Γνωρίζομεν ἀπὸ τὸν Λουκιανὸν (Ἀνάχαρσ. 38) καὶ ἀπὸ τὸν Σχολιαστὴν τοῦ Πλάτωνος (Νόμ. 633) ὅτι ἐρρίπτετο σφαῖρα ἢ ἄλλο τι ἀντικείμενον καὶ ἠγωνίζοντο ποῖος πρῶτος νὰ τὸ ἁρπάσῃ, ἄνευ οὐδεμιᾶς περιοριστικῆς διατάξεως. Ἐτελοῦντο δὲ αἱ γυμνοπαιδίαι τὸν Ἰούλιον, διότι καὶ μὲ τὴν μάχην τῶν Λευκτρων συνέπεσον καὶ μὲ τὴν στάσιν τοῦ δήμου τῶν Ἀργείων, ἡ ὁποία ἔγινε τὸ θέρος τοῦ 417 π. Χ. (Πλουτ. Ἀγησ. 29 καὶ Θουκυδ. 5, 82). Ἂν ἑπομένως συνδυάσῃ κανεὶς τὴν θερμότητα τῆς ἐποχῆς τοῦ ἔτους, τὴν γυμνότητα τῶν ἀγωνιστῶν, καὶ τὴν ἔλλειψιν περιοριστικῶν διατάξεων, θὰ δυνηθῇ νὰ φαντασθῇ τὴν βιαιότητα τῆς παιδιᾶς αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ἴσως νὰ μὴν ἔχῃ δίκαιον ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Πλάτωνος, ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι ἡ παιδιὰ αὐτὴ ἐπαίζετο ἀπὸ παῖδας. Ὁ Παυσανίας λέγει ὅτι ὅσοι ἐκ τῶν εἰρένων κατετάσσοντο εἰς τοὺς ἄνδρας, ἀπετέλουν τὴν τάξιν τῶν Σφαιρέων (3.14,6). Δὲν θὰ εἶναι παράδοξον νὰ εἰκάσῃ κανεὶς ὅτι οἱ συμπληρώσαντες τὸ εἰκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας των ἐγυμνάζοντο μὲ τὰς βιαιοτάτας παιδιὰς τῆς σφαίρας καὶ ἐκαλοῦντο ***Σφαιρεῖς.***

Τώρα θὰ παρατεθῇ ἐνταῦθα καὶ ἄλλη δοκιμασία, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεβάλλοντο οἱ εἴρενες, ἡ ὁποία δὲν ἔχει μὲν σχέσιν μὲ τὴν γυμναστικήν, καταδεικνύει ὅμως πῶς ἐσκέπτοντο οἱ Σπαρτιᾶται περὶ ἀγωγῆς. Εἰς τὴν δοκιμασίαν αὐτὴν ὑπεβάλλοντο κατὰ τὰς γυμνοπαιδίας καὶ κατὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὰ Ὑακίνθια, ἑορτὴν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Ὑακίνθου, καὶ ἴσως καὶ κατ' ἄλλας ἑορτάς. Ἦτο δὲ αὕτη ἡ **διαμαστίγωσις.** Ὑπῆρχεν εἰς τὴν Σπάρτην τὸ ἄγαλμα τῆς καλουμένης Ὀρθωσίας Ἀρτέμιδος, ἡ ὁποία ἐκαλεῖτο καὶ ***Δυγοδέσμα***, διότι μὲ τοὺς κλάδους λύγου περιετυλίχθη τὸ ἄγαλμα καὶ ἔμεινεν ὀρθὸν ἐκεῖ, ὅπου τὸ εὗρον οἱ Σπαρτιᾶται. Διὰ κλήρου δὲ ἐξελέγοντο ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐμάστιζον τοὺς εἴρενας πρὸ τοῦ ἀνωτέρω ἀγάλματος. Κατὰ τὴν μαστίγωσιν τὸ ἄγαλμα τὸ ἐκράτει ἡ ἱέρεια τῆς θεᾶς. Ἦτο δὲ ἐλαφρόν. Ἐὰν ὅμως οἱ μαστιγοῦντες εἴτε διὰ τὸ κάλλος τοῦ εἴρενος, εἴτε διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ γονέως ἐφείδοντο καὶ δὲν ἐμαστίγουν μετὰ σφοδρότητος, τὸ ἄγαλμα ἐγίνετο βαρὺ καὶ ἡ ἱέρεια παρεπονεῖτο. Ὁ μαστιζόμενος ἐκράτει τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ παρέμενεν ἐφ' ὅσον ἠδύνατο ἀδιάφορος (Παυσ. 3.16, 7 Πλάτ. Σχολιαστ. Νόμ. 633). Κατὰ τὴν μαστίγωσιν παρίσταντο ὁ πατὴρ καὶ ἡ μήτηρ, οἱ ὁποῖοι διὰ παρακλήσεων καὶ ἀπειλῶν ἐξηνάγκαζον τὸν μαστιγούμενον νὰ ὑπομείνῃ ἐπὶ μακρόν. Πολλοὶ δὲ τούτων ὑπέμενον τὴν μαστίγωσιν καὶ δὲν ἀπηγόρευον μέχρι θανάτου. Ὁ Πλούταρχος ἰσχυρίζεται ὅτι εἶδε πολλοὺς τοιούτους νὰ ἀποθάνουν. Ὁ δὲ Λουκιανὸς ἀναφέρει ὅτι ὑπῆρχον πολλὰ ἀγάλματα εἰρένων ἀποθανόντων ἀπὸ τὴν μαστίγωσιν, τὰ ὁποῖα ἀνήγειρεν ἡ πόλις (Πλούτ. Λυκ. 18 Λουκ. Ἀνάχαρσ. 38).

Ὑπὸ τοιοῦτον πνεῦμα ἐγυμνάζοντο οἱ Σπαρτιᾶται. Ἡ ὁμολογία τοῦ κόπου καὶ τοῦ πόνου δὲν ἦτο ἐπιτετραμμένη. Ἀπηγορεύετο δηλαδὴ τὸ ἀπαγορεύειν. Ὁ Πλούταρχος λέγει «καὶ περὶ τῶν ἀθλημάτων ταῦτα μόνα μὴ κωλύσαντος, ἐν οἷς χεὶρ οὐκ ἀνατείνεται» (Λυκοῦργος 19). Ὅπως δὲ τὸ διατυπώνει, δύναται κανεὶς νὰ νομίσῃ ὅτι ἡ πυγμὴ καὶ τὸ παγκράτιον δὲν ἦσαν ἐν χρήσει εἰς τὴν Σπάρτην. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ἀληθές. Καὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρω δύναται νὰ ἐξαχθῇ ὅτι ἠσκεῖτο ἡ πυγμὴ καὶ τὸ παγκράτιον, ἀφοῦ ἡ μάχη τοῦ Πλατανιστᾶ καὶ αἱ παιδιαὶ τῆς σφαίρας ἦσαν ἀγριώτεραι, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων γεγονότων. Ὁ Πλάτων εἰς τὸν Πρωταγόραν παρουσιάζει τοὺς Λακωνίζοντας νὰ ἔχουν κατεαγότα τὰ ὦτα καὶ νὰ περιελίσσωνται ἱμάντας. «Καὶ οἱ μὲν ὦτα κατάγνυνται μιμούμενοι αὐτοὺς καὶ ἱμάντας περιειλίττονται καὶ φιλογυμναστοῦσι καὶ βραχείας ἀναβολὰς φοροῦσιν, ὡς δὴ τούτοις κρατοῦντας τῶν Ἑλλήνων τοὺς Λακεδαιμονίους» (28).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐφηρμόζοντο λοιπὸν ἡ πυγμὴ καὶ τὸ παγκράτιον εἰς τὴν Σπάρτην ὡς ἀσκήσεις. Ἀπηγορεύετο ὅμως νὰ ἀγωνίζωνται εἰς τὰ ἀγωνίσματα αὐτά, διότι ἀπηγορεύετο ἡ ἀπαγόρευσις καὶ ὁ Σπαρτιάτης, ὁ ὁποῖος θὰ ἠγωνίζετο π.χ. εἰς τὰ Ὀλύμπια, ἂν δὲν ἐνίκα, θὰ ἐφονεύετο. Διὰ τοῦτο μάλιστα εἰς τὴν Σπάρτην κατὰ τὴν ἄσκησιν τῆς πυγμῆς πᾶς πολίτης ἐδικαιοῦτο νὰ ἐπέμβῃ καὶ νὰ καταπαύσῃ τὸν ἀγῶνα. Διότι, ἂν ἀφήνοντο οἱ ἀνταγωνισταὶ ἐλεύθεροι, ὁ εἷς ἐκ τῶν δύο θὰ ἐφονεύετο. «Καὶ γὰρ πυκτεύουσι διὰ τὴν ἔριν, ὅπου ἂν συμβάλωσι· διαλύειν μέντοι τοὺς μαχομένους πᾶς ὁ παραγενόμενος κύριος» (Ξενοφ. Λακ. Πολιτ. 4, 6). Ἑπομένως οἱ Σπαρτιᾶται ἐχρησιμοποίουν διὰ τὴν γύμνασίν των πᾶν ὅ,τι καὶ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες καὶ προσέτι ἐπικινδυνοτάτας καὶ βιαιοτάτας παιδιάς.

Οἱ πλουσιώτεροι ἐκ τῶν Σπαρτιατῶν ὡς συγγυμναστὰς τῶν τέκνων των εἶχον δούλους τοὺς καλουμένους **μόθακας** (Αἰλ. Ποικίλ. Ἱστορ. 12, 43). Ἐλαμβάνετο δὲ ἡ πρόνοια αὐτή, διὰ νὰ μὴ χάνουν τὰ τέκνα των τὴν γύμνασίν των εἰς περίπτωσιν ἐλλείψεως συγγυμναστοῦ. Διότι κατὰ δεκαήμερον οἱ εἴρενες εἶχον ὑποχρέωσιν νὰ παρουσιασθοῦν πρὸ τῶν ἐφόρων. Καὶ ἐὰν μὲν τὸ χρῶμά των ἦτο ζωηρὸν καὶ μαῦρον καὶ ἦσαν «εὐπαγεῖς καὶ ἐρρωμένοι ἐκ τῶν γυμνασίων διαγλυφέντες καὶ πορευθέντες ἐπηνοῦντο», εἰ δὲ μὴ ἐρραβδίζοντο (Αἰλ. Ποικίλ. Ἱστορ. 14, 7).

ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΑΓΩΓΗ

Εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ ἀγωγὴ ἦτο ἐπιεικεστέρα ἢ εἰς τὴν Σπάρτην. Τὰ γράμματα ἐθεωροῦντο περισσότερον ἀπαραίτητα, ἐνῶ ἡ μουσικὴ ἦτο ἀναπόσπαστον μέρος τῆς ἀγωγῆς. Ἀπὸ τὴν Ἀθηναϊκὴν ἀγωγὴν ἔλειπον ὅλαι ἐκεῖναι αἱ ὑπερβολαί, αἱ ὁποῖαι χαρακτηρίζουν τὴν Σπαρτιατικὴν ἀγωγήν. Ἐπίσης εἰς τὰς Ἀθήνας δὲν εἶχε τὴν ἀγωγὴν εἰς τὰς χεῖράς της ἡ Πολιτεία. Ἁπλῶς ἐπέβαλλεν, ὡς εἴδομεν ἤδη, εἰς τοὺς γονεῖς νὰ ἐκπαιδεύουν τὰ τέκνα των μὲ μουσικὴν καὶ γυμναστικήν. Διὰ τοῦτο ὑπὸ πολλῶν ἐλέγετο ὅτι «ὅσοι Ἀθηναίων εἰσὶν ἀγαθοὶ διαφερόντως εἰσὶ τοιοῦτοι· μόνοι γὰρ ἄνευ ἀνάγκης αὐτοφυῶς θεία μοίρᾳ ἀληθῶς καὶ οὔτι πλαστῶς εἰσιν ἀγαθοί» (Πλάτ. Νόμ. 1, 11).

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ φαντασθῶμεν ὅτι ἡ ἀγωγὴ εἰς τὰς Ἀθήνας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἦτο ἐκλεπτυσμένη, ὅπως σήμερον. Εἴδομεν ὅτι οἱ παῖδες τῶν Ἀθηναίων ἠγωνίζοντο εἰς τὸ παγκράτιον. Εἶναι δὲ γεγονὸς ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον πρωτεύουσαν θέσιν εἰς τὸ ἀγώνισμα τοῦτο κατὰ τοὺς ἀγῶνας. Ἂν δὲ ἔχωμεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ Ξενοφῶντος, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον ἀνυπόδητα τὰ τέκνα των καὶ τοὺς ἐφόρουν τὸ ἴδιον ἱμάτιον καὶ τὸν χειμῶνα καὶ τὸ θέρος, ἔχομεν καὶ τοῦ Ἀριστοφάνους τὴν μαρτυρίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ μαθηταὶ τοῦ κιθαριστοῦ μετέβαινον γυμνοὶ εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ὑπὸ χιόνα. «Εἶτα βαδίζειν ἐν ταῖσιν ὁδοῖς εὐτάκτως ἐς κιθαριστοῦ τοὺς κωμήτας γυμνοὺς ἀθρόους, κεἰ κριμνώδη κατανίφοι» (Νεφέλ. 963).

Δὲν ἔχομεν σαφῆ πληροφορίαν περὶ τοῦ πότε ἤρχιζε τοῦ Ἀθηναίου ἡ ἀγωγή, ὅπως ἔχομεν περὶ τῆς ἀγωγῆς τοῦ Σπαρτιάτου τὴν ρητὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου. Οὐδὲν ὅμως ἐμποδίζει νὰ δεχθῶμεν ὡς ἀληθῆ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀξιόχου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀγωγὴ εἰς τὰς Ἀθήνας ἤρχιζε τὸ 7ον ἔτος τῆς ἡλικίας.

Ὑπάρχουν μερικοί, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν ὅτι ἀπὸ τοῦ 7ου ἔτους μέχρι τοῦ 10ου ἐφοίτων μόνον εἰς τὸ διδασκαλεῖον καὶ μετὰ ταῦτα μετέβαινον εἰς τὴν παλαίστραν. Τοῦτο ὅμως οὐδαμοῦ δύναται νὰ στηριχθῇ. Τοὐναντίον εἰς τὸν Ἀξίοχον μαζὶ μὲ τοὺς γραμματιστὰς ἀναφέρονται καὶ οἱ παιδοτρίβαι ὅτι ἦσαν ἐξ ἐκείνων, εἰς τοὺς ὁποίους παρεδίδετο τὸ παιδίον κατὰ τὸ 7ον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Οὔτε ἐπιτρέπεται νὰ φανταsθῶμεν τὸ ἀντίθετον. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν, ἡ ὁποία ἐκράτει τότε ἔπρεπε νὰ προηγῆται ἡ σωματικὴ ἀγωγὴ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς μουσικῆς. Ὁ Πλάτων εἰς τοὺς Νόμους προτείνει νὰ ἀρχίζῃ ἡ σωματικὴ ἀγωγὴ μετὰ τὴν ἑξαετίαν (7, 4), τὰ δὲ γράμματα κατὰ τὸ δέκατον ἔτος (7,14). Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη πρέπει ἡ σωματικὴ ἀγωγὴ νὰ προηγῆται τῆς διανοητικῆς (Πολιτ. Η′ 3). Κατὰ δὲ τὸν Γαληνὸν «ἑπταετῆ δὲ γενόμενα τὰ παιδία καὶ τῶν ἰσχυροτέρων ἀνέχεται κινήσεων». Ἑπομένως ἡ γνώμη, κατὰ τὴν ὁποίαν προηγοῦντο χρονικῶς τὰ γράμματα τῆς γυμναστικῆς, εἶναι αὐθαίρετος. Ἄλλως τε καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπως καὶ εἰς τὴν Σπάρτην, ἡ πολιτεία οὐδεμίαν σημασίαν ἀπέδιδεν εἰς τὰ γράμματα.

Καὶ αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη ἐνδιεφέροντο νὰ γίνουν οἱ πολῖται καλοὶ κἀγαθοὶ καὶ οὐδὲν πλέον. Ἡ Σπάρτη ἦτο αὐστηροτέρα καὶ ἀνελάμβανεν αὐτὴ τὸ ἔργον τοῦτο. Αἱ Ἀθῆναι ἐνεπιστεύοντο εἰς τοὺς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γονεῖς. Εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ καλὸς κἀγαθὸς ἦτο ἡμερώτερος, διὸ καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο περισσότερον ἡ μουσική. Εἰς τὴν Σπάρτην, ἂν πιστεύσωμεν τὸν Αἰλιανόν, ὁσάκις οἱ Σπαρτιᾶται ἐλάμβανον ἀνάγκην τῆς ἐπικουρίας τῶν Μουσῶν, μετεκάλουν ξένους. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπίσης ἡ γυμναστικὴ ἦτο ἡμερωτέρα παρὰ εἰς τὴν Σπάρτην.

Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶναι κοινὸν δι' ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, εἶναι τὸ ὅτι οὐδαμοῦ ἡ μάθησις ἐχρησιμοποιεῖτο εἰς τὴν ἀγωγήν. Καὶ τοῦτο μᾶς ἐνδιαφέρει περισσότερον. Χαρακτηριστικὸν δὲ τούτου εἶναι τὸ ὅτι ἡ Σπάρτη, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ καταστήσῃ τὰ τέκνα της φοβεροὺς μαχητάς, δὲν κατέφευγεν, οὔτε διὰ τοῦτο εἰς τὴν μάθησιν. Οὔτε τὸ μάθημα τῆς ὁπλομαχίας ἐχρησιμοποιεῖτο εἰς τὴν Σπάρτην. Τὸ πολεμικώτερον ἴσως κράτος τῶν αἰώνων ἐζήτει νὰ ἐπιτύχῃ τὴν δημιουργίαν καρτερικῶν καὶ ἀνικήτων μαχητῶν καὶ χειριστῶν τῶν ὅπλων, χωρὶς ὁπλασκίαν. Ἁπλῶς καὶ μόνον ἀπῄτουν ἀπὸ τὸν γυμναστὴν νὰ γνωρίζῃ τακτικὴν καὶ τοῦτο κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους (Φιλοστρ. Γυμναστ. 19). Πλέον τούτου οὐδέν.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἄλλας πόλεις ἡ ὁπλομαχητικὴ δὲν συγκατελέγετο μεταξὺ τῶν ἀσκήσεων τῆς νεότητος. Καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὁ Πλάτων προτείνει τὴν εἰσαγωγήν της (Νόμ. 7, 17). Μόνον κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, τοὺς χρόνους τῆς παρακμῆς τῆς γυμναστικῆς συναντᾶται ὁ ὁπλομάχος εἰς Ἀττικὰς ἐπιγραφάς. Ὡσαύτως γνωρίζομεν ἔκ τινος ἐπιγραφῆς ὅτι εἰς τὴν Τέω ὑπῆρχε διδάσκαλος τοῦ τόξου καὶ τοῦ ἀκοντίου καὶ ἕτερος εἰδικὸς ὁπλομάχος καὶ ἐξ ἄλλης ἐπιγραφῆς ὅτι εἰς τὴν Κορεσσίαν τῆς νήσου Κέω ἐγίνοντο ἀσκήσεις ἀκοντισμοῦ, τοξικῆς καὶ καταπελταφεσίας, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ πρόκειται περὶ χρόνων μεταγενεστέρων. Κατὰ τοὺς καλοὺς χρόνους τοῦ Πλάτωνος οἱ ὁπλομάχοι ἦσαν ἄνθρωποι ἀστεῖοι, οἱ ὁποῖοι περιέτρεχον ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν, διὰ νὰ ἐπαιτήσουν πελάτας. Αὐτὸς ὁ Πλάτων, ὁ ὁποῖος, ὅπως εἴδομεν, ἦτο ὑπὲρ τοῦ μαθήματος, τοὺς σατυρίζει κατὰ τρόπον δηκτικώτατον. Παρουσιάζει τοιοῦτον ὁπλομάχον τὸν Στησίλεων ἐφευρέτην νέου ὅπλου, δόρατος, τὸ ὁποῖον κατέληγεν εἰς δρέπανον. Ὁ Στησίλεως οὗτος ἐπέβαινε νεώς, ἡ ὁποία συνεπλάκη πρὸς ὁλκάδα. Ὁ Στησίλεως ἐμάχετο μὲ τὸ «δορυδρέπανον διαφέρον ὅπλον». Ἀλλὰ τὸ ὅπλον ἐπιάσθη ἀπὸ τὰ σκεύη τῆς ὁλκάδος. Κατ' ἀρχὰς τὸ ἐκράτει, ἀλλ' ὅταν ἤρχισαν νὰ ἀπομακρύνωνται τὰ πλοῖα «κατηφίει τὸ δόρυ διὰ τῆς χειρός, ἕως ἄκρου τοῦ στύ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρακος ἀντελάβετο. Ἦτο δὲ γέλως καὶ κρότος ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς ὁλκάδος ἐπί τε τῷ σχήματι αὐτοῦ, καὶ ἐπειδὴ βαλόντος τινὸς λίθῳ παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ τὸ κατάστρωμα ἀφίεται τοῦ δόρατος, τότ' ἤδη καὶ ἐκ τῆς τριήρους οὐκέτι οἷοί τ' ἦσαν τὸν γέλωτα κατέχειν, ὁρῶντες αἰωρούμενον ἐκ τῆς ὁλκάδος τὸ δορυδρέπανον ἐκεῖνο». Ὁπωσδήποτε οἱ τοιοῦτοι ἐπαγγελματίαι δὲν ἠδύναντο νὰ πατήσουν τὴν Λακεδαίμονα. Περιήρχοντο πέριξ αὐτῆς, ἀλλὰ δὲν εἰσήρχοντο. «Τοὺς ἐν ὅπλοις μαχομένους ἐγὼ τούτους ὁρῶ τὴν Λακεδαίμονα ἡγουμένους εἶναι ἄβατον ἱερὸν καὶ οὐδὲ ἄκρῳ ποδὶ ἐπιβαίνοντας, κύκλῳ δὲ περιϊόντας αὐτὴν» (Πλάτ. Λάχης).

Βεβαίως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ φαντασθῇ κανεὶς ὅτι τὰ στρατιωτικὰ σώματα τῶν ἐφήβων καὶ τῶν εἰρένων δὲν ἐγυμνάζοντο εἰς τὰς τακτικὰς ἀσκήσεις καὶ δὲν ἐδιδάσκοντο τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων. Οὔτε ὅμως ἀπετέλουν αἱ τακτικαὶ ἀσκήσεις καὶ ἡ ὁπλομαχία μέρος τῶν γυμνασίων τῶν παίδων, οὔτε κὰν οἱ ἔφηβοι κατὰ τὰς ὥρας τῆς διατριβῆς των εἰς τὸ γυμνάσιον ἠσχολοῦντο μὲ αὐτάς. Οὔτε ἀνέμενον ἀπὸ τὰς ἀσκήσεις αὐτὰς τὴν δημιουργίαν καλῶν μαχητῶν. Ἀντελαμβάνοντο ὅτι ὁ καλὸς μαχητὴς εἶναι ὁ ἰσχυρὸς κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν καὶ ὅτι οὗτος δημιουργεῖται διὰ τῆς πάλης καὶ τῆς πυγμῆς καὶ τοῦ παγκρατίου καὶ οὐδόλως μὲ περιττὰς τέχνας ὁπλομαχίας. Ἀντελαμβάνοντο δὲ ἐπίσης ὅτι ἡ τέχνη τοῦ τρυπᾶν τὸν ἀντίπαλον διὰ τοῦ δόρατος ἢ τοῦ ἀμύνεσθαι διὰ τῆς ἀσπίδος δὲν ἦτο καὶ ζήτημα χρόνου μακροῦ. «Σμικρὰς ὠφελείας ἔχει μάθημα ὄν». Καὶ αὐταὶ ὅμως αἱ μικραὶ ὠφέλειαι ἐπίστευον ὅτι ἔχουν καὶ τὴν δυσάρεστόν των ὄψιν, διότι ὁ δειλὸς γίνεται διὰ τῆς τέχνης θρασύτερος καὶ ἐπομένως ἐκτίθεται καὶ ἀποκαλύπτεται ὁποῖος εἶναι «εἰ μὲν δειλός τις ὢν οἷοιτο αὑτὸν ἐπίστασθαι, θρασύτερος ἀνδι' αὐτὸ γενόμενος ἐπιφανέστερος γένοιτο οἷος ἦν». Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Πλάτων οὐδεὶς γνώστης τῆς τέχνης τοῦ ὁπλομαχεῖν ὑπῆρξεν ἀνδρεῖος «ὥσπερ γὰρ ἐπίτηδες οὐδεὶς πώποτ' εὐδόκιμος γέγονεν ἐν τῷ πολέμῳ ἀνὴρ τῶν τὰ ὁπλιτικὰ ἐπιτηδευσάντων» (Πλάτ. Λάχης). Εἰς τοῦτο δὲ ἀποδίδει ὁ φιλόσοφος τὸ ὅτι δὲν ἔχουν τὸ μάθημα τῆς ὁπλομαχίας οἱ Σπαρτιᾶται.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Αὐτὴ ἦτο ἡ ἀγωγὴ τῶν Ἑλλήνων. Καὶ μὲ τὴν ἀγωγὴν αὐτὴν ἐδημιουργήθησαν οἱ Ἕλληνες. Μὲ τὴν ἀγωγὴν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἄλλων πόλεων ἐδημιουργήθησαν ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Πίνδαρος. Μὲ τὴν ἀγωγὴν τῆς Σπάρτης οἱ Σπαρτιᾶται.

Διότι καὶ ἡ Σπάρτη ἐπέτυχεν ἐπίσης εἰς τὸ ἔπακρον τὸ σκοπούμενον, νὰ καταστήσῃ δηλαδὴ τοὺς πολίτας της γενναίους μαχητὰς καὶ πειθηνίους πολίτας. Τὴν ἀγωγὴν τῆς Σπάρτης ὁ Σιμωνίδης ὠνόμασε δαμασίμβροτον, διότι δι' αὐτῆς οἱ πολῖται ἐδαμάζοντο εἰς τὰ κελεύσματα τῆς πόλεως. Τόση δὲ πεποίθησις ἐκράτει περὶ τοῦ ὅτι ἡ πολεμικὴ ὑπεροχὴ τῆς Σπάρτης ὠφείλετο εἰς τὸ σύστημα τῆς ἀγωγῆς, τὸ ὁποῖον αὕτη ἐφήρμοζεν ὥστε, ὅταν οἱ Ἀχαιοὶ κατέβαλον τὸν τύραννον τῆς Σπάρτης Νάβιν, διὰ νὰ ἀσφαλισθοῦν «τὰ ἐς μελέτην τοῖς ἐφήβοις ἐκ τῶν Λυκούργου νόμων καταλύσαντες ἐπέταξαν τοῖς Ἀχαιῶν ἐφήβοις τὰ αὐτὰ ἐπιτηδεύειν» (Παυσ. 7. 8, 5). Ὁ δὲ Πλούταρχος ἀναφέρων τὴν ἀνωτέρω πρᾶξιν τοῦ Φιλοποίμενος, στρατηγοῦ τῶν Ἀχαιῶν, τὴν χαρακτηρίζει ὡς «ἔργον ὠμότατον καὶ παρανομώτατον». Τοῦτο συνέβη τὸ 192 π.Χ. Τέσσαρα ἔτη ἀργότερον μὲ τὴν μεσολάβησιν τῶν Ρωμαίων ἐπανῆλθον οἱ Σπαρτιᾶται εἰς τὰ παλαιά, ἀλλὰ δὲν τὰ ἀνεῦρον καὶ ἡ Σπάρτη ἀπέθανεν. Αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ ἄλλη Ἑλλὰς ἐγκατέλειψαν, ὡς θὰ ἴδωμεν, τὴν παλαιὰν ἀγωγὴν καὶ δὲν ἀπέθανον μέν, ἔπαυσαν ὅμως νὰ δημιουργοῦν.

Η ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ ΤΩΝ ΘΗΛΕΩΝ

Εἰς τὰς Ἀθήνας αἱ γυναῖκες οὐδεμιᾶς ἐτύγχανον ἀγωγῆς, ἐπομένως καὶ ἡ γυμναστικὴ εἰς αὐτὰς ἦτο ἄγνωστος. Τοῦτο δὲ δύναται νὰ λεχθῇ δι' ὅλας σχεδὸν τὰς Ἑλληνίδας πόλεις, πλὴν τῆς Σπάρτης. Κατὰ τὸν Ἀθήναιον «ἐν Χίῳ τῇ νήσῳ καὶ βαδίζειν ἥδιστόν ἐστιν ἐπὶ τὰ γυμνάσια καὶ τοὺς δρόμους καὶ ὁρᾶν προσπαλαίοντας τοὺς νέους ταῖς κόραις» (13,20). Ἀλλὰ τοῦτο φαίνεται μᾶλλον ὅτι εἶναι συνήθεια τῶν μεταγενεστέρων χρόνων. Οἱ Χῖοι ἦσαν Ἴωνες καὶ κατὰ τὴν Ἰωνικὴν νοοτροπίαν ἡ γυνὴ ἔπρεπε νὰ περιορίζεται ἐντὸς τοῦ οἴκου. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς Δωρικὰς πόλεις αἱ γυναῖκες δὲν εἶναι πιθανὸν ὅτι ἠδύναντο κατὰ κανόνα νὰ γυμνάζωνται. Διὰ τοῦτο ἐξαίρεσιν ἀπετέλει ἡ Δωρικὴ ἀπροικία τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

'Αφρικῆς Κυρήνη, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνίοτε ἐξελέγετο γυνὴ ὡς γυμνασιαρχίς. Αἱ γυναῖκες ὅμως τῆς Κυρήνης εἶχον καὶ παράδοσιν ἀνδροπρεπῆ. Ἡ Κυρήνη ἦτο κόρη τοῦ Ὑψέως τοῦ βασιλέως τῶν Λαπιθῶν, ἡ ὁποία οὐδόλως ἠρέσκετο εἰς τὰς γυναικείας ἀσχολίας, ἀλλὰ μὲ ἀκόντια καὶ ξίφη ἐκυνήγει καὶ ἐφόνευε θηρία καὶ λέοντας. Διὰ τοῦτο τὴν ἠράσθη ὁ 'Απόλλων, ὁ ὁποῖος καὶ τὴν ἀπήγαγεν ἐκεῖ, ὅπου μετὰ ταῦτα ὁ Δωριεὺς Θηραῖος Βάττος ἔκτισε τὴν ὁμώνυμον τῆς Κυρήνης πόλιν (Πινδ. Πυθιον. Α' 18).

'Επίσης ἐξαίρεσιν πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὸ ὅτι εἰς τὴν 'Ολυμπίαν ἐτελοῦντο ἀγῶνες τῶν παρθένων τῆς Ἤλιδος, τὰ Ἡραῖα, τὰ ὁποῖα συνηντήσαμεν. Ὁ κανὼν ἦτο ὅτι αἱ γυναῖκες εἰς τὴν ἀρχαίαν 'Ελλάδα δὲν ἐφοίτων εἰς τὰ γυμνάσια καὶ εἰς τὰς παλαίστρας. Διὰ τὴν κατάστασιν αὐτὴν διεμαρτυρήθη ἡ Φίντυς ἡ Καλλικράτους, Πυθαγαρεία, ἡ ὁποία ἔλεγεν ὅτι δικαιοῦται καὶ ἡ γυνὴ νὰ ἀπολαμβάνῃ τῶν ἀγαθῶν, τῶν ὁποίων ἀπελάμβανε καὶ ὁ ἀνήρ ὑγείας, ἰσχύος, εὐαισθησίας καὶ κάλλους. Προσέθετεν ἡ ἀτυχὴς καὶ τὴν εὐαισθησίαν διὰ νὰ φαίνεται μετριασμένη ἡ ἀπαίτησίς της, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη. Μόνον εἰς τὴν Σπάρτην κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου ἡ γυνὴ ἦτο ἴση πρὸς τὸν ἄνδρα ἐνώπιον τῆς γυμναστικῆς. Καὶ ἐκεῖ ὅμως μόνον πρὸ τοῦ γάμου. Μόνον εἰς τὰς παρθένους ἐπεβάλλετο ἡ γυμναστικὴ (Πλάτ. Νόμ. 7, 12). Οὐ μόνον δὲ ἐγυμνάζοντο, ἀλλὰ καὶ ἠγωνίζοντο καὶ διωργανοῦντο πρὸς τοῦτο ἰδιαίτεροι ἀγῶνες θηλέων (Ξενοφ. Λακεδ. Πολιτ. 1, 4). Ταῦτα δὲ ὅπως «ἥ τε τῶν γεννωμένων ῥίζωσις ἰσχυρὰν ἐν ἰσχυροῖς σώμασιν ἀρχὴν λαβοῦσα βλαστάνοι βέλτιον, αὐταί τε μετὰ ῥώμης τοὺς τόκους ὑπομένουσαι καλῶς ἅμα καὶ ραδίως ἀγωνίζοιντο πρὸς τὰς ὠδῖνας» (Πλουτ. Λυκοῦργ. 14). Ἡ σκιατραφία καὶ ἡ θηλύτης καὶ ἡ τρυφὴ ἀπεκλείοντο ἀπὸ τὰς κόρας τῆς Σπάρτης, ὅπως καὶ ἀπὸ τοὺς ἐφήβους. 'Εγυμνοῦντο δὲ καὶ οἱ μὲν καὶ αἱ δὲ καὶ γυμναὶ αἱ κόραι ἐπόμπευον καὶ ἐχόρευον ἐνώπιον τῶν νέων. «Ἡ δὲ γύμνωσις τῶν παρθένων οὐδὲν αἰσχρὸν εἶχεν αἰδοῦς μὲν παρούσης, ἀκρασίας δὲ ἀπούσης, ἀλλ' ἐθισμὸν ἀφελῆ καὶ ζῆλον εὐεξίας ἐνειργάζετο καὶ φρονήματος τὸ θῆλυ παρέγευεν οὐκ ἀγεννοῦς, ὡς μηδὲν ἧττον αὐτῷ καὶ ἀρετῆς καὶ φιλοτιμίας μετουσίαν οὖσαν» (αὐτόθ.).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Καὶ ὅταν ὅμως δὲν ἐχόρευον καὶ δὲν ἐπόμπευον καὶ δὲν ἐγυμνάζοντο δὲν ἦσαν αὐστηρῶς ἐνδεδυμέναι. Αἱ πτέρυγες τοῦ χιτῶνος εἰς τὸ κάτω μέρος δὲν ἦσαν ραμμέναι καὶ ἐφαίνετο ὁ μηρός.

Ἐννοεῖται ὅτι τὰ σκώμματα καὶ ἡ σάτυρα δὲν ἔλειψαν. Οἱ ἄλλοι Ἕλληνες δὲν ἠδύναντο νὰ βλέπουν ἄνευ γέλωτος τὰ παράδοξα ἔθιμα. Ὁ Ἴβυκος ὠνόμαζε τὰς Σπαρτιατίδας ***φαινομηρίδας***. Ὁ δὲ Εὐριπίδης εἰς τὴν Ἀνδρομάχην λέγει περὶ αὐτῶν.

Σπαρτιατίδων κόρη,
αἵ ξὺν νέοισιν ἐξερημοῦσαι δόμους
γυμνοῖσι μηροῖς καὶ πέπλοις ἀνειμένοις
δρόμους, παλαίστρας τ' οὐκ ἀνασχετοὺς ἐμοὶ
κοινὰς ἔχουσι.

Ὁ δ' Ἀριστοφάνης εἰς τὰς Βάκχας

Ἄτε πῶλοι ταὶ κόραι
παρ' τὸν Εὐρώταν
ἀμπάλλοντι πυκνὰ ποδοῖν
ἀγκονιῶαι,
ταὶ δὲ κόμαι σείοντ' ἅπερ Βακχᾶν
θυρσαδδωᾶν καὶ παδωᾶν.

Τοιαύτη γνώμη ἐκράτει εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα διὰ τὴν γυμναστικὴν τῶν Σπαρτιατίδων. Ἐπομένως εἰς οὐδὲν ἔμελλον νὰ ἰσχύσουν αἱ προτροπαὶ τοῦ Πλάτωνος καὶ εἰς τὴν Πολιτείαν (5,3), ὅπου προσπαθεῖ νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τοῦ γελοίου τῆς γυμναστικῆς τῶν θηλέων, καὶ εἰς τοὺς Νόμους (7, 12).

Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὸν Ὀρειβάσιον βλέπομεν γνώμας περὶ τῆς καταλλήλου γυμναστικῆς διὰ τὰς γυναῖκας, δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ γυμνάζωνται καὶ αἱ γυναῖκες, πιθανῶς ὅμως μόνον αἱ γυναῖκες τῆς ἀνωτέρας τάξεως.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Η' ΤΑ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ

Τὰ γυμναστικὰ ἱδρύματα τῶν Ἑλλήνων ἦσαν δύο, ἡ ***παλαίστρα*** καὶ τὸ ***γυμνάσιον***. Περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν δύο τούτων ἱδρυμάτων ἔγινε μεγάλη συζήτησις μεταξὺ τῶν ἀρχαιολόγων, ἡ ὁποία ὅμως δὲν κατέληξεν εἰς ἀναμφισβήτητα συμπεράσματα. Οὕτως ὁ Krauze δέχεται ὅτι ἡ παλαίστρα ἦτο προσδιωρισμένη ἀποκλειστικῶς διὰ τοὺς παῖδας, ἐνῶ τὸ γυμνάσιον ἀποκλειστικῶς διὰ τοὺς ἐφήβους. Ἄλλοι δὲ ὡς ὁ Becker ἰσχυρίζονται ὅτι καὶ τὰ γυμνάσια καὶ αἱ παλαῖστραι ἦσαν κοιναὶ δι' ὅλας τὰς ἡλικίας. Ὅτι ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Krause δὲν δύναται νὰ στηριχθῇ δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία. Εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς συναντᾷ κανεὶς παῖδας εἰς τὸ γυμνάσιον καὶ ἀντιστρόφως ἐφήβους καὶ ἐνηλίκους εἰς τὰς παλαίστρας. Εἰς τὸν Ἀριστοφάνην ὑπάρχει ἡ φράσις «παῖς ὡραῖος ἀπὸ γυμνασίου» (Ὀρνιθ. 141). Ὁ Ἀντιφῶν ἔγραψε λόγον ὑπὲρ παιδός, ὁ ὁποῖος ἐφόνευσεν ἄλλον παῖδα «μελετῶν μετὰ τῶν ἡλίκων ἀκοντίζειν ἐν τῷ γυμνασίῳ» (Τετραλ. 2, 2). Καὶ «Ἅμα ταῦτα λεγόντων ἡμῶν, ὑπεισῆλθον οἱ τοῦ Εὐκράτους υἱοὶ ἐκ τῆς παλαίστρας, ὁ μὲν δὴ ἐξ ἐφήβων, ὁδὲ ἕτερος ἀμφὶ τὰ πεντεκαίδεκα ἔτη» (Λουκ. Φιλοψευδ. 27). Εἰς δὲ τὸ «Πλοῖον» τοῦ Λουκιανοῦ ἄνδρες λέγουν «βαδίσωμεν δ' ἡμῶς..... ἤν πως ἀνεφγυῖαν τὴν παλαίστραν ἔτι καταλάβωμεν» (4). Καὶ «τὸν τόπον, ἐν ᾧ γυμνάζονται πάντες οἱ ἀθληταί, παλαίστραν καλοῦμεν» (Πλουτ. Συμπόσ. 2, 5). Ὁ δὲ Δίων ὁ Χρυσόστομος ρητῶς ἀναφέρει ἄνδρας καὶ παῖδας γυμναζομένους εἰς τὸν αὐτὸν τόπον «ἀποδυσαμένου δ' οὐκ ἔστιν, ὅστις ἄλλον ἐθεᾶτο, πολλῶν μὲν παίδων, πολλῶν δὲ καὶ ἀνδρῶν γυμναζομένων» (Μελαγκ. 6). Καὶ ἡ παιδικὴ γυμναστικὴ ἑορτὴ τῶν Ἑρμαίων ἐν Ἀθήναις διεξήγετο ἐνίοτε εἰς τὸ γυμνάσιον. «Καὶ οἱ γυμνασιάρχαι τοῖς Ἑρμαίοις μὴ ἐάτωσαν συγκαθιέναι μηδένα τῶν ἐν ἡλικίᾳ τρόπῳ μηδενί. Ἐὰν δὲ ἐπιτρέπῃ καὶ μὴ ἐξείργῃ τοῦ γυμνασίου, ἔνοχος ἔστω ὁ γυμνα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σιάρχης τῷ τῆς ἐλευθέρων φθορᾶς νόμῳ» (Αἰσχιν. κατὰ Τιμάρχ. 12). Ἐκτὸς τούτων ὅμως ἄξιον ἰδιαιτέρας προσοχῆς εἶναι τὸ ὅτι ὁ Παυσανίας διὰ μερικὰ ἀπὸ τὰ γυμνάσια, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει, προσθέτει ὅτι χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν γύμνασιν τῶν ἐφήβων. Διὰ τὴν Σικυῶνα λέγει «τὸ δέ σφισι γυμνάσιον τοῦτο Κλεινίας ᾠκοδόμησε, καὶ παιδεύουσιν ἐνταῦθα ἔτι τοὺς ἐφήβους» (29, 7). Ἐὰν τὰ γυμνάσια ἦσαν ἀποκλειστικῶς προωρισμένα διὰ τοὺς ἐφήβους δὲν θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀναφέρῃ τὴν λεπτομέρειαν αὐτήν, ἡ ὁποία θὰ ἐνοεῖτο ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστας του. Οὔτε δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ὑπῆρχον γυμνάσια ἄλλα διὰ τοὺς ἐφήβους καὶ ἄλλα διὰ τοὺς παῖδας. Περὶ δὲ τῆς Πελλήνης ὁ Παυσανίας εἶναι σαφέστερος. «Γυμνάσιον δὲ ἀρχαῖον ἐς ἐφήβων ***μάλιστα*** ἀνεῖται μελέτην» (7. 25, 5). ***Μάλιστα*** διὰ τοὺς ἐφήβους ἐχρησιμοποιεῖτο τὸ γυμνάσιον καὶ κατὰ δεύτερον λόγον διὰ τοὺς λοιπούς. Οἱ λοιποὶ δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἦσαν ἄνδρες καὶ γέροντες. Καλύτερον θὰ ἦτο, ἂν ἐστηριζόμεθα εἰς τὰ χωρία τοῦ Ἀριστοφάνους καὶ τοῦ Ἀντιφῶντος καὶ τοῦ Λουκιανοῦ καὶ νὰ συμπεράνωμεν ὅτι «λοιποὶ» ἦσαν πάσης ἡλικίας ἄνθρωποι.

Ἀληθὲς εἶναι μόνον ὅτι εἰς τὰς πόλεις, εἰς τὰς ὁποίας ὑπῆρχον γυμνάσια περισσότερα τοῦ ἑνός, ὡρίζετο τὸ ἓν ἐξ αὐτῶν ἢ τὰ δύο ἢ ὅσα ἤρκουν διὰ τὴν γύμνασιν τῶν ἐφήβων. Ὁ Θεόφραστος παρουσιάζει τὸν μικροφιλότιμον νὰ μὴ φοιτᾷ εἰς οἱονδήποτε γυμνάσιον, ἀλλ' εἰς ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον ἐγυμνάζοντο οἱ ἔφηβοι. Πάντως ἡ διαφορὰ μεταξὺ παλαίστρας καὶ γυμνασίου δὲν ἀνεφέρετο εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν θαμώνων. Ἀλλοῦ πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν αὐτήν. Πρωτύτερα ὅμως ἂς ἐξετάσωμεν τὴν καταγωγὴν τῶν δύο ἱδρυμάτων.

Ὅταν ὁ τύραννος Κλεισθένης ἐκάλεσεν εἰς Σικυῶνα μνηστῆρας διὰ τὴν θυγατέρα του Ἀγαρίστην «δρόμον καὶ παλαίστρην ποιησάμενος ἐπ' αὐτῷ τούτῳ εἶχε» (Ἡροδ. 6, 126). «***Ἐπ' αὐτῷ τούτῳ***» λέγει ὁ Ἡρόδοτος. Ἐπομένως ὁ Κλεισθένης ἔκαμε κάτι ἀσύνηθες. Ὠκοδόμησε δρόμον καὶ παλαίστραν εἰς τὸ ἴδιον μέρος. Εἰς ἄλλο μέρος κατεσκευάζετο ἡ παλαίστρα καὶ εἰς ἄλλο ὁ δρόμος. Ἦσαν δύο διάφορα ἱδρύματα. Τὸ πρῶτον ἦτο τὸ σκάμμα τῆς πάλης. Τὸ δεύτερον ἦτο τὸ μέρος, ὅπου ἔτρεχον. Τὸ δεύτερον ἦτο ἐπίμηκες τμῆμα ἐδάφους, τὸ ὁποῖον ἀπεξύετο ἀπὸ τοὺς λίθους καὶ τὰς ἀκάνθας καὶ τὰ ἄλλα φυτὰ καὶ ἐλέγετο διὰ τοῦτο καὶ ***ξυστός***. Τὸ πρῶτον δὲν ἔλαβε μεγάλην ἐξέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λιξιν. Δὲν ἐχρειάζετο μεγάλην ἔκτασιν ἐδάφους. Διετήρησε δὲ καὶ τὸ ἀρχικόν του ὄνομα. Τὸ δεύτερον ὅμως, ἐπειδὴ ἐχρειάζετο μεγάλην ἔκτασιν ἐδάφους καὶ ἐπειδή, διὰ τοῦτο, ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ διὰ τὸ ἀκόντιον καὶ τὸν δίσκον καὶ τὸ ἅλμα, ἐξειλίχθη εἰς ἵδρυμα εὐρύχωρον καὶ ἐκτεταμένον καὶ πολυτελὲς καὶ ὠνομάσθη γυμνάσιον. Διετήρησε δὲ τὸ παλαιόν του ὄνομα εἰς τὴν Ἦλιδα, ὅπου ἐκαλεῖτο Ξυστός. «Ὁ σύμπας δὲ οὗτος περίβολος καλεῖται Ξυστός, ὅτι Ἡρακλεῖ τῷ Ἀμφιτρύωνος ἐς ἄσκησιν ἐγίνετο, ὅσαι τῶν ἀκανθῶν ἐφύοντο ἐνταῦθα ἐπὶ ἑκάστῃ ἡμέρᾳ σφᾶς ἀναξύειν» (Παυσ. 6. 23, 1). Εἰς δὲ τὴν Λακεδαίμονα διετηρήθη αὐτὸ τοῦτο τὸ ἵδρυμα παραλλήλως πρὸς τὸ γυμνάσιον. Ἐνῶ ὑπῆρχον γυμνάσια, ὑπῆρχε καὶ δρόμος. «Καλοῦσι δὲ Λακεδαιμόνιοι Δρόμον, ἔνθα τοῖς νέοις καὶ ἐφ' ἡμῶν δρόμου μελέτη καθέστηκεν.... Πεποίηται δὲ καὶ γυμνάσια ἐν τῷ Δρόμῳ» (Παυσ. 3. 14, 6).

Ἡ παλαίστρα λοιπὸν ἐχαρακτηρίζετο κυρίως ἐκ τοῦ σκάμματος τῆς πάλης, τὸ δὲ γυμνάσιον ἐκ τοῦ δρόμου. Καὶ τὸ πρῶτον ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ τὰ παλαιστικὰ ἀγωνίσματα πάλην καὶ κάτω παγκράτιον, τὸ δὲ δεύτερον διὰ τὰ λοιπὰ ἀγωνίσματα, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ πλεῖστον περιελαμβάνοντο εἰς τὸ πένταθλον. Τοιουτοτρόπως δὲ ὁρίζει τὸν προορισμὸν τοῦ γυμνασίου καὶ τῆς παλαίστρας τῆς Ὀλυμπίας ὁ Παυσανίας. «Ἐν τῷ γυμνασίῳ τῷ ἐν Ὀλυμπίᾳ πενταθλοις μὲν καθεστήκασι καὶ δρομεῦσιν αἱ μελέται.... Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος γυμνασίου περίβολος ἐν ἀριστερᾷ τῆς ἐσόδου τῆς ἐς τὸ γυμνάσιον, καὶ αἱ παλαῖστραι τοῖς ἀθληταῖς εἰσιν ἐνταῦθα» (Παυσ. 6. 21, 2). Ἂς σημειωθῇ ἐν παρόδῳ ὅτι τὸ γυμνάσιον καὶ ἡ παλαίστρα τῆς Ὀλυμπίας θὰ παρεῖχον μοναδικὴν εὐκαιρίαν νὰ φανῇ, ἂν ἡ παλαίστρα ἦτο παιδικὸν ἵδρυμα, ἀφοῦ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἠγωνίζοντο καὶ ἄνδρες καὶ παῖδες. Πλὴν τοῦ ἀνωτέρω χωρίου τοῦ Παυσανίου ἔχομεν καὶ ἄλλο τοῦ Πλουτάρχου, τὸ ὁποῖον μᾶς διαφωτίζει περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν δύο ἱδρυμάτων. «Κεκλῆσθαι γὰρ ἀπὸ τῆς πάλης τὰς παλαίστρας, οὐχ ὅτι πρεσβύτατόν ἐστι τῶν ἄλλων, ἀλλ' ὅτι μόνον τῶν τῆς ἀγωνίας εἰδῶν πηλοῦ καὶ κονίστρας καὶ κηρώματος τυγχάνει δεόμενον· οὔτε γὰρ δρόμον οὔτε πυγμὴν ἐν παλαίστραις διαπονοῦσιν, ἀλλὰ πάλης

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ παγκρατίου τὸ περὶ τὰς κυλίσεις» (Πλουτ. Συμπόσ. 2, 4).

Ἐπομένως ἡ διαφορὰ μεταξὺ γυμνασίου καὶ παλαίστρας ἀρχικῶς ἦτο ὅτι τὸ μὲν ἐξειλίχθη ἐκ τοῦ σκάμματος τῆς πάλης, τὸ δὲ ἐκ τοῦ δρόμου, τῶν δύο ἀρχικῶν χώρων τῆς ἀγωνιστικῆς. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ δρόμος εἶχεν ἀνάγκην μεγαλυτέρου χώρου καὶ διὰ τοῦτο ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ καὶ τὰς ρίψεις καὶ τὸ ἅλμα, ἐξειλίχθη περισσότερον ἢ ἡ παλαίστρα. Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ τὸ γυμνάσιον περιέλαβε καὶ ἰδίαν παλαίστραν, πολλάκις δὲ περισσοτέρας τῆς μιᾶς. Τὸ γυμνάσιον τῆς Ἤλιδος εἶχε περισσοτέρας τῆς μιᾶς παλαίστρας. Εἰς τὸν ἐλάσσονα περίβολον τοῦ γυμνασίου, ὁ ὁποῖος ἐκαλεῖτο τετράγωνον «καὶ παλαῖστραι τοῖς ἀθλοῦσιν ἐνταῦθα ποιοῦνται, καὶ συμβάλλουσιν αὐτόθι τοὺς ἀθλητὰς οὐ παλαίσοντας ἔτι, ἐπὶ δὲ ἱμάντων τῶν μαλακωτέρων ταῖς πληγαῖς». Εἰς τὸν τρίτον δὲ περίβολον τοῦ γυμνασίου, ὁ ὁποῖος ἐκαλεῖτο Μαλθὼ καὶ ὁ ὁποῖος ἦτο προωρισμένος διὰ τοὺς ἐφήβους, ὑπῆρχον ἐπίσης περισσότεραι τῆς μιᾶς παλαῖστραι «καὶ ἐν τῇ παλαιστρῶν μιᾷ τύπος Ἔρωτα ἔχων ἐπειργασμένον καὶ τὸν καλούμενον Ἀντέρωτα». Καὶ ἐκτὸς ὅλων αὐτῶν τῶν παλαιστρῶν ὑπῆρχε καὶ μία, ὅπου ἠγωνίζοντο οἱ ἀγωνισταί, ὅπως εἴδομεν εἰς τὰ περὶ Ὀλυμπίων (Παυσ. 6. 23, 2. 6). Καὶ εἰς τὸν Πλούταρχον βλέπομεν τὸ γυμνάσιον τοῦ Ἄργους νὰ ἔχῃ ἰδίαν παλαίστραν. Ὁ Ἄρατος εἰς ἡλικίαν μειρακιώδη «ἀλειψάμενος ἐν τῷ γυμνασίῳ καὶ παραλαβών τινας ἐκ τῆς παλαίστρας τῶν εἰωθότων πίνειν καὶ ῥαθυμεῖν μετ' αὐτοῦ νεανίσκων ἀπῆγεν οἴκαδε» (Πλουτ. Ἄρατ. 6). Ἐνῶ ὅμως ὁ δρόμος ἐτελειοποιήθη καὶ ἐξειλίχθη εἰς τὸ γυμνάσιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἠδύναντο νὰ γίνωνται ὅλα τὰ ἀγωνίσματα, ἡ παλαίστρα δὲν ἐξηλείφθη, ἀλλὰ παρέμεινε καὶ ἦτο κάτι πολὺ ἀτελέστερον τοῦ γυμνασίου. Ἦτο δὲ φυσικόν, διὰ τοῦτο, νὰ ὁρισθῇ τὸ γυμνάσιον διὰ τὴν γύμνασιν τοῦ ὠργανωμένου σώματος τῶν ἐφήβων. Ὅπως ἦτο φυσικὸν οἱ παῖδες νὰ ἀρκοῦνται εἰς τὴν παλαίστραν, ἡ ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς γυμναστικὰς των ἀνάγκας, ἀφοῦ μάλιστα ἡ κυριωτέρα των ἄσκησις ἦτο ἡ πάλη. Οὐδόλως ὅμως ἀπεκλείοντο οἱ παῖδες ἀπὸ τὸ γυμνάσιον καὶ ἀντιστρόφως. Ὅταν δὲ μεταγενεστέρως τὰ γυμνάσια ὅλα ἀπέκτησαν παλαίστρας, ἡ ἰδιαιτέρα παλαίστρα ἤρχισε βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον νὰ περιπίπτῃ εἰς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀχρηστίαν καὶ διὰ τοῦτο οἱ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς πολλάκις ταυτίζουν τὰ δύο ταῦτα ἱδρύματα.

Τὰ γυμναστικὰ ἱδρύματα διετέλουν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς πολιτείας. Μᾶς ἐδόθη ἀφορμὴ νὰ ἴδωμεν ἀνωτέρω νόμον τοῦ Σόλωνος, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηγορεύετο εἰς τὸν γυμνασιάρχην νὰ ἐπιτρέπῃ νὰ παρευρίσκωνται εἰς τὸ γυμνάσιον ἐνήλικοι, ὅταν οἱ παῖδες ἐτέλουν τὰ Ἑρμαῖα. Ἐπίσης ἀπηγορεύετο ὑπὸ νόμου τοῦ Σόλωνος νὰ παρευρίσκωνται ὁπωσδήποτε εἰς τὰς παλαίστρας ἐνήλικοι συγχρόνως μετὰ τῶν παίδων. Εἰς δὲ τοὺς δούλους ἀπηγορεύετο ἀπολύτως τὸ «ξηραλοιφεῖν» (Πλουτ. Σόλ. 1). Ἦτο δὲ καθωρισμένη καὶ ἡ ὥρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ ἀνοίγουν καὶ νὰ κλείουν τὰ ἱδρύματα αὐτά. «Οἱ δὲ τῶν παίδων διδάσκαλοι ἀνοιγέτωσαν μὲν τὰ διδασκαλεῖα μὴ πρότερον ἡλίου ἀνιόντος, κλειέτωσαν δὲ πρὸ ἡλίου δύνοντος. Καὶ μὴ ἐξέστω τοῖς ὑπὲρ τὴν τῶν παίδων ἡλικίαν οὖσιν εἰσιέναι τῶν παίδων ἔνδον ὄντων, ἐὰν μὴ υἱὸς διδασκάλου ἢ ἀδελφὸς ἢ θυγατρὸς ἀνήρ· ἐὰν δέ τις παρὰ ταῦτ' εἰσίῃ θανάτῳ ζημιούσθω» (Αἰσχίν. κατὰ Τιμάρχ. 12). Ἑρμηνεύων δὲ τὸν νόμον τοῦτον ὁ Αἰσχίνης προσθέτει εἰς τὰ διδασκαλεῖα καὶ τὰς παλαίστρας. Αἱ αὐστηραὶ ὅμως διατάξεις αὐταὶ περιέπεσαν ἀργότερον εἰς ἀχρηστίαν καὶ βλέπομεν συχνὰ νὰ ἀναμιγνύωνται ἐνήλικοι μετὰ παίδων. Κατὰ τὰς ἀσκήσεις, ἐννοεῖται, ὅτι ἐχωρίζοντο. Ὅταν ὅμως δὲν ἠσκοῦντο, ἦσαν ὅλοι μαζί. Διὰ τοῦτο ὁ Ἱπποθάλης θεωρεῖ εὔκολον τὴν συνδιάλεξιν μὲ τὸν παῖδα Λύσιν κατὰ τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐτελοῦντο τὰ Ἑρμαῖα. «Φιλήκοος γάρ, ὦ Σώκρατες, διαφερόντως ἐστί, καὶ ἅμα, ὡς Ἑρμαῖα ἄγουσιν, ἀναμεμιγμένοι ἐν ταὐτῷ εἰσιν οἵ τε νεανίσκοι καὶ οἱ παῖδες» (Πλάτ. Λύσ. 3).

ΠΑΛΑΙΣΤΡΑ

Πότε ἀνεφάνη τὸ ἰδιαίτερον γυμναστικὸν ἵδρυμα, τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο παλαίστρα δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν. Δυνάμεθα ὅμως νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ἀνεφάνη πρὸ τοῦ Σόλωνος, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε τὸν 6ον αἰῶνα. Καὶ διότι ὁ Σόλων, ὅπως εἴδομεν, ἐθέσπισε νόμους περὶ αὐτῆς καὶ ἐπομένως ἦτο ἀνάγκη νὰ προϋπάρχῃ καὶ διότι ὁ Κλεισθένης σύγχρονος τοῦ Σόλωνος ἵδρυσε χάριν τῶν μνηστήρων τῆς κόρης του τοιαύτην.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ παλαίστρα εἴδομεν ὅτι ἦτο ἵδρυμα ἀτελέστερον τοῦ γυμνασίου. Ἡ ἐξωτερική της ἐμφάνισις ἦτο ἁπλοῦς περίβολος, τοῦ ὁποίου τὴν ἰδιότητα δὲν ἠδύνατο κανεὶς νὰ μαντεύσῃ. Εἰς τὸν Λύσιν ὁ Σωκράτης καλεῖται ὑπὸ τοῦ Ἱπποθάλους νὰ εἰσέλθῃ εἰς μίαν παλαίστραν ἄγνωστον εἰς αὐτόν. Ὁ Ἱπποθάλης δεικνύει εἰς τὸν Σωκράτην τὴν παλαίστραν, ὁ Σωκράτης ὅμως δὲν δύναται νὰ μαντεύσῃ περὶ τίνος πρόκειται, διὸ καὶ ἐρωτᾷ. «Δεῦρο, ἔφη, δείξας μοι ἐν τῷ καταντικρὺ τοῦ τείχους περίβολόν τέ τινα καὶ θύραν ἀνεῳγμένην... Ἔστι δὲ δὴ τί τοῦτο καὶ τίς ἡ διατριβή; Παλαίστρα, ἔφη» (Πλάτ. Λύσ. 1).

Πῶς εἶχε μέσα ἡ παλαίστρα δὲν γνωρίζομεν. Ἀναγιγνώσκομεν διὰ τὴν ἀνωτέρω παλαίστραν «οἱ μὲν οὖν πολλοὶ ἐν τῇ αὐλῇ ἔπαιζον ἔξω, οἱ δέ τινες τοῦ ἀποδυτηρίου ἐν γωνίᾳ ἠρτίαζον ἀστραγάλοις παμπόλλοις, ἐκ φορμίσκων τινῶν προαιρούμενοι». Ἑπομένως ἡ ἀνωτέρω παλαίστρα εἶχεν αὐλὴν καὶ ἀποδυτήριον. Ὁ Σωκράτης δὲ εὑρίσκεται βεβαίως εἰς τὴν αὐλὴν καὶ βλέπει καὶ τοὺς παῖδας, οἱ ὁποῖοι εὑρίσκονται εἰς τὸ ἀποδυτήριον. Διὰ τοῦτο δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι τὸ ἀποδυτήριον ἦτο ἀνοικτόν, ἁπλοῦν ὑπόστεγον. Δυνάμεθα ἐπίσης νὰ φαντασθῶμεν, χωρὶς νὰ ἔχωμεν μαρτυρίαν περὶ τούτου ὅτι δὲν θὰ ἔλειπον ἀπὸ τὰς πλήρεις παλαίστρας καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα διαμερίσματα, τουλάχιστον τὸ ἐλαιοθέσιον, τὸ κονιστήριον, τὸ σφαιριστήριον, τὸ λουτρὸν κ.λ.π. Ἐν τούτοις γνωρίζομεν ὅτι ὑπῆρχον καὶ παλαῖστραι ἀτελεῖς, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἔλειπον μερικὰ τῶν ἀνωτέρω. Οὕτως εἰς εἰκόνα ἀγγείου παριστάνονται παλαιστρῖται οἱ ὁποῖοι λούονται εἰς τὸ ὕπαιθρον ὑπὸ τὴν κρήνην καὶ ἔχουν τὰ ἐνδύματά των κρεμασμένα εἰς τὰ δένδρα. Ἐλλείπει δηλαδὴ ἀπὸ τὴν παλαίστραν ὄχι μόνον τὸ λουτρόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀποδυτήριον. (Εἰκ. 28).

Εἴδομεν ἀνωτέρω ὅτι ὁ Πλούταρχος λέγει περὶ τῆς πάλης ὅτι: «μόνον τῶν τῆς ἀγωνίας εἰδῶν πηλοῦ καὶ κονίστρας καὶ κηρώματος τυγχάνει δεόμενον». Καὶ τὸ μὲν κήρωμα ἦτο τὸ ἔλαιον, τὸ λίπος, διὰ τοῦ ὁποίου ἠλείφοντο. Πρέπει ὅμως νὰ ἴδωμεν τί ἦτο ὁ πηλὸς καὶ ἡ κονίστρα. Εἰς τὰ περὶ προπονήσεως εἴδομεν, διατὶ ἐχρησιμοποιεῖτο ὁ πηλὸς καὶ διατὶ ἡ ἄμμος. Ὁ μὲν καθίστα τὸ σῶμα ὀλισθηρόν. Ἡ δὲ τοὐναντίον. Ἑπομένως δὲν ἠδύναντο ταῦτα νὰ συνδυάζωνται. Ἀναγιγνώσκομεν δὲ εἰς τὸν Ἀνάχαρσιν τοῦ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Λουκιανοῦ ὅτι μερικοὶ παλαίουν εἰς τὸν πηλὸν «ἕτεροι δὲ ἐν τῷ αἰθρίῳ τῆς αὐλῆς τὸ αὐτὸ τοῦτο δρῶσιν, οὐκ ἐν πηλῷ οὗτοί γε, ἀλλὰ ψάμμον ταύτην βαθεῖαν ὑποβαλλόμενοι τῷ ὀρύγματι». Ἑπομένως ὑπῆρχον δύο σκάμματα τῆς πάλης, τὸ ἕν πλῆρες πηλοῦ, τὸ ἄλλο πλῆρες ἄμμου. Καὶ τὸ μὲν ἐκαλεῖτο ἁπλῶς πηλὸς τὸ δὲ ***κονίστρα***. Καὶ εἰς μὲν τὸν πηλὸν ἐγίνετο ἡ ὀρθοστάδην πάλη, εἰς δὲ τὴν κονίστραν ἡ ἀλίνδησις. Ὁ Ἱπποκράτης λέγει ὅτι ἡ ἀλίνδησις ἔχει ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ ἀποτελέσματα παραπλήσια τῆς πάλης «ξηραίνει δὲ μᾶλλον διὰ τὴν κόνιν καὶ σαρκοῖ ἧσσον». (Περὶ Διαίτης Δεύτερον 475).

Ἡ παλαίστρα περιεῖχε καὶ ἀγάλματα τῶν προστατῶν της θεῶν, ἐκ τῶν ὁποίων κυριώτατος ἦτο ὁ Ἑρμῆς καὶ ἡ κόρη του Παλαίστρα. Ὡσαύτως τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Θησέως, περὶ τῶν ὁποίων λέγει ὁ Παυσανίας ὅτι ἐτιμῶντο ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ ὑπὸ πολλῶν βαρβάρων (4. 32, 1).

Ὑπάρχουν πολλοὶ μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Girard, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν ὅτι ἡ παλαίστρα, ἀντιθέτως πρὸς τὸ γυμνάσιον, ἦτο ἰδιωτικὸν ἵδρυμα. Ὑπάρχει ὅμως σαφὴς μαρτυρία περὶ τοῦ ἀντιθέτου εἰς τὴν Ἀθηναίων Πολιτείαν τοῦ Ξενοφῶντος. «Καὶ γυμνάσια καὶ λουτρὰ καὶ ἀποδυτήρια τοῖς μὲν πλουσίοις ἐστὶν ἴδια ἐνίοις, ὁ δὲ δῆμος αὐτὸς αὑτῷ οἰκοδομεῖται παλαίστρας πολλάς, ἀποδυτήρια, λουτρῶνας καὶ πλείω τούτων ἀπολαύει ὁ ὄχλος ἢ οἱ ὀλίγοι καὶ οἱ εὐδαίμονες». Δὲν εἶναι βεβαίως εὔκολον νὰ ἐξηγηθῇ, διατὶ αἱ παλαῖστραι τῶν Ἀθηνῶν ὀνομάζονται δι' ἑνὸς ὀνόματος κυρίου εἰς γενικήν, π.χ. παλαίστρα τοῦ Ταυρέου, τοῦ Τιμαγήτου κ.λ.π. Ἀλλὰ διατί εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ θεωρήσωμεν τὰ ὀνόματα αὐτὰ ὀνόματα παιδοτριβῶν ἰδιοκτητῶν τῶν παλαιστρῶν καὶ ὄχι ὀνόματα παιδοτριβῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνετέθη ὑπὸ τῆς πολιτείας ἡ διεύθυνσις; Μερικοὶ νομίζουν ὅτι εἶναι ὀνόματα δωρητῶν, οἱ ὁποῖοι ἐδαπάνησαν διὰ τὴν ἀνέγερσιν. Καὶ τοῦτο ὅμως δὲν φαίνεται πιθανόν, διότι ὁ ἀνωτέρω Ταυρέας ὑπῆρξεν παιδοτρίβης, ὅπως εἴδομεν εἰς τὸ οἰκεῖον κεφάλαιον. Ἡ δὲ παλαίστρα τοῦ Λύσιος, τὴν ὁποίαν συνηντήσαμεν ἀνωτέρω, δὲν εἶχεν, ὡς νεόδμητος, ὀνομασθῇ ἀκόμη μὲ τὸ ὄνομα τοῦ παιδοτρίβου Μίκκου. Διότι ἂν μὲ τὸ ὄνομα τοῦ εὐεργέτου ὠνομάζετο ἡ παλαίστρα, θὰ εἶχεν ἀμέσως ὀνομασθῇ. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἀποκλείεται νὰ ὑπῆρχον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ παλαῖστραι, αἱ ὁποῖαι ἀνηγείροντο διὰ τῆς γενναιοδωρίας πλουσίων πολιτῶν, ὅπως ὑπῆρχον πολλὰ τοιαῦτα γυμνάσια.

Παλαίστρας εἰς τὰς Ἀθήνας συνηντήσαμεν ἤδη τὴν παλαίστραν τοῦ Ταυρέου, ἡ ὁποία, κατὰ τὸν Girard, εὑρίσκετο ἀνατολικῶς τοῦ θεάτρου τοῦ Διονύσου, τοῦ Μίκκου, ἡ ὁποία εὑρίσκετο παρὰ τὴν κρήνην τοῦ Πάνοπος εἰς τὸ βόρειον τεῖχος τῆς πόλεως, τοῦ Σιβυρτίου, ὅπου ἐφοίτα ὁ Ἀλκιβιάδης, τοῦ Ἱπποκράτους, ὅπου ἀπέθανεν ὁ Ἰσοκράτης μόλις ἔμαθε τὴν ἧτταν τῶν Ἀθηναίων εἰς Χαιρώνειαν καὶ τὰς παλαίστρας τοῦ Τιμέου καὶ τοῦ Ἀντιγένους.

ΓΥΜΝΑΣΙΟΝ

Τὸ γυμνάσιον ἦτο ἀσυγκρίτως τελειότερον καὶ μεγαλύτερον τῆς παλαίστρας. Εἴδομεν δὲ ὅτι τὸ κυριώτατον μέρος αὐτοῦ, ἀπὸ τὸ ὁποῖον καὶ ἐξειλίχθη ἦτο ***ὁ δρόμος***. Ὁ δρόμος ἐκαλεῖτο καὶ ξυστὸς καὶ ἦτο ὑπόστεγος, κατάστεγος, ὅπως ἔλεγον. Ὁ Πλάτων ἀναφέρει τὸν κατάστεγον δρόμον τοῦ Λυκείου (Εὐθύδ. 2). Πλησίον τοῦ καταστέγου δρόμου ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι δρόμοι ὑπαίθριοι, οἱ ὁποῖοι ἐκαλοῦντο ***παραδρομίδες***. Εἰς αὐτὰς ἔτρεχον, ὅταν ὁ καιρὸς ἦτο καλός. Περὶ τῶν μερῶν, εἰς τὰ ὁποῖα ἐγίνοντο αἱ ρίψεις καὶ τὸ ἅλμα καὶ ἡ πυγμὴ δὲν ἔχομεν πληροφορίας. Διὰ τὴν πάλην καὶ τὸ κάτω παγκράτιον εἴδομεν ὅτι τὸ γυμνάσιον εἶχεν ἰδιαιτέρας παλαίστρας. Πλὴν τούτων διὰ τὴν γύμνασιν χρήσιμα μέρη τοῦ γυμνασίου ἦσαν τὸ ***κωρυκεῖον***, ὅπου εὑρίσκοντο οἱ κώρυκοι καὶ τὸ ***σφαιριστήριον***, ὅπου ἐπαίζοντο αἱ παιδιαὶ τῆς σφαίρας.

Ἔγινεν ἤδη μνεία τοῦ ***ἀποδυτηρίου***, ὅπου ἀπεδύοντο. Πλὴν τούτου ὑπῆρχε τὸ ***ἐλαιοθέσιον***, ***τὸ ἀλειπτήριον***, τὸ ***κονιστήριον***, τὸ ***λουτρόν***, περὶ τοῦ προορισμοῦ τῶν ὁποίων ἐπίσης ἔγινε λόγος.

Τὸ γυμνάσιον πλὴν τῶν χρησίμων διὰ τὴν γύμνασιν μερῶν εἶχε καὶ στοάς, ὅπου περιεπάτουν καὶ συνεζήτουν, ὅταν ὁ καιρὸς δὲν ἦτο καλός. Ἀργότερον, ὅταν τὸ γυμνάσιον καθιερώθη πλέον καὶ ὡς τόπος καλλιεργείας τοῦ πνεύματος, συναντῶνται καὶ ἰδιαίτερα ὅλως διαμερίσματα διὰ τὰς φιλοσοφικὰς συζητήσεις. Διὰ τῆς γενναιοδωρίας τοῦ Ἡλείου Λαλίχμου εἰς τὸ γυμνάσιον τῆς Ἤλιδος ἀνηγέρθη πρὸς τοῦτο τὸ ὀνομασθὲν Λαλίχμιον (Παυσ. 6. 23, 7).

Ὁ Βιτρούβιος, Ρωμαῖος συγγραφεύς, ἔχει περιγραφὴν γυμνασίου, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρονται πολλὰ διαμερίσματα διὰ τὰ λουτρά, τὸ πνι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γεῖον, τὸ Λακωνικόν, τὸ πυριατήριον, ἀλλὰ μερικὰ ἐκ τούτων, τουλάχιστον τὰ διὰ τὰ θερμὰ λουτρά, εἶναι μεταγενέστεραι προσθῆκαι. Τὸ θερμὸν λουτρὸν ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς γυμναστικῆς ἐθεωρεῖτο θηλυπρεπές. «Δειλὸν ποιεῖ τὸν ἄνδρα» (Ἀριστοφ. Νεφέλ. 1054). Ἐπίσης εἰς τὴν αὐτὴν περιγραφὴν τοῦ Βιτρουβίου ἀναφέρεται καὶ ἰδιαίτερον στάδιον. Ἀλλὰ καὶ ὁ Δίων ὁ Χρυσόστομος ἀναφέρει ἐξέδραν εἰς γυμνάσιον (Μελαγκ.Α΄).

Περὶ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ γυμνασίου εἴδομεν ἤδη ὅτι ἀπετελεῖτο ἀπὸ τοὺς γυμναστάς, τοὺς παιδοτρίβας καὶ τοὺς ἀλείπτας. Ὁ γυμνασίαρχος, ὡς ἐπόπτης τῆς γυμναστικῆς τῶν ἐφήβων, ἐννοεῖται ὅτι εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν. Εἰς τούτους δέον νὰ προστεθοῦν οἱ βοηθοὶ τῶν παιδοτριβῶν, οἱ ὑποπαιδοτρίβαι καὶ διοικητικοὶ ὑπάλληλοι καὶ ἱματιοφύλακες. Τῶν τελευταίων τούτων ἔργον ἦτο ἡ φύλαξις τῶν ἱματίων. Δὲν κατώρθουν ὅμως πάντοτε νὰ φυλάττουν ἀποτελεσματικῶς. Ὁ Ἀριστοφάνης εἰς τὰς Νεφέλας (180) διὰ νὰ σατυρίσῃ τὸν Σωκράτην ἀναφέρει ὅτι ἔκαμψεν ἀγκιστροειδῶς ὀβελὸν καὶ δι' αὐτοῦ ἔκλεψεν ἐκ τῆς παλαίστρας ἱμάτιον.

Τὰ γυμνάσια εἶχον μεγάλην ἔκτασιν καὶ ἦσαν δενδρόφυτα. Ὁ Σύλλας τὰ δένδρα τῶν δύο γυμνασίων τῆς Ἀκαδημίας καὶ τοῦ Λυκείου μετεχειρίσθη διὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν (Πλουτ. Σύλλ. 12).

Οὐδεμία πόλις ὑπῆρχεν, ἡ ὁποία νὰ μὴν εἶχε τὸ γυμνάσιόν της. Πολλαὶ εἶχον περισσότερα τοῦ ἑνός. Εἴδομεν ὅτι εἰς τὴν Σπάρτην ὑπῆρχον περισσότερα τοῦ ἑνός. Ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλας πόλεις ὁ Παυσανίας ἀναφέρει περισσότερα τοῦ ἑνὸς γυμνάσια. Ἡ ἄσημος πόλις τῆς Φωκίδος Ἀντίκυρα δὲν εἶχε μόνον ἕν γυμνάσιον (Παυσ. 10.36,9). Ὁ ἴδιος δὲ συγγραφεὺς διστάζει νὰ κατατάξῃ μεταξὺ τῶν πόλεων τοὺς Πανοπεῖς, οἱ ὁποῖοι ἐστεροῦντο ὡρισμένων πραγμάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καταλέγει καὶ τὸ γυμνάσιον. «Εἴ γε ὀνομάσαι τις πόλιν καὶ τούτους, οἷς γε οὐκ ἀρχεῖα, οὐ γυμνάσιόν ἐστιν, οὐ θέατρον, οὐκ ἀγορὰν ἔχουσιν, οὐχ ὕδωρ κατερχόμενον ἐς κρήνην» (10. 4, 1).

Εἰς τὰς Ἀθήνας τρία ἦσαν τὰ μεγάλα καὶ παλαιότερα γυμνάσια, ἡ ***Ἀκαδημία,*** τὸ ***Λύκειον*** καὶ τὸ ***Κυνόσαργες.*** Ἔκειντο δὲ ἐκτὸς τῶν τειχῶν.

Ἡ Ἀκαδημία ἔκειτο Β. Δ. τῆς πόλεως παρὰ τὸν Κολωνόν. Ἐκαλεῖτο δὲ Ἀκαδημία κατ' ἄλλους μέν, διότι τὸ χωρίον, πρὶν νὰ γίνῃ γυμνά-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σιον, ἀνῆκεν εἰς τὸν Ἀκάδημον, κατ' ἄλλους δὲ διότι ὑπῆρξεν ἥρως Ἀκάδημος (Παυσ. 1.29,2 Πλάτ. Σχολ. Λύσ. 203). Κατὰ δὲ τὸν Διογένην τὸν Λαέρτιον ὠνομάζετο πρὶν Ἑκαδημία ἀπὸ τοῦ ἥρωος Ἑκαδήμου (Βίος Πλατ.). Κατὰ τὸν Αἰλιανὸν ἡ Ἀκαδημία ἦτο νοσηρά. Διὸ συνεβούλευσαν τὸν Πλάτωνα νὰ μεταβῇ εἰς τὸ Λύκειον (Ποικίλ. Ἱστορ. 9,10).

Τὸ Λύκειον παραμένει ἄγνωστον ποῦ ἔκειτο. Εἶναι πιθανὸν ὅτι εὑρίσκετο βορείως τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ πλησίον αὐτοῦ. Ὠνομάσθη δὲ οὕτω ἀπὸ τοῦ Λύκου υἱοῦ τοῦ Πανδίονος καὶ ἀδελφοῦ τοῦ Αἰγέως (Παυσ. 1.19,3). Τὸ Λύκειον λέγεται ὅτι ἀνήγειρεν ὁ Λυκοῦργος. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὸς ὑπῆρξε μόλις τὸν 4ον αἰῶνα π.Χ. εἶναι πιθανὸν ὅτι τὸ ἀνεκαίνισε μόνον καὶ κατεσκεύασε καὶ τὴν παλαίστραν του (Πλουτ. Βίοι 10 Ρητόρ Ζ' Παυσ. 1.19, 16).

Τὸ Κυνόσαργες εὑρίσκετο πρὸς νότον τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἰλισσοῦ μεταξὺ ἀγ. Φωτεινῆς καὶ ἀγ. Παντελεήμονος. Ὠνομάσθη δὲ οὕτω, διότι, ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔθυον εἰς τὸν Ἡρακλέα, κύων ἀργός, δηλαδὴ λευκὸς ἢ ταχὺς ἥρπασε τὰ μηρία τοῦ θύματος καὶ τὰ μετέφερεν ἐκεῖ. Οἱ Ἀθηναῖοι συνεβουλεύθησαν τοὺς θεοὺς κατὰ ποῖον τρόπον ἔπρεπε νὰ ἐξιλεώσουν τὸν Ἡρακλῆν. Τοὺς προέτρεψαν δὲ οἱ θεοὶ νὰ ἱδρύσουν ἱερὸν τοῦ Ἡρακλέους ἐκεῖ ὅπου ὁ κύων μετέφερε τὰ μηρία. Ἵδρυσαν πράγματι τὸ ἱερὸν καὶ τὸ ὠνόμασαν ἐκ τοῦ κυνὸς ἀργοῦ Κυνόσαργες. Εἰς τὸ ἴδιον μέρος κατόπιν ἱδρύθη τὸ γυμνάσιον, εἰς τὸ ὁποῖον, ἐπειδὴ ἦτο ἀφιερωμένον εἰς τὸν Ἡρακλῆν, νόθον υἱὸν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης, ἐγυμνάζοντο οἱ νόθοι ἐκ τῶν ἐφήβων. Ὅσοι δηλαδὴ εἶχον γεννηθῆ ἐκ πατρὸς Ἀθηναίου καὶ μητρὸς ξένης. Μάλιστα ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐκ μητρὸς ἀλλοδαπῆς, προσεπάθει καὶ ἔπειθε γνησίους ἐφήβους νὰ τὸν ἀκολουθοῦν εἰς τὸ Κυνόσαργες, διὰ νὰ ἐκλείψῃ σὺν τῷ χρόνῳ ἡ διάκρισις αὐτή (Πλουτ. Θεμιστ. 1). Φαίνεται ὅμως ὅτι δὲν τὸ κατώρθωσε διότι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πλουτάρχου ὑπῆρχεν ἡ διάκρισις. Εἰς τὸν λόφον, ὁ ὁποῖος εὑρίσκετο ἀριστερὰ τοῦ Κυνοσάργους ἐτάφη ὁ Ἰσοκράτης (Βίοι 10 ρητόρων Δ').

Πλὴν τῶν τριῶν αὐτῶν μεγάλων καὶ ὀνομαστῶν γυμνασίων ὑπῆρχον καὶ ἄλλα μικρότερα καὶ ἀσημότερα. Ταῦτα ἱδρύθησαν κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους. Ἦσαν δὲ τὸ γυμνάσιον τοῦ ***Ἑρμοῦ*** παρὰ τὸν Κεραμεικόν (Παυσ. 1.2,5), τὸ ***Πτολεμαῖον*** πλησίον τῆς ἀγορᾶς, τὸ ὁποῖον ἵδρυσεν ὁ Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος (Παυσ. 1.17,2), τὸ ***Ἀδριάνειον*** τὸ ὁποῖον ἵδρυσεν ὁ Ἀδριανὸς ἐπίσης παρὰ τὴν ἀγορὰν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ τὸ ***Διογένειον.*** Τοῦτο ἔκειτο πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀκροπόλεως, πλησίον τῆς ὁδοῦ Κηρύστου. Ὅπως φαίνεται, τὸ γυμνάσιον τοῦτο ἀνηγέρθη ἀπὸ Διογένην τινά. Μερικοὶ πιστεύουν ὅτι οὗτος ὑπῆρξε περὶ τὸ 130 π.Χ. Στηρίζονται δὲ ἐπὶ ἐπιγραφῆς, ἡ ὁποία εὑρίσκεται εἰς τὸ Διονυσιακὸν θέατρον. Ἄλλοι πιστεύουν ὅτι ὑπῆρξε τὸ 229 π.Χ. καὶ ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τῆς Μακεδονικῆς φρουρᾶς τῶν Ἀθηνῶν. Αὐτὸς δηλαδή, τὸν ὁποῖον ἔπεισεν ὁ Ἄρατος ἀντὶ 150 ταλάντων νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς Ἀθήνας (Πλουτ. Ἄρατ. 34). Τὰ τέσσαρα ταῦτα τελευταῖα γυμνάσια ἱδρύθησαν, ὅτε τὸ γυμνάσιον εἶχεν ἐκφύγει τοῦ ἀρχικοῦ του προορισμοῦ. Διὸ καὶ εὑρίσκοντο εἰς αὐτὰ βιβλιοθῆκαι.

Εἴδομεν ἀνωτέρω τρία γυμνάσια, τὰ ὁποῖα ἱδρύθησαν ὑπὸ γενναιοδώρων εὐεργετῶν. Τοῦτο ἦτο σύνηθες. Εἰς τὴν Σικυῶνα π.χ. εἶχεν ἱδρύσει γυμνάσιον ὁ Κλεινίας. Ἐπίσης εἰς τὴν Σπάρτην εἶχεν ἱδρύσει ὁ Εὐρυκλῆς (Παυσ. 2. 10, 7 καὶ 3. 14, 6).

Τὰ γυμνάσια ἦσαν ἀφιερωμένα εἰς θεοὺς ἢ ἥρωας, τῶν ὁποίων ἔφερον πολλάκις καὶ τὸ ὄνομα. Οὕτως ἡ Ἀκαδημία ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὴν Ἀθηνᾶν, τὸ Λύκειον εἰς τὸν Λύκιον Ἀπόλλωνα, λησμονηθέντος τοῦ Λύκου, τὸ Κυνόσαργες καὶ τὸ Ἡράκλειον τῶν Θηβῶν εἰς τὸν Ἡρακλέα, τὸ Ἰολάειον τῆς αὐτῆς πόλεως εἰς τὸν Ἰόλαον, τὸ Ἡράκλειον τῆς Χαλκίδος εἰς τὸν Ἡρακλῆν. Τοῦτο μάλιστα μεταγενεστέρως ἀφιερώθη καὶ εἰς τὸν Τίτον κ.λ.π. (Ἀθήν. 13,12 Παυσ. 9.23, 1 Πλουτ. Τίτ. 16). Ἐπίσης ἱδρύοντο καὶ γυμνάσια πρὸς τιμὴν εὐεργετῶν τῆς πόλεως, ὅπως εἰς τὰς Συρακούσας ἱδρύθη τὸ Τιμολεόντειον πρὸς τιμὴν τοῦ Κορινθίου Τιμολέοντος, ὁ ὁποῖος ἀπήλλαξε τὰς Συρακούσας τῆς τυραννίας τοῦ Διονυσίου καὶ τῆς ἀπειλῆς τῶν Καρχηδονίων (Πλουτ. Τιμολ. 39).

Ἐκτὸς τοῦ Ἑρμοῦ, τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Θησέως ὑπῆρχον εἰς τὰ γυμνάσια καὶ ἄλλων θεῶν καὶ ἡρώων ἀγάλματα καὶ βωμοί. Εἰς τὸ Λύκειον ὑπῆρχεν ἄγαλμα τοῦ Λυκίου Ἀπόλλωνος (Λουκ. Ἀνάχαρσ. 7). Εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ὑπῆρχον βωμοὶ τοῦ Προμηθέως καὶ τοῦ Ἔρωτος τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε καὶ ἄγαλμα (Παυσ. 1,30 Πλουτ. Σόλ. 1 Ἀθήν. 13,12).

Εἰς τὰ γυμνάσια καὶ εἰς τὰς παλαίστρας δὲν ἐφοίτα ἡ νεολαία μόνον πρὸς ἄσκησιν, ὅπως θὰ ἐπετρέπετο νὰ φαντασθῇ κανείς. Διῆγεν ὁλόκληρον τὴν ἡμέραν καί, ὅταν δὲν ἐγυμνάζετο, ἐπεδίδετο εἰς ἄλλου εἴδους ἀσχολίας. Εἴδομεν ὅτι εἰς τὴν παλαίστραν τοῦ Μίκκου οἱ παῖδες «ἠρτίαζον ἀστραγάλοις παμπόλλοις». Οὔτε τὰ γυμνάσια οὔτε αἱ παλαῖστραι εἶχον τὴν ἀποκρουστικὴν ὄψιν τῶν σημερινῶν γυμναστηρίων. Διὰ τοῦτο ἦσαν ἡ ἀγαπητή, ἀλλὰ καὶ ἡ μόνη διατριβὴ τῶν νέων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Οὔτε ὅμως μόνον τῆς νεολαίας διατριβὴ ἦσαν, διότι ἡ γυμναστικὴ δὲν ἔπαυε μὲ τὴν πάροδον τῆς πρώτης νεότητος. Ἀπὸ τὸν Πλάτωνα γνωρίζομεν ὅτι εἰς τὰ γυμνάσια ἐγυμνάζοντο καὶ «γέροντες ῥυσοὶ καὶ μὴ ἥδεῖς τὴν ὄψιν» (Πολιτ. 5, 3). Ὅταν δὲ ὁ Σωκράτης καὶ οἱ φίλοι του ἐδέχθησαν τὴν πρόσκλησιν εἰς δεῖπνον τοῦ Καλλίου «οἱ μὲν γυμνασάμενοι καὶ χρισάμενοι, οἱ δὲ καὶ λουσάμενοι παρῆλθον» (Ξενοφ. Συμπόσ. 1, 7). Διὰ νὰ φάγουν ἔπρεπε πρῶτα νὰ γυμνασθοῦν. Ἐκτὸς τούτου ὅμως τὸ γυμνάσιον ἦτο καὶ ἡ διατριβὴ τῶν ἀργοσχόλων. Ὁ Ἰσχόμαχος λέγει πρὸς τὸν Σωκράτην, ὡς κάτι ἀσύνηθες, ὅτι περιπατεῖ πρὸς τὸν ἀγρόν του καὶ ὄχι εἰς τὸν ξυστόν (Ξενοφ. Οἰκον. 11, 15). Τὸν δὲ Σωκράτην τὸν συναντῶμεν διαρκῶς εἰς τὰς παλαίστρας καὶ τὰ γυμνάσια. Ὅταν εἰς τὸ συμπόσιον τοῦ Πλάτωνος ἐξενύκτησε δὲν μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν του, ἀλλ' εἰς τὸ Λύκειον, ὅπου ἐνίφθη καὶ παρέμεινε μέχρι τῆς ἑσπέρας (Πλατ. Συμπόσ. 39). Ὅταν δὲ ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν Ποτίδαιαν μετέβη ἀπ' εὐθείας «ἐπὶ τὰς ξυνήθεις διατριβάς», εἰς τὴν παλαίστραν τοῦ Ταυρέου (Πλάτ. Χαρμ. 1). Ἐξεπλήσσοντο δὲ οἱ γνωστοί του, ὅταν τὸν ἔβλεπον εἰς ἄλλα μέρη «Τί νεώτερον, ὦ Σώκρατες, γέγονεν, ὅτι σὺ τὰς ἐν Λυκείῳ καταλιπὼν διατριβὰς ἐνθάδε νῦν διτρίβεις περὶ τὴν τοῦ βασιλέως στοάν;» (Πλάτ. Εὐθύφρ. 1).

Πλὴν τοῦ Σωκράτους ὅμως καὶ ὅλοι γενικῶς, ὅσοι ἐπεθύμουν νὰ συζητήσουν ἢ νὰ ἐπιδείξουν τὰς γνώσεις των εἰς τὰ γυμνάσια καὶ τὰς παλαίστρας κατέφευγον. Ἐκεῖ θὰ εὕρισκον ὄχι μόνον συζητητάς, ἀλλὰ καὶ τοὺς νεαροὺς θαμῶνας τῶν ἱδρυμάτων αὐτῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀνεζήτουν ὀπαδοὺς τῶν ἰδεῶν των καὶ πελάτας, ὅσοι ἐξ αὐτῶν ἐλάμβανον ἀμοιβήν. Ὁ Πρόδικος ὁ Κεῖος ἐφοίτα εἰς τὸ Λύκειον (Πλάτ. Ἐρυξ. 12.) Ὁ Εὐθύδημος τοῦ Πλάτωνος γίνεται εἰς τὸ Λύκειον, ὁ Λύσις εἰς τὴν παλαίστραν τοῦ Μίκκου, ὁ Χαρμίδης εἰς τὴν παλαίστραν τοῦ Ταυρέου. Καὶ σὺν τῷ χρόνῳ τὰ γυμνάσια ἔγιναν τὸ μόνον βῆμα, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐδίδασκον οἱ φιλόσοφοι. Καὶ ἀποκτᾷ, ὡς πρὸς τοῦτο, κυριότητα ὁ Πλάτων ἐπὶ τῆς Ἀκαδημίας, ὁ Ἀντισθένης ἐπὶ τοῦ Κυνοσάργους καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐπὶ τοῦ Λυκείου. Ἀλλ' ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ρητορικὴ καὶ αἱ ἄλλαι ἐπιστῆμαι παρεβίασαν τοὺς κανόνας τῆς φιλοξενίας καὶ ἐξέβαλον ἀπὸ τὰ γυμνάσια τὴν φιλοξενήσασαν γυμναστικήν, ὅπως θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ ἑπόμενον κεφάλαιον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Θ' ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ

ΒΑΣΙΚΑ ΑΙΤΙΑ

ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΚΑΚΟΤΕΧΝΙΑ

Ὑπάρχει ἡ ἰδέα ὅτι αἰτία τῆς παρακμῆς τῆς γυμναστικῆς εἶναι ἡ ἀθλητικὴ κακοτεχνία. Ἀθλητικὴν δὲ κακοτεχνίαν ἐννοοῦν οἱ ἰσχυριζόμενοι τοῦτο τὴν ἐπιμελημένην προπόνησιν καὶ τὴν καθωρισμένην δίαιταν, τοὺς μακροὺς ὕπνους καὶ τὰς ἀναγκοφαγίας, περὶ τῶν ὁποίων ἔγινε λόγος. Εἴδομεν ὅμως ὅτι ἤρχισε νὰ καταβάλλεται φροντὶς περὶ τὴν προπόνησιν τῶν ἀθλητῶν καὶ νὰ προκαλῆται δι' αὐτὴν ἡ ἐπικουρία τῆς θεωρίας καὶ νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν τὰ διδάγματα τῆς πείρας εἰς πολὺ προγενεστέρους χρόνους. Εἴδομεν ὅτι ὁ Ἴκκος ὁ Ταραντῖνος ὑπῆρξε περὶ τὸ 500 π. Χ. καὶ ὅτι ἀρχαιότερος τούτου εἶναι ὁ Πυθαγόρας ὁ Σάμιος. Ὁ δὲ Μίλων ὁ Κροτωνιάτης, διὰ τὸν ὁποῖον ἐλέγετο ὅτι ἔτρωγε ταῦρον ὁλόκληρον, ὑπῆρξεν εἰς τὰ μέσα τοῦ 6ου αἰῶνος π. Χ. Ρητῶς δὲ μαρτυρεῖ ὁ Πλάτων ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του οἱ ἀθληταὶ εἶχον διαρρυθμίσει τὴν ζωήν των ὁλόκληρον σύμφωνα πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς προπονήσεώς των καὶ γράφει διὰ τὴν ἀθλητικὴν ἕξιν ὅτι εἶναι «ὑπνώδης αὕτη γέ τις καὶ σφαλερὰ πρὸς ὑγίειαν. Ἢ οὐχ ὁρᾶς, ὅτι καθεύδουσί τε τὸν βίον καί, ἐὰν σμικρὰ ἐκβῶσι τῆς τεταγμένης διαίτης, μεγάλα καὶ σφόδρα νοσοῦσιν οὗτοι οἱ ἀσκηταί;» (Πολιτ. 3, 13). Ἐν τούτοις ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πλάτωνος ἡ γυμναστικὴ εἶχε τοιαύτην θέσιν εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ κόσμου, ὥστε αὐτὸς ὁ Πλάτων νὰ λέγῃ περὶ αὐτῆς «δύο τέχνα Θεὸν ἔγωγ' ἄν τινα φαίην δεδωκέναι τοῖς ἀνθρώποις, μουσικήν τε καὶ γυμναστικὴν ἐπὶ τὸ θυμοειδὲς καὶ τὸ φιλόσοφον, οὐκ ἐπὶ ψυχὴν καὶ σῶμα» (Πολιτ. 3, 18). Ἀρχαιοτέρα δὲ τῆς μαρτυρίας τοῦ Πλάτωνος εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Εὐριπίδου, ὁ ὁποῖος εἰς τὸν Αὐτόλυκον μαίνεται ἐναντίον τῆς διαίτης καὶ τῶν ἕξεων τῶν ἀθλητῶν.

«Κακῶν γὰρ ὄντων μυρίων καθ' Ἑλλάδα
οὐδὲν κάκιόν ἐστιν ἀθλητῶν γένους·
οἳ πρῶτα μὲν ζῆν οὔτε μανθάνουσιν εὖ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οὐτ' ἂν δύναιντο. Πῶς γὰρ ὅστις ἐστ' ἀνὴρ
γνάθου τε δοῦλος νηδύος θ' ἡσσημένος
κτήσαιτ' ἂν ὄλβον εἰς ὑπερβολὴν πατρός ;
οὐδ' αὖ πένεσθαι καὶ ξυνηρετμεῖν τύχαις
οἷοί τ'. Ἔθη γὰρ οὐκ ἐθισθέντες καλὰ
σκληρῶς διαλλάσσουσιν εἰς τἀμήχανον.
Λαμπροὶ δ' ἐν ἤβῃ καὶ πόλεως ἀγάλματα
φοιτῶσ'. Ὅταν δὲ προσπέσῃ γῆρας πικρὸν
τρίβωνες ἐκβαλόντες οἴχονται κρόκας ».

('Αθήν. Ι' 4).

Ἔχομεν λοιπὸν καὶ ἄλλην ρητὴν μαρτυρίαν καὶ μάλιστα ἀρχαιοτέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἀθληταὶ ἦσαν «γνάθου δοῦλοι νηδύος θ' ἡσσημένοι» καὶ ὅμως παραλλήλως πρὸς τὴν κατάστασιν αὐτὴν ἤκμαζεν ἡ γυμναστική.

Ἡ εἰδικὴ καὶ ἐπιμελημένη προπόνησις εἶναι ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τῶν ἀγώνων. Ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν ἀγῶνες εἶναι φυσικὸν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐπιθυμοῦν νὰ νικήσουν, νὰ ζητήσουν καὶ νὰ ὑποστοῦν τὴν προπόνησιν ἐκείνην, ἡ ὁποία τοὺς ὑπόσχεται τὴν νίκην. Καὶ δὲν θὰ τὴν ἀπορρίψουν, ἐὰν αὕτη συνίσταται εἰς μακροὺς ὕπνους καὶ ἀναγκοφαγίας καὶ μονομερεῖς γυμνάσεις. Τοῦτο δὲ οὐδόλως ἐμποδίζει ἵνα ἡ μεγάλη μᾶζα τοῦ πλήθους ἀκολουθεῖ τὴν λογικὴν ὁδὸν εἰς τὴν ἄσκησιν,ὅπως δὲν ἐμπόδισεν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας. Εἴδομεν δὲ τουναντίον ὅτι ἡ εἰδικὴ αὐτὴ προπόνησις συνετέλεσεν εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς γυμναστικῆς τέχνης. Ἂν ἕνεκα τῆς λαμπρότητος τοῦ Ὀλυμπιακοῦ στεφάνου ὁ Πυθαγόρας ὁ Σάμιος ἢ ὁ Ἴκκος ὁ Ταραντῖνος δὲν ἐφίστων τὴν προσοχήν των εἰς τὸν τρόπον τῆς προπονήσεως καὶ εἰς τὴν δίαιταν, ἡ γυμναστικὴ τέχνη θὰ παρέμενεν ἁπλῆ ἐμπειρία καὶ ὁ Ἱπποκράτης δὲν θὰ ἐλάμβανεν ἀφορμὴν νὰ διατυπώσῃ θεωρίας περὶ αὐτῆς. Ἀλλαχοῦ λοιπὸν πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν τὰ αἴτια τῆς παρακμῆς τῆς γυμναστικῆς.

ΝΕΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΚΑΛΟΥ ΚΑΓΑΘΟΥ

Πρὶν ὅμως τὰ ἀναζητήσωμεν, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐνθυμηθῶμεν τὰ αἴτια τῆς ἀκμῆς τῆς γυμναστικῆς. Ἡ γυμναστικὴ ἤκμασε, διότι ἐχρησιμοποιήθη ὡς μέσον προαγωγῆς τῆς φυλῆς. Ἡ γυμναστική, ὡς εἴδομεν, ἐγεννήθη ὅταν ὁ κόσμος ὁ Ἑλληνικὸς ἀπέκτησε συνείδησιν τῆς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εὐεργετικῆς ἐπιδράσεως τῆς κινήσεως ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ. Καὶ ὅταν ἀπέκτησε τὴν συνείδησιν αὐτήν, ἐχρησιμοποίησε τὴν κίνησιν ὡς μέσον ἀγωγῆς καὶ οὕτως ἐδημιουργήθη ἡ γυμναστικὴ τέχνη, ἡ ὁποία ἐσφυρηλάτει τὸν κ α λ ὸ ν κ ἀ γ α θ ό ν. Εἴδομεν δὲ ποῖος ἦτο ὁ κ α λ ὸς κ ἀ γ α θ ό ς. Ἦτο ὁ ὡραῖος καὶ ἰσχυρὸς κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὴν ψυχήν. Ὑπέρτατον δὲ πιστοποιητικὸν ἀρετῆς, ὑπέρτατον πτυχίον κ α λ ο ῦ κ ἀ γ α θ ο ῦ ἦτο ὁ Ὀλυμπιακὸς στέφανος τῆς ἀγριελαίας. Ἦλθεν ὅμως ἐποχή, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀντίληψις αὐτὴ περὶ κ α λ ο ῦ κ ἀ γ α θ ο ῦ ὑπεχώρησε.

Ὅπως ἦτο φυσικόν, ἐνωρίτατα παρουσιάσθησαν οἱ πολέμιοι τῆς ἀντιλήψεως αὐτῆς. Ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχον τὰ προσόντα τοῦ κ α λ ο ῦ κ ἀ γ α θ ο ῦ, ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀποκτήσουν τὸ πτυχίον τῆς ἀρετῆς, τὸν Ὀλυμπιακὸν στέφανον, ἐκοσμοῦντο ὅμως μὲ ἄλλας ἀρετάς, ἐζήτησαν δικαιοσύνην. Εὐθὺς ἀπὸ τοῦ 6ου αἰῶνος ὁ Ξενοφάνης ὁ Ἐλεάτης διαμαρτύρεται διὰ τὴν ἀδικίαν.—

Ἀλλ' εἰ μὲν ταχυτῆτι ποδῶν νίκην τις ἄροιτο
ἢ πενταθλεύων ἔνθα Διὸς τέμενος
πὰρ Πίσαο ῥοῆς ἐν Ὀλυμπίῃ, εἴτε παλαίων,
ἢ καὶ πυκτοσύνην ἀλγινόεσσαν ἔχων,
εἴτε τὸ δεινὸν ἄεθλον ὅ παγκράτιον καλέουσιν,
ἀστοῖσιν κ' εἴη κυδρότερος προσορᾶν,
καί κε προεδρίην φανερὴν ἐν ἀγῶσιν ἄροιτο
καί κεν σῖτ' εἴη δημοσίων κτεάτων
ἐκ πόλεως καὶ δῶρον ὅ οἱ κειμήλιον εἴη.
εἴτε καὶ ἵπποισιν ταῦτά χ' ἅπαντα λάχοι,
οὐκ ἐὼν ἄξιος ὥσπερ ἐγώ. Ῥώμης γὰρ ἀμείνων
ἀνδρῶν ἠδ' ἵππων ἡμετέρη σοφίη.
Ἀλλ' εἰκῇ μάλα τοῦτο νομίζεται, οὐδὲ δίκαιον
προκρίνειν ῥώμην τῆς ἀγαθῆς σοφίης.
Οὔτε γὰρ εἰ πύκτης ἀγαθὸς λαοῖσι μετείη,
οὐτ' εἰ πενταθλεῖν, οὔτε παλαισμοσύνην.
Οὐδὲ μὲν εἰ ταχυτῆτι ποδῶν, τό περ ἔστι πρότιμον
ῥώμης ὅσσ' ἀνδρῶν ἔργ' ἐν ἀγῶνι πέλει,
τοὔνεκεν ἂν δὴ μᾶλλον ἐν εὐνομίῃ πόλις εἴη.
σμικρὸν δ' ἄν τι πόλει χάρμα γένοιτ' ἐπὶ τῷ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἴ τις ἀεθλεύων νικῷ Πίσαο παρ' ὄχθας.
Οὐ γὰρ πιαίνει ταῦτα μυχοὺς πόλεως.
('Αθήν. 9, 4—6).

Μετὰ τὸν Ξενοφάνην ὁ Εὐριπίδης εἰς τὸν Αὐτόλυκον, ἀφοῦ πρῶτον ἐπιτίθεται κατὰ τῶν ἀθλητῶν καὶ κατὰ τῆς ἀθλητικῆς ἕξεως, προσθέτει.

'Εμεμψάμην δὲ καὶ τῶν 'Ελλήνων νόμον,
οἵ τῶν δ' ἕκατι σύλλογον ποιούμενοι
τιμῶσ' ἀχρείους ἡδονὰς δαιτὸς χάριν.

'Αφοῦ δὲ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἡ ἱκανότης εἰς τὰ διάφορα ἀγωνίσματα οὐδόλως ὠφελεῖ εἰς τὸν πόλεμον, προτείνει νὰ στέφωνται οἱ σοφοί.

Ἄνδρας οὖν ἐχρῆν σοφούς τε κἀγαθοὺς
φύλλοις στέφεσθαι, χὤστις ἡγεῖται πόλει
κάλλιστα σώφρων καὶ δίκαιος ὢν ἀνήρ,
ὅστις τε μύθοις ἔργ' ἀπαλλάσσει κακά,
μάχας τ' ἀφαιρῶν καὶ στάσεις. Τοιαῦτα γὰρ
πόλει τε πάσῃ πᾶσι θ' Ἕλλησιν καλά.

Τοῦ Ξενοφάνους ὅμως καὶ τοῦ Εὐριπίδου αἱ διαμαρτυρίαι οὐδενὸς τὴν προσοχὴν εἵλκυσαν. Παρέμειναν βοὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ. Οἱ μεγάλοι ἀθληταί, οἱ νικηταὶ τῶν ἀγώνων, ὁσονδήποτε καὶ ἂν ἐκοιμῶντο, ὁσονδήποτε καὶ ἂν ἔτρωγον, ὁσονδήποτε καὶ ἂν ἐγυμνάζοντο μονομερῶς, ἐξηκολούθησαν νὰ εἶναι διὰ τοὺς νέους τὰ πρότυπα πρὸς μίμησιν. 'Ο στέφανος τοῦ 'Ολυμπιονίκου ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι πολύτιμος. 'Εθαύμαζον τὸν σοφόν, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐφθόνουν.

Ὅταν ὅμως ἦλθεν ἡ μεγάλη ἐποχὴ τῆς φιλοσοφίας, ὅταν ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Πρωταγόρας καὶ ἄλλοι σοφισταὶ περιήρχοντο τὰ γυμνάσια καὶ τὰς παλαίστρας καὶ ἀντί, νὰ ἀγωνίζωνται εἰς τὴν πυγμήν, ἠγωνίζοντο ποῖος νὰ εἰσδύσῃ βαθύτερον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν καὶ ποῖος νὰ φθάσῃ πρῶτος εἰς τὸ τέρμα, ὅπου χρέη νύσσης ἐκτελεῖ ἡ ἀλήθεια, οἱ παλαιστρῖται καὶ οἱ ἔφηβοι ἔστρεψαν τὰ βλέμματα πρὸς τοὺς παραδόξους ἀγωνιστάς. Καὶ τέλος τοὺς ἐπλησίασαν καὶ ἐχρησίμευσαν ὡς ἀκροαταὶ καὶ κριταὶ καὶ ὄργανα ἀνταγωνισμοῦ. Εἰς τὴν παλαίστραν τοῦ Ταυρέου ὁ Σωκράτης διαλέγεται πρὸς τὸν νεαρὸν Χαρμίδην «καὶ οἱ ἐν τῇ παλαίστρᾳ ἅπαντες περιέρ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ρεον αὐτοὺς κύκλῳ». Εἰς δὲ τὸ Λύκειον κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ Σωκράτους πρὸς τοὺς σοφιστὰς Εὐθύδημον καὶ Διονυσόδωρον τὸ Ἀξιόχου μειράκιον, ὁ Κλεινίας χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τῶν ἀγωνιζομένων ὡς ὄργανον ἀνταγωνισμοῦ.

Οἱ νεαροὶ θαμῶνες τῆς παλαίστρας καὶ τοῦ γυμνασίου μένουν ἔκπληκτοι διὰ τὸν πλοῦτον τῶν γνώσεων καὶ τὴν εὐφράδειαν τῶν σοφῶν. Σιγὰ-σιγὰ ἡ αἴγλη των γίνεται ζωηροτέρα καὶ πλησιάζει νὰ ὁμοιάσῃ τὴν αἴγλην τῶν Ὀλυμπιονικῶν. Ἀρχίζουν οἱ νεαροὶ Ἀθηναῖοι νὰ ἐπιθυμοῦν νὰ γίνουν σοφοί, ῥήτορες. Ἀρχίζει δηλαδὴ νὰ μεταβάλλεται ἡ ἀντίληψις περὶ καλοῦ κἀγαθοῦ. Ὅπως δὲ πάντοτε συμβαίνει κατὰ τὴν ἐμφάνισιν νέων ἀντιλήψεων παρουσιάζεται καὶ ἡ ἀπαραίτητος ἀντίστασις τῆς συντηρητικῆς μερίδος, ἡ ἀντίστασις δηλαδὴ τῶν πολλῶν. Καὶ τὴν ἐμφάνισιν δὲ τῶν νέων ἀντιλήψεων καὶ τὴν ἀντίστασιν εἰς αὐτὰς τῶν συντηρητικῶν βλέπομεν κατὰ τρόπον ζωηρότατον εἰς τὸν Θεάγην τοῦ Πλάτωνος.

Ὁ Δημόδοκος ὁδηγεῖ πρὸς τὸν Σωκράτην τὸν υἱόν του Θεάγην, ὁ ὁποῖος ἐπιθυμεῖ «σοφὸς γένεσθαι». Ζητεῖ δὲ ἀπὸ τὸν Σωκράτην συμβουλὴν διὰ τὴν παράδοξον αἴτησιν τοῦ υἱοῦ του. Διότι φοβεῖται μήπως «συγγενόμενός τῳ διαφθαρῇ». Νομίζει δὲ ὅτι ἡ ἐπιθυμία αὐτὴ ἐγεννήθη εἰς τὸν υἱόν του, διότι ἤκουσεν οὗτος ἄλλους συνομηλίκους του νὰ ἀπομνημονεύουν λόγους. «Δοκῶ γάρ μοι, τῶν ἡλικιωτῶν τινες αὐτοῦ καὶ δημοτῶν εἰς τὸ ἄστυ καταβαίνοντες λόγους τινὰς ἀπομνημονεύοντες διαταράττουσιν αὐτόν». (Πλάτ. Θεάγ. 1). Ἡ διατάραξις δὲ συνίστατο εἰς τὴν ἀπόκτησιν μιᾶς νέας καὶ παραδόξου διὰ τὸν Δημόδοκον φιλοδοξίας. Δικαιολογεῖ μὲν τὸν φόβον του μὲ τὸ ὅτι ὑπάρχει ἡ πιθανότης νὰ διαφθαρῇ ὁ υἱός του, ἂν ἐπὶ μακρὸν μακρὰν αὐτοῦ συναναστραφῇ μὲ ἄλλον, ἔχομεν ὅμως τὸν Ἀριστοφάνην, ὁ ὁποῖος εἰς τὰς Νεφέλας ἀποκαλύπτει τὴν πραγματικὴν ψυχολογίαν τοῦ Δημοδόκου.

Εἰς τὰς Νεφέλας δύναται κανεὶς νὰ ἴδῃ τὰς παλαιὰς ἀντιλήψεις περὶ ἀρετῆς, τὰς παλαιὰς φιλοδοξίας νὰ ἐκπροσωποῦνται ἀπὸ τὸν Δίκαιον λόγον καὶ τὰς νέας ἀπὸ τὸν Ἄδικον. Ὁ Δίκαιος λόγος περιγράφει τὴν ἀρχαίαν ἀγωγὴν καί, ἀφοῦ ἀναφέρει πῶς συμπεριεφέροντο τότε οἱ νέοι καὶ πόσον σεμνοὶ ἦσαν καὶ πόσον σκληραγωγημένοι, ἀποτείνεται πρὸς τὸν νεαρὸν Φειδιππίδην καὶ τοῦ λέγει ὅτι, ἂν τὸν ἀκο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λουθήσῃ, θὰ διατρίβῃ εἰς τὰ γυμνάσια καὶ ἀντὶ τῆς περιττῆς ἱκανότητος τοῦ λέγειν, θὰ ἔχῃ προσόντα σωματικά.

Ἀλλ' οὖν λιπαρός γε καὶ εὐανθὴς ἐν γυμνασίοις διατρίψεις,
οὐ στωμύλων κατὰ τὴν ἀγορὰν τριβολεκτράπελα, οἷά περ οἱ νῦν,
οὐδ' ἑλκόμενος περὶ πραγματίου γλισχραντιλογεξεπιτρίπτου.
Ἀλλ' εἰς Ἀκαδημίαν κατιὼν ὑπὸ ταῖς μορίαις ἀποθρέξει,
στεφανωσάμενος καλάμῳ λευκῷ μετὰ σώφρονος ἡλικιώτου,
σμίλακος ὄζων, καὶ ἀπραγμοσύνης καὶ λεύκης φυλλοβολούσης,
ἦρος ἐν ὥρᾳ χαίρων, ὁπόταν πλάτανος πτελέᾳ ψιθυρίζῃ.
Ἂν ταῦτα ποιῇς ἃ 'γὼ φράζω,
καὶ πρὸς τούτοις προσέχῃς τὸν νοῦν,
ἕξεις ἀεὶ στῆθος λιπαρὸν
χροιὰν λαμπράν, ὤμους μεγάλους.

(Ἀριστοφ. Νεφέλ. 999).

Ὅταν δὲ ὁ Ἄδικος λόγος ἀπαριθμεῖ τὰς ὠφελείας, τὰς ὁποίας ἔχει ὁ καλὸς ῥήτωρ ἀπαντᾷ ὁ Δίκαιος.

Ταῦτ' ἔτσι ταῦτ' ἐκεῖνα
ἃ τῶν νεανίσκων ἀεὶ δι' ἡμέρας λαλούντων
πλῆρες τὸ βαλανεῖον ποιεῖ, κενὰς δὲ τὰς παλαίστρας.

(αὐτόθ. 1051).

Δὲν σατυρίζεται δὲ εἰς τὰς Νεφέλας μόνη ἡ σοφιστική, ἀλλὰ καὶ κάθε σοφία καὶ γνῶσις καὶ μάθησις. Δύναται δὲ νὰ διΐδῃ κανεὶς εἰς τοῦτο τὴν ἀντίδρασιν τῆς μεγάλης μάζης ἐναντίον τῶν νέων ἀντιλήψεων περὶ ἀρετῆς. Διότι ὁ Ἀριστοφάνης βεβαίως δὲν ἑρμηνεύει ἰδικάς του ἀντιλήψεις, ἀλλὰ τῆς μεγάλης πλειοψηφίας τῶν θεατῶν, οἱ ὁποῖοι παρηκολούθησαν τὴν διδασκαλίαν τῶν Νεφελῶν. Ἐπομένως εἶχον μὲν ἀρχίσει τὸ 423 νὰ διαδίδωνται αἱ νέαι ἀντιλήψεις, δὲν εἶχον ὅμως ἐπικρατήσει.

Ἀρκετὰ ἔτη ἀργότερον ὁ Ἰσοκράτης παραπονεῖται, διότι εἰς τοὺς ἀγῶνας βραβεύονται καὶ τιμῶνται οἱ σωματικῶς ὑπερέχοντες «τοῖς δ' ὑπὲρ τῶν κοινῶν ἰδίᾳ πονήσασι καὶ τὰς αὑτῶν ψυχὰς οὕτω παρασκευάσασιν ὥστε καὶ τοὺς ἄλλους ὠφελεῖν δύνασθαι, τούτοις δ' οὐδεμίαν τιμὴν ἀπένειμαν» (Πανηγυρ. 1). Ὁ Γοργίας ἐξεφώνησε λό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γον εἰς τὰ Ὀλύμπια καὶ ἐθαυμάσθη. Ὁ ἀνδριάς του ὅμως εἰς τὴν Ἄλτιν ἀνηγέρθη ἀπὸ τὸν Εὔμολπον μετὰ τρεῖς γενεάς (Παυσ. 6. 17, 7).

Ἐπομένως ἡ ἀντίστασις τῆς κοινωνίας δὲν ἦτο μικρὰ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 5ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου αἰῶνος. Ὑπῆρχε δὲ μεγάλη μερίς, ἡ ὁποία ὡς αἴτιον τῆς μεταστροφῆς τῶν ἀντιλήψεων αὐτῶν ἐθεώρει τὸν Περικλέα, ὁ ὁποῖος διὰ τῶν μισθοφοριῶν κατέστησε τοὺς Ἀθηναίους ἀργοὺς καὶ δειλοὺς καὶ λάλους καὶ φιλαργύρους. Λέγει ὁ Σωκράτης πρὸς τὸν Καλλικλῆ εἰς τὸν Γοργίαν «Ταυτὶ γὰρ ἔγωγε ἀκούω Περικλέα πεποιηκέναι Ἀθηναίους ἀργοὺς καὶ δειλοὺς καὶ λάλους καὶ φιλαργύρους εἰς μισθοφορίαν πρῶτον καταστήσαντα». Οἱ ἐπιρρίπτοντες δὲ τὴν εὐθύνην εἰς τὸν Περικλέα ἦσαν ἀκριβῶς οἱ φιλογυμναστικοί. Τουλάχιστον εἰς αὐτοὺς ἀποδίδει τὰς σκέψεις αὐτὰς ὁ Καλλικλῆς, ὁ ὁποῖος ἀπαντᾷ εἰς τὸν Σωκράτην «Τῶν τὰ ὦτα κατεαγότων ἀκούεις ταῦτα ὦ Σώκρατες;». (71). Εἰς τοὺς κατεαγότας τὰ ὦτα βλέπουν οἱ πολλοὶ σήμερον τοὺς Λακωνίζοντας. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἂν εἶναι ἀληθές, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι τῶν Λακωνιζόντων ἡ ἀντίληψις ἦτο ἀντίληψις γυμναστική.

Ὁ Ξενοφῶν λέγει ὅτι ὁ Κριτίας ἐξ ἐχθρότητος πρὸς τὸν Σωκράτην ἐθέσπισε «λόγων τέχνην μὴ διδάσκειν» (Ἀπομνημ. 1 2, 31). Δύναται ὅμως κανεὶς νὰ ὑποθέσῃ ὅτι δὲν ἦτο μόνη ἡ ἐχθρότης τοῦ Κριτία πρὸς τὸν Σωκράτην ἡ αἰτία τοῦ νόμου. Εἶναι πιθανότερον ὅτι διὰ τοῦ νόμου ἠθέλησεν ἡ πολιτεία νὰ ἔλθῃ ἐπίκουρος εἰς τὴν ἀντίστασιν τῆς κοινωνίας.

Παρ' ὅλην τὴν ἀντίστασιν ὅμως ταύτην τῆς κοινωνίας, παρ' ὅλην τὴν ἐπέμβασιν τῆς πολιτείας, αἱ νέαι ἀντιλήψεις κατέκτων διαρκῶς ἔδαφος. Οἱ νέοι θεωροῦν μειωμένους ἑαυτούς, ἐὰν μόνον εἰς τὰ διάφορα ἀγωνίσματα διακρίνωνται, χωρὶς νὰ δύνανται νὰ δείξουν καὶ ἀνάλογον ἱκανότητα εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ρητορικήν. Δὲν ἔχουν λησμονηθῆ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν αἱ παλαιαὶ φιλοδοξίαι. Ὁ Χαρμίδης, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν παλαίστραν τοῦ Ταυρέου ἐκπλήσσεται διὰ τὴν διαλεκτικὴν ἱκανότητα τοῦ Σωκράτους, προπονεῖται συγχρόνως καὶ διὰ νὰ ἀγωνισθῇ δρόμον εἰς τὰ Νέμεα (Πλάτ. Θεάγ. 11). Παρ' ὅλ' αὐτὰ αἱ γυμναστικαὶ φιλοδοξίαι ὑποχωροῦν. Αἱ νέαι φιλοδοξίαι ἀφῄρεσαν ἀπ' αὐτὰς ἔδαφος. Δὲν συνυπάρχουν ὁλόκληροι. Ἐμειώθησαν αἱ παλαιαί, διὰ νὰ χωρέσουν αἱ νέαι. Ὅταν ὁ Διογένης ὁ κυνικὸς εἰς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὰ Ἴσθμια εἶδε τὸν νικητὴν τοῦ σταδίου νὰ τὸν φέρῃ ἐπὶ τῶν ὤμων τὸ πλῆθος, τὸ ὁποῖον ἠλάλαζεν, ὑπενθύμισεν ὅτι καὶ αἱ ἔλαφοι τρέχουν καὶ «πολλοὺς τῶν παρόντων ἐποίησε καταφρονῆσαι τοῦ πράγματος» (Δίων Χρυσοστ. Διογέν.).

Καὶ τέλος τὸ 388 π.Χ. παρουσιάζεται τὸ πρῶτον σύμπτωμα ἀληθινῆς ἐκτροπῆς τοῦ ἀθλητισμοῦ. Ὁ Εὔπωλος ὁ Θεσσαλὸς ἀγωνιστὴς τῆς πυγμῆς εἰς τὰ Ὀλύμπια ἐξηγόρασε τὴν νίκην του ἀπὸ τοὺς ἀνταγωνιστάς του Ἀγήτορα Ἀρκάδα, Πρύτανιν Κυζικηνὸν καὶ Φορμίωνα Ἀλικαρνασσέα. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἦτο ὁ νικητὴς τῆς προηγουμένης Ὀλυμπιάδος. Οὗτοι ἐτιμωρήθησαν ὑπὸ τῶν Ἠλείων διὰ προστίμου. Διὰ τοῦ προστίμου δὲ τούτου κατεσκευάσθησαν οἱ πρῶτοι ἓξ Ζᾶνες (Παυσ.5. 21, 1.).

Εἴδομεν ἀλλαχοῦ ὅτι τὸ 384 π.Χ., ὁ Δίκων ὁ Καυλωνιάτης σταδιονίκης διὰ χρημάτων ἐπείσθη νὰ ἀνακηρυχθῇ Συρακούσιος καὶ τὴν ἑπομένην Ὀλυμπιάδα ὁ δολιχοδρόμος Σωτάδης ὁ Κρὴς νὰ ἀνακηρυχθῇ Ἐφέσιος (Παυσ. 6. 3, 11 καὶ 18, 6). Τοῦτο δὲν ἀπηγορεύετο καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐτιμωρήθησαν. Ἡ ἐκμετάλλευσις ὅμως ὑλικῶς τῆς σωματικῆς ἱκανότητός των εἶναι πρᾶξις, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ. Ὑπῆρξαν, ὡς εἴδομεν, καὶ ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι ἀνεκήρυξαν ἑαυτοὺς πολίτας ἄλλης ἢ τῆς ἰδικῆς των πόλεως, ὅπως ὁ Ἀστύλος ὁ Κροτωνιάτης τὸ 484 π.Χ. καὶ ὁ Ἐργοτέλης ὁ Κρὴς τὸ 472 π.Χ., ἀλλ' ὄχι ἀγορασθέντες. Ὁ πρῶτος διὰ φιλίαν πρὸς τὸν Ἱέρωνα, ὁ δεύτερος διότι εἶχεν ἐξορισθῇ ἀπὸ τὴν πατρίδα του [1].

Αἱ πρῶται λοιπὸν πραγματικαὶ ἐκτροπαὶ τοῦ ἀθλητισμοῦ ἐσημειώθησαν τεσσαράκοντα περίπου ἔτη μετὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν Νεφελῶν καὶ εἴκοσι μετὰ τὸν νόμον τοῦ Κριτίου διὰ νὰ ἐπαναληφθοῦν τὸ 322 π. Χ. Κατὰ τὰ Ὀλύμπια τοῦ ἔτους ἐκείνου ὁ Ἀθηναῖος Κάλιππος, πένταθλος, ἐξηγόρασε τοὺς ἀνταγωνιστὰς καὶ ἐτιμωρήθη ὑπὸ τῶν Ἠλείων διὰ προστίμου, τὸ ὁποῖον ἐπλήρωσαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἐκ τοῦ ὁποίου κατασκευάσθησαν ἓξ ἐπίσης Ζᾶνες (Παυσ. 5. 21, 5).

Ὁ ἀγὼν ὅμως μεταξὺ τῶν δύο τάσεων ἐξακολουθεῖ. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὑπῆρξεν ὁ Αἰσχίνης, ὁ ὁποῖος ὡς εἴδομεν, καλεῖ τοὺς Ἀθηναίους δικαστὰς νὰ λάβουν ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν κρίσιν των καὶ τὴν σωματικὴν συγκρότησιν τοῦ ἀντιδίκου του. Ἐπὶ δὲ τῶν χρόνων τοῦ Θεο-

1. Ὅρα σελὶς 154.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φράστου προτάσει τοῦ Σοφοκλέους τοῦ Ἀμφικλείδου ὁ Δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἐψήφισε νόμον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηγορεύθη εἰς τοὺς φιλοσόφους ἐπὶ ποινῇ θανάτου νὰ ἀνοίγουν σχολὰς χωρὶς τὴν ἄδειαν τοῦ Δήμου.

ΟΡΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΝ

Μετά τινα χρόνον ὅμως ὁ Φίλων ἤγειρε γραφὴν παρανόμων κατὰ τοῦ Σοφοκλέους καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἐτιμωρήθη μὲ πρόστιμον πέντε ταλάντων καὶ οἱ φιλόσοφοι ἐπανῆλθον εἰς Ἀθήνας καὶ ἐπανέκτησαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς δράσεώς των (Διογεν. Λαέρτ. 5, 38). Αἱ νέαι τάσεις ἐπεκράτησαν πλέον τελικῶς. Αἱ φιλοδοξίαι τῶν νέων μετετράπησαν ὁριστικῶς. Ἔγινε δηλαδὴ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐφοβήθη ὅτι θὰ ἐγίνετο εἰς τὴν Ρώμην ὁ Κάτων, ὅταν μετέβη ἐκεῖ Ἀθηναϊκὴ πρεσβεία ἀπὸ τὸν Καρνεάδην καὶ τὸν Διογένην τὸν στωϊκόν. Ὁ Κάτων, ὅταν εἶδε τοὺς νεαροὺς Ρωμαίους νὰ περικυκλοῦν τοὺς Ἀθηναίους σοφοὺς καὶ νὰ θαυμάζουν τὴν εὐφράδειάν των, ἐφοβήθη «μὴ τὸ φιλότιμον ἐνταῦθα τρέψαντες οἱ νέοι τὴν ἐπὶ τῷ λέγειν δόξαν ἀγαπήσωσι μᾶλλον τῆς ἀπὸ τῶν ἔργων καὶ στρατειῶν» Πλουτ. Κάτων 22).

Οἱ Ἀθηναῖοι ἔφηβοι δὲν ἀσχολοῦνται πλέον μὲ τὴν πάλην μόνον καὶ τὸ πένταθλον, ἔχουν νὰ παρακολουθήσουν καὶ τοὺς ρήτορας καὶ τοὺς φιλοσόφους, τοὺς ὁποίους πληρώνουν. Ἡ ἀντίστασις τῆς κοινωνίας ἔχει πλέον ὑποχωρήσει. Ἡ πολιτεία ἀνέχεται τὴν κατάστασιν. Ἀλλ' ἡ ἐφηβεία εἶναι εἰς τὸ ἐξῆς δαπανηρά. Ὑπάρχει ἡ ἀνάγκη νὰ πληρώνωνται οἱ διδάσκαλοι. Δὲν εἶναι δυνατὸν ὅλοι οἱ νέοι νὰ ὑπηρετοῦν τὴν ἐφηβείαν. Καὶ δὲν ἔχει ἄδικον ὁ Girard, ὁ ὁποῖος πιστεύει ὅτι περὶ τὸ τέλος τοῦ τετάρτου αἰῶνος ἡ ἐφηβεία δὲν ἦτο πλέον ὑποχρεωτική. Καὶ οὕτω τὰ γυμνάσια χάνουν τὸ μεγαλύτερον καὶ τὸ ὡραιότερον μέρος τῶν θαμώνων των.

Ἀφοῦ ἡ πολιτεία ὑπεχώρησεν εἰς τὰς νέας τάσεις καὶ ἠναγκάσθη νὰ κάμῃ τὴν ἐφηβείαν προαιρετικήν, προσεχώρησε τέλος εἰς αὐτάς. Καὶ κατὰ τὸν δεύτερον αἰῶνα π.Χ. τὰ γυμνάσια ἀποκτοῦν βιβλιοθήκας. Τὰ μαθήματα δὲν γίνονται πλέον ὑπὸ τὴν ἀνοχὴν ἁπλῶς τῆς πολιτείας, ἀλλὰ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν της καὶ τὴν προστασίαν της. Γίνονται ἐξετάσεις εἰς αὐτὰ καὶ οἱ καλοὶ διδάσκαλοι ἐπαινοῦνται καὶ βραβεύονται. «Ἀμμώνιος Ἀθήνησι στρατηγῶν ἀπόδειξιν ἔλαβε τῷ Διογενείῳ τῶν γράμματα καὶ γεωμετρίαν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ τὰ ῥητορικὰ καὶ μουσικὴν μανθανόντων ἐφήβων καὶ τοὺς εὐδοκιμήσαντας τῶν διδασκάλων ἐπὶ δεῖπνον ἐκάλεσεν» (Πλουτ. Συμπ. 1,1).

Ἀπὸ τοῦ τρίτου δὲ αἰῶνος παύουν οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες νὰ ἔχουν, ὅσα εἶχον ἄλλοτε θέλγητρα καὶ ἀναγκάζονται, ὡς εἴδομεν, οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Ἀργεῖοι νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὰ Ἴσθμια καὶ τὰ Νέμεα μουσικὰ καὶ ποιητικὰ ἀγωνίσματα, διὰ νὰ προσελκύσουν θεατάς.

ΕΠΙΚΟΥΡΙΚΑ ΑΙΤΙΑ

ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ – ΑΝΑΤΟΛΗ

Μὲ τὴν μεταβολὴν αὐτὴν τῶν ἀντιλήψεων περὶ καλοῦ κἀγαθοῦ, μὲ τὰς νέας κατευθύνσεις τῆς ἀγωγῆς συνεχρονίσθη καὶ ἡ μεγάλη πολιτικὴ μεταβολή, ἡ ὁποία ἐσημειώθη διὰ τῆς μάχης τῆς Χαιρωνείας τὸ 338 π.Χ. Μετὰ τὴν μάχην ἐκείνην ὁ υἱὸς τοῦ νικητοῦ ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὸν ὡδήγησε πολὺ πέραν ἀπὸ τὰ γνωστὰ ὅρια τοῦ κόσμου. Ἡ ἐλαστικότης τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν ἐπήρκεσε διὰ τοσαύτην διάτασιν. Καὶ ἡ ἐπήρεια τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἐπὶ τῆς ὁποίας μετεφέρθη τὸ κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐξεδηλώθη ζωηρῶς καὶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς. Κατ' αὐτὴν τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου οἱ στρατηγοί του ἤρχισαν νὰ μιμοῦνται τοὺς ὑποταχθέντας καὶ νὰ ἀλείφωνται μὲ μύρα καὶ νὰ ἀκολουθοῦνται ἀπὸ τρίπτας. Περισσότεροι λέγει ὁ Πλούταρχος ἐλούοντο καὶ ἠλείφοντο μὲ μύρον, παρὰ μὲ ἔλαιον. Δηλαδὴ περισσότεροι ἐτρύφων παρὰ ἐγυμνάζοντο. Ἠναγκάσθη δὲ ὁ Ἀλέξανδρος νὰ τοὺς ἐπιπλήξῃ διὰ τοῦτο καὶ νὰ τοὺς εἴπῃ «Οὐκ ἴστε ὅτι τοῦ κρατεῖν πέρας ἡμῖν ἐστι τὸ μὴ ταὐτὰ ποιεῖν τοῖς κεκρατημένοις;» (Πλουτ. Ἀλέξ. 40).

Εἰς τὴν Δάφνην παρὰ τὴν Ἀντιόχειαν ἐτελοῦντο ἀγῶνες, τοὺς ὁποίους ὅμως συνώδευον πομπαὶ καὶ πανηγύρεις ἀνατολικῆς πολυτελείας καὶ μεγαλοπρεπείας. Ὅταν ὁ Ἀντίοχος ὁ ἐπιφανὴς ἔμαθεν ὅτι ὁ Αἰμίλιος Παῦλος εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐτέλεσεν ἀγῶνας, ἠθέλησε νὰ τὸν συναγωνισθῇ καὶ ἐτέλεσε πομπὰς καὶ θεάματα, τῶν ὁποίων περιγραφὴν παραθέτει ὁ Ἀθήναιος. Εἰς τὴν περιγραφὴν αὐτὴν βεβαίως συνήργησε καὶ ἡ φαντασία. Ὁπωσδήποτε ὅμως ἀναγιγνώσκομεν ὅτι παρήλασαν ὑπὲρ τὰς 50.000 ἀνθρώπων παντοιοτρόπως ὡπλισμένων καὶ ποικιλοτρόπως στολισμένων. Παρήλασαν 800 ἔφηβοι μὲ χρυσοῦς στεφάνους, 1000 βόες, 800

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὀδόντες ἐλέφαντος καὶ πλεῖστα ἀγάλματα θεῶν καὶ ἡρώων. Ὑπῆρχον διὰ τὴν ἄλειψιν τῶν ἀγωνιστῶν 15 μεγάλα χρυσᾶ δοχεῖα, ὅλκια καλούμενα, μύρου κροκίνου καὶ ἄλλα τόσα κιναμωμίνου καὶ ναρδίνου καὶ τηλίνου καὶ ἀμαρακίνου καὶ ἰρίνου. Ὡς νὰ μὴ ἤρκει δὲ ἡ ἀνατολικὴ αὐτὴ μεγαλοπρέπεια καὶ πολυτέλεια, ἐτελέσθησαν καὶ μονομαχίαι καὶ θηριομαχίαι. Ἡ ἀντίληψις περὶ θεάματος διεστράφη ἐκ τῆς ἐπιμιξίας μὲ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλὰ συγχόνως διεστράφη καὶ τὸ ἀγωνιστικὸν πνεῦμα.

Ἡ ἀσέβεια πρὸς τὰς ἀγωνιστικὰς παραδόσεις ἀρχίζει νὰ λαμβάνῃ διαστάσεις. Λέγει ὁ Φιλόστρατος ὅτι, ἂν πρόκειται νὰ ἀγωνισθῇ κανεὶς εἰς τοὺς ἀγῶνας τῆς κυρίως Ἑλλάδος, πρέπει νὰ παρασκευάζεται. «Εἰ δὲ θύοι Φίλιππος Ὀλύμπια πόλεις ἠρηκὼς ἢ ὁ τούτου παῖς Ἀλέξανδρος ἐπὶ ταῖς ἑαυτοῦ νίκαις ἀγῶνα ἄγοι χεῖρον ἤδη παρασκευάζειν τὸ σῶμα καὶ μὴ φιλονείκως ἔχειν, ἐπειδὴ ἐν Ὀλύνθῳ ἀγωνιεῖται ἢ Μακεδονίᾳ ἢ Αἰγύπτῳ, ἀλλὰ μὴ Ἕλλησι καὶ σταδίοις τοῖς ἐκεῖ» (Φιλοστρ. Ἀπολλ. Τυαν. Α′ 35). Τὴν μαρτυρίαν αὐτὴν τοῦ Φιλοστράτου δὲν πρέπει βεβαίως νὰ τὴν παραλάβωμεν ὡς ἔχει, διότι ὁ Φιλόστρατος ὑπῆρξε ἀρκετοὺς αἰῶνας μεταγενέστερος τοῦ Ἀλεξάνδρου. Πάντως ὅμως δεικνύει αὕτη ὅτι πέραν τῆς κυρίως Ἑλλάδος τὸ ἀγωνιστικὸν πνεῦμα δὲν ἦτο καθαρῶς Ἑλληνικόν. Εἶχεν ἐπηρεασθῇ ἀπὸ πνεῦμα ἀνατολικόν.

Καὶ ἄλλως ὅμως ἐπέδρασεν ἡ ἐπικράτησις τῶν Μακεδόνων. Οἱ Μακεδόνες ἦσαν στρατιωτικώτεροι τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Ὅταν ἐπρότειναν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον νὰ ἀγωνισθῇ στάδιον εἰς τὰ Ὀλύμπια, ἀπήντησεν «Εἴγε βασιλεῖς ἔμελλον ἕξειν ἀνταγωνιστάς». Φαίνεται ὅμως ὅτι δὲν ἔλεγε τὴν ἀλήθειαν. Θὰ ἔλεγε **τὴν** ἀλήθειαν, ἂν ὡμολόγει ὅτι δὲν ἔτρεφεν ἐκτίμησιν πρὸς τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας. Διὰ τοῦτο μάλιστα οὐδέποτε ἐτέλεσε γυμνικοὺς ἀγῶνας, παρὰ μόνον, ὅταν ἤρχισαν αἱ μεγάλαι προσπάθειαι, ὅπως κατὰ τὸν ἀπόπλουν τοῦ στόλου (Πλουτ. Ἀλέξ. 4). Συναντῶμεν δὲ ἀργότερον τὸν Φιλοποίμενα εἰς ὁμοίας προτάσεις νὰ ἀπαντᾷ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀφοῦ πρότερον ἠρώτησε «μή τι πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ἄσκησιν ὑπὸ τῆς ἀθλήσεως βλαβήσοιτο». Καί, ὅταν ἔγινε στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν, «ἀτιμίαις καὶ προπηλακισμοῖς, ὅσον ἦν ἐπ' αὐτῷ, πᾶσαν ἄθλησιν ἐξέβαλεν, ὡς τὰ χρησιμώτατα τῶν σωμάτων εἰς τοὺς ἀναγκαίους ἀγῶνας ἄχρηστα ποι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ο ῦ σ α ν» (Πλουτ. Φιλοπ. 3). Ἀλλὰ μὲ τὸν θάνατον τοῦ στρατιωτικῶς σκεπτομένου Φιλοποίμενος «ἐ ς ἀ ν δ ρ ῶ ν ἀ γ α θ ῶ ν φ ο ρ ὰ ν ἔ λ η ξ ε ν ἡ Ἑ λ λ ὰ ς» (Παυσ. 8. 52, 1). Τὸ στρατιωτικὸν πνεῦμα ἴσως νὰ ὠφέλησε ἄλλους λαούς, τοὺς Ρωμαίους π.χ. Ἀλλ' ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς δύναται μὲν νὰ εἶναι μαχητὴς καὶ νὰ κατορθώνῃ μεγάλα, δὲν δύναται ὅμως νὰ εἶναι ἐπαγγελματίας στρατιώτης. Διὸ καὶ ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ρωμαίους.

ΡΩΜΑΙΟΙ

Μὲ τὴν ἐπικράτησιν τῶν Ρωμαίων εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ γυμναστικὴ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναμένῃ ὠφελήματα. Οἱ Ρωμαῖοι, λαὸς κατώτερος, οὐδέποτε ἔδωσαν τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔδωσαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὰς εὐγενεῖς ἀσχολίας τοῦ ἐλευθέρου καὶ ἀνωτέρου ἀνθρώπου. Τὸ ὡραῖον εὕρημα τῆς θυγαντρὸς τοῦ Ἑρμοῦ, ἡ πάλη, οὐδέποτε τοὺς συνεκίνησεν. Οἱ εὐγενεῖς γυμνικοὶ ἀγῶνες, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχε λάβει μέρος καὶ ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ἀπόλλων καὶ ὁ Ἑρμῆς ἦσαν ἄγνωστοι εἰς αὐτούς. Μόνον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς στρατιωτικῆς των ὑπηρεσίας ἐγυμνάζοντο, ἀλλ' αἱ ἀσκήσεις τοῦ πεδίου τοῦ Ἄρεως πόρρω ἀπεῖχον ἀπὸ τὰς ἀσκήσεις τῆς Ἀκαδημίας καὶ τοῦ Λυκείου καὶ τοῦ Εὐρώτα ἀκόμη. Αἱ ἀσκήσεις τῶν Ρωμαίων ἀπέβλεπον εἰς τὴν δημιουργίαν στρατιωτῶν, εἶχον σκοπόν, ἦσαν χρήσιμοι, διὸ δὲν ἦσαν εὐγενεῖς. Διὸ ἡ φιλοπρωτία δὲν ἐγεννήθη, ἡ ἅμιλλα δὲν ὑπεξεκαύθη καὶ οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες παρέμειναν ἄγνωστοι. Μόνον ἱππικοὺς ἀγῶνας καὶ ἁρματοδρομίας ἐτέλουν οἱ Ρωμαῖοι, ὁσάκις ἤθελον νὰ ἐξευμενίσουν τὸ θεῖον. Μνημονεύονται δὲ ὡς ἀρχαιότεροι τοιοῦτοι ἀγῶνες τὰ καλούμενα Κωνσουάλια πρὸς τιμὴν τοῦ Κώνσου, τοῦ Ρωμαϊκοῦ Ἱππείου Ποσειδῶνος. Οἱ γυμνικοὶ ὅμως ἀγῶνες δὲν εὑρίσκοντο μεταξὺ τῶν ρωμαϊκῶν ἐθίμων.

Ὅταν ἐκυρίευσαν τὴν Ἑλλάδα καὶ εἶδον τοὺς Ἕλληνας νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὰς γνωστὰς ἀσχολίας των, ἐξεπλάγησαν. Δὲν ἠδύναντο νὰ φαντασθοῦν ἀνθρώπους διαγωνιζομένους εἰς τὴν πάλην καὶ εἰς τὸν δρόμον καὶ ἐνόμισαν τοῦτο γυναικῶδες καὶ τὸ ἐθεώρησαν ὡς κύριον αἴτιον τῆς πτώσεως τῆς Ἑλλάδος. «Τ ὸ γ ὰ ρ ξ η ρ α λ ο ι φ ε ῖ ν ὑ φ ε ω ρ ῶ ν τ ο Ρ ω μ α ῖ ο ι σ φ ό δ ρ α κ α ὶ τ ο ῖ ς Ἕ λ λ η σ ι ν ο ἴ ο ν τ α ι μ η δ ὲ ν ο ὕ τ ω ς α ἴ τ ι ο ν δ ο υ λ ε ί α ς γ ε γ ο ν έ ν α ι κ α ὶ μ α λ α κ ί α ς, ὡ ς τ ὰ γ υ μ ν ά σ ι α κ α ὶ τ ὰ ς π α λ α ί σ τ ρ α ς, π ο λ ὺ ν ἅ λ υ ν κ α ὶ σ χ ο λ ὴ ν ἐ ν τ ε κ ο ύ σ α ς τ α ῖ ς π ό λ ε σ ι ν κ α ὶ κ α κ ο σ χ ο λ ί α ν». (Πλουτ. Κεφαλ. Καταγραφ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ρωμαϊκ. 40). Ἐπειδὴ ὅμως εὑρέθησαν πρὸ λαοῦ ἀνωτέρου πολιτισμοῦ, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀποφύγουν τὴν μίμησιν. Παρέλαβον παρὰ τῶν Ἑλλήνων τὰς παιδιάς, ἀπὸ μίμησιν ὅμως καὶ χάριν ἐπιδείξεως, ὄχι ἐξ ἔρωτος πρὸς τὴν κίνησιν καὶ τὰς εὐγενεῖς ἀσχολίας. Συνέβαινε δηλαδὴ ὅ,τι συμβαίνει καὶ σήμερον μὲ τὸ lawn-tennis, τὸ ὁποῖον διὰ τοὺς Ἄγγλους εἶναι μία εὐγενὴς ἐνασχόλησις, ἐνῶ διὰ λαὸν κατωτέρου πολιτισμοῦ εἶναι μέσον ἐπιδείξεως πλούτου καὶ καθυστερημένης προόδου. Διὰ τοῦτο ἡ μίμησις τῶν Ἑλλήνων περιωρίσθη μεταξὺ τῶν πλουσιωτέρων καὶ τῶν κουφοτέρων Ρωμαίων. Ἡ ψυχολογία τοῦ Ρωμαϊκοῦ λαοῦ ἦτο τοιαύτη, ὥστε νὰ μὴ δυνηθῇ νὰ ἀντιληφθῇ ὅτι αἱ ἀσχολίαι τῶν Ἑλλήνων ἐξυπηρέτουν μίαν ἀνωτέραν καὶ ὑψηλοτέραν ἀνάγκην. Διὸ καὶ «τὸ ξηραλοιφεῖν ὑφεωρῶντο», ἐνῶ ὁ Κάτων κατὰ τὸν Πλούταρχον κατεγέλα «τῶν τὰ Ἑλληνικὰ τεθαυμακότων» καὶ κατηγόρει τὸν Σκηπίωνα ὅτι εἶχε «διατριβὰς μειρακιώδεις ἐν παλαίστραις».

Τὴν προσοχὴν τῶν Ρωμαίων προεκάλεσαν ἐπίσης καὶ οἱ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων. Δὲν ἀντελήφθησαν ὅμως τί ἦτο ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον συνεκέντρωνε τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν Ὀλυμπίαν. Δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐννοήσουν πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ ἀπολαύσῃ κανεὶς θεώμενος ἕνα δισκοβόλον, ἢ πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ ἐνδιαφερθῇ κανεὶς νὰ ἴδῃ ποῖος θὰ διατρέξῃ ταχύτερον τὸ στάδιον. Τοὺς ἐμιμήθησαν καὶ εἰσήγαγον γυμνικοὺς ἀγῶνας κατὰ τὰ ***Κωνσουάλια***, τὰ ***Ρωμαῖα***, ἱδρυθέντα μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τῶν Λατίνων, τὰ ***Ἀπολλώνια*** ἱδρυθέντα μετὰ τὴν νίκην τῶν Καννῶν, τὰ ***Πληβεῖα*** εἰς ἀναμνησιν τῆς συμφιλιώσεως τῶν πατρικίων καὶ τῶν Πληβείων, τὰ ***Σαικουλάρια*** τὰ ὁποῖα ὠνομάζοντο οὕτω, διότι ἐτελοῦντο καθ' ἕκαστον αἰῶνα, τὰ ***Καπιτώλια***, τὰ ***Κβινκβενάλια***, τὰ ***Παρίλια***, τὰ ***Ἄρεια***, τὰ ***Αὐγουστάλεια***, τὰ ***Μεγαλήσια*** κ.λ.π., ἀλλ' ἦσαν ταῦτα θεάματα καὶ κατ' ἐπιφάνειαν καὶ κατὰ βάθος ὅλως διόλου διαφορετικὰ τῶν Ὀλυμπίων καὶ τῶν Παναθηναίων. Οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν πυγμὴν ἐθαύμαζον τὴν σωματικὴν ρώμην καὶ δεξιότητα, τὴν ψυχικὴν καρτερίαν, τὴν ἔντονον προσπάθειαν. Οἱ Ρωμαῖοι ὅμως εἰς αὐτὴν εἶδον ρύσιν αἵματος. Διὸ καὶ ὥπλισαν τοὺς ἱμάντας μὲ μέταλλον ἢ καὶ τοὺς κατεσκεύασαν ὁλομετάλλους. Ἠγωνίζοντο δὲ εἰς τὸν Ἱππόδρομον τῆς Ρώμης ὄχι ἐλεύθεροι ἄνθρωποι ἐπιθυμοῦντες νὰ ἀποκτήσουν ἀπόδειξιν ὑπεροχῆς, ἀλλὰ δοῦλοι ἢ αἰχμάλωτοι ὑποχρεωμένοι μὲ τὸν θάνατόν των νὰ τέρψουν τοὺς κυρίους των. Ὁ Καῖσαρ διὰ νὰ δημαγωγήσῃ προσέφερε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

320 ζεύγη μονομάχων (Πλουτ. Καῖσ.). Ὁσάκις μιμούμενοι τοὺς Ἕλληνας διωργάνουν τοιούτου εἴδους θεάματα, πλὴν τῶν γυμνικῶν ἀγώνων, ἐθεώρουν ἀπαραίτητον νὰ παρουσιάσουν καὶ μονομαχίας καὶ θηριομαχίας καὶ μάχας ἀκόμη. Ὁ Καλλιγούλας διωργάνωσε μάχην, πλὴν τῶν μονομαχιῶν (Δίων. Κάσσ. 59,10). Ὁ Πομπήιος ἔσφαξεν ἐντὸς πέντε ἡμερῶν 500 λέοντας. Ἐπρόκειτο νὰ σφαγοῦν κατὰ τὴν ἀνωτέρω περίστασιν καὶ 18 ἐλέφαντες, δὲν ἐσφάγησαν ὅμως παρὰ μόνον μερικοί. Οἱ ὑπόλοιποι ἐσώθησαν, διότι τοὺς ἠλέησεν ὁ δῆμος. Ὅταν οἱ ἐλέφαντες οὗτοι ἐτραυματίσθησαν, ὕψωσαν τὰς προβοσκίδας πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ ὁ εὐσεβὴς δῆμος ἐπίστευσεν ὅτι οἱ ἐλέφαντες ἐπικαλοῦνται τοὺς θεοὺς τιμωροὺς τῶν Ρωμαίων. Ἴσως καὶ οἱ δυστυχεῖς μονομάχοι νὰ ἐσώζοντο, ἂν ὕψωναν τὰς χεῖρας πρὸς τὸν Οὐρανόν, καίτοι ὑπάρχουν παραδείγματα πείθοντα ὅτι τὸ ἔλεος τοῦ Ρωμαϊκοῦ δήμου δὲν ἔφθανε μέχρι τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ περιωρίζετο εἰς τὰ θηρία. Ὁ Ἀντωνῖνος Καρακάλλας εἰς τὴν Νικομήδειαν κατὰ τὰ γενέθλιά του διωργάνωσε μονομαχίας. Εἷς ἐκ τῶν ἡττηθέντων ἐζήτησεν ἔλεος ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ τὸν παρέπεμψεν εἰς τὸν ἀνταγωνιστήν. Ὁ ἀνταγωνιστὴς ὅμως δὲν ἐχάρισεν εἰς τὸν ἐν ἀτυχίᾳ σύντροφον τὴν ζωήν, διότι ἐφοβεῖτο μήπως φανῇ φιλανθρωπότερος τοῦ αὐτοκράτορος. Ἡ ψυχολογία τοῦ Ρωμαϊκοῦ δήμου εἰσχωρήσασα εἰς τὰς ψυχὰς ὅλου τοῦ κόσμου ἔπεισεν ὅτι ἡ φιλανθρωπία εἶναι αἴσθημα ταπεινότερον (Δίων Κάσσ. 77,19). Ἀλλὰ καὶ οἱ ἱππικοὶ ἀγῶνες τῶν Ρωμαίων δὲν εἶχον οὐδεμίαν ὁμοιότητα μὲ τοὺς ἱππικοὺς ἀγῶνας τῆς Ὀλυμπίας, ὅπου ἡ προσπάθεια ὅλη ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀπόκτησιν ἑνὸς ἁπλοῦ στεφάνου καὶ ὅπου οἱ θεαταὶ ἐθαύμαζον τὴν εὐστροφίαν τῶν ἡνιόχων. Εἰς τὴν Ρώμην οἱ ἱππικοὶ ἀγῶνες ἦσαν ἐπιχείρησις δι' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἐλάμβανον μέρος εἰς αὐτοὺς καὶ διὰ τοὺς θεατὰς ἁπλῆ ἱκανοποίησις περιεργείας καὶ ἀφορμὴ ἐρίδων. Οἱ ἁρματοδρόμοι ἔφερον στολὰς καὶ ἀπὸ τὸ χρῶμα τῆς στολῆς ἦσαν διηρημένοι οἱ θεταὶ εἰς λευκούς, ἐρυθρούς, πρασίνους καὶ βενέτους (Δίων Κάσσ. 61, 7).

Διὰ τοῦτο οἱ ἀγῶνες τῶν Ρωμαίων ἦσαν θεάματα αἱματηρά, σκληρά, ἐκκεντρικά. Καμμίαν σχέσιν δὲν εἶχον μὲ τὴν γυμναστικήν, μὲ τὴν διὰ τῆς κινήσεως προαγωγὴν τοῦ ἀτόμου. Οὔτε κἂν ἐκαλλιεργεῖτο δι' αὐτῶν ἡ εὐγενὴς ἁμιλλα. Τὸ νὰ λαμβάνῃ κανεὶς μέρος εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Ρωμαίων πρᾶξις δουλική.

Μὲ τοιαύτην ψυχοσύνθεσιν οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ ἐπι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δράσουν κακῶς ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἀγωνιστικῆς καὶ γυμναστικῆς. Κατὰ τοὺς ἀγωνιστικοὺς νόμους τῶν Ἑλλήνων ἀπηγορεύετο νὰ συμμετέχουν εἰς τοὺς ἀγῶνας οἱ βάρβαροι καί, ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ τηρηθοῦν οἱ νόμοι οὗτοι, ἡ Ρωμαϊκὴ πνοὴ δὲν θὰ ἔπνεεν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ στάδια. Ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθοῦν, διότι ἐπρόκειτο περὶ κατακτητῶν. Καὶ εἴδομεν ὅτι ὁ πρῶτος νικητὴς Ρωμαῖος Γάϊος μετὰ τοῦ Σικυωνίου Ὑψικλέους ἐνίκησε δόλιχον τὴν 177ην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 72 π.Χ. Ἄλλως τε εἶχον δώσει πολὺ πρότερον τὸ κακὸν παράδειγμα οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ὁποῖοι τὸ 228 π.Χ. ἐξ εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς Ρωμαίους, διὰ τὴν καταστολὴν τῆς πειρατείας τῶν Ἰλλυριῶν, ἐπέτρεψαν εἰς αὐτοὺς οἱ μὲν πρῶτοι νὰ μετέχουν τῶν Ἰσθμίων, οἱ δὲ δεύτεροι τῶν Ἐλευσινίων.

ΚΑΤΑΠΑΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ

Τὸ ὅτι ἐλάμβανον μέρος ὡς ἀγωνισταὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ βλάψῃ πολύ. Πολὺ ἔβλαψε ἡ κατ' ἄλλον τρόπον ἐπέμβασίς των εἰς τοὺς ἀγῶνας. Ἔκαμαν χρῆσιν τῆς δυνάμεώς των καὶ ἔπληξαν τὴν ἀγωνιστικὴν παράδοσιν καὶ οὕτως ἐκλόνισαν τὸ κῦρος τῶν ἀγώνων, τὸ ὁποῖον, ὡς εἴδομεν εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον, ἀρκετὰ εἶχε μειωθῆ. Οὕτω κατὰ τὴν 175ην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 80 π.Χ. εἰς τὰ Ὀλύμπια ἐτελέσθησαν μόνον ἀγῶνες παίδων, διότι τοὺς ἄνδρας ἀθλητὰς μετεκάλεσεν εἰς Ρώμην ὁ Σύλλας, διὰ νὰ λαμπρύνῃ τὸν θρίαμβόν του διὰ τὴν καταπρόπωσιν τῶν Μαριανῶν. Ἐκεῖνος δὲ ὁ ὁποῖος ἐπέπεσε κατὰ τῆς ἀγωνιστικῆς παραδόσεως ὡς θύελλα εἶναι ὁ Νέρων.

Εἶναι γνωστὴ τοῦ Νέρωνος ἡ μανία, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἐπίστευεν ὅτι ἦτο ὁ πρῶτος κιθαρῳδός, τραγῳδός, ἁρματηλάτης κ.λ.π. Ἐξηνάγκαζε δὲ καὶ τοὺς ἄλλους νὰ τὸ πιστεύουν. Εἰς τὴν Ρώμην ἐτέλεσεν ἀγῶνας, τὰ ***Νερώνεια*** εἰς τὰ ὁποῖα ἔλαβεν ὅλους τοὺς στεφάνους τῆς κιθαρῳδίας διότι οἱ ἀνταγωνισταὶ ἐξεδιώχθησαν, ὡς ἀνάξιοι νὰ ἀγωνισθοῦν πρὸς τοιοῦτον κιθαρῳδόν. Δὲν παρέλειψε νὰ ἱδρύσῃ ἀγῶνας, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ξυρίσματος τοῦ γενείου του, τὰ ***Ἰουβενάλια***.

Μὲ τοιοῦτον ἀγωνιστικὸν πνεῦμα ὁ Νέρων ἀπεφάσισε νὰ νικήσῃ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διὰ νὰ δυνηθῇ δὲ νὰ ἀγωνισθῇ εἰς ὅλους τοὺς ἀγῶνας ἀνέβαλεν ἐπὶ δύο ἔτη τὰ Ὀλύμπια τῆς 211ης Ὀλυμπιάδος, ἤτοι τοῦ ἔτους 65 μ.Χ. κατὰ τὸν Ἰούλιον τὸν Ἀφρικανόν. Ὁ Φιλόστρατος λέγει ὅτι ἓν ἔτος μόνον τὰ ἀνέβαλε. Φαίνεται ὅμως ἀληθὲς τὸ ὅτι δύο ἔτη

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀνεβλήθησαν οἱ ἀγῶνες, διότι τὸ τρίτον ἔτος τῆς Ὀλυμπιάδος θὰ ἐτελοῦντο καὶ Πύθια καὶ Ἴσθμια, ὁπότε διὰ τῆς ἀναβολῆς θὰ συνέπιπτον καὶ οἱ τρεῖς ἀγῶνες. Ἔλαβε μέρος παντοῦ καὶ ἐνίκησεν εἰς ὅσα ἀγωνίσματα κατῆλθε. Ὡς κήρυκα τῶν νικῶν ἐχρησιμοποίησεν πρώην ὕπατον τὸν Κλαύδιον Ροῦφον, ὁ ὁποῖος εἰς ἑκάστην νίκην ἐκήρυττε «Νέρων καῖσαρ νικᾷ τόνδε τὸν ἀγῶνα καὶ στεφανοῖ τόν τε τῶν Ρωμαίων δῆμον καὶ τὴν ἰδίαν οἰκουμένην» (Δίων Κάσσ. 63. 13, 14). Εἰς τὰ Ἴσθμια ἔψαλεν ὕμνον τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἀμφιτρίτης καὶ ἕτερον τοῦ Μελικέρτου καὶ τῆς Λευκοθέας καὶ ἐνίκησε. Καίτοι δὲ δὲν ἐπετρέπετο εἰς τὰ Ἴσθμια ἡ εἰσαγωγὴ τραγῳδίας καὶ κωμῳδίας, αὐτὸς ἐπέβαλε νὰ τελεσθοῦν καὶ τοιοῦτοι ἀγῶνες καὶ ἔλαβε μέρος καὶ ἐνίκησε. Τὸν δὲ ἀνταγωνιστήν του εἰς τὴν τραγῳδίαν διέταξε καὶ ἐφόνευσαν. (Λουκ. Νέρ.). Εἰς τὰ Ὀλύμπια ἐπίσης, ὅπου οὐδὲν μουσικὸν ἢ ποιητικὸν ἀγώνισμα ἐτελεῖτο, αὐτὸς ἐπέβαλε τραγῳδίαν καὶ κιθαρῳδίαν καὶ ἠγωνίσθη καὶ ἐνίκησε. Ἐνίκησεν ἐπίσης καὶ εἰς τὸ ἀγώνισμα τοῦ κήρυκος, καὶ εἰς τὸ ἅρμα πώλων καὶ εἰς τὸ τέθριππον καὶ τὸ δεκάπωλον, τὸ ὁποῖον αὐτὸς ἐπέβαλε καὶ ἐτελέσθη διὰ πρώτην καὶ τελευταίαν φοράν (Ἰουλ. Ἀφρικ.). Κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ τεθρίππου ἔπεσεν. Ἀλλ' οἱ ἀνταγωνισταί του ἐκ φόβου βεβαίως δὲν τὸν ἐφόνευσαν. Οἱ δὲ Ἑλλανοδίκαι παρ' ὅλην τὴν πτῶσίν του τὸν ἐβράβευσαν ὑπείκοντες εἰς τὴν βίαν. Εὐγνωμονῶν μάλιστα δῆθεν διὰ τὴν δικαιοσύνην των προσέφερεν εἰς αὐτοὺς τεράστιον χρηματικὸν ποσόν, τὸ ὁποῖον ὅμως ὕστερον ἀπῄτησε καὶ ἔλαβεν ὁ Γάλβας (Δίων. Κάσσ. 1. 3, 16). Εἰς δὲ τὰ Πύθια ὑπῆρξεν ἀκόμη ἐπιβλαβέστερος, διότι ὁ Ἀπόλλων τὸν ὠνόμασεν Ὀρέστην καὶ Ἀλκμέωνα. Οἱ ἱερεῖς, ὡς μητροκτόνον, ἠθέλησαν νὰ τὸν κολακεύσουν καὶ νὰ τὸν κατατάξουν μεταξὺ τῶν δικαιολογημένων μητροκτόνων. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Νέρων δὲν εἶχε καμμίαν δικαιολογίαν, ὠργίσθη, ἔσφαξεν ἀνθρώπους εἰς τὸ ἱερὸν στόμιον, τὸ ἔφραξε διὰ νὰ μὴ δύναται νὰ ἐξέρχεται ἡ φωνὴ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀφῄρεσεν ἀπὸ τοῦ μαντείου τὴν Κιρραίαν καὶ ἠμφισβήτησε πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα τὴν τιμὴν τῶν Πυθίων (Δίων. Κασσ. Αὐτ. Λουκ. Νέρων.).

Ἐναντίον τῶν πληγμάτων αὐτῶν κατὰ τῆς παραδόσεως ἠμύνοντο οἱ ἀγωνοθέται. Οἱ Ἠλεῖοι τὴν Ὀλυμπιάδα, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Σύλλας μετεκάλεσε τοὺς ἀθλητὰς εἰς Ρώμην καὶ αὐτήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὅ,τι ἔκαμεν ὁ Νέρων, δὲν τὰς ἀνεγνώρισαν καὶ τὰς ὠνόμασαν Ἀνολυμπιάδας. Ἀλλ' ἡ παράδοσις, ὅταν πληγῇ, δὲν ἀποκαθίσταται.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προσέβαλον ἐπίσης τὴν ἀγωνιστικὴν παράδοσιν οἱ Ρωμαῖοι διὰ τῆς ἱδρύσεως ἀγώνων. Ἐπίστευον ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκολάκευον τὸ ὑπὲρ τῶν ἀγώνων αἴσθημα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Αἰμίλιος Παῦλος μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Μακεδονίας ἐτέλεσεν ἀγῶνας (Ἀθην. 5, 22 Πλουτ. Αἰμ. Παῦλ. 28). Ὁ Ὀκταβιανὸς εἰς ἀνάμνησιν τῆς κατὰ τοῦ Ἀντωνίου νίκης του κατὰ τὴν ναυμαχίαν παρὰ τὸ Ἄκτιον, ἵδρυσεν εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ κτισθεῖσαν Νικόπολιν ἀγῶνα πεντετηρικὸν τὰ Ἄκτια, τὰ ὁποῖα μάλιστα κατέταξεν εἰς τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας (Δίων. Κάσσ. 51. Στράτ. 7, 325). Ἐπίσης εἰς τὰς Ἀθήνας ἱδρύθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ τὰ Πανελλήνια. Εἰς πλείστας δὲ πόλεις ἐτελοῦντο τὰ Καισάρεια καὶ τὰ Σεβάστεια κατὰ Ρωμαϊκὴν ἐπιταγήν. Κατήντησεν ὥστε ὁ Ἀδριανὸς νὰ ὑποχρεώσῃ τοὺς Μαντινεῖς νὰ ἀνεγείρουν ναὸν εἰς τὸν Ἀντίνοον, νέον μὲ τὸν ὁποῖον εἶχε ὕποπτον οὗτος φιλίαν, νὰ τὸν λατρεύουν ὡς θεὸν καὶ νὰ τελοῦν πρὸς τιμήν του ἀγῶνα πεντετηρικὸν τὰ ***Ἀντινόεια***. Ὁ Ἀντίνοος οὗτος κατά τινας ἔπεσε καὶ ἐπνίγη εἰς τὸν Νεῖλον χάριν τοῦ φίλου του αὐτοκράτορος καὶ κατ' ἄλλους ἀπέθανεν εἰς θρησκευτικὴν παραφοράν. Ἐπειδὴ δὲ κατήγετο ἐκ τῆς Βιθυνίδος, ἀποικίας τῶν Μαντινέων, ὑπεχρεώθησαν οἱ Μαντινεῖς ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν ὡς θεόν. (Δίων. Κάσσ. 69, 11 Παυσ. 8. 9, 7.).

Οὕτω διὰ τῆς ἱδρύσεως νέων ἀγώνων ἔχασαν τὸ κῦρός των καὶ τὴν αἴγλην των οἱ παλαιοί, τοὺς ὁποίους καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ἐπληξαν οἱ Ρωμαῖοι. Ὑπεχρέουν τοὺς διοργανωτὰς τῶν ἱερῶν ἀγώνων νὰ παρέχουν ἀδείας εἰς ἄλλας πόλεις πρὸς τέλεσιν ἀγώνων μὲ τὸ ὄνομα τῶν ἱερῶν. Ἴσως πρῶτοι οἱ Ἀντιοχεῖς κατώρθωσαν τοῦτο ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Τιβερίου Κλαυδίου. Ὁ Ἀντιοχεὺς Σωσίβιος ἐκληροδότησεν εἰς τοὺς συμπολίτας του μέγα χρηματικὸν ποσὸν πρὸς τέλεσιν θεαμάτων. Διὰ τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ αὐτοκράτορος ἐξηγόρασαν παρὰ τῶν Ἠλείων τὸ δικαίωμα νὰ τελοῦν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν Ὀλύμπια. Ἔκτοκτε παρουσιάζονται Ὀλύμπια εἰς πλείστας πόλεις, τῶν ὁποίων κατάλογον συνέταξεν ὁ Krause. Εἶναι δὲ αὗται αἱ πόλεις ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ Ἔφεσος, ἡ Πέργαμος, ἡ Κύζικος, ἡ Σμύρνη, ἡ Νίκαια τῆς Βιθυνίας, τὰ Θυάτειρα, ἡ Μαγνησία καὶ αἱ Τράλλεις τῆς Λυδίας, ἡ Τύρος τῆς Φοινίκης, ἡ Σίδη καὶ ἡ Ἀττάλεια τῆς Παμφιλίας, ἡ Ἀναζαρβὸς καὶ ἡ Ταρσὸς τῆς Κιλικίας, ὁ Ὄλυμπος τῆς Θεσσαλίας, ἡ Τεγέα τῆς Ἀρκαδίας, ἡ Νεάπολις τῆς Ἰταλίας καὶ ἡ Κυρήνη. Εἰς ἀκόμη δὲ περισσοτέρας πόλεις ἐτελοῦντο Πύθια. Καὶ πρὸς διάκρισιν τὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πραγματικὰ Ὀλύμπια ἐκαλοῦντο μεγάλα ἢ Ὀλύμπια ἐν Πίσῃ καὶ τὰ Πύθια, Πύθια τὰ ἐν Δελφοῖς. Ἀλλὰ καὶ Ἴσθμια ἐτελοῦντο, ὅπως εἶναι γνωστὸν ἀπὸ νομίσματα, εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας καὶ εἰς τὴν Ἄγκυραν τῆς Γαλατίας.

Οἱ σχολιασταὶ τοῦ Πινδάρου καὶ τοῦ Θουκυδίδου παρεσύρθησαν ἀπὸ τὰ ἰσχύοντα ἐπὶ τῆς ἐποχῆς των, τῆς ἐποχῆς τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων καὶ ἐπίστευσαν ὅτι ὁ Πίνδαρος καὶ ὁ Θουκυδίδης ἀναφέρουν Ὀλύμπια μικρὰ εἰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ὁ Πίνδαρος ὅταν εἰς τὸν Νεμεονίκην Β' λέγει ὅτι οἱ Τιμοδημῖδαι ἐνίκησαν «οἶκοι Διὸς ἀγῶνι», ἐννοεῖ τὰ Διάσια. Ὁ δὲ Θουκυδίδης δὲν παραλείπει νὰ τὰ ὀνομάσῃ (1, 126.). Ἐπίσης οἱ σχολιασταὶ τοῦ Πινδάρου διὰ τὸν ἴδιον λόγον ἐπίστευσαν ὅτι ἐτελοῦντο μικρὰ Πύθια εἰς τὴν Σικυῶνα μικρὰ Ἴσθμια εἰς τὰς Συρακούσας καὶ μικρὰ Νέμεα καὶ Πύθια εἰς τὰ Μέγαρα, ἀλλ' οὐδὲ νύξιν κάμνει ὁ Πίνδαρος (Ὀλυμπ. Ζ' 157 καὶ ΙΓ' 148). Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον παρεσύρθη ὁ Ἀρριανὸς καὶ ἐπίστευσεν ὅτι οἱ ἀγῶνες οἱ ὁποῖοι ἐγίνοντο εἰς τὰς Αἰγὰς τῆς Μακεδονίας ἐλέγοντο παλαιόθεν Ὀλύμπια, ὅπως καὶ ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ἰσχυρίζεται διὰ τοὺς ἀγῶνας τοῦ Δίου, τοὺς ὁποίους ἵδρυσεν ὁ Ἀρχέλαος. Εἴμεθα δὲ ὑποχρεωμένοι νὰ δεχθῶμεν ὅτι τοιοῦτόν τι δὲν συνέβαινε πρὸ τῆς Ρωμαϊκῆς κατακτήσεως, διότι οὐδαμοῦ εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους συγγραφεῖς ἀναφέρονται μικρὰ καὶ μεγάλα Ὀλύμπια ἢ Πύθια. Εἶναι ἐπινόησις τοῦτο τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ὅτε ἡ ἐπιφάνεια καὶ αἱ λέξεις ἐνομίζετο ὅτι δύνανται νὰ ἀντικαταστήσουν τὸ βάθος καὶ τὴν οὐσίαν.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΡΩΜΑΪΚΩΝ ΘΕΑΜΑΤΩΝ

Παρατηροῦμεν ὅτι πλεῖστοι ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας, οἱ ὁποῖοι φέρουν τὸ ὄνομα τῶν ἱερῶν ἐγίνοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα τῆς Ἀνατολῆς. Διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν τὸ τμῆμα ἐκεῖνο τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπέκτησε διεστραμμένας ἀντιλήψεις περὶ ἀγώνων καὶ ἐθεώρησαν αὐτοὺς θεάματα κατωτέρας τέρψεως. Διὰ τοῦτο ἐζήτησεν οἱ ἱεροὶ ἀγῶνες νὰ μετατεθοῦν καὶ νὰ γίνωνται εἰς ὅλας τὰς πόλεις, διὰ νὰ τοὺς παρακολουθῇ εὐκολώτερον. Καὶ διὰ τοῦτο ἀπεδέχθη καὶ εἰσήγαγεν εἰς αὐτοὺς τὰ θεάματα τοῦ Ρωμαϊκοῦ ἱπποδρόμου.

Μονομαχίαι καὶ θηριομαχίαι εἰσήχθησαν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα τῆς Ἀνατολῆς, εἰς Ἀλεξάνδρειαν, Ἔφεσον, Σμύρνην, Φιλαδέλφειαν, Κύζικον κ.λ.π. Εἰς τὸν Τόξαριν ὁ Λουκιανὸς ὀνομάζει ὡς ἓν τῶν Ἑλληνι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κῶν θεαμάτων τὴν μονομαχίαν καὶ παρουσιάζει, εἰς Ἄμαστριν τοῦ Πόντου, ὡραίους καὶ γενναίους νεανίας, οἱ ὁποῖοι εἶχον μισθωθῆ πρὸς τοῦτο. Καὶ παρουσιάζονται εἰς τὸ θέατρον οἱ νέοι αὐτοὶ ἀλληλοδιαδόχως καὶ καλεῖται ὁ βουλόμενος ἐκ τῶν θεατῶν νὰ μονομαχήσῃ ἐπ' ἀμοιβῇ. Παρεσύρθησαν δὲ καὶ οἱ Κορίνθιοι, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τοῦ 2ου αἰῶνος μ.Χ. εἰσήγαγον εἰς τὰ Ἴσθμια μονομαχίας (Λουκ. Δημῶν. 57). Ἐπίσης εἰς τὰ Ἴσθμια εἰσήχθησαν καὶ αἱ θηριομαχίαι, ὅπως εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Ἰουλιανοῦ.

Εὗρον ἔδαφος ἐπίσης εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ οἱ ἱππικοὶ ἀγῶνες τοῦ τύπου τοῦ Ρωμαϊκοῦ ἱπποδρόμου. Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν διηρεῦντο οἱ θεαταὶ εἰς κόμματα, τὰ ὁποῖα ἤριζον καὶ τὰ ὁποῖα ἐνίοτε μετεχειρίζοντο καὶ τὰ ξίφη (Φιλοστρ. Ἀπολ. Τυαν. 6, 26). Ὁ δὲ Δίων ὁ Χρυσόστομος εἰς τὸν 32ον λόγον του παραινεῖ τοὺς Ἀλεξανδρεῖς νὰ ἀποβάλουν τὴν μανίαν αὐτήν.

ΕΚΠΤΩΣΙΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΑΔΑ

Ἐλέχθη ὅμως ὅτι ἡ Ἑλλὰς τῆς Ἀνατολῆς ἦτο παρεσκευασμένη νὰ δεχθῇ τὰς Ρωμαϊκὰς ἀντιλήψεις ἀπὸ τὴν ἐπιμιξίαν της μὲ τοὺς ἀνατολικοὺς λαούς. Ἡ κυρίως Ἑλλὰς ὅμως ποτισμένη ἀπὸ τὴν μακραίωνα παράδοσιν δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὸν νέον τύπον τῶν ἀγώνων. Καὶ τὸ ἀγωνιστικὸν πνεῦμα μαραίνεται καὶ ἐξανεμοῦται εἰς τὴν κοιτίδα του. Εἰς τοὺς σταδιονίκας τῆς Ὀλυμπίας σπανιώτατα συναντῶνται τοιοῦτοι ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Ἀπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς κατακτήσεως μέχρι τῆς 249ης Ὀλυμπιάδος οἱ σταδιονίκαι εἶναι 21 Ἀλεξανδρεῖς καὶ 25 Μικρασιᾶται, ἐνῶ Ἀργεῖοι, οἱ ὁποῖοι πλεονάζουν ἐκ τῶν τῆς κυρίως Ἑλλάδος, εἶναι 4. Καὶ ἴσως ἠθέλησαν νὰ κολακεύσουν τοὺς ἀγωνοθέτας οἱ Ρωμαῖοι καὶ διὰ νὰ ὑπεκκαύσουν τὸν ἀγωνιστικὸν ζῆλον, ἔδωσαν προνόμια εἰς τοὺς νικητάς. Καὶ ὁ μὲν Τραϊανὸς ἐθέσπισε νὰ ἀμείβωνται οἱ νικηταὶ ἐκ τοῦ ταμείου τῆς πόλεως, ἐνῶ ὁ Διοκλητιανὸς καὶ ὁ Μαξιμιανὸς παρεχώρησαν γενικὴν ἀσυδοσίαν εἰς τοὺς νικῶντας τρὶς εἰς ἱεροὺς ἀγῶνας. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ οἱ θεαταὶ εἶχον παύσει νὰ προσέρχωνται εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ εἰς τοῦτο ἴσως ὀφείλεται τὸ ὅτι ἐπετράπη εἰς τοὺς ἐξορίστους τῶν Κυκλάδων νὰ μεταβαίνουν εἰς αὐτούς (Πλουτ. περὶ φυγῆς 12).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ ἐκτραπῇ πλήρως ὁ ἀθλητισμός. Τὸ 93 μ.Χ. ἤτοι τὴν 218ην Ὀλυμπιάδα βλέπομεν τοὺς ἀθλητὰς νὰ συλλέγουν χρήματα ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας τῶν πόλεων τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Κατὰ τὴν Ὀλυμπιάδα αὐτὴν ἐβράδυνε νὰ προσέλθῃ εἰς τὰ Ὀλύμπια ὁ Ἀπολλώνιος Ράντης Ἀλεξανδρεύς, πύκτης. Ἐζήτησε νὰ δικαιολογηθῇ διὰ τὴν βραδύτητά του εἰς τοὺς Ἠλείους καὶ ἰσχυρίσθη ὅτι ἀπεκλείσθη ὑπὸ τῆς τρικυμίας εἰς τὰς Κυκλάδας. Ὁ ἀνταγωνιστής του ὅμως καὶ συμπολίτης του Ἡρακλείδης ἀπεκάλυψεν ὅτι αἰτία τῆς βραδύτητος ἦτο τὸ ὅτι συνέλεγε χρήματα ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας τῆς Ἰωνίας (Παυσ. 5. 21, 12). Κατόπιν τὸ νόσημα ἐπεξετάθη καὶ τέλος εἰς ὅλους τοὺς ἀγῶνας ἐπετράπη ἡ πώλησις τῆς νίκης. Κατὰ τὸν Φιλόστρατον παῖς ἀγωνιστὴς εἰς τὰ Ἴσθμια ἐπώλησε τὴν νίκην του ἀντὶ 3000 δραχμῶν. Ὁ ἀγοραστὴς ὅμως δὲν ἐφάνη συνεπὴς καὶ τότε ἐνώπιον τοῦ κοινοῦ διεπληκτίζοντο διὰ τὴν διαφοράν καὶ ὡρκίσθη εἰς τὸ ἱερὸν δημοσίᾳ ὁ πωλητὴς ὅτι ἐπώλησε (Φιλοστρ. Γυμναστ. 45). Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐποχῆς τοῦ Φιλοστράτου, δηλαδὴ τὸν 3ον αἰῶνα μ. Χ. οἱ γυμνασταὶ εἶχον μεταβληθῇ εἰς ἐπιχειρηματίας. Ἐπειδὴ συνέπιπτε πολλάκις οἱ προικισμένοι ὑπὸ τῆς φύσεως μὲ σῶμα κατάλληλον νὰ μὴ δύνανται νὰ ὑποβληθοῦν εἰς τὴν ἀναγκαίαν προπόνησιν καὶ τὴν δίαιταν, ἕνεκα ἐλλείψεως μέσων, οἱ γυμνασταὶ ἐδάνειζον αὐτοὺς μὲ τόκον μεγαλύτερον ἀπὸ τὸν τόκον τοῦ ναυτικοῦ δανείου καὶ ἀπέβλεπον εἰς τὸ νὰ δυνηθοῦν κάποτε νὰ πωλήσουν τὴν νίκην τοῦ ἀθλητοῦ των (αὐτόθ.).

Ἐξ ὅλων τῶν ἀγώνων μόνον τὰ Ὀλύμπια διετηροῦντο εἰς τὸ ὕψος των καὶ ἀπηγορεύετο εἰς αὐτὰ ἡ πώλησις τῆς νίκης. Θεματοφύλακες αὐστηροὶ οἱ Ἠλεῖοι τῆς μεγάλης παραδόσεως δὲν ἐπέτρεψαν νὰ μολυνθῇ ἡ θεία Ὀλυμπία ἀπὸ πνεῦμα βέβηλον. Ὅπως καὶ πρότερον εἴδομεν, ἀνεφαίνοντο τοιαῦτα κρούσματα σπάνια, ἀλλ' ἐτιμωροῦντο. Οὕτως ἐτιμωρήθησαν τὴν 178ην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 68 π. Χ. ὁ Εὔδηλος καὶ ὁ Ρόδιος Φιλόστρατος παλαισταί, διότι ὁ πρῶτος ἐπώλησεν εἰς τὸν δεύτερον τὴν νίκην. Τὴν 192ην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 12 π. Χ. ἐτιμωρήθησαν ὁ Ἠλεῖος Δαμόνικος καὶ ὁ Σμυρναῖος Σώσανδρος. Τοῦ πρώτου ὁ παῖς Πολύκτωρ ἐπάλαισε πρὸς τὸν παῖδα τοῦ δευτέρου Σώσανδρον. Ὁ Ἠλεῖος Δαμόνικος ἠγόρασεν ἀπὸ τὸν Σώσανδρον τὴν νίκην, διὸ ἐτιμωρήθησαν οἱ δύο γονεῖς. Μάλιστα ἐπειδὴ ὁ Δαμόνικος ἦτο Ἠλεῖος ὁ εἷς ἐκ τῶν δύο Ζανῶν, οἱ ὁποῖοι κατεσκευάσθησαν ἐκ τῶν προστίμων δὲν ἐτέθη εἰς τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἄλτιν, ἀλλ' εἰς τὸ γυμνάσιον τῆς Ἠλιδος. Καὶ τὴν 226ην Ὀλυμπιάδα, ἤτοι τὸ 125 μ. Χ. ἐτιμωρήθησαν οἱ Αἰγύπτιοι πύκται Δίδας καὶ Σαραπάμμων, διότι ὁ δεύτερος ἐπώλησε τὴν νίκην του εἰς τὸν πρῶτον (Παυσ. 5. 21, 8—18).

Μόνον ὅμως οἱ Ἠλεῖοι ἐκράτουν ἀκόμη ὑψηλὰ τὴν σημαίαν τοῦ ἀγωνιστικοῦ πνεύματος. Ὅλοι οἱ ἄλλοι ἀγῶνες εἶχον μεταβληθῆ εἰς ἐπιχειρήσεις. Οἱ ἀθληταὶ ἦσαν ἐμπορεύματα, τὰ ὁποῖα μετεφέροντο ἀπὸ ἀγῶνας εἰς ἀγῶνας πρὸς πώλησιν, ἐνῶ νικηταὶ ἀνεκηρύσσοντο ὅσοι ἠδύναντο νὰ ἀγοράσουν τοὺς ἀντιπάλους. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας καὶ ἡ ἀθλητικὴ ἐπίδοσις ἐμειώθη. Λέγει ὁ Φιλόστρατος ὅτι οἱ παλαιοὶ ἀθληταὶ ἦσαν Μίλωνες καὶ Ἱπποσθένεις, οἱ τῆς ἐποχῆς τῶν πατέρων του κατώτεροι, πάντως ὅμως θαυμάσιοι, ἐνῶ οἱ τῆς ἐποχῆς τῆς ἰδικῆς του ἦσαν τοιοῦτοι «ὡς καὶ τοῖς φιλογυμναστοῦσι τοὺς πολλοὺς ἄχθεσθαι».

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν δηλαδὴ ἐσημειώθη ἡ πραγματικὴ ἐκτροπὴ τοῦ ἀθλητισμοῦ. Ἂς ἐπαναληφθῇ ὅ,τι εἰς προηγούμενον κεφάλαιον ἐλέχθη. Δὲν εἶναι ἐκτροπὴ τοῦ ἀθλητισμοῦ ἡ εἰδικὴ προπόνησις καὶ ἡ δίαιτα καὶ αἱ ἀναγκοφαγίαι. Ταῦτα εἶναι ἀναγκαῖον παρακολούθημα τῶν ἀγώνων. Οὔτε ἐνδιαφέρει, ἂν οἱ γυμναζόμενοι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον βλάπτονται. Οἱ ἀγῶνες καὶ ὁ ἀθλητισμὸς δὲν ἀποβλέπουν εἰς τοὺς ὀλίγους ἀθλητάς, ἀλλ' εἰς τὴν μεγάλην μᾶζαν τοῦ πλήθους, ἡ ὁποία δὲν ἐμποδίζεται νὰ γυμνάζεται κατὰ τρόπον λογικόν. Ἐκτροπὴ τοῦ ἀθλητισμοῦ εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία ἐσημειώθη κατὰ τὴν ἐποχήν, περὶ τῆς ὁποίας γίνεται λόγος.

ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

Διὰ τοῦτο δικαίως κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εὑρέθησαν ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι παρεσύρθησαν ἀπὸ τὴν ἀγανάκτησίν των ἐναντίον τῶν ἀθλητῶν καὶ τῶν μεθόδων των καὶ κατεφέρθησαν κατὰ τοῦ ἀθλητισμοῦ. Δὲν εἶχον ὑπ' ὄψιν των ὑγιᾶ ἀθλητισμόν, οὔτε ἐφαντάζοντο ὅτι δύναται νὰ ὑπάρξῃ τοιοῦτος. Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔβλεπον, ἀπηχθάνοντο καὶ ἀπέκρουον. Ὁ Ξενοφάνης καὶ ὁ Εὐριπίδης καὶ ὁ Πλάτων ἠδύναντο νὰ ἀποβλέψουν εἰς τὸν ἀπώτερον σκοπὸν τοῦ ἀθλητισμοῦ καὶ τῶν ἀγώνων καὶ νὰ μὴ κηρυχθοῦν πολέμιοι τοῦ ἀθλητισμοῦ. Ὁ Γαληνὸς ὅμως εἶχε δίκαιον νὰ κηρυχθῇ ἀκόμη καὶ κατὰ τῆς τέχνης, ἡ ὁποία παρασκευάζει τοὺς ἀθλητὰς καὶ νὰ τὴν χαρακτηρίσῃ «ὡς ὑποδυομέ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νην μὲν ὀνόματι σεμνῷ κακοτεχνίαν δὲ οὖσαν». Διότι διὰ τοῦ ἀθλητισμοῦ τῆς ἐποχῆς του δὲν ἐξυπηρετεῖτο κανεὶς εὐγενὴς σκοπός. Δὲν προεκαλεῖτο τὸ ἐνδιαφέρον τῆς μάζης ὑπὲρ τῆς γυμναστικῆς.

Πλὴν τοῦ Γαληνοῦ φαίνεται ὅτι καὶ ὅλος ὁ ἄλλος κόσμος ὁ ὀρθοφρονῶν εἶχεν ἐξαναστῆ κατὰ τοῦ ἀθλητισμοῦ. Ὁ Οἰνόμαος ὁ Γαδαρεὺς κυνικὸς φιλόσοφος τοῦ 3ου αἰῶνος μ. Χ. μαίνεται ἐναντίον τοῦ Ἀπόλλωνος διὰ τοὺς χρησμούς, τοὺς ὁποίους ἔδωσεν ὑπὲρ τοῦ Θεαγένους καὶ τοῦ Κλεομήδους καὶ τοῦ Εὐθυκλέους[1] καὶ λέγει «ὦ φελες, ὦ μάντι, ἀλείπτης ἡμῖν ἀντὶ μάντεως γενέσθαι, ἢ καὶ μάντις ἅμα καὶ ἀλείπτης, ἵν' ἦν ὥσπερ χρηστήριον δελφικόν, οὕτω καὶ γυμναστήριον. Καὶ γὰρ οὐδ' ἀλλότριον ἦν ἀγῶνος Πυθικοῦ Πυθικὸν εἶναι καὶ τὸ γυμναστήριον» (Εὐσέβ.) Ὁ δὲ Διογένης ὁ Λαέρτιος λέγει ὅτι «ἀθληταὶ δὲ καὶ ἀσκούμενοι πολυδάπανοι, καὶ νικῶντες ἐπιζήμιοι καὶ στεφανοῦνται κατὰ τῆς πατρίδος μᾶλλον ἢ κατὰ τῶν ἀνταγωνιστῶν» (Σόλων). Ἀκόμη δὲ περισσότερον φαίνεται ἡ ἀγανάκτησίς του ἀπὸ τὸ ὅτι, λέγων διὰ τὸν Σόλωνα ὅτι ἐθέσπισε νὰ δίδεται ἀμοιβὴ χρηματικὴ διὰ τοὺς Ὀλυμπιονίκας καὶ τοὺς Ἰσθμιονίκας, ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ ἀμοιβὴ αὐτὴ ἐδίδετο καὶ πρότερον καὶ ὁ Σόλων τὴν ἠλάττωσε. Δὲν θέλει νὰ παρουσιάσῃ τὸν Σόλωνα προστάτην τοῦ ἀθλητισμοῦ.

ΕΚΠΤΩΣΙΣ ΤΗΣ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ

Διὰ τοῦτο ἡ μεγάλη μᾶζα, ἡ ὁποία ὅπως εἴδομεν, εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἀποσύρεται ἀπὸ τὰ γυμνάσια ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου αἰῶνος π. Χ., ἤδη ἀπεσύρθη ἐντελῶς. Ἡ γυμναστικὴ περιωρίσθη μεταξὺ τῶν πλουσίων. Εἶναι δὲ δευτερεύουσα ἀσχολία τῶν νέων. Ἡ πρωτεύουσα εἶναι τὰ γράμματα καὶ ἡ μάθησις. Παιδεία δὲν σημαίνει πλέον, ὅπως ἐπὶ Περικλέους, σωματικὴ ἀγωγή. Παιδεία σημαίνει πορισμὸν γνώσεων. Ὁ νεαρὸς ἔφηβος φιλοδοξεῖ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν, νὰ μάθῃ δηλαδὴ τὰς ἑπτὰ ἐλευθερίους τέχνας, ὅπως τὰς ἐκάλουν, ***γραμματικήν, ρητορικήν, διαλεκτικήν, ἀριθμητικήν, γεωμετρίαν,***

1. Ὅρα σελὶς 29.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀστρονομίαν καὶ μουσικήν. Τὸ σῶμα θεωρεῖται ἐσθὴς τῆς ψυχῆς. «Καὶ γάρ, ὡς οἶσθα καὶ αὐτός, τὸ ἥμερον καὶ φιλάνθρωπον, καὶ τὸ μεγαλόφρον καὶ σωφροσύνην καὶ παιδείαν πρὸ τοῦ κάλλους ἐπαινῶ· ἄξια γὰρ προκεκρῖσθαι ταῦτα τοῦ σώματος· ἐπεὶ ἄλογον ἂν εἴη καὶ γελοῖον, ὥσπερ εἴ τις τὴν ἐσθῆτα πρὸ τοῦ σώματος θαυμάζοι» (Λουκ. Εἰκ. 11).

Διὰ τοῦτο ὁ ἰδεώδης ἔφηβος τὸ πρωὶ μεταβαίνει πρῶτα εἰς τὰ μαθήματα «εἶθ' αἱ λιπαραὶ παλαῖστραι καὶ πρὸς ἥλίου μεσημβρινὸν θάλπος ἐγκονίεται τὸ σῶμα πυκνούμενον». Ἐνῶ δὲ τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα ἐκράτει ὁ παιδαγωγός, ὁ ὁποῖος ἠκολούθει τὸν ἔφηβον τοῦ 4ου αἰῶνος ἦσαν ὁ σπόγγος καὶ ἡ στλεγγίς, ἤδη εἶναι «πολύπτυχοι δέλτοι ἢ παλαιῶν ἔργων ἀρετὰς φυλάττουσαι βίβλοι». Ἡ ἀντίληψις περὶ καλοῦ κἀγαθοῦ ἔπαυσε πλέον ὁριστικῶς νὰ εἶναι ἐκείνη, ἡ ὁποία ἦτο μέχρι καὶ τοῦ 4ου αἰῶνος π. Χ.

—

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ – ΝΕΟΠΛΑΤΩΝΙΣΜΟΣ

Παρ' ὅλην τὴν μεταβολὴν ὅμως τῶν ἀντιλήψεων περὶ ἀγωγῆς, παρ' ὅλην τὴν ἐκτροπὴν τοῦ ἀθλητισμοῦ, ἡ γυμναστικὴ δὲν φαίνεται ὅτι θὰ ἔσβυνεν, ἂν δὲν ἐνεφανίζοντο νέοι παράγοντες. Εἴδομεν ὅτι ὁ ἔφηβος ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Λουκιανοῦ ἠκολουθεῖτο ἀπὸ δέλτους καὶ βίβλους, τὸν ἀνέμενον ὅμως μετὰ τὰ μαθήματα αἱ λιπαραὶ παλαῖστραι. Ὁ Πλούταρχος, ὁ ὁποῖος ἔγραψε κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτήν, ὅταν θέλῃ νὰ σταθμίσῃ τὴν δόξαν τῶν ἀγώνων τοῦ Πελοπίδα, μεταχειρίζεται ὡς σταθμὰ τὰς Ὀλυμπικὰς καὶ Πυθικὰς νίκας. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐγράφη ὁ Ἀνάχαρσις τοῦ Λουκιανοῦ. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐγράφησαν σοβαρώτατα συγγράμματα περὶ γυμναστικῆς, ὅπως τοῦ Θέωνος καὶ τοῦ Γαληνοῦ. Βλέπομεν δὲ ἀπὸ τὰ διασωθέντα τοῦ Γαληνοῦ ὅτι ἡ τέχνη ἡ γυμναστικὴ εἶχε προαχθῆ εἰς σημεῖον, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς προτέρους χρόνους δὲν ἐγνώρισεν.

Ἀλλ' ἐνεφανίσθη ὁ ἀσκητισμός, ὁ ὁποῖος ἔδωσε καίριον πλῆγμα κατὰ τῆς γυμναστικῆς. Οἱ κήρυκές του παρεξήγησαν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐκήρυξαν ὅτι τὸ σῶμα εἶναι φυλακὴ τῆς ψυχῆς. Ὅτι ὁ θάνατος εἶναι ἀπολύτρωσις. Ὅτι ἐπομένως τὸ σῶμα ὄχι μόνον δὲν πρέπει νὰ ἀπολαύῃ ἰδιαιτέρων περιποιήσεων, ἀλλὰ καὶ νὰ καταβασανίζεται διὰ νη-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

στειῶν καὶ στερήσεων. Εὐθὺς ἀμέσως ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ νέου δόγματος τῆς ἀγάπης ἤρχισαν καὶ αἱ νέαι αὐταὶ διδασκαλίαι. Αὐτὸς ὁ Παῦλος ἀναγκάζεται νὰ κηρύξῃ κατὰ τῶν διδασκαλιῶν αὐτῶν εἰς ἀρκετὰ μέρη τῶν ἐπιστολῶν του. Πρὸς δὲ τὸν Τιμόθεον γράφει εἰς τὴν πρώτην ἐπιστολὴν ὅτι ἦτο γνωστὴ ἐκ τῶν προτέρων ἡ ἐμφάνισις αἱρετικῶν, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐδίδασκον ἀποχὴν ἀπὸ τῆς τροφῆς καὶ ἀπὸ τοῦ γάμου κ.λ.π. καὶ ὀνομάζει ὅλα αὐτὰ γραώδεις μύθους. «Τοὺς δὲ βεβήλους καὶ γραώδεις μύθους παραιτοῦ, γύμναζε δὲ σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν· ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος» (Δ' 1). Παρ' ὅλην ὅμως τὴν διδασκαλίαν τοῦ Παύλου ὁ ἀσκητισμὸς κατέκτησεν ἔδαφος καὶ ἐπεβλήθη. Ὡς νὰ μὴ ἤρκει δὲ αὐτὸς εἰργάσθη ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν καὶ ὁ νεοπλατωνισμός, εἰς τοὺς Χριστιανοὺς δηλαδὴ ὁ εἷς, εἰς τοὺς εἰδωλολάτρας ὁ ἄλλος. Οἱ νεοπλατωνικοὶ ἐδίδασκον ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀνυψωθῇ, ἐὰν δὲν ἀπαλλαγῇ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ὕλης. Ὁ Πορφύριος λέγει περὶ τοῦ Πλωτίνου ὅτι «ἐφ' ᾧ κει αἰσχυνομένῳ, ὅτι ἐν σώματι εἴη».

ΚΡΑΤΙΚΗ ΒΙΑ

Ἴσως ὅμως καὶ αἱ διδασκαλίαι αὐταὶ νὰ μὴν ἠδύναντο νὰ ἐξανεμώσουν τὸ γυμναστικὸν πνεῦμα. Παράλογοι, ὅπως ἦσαν, θὰ ἴσχυον ἐπ' ὀλίγον. Ὁ Βασίλειος ὁ μέγας, ὁ ὁποῖος ἀπέθανε τὸ 379 μ. Χ. συχνὰ μεταχειρίζεται εἰκόνας καὶ παρομοιώσεις ἀπὸ τὰ γυμνάσια καὶ ἀπὸ τὰς παλαίστρας, ἐξ οὗ δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἤνθει ἀκόμη ἀρκετὰ ἡ γυμναστική. Ἀλλὰ τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος τῆς Ἀνατολῆς περιελάμβανεν εἰς τοὺς κόλπους του ἐθνότητας πολλάς. Ἡ μόνη ἐθνότης δὲν ἦτο ἡ Ἑλληνική. Ἠθέλησε λοιπὸν νὰ δημιουργήσῃ μίαν νέαν ἐθνικὴν ὀντότητα, τὴν χριστιανικήν, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν νὰ δυνηθοῦν νὰ ἀφομοιωθοῦν ὅλαι. Διὰ τοῦτο πᾶν τὸ Ἑλληνικὸν κατεδιώκετο ἀπηνῶς. Διὰ τοῦτο διὰ διατάγματος τοῦ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου κατηργήθησαν ἀπὸ τοῦ 394 μ.Χ. οἱ ἀγῶνες καὶ τοῦτο ὑπῆρξε τὸ τελευταῖον πλῆγμα κατὰ τῆς γυμναστικῆς. Τὰ γυμνάσια καὶ αἱ παλαῖστραι ἔκλεισαν καὶ τὸ γυμναστικὸν πνεῦμα ἐσβέσθη ὁλοτελῶς. Ὁδηγὸς εἰς τὴν δίωξιν παντὸς Ἑλληνικοῦ ὑπῆρξε βεβαίως καὶ ὁ θρησκευτικὸς φανατισμός. Ἡ ἀπεδοχὴ ὅμως τῶν Ρωμαϊκῶν θεαμάτων εἰς τὸν ἱππόδρομον τῆς Κωνσταντινουπόλεως μᾶς κάμνει νὰ πιστεύσω-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μεν ὅτι πρωτεύων καὶ κύριος λόγος δὲν ἦτο ἡ καταδίωξις τῆς παλαιᾶς θρησκείας καὶ τῶν εἰδωλολατρικῶν ἐθίμων, ἀλλὰ τῶν Ἑλληνικῶν ἐθίμων καὶ τῆς Ἑλληνικῆς νοοτροπίας. Ἀκόμη δὲ χαρακτηριστικώτερον εἶναι ὅτι ἐνῶ τὰ Ὀλύμπια, ὅπου οἱ Ἠλεῖοι διετήρουν τὴν ἀληθινὴν ἀγωνιστικὴν παράδοσιν, κατελύθησαν τὸ 394 μ. Χ., τὰ Ὀλύμπια τῆς Ἀντιοχείας, ὅπου παρουσιάζοντο τὰ ἀνατολικορωμαϊκὰ θεάματα μὲ τὰς μονομαχίας καὶ τὰς θηριομαχίας καὶ τὰς πομπώδεις ἐπιδείξεις διετηρήθησαν μέχρι τοῦ 521, ὁπότε κατηργήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἰουστίνου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ι΄ ΜΕΣΑΙΩΝ

ΑΓΩΝΕΣ — ΑΓΩΝΙΣΜΑΤΑ

Μὲ τὴν κατάργησιν τῶν Ὀλυμπίων τὸ 394 τὸ γυμναστικὸν πνεῦμα ἐξέλιπεν. Ὁπουδήποτε τοῦ τότε κόσμου καὶ ἂν τὸ ἀναζητήσωμεν, δὲν θὰ τὸ ἀνεύρωμεν. Οὐδαμοῦ πλέον ἐχρησιμοποιεῖτο συνειδητῶς ἡ κίνησις διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ ἀτόμου. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν δὲν ἀνευρίσκομεν συνειδητὴν χρησιμοποίησιν τῆς κινήσεως διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ ἀτόμου, δυνάμεθα νὰ ἀποφανθῶμεν ὅτι ἡ γυμναστικὴ εἶχεν ἀποθάνει καὶ νὰ καθορίσωμεν ὡς ἔτος τοῦ θανάτου της τὸ 394 μ.Χ.

Ἡ ἀνάγκη ὅμως τῆς κινήσεως, ὡς ἀνάγκη φυσική, δὲν ἔπαυσεν, οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ παύσῃ νὰ ὑφίσταται. Αἱ παιδιαὶ καὶ κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἐκαλλιεργοῦντο ζωηρῶς καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀγωνιστικὴν παρατηροῦμεν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὅτι δὲν παρουσιάζει αὕτη ἴχνη ὑπάρξεως κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ Μεσαίωνος. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐγίνετο εἰς τὸν ἱππόδρομον τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχε μετεγκλιματισθῆ ἀπὸ τὸν ἱππόδρομον τῆς Ρώμης. Ἁρματηλασίαι παρόμοιοι πρὸς τὰς τῆς Ρώμης ἦσαν τὸ θέαμα τοῦ ἱπποδρόμου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν οἱ θεαταὶ διῃροῦντο εἰς φατρίας, αἱ ὁποῖαι ὠνομάζοντο μὲ τὸ χρῶμα τῆς στολῆς τῶν ἁρματηλατῶν καὶ διεκρίνοντο τοιουτοτρόπως εἰς ***πρασίνους*** καὶ εἰς ***βενέτους***. Καὶ ἤριζον μεταξύ των αἱ φατρίαι, ὅπως εἴδομεν ὅτι συνέβαινεν ἀρχαιότερον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ αἱ ἔριδες αὐταὶ ἐλάμβανον ἔκτασιν πολὺ μεγαλυτέραν ἐκείνων. Εἰς χιλιάδας πολλάκις ἠριθμοῦντο οἱ νεκροὶ κατὰ τὰς συμπλοκὰς ἐντὸς τοῦ ἱπποδρόμου. Τοιαῦτα θεάματα ὅμως καὶ τοιαῦτα γεγονότα δὲν ἐνδιαφέρουν τὴν ἱστορίαν τῆς γυμναστικῆς. Τὴν προσοχὴν τῆς ἱστορίας τῆς γυμναστικῆς δύνανται νὰ προκαλέσουν ἄλλα γεγονότα τοῦ Μεσαίωνος. Καὶ εἶναι ταῦτα οἱ ἀγῶνες τῶν ἱπποτῶν.

Τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος κατελύθη τὸ 476 μ.Χ. Τὴν κατάλυσίν του ἐπηκολούθησε δημιουργία. Οἱ νέοι λαοί, οἱ ὁποῖοι ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν Δύσιν, δὲν ἐνόμισαν ὅτι ἠδύναντο νὰ ἀνέλθουν διὰ τῶν βαθμίδων

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ Ρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Εὕρον ὅτι αἱ βαθμίδες ἐκεῖναι εὑρίσκοντο πολὺ κατωτέρω τοῦ ἰδικοῦ των ἐπιπέδου. Καὶ εἶχον δίκαιον. Διὰ τοῦτο ἤρχισαν νὰ ἀνέρχωνται ἀπὸ τοῦ ἰδικοῦ των ἐπιπέδου καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἴδωμεν καὶ εἰς αὐτοὺς νὰ ἐξελίσσωνται αἱ ἀντιλήψεις περὶ ἀγωγῆς κατὰ τὸν φυσικὸν τρόπον. Θὰ ἴδωμεν δὲ ὅτι αἱ ἀντιλήψεις αὐταὶ ὑφίστανται τὴν ἐπίδρασιν νέων στοιχείων καὶ περιστάσεων καὶ μετατρέπονται. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι κατὰ τὸν Μεσαίωνα συναντῶμεν τὰ σχολεῖα τῶν μοναστηρίων, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ πνεῦμα τῆς ἀγωγῆς δὲν ἦτο παρθένον. Διότι σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς τῶν μοναστηρίων ἦτο ἡ δημιουργία διαλεκτικῶν ὀργάνων τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ παραλλήλως πρὸς τὴν ἀγωγὴν αὐτὴν ὑφίστατο ἔξω τῶν μοναστηρίων καὶ μία ἄλλη ἀγωγή, ἀγωγὴ παρθένος, ἀγωγὴ ὑπαγορευομένη ὑπὸ τῆς φύσεως, ἡ ὁποία ἀπεσκόπει, ὅπως καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ καλοῦ κἀγαθοῦ. Ἦτο δὲ αὕτη ἡ ἀγωγὴ τῶν ἱπποτῶν, τῶν λαϊκῶν εὐγενῶν. Ὁ καλὸς κἀγαθὸς ὅμως ἱππότης δὲν ἦτο ὁ ὡραῖος καὶ ἰσχυρὸς καὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν ἔφηβος τῶν Ἀθηνῶν, οὔτε ὁ ὡραῖος καὶ σκληρὸς καὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν εἴρην τῆς Σπάρτης. Καλὸς κἀγαθὸς ἦτο ὁ τραχὺς καὶ ἄξεστος μαχητής. Καὶ ἐδημιουργεῖτο οὗτος καὶ ἐπαιδεύετο κατὰ τὴν ὀρθὴν μέθοδον, διὰ τῶν παιδιῶν, διὰ τῶν ἀγωνισμάτων. Ἐλέχθη διὰ τοὺς Ἕλληνας ὅτι, καίτοι διαρκῶς ἐπολέμουν, δὲν ἦσαν φιλοπόλεμοι. Διὰ τοῦτο αἱ παιδιαί των καὶ τὰ ἀγωνίσματά των ἦσαν εἰρηνικαὶ ἀσχολίαι. Οἱ ἱππόται τοῦ Μεσαίωνος ἦσαν φιλοπόλεμοι. Τὸ ἐπάγγελμά των ἦτο τὸ τοῦ μαχητοῦ. Διὰ τοῦτο αἱ παιδιαί των καὶ τὰ ἀγωνίσματά των ἦσαν πολεμικαὶ ἀσχολίαι. Οἱ ἀστοὶ καὶ οἱ ἀγρόται τῆς Εὐρώπης τοῦ Μεσαίωνος δὲν ἐπηγγέλλοντο τὸν μαχητήν. Ἀλλὰ καὶ αἱ παιδιαί των δὲν εἶχον καμμίαν σχέσιν μὲ τὰ ὅπλα. Ἐνίοτε μάλιστα οἱ βασιλεῖς ἐξεδήλωναν τὴν δυσαρέσκειάν των διὰ τὰς τάσεις αὐτὰς τῶν κατωτέρων τάξεων διὰ διαταγῶν, μὲ τὰς ὁποίας ἀπηγόρευον τὴν ἐνασχόλησιν εἰς τὰς εἰρηνικὰς παιδιὰς καὶ ἐπέβαλλον τὰς πολεμικὰς ἀσκήσεις. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος ὁ Ε′ ὁ Μακρὸς ἀπηγόρευσε τὰς εἰρηνικὰς παιδιὰς τὸ 1319. Ἡ διαταγὴ δὲ αὕτη ἐπανελήφθη ὑπὸ τοῦ Καρόλου τοῦ Ε′ τοῦ Σοφοῦ τὸ 1369. Ὁ δὲ Ἐδουάρδος ὁ Γ′ τῆς Ἀγγλίας τὸ 1337 τὰς ἀπηγόρευσεν ἐπὶ ποινῇ θανάτου. Ἐνίοτε, εἶναι ἀληθές, δὲν ἦτο μόνον τὸ φιλοπόλεμον πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐξώθει τοὺς βασιλεῖς εἰς τὰς ἀπαγορευτικὰς αὐτὰς διαταγάς. Συνέτειναν ἐνίοτε καὶ αἱ πιέσεις τῶν βιο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μηχάνων τῶν ὅπλων, οἱ ὁποῖοι ἐζήτουν πελάτας. Τοῦτο συνέβη μὲ τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Ἐρρῖκον τὸν Η', τὸν ὁποῖον ἠπείλησαν οἱ κατασκευασταὶ ὅπλων ὅτι θὰ μετέφερον τὴν βιομηχανίαν των εἰς τὴν Σκωτίαν. Τὸ φιλοπόλεμον πνεῦμα ὅμως ὡδήγει τοὺς εὐγενεῖς νὰ ἐκλέγουν τὰς παιδιάς των καὶ τὰ ἀγωνίσματά των ἀπὸ τὰς ἀσχολίας τοῦ πολέμου. Δι' αὐτοὺς δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη διαταγῶν βασιλικῶν.

Ἀπὸ τῆς παιδικῆς του ἡλικίας ὁ ἱππότης ἐμάνθανε νὰ ἀσχολῆται μὲ ἔργα τοῦ πολέμου. Τοῦ εὐγενοῦς οἴκου ὁ παῖς, ἅμα ἔφθανε τὴν ἡλικίαν τῶν δέκα πέντε ἐτῶν, εἶχε πλήρη ἱκανότητα εἰς πᾶν ὅ,τι ἀπέβλεπεν εἰς τὸ κυνήγιον. Ἠδύνατο νὰ ἱππεύῃ, νὰ χειρίζεται τὸ τόξον, νὰ διδάσκῃ καὶ νὰ γυμνάζῃ τοὺς κυνηγετικοὺς κύνας καὶ τοὺς ἱέρακας. Καὶ τοιοῦτος παρεδίδετο εἰς ἄλλον ἰσχυρότερον καὶ πλουσιώτερον τοῦ πατρός του, εἰς τὸν ὁποῖον παρέμενεν ἐπὶ τρία ἢ τέσσαρα ἔτη ὡς ὑπηρέτης καὶ ὡς ἀκόλουθος. Τὸν ἐβοήθει εἰς τὸ νὰ ἐνδύεται τὴν πανοπλίαν, εἰς τὸ νὰ ἱππεύῃ, καὶ τὸν ἠκολούθει ἔφιππος εἰς τὰ κυνήγια καὶ εἰς τὰς ἐκστρατείας. Εἰς ἡλικίαν δέκα ὀκτὼ ἕως εἴκοσιν ἐτῶν, ὅταν ἐθεωρεῖτο ἕτοιμος, ἐνήστευεν ἐπὶ εἴκοσι τέσσαρας ὥρας, προσηύχετο καθ' ὅλην τὴν νύκτα εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ μετὰ τὴν λειτουργίαν ὡρκίζετο ὅτι θὰ προστατεύῃ τοὺς κληρικούς, τὰς γυναῖκας, τοὺς γέροντας, τὰ ὀρφανά. Κατόπιν ὁ κύριός του τὸν ἐνέδυε τὰ ὅπλα, τὰ ὁποῖα καθ' ὅλην τὴν διαδικασίαν ἦσαν τοποθετημένα ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης, καὶ τὸν ἀνεκήρυσσεν ***ἱππότην*** κτυπῶν αὐτὸν εἰς τὸν ὦμον διὰ τοῦ ξίφους. Ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος κατόπιν δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ ἐκλέγῃ τὰς παιδιάς του ἀπὸ τὰ πολεμικὰ ἔργα.

Διὰ τοῦτο τὰ ἀγωνίσματα τῶν ἱπποτῶν δὲν ἦσαν τὰ χαρίεντα ἀγωνίσματα τῆς Ὀλυμπίας, διὰ τῶν ὁποίων διεπλάσθη ὁ ὑπέροχος Ἑλληνικὸς ἀνθρώπινος τύπος. Ἦσαν σκληραὶ πολεμικαὶ δοκιμασίαι, διὰ τῶν ὁποίων ἐδημιουργεῖτο ὁ τραχὺς καὶ καρτερικὸς μαχητής. Τὸ δὲ αἷμα κατὰ τὰ ἀγωνίσματα αὐτὰ ἔρρεε καὶ πολλάκις ἄφθονον.

Ἂς μὴ νομίσῃ ὅμως κανεὶς ὅτι διὰ τοῦτο τὰ ἀγωνίσματα τῶν ἱπποτῶν εἶχον ὁμοιότητα μὲ τὰ θεάματα τῶν ἱπποδρόμων τῆς Ρώμης καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ ἀγωνισταὶ τῶν ἀγώνων τῶν ἱπποτῶν δὲν ἦσαν δοῦλοι, ἀλλ' εὐγενεῖς καὶ ἐλεύθεροι ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἐφιλοδόξουν νὰ ἐπιδείξουν τὴν ἀνδρείαν των καὶ τὴν δεξιότητά των εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων. Οἱ δὲ θεαταὶ δὲν ἀπελάμβανον ἐκ τῆς ροῆς τοῦ αἵματος, ἀλλ' ἐκ τῆς συγκινήσεως διὰ τὴν ἐπιδεικνυομένην ἀνδρείαν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ τὴν περιφρόνησιν πρὸς τὸν θάνατον. Ὁμοιότητα εἶχον πρὸς τοὺς Ἑλληνικοὺς ἀγῶνας. Διέφερον μὲν τούτων κατὰ τὸ ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον κατ' αὐτοὺς ἐβραβεύετο δὲν ἦτο μαζὶ μὲ τὴν ἰσχὺν καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ ἁρμονία τῆς σωματικῆς διαπλάσεως, ἀλλ' ἡ ἀγροῖκος καὶ ἄμικτος ἰσχὺς καὶ μαχητικὴ δεξιότης, κατὰ τὸ ὅτι δὲν ἦσαν ὅπως οἱ Ἑλληνικοὶ κτῆμα ὅλου τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ μιᾶς μόνον τάξεως, ὡμοίαζον ὅμως κατὰ τὸ ὅτι τὸ κίνητρόν των ἦτο εὐγενές. Δὲν ἐστεροῦντο τοῦ στοιχείου τῆς ἀμίλλης, τὸ ὁποῖον τοὺς καθίστα ἀσχολίας εὐγενεῖς ἀνωτέρων ἀνθρώπων καὶ ἕνεκα τοῦ ὁποίου οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ ἐπέδρασαν ἐπὶ τῶν μαζῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὑπεξεκαύθη τὸ ἀγωνιστικόν. Εἰς πλεῖστα ὅσα αἴτια ἀποδίδεται ὁ σημερινὸς Εὐρωπαϊκὸς πολιτισμός. Εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς, εἰς τὴν μετανάστευσιν τῶν λογίων Ἑλλήνων εἰς τὴν Εὐρώπην, εἰς τὴν ἐφεύρεσιν τῆς τυπογραφίας κ.λ.π. Σπουδαιότερον αἴτιον ὅμως πρέπει νὰ θεωρῆται ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀγώνων ἐκείνων, ἐφ' ὅσον μάλιστα τὰς ἀρχὰς τοῦ πολιτισμοῦ δυνάμεθα νὰ τὰς ἀνεύρωμεν πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐφ' ὅσον τὰς ἀνακαλύψεις καὶ τὰς ἐφευρέσεις μᾶλλον ὡς αἰτιατὰ δυνάμεθα νὰ θεωρῆσωμεν ἢ ὡς αἴτια.

Τὰ ἀγωνίσματα, τὰ ὁποῖα ἐτελοῦντο κατὰ τοὺς ἀγῶνας αὐτούς, ἦσαν κυρίως δύο, τὰ tournois καὶ αἱ joutes[1].

TOURNOI

ΚΑΤΑΓΩΓΗ

Τὸ tournoi, ὅπως τὸ ὠνόμαζον μεταγενεστέρως οἱ Γάλλοι, ἢ tournoiement, ὅπως τὸ ἔλεγον ἀρχαιότερον, ἢ turniere Γερμανιστί, ἢ torneamentum Λατινιστὶ δύναται νὰ ὁρισθῇ ὅτι ἦτο, τοὐλάχιστον κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους, μάχη πραγματικὴ δύο ὁμάδων ἱππέων, ἀπὸ τὴν ὁποίαν διέφερε μόνον κατὰ τὸ ὅτι οἱ ἀγωνισταὶ δὲν ἦσαν ἐχθροί.

---

1. Περὶ τῶν δύο αὐτῶν ἀγωνισμάτων καὶ γενικῶς περὶ τῶν ἀγώνων καὶ τῶν παιδιῶν τοῦ Μεσαίωνος ἐξαίρετος ὁδηγὸς εἶναι τὸ θαυμάσιον ἔργον τοῦ Jusserand «Les sports et jeux d'exercice dans l'ancienne France» Paris 1901.

Καὶ Ἑλληνικαὶ ὅμως πηγαὶ διὰ τὴν μελέτην τῶν ἀγωνισμάτων αὐτῶν ὑπάρχουν, διότι, ὡς θὰ ἴδωμεν, τὰ ἀγωνίσματα αὐτὰ εἰσήχθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἰδίως διὰ τὴν joute ὑπάρχει θαυμασία καὶ τελεία περιγραφὴ εἰς Ἑλληνικὸν ἔργον, τὸν Ἐρωτόκριτον.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ καταγωγὴ τοῦ ἀγωνίσματος αὐτοῦ χάνεται εἰς τὸ βάθος τοῦ χρόνου. Τὸν Μεσαίωνα ἐκυκλοφόρει θρῦλος, κατὰ τὸν ὁποῖον τὰ tournois ἦσαν Τρωικῆς καταγωγῆς καὶ εἶχον μεταφερθῆ εἰς Εὐρώπην ὑπὸ τοῦ Αἰνείου, διὸ καὶ ἐκαλοῦντο Trojani ludi.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ταῦτα ἦσαν παλαιοτάτη συνήθεια τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν καὶ μάλιστα τῶν Κελτῶν. Ὁ Ἀθήναιος περιέσωσε μαρτυρίαν τοῦ Ποσειδωνίου, κατὰ τὴν ὁποίαν «Κελτοὶ ἐνίοτε παρὰ τὸ δεῖπνον μονομαχοῦσιν. Ἐν γὰρ τοῖς ὅπλοις ἀγερθέντες σκιαμαχοῦσι καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀκροχειρίζονται, ποτὲ δὲ καὶ μέχρι τραύματος προΐασι καὶ ἐκ τούτου ἐρεθισθέντες, ἐὰν μὴ ἐπισχῶσιν οἱ παρόντες, καὶ ἕως ἀναιρέσεως ἔρχονται» (Δ΄ 40).

Εἰς τοὺς μετὰ Χριστὸν χρόνους ἀναφέρονται ταῦτα διὰ πρώτην φορὰν τὸ 842, ὅτε ἐτελέσθησαν εἰς τὸ Στρασβοῦργον ἐνώπιον τοῦ Λουδοβίκου τοῦ Γερμανικοῦ καὶ τοῦ Καρόλου τοῦ Φαλακροῦ.

Ἐγίνοντο δὲ οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ κατὰ τὸν ἑορτασμὸν μεγάλων γεγονότων ἢ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ γάμου ἢ γεννήσεως ἢ πρὸς τιμὴν ξένου κλπ. Οὕτως οἱ ἀνωτέρω μνημονευθέντες ἀγῶνες τοῦ Στρασβούργου ἔγιναν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ περιφήμου ὅρκου, τὸν ὁποῖον ἔδωσαν οἱ δύο μνημονευθέντες ἀδελφοὶ Καρολίδαι, ὁ Λουδοβῖκος καὶ ὁ Κάρολος περὶ ἀμοιβαίας ὑποστηρίξεως μετὰ τὴν ταπείνωσιν τοῦ ἀδελφοῦ των Λοθαρίου. Ἀπὸ ὅλα δὲ τὰ μέρη τῆς Εὐρώπης περισσότερον ἐκαλλιεργήθησαν οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ Καντακουζηνὸς γράφων περὶ τῶν ἀγωνισμάτων αὐτῶν λέγει ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος ἐνίκα εἰς αὐτὰ ὄχι μόνον τοὺς ἐκ Σαβοΐας εὐγενεῖς «ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ Φράντζας καὶ Ἀλαμανίας καὶ Βουργουνδίας, ἐν οἷς μάλιστα σπουδάζεται τὰ τοιαῦτα». (Ἐκδ. Βόν. σελ. 205).

ΑΡΧΑΙΟΝ TOURNOI

Τὸ tournoi πρέπει νὰ διακριθῇ εἰς τὸ ἀρχαιότερον καὶ τὸ μεταγενέστερον. Διέφερε δὲ τὸ ἓν τοῦ ἄλλου κατὰ τὸ ὅτι τὸ πρῶτον, ἀντιθέτως πρὸς τὸ δεύτερον, ἦτο ἀπολύτως ἐλεύθερον, χωρὶς κανένα περιορισμόν, χωρὶς ἐναγωνίους ρυθμιστικὰς διατάξεις. Ἦτο δηλαδή, ὅπως καὶ προηγουμένως ἐλέχθη, πραγματικὴ μάχη, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔλειπε τὸ μῖσος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Τὰ ὅπλα κατ' αὐτὸ ἦσαν τὰ συνήθη ὅπλα τοῦ πολέμου. Τὸ πεδίον, ὅπου διεξήγετο ὁ ἀγών, ἦτο σχεδὸν ἀπεριόριστον. Μόνον τὰ δύο ἄκρα ὡρίζοντο. Πλάγια ὅρια δὲν ὑπῆρχον. Ὁλόκληρος κοιλὰς ἢ λειμὼν καθωρίζετο ὡς πεδίον τοῦ ἀγῶνος καὶ ἐχρησιμοποιοῦντο αἱ ἀνωμαλίαι τοῦ ἐδάφους, χωρὶς νὰ λαμβάνεται παρὰ τῶν ἀγωνιστῶν ὑπ' ὄψιν ἡ τυχὸν καλλιέργεια καὶ φυτεία, τὴν ὁποίαν κατέστρεφον. Μόνη περιοριστικὴ διάταξις ἦτο ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς νὰ προσβάλλουν τοὺς ἀντιπάλους των, ὅταν οὗτοι κατέφευγον εἰς τὸ πεδίον καταφυγῆς. Εἰς κάθε ἄκρον τοῦ πεδίου τοῦ ἀγῶνος ὡρίζετο μέρος, εἰς τὸ ὁποῖον ἠδύναντο οἱ ἀγωνισταὶ τῆς μιᾶς ὁμάδος νὰ καταφύγουν διὰ νὰ ἀναπαυθοῦν, καὶ τοῦτο ἐκαλεῖτο πεδίον καταφυγῆς. Οἱ ἀντίπαλοι δὲν ἠδύναντο ἐκεῖ νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον των. Πλὴν τῆς περιοριστικῆς αὐτῆς διατάξεως οὐδεμία ἄλλη ὑπῆρχε. Διὰ τοῦτο τὸ tournoi ἐνίοτε δὲν διέφερεν οὐδὲ κατὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς μάχης. Ὑπῆρξαν περιστάσεις, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ νεκροὶ τοῦ tournoi ὑπερέβησαν εἰς ἀριθμὸν τοὺς νεκροὺς τῆς μάχης. Εἰς τὸ Neuss τὸ 1240 ἔγινε tournoi, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐφονεύθησαν ἑξήκοντα ἱππόται. Εἰς τὸ Bremule τὸ 1119 ἔγινε μάχη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφονεύθησαν τρεῖς ἱππόται. Εἰς τὸ Neuss παρεσύρθησαν ἀπὸ τὴν μέθην τοῦ ἀγῶνος καὶ ἠγωνίσθησαν ὡς εἰς μάχην. Εἰς τὸ Bremule τοὐναντίον προσεπάθησαν νὰ μὴ φονεύσουν τοὺς ἀντιπάλους καὶ περιωρίσθησαν εἰς τὸ νὰ τοὺς αἰχμαλωτίσουν.

Ἐνίοτε τὸ tournoi μετεβάλλετο εἰς ἀληθῆ μάχην ὄχι ἐκ τῆς θέρμης τοῦ ἀγῶνος. Ἀνεπτύσσετο ἔρις δι' ἓν οἱονδήποτε ἐπεισόδιον μεταξὺ τῶν ἀγωνιστῶν καὶ οἱ ἀγωνισταὶ μετεβάλλοντο εἰς πολεμίους. Κατὰ τὸ tournoi, τὸ ὁποῖον διωργάνωσε τὸ 1273 ὁ κόμης τοῦ Châlons πρὸς τιμὴν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἐδουάρδου τοῦ Α', ὁ πρῶτος προικισμένος ἀπὸ ἔκτακτον σωματικὴν δύναμιν ἐπέπεσε κατὰ τοῦ δευτέρου καὶ ἀφοῦ ἔρριψε τὰ ὅπλα του, τὸν ἥρπασεν ἀπὸ τὸν λαιμὸν καὶ προσεπάθησε νὰ τὸν σύρῃ πρὸς ἑαυτόν. Ὁ Ἐδουάρδος ὅμως, ὁ ὁποῖος δὲν ἦτο ὀλιγώτερον ρωμαλέος τοῦ κόμητος, συνεκρατήθη ἰσχυρῶς ἐπὶ τοῦ ἵππου, τὸν ὁποῖον αἰφνιδίως ἐπτέρνισε καὶ τοιουτοτρόπως ὁ κόμης εὑρέθη κρεμασμένος ἀπὸ τὸν λαιμὸν τοῦ Ἐδουάρδου. Τότε ὁ Ἐδουάρδος ἐτίναξε τὸν κόμητα καὶ τὸν ἔρριψε βιαίως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἀλλὰ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ κόμητος ὠργίσθησαν καὶ τὸ tournoi μετεβλήθη εἰς μάχην, ἕως ὅτου ἐπενέβησαν οἱ δύο ἀρχηγοὶ καὶ ἐπανέφερον τὴν γαλήνην. Συχνοτάτη δὲ ἦτο ἡ μετάδοσις τῆς θέρμης τῶν ἀγωνιστῶν εἰς τοὺς θεατάς, ὁπότε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οὗτοι ἐλάμβανον ἐνεργητικὸν μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἔρριπτον λίθους κατὰ τῶν ἱπποτῶν τῆς ὁμάδος, τὴν ὁποίαν ἐμίσουν, ἐνίοτε δὲ ἐλάμβανον καὶ τὰ ὅπλα καὶ ἐρρίπτοντο εἰς τὴν μάχην. Περισσότερον δὲ καὶ τῶν θεατῶν ἦσαν ἐπικίνδυνοι οἱ ἀκόλουθοι τῶν ἱπποτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπενέβαινον ὑπὲρ τῶν κυρίων των, διὸ καὶ οἱ ἱππόται προσεπάθουν νὰ ἔχουν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσοτέρους ἀκολούθους.

ΝΕΟΝ TOURNOI— ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Αὐτὸ ἦτο τὸ ἀρχαῖον tournoi. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ὅμως τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος ἤρχισαν νὰ θεσπίζωνται περιοριστικαὶ διατάξεις καὶ περὶ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου πέμπτου τὸ tournoi ἔφθασεν εἰς τὴν τελευταίαν του μορφήν.

Ὁ πρῶτος περιορισμὸς φυσικὰ ἦτο ὁ περιορισμὸς τοῦ πεδίου. Τὸ πεδίον περιετριγυρίζετο διὰ φράγματος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου διεξήγετο ὁ ἀγών, καὶ κατεσκευάζοντο ἐξέδραι, ἀπὸ τῶν ὁποίων παρηκολούθουν τὸ θέαμα οἱ θεαταί. Καὶ σιγὰ σιγὰ προσετίθεντο καὶ ἄλλαι περιοριστικαὶ καὶ κανονιστικαὶ διατάξεις.

Ἰσχυρὰν ὤθησιν πρὸς ρύθμισιν τοῦ ἀγωνίσματος ἔδωσεν ὁ Ἐδουάρδος ὁ Α΄. Ἐπειδὴ οὗτος, ὡς φαίνεται, ἔλαβε πικρὰν πεῖραν κατὰ τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν tournoi τοῦ Châlons, ὅταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἐφρόντισε νὰ λάβῃ μέτρα κατάλληλα.

Ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς νὰ ἔχουν μαζί των περισσοτέρους ἀπὸ τρεῖς ἀκολούθους. Ὥρισε τὰ ξίφη νὰ εἶναι ἄνευ αἰχμῆς. Καὶ ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς θεατὰς νὰ φέρουν μαζί των ὅπλα, ράβδους, λίθους, ἐπὶ ποινῇ θανάτου. Αἱ διατάξεις αὐταὶ ἔγιναν ἀποδεκταὶ καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην καὶ συνεπληρώθησαν καὶ ἐδημιουργήθη οὕτω τὸ νέον tournoi.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω περιορισμῶν περιωρίσθη καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐφίππων ὑπηρετῶν. Ὡρίσθησαν τέσσαρες διὰ τὸν ἡγεμόνα, τρεῖς διὰ τὸν ἱππότην καὶ εἷς διὰ τὸν ἀκόλουθον. Ἐτροποποιήθη δὲ ριζικῶς καὶ ὁ ὁπλισμός. Πρῶτα πρῶτα ἠχρηστεύθη ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ κοντάριον. Ἐπειδὴ τὸ πεδίον τοῦ ἀγῶνος περιωρίσθη, ἡ χρησιμοποίησις τοῦ κονταρίου λόγῳ τοῦ μεγέθους του κατέστη δύσκολος. Τὸ μετεχειρίζοντο ἐνίοτε, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως ἠρκοῦντο εἰς τὰ ἄλλα μικρότερα ὅπλα, μὲ τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ κινοῦνται περισσότερον ἐλευθέρως. Ἀπὸ τὸ ξίφος δὲν ἀφῃρέθη μόνον ἡ αἰχμή, ἀλλὰ καὶ ἡ κόψις. Καὶ περιωρίσθησαν τὰ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐπιθετικὰ ὅπλα τῶν ἀγωνιστῶν εἰς τὸ ἀνωτέρω ξίφος καὶ εἰς τὸ ρόπαλον, τὰ ὁποῖα ἐδένοντο δι' ἀλύσεως ἀπὸ τῆς χειρὸς ἢ ἀπὸ τῆς ζώνης. (Εἰκ. 29). Ὁ ἵππος δὲν ἐπετρέπετο νὰ εἶναι ἐξαιρετικῶς μεγαλοσωμότερος τῶν ἀντιπάλων, πλὴν ἂν ὁ ἀγωνιστὴς ἦτο ἡγεμών. Ἀπηγορεύοντο τὰ κτυπήματα διὰ νύξεως, τὰ κτυπήματα ἐκ τῶν πλαγίων καὶ ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω καὶ μόνον τὰ ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω ἐπετρέποντο. Ἀπηγορεύετο τὸ κτύπημα κάτω τῆς ζώνης. Ἀπηγορεύετο νὰ ἁρπάζῃ ὁ εἷς τὸν ἄλλον διὰ τῶν χειρῶν. Ἀπρόσβλητος δὲ καθίστατο ὁ ἀγωνιστής, ὁ ὁποῖος ἀφῄρει τὴν περικεφαλαίαν του. Καὶ τέλος ἀπηγορεύετο τὸ νὰ ἐπιπίπτουν περισσότεροι τοῦ ἑνὸς ἀγωνισταὶ ἐναντίον ἑνός. Εἶχε δὲ ἡ τελευταία αὕτη διάταξις λόγον ὑπάρξεως, διότι εἰς παλαιοτέρους χρόνους διωργανοῦτο tournoi μὲ ἀποκλειστικὸν σκοπὸν τὴν δολοφονίαν ἑνός, ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἐπέπιπτον ὅσοι ἠδύναντο συναγωνισταί.

ΑΜΥΝΤΙΚΑ ΟΠΛΑ

Διὰ τὰ ἐπιθετικὰ ὅπλα εἴδομεν ὅτι ἐθεσπίθησαν ὡρισμέναι διατάξεις. Τοιαῦται ὅμως διατάξεις, φυσικά, δὲν ἐθεσπίσθησαν καὶ διὰ τὰ ἀμυντικὰ ὅπλα. Ἕκαστος ἦτο ἐλεύθερος νὰ ἐφοδιασθῇ μὲ ὅ,τι ἤθελε πρὸς ἄμυναν. Ἡ ἐξέλιξις ὅμως τοῦ ἀγωνίσματος καὶ ἡ πρόοδος τῆς τέχνης συνετέλεσαν, ὥστε καὶ τὰ ἀμυντικὰ ὅπλα πολλάκις νὰ τροποποιηθοῦν. Τὸ κυριώτερον ἀμυντικὸν ὅπλον ἦτο ἡ στολὴ τοῦ ἱππότου, ὁ θώραξ. Κατὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους ἡ στολὴ τοῦ ἱππότου ἦτο ἀπὸ ὕφασμα καὶ ἔφερεν ἔσωθεν παχύτατον στρῶμα γναφάλων, διὰ νὰ καθίστανται τὰ κτυπήματα ἀμβλύτερα, μόνον δὲ ἡ κεφαλὴ ἐπροστατεύετο διὰ σιδηρᾶς περικεφαλαίας. Ἀργότερον ὅμως ἀπὸ τοῦ 1350 εἰσήχθη ἡ ὁλοσίδηρος στολή, ἔσωθεν τῆς ὁποίας ἐτίθεντο πάλιν γνάφαλα. Πρὸ τοῦ ἀγῶνος μάλιστα ἐγίνετο δοκιμή. Οἱ ὑπηρέται διὰ τῶν ροπάλων ἐκτύπων τὸν ἱππότην εἰς τοὺς ὤμους, τοὺς βραχίονας, τὰς πλευρὰς καὶ ἂν οὕτος ἠσθάνετο περισσότερον τοῦ δέοντος τὸ κτύπημα, προσετίθεντο γνάφαλα. Ὁ τοιουτοτρόπως ὅμως ἐνδεδυμένος ἱππότης ἦτο ὄγκος δυσκίνητος, ἐνῶ τὸ νέον tournoi ἀπῄτει εὐκινησίαν. Ἀφοῦ δὲ διὰ τῶν περιοριστικῶν διατάξεων τὰ κτυπήματα περιωρίσθησαν, ἡ τροποποίησις τῆς στολῆς κατέστη εὔκολος. Ἔγινεν ἐλαφροτέρα καὶ εἰς τὸν θώρακα ἠνοίχθησαν ὀπαί, διὰ νὰ εἰσέρχεται ὁ ἀήρ, ὅπως καὶ ἡ περικεφαλαία κατέστη ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ προσώπου διάτρητος (Εἰκ. 30). Τὰ κτυπήματα διὰ νύξεως ἀπηγορεύοντο καὶ ἐπομένως ἡ ὕπαρξις τῶν ὀπῶν αὐτῶν δὲν ἦτο ἐπικίνδυνος. Ἄλλως τε τὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ξίφος εἶχε πλάτος τεσσάρων δακτύλων, αἱ δὲ ὀπαὶ τῆς περικεφαλαίας εἶχον πλάτος τριῶν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦ νέου tournoi τὸ ἀποτέλεσμα, ἕνεκα τοῦ περιωρισμένου πεδίου, ἐξηρτᾶτο πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὴν εὐκολίαν τῶν κινήσεων, παρὰ ἀπὸ τὴν τακτικὴν καὶ τὴν σφοδρότητα τῆς ἐφορμήσεως, οἱ ἱππόται παρέβλεψαν τὴν ἀνάγκην τῆς ἀμβλύνσεως τῶν κτυπημάτων καὶ περιώρισαν τὰ γνάφαλα. Ἀνάλογα μέσα ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ διὰ τὴν προφύλαξιν τοῦ ἵππου.

ΒΡΑΒΕΙΑ – ΔΙΑΙΤΗΤΑΙ

Κατ' ἀρχὰς οἱ ἱππόται διὰ τῶν ἀγώνων ἐπεδίωκον τὴν δόξαν τῆς νίκης, ἀλλὰ μαζὶ μὲ αὐτήν, ἴσως καὶ ὑπὲρ αὐτήν, ὑλικὰς ὠφελείας. Οἱ συλλαμβανόμενοι αἰχμάλωτοι ἔπρεπε νὰ πληρώσουν λύτρα καὶ εὑρίσκοντο εἰς τὴν πρόσθετον ἀνάγκην νὰ ἀγοράσουν τοὺς ἵππους των ἀπὸ τοὺς νικητάς, εἰς τοὺς ὁποίους δικαιωματικῶς περιήρχοντο καὶ οἱ ἵπποι καὶ ὁ ὁπλισμὸς τῶν ἡττημένων. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐπλούτιζαν. Ἀναφέρεται ἱππότης, ὁ ὁποῖος εἰς ἕνα μόνον ἀγῶνα εὑρέθη κάτοχος δώδεκα ἵππων.

Βραδύτερον ὅμως αἱ συνήθειαι αὐταὶ ἐξέλιπον. Τὸ βραβεῖον περιωρίσθη εἰς ἓν κόσμημα, ἢ ἓν ξίφος, ἢ μίαν περικεφαλαίαν. Ἐπεδιώκετο δὲ καὶ τούτου ἡ ἀπόκτησις ὄχι διὰ τὴν ὑλικήν του ἀξίαν, ἀλλὰ διότι θὰ ἐχρησίμευεν ὡς ἀπόδειξις τῆς ἀναγνωρισθείσης ὑπεροχῆς. Ἡ δὲ ἀπονομὴ τοῦ ἐπάθλου τούτου ἀνετίθετο πάντοτε εἰς γυναῖκα. Καὶ τοῦτο περιέβαλλε μὲ ἰδιαιτέραν αἴγλην τὸ ἆθλον, διότι ἡ γυνὴ εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων εἶχεν, ὡς γνωστόν, ἐξαιρετικὴν θέσιν. Ἄνωθεν τοῦ θώρακος ἕκαστος ἱππότης ἔφερε μανδύαν χρωματιστόν, τοῦ ὁποίου τὸ χρῶμα ἐξέλεγε τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον ἀναλόγως τῆς προτιμήσεως τῆς γυναικός, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀπέβλεπε. Διὰ νὰ τιμήσουν μίαν γυναῖκα ἔφερον στολὴν ἐρυθράν, πρασίνην κ.λ.π. Οἱαδήποτε ὅμως χρώματα καὶ ἂν ἔφερεν ὁ ἱππότης, ἀπὸ οἱασδήποτε ἀρετὰς καὶ ἂν ἐκοσμεῖτο, δὲν ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν γυναικῶν, ἂν δὲν ἐξήρχετο νικητὴς ἐκ τοῦ ἀγῶνος. Δὲν περιωρίζετο δὲ ὁ ρόλος τῶν γυναικῶν κατὰ τοὺς ἀγῶνας εἰς μόνην τὴν ἀπονομὴν τοῦ ἄθλου, ἢ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἐκτιμήσεώς των πρὸς τὸν νικητήν. Ὁ ρόλος των ἦτο ἐνεργότερος, ὅπως θὰ ἴδωμεν.

Διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος ὡρίζοντο διαιτηταί. Οἱ διαιτηταὶ εἶχον ὑποχρέωσιν νὰ φροντίσουν διὰ τὸ πεδίον τοῦ ἀγῶνος καὶ ἐν γένει

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νὰ προπαρασκευάσουν τὸ πᾶν καὶ νὰ ἐποπτεύσουν τὸν ἀγῶνα καὶ νὰ ἀποφανθοῦν διὰ τὴν νίκην. Τὰ καθήκοντά των δηλαδὴ ἦσαν ὅμοια πρὸς τὰ τῶν Ἑλλανοδικῶν. Ἐνώπιον τῶν διαιτητῶν παρουσιάζοντο πρὸ τῶν ἀγώνων οἱ ἀγωνισταί. Οἱ διαιτηταὶ ἀπεφαίνοντο ἂν ὁ ἀγωνιστὴς δύναται νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ ἂν τὰ ὅπλα του καὶ ὁ ἵππος πληροῦν τοὺς ὅρους τῶν ἐναγωνίων διατάξεων. Τὰς δὲ ἀποφάσεις των κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος τὰς ἀνεκοίνουν εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς διὰ τοῦ ***κήρυκος.***

ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ

Δύο τουλάχιστον ἡμέρας πρωτύτερα προσήρχοντο οἱ ἀγωνισταὶ εἰς τὴν πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἐτελοῦντο οἱ ἀγῶνες. Οἱ διαιτηταὶ ἐξήλεγχον τὰ προσόντα τῶν ἀγωνιστῶν καὶ ἔκριναν ἂν τὰ ὅπλα καὶ οἱ ἵπποι πληροῦν τοὺς ὅρους τῶν ἐναγωνίων διατάξεων. Τὴν παραμονὴν τοῦ ἀγῶνος ἐγίνετο ἡ ἔκθεσις τῶν ἐμβλημάτων. Ὁ ἀγωνιστὴς κλεισμένος μέσα εἰς τὴν σιδηρᾶν περιβολὴν καὶ μὲ σκεπασμένον τὸ πρόσωπον διὰ τῆς περικεφαλαίας παρουσίαζε σύνολον, τὸ ὁποῖον οὐδόλως διέφερε τῶν λοιπῶν ἀγωνιστῶν. Οὔτε ἤρκει τὸ χρῶμα τοῦ μανδύου, διὰ νὰ δύναται κανεὶς νὰ τὸν διακρίνῃ ἀπὸ τοὺς λοιπούς, ἐφ' ὅσον δὲν ἀπεκλείετο νὰ ἔχουν περισσότεροι τοῦ ἑνὸς ἀγωνισταὶ τὸ ἴδιον χρῶμα. Διεκρίνετο ὁ ἀγωνιστὴς ἀπὸ τοὺς λοιποὺς διὰ τοῦ ἐμβλήματος. Τὸ ἔμβλημα ἐφέρετο εἰς τὴν περικεφαλαίαν καὶ ἐνίοτε μὲν προεκάλει τοῦτο τὸν τρόμον ἢ τὴν φρίκην, ἐνίοτε ὅμως καὶ τὸν γέλωτα. Ἑνὸς ἀγωνιστοῦ τὸ ἔμβλημα ἦτο λέων, ἡ χεὶρ ἡ ὁποία ἐκράτει κομμένην κεφαλήν, ἐνῶ ἑνὸς ἄλλου ἀγωνιστοῦ τὸ ἔμβλημα ἦτο κεφαλὴ ὄνου. Κάτωθεν τοῦ ἐμβλήματος ἦτο γραμμένον τὸ ἰδιαίτερον ρητὸν τοῦ ἱππότου, τὸ ὁποῖον ἐπίσης ἢ ἐνέπνεε τὸν τρόμον ἢ προεκάλει τὸν γέλωτα ἢ καὶ ἐξεδήλωνε τὸ ἐρωτικὸν πάθος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον κατείχετο ὁ ἱππότης. Τὴν παραμονὴν λοιπὸν τοῦ ἀγῶνος οἱ ἀγωνισταὶ ἐξέθετον τὰ ἐμβλήματά των, τὰ ὁποῖα ἐπεσκέπτοντο οἱ θεαταί, διὰ νὰ τὰ γνωρίσουν καὶ δυνηθοῦν κατὰ τὸν ἀγῶνα νὰ διακρίνουν ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος θὰ ἠγωνίζετο μὲ περισσοτέραν ἀνδρείαν καὶ δεξιότητα. Διὰ τοὺς ἀγωνιστὰς εἶχεν ἰδιαιτέραν σημασίαν ἡ ἐπίσκεψις τῶν ἐμβλημάτων ὑπὸ τῶν γυναικῶν. Αἱ γυναῖκες ἔψαυον τὸ ἔμβλημα τοῦ ἱππότου, τοῦ ὁποίου ἡ διαγωγὴ δὲν ἦτο ἄμεμπτος. Εἶχε δὲ ἡ ψαῦσις αὐτὴ διὰ τὸν ἱππότην πολλὰς δυσαρέστους συνεπείας. Αἱ ἀπαγορευτικαὶ διατάξεις δὲν εἶχον δι' αὐτὸν ἰσχύν. Καὶ ἠδύναντο ἢ μᾶλλον ὑπεχρεοῦντο οἱ λοιποὶ νὰ ἐπιπί-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πτουν περισσότεροι τοῦ ἑνὸς ἐναντίον του μὲ ὅλην τὴν δυνατὴν σφοδρότητα, ἕως ὅτου οὗτος ἀναγκασθῇ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὰς κυρίας συγγνώμην. Τὴν παραμονὴν ὡσαύτως τοῦ ἀγῶνος ὡρκίζοντο οἱ ἀγωνισταὶ ὅτι θὰ τηρήσουν τὰς ἐναγωνίους διατάξεις.

Τὴν ἡμέραν τοῦ ἀγῶνος ἀνήρχοντο ἐπὶ τῆς ἐξέδρας οἱ διαιτηταὶ καὶ αἱ κυρίαι. Τὰς ἀποφάσεις των οἱ διαιτηταὶ ἀνεκοίνουν εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς διὰ τοῦ κήρυκος. Δὲν ἐλάμβανον ὅμως μόνον οἱ διαιτηταὶ ἀποφάσεις. Ἐλάμβανον τοιαύτας καὶ αἱ κυρίαι. Ἔγινεν ἀνωτέρω λόγος περὶ τῆς τιμωρίας τοῦ ἱππότου, τοῦ ὁποίου ἡ διαγωγὴ δὲν ἦτο καλή. Ὅταν αἱ κυρίαι ἐνόμιζον ὅτι οὗτος ἐκτυπήθη ἀρκετὰ ἢ ὅταν ἐζήτει συγγνώμην, τοῦ ἀπενέμετο ἀπὸ τὰς κυρίας χάρις. Πρὸς τοῦτο αἱ κυρίαι εἶχον πλησίον των ἕνα ἱππότην ἢ ἕνα ἀκόλουθον ἐφωδιασμένον μὲ κοντάριον, εἰς τὴν ἄκραν τὸ ὁποίου ἦτο προσηρμοσμένον χρυσοκέντητον κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, ***τὸ κάλυμμα τῆς χάριτος***. Ὅταν ὁ ἱππότης οὗτος διετάσσετο ἀπὸ τὰς κυρίας, ἔθετε διὰ τοῦ κονταρίου τὸ κάλυμμα τῆς χάριτος ἐπὶ τοῦ ἐμβλήματος τοῦ τιμωρημένου ἱππότου καὶ τότε οἱ λοιποὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ σταματήσουν τὴν ἐπίθεσίν των ἐναντίον του.

Ὅταν οἱ διαιτηταὶ καὶ αἱ κυρίαι ἀνήρχοντο ἐπὶ τῆς ἐξέδρας των, ἐδίδετο τὸ σύνθημα τῆς ἐνάρξεως καὶ ὁ κήρυξ διέτασσε τοὺς ἀγωνιστὰς νὰ φορέσουν τὰς περικεφαλαίας των. Παρουσιάζετο πρὸ τῶν διαιτητῶν ὁ ἀρχηγὸς ἑκάστης ὁμάδος μὲ τὸν σημαιοφόρον του καὶ κατόπιν παρετάσσοντο οἱ ἀγωνισταὶ εἰς τὰ δύο ἄκρα τοῦ πεδίου τοῦ ἀγῶνος. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγωνιστῶν ἐποίκιλλεν. Εἰς τὸ tournoi, τὸ ὁποῖον διωργάνωσεν εἰς Bruges ὁ Κάρολος ὁ τολμηρός, δοὺξ τῆς Βουργουνδίας, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν γάμων του μετὰ τῆς Μαργαρίτας τῆς Ἀγγλίας, οἱ ἀγωνισταὶ ἦσαν μόνον πεντήκοντα δύο. Ἐνῶ εἰς τὸ tournoi, τὸ ὁποῖον ἐτελέσθη ἐπὶ Φιλίππου Αὐγούστου εἰς Lagny οἱ ἀγωνισταὶ ἦσαν τρεῖς χιλιάδες. Εἰς τὴν δευτέραν αὐτὴν περίπτωσιν πρόκειται περὶ ἀρχαίου tournoi, τὸ ὁποῖον ἐγίνετο εἰς ἀνοικτὸν πεδίον. Εἰς τὸ περιφραγμένον πεδίον βεβαίως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀγωνισθοῦν τόσον πολυπληθεῖς ὁμάδες. Πάντως ὅμως ἠδύνατο ὁ ἀριθμὸς τῶν ἱππότων νὰ εἶναι πολὺ διάφορος. Πρὸ ἑκάστης ὁμάδος ἦτο τοποθετημένη δοκός. Ὁ κήρυξ ὑπενθύμιζεν εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς τὸν ὅρκον τῆς προτεραίας καὶ κατόπιν διέτασσε καὶ ἀπεσύροντο αἱ δοκοὶ καὶ ἤρχιζεν ὁ ἀγών, ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθει, ἕως ὅτου ἀπεφάσιζον οἱ διαιτηταί. Τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν τῶν διαιτητῶν τὴν διελάλουν αἱ σάλπιγγες, ἐνίοτε ὅμως εἰς μάτην. Ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθει. Εἰς τὸ tournoi, τὸ ὁποῖον ἔγινε

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὸ 1468 εἰς Bruges, ὁ Κάρολος ὁ τολμηρὸς ἠναγκάσθη νὰ ἀπειλήσῃ τοὺς προσκεκλημένους ἀγωνιστὰς μὲ θάνατον, ἂν δὲν κατέπαυον τὸν ἀγῶνα. Εἶχον ἐρεθισθῆ εἰς βαθμὸν τοιοῦτον, ὥστε ἐκινδύνευσε νὰ φονευθοῦν ὅλοι. Ἡ δούκισσα κατελήφθη ὑπὸ τοῦ τρόμου καὶ προσεπάθησε μὲ τὸ μανδήλιόν της νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν γαλήνην, εἰς μάτην ὅμως. Μόνον ἡ ἀπειλὴ τοῦ θανάτου τοὺς ἔκαμε νὰ συνέλθουν. Ἐχρειάζετο μεγάλη προσπάθεια, διὰ νὰ τεθοῦν καὶ πάλιν αἱ δοκοὶ εἰς τὴν θέσιν των.

ΚΙΝΔΥΝΟΙ

Οἱ κίνδυνοι κατὰ τὸ tournoi ἦσαν πολλοὶ καὶ ποικίλοι. Τὰ κτυπήματα κατεφέροντο μὲ ὅλην τὴν δυνατὴν σφοδρότητα. Ἐνίοτε ὁ θώραξ καὶ ἡ περικεφαλαία ὄχι μόνον δὲν ἐπήρκουν εἰς τὴν ἀποστολήν των, ἀλλὰ συνέτειναν εἰς τὸ νὰ ἔχῃ τὸ κτύπημα μεγαλυτέρας συνεπείας. Παρεμορφοῦντο ὁ θώραξ καὶ ἡ περικεφαλαία ἐνίοτε εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε καθίστατο ἀναγκαία ἡ ἐπέμβασις τοῦ σιδηρουργοῦ, διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν πίεσιν ὁ ἀγωνιστής. Ὁ κίνδυνος ὅμως ἐκ τῶν κτυπημάτων ἦτο ὁ μικρότερος. Ἐκινδύνευεν ὁ ἀγωνιστὴς σοβαρώτερον ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν θερμότητα, ἡ ὁποία ἀνεπτύσσετο ἐντὸς τοῦ σιδηροῦ του φράγματος. Ἀκόμη δὲ σοβαρώτερον ἐκινδύνευεν, ὅταν ἔπιπτε. Ὅταν ἔπιπτε, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ σηκωθῇ λόγῳ τοῦ βάρους τοῦ ὁπλισμοῦ καὶ ἐκινδύνευε νὰ πατηθῇ ἀπὸ τοὺς ἵππους τῶν λοιπῶν ἀγωνιστῶν ἢ νὰ πάθῃ ἀσφυξίαν μέσα εἰς τὸν κονιορτόν.

Διὰ τὰς δυσαρέστους αὐτὰς περιπτώσεις ἐχρησίμευον οἱ ὑπηρέται. Εἴδομεν ἀνωτέρω ὅτι κάθε ἀγωνιστὴς ἔφερε μαζί του ὡρισμένον ἀριθμὸν ἐφίππων ὑπηρετῶν. Ἔφερεν ἐπίσης καὶ ἀπεριόριστον ἀριθμὸν πεζῶν τοιούτων. Καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ ἦσαν ἐφωδιασμένοι μὲ ἀπόκομμα κοντα-ρίου, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποίουν ὡς ἀσπίδα. Ἐκ τούτων οἱ ἔφιπποι ἔργον εἶχον νὰ βοηθήσουν τὸν κύριόν των νὰ ἐξέλθῃ τοῦ πεδίου, ὅταν ἐκινδύνευεν ἢ ἀπὸ τραύματα ἢ ἀπὸ ἀσφυξίαν. Οἱ πεζοὶ ἔργον εἶχον, ὅταν ἔπιπτεν ὁ κύριός των, νὰ τὸν περικυκλώσουν καὶ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς λοιποὺς ἀγωνιστὰς νὰ τὸν καταπατήσουν. Καὶ τῶν πρώτων ὅμως καὶ τῶν δευτέρων τὸ ἔργον δὲν ἦτο εὔκολον. Διὰ τοῦτο τὰ δυστυχήματα κατὰ τὰ tournois ἦσαν πολλὰ καὶ σχεδὸν ἀναπόφευκτα. Τὸ νέον tournoi διείπετο ὑπὸ διατάξεων, αἱ ὁποῖαι σκοπὸν εἶχον νὰ τὸ καταστήσουν ἡμερώτερον τοῦ παλαιοῦ. Ἀλλὰ τὸ πεδίον ἦτο περιωρισμένον. Δὲν ἦτο, ὅπως εἰς τὸ παλαιόν, εὐρύ, ὥστε νὰ δύναται ὁ ἀγωνιστὴς νὰ εὑρίσκῃ καὶ στιγμὰς ἀναπαύσεως.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πεδίον καταφυγῆς, ὅπως εἰς τὸ παλαιόν, δὲν ὑπῆρχε. Ἡ παρουσία δὲ τῶν θεατῶν καὶ πρὸ πάντων τῶν κυριῶν ἐγέμιζε τοὺς ἀγωνιστὰς πυρετοῦ καὶ τοὺς ἐξηρέθιζε μέχρι μανίας. Διὰ τοῦτο διστάζει κανεὶς νὰ ἀποφανθῇ, ἂν τὸ νέον ἦτο ἡμερώτερον τοῦ παλαιοῦ. Εἰς τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν tournoi τοῦ Bruges ἡ δούκισσα καὶ νύμφη Μαργαρίτα, πρὸς τιμὴν τῆς ὁποίας καὶ ἔγινε τὸ tournoi, ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἶχε ζωγραφισμένον εἰς τὸ πρόσωπόν της τὸν τρόμον. Μόλα ταῦτα οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦσαν εὐχαριστημένοι. Τὸ εὕρισκον ἡμερώτερον, ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνον. Μάλιστα οἱ γεροντότεροι τὸ ἐθεώρουν ἐκτεθηλυμένον. Δὲν ἐγνώριζον ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἐκλείψῃ ἐντελῶς καὶ νὰ ἀντικατασταθῇ μὲ τὴν ἐντελῶς θηλυπρεπῆ, κατ' αὐτούς, joute.

JOUTE

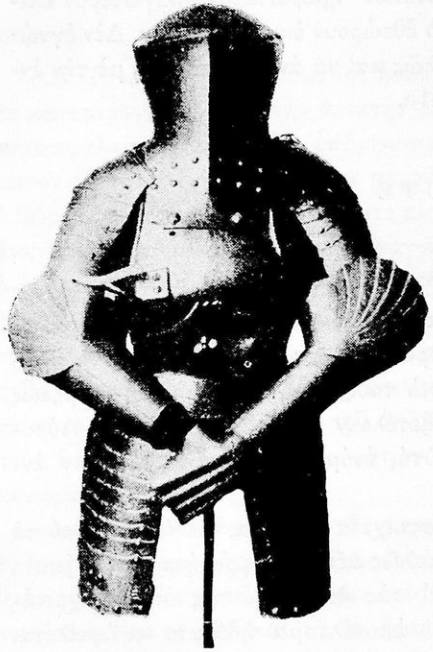
ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΣ

Εἴδομεν ὅτι, ὅπως τὸ tournoi ἦτο ἀπομίμησις ἐφίππου μάχης, οὕτως ἡ joute ἦτο ἀπομίμησις ἐφίππου μονομαχίας. Ὀλιγώτερον ὅμως ἐπικίνδυνον, ἢ μᾶλλον ὀλιγώτερον περιπετειῶδες τὸ δεύτερον τοῦτο ἀγώνισμα δὲν ἐτύγχανεν ἐκτιμήσεως ἀπὸ τοὺς ἱππότας. Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ tournoi χάριν ἁπλῆς παιδιᾶς ἐξετέλουν κατὰ ζεύγη joute. Αὐτοτελῶς ὅμως νὰ ἀγωνισθοῦν εἰς αὐτό, ἐνόμιζον ὅτι εἶναι ἀνάξιον ἀνδρείων ἱπποτῶν.

Μόλα ταῦτα εἶχε καὶ ἡ joute στοιχεῖα τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα ὅταν τὰ ἐπρόσεξαν, εὗρον ὅτι δὲν ἦτο καὶ ἐντελῶς ἄξια περιφρονήσεως. Ἡ joute δὲν ἐχρειάζετο τὰς διατυπώσεις καὶ τὰς δαπάνας, τὰς ὁποίας ἐχρειάζετο τὸ tournoi. Εἰς τὸ tournoi τὸ ἀποτέλεσμα ἠδύνατο νὰ ὀφείλεται καὶ εἰς τὴν τακτικήν. Εἰς τὴν joute ὅμως ἐξηρτᾶτο τοῦτο ἀπολύτως ἀπὸ τὴν ἀτομικὴν ἀξίαν καὶ ὅ,τι ἐπετυγχάνετο δὲν ἀνῆκεν εἰς τὴν ὁμάδα, ἀλλ' ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ἄτομον. Λόγος σοβαρός, ὁ ὁποῖος μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἔλθῃ καιρός, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐτελοῦντο καὶ joutes παραλλήλως πρὸς τὰ tournois. Ἀπὸ δὲ τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος ἤρχισαν νὰ μεταβάλλωνται ἄρδην αἱ ἀντιλήψεις περὶ τῆς joute. Ἕως ὅτου τὰ tournois ἐξέλιπον περὶ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος καὶ ἀντικατεστάθησαν ὑπὸ τῶν joutes.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κατὰ τὸ tournoi ἐκτύπων τὸν ἀντίπαλον. Κατὰ τὴν joute ἐφώρμων κατ' αὐτοῦ. Οἱ δύο ἀντίπαλοι ἐτίθεντο εἰς ἀπόστασιν καὶ εἰς τὸ διδόμενον σημεῖον ἐφώρμων ἐναντίον ἀλλήλων. Δὲν ἐκτυπῶντο. Συνεκρούοντο καὶ ἀπὸ τὴν σύγκρουσιν ὁ εἷς ἐκ τῶν δύο ἐζημιοῦτο. Διὰ τοῦτο τὰ ὅπλα τῆς joute διέφερον τῶν τοῦ tournoi. Ἐπιθετικὸν ὅπλον ἦτο μόνον τὸ κοντάριον, τοῦ ὁποίου τὸ μῆκος ἔφθανεν ἐνίοτε τὰ πέντε μέτρα καὶ ἀμυντικὰ ὁ θώραξ, ἡ περικεφαλαία καὶ ἡ ἀσπίς. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸ ἀγώνισμα τοῦτο δὲν ἐχρειάζετο οὔτε δεξιότης οὔτε εὐκινησία, ἀλλὰ μόνον σωματικὴ ρώμη, ὁ θώραξ κατεσκευάζετο βαρύτερος. (Εἰκ. 37). Ὁ ἀγωνιστής, ὅταν ἐνεδύετο τὸν θώρακα δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνέλθῃ ἐπὶ τοῦ ἵππου. Ἐχρησιμοποίει πρὸς τοῦτο ὑπόβαθρον, χωρὶς νὰ λείψῃ καὶ ἡ ἀνάγκη νὰ βοηθηθῇ ἀπὸ ἄλλον. Ἡ περικεφαλαία ἦτο κατάκλειστος. Μόνον κατὰ τὸ ἀνώτερον μέρος εἶχε σχισμήν, διὰ νὰ βλέπῃ ὁ ἀγωνιστὴς ἔξω. Διὰ νὰ ἴδῃ ὅμως, ἔπρεπε νὰ χαμηλώσῃ τὴν κεφαλήν. Ἐὰν ἡ κεφαλὴ ἐκρατεῖτο εἰς τὴν φυσικὴν θέσιν της, ὁ ἀγωνιστὴς δὲν ἀντελαμβάνετο τί ἐγίνετο πέριξ αὐτοῦ. Ἀργότερον κατεσκευάσθησαν περικεφαλαῖαι, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ τὸ μέρος τῆς δεξιᾶς παρειᾶς ἔφερον εἶδος παραθύρου, τὸ ὁποῖον ἤνοιγε καὶ ἔκλειεν. Ὅσάκις δὲ ὁ ἀγωνιστὴς ἤθελε νὰ ἀναπνεύσῃ, μετεχειρίζετο τὸ ἄνοιγμα ἐκεῖνο. Ἡ περικεφαλαία τῆς joute ἀντιθέτως πρὸς τὴν τοῦ tournoi δὲν ἤνοιγε. Ἦτο εὐρεῖα, ὥστε ἡ κεφαλὴ νὰ εἰσέρχεται ἐντὸς αὐτῆς χωρὶς αὐτὴ νὰ ἀνοίγῃ. Ἐστηρίζετο δὲ εἰς τοὺς ὤμους καὶ συνεδέετο διὰ κρίκων καὶ ἀγκίστρων μὲ τὸν θώρακα. Ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἕκαστος ἀγωνιστὴς εἶχε τὸν ἀντίπαλον ἀριστερὰ

Εἰκ. 37. Θώραξ καὶ περικεφαλαία joute τοῦ 15ου αἰῶνος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἀριστερὸν ἡμιμόριον τοῦ σώματος καὶ τὸ πρόσθιον μέρος αὐτοῦ ἐφρόντιζον νὰ προστατεύουν διὰ τοῦ θώρακος. Καὶ ἐνῶ ὁ θώραξ ἐμπρὸς καὶ ἀριστερὰ ἦτο ἰσχυρός, δεξιὰ καὶ ὀπίσω ἦτο λεπτότερος καὶ ἀσθενέστερος. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον καὶ ἡ περικεφαλαία ἔφερε τὸ ρηθὲν ἄνοιγμα κατὰ τὴν δεξιὰν παρειάν. Εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ θώρακος ὑπῆρχεν ἄγκιστρον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐστηρίζετο τὸ ὀπίσω ἄκρον τοῦ κονταρίου. Εἰς τὸ μέρος δὲ τοῦ κονταρίου, ὅπου θὰ ἐκράτει τοῦτο ὁ ἱππότης, ὑπῆρχε φυλακτήρ, ὅπως εἰς τὰ ξίφη.

ΣΥΣΤΑΣΙΣ – ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΑ – ΚΙΝΔΥΝΟΙ

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὡπλισμένοι οἱ ἀγωνισταὶ ἐτίθεντο ἀντιμέτωποι εἰς ἀπόστασιν. Ὅταν ἐφώρμων, προσεπάθει ἕκαστος τούτων νὰ περάσῃ ἀριστερὰ τοῦ ἀντιπάλου του. Τὸ κοντάριον στηριγμένον ἐπὶ τοῦ ἀγκίστρου καὶ κρατούμενον διὰ τῆς χειρὸς εἶχε κατεύθυνσιν λοξὴν πρὸς τὰ ἀριστερά. Ὑπὲρ τὸν ἀριστερὸν ὀφθαλμὸν τοῦ ἵππου κατηυθύνετο οὕτως ὥστε, ὅταν ἐπλησίαζον οἱ ἀντίπαλοι ἀλλήλους, τὸ κοντάριον νὰ κρούσῃ τὸ ἀριστερὸν πλάγιον τῆς περικεφαλαίας τοῦ ἀντιπάλου.

Ὅπως διὰ τὸ tournoi, οὕτω καὶ διὰ τὴν joute πρέπει νὰ διακρίνωμεν ἀρχαίαν καὶ νέαν. Ἡ ἀρχαία joute διεξήγετο εἰς πεδίον ἐλεύθερον. Ἀπὸ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος ὅμως εἰσήχθη ὁ νεωτερισμὸς τοῦ διαχωρίσματος. Κατὰ μῆκος τῆς γραμμῆς, ἐπὶ τῆς ὁποίας θὰ ἔτρεχον οἱ ἀγωνισταί, ἐτέθη κάθετον διαχώρισμα, τὸ ὁποῖον ἐκάλυπτεν ὁλόκληρον τὸν ἵππον καὶ μέρος τοῦ ἀγωνιστοῦ. Ὁ ἀγωνιστὴς ἐτίθετο οὕτως, ὥστε νὰ ἔχῃ τὸ διαχώρισμα ἀριστερά του, ἐνῶ δεξιά του ἦτο τοποθετημένη ὁριζοντία δοκός, ἡ ὁποία ἠμπόδιζε τὸν ἵππον νὰ κατευθυνθῇ δεξιά.

Πρὸ τῆς ἐπινοήσεως τοῦ διαχωρίσματος ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ κατευθυνθοῦν ἀκριβῶς ἐμπρὸς οἱ ἵπποι, νὰ λοξεύσουν ὀλίγον δεξιά, ὁπότε οἱ ἀγωνισταὶ ἐπέπιπτον κατὰ τοῦ ἀνέμου. Καὶ εἰς αὐτὴν μὲν τὴν περίπτωσιν ἐπανελαμβάνετο ἁπλῶς ἡ ἐφόρμησις. Εἰς τὴν ἀντίθετον ὅμως αἱ συνέπειαι ἦσαν ἀνυπολόγιστοι. Ἐὰν ἀντὶ νὰ λοξεύσουν οἱ ἵπποι δεξιά, ἐλόξευον ἐλάχιστα ἀριστερά, οἱ δύο σιδηρόφρακτοι ὄγκοι συνεκρούοντο εἰς μίαν φοβερὰν σύγκρουσιν, τῆς ὁποίας πιθανὸν ἀποτέλεσμα ἠδύνατο νὰ εἶναι ὁ φόνος καὶ τῶν τεσσάρων, τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ἵππων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἀλλὰ καὶ κανονικῶς ἂν κατηυθύνοντο οἱ ἵπποι καὶ μετὰ τὴν ἐπινόησιν τοῦ διαχωρίσματος, δὲν ἦσαν ἀσήμαντοι αἱ συνέπειαι. Ἐὰν τὸ κοντάριον, τὸ ὁποῖον συνεκρούετο πρὸς τὸν ἀντίπαλον, δὲν ἐθραύετο, ὁ κρατῶν αὐτὸ ἀνετρέπετο. Ἡ πτῶσις δὲ τοῦ ἀγωνιστοῦ, ὁ ὁποῖος ἦτο κατάφρακτος ἐντὸς τῆς σιδηρᾶς του ἐνδυμασίας, μὲ τὴν σιδηρᾶν καὶ κατάκλειστον περικεφαλαίαν δὲν ἦτο καθόλου εὐχάριστος. Ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν ἔπιπτεν, ὅταν δὲν ἐθραύετο τὸ κοντάριον, ὑπῆρχε κίνδυνος ἐξαρθρώσεως τοῦ βραχίονος, ἐφ' ὅσον ὁ ἀγωνιστὴς ἐκράτει τὸ κοντάριον ἰσχυρῶς.

Κίνδυνοι ὅμως δὲν ὑφίσταντο μόνον κατὰ τὴν ἐφόρμησιν. Εἴδομεν ὅτι ὁ θώραξ ἦτο βαρύτερος τοῦ tournoi καὶ δὲν εἶχεν, ὅπως ἐκεῖνος, ὀπάς. Ἡ περικεφαλαία ἦτο κλειστή. Ἐπομένως ἐκινδύνευεν ὁ ἀγωνιστὴς νὰ ἀποθάνῃ ἐντὸς τοῦ σιδηροῦ του τάφου καὶ μάλιστα χωρὶς νὰ τὸν ἀντιληφθῇ κανείς. Διὰ τοῦτο οἱ ὑπηρέται, τοὺς ὁποίους εἶχε μαζί του, εἶχον καθῆκον νὰ τὸν πλησιάζουν συχνὰ καὶ νὰ ἐξετάζουν ἂν ὑγιαίνῃ. Ἐπίσης εἶχον καθῆκον νὰ γνωρίζουν ἂν ὑπάρχῃ ἄλλος ἀνταγωνιστής, διὰ νὰ εἰδοποιοῦν ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει τὸν κύριόν των νὰ ἀποχωρῇ ἐκ τοῦ πεδίου τοῦ ἀγῶνος, διὰ νὰ ἀναπνεύσῃ. Διότι αὐτὸς ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὴν περικεφαλαίαν δὲν ἔβλεπε καὶ δὲν ἀντελαμβάνετο τί ἐγίνετο ἔξω. Διὰ τοῦτο μάλιστα οἱ ὑπηρέται του εἶχον καὶ τὸ πρόσθετον καθῆκον νὰ προσέχουν μὴ γελοιοποιηθῇ. Ἦτο πιθανὸν νὰ νομίσῃ ὅτι ἐδόθη σύνθημα ἐφορμήσεως καὶ νὰ ἐφορμήσῃ χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ἀντίπαλος.

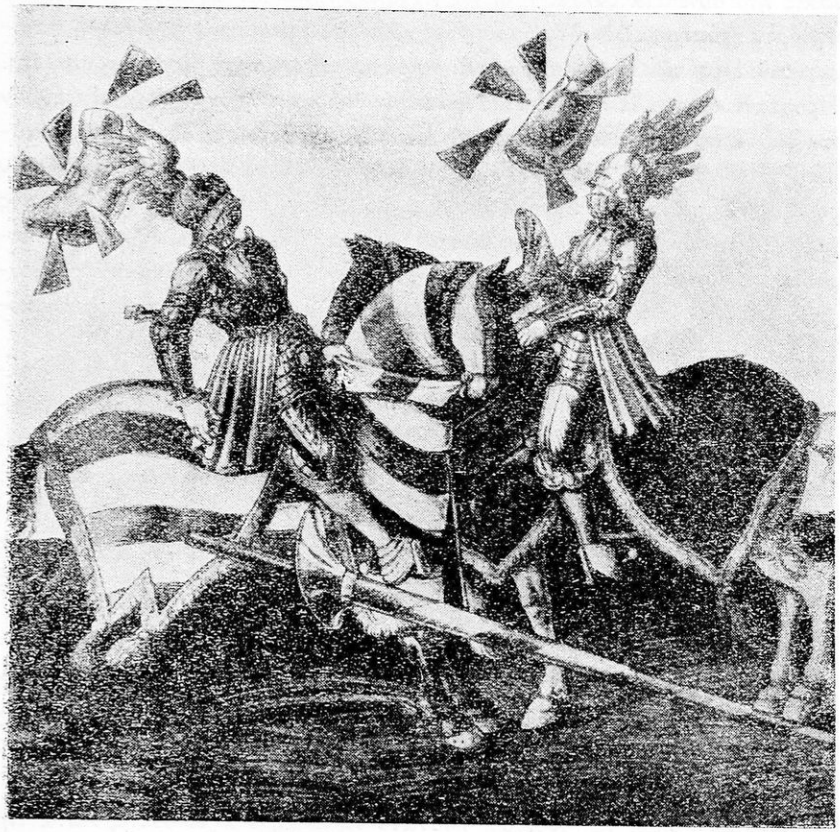
ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ – ΝΙΚΗΤΗΣ

Πρὸ τοῦ ἀγῶνος ὡρίζοντο δι' ἀποφάσεως τῶν διαιτητῶν τρεῖς ἢ περισσότεροι ἀγωνισταί, οἱ καλύτεροι, οἱ ὁποῖοι θὰ ἠγωνίζοντο πρὸς τοὺς λοιπούς. Διῃροῦντο δὲ οἱ λοιποὶ κατὰ τριάδας καὶ πρὸς ἑκάστην τῶν τριάδων ὤφειλε νὰ ἀγωνισθῇ εἷς ἀγωνιστὴς ἐκ τῶν ἐκλεγέντων καὶ ὁρισθέντων ὑπὸ τῶν διαιτητῶν. Ἐὰν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγωνιστῶν δὲν διῃρεῖτο διὰ τοῦ τρία, εἷς ἢ δύο ἀγωνισταὶ θὰ ἠγωνίζοντο πρὸς τέσσαρας. Εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Ἐρωτοκρίτου ἀγωνίζεται ὁ Ἐρωτόκριτος πρῶτον μὲ τὸν Φιλάρετον, κατόπιν μὲ τὸν Ἡράκλην καὶ τέλος μὲ τὸν Δρακόκαρδον. Μετὰ τὸν Ἐρωτόκριτον ἀγωνίζεται ὁ Κυπρίδημος πρὸς τέσσαρας καὶ μετὰ τὸν Κυπρίδημον ἀγωνίζεται ὁ Χαρίδημος πρὸς ἄλλους τρεῖς. Ἡ ἰδία δὲ τάξις ἐτηρήθη καὶ κατὰ τὴν joute, ἡ ὁποία ἔγινε τὸ 1559 εἰς Παρισίους διὰ τοὺς γάμους τῆς Μαργαρίτας καὶ τῆς Ἐλισάβετ. Ὁ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

βασιλεὺς Ἐρρῖκος ἠγωνίσθη πρῶτον μὲ τὸν γαμβρόν του, τὸν δοῦκα τῆς Σαβοΐας, κατόπιν μὲ τὸν Γκύζην καὶ τέλος μὲ τὸν κόμητα τοῦ Montgomery.

Μετὰ τὸν προκριματικὸν τοῦτον ἀγῶνα ἐγίνετο τελικὸς μεταξὺ τῶν νικητῶν. Ἠδύνατο ὅμως καὶ νὰ παραλειφθῇ ὁ τελικὸς ἀγών, ὁπότε οἱ

Εἰκ. 38. Ἀγὼν joute τοῦ 15ου αἰῶνος.

διαιτηταὶ ἀπένεμον τὴν νίκην εἰς τὸν ἕνα, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὴν κρίσιν των, ἠγωνίσθη καλύτερον. Εἰς τὸν Ἐρωτόκριτον γίνεται τελικός, φαίνεται ὅμως ὅτι ἠδύνατο καὶ νὰ μὴ γίνῃ. Οἱ τρεῖς νικηταὶ τοῦ προκριματικοῦ ἀγῶνος τοῦ Ἐρωτοκρίτου περιμένουν νὰ μάθουν τὴν ἀπόφασιν τοῦ Ρήγα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ μάλιστα ὁ Ἐρωτόκριτος ἀνησυχεῖ «μὴν τοῦ πάρουσιν οἱ ἄλλοι τὸ στεφάνι», καὶ εὔχεται νὰ ἀποφασίσῃ ὁ Ρήγας νὰ κάμῃ τελικὸν ἀγῶνα. (Β' 2177).

Σκοπὸς τοῦ ἀγῶνος ἦτο νὰ ρίψῃ ὁ ἀγωνιστὴς τὸν ἀντίπαλόν του ἀπὸ τοῦ ἵππου. Ἡ πτῶσις ἐπήρχετο ἀπὸ τὸν ὠθισμὸν τοῦ ἀντιπάλου, ἢ πολλάκις ἦτο συνέπεια ζάλης, ἡ ὁποία κατελάμβανε τὸν ἀγωνιστὴν ἀπὸ τὸ σφοδρὸν κτύπημα. Δὲν ἦτο ὅμως ἀναγκαία συνέπεια τοῦ ἀγῶνος ἡ πτῶσις τοῦ ἑνὸς τῶν ἀγωνιστῶν. Οἱ τοιοῦτοι ἀγωνισταὶ ἦσαν ρωμαλέοι. Προστατευόμενοι δὲ ἀπὸ τὸν ἰσχυρότατον θώρακα ἠδύναντο νὰ ἀντέχουν καὶ εἰς τὰ σφοδρότερα κτυπήματα. Εἰς τὴν περίπτωσιν δὲ αὐτὴν ἐθραύοντο τὰ κοντάρια. Διὰ τοῦτο ἡ θραῦσις τοῦ κονταρίου ἦτο τεκμήριον ρώμης καὶ ἱππευτικῆς ἱκανότητος. Καὶ διὰ τοῦτο, τουλάχιστον κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, ἐβραβεύετο ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ ἔθραυε τὰ περισσότερα κοντάρια. Διὰ τοῦτο ὁ ἱππότης, τοῦ ὁποίου ἐθραύετο τὸ κοντίον, ἔρριπτεν εἰς τὸ πεδίον τοῦ ἀγῶνος μὲ ὑπερηφάνειαν καὶ μεγαλαυχίαν τὸ ἀπόκομμα.

Δὲν τοῦ ἦτο ὅμως ἐπιτετραμμένη ἡ μεγαλαυχία, ἐὰν καὶ ἁπλῶς ἐταλαντεύετο ἐπὶ τοῦ ἵππου κατὰ τὴν σύγκρουσιν. Κατὰ τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν joute τῶν Παρισίων ὁ Ἐρρῖκος ἐπέμεινε νὰ ἐπαναλάβῃ τὸν ἀγῶνα μὲ τὸν κόμητα Montgomery, διότι ἐξέφυγον οἱ πόδες του ἀπὸ τοὺς ἀναβολεῖς, παρ' ὅλην τὴν διαβεβαίωσιν τῶν συναγωνιστῶν του περὶ τοῦ ὅτι καλῶς ἠγωνίσθη. Ὁ δὲ δοὺξ τῆς Σαβοΐας ἐθεωρήθη ὅτι ἐνικήθη ὑπὸ τοῦ Ἐρρίκου, διότι ἐθραύσθησαν μὲν καὶ τῶν δύο τὰ κοντάρια, ὁ δοὺξ ὅμως ἐταλαντεύθη ἐλαφρῶς.

Φαίνεται ὅτι κατ' ἀρχὰς ἠγωνίζοντο, μέχρις οὗ ὁ εἷς τῶν ἀνταγωνιστῶν ρίψῃ τὸν ἀντίπαλόν του. Ἐγίνοντο δηλαδὴ περισσότεραι τῆς μιᾶς ἐφορμήσεις, μέχρις οὗ ὁ εἷς τῶν ἀγωνιζομένων ἀνατραπῇ. Βραδύτερον ὅμως ὁ ἀγὼν ἐκρίνετο καὶ μόνον ὅταν ὁ εἷς ἐκ τῶν δύο ἐταλαντεύετο ἢ ὅταν τὸ κοντάριον τοῦ ἑνὸς ἐθραύετο.

Καὶ ἄλλο ὅμως κατόρθωμα ἠδύνατο νὰ κάμῃ ὁ ἀγωνιστὴς κατὰ τὴν joute, διὰ τὸ ὁποῖον ἐπίσης ἐβραβεύετο. Ἦτο δὲ τοῦτο νὰ μείνῃ περισσότερον χρόνον ἢ οἱ λοιποὶ περιβεβλημένος τὸν θώρακα καὶ τὴν περικεφαλαίαν. Δηλαδὴ κατὰ τοὺς ἀγῶνας αὐτοὺς ἐβραβεύετο ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ ἔθραυε τὰ περισσότερα κοντάρια χωρὶς νὰ ταλαντευθῇ καὶ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ ἔμενε περισσότερον χρόνον ὡπλισμένος.

Ὑπὸ τὴν τελευταίαν ταύτην μορφὴν βλέπομεν τὴν ἀνωτέρω μνη-

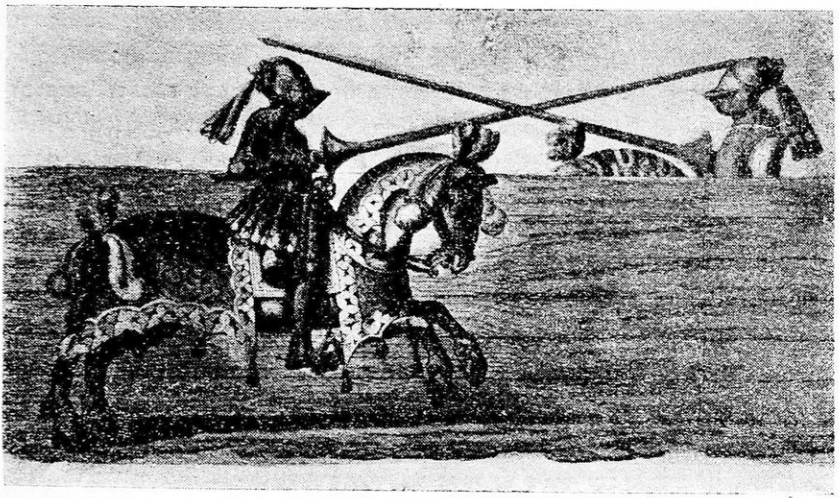
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μονευθεῖσαν joute τοῦ 1559, ἡ ὁποία, ὡς θὰ ἴδωμεν, ὑπῆρξεν ἡ τελευταία εἰς τὴν Εὐρώπην.

ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΩΝ ΑΓΩΝΩΝ ΤΩΝ ΙΠΠΟΤΩΝ

ΔΙΩΓΜΟΙ

Ἡ φονικότης, ἡ ὁποία ἐσημειοῦτο εἰς τὰ ἀγωνίσματα τῶν ἱπποτῶν, ἰδίως τὰ tournois, ἐξηνάγκασε καὶ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ κράτος νὰ τὰ καταδιώξουν. Οἱ πάπαι ἀπηγόρευαν τὸν ἐκκλησιαστικὸν ἐνταφιασμὸν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐφονεύοντο εἰς τὰ ἀγωνίσματα αὐτά, καὶ

Εἰκ. 39. Joute κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα.

τοὺς ἠπείλουν μὲ τὸ πῦρ τῆς γεέννης καὶ τὴν αἰωνίαν κόλασιν. Οἱ βασιλεῖς ἀπηγόρευον τὴν προμήθειαν ὅπλων καὶ ἵππων εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς καὶ ἐτιμώρουν ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι παρεῖχον φιλοξενίαν εἰς αὐτούς. Πρῶτος ἀναφέρεται ὅτι κατεδίωξε τὰ tournois ὁ πάπας Ἰννοκέντιος ὁ Β′, ὁ ὁποῖος τὰ ἀπηγόρευσε τὸ 1130. Τοῦτον δὲ ἐμιμήθη τὸ 1179 ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Γ′. Ἀλλὰ καὶ τὰ κράτη καθ' ὅλον τὸν δέκατον τρίτον καὶ δέκατον τέταρτον αἰῶνα ἐξέδιδον εἰς μάτην ἀπαγορευτικὰς διαταγάς. Ὁ Φίλιππος Ε′ τῆς Γαλλίας, τὸ 1316 ἀπηγόρευσε καὶ τὰς joutes καὶ τὰ tournois. Ὁ δὲ Ἐδουάρδος ὁ Β′ τῆς Ἀγγλίας, τὸ 1322

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὄχι μόνον τὰς joutes καὶ τὰ tournois ἀπηγόρευσεν, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ τὸ νὰ ἐπιζητοῦν οἱ ἱππόται περιπετείας. Ἡ θέρμη ὅμως διὰ τὰ tournois ἦτο τοιαύτη, ὥστε αἱ διαταγαὶ αὐταὶ τῶν βασιλέων καὶ οἱ ἀφορισμοὶ τῶν παπῶν εἰς οὐδὲν ἴσχυσαν. Αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς παρεβίαζον τὰς ἰδίας των διαταγὰς καὶ διωργάνουν τοιούτους ἀγῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους ἐλάμβανον μέρος.

Ἡ ἐπιμονὴ μὲ τὴν ὁποίαν προσεπάθουν οἱ διῶκται τῶν ἀγωνισμάτων αὐτῶν νὰ τὰ ἐξαλείψουν, καὶ ἀντιστρόφως ἡ ἐπιμονὴ τῶν ἱπποτῶν νὰ ἐπιδίδωνται εἰς αὐτὰ φαίνεται πόσον ἰσχυρὰ ἦτο ἀπὸ τοὺς θρύλους, οἱ ὁποῖοι ἐκατέρωθεν ἐτίθεντο εἰς κυκλοφορίαν. Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ διηγοῦντο ὅτι τὸ πτῶμα ἑνὸς ἀγωνιστοῦ ὡμίλησε πρὸς τὸν ἀδελφόν του καὶ τοῦ ἐζήτησε τὰς δεήσεις τῶν ζώντων ὑπὲρ αὐτοῦ, διότι εὑρίσκετο εἰς τὸ πουργατόριον. Ἐπίσης διηγοῦντο ὅτι εἰς τὸ περίφημον tournoi τοῦ Neuss, ὅπου ἐφονεύθησαν ἑξήκοντα ἱππόται, οἱ θεαταὶ ἤκουον τὰς κραυγὰς τῶν δαιμόνων, τοὺς ὁποίους καὶ ἔβλεπον μεταμορφωμένους εἰς ὄρνεα. Καὶ εἰκόνας δὲ κατεσκεύαζον, ὅπου ὁ θεατὴς βλέπει ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς φοβεροὺς καὶ ἀπαισίους δαίμονας.

Οἱ ἀγωνισταὶ εἰς αὐτὰ ἀπήντων διὰ φίλων των ποιητῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνέθετον νὰ πλάσσουν ἀντιστρόφου ἐννοίας μύθους. Καὶ εἰς ἓν τοιοῦτον ποίημα ἀναφέρεται ὅτι εἷς εὐσεβὴς ἱππότης πρὸ τοῦ tournoi μετέβη εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἀλλ' ἕνεκα τῆς εὐσεβείας του ἐλησμόνησε τὸ tournoi καὶ ἔμεινεν, ἕως ὅτου ἐτελείωσεν ἡ θεία λειτουργία. Ὅταν μετὰ τὴν λειτουργίαν μετέβη διὰ νὰ συναντήσῃ τοὺς συναγωνιστάς του, μὲ ἔκπληξιν τοὺς ἤκουσε νὰ τὸν συγχαίρουν διὰ τὴν ἀνδρείαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἠγωνίσθη εἰς τὸ tournoi. Ἁπλούστατα ἡ Παναγία μεταμορφωμένη εἰς τὸν ἱππότην αὐτὸν τὸν εἶχεν ἀντικαταστήσει καὶ εἶχεν ἀγωνισθῆ ἀντ' αὐτοῦ. Καὶ ταῦτα κατὰ τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα, διότι κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον οἱ ἱππόται ἀπέπτυσαν τὸν χαλινὸν τῆς εὐσεβείας καί, ἀντὶ νὰ πλάσσουν μύθους εὐσεβεῖς, ἐσατίριζον τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐνεδύοντο ἔξωθεν τῆς πανοπλίας των ράσα μοναχῶν καὶ ἱερέων.

ΝΕΑΙ ΣΥΝΘΗΚΑΙ

Ὅ,τι ὅμως δὲν κατώρθωσεν ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ κράτος, τὸ κατώρθωσεν ὁ χρόνος καὶ ἡ μεταβολὴ τῶν ἀντιλήψεων. Ὅ,τι συνέβη μὲ τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γυμναστικὴν καὶ τὴν ἀγωνιστικὴν εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα ἐπανελήφθη εἰς τὴν Εὐρώπην, ὡς εἰς κινηματογράφον.

Εἴδομεν ὅτι οἱ Εὐρωπαϊκοὶ λαοὶ οὐδεμιᾶς ἀγωγῆς ἐτύγχανον. Μόνον οἱ εὐγενεῖς ἐπαιδεύοντο. Εἴδομεν ἐπίσης ὅτι εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν εὐγενῶν ἐκράτουν δύο τάσεις. Ἡ μία ἦτο ἡ τάσις τῆς ἀγωγῆς τῶν μοναστηρίων, τὰ ὁποῖα ἀπέβλεπον εἰς τὸ νὰ δημιουργήσουν διαλεκτικὰ ὄργανα τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἡ ἄλλη, ἡ τάσις τῆς ἀγωγῆς τῶν ἱπποτῶν, οἱ ὁποῖοι ἔπρεπε νὰ καταστοῦν τραχεῖς καὶ καρτερικοὶ μαχηταί. Οἱ πρῶτοι, οἱ κληρικοί, οἱ διανοούμενοι ἠγνόουν τὸ σῶμα. Ἡ σωματικὴ ἀρετὴ δι' αὐτοὺς ἦτο κακία. Ὁ Ἅγ. Ἱερώνυμος ἐδίδασκεν ὅτι ἡ παροῦσα ζωὴ δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ προπαρασκευὴ διὰ τὸν θάνατον καὶ ὅτι ἡ νεαρὰ κόρη δὲν πρέπει νὰ τρώγῃ ἄλλο ἀπὸ χόρτα καὶ τόσα μάλιστα, ὥστε νὰ πεινᾷ. Οἱ δεύτεροι, οἱ ἱππόται, οἱ φεουδάρχαι ἐθεώρουν ὅτι ἦτο γελοῖον τὸ νὰ γνωρίζουν γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν.

Δι' αὐτοὺς ἡ ὑψίστη ἀρετὴ ἦτο ἡ σωματικὴ ἰσχὺς καὶ ἡ καρτερία. Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα ἡ σωματικὴ ἰσχὺς ἔπρεπε νὰ συνοδεύεται καὶ ἀπὸ τὸ κάλλος καὶ νὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ ὡραῖον καὶ ἰσχυρὸν σῶμα ἀνάλογος ψυχή. Διὰ τοὺς ἱππότας ὅμως τοῦ Μεσαίωνος δὲν ἦσαν ταῦτα ἀπαραίτητα. Ἐθαυμάζετο καὶ ἐπεδιώκετο ἡ ἀγροϊκὸς σωματικὴ ρώμη τοῦ σκληροῦ μαχητοῦ.

Ἕνεκα δὲ τῶν ἀγώνων τῶν ἱπποτῶν αἱ μεγάλαι μᾶζαι αὐτοὺς ἐθαύμαζον καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀπέβλεπον. Ὅταν δὲ διὰ τῶν ἀγώνων ὑπεξεκαύθη τὸ ἀγωνιστικὸν καὶ εἰς τὰς ἄλλας τάξεις καὶ οἱ διανοούμενοι ἀντελήφθησαν ὅτι τὴν προσοχὴν τῶν μαζῶν προκαλοῦν μόνον οἱ ἱππόται, ἐξεστράτευσαν ἐναντίον τῶν τάσεων αὐτῶν. Καὶ κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα Γάλλος συγγραφεὺς ὁ Charron ἔγραφεν ὅτι «οἱ ἰσχυροὶ βραχίονες καὶ οἱ ἰσχυροὶ πόδες εἶναι ἴδια τῶν ἀχθοφόρων». (De la sagesse).

Ἐν τούτοις οἱ διανοούμενοι περιεφρονοῦντο καὶ ἡ σωματικὴ ἰσχὺς ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ ὕπατον ἀγαθόν. Ἕως ὅτου μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πολλοὶ Ἕλληνες μετηνάστευσαν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου μετέφερον τὴν λογίαν παράδοσιν. Ἡ πνευματικὴ κίνησις ἐνετάθη καὶ αἱ φιλοδοξίαι μετεβλήθησαν. Ἡ αἴγλη τῆς νίκης εἰς τὰς joutes ἐπεσκοτίσθη ἀπὸ τὴν αἴγλην τοῦ πλούτου τῶν γνώσεων. Συγχρόνως δὲ διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς πυρίτιδος μετεβλήθησαν αἱ μέθοδοι τοῦ πολέμου, αἱ περὶ ἀνδρείας ἀντιλήψεις μετεστράφησαν καὶ ἡ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τάξις τῶν ἱπποτῶν ἠχρηστεύθη. Οὕτως οἱ ἀγῶνες κατηργήθησαν. Τὴν 30 Ἰουνίου τοῦ 1559 ἐτελέσθη ἡ τελευταία joute. Κατ' αὐτὴν ἠγωνίσθη μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Ἑρρῖκος ὁ Β' πρὸς τὸν κόμητα τοῦ Montgomery. Ἀλλὰ τὸ κοντάριον τοῦ κόμητος ἐθραύσθη καὶ ἓν θραῦσμα ἐνεπήχθη εἰς τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος μετὰ δεκαήμερον ἀπέθανεν. Ὁ θάνατος αὐτὸς τοῦ Ἑρρίκου ἐχρησίμευσεν ὡς ἀφορμὴ τῆς καταργήσεως τῶν ἀγώνων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΙΑ' ΑΝΑΒΙΩΣΙΣ ΤΗΣ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΓΚΗΣ ΤΗΣ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ

Ὅταν οἱ ἀγῶνες τῶν ἱπποτῶν κατηργήθησαν, ὅταν τὰ ἱπποτικὰ τάγματα ἠχρηστεύθησαν, παρέμεινεν εἰς τὴν Εὐρώπην μία ἀγωγή, ἡ ὁποία σκοπὸν εἶχε νὰ δημιουργήσῃ κήρυκας τοῦ θείου λόγου, οἱ ὁποῖοι νὰ ἔχουν ὡς ἔργον νὰ πείσουν τὸν κόσμον ὅτι πρέπει νὰ ἀποθάνῃ. Ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι κόλασις καὶ ὅτι ἡ ἀπόλαυσις τῶν ἀγαθῶν αὐτῆς εἶναι ἀσέβεια πρὸς τὸ ὑπέρτατον ὄν, τὸ ὁποῖον ἐκήρυσσον ἐχθρὸν τοῦ ζῶντος ἀνθρώπου. Συγχρόνως ὅμως, ὅπως εἴδομεν, διὰ τῆς μεταναστεύσεως εἰς Εὐρώπην τῶν Ἑλλήνων λογίων οἱ διανοητικοὶ ὁρίζοντες ἐπεξετάθησαν καὶ ἀπεκαλύφθη εἰς τὸν Εὐρωπαϊκὸν κόσμον τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα. Παρουσιάσθησαν ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἀντελήφθησαν καὶ ἐδίδαξαν ὅτι ἡ ζωὴ ἔχει ἀξίαν καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ζῇ. Ὅτι ἐπομένως τὸ σῶμα δὲν εἶναι φυλακὴ τῆς ψυχῆς καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ καταβάλλεται φροντὶς διὰ τὴν προαγωγήν του. Οἱ ὀπαδοὶ τῶν ἰδεῶν αὐτῶν ὠνομάσθησαν ***ἀνθρωπισταί.*** Δοῦλοι ὅμως τῆς Ἀλεξανδρινῆς παραδόσεως εἶχον ὡς κύριον καὶ πρωτεύοντα σκοπὸν τῆς ἀγωγῆς τὴν δημιουργίαν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι νὰ δύνανται νὰ ὁμιλοῦν Ἑλληνιστὶ καὶ Λατινιστί. Διὰ τοῦτο ἡ σωματικὴ ἀγωγὴ οὐδὲν ὠφελήθη ἀπὸ αὐτούς, παρ' ὅλον ὅτι εἶχον οὗτοι ἀνωτέραν ἀντίληψιν περὶ τοῦ σώματος.

Ὅ,τι συνέβη μὲ τοὺς ἀνθρωπιστὰς συνέβη καὶ μὲ τοὺς ***μεταρρυθμιστάς,*** τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Λουθήρου. Ἀντελήφθησαν καὶ αὐτοὶ τὴν ἀξίαν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ τὸ θρησκευτικὸν ἰδεῶδες δὲν τοὺς ἄφησε νὰ προχωρήσουν εἰς τὴν ἐξύψωσιν τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς.

Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος πρῶτος ἐκ τῶν διανοουμένων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἠσθάνθη περισσότερον τὴν ἀνάγκην νὰ καλλιεργῆται τὸ σῶμα παραλλήλως πρὸς τὸ πνεῦμα εἶναι ὁ Rabelais (1490-1553). Οὗτος διὰ τοῦ μυθιστορήματός του Gargantua καὶ Pantagruel συνιστᾷ ὡς μέσα ἀγωγῆς τὰς παιδιάς, τὴν ἱππασίαν, τὴν κολύμβησιν καὶ πλείστας ἄλλας ἀσκήσεις. Δὲν θέλει δὲ τὰς ἀσκήσεις μονομερεῖς καὶ περιωρισμένας, ἀλλὰ παμμερεῖς καὶ ποικίλας καὶ ζητεῖ μέτρον καὶ πρόνοιαν ὑγιεινήν. Μέτρον ἐπίσης ζητεῖ καὶ διὰ τὴν διανοητικὴν ἐργασίαν, τῆς ὁποίας ἡ κατάχρησις

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

πιστεύει ὅτι καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον παράφρονα, ἠλίθιον καὶ ὀνειροπόλον.

Ἔχει ὅμως κατωτέραν ἀντίληψιν περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς καὶ τῶν ἀσκήσεων. Πιστεύει ὅτι αὐταὶ ἔχουν σκοπὸν νὰ χρησιμεύσουν εἰς τὸν πρακτικὸν βίον, διὸ ἀποσκορακίζει ὅσας δὲν ἐφαρμόζονται εἰς τὴν πρᾶξιν.

Καθαρωτέραν ἀντίληψιν περὶ τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς ἔδειξεν ὅτι εἶχεν ὁ Montaigne (1543–1592), ὁ ὁποῖος διεκήρυξεν ὅτι ὅσον ἡ ψυχὴ τόσον καὶ τὸ σῶμα πρέπει νὰ γυμνάζεται. Προσθέτως μάλιστα ἀποκρούει τὴν παλυμάθειαν καὶ λέγει «δὲν πρόκειται νὰ προαγάγωμεν τὴν ψυχήν, δὲν πρόκειται νὰ προαγάγωμεν τὸ σῶμα, πρόκειται νὰ προαγάγωμεν τὸν ἄνθρωπον».

Αἱ νέαι αὐταὶ διδασκαλίαι τῶν ἀνθρωπιστῶν καὶ τοῦ Rabelais καὶ τοῦ Montaigne ἤρχισαν νὰ κατακτοῦν ἔδαφος. Τὸ 1569 ἐξεδόθη τὸ βιβλίον τοῦ Mercurialis «De arte gymnastica», τὸ ὁποῖον ἐπανεξεδόθη τρεῖς φορὰς ἀκόμη, τὸ 1573 τὸ 1587 καὶ τὸ 1601. Εἰς αὐτὸ ὁ Mercurialis πραγματεύεται περὶ τῆς γυμναστικῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, περὶ τῶν σφαιριστικῶν παιδιῶν, τοῦ παγκρατίου, τῆς πάλης, τῆς ὀρχήσεως καὶ ὑποδεικνύει ὅτι δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ἡ κίνησις ὡς μέσον θεραπείας νοσημάτων.

Τὸ βιβλίον τοῦ Mercurialis ἐπηκολούθησαν ἄλλα καὶ μετάφρασις εἰς τὴν Γαλλικὴν τοῦ «Περὶ τοῦ διὰ τῆς μικρᾶς σφαίρας γυμνασίου» τοῦ Γαληνοῦ. Ἀρχίζουν δηλαδὴ αἱ νέαι ἰδέαι περὶ ἀγωγῆς νὰ ἐπικρατοῦν.

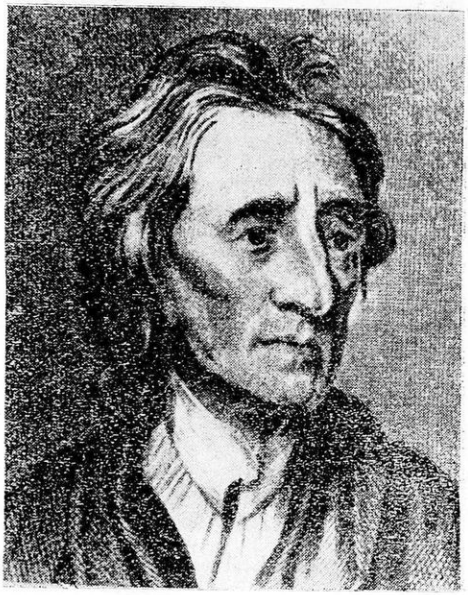
Ἡ ἐπικράτησις ὅμως τῶν ἰδεῶν αὐτῶν ἦτο θεωρητική. Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κίνητρον διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἰδεῶν αὐτῶν εἰς τὴν πρᾶξιν, οἱ ἀγῶνες τῶν ἱπποτῶν, δὲν ὑπῆρχεν. Ἡ ἐπίδρασις ἐξ ἄλλου τοῦ καθολικισμοῦ ἦτο βαθεῖα. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐνέτεινεν ὁ καθολικισμὸς τὴν δρᾶσίν του. Διὰ νὰ πολεμηθοῦν αἱ νέαι ἰδέαι ἐξαπελύθησαν τὰ διάφορα τάγματα, πρὸ πάντων τῶν Ἰησουϊτῶν, τὰ ὁποῖα ἵδρυον σχολεῖα, ἑστίας καθυστερήσεως καὶ ὀπισθοδρομικότητος. Αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἀνέλαβον τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἰδεῶν τοῦ Rabelais καὶ τοῦ Montaigne, οἱ **ρεαλισταί,** οὐδὲν ἔπραξαν διὰ τὴν γυμναστικήν. Ἐκήρυξαν μὲν καὶ αὐτοὶ τὴν ἀνάγκην τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς, ἰδίως ὁ Βοημὸς Komensky (1592–1670) καὶ ὁ Ἄγγλος Locke (1632–1740) δὲν κατώρθωσαν ὅμως νὰ τὴν ἐπιβάλουν. Οἱ διανοούμενοι, ἄλλοι ὑπὸ τὴν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐπίδρασιν τοῦ καθολικισμοῦ καὶ ἄλλοι ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ λογιωτατισμοῦ, ἀνθίσταντο.

Ἡ ἀγωγὴ τοιουτοτρόπως ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι μονομερής. Αἱ ἀντιλήψεις περὶ ἀρετῆς ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι παράλογοι καὶ αἱ προτιμήσεις διὰ τὴν διάθεσιν τοῦ χρόνου τῆς σχολῆς διεστραμμέναι. Οἱ λαοὶ ὠθούμενοι ἀπὸ τὴν φύσιν τὰς ὥρας τῆς σχολῆς των τὰς ἀφιερώνουν εἰς τὴν κίνησιν καὶ τὰς παιδιάς. Διὰ τὰς ἀνωτέρας τάξεις αἱ τοιαῦται ἀσχολίαι εἶναι ἀνάρμοστοι.

Ἴσως ὅμως τὸ κήρυγμα τοῦ Locke, ἴσως ἡ ἰδιοσυγκρασία τοῦ Ἀγγλικοῦ λαοῦ συνετέλεσεν, ὥστε εἰς τὴν Ἀγγλίαν αἱ ἀνώτεραι τάξεις νὰ υἱοθετήσουν τὰς λαϊκὰς προτιμήσεις. Αἱ παιδιαὶ τοῦ λαοῦ γίνονται καὶ παιδιαὶ τῆς Ἀγγλικῆς ἀριστοκρατίας. Καὶ τὸ 1727 ὁ Voltaire ἐκπλήσσεται ἀπὸ τὸ θέαμα ἀγώνων δρόμου μεταξὺ Ἄγγλων ἐφήβων καὶ παρθένων εἰς Freenwich καὶ πλήρης ἐνθουσιασμοῦ γράφει ὅτι «ἦτο ζωγραφισμένη εἰς τὸ πρόσωπον τῶν παρθένων ἡ ζωηρότης καὶ ἡ φαιδρότης, αἱ ὁποῖαι τὰς ἔκαμνον θελκτικωτάτας».

Εἰκ. 46. Τζὼν Λὸκ (Locke)

Εἰς τὴν ἄλλην Εὐρώπην ἡ ἀριστοκρατία, ὅταν δὲν ἠσχολεῖτο μὲ τὴν ἀνάγνωσιν, ἐκάθητο. Ἡ ἐλευθέρα κίνησις ἐθεωρεῖτο πρᾶγμα δουλικόν. Τὸ ὕπαιθρον ἐφόβιζε. Δὲν παύει ὅμως ὁ ἀγών. Διαρκῶς προστίθενται νέοι κήρυκες. Ὁ Fénelon (1651 - 1715), καίτοι κληρικός, πιστεύει εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς κινήσεως καὶ παρατηρεῖ ὅτι οἱ παῖδες πρετιμοῦν τὰς ἀσχολίας, κατὰ τὰς ὁποίας τὸ σῶμα εὑρίσκεται εἰς κίνησιν (De l'Éducation des filles). Τοὺς λόγους δὲ αὐτοὺς τοῦ Fénelon ἐπαναλαμβάνει σχε-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δὸν αὐτολεξεὶ ὁ Rollin (1661 – 1741). Ἐπικουροῦν εἰς τὰς ἰδέας αὐτὰς καὶ οἱ ἐγκυκλοπαιδισταὶ καὶ τέλος ἐμφανίζεται τὸ κήρυγμα τοῦ μεγάλου κήρυκος τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς, τοῦ Rousseau (1712 – 1778).

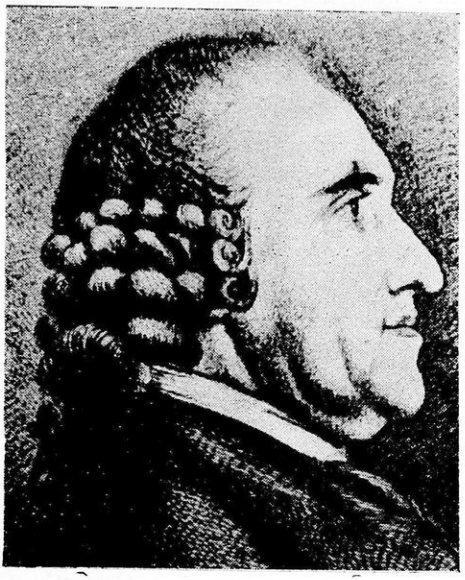
Ὁ Rousseau ὑπῆρξεν ὁ μέγας κήρυξ τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς, διότι ᾐσθάνθη τὴν ἀνάγκην της πολὺ βαθύτερον, παρὰ ὅσον τὴν ᾐσθάνθησαν οἱ πρόδρομοί του. Ὁ Rousseau δὲν ζητεῖ, ὅπως ἐκεῖνοι, νὰ καλλιεργῆται καὶ τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχή. Ὁ Rousseau ζητεῖ νὰ καλλιεργῆται χάριν καὶ τῶν δύο τὸ ἕν. Διότι κατ' αὐτὸν ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται φύσει καλός. Ἑπομένως ὁ παιδαγωγὸς δὲν ἔχει παρὰ νὰ ἐμποδίσῃ νὰ ἀναπτυχθῇ εἰς τὸ παιδίον τὸ κακόν. Πρὸς τοῦτο λέγει «πρέπει νὰ εὑρίσκωνται τὰ παιδία εἰς διαρκῆ κίνησιν καὶ ὄχι νὰ ἀναγκάζωνται εἰς ἀκινησίαν μὲ ἀνιαρὰς σπουδάς». Δὲν περιορίζει δὲ τὸν σκοπὸν τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς εἰς τὸ ἀρνητικὸν αὐτὸ σημεῖον. Ἡστεύει ὅτι δι' αὐτῆς δημιουργεῖται καὶ ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ κοινωνικὴ συνείδησις. «Δὲν πρόκειται, λέγει, μόνον νὰ τὰ ἀπασχολήσωμεν, νὰ τὰ καταστήσωμεν ρωμαλέα καὶ εὔστροφα, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ συνηθίσωμεν ἐνωρὶς εἰς τὴν τάξιν, εἰς τὴν ἰσότητα, εἰς τὴν ἀδελφότητα, εἰς τὴν πρόοδον, εἰς τὸ νὰ ζοῦν ὑπὸ τὴν κρίσιν τῶν συμπολιτῶν των καὶ νὰ ἐπιζητοῦν τὴν ἐπιδοκιμασίαν τῆς κοινῆς γνώμης». Καὶ πιστεύει ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπίστευε καὶ ὁ Πλάτων, ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι τοὺς παῖδας «εἰς παιδοτρίβου πέμπουσιν, ἵνα τὰ σώματα βελτίω ἔχοντες ὑπηρετῶσι τῇ διανοίᾳ χρηστῇ

Εἰκ. 41. Ζὰν Ζὰκ Ρουσσὼ (Rousseau)

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οὔσῃ καὶ μὴ ἀναγκάζωνται ἀποδειλιᾶν διὰ τὴν πονηρίαν τῶν σωμάτων καὶ ἐν τοῖς πολέμοις καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσι». (Πλάτ. Πρωταγ. 15). Πιστεύει δηλαδὴ ὅτι, διὰ νὰ εἶναι κανεὶς ἐνάρετος, χρειάζεται σῶμα ἰσχυρόν. «Τὸ σῶμα, λέγει, πρέπει νὰ εἶναι ἰσχυρόν, διὰ νὰ πειθαρχῇ εἰς τὴν ψυχήν. Ὁ καλὸς ὑπηρέτης πρέπει νὰ εἶναι ἰσχυρός..... Ὅσον τὸ σῶμα εἶναι ἀσθενές, τόσον περισσότερον διευθύνει. Ὅσον εἶναι ἰσχυρόν, τόσον περισσότερον πειθαρχεῖ» (Émile livre A').

Εἰκ. 42. Ἰωακεὶμ Μπέρναρντ Μπάσεντοβ (Basedow)

Εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ Rousseau προσέρχονται ἐπίκουροι κατὰ τὴν ἰδίαν περίπου ἐποχὴν οἱ ἰατροί. Ἡ καθιστικὴ ζωή, ἡ τρυφή, εἶχον τὰ ἀποτελέσματά των ἐπὶ τῶν ὀργανισμῶν. Δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διαφύγῃ τοῦτο μέχρι τέλους τὴν ἀντίληψιν τῶν ἰατρῶν. Θεωρεῖται δὲ ὅτι ὁ πρῶτος ἰατρός, ὁ ὁποῖος ἀντελήφθη τοῦτο καὶ ἐκήρυξε τὴν ἀνάγκην τῆς κινήσεως καὶ τοῦ ὑπαίθρου, ἦτο ὁ Tronchin. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν δὲ τούτου εὑρέθη ὁ Tissot, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὸ 1780 βιβλίον ἐπιγραφόμενον «Gymnastique médicinale et chirurgicale, ou essai sur l'utilité du mouvement et des différents exercices du corps et du repos dans la cure des différentes maladies». Εἰς τὸ βιβλίον αὐτὸ ὁ Tissot συνιστᾷ τὰς παιδιὰς καὶ πᾶσαν ἄσκησιν ὡς φυλακτικὰ μέσα τῆς ὑγείας καὶ θεωρεῖ ὅτι αἴτια τῶν πλείστων νόσων τῆς ἀριστοκρατίας ἦσαν ἡ τρυφή, ἡ ὀκνηρία καὶ ἡ πολυφαγία. Τὸν Tronchin καὶ τὸν Tissot μιμοῦνται καὶ οἱ ἄλλοι ἰατροὶ καὶ συνιστοῦν εἰς τοὺς πελάτας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

των τὴν κίνησιν, ἡ ὁποία τοιουτοτρόπως γίνεται τοῦ συρμοῦ. Ἡ ἀνάγκη της ἀναγνωρίζεται πλέον πανταχόθεν. Ἀπέμενε νὰ χρησιμοποιηθῇ αὕτη εἰς τὸ σχολεῖον διὰ τὴν ἀγωγὴν τῶν παίδων. Τοῦτο δὲ ἐπετεύχθη τὸ πρῶτον εἰς τὴν Γερμανίαν.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ ΕΙΣ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟΝ

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Rousseau ἐπὶ τῶν πνευμάτων ὑπῆρξε τεραστία ἰδίως εἰς τὴν Γερμανίαν, ὅπου ἀνέλαβον νὰ ἐφαρμόσουν τὰς ἀρχάς του οἱ ***φιλανθρωπισταί.*** Ὁ Basedow (1723-1790) ἵδρυσε τὸ 1774 εἰς τὸ Dessau τῆς Γερμανίας σχολεῖον τὸ ὀνομασθὲν ***Φιλανθρώπιον,*** τὸ ὁποῖον ὑπῆρξε τὸ πρῶτον σχολεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ ἀγωγὴ δὲν ἦτο μόνον διανοητική. Παραλλήλως πρὸς τὸ πνεῦμα ἐκαλλιεργεῖτο εἰς αὐτὸ καὶ τὸ σῶμα.

Εἰκ. 43. Γκοὺτς Μοὺτς (Guts Muths).

Ἀπὸ τὸ σχολεῖον αὐτὸ ἐξεπορεύθησαν μαθηταὶ καὶ μιμηταὶ τοῦ Basedow, οἱ ὁποῖοι ἵδρυσαν καὶ εἰς ἄλλας πόλεις παρόμοια σχολεῖα. Ἐξ αὐτῶν σπουδαιότερος ὑπῆρξεν ὁ Salztmann (1744-1811), ὁ ὁποῖος ἵδρυσε παρόμοιον σχολεῖον εἰς Schnepfenthal τῆς Gotha. Εἰς τὸ σχολεῖον αὐτὸ τοῦ Salztmann ἐγύμνασεν ὁ ἐπίσης φιλανθρωπιστὴς Guts-Muths. Ὁ Guts-Muths συνέγραψε τὸ 1793 τὸ πρῶτον συστηματικὸν βιβλίον περὶ γυμναστικῆς τιτλοφορούμενον «Gymnastik für die Jugend».

Εἰς Yverdon ἐπίσης τῆς Ἑλβετίας ἐφήρμοσε τὴν σωματικὴν ἀγωγὴν ὁ μέγας παιδαγωγὸς Pestalozzi (1746—1827), ἐνῶ τὸ 1814 εἰς τὴν Βέρνην ὁ Clias ἵδρυσε γυμναστικὸν ἵδρυμα, τὸ ὁποῖον ὠνόμασε «παλαίστραν».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ἡ ἀναβίωσις τῆς Γυμναστικῆς δὲν ἐσημειώθη μόνον εἰς τὸ κέντρον τῆς Εὐρώπης, τὴν Γερμανίαν καὶ Ἑλβετίαν. Πρῶτον ἐκεῖ βεβαίως ἤρχισεν ἡ ἐφαρμογὴ τῆς γυμναστικῆς εἰς τὸ σχολεῖον, καὶ μερικαὶ ἄλλαι χῶραι ἐκεῖθεν ἐδιδάχθησαν ὅτι πρέπει νὰ χρησιμοποιῆται ἡ γυμναστικὴ εἰς τὴν ἀγωγὴν τῆς νεότητος. Τοῦτο π. χ. συνέβη εἰς τὴν Δανίαν, ὅπου τὴν γυμναστικὴν εἰσήγαγεν ὁ Nachtegall, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Guts–Muths. Ἐὰν ὅμως ἡ πρώτη ἐφαρμογὴ τῆς γυμναστικῆς ἔγινεν εἰς τὴν Γερμανίαν, δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι αἱ ἄλλαι χῶραι καθυστέρησαν πολὺ ἢ ὅτι ἀπὸ τὴν Γερμανίαν ἐπαραδειγματίσθησαν.

Δὲν ὑπῆρχεν ἄλλως τε ἀνάγκη παραδειγματισμοῦ. Ἡ καθιστικὴ ζωὴ καὶ ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τοῦ ὑπαίθρου καὶ ἡ ἄρνησις εἰς τὸ παιδίον τοῦ δικαιώματος νὰ ζῇ, ὅπως ἡ φύσις ὁρίζει, δὲν ἦτο δυνατόν, παρὰ νὰ σημειώσῃ παντοῦ τὴν ἀναγκαίαν ἀντίδρασιν. Εἴδομεν ὅτι εὐθὺς μὲ τὴν παρακμὴν τῶν ἀγώνων τοῦ Μεσαίωνος καὶ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ καθολικισμοῦ καὶ τοῦ λογιωτατισμοῦ ἠκούσθη τὸ κήρυγμα τοῦ Rabelais καὶ τοῦ Montaigne. Δὲν παρῆλθον δὲ δέκα ἔτη, ἀφ' ὅτου ἔγινεν ἡ τελευταία joute καὶ ἐγράφη τὸ βιβλίον τοῦ Mercurialis, τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη τετράκις καὶ τὸ ὁποῖον ἐπηκολούθησε πλῆθος ἄλλων βιβλίων γυμναστικῶν. Ἡ δὲ φωνὴ τοῦ Locke καὶ τοῦ Rousseau δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀκουσθῇ μόνον εἰς τὴν Γερμανίαν.

Διὰ τοῦτο, ἐνῶ τὸ 1774 ἱδρύθη τὸ Φιλανθρώπιον τοῦ Basedow, τὸ 1770 ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἱσπανίαν ὁ Ἀμορός, ὁ ὁποῖος εἰσήγαγε τὴν γυμναστικὴν εἰς τὴν Γαλλίαν, τὸ 1776 ἐγεννήθη ὁ θεμελιωτὴς τῆς γυμναστικῆς εἰς τὴν Σουηδίαν, ὁ Ling, καὶ τὸ 1795 ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὁ Arnold, ὁ ὁποῖος τὸ 1828 ἀναλαβὼν τὴν διεύθυνσιν τοῦ κολλεγίου τοῦ Rugby εἰσήγαγεν εἰς αὐτὸ τὰς παιδιάς. Εἴδομεν δὲ ὅτι ἕνα αἰῶνα ἐνωρίτερον ἡ Ἀγγλικὴ ἀριστοκρατία εἶχεν υἱοθετήσει τὰς λαϊκὰς παιδιάς. Ἑπομένως ἡ ἀναβίωσις τῆς γυμναστικῆς ὑπῆρξε τὸ ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τῆς ἀντιδράσεως πρὸς τὰς ἐφαρμοζομένας μεθόδους εἰς τὴν ἀγωγήν.

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ ΕΙΣ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟΝ

Ἡ ἀντίδρασις ὅμως ὑπῆρξε περιωρισμένη. Δὲν ἐστράφη πρὸς τὰς βάσεις τῆς κρατούσης ἀγωγῆς. Ἐζήτησεν ἁπλῶς τὴν συμπλήρωσίν της. Ἡ μάθησις παρέμεινεν ὁ κύριος σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς καὶ ἡ γυμναστικὴ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐχρησιμοποιήθη ὡς ἐπικουρικὸν μέσον, ὡς μέσον στερεώσεως τῆς ὑγείας, ὡς ἀντιφάρμακον ἐναντίον τῆς ἐπηρείας ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ θρανίου καὶ τῆς μελέτης. Τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων ἡ ἐπίδρασις, περὶ τῆς ὁποίας ἔγινε λόγος, δὲν ἄφησε νὰ δημιουργηθῇ καθαρὰ ἀντίληψις περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς γυμναστικῆς καὶ τῆς ἀγωγῆς ἐν γένει. Ὁ Rabelais ἤθελε τὴν γυμναστικήν, ἀλλὰ μόνον χάριν τῆς ὑγείας καὶ χάριν τῆς ἀποκτήσεως δεξιοτήτων διὰ τὸν πρακτικὸν βίον. Ὁ Voltaire ἐθεώρει εὐτυχῆ τὸν συνδυασμὸν σώματος ἀθλητοῦ καὶ ψυχῆς σοφοῦ.

Δὲν ἦτο εὔκολον νὰ νοηθῇ, ὅπως καὶ σήμερον δὲν νοεῖται, ὅτι σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς δὲν εἶναι νὰ διαπλάσσῃ ἁπλῶς τοὺς παῖδας ὑγιεῖς ἢ νὰ τοὺς ἐφοδιάζῃ μὲ γνώσεις ἢ μὲ σωματικὰς ἱκανότητας καὶ δεξιότητας. Ὅτι σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς δὲν εἶναι νὰ διαπλάσσῃ τοὺς παῖδας οὔτε ἀθλητάς, οὔτε σοφούς. Σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς εἶναι νὰ διαπλάσσῃ τοὺς παῖδας ἀνθρώπους τελείους. Οὔτε ὁ ἀθλητὴς εἶναι τέλειος, οὔτε ὁ σοφός, οὔτε ὁ ἀθλητὴς συγχρόνως καὶ σοφός. Τέλειος εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος προσαρμόζεται πρὸς τὸ περιβάλλον καὶ τὰς ἀνάγκας του καὶ ὁ ὁποῖος ἐναρμονίζεται πρὸς τὸ κοινωνικὸν σύνολον. Ὁ τέλειος ἄνθρωπος ἔχει τέλειον σῶμα, ὑγιές, ὡραῖον, ρωμαλέον καὶ δύναται νὰ ὑποτάξῃ τὰ κατώτερα ὁρμέμφυτα εἰς τὴν βούλησιν καὶ ἔχει ἀνεπτυγμένην τὴν ἠθικήν, τὴν κοινωνικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν συνείδησιν. Ἔχει ἰσχυρὰν καὶ ζωηρὰν τὴν προσωπικότητα καὶ πιστεύει εἰς ἑαυτὸν καὶ τὰς δυνάμεις του. Τὸν τέλειον αὐτὸν ἄνθρωπον πρόκειται νὰ δημιουργήσωμεν διὰ τῆς ἀγωγῆς. Ὁ τέλειος αὐτὸς ἄνθρωπος δύναται νὰ γίνῃ ἀθλητὴς ἢ σοφὸς ἢ καὶ τὰ δύο. Ἡ ἀγωγὴ δὲν ἐνδιαφέρεται περὶ τούτου. Διὰ νὰ δημιουργηθῇ ὅμως τέλειος ἄνθρωπος, χρειάζεται γυμναστικήν. Τὸ σῶμα, διὰ νὰ διαπλασθῇ, χρειάζεται κίνησιν, δρᾶσιν. Ὁ χαρακτήρ, διὰ νὰ διαπλασθῇ, διὰ νὰ τροποποιηθῇ καὶ μὴ μείνῃ ὁποῖος ἐκληρονομήθη, χρειάζεται τὴν ἐπανειλημμένην δημιουργίαν συναισθηματικῶν καὶ βουλητικῶν γεγονότων, χρειάζεται δηλαδὴ ἐπίσης δρᾶσιν, ἐνέργειαν, κίνησιν. Ἡ μάθησις εἶναι κόσμημα πολύτιμον, δὲν εἶναι ὅμως μέσον ἀγωγῆς.

Ὅταν εἰσήχθη ἡ γυμναστικὴ εἰς τὰ σχολικὰ προγράμματα, ἐνομίσθη ὅτι δι' αὐτῆς θὰ διαπλασθῇ τὸ σῶμα, ἐνῶ ἡ ψυχὴ θὰ διαπλασθῇ διὰ τῆς μαθήσεως. Ἠγνοήθη ὅτι ἡ γυμναστικὴ δὲν ἀποτείνεται μόνον πρὸς τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν χαρακτῆρα, τὸν ὁποῖον αὐτὴ κυρίως δημιουργεῖ. Ἡ Ἀλεξανδρινὴ παράδοσις ἐκάλυψε τὴν φωνὴν τοῦ Πλάτωνος, ὁ ὁποῖος ἔλεγε «Δύο τέγνα θεὸν ἔγωγ' ἄν τινα

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φαίην δεδωκέναι τοῖς ἀνθρώποις, μουσικήν τε καὶ γυμναστικήν, ἐπὶ τὸ θυμοειδὲς καὶ τὸ φιλόσοφον οὐκ ἐπὶ ψυχὴν καὶ σῶμα, εἰμὴ εἴη πάρεργον». (Πολιτ. 3, 18).

Ἠγνοήθη ἐπίσης ὅτι τὰ φυσικὰ γεγονότα συνδέονται ἀναποσπάστως μετὰ τῶν ψυχικῶν καὶ κατὰ συνεκδοχὴν ὅτι ἡ σωματικὴ κατάστασις ἔχει σπουδαιοτάτην σημασίαν διὰ τὸν χαρακτῆρα. Δὲν εἶναι εὔκολον νὰ νοηθοῦν οἱ λόγοι τοῦ Γαληνοῦ «Ὅσοι γε θυμικώτεροι τοῦ δέοντός εἰσιν, ἢ ἀναισθητότεροί τινες, ἢ λιχνότεροι τοῦ προσήκοντος, ἀνάγκη τούτους οὐκ ὀρθῶς κεκρᾶσθαι τοῖς μέρεσιν ἐκείνοις τοῦ σώματος, οἷς ἐνεργοῦμεν ἕκαστα τῶν εἰρημένων» (Ὑγιειν. Α΄ 8). Τὸ ὅτι εἰς πᾶν ψυχικὸν γεγονὸς ἀντιστοιχεῖ φυσικὸν τοιοῦτον εἶναι καὶ σήμερον παγκοίνως παραδεκτόν. Καὶ ὁ Rousseau ἐσημείωσεν ὅτι μόνον τὸ ὑγιὲς σῶμα πειθαρχεῖ εἰς τὴν ψυχήν. Ὁ βράχος ὅμως τῆς Ἀλεξανδρινῆς προλήψεως πιέζει τὴν σκέψιν καὶ δὲν ἀφήνει νὰ νοηθῇ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶναι σαφῶς γνωστόν.

Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχει καὶ ἄλλο ζήτημα, τὸ ὁποῖον οἱ σημερινοὶ ἰθύντορες τῆς ἀγωγῆς παραβλέπουν. Ἐλέχθη ἀνωτέρω ὅτι ὁ Rousseau, ὁ ὁποῖος τόσην ἐπίδρασιν ἐσημείωσε, θεωρεῖ σκοπὸν τῆς γυμναστικῆς ὄχι ἁπλῶς τὴν ἀπασχόλησιν ἢ τὴν ἰσχυροποίησιν τῶν σωμάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐμβολὴν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν παίδων τῆς ἕξεως πρὸς τὴν τάξιν, τὴν ἰσότητα, τὴν ἀδελφότητα. Πιστεύει δηλαδὴ ὅτι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον θέλομεν νὰ ἐπιτύχωμεν εἰς τὴν ἀγωγήν, πρέπει νὰ τὸ ἐπιδιώκωμεν διὰ τῆς ἕξεως καὶ ὄχι διὰ τῆς διδασκαλίας. Δὲν ἔγινεν ὅμως ἀντιληπτός. Τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν τὴν ἀντελαμβάνοντο οἱ Ἕλληνες πρὸ τῆς Ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς.

Εἰς τὴν Σπάρτην, ὅπου ἡ ἐπέμβασις τῆς Πολιτείας ἔφθανε μέχρι τῶν λεπτομερειῶν καὶ εἶναι, διὰ τοῦτο, οἱ νόμοι ἐκφραστικώτεροι, βλέπομεν, ὅτι διὰ νὰ συγκροτηθοῦν οἱ νέοι εἰς φοβεροὺς καὶ ἀκαταβλήτους μαχητάς, δὲν διδάσκονται ἀνεμώδεις λόγους περὶ πειθαρχίας, ἢ περὶ ἀνδρείας ἢ περὶ πατρίδος, δὲν διδάσκονται κἂν ὁπλομαχίαν. Ἀντὶ ὅλων τούτων ἐπαιδεύοντο παιδείαν, ἡ ὁποία ἦτο «μελέτη εὐπειθείας» ἄσκησις τῆς εὐπειθείας. Ἠσκοῦντο νὰ πειθαρχοῦν εἰς τὸν πρῶτον μεταξὺ τῶν ἴσων. Κατετάσσοντο εἰς μίαν ὁμάδα, ὑπὲρ τῆς ὁποίας

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐμάχοντο εἰς τὸν Πλατανιστᾶν καὶ εἰς τὸ θέατρον κατὰ τὰς Γυμνοπαιδίας. Δὲν ἔκαμνον ψευδομάχας, διὰ νὰ μάθουν τὸν χειρισμὸν τῶν ὅπλων ἢ τοὺς ἐλιγμοὺς τῆς τακτικῆς, γνώσεις ἀμφιβόλου χρησιμότητος, ἀλλὰ ἐπεδίδοντο εἰς παιδιὰς ὁμαδικάς, αἱ ὁποῖαι εἰς τὴν διανοητικότητα τῶν παικτῶν ἦσαν μάχαι πραγματικαί. «Ἐπεσκόπουν δὲ οἱ πρεσβύτεροι παίζοντες αὐτούς, καὶ τὰ πολλὰ μάχας τι ἂς ἐμβάλλοντες ἀεὶ καὶ φιλονεικίας». (Πλουτ. Λυκ. 16). Τὰς ψυχικὰς ἰδιότητας καὶ ἱκανότητας ἐζήτουν νὰ τὰς ἐμβάλλουν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν παιδευομένων, ὄχι νὰ τὰς διδάξουν. Γράφων ὁ Πλούταρχος περὶ τῆς μειονεκτικῆς θέσεως τοῦ ὅρκου ἀπέναντι τοῦ ἔθνους λέγει: «Μικρὸς γὰρ ἦν ὁ τῶν ὅρκων φόβος, εἰ μὴ διὰ τῆς παιδείας καὶ τῆς ἀγωγῆς οἷον ἀνέδευσε τοῖς ἤθεσι τῶν παίδων τοὺς νόμους καὶ συνῳκείωσε τῇ τροφῇ τὸν ζῆλον τῆς πολιτείας». (Πλουτ. Λυκ. καὶ Νομ. σύγκρ. 4). Καὶ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην «πρότερον τοῖς ἔθεσιν ἢ τῷ λόγῳ παιδευτέον». (Πολιτ. 8, 3).

Καὶ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν τὴν ἔχει ἐξακριβώσει ἡ σημερινὴ ἐπιστήμη καὶ τὴν παραδέχεται. Δὲν λαμβάνεται ὅμως ὑπ' ὄψιν εἰς τὴν ἀγωγήν, ἕνεκα τῆς ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας διαστροφῆς τῆς ἀντιλήψεως περὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ σχολείου. Εἰς τοῦτο δὲ ὀφείλεται τὸ ὅτι κάθε ἡμέραν παρουσιάζονται νέα παιδαγωγικὰ συστήματα καὶ θεωρίαι, εἰς τὰς ὁποίας βλέπει κανεὶς τὴν ἰσχυράν, ἀλλὰ καὶ ματαίαν προσπάθειαν τῶν παιδαγωγῶν νὰ ἀπαλλαγοῦν τῶν προλήψεων. Εἰς τοῦτο ὀφείλεται ἡ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐμφάνισις τοῦ καλουμένου σχολείου ἐργασίας καὶ τῶν μαθητικῶν κοινοτήτων, διὰ τῶν ὁποίων ἐνομίσθη ὅτι ἐλύθη τὸ πρόβλημα τῆς ἀγωγῆς. Δὲν ἀντελήφθησαν ὅμως οἱ παιδαγωγοὶ ὅτι οὔτε εἰς τὸ σχολεῖον ἐργασίας ἡ δρᾶσις τοῦ παιδὸς εἶναι παιδική, οὔτε αἱ μαθητικαὶ κοινότητες εἶναι κοινότητες παιδικαί. Διὰ νὰ δράσῃ ὅμως τὸ παιδίον ἐπωφελῶς δι' ἑαυτό, πρέπει νὰ δράσῃ εἰς πεδίον παιδικόν. Διὰ νὰ αἰσθανθῇ ὅτι ἀποτελεῖ μέλος κοινωνίας, πρέπει ἡ κοινωνία, εἰς τὴν ὁποίαν δρᾷ, νὰ εἶναι παιδική. Διὰ τοῦτο οἱ παῖδες τῶν Σπαρτιατῶν δὲν ἔκαμνον ψευδομάχας ἀνδρικάς, ἀλλὰ πραγματικὰς μάχας παιδικάς. Τὸ παιδίον δὲν ὠφελεῖται μὲ τὴν ψευδῆ ἀνδρικὴν δρᾶσιν, οὔτε μὲ τὰς ψευδεῖς ἀνδρικὰς κοινότητας. Τὸ παιδίον δὲν εἶναι ἠθοποιός. Ἐξ ἄλλου οὔτε ἡ χειροτεχνία οὔτε ἡ γλωσσικὴ ἐπεξεργασία ἑνὸς κειμένου εἶναι δρᾶσις, ἡ ὁποία ἔχει

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν προσήκουσαν ἔκτασιν. Τὸ παιδίον ἔχει ἀνάγκην δράσεως ἀπεριορίστου καὶ εἰς τὸ ἴδιόν του πεδίον. Τοῦτο δὲ ἐπιτυγχάνεται μόνον διὰ τῆς φυσικῆς ὁδοῦ, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς τὰς παιδιάς, εἰς τοὺς ἀγῶνας, εἰς τὴν γυμναστικήν. Διὰ τοῦτο τὸ σύστημα τῆς ἀγωγῆς τῶν Ἑλλήνων ἦτο ὀρθόν. Διὰ τοῦτο δι' αὐτοῦ ἐδημιουργήθησαν Ἕλληνες. Μὲ τὸ σύστημα τῶν Ἀθηνῶν Ἀθηναῖοι. Μὲ τὸ σύστημα τῆς Σπάρτης Σπαρτιᾶται. Καλοὶ κἀγαθοὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψιν ἑκάστης πόλεως καὶ κοινωνίας.

Δυστυχῶς, καίτοι γνωσταὶ αἱ ἀλήθειαι αὐταί, καίτοι ἡ σημασία τοῦ σώματος καὶ ἡ δύναμις τῆς ἕξεως ἐκτιμῶνται δεόντως καὶ σήμερον, δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ λογιωτατισμοῦ. Καὶ ὅταν συζητοῦμεν περὶ παιδαγωγικῶν συστημάτων καὶ περὶ μεταρρυθμίσεων εἰς τὴν ἀγωγήν, αἱ συζητήσεις ἀφοροῦν τὸ ποσὸν καὶ τὸ ποιὸν τῆς διδακτέας ὕλης, τὰς μεθόδους τῆς διδακτικῆς καὶ τὰς κατευθύνσεις τῆς σκέψεως. Περὶ σώματος καὶ περὶ χαρακτῆρος οὔτε λόγος γίνεται. Διὰ τοῦτο, ἐνῶ διὰ τὰ μαθήματα διατίθενται τριάκοντα πέντε καὶ τεσσαράκοντα ὧραι τὴν ἑβδομάδα, χωρὶς τὴν μελέτην, διὰ τὴν γυμναστικὴν διατίθενται μόνον δύο ἢ τρεῖς. Οὐδεὶς ἀντιλαμβάνεται ὅτι διὰ τῆς χημείας προάγεται μὲν ἡ βιομηχανία καὶ εὐκολύνεται ἡ ζωή, δὲν μορφώνεται ὅμως ὁ ἄνθρωπος. Ὅτι ὁ Βιργίλιος ἐχρησίμευσε μὲν ὡς ὁδηγὸς εἰς τὸν Δάντην, δὲν σημαίνει ὅμως ὅτι, ἂν παρέλιπεν οὗτος νὰ γεννηθῇ, ὁ ἄνθρωπος θὰ ἦτο πλάνης καὶ δυστυχής.

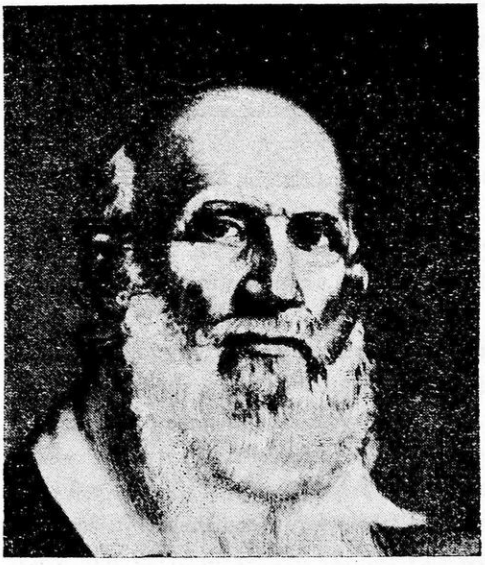
Δι' ὅλα αὐτὰ ἡ ἀναβίωσις τῆς γυμναστικῆς δὲν ἔγινε πλήρης. Ἡ ἀναβίωσις τῆς γυμναστικῆς δὲν ἔχει διὰ τοῦτο τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν τῆς ἀποδίδουν οἱ ἐνθουσιώδεις καὶ οἱ ὀλιγαρκεῖς. Ἐπανεισήχθη εἰς τὸ σχολεῖον χάριν τῆς ὑγείας καὶ μόνον τῶν παίδων.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη δὲν τίθεται σκοπὸς τοῦ σχολείου ἡ μάθησις, ἡ περὶ αὐτῆς ὅμως πρόληψις ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχῃ τὴν ἐπίδρασίν της. Ἡ ἀλήθεια, κατὰ τὴν ὁποίαν διὰ νὰ δημιουργηθῇ ὁ ἄνθρωπος χρειάζεται δρᾶσιν, δὲν ἐπεκράτησεν ἀκόμη ἀπολύτως. Τὸ σχολεῖον ἐργασίας διὰ τῆς δράσεως ζητεῖ νὰ διαμορφώσῃ τὴν σκέψιν καὶ ὄχι διὰ τῆς μαθήσεως. Ἡ σκέψις ὅμως εἶναι μικρότατον πολλοστημόριον τοῦ ὅλου ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο ἡ γυμναστικὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ καταλάβῃ πολὺ μεγαλύτερον μέρος τοῦ σχολικοῦ προγράμματος.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΙΒ' ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

Συγχρόνως μὲ τὴν ἐπικράτησιν τῆς γυμναστικῆς καὶ τὴν εἰσαγωγήν της εἰς τὰ σχολεῖα παρουσιάσθη ἡ ἀνάγκη τοῦ καθορισμοῦ μεθόδων γυμναστικῶν. Εἰς τὰ σχολεῖα τοῦ Dessau καὶ τοῦ Schnepfenthal ἡ γυμναστικὴ ἔλαβε τὰς κατευθύνσεις της ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Mercurialis, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν γυμναστικήν. Τὸ βιβλίον τοῦ Mercurialis ἔλαβεν ὡς ὁδηγὸν ὁ Guts-Muths, διὰ νὰ γράψῃ τὸν ἰδικόν του.

Εἰκ. 44. Fridrich Ludwig Jahn.

Ἡ κατεύθυνσις αὐτὴ ὅμως ἐνωρίτατα ἀντικατεστάθη εἰς τὴν Γερμανίαν. Εἰς δὲ τὴν Σουηδίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἡ γυμναστικὴ ἔλαβεν ἰδιαιτέρας καὶ νέας κατευθύνσεις. Καὶ οὕτως ἔχομεν πρὸ ἡμῶν τρεῖς γυμναστικὰς κατευθύνσεις, τὴν Γερμανικήν, τὴν Ἀγγλικὴν καὶ τὴν Σουηδικήν.

ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ

Τὴν Γερμανικὴν κατεύθυνσιν ἐχάραξεν ὁ Lutwig Jahn. Οὗτος ἐγεννήθη εἰς Lanz τὴν 11ην Αὐγούστου τοῦ 1778 καὶ ἀπέθανε εἰς Fribourg τὴν 15ην Ὀκτωβρίου 1852.

Δὲν ἐχάραξε μόνον τὰς κατευθύνσεις τῆς Γερμανικῆς γυμναστικῆς ὁ Jahn, ἀλλὰ καὶ κατώρθωσεν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν κατώρθωσαν οἱ προηγούμενοί του, ὁ Basedow καὶ ὁ Guts-Muths. Κατώρθωσε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν γυμναστικὴν ἰδέαν καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν γυμναστικὴν ἐθνικὸν Γερμανικὸν θεσμόν.

Ὁ Jahn ἦτο πατριώτης μέχρι σωβινισμοῦ. Ὡς ἐθελοντὴς εἰς τὸν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Πρωσσικὸν στρατὸν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν μάχην τῆς Ἰένας, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Πρῶσσοι ἡττήθησαν. Ἔκτοτε συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς γυμναστικῆς, μὲ τὴν ὁποίαν μόνον ἐπίστευεν ὅτι θὰ προήγετο ἡ Γερμανικὴ φυλή, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐπετυγχάνετο ἡ Γερμανικὴ ἑνότης, ἡ ὁποία ἦτο τὸ γλυκύτερόν του ὄνειρον. Ἔγραφε τὸ 1848. «Ἡ ἑνότης τῆς Γερμανίας ὑπῆρξε τὸ ὄνειρον τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας, τὸ ἑωθινὸν φῶς τῆς νεότητός μου, ὁ ἡλιακὸς λαμπτὴρ τῆς ἀνδρικῆς μου ἡλικίας. Ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι τὸ ἄστρον τῆς ἑσπέρας, τὸ ὁποῖον ὁδηγεῖ ἀκόμη τὰ βήματά μου πρὸς τὸ κατώφλιον τῆς αἰωνίου ἀναπαύσεως».

Τὸ πρῶτον ἔργον τοῦ Jahn ἦτο ἡ ἵδρυσις εἰς τὸ Hasenheide πλησίον τοῦ Βερολίνου τοῦ turnplaz τὸ 1811. Ἐκεῖ προσήρχοντο οἱ νέοι Γερμανοὶ καὶ ἐγυμνάζοντο ὑπ' αὐτοῦ. Μετὰ πέντε δὲ ἔτη, ἤτοι τὸ 1816 ἐξέδωκε τὸ βιβλίον του «Die Deutsche Turnkust».

Τὸ 1819 εἷς ὀπαδὸς τοῦ Jahn διέπραξε πολιτικὴν δολοφονίαν καὶ ὁ Jahn ἐθεωρήθη ὑπεύθυνος καὶ ἐνεκλείσθη εἰς τὰς φυλακὰς ἐπὶ μίαν ἑξαετίαν. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν του τοῦ ἀπηγορεύθη νὰ πλησιάσῃ τὸ Βερολῖνον καὶ ἀπεσύρθη εἰς Fribourg. Καὶ μόλις τὸ 1840 ἀποκατεστάθη ὑπὸ τοῦ Φρειδερίκου-Γουλιέλμου τοῦ Α', ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐκλήθη εἰς Βερολῖνον. Γέρων ὅμως καὶ καταβεβλημένος ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῇ εἰς Fribourg, ὅπου ἀπέθανε.

Ὁ Jahn ἦτο υἱὸς ἱερέως καὶ προωρίζετο διὰ τὴν θεολογίαν. Ἡ ἰδιοσυγκρασία του ὅμως ἦτο ἰδιοσυγκρασία ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος δὲν δύναται νὰ παρέλθῃ ἐκ τοῦ κόσμου, χωρὶς νὰ ἀφήσῃ σαφῆ ἴχνη τῆς διαβάσεώς του. Ἦτο πνεῦμα ἀνυπότακτον καὶ ζωηρὸν καὶ ἠρέσκετο εἰς τὴν πρωτοτυπίαν, ἡ ὁποία ἐνίοτε ἔφθανε μέχρι παραλογισμοῦ. Ὑπῆρξε φοιτητὴς τῆς θεολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Hall, ὁπόθεν ἔφυγε καὶ μετέβη καὶ ἔζησεν ἐπὶ ἓν ἔτος ὁλόκληρον εἰς ἓν σπήλαιον. Πεζὸς διέτρεξεν ὁλόκληρον τὴν βόρειον Γερμανίαν. Μὲ τοιοῦτον χαρακτῆρα ἐπεδόθη εἰς τὸ νὰ διαδώσῃ τὴν γυμναστικήν. Ἐνθουσιώδης δὲ καὶ ἐνεργητικὸς κατώρθωσεν ὄχι μόνον νὰ δώσῃ εἰς τὴν Γερμανικὴν γυμναστικὴν μορφήν, ὄχι μόνον νὰ καταστήσῃ τὴν γυμναστικὴν εἰς τὴν Γερμανίαν παράδοσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιδράσῃ καὶ νὰ γίνῃ παράδειγμα πρὸς μίμησιν εἰς τὰς γειτονικὰς χώρας καὶ εἰς τὸν κόσμον ὁλόκληρον. Ἂν ὁ Jahn δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ πατὴρ τῆς νεωτέρας γυμναστικῆς, ἀναμφισβητήτως δικαιοῦται

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νὰ καταταχθῇ εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν ὑπερμάχων τῆς γυμναστικῆς ἰδέας. Ἡ Γερμανία εἰς ὀλίγους ἀνθρώπους εὐγνωμονεῖ τόσον, ὅσον εἰς τὸν Jahn. Διὰ τοῦτο οἱ γυμναστικοὶ σύλλογοι τῆς Γερμανίας τοῦ ἀνήγειραν τὸν ἀνδριάντα του πλησίον τοῦ Βερολίνου ἐπὶ βάθρου, τὸ ὁποῖον κατεσκευάσθη ἀπὸ λίθους ἐξ ὅλων τῶν χωρῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὁμιλεῖται ἡ Γερμανικὴ γλῶσσα.

Ἡ γυμναστικὴ τοῦ Jahn σκοπὸν κύριον καὶ σχεδὸν μοναδικὸν ἔχει τὴν ἀνάπτυξιν τῆς σωματικῆς ρώμης καὶ τὴν ἀπόκτησιν σωματικῶν ἱκανοτήτων χρησίμων εἰς τὸν πρακτικὸν βίον. Πρὸς τοῦτο χρησιμοποιεῖ τὸν δρόμον, τὸ ἅλμα, τὴν ἱππασίαν, τὴν κωπηλασίαν, τὴν κολύμβησιν κ.λ.π. Τὰς παιδιὰς ὅμως τὰς ἀγνοεῖ. Εἰς τὸν νοῦν τοῦ Jahn δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εὕρουν θέσιν αἱ παιδιαί. Ἀποβλέπων κυρίως εἰς τὴν δημιουργίαν ρωμαλέων στρατιωτῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐννοήσῃ τὴν χρησιμότητα τῶν παιδιῶν. Πρὸ παντὸς ἐπεζήτει τὴν δημιουργίαν σωμάτων μυωδῶν. Καὶ ἡ τάσις του αὐτὴ τοῦ ἐνέπνευσε τὸ ***μονόζυγον*** καὶ τὸ ***δίζυγον***. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἄσκησις εἰς τὰ δύο αὐτὰ ὄργανα εἶναι προχειροτέρα καὶ ἐπειδὴ εἰς αὐτὰ ἱκανοποιεῖται περισσότερον ἡ τάσις πρὸς τὴν ἀτομικὴν ἐπίδειξιν, αἱ ἀσκήσεις ἐπὶ τῶν ὀργάνων αὐτῶν ἐπεκράτησαν ὅλων τῶν ἄλλων ἀσκήσεων. Καὶ δύναται κανεὶς διὰ τοῦτο νὰ εἴπῃ ὅτι εἰς τὰς ἀσκήσεις τοῦ διζύγου καὶ τοῦ μονοζύγου περιωρίσθη ἡ γυμναστικὴ τοῦ Jahn.

Τὴν τάσιν δὲ αὐτὴν τῆς γυμναστικῆς του ὁ Jahn δὲν εἶδε καθόλου δυσαρέστως. Ἀγνοῶν τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμὸν καὶ τὰς ἀνάγκας του, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀντιληφθῇ πόσον ἐλαττωματικὴ ἦτο ἡ τοιαύτη γυμναστική. Τουναντίον ἱκανοποιεῖτο, διότι ἐπληροῦτο ὁ κυριώτατός του σκοπός, ὁ ὁποῖος περιωρίζετο εἰς τὴν διάπλασιν ἰσχυρῶν βραχιόνων.

Ἡ γυμναστικὴ τοῦ Jahn ἔχει καὶ τὸ ἐλάττωμα νὰ περιορίζεται εἰς τὴν ὥριμον νεότητα. Ἡ ταραχώδης ἐποχή, εἰς τὴν ὁποίαν ἔζησε, καὶ αἱ ἀλλεπάλληλοι ἐπιδρομαὶ τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Γερμανίαν ἐπηρέασαν τὸν Jahn, ὁ ὁποῖος δὲν ἀπέβλεψεν εἰς τὸ μέλλον καὶ ἐλησμόνησε τὴν παιδικὴν ἡλικίαν. Ἕνεκα τῆς σπουδῆς του νὰ παρασκευάσῃ μαχητάς, περιωρίσθη εἰς τοὺς ἐφήβους καὶ τοὺς ἄνδρας.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλο ἐλάττωμα ἔχει ἡ γυμναστικὴ τοῦ Jahn. Ἔχει τὸ ἐλάττωμα ὅτι δι' αὐτῆς δὲν δύνανται νὰ γυμνασθοῦν πολλοὶ συγχρόνως. Ἀποκλείεται δηλαδὴ εἰς αὐτὴν ἡ ὁμαδικὴ ἄσκησις.

Τὰ δύο τελευταῖα αὐτὰ ἐλαττώματα τῆς γυμναστικῆς τοῦ Jahn ἐπεζήτησε νὰ διορθώσῃ ὁ Adolf Spiess (1810 – 1848), ἀνεπιτυχῶς ὅμως.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐφρόντισε μὲν καὶ διὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν καὶ τὴν γυμναστικὴν καθ' ὁμάδας διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ἐλευθέρων ἀσκήσεων, ἀλλ' αἱ ἀσκήσεις τοῦ Spiess δὲν εἶναι ἢ κινήσεις ἁπλαῖ ἄνευ σκοποῦ καὶ λόγου.

Βραδύτερον εἰσήχθησαν εἰς τὴν Γερμανικὴν γυμναστικὴν καὶ τὰ φορητὰ ὄργανα, οἱ ἁλτῆρες, οἱ κοντοί, αἱ σιδηραῖ ράβδοι καὶ αἱ κορύναι, τῶν ὁποίων σκοπὸς ἦτο νὰ αὐξήσουν τὸ μυϊκὸν ἔργον κατὰ τὰς ἐλευθέρας ἀσκήσεις.

Ἔφθασε δὲ εἰς τὸ κατακόρυφον ἡ ἀλογία τῆς Γερμανικῆς γυμναστικῆς διὰ τῶν καλουμένων ***γυμναστικῶν συμπλεγμάτων.*** Εἶναι δὲ τὸ σύμπλεγμα σειρὰ ἀσκήσεων, τὰς ὁποίας ὁλόκληρος ἡ ὁμὰς ἐκτελεῖ ἀπὸ μνήμης καὶ μὲ ρυθμὸν δι' ἑνὸς καὶ μόνου παραγγέλματος τοῦ ***ἄρξασθε.***

ΣΟΥΗΔΙΚΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Jahn ἐχάρασσε τὰς κατευθύνσεις τῆς Γερμανικῆς γυμναστικῆς, ἐχαράσσοντο καὶ αἱ κατευθύνσεις τῆς Σουηδικῆς ὑπὸ τοῦ Per Henrik Ling, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη τὴν 15ην Νοεμβρίου τοῦ 1776 καὶ ἀπέθανε τὴν 13ην Μαΐου τοῦ 1839.

Εἰκ. 45. Per Henrik Ling.

Ὅταν κανεὶς ἀναγινώσκῃ τὴν βιογραφίαν τοῦ Ling καὶ τοῦ Jahn, ὑποπτεύεται πρὸς στιγμὴν ὅτι πρόκειται περὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου. Καὶ ὁ Ling ἦτο υἱὸς ἱερέως καὶ προωρίζετο, ὅπως καὶ ὁ Jahn, διὰ τὴν θεολογίαν. Ζωηρὸς καὶ αὐτὸς καὶ ἀνυπότακτος ἠσχολεῖτο ὡς μαθητὴς τῆς τελευταίας τάξεως τοῦ ἐν Vexiö γυμνασίου νὰ διοργανώνῃ μαθητικὰς ἀπεργίας. Διὰ τοῦτο μάλιστα τοῦ ἐπεβλήθη σωματικὴ ποινή, τὴν ὁποίαν δὲν ἠθέλησε νὰ ὑποστῇ, διὸ καὶ ἀπεβλήθη τὸ 1792. Ἀπὸ τὸ Vexiö μετέβη εἰς Lund, ὅπου κατώρθωσε νὰ τελειώσῃ τὸ γυμνάσιον καὶ νὰ γίνῃ φοιτητὴς τῆς θεολογίας. Ὡς φοιτητὴς εἰς τὴν Lund φαίνεται ὅτι δὲν διέμενε διαρκῶς, ἀλλὰ κατὰ διαστή-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ματα ἐταξίδευεν εἰς τὰς γειτονικὰς χώρας. Τὸ 1797 ἔλαβε τὸ δίπλωμα τῆς θεολογίας ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Lund καὶ τὸ 1799 ὅμοιον δίπλωμα ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Upsala.

Τὸ 1801 μετέβη εἰς Κοπεγχάγην τῆς Δανίας, ὅπου διέμεινε μέχρι τοῦ 1804. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ἐξέμαθε ξένας γλώσσας καὶ τὴν ξιφασκίαν, τὴν ὁποίαν ἐδιδάχθη ἀπὸ Γάλλους ἐξορίστους εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Chevalier de Montrichard. Δὲν δύναται δὲ νὰ θεωρηθῇ ἀβάσιμος καὶ ἡ φήμη, κατὰ τὴν ὁποίαν παρηκολούθησεν ἐκεῖ καὶ τὴν γυμναστικὴν τοῦ Nachtegall. Τὸ 1804 ἐπέστρεψεν εἰς Lund, ὅπου διωρίσθη βοηθὸς τοῦ ξιφοδιδασκάλου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Μετὰ τὸν θάνατον δὲ ἐκείνου διωρίσθη ξιφοδιδάσκαλος αὐτός.

Τὸ πεδίον ὅμως αὐτὸ τῆς δράσεως τοῦ Ling ἦτο περιωρισμένον διὰ τὸ ἀνήσυχον πνεῦμά του. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ περιωρισμένη δρᾶσίς του εὕρισκεν ἀνυπέρβλητον κώλυμα τὴν σωματικὴν ἀνεπάρκειαν τῶν μαθητῶν του. Οὔτε ἐνόμισεν ὅτι ἡ σωματική των ἱκανότης ἦτο δυνατὸν νὰ προαχθῇ σοβαρῶς διὰ τῆς μεθόδου, τὴν ὁποίαν εἶδε νὰ ἐφαρμόζεται ὑπὸ τοῦ Nachtegall. Διὸ ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ δημιουργὸς ἰδίας μεθόδου καὶ πρὸς τοῦτο ἐμελέτησε τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμόν, τὴν ἀνατομικὴν καὶ τὴν φυσιολογίαν. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐπηρεάσθη καὶ ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Mercurialis. Μὲ βάσιν λοιπὸν τὰς δύο περὶ ἀνθρώπου ἐπιστήμας καὶ μὲ τὰ διδάγματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων κατήρτισεν ὁ Ling τὸ σύστημά του, τὸ ὁποῖον ἐφήρμοζεν εἰς τοὺς φοιτητὰς τῆς Lund.

Ἐνθουσιασμένος ὁ Ling ἀπὸ τὸ σύστημά του ἠθέλησε νὰ τὸ διαδώσῃ καὶ πρὸς τοῦτο ἄφησε τὴν Lund καὶ μετέβη εἰς Mamö καὶ κατόπιν εἰς Gotedorg, ὅπου μὲ πολλοὺς κόπους κατώρθωσε νὰ τὸ εἰσαγάγῃ.

Μετὰ ταῦτα ἐζήτησε πάλιν θέσιν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Upsala, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε καὶ κατέφυγεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Karlborg.

Εἰς Karlborg ἐνεπνεύσθη τὴν ἵδρυσιν σχολῆς, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ μορφώνωνται γυμνασταί. Τὸ 1812 συνεστήθη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως μία ἐπιτροπὴ διὰ τὴν μελέτην ἐκπαιδευτικῶν ζητημάτων, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Ling τὴν 29ην Ἰανουαρίου 1813 ὑπέβαλεν ὑπόμνημα, διὰ τοῦ ὁποίου εἰσηγεῖτο τὴν ἵδρυσιν τοιαύτης σχολῆς. Ἡ ἐπιτροπὴ ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Ling τὴν ***Ζην Μαΐου τοῦ αὐτοῦ ἔτους*** ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐνέκρινε τὴν ἵδρυσιν τῆς προτεινομένης σχολῆς, ἡ ὁποία μετὰ ταῦτα ὠνομάσθη ***Βασιλικὸν Γυμναστικὸν Κεντρικὸν Ἰνστιτοῦτον.*** Τὸ Ἰνστιτοῦτον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦτο διηύθυνεν ὁ Ling μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἀπὸ τὸ Ἰνστιτοῦτον δὲ αὐτὸ διεδόθη τὸ μεγαλοφυὲς γυμναστικόν του σύστημα.

Ὁ Ling ἀδιστάκτως πρέπει νὰ καταταχθῇ μεταξὺ τῶν μεγαλυτέρων πνευμάτων. Ἐὰν τὰ γεγονότα δὲν ἦσαν πρόσφατα καὶ γνωστά, θὰ ἦτο ἀδύνατον ὁ μελετητὴς τοῦ Σουηδικοῦ συστήματος νὰ πιστεύσῃ ὅτι τοῦτο ἐξεπορεύθη ἀπὸ μίαν κεφαλὴν καὶ εἰς μίαν γενεάν. Χωρὶς προηγουμένην ἐμπειρίαν, χωρὶς ἐξέλιξιν, ὡς ἐκ θαύματος, ὡς Ἀθηνᾶ ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς ἐξέλαμψεν ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ling τὸ γυμναστικόν του σύστημα. Συγχρόνως ἤρχισε νὰ ἐφαρμόζεται ἡ γυμναστικὴ καὶ εἰς ἄλλας χώρας καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ πολλαχοῦ καὶ παρῆλθον ἔκτοτε ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἔτη καὶ ὅμως ἡ γυμναστικὴ εἰς τὰς χώρας αὐτάς, ἀκολουθήσασα ἄλλας κατευθύνσεις, εὑρίσκεται ἀκόμη εἰς πρωτόγονον κατάστασιν. Εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα δὲν ἔγιναν ἀντιληπταὶ ἀλήθειαι, τὰς ὁποίας ὁ Ling εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀντελήφθη καὶ διετύπωσε.

Ὁ Ling ἀντιθέτως πρὸς τὸν Jahn δὲν ἀπέβλεψε πρὸς τὸ μυϊκὸν μόνον σύστημα, διότι, ὅπως λέγει «ὁ ἀνθρώπινος ὀργανισμὸς πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς ἓν ἀδιαίρετον σύνολον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ζωὴ ἐκδηλοῦται εἰς τρία γενικὰ φαινόμενα, τὰ μηχανικά, τὰ χημικὰ καὶ τὰ δυναμικά». Καὶ τὰ μὲν μηχανικὰ εἶναι ἡ μυϊκὴ ἐνέργεια, τὰ χημικὰ ἡ κυκλοφορία καὶ τὰ δυναμικὰ ἡ νευρικὴ ἐνέργεια. Καὶ προσθέτει ὅτι πρέπει ταῦτα μεταξύ των νὰ ἰσορροποῦν, διότι ἡ ἐπικράτησις τοῦ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν θὰ γίνῃ εἰς βάρος τοῦ ἄλλου. Διὰ τοῦτο ἀπέβλεψε πρὸς τὸν ὅλον ὀργανισμὸν καὶ ἐπεδίωξε τὴν ἰσορροπίαν τῶν διαφόρων λειτουργιῶν αὐτοῦ. Εἰς τὴν ἰσορροπίαν τῶν διαφόρων λειτουργιῶν ἐπίστευσεν ὅτι ὑπάρχει ἡ ὑγεία. Καὶ τὴν ὑγείαν ἐπεδίωξεν, ὄχι τὴν μυϊκὴν ρώμην. Ἡ μυϊκὴ ρώμη ἤθελε νὰ ἐπέλθῃ μόνη της, ἀβιάστως, ὡς σύμπτωμα τῆς γενικῆς βελτιώσεως τοῦ ὀργανισμοῦ.

Ὁ Ling ἐπίσης δὲν περιωρίσθη εἰς τὴν ὥριμον νεότητα. Κατήρτισε τὸ σύστημά του τοιοῦτον, ὥστε νὰ δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν καὶ εἰς τὴν γεροντικὴν καὶ εἰς τοὺς ἄρρενας καὶ εἰς τὰς θήλεις καὶ ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς ἀσθενεῖς. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Ling ἡ ἡμερησία γύμνασις δύναται νὰ βαθμολογηθῇ καὶ νὰ μετρηθῇ λεπτομερῶς ὥστε νὰ δύναται νὰ εἶναι ἀρκετὴ διὰ τὸ βρέφος ἢ διὰ τὸν ἀθλητὴν ἢ καὶ διὰ τὸν ἀσθενῆ.

Ἐδημιούργησε δὲ κλάδον ἰδιαίτερον, τὴν θεραπευτικὴν γυμναστικήν,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἡ ὁποία διὰ τῆς λεπτομερεστέρας ἐξετάσεως τῶν κινήσεων συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν πρόοδον τῆς ὅλης γυμναστικῆς.

ΑΓΓΛΙΚΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ

Ἐκτὸς τῶν δύο αὐτῶν κατευθύνσεων, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἡ γυμναστική, τῆς Γερμανικῆς καὶ τῆς Σουηδικῆς, πρέπει νὰ διακρίνωμεν καὶ τρίτην κατεύθυνσιν σημαντικήν, τὴν Ἀγγλικήν. Ἐλέχθη ὅτι ὁ Thomas Arnold τὸ 1828 ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ κολλεγίου τοῦ Rugby, εἰς τὸ ὁποῖον εἰσήγαγε τὴν σωματικὴν ἀγωγήν. Ὁ Arnold ᾐσθάνθη τὴν ἀνάγκην τῆς εἰσαγωγῆς τῆς κινήσεως εἰς τὸ σχολεῖον, ᾐσθάνθη τὴν ἀνάγκην τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ σχολείου τῆς ἐποχῆς του, τοῦ σχολείου τοῦ κλειστοῦ, τοῦ νεκροῦ, μὲ τὴν ἀδιάπαυστον μελέτην καὶ μὲ τὴν μάστιγα, διὰ τοῦ σχολείου τοῦ ὑπαίθρου, τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐλευθέρας δράσεως. Τὸ ἔργον του δὲν ἦτο πολὺ δύσκολον. Ἤνοιξεν ἁπλῶς τὰς πύλας τοῦ κολλεγίου καὶ ἄφησε νὰ εἰσέλθουν αἱ παιδιαὶ καὶ τὰ ἀγωνίσματα.

Εἴδομεν ὅτι ἐνωρίτατα ἡ Ἀγγλικὴ ἀριστοκρατία, μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν ἀγώνων τοῦ Μεσαίωνος, υἱοθέτησε τὰς παιδιὰς καὶ τὰ ἀγωνίσματα τοῦ λαοῦ. Καὶ τοιουτοτρόπως ἐνωρίτατα αἱ ἐλεύθεραι αὐταὶ ἀσχολίαι εἶχον γίνει κτῆμα ὁλοκλήρου τοῦ Ἀγγλικοῦ Ἔθνους. Μόνον τὸ σχολεῖον εἶχεν ἑρμητικῶς κλεισμένας τὰς πύλας του εἰς αὐτάς. Ὁ Arnold τὰς ἤνοιξε.

Δὲν ἠσχολήθη, ὅπως ὁ Jahn καὶ ὁ Ling, νὰ δημιουργήσῃ γυμναστικὴν μέθοδον ἢ νὰ ἐπινοήσῃ κινήσεις καὶ ὄργανα. Ἠρκέσθη εἰς ὅ,τι ὑπῆρχε. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ κατεύθυνσις, τὴν ὁποίαν ἀκόμη καὶ σήμερον ἀκολουθεῖ ἡ Ἀγγλία καὶ πᾶσα χώρα, ἡ ὁποία κατοικεῖται ἀπὸ λαὸν Ἀγγλικῆς καταγωγῆς.

ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

Εἴδομεν ὅτι τρεῖς κατευθύνσεις ἔλαβε κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἡ Γυμναστική, τὴν Γερμανικήν, τὴν Ἀγγλικὴν καὶ τὴν Σουηδικήν.

Οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Ἄγγλοι ὡρμήθησαν ἀπὸ τῆς βάσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν πᾶς ζῶν ὀργανισμὸς διὰ νὰ τραφῇ, ἔχει ἀνάγκην κινήσεως. Πρὸς τοῦτο ὁ Arnold ὡδήγησε τοὺς μαθητὰς τοῦ κολλεγίου τοῦ Rugby εἰς τὸ πεδίον τῆς κινήσεως καὶ τοὺς ἄφησε νὰ κινηθοῦν. Ὁ Jahn ὅμως καὶ οἱ μιμηταί του δὲν περιωρίσθησαν εἰς τοῦτο. Ἐπεδόθησαν εἰς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν ἐπινόησιν κινήσεων, τῶν ὁποίων τὴν ἐκτέλεσιν ἐπέβαλον εἰς τοὺς θέλοντας νὰ γυμνασθοῦν.

Οἱ Ἄγγλοι ἀντελήφθησαν ὅτι, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκην νὰ κινῆται, πρέπει νὰ ἀφεθῇ, πρέπει νὰ τοῦ δοθῇ εὐκαιρία νὰ κινῆται. Οἱ Γερμανοὶ ὅμως ἐσκέφθησαν ὅτι, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς κινήσεως καθίσταται ρωμαλεώτερος, πρέπει νὰ κινῆται, διὰ νὰ γίνῃ ρωμαλεώτερος. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἐξευρεθοῦν κινήσεις, αἱ ὁποῖαι περισσότερον νὰ συμβάλουν εἰς τοῦτο καὶ ἐπενόησαν τὰ διάφορα ἀκίνητα ὄργανα, διὰ τῶν ὁποίων αὐξάνεται ἡ ἔντασις τοῦ μυϊκοῦ ἔργου.

Ὡρμήθησαν δηλαδὴ οἱ Ἄγγλοι καὶ οἱ Γερμανοὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς βάσεως, ἀλλ' οἱ Ἄγγλοι ἐσταμάτησαν, δὲν ἐπροχώρησαν. Ἐνῶ οἱ Γερμανοὶ ἐπροχώρησαν καὶ καθώρισαν ὡς σκοπὸν τῆς Γυμναστικῆς τὴν ἰσχυροποίησιν τοῦ μυϊκοῦ συστήματος.

Οἱ Ἄγγλοι ἀφέθησαν εἰς τὴν φύσιν καὶ ἠρκέσθησαν εἰς τὰς παιδιὰς καὶ τὰ ἀγωνίσματα. Οἱ Γερμανοὶ ἐζήτησαν τεχνικῶς νὰ ἐνισχύσουν τὸ ἔργον τῆς φύσεως καὶ ἐπενόησαν τὸ δίζυγον, τὸ μονόζυγον, τοὺς ἀλτῆρας, τὰς κορύνας, τὰς ἐλευθέρας ἀσκήσεις κ.λ.π. Οἱ Ἄγγλοι ἄφησαν τὴν φύσιν νὰ ἐπιτύχῃ τοὺς σκοπούς, τοὺς ὁποίους αὐτὴ ἐπιδιώκει. Οἱ Γερμανοὶ καθώρισαν σκοπόν, τὴν ἰσχυροποίησιν τῶν μυῶν.

Καὶ ἡ βάσις, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὡρμήθησαν οἱ Ἄγγλοι καὶ οἱ Γερμανοὶ εἶναι ἐσφαλμένη καὶ ἡ κατεύθυνσις, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τῆς βάσεως αὐτῆς ἠκολούθησαν οἱ Γερμανοί, εἶναι ἐπίσης ἐσφαλμένη.

Ἡ βάσις εἶναι ἐσφαλμένη, διότι ὁ ἄνθρωπος τῆς σημερινῆς κοινωνίας δὲν ἔχει ἀνάγκην ἁπλῶς καὶ μόνον κινήσεως. Δὲν ἔχει ἀνάγκην ἁπλῶς καὶ μόνον κινήσεως, ἡ ὁποία νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν λειτουργίαν τῆς θρέψεως. Ὁ ἄνθρωπος τῆς σημερινῆς κοινωνίας, ὁ ἐργάτης, ὁ τεχνίτης, ὁ διανοούμενος καὶ ἰδίᾳ ὁ παῖς τοῦ σχολείου ἔχει ἀνάγκην κινήσεως, ἡ ὁποία θὰ τὸν προφυλάξῃ ἢ θὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐλαττωματικῆς στάσεως καὶ κινήσεως, τοῦ ἐλαττωματικοῦ καὶ πολυώρου καθίσματος.

Τὸ ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ λεγόμενον ὅτι ἡ γυμναστικὴ ἀποβλέπει «Οὐκ ἐς ποίησιν τῶν προσόντων, ἀλλ ἐς χρῆσιν αὐτῶν τὴν προσήκουσαν» διὰ τὴν σημερινὴν κοινωνίαν, εἶναι ὅλως διόλου ἀσύστατον.

Ἡ ἰδέα τῶν Γερμανῶν ὅτι ἡ γυμναστικὴ σκοπὸν ἔχει νὰ καταστήσῃ τὸ σῶμα ρωμαλέον, εἶναι ὀρθή, ἂν διατυπωθῇ κατ' ἄλλον τρόπον,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὡς ἑξῆς· ἡ γυμναστικὴ μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔχει σκοπὸν νὰ καταστήσῃ τὸ σῶμα ἱκανὸν νὰ ἀποδίδῃ ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλύτερον ἔργον. Τὸ ἔργον ὅμως τὸ ἀποδιδόμενον ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος δὲν εἶναι ἁπλῶς μυϊκόν. Διὰ νὰ ἐπιτελεσθῇ μία κίνησις, πρέπει βεβαίως νὰ συσταλῇ μῦς ἢ μᾶζα μυῶν. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως τῆς συστολῆς ἐξαρτᾶται ἀπὸ πολλὰ πράγματα. Διὰ νὰ γίνῃ πλήρης ἡ κίνησις, πρέπει αἱ ἀρθρώσεις τῶν κινουμένων ὀστῶν νὰ εἶναι εὐκίνητοι. Πρέπει ἡ κίνησις νὰ μὴ παρεμποδισθῇ ἀπὸ τοὺς ἀνταγωνιστὰς μῦς. Καὶ συμβαίνει τοῦτο εἰς τοὺς σημερινοὺς ἀνθρώπους, εἰς τοὺς ὁποίους ἕνεκα τῆς μονομεροῦς κινήσεως ἢ τοῦ πολυώρου καθίσματος ὡρισμένοι μύες δὲν ἔχουν τὸ φυσιολογικὸν μῆκος, ἔχουν βραχυνθῇ. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐνεργῶν μῦς πρέπει νὰ εἶναι ὁ κατάλληλος διὰ τὸ ἐπιδιωκόμενον ἔργον καὶ πρέπει καταλλήλως νὰ διεγερθῇ καὶ αὐτὸς καὶ οἱ συναγωνισταί του καὶ οἱ ρυθμισταί του μύες. Πρέπει δηλαδὴ τὰ νευρικὰ κέντρα νὰ ἔχουν τὴν ἱκανότητα νὰ ἐναρμονίζουν τὰς νευρικὰς λειτουργίας πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπόν.

Πλὴν ὅμως τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀποτελέσματος ἡ κίνησις ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα καὶ χημικὰς ἐξαλλαγάς, διὰ τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἐνεργήσουν ἡ καρδία καὶ οἱ πνεύμονες. Ὁ θώραξ τῶν σημερινῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὴν ἐλαττωματικὴν κίνησιν ἢ ἀπὸ τὸ πολύωρον κάθισμα εἶναι δυσκίνητος καὶ διὰ τοῦτο, οὔτε οἱ πνεύμονες οὔτε ἡ καρδία δύνανται νὰ λειτουργοῦν ἀποτελεσματικῶς, ὅταν τὸ ἔργον των ἐνταθῇ.

Τὰς ἀληθείας αὐτὰς ἀντελήφθη ὁ Ling καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν κατήρτισε τὸ σύστημά του. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο τὸ πρώτιστον, διὰ τὸ ὁποῖον λαμβάνεται φροντίς, εἶναι ἡ εὐκινησία τῆς σπονδυλικῆς στήλης κατὰ τὸ θωρακικὸν αὐτῆς μέρος. Οὐδὲ κἂν φαντάζεται ἡ Γερμανικὴ γυμναστικὴ ὅτι ὑπάρχει τοιοῦτον ζήτημα. Καὶ διὰ τοῦτο ὄχι μόνον δὲν ἔλαβε καμμίαν πρόνοιαν, ἀλλὰ τουναντίον. Διὰ τῶν ἀσκήσεων τῶν φορητῶν καὶ τῶν πεπηγμένων ὀργάνων ἐλαττοῦται μέχρις ἐκμηδενίσεως σχεδὸν ἡ εὐκινησία τοῦ θώρακος. Ἡ στατικὴ ἐνέργεια τῶν μυῶν, οἱ ὁποῖοι προσφύονται εἰς τὸν θώρακα, εἶναι τεραστία καὶ διὰ τοῦτο οἱ μύες αὐτοὶ σκληρύνονται καὶ βραχύνονται. Γίνεται καὶ ἀπὸ τὴν Σουηδικὴν γυμναστικὴν χρῆσις πεπηγμένων ὀργάνων. Ἀλλὰ ταῦτα ἔχουν τοιαύτην κατασκευήν, ὥστε νὰ ἀποκλείεται ἡ κατάχρησις. Ἡ στατικὴ ἐνέργεια τῶν μυῶν εἶναι μετρία καὶ πᾶσα κίνησις ἀκολουθεῖται ὑπὸ τῆς ἀντιρρόπου της, πᾶσα συστολὴ μυὸς ἀκολουθεῖται ὑπὸ διατάσεως. Τοι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ουτοτρόπως διατηρεῖται τὸ φυσιολογικὸν μῆκος τῶν μυῶν καὶ δὲν μειοῦται ἡ εὐκινησία τοῦ θωρακικοῦ κύτους, πρὸς ζημίαν τῆς ἀναπνοῆς καὶ τῆς κυκλοφορίας.

Χάριν τῆς κυκλοφορίας ἐπίσης κατὰ τὸ σύστημα αὐτὸ ὁ γυμναζόμενος δὲν ὑποβάλλεται ἀποτόμως εἰς ἔντονον μυϊκὸν ἔργον, ἀλλὰ δι' ἐλαφροτέρων κινήσεων παρασκευάζεται πρὸς τοῦτο. Καὶ ἐν τῷ μεταξὺ τῆς γυμνάσεως δὲ καὶ κατὰ τὸ τέλος αὐτῆς διὰ τῶν ἀποθεραπευτικῶν κινήσεων, τῶν καταμεριστικῶν καὶ ἀναπνευστικῶν ὑποβοηθεῖται καὶ ρυθμίζεται τὸ ἔργον τῆς κυκλοφορίας καὶ τῆς ἀναπνοῆς. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ γυμναζόμενος κατὰ τὸ Σουηδικὸν σύστημα ὑποβάλλεται εἰς διπλάσιον καὶ τριπλάσιον ἔργον, ἢ ὁ γυμναζόμενος κατὰ τὸ Γερμανικόν, χωρὶς νὰ καταπονηθῇ.

Ἡ γύμνασις τοῦ Σουηδικοῦ συστήματος εἶναι παμμερὴς καὶ ὁμοιόβαθμος. Τοῦ Γερμανικοῦ ὄχι μόνον περιορίζεται εἰς τοὺς μῦς, ἀλλὰ καὶ εἰς ὡρισμένας μυϊκὰς μάζας. Καὶ διὰ τῶν φορητῶν ὀργάνων καὶ διὰ τῶν πεπηγμένων γυμνάζονται πολὺ περισσότερον τῶν ἄλλων μυῶν οἱ μύες, οἱ ὁποῖοι συνδέουν τὸ ἄλλο σῶμα μὲ τοὺς βραχίονας.

Διὰ τῆς γυμνάσεως κατὰ τὸ Σουηδικὸν σύστημα, ἀφοῦ παρασκευασθῇ τὸ σῶμα δι' ἐλαφρῶν κινήσεων, τίθενται εἰς ἔντονον συστολὴν ὅλοι οἱ μύες ἀνεξαιρέτως. Κατόπιν διὰ κινήσεων ἰσορροπίας ὄχι μόνον καταμερίζεται τὸ ἐπιτελεσθὲν ἔργον, ἀλλὰ καὶ γυμνάζεται τὸ νευρικὸν σύστημα. Μετὰ ταῦτα τονοῦνται οἱ μύες ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τὸ πολύωρον κάθισμα ἔχουν χάσει τὴν τονικότητά των, οἱ μύες, οἱ ὁποῖοι κρατοῦν ὀπίσω τὴν κεφαλὴν καὶ τοὺς ὤμους καὶ οἱ μύες τῆς κοιλίας. Τοιουτοτρόπως καλλιεργεῖται τὸ καλὸν καὶ ὑγιεινὸν παράστημα. Κατόπιν διὰ τῶν καλουμένων ἑτεροπλεύρων γυμνασίων ἀσκοῦνται τὰ νευρικὰ κέντρα, ἵνα δύνανται νὰ συναρμόζουν τὰς κινητικὰς λειτουργίας ἀμφιπλεύρως. Καὶ τέλος ἀσκεῖται τὸ σῶμα εἰς ὅλους τοὺς τρόπους τῆς μετατοπίσεως, εἰς τὴν βάδισιν, τὸν δρόμον, τὸ ἅλμα. Διὰ δὲ τῆς ἐπιζητουμένης ἀκριβείας εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν κινήσεων προάγεται καὶ ὀξύνεται ἡ μυϊκὴ αἴσθησις, ἡ ὁποία ἀποτελοῦσα μέρος τῆς γενικῆς αἰσθητικότητος ἔχει μεγίστην σημασίαν εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀτόμου.

Ἡ γύμνασις τῆς Γερμανικῆς γυμναστικῆς εἶναι σειρὰ κινήσεων ἀκαθορίστων, ἄνευ σκοποῦ καὶ λόγου, ἡ ὁποία ἀποβλέπει ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τὴν ἰσχυροποίησιν ὡρισμένων μυῶν.

Ἐὰν δὲ ἡ γυμναστικὴ εἶναι ἡ τέχνη τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν γυμνα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σίων πρὸς προαγωγὴν τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ καὶ ἐὰν τὰ γυμνάσια εἶναι κινήσεις, τῶν ὁποίων ἡ ἀφετηρία, ἡ τροχιὰ καὶ ἡ τελικὴ στάσις εἶναι ὡρισμέναι καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ὡρισμένον καὶ ἀπηκριβωμένον, τότε ἡ Γερμανικὴ γυμναστικὴ δὲν εἶναι γυμναστική. Εἶναι κίνησις ἁπλῆ. Καὶ ἐὰν πρόκειται κίνησιν ἁπλῆν νὰ παράσχωμεν εἰς τὸν γυμναζόμενον, δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη ἐπινοήσεως ἰδιαιτέρων κινήσεων πρὸς τοῦτο. Ὑπάρχουν τὰ χειρωνακτικὰ ἔργα, μὲ τὰ ὁποῖα δύναται οὕτος νὰ ἐπιτύχῃ τὰ ἴδια ἀποτελέσματα. Ἢ ὑπάρχουν αἱ παιδιαὶ καὶ τὰ ἀγωνίσματα, εἰς τὰ ὁποῖα κατέφυγον οἱ Ἄγγλοι, οἱ ὁποῖοι ὡρμήθησαν ἀπὸ τῆς αὐτῆς μὲ τοὺς Γερμανοὺς βάσεως. Εἶναι δὲ ἀσυγκρίτως καλυτέρα ἡ ὁδὸς αὐτή, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησαν οἱ Ἄγγλοι, διότι αἱ παιδιαὶ καὶ τὰ ἀγωνίσματα δὲν εἶναι ἀσχολίαι ὀχληραί. Ἐξ ἄλλου δὲ ἔχουν θαυμαστὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ψυχῆς, τὴν ὁποίαν ἐξυψώνουν καὶ ἐνισχύουν.

Ἐὰν σκοπὸς τῆς γυμναστικῆς ἦτο ἡ κίνησις, οὐδεὶς δισταγμὸς θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ περὶ τοῦ ὅτι αἱ παιδιαὶ καὶ ὁ ἀθλητισμὸς εἶναι αἱ καταλληλότεραι κινήσεις. Ἀλλὰ σκοπὸς τῆς γυμναστικῆς εἶναι ἡ συγκρότησις τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ τοῦτο δὲν ἐπιτυγχάνεται πλήρως διὰ τῶν παιδιῶν καὶ τοῦ ἀθλητισμοῦ. Ὁ ἀθλητής, διὰ νὰ γίνῃ τέλειος ἀθλητὴς πρέπει πρῶτον νὰ συγκροτηθῇ διὰ τῆς γυμναστικῆς. Χωρὶς τοῦτο ὄχι μόνον τέλειος ἀθλητὴς δὲν γίνεται, ἀλλὰ καὶ κινδυνεύει νὰ βλαβῇ.

Ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν ἐπιδίδεται κανεὶς εἰς τὰς παιδιὰς ἢ τὸν ἀθλητισμὸν ἔχει ἀπαραιτήτως ἀνάγκην τῆς γυμναστικῆς. Τῆς γυμναστικῆς ὅμως, ἡ ὁποία γίνεται κατὰ μέθοδον καὶ σύστημα σύμφωνα πρὸς τὰ διδάγματα τῶν περὶ τὸν ἄνθρωπον ἐπιστημῶν. Τῆς γυμναστικῆς τῆς συγκροτούσης, ὄχι ἐκείνης, ἡ ὁποία ἐπιβάλλει κινήσεις ἀσκόπους.

Παρ' ὅλην τὴν ὑπεροχήν του τὸ Σουηδικὸν σύστημα δὲν ἐπεκράτησεν ἀκόμη. Ἠγέρθησαν ἐναντίον του ὁ σωβινισμὸς καὶ ἡ ἐμπειρικότης. Ὅταν ὁ Γερμανὸς Rothstein μαθητὴς τοῦ Branting, διαδόχου τοῦLing, ὡς διευθυντὴς τῆς Γυμναστικῆς σχολῆς τοῦ Βερολίνου, ἀπεπειράθη τὸ 1862 νὰ εἰσαγάγῃ εἰς αὐτὴν τὸ Σουηδικὸν σύστημα, ἐξηγέρθη ἐναντίον του ὅλη ἡ Γερμανία καὶ ἡ προσπάθεια ἐκείνη ἀπέτυχε.

Οἱ Γάλλοι ἐπίσης οὔτε κἂν νὰ ἀκούσουν δέχονται περὶ προσχωρήσεως εἰς τὴν ἔλλογον γυμναστικήν. Ὁ ἐθνικὸς φανατισμός των τοὺς ὁδηγεῖ μέχρι τοῦ νὰ πιστεύουν ὅτι ἡ γυμναστικὴ τοῦ Amoros ἀποτελεῖ σύστημα. Ἐνῶ πράγματι πρόκειται περὶ γυμναστικῆς, ἡ ὁποία στηρίζεται

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰς τὰς ἰδίας βάσεις καὶ ἀκολουθεῖ τὰς ἰδίας ἀκριβῶς κατευθύνσεις μὲ τὴν Γερμανικήν. Ἔφθασαν μέχρι τοῦ νὰ συζητοῦν ἂν τὸ ***τραπέζιον*** εἶναι ἐφεύρεσις τοῦ Amoros ἢ τοῦ Ἑλβετοῦ Clias καὶ ὑπεχώρησαν εἰς τὸ τέλος παραδεχθέντες ὅτι ὁ Clias μὲν τὸ ἐπενόησε, τὸ ἐτελειοποίησε δὲ ὁ Amoros.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη καταβάλλεται προσπάθεια καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν διὰ τὴν προσαρμογὴν τῆς γυμναστικῆς τέχνης εἰς τὰ διδάγματα τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐξελιχθῇ μία τέχνη χρειάζεται νὰ παρέλθουν πολλαὶ δεκάδες ἐτῶν. Ἐλέχθη δὲ ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Ling χωρὶς προηγουμένην ἐξέλιξιν σύλληψις τῆς γυμναστικῆς τέχνης, πρέπει νὰ θεωρῆται θαῦμα. Τὸ ὅτι ἀκόμη οὔτε εἰς τὴν Γερμανίαν, οὔτε εἰς τὴν Γαλλίαν κατώρθωσαν νὰ προσανατολισθοῦν φαίνεται ἀπὸ τὰ διάφορα ***γυμναστικὰ συστήματα,*** τὰ ὁποῖα περιφέρονται καὶ τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ἄλλο τι ἢ διάφοροι ποικιλίαι συναρμολογήσεων κινήσεων καὶ οὐδὲν πλέον.

Ἐξ ὅλων τῶν ἐπιχειρημάτων κατὰ τοῦ Σουηδικοῦ συστήματος τὸ μόνον τὸ ὁποῖον θὰ ἐστηρίζετο, ἂν προεβάλλετο, εἶναι τὸ ὅτι δι' αὐτοῦ δὲν ἐπιτυγχάνονται ὅλοι οἱ σκοποὶ τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς. Διὰ τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς δὲν θὰ προαχθῇ μόνον τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχή. Διὰ τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς πρέπει νὰ δημιουργηθῇ ἡ ἠθική, ἡ κοινωνική, ἡ πολιτικὴ συνείδησις. Νὰ καλλιεργηθῇ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν τάξιν καὶ τὴν ἰσότητα. Νὰ καταστῇ ὁ παιδευόμενος ἰσχυρὸς καὶ καρτερικὸς ψυχικῶς. Νὰ καλλιεργηθῇ ἡ ἄμιλλα. Καὶ τὸ σῶμα αὐτὸ δὲν συγκροτεῖται πλήρως διὰ μόνης τῆς γυμναστικῆς. Ἡ δεξιότης καὶ ἡ συναρμοστικὴ ἱκανότης δὲν προάγονται τελείως διὰ τῆς γυμναστικῆς.

Διὰ τοῦτο αἱ παιδιαὶ καὶ ἡ ἀγωνιστικὴ εἶναι ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τῆς γυμναστικῆς. Γυμναστική, παιδιαί, ἀγωνιστικὴ πρέπει νὰ συνδυάζωνται, διὰ νὰ ἐπιτυγχάνεται πλήρως ὁ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς. Ἄλλως τε τὸ Σουηδικὸν σύστημα οὐδόλως ἀποκλείει τὰς παιδιὰς καὶ τὰ ἀγωνίσματα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΙΓ' Η ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΟΛΥΜΠΙΑΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ

Ἡ γυμναστικὴ ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα τῶν ἀγώνων. Ἡ ἀνάγκη τῆς παρασκευῆς διὰ τοὺς ἀγῶνας τῶν ἀθλητῶν ὑπῆρξε τὸ αἴτιον τῆς ἐμφανίσεως τῆς γυμναστικῆς τέχνης καὶ κατόπιν τῆς γυμναστικῆς ἀγωγῆς. Εἰς τὸν νεώτερον ὅμως κόσμον ἡ ἀναβίωσις τῆς γυμναστικῆς δὲν ἐπῆλθε κατὰ τὸν ἴδιον φυσικὸν τρόπον. Προηγήθη ἡ γυμναστικὴ ἀγωγὴ καὶ ἐπηκολούθησε ἡ γυμναστικὴ τέχνη. Πρότερον ἱδρύθη τὸ σχολεῖον τοῦ Dessau ὑπὸ τοῦ Basedow, εἰς τὸ ὁποῖον ὡς μέσον ἀγωγῆς ἐχρησιμοποιήθη καὶ ἡ γυμναστικὴ καὶ κατόπιν ἐδημιουργήθησαν αἱ γυμναστικαὶ μέθοδοι καὶ συνελήφθη ὑπὸ τοῦ Ling ἡ ἀληθὴς γυμναστικὴ τέχνη, ἡ στηριζομένη ἐπὶ τῶν περὶ τὸν ἄνθρωπον ἐπιστημῶν. Καὶ τὴν γυμναστικὴν τέχνην ἠκολούθησαν οἱ ἀγῶνες. Ἡ ἐξέλιξις δηλαδὴ δὲν ὑπῆρξε φυσικὴ καὶ εἶναι ἴσως τοῦτο ἡ αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἀγῶνες εὐθὺς ἀμέσως ἐξετράπησαν τοῦ σκοποῦ των.

Ἡ ἀνασύστασις τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων ὑπῆρξε τὸ μέγιστον γυμναστικὸν γεγονὸς τοῦ 19ου αἰῶνος. Ὑπῆρξε γεγονὸς ἀναμφισβητήτως σημαντικόν, ἀλλὰ συγχρόνως πτωχὸν καὶ ἄστοχον εἰς ἀποτελέσματα, ὡς ἐκ τοῦ γενεσιουργοῦ του πνεύματος. Ὁ σημερινὸς κόσμος, εἴτε διότι δὲν ἦτο ὥριμος, εἴτε ἀπὸ ἰδιοσυγκρασίαν δὲν ἐστάθη ἱκανὸς νὰ δεχθῇ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀρχαίου πνεύματος.

—

Εἴδομεν ὅτι πλὴν τῆς Ἀγγλίας, ὅπου οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες δὲν ἦσαν ἄγνωστοι οὔτε μεταξὺ τῶν ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων, εἰς ὅλον τὸν ἄλλον κόσμον τὸ ἀγωνιστικὸν πνεῦμα ἦτο πνεῦμα ξένον καὶ παράδοξον. Κατὰ διαστήματα κατεβάλλοντο προσπάθειαι καὶ διωργανοῦντο γυμνικοὶ ἀγῶνες, χωρὶς ὅμως νὰ ἐπιτυγχάνεται τίποτε οὐσιῶδες. Ὁ συλλαβὼν τὴν ἰδέαν τῆς ἀνασυστάσεως τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων εἶναι ὁ Γάλλος Coubertin. Καὶ ὅμως αὐτός, ὀλίγον πρὶν νὰ κηρύξῃ τὴν ἰδέαν του, ἔλεγε κατὰ τὴν γενικὴν συνέλευσιν τῆς Ἑνώσεως τῶν Ἀθλητικῶν Σωματείων τῆς Γαλλίας τὸ 1890. «Οὐδέποτε τὸ θορυβῶδες καὶ εὐμετάβολον πλῆθος θὰ σᾶς ἐπευφημήσῃ, φίλοι μου, μὲ τὴν θέλησίν σας, οὐδέποτε δὲ θὰ σκεφθῶμεν νὰ μεταβάλωμεν τοὺς ἀγῶνάς σας εἰς δημόσια θεάματα. Θὰ σᾶς παρουσιάζωμεν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χειρίστην ὑπηρεσίαν. Εἰκ. 36. P. Conbertin (1862–1937). Ἡ φροντὶς περὶ θεατρικοῦ μέρους τῆς ἑορτῆς θὰ ἐτίθετο ἀντιμέτωπος τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ ἀθλητισμοῦ, ὁ ἀληθὴς σκοπὸς θὰ ἐχάνετο καὶ οἱ νικηταὶ θὰ ἐπίστευον ἑαυτοὺς ἡμιθέους»[1]. Οἱ ἀγῶνες δηλαδὴ δὲν εἶναι ὑπόθεσις, ἡ ὁποία νὰ δύναται νὰ ἐνδιαφέρῃ τοὺς θεατάς, ἐνῶ οἱ νικηταὶ δὲν πρέπει νὰ ἀποδίδουν σημασίαν εἰς τὴν νίκην των. Καὶ εἶναι μὲν εὔκολον νὰ ὑποθέσῃ κανεὶς ὅτι ὁ Coubertin ἤλλαξε μετά τινα χρόνον ἀντιλήψεις, δὲν εἶναι ὅμως εὔκολον νὰ πιστευθῇ τοῦτο καὶ διὰ τὸν πολὺν κόσμον, τοῦ ὁποίου τὰς πεποιθήσεις διηρμήνευεν ὁ ῥήτωρ.

Ὑπὸ τὸ κράτος λοιπὸν τῶν ἀντιλήψεων ἐκείνων ἔρριψεν ὁ Coubertin τὴν ἰδέαν του τὸ 1892 κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τῆς 5ης ἐπετείου τῆς Ἑνώσεως τῶν Ἀθλητικῶν σωματείων τῆς Γαλλίας. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1893 ἐστάλη πρόσκλησις πρὸς ὅλα τὰ ἀθλητικὰ σωματεῖα, διὰ νὰ ἀποστείλουν ἀντιπροσώπους εἰς Παρισίους τὸν Ἰούνιον τοῦ ἑπομένου ἔτους πρὸς συγκρότησιν διεθνοῦς ἀθλητικοῦ συνεδρίου. Ἓν ἐκ τῶν θεμάτων, τὰ ὁποῖα ἐτέθησαν διὰ τὸ συνέδριον ἐκεῖνο, ἦτο καὶ τὸ τῆς ἀνασυστάσεως τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, τὸ ὁποῖον ὁ Coubertin, ὡς ὁ ἴδιος λέγει, ἐφρόντισε νὰ περιβάλῃ μὲ ὀλιγωτέραν ἀπὸ τὰ ἄλλα σπουδαιότητα, διότι ἐφοβεῖτο «μὴ διεγείρῃ σαρκασμοὺς ἢ ἀποθαρρύνῃ τὰς ἀγαθὰς προθέσεις διὰ τὴν εὐρύτητα ἀκριβῶς τοῦ σχεδίου»[2]. Καὶ δὲν εἶχεν ἄδικον. Ἡ ἰδέα εἰς τοὺς πολλοὺς ἐφάνη χιμαιρικὴ καὶ ἀστεία. Αὐτοὶ οἱ Ἄγγλοι κατ' ἀρχὰς ἐδέχθησαν τὴν ἰδέαν μὲ εἰρωνείας καὶ σαρκασμούς. Διὰ τοῦτο ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἔργου ἐκείνου ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τὸν Coubertin καὶ τοὺς ὀλίγους περὶ αὐτόν.

Μεταξὺ τῶν γυμναστικῶν σωματείων, τὰ ὁποῖα ἐκλήθησαν διὰ τὸ συνέδριον τοῦ 1894, ἦτο καὶ ὁ Πανελλήνιος Γυμναστικὸς Σύλλογος, τοῦ ὁποίου ὁ πρόεδρος Φωκιανὸς ὠνομάσθη ἐπίτιμος ἀντιπρόεδρος τοῦ συνεδρίου[3].

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Coubertin, διὰ τῆς ὁποίας ἐκαλεῖτο ὁ Πανελήνιος, ἔφερεν ἡμερομηνίαν 26ην Ἀπριλίου τοῦ 1894, αἱ δὲ ἐργασίαι τοῦ συνεδρίου

---

1. Encyclopédie des Sports Paris 1924. Τόμ. Α' σελ. 146.
2. Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες Ἀθῆναι 1896 Μέρ. 2ον σελ. 8.
3. Ἐπετηρὶς Πανελληνίου Γυμναστικοῦ Συλλόγου 1902 – 1903 σελ. 8.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

θὰ διεξήγοντο ἀπὸ τῆς 16ης - 24ης Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Καιρὸς πρὸς ἐξεύρεσιν καὶ ἀποστολὴν ἀντιπροσώπου δὲν ὑπῆρχεν. Ἴσως δὲν ὑπῆρχον καὶ χρήματα. Τοῦτο ὅμως δὲν ἔβλαψε, διότι ὁ Πανελλήνιος εἶχε τὴν εὐτυχῆ ἔμπνευσιν νὰ διορίσῃ τηλεγραφικῶς ἀντιπρόσωπόν του τὸν εἰς Παρισίους διαμένοντα Δ. Βικέλαν, ὁ ὁποῖος ἦτο μὲν ξένος καὶ βέβηλος δι' ἓν ἀθλητικὸν συνέδριον, διὰ τῆς μορφώσεώς του ὅμως καὶ τῆς φήμης του ὡς συγγραφέως ἐπεβλήθη, ὅσον οὐδεὶς ἄλλος σύνεδρος.

Τὸ συνέδριον ἤρχισε τὰς ἐργασίας του τὴν 16ην Ἰουνίου, ὡς εἶχεν ὁρισθῆ. Οἱ σύνεδροι ἦσαν ἑβδομήκοντα ἐννέα καὶ ἀντεπροσώπευον τεσσαράκοντα ἐννέα σωματεῖα δώδεκα διαφόρων ἐθνοτήτων. Πρόεδρος τοῦ συνεδρίου ὠνομάσθη ὁ γερουσιαστὴς Courcel καὶ γεν. γραμματεὺς ὁ Coubertin. Εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τὸ θέμα περὶ ἀνασυστάσεως τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων ἐκυριάρχησε τῶν ἄλλων θεμάτων. Ἡ πρώτη ἡμέρα ἔληξε μὲ τὸ ἄκουσμα τοῦ ὕμνου τοῦ Ἀπόλλωνος, ὁ ὁποῖος τότε προσφάτως εἶχεν ἀνευρεθῆ εἰς τὰ ἐρείπεια τῶν Δελφῶν. Τὸ κύριον θέμα τοῦ συνεδρίου ἦτο Ἑλληνικόν. Ὁ θεός, πρὸς τὸν ὁποῖον οἱ σύνεδροι προσηυχήθησαν, ἦτο Ἕλλην. Προσετέθησαν τὰ δύο αὐτὰ περιστατικὰ εἰς τὴν ἀτομικότητα τοῦ Βικέλα καὶ περιεβλήθη οὗτος τὴν αἴγλην τοῦ ἐκπροσώπου τῆς μητρὸς τοῦ πολιτισμοῦ.

Τὸ συνέδριον διηρέθη εἰς δύο. Τὸ ἓν τμῆμα θὰ καθώριζε τὴν διαφορὰν μεταξὺ ἐρασιτεχνικοῦ καὶ ἐπαγγελματικοῦ ἀθλητισμοῦ καὶ τὸ ἄλλο θὰ ἐπραγματεύετο τὸ ζήτημα τῆς ἀνασυστάσεως τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων. Ἕκαστος σύνεδρος εἶχε δικαίωμα νὰ ἐκλέξῃ καὶ νὰ καταταχθῇ εἰς ἓν ἐκ τῶν δύο τμημάτων. Ὁ Βικέλας ἐξέλεξε τὸ δεύτερον, τοῦ ὁποίου καὶ ἐξελέγη πρόεδρος διὰ βοῆς.

Ἡ σκέψις τῶν ὀργανωτῶν τοῦ συνεδρίου ἦτο οἱ πρῶτοι ἀγῶνες νὰ γίνουν τὸ 1900 εἰς Παρισίους καὶ ἔκτοτε κατὰ τετραετίαν εἰς ἄλλας πόλεις. Πολλοὶ ὅμως σύνεδροι ἐθεώρησαν μακρὰν τὴν προθεσμίαν ἐκείνην καὶ τὸ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Βικέλα τμῆμα ἐπρότεινεν οἱ πρῶτοι ἀγῶνες νὰ τελεσθοῦν τὸ 1896, χωρὶς νὰ προτείνῃ καὶ τὸν τόπον, ἀφῆσαν εἰς τὴν ὁλομέλειαν νὰ ἀποφασίσῃ.

Κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς ὁλομελείας ὁ Βικέλας ἐπρότεινε τὰς Ἀθήνας. «Δὲν ἔχομεν, εἶπε, τὰ μέσα νὰ τελέσωμεν ἑορτὰς μεγαλοπρεπεῖς, ἀλλὰ τὸ ἐγκάρδιον τῆς ὑποδοχῆς θὰ ἀναπληρώσῃ τὰς πολλὰς ἐλλείψεις μας. Δὲν θὰ παρέξωμεν εἰς τοὺς ξένους μας διασκεδάσεις

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀξίας τῆς περιστάσεως, ἀλλὰ ἔχομεν νὰ δείξωμεν τὰ μνημεῖα καὶ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαιότητος, θὰ τοὺς ὁδηγήσωμεν ἐκεῖ, ὅπου οἱ ἀρχαῖοι ἐτέλουν τοὺς ἐνδόξους ἀγῶνάς των, εἰς τὰ Ὀλύμπια, τὰ Ἴσθμια, τοὺς Δελφούς, τὴν Ἐπίδαυρον». Τὴν πρότασιν τοῦ Βικέλα ὑπεστήριξαν ὁ Coubertin καὶ ὁ Ἀμερικανὸς ἀντιπρόσωπος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Princeton, Sloane καὶ τὸ συνέδριον ἀπεδέχθη. Διωρίσθη δὲ διεθνὴς ἐπιτροπὴ μὲ πρόεδρον τὸν Βικέλαν καὶ γεν. γραμματέα τὸν Coubertin, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνετέθη ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἀποφάσεως τοῦ συνεδρίου.

Ἐὰν ὅμως τὸ συνέδριον ἀπεφάσισε τὴν εἰς Ἀθήνας μετὰ δύο ἔτη τέλεσιν τῶν ἀγώνων, δὲν ἐσήμαινε καὶ ὅτι ἡ ἀπόφασίς του θὰ ἐξετελεῖτο. Τὸ Ἑλληνικὸν κράτος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εὑρίσκετο μὲ τὰ οἰκονομικά του εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ Τρικούπη μὲ κανένα λόγον δὲν ἤθελε νὰ δεχθῇ νὰ συνδράμῃ ὑλικῶς τὸ ἔργον. Τῆς ἐζητήθη ἡ ἠθικὴ ἀρωγή, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἠρνήθη, διότι ἐφοβεῖτο ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν ἐξ ἰδιωτικῶν εἰσφορῶν νὰ καλυφθῇ ἡ δαπάνη καὶ ἐπομένως θὰ ἠναγκάζετο νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ δημόσιον ταμεῖον. Ἄλλως τε ὑπῆρχε καὶ ἐδῶ μία μεγάλη μερὶς ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἐθεώρουν τὴν ἀνασύστασιν τῶν ἀγώνων ὡς ὀνειροπόλημα εὐεξάπτων ἐγκεφάλων.

Ἐὰν ὅμως ἡ ἀπόφασις τοῦ διεθνοῦς συνεδρίου ἔπληξε τὰς ὑλιστικὰς χορδὰς τῆς κυβερνήσεως, ἔπληξε συγχρόνως καὶ τὰς εὐγενεστάτας χορδὰς τοῦ Ἔθνους, τὸ ὁποῖον, φυσικά, ἠγνόει νὰ κάμνῃ οἰκονομικοὺς συλλογισμούς. Θεσμὸς Ἑλληνικὸς ἀχρηστευθεὶς ἐπὶ 1502 ἔτη ἐπανετίθετο εἰς ἰσχὺν ὑπὸ τοῦ νεωτέρου κόσμου. Ὁ νεώτερος κόσμος παρουσιάζετο νὰ ἀναγνωρίζῃ ὅτι ἡ πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατέχει ἐξαιρετικὴν θέσιν μεταξὺ τῶν ἄλλων πόλεων. Ὅλων τῶν ἐθνῶν ἀθληταὶ θὰ ἤρχοντο νὰ στεφθοῦν ἀπὸ Ἑλληνικὰς χεῖρας. Ἄλλως τε τὸ ἔδαφος εἶχεν ἤδη παρασκευασθῇ, ὡς θὰ ἴδωμεν, ὑπὸ τοῦ Φωκιανοῦ διὰ τελέσεως ἀγώνων καὶ διὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ Πανελληνίου Γυμναστικοῦ Συλλόγου, ὑπῆρχε δὲ ἡ καλουμένη Ἐπιτροπὴ τῶν Ὀλυμπίων, ἡ ὁποία εἰς παλαιοτέραν ἐποχήν, πρὸ εἴκοσι πέντε ἐτῶν, εἶχε διοργανώσει διὰ τρίτην φορὰν ἀγῶνας, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν Ὀλυμπιακοί. Διὰ τοῦτο ἡ ἀπόφασις τοῦ συνεδρίου διήγειρε θύελλαν ἐνθουσιασμοῦ. Ἡ κοινὴ γνώμη ἀδιαίρετος ἐτάχθη ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως τῶν ἀγώνων. Ὁ τύπος ἐπίσης ὑπεστήριξεν ἐκθύμως τὸ ἔργον. Κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθιμον ἡ ἀντιπολίτευσις ἡγουμένου τοῦ Δηλι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

γιάννη, ἐνεκολπώθη τὴν ἀντίθετον πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἄποψιν. Τὸν Ὀκτώβριον ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Βικέλας, ὁ ὁποῖος κατώρθωσε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς διστακτικοὺς νὰ παρασύρῃ. Ὀλίγον μετὰ τὸν Βικέλαν ἦλθεν ὁ Coubertin, ὁ ὁποῖος μὲ δραστηρίαν ἐνέργειαν κατώρθωσεν ἐπὶ τέλους νὰ κερδίσῃ τὴν ὑπόθεσιν. Καὶ οὕτως ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν πραγμάτων κατηρτίσθη πολυμελὴς ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ διαδόχου Κωνσταντίνου.

Ἡ ἐπιτροπὴ ὅμως αὐτὴ ἐδείχθη ἀπρόθυμος. Συνήρχετο ὑπὸ τοὺς ἀντιπροέδρους, ἀλλὰ παρίσταντο ἐλάχιστα μέλη αὐτῆς, τὰ ὁποῖα ἐπὶ τέλους ἀπηλπίσθησαν καὶ τὰ περισσότερα ἐξ αὐτῶν ὑπέβαλον ὑπόμνημα εἰς τὸν Διάδοχον, μὲ τὸ ὁποῖον παρουσίαζον ὡς ἀδύνατον τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου, ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως χρημάτων. Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπεφάσισε νὰ δράσῃ ἐνεργότερον καὶ συνεκρότησεν ὑπὸ τὴν προεδρίαν του δωδεκαμελὲς συμβούλιον ἀπὸ τοὺς ***Νικ. Δηλιγιάννην, Λεων. Δεληγεώργην, Ἀλέξ. Ζαΐμην, Κωνστ. Καραπάνον, Θρ. Μάνον, Νικόλ. Μεταξᾶν, Κυρ. Μαυρομιχάλην, Ἀλέξ. Σκουζέν, Γεώργ. Τυπάλδον Κοζάκην, Γεώργ. Ρώμαν, Ἀλέξ. Σοῦτσον καὶ Θεόδ. Ρετσίναν.*** Γενικὸν Γραμματέα τοῦ συμβουλίου εἶχε τὴν εὐτυχεστάτην ἔμπνευσιν νὰ διορίσῃ ὁ Διάδοχος τὸν πρῴην δήμαρχον Τιμολέοντα Φιλήμονα, ἄνδρα ἐνθουσιώδη καὶ δραστήριον καὶ ἱκανόν, ταμίαν δὲ τὸν Παῦλον Σκουζέν.

Τὸ συμβούλιον ἤρχισε τὰς ἐργασίας του τὴν 13ην Ἰανουαρίου τοῦ 1895. Τὸ οἰκονομικὸν ὅμως πρόβλημα, παρ' ὅλην τὴν ἰδεώδη κατάρτισιν τοῦ συμβουλίου, δὲν ἦτο εὔκολον νὰ λυθῇ. Ἔγινεν ἔκκλησις πρὸς πάντας τοὺς Ἕλληνας νὰ καλύψουν δι' ἐράνων τὸ ἀπαιτούμενον ποσόν, ἀλλ' αἱ προσδοκίαι ἐκ τῆς ἐκκλήσεως ἐκείνης δὲν ἱκανοποιήθησαν πλήρως. Ἀπῃτεῖτο δὲ κολοσσιαῖον ποσὸν διὰ τὴν παρασκευὴν τοῦ σταδίου, τὸ ὁποῖον τότε ἦτο ἀγρὸς χέρσος πλήρης συντριμμάτων μαρμαρίνων. Ὁ ἐκ τῶν μελῶν τοῦ δωδεκαμελοῦς συμβουλίου Ρώμας ἐπρότεινε νὰ ἀποσταλῇ ὁ Φιλήμων εἰς Ἀλεξάνδρειαν, διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τοῦ Ἀβέρωφ. Μερικὰ ἐκ τῶν μελῶν τοῦ συμβουλίου κατέκριναν τὴν ἰδέαν, ἐνῶ τὰ περισσότερα ἐφάνησαν ψυχρά. Ὁ Διάδοχος ὅμως ἀπέστειλε τὸν Φιλήμονα κομιστὴν ἰδιογράφου ἐπιστολῆς. Δὲν παρέστη ἀνάγκη νὰ χρησιμοποιήσῃ ὁ Φιλήμων τὴν πειστικήν του ἱκανότητα. Ὁ γενναῖος ἐθνικὸς χορηγὸς εὐθὺς ὡς ἀνέγνωσε τὴν ἐπιστολήν, ἐδήλωσεν ὅτι ἀναλαμβάνει ὁλόκληρον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τὴν δαπάνην διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ σταδίου καὶ τοιουτοτρόπως ἡ μεγαλυτέρα δυσκολία παρεκάμφθη.

Μαζὶ μὲ τὸν καταρτισμὸν τοῦ δωδεκαμελοῦς συμβουλίου ὁ Διάδοχος κατήρτισε καὶ ἐννέα εἰδικὰς ἐπιτροπάς, εἰς τὰς ὁποίας κατενεμήθη τὸ ὅλον ἔργον τῆς παρασκευῆς καὶ τῆς τελέσεως τῶν ἀγώνων.

Καὶ τὸ δωδεκαμελὲς συμβούλιον καὶ αἱ εἰδικαὶ ἐπιτροπαὶ ἐξεπλήρωσαν τὸν προορισμόν των καὶ ἔφερον εἰς πέρας ἔργον, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τοὺς σκεπτικιστὰς ἐθεωρεῖτο χίμαιρα. Τὴν παραμονὴν τῆς ἐνάρξεως τῶν ἀγώνων ἡμέραν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα ἔγιναν τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ σταδίου ἀνεγερθέντος ἀνδριάντος τοῦ Ἀβέρωφ, τὴν δὲ ἑπομένην, ἡ ὁποία ἦτο ἡ 25η Μαρτίου, ἤρχισαν εἰς τὸ στάδιον οἱ ἀγῶνες.

Αἱ ἀγωνιστικαὶ ἀρχαὶ τοῦ σταδίου ἦσαν αἱ ἑξῆς. ***Πρόεδρος*** ὁ Διάδοχος, ***Ἔφοροι*** : πρόεδρος ὁ πρῖγκιψ Γεώργιος, ἀντιπρόεδρος ὁ Φωκιανὸς καὶ μέλη ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ν. Πολίτης, ὁ ὑφηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Στρεῖτ καὶ ὁ λοχαγὸς Γενήσαρλης. ***Ἀγωνοδίκαι*** πρόεδρος ὁ πρῖγκιψ Γεώργιος καὶ μέλη ὁ Kémény Οὔγγρος, Gebhart Γερμανός, Fabens Γάλλος, Finis Ἄγγλος καὶ ὁ Κ. Μάνος, ὁ ὁποῖος ὡρίσθη καὶ ἀλυτάρχης.

Καὶ ἀπὸ ἀπόψεως μετοχῆς ξένων ἀθλητῶν παρουσιάσθη δυσκολία, διότι κάποιον δημοσίευμα τοῦ Coubertin ἐθεώρησαν οἱ Γερμανοὶ ὅτι τοὺς ἔθιγε καὶ ἐνόμισαν ὅτι δὲν πρέπει νὰ προσέλθουν. Ὁ πρεσβευτὴς ὅμως τῆς Ἑλλάδος εἰς Βερολῖνον Ραγκαβῆς κατώρθωσε νὰ ἄρῃ τὴν παρεξήγησιν καὶ τοιουτοτρόπως οἱ ἀγῶνες ἐπέτυχον καὶ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο.

Ἡ ἐπιτυχία τῶν ἀγώνων ὑπῆρξε πλήρης ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Συνετέλεσαν εἰς τοῦτο ὅλοι οἱ παράγοντες, ἀλλὰ καὶ προσέτι εἷς ἄλλος παράγων, ὁ ὁποῖος εἰς οἱανδήποτε ἄλλην Εὐρωπαϊκὴν πόλιν εἶναι ἄγνωστος. Οὗτος δὲ εἶναι ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ὁ ὁποῖος εὐγενὴς καὶ ἐνθουσιώδης καὶ ἔχων ἐκ κληρονομικότητος ὀξὺ καὶ προηγμένον τὸ ἀγωνιστικὸν ἐχάρισεν εἰς τοὺς ξένους συγκινήσεις, τὰς ὁποίας οὗτοι ἠγνόησαν κατὰ τὰς ἑπομένας Ὀλυμπιάδας. Ἀθρόος καὶ σύσσωμος παρηκολούθησε μὲ ἐνδιαφέρον τοὺς ἀγῶνας καὶ ἐχειροκρότησε καὶ ἐπευφήμησε τοὺς ξένους νικητάς. Ὅταν δὲ οἱ νικηταὶ ἦσαν Ἕλληνες, παρέσυρε μὲ τὴν ὁρμὴν τῆς ἐκδηλώσεώς του καὶ τοὺς ξένους εἰς πράξεις τρελλῆς χαρᾶς. Τὴν πέμπτην ἡμέραν τῶν ἀγώνων ἔγινε τὸ ἀγώ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νισμα τοῦ Μαραθωνίου δρόμου καὶ ἐνίκησεν ὁ ἐξ Ἀμαρουσίου Σ. Λούης. Αἱ ἐκδηλώσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπηκολούθησαν τὴν εἴσοδον τοῦ νικητοῦ εἰς τὸ στάδιον, ἦσαν τοιαῦται, ὥστε προεκάλεσαν ἐπευφημίας ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος εἰς ὅλας τὰς γλώσσας τοῦ κόσμου. Οἱ θεαταί, μὲ τὴν πιθανότητα ὅτι ὁ νικητὴς θὰ ἦτο Ἕλλην, εἶχον προμηθευθῆ σημαίας Ἑλληνικάς, τὰς ὁποίας εἶχον κρύψει ἐπιμελῶς καὶ τὰς ὁποίας ἀπεκάλυψαν, ὅταν ἐπείσθησαν ὅτι ἡ νίκη εἶναι Ἑλληνική. Οἱ ξένοι ἔμειναν ἔκπληκτοι νὰ βλέπουν τὸ φρενῆρες ἐκεῖνο πλῆθος νὰ σείεται κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ δημιουργῆται ἡ ἐντύπωσις ὅτι τὸ στάδιον ἐκινδύνευε νὰ ἀνατραπῆ. Ἡ ὑπόθεσις τῶν ἀγώνων δὲν ἦτο ὑπόθεσις τῶν ὀργανωτῶν, ἀλλὰ αὐτοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος, διὰ τοῦτο, ἐξεδήλωνε πρὸς τοὺς ξένους ποικιλοτρόπως αἰσθήματα φιλίας καὶ ἀγάπης.

Τὸ γεγονὸς τοῦτο, τῶν λαϊκῶν ἐκδηλώσεων, ἴσως περισσότερον παντὸς ἄλλου, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀνασυστάσεως τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων καὶ τὴν συνέχισιν τῶν Ὀλυμπιάδων. Τῶν ξένων ὀργανωτῶν τῶν ἀγώνων αἱ προσδοκίαι δὲν ἔφθανον τὸν βαθμὸν τῆς ἐπιτυχίας. Ὑπερέβαλεν αὕτη ἐκείνας κατὰ πολύ, διὸ καὶ ἡδραιώθη ἡ πίστις των ἐπὶ τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐσυνέχισαν.

Τῆς Β' Ὀλυμπιάδος οἱ ἀγῶνες ἐτελέσθησαν τὸ 1900 εἰς Παρισίους, τῆς Γ' τὸ 1904 εἰς τὸν Ἅγ. Λουδοβῖκον, τῆς Δ' τὸ 1908 εἰς τὸ Λονδῖνον, τῆς Ε' τὸ 1912 εἰς τὴν Στοκχόλμην, τῆς ΣΤ' ἐπρόκειτο νὰ γίνουν τὸ 1916 εἰς τὸ Βερολῖνον, ἀλλὰ ἐματαιώθησαν, ἕνεκα τοῦ πολέμου. Τῆς Ζ' ἐτελέσθησαν τὸ 1920 εἰς τὴν Ἀμβέρσαν καὶ τῆς Η' τὸ 1924 εἰς Παρισίους.

Δυστυχῶς ὅμως τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα δὲν εὐλογεῖ ἀπὸ τῆς Β' Ὀλυμπιάδος καὶ ἐφεξῆς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας. Ἐπεκράτησε πνεῦμα ξένον καὶ ἐπιβλαβές. Εἴδομεν ὅτι ὁ κύριος ἐργάτης τῆς ἀνασυστάσεως τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, ὁ Coubertin, εἶχε κατὰ τὸ 1890 τὴν ἀντίληψιν ὅτι οἱ ἀγῶνες δὲν πρέπει νὰ εἶναι θέαμα. Τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν τὴν διετήρησε μέχρις ἐσχάτων. Τὸ 1921 ἔγραφεν ὅτι ὁ ἀθλητισμὸς κινδυνεύει, διότι «ὁ ὀργανωτὴς τῶν θεαμάτων τείνει νὰ συντρίψῃ τὸν ἀθλητήν, διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ καλύτερον τοὺς θεατάς»[1]. Καὶ τὸ πνεῦμα αὐτὸ ἐπικρα-

1. Coubertin Pèdagogie Sportive Paris 1921 σελ. 52.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τεῖ. Οἱ ὀργανωταὶ τῶν ἀγώνων δὲν λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν τοὺς θεατάς.

Πληθὺς ἀγωνισμάτων κουράζει τὸν θεατήν, ὁ ὁποῖος πολλάκις οὐδὲν βλέπει, διότι τελοῦνται περισσότερα τοῦ ἑνὸς ἀγωνίσματα συγχρόνως. Πολλὰ ἀγωνίσματα εἶναι κινήσεις ἀκαλαίσθητοι καὶ βάναυσοι, αἱ ὁποῖαι, διὰ τοῦτο, δὲν προκαλοῦν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ θεατοῦ. Κανόνες πολύπλοκοι καὶ ἐπιτηδευμένοι δὲν ἐπιτρέπουν εἰς τὸν πράγματι ἰσχυρότερον νὰ νικήσῃ καὶ ὁ θεατής, ὁ ὁποῖος δὲν δύναται νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν νοοτροπίαν τῶν ἀγωνοθετῶν, δυσαρεστεῖται καὶ ἀπογοητεύεται. Ὁ τρόπος τῆς τελέσεως καὶ τῆς βαθμολογίας τοῦ πεντάθλου καὶ τοῦ δεκάθλου καθωρίσθη, χωρὶς νὰ ὑπολογισθῇ ὁλοτελῶς ὁ θεατής, ὁ ὁποῖος οὔτε τὸ ἀγώνισμα ἐννοεῖ, οὔτε τὸν νικητὴν διακρίνει. Τοιουτοτρόπως οἱ ἀγῶνες δὲν εἶναι ὑπόθεσις τοῦ πολλοῦ πλήθους, ἀλλὰ τῶν ὀλίγων φιλάθλων, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλεσαν στενὸν κύκλον ἀσχολούμενον μὲ τὰ record καὶ ἀπερροφημένον ἀπ' αὐτά. Μέχρι τοσούτου ἔχουν φθάσει, ὥστε ὥρισαν καὶ διάστημα χρόνου, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἀθλητὴς δύναται νὰ κατέχῃ ἀδιαφιλονικήτως τὸ record. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ οὐδεὶς θνητὸς δικαιοῦται νὰ εἶναι ἰσχυρότερος τοῦ προστατευομένου ὑπὸ τῶν ἀθλητικῶν κανόνων ἀθλητοῦ. Καὶ τὸ πολὺ πλῆθος ἄφησε τοὺς φιλάθλους μόνους εἰς τὰς ἀσχολίας των αὐτὰς καὶ οἱ ἀγῶνες τοῦ 1924 εἰς Παρισίους ἔγιναν ἐνώπιον κενῶν κερκίδων. Οἱ ἀγωνοθέται ἠναγκάσθησαν νὰ κάμουν διὰ τῶν Παρισινῶν ἐφημερίδων ἔκκλησιν πρὸς τὸν γαλλικὸν λαόν, διὰ νὰ τιμήσῃ οὗτος τοὺς ἀγῶνας, δὲν ἔγραφον ὅμως εἰς τὴν ἔκκλησιν καὶ τίνος εἴδους συγκίνησιν θὰ ἐδοκίμαζεν ὁ λαός, ἐὰν ὑπήκουε.

Κατὰ τὸ κρατοῦν πνεῦμα σκοπὸς τῶν ἀγώνων εἶναι ἡ προαγωγὴ τοῦ τύπου τοῦ ἀθλητοῦ. Εἶναι ἡ σωματικὴ καλλιέργεια ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι κατέρχονται εἰς τοὺς ἀγῶνας. Μὲ τὸ κρατοῦν πνεῦμα δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν ὅτι ὁ ἀθλητισμὸς καὶ οἱ ἀγῶνες εἶναι μέσον, μὲ τὸ ὁποῖον θὰ προκληθῇ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς μάζης διὰ τὴν γυμναστικὴν καὶ ὅτι οἱ ἀθληταὶ νικηταὶ πρόκειται νὰ προβληθοῦν ὡς πρότυπα πρὸς μίμησιν εἰς τὸ πλῆθος, τὸ ὁποῖον τοιουτοτρόπως νὰ ἀγαπήσῃ τὰς ἐλευθέρας ἀσχολίας.

Καὶ ὡς σκοπὸν ὅμως θεωροῦντες τὸν ἀθλητισμὸν καὶ τοὺς ἀγῶνας οἱ φίλαθλοι, πάλιν θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπολογίζουν τὸν θεατήν. Χωρὶς τὸ ἐνδιαφέρον τῆς κοινῆς γνώμης τοιούτου εἴδους ἔργα δὲν εὐδοκιμοῦν. Ὁ ἴδιος ὁ Coubertin, ὁ ὁποῖος, ὡς εἴδομεν, δὲν θέλει νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὁ θεα-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τής, φοβεῖται τὴν ἀδιαφορίαν τοῦ κοινοῦ «ἡ κοινὴ γνώμη, λέγει, τῆς ὁποίας ἡ εὐμένεια εἶναι ἀπαραίτητος, κινδυνεύει νὰ κουρασθῇ νὰ τοὺς ὑποστηρίζῃ καὶ κάποτε θὰ ἀποστραφῇ ἀπ' αὐτῶν»[1]. Πῶς ὅμως νὰ μὴ κουρασθῇ, ὅταν περιφρονῆται; Καὶ θὰ περιφρονῆται πάντοτε. Καὶ θὰ κουρασθῇ. Καὶ θὰ ἀποστραφῇ ἀπὸ τῶν γυμνικῶν ἀγώνων τοῦ στίβου. Καὶ οἱ ἀγῶνες τοῦ στίβου θὰ σβύσουν. Ἤδη τὸ Foot-ball ἐκυριάρχησε. Καὶ ἂν εἰς μίαν πόλιν γίνουν τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἀγῶνες γυμνικοὶ καὶ ἀγῶνες Foot-ball, οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες δὲν θὰ ἔχουν οὔτε ἕνα θεατήν. Διότι οἱ θεαταὶ θὰ σπεύσουν νὰ συγκινηθοῦν μὲ τὰς ἐναλλασσομένας φάσεις τῆς ὡραίας παιδιᾶς. Δὲν θὰ ἔχουν ὄρεξιν νὰ ἴδουν τοὺς φιλάθλους νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν record.

Ἡ Ἑλλὰς ὅμως δικαιοῦται νὰ στασιάσῃ καὶ νὰ ἀποσείσῃ τοὺς περιορισμούς, τοὺς ὁποίους ἔθεσαν τὰ διάφορα διεθνῆ ἀθλητικὰ συνέδρια. Ὀφείλει ἄλλως τε νὰ κηρύξῃ ἑαυτὴν θεματοφύλακα τῆς ἀγωνιστικῆς παραδόσεως. Ἐκτὸς τούτου δὲν θὰ εἶναι δυνατὸν ἐπ' ἄπειρον νὰ διατηροῦνται περιοδεύοντες Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, οὔτε ἐπιτρέπεται νὰ ὑπάρχουν. Ἐπιτρέπεται νὰ τελοῦνται εἰς περισσοτέρας τῆς μιᾶς πόλεως διεθνεῖς ἀγῶνες, δὲν ἐπιτρέπεται ὅμως οἱ διεθνεῖς ἀγῶνες οὗτοι νὰ μεταφέρωνται ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν καὶ οἱ ὀργανωταί των καὶ οἱ ἀθληταὶ νὰ παίζουν τὸν ρόλον περιοδεύοντος θιάσου. Ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐδικαιοῦτο νὰ ζητήσῃ τὴν μόνιμον τέλεσιν τῶν ἀγώνων εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγωνιστικοῦ πνεύματος θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ τελοῦνται ἀγῶνες ὑγιεῖς.

Ὅταν κατὰ τὸ 1896 ἀνεγνωρίσθη ἡ ἐπιτυχία τῶν ἀγώνων τῶν Ἀθηνῶν, ἐρρίφθη ἡ ἰδέα τῆς μονίμου τελέσεως τῶν ἀγώνων εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὀργανωτῶν. Ἐτέθη μάλιστα καὶ εἰς ἐφαρμογὴν ἐπαναληφθέντων τῶν ἀγώνων τὸ 1906. Ἀλλὰ τελικῶς ἡ προσπάθεια ἀπέτυχε, διότι ἡ Ἑλλὰς ἕνεκα τῶν πολιτικῶν γεγονότων, τὰ ὁποῖα ἐπηκολούθησαν, δὲν ἐπέμεινε.

Ἡ ἰδέα τῆς μονίμου τελέσεως συνελήφθη κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀγώνων. Ἡ κοινὴ Ἑλληνικὴ γνώμη τὴν ἀπεδέχθη μὲ ἐνθουσιασμόν. Ἑρμηνεὺς δὲ τῆς κοινῆς γνώμης ὁ βασιλεὺς Γεώργιος κατὰ τὸ πρόγευμα, τὸ ὁποῖον ἐδόθη εἰς τὰ ἀνάκτορα πρὸς τιμὴν τῶν Ὀλυμπιονικῶν, εἰς πρό-

1. Coubertin Pèdagogie Sportive Paris 1921 σελ. 52.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ποσίν του εἶπε πρὸς τοὺς ξένους. «Μετά τινας ἡμέρας θ' ἀναχωρήσητε διὰ νὰ ἐπιστρέψητε εἰς τὴν ἰδίαν ἕκαστος πατρίδα· δὲν σᾶς ἀποχαιρετῶ· σᾶς λέγω καλὴν ἀντάμωσιν ἄπαξ ἔτι ***ἐνταῦθα***». Εἰς ἄλλην δὲ πρόποσιν, κατὰ τὸ ἴδιον πρόγευμα, εἶπεν. «Ἡ Ἑλλὰς μήτηρ καὶ τροφὸς τῶν γυμναστικῶν ἀγώνων ἐν τῇ Πανελληνίῳ ἀρχαιότητι, ἀναλαβοῦσα καὶ ἐκτελέσασα αὐτοὺς ὑπὸ τὰ ὄμματα τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ νέου κόσμου, δύναται νῦν, ὅτε ἡ ἐπιτυχία γενικῶς ἀνωμολογήθη, νὰ ἐλπίσῃ ὅτι οἱ τιμήσαντες αὐτὴν ξένοι θέλουσιν ὁρίσει τὴν χώραν ἡμῶν ὡς εἰρηνικὸν ἐντευκτήριον τῶν ἐθνῶν, ὡς διαρκὲς καὶ μόνιμον πεδίον τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων».

Οἱ λόγοι ἐκεῖνοι τοῦ βασιλέως ἤγειραν θύελλαν ἐνθουσιασμοῦ εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς κύκλους. Δὲν συνέβη ὅμως τὸ ἴδιον καὶ μὲ τοὺς διεθνεῖς τοιούτους. Διὸ εἰς σύσκεψιν τοῦ Διαδόχου, τοῦ Coubertin καὶ τοῦ Γερμανοῦ Gebhat, τὴν 3 Ἀπριλίου ἀπεφασίσθη νὰ γίνωνται κατὰ τὸ τρίτον ἔτος ἑκάστης Ὀλυμπιάδος καὶ ἀπὸ τοῦ 1908 ἀγῶνες διεθνεῖς εἰς τὰς Ἀθήνας. Πρὸς διάκρισιν δὲ τῶν διεθνῶν τούτων ἀγώνων ἀπὸ τῶν περιοδευόντων Ὀλυμπιακῶν ὡρίσθη νὰ καλοῦνται οὗτοι «***Ἀθήναια***».

Περὶ μονίμου ὅμως τελέσεως τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων εἰς τὰς Ἀθήνας οὔτε λόγος ἠδύνατο νὰ γίνῃ πρὸς τοὺς ξένους. Ὁ Coubertin, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ κύριος ἐκπρόσωπος τῶν διεθνῶν κύκλων, μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐξ Ἀθηνῶν ἐδημοσίευσε τὴν 18)30 Ἀπριλίου εἰς τὸν Εὐρωπαϊκὸν τύπον ἐπιστολήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκδηλοῦται ἡ ὀργή του διὰ τὴν ἰδέαν ἐκείνην. Εἰς τὸν ἐπίλογον τῆς ἐπιστολῆς ἔγραφε. «Φυσικώτατον εἶναι ἡ ἔκτακτος ἐπιτυχία, μὲ τὴν ὁποίαν ἐστέφθη ***ἡ ἐπιχείρησίς μας*** (entreprise) νὰ ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τὴν κάμουν μονοπώλιον. Ἡμεῖς ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ συντρέξωμεν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν αὐτήν. Ὡς πρὸς ἐμέ, ὁ ὁποῖος, παρὰ τὴν θέλησιν τῶν Ἀθηναίων, συνετέλεσα νὰ γίνουν οἱ πρῶτοι ἀγῶνες εἰς τὰς Ἀθήνας, δὲν θεωρῶ λογικὸν νὰ παραιτηθῶμεν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἐπιχειρήσεως, ἡ ὁποία τόσον θαυμάσια ἐγκαινιάσθη».

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη ἔθιξε τὴν Ἑλληνικὴν κοινὴν γνώμην, τῆς ὁποίας ἔγινεν ἑρμηνευτὴς ὁ δημοσιογράφος Γεώργιος Ἱεροκλῆς, ὁ ὁποῖος ἀπήντησε Γαλλιστὶ εἰς τὸν Coubertin. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔγραφεν ὁ Ἱεροκλῆς. «Ὡς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους οἱ ὁποῖοι ἐπιθυμοῦν ***νὰ μονοπωλήσουν τὴν ἐπιχείρησίν σας πρὸς ὄφελός των,*** (εἶναι ἰδικήσας φράσις), ἐπιτρέψατέ μου, ἀγαπητὲ κύριε, νὰ σᾶς ὑπενθυμίσω ὅτι τὸ μονοπώλιον, ἐὰν εἶναι μονοπώλιον, χρονολογεῖται πρὸ εἴκοσι πέντε αἰώνων καὶ ὅτι δὲν εἶναι λάθος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, τῶν προγόνων μας, ἐὰν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ὁρίσουν διὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας μετὰ τὴν Ὀλυμπίαν, τοὺς Παρισίους, τὴν Ν. Ὑόρκην, τὴν Κοπεγχάγην, τὸ Βερολῖνον, ἢ καὶ αὐτὸ τὸ Πεκῖνον. Ἔπειτα αὐτὴ ἡ περιπλάνησις τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων ἀνὰ τὸν κόσμον, τὴν ὁποίαν ἀσπάζεσθε τόσον εὐκόλως προσεγγίζει πολὺ τὰς ἐτησίας περιοδείας τῶν θεατρικῶν θιάσων, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ διατηρήσῃ διὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας τὸν σοβαρὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν σημασίαν διεθνοῦς παιδαγωγικοῦ θεσμοῦ».

Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως ἡ Ἑλλὰς ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἀπόπειράν της. Κατὰ τὴν κηδείαν τοῦ Φωκιανοῦ τὴν 5ην Μαΐου ὁ Φιλήμων ἐδήλωσεν ὅτι οἱ ἀγῶνες θὰ τελοῦνται εἰς τὰς Ἀθήνας. Καὶ ἐτελέσθησαν τὸ 1906, ὅτε ὁ Διάδοχος, ὡς πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, ἐζήτησεν εἰς τὸ στάδιον ἀπὸ τὸν βασιλέα νὰ κηρύξῃ τὴν ἔναρξιν τῶν ***«Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων τοῦ 1906»*** καὶ ὁ βασιλεὺς ἀπήγγειλε τοὺς λόγους ***«Κηρύσσω τὴν ἔναρξιν τῆς δευτέρας Ὀλυμπιάδος».***

Δυστυχῶς ἡ ἀπόπειρα δὲν συνεχίσθη. Τὸ παράδειγμα ὅμως τοῦ 1906 δύναται νὰ μᾶς πείσῃ ὅτι θὰ ἐπετυγχάνετο, ἂν ὄχι ἡ μόνιμος τέλεσις εἰς τὰς Ἀθήνας τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, ἀσφαλῶς ὅμως ἡ παραλλήλως πρὸς τοὺς περιοδεύοντας τέλεσις ἄλλων ἀγώνων διεθνῶν μονίμων.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΙΔ' Η ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΑΠΟ ΤΟΥ 394–1896

ΑΠΟ ΤΟΥ 394 ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΕΩΣ

Μὲ τὴν κατάργησιν τῶν 'Ολυμπίων τὸ 394 μ. Χ. ἡ γυμναστικὴ ἐξέλιπεν ἀπὸ τὴν 'Ελλάδα, ὅπου ἐγεννήθη καὶ ὅπου μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὑπῆρξε καὶ ἐκαλλιεργήθη. 'Ελέχθη ὅμως πολλάκις ὅτι, ὅταν λέγωμεν γυμναστικήν, πρέπει νὰ νοοῦμεν τὴν συνειδητὴν χρησιμοποίησιν τῆς κινήσεως πρὸς διάπλασιν καὶ προαγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν πρέπει νὰ συγχέωμεν τὴν γυμναστικὴν πρὸς τὰς παιδιὰς καὶ τὰ ἀγωνίσματα πρὸς τὴν κίνησιν, πρὸς τὴν ὁποίαν πᾶς ζῶν ὀργανισμὸς ἐξωθεῖται ὑπὸ αὐτῆς ταύτης τῆς φύσεως. Καὶ τοῦ εἴδους αὐτοῦ τῆς κινήσεως τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τὸ αὐτό. 'Εφ' ὅσον ὅμως δὲν ὑπάρχει συνείδησις τοῦ ἀποτελέσματος καὶ ἐλλείπει, ἕνεκα τούτου, ἡ πρόνοια καὶ ἡ μέθοδος, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λέγωμεν ὅτι πρόκειται περὶ γυμναστικῆς. Δὲν εὑρίσκομεν δὲ κατὰ τοὺς Βυζαντιακοὺς χρόνους οὐδὲ κἂν ἀνάμνησιν τῆς γυμναστικῆς. Ἡ ἀντίδρασις, ἡ ὁποία παρουσιάσθη διὰ τῆς 'Εκκλησίας κατὰ τῆς ὑπερβολικῆς περιποιήσεως τοῦ σώματος, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς 'Ελληνιστικοὺς χρόνους εἶχε καταντήσει ἁπλοῦς ἡδονισμός, ἐπέφερε βαθέα ἀποτελέσματα. Τὸ γυμναστικὸν πνεῦμα ἐσβέσθη πλήρως. 'Εκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀνευρίσκει κανεὶς κατὰ τοὺς Βυζαντιακοὺς χρόνους, εἶναι τὸ ὅτι ὁ 'Ελληνικὸς λαὸς ἐξακολουθεῖ νὰ ἀγαπᾷ τὰς ἐλευθέρας ἀσχολίας καὶ νὰ καλλιεργῇ τὰς παιδιὰς καὶ τὰ ἀγωνίσματα καὶ νὰ θαυμάζῃ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν προικισμένοι μὲ σωματικὰς ἀρετάς. Ὁ 'Ηρακλῆς τοῦ μεσαιωνικοῦ 'Ελληνισμοῦ, ὁ Διγενής, εἶναι πένταθλος. Ὅταν, κατὰ τὸ ψυχομάχημά του, διηγῆται τὰ κατορθώματά του, ἀναφέρει καὶ ὅτι

> Κανεὶς δὲν ἦταν σὰν κ' ἐμὲν εἰς τῆς ἀντρειᾶς τὴ χάρη,
> στὸ μπάλαιμα, στὸ τρέξιμο, στὸ πῆδος, στὸ κοντάρι.

(Λαογρ. Τόμ. Α'. σελ. 218).

Μόνον ὁ δίσκος εἶχε λησμονηθῆ ἀπὸ ὁλόκληρον τὸ πένταθλον. Ὅταν προκαλῇ τὸν Χάρον ὁ Διγενής, τὸν προκαλεῖ ἄλλοτε εἰς ἓν ἀγώνισμα καὶ ἄλλοτε εἰς ἄλλο, πάντοτε ὅμως τὰ ἀγωνίσματα αὐτὰ εἶναι ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐγίνοντο ἄλλοτε εἰς τὰ 'Ολύμπια καὶ εἰς τὰ Πύθια.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἡ δὲ σύζυγος τοῦ Ἀνδρονίκου μὲ τὸ βρέφος της εὑρίσκει τοὺς Σαρακηνοὺς νὰ διαγωνίζωνται εἰς τὴν ἄρσιν βαρῶν καὶ εἰς τὸ ἅλμα. Κατ' ἀρχὰς τοὺς εὑρίσκει «δικίμια κ' ἐσηκῶναν» καὶ κατόπιν «δικίμια κι' ἀππηοῦσαν». Ἀγωνίζεται μάλιστα τὸ βρέφος πρὸς αὐτοὺς καὶ τοὺς νικᾷ καὶ εἰς τὰ δύο ἀγωνίσματα [1].

Ὁ χῶρος, εἰς τὸν ὁποῖον διεξήγοντο τὰ ἀνωτέρω ἀγωνίσματα, ἦτο τὸ ***ἁλῶνι***. Ὁ χῶρος αὐτὸς εἰς τὴν Κύπρον διατηρεῖ καὶ τὸ ἀρχαῖον του ὄνομα, διὰ νὰ φαίνεται ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς οὐδὲ στιγμὴν ἔπαυσε νὰ ἀγαπᾷ τὰς ἐλευθέρας ἀσχολίας. Εἰς ἓν Κυπριακὸν ᾄσμα περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ ὁ χῶρος ὀνομάζεται ***παλιώστρα*** καὶ εἰς ἄλλο ***παναίστρα*** [2].

Ὅλα ὅμως αὐτὰ ἀποδεικνύουν, ὅπως ἐλέχθη, ὅτι δὲν ἔπαυσεν ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς νὰ ἀγαπᾷ τὰς παιδιὰς καὶ νὰ ἀμιλλᾶται περὶ σωματικῆς ἀρετῆς καὶ οὐδὲν πλέον. Συνειδητὴν καλλιέργειαν τῆς κινήσεως, τῶν παιδιῶν, τῶν ἀγωνισμάτων δὲν συναντῶμεν κατὰ τοὺς Βυζαντιακοὺς χρόνους. Μόνον ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀναφέρεται παλαίστρα, τῆς ὁποίας προΐστατο παιδοτρίβης, ὁ ὁποῖος ἐκαλεῖτο Ἀνδρέας. Φαίνεται δὲ ὅτι οὗτος ἐφήρμοζε πλὴν τῶν ἄλλων καὶ τὴν τρῖψιν καὶ ἀνελάμβανε τὴν διὰ τῆς κινήσεως καὶ τῆς τρίψεως ἐπιμέλειαν τῶν σωμάτων. Διὸ καὶ προσελήφθη πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, Βούζη. Ὁ Ἀνδρέας ὅμως πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὁ τελευταῖος παιδοτρίβης καὶ ἡ παλαίστρα του τὸ τελευταῖον γυμναστικὸν ἵδρυμα. Οὐδαμοῦ πλέον συναντᾶται οὔτε παιδοτρίβης, οὔτε παλαίστρα, οὔτε γυμναστική. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ ἀνώτεραι κοινωνικαὶ τάξεις δὲν γυμνάζονται πλέον.

Ὅπως ὅμως ἐλέχθη, ἡ ἀνάγκη τῆς κινήσεως εἶναι ἀναπόδραστος. Ἀγνοοῦν μὲν αἱ ἀνώτεραι κοινωνικαὶ τάξεις τὴν γυμναστικήν, δὲν ἔχουν συνείδησιν τῆς ἐπιδράσεως τῆς κινήσεως ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ, ἀσυνειδήτως ὅμως ἐπιδίδονται εἰς διαφόρους παιδιάς, ἰδίως σφαιριστικάς. Ὅπως καὶ εἰς τὰς λαϊκὰς μάζας, οὕτω καὶ εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες εἶναι ἄγνωστοι, ἀρέσκονται ὅμως οἱ τῶν ἀνωτέρων τάξεων νὰ διαγωνίζωνται εἰς τὸ ἅλμα καὶ εἰς τὸ ἀκόντιον καὶ εἰς τὸ τόξον. Ἡ ἐπίδοσις τοῦ Τσιμισκῆ εἰς τὰ ἀγωνίσματα καὶ εἰς τὰς παιδιὰς ἦτο ζηλευτή. Ὑπερέβαλλε τοὺς συνομηλίκους του ὅλους καὶ

1. Κυπριακὰ Σακελλαρίου Τόμ. Β'.
2. Λαογραφ. Τόμ. Λ', 208 καὶ 209.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἰς τὸ ἅλμα καὶ εἰς τὸ ἀκόντιον καὶ εἰς τὸ τόξον. Εἰς τὰς σφαιριστικὰς δὲ παιδιὰς εἶχεν ἀπαράμιλλον δεξιότητα. Ὡς ἑξῆς γράφει περὶ τῶν ἱκανοτήτων τούτων τοῦ Τσιμισκῆ ὁ Λέων ὁ Διάκονος. «Ἐν ἅλματι δὲ καὶ σφαιρισμοῖς καὶ ἀκοντισμοῖς καὶ τόξων ἐντάσεσι καὶ βολαῖς πάντων κατηυμεγέθει τῶν κατὰ τὴν μέσην γενεάν. Λέγεται ὡς κέλητας ἵππους τέτταρας στοιχηδὸν ἱστάς, ἐκ τοῦ θατέρου μέρους καθαλλόμενος, ἐπὶ τὸν πύματον ὥς τις πνηνὸς ἐφίζανε· βέλος τε ἀφιεὶς οὕτω κατεστοχάζετο τοῦ σκοποῦ, ὡς διὰ δακτυλίου ὀπῆς ἰέναι ἀπευθύνειν αὐτό· τοσοῦτον ὑπερέβαλλε καὶ τὸν παρ' Ὁμήρου μεγαλαυχούμενον νησιώτην, τὸν διὰ τῶν πελέκεων τὸν ὀϊστὸν διευθύνοντα. Σφαῖράν τε ἐκ σκύτους κατειργασμένην ὑελίνου σκύφους ἐν τῷ πυθμένι ἐπιτιθείς, μύωπί τε τὸν ἵππον κεντρίζων καὶ τὸν δρόμον ἐπιταχύνων ράβδῳ παίων τὴν σφαῖραν, αὐτὴν μὲν ἀναθρώσκειν καὶ πέτεσθαι κατειργάζετο, τὸ δὲ δὴ σκύφος ἀμετακίνητον καὶ ἄθραυστον κατὰ χώραν μένειν ἐλίμπανε».

Αὐτὴ δὲ ἡ τελευταία παιδιά, τὴν ὁποίαν εἰς τὸ ἀνωτέρω χωρίον μνημονεύει ὁ Λέων ὁ Διάκονος ὡς μίαν ἀπὸ τὰς ἀσχολίας, εἰς τὰς ὁποίας διεκρίνετο ὁ Τσιμισκῆς, ἦτο ἡ προτιμωμένη ὑπὸ τῆς ἀριστοκρατίας. Ἦτο δὲ αὕτη τὸ καλούμενον ***τζυκάνιον.*** Διὰ τὴν παιδιὰν αὐτὴν διετίθετο χῶρος εὐρύς, τὸ ***τζυκανιστήριον*** καὶ μία σφαῖρα δερματίνη. Ἐπαίζετο δέ, ὅπως παίζεται τὸ σημερινὸν polo τῶν Ἄγγλων. Μερικοὶ στηρίζονται εἰς τὴν λέξιν τζυκάνιον καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι τὴν παιδιὰν παρέλαβον οἱ Βυζαντῖνοι ἀπὸ τοὺς Πέρσας, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ παιδιὰ ἐκαλεῖτο τζοκάν.

Ὁ Κίνναμος ὀνομάζει τὴν παιδιὰν «σωφρονικὸν γυμνάσιον» καὶ λέγει ὅτι ἦτο τοῦτο «εἰθισμένον βασιλεῦσι καὶ παισὶ βασιλέων». Ἀναφέρει δὲ ὅτι ἔπαιζεν αὐτὴν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ Κομνηνὸς καὶ τὴν περιγράφει ὡς ἑξῆς: «Νεανίαι τινὲς εἰς ἴσα διαιρεθέντες ἀλλήλοις σφαῖραν σκύτους μὲν πεποιημένην, μάλα δὲ μικρὰν ἐμ-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

φερῆ τὸ μέγεθος εἰς χῶρόν τινα ὕπτιον ἀφιᾶσιν, ὃς ἂν δηλαδὴ συμμετρησαμένοις αὐτοῖς δόξῃ ἐπ' αὐτήν τε οἷόν τι ἆθλον ἐν μεταιχμίῳ κειμένην ἀπὸ ρυτῆρος ἀντιθέουσιν ἀλλήλοις, ράβδον ἐνδέξια χειριζόμενος ἕκαστος συμμέτρως μὲν ἐπιμήκη, εἰς δὲ καμπήν τινα πλατεῖαν ἄφνω τελευτῶσαν ὡς τὸ μέσον χορδαῖς τισι χρόνῳ μὲν αὐανθείσαις, ἀλλήλαις δὲ δικτυωτόν τινα ξυμπεπλεγμέναις διαλαμβάνεται τρόπον. Σπουδὴν μέντοι ἑκάτερον πεποίηται μέρος ὅπως ἂν ἐπὶ θάτερον προτερήσαντες μεταγάγωσι πέρας, ὃ δηλονότι ἀρχῆθεν αὐτοῖς ἀποδέδασται. Ἐπειδὰν γὰρ ταῖς ράβδοις εἰς ὁποτερονοῦν ἐπειγόμενος ὁ σφαῖρος ἀφίκηται πέρας, τοῦτο ἡ νίκη ἐκείνῳ τῷ μέρει γίνεται». Προσθέτει δὲ ὁ συγγραφεὺς ὅτι ἦτο ἐπικίνδυνος παιδιὰ «ὀλισθηρὰ καὶ κινδυνώδης. Ὑπτιάζειν τε γὰρ ἀεὶ καὶ ἰσχιάζειν ἀνάγκη τὸν ταύτην μετιόντα ἐν κύκλῳ τε περιελίσσειν καὶ παντοδαποὺς ποιεῖσθαι τοὺς δρόμους τοσούτοις τε κινήσεων ὑπεννενέχθαι εἴδεσιν, ὅσους δήπου καὶ τὴν σφαῖραν ξυμβαίνει» (Ἔκδ. Βόνν. σ. 263). Ἀναφέρει δὲ ὅτι ὁ Μανουὴλ ἔπεσε καὶ ἐκτύπησε.

Καίτοι δηλαδὴ γυμναστικὴ συνείδησις δὲν ὑφίστατο κατὰ τοὺς Βυζαντιακοὺς χρόνους αἱ παιδιαὶ ἐκαλλιεργοῦντο ζωηρῶς. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας, αὐτοὶ ἦσαν ἐντελῶς ἄγνωστοι. Ὁ Λάμπρος εἰς τὰ θεάματα, τὰ ὁποῖα παρεσχέθησαν διὰ τὸν ἑορτασμὸν τῶν γάμων τῶν θυγατέρων τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Ἀγγέλου τὸ 1200 εἰς Κωνσταντινούπολιν, βλέπει γυμνικοὺς ἀγῶνας[1]. Πρόκειται ὅμως περὶ θεαμάτων, τὰ ὁποῖα εἶχον σκοπὸν νὰ προκαλέσουν τὸν γέλωτα τῶν θεατῶν. Ὁ Χωνιάτης λέγει ὅτι «Ἐθεᾶτο γοῦν τὰ σκηνικὰ ταῦτα καὶ γελοιώδη ὁ βασιλεὺς παίγνια καὶ ἡ βασιλίς». (Ἔκδ. Βόν. 3,675). Καὶ πράγματι γελοιώδη ἦσαν. Νεανίαι εὐπατρίδαι ὑπεκρίνοντο τοὺς ἀγωνιστάς, ὅπως σήμερον

1. Πανηγυρικὸν τεῦχος Ἑστίας 1896.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κατὰ τὰς Ἀπόκρεω ὑποδύονται πολλοὶ πολλάκις εὐτελὲς πρόσωπον. Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ὑπεδύετο τὸ πρόσωπον τοῦ ἀγωνοθέτου, τοῦ Ἑλλανοδίκου, ἦτο εὐνοῦχος μεταμορφωμένος κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἄλλοτε νὰ φαίνεται ἱππεὺς καὶ ἄλλοτε ἵππος. «Παγμάτιον τοίνυν ἐκ λύγων συγκείμενον, ὅ φησιν ἡ δημώδης φράσις ὄνον ξύλινον χρυσοσπάστῳ σάγῳ ζωωτῷ ἐς τὸ διαμπερὲς σκεπόμενον διαζωσάμενος, τὸ σχέδιον ἐκεῖνο θέατρον εἴσεισιν, ὅτε καὶ ἦν τὸν αὐτὸν ὁρᾶν καὶ ὡς ἀναβάτην μεγαλοπρεπευόμενον καὶ ἵππον εὐήνια προποδίζοντά τε καὶ χρεμετίζοντα». Ὁσάκις δὲ ὁ παράδοξος ἐκεῖνος Ἑλλανοδίκης ἔδιδε τὸ σημεῖον τῆς ἀφέσεως τοῦ δρόμου, τοσάκις νεανίας εὐγενὴς τὸν ἐλάκτιζεν εἰς τοὺς γλουτούς. «Ἔστω δέ τις ἐξόπισθεν νεανίας εὐγενής, ἀξιώματι λαμπρῷ περίβλεπτος, τοσαυτάκις αὐτὸν τοῦ ποδὸς τῷ πλατεῖ κατὰ τῶν πυγῶν καὶ τῶν γλουτῶν ἔτυπτεν εἰς ἐξάκουστον, ὁσάκις συνιζάνων ἐκεῖνος τὸ τοῦ δρόμου παρείχετο σύνθημα».

Ἂν ὅμως ἔμειναν ἄγνωστοι εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες, δὲν ἔμειναν ἐπίσης ἄγωστοι καὶ οἱ ἀγῶνες τῶν ἱπποτῶν. Διὰ τῶν σταυροφοριῶν οἱ ἱππόται μετέφερον τὰ ἀγωνίσματά των εἰς τὴν Βυζαντιακὴν αὐτοκρατορίαν. Ἔκτοτε δὲ ἀδιαπαύστως μέχρι τῆς τελείας ὑποδουλώσεως τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου ὑπὸ τῶν Τούρκων συναντῶνται τὰ ἀγωνίσματα ταῦτα ὑπὸ τὰ ὀνόματα ὁ ***τορνεμές*** ἢ τὸ ***τορνεμέντον,*** ἢ ὁ ***τορνέο,*** διὰ τὸ tournoi καὶ ἡ ***τζούστρα*** ἢ ἡ ***τζουστρία*** ἢ ἡ ***γιόστρα*** διὰ τὴν joute. Καλοῦνται δὲ ἐνίοτε τὰ ἀγωνίσματα καὶ μὲ Ἑλληνικὰ ὀνόματα, ***ξυλοκοντοριαὶ*** τὸ tournoi καὶ ***κονταροκτύπημα*** ἡ joute. Ἐνῶ οἱ ἀττικίζοντες Βυζαντῖνοι ἱστορικοὶ ὀνομάζουν ***διαδορατισμοὺς*** καὶ ***ἀσιδήρους δορατισμοὺς*** τὸ tournoi καὶ ***κοντῶν συντριβὴν*** τὴν joute.

Ὁ Νικηφόρος Γρηγορᾶς ἀναφέρει ὅτι εἰς τὸ Διδυμότειχον κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου, τὸ 1332 ἐτελέσθησαν καὶ τὰ δύο ἀγωνίσματα, τὰ ὁποῖα καὶ περιγράφει. «Τούτων ὁ μὲν εἷς μονομαχίας ἔνδειξιν ἔχει καὶ ***τζούστρα*** παρὰ Λατίνοις καλεῖται. Μερίζονται γὰρ κατὰ φυλὰς καὶ δήμους καὶ φρατρίας· ἔπειτα ὁπλίζουσιν

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἀφ' ἑκατέρου μέρους ἕνα καὶ ἕνα τῶν βουλομένων τινὰς καὶ πάντῃ καταφράκτους καθιστῶσιν. Ἔπειτα δόρυ λαβόντες ἑκάτερος ἐν τρισὶν ὀβελίσκοις ἐσκευασμένον τὸ ἄκρον ἐπιπηδῶσιν ἀλλήλοις καὶ ἀπαντῶσιν εὐρώστως καὶ ὠθοῦσιν ἀλλήλους τοῖς δόρασι μετὰ πάνυ γενναίας τῆς ὁρμῆς καὶ ὁ τοῦ ἵππου καταβαλὼν τὸν ἀντίπαλον στεφανίτης ἀναγορεύεται. Κλήρῳ γοῦν καὶ ὁ βασιλεὺς τὴν τοιαύτην λαγχάνει μονομαχίαν, ὥστε καὶ παραμικρὸν ἦλθε πολλάκις πληγῆναι καιρίαν. Διὸ καὶ παραινούμενος ὑπὸ τῶν γηραιοτέρων ἀπέχεσθαι τῶν τοιούτων ἔργων· ἀνοίκειον γὰρ εἶναι πάντῃ βασιλεῖ πρὸς τῶν δούλων παίεσθαι καὶ ταῦθ' οὕτως ἀνυποστόλως, ᾧ καὶ κίνδυνος ἕπεται· οὐκ ἐπείθετο, ἀλλὰ τοῖς ἡλικιώταις τῶν στρατιωτῶν μᾶλλον βραβεύων τὴν τῆς βουλήσεως ψῆφον τούτους ἀπήλαυνε, δειλίαν ἀγεννῆ ταῖς αὐτῶν καταψηφιζόμενος παραινέσεσιν. Ὁ δὲ ἕτερος τῶν ἀγώνων ***τορνεμὲν*** προσαγορεύεται. Ἔχει δὲ οὕτως. Μερίζονται κἀνταῦθα κατὰ φυλὰς καὶ δήμους καὶ φρατρίας καὶ ὁπλίζονται πάντες ὁμοῦ. Καὶ ἀρχαιρεσιῶν γιγνομένων κλήρῳ λαγχάνουσι τὴν ἡγεμονίαν δύο τινὲς ἐξ αὐτῶν, ἑκατέρου μέρους ἑκάτερος. Τούτου τοίνυν οὕτω μὲν πρότερον, νῦν δὲ συνεχῶς τελουμένου συναρίθμιος γίνεται καὶ ὁ βασιλεὺς τοῖς ὑφ' ἡγεμόνι τεταγμένοις οἱῳδήτινι στρατώτῃ· καὶ συρρηγνυμένων κατ' ἴσον ἀριθμὸν ἀμφοτέρων τῶν τάξεων μετὰ ροπάλων στερρῶν παίει τε καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ παίεται ἀφειδῶς. Ἐπεὶ καὶ τὸν τρώσαντα, ἢ καὶ ἀποκτείναντα, συμβὰν οὕτωσίπως, κἂν τοῖς ἀγῶσιν ἀμφοτέροις, ἀνέγκλητον εἶναί σφισι νόμιμον ἦν. Μετὰ δὲ τὴν τοῦ ἀγῶνος τούτου διάλυσιν ἀπολαμβάνοντες ἑκάτερα τὰ μέρη τὸν σφῶν αὐτῶν ἡγεμόνα, μεθ' ὧν καὶ ὁ βασιλεὺς τὴν τῶν ὑποτεταγμένων τάξιν οὐκ ἀπο-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λιμπάνων τυγχάνει, ἄγουσι προπομπεύοντες εὐρύθμως καὶ κατὰ συζυγίαν ἐκ διαστήματος ἄχρις οὗ συμπέπτωκε καταλύειν ἑκάτερον· ἔνθα προπίνων ἐκεῖνος ἅπασιν οἶνον κρατῆρα καὶ δεξιὰν ἑκάστῳ προτείνων οἴκαδε ἀπαλλάττεσθαι πάντας κελεύει (Ἐκδ. Βόνν. 483).

Ἡ περιγραφὴ εἶναι ἀκριβὴς καὶ πιστὴ περιγραφὴ τῶν δύο περιφήμων ἀγωνισμάτων τῶν ἱπποτῶν. Διὰ νὰ τὰ περιγράφῃ ὅμως ὁ Γρηγορᾶς, σημαίνει ὅτι πρόκειται περὶ ἀγωνισμάτων, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἄγνωστα εἰς τοὺς συγχρόνους του. Ὁ δὲ σύγχρονος τοῦ Γρηγορᾶ Καντακουζηνὸς ἀναφέρων ὅτι ἐτελέσθησαν τοιοῦτοι ἀγῶνες καὶ κατὰ τοὺς γάμους τοῦ ἀνωτέρω αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου μετὰ τῆς Ἄννης τῆς Σαβαυδικῆς τὸ 1328 λέγει ὅτι εἰσήχθησαν εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν ὑπὸ τῶν μετὰ τῆς Ἄννης ἐλθόντων Σαβαυδῶν εὐπατριδῶν. «Καὶ τὴν λεγομένην τζουστρίαν καὶ τὰ τορνεύματα αὐτοὶ πρῶτοι ἐδίδαξαν Ρωμαίους οὔπω πρότερον περὶ τῶν τοιούτων εἰδότας οὐδέν». Τὸ ἀληθὲς ὅμως φαίνεται νὰ εἶναι ὅτι εὐθὺς ἀπὸ τῶν σταυροφοριῶν εἶχον εἰσαχθῆ, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων εἶχον παύσει νὰ τελοῦνται εἰς τὸ κράτος τῆς Νικαίας καὶ διὰ τοῦτο οἱ δύο ἀνωτέρω συγγραφεῖς νομίζουν ὅτι τότε πρῶτον εἰσήχθησαν. Τοὐλάχιστον τὸ 1156 εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἐτελέσθη tournoi μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ Κομνηνός, καὶ Φράγκων, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ πρῖγκιψ τῆς Ἀντιοχείας Γεράρδος.

Ὁ Χωνιάτης, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει τοὺς ἀγῶνας αὐτούς, τοὺς ὀνομάζει ἀσιδήρους δορατισμοὺς καὶ λέγει ὅτι «Ὅτε καὶ ἦν ἰδεῖν κατὰ τὸν ἄχαλκον ἐκεῖνον ἄρεα πῇ μὲν κύμβαχον ἐπὶ βρεχμόν τε καὶ ὤμους ἀνατρεπόμενον ἄλλοσε ἱππείας ἀστράβης ἐκσφαιριζόμενον...» Φαίνεται δηλαδὴ ἐξ αὐτῶν καθαρὰ ὅτι πρόκειται περὶ tournoi.

Μάλιστα κατὰ τὸν ἀγῶνα αὐτὸν διηγέρθη ζωηρὰ ἅμιλλα, διότι οἱ Ἕλληνες δὲν ἤθελον νὰ φανοῦν κατώτεροι τῶν Φράγκων, ἐνῶ οἱ Φράγκοι οὔτε κἂν ἠνείχοντο τοὺς Ἕλληνας ὡς σοβαρούς ἀνταγωνιστάς. Ἐνίκησαν ὅμως οἱ Ἕλληνες. Μάλιστα ὁ Μανουὴλ δι' ἑνὸς κτυπήματος ἀνέτρεψε δύο Φράγκους. «Ἐποίει δ' ἁμιλλᾶσθαι καὶ παραλογώτερον Ρ[illegible]

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

σθαι τῶν Λατίνων καὶ κατὰ τὴν τῶν δοράτων ἀγκοίνησιν, καὶ βασιλέως αὐτοῦ ὀφθαλμοὶ ἀγωνοθέται τῶν δρωμένων γινόμενοι, Ἰταλοὺς δὲ ὁ ἀεὶ ὀρθὸς αὐχὴν καὶ τὸ ὑβρίζον φρόνημα, ἔτι γε μὴν τὸ μηδ' ὅλως ἀνέχεσθαι Ρωμαίους κρατεῖν τὸν διὰ κοντῶν πόλεμον. Βασιλεὺς δὲ αὐτὸς σύνδυο ἱππότας προσούδισε καθ' ἑνὸς μὲν ἐλάσας τὸν ἵππον καὶ τὸ δόρυ κραδάνας, ἐκείνου δὲ συγκαταβαλόντος τὸν σύνεγγυς τῇ ῥύμῃ τοῦ διακοντίζοντος» (Χωνιάτ. ἔκδ. Βόνν. 143).

Ὁ Λάμπρος ἐδημοσίευσεν «Ἔκφρασιν τῶν ξυλοκονταριῶν τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ αὐτοκράτορος»[1], εἰς τὴν ὁποίαν περιγράφεται ρητορικῶς εἰκών, ἡ ὁποία παριστᾷ κατόρθωμα ἱππικὸν ἀγνώστου αὐτοκράτορος. Ἀποδεικνύει δὲ ἐπιτυχῶς ὁ Λάμπρος ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Μανουήλ. Δὲν ἀντιλαμβάνεται ὅμως ὅτι τὸ κατόρθωμα τοῦ Μανουὴλ εἶναι τὸ ἀνωτέρω μνημονευόμενον ὑπὸ τοῦ Χωνιάτου. Ἀγνοεῖ τὸ tournoi καὶ ἐπειδὴ δὲν βλέπει εἰς τὴν ἔκφρασιν joute φαντάζεται ὅτι πρόκειται περὶ συνήθους στρατιωτικῆς ἀσκήσεως, διότι, λέγει, ἡ τζούστρα «συνέκειτο εἰς τὸν ἱππικὸν διὰ δόρατος ἀνταγωνισμὸν δύο ἀντιπάλων ὁμάδων, διεξαγόμενον διὰ μονομαχίας τῶν ὑφ' ἑκατέρας αὐτῶν κληρουμένων κατὰ τὰ περιγραφόμενα ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ». Εἶναι δὲ περίεργον τοῦτο διὰ τὸν Λάμπρον, ὁ ὁποῖος πρὸ δώδεκα ἐτῶν εἰς τὸ πανηγυρικὸν τεῦχος τῆς «Ἑστίας» τοῦ 1896 φαίνεται νὰ ἔχῃ ἀντίληψιν σαφῆ περὶ δύο διακρινομένων ἀπ' ἀλλήλων ἀγωνισμάτων, τῆς joute καὶ τοῦ tournoi, ὅπου λέγει ὅτι «τὸ μὲν πρῶτον ἦτο ἔφιππος διαδορατισμός, τὸ δὲ δεύτερον κορυνομαχία καθ' ὁμάδας». Καὶ ὁ Πολίτης πλανᾶται, ὁ ὁποῖος δὲν πιστεύει μὲν ὅτι πρόκειται περὶ συνήθους ἀσκήσεως, νομίζει ὅμως ὅτι τὸ ἀγώνισμα εἶναι joute[2]. Πλὴν φαίνεται καθαρὰ ὅτι πρόκειται περὶ tournoi, ἀφοῦ ὁ ἀγὼν εἶναι ἀγὼν ὁμάδων. Ὁ Χωνιάτης λέγει ὅτι «συνεπλέκοντο ἐξ ἀμφοῖν ἱκανοὶ ἀλλήλοις διαδορατίζοντες». Ἄλ-

1. Νέος Ἑλληνομνήμων 1908 σελ. 13.
2. Λαογραφία Τόμ. Α' σελ. 63.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

λως τε ἡ joute τὸν 12ον αἰῶνα δὲν εἶχεν ἀρχίσει ἀκόμη νὰ ἐπικρατῇ.

Τὰ ἀγωνίσματα αὐτὰ τὰ συναντῶμεν μέχρι τῆς ἐσχάτης ὑποδουλώσεως τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Τούρκων, μέχρι δηλαδὴ τῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ παρήκμασαν.

Εἰς πολλὰ Ἑλληνικὰ ποιήματα τοῦ Μεσαίωνος ἀναφέρονται τζοῦστραι. Εἰς τὸ χρονικὸν τοῦ Μορέως ἀναφέρεται ὅτι κατὰ τὸν συμβιβασμὸν μεταξὺ τοῦ πρίγκιπος τοῦ Μορέως Γυλιάμου καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ του ἀφέντη τῆς Καρύταινας ἔγινε τὸ ἀγώνισμα τῆς τζούστρας.

Ἀφότου γὰρ ἐγίνησαν συμβίβασες ἐκεῖνες
χαρὰν μεγάλην ἔποικαν οἱ νέοι καβαλλάροι
τζούστραις κοντάρια ἐτσάκισαν χαρὲς μεγάλες εἶχαν.

(Ἔκδ. Schmidt στίχ. 3366).

Εἰς τὸν Ἡμπέριον καὶ τὴν Μαργαρώναν ὁ Ἡμπέριος ἀγωνίζεται, χάριν τῆς Μαργαρώνας, εἰς τὴν τζούστραν πρὸς τὸν φοβερὸν Ἀλαμάναν, τὸν ὁποῖον νικᾷ. Καὶ εἰς ἄλλα ὅμως ποιήματα ἀναφέρεται τζούστρα. Εἰς δὲ τὸν Ἐρωτόκριτον ὑπάρχει λεπτομερὴς περιγραφὴ ἕνδεκα ἐν ὅλῳ συμβολῶν.

Τὸ ἀγώνισμα εἰς τὸν Ἐρωτόκριτον ὀνομάζεται ***κονταροκτύπημα*** ἢ ***γιόστρα,*** ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ giostra. Ἕνεκα δὲ τῆς ἀκριβείας, μὲ τὴν ὁποίαν περιγράφεται, δυνάμεθα ἐξ αὐτοῦ νὰ πληροφορηθῶμεν περὶ τῆς μορφῆς, τὴν ὁποίαν εἶχε τὸ ἀγώνισμα εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ποιήματος.

Περὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ποιήματος ὑπάρχουν διάφοροι γνῶμαι. Μερικοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Πολίτης, πιστεύουν ὅτι τὸ περισωθὲν ποίημα εἶναι διασκευὴ ἄλλου παλαιοτέρου ἀρχετύπου γενομένου τὸν 14ον αἰῶνα. Ἄλλοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Ξανθουδίδης, πιστεύουν ὅτι τὸ περισωθὲν εἶναι ἀρχέτυπον καὶ ἐποιήθη τὸν 17ον αἰῶνα.

Οἱαδήποτε γνώμη καὶ ἂν εἶναι ὀρθή, τὸ ἀγώνισμα εἶναι ἀγώνισμα μεταγενεστέρας ἐποχῆς. Καὶ ἂν πρόκειται περὶ διασκευῆς, ὁ διασκευαστὴς περιγράφει ἀγώνισμα τῆς ἐποχῆς του, διότι ἄλλως θὰ περιέγραφε τορνεμέντον, τὸ ὁποῖον ἀπαραιτήτως θὰ ἔπρεπε νὰ τελεσθῇ τὸν 14ον αἰῶνα.

Ὁ Πολίτης παρεσύρθη ἀπὸ τοὺς ἑξῆς δύο στίχους.

Τρεῖς εἶν' ποὺ θὲ νὰ πολεμοῦν, καὶ δέκ' ἀντίκρυτά ντως,
νὰ δείξουσι τὴν τέχνην τως καὶ τὴν παλληκαριάν τως.

(Β' 1271).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ ἐνόμισεν ὅτι τῶν μονομαχιῶν προηγήθη ὁμαδικὸς ἀγών. Οἱ τρεῖς ὅμως αὐτοί, οἱ ὁποῖοι θὰ πολεμοῦν πρὸς τοὺς δέκα, εἶναι ὁ Ἐρωτόκριτος, ὁ Χαρίδημος καὶ ὁ Κυπρίδημος, οἱ ὁποῖοι ἐξελέγησαν διὰ τὸν προκριματικὸν ἀγῶνα, ὅπως ἐλέχθη ἤδη [1].

Ἐλέχθη ὅτι ἡ τζούστρα τοῦ Ἐρωτοκρίτου εἶναι τζούστρα μεταγενεστέρας ἐποχῆς. Ποία εἶναι ἡ μεταγενεστέρα αὕτη ἐποχὴ τῆς διασκευῆς κατὰ τοὺς μέν, ἢ τῆς ποιήσεως κατὰ τοὺς δέ, τοῦ Ἐρωτοκρίτου, ἁρμόδιοι εἶναι νὰ ἀποφανθοῦν οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς λογοτεχνίας ἢ μὲ τὴν γλωσσολογίαν. Ἐν τούτοις δύναται κανεὶς νὰ ὑποπτευθῇ ὅτι ὁ ποιητὴς ἢ ὁ διασκευαστὴς ἐγνώριζε τὴν joute, ἡ ὁποία ἐτελέσθη εἰς Παρισίους τὸ 1559. Κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ Ἐρωτοκρίτου πρὸς τὸν Δρακόκαρδον, τοῦ Ἐρωτοκρίτου.

ἤσπασε τὸ κοντάριν του, κ' ἐπῆε ποῦ καὶ κομμάτι,
μιὰ φλετζακίδ' ἀλύπητη, ἐμπῆκε πρὸς τ'ἀμμάτι,
στὸ φρύδι ἀποκατωθιό, κ'ἔτοια πληγὴ τοῦ κάνει,
ποὺ ὕστερα τοῦ κακούργησε, κ'ἤστεκε ν'ἀποθάνῃ.

Ὁ τραυματισμὸς αὐτὸς εἶναι ὁ ἴδιος ἀκριβῶς μὲ τὸν τραυματισμὸν τοῦ Ἐρρίκου. Τόσον λεπτομερῶς ὁ ἴδιος, ὥστε, ἂν ὁ ποιητὴς δὲν ἐγνώριζε τὸν τραυματισμὸν τοῦ Ἐρρίκου, ἡ σύμπτωσις θὰ ἦτο φοβερά. Ἐκ τούτου δύναται κανεὶς νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἡ περιγραφὴ τοῦ ἀγωνίσματος ἔγινε μετὰ τὸ 1559. Ἄλλως τε καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἀσχοληθέντων μὲ τὸ ζήτημα τῆς ποιήσεως τοῦ Ἐρωτοκρίτου παραδέχονται ὅτι ἐγράφη μετὰ τὸ 1559.

Εἰς τοὺς ἀγῶνας ὅμως τοῦ Ἐρωτοκρίτου δὲν τηροῦνται οἱ ἴδιοι κανόνες, τοὺς ὁποίους εἴδομεν νὰ τηροῦνται κατὰ τὴν joute τοῦ 1559.

Ἡ ταλάντευσις τοῦ ἀγωνιστοῦ οὐδόλως λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν εἰς τὸν Ἐρωτόκριτον. Ὁ ἥρως τοῦ ποιήματος κατὰ τὸν ἀγῶνά του μὲ τὸν Δρακόκαρδον ἐταλαντεύθη καὶ ὅμως ἀνεκηρύχθη νικητής, διότι ὁ ἀντίπαλος «ἔπεσε στό 'να πλάϊ». (Β' 1491).

---

1. Εἶναι ἀνεξήγητος ἡ πλάνη τοῦ Πολίτου. Δημοσιεύει εἰκόνα ἐκ τοῦ Λονδινείου χειρογράφου τοῦ Ἐρωτοκρίτου, τὴν ὁποίαν ἐκλαμβάνει ὡς παριστῶσαν ὁμαδικὸν ἀγῶνα, καίτοι ἡ εἰκὼν ἔχει ἐπιγραφὴν λέγουσαν τὸ ἀντίθετον. «Περὶ τὸ πῶς ἔριξεν ὁ Ρωτόκριτος τὸν Κυπριώτην καὶ ἐκέρδεσε τὴν τζόγια, ἤγουν τὸ στεφάνι». (Λαογραφ. Τόμ. Α' σελ. 67).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ὁ Κυπρίδημος καὶ ὁ Χαρίδημος ἀγωνιζόμενοι ὁ μὲν πρῶτος πρὸς τὸν Πιστόφορον, ὁ δὲ δεύτερος πρὸς τὸν Νικοστράτην ἔπεσαν ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ τοῦ ἵππου. Ἐν τούτοις καὶ ὁ Κυπρίδημος καὶ ὁ Χαρίδημος ἀνεκηρύχθησαν νικηταί, διότι οἱ ἀντίπαλοι ἔπεσον ἐντελῶς, χωρὶς νὰ δυνηθοῦν νὰ σηκωθοῦν. Ὁ Χαρίδημος καὶ ὁ Κυπρίδημος ἔγειραν, ἀλλὰ πρὸς τὸν λαιμὸν τοῦ ἵππου καὶ ὄχι ἀνεπανορθώτως. Ἔγειραν ἀπὸ τὴν ζάλην, ἀλλὰ διὰ νὰ στηριχθοῦν.

Δηλαδὴ ὡς πρὸς τὴν κρίσιν τοῦ ἀγῶνος ἡ joute τοῦ Ἐρωτοκρίτου εἶναι ἐντελῶς διάφορος ἐκείνης, ἡ ὁποία ἐτελεῖτο κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἡ δὲ θραῦσις τοῦ κονταρίου εἰς τὸν Ἐρωτόκριτον οὐδεμίαν σημασίαν ἔχει. Ἁπλῶς καὶ μόνον ἐκπλήσσονται οἱ θεαταὶ διὰ τὴν ρώμην καὶ τὴν δεξιότητα τῶν ἀγωνιστῶν. Ἀλλὰ καὶ τὸ διαχώρισμα δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν Ἐρωτόκριτον. Ἡ τζούστρα δηλαδὴ τοῦ Ἐρωτοκρίτου εἶναι ἡ joute, ἡ ὁποία ἐγίνετο εἰς τὴν Εὐρώπην μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰῶνος.

Ἡ τζούστρα δηλαδὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν παρηκολούθησε τὴν ἐξέλιξιν τῆς joute. Ἔμεινεν ἁπλῆ. Ἠδύνατο νὰ ἐξελιχθῇ. Οἱ ἀγῶνες τοῦ Ἐρωτοκρίτου εἶναι ἀγῶνες, τοὺς ὁποίους ὁ Κρὴς Κορνάρος θὰ εἶδε βεβαίως νὰ γίνωνται εἰς τὴν Κρήτην. Ἐπεκοινώνει δὲ ἡ Κρήτη μὲ τὴν Εὐρώπην διὰ τῶν Ἐνετῶν. Ἴσως ὅμως οἱ Ἕλληνες τοῦ Μεσαίωνος νὰ μὴν εἶχον διάφορον ἀγωνιστικὴν ἀντίληψιν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους καὶ νὰ ἤθελον τὰς ἐναγωνίους διατάξεις ἁπλᾶς καὶ τὴν νίκην ἀδιαμφισβήτητον καὶ ἐμφανῆ.

Ὁ Ἠμπέριος τὸν Ἀλαμάνον.

> ἄστοχα τὸν ἐπέταξεν σελλοχαλινωμένον
> τόπον πολὺν τὸν ἔρριξεν μαζίτσα μὲ τὴν σέλλαν [1].

Ὁ Ἕλλην δὲν δύναται νὰ δεχθῇ ὅτι ἡττήθη ἢ ὅτι ἐνίκησε, ὅτι ὑπερέχει ἢ ὅτι ὑπολείπεται διὰ μίαν ἁπλῆν ταλάντευσιν ἢ διὰ τὸ σπάσιμον ἑνὸς κονταρίου.

Οἱ μεταφυτευθέντες αὐτοὶ ἐξ Εὐρώπης ἀγῶνες ἔμειναν περιωρισμένοι μεταξὺ τῶν ἀξιωματούχων τῆς Βυζαντιακῆς αὐλῆς καὶ τῶν ἀνωτέρων κοινωνικῶν τάξεων, αἱ ὁποῖαι εἶχον πλησιάσει τοὺς Φράγκους καὶ τοὺς Ἐνετούς. Ὁ λαὸς ἔμεινεν ἀδιάφορος πρὸς τὰ ἀγωνίσματα αὐτά. Ἐλέχθη

1. Ἠμπέριος καὶ Μαργαρώνα, Ἔκδ. Λάμπρου.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὅτι τὸ ἀγώνισμα ἐξελίσσεται ἀπὸ τὴν παιδιὰν καὶ ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς δὲν ἔπαιζε πολεμικὰς παιδιάς, διότι δὲν ὑπῆρξε φιλοπόλεμος. Διὰ τοῦτο ἔμεινε ψυχρὸς πρὸς τὰ ἀγωνίσματα τῶν ἱπποτῶν.

Γενικῶς ἐρευνῶντες τοὺς χρόνους ἀπὸ τοῦ 394 καὶ ἐδῶ βλέπομεν ὅτι δὲν ὑπάρχουν μὲν πλέον γυμνικοὶ ἀγῶνες εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας, ὅτι τὰ ἀγωνίσματα, τὰ ὁποῖα εἰσήχθησαν ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, δὲν προκαλοῦν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ πλήθους, ἀδιαπαύστως ὅμως ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἀγαπᾷ τὰς ἐλευθέρας ἀσχολίας καὶ ἀγωνίζεται εἰς τὰ ἀγωνίσματα, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τῆς μυθικῆς ἀκόμη ἐποχῆς ἠγάπα. Ὅταν ὁ Χάρος ὁδηγῇ εἰς τὸν Ἅδην τὴν θλιβερὰν ἐσοδείαν του παρακαλεῖται εἰς δημῶδες ᾄσμα, νὰ σταματήσῃ, διὰ νὰ ρίξουν οἱ νέοι λιθάρι.

Χάρε μου διάβα ἀπὸ χωριό, κάτσε σὲ κρύα βρύση,
νὰ πιοῦν οἱ γέροντες νερὸ κ' οἱ νιοὶ νὰ λιθαρίσουν.

Ἀδιαπαύστως ἐπίσης τὰ πρότυπα διὰ τὴν μεγάλην μᾶζαν ἦσαν οἱ σωματικῶς ἰσχυροί. Εἰς Κρητικὸν ᾄσμα περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ ἀναφέρεται δι' αὐτὸν ὅτι

Τὰ ὄρη ἐδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφὲς ἐπήδα,
χαράκια ἀμαδαλόγαγε καὶ ριζιμιὰ ξεκούνειε.
Στὸ βίτσιμά πιανε πουλιά, στὸ πέταμα γεράκια,
στὸ γλάκιο καὶ στὸ πήδημα τὰ λάφια καὶ τ' ἀγρίμια.
(Λαογραφ. Τόμ. Α' 253).

Ἡ δὲ μάννα τοῦ ξενιτεμένου δίδει τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ υἱοῦ της ὡς ἑξῆς·

Ψηλὸ λιγνό'χει τὸ κορμί, ἴσιο σὰν κυπαρίσσι
σὰν δυὸ βουνά 'ναι οἱ πλάτες του, σὰν κάστρο ἡ κεφαλή του,
σὰν νεραντζοῦλα φουντωτὴ φουντώνουν τὰ μαλλιά του.
(Πολίτου Ἐκλογαὶ 165).

Διὰ τοῦτο καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν προσφέρονται αἱ νύμφαι ἆθλον ἀγῶνος, ὅπως αἱ Δαναΐδες καὶ ἡ Πηνελόπη. Εἰς ᾄσμα δημῶδες κόρη καλεῖ εἰς γεῦμα τὰ 42 ἀρχοντόπουλα καὶ λέγει·

Τρῶτε καὶ πίνετ' ἄρχοντες κ' ἐγὼ ν' σᾶς φηγοῦμαι.
Μέσα στὸ περιβόλι μου, στὴ μέση τῆς αὐλῆς μου
μάρμαρον ἔχει ὁ ἀφέντης μου δοκίμιν τῆς ἀγάπης,

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

κι' ὅποιος βρεθῆ καὶ πιάση το, κι' ὀπίσω του τὸ ρίξη,
ἐκεῖνος εἶναι ὁ ἄντρας μου κ' ἐγὼ ἡ ποθητή του
(Πολίτου 'Εκλογαὶ σ. 70).

Οἱ κλέφτες κατὰ τὴ λαϊκὴν μοῦσαν ἔπρεπε

τριῶν μερῶν περπατησιὰ νὰ πέρνουν σὲ μιὰ νύχτα.

Τερατώδη δὲ ἐπίστευεν ὁ λαὸς περὶ τῆς σωματικῆς ἱκανότητος τῶν κλεφτῶν. Διὰ τὸν 'Οδυσσέα ἐπίστευεν ὅτι ἦτο ταχύτερος ἵππου. Διὰ τὸν Νικοτσάραν ὅτι ἐπήδα ἑπτὰ ἵππους εἰς τὴν σειράν.

Μέχρι δηλαδὴ τῆς ἀπελευθερώσεως ἀπὸ τῶν Τούρκων οὐδὲ ἐπὶ στιγμὴν ἔπαυσεν ὁ 'Ελληνικὸς λαὸς νὰ ἐκτιμᾷ τὴν σωματικὴν ἀρετὴν καὶ νὰ ἀρέσκεται εἰς τὰ ἀγωνίσματα, τὰ ὁποῖα μὲ τόσην λαμπρότητα ἄλλοτε ἐτελοῦντο εἰς τὴν 'Ολυμπίαν.

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΕΩΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΦΩΚΙΑΝΟΥ

Εὐθὺς ὡς ἡ 'Ελλὰς συνεπήχθη εἰς κράτος, ἤρχισε νὰ λαμβάνεται πρόνοια καὶ περὶ τῆς ἀγωγῆς τῆς νεότητος. Οἱ ἐντεταλμένοι ὅμως τὴν διοργάνωσιν τῆς παιδείας εἰς τὴν 'Ελλάδα εὑρίσκοντο ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ λογιωτατισμοῦ. Δι' αὐτοὺς προορισμὸς τοῦ σχολείου ἦτο ἡ μάθησις. 'Η ἰσχυροποίησις τῆς βουλήσεως, ἡ δημιουργία ἀγαθῶν ἕξεων, ἡ καλλιέργεια τῆς αὐτοπεποιθήσεως καὶ τοῦ θάρρους, ἡ στερέωσις τῆς ὑγείας, ἡ προαγωγὴ τοῦ σωματικοῦ τύπου ἦσαν ζητήματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τοὺς ἀπασχολήσουν. Τὸ παιδίον δι' αὐτοὺς ἦτο ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ὑστέρει, διότι ἐστερεῖτο γνώσεων. Δὲν ἦτο ἀτελέστερον ὄν, τὸ ὁποῖον τὸ σχολεῖον ἐπρόκειτο νὰ διαμορφώσῃ εἰς ἄνθρωπον. Τὸ σῶμα ἐξηκολούθει διὰ τοὺς διανοουμένους νὰ τίθεται εἰς κατωτέραν μοῖραν. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ νὰ θεωρῆται τὸ ὑγιὲς σῶμα τεκμήριον ἄφρονος καὶ ἀγρίας ψυχῆς. 'Ο Κοραῆς γράφων περὶ ἑνὸς νέου λέγει «'Α π ο ρ ῶ σ α, π ῶ ς μ ὲ κ ρ ᾶ σ ι ν σ ώ μ α τ ο ς π υ ρ ώ δ η ἦ τ ο ν ὅ μ ω ς κ α ὶ ἥ μ ε ρ ο ς κ α ὶ σ ω φ ρ ο ν έ σ τ α τ ο ς». (Αὐτοσχέδ. στοχ. Πλούτ. Δ').

'Η παράδοσις τοῦ λογιωτατισμοῦ καὶ τοῦ ἀσκητισμοῦ διὰ τοὺς Ἕλληνας διανοουμένους ἦτο ἀδιάκοπος ἀπὸ τῶν 'Αλεξανδρινῶν χρόνων μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἄλλως τε, ὅπως εἴδομεν, καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην ἠγέρθησαν μὲν κατὰ τοῦ λογιωτατισμοῦ, τὸν ἔπληξαν διὰ τοῦ Montaigne

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

καὶ τοῦ Locke καὶ τοῦ Rousseau, ὄχι ὅμως καιρίως. Ἡ ἀνάγκη τῆς γυμναστικῆς ἀνεγνωρίσθη ἐκεῖ, ἀλλ' ὁ σκοπὸς τοῦ σχολείου παρέμεινεν ἡ μάθησις. Ἡ γυμναστικὴ ἐχρησιμοποιήθη χάριν τῆς ὑγείας, χάριν τῆς ἰσχυροποιήσεως τοῦ σώματος, ὄχι ὡς μορφωτικὸν μέσον. Ἐπομένως οἱ Ἕλληνες διανοούμενοι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπηρεασθοῦν σοβαρῶς ἀπὸ τὴν γυμναστικὴν κίνησιν, ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχίσει νὰ παρουσιάζεται πρὸ ἑξήκοντα ἐτῶν εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ἀκριβῶς δὲ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ λογιωτατισμὸς καὶ ὁ ὠφελιμισμὸς εἶχον ἀρχίσει νὰ πλήττουν τὰς λαϊκὰς τάξεις.

Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πνεύματος τούτου οἱ διοργανωταὶ τῆς παιδείας καθώρισαν τὰ μαθήματα τῶν σχολείων. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι εἰς τὸ Β. Δ. τῆς 6 Φεβρουαρίου τοῦ 1834 περὶ δημοτικῶν σχολείων καὶ εἰς τὸ τῆς 31 Δεκεμβρίου τοῦ 1836 περὶ ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων γίνεται λόγος περὶ γυμναστικῆς, ὁ τρόπος ὅμως, μὲ τὸν ὁποῖον αὕτη ἀναφέρεται, φανερώνει ἀκόμη περισσότερον πόσην περιφρόνησιν ἔτρεφον οἱ τότε ὀργανωταὶ τῆς παιδείας διὰ τὴν σωματικὴν ἀγωγήν. Εἰς τὸ πρῶτον, ἐπειδὴ πρόκειται περὶ δημοτικῶν σχολείων, εἰς τὰ ὁποῖα τὰ μαθήματα δὲν εἶναι πολλά, θεσπίζεται ὅτι «..... τούτου θέλουν γίνεσθαι ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ διδασκάλου ***δὶς τῆς ἑβδομάδος*** σωματικαὶ γυμνασίαι». Εἰς τὸ δεύτερον δὲ ὁρίζεται διὰ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα ὅτι «***εἰς τὸ διάστημα τῶν ὡρῶν τῆς ἀναπαύσεως καὶ τῶν ἡμερῶν τῆς διακοπῆς*** οἱ μαθηταὶ δίδονται ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῶν διδασκάλων εἰς γυμναστικὰς καὶ ἄλλας ἀσκήσεις» (Ἄρθρ.14). Διὰ δὲ τὰ γυμνάσια ὡρίσθη «γυμναστικαὶ ἀσκήσεις θέλουν γίνεσθαι τὸ θέρος κατὰ τὰς τελευταίας ὥρας μετὰ τὴν μεσημβρίαν, ***ὅταν ὑπάρχουν διακοπαὶ μαθημάτων***». (Ἄρθρ. 83) Ἐνῶ δηλαδὴ διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἐθυσίασαν δύο μόνον ὥρας τῆς ἑβδομάδος χάριν τῆς γυμναστικῆς, διὰ τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα οὐδεμίαν ἢ μόνον τὰς ὥρας τῆς ἀναπαύσεως καὶ τὰς ἡμέρας τῆς διακοπῆς, δηλαδὴ «Τετράδην καὶ Σάββατον» τὸ ἀπόγευμα, ὅτε δὲν ὑπῆρχον μαθήματα. Διὰ δὲ τὰ γυμνάσια αἱ ὧραι ἀναπαύσεως ἔπρεπε βεβαίως νὰ διατίθενται διὰ τὴν μελέτην τῆς γραμματικῆς καὶ αἱ γυμναστικαὶ ἀσκήσεις νὰ γίνωνται μόνον τὸ θέρος καὶ μόνον ἐφ' ὅσον ὑπῆρχον διακοπαὶ μαθημάτων.

Τὸ 1834 ἱδρύθη εἰς τὸ Ναύπλιον τὸ πρῶτον γυμναστήριον διὰ τοὺς

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

μαθητὰς τοῦ τότε ἐπίσης ἱδρυθέντος διδασκαλείου. Διὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ γυμναστηρίου ἐκείνου μετεκλήθη ὁ Γερμανὸς Kork. Ἀλλ' ἐν μέσῳ τοιούτων ἀντιλήψεων περὶ γυμναστικῆς τὸ γυμναστήριον αὐτὸ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εὐδοκιμήσῃ καὶ μετ' ὀλίγον ἔκλεισε τὰς πύλας του μαζὶ μὲ τὴν μεταφορὰν τοῦ διδασκαλείου εἰς τὰς Ἀθήνας. Εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅταν μετεφέρθη τὸ διδασκαλεῖον, ἱδρύθη ἕτερον γυμναστήριον, τοῦ ὁποίου ἡ διεύθυνσις ἀνετέθη εἰς τὸν Γεώργιον Θ. Παγῶντα.

Ὁ Παγὼν οὗτος ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος Ἕλλην γυμναστής. Συνέγραψε δὲ καὶ τὸ πρῶτον κατὰ τοὺς σημερινοὺς χρόνους βιβλίον γυμναστικόν. «***Περίληψις τῆς γυμναστικῆς*** συνερανισθεῖσα παρὰ τοῦ ***Γεωργίου Θ. Παγῶντος*** γυμναστοῦ ἐν τῷ Βασιλικῷ Διδασκαλείῳ 1837». Ὅπως ὁ ἴδιος λέγει εἰς τὸν πρόλογον, τὸ βιβλίον αὐτὸ τὸ συνέγραψε κατὰ τὰ συγγράμματα τοῦ Guts-Muths καὶ τοῦ Jahn.

Ὁ Παγὼν ἦτο ἐνθουσιώδης ἀπόστολος τῆς γυμναστικῆς καὶ ὄχι μόνον ἐκήρυσσε τὴν ἀνάγκην της, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ἰδίου του παραδείγματος προσεπάθει νὰ ἐμβάλῃ τὴν πίστιν. Ἦτο κολυμβητὴς δεινός, ἀλλὰ καὶ πεζοπόρος καὶ πολλάκις ὡδήγει τοὺς μαθητὰς εἰς μακρὰς πορείας. Εἶχεν ὅμως ὁ ἀτυχὴς νὰ παλαίσῃ ἐναντίον τοῦ πνεύματος τοῦ λογιωτατισμοῦ καὶ ἀκόμη καὶ ἐναντίον προλήψεων. Ἠναγκάσθη εἰς τὸ βιβλίον του νὰ περιλάβῃ ἰδιαίτερον κεφάλαιον. «***Προβλήματα περὶ γυμναστικῆς, ἐμπόδια καὶ ἀντιλογίαι»***, εἰς τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ νὰ ἀντικρούσῃ τὰ κατὰ τῆς γυμναστικῆς ἐπιχειρήματα. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτῶν εἶναι καὶ τὸ «Δὲν ἔχομεν καιρόν.—Ἐπειδὴ πρέπει νὰ τὸν μεταχειριζώμεθα εἰς τὰ ἀναγκαῖα καὶ ὠφέλιμα πράγματα» καὶ τὸ «Μᾶς καταστήνει ἀνεπιτηδείους εἰς τὸ νὰ ἀσχολώμεθα καθήμενοι». Εἶχε δηλητηριάσει μέχρι τοσούτου τὰς ψυχὰς ὁ ὠφελιμισμός, ὥστε ὄχι μόνον ἔβλεπον εἰς τὴν γυμναστικὴν τίτιαν σπατάλης χρόνου ὠφελίμου, ἀλλὰ καὶ ἐφοβοῦντο μήπως οἱ νέοι ἀπομάθουν τὴν καθιστικὴν ζωήν. Οὔτε ἠδύναντο νὰ ἐννοήσουν τὸν ἀτυχῆ Παγῶντα, ὁ ὁποῖος ἔλεγεν ἀπαντῶν εἰς τὸ πρῶτον ἐπιχείρημα. «Καὶ ποῖον ἄλλο ὠφελιμώτερον καὶ ἀναγκαιότερον ἀπὸ τὴν γύμνασιν τοῦ σώματος, ἐνῷ μάλιστα χρειάζεται καὶ ἡ ψυχὴ νὰ ἀναπαύηται ἀπὸ τὰς νοεράς της ἐργασίας;» Ὡς ὅλως διόλου δὲ παράφρονα τὸν ἐξελάμβανον, ὅταν ἀπαντῶν εἰς τὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δεύτερον ἐπιχείρημα ἔλεγεν. «Ἀλλ' ἡ πιλλὴ καθεστικὴ ζωή, καταγινομένη μάλιστα εἰς νοερὰς ἐνασχολήσεις ὑπάρχει ἐναντία φυσικῶς, ἠθικῶς, καὶ νοερῶς». Αὐτοὶ ἀντέτασσον ὅτι «αἱ πολλαὶ κινήσεις τοῦ σώματος εἰς τὰ νεώτερα παιδαγωγικὰ καταστήματα δὲν ἔχουν ὡς σκοπούμενον τὴν ἐνδυνάμωσιν μόνον τῆς ὑγείας, ἀλλὰ συνηθίζουσι τοὺς νέους εἴς τινα πρακτικήν, ἀνεξάρτητον καὶ ἀθῴαν τῆς ζωῆς ἀπόλαυσιν κ.τ.λ.». Καὶ τὴν ἀθῴαν τῆς ζωῆς ἀπόλαυσιν ἠρνοῦντο εἰς τοὺς νέους. Ἡ σοβαρωτέρα ὅμως ἀντίρρησις ἐναντίον τῆς γυμναστικῆς, τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὸς ὁ Παγὼν ἐθεώρει βάσιμον, ἦτο ἡ δυσμένεια τῆς κοινῆς γνώμης. «Τί θέλουσιν εἰπεῖ ὁ κοινὸς λαὸς εἰς τοῦτο;» Καὶ ἀπαντᾷ ὁ Παγών. «Ἀληθὲς ὅτι τὸ ἀσύνηθες τῶν σωμασκιῶν ἐδύνατο νὰ προξενήσῃ θαυμασμόν τινα εἰς τὸν λαόν· ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο τὸ ὠφέλιμον, ὡς καινοφανές, δὲν πρέπει νὰ ἀποβάλληται».

Ἐν μέσῳ τοιούτου πνεύματος περὶ ἀγωγῆς, ἐν μέσῳ τοιαύτης ἀντιλήψεως περὶ ζωῆς δὲν εἶναι παράδοξον τὸ ὅτι ὁ Παγὼν ἀπέτυχεν. Αὐτοὶ οἱ μαθηταί του, οἱ δημοδιδάσκαλοι, ὅταν ἀνελάμβανον τὸ ἔργον των, δὲν ἐθεώρουν ὀρθὸν νὰ θυσιάσουν τὰς ὥρας τῆς γραμματικῆς χάριν τῆς γυμναστικῆς. Ἕως ὅτου τὸ 1863 τὸ διδασκαλεῖον κατηργήθη καὶ μαζὶ μὲ αὐτὸ ἔκλεισε καὶ τὸ γυμναστήριον.

Καθ' ὃν χρόνον ἐλειτούργει τὸ ἀνωτέρω γυμναστήριον, ἐλειτούργει καὶ ἕτερον τοῦ πυροσβεστικοῦ λόχου, τὸ ὁποῖον ὅμως ἐξυπηρέτει μόνον τοὺς πυροσβέστας, οἱ ὁποῖοι καὶ διὰ τοῦτο ἐθεωροῦντο ἄριστοι γυμνασταί.

Τὸ 1858 ὁ βασιλεὺς Ὄθων ἵδρυσεν ἄλλο γυμναστήριον πλησίον τοῦ παλαιοῦ πτωχοκομείου. Τοῦ γυμναστηρίου τούτου ἡ διεύθυνσις ἀνετέθη εἰς τὸν Γερμανὸν γυμναστὴν Ottendorf καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὸν Παγῶντα. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο οὐδόλως συνετέλεσεν εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ γυμναστικοῦ πνεύματος. Τὸ ἔδαφος ἦτο ἄγονον.

Τὸ 1859 ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς πρώτης ἐκθέσεως ἔγιναν ἀγῶνες εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς Ἐλευθερίας, τότε ὀνομαζομένην πλατεῖαν Λουδοβίκου. Εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐκείνους παρέστησαν οἱ βασιλεῖς καὶ τὸ διπλωματικὸν σῶμα. Ἡ ἀποτυχία ὅμως τῶν ἀγώνων ἦτο πλήρης. Οὔτε ἀγωνισταὶ κἂν εὑρέθησαν. Οἱ ὀργανωταὶ τῶν ἀγώνων ἠναγκάσθησαν νὰ ἀναζητήσουν ἀγω-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νιστὰς εἰς τοὺς δρόμους. Εἰς τὰ ἱππικὰ ἀγωνίσματα ἔλαβον μέρος ἀμαξηλάται μὲ ἀγοραίους ἵππους. Εἰς τὴν ἀναρρίχησιν ἐπὶ κάλῳ ἀνεκηρύχθη νικητὴς ἐπαίτης τυφλός. Οἱ νέοι, οἱ ὁποῖοι ἐσέβοντο ἑαυτούς, δὲν ἔστεργον ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νά ἀγωνισθοῦν. Τὸ κρατοῦν πνεῦμα ἐθεώρει τὴν γυμναστικὴν καὶ τοὺς ἀγῶνας ἀναξιοπρεπεῖς ἀσχολίας.

Τὴν 8ην Δεκεμβρίου τοῦ 1862 ἡ τότε προσωρινὴ κυβέρνησις ἐξέδωκε ψήφισμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἔψεγε τὸ παρελθόν, διότι κατεδίκασε τὴν νεολαίαν «νὰ διάγῃ βίον ἀντίθετον πρὸς τὸν προορισμόν τοῦ ἐλευθέρου πολίτου καὶ ἐπιβλαβῆ εἰς τὰς σπουδὰς τοῦ μαθητοῦ» καὶ εἰσῆγεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τὴν ὁπλασκίαν καὶ εἰς τὰ κατώτερα ἐκπαιδευτήρια τὴν γυμναστικήν. Δύναται ὅμως κανεὶς νὰ παρατηρήσῃ ὅτι δὲν λησμονοῦνται **αἱ σπουδαὶ τοῦ μαθητοῦ**. Διὰ τοῦτο ἡ ὅλη φράσις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι δὲν εἶναι ἐκδηλωτικὴ κρατοῦντος πνεύματος, δὲν εἶναι ἑρμηνευτικὴ ὑφισταμένης κοινῆς συνειδήσεως. Καὶ θετικὴ δὲ ἀπόδειξις τούτου εἶναι ὅτι, καίτοι τὸ ψήφισμα προβλέπει περὶ μορφώσεως γυμναστῶν καὶ περὶ προμηθείας γυμναστικῶν ὀργάνων, οὔτε διὰ τὴν μόρφωσιν γυμναστῶν, οὔτε διὰ τὴν προμήθειαν γυμναστικῶν ὀργάνων ἐλήφθη πρόνοια. Εἰσήχθη δὲ ἡ γυμναστικὴ εἰς τὰ σχολεῖα, ὄχι ὅμως ὡς ὑποχρεωτικὸν μάθημα. Καὶ τὸ μεγαλύτερον εἶναι ὅτι ἔργον τόσον ὑψηλὸν κατὰ τὸ ψήφισμα, ἀνετέθη, ἔστω καὶ προσωρινῶς, εἰς ὑπαξιωματικοὺς καὶ στρατιώτας τοῦ λόχου τῶν πυροσβεστῶν. «Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ μέχρις οὗ ἐκπαιδευθῶσι διδάσκαλοι τῆς γυμναστικῆς θέλουσι διορισθῆ εἰς ἕκαστον τῶν γυμνασίων ἀνὰ εἷς ὑπαξιωματικὸς ἢ στρατιώτης τοῦ σώματος τῶν πυροσβεστῶν ἀφοῦ προηγουμένως διδαχθῇ ἐν τῷ διδασκαλείῳ καὶ τὴν παιδαγωγικὴν γυμναστικήν». (Ἄρθρ. 8).

Ἐπομένως οἱ ἐκδώσαντες τὸ ψήφισμα ἐκεῖνο οὔτε βαθέως ἐπίστευον εἰς τὴν γυμναστικήν, οὔτε περὶ τοῦ σκοποῦ της εἶχον τὴν προσήκουσαν ἀντίληψιν. Ἴσως ἠθέλησαν νὰ εὕρουν ἀφορμὴν πρὸς ψόγον τοῦ παρελθόντος ὑπείκοντες εἰς μερικὰς ἀραιὰς παρορμήσεις φωτισμένων ἀνθρώπων, ὅπως ὁ Μηνᾶς Μηνωίδης, ὁ ὁποῖος ἐπρότεινε τὴν ἀνασύστασιν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, καὶ ὁ Γεώργιος Μακκᾶς, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου, ὁ ὁποῖος τὸ 1855 κατὰ τὴν ἐπετηρίδα τοῦ Πανεπιστημίου ἐξεφώνησε λόγον περὶ γυμναστικῆς, εἰς τὸν ὁποῖον

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐκήρυσσε τὴν ἀνάγκην τῆς εἰσαγωγῆς της εἰς τὰ σχολεῖα. Τὸ ἴδιον ἔκαμε καὶ τὸ 1873 εἰς λόγον του περὶ «εὐεξίας καὶ μακροβιότητος». Ἡ φωνὴ ὅμως τοῦ Μακκᾶ ἀπετέλει παραφωνίαν εἰς τὸ κρατοῦν πνεῦμα. Τὸ 1870 ἐπανελήφθησαν οἱ ἀγῶνες τοῦ 1859 εἰς τὸ στάδιον προχείρως διασκευασθέν. Ἡ ἀγωνόδικος ἐπιτροπὴ ὅμως ἀποτελουμένη ἀπὸ τοὺς καθηγητὰς τοῦ Πανεπιστημίου Βουσάκην, Φίλιππον Ἰωάννου καὶ Παπαδόπουλον εἰς τὴν ἔκθεσίν της μᾶς πληροφορεῖ ὅτι οἱ ἀγωνισταὶ ἦσαν ὅλοι χειρώνακτες καὶ ἐργατικοί. Δηλητηριασμένοι ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς οἱ νέοι τῆς καλυτέρας κοινωνικῆς τάξεως δὲν ἔστεργον νὰ ἀσχολοῦνται περὶ τὴν γυμναστικήν. Αὐτοὶ οἱ ἀγωνοδίκαι εἶχον διεστραμμένην ἀντίληψιν περὶ γυμναστικῆς. Προτείνουν τὴν εἰσαγωγὴν τῆς γυμναστικῆς εἰς τὰ σχολεῖα, ***διὰ νὰ ἐξυπηρετηθοῦν οἱ ἀγῶνες*** [1]. Οἱ ἀγῶνες δηλαδὴ δι' αὐτοὺς ἦσαν σκοπός, ὄχι μέσον. Αὐταὶ ἦσαν αἱ κρατοῦσαι ἀντιλήψεις, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ἦλθε καὶ παρῆλθεν ὁ Παγών, τὸν ὁποῖον διεδέχθη ὁ Φωκιανός.

ΑΠΟ ΤΟΥ ΦΩΚΙΑΝΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1896

Ὁ Ἰωάννης Γεωργίου Φωκιανὸς ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν 30 Νοεμβρίου τοῦ 1845. Ὁ πατήρ του κατήγετο ἐκ Νέας Φωκαίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ διὰ τοῦτο ἐκλήθη καὶ Φωκιανός, ἐνῶ πρὶν ἐκαλεῖτο Ὀρφάνογλους. Ἡ μήτηρ τοῦ Φωκιανοῦ ἐγεννήθη καὶ ἀνετράφη εἰς Ἄνδρον, κατήγετο ὅμως ἐκ Κρήτης, ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ ὁπλαρχηγοῦ Βλαστοῦ.

Ὁ Φωκιανός, ὅταν ἐτελείωσε τὸ γυμνάσιον, ἐνεγράφη εἰς τὴν Μαθηματικὴν σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου. Ἐνωρίτατα ὅμως ἐγκατέλειψε τὴν ἐπιστήμην αὐτὴν καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς γυμναστικῆς. Φοιτητὴς ἀκόμη συνέπηξε σύλλογον, τοῦ ὁποίου σκοπὸς ἦτο ἡ ἀνασύστασις τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων. Ἂν δὲ εἰς τὸ γεγονὸς τοῦτο προστεθῇ καὶ τὸ ὅτι ὁ ἀδελφός του Μιχαὴλ ὑπῆρξε θῦμα τῆς γυμναστικῆς, διότι ἐφονεύθη, ἐνῶ ἐγυμνάζετο εἰς τὸ δίζυγον, τὸ ὁποῖον ἐθραύσθη, θὰ φανῇ ὅτι ἡ γυμναστικὴ ἰδέα εἶχε κατακυριεύσει τὸν Φωκιανὸν ἐνωρὶς καὶ βαθέως. Διὰ τοῦτο τὰ Μαθηματικὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀπορ-

1. Ὅρα «Ἰωάννης Φωκιανὸς» Ἐνώσεως Γυμναστῶν Ἀθηνῶν 1926.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ροφήσουν τὸν Φωκιανόν, ὁ ὁποῖος τὴν 28 Ὀκτωβρίου τοῦ 1868 διωρίσθη ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας Μαυρομιχάλη διευθυντὴς τοῦ δημοσίου γυμναστηρίου. Ἴσως ὁ θάνατος τοῦ ἀδελφοῦ του Μιχαὴλ νὰ ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ ἀπολυθῇ ἀπὸ τὴν θέσιν ἐκείνην ὁ Παγών.

Ὁ μισθὸς **τοῦ** Φωκιανοῦ διὰ τοῦ ἐγγράφου τοῦ διορισμοῦ του ὡρίσθη εἰς εἴκοσι πέντε δραχμάς. Τὴν 7 Αὐγούστου τοῦ 1873 διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 6082/4144 ἐγγράφου τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας ἐπὶ τῆς Ὑπουργίας τοῦ Καλλιφρονᾶ ηὐξήθη ὁ μισθός του εἰς δραχμὰς ἑξήκοντα.

Τὸ 1876 ὁ «Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων» ἵδρυσεν εἰς Θεσσαλονίκην τριτάξιον διδασκαλεῖον, τοῦ ὁποίου τὴν διεύθυνσιν ἀνέθεσεν εἰς τὸν παιδαγωγὸν Χ. Παπαμάρκον. Εἰς τὸ διδασκαλεῖον ἐκεῖνο διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Συλλόγου γυμναστὴς ὁ Φωκιανός, ὁ ὁποῖος, διὰ τοῦτο, τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1875 παρῃτήθη ἀπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ γυμναστηρίου Ἀθηνῶν.

Δὲν ἔμεινεν ὅμως ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν νέαν του θέσιν. Ἀνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας καὶ διωρίσθη πάλιν διευθυντὴς τοῦ γυμναστηρίου Ἀθηνῶν τὴν 9 Ἰουλίου τοῦ 1879. Εἰς τὴν θέσιν δὲ αὐτὴν παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του, ὁ ὁποῖος ἐπῆλθε τὴν 5 Μαΐου τοῦ 1896.

Ὁ θάνατός του ὑπῆρξε πρόωρος. Δὲν ἀντελήφθη ὅτι ἔπασχεν ἀπὸ διαβήτην καὶ ὑπέστη ἐγχείρισιν ψευδάνθρακος, ἡ ὁποία ἐπέφερε τὸ τέλος του.

Ὁ Φωκιανὸς συνέγραψε καὶ βιβλίον (Ἐγχειρίδιον γυμναστικῆς 1883), τὸ ὁποῖον ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη ὑπῆρξεν ὁ μόνος σχεδὸν ὁδηγὸς τῶν Ἑλλήνων γυμναστῶν.

Ὁ Φωκιανός, εὐτυχέστερος τοῦ Παγῶντος, κατώρθωσε νὰ ἐπιβάλῃ τὰς ἰδέας του καὶ νὰ ἀνακηρυχθῇ πατὴρ τῆς γυμναστικῆς. Διὸ καὶ τὸ πένθος διὰ τὸν θάνατόν του ὑπῆρξε πανελλήνιον. Ὅλος ὁ τύπος τῶν Ἀθηνῶν ἀφιέρωσε ἄρθρα καὶ ἐδημοσίευσε περιγραφὰς τῆς κηδείας του, ἡ ὁποία ἔγινε πάνδημος. Ὁ τότε πρωθυπουργὸς Θ. Δηλιγιάννης διέταξε καὶ ἔγινεν αὕτη δημοσίᾳ δαπάνῃ.

Αἱ περιστάσεις, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἤρχισε τὸ ἔργον του ὁ Φωκιανός, δὲν ἦσαν καλύτεραι ἀπὸ τὰς τοῦ 1834. Συνηντήσαμεν τὸν Μακκᾶν, ὁ ὁποῖος τὸ 1855 ἐξεφώνησεν ἀπὸ τοῦ Πανεπιστημιακοῦ βήματος λόγον ὑπὲρ τῆς γυμναστικῆς. Εἴδομεν ὅμως ἐπίσης ὅτι εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ 1870 οἱ ἀγωνισταὶ ἀνῆκον εἰς τὰ κατώτερα κοινωνικὰ στρώματα καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὅτι ἡ ἀγωνόδικος ἐπιτροπὴ τῶν ἀγώνων ἐκείνων ἐπρότεινε τὴν εἰσαγωγὴν τῆς γυμναστικῆς εἰς τὰ σχολεῖα, ***διὰ νὰ ὑπάρχουν ἀγωνισταὶ διὰ τοὺς ἀγῶνας.*** Αὐτὸ τὸ ἔγγραφον τοῦ διορισμοῦ τοῦ Φωκιανοῦ λέγει πολλὰ περὶ τῆς ἀντιλήψεως, ἡ ὁποία ἐκράτει περὶ γυμναστικῆς. Ὄχι μόνον ὁ μισθὸς τοῦ διευθυντοῦ τοῦ γυμναστηρίου περιωρίζετο εἰς εἴκοσι πέντε δραχμάς, ἀλλὰ καὶ διετάσσετο οὗτος νὰ συνεργάζεται μὲ τὸν φύλακα τοῦ γυμναστηρίου, ὁ ὁποῖος ἦτο δεκανεὺς τῶν πυροσβεστῶν καί, ὡς τοιοῦτος, ἐθεωρεῖτο ἁρμόδιος νὰ διαπαιδαγωγῇ τὴν νεολαίαν. «Μὴ ὑπάρχοντος, ἔλεγε τὸ ἔγγραφον, μετὰ τὴν ἐκ τῆς ὑπηρεσίας ἀπαλλαγὴν τοῦ Γ. Παγῶντος ἰδιαιτέρου διδασκάλου τῆς Γυμναστικῆς εἰς τὸ ἐνταῦθα γυμναστήριον ἀναθέτομεν ὑμῖν τὸ ἔργον τοῦτο ἐπὶ μηνιαίᾳ ἀντιμισθίᾳ δραχμῶν 25 καὶ σᾶς προσκαλοῦμεν νὰ συνεργάζησθε μετὰ τοῦ φύλακος τοῦ Γυμναστηρίου καὶ προγυμναστοῦ Κωνστ. Νικηφοράκη δεκανέως τῶν πυροσβεστῶν». Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ γυμναστηρίου ὁ Φωκιανός.

Συγχρόνως σχεδὸν μὲ τὸν διορισμόν του ἐξεδόθη ὑπουργικὴ διαταγή, διὰ τῆς ὁποίας ἐκανονίζοντο τὰ τοῦ γυμναστηρίου καὶ ὡρίζοντο ἰδιαίτεραι ὧραι, διὰ νὰ προσέρχωνται εἰς αὐτὸ οἱ μαθηταὶ τῶν γυμνασίων, ἰδιαίτεραι διὰ τοὺς μαθητὰς τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ ἰδιαίτεραι διὰ τοὺς φοιτητάς. Ἀπεκλείοντο δὲ διὰ τῆς αὐτῆς διαταγῆς «αἱ λίαν ἀθλητικαί, βίαιαι καὶ ἐπικίνδυνοι ἀσκήσεις».

Ἐνῶ εἰς τὸ ἔγγραφον τοῦ διορισμοῦ τοῦ Φωκιανοῦ βλέπομεν νὰ κρατῇ διεστραμμένη ἀντίληψις περὶ γυμναστικῆς, εἰς τὴν διαταγὴν τὴν κανονιστικὴν τοῦ γυμναστηρίου βλέπομεν ὑποφώσκουσαν τὴν αὐγὴν τῆς γυμναστικῆς ἡμέρας. Δι' αὐτῆς ἀνοίγεται τὸ γυμναστήριον εἰς ὁλόκληρον τὴν νεολαίαν καὶ ὁ σπόρος ὁ γυμναστικὸς σπείρεται εἰς γόνιμον ἔδαφος, ἐνῶ συγχρόνως ἀποκλείονται «αἱ λίαν ἀθλητικαὶ βίαιαι καὶ ἐπικίνδυνοι ἀσκήσεις» καὶ ἀπαλλάσσεται τοιουτοτρόπως ἡ γυμναστικὴ ἀπὸ τὴν ἀκροβασίαν, ἡ ὁποία τὴν ἐλυμαίνετο. Ἀνεφάνησαν δὲ τὰ ἀποτελέσματα τῶν νέων αὐτῶν κατευθύνσεων μετὰ ἑπταετίαν, ἤτοι τὸ 1875.

Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἔγιναν οἱ τρίτοι Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, οἱ ὁποῖοι ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ἀγῶνας τοῦ 1859 καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τοῦ 1870. Ἡ ἐπὶ τῶν Ὀλυμπίων καὶ κληροδοτημάτων ἐπιτροπὴ χάριν τῶν ἀγώνων ἐκείνων ἵδρυσεν ἀπὸ τοῦ 1874 ἴδιον γυμναστήριον, τὸ κατόπιν ὀνομασθὲν Κεντρικόν, τοῦ ὁποίου γυμνασίαρχον ὠνόμασε διὰ τοῦ ἀπὸ 31 Ὀκτωβρίου 1874 ἐγγράφου της τὸν Φωκιανόν. Διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐγγράφου ἀνέθεσεν εἰς τὸν Φωκιανὸν καὶ τὴν ἐκγύμνασιν τῶν ἀγωνιστῶν καὶ τὴν ἐν γένει παρασκευὴν τῶν ἀγώνων. Καὶ τοιουτοτρόπως οἱ ἀγῶνες ἐκεῖνοι ἐπέτυχον καὶ θὰ ἔμελλον νὰ εἶναι ἡ πρώτη ἀπαρχὴ τῆς ἐπὶ τὰ πρόσω πορείας τῆς γυμναστικῆς, ἂν ἀπὸ τοῦ 1871 δὲν ἀνεφαίνετο νέον κώλυμα εἰς τὴν δρᾶσιν τοῦ Φωκιανοῦ.

Εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἔμενον ἀδιάφοροι εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ Φωκιανοῦ, εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι εἰς τὴν γυμναστικὴν ἔβλεπον ἀπώλειαν πολυτίμου χρόνου, εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι εἰς τοὺς τροφίμους τοῦ σχολείου ἔβλεπον ὑλικὸν διὰ γραμματικούς, προσετέθησαν καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι εἰς τοὺς τροφίμους τοῦ σχολείου ἔβλεπον ὑλικὸν διὰ στρατιώτας. Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐνόμισαν ὅτι, ἂν εἰσαχθοῦν ἀντὶ τῆς γυμναστικῆς αἱ στρατιωτικαὶ ἀσκήσεις εἰς τὰ σχολεῖα, τὸ ἔθνος θὰ μεταβληθῇ εἰς ἀκατάβλητον μαχητικὴν δύναμιν.

Οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι δὲν ἠδύναντο νὰ κάμουν διάκρισιν μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ στρατιώτου. Ἐνόμιζον ὅτι μαχητὴς δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο παρὰ μόνον χειριστὴς τοῦ ὅπλου. Δὲν ἀντελαμβάνοντο ὅτι ὁ χειριστὴς τοῦ ὅπλου, ὅταν δὲν εἶναι ἰσχυρὸς εἰς τὸ σῶμα καὶ εἰς τὴν ψυχήν, δὲν εἶναι μαχητής. Δὲν ἀντελαμβάνοντο ἐπίσης ὅτι διὰ τῆς στρατιωτικῆς ἀγωγῆς, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ὑπέβαλον τὴν τρυφερὰν νεολαίαν, θὰ κατέπνιγον τὴν βούλησιν τῶν μαθητῶν καὶ οὕτω θὰ διεπλάσσοντο δοῦλοι ἀντὶ ἐλευθέρων ἀνδρῶν. Ἠγνόουν τὴν ἱστορίαν τῆς ἀγωγῆς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν θὰ ἐδιδάσκοντο ὅτι τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον κατ' ἐξοχὴν ἐσκόπει διὰ τῆς ἀγωγῆς νὰ διαπλάσσῃ μαχητάς, ἡ ἀρχαία Σπάρτη, οὐ μόνον δὲν ἐδίδασκεν εἰς τοὺς παῖδας τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων, ἀλλ' οὔτε ἐπέτρεπε νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν Λακεδαίμονα οἱ ὁπλοδιδάσκαλοι. Δὲν ἐγνώριζον ὅτι αὐτὸς ὁ Jahn, ὁ ὁποῖος σκοπὸν τῆς γυμναστικῆς μοναδικὸν ἐθεώρει τὴν δημιουργίαν μαχητῶν, ἀπέκλειε τὸ στρατιωτικὸν πνεῦμα καὶ ἔλεγεν· «Ἡ γυμναστικὴ δὲν ἔχει σκοπὸν νὰ καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον μηχανὴν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀρχηγοῦ. Δὲν πρέπει νὰ ὑφίστανται ἀρχηγοὶ εἰς τὸ στάδιον, ἀλλὰ γυμνασταί, ὁδηγοὶ ἀνθρώπων».

Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως ἐπεκράτησαν οἱ ὀπαδοὶ τῶν ἰδεῶν αὐτῶν καὶ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ἐπὶ Ὑπουργοῦ Παιδείας τοῦ Πετμεζᾶ καὶ Στρατιωτικῶν τοῦ Σμολένσκη ἐξεδόθη τὸ Β. Διάταγμα τῆς 18 Φεβρουαρίου τοῦ 1871, διὰ τοῦ ὁποίου εἰσήγοντο αἱ στρατιωτικαὶ ἀσκήσεις εἰς τὰ σχολεῖα. Πρὸς τοῦτο ἀπεσπᾶτο εἷς ἢ περισσότεροι ἀνθυπασπισταὶ δι' ἕκαστον γυμνάσιον καὶ Ἑλληνικὸν σχολεῖον. Ὑπεχρεοῦντο δὲ πρὸς ἄσκησιν οἱ ὑπὲρ τὰ 14 ἔτη γεγονότες. Ὁλόκληρος δηλαδὴ ἡ νεολαία ἀπεσπᾶτο ἀπὸ τὴν γυμναστικὴν καὶ παρεδίδετο εἰς ἀπαιδεύτους καὶ ἀπαιδαγωγήτους ὑπαξιωματικούς.

Τὸ 1877 ὅμως ἐπὶ Ὑπουργοῦ Δηλιγιάννη ἐξεδόθη τὸ Δ. Β. τῆς 25 Ὀκτωβρίου, διὰ τοῦ ὁποίου διεκόπτοντο αἱ στρατιωτικαὶ ἀσκήσεις, διὰ νὰ μὴ ἀποσπῶνται οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ ὑπαξιωματικοὶ ἀπὸ τὸ κύριον ἔργον των.

Ἴσως ἡ εἰσαγωγὴ τῶν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων εἰς τὰ σχολεῖα ἐξηνάγκασε τὸν Φωκιανὸν νὰ δεχθῇ τὴν θέσιν τῆς Θεσσαλονίκης τὸ 1876 καὶ ἴσως ἡ κατάργησίς των συνετέλεσε πάλιν εἰς τὸ νὰ ἐπανέλθῃ οὗτος εἰς Ἀθήνας τὸ 1879.

Κατὰ τὴν δευτέραν αὐτὴν περίοδον τοῦ ἔργου του ὁ Φωκιανὸς κατώρθωσε περισσότερα. Ἴσως συνετέλεσε καὶ τὸ κατὰ τὸ 1879 συγκληθὲν συνέδριον τῶν ὀλίγων γυμναστικῶν συλλόγων, οἱ ὁποῖοι ὑπῆρχον τότε. Τὸ συνέδριον ἐκεῖνο ὠφείλετο εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ φιλογυμναστικοῦ Ἡρακλέους Βασιάδου. Ὁπωσδήποτε τὴν 24 Ἀπριλίου τοῦ 1880 ἀνετίθετο εἰς τὸν Φωκιανὸν ἡ γυμναστικὴ τοῦ Διδασκαλείου τῆς δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τοῦ 1878 εἶχεν ἀνασυσταθῆ. Οὕτω δὲ ἤρχισαν νὰ μορφοῦνται γυμναστικῶς οἱ δημοδιδάσκαλοι, οἱ ὁποῖοι ἔμελλον νὰ κηρύξουν τὴν γυμναστικὴν ἰδέαν εἰς τὰς λαϊκὰς τάξεις.

Κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος διὰ Β. Διατάγματος, τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη τὴν 22 Σεπτεμβρίου ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας Μαυροκορδάτου, εἰσήγετο ἡ γυμναστικὴ εἰς τὰ γυμνάσια ὡς ὑποχρεωτικὸν μάθημα. Πρὸς τοῦτο δὲ διωρίζετο εἰς ἕκαστον γυμνάσιον εἷς προγυμναστής. Αἱ ἀπουσίαι τῶν μαθητῶν ἀπὸ τῆς γυμναστικῆς ἐλογίζοντο καὶ καθωρίζετο βαθμὸς ἐπιδόσεως, ὁ ὁποῖος ὅμως δὲν ἠθροίζετο μὲ τοὺς βαθμοὺς τῶν λοιπῶν μαθημάτων, ἀλλὰ ἀνεγράφετο ἰδιαιτέρως εἰς τὸ ἐνδεικτικὸν ἢ τὸ ἀπολυτήριον. Ἱδρύθη δὲ καὶ τὸ πρῶτον σχολικὸν γυμναστήριον, τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ τοῦ Βαρβακείου Λυκείου. Τοῦ γυμναστηρίου τούτου ἡ ἐπιτήρησις ἀνετέθη εἰς τὸν Φωκιανὸν διὰ τοῦ Β. Δ. τῆς 25 Ὀκτωβρίου τοῦ 1881. Κατὰ τὸ θέρος δὲ τοῦ ἑπομένου ἔτους ἐστάλη ὁ Φωκιανὸς ἀλληλοδιαδό-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

χως εἰς Σῦρον, Βόλον, Χαλκίδα, Κόρινθον, Πάτρας καὶ Ζάκυνθον πρὸς ἵδρυσιν σχολικῶν γυμναστηρίων.

Τοιουτοτρόπως ἔγινε σοβαρὸν βῆμα, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὅτι εἶναι τὸ πρῶτον βῆμα ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως. Εἴδομεν ὅτι τὰ Β. Διατάγματα τοῦ 1834 καὶ τοῦ 1836 ἔκαμνον λόγον περὶ γυμναστικῆς, ἀλλὰ ὡς περὶ παρέργου ὡμίλουν περὶ αὐτῆς. Πρὸς δὲ εἴδομεν ὅτι αἱ περὶ γυμναστικῆς διατάξεις των, ἔστω καὶ περιωρισμέναι, οὐδέποτε ἐφηρμόσθησαν. Εἴδομεν ἐπίσης ὅτι διὰ τοῦ ψηφίσματος τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως τοῦ 1862 εἰσήχθη ἡ γυμναστικὴ εἰς τὰ σχολεῖα, ὄχι ὅμως ὡς ὑποχρεωτικὸν μάθημα. Τὸ 1880 διὰ πρώτην φορὰν γίνεται τοῦτο καὶ μάλιστα καθορίζεται καὶ βαθμός, ἔστω καὶ ἰδιαιτέρως ἀναγραφόμενος. Διὰ ταῦτα τὸ βῆμα τοῦ 1880 ὑπῆρξε τὸ πρῶτον σοβαρὸν βῆμα παρασκευαστικὸν μάλιστα ἄλλου σοβαρωτέρου βήματος, τὸ ὁποῖον ἔγινε μετὰ δύο ἔτη.

Διὰ τοῦ Β. Διατάγματος τῇ 22 Νοεμβρίου τοῦ 1882 ἐπὶ τῆς ὑπουργίας τοῦ Λομβάρδου ὡρίσθη ἡ δύναμις τοῦ βαθμοῦ τῆς γυμναστικῆς ἴση μὲ τῶν δευτερευόντων μαθημάτων. Αἱ ὧραι τῆς γυμναστικῆς ὡρίζοντο τρεῖς καθ' ἑβδομάδα δι' ἑκάστην τάξιν καὶ εἰς ἕκαστον γυμνάσιον διωρίζετο εἷς γυμναστής, ἂν δὲ οἱ μαθηταὶ ὑπερέβαινον τοὺς 180 διωρίζετο καὶ εἷς βοηθός. Τὸ ἑπόμενον δὲ ἔτος διὰ τοῦ Β. Διατάγματος τῆς 24 Ἰανουαρίου τοῦ 1883 εἰσήχθη ἡ γυμναστικὴ καὶ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα.

Τοιουτοτρόπως ὁ Φωκιανὸς κατώρθωσε νὰ κατακτήσῃ τὸ σχολεῖον. Ἀφ' ὅτου ἀνέλαβε τὴν γυμναστικὴν τοῦ διδασκαλείου, εἰσήχθη ἡ γυμναστικὴ εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα. Ἤδη εἰσήγετο ὡς ὑποχρεωτικὸν μάθημα καὶ ὡς ἰσότιμον πρὸς τὰ λοιπὰ μαθήματα εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως. Πρὸς τούτοις τὸ 1882 ἐλειτούργησεν ἀνεπισήμως καὶ προσωρινὴ τεσσαρακονθήμερος σχολή, εἰς τὴν ὁποίαν ἐφοίτησαν πτυχιοῦχοι τοῦ Διδασκαλείου, οἱ ὁποῖοι κατηρτίσθησαν εἰς γυμναστάς, ἀπὸ τὸν Πύργον ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Φωκιανοῦ. Ἐκείνης δὲ τῆς σχολῆς ἀπόφοιτος εἶναι ὁ σήμερον γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῆς Γυμναστικῆς κ. Πέππας. Εὐθὺς δὲ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἀνεφάνησαν οἱ καρποὶ τῶν προσπαθειῶν αὐτῶν. Τὴν 15ην Μαΐου τοῦ 1883 ἔγινεν εἰς τὸ Κεντρικὸν γυμναστήριον ἡ πρώτη γυμναστικὴ σχολικὴ ἐπίδειξις τῶν Α' καὶ Γ' γυμνασίων, τοῦ Α' Ἑλλην. σχολείου καὶ τοῦ Διδασκαλείου, εἰς τὰ ὁποῖα γυμναστὴς ἦτο ὁ Φωκιανός. Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κόσμου προεκλήθη ζωηρὸν κατὰ τὴν ἐπίδειξιν ἐκείνην. Παρέστησαν ὁ πρωθυπουργὸς καὶ ὁ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας. Τὸ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

δὲ πλῆθος τοῦ κόσμου ἦτο τόσον, ὥστε κατὰ τὴν ἐφημερίδα «Παλιγγενεσία» ὄχι μόνον ἐπληρώθη τὸ γυμναστήριον, ἀλλὰ καὶ οἱ γύρω λόφοι. Τὸ ἑπόμενον ἔτος διὰ Β. Δ. τῆς 9 Ἰουνίου ἐπὶ τῆς Ὑπουργίας τοῦ Βουλπιώτη διετάχθη ἡ ἐνέργεια εἰδικῶν ἀσκήσεων, πρὸς μόρφωσιν γυμναστῶν, αἱ ὁποῖαι διήρκεσαν ἀπὸ τῆς 2ας Ἰουλίου μέχρι τῆς 25ης Αὐγούστου. Ἀνετέθησαν δὲ ἡ διεύθυνσις καὶ ἡ διδασκαλία εἰς τὸν Φωκιανόν.

Τὸ ὄνειρον δηλαδὴ τοῦ Φωκιανοῦ ἐξεπληροῦτο σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου. Ἡ γυμναστικὴ εἶχεν εἰσαχθῆ εἰς τὰ σχολεῖα καὶ μάλιστα τοῦ εἶχεν ἀνατεθῆ καὶ ἡ ἐποπτεία αὐτῆς διὰ τὰ δύο Βαρβάκεια γυμνάσια διὰ τοῦ Β. Δ. τῆς 27 Μαρτίου τοῦ 1884. Διὰ δὲ τοῦ Β. Δ. τῆς 16 Μαΐου τοῦ ἑπομένου ἔτους τοῦ ἀνετίθετο ἡ ἐποπτεία τῆς γυμναστικῆς τῶν Α′ καὶ Δ′ γυμνασίων Ἀθηνῶν. Πλὴν αὐτῶν ἐλαμβάνετο καὶ ποιά τις πρόνοια, ἔστω καὶ ἀτελὴς περὶ μορφώσεως γυμναστῶν. Ὁ δρόμος τῆς προόδου τῆς γυμναστικῆς ἠνοίγετο πλέον. Πλὴν ὁ ἴδιος Ὑπουργός, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦ Β. Δ. τῆς 24 Ἰανουαρίου τοῦ 1883 εἰσήγαγε τὴν γυμναστικὴν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα, ὁ Λομβάρδος, ὑπέβαλεν εἰς τὴν Βουλὴν νομοσχέδιον, τὸ ὁποῖον ἐψηφίσθη ὡς νόμος ΑΡΙΘ′ τῆς 31 Μαρτίου τοῦ 1883. Διὰ τοῦ νόμου αὐτοῦ εἰσήγοντο καὶ πάλιν αἱ στρατιωτικαὶ ἀσκήσεις εἰς τὰ γυμνάσια καὶ ἀφήνετο ἐλευθέρα ἡ κυβέρνησις νὰ εἰσαγάγῃ ταύτας καὶ εἰς τὴν Γ′ τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων.

Μετὰ πάλην ἀπεγνωσμένην ὁ Φωκιανὸς κατώρθωσεν ἐπὶ τῆς Ὑπουργίας τοῦ Βουλπιώτου, διὰ τοῦ Β. Δ. τῆς 23 Ἰουνίου τοῦ 1884 περὶ προγράμματος τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ γυμνασίων, νὰ περιορισθοῦν αἱ στρατιωτικαὶ ἀσκήσεις μόνον εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις τοῦ γυμνασίου.

Ὑπὸ τοιούτους ὅρους ὅμως ἡ γυμναστικὴ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιβληθῇ πλήρως. Οἱ νέοι, εἰς τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν ὁποίων ἠδύνατο ἡ γυμναστικὴ νὰ στηριχθῇ, ἀπεφοίτων τῶν γυμνασίων ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων. Οἱ μαθηταὶ τῶν δύο ἀνωτέρων τάξεων τῶν γυμνασίων διέκοπτον πᾶσαν σχέσιν μὲ τὴν γυμναστικήν. Οἱ στρατιωτικοὶ τὰς ἀσκήσεις εὐκαμψίας, ὅπως ὠνόμαζον τὴν γυμναστικήν, τὰς ἐθεώρουν τότε περιττάς. Ὅτε εἰσήχθησαν αἱ στρατιωτικαὶ ἀσκήσεις, διὰ πρώτην φοράν, εἰς τὰ σχολεῖα ἐξέδωκε τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας τὴν 8 Ἀπριλίου 1871 πίνακα τῶν διδαχθησομένων ἀσκήσεων, εἰς τὸν ὁποῖον περιελαμβάνοντο καὶ «ἀσκήσεις συντείνουσαι εἰς εὐστροφίαν τοῦ σώματος». Περιωρίζοντο δὲ αὗται εἰς τὰ ἑξῆς: 1) Κατακόρυφος καὶ ἄνευ κάμψεως κίνησις

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τῶν βραχιόνων. 2) Κατακόρυφος καὶ μετὰ κάμψεως κίνησις τῶν βραχιόνων. 3) Ὁριζόντιος κίνησις τῶν πήχεων. 4) Κάμψις τῆς κνήμης μὲ τὸν ρυθμὸν βραδέως, βάδην καὶ τροχάδην βηματισμοῦ. 5) Κάμψις τοῦ μηροῦ καὶ τῆς κνήμης. 6) Κάμψις τῶν κάτω ἄκρων. 7) Ἑλικοδρόμιον καὶ 8) Πυρρίχιος ἄσκησις. Καὶ αὐτὰς ὅμως κατόπιν τὰς κατήργησαν. Δι' ἐγκυκλίου τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν ἐπὶ ὑπουργίας τοῦ Τρικούπη τὴν 1 'Οκτωβρίου τοῦ 1884 διετάχθησαν οἱ ἀξιωματικοὶ προγυμνασταὶ τῶν σχολείων νὰ παραλείπουν τὰς ἀσκήσεις εὐκαμψίας. Καὶ αὐταὶ αἱ ἐλάχισται ἀσκήσεις ἐθεωρήθησαν ἐξοβελιστέαι.

Ἡ τελευταία προσπάθεια τοῦ Φωκιανοῦ κατὰ τῶν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων ἦτο ἐκείνη διὰ τῆς ὁποίας τὴν 20 Σεπτεμβρίου τοῦ 1893 μετὰ τῶν συνεργατῶν του 'Αριστ. 'Ιωαννίδου καὶ Σπυρ. 'Αθανασοπούλου δι' ὑπομνήματός του πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ἐζήτησε τὴν κατάργησιν τῶν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων. Αὐτὴν ὅμως τὴν φορὰν εἰσηκούσθη καὶ ὁ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας 'Αθαν. Εὐταξίας κατήργησε τὸ ἔτος ἐκεῖνο τὰς ἀσκήσεις καὶ οὕτως ἡ γυμναστικὴ ἐπεκράτησε πλήρως εἰς τὰ σχολεῖα.

Εἰς τὴν κατάργησιν τῶν στρατιωτικῶν ἀσκήσεων συνετέλεσε καὶ ἡ ἐπιβολὴ τῆς κοινῆς γνώμης, ἡ ὁποία εἶχε πλέον ἀρχίσει νὰ στρέφεται πρὸς τὴν γυμναστικήν [1]. Ἡ ἐντεταμένη ἐξωσχολικὴ δρᾶσις τοῦ Φωκιανοῦ εἶχεν ἀρχίσει νὰ φέρῃ τὰ ἀποτελέσματά της.

Διότι ὁ Φωκιανὸς δὲν εἶχε περιωρισμένην τὴν δρᾶσίν του εἰς τὸ σχολεῖον. Τὸ Κεντρικὸν γυμναστήριον δὲν τὸ ἐχρησιμοποίει μόνον διὰ τὴν γύμνασιν τῶν μαθητῶν ἢ διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν μελλόντων γυμναστῶν. Συνεκέντρωνεν ἐκεῖ ἀνθρώπους πάσης τάξεως καὶ ἡλικίας, εἰς τοὺς ὁποίους ἐνέβαλλε τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν γυμναστικήν. Τετρακόσιοι ἕως πεντακόσιοι ἦσαν κατ' ἔτος οἱ θαμῶνες τοῦ Κεντρικοῦ γυμναστηρίου, τοὺς ὁποίους ἐχρησιμοποίει ὡς κήρυκας τῆς ἀγαπητῆς του ἰδέας, ἀλλὰ καὶ

1. Σήμερον καὶ εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς αὐτοὺς κρατεῖ ἐντελῶς ἀντίθετον πνεῦμα. "Οχι μόνον δὲν νομίζουν ὅτι οἱ μαθηταὶ τῶν σχολείων πρέπει νὰ γυμνάζωνται εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις, ἀλλὰ τουναντίον, πιστεύουν ὅτι καὶ οἱ στρατιῶται διὰ τῆς γυμναστικῆς πρὸ πάντων εἶναι δυνατὸν νὰ καταστοῦν καλοὶ μαχηταί.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ὡς ζῶντα παραδείγματα τῶν ὠφελειῶν τῆς γυμναστικῆς. Ὅτε δὲ κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ 1888 ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν Ὀλυμπίων παρέλειψε τοὺς ἀγῶνας, ὁ Φωκιανὸς τοὺς ἐτέλεσε μόνος εἰς τὸ Κεντρικὸν γυμναστήριον δαπανήσας τὴν προῖκα τῆς ἀδελφῆς του. Ἔκτοτε δὲ ἀνεγνωρίζοντο καὶ ἐτιμῶντο αἱ προσπάθειαι τοῦ ἀνδρός. Ὅταν μετὰ τὸ πέρας τῶν ἀγώνων καὶ τὴν ἀπονομὴν τῶν νικητηρίων στεφάνων ἐξήρχετο τοῦ γυμναστηρίου ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, ἐκράτει κρυμμένον ὄπισθεν τοῦ κορμοῦ του στέφανον, τὸν ὁποῖον ἔθεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Φωκιανοῦ, ὅταν διήρχετο πλησίον του. Τοὺς ἀγῶνας ἐκείνους ἐπανέλαβε καὶ κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος καὶ τοιουτοτρόπως ἐκινήθη τὸ ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς γυμναστικῆς.

Ἀποτέλεσμα δὲ τοῦ ὑπὲρ τῆς γυμναστικῆς ἐνδιαφέροντος ἦτο ἡ ἵδρυσις τοῦ Πανελληνίου γυμναστικοῦ Συλλόγου, ὁ ὁποῖος τὰ μάλιστα συνέβαλεν εἰς τὴν καθόλου πρόοδον τῆς γυμναστικῆς. Τὴν 10 Φεβρουαρίου τοῦ 1891 πρωτοβουλίᾳ τοῦ μαθητοῦ τοῦ Φωκιανοῦ Ν. Κοτσελοπούλου συνῆλθον οἱ Σωτήριος Πέππας, Ἀριστείδης Ἰωαννίδης, Ξενοφῶν Σῶχος, Εὐάγγελος Μίχας, Κωνσταντῖνος Νικηφοράκης, Μιχαὴλ Νικητόπουλος, Ἰωάννης Κυριακὸς καὶ Μιχαὴλ Κανακάκης, οἱ ὁποῖοι ἀπεφάσισαν τὴν ἵδρυσιν τοῦ Συλλόγου, τοῦ ὁποίου πρόεδρος ἐξελέγη ὁ Φωκιανὸς διατελέσας τοιοῦτος μέχρι τοῦ θανάτου του [1].

Ἐπηκολούθησε δὲ τὴν ἵδρυσιν τοῦ συλλόγου ἐκείνου ἡ ἵδρυσις καὶ ἄλλων συλλόγων καθ' ὅλον τὸν Ἑλληνισμόν. Τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθη γυμναστικὴ κίνησις, ἡ ὁποία συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ καταργηθοῦν αἱ στρατιωτικαὶ ἀσκήσεις ἀπὸ τὰ σχολεῖα καὶ νὰ εἰσαχθῇ ἀντ' αὐτῶν παντοῦ ἡ γυμναστική. Τὸ ἴδιον δὲ ἔτος, ἤτοι τὸ 1893, ἐλήφθη καὶ σοβαρὰ πρόνοια περὶ μορφώσεως γυμναστῶν. Ὁ τότε ὑπουργὸς Ἀθ. Εὐταξίας ἐξέδωσε τὸ Β. Διάταγμα τῆς 29 Σεπτεμβρίου τοῦ 1893 «περὶ κανονισμοῦ τοῦ Κεντρικοῦ γυμναστηρίου καὶ περὶ τῆς εἰδικῆς γυμναστικῆς σχολῆς». Ἡ σχολὴ ὅμως ἐκείνη δὲν ἐλειτούργησε παρὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φωκιανοῦ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Σωτηρ. Πέππα, ὁ ὁποῖος διεδέχθη τὸν Φωκιανὸν εἰς τὸ ἔργον του. Εἴδομεν ὅτι ὁ Φωκιανὸς εἶχε τὴν εὐτυχίαν ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου του νὰ θέσῃ τὴν κορωνίδα εἰς τὸ ἔργον του διὰ τῆς τελέσεως τῶν πρώτων Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων. Διὰ τῶν ἀγώνων ἐκείνων ἐδημιουργήθη ζωηρὸς γυμναστικὸς ζῆλος, ὁ ὁποῖος θὰ ἦτο ἱκανὸς

1. Ἐπετηρὶς Πανελληνίου Γυμναστικοῦ Συλλόγου 1902 — 1903 σελ. 4.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν πλήρη ἔκτοτε ἀποκατάστασιν τῆς γυμναστικῆς, ἂν μὴ ἐπήρχετο ὁ πόλεμος τοῦ 1897.

Διὰ νὰ φθάσῃ ὅμως ὁ Φωκιανὸς εἰς τὸ τέρμα ἐκεῖνο τῶν προσπαθειῶν του, διῆλθε δυσκόλους καὶ ἀκανθώδεις ἀτραπούς. Ἠγωνίσθη ἀγῶνα σκληρόν. Μόνον ἄνθρωπος τῆς ἰδιοσυγκρασίας τοῦ Φωκιανοῦ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνθέξῃ εἰς τοιοῦτον ἀγῶνα. Ἀγῶνα, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν εἴκοσι πέντε ὁλόκληρα ἔτη. Ἐπάλαισεν ἐναντίον τῆς ἀδιαφορίας, ἐναντίον ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν σχολείων δὲν ἔβλεπον παρὰ ὑλικὸν διὰ γραμματικοὺς καὶ λογιστάς, ἐναντίον ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν σχολείων δὲν ἔβλεπον παρὰ ὑλικὸν διὰ στρατιώτας. Μόνον ὁ Φωκιανὸς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἀπογοητευθῇ καὶ παραιτηθῇ τῶν προσπαθειῶν του. Μὲ ἀδιάπαυστον προσπάθειαν προσεταιρίζετο ὀπαδούς, ὅπου καὶ ἂν τοὺς εὕρισκε. Θετικὸς νοῦς προσηρμόζετο πρὸς τὰ πράγματα καὶ δὲν ἐζήτει νὰ ἐπιτύχῃ τὰ ἀδύνατα, ἀλλ' εἰς πάντα ἐνθουσιῶντα διὰ τὴν γυμναστικὴν ἰδέαν προσεφέρετο νὰ τὸν περιβάλῃ μὲ τὸν τίτλον τοῦ λειτουργοῦ τῆς γυμναστικῆς. Ἔγραφε πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τὴν 20 Σεπτεμβρίου τοῦ 1893. «Ἡ γυμναστικὴ ἀναχθεῖσα εἰς ἐπιστήμην ἔχει ἀνάγκην γυμναστῶν ἀρτίως μεμορφωμένων» καὶ εἰσηγεῖτο τὴν ἵδρυσιν γυμναστικῆς σχολῆς ἐνιαυσίου. Ὅταν ὅμως εἰς παλαιοτέραν ἐποχὴν τὰ πράγματα ἦσαν δυσκολώτερα καὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γυμναστοῦ δὲν ἦτο ἀξιοζήλευτον, δὲν ἐδίσταζε νὰ εἰσηγῆται τὴν λειτουργίαν σχολῶν τεσσαρακονθημέρων. Διότι θετικὸς νοῦς δὲν ἀπέβλεπε πρὸς τὸ παρόν, ἀλλὰ πρὸς τὸ μέλλον, χάριν τοῦ ὁποίου ἐπίστευεν ὅτι ὤφειλε νὰ παρασκευάσῃ τὸ ἔδαφος δι' οἱωνδήποτε μέσων. Καὶ ἐδικαιώθη ἡ πεποίθησίς του. Ἐντελῶς ἀλλοῖαι ἦσαν αἱ κρατοῦσαι ἀντιλήψεις περὶ ἀγωγῆς κατὰ τὴν ἐποχήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐνεφανίσθη εἰς τὴν γυμναστικήν, ἀπὸ τὰς ἀντιλήψεις, αἱ ὁποῖαι ἐκράτουν κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου του. Καὶ τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν μεγάλην θελληματικότητά του καὶ εἰς τὸν ἀπέραντον ἐνθουσιασμόν του. Διὰ τοῦτο δικαίως ἡ Ἕνωσις τῶν Γυμναστῶν ἐπὶ τῇ συμπληρώσει τριακονταετίας ἀπὸ τοῦ θανάτου τὸν Μάϊον τοῦ 1926 διωργάνωσε καθ' ὅλον τὸν Ἑλληνισμὸν ἐπιμνημοσύνους τελετὰς καὶ ἀγῶνας καὶ ἐξέδωσεν ἀναμνηστικὸν τεῦχος καὶ τὸν ἀνεκήρυξε πατέρα τῆς γυμναστικῆς.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Φωκιανοῦ κλείει μία ἐποχὴ τῆς ἱστορίας τῆς γυμναστικῆς καὶ ἀρχίζει ἄλλη, τῆς ὁποίας τὰ πρωταγωνιστοῦντα πρόσωπα δὲν ἐτελείωσαν ἀκόμη τὴν δρᾶσίν των. Διὰ τοῦτο εἶναι ὀρθὸν τὸ παρὸν ἔργον νὰ σταματήσῃ ἐδῶ.

Δὲν δύναται ὅμως κανεὶς νὰ σταματήσῃ, προτοῦ ρίψῃ τὸ βλέμμα πρὸς ἓν ἐξαιρετικὸν γεγονός, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἐλπίσῃ ὅτι εἶναι ἡ Ἠὼς μιᾶς νεωτέρας ἀντιλήψεως περὶ τῆς γυμναστικῆς.

Ὅταν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος τὸ ζεῦγος Σικελιανοῦ πιστὸν εἰς τὸ Ὀρφικὸν δόγμα τῆς αἰωνίου ἐπιστροφῆς παρέθεσε πρὸς τὸν νεώτερον κόσμον εἰς Δελφοὺς τὸ γεῦμα τῆς Ὁμοφαγίας, τὸ Διδασκαλεῖον τῆς γυμναστικῆς ἀνέλαβε καὶ ἔδειξε τὴν εἰκόνα τῶν κλασσικῶν ἀγώνων τῶν ἀρχαίων. Εἰκόνα ἀπηλλαγμένην παντὸς στίγματος βαρβαρικοῦ καί, διὰ τοῦτο, ὡραίαν καὶ ὑψηλήν.

Ἐτελέσθησαν τὸ στάδιον, ὁ δίαυλος, ὁ ὁπλίτης καὶ τὸ πένταθλον. Οἱ θεαταὶ παρηκολούθησαν τὰ ἀγωνίσματα καὶ εἰς τὰς τελευταίας των λεπτομερείας. Ἕκαστον ἀγώνισμα ἐτελέσθη χωριστὰ καὶ τὸ σύνθετον πένταθλον παρουσιάσθη κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε οἱ θεαταὶ νὰ αἰσθανθοῦν καθ' ὅλην τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἀγωνίσματος τὰ αἰσθήματα τῶν ἀγωνιζομένων, τῶν ὁποίων τὰς προσπαθείας ἐζήτουν νὰ ἐνισχύσουν νοερῶς. Καὶ κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν ἀγωνισμάτων καὶ κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν Ἑλλανοδικῶν καὶ τῶν ἀγωνιστῶν εἰς τὸ στάδιον καὶ κατὰ τὴν ἀπονομὴν τῶν ἄθλων ἦτο τοιαύτη ἡ κυριαρχήσασα ἐπιβολή, ὥστε οἱ θεαταὶ καὶ οἱ ἀγωνισταὶ νὰ νομίσουν ὅτι εὑρίσκονται ἐνώπιον θρησκευτικῆς τελετῆς.

Οἱ ὑποδυόμενοι τὰ πρόσωπα τῶν Ἑλλανοδικῶν ἦσαν συμμαθηταὶ τῶν ἀγωνιστῶν. Ἐν τούτοις, ὅταν ὁ προϊστάμενος τῶν Ἑλλανοδικῶν ἔστεφε μὲ τὸν στέφανον τῆς δάφνης τοὺς νικητάς, οὗτοι συνεκινήθησαν μέχρι δακρύων. Καὶ αἱ σκιαὶ τῶν Ἀμφικτυόνων χαροπαὶ ἔνευον πρὸς τὰς σκιὰς τῶν Ἠλείων καὶ τῶν Κορινθίων καὶ τῶν Ἀργείων νὰ προσέλθουν καὶ νὰ μετάσχουν τῆς πανδαισίας.

Ἂς ἐλπίσωμεν ὅτι τοῦτο θὰ ἐπαναληφθῇ ὄχι ὡς ἁπλῆ εἰκών, ἀλλ ὡς πραγματικότης. Ἂς ἐλπίσωμεν ὅτι ὁ Ὀρφεὺς θὰ ἐπιστρέψῃ νὰ μᾶς φέρῃ τὴν Εὐρυδίκην, τὴν Ἠὼ μιᾶς καλυτέρας γυμναστικῆς ἡμέρας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίς
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ	11
ΑΓΩΝΕΣ ΠΑΙΔΩΝ ΚΑΙ ΘΗΛΕΩΝ	33
ΤΑ ΑΓΩΝΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ	38
Δρόμος	42
Πάλη	51
Πυγμὴ	64
Παγκράτιον	72
Πένταθλον	78
Ἅλμα	82
Δίσκος	90
Ἀκόντιον	100
Ἁρματοδρομίαι καὶ Ἱπποδρομίαι	104
ΙΕΡΟΙ ΑΓΩΝΕΣ	120
Ὀλύμπια	125
Πύθια	181
Νέμεα	186
Ἴσθμια	192
ΠΕΡΙΧΩΡΟΙ ΑΓΩΝΕΣ	197
Η ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ	
Οἱ τεχνῖται	204
Τὰ γυμνάσια	212
Γυμναστικὴ μέθοδος	224
Ἡ προπόνησις	241
Θεραπευτικὴ Γυμναστικὴ	247
Σύγκρισις τῆς ἀρχαίας Τέχνης πρὸς τὴν νέαν	253
Η ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ	
Ἡ γυμναστικὴ κύριον μέσον ἀγωγῆς	260
Συστήματα σωματικῆς ἀγωγῆς	272
Ἡ γυμναστικὴ τῶν θηλέων	285
ΤΑ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ	288
ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ	
Βασικὰ αἴτια	300
Ἐπικουρικὰ αἴτια	309
ΜΕΣΑΙΩΝ	
Ἀγῶνες - ἀγωνίσματα	325

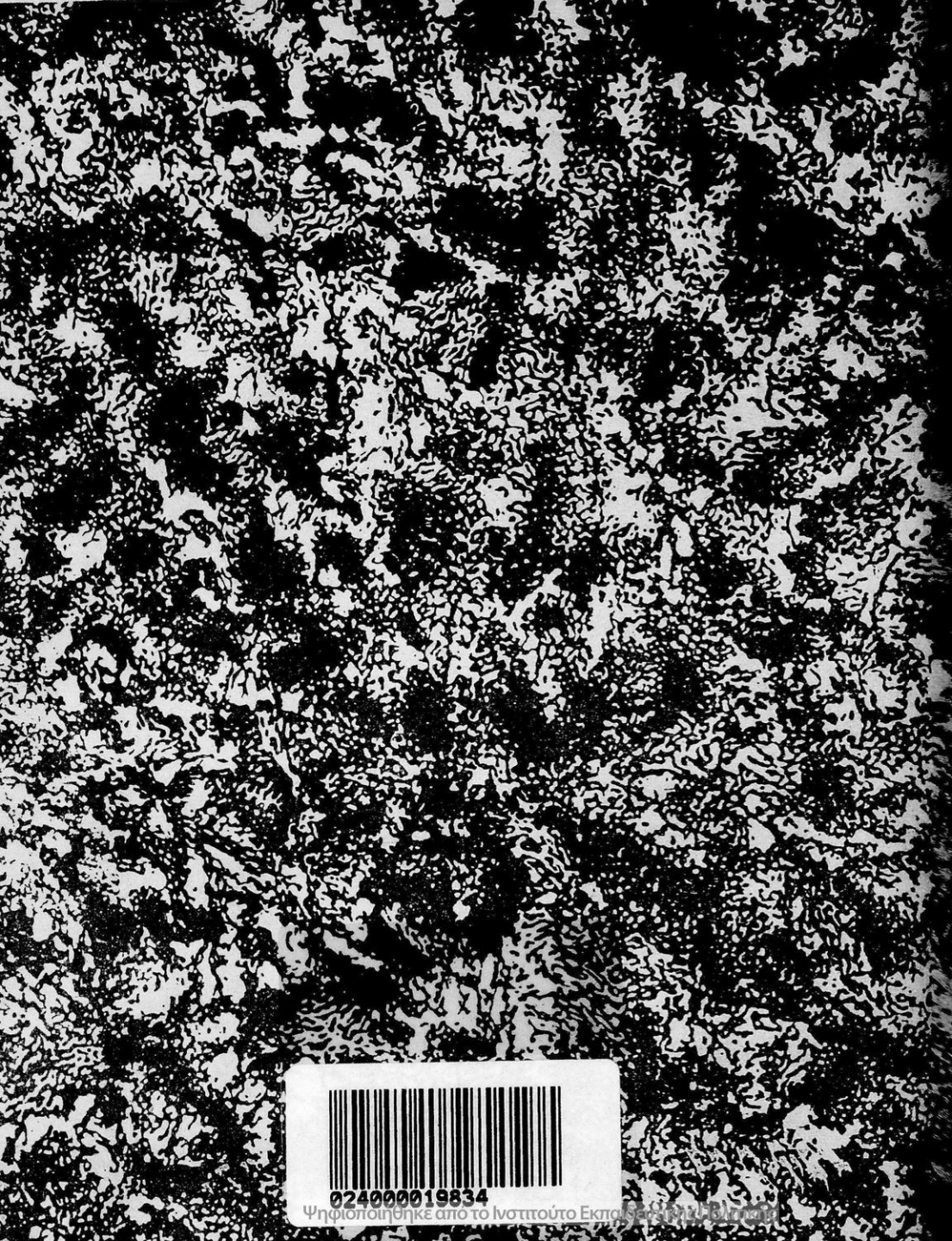
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Σελ

Tournoi 328
Joute 337
Παρακμὴ τῶν ἀγώνων τῶν ἱπποτῶν 343
ΑΝΑΒΙΩΣΙΣ ΤΗΣ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ 347
ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ 358
Η ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΟΛΥΜΠΙΑΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ 370
Η ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ἀπὸ τοῦ 394 ἕως τοῦ 1896.....
'Από τοῦ 394 μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως 381
'Από τῆς ἀπελευθερώσεως μέχρι τοῦ Φωκιανοῦ 393
'Από τοῦ Φωκιανοῦ μέχρι τοῦ 1896 398

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

0240000019834
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

